

A MAGYAR

NYELV ÉS IRODALOM

KÉZIKÖNYVE

A MOHÁCSI VÉSZTŐL, A LEGÚJABB IDŐIG,

VAGYIS

AZ UTÓBBI HÁROM SZÁZAD KITÜNÖBB IRÓI ÉS KÖLTŐI

ÉLETRAJZOKBAN ÉS JELLEMZŐ MUTATVÁNYOKBAN

FELTÜNTETVE.

KIADTA

T O L D Y F E R E N C.

ELSŐ KÖTET.

A XVI., XVII ÉS XVIII SZÁZAD KÖLTŐI.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

1855.

Szep. O. 2615
I

A

MAGYAR KÖLTÉSNET

KÉZIKÖNYVE

A MOHÁCSI VÉSZTŐL A LEGÚJABB IDŐIG.

KIADTA

TOLDY FERENC.

ELSŐ KÖTET.

A MOHÁCSI VÉSZTŐL KISFALUDY SÁNDORIG.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

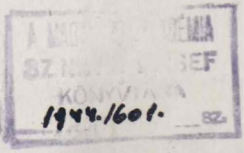
1855.

2102 S. Szeged

109503

5/2

Pest, 1855. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

PUCHÓI ÉS CSÓKAI
MARCZIBÁNYI ANTALNAK.

A TARTALOM második szelete első hat sorának rende összezavartván, azokat így kérjük olvastatni :

LXX. Egy rókáról, farkasról és orosz- lárról	109
A SZENDREI NÉVTELEN, 1571.	111
Szilágyi Mihály és Hajmási László historiája	114
ILOSVAI PÉTER, 1564—74.	118
Az híres neves Toldi Miklósnak jeles cselekedetiről és bajnokságáról való historia	120

AZ utolsó marczibányi nagy szívet.
Dicső apák magasztos unokája,
Az öntudat díjában boldogúl
Kerüled a hon hálaszózatát.
Még is, ne rój meg, hogyha teljesen
Nem fojtom el a szív örömszaját.
Kettős áldást tenyészt a honfi tett,
Ha példaként ragyoghat a világnak.

Te nem valál dicső elődeid
Érdemlett fénye tétlen birtokossa,
S a büszke név hivságos viselője.
Corvín kedveltje Márton, s Ferdinándé
János, nemednek újabb oszlopa,
Föléledt Lőrincben, ki a szerencse
Üldött szegényit jótevőn apolta,
S Istvánra szállítá nemes szívét.

2102 S. Szeged

109503

RENKÖZYVE

1097 07

MAGYAR KÖNYVTÁRSZÁM

5/2

A MAGYAR KÖNYVTÁRSZÁM
SZÁMJELE
KÖNYVTÁRSZÁM
1944/601.

R
1977

Pest, 1855. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

PUCHÓI ÉS CSÓKAI
MARCZIBÁNYI ANTALNAK.

ISMÉT egy honfi szép tett, titkosan
Megtéve; és nemesb, mert titkosan.
Nem azért hozod Te a hongénius
Oltárira szent áldozatidat,
Hogy a hír, felkapván szerény neved,
Bejárja véle a hon tájait,
És népednek dicsekvé megbeszélje
Az utolsó Marczibányi nagy szívét.
Dicső apák magasztos unokája,
Az öntudat díjában boldogúl
Kerülöd a hon hálaszózatát.
Még is, ne rój meg, hogyha teljesen
Nem fojtom el a szív örömját.
Kettős áldást tenyészt a honfi tett,
Ha példaként ragyoghat a világnak.

Te nem valál dicső elődeid
Érdemlett fénye tétlen birtokossa,
S a büszke név hivságos viselője.
Corvín kedveltje Márton, s Ferdinándé
János, nemednek újabb oszlopa,
Föléledt Lörinchen, ki a szerencse
Üldött szegényit jótévön apolta,
S Istvánra szállítá nemes szívét.

István nevénél nem volt ünnepelebb:
 Ő áldozatban élt, s a tudomány,
 A szépművészet, nyelv s a kórbeteg
 Hálával koszorúzza emlékét,
 És nincs idő, mely azt hervadni hagyja.
 Az ő nevéknél nem leszen kisebb,
 Melylyel TE zárod bé az érdemes sort,
 Dicső apák magasztos unokája!

Mit nyújtsak pályaágul én NEKED,
 Köz dolgozó a szép s jónak terén,
 Kinek babér nem körzi homlokom?
 De három század hű munkásai,
 Kiket magyar szív s a lant hő zenéje
 Hálásabb nép díjára méltatott;
 Kiknek nevét az érdem csarnokában
 Mutatva fel, új fényre költök itt:
 Helyettem ők hódoljanak nevednek.
 Hozzád méltók a népnek oktatói:
 Méltó hozzájok e nép jötevője.

ELŐSZÓ.

A jelen munka rendeltetése az irodalommal megbarátkozni akaróknak vezérfontalúl, az irodalomtörténet tanulmányzóinak kised segéd könyvtáru szolgáláni. Mindkettőt eszközzi, a mennyiben a koronként feltűnt jelesb, vagy idő szerint hatásosabb, s az uralkodó vagy külön tekintetekben figyelemre méltó irányokat képviselő írók benne életök, munkálkodásaik s ezekből válogatott darabokban vezettetnek föl. Első tekintetben a széptani, másodikban a történeti szempont vezérlette szerzőt, s ha az utóbbi, elsőséget bír az első felett, ennek oka a tárgyalásba vett nagyobb időkör természetében fekszik, mely csak a jelen században emelkedvén classicitásra, megelőző korszakaiban nagyobb részt inkább historiai, mint műbecsesel bír. De ez nem szállítja le régibb irodalmunk érdekét: valamint az országos történetét sem az, hogy nem csupa fényes és nagyszerű eseményeket és tetteket beszél; sőt fajunk szellemi átismerésére, és csak ilyenből meríthető teljes öntudat nyerésére irodalmának mindenkori állapotjait és műveit kell ismernünk — különösen mióta ez állapotok, némi, bár nem teljes, kifejezésöket az irodalomban lelték. Ez utóbbi okból szorítkoztam az új, vagyis a mohácsi veszedelem ótai irodalomra jelen munkámban, miután az ő és középkor emlékei, a mennyiben az enyészetet elkerülték, nemzeti jellem helyett főleg csak egy osztályét, a szerzetes rendét, viselik és tükröztetik vissza.

Mi a tárgyalt írók kiválasztását illeti, a korlátolt tér miatt főleg a korok és fontosb irányok képviselőire szorítkoztam. Ezért a nevekben és munkákban elég gazdag XVI. századból, melynek irodalma különben is inkább osztályokat mint egyéniségeket tüntet fel, aránylag keveseket adtam; a XVII-ben, hol már egyéni önállóság leszen észrevehető, a régi irányok folytatói mellőzésével, inkább ama kevesebb kitünőknek nyitottam nagyobb tért; a XVIII-nak nagy seregéből csak a historiai és egyszersmind belső becsű írók vétettek be (ezért a népies iskola csak egy pár képviselővel van elvégezve), a XIX-dik század ellenben a széptani becs és gyakorlati fontosság tekintetéből lehető bőséggel tárgyaltattott.

A verses és prózairók könnyen elérhető okokból elválasztattak. A költői prózát a költői részben adtam, azon egyedül helyes felfogásnak hódolva, mely a költészetet nem a versben, hanem a költői feltalálás, felfogás és előadás egyesü-

letében találja. Ha még is a prózában írt beszélyt és regényt a prózai részbe tettem át, erre e nemnek igen vegyes elemeiben, miknél fogva az a költészeti rendszer határszélein áll, s különösen a regénynek mai világfejlődése szerint előkelőleg gyakorlati természetében találtam okot, minek következtén az nagyjában merő formává változott, mely a tartalomért van. Nem mintha túl és innen ne volnának gáncsolandó és dicéretes kivételek, s igen prózai vígjátékok mellett igen költői regények: de mihelyt különben is csak külső elosztásra volt szükség, egy inkább historiai mint aesthetikai anthológiában igen egykedű dolognak látszott, hova soroztatik valamely *vegyes* nem; s a köz szokásnak is lehetett engedni, midőn az a munka külső oekonomiájának kedvezett.

Az életrajzok — mint minden historiai dolgozataim, ott is hol a tér hivatkozásokot nem enged — kivétel nélkül saját forrásvizsgálaton alapszanak. Soha sem állítok semmit, mit utolsó nyomig ki nem kutattam. Hogy előadásom annyi újat s a közkeletű adatok és nézetektől eltérőt tartalmaz, épen innen van, s mert igen gyakran nem épen mindennapi, sőt kézirati kútfőket is használtam, mint azt az idézetek bizonyítják, miket ha lényegetlen adatokra is kiterjesztek, teszem azt hogy egyfelül a figyelmesebb, tán vizsgálódní is szerető olvasó nyomról nyomra ellenőrizhessen; másfelül hogy másokat is hasonló eljárásra gerjeszsek. Kimondhatatlan az, mennyi valótlanság és képtelenség terjesztetik nálunk a vizsgálati gondhiány miatt, s az első, felületesen oda vetett, adatoknak új meg új s vak utánmásolása által. „Nem hinni“ a hitelesség első feltétele. E gyakori aprólékos részletességet is az írók életeiben — ahol t. i. adataink vannak — nem fogja bánni az, ki tudja, mikép egy, sokszor igen csekélynek látszó körülmény is az író öszves munkássága vagy egyes dolgozatai helyes méltánylására mily fontos lehet, s hogy a művet az alkotónak egyéni állapotjai és élményeitől elválasztani soha sem lehet. Mert minden mű egyszersmind tett, s így nem csak szépíteni, hanem mindig egyszersmind történeti ítézet tárgyának is kell lennie. Némi egyenlőtlenséget az életrajzok dolgozásában őszintén bevallok: mely, részben a sebes munkának, részben a térrel gazdálkodásnak is betudandó, hol t. i. (viszonylag legalább) kielégítő életrajzok már létezvén, mint péld. Tinódi, Szegedi, Gyöngyösi, Faludi, Barsay, Teleki, Révai, Dayka, Verseghy, Csokonainál stb, az érdekeltebb olvasó azokhoz járulhat: azonban egy sincs, mely itt is újabb vagy megigazított adatokat ne hozna. Az önálló cikkeken tárgyalt íróknál egyszersmind teljes, még pedig minden eddigiéknél teljesebb, hívebb, s alig egy-két hely kivételével, önlátomáson alapvó könyvészet adatott. Széptani méltatásra nem terjeszkedtem ki: ez messze vezetett volna; s az irodalom barátja azt hol a „Magyar Történeti Költészet“, hol a „Nemzeti Irodalom“, s a „Magyar Költészet Történetében“ talál, még pedig összefüggésben a korrallal, s hasonlítva az illető nemekbeli más termékekkel. Irodalmi bevezetést is épen azon okból nem bocsátottam előre, mert az abban mondandókat említett munkáimban, különösen „A M. Költészet Történetében“, bővebben s alaposban kifejtve találja az olvasó, mint egy rövid bevezetésben lehetett; s mivel az utóbbi s a jelen munkát

különben is úgy tekintem, mint a melyek egymásnak szükséges kiegészítői. Különvéve amaz a részleteket s mintegy az okmányokat, ez az összekötő historiai fonalat nélkülözi.

A mutatványok válogatásában főleg azok jellemző volta határozott. Mert, ismétlem, ez nem aesthetikai, hanem historiai chrestomathia; s így sok becsesebb darab maradt ki, mint a melyek felvétettek: mert a széptani tekintet felett a kort, vagy bizonyos csoportokat, s az írók, ezek nyelvi, irodalmi, gondolkodás- és előadásmódi sajátosságai kitüntetése forgott szemem előtt. Volt tekintet a műformák képviselésére, s a nyelvi előadás phasisaira is; s hogy a természetnél fogva időrendi munka amazokról is átnézetet nyújtson, mind a költői, mind a prózai részhez rendszeres mutatók fognak járulni. A hol csak lehetett, egész darabokat adtam, miután a szépműveknél a compositio nem kevesebb fontos, mint a kivitel; azonban nagy egészeknél, ez a korlátolt térnél fogva meg nem eshetvén, ott, hol a szerkezet is figyelemre méltó, annak vázlata a töredékek elibe bocsátatott. Így Faludi Constantinusánál, mint kora öszves drámairodalma képviselőjénél, Faludi saját előrajza, mely egyszersmind az azonkori színlapok mutatványaul szolgálhat; így Bessenyei Ágisisának vázlata; míg egyebeknél az mellőztetett, mert vagy másutt kapható, mint a Zrínyiásé e költőnek legújabb, általam gondviselt, kiadása előtt, a Mohácsi Veszedelemé, a Hunniásé stb a Költészet Történetében, Dorottyáé a szerző előbeszédében stb; vagy mert az illető mű szerkezeti tekintetben legfelebb negatív érdekléssel bír, mint Tinódinál, vagy Csokonai és Kisfaludy Sándor drámáinál stb. Műfordítások is vétettek fel, mert némely költők, kik nem közönséges befolyást gyakorlottak nyelvünk és költészetünk kifejlésére és művelésére, részint vagy főleg műfordítások által hatottak; s mert a műfordítás által, valamint egyfelül a külföld egy és más jeles műve irodalmunknak szinte sajátjává lett: másfelül a nyelv és előadás történetére gyakran csak úgy, sőt nyomosabban hatott, mint sok eredeti; s nem csak azt mutatja, mikép bírta a nyelv külön időkben az eredeti írók gondolatait visszaadni, de azt is mily szerencsével vívott meg egy s más költő, idegen jelesírók művei tartalmával és formáival.

Szó- s dologmagyarázó apró jegyzéseket csak a régiebbeknél, s ott vettem a szöveg alá, hol kézen forgó eszközeink az olvasót cserben hagyják.

A régiebb költők darabjainál kijegyzett schémák tudnivalóképp nem prosodiára, hanem azok rhythmusára mutatnak.

A szöveg egyébiránt mindig a legjobb olvasás szerint, eredeti kiadásokkal összevetve, s mindenben híven adatott. Az *írásmód* a maihoz idomított, de úgy, hogy az írók *olvasása (kiejtése)* módja híven megtartatnék.

Egyébiránt a jelen munka első (költői) része, bár 1827—28-ban német bevezetéssel és életrajzokkal kiadott, költészeti kézikönyvvel tervben analóg, s ezt a jelennek dolgozásakor nem csak szemmel tartottam, hanem mind az életrajzokban, mind a mutatványok választásában használtam is: még is egészen új munkának tekintendő, a mennyiben sokkal több költőt, az életrajzokat egész-

ből újra dolgozva, a szöveget újra revideálva, a mutatóványokat tetemesen bővítve adja annyira, hogy péld. csak a jelen kötetben tárgyalt időkor (a mohácsi veszedelemtől a XVIII. század végeig) terjedelmileg közel negyedfélszer meghaladja ama régiebb kézikönyvnek szinte ez időt tárgyaló részét ¹⁾.

Ohajtom, hogy jelen munkát is oly siker kövesse, mint amaszt. Ottani céloom volt irodalmunk egy becses részébe a köztünk lakó német ajku, vagy addig német olvasáshoz szokottabb, bár magyar, hazánkfiait édesgetve bevezetni, a külföld előtt pedig költészetünknek némi érvényt vívni ki, mely nagy részt azt hitte, hogy „magyar irodalom csak Ferenc császár óta van.“ Nem csalódtam ohajtásimban. Azóta az angol, francia és német időszaki sajtó gyakran szólt költészetünkről, s a külföld egyetemes irodalomtörténeti munkái kivétel nélkül ²⁾ szánnak egy-egy cikket a magyar irodalomnak is, mik öszvesen jobbára a „Handbuch“ kivonataiból állanak. Elkelvén ez, 1834-ben „A magyar prózai literatura kézikönyve“ hirdetésére bátorodtam, *magyar* historiai bevezetéssel és életrajzokkal: s íme e tisztán *magyar* munkára lett — tán negyven előfizető! S így elmaradt a prózai, el az ezt követendett tisztán magyar költői kézikönyv.

Ezóta ismét húsz év múlt el, s íme újra megkinálok nemzetemet az egyszer már elejtett munkával. Ha mindenek nem esálnak, úgy nagyobb fogékony-ságot reménylhetek neki oly időben, midőn az illusiók elmúltával minden elfogulatlan hazafinak azon meggyőződésre kellett ébrednie, hogy — nem mondom dicősségre, de — csak önfentartásunkra is, nincs más út, mint a *nemzeti műveltség öntudata a múltban, s minden erőkkeli emelése a jövőben*. Ehez is, ahoz is némileg járulni célja e kézikönyvnek is.

A jövő év folytatában haladék nélkül fog következni a II. d. kötet, mely a XIX. század költészetét, s a harmadik, mely a XVI—XIX. század prózairóit tárgyalja ³⁾.

Pesten, karácson estvéjén, 1854.

TOLDY FERENC.

¹⁾ A régi kézikönyvben ez időkornek 13,880 (nyomdai) sor jutott, a jelenben 45,756.

²⁾ Csak elvétve találhatik egy *Klemm*, ki tíz kötetre terjedő Miveltségtörténetében körülbelül annyit tud rólunk, mint mi az írókezekekről.

³⁾ Óhatatlan volt ily tömött munkánál néhány nyomtatási hibának nem maradnia. A következőkre (miknél több, legalább figyelemre méltó, alig lesz) az olvasót előre figyelmeztetem. A *Tinódi* cikkjében 64—67. szel. nem csak a *jegyzésekre* utaló számokba esúszott zavar, hanem *egy* ki is maradt. Ehez képest az életrajz harmadik sorában álló ¹⁾-hez tartozik az ¹⁾-gyel számozott jegyzés a 67. szel. — Azon életrajz negyedik sorában álló ²⁾ jegyzés kiesett, s itt adatik: „²⁾ Ott elődött e család nagy szegénységben a legújabb időig, s utolsó maradéka Tinódi István 1854. februárban halt meg (Sallay Pál úr szíves tudósítása szerint).“ — A 66. szel. „³⁾“ helyett hibásan álló ¹⁾ számnak a 67. szel. álló ²⁾ jegyzés felel meg. — A „⁴⁾“ szám helyes. — Végre a 67. szel. első sorában álló „³⁾“ számjegynek az életrajz végén kellene állani, s a hozzá tartozó ³⁾ jegyzéssel együtt „⁵⁾“ számot viselni. — Továbbá a 114. szel. a ²⁾ jegyzés vég-végelőtti sor. olv. *kérdeshetnök, kivehetnök* helyett. — 123. szel. a 32. versszak második sorában olv. *nehie*. — Az 572. szel. a 8-d. verszetnél kimaradt. : *Zrínyi után*. — A 635. szel. az 1. költeménynél kimaradt: *Horác után*. Magától Virágtól tudom, hogy a darab célzással volt készítve (fordítva).

TARTALOM.

TIZENHATODIK SZÁZAD.

	Szelet		Szelet
FARKAS ANDRÁS, 1538.	1	ILOSVAI PÉTER, 1564—74.	112
Az zsidó és magyar nemzetről	3	LXX. Egy rókáról, farkasról és orosz- lánról	114
ISTVÁNFI PÁL, 1539.	10	A SZENDREI NÉVTELEN, 1571.	118
Volter és Grizeldisz	13	Szilágyi Mihály és Hajmási László historiája	109
BATIZI ANDRÁS, 1530—50.	30	Az híres neves Toldi Miklósnak jeles cselekedetiről és bajnokságáról való historia	120
I. Zsuzsánna historiája	34	GÖRGEI ALBERT	130
II. Az „Christus surrexit“ nótájára	38	Historia egy Árgirus nevű királyfiról és egy tündér szüleányról	132
ERDŐSI JÁNOS, 1539—41.	40	B. BALASSA BÁLINT, 1572—94	153
Az magyar népnek, ki ezt olvassa	46	1. Ének a végekről	158
HORVÁT ANDRÁS, 1542—9.	48	2. Tavasz dicsérete	160
Az átokról	48	3. A magyar nemzet romlott állapot- járól	160
NÉVTELENEK A XVI. SZÁZAD		4. Krisztushoz vitézségért	161
ELSŐ FELEBŐL	55	5. Lelkem mint Noé galambja Magát ép hitivel adja	163
A JEREMIÁDOK	55	6. Egy szép könyörgés	163
I. Az Magyarország Siralma, kinek romlása és nagy pusztulása az bál- ványimádásért, kegyetlen hamissá- gért és fertelmes élet miatt lett	56	7. Bucsúének	164
II. Más Siralma az magyar nemzetnek	58	8. Bujdosó éneke	164
NYILAS NÉVTELENE	59	9. Könyörgés a bünbocsánatért	165
Házások éneki	60	10. Az Óceán mellett	167
SZAMOS-MELLEKI NÉVTELEN	61	KALÁSZAT A XVI. SZÁZAD II. FE- LÉBŐL	168
Adhortatio mulierum	62	SKARICA MÁTÉ	168
TINÓDI SEBESTYÉN, 1541—56.	64	A XLVI. zsoltár Luther Márton után NÉVTELENEK	169
I. Príni Péternek, Mailát Istvánnak és Terek Bálintnak fogságáról	68	A CXLIV. zsoltár után	172
II. Károly császár hada Saxoniába	72	Dies irae	174
III. Terek János vitézsége	75	Ének a gazdagról	180
IV. Szondi eleste Drégel várában	80	SZEGEDI KIS ISTVÁN	170
KARÁDI PÁL NÉVTELENE, 1564.	81	A magyaroknak siralmas éneke a tatár rablásról	175
Balassi Menyhárt, öt részben	83	DIVÉNYI MEHMED	170
HELTAI GÁSPÁR, 1550—75.	98	Magyar türki	182
A Fabulák Könyvéből	102		
XII. A kesseléről, varjuról és csigáról	102		
XIV. Az oroszlánról, tulokról és szá- márról	103		
XXII. Az agg lóról és agg agárról	103		
XXXII. Az oroszlánról és a pásztorról	105		
LXIX. Egy farkasról és egy számról	107		

TIZENHETEDIK SZÁZAD.

	Szelet		Szelet
RIMAY JÁNOS, 1595—1631.	183	5. A középség dicsérete	192
1. Bátori Zsigmond éneke	187	6. Bizodalom istenben	193
2. Megnyugtató az idő vizsgálkodási között	188	7. A haldkló Balassa Bálint	195
3. Biztatás	190	BENICZKY PÉTER, 1620.	197
4. Világi hívságok megvetése	190	1. A kívánatos kikeletnek gyönyörüsé- géről	197

	Szelet		Szelet
2. A szabadságrul	199	3. Török követség	226
3. Az embernek maga-ajánlásáról és biztatásáról	201	4. Deli Vid hitvese	230
4. Ember fogad fogadást, agg eb ki megállja	202	5. Zrínyi halála, és Befejezés	233
5. Zabolátlan nyelv	204	B. LISZTI LÁSZLÓ, 1653.	243
6. A szerencse állhatatlanságáról	206	1. A Mohácsi Veszedelemből	245
7. Útra indúlva	206	2. A szerencsének állhatatlanságáról	248
8. Biztató	208	GYÖNGYÖSI ISTVÁN, 1620—1704.	250
9. Példabeszédek. 1—5.	210	I. A Murányi Venusból	255
GR. ZRÍNYI MIKLÓS, 1616—64.	211	1. Kezdet	255
I. Az elegyes költemények közül	217	2. Levélváltás	256
1. Arianna sirása	217	3. Első szembenlétel	258
2. Feszületre	221	II. A Phoenixből	263
II. A Zrínyiaszból	223	Török had leírása	263
1. Sziklós alatt	223	GR. KOHÁRY ISTVÁN, 1649—1731.	273
2. Zrínyi és fia	224	1. A szerencse forgandó voltáról	281
		2. Példás vadkert	283
		3. Mesterséges forrás	284

TIZENNYOLCADIK SZÁZAD.

	Szelet		Szelet
RÁDAI PÁL, 1715.	287	2. Nagy urakhoz a gyönyörűségek változásokról, 1759.	340
1. A szeretetről	289	3. A magyar hazának, 1757.	343
2. Az embernek maga-megtagadásáról és harcáról	291	4. A bugaci csárdának tiszteletéről	344
3. A keresztviselésről és a békeséges tűrésről	293	5. Horác X. éneke a II. könyvből	346
4. Az istenre való támaszkodásról	294	6. Hívságok megvetéséről	346
B. AMADE LÁSZLÓ, 1703—64.	295	7. Világi tekintetek megvetéséről	347
IX. Ah már egyszer engeszteld meg	297	8. Nagyság és szeretet egybenvetése, 1760.	348
X. Átkozlak, te szerelem	297	9. Szerlem és bor	350
XX. Azt gondolom, de nem mondom	298	10. Generális Berezainak	350
XXIII. Ámbár vadnak sok irigyim	299	11. Bessenyei Györgynek	354
XXXI. Bár ne tudtam volna	300	BESSENYEI GYÖRGY, 1742—1811.	358
XXXIX. Én angyalkám	300	1. Ágis tragoediájából	365
XLII. A szép fényes katonának	301	2. A Philosophusból	374
XLVI. Ah mit kínozod én szívemet	303	3. Az Embernek Próbájából	381
LII. Gyöngyületre s a mezőre	304	4. Ediza Rézushoz. Heroíd	387
LV. Argus ugyan nem vagyok	305	5. Barcsay Ábrahámnak	389
LXX. Ki béborúlt az folyhőben	306	BARCSAY ÁBRAHÁM, 1742—1806.	390
XCII. Angyalom, alakom	307	1. Bessenyei Györgyhez, 1772.	393
FALUDI FÉRENC, 1704—1779.	307	2. A télnek közelgetése	396
1. A kisztó úrfi éneke	309	3. Báróczy Sándor és Bessenyei György barátimhoz 1775.	396
2. A kisasszony felelete	311	4. Ányos Pálnak, 1778.	398
3. A tavasz	311	5. A magyarországi tudományoknak fő gyülekezetihez, 1780.	399
4. A győzedelmeskedő Nádasdi, 1757.	312	6. Egy nagyságos asszonynak intésére	400
5. Klorinda	313	7. Magyar versírásra való ösztönözés	402
6. A szerencse	314	8. Újlag való ébresztés a versírásra, 1787 körül	404
7. Tarka madár	315	9. Hívság látásakor gerjedett jámbor ézés	405
8. Phyllis	315	10. Bacchus, s a tokaji bor eredete	408
9. A forgandó szerencse	316	11. Elválása a társától vigasztal- tatni akar, 1778.	412
10. Nincsen neve	317	ÁNYOS PÁL, 1756—84.	412
11. A remete	318	1. Egy hív szívnek keserve kedvese sírjánál	415
12. A feszülethez	318	2. A csalfa szeretőnek megvetése	415
13. Pásztorversengés	319		
14. Ismét pásztói versengés	320		
15. Constantinus Porphyrogenitus ne- gyedik felvonása	322		
B. ORCZY LÖRINC, 1718 - 89.	333		
1. A szegény pásztornéphez beszéd, 1756.	335		

	Szelet		Szelet
3. Egy boldogtalannak panaszai a halavány holdnál	416	6. Luca szépsége	519
4. Az ifjúság	416	7. A szökevény Cupido	520
5. A lenyúgovó naphoz	417	8. Szeretövel való összejövés	520
6. Tünődés egy terhes álomtalan éjjelemkor	418	9. Szeretö kívánság	521
7. Az ifjúságról	418	10. A meghült szeretet	521
8. A régi magyar viseletről, 1782.	420	11. Sapphóból. 1, 2.	523
9. Bessenyei György úrnak, 1779.	422	12. Anakreonból. 1, 2.	523
10. Barcsay Ábrahám kapitány úrnak, 1777.	423	13. Achill és Agamemnon vitájok, Homer Iliászából	524
11. Az isteni gondviselés	423	RÁJNIS JÓZSEF, 1741—1811.	532
12. Kisasszony napján	426	1. Sannazár verse Velencéről. 1760.	537
13. Karácson napján	427	2. Mojzes éneke	537
GR. TELEKI JÓZSEF, 1738—96.	428	3. Egy igaz magyar ruhába öltözött leánynak képéről	539
1. Az Atyafüüi Barátság Oszlopából	432	4. Búcsúvétel	539
2. Aranka Györgyhöz	440	5. Epigrammák. Corneliához. Egy Csillag nevü ifjaskáról. Trázóhoz	540
PÉCZELI JÓZSEF, 1750—92.	440	6. Virgil Georgicái IV. könyvéből: A méhek társasága	540
1. Újesztendei Ajándék, 1788.	445	Orpheus és Eurydice	541
2. Miltonhoz	449	7. Dalok Anakreonból. Egy kedves, leányához. A szerelem	543
3. II. Leopold örökös királyunk megkoronáztatásának innepére	450	8. Ovid Metamorphosisaiból: Daedalus és Ikarus	544
4. Kőszönet az ország rendeihez, midőn 1790. a köz dolgok folytatására a magyar nyelvet rendelték	451	PÁLÓCI HORVÁTH ADÁM, 1760—1820.	546
5. A Mesék közöl. XI. Méhek, herék XV. Cserfa, nádszál	454	1. A Hunniás ötödik könyvéből: Hunyadi és Giskra	549
XIX. Majom s vadak	454	2. Vidulás	553
XXIV. Szántóvető s fiai	455	3. Sári rózsám	553
XXV. Vadász, kopó	457	4. Édes bánat	554
LV. Király és kapás	457	5. Buzdítás a harcra	555
6. Voltaire Zafirjából	458	6. Csatadal	556
7. Voltaire Henriása VII. éneke	462	GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF, 1725—1801.	556
8. Young Éjtszakáiból. XXIII. Éjtszaka	471	1. Falusi notárius Budai Utazása ötödik részéből	559
BARÓTI SZABÓ DÁVID, 1739—1819	475	2. Az asszony	561
1. A magyar huszárokhöz, 1789.	479	GR. RÁDAY GEDEON, 1713—92.	562
2. T. üdösb b. Ráday Ged. úrhoz, 1788.	483	1. „Árpád“ kezdete	565
3. Sturmman Ferenc úrhoz, 1795.	486	2. Mapes Gvalter korcsmadalja	566
4. Egy némely úrfiról	487	3. Mapes mentsége	566
5. Egy némely kisasszonyról	488	4. Gellert két éneke: Kérés	568
6. Abauj vármegye ünnepe napjára	489	A kereszténynek estvéli magamvizsgálása	568
7. Egy ledölt diófához, 1791.	489	5. A mesék közöl. Víz, szél, becsület	569
8. Az halandóságról, Horác II. 14.	490	A róka és holló	569
9. Epigrammák. Egy orvosra 490. Püspök. A rózsá. Vak szerelem. Élet, halál. Óra	491	A tormába esett féreg	570
10. Az Elvesztett Paradicsom II. énekéből. Éden leírása	491	Mátyás király három restje	571
11. Virgil első Eklogája	493	6. Az Epigrammák közöl. Doriliszhez. Fulvia ellen	571
12. Virgil Aeneise IX. könyvéből. Nisus és Euryalus	495	7. Az felettébb szokásba jött orcafetés ellen Dorilisról	572
RÉVAI MIKLÓS, 1749—1807.	503	8. Török ifjú éneke. Zrínyi után (Zrínyiasz III. énekéből)	572
1. Tibull I. 10. 1773.	513	9. Mezei dal ösztájban Jakóbi után	574
2. Orosz Szigmond, a kegyes oskolák szerzetes rendjek előjárónak halálakor, 1782.	515	SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ, 1767—1795.	574
3. A kikeletkor, 1783.	517	1. A Cenci rózsája, Owerbeck után	575
4. A lélek halhatatlansága	518	2. A sírhalom	575
5. Rózsavirágon megilletődött szeretők	518		

	Szelet		Szelet
3. Egy megvetettnék keserve	576	7. Nunkovics Györgynek pécsi nagy- prépostnak emlékezete	639
4. Az én szeretóm	577	8. Baróti Szabó Dávidhoz	640
5. A poeta, Jakóbi után	578	9. Bátorítóm	641
6. A holdhoz	578	10. Lámiam éneke	641
7. A csermelyhez	578	11. A kényes szenvedőhez	642
8. Chloe bús estvéje	579	12. Múzsámhoz	642
9. Nem szeretek	579	13. A bölcsről	642
10. A megváltozott Dóris	580	14. Csenedesítő	643
11. Indúl-dal Dobozy Lajoshoz, mi- dön először táborba ment	580	15. A szent	643
12. Az igaz világi boldogság	581	16. Auróra	643
13. Az együgyű paraszt	581	17. Ajándék	644
DAYKA GÁBOR, 1768—96.	584	18. A spartai nő	644
1. A virtus becsé	587	19. Phyllishez	644
2. Kesergés	588	20. A kalitkába zárt madárról	645
3. Titkos bú	589	21. A barátságna	645
4. Esdekülés	589	22. Petrarca és Koplegyi	646
5. Az esztendő első napján	589	23. Az Epigrammák közül. — Laurá- hoz. Cupido	647
6. Egy széphez	590	Örömfíhez. Arany kereszt. Banda- lihoz	648
7. Vak szerelem	590	24. Horác Ódáiból. — I: 1. Maecé- nás	648
8. A bosszús szerelem	591	III: 1. Gyölöllek alnép	649
9. Phyllis	591	III: 2. A rómaiakhoz. III: 6. A veszni tért Romához	650
10. Menyekzői dal	591	III: 9. Lydiához	651
11. Amíra. Idyll	592	25. Horác Epistoláiból. — I: 2	652
12. Vitéz Imréhez	593	I: 19. Maecenás	654
13. Szabó Dávidhoz	594	CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY, 1773— 1805.	656
14. Az érzélos Philotas	594	1. A szerencse	661
BACSÁNYI JÁNOS, 1763—1845.	595	2. Konstancinápoly	663
1. Serkentő válasz Virág Benedekhez	599	3. „A lélek halhatatlanságá”ból	664
2. Serkentő ének	603	4. Barátságos bucsúvétel	671
3. Tünődés	603	5. Zsugori uram	671
4. A bújosok	604	6. Az utolsó szerencsétlenség	672
5. Tünődés	605	7. Az Anakreoni Dalok közül. — A Bú- kergető	676
6. Gyötörődés	606	A számóca	677
7. Vigasztalás	606	Orgiák	678
8. A magyar lantos	607	Keseredés. A szeplő	679
9. Egy híres verselőre	608	8. A reményhez	680
10. Összian utolsó éneke	608	9. A feléledt pásttor	681
VERSEGHY FERENC, 1757—1822.	613	10. Bacchushoz	681
1. Ajánló levél Q. Horatiusnak az ely- siumi mezőkön mulató lelkéhez	619	11. Parasztal	683
2. Kutyám dicsírete	621	12. Szerelmedal a csikóbőrös kulacshoz	683
3. Lilla	623	13. Szegény Zsuzsi a táborozáskor	685
4. A nefelejts	623	14. Virág Benedek úrhoz	685
5. Dámon és Rozílis	623	15. Dorottya 2. könyvéből	687
6. A válogató	624	16. Tempefői satirai játék első felvo- násából	691
7. Julis a táncban	625	KISFALUDY SÁNDOR, 1772—1844.	700
8. Klárikához	625	1. Himfy Szerelmeiből. — A Kesergő Szerelme	709
9. Barátnémhoz	626	A Boldog Szerelme	714
10. Az Irígyéghez	626	2. Gyula Szerelméből	719
11. Szentésiné	627	3. Csobánc	719
VIRÁG BENEDEK, 1752—1830.	633	4. Dobozi Mihály és hitvese	726
1. Egy hajóhoz, 1790. Allegoria (Hor. I. 14.)	635	5. Kún László hist. drámából	731
2. Magyar óda	635		
3. Lantomhoz	637		
4. A királyhoz	637		
5. Sándor Leopold kir. főhg palatinus emlékezete, 1795.	638		
6. Károly főhg Oszteraknál, 1799.	639		

A XVI. XVII. XVIII. SZÁZADOK

MAGYAR KÖLTŐI.

XIV

- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

DAY

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.
- 12.
- 13.
- 14.

BAC

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.

VEI

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

VII

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.

MAGYAR KÖNYVTÁR
 1. ZÁRÓ RÉSZ
 1877

TIZENHATODIK SZÁZAD.

FARKAS ANDRÁS.

1538.

FARKAS ANDRÁS, deák néven *Andreas Lupus*, Esztergamban született, 1531-től fogva a wittenbergi egyetemen tanult, és, ha csakugyan egy azon *Lupinus András*sal, ki a csengeri hitvallást 1570-ben Debrecenben kinyomatta, idővel a Calvin értelmére tért, s a hazában papi hivatalt viselt ¹⁾. — Tőle egy érdekes verses krónikát birunk, mely 1538-ban készült, s először, úgy látszik szinte ez évben, meg is jelent Krakóban, ily cím alatt: „*Cronica de introductione scytlarum in Vngariam et Judeorum de Aegypto*“, hely s év kitétele nélkül, kis 8rétben, 16 lapon. Ezen eredeti kiadást ismerték még Bod Péter ²⁾ és Cornides Dániel, mely utóbbi azt kéziratgyűjteménye számára le is másoltatta³⁾. Azóta az lappang, vagy végkép elveszett. Benfoglaltatik a Hoffgref-féle énekgyűjteményben is ⁴⁾ ily cím alatt: „*Miképpen az uristen Izraelnek népét Egyiptomból, és hasonlóképpen az magyarokat Szíthiából kihozta*“, valamint Bornemisza Péterében is ⁵⁾, hol az iménti cím előtt fő címül még e sor áll: „*A zsidó és magyar nemzetről*.“ E költemény nem „historiai ének“ mint e század legtöbbjei, hanem valóságos irányköltemény, melyben a két nép történeti fő phasisainak párhuzamai csak a költő dorgálásai és intései kiinduló pontjairól szolgálnak. Álláspontja hazafiúi, protestáns, és erkölcsi. Sépen mint ilyen bir a darab fontossággal; s míg egyfelül akkori állapotjaink vázlatával érdekel, másfelül naivsága és bensőségével megindít ⁶⁾.

¹⁾ *Bartholomaeides*, Memoria Vngarorum qui in univ. Vitebergensi a tribus proxime concludendis seculis studia in ludis patriis coepta confirmarunt. Pest, 1817. l. 9.

²⁾ Magyar Athenás, 1766. l. 81.

³⁾ L. keziratai Q jegyű kötetét a m. akad. könyvtárában. Nevezetes ez első kiadás azért is, mert a *legrégibb magyar nyomtatott kótákat* foglalja magában.

⁴⁾ Van az akadémiai könyvtárban egy, eddig végkép ismeretlen, csupa 1538. és 1552. közt készült, bibliai tárgyú költeményeket foglaló, legkisebb 4rétben nyomtatott, midőn ép volt 54 ívre terjedett, *kötés énekgyűjtemény*, mely a nyomdai készület után itélve, Kolosvárt Hoffgref Györgynél nyomtatott, ki 1550-től 1558-ig birt külön nyomdát, 1554-ben Tinódi munkáit adta ki, s tán épen ez időben s magának Tinódinak felügyelése alatt nyomtatta ki az akkor legkelendőbb bibliai apró eposzok e gyűjteményét. Kényelmesb hivatkozás okáért ezen gyűjteményt alább is mindig Hoffgref neve alatt idézzük.

⁵⁾ Ennek címe: Énekek három rendbe. Detrekő várába, 1582. 4r. (ac akad., egyetem, a Rádai-féle péceli és saját könyvtárban).

⁶⁾ Közelebb ismertette általam: „A magyar történeti költészet Zrínyi előtt“ című munkám I. közleményében. Bécs, 1850. l. 11.

AZ ZSIDÓ ÉS MAGYAR NEMZETRŐL ¹⁾.

I.

1. Jersze emlekezzünk az örök istennek
Csudálatos nagy hatalmasságáról,
Melyvel Scythiából régi magyarokat
Jó Magyarországba olyan módon kihozá,
Ment ²⁾ régen kihozá a^h zsidó népeket
Fárahó királynak markából, inségből.
2. Azért ez éneket mi kétfelé oszszuk,
Hogy ez dolgot nyilvánban megérthessük;
Először mi szóljonk a^h zsidó népekről,
Ment őket az isten Egyiptomból kihozá;
Azután mi szóljonk az magyar népekről,
Mint őket az isten Scythiából kihozá.

II.

3. Régen ó törvényben, mikor Jézus urunk
Ez világra még nem született vala,
Az zsidók valának istennek népei,
Nevezetnek vala Izrahel fiainak,
Kik lakoznak vala naptámadat felé
Kánahán földében atyjakval Izraellel.
4. Kénszerítettének éhségnek miatta:
Egyiptomban ok mind el-bemenének,
Kiket az Fárahó Józsefnek kedvéért
Jó kedvvel fogada és békességbe tarta,
Mert József is vala Izraelnek fia,
És az Fárahónak dolgosa, tanácsosa.
5. József ott meghala az ő vén atyjával
Izraellel, és minden bátyjaival;
De a^h zsidó népek, kik megmaradának,
Megszakolának, igen elterjedének.
Új király támada Egyiptomországban,
Ki nem tudja vala Józsefnek jámborságát.
6. Azért meggyüölölé a^h zsidó népeket,
Kездé őket igen sanyargatnia
Nagy sok szolgálatval, kénszerítésekkel,
Sok pallérok által őket nehezíteni,
Téglaverésekkel, sárcsinálásokkal,
Erős nagy munkákkal, sanyaró rabságokkal.
7. Az kegyelmes isten rajtok könyöröle,
Áron papot és Moizsest választá,
És vezéröl adá a^h zsidó népeknek,
Hogy őket kimentse Fárahónak markából,
Jelenté az isten nagy hatalmasságát
Az Fárahó előtt rettenetes csudáját.
8. Látván a^h Fárahó, inkább keményedék,
Nem akará őket elbocsátani,

Isten parancsola : Moizses indítá
Áromval egyemben¹⁾ mind a^h zsidó népeket,
Utánok indóla az Fárahó király
Ő nagy erejével, temérdek sok népével.

9. Mikor juttak vala az Veres tengerre,
Ott a^h zsidók igen megijedének,
Moizses biztatja : „semmit ne féljetek,
Isten velünk vagyón, ő minket megszabadít.“
Áron pap megsújtá a^h tengernek vizét,
És az vessző ellen ottan kétfelé válék.

10. Ott a^h zsidó népek az Veres tengeren
Száráz lábball mind általköltözének.
Azonközbe juta ²⁾ az Fárahó király,
Nagy hertelenséggel az tengernek indola.
Hogy betakarodék minden népeivel
Az tengernek vize ismét egybezdóla.

11. Minden népeivel Fárahó ott vesze,
De a^h zsidók békességgel járának.
Nagy hálát adának mennybeli istennek,
És ötet tisztelék édes éneklésekvel.
Onnat indolának, sem utok nem vala,
Ösvények sem vala, de isten velek vala.

12. Nappal mindenkoron egy oszlop fényes köd
Ment egy vezér előtték mégyen vala,
Azonképpen éjjel egy oszlop fényes tőz
Ment egy hív kalauz öket vezérli vala,
Öket az pusztában az nagy isten tartá
Mennyei kenyérrel az negyven esztendeig.

13. Végezetre oztán őket el-be vivé
A^h megígért Kánaánnak földében,
Mely mondatik vala az ő bőségejért,
Nagy kövrségejért, tejfel mézzel folyنيا.
Letelepedének, megöröködének,
Elszaporodának, és meggazdagolának.

III.

14. De immár hagyjuk el a^h zsidó népeket,
Vegyük elő az régi magyarokat:
Ingyen ³⁾ majd megértjük hogy az isten őket
Ilyetén bő földre, magyarra el-kihozá,
Mint régen kihozá a zsidó népeket
Egyiptomországból a^h megígért bő földre.

15. Mind a scythiai hatalmas magyarok
Származának két jeles férfaktól:
Egyik férfiúnak Hunor vala neve,
És az másodiknak nagy Magor vala neve,
Kiktől az magyarok felneveztetének:
Hunorrúl hunusnak, Magortól magyaroknak.

1) 1. -vv- | -v | -vv- | -v
2. -vv- | -v | -vv- | -v
3. -vv- | -v | -vv- | -v
4. -vv- | -v | -vv- | -v | -
5. -vv- | -v | -vv- | -v
6. -vv- | -v | -vv- | -v | -

²⁾ Közép e-vel l helyett; mint.

1) Egyetemben.
2) Megjöve, érkezék.
3) Ingyenye.

16. E^b két emberektől anye¹⁾ nép származék,

Hogy Scythiát ők mind széllel bétölték.

A^b Scythia vagon naptámadat felé,

Erdélyen, Moldován, Oroszországon belől,

Túl Tatárországon, a^b fejér kunokon,

Pogány országokon, sok havasokon belől.

17. Jóllehet magyarok ebben Scythiában

Hatalmasok és nagy sokan valának,

Demaga²⁾ az istent nem esmerik valá,

Sem az ő szent fiát, mi édes megváltónkat :

Azért barom módra nagy vak pogányságban

Ők is élnek vala, bálványt imádnak vala.

18. A^b kegyelmes isten rajtok könyörölö:

Öközükbe ada oly gondolatot,

Hogy ők keresnének a^b napnyugat felé

Országot magoknak, hol letelepednének.

Azért indulának mind feleségestül,

És tíz száz ezeren előszer kijövének.

19. Másodszor mikoron nyoleszáz nyolevan
nyoleban

Írnak vala úr születése után,

A^b két száz ezeren és három ezeren

Szolgától kiválván³⁾ esmétlen kijövének,

Sok havasok által pogány országokban

A^b nagy isten őket békességgel viselé.

20. Mikor juttak vala a^b Tanais vizre,

Ott hajójok önekiek nem vala,

Azért két-két lónak egyikét-egykét

A^b Tanais parton ők mind megnyózzák vala,

Lóbórból magoknak önnön hasok alá

Hójagot varrának, vizen általkelenek.

21. Hét kapitányokat köztök emelének,

Bejövének a^b jó Magyarországban,

Kit neveznek vala bő Pannóniának,

Mert ím az kenyérnek deákul neve panis:

A^b panistól híják jó Magyarországot

Bő Pannóniának, bő kenyero országnak.

22. Azért ez országot mind nevezik vala

Tejjel mézzel folyó az kövér földnek,

Mert ő bővölködik arannyal, ezüsttel,

Ónnal, vassal, érczel, lóval, öreg⁴⁾ barmokkal,

A^b Szerem borával, a Somogy borával,

A^b Mátra⁵⁾ borával, a^b felföldi jó borokkal.

23. A^b Duna vizével, a^b Tisza vizével,

Száva, Dráva, Szamos, Maros vizivel,

Erdőkkel, mezőkkel, szép zsíros füvekkel,

Johokkal⁶⁾, lovakkal, tikkal, ludval, disznóval,

Őket a^b nagy isten itt mind megszállítá,

Mint a^b zsidó népet Kánaánnak földében.

1) Hoffrefnél: anyja (annyi).

2) Mégis.

3) Hoffrefnél: megváltván, s ez a szokottabb forma a régieknél e helyett: szolgák o n k i v ü l.

4) Nagy.

5) A régi kiadásokban M a c r a áll sajtóhibából.

6) Juhokkal.

IV.

24. Itt esmét hagyjuk el a^b magyar népeket,

Vegyök elő az Izrael fiait,

Kiknek isten ada sok jó fejedelmet,

Az Józue vitézt, s az igaz Gedeont,

Erős Sámson vitézt, ím a^b Saul királyt,

A^b szent Dávid királyt, a^b böles Salamon királyt.

25. Ezeknek általa isten oltalmazá

És megtartá mind a^b zsidó népeket,

Míg istent hallgatták, és ötet tisztelték

Nagy bő országokban békességgel lakának :

De hogy hátraveték szent parancsolatját,

Isten megharagvék, erőssen őket veré.

26. Pogány királyokkal, idegen népekkel

Országok dulatá, rabolatá,

Ellenek támasztá nagy hatalmassággal

Babyloniából Nabuchodonozor királyt;

Ő mind elégeté a^b Jeroszálemet,

És mind elpusztittá a^b Salamon templomát

27. Sedechiás királyt ő megfogattá,

És fiat előtte levágotá,

Sok fejedelmeknek fejeket szedeté,

És önnön magának Sedechiás királynak

Szemét kivájatá, békóba vereté,

Babyloniába örök tömlőre veté.

28. Nabuchodonozor kerály fogságában

Hat száz és négy ezer zsidók esének,

Szomoró bánattal, keserő sirással

Édes hazájokból mind fogva vitetének,

Ők is szolgálnak Babyloniában

Ínségben, rabságban az hetven esztendeig.

V.

29. Itt esmét hagyjuk el a^b zsidó népeket :

Emlekezzünk meg az magyar népekről,

Kiket a^b nagy isten nagy jóval szerete,

Ez országba hozá, igen megkazdagittá,

Nekiek is ada jó fejedelmeket,

Jámbor kerályokat, és jó tanácsadókat.

30. Első kijövésben még pogányságokban

Adá a^b hatalmas Atilla kerályt,

Ki az nagy Nemrótnak unokája vala,

Bendaguznak fia, ez világnak félelme.

Másod kijövésben a^b szent István kerályt,

Szent Imre herceget, dicsó szent László
kerályt.

31. Ezeknek utánna jámbor Béla kerályt,

Károly kerályt, és fiát Lajos kerályt,

És a^b Zsigmond császárt, a^b Jankula vajdát¹⁾

És az ő jó fiát, hatalmas Mátyás kerályt;

Lengyel László kerályt²⁾, ifjú Lajos kerályt :

Isten győzi számát a sok jámbor kerálynak.

32. Ezeknek általa a^b kegyelmes isten

Oltalmazá a^b jó Magyarországot;

1) Hunyadi. Móost.

2) Ulászlót.

Ez ország határit isten kiterjeszté,
Sok vendég népekre, nagy sok tartományokra.
Ó melléjek ada hatalmas urakat,
Jeles országokat, sok kulcsos városokat.

33. Naptámadat felől az hideg Moldovát,
Havas elve ¹⁾ mind a^h vad oláhokat,
Délről Rácországot, és a napnyugatról
Szegény Tótországot²⁾, a^h bő Horvátországot³⁾,
Északról peniglen a^h bő Csehországot,
Csehország határán a^h Slézia tartományt⁴⁾.

34. Mind ezeket isten mellénk adta vala,
De jobb részét tőlünk meg elszakasztá,
Mert elfeledkezénk ő nagy jóvoltáról,
Kegyelmességéről, sok jótéteményéről.
Meg sem emlékezénk régi dolgairól:
Hálálatlanok lónk sok jó ajándékiról.

35. Haragra indítók hitetlenségönkkel,
Vakságinkkal és nagy hamisságinkkal,
Kezdők bosszontani kazdag aranyonkkal,
Drága ezüstinkkel, ezekben bizásinkkal,
Az Szerem borának nagy torkosságával,
Paráznaságokkal, rettenetes bönökvel.

36. Azért ő haragja ellenünk gerjede,
Bosszuálló ostroma rejánk szálla,
Közöttünk meghasonlánk, irigység gyűlölség
Miköztünk támada, kezdők egymást üldözni;
Nagy sok környül való szép tartományokat,
Jeles országokat isten tőlünk elveszte.

37. Végezetre oztán mirejánk kihozá
Basáival az hitetlen török eszárt,
Mint a^h zsidó népre és Jeruzsálemre
Régen vitte vala az Nabugodonozort:
Minket is megvere, és mi országunkat
Mind elégetteté, dulatá, raboltatá.

38. Sokkejjáltásokkal az nagy istent bántók,
De bünönből nem akaránk kitérni,
Mi kápolnáinkban voltak éneklések,
De a^h szentírásnak nem volt predikálása,
Azért elveszteté sok monostorinkat,
Mint Jeruzsálemben a^h Salamon templom át

39. A^h zsidó népeket isten foglylyá adá
Régen babylóniai kerálynak:
Magyarokat adá törökök markába,
Kik a^h Sarlóközből⁵⁾, a^h bő Mátyus földéből,
Szalából, Somogyból, a^h Szerem földéről,
A^h széles alföldről sok népet elhajtán ak.

40. Kik megmaradának ilyen nagy romlástól,
János királyt királylyá koronázák,

A^h király meglátá hogy ő nem bírhatja
Pogán törököknek tömérdek sokaságát:
Bölcsen cselekedék: frigyét velek vete,
Hogy csak épölhetne a^h megnyomorolt or-
szág.

41. Másfelől esmétlen a^h magyarai urak
Elhajlának koronás királyoktól:
Pártokat ötének János király ellen,
Királyt emelének em ¹⁾ az Németországból;
A^h sok pártolással ²⁾ felföldet elveszték,
És annál is inkább ez ország nyomorodék.

42. Mindezek szállának istentől mireánk,
Bönök szerent és gonoszágokon miatt,
Egyfelől verete pogány törökökkel,
Másfelől némettel, és a^h sok pártolókkal:
Ezzel megmutatá az hatalmas isten
Hogy ő az bönöknek erős bosszuállója.

VI.

43. Vegyük elő esmét a^h zsidó népeket,
Kiket isten erősen megvert vala.
Ez hetven esztendő midőn betölt vala,
Őket el-behozá a^h Babylóniából,
Országokba vivé, ujonnan szálltá,
Nekik építé Jeruzsálem városát.

44. Öközések ada ismét profétákat,
Kik tanításák és oktassák a^h népet,
Esmerjék magokat bönösöknek lenni,
Kövessék az istent: nekik ő megbocsátja,
És annak felette hogy az atyaisten
Egyetlenegy fiát öközikben boesátja.

45. Mikoron az ödö³⁾ immár betölt vala,
Atyaisten elbocsátá szent fiát,
Ez világra köldé, izene mindennek
Örömet, kegyelmet, bönöknek bocsánatját,
De uronk Krisztusban csak kevesen hőnek⁴⁾,
A^h kik ötöt vövek, istenben örölenek.

46. De a^h zsidó népnek jobb része nem vövé,
Sem a^h papok, sem a^h szerzetes zsidók,
Uronkat megölek, és ő tanítványait
Kergetnie kezdék, határokból kiözék:
Negyven esztendej⁵⁾ isten őket várá,
De meg nem térének, azért őket elveszté.

47. Egyszer egy ödőben, egy husvét napjára
Felgyölének régi szokások szerent,
A^h harmincszor való száz ezer emberek,
Kivel begyölének akkor Jeruzsálemben,
Isten felindítá a^h római eszárt,
A^h várast megszállá, őket mind ben rekeszté.

48. Nagy éhség támada, kezdék nyalogatni
Galambganajt, kivel ök sóznak vala,

1) Azaz: A havason tul. Így változtatja a Hoffgraf kiadása az eredeti kiadás olvasását: hatusaly. Roszul.

2) Értsd a mai Horvátországot.

3) Értsd a Szávántul és török Horvátországot.

4) Mátyás s a Jagyellók korára vonatkozik, mikor e tartományok egedelmel egy személyben találkoztak.

5) Na Csallóköz.

1) Em (im): mint emez (imez).

2) Pártoskodással.

3) Idő.

4) Hűnek, hívének.

5) ig.

Megnyomorodának, kezdék benyelnie
Számszeri¹⁾ ideget, önnön saruok talpát,
Asszonyi állatok édes gyermekeket
Éhségnek miatta megfőzik eszik vala.

49. Némelyek közzölök aranyat ezóstót
Benyelének, hogy gyomrokban megmentsék,
De az romaiak két ezert öbennek
Meghasogattanak, az aranyat kiszedék;
Császár parancsolá hogy mind meg ne ölnék,
Azért harminc zsidót egy pénzen adnak vala.

50. Ezzel megjelenté az hatalmas isten,
Hogy ő soha ezt el nem szenvedheti :
Az ő szent igéjét mikor megutálják,
És annak felette csúfolják, háborgatják,
Teremtéstől fogva ő mind elvesztette
Kik nem engedének az evangéliomnak.

VII.

51. Mostann is az isten közinkbe bocsátott
Sok bölceket és jámbor tanítókat,
Kik az ige által herdetik²⁾ minekönk
Áldott JézusKrisztust egy ödvösségnek³⁾ lenni,
Ki az atyaistent nekönk engesztelte
Drága szent vérel, ártatlan halálával.

52. De jaj mind azoknak, kik nem elégesznek
Egy Krisztussal az ő ödvösségekre,
Kik egyebek által várnak ödvösséget,
Vagy önnön magoknak érdemeknek általa :
Ezek megtagadják a^h Krisztusnak vérért,
És az ő szent atyját káromlással illetik.

53. Mikoron azt valljuk hogy nem ödvözölünk
Érdemünköl és jó cselekedetünköl,
Pokorbeli ördög ellenök feltámaszt
Földi királyokat, hatalmas nagy urakat,
Világi bölceket, kazdag pap urakat,
Sok szerzeteseket, áitatos szenteket.

54. De tanács mindennek, hogy ne háborgassák
Ne öldözzék⁴⁾ az istennek igéjét,

Mert ha mi azt teszszuk, kezdünk ugyan¹⁾
járni,
Ment a^h zsidó népek régen Jeruzsálemben :
Kazdag királyokat, jeles nagy urakat
Az hatalmas isten megfeddett az igéért.

55. Inkább adjonk hálát az nagy úristennek,
Hogy közinkbe szent igéjét bocsátá,
És minket vigasztal az ő igéjével,
Nagy veszedelmünkben és nyomorúságunkban,
Akarja az isten szívünket felnyitni,
Hogy mi el ne vesszünk régi nagy büne-
inkben²⁾).

56. Azért mi es³⁾ vegyük jó kedvvel ötöle,
És hallgassuk az istennek igéjét,
Esmerjük magonkat bönösöknek lenni,
Kövessök az istent : nekönk ő megbocsátja,
És annak felette jó Magyarországot
Esmét feltámasztja, és esmét hatalmat ad.

57. Bölcs Salamon írja, hogy az kerályoknak
Ő szövéket⁴⁾ csak isten igazgatja :
Ő markában tartja, és nagy hamarsággal
Melyfele akarja, ottan oda hajthatja,
Hatalmas uraknak pártoló szövéket
Nagy hirtelenséggel össző egyenesíti.

58. Azért mi es kérjük istent mint atyánkat :
Igazgassa az kerályt miközöttünk :
Magyari uraknak pártoló szövéket
Igazgassa immár a^h jámbor kerály mellé :
Adjon békességet minden népek között,
Hogy mi ő felségét egyembe⁵⁾ dicsérhessök

59. Farkas András szerzé ezeket énekebe,
Keserölvén a nyomorult országon :
Igen szánja vala hogy az hitetlenek
Istennek hívéit széllel öldözik vala.
Kis karácson⁶⁾ után immár írnak vala
Az ezer ötszázban, harmincnyolc eszten-
döben. Ámen.

- 1) Úgy.
2) Ezen versszak hiányzik az első kiadásban.
3) Is.
4) Szövéket.
5) Egyetemben.
6) Újév.

ISTVÁNFI PÁL.

1539.

KISASSZONYFALVI¹⁾ ISTVÁNFI PÁL, az Istvánfiak ősrégi s előkelő csa-
ládjából, a Mohácsnál elesett királyi palotásnak Istvánfi Jánosnak vére, Miklós-
nak, XVI. századbéli jeles történetíróknak atya, a páduai egyetemen mívelt
férfiu²⁾. Ifjúságában ugy látszik Perényi Péter alatt vitézkedett, kinek kísé-
retével 1532-ben a mohácsi mezőn Szulimán által elfogatván, szabadságát

arannyal kénytelenült visszaváltani³⁾. Utóbb I. Ferdinánd részén találjuk mint királyi tanácsost a pozsonyi kamaránál. Mint ilyen 1549-ben gróf Salm Miklós cs. vezér által küldetve Martinuzznál követséget viselt⁴⁾, s az 1550-ki pozsonyi országgyűlés által az ország határai megvizsgálására rendelt bizottmányok egyikének tagja volt⁵⁾. Meghalt 1553, s pár nappal utána leánya Erzsébet⁶⁾. Azon Istváni Pál tehát, ki Sziget alatt vitézkedett⁷⁾, s ama nagy napon, 1566. sept. 7. Zrínyi Miklós oldalánál elesett⁸⁾, nem a mi Pálunk, hanem valószínűleg ennek fia volt. — Istváni Pál, az idősb, egyike az elsőeknek, kik a verselt novellát irodalmunkba átültették. Fenvan tőle a Boccacciónál is előforduló „Gualtieri és Grizelda“ története (Decam. X. 10.), de nem ezen, hanem Petrarclfa deák dolgozata után⁹⁾, teljes szabadsággal, ily címmel: „Szép rövid krónika az ifjú Volter királyról és az Janikula¹⁾ leányáról Grizeldisz asszonyról, mint próbáltatott legyen meg Grizeldisznek házasságban való hű tökéletessége.“ A vég versszak szerint ez 1539-ben készült, s hihetőleg többször is kinyomatott; ránk azonban csak három igen kései utányomat maradt, ugymint Komlós Andrásé, Debrecen, 1574: „Historia regis Volter“ deák fő címmel, Heltai Gáspárnéé, Kolosv., 1580., és Brevér Lőrincé, Lőcse, 1629., mely utóbbi egyenesen az eredeti kiadást látszik visszaadni. Mind három 4r. (s az akad. könyvtárban találtatik).

1) Ma Kisasszonyfa, Baranyának pécsi kerületében; nem csak ősi jószága, s rendes lakja de hihetőleg születéshelye is Pálunknak, valamint a pécsi egyetem, kimíveltetésének első eszköze.

2) *Töke Ferenc* Epitaphium clar. viri, nobilitate generis, virtute et eruditione praestantissimi Dom. Pauli Istvvanfy a Kysasszonfalva, S. R. Mai. Consil. Bécs, 1553. L. Denis Wiens Buchdruckergeschichte, 506. l.

3) *Istváni Miklós* Hist. L. XI., nálam Colon. 1724. l. 111. a.

4) Ugyan ott, L. XVII. l. 180. a.

5) Anni 1550: Art. 43.

6) *Töke* az id. h.

7) *Istváni*, L. XXIII. l. 294. b.

8) U. ott, l. 300. a.

9) Opera. I. De historia Griseldis, mulieris maximae constantiae et potentiae. Nálam „De obedientia ac fide uxoria mythologia“ cím alatt Francisci Petrarchae V. C. Opuscula Historica et Philologica. Bernae, 1604. pag. 185—214.

10) Az olasz Giannucoléból elrontva, mint Gvalterből Volter.

VOLTER ÉS GRIZELDISZ¹⁾.

1. Egy krónikát mondok, urak, hallgassátok
Kinek talám mását ti nem hallottátok,
Egy olasz leányról kin csudálkozhattok,
Asszony házastoknak példájul adjátok.

2. Az Olaszországnak egy szegeletiben
Az Vesule²⁾ hegynek ő körületiben
Nagy sok szép városok vadnak ő fektiben,
És jeles szín népek laknak az mentiben.

3. Azt egészen a kik beszállották vala,
Kölcsös városokat rajta raktak vala,

Olaszul nevezték azt Pedomontának³⁾:
Magyarul mondhatjuk ugymint hegyaljának.

4. Az földnek egy része kivált ő magának,
Kit régulta mondnak az Saluciának²⁾,
Székes helye most is nagy morkolábságnak³⁾,
Sok kölcsös városok annak udvarlának.

5. Azt az ifju Volter egykor hírja vala;
Szép termete neki mint vitéznek vala,
Minden nemzetivel híres neves vala,
És magatartása kedves, díszes vala.

1) — 0 0 0 — | — 0 0 | — 0 0 0 — | — 0 0

2) Est ad Italiae latus occidentum Vesulus ex Appennini iugis mons unus altissimus etc. Petrarca.

1) Piemont.

2) Saluzzo.

3) Morkoláb: marschio.

Termeti, szépsége neki ékes vala,
De jó erkölcsével feljülmülja vala.

29. Az szegény életnek sanyaruságában
Grizeldisz nő vala; nagy gyorsaságában
Nem ül vala veszteg semmi vagyságában ¹⁾,
Semmi gyönyörűség nincs gondolatjában.

30. De nagy vastagsággal ²⁾ jatyját tartja vala,
Annak ő vénségét úgy táplálja vala,
Kevés juhocskáját tóra hajtja vala,
Rokkáját kezéből le nem hagyja vala.

31. Onnat haza jöven paréjt aprít vala,
Hozzajok illendő étket készít vala,
Kemény szalma ágyat felrázogot vala,
Kegyességgel atyját elnyugotja vala.

32. Az leányra szemét Volter vette ³⁾ vala,
Mert azon gyakorta vadászni jár vala;
Nem fajtalanságból azt műveli vala,
De hogy emberségét őt viseli vala.

33. Nagy jószág ⁴⁾ Grizeldben, ki rejtekben
vala,

Kit az köznép szemmel nem ismerhet vala,
Eszes ember Volter állaltája vala,
Azért ötet igen megszerette vala.

34. Azt is elvégezé, hogy ötet elvéné,
Senki egyéb neki házasa nem lenne,
Ha neki az áldott isten engednéje,
Mikoron ő dolgát annyira végezné.

35. Már az menyekző nap elközelget vala,
Az menyasszony honnan lenne, titkon vala.
Egy leányzót Volter kerestetett vala,
Kinek magassága Grizelddel egy vala.

36 ⁵⁾. Ehöz szép ruhákat csináltatott vala,
Szép gyöngy koszorókat fűzetetett vala,
És arany láncokat sokat készítetté,
Sokféle pártáövet és drágaságokat.

37. Az örvendetes nép, az kik várnak vala,
Aznap fényességbe el-felterjedt vala :
De az menyasszonynak csak híre sem vala,
És minden készület már szerevén vala.

38. Volter elindula, az násznép utána,
Míntha az menyasszony közel útban volna,
És ötet utában tisztességgel látná,
Onnat nagy örömben házában behozná.

39. Grizeldisznek ebben csak hire sem vala,
Az minemű dolgok reá néznek vala,
Dolgait házánál megszerette vala,
Az kútföről vizet haza viszen vala.

40. Atyjának kapuján hogy belépett vala,
Hogy egyéb dolgától megüresült vala,
Több leány társival el-kikészül vala,
Hogy Volter mátkáját ő csak láthatnája.

41. Grizeldisz mentiben Volter látta vala,
Gyorsan ötöt nevén szólította vala,
Atyja ha hon volna ? tőle kérdi vala :
Leány tisztességgel reá felelt vala.

42. Volter neki hagyá : kiszólitanája,
Némimemű dolga neki vele volna,
Az vén jámbor akkor kiballagott vala,
Kézen fogá Volter, magának így szóla :

43. „Jankula, tudom azt, hogy szeretsz en-
gemet,
En is megesmertem jámbor hűségedet,
Nem kevés gondomat közlöttem teveled,
De ez egyet tudnom akarom teveled.

44. Ha te ez dologhoz jóakaró volnál,
És ez mellé tisztán örömeid általánál,
Hogy engemet kit te ezkédig ¹⁾ uraltál,
Leányodat adnád, vödnek választanál!“

45. Rajta az vén jámbor csak elcsudálkozék,
Hogy ily jó szerencse házához érkezek,
Kegyelmes istentől neki méltoltaték,
Nem tud vala megjyen ²⁾, szava így en eské :

46. „Semmiben különbet en nem akarhatok,
Avagy pedig abban ellent sem tarthatok,
Az mit en teneked kedved szerint látok,
Mert uram vagy, semmit meg nem másolhatok.“

47. „El-bemenjünk ketten, a Volter azt
mondja,
Grizeldiszt ezekről előtted megkérdjük.“
Násznépe megállá, ketten bemenének,
Leányval akkoron így en beszélének :

48. „Atyád is akarja hogy légy en jegyesem,
Ez napságtól fogva asszony feleségem,
Vagyon tőled nekem egy jeles kérdésem :
Azt majd meggondoljad, felelj erre nekem :

49. Ha ³⁾ tennen magadat arra birhatandod,
Minden akaratot arra szabhatandod,
Hogy semmi kedvemet te nem bántogatód,
Rólád mit végezök, azt te mind megállod.“

50. Ilyen nagy csudában Grizeld reszket vala,
Magát bátorságban nem veheti vala,

1) Vagy = vagyon : substantia, birtok. A XVI. században már fele-
dekenységbe menő e szó helyébe a kolosvári kiadás lágy ságot,
lőcei n a g y v a s t a g s á g o t tesz!

2) Erejében.

3) Vetette.

4) Jóság.

5) A 36. versszak két utolsó, s a 37.-diknek két első sora hiányzik
mind a debreceni mind a lőcei kiadásokban; mi a kolosváriból adjuk,
bár megromolva, mint azt a hiányzó rim, s a 36 : 4. sor vég szavai
(drága m a f f o k a t) mutatják, mely utóbbiakat kijavítani próbáltam.

1) Elkédig, a kolosvári kiadásban már : eddiglen.

2) Megjyen, összevonva ebből : mit tegyen.

3) Vajjon ?

Mert nagy vendég házat megszállotta vala,
Nem kések, kérdésre így en felelt vala :

51. „Ily nagy tisztességre, uram, en magamat
Méltatlannak véltem, mind az en házamat,
De ha tökéltended te akaratodat,
Nem tartóztathatom az en szerencsémét.

52. Soha teellened nem hogy mit véttenék,
De gondolatomban sem hagyom hogy essék,
Sőt ha parancsolod hogy halált szenvednék,
Annak is örömet engedelmes lennék.“

53. Volter az szót mondja : „elég az ennekem.“
Násznépnek mutatá : „ihol en jegyesem !
Az ki ezt tiszteli, barátom ennekem.
Mint császár leánya ez oly drága nekem.“

54. Ott Volter akará hogy levetkeztetnék,
Régi ruhájából el-felöltöztetnék
Aranyas ruhában : asszonyok ezt érték,
Egymás előtt neki szolgálni sietnek.

55. Az Grizeldisz leányt szépen felkészíték,
Kézzel tapogatott haját felépíték,
Aranyszál hajakkal közöslög ¹⁾ illeték,
Szép gyöngykoszorókkal fejét ékesíték.

56. Idő rövid vala, hamar felkészíték,
Úgyan más személyben Grizeldisz téteték.
Az népek is ötet nehezen ismerék,
De mint asszonyokat szeretvén tisztelék.

57. Egy drága koszorót Volter kivött vala,
Kit az végre nem most csenáltatott vala,
Grizeldisznek ott azt jegyül vitte vala,
Szép-öltözött lóra felültette vala.

58. Az ló fejér vala, gyorsan elfutamék,
Az palota felé gyorsan iramkodék,
Harminckét leányzó selyemben állapék,
Sok jó nemes asszony lovon ott állapék.

59. Az vigaságtevő különb különb vala,
Az ég is az ellen úgvan zeneg vala,
Egymás szóvát tőlök alig hallják vala,
Nagy öröm szívöket megszállotta vala.

60. Hamar eljutának, mert közel valának,
Étkeket fogának, nagy vigan lakának,
Ebéd után estig ott mind táncolának,
Minden mulatságon úgvan megállának.

61. Holddá kelve²⁾ Volter új udvart tétete³⁾,
Gazdag ajándékot arra feltétete,
Fő hamar lovakat pályára vitete,
És gyalog futókat futáshoz készíte.

62. Erős ütközetek akkor ott valának,
Jeles kedvő népek földre lehullának,

Hatalmas követek rendet ott állának,
Híres széles tollok ¹⁾ mind ott maradának.

63. Az szent Iván tüzét el-felrakták vala,
Mesterséggel azt mind csenáltatták vala,
Udvarló vitéz nép azt ostromlja vala,
Az nap vigaságban el-aláment vala.

64. Az új menynek isten akkor fejét látá ²⁾,
Kegyelmisségével ötet méltóztatá,
Hogy bölcseségével megvilágosítá,
Sok jószágos jóval megajándékozta.

65. Ártatlan életben istenfőlo vala,
Maga tartásában jó erkölcsü vala,
Értelem beszéde szava ékes vala,
Minden embereknél dicséretes vala.

66. Nem sokáig magát oly jó névben hozá,
Hogy nem csak szomszédi kívánkoznak hozzá,
De messze földről is jönnek vala hozzá,
Asszonyok férfiak csudálkoznak rajta.

67. Eleitől fogván kik esmerik vala,
Még azok is ingyen nem hihetik vala,
Az mely szegény ember az Jankula vala,
Hogy ez az Grizeldisz ő leánya volna.

68. Minden nagy ékesség öbenné oly vala,
Hogy azt ingyen senki nem hiheti vala
Hogy azt parasztháznál tanolhatta volna,
De császár udvarát az ki lakta vala.

69. Noha vitéz Volter szegény nemzetet vön,
De ő házassága nagy dicséretes lön,
Belől háza népe nyugalmas békes lön,
Kivel ³⁾ mindenknel igen kedves ő lön.

70. Sőt annak felette hogy ő ily jószágot
Ily szegénység alatt rejtekben meglátott,
Méltán böles embernek mindenek tartották ⁴⁾
És mindenek előtt nagy csodálatos volt.

71. Az asszony peniglen nemesak házat birta,
De a községet is nagy bölcsen oktatta,
Ura honn nem voltán pörököt szállítja,
Nemes népeknek is háborúit oltja.

72. Nem egyebet erről népek hisznek vala,
És közöttök tisztán azt beszélék vala,
Hogy az asszonyt mennyből isten adta volna
Az község jóvára, hogy reá gondolna.

73. Ebben nem sok üdő mikor betölt volna,
Asszony hogy viselne jelensége vala,
Sok jó birodalma nagy csendesben vala,
De nem sok időre leányt hozott vala.

¹⁾ A kolosvári kiadásban : szöküllések ; a debreczeniben : híres szekes tollók áll. Erteleme csak az általunk átvett löcsei olvasásnak van.

²⁾ A kolosváriban már : meglátogató.

³⁾ Mi által.

⁴⁾ Így javítottuk ezen a dabr. és löcsei kiadásokban végkép megromlott sort ; a kolosváriban ő t e áll íge nélkül. Kim egyikben sincs.

¹⁾ Közbe-közbe.

²⁾ Más nap hajnalkor.

³⁾ Harejátéki vagy pályatért nyitatta.

74. Jöllehet az leány igen szépedd vala ;
Demaga ¹⁾ az fiút inkább veszik vala,
Magzatos voltával asszony nyerté vala,
Hogy mind háza népe megörvendett vala.

75. Az gyermek immáron hogy azt érte vala,
Mikor az dajkától elválasztják vala,
Volternek akkoron kívánsága juta,
Csudálatosb hogyanem dicséretesb vala :

76. Asszony feleségét megkesergetnéje,
És az ő hűségét kikeresgetnéje,
Addig nem nyughaték, míg nem késérgeté
És minden kétségét belőle kivenné.

77. El-bementek vala ő ágyas házokban,
Volter magát ejté nagy szomorúságban,
Ily szókat ott szóla nyomoruságában,
Hogyha hozhatnája asszonyt ő bánatban :

78. „Asszony ! kérlek azon, hogy megemlé-
kezzél
Hogy mely szegénységből házamban bejöttél,
Mert ugyan sem illik hogy elfeledkezzél
Régi mivoltodról, mai szerencsédrol.

79. Emlkezéssel, mondom, miként hozzáám
völek,
Nyilván én tegedet mostan is szeretlek,
De az nemes népek teged nem kedvelnek,
Mert paraszt nemzetből tegedet itilnek.

80. Asszonyt parasztnemből ök nem szeretnek
Mert természet szerint egymás ellen járnak,
Enreám is immár gonosz szemmel néznek,
Rólad ilyen szókat, mint mondom, beszélnek.

81. Azért ha akarod békösséggel élnem,
Szükség nekem velek ²⁾ megegyesülnöm :
Te kis leányodról övélek végezzen,
Az mint ök akarják, nem mint én akarom.

82. De te híred nélkül semmit nem mívelek,
Te akaratodat mondd meg nekem kérlek :
Az kérdésre teged én emlékeztetlek,
Kire otthon teged én felelteték. “

83. Grizeldisz ez szókat hogy hallotta volna,
Bátor szíve rajta meg nem indult vala,
Nagy szép beszédekkel urának szólt vala,
Magát, minden dolgát, reá bízta vala.

84. „Tied az kis leány, en is tied vagyok,
Mind ketten urunknak tegedet mi vallunk,
Ki minden marháunkkal szabad, azt jól látjuk,
Te is velünk mit tészsz, azon kell maradnunk.

85. Valamit en neked kedved szerént látok
Mindenben az mellé szívem szerint állok,
Egyebet nálladnál senkit nem kívánok,
Egyébtől megválnom semmitől nem szánok. “

86. Feleletét Volter nagy jó szüvel hallá ;
De önön magában nem teteti vala,
Ő tekintetiben nagy szomorú vala ;
Asszony elől akkor ígyen kiment vala.

87. Nem soká halasztá, egy szolgáját küldé,
Kivel az ő dolgát azelőtt ő közlé,
Jeles dolgaiban korosként meglöle,
Az asszonyhoz akkor ötet el-beküldé.

88. Az asszonyhoz szolgál éjjel bement vala :
„Megbocsáss, asszonyom, neki mondja vala,
Reám ne neheztelj, úgy könyörög vala,
Mert ebben engemet kéjtelenység hozza.

89. Nyilván vagyon nálad szolgák állapotja,
Az engedelmesség kötélen forgatja,
Uroknak parancsa kételen futtatja,
Szolgálatját senki nem válógathatja.

90. Uram hagyta nekem gyermeketfel vegyem,
És az éjjel ötöt még oly helyre tennem —
Uram parancsának kell nekem engednem,
Nem merek egyebet bizony ebben tennem. “

91. Szavát akkor ember röviden végezé,
Nagy kételen dolgot köztök akkor ejte,
Kit keserves asszony eszében vehete,
Többet ő nem szóla, az ember vesztgle.

92. Az emberhez asszony gyanakodik vala,
Mert szeme állása neki kétes ¹⁾ vala,
Kétes ²⁾ ábrázatja, szava olyan vala :
Kis leányát érté, hogy vinné halálra.

93. De könyve asszonynek rajta nem gördüle,
Csak egy fohászzkodást rajta nem mívele,
Kit nehezen dajka, nem hogy anya, türe ;
És nagy vidámképen gyermeket fulvévé.

94. Kis leányát édes anyja nézi vala,
És nagy szeretettel csókolgatja vala,
Szent keresztnek jelét rávetette vala,
Áldását elmondván kézben adta vala.

95. „Az mit urad hagyott, azt te megszerezzed,
Egyre kérlek teged, hogy gondját viseljed,
És ő gyenge testét hogy te megörized,
Vaddal és madárral azt meg ne etessed !

96. Ezt is csak úgy mondom, ha meg nincsen
hagyva
Uradtól ez ellen valami parancsba,
Mert nem törekedem soha semmit abba,
A mi öellene gondolnék hogy volna. “

97. Gyermeket felvévé, urához téríté,
Szófelelet mi lön, elibe terjeszté,
Mint az leányt kézben adta, megbeszélé,
Atyja kegyességét ott megkésértette.

1) De mégis.

2) Az említett kiadásokban hibásan: veled.

1) A Iőcsői kiadásban kettős áll.

2) A kiadásokban : kétség.

98. De az mit magába megtökéltt vala,
Abban Volter semmit meg nem tágít vala,
Azon keménységben menten megven vala,
Az ő szolgájának azt meghatta vala,

99. Hogy az kis gyermeket ruhában kötözv
Szekrényben szegezné, öszvérre feltenné,
Nagy lassan és félve utában viselné,
Gazdag Bononyában mentiben bevinné.

100. Nénje neki vala az Konde Panitné¹⁾,
Szavával úgy kérné hogy felvelezné,
Mintha anyja volna oly igen feltené,
Minden jó erkölcsre ötet egyengetné.

101. Azt jelesben Volter nénjétől várnája,
Hogy oly titkon ötet nála tartanája,
Senki ez világon hogy ne tudhatnája,
Ki gyermeke volna az ő kis leánya.

102. Az szolgál nem resten ebben eljárt vala,
Urától nekie az mi hagyva vala.
Az asszonyt az Volter csak szemléli vala,
Változás kedvében szavában sem vala.

103. Régi nagy nyájasság, szokott nagy szé-
rettség,
Urához hallgatás, nagy szemérmetség,
Semmi szomorúság, semmi idegenség,
Kis leánykájáról emlékezetlenség.

104. Teljes négy esztendő ebből töltök vala,
Mikor ő ismét nehezkesült vala;
Egy fiu magzatot szépet hozott vala,
Atyja barátinak nagy örömök vala.

105. Ebben két esztendő csak bekerült vala,
Gyermeket dajkától választották vala,
Azon izetlenség²⁾ Volterra jött vala :
Feleségét ismét szólította vala :

106. „Régulta érttetted az en népeimet :
Mi házasságunkért reánk neheztelnek,
Magzatosbnak teged jelesen hogy értnek,
Férfi magzat³⁾ látván ugyan meggyűlölnék.

107. Mert gyakorta mondják, és köztök ki-
áltják,
Fülem hallottára ilyképen zajognak :
„Hát Volter után mi az Janikulának
Udvarlunk, és az ő sok unokájának ?

108. Paraszt nemzet rajtunk tehát uralkodik,
És mi nemes háznak nekie lefekszik ?“
Naponként közöttök ilyen sok szó esik,
Nem értem ezekből végre mi történik.

109. Ez népnek peniglen nyugalmat akarok,
Mert igazán mondom : valamit is tartok,

Az gyermekről penig ugyan úgy gondolok,
Mint az nénjét ugyan dolgára bocsátjok.

110. Ezt ez végre neked idején beszélem,
Nem akarom szíved hirtelen sértenem,
Véletlen veszélylyel es¹⁾ keserítenem,
Illik nekem veled ezekről végezmem.“

111. Szóla asszony neki : „Uram, mit mond-
hatok,
Mondásnál egyebbel semmivel nem bírok,
En tenálad nélkül semmit nem akarok,
Gyermekekben munkámnál többet en nem val-
lok²⁾).

112. Nekem és ezeknek mindnyáján urunk
vagy,
Az te marháiddal³⁾ korosként⁴⁾ szabad vagy,
Hatalmad mirajtunk neked oly igen nagy,
Azon kell maradnunk csak, mit kegyelmed hagy.

113. Erre ne kövessed az en engedelmem,
Mert mikor házannak ajtaján kijöttem,
Az en ruháimat rólam levettem,
Minden akaratom azokkal letöttem.

114. Házadnak kapuján viszont hogy be-
jöttem,
Kazdag ruháidban mikor felöltöttem,
Minden akaratom azokkal fölvettem,
Semmi különbséget nálam nem viseltem.

115. Akarmi dologban, az mi neked tetszik,
Ennekem is minden ugyanazon tetszik,
Különbözés hozzám semmi nem férkezik,
Elötted értenem nekem nem alkoszik⁵⁾).

116. Mert te gondolatod jövendő mi volna,
Ha en eszem arról jövendőt mondhatna,
Az mit te akarnál, valami az volna,
Minden akaratom az mellé állana.

117. De ha értelmemvel elébb nem vihetem,
Te akaratomat örömet követem,
Te kevénságodat adjad megértenem,
Holtomat kívánod; azt is nem restellem.

118. Mert az en szerelmem, uram, hogy meg-
értsed,
Hozzad oly figyelmes, hogy meghal éretted:
Nagyobban náladnál semmit nem szeretek,
Halállal öhozzá hasonló⁶⁾ nem leszek.“

119. Tökéletességét Volter hogy csudálja
Asszony házasságban, kit akkor találja,
Először mely embert hozzá küldött vala,
Ismég azont hozzá választotta vala.

1) is.

2) A gyermeknél csak a fáradság enyém, ő maga a tied.

3) Itt tulajdonat jelent.

4) Mindenkor.

5) Nem illik, non convenit.

6) „Nec mors ipsa nostro fuerit par amori.“

1) Conte Panago Boccaccional.

2) A debreceni és löcseiben : esztelenség.

3) Vádló nevező helyett.

120. Az ember ömagát igen menti vala,
Nagy kételenségét igen veti vala,
Mely nagy gyilkosságot mívelni kell vala,
Az gyermeket kérvén, jelentette vala.

121. Asszony ott bánatját nem jelenti vala,
Maga ¹⁾ keserűség általfolyta vala.
Az gyermeket szépen el-felvette vala,
Szent kereszt jelével megjegyzette vala.

122. Fiát ott megáldá, igen csókolgatta,
Szemeit órajta jó ideig tartá,
Bánatjának jelét semmit nem mutata,
Fiacskáját akkor az embernek adá.

123. „Miként neked hatták, járj el te dol-
godban,
Mégis igen kérlek ne hagyj engem abban :
Hogyha lehetséges, vegyed oltalmadban,
Vadak madaraknak ne hadd szaggatásban.

124. Gyenge testét ne hadd foltonként szag-
gatni.⁴⁾

Érté feleletből : ideje elmenni.
Válasszal urához el akara térni,
Nem győz vala Volter eleget csudálni.

125. De azt így jól érti, hogy asszony szereti
Két kis gyermekcséjét ; kétségtől megmenti :
Hogy az keménységet asszony nem míveli
Valami vadságból, de hogy őt szereti.

126. Hagyá onnat Volter Bononyában menni,
Az gyermeket adá nénjének eltenni,
Nénjét azon szókkal, mint először, kérni,
Hogy ne restelneje nagy gondját viselni.

127. Nincs oly darcós ²⁾ ember kinek nem
illenék
Szerelmes társának ő nagy hűségének,
Az őhöz való szerelmességének
Ily kesergetésén meg nem elégednék.

128. Szemét Volter róla el nem veszi vala,
Asszony feleségén ha mi jelt láthatna :
Hanem napról napra neki hívebb vala,
Változást magához semmit nem talála.

129. Nem szép hír Volterről kezdé kiterjedni,
Gonosz neve neki mindenütt hirhedni,
Hogy szerelmes társát igyen kesergetné,
Ő édes magzatit elrekkentenéje ³⁾.

130. Mert az gyermekeket nem láthatják vala,
Senki, hol volnának, nem tudhatják vala,
Ezzel önnönmagát híresíti vala,
Gyűlölségben, gonosz névben hozá vala.

131. De mint asszonyállat, az kegyetlen lehet,
Semmit meg nem enged mint az gonosz ördög,

Kisértő mérgében előbb előbb hereg ¹⁾,
Mikent az fellebben az menny igen dörög.

132. Tizenkét esztendő mikor elmúlt vala,
Leány léte után akkor úgy gondola,
Hogy Romában gyorsan követet bocsátna,
Ki pápától neki egy levelet hozna,

133. Kivel az nép között ő azt hirdetnéje,
Rimai pápától hogy volna engedve —
Ki az ő népének nyugalma-ra lenne —
Első feleségét elhagyná, mást venne.

134. Az goromba néppel, kik havasban laknak,
Igen könnyű vala azt elhitetni ;
Ebben híre vala ím az Grizeldisnek.
Képzem ²⁾ hogy neheznek tetszék ő szívének.

135. De miért magába megtekélve vala,
Minden szerencsését készen várja vala,
Nagy bátorságában megmaradott vala,
Mit végezne róla, urától vár vala.

136. Másfelől az Volter Bononyába kulde,
Rokonságát kéré gyermekét felvenné,
Maga vélek lenne, őket haza vinné,
Az leányt állítják hogy házassa lenne.

137. De Panit nem resten hűségét jelenté ;
Az leány szép vala, ékes öltözete,
Hét esztendő s öcsését melleje ülteté,
Az végezett napra szép néppel késéré.

138. Ezenközben Volter szokott jó erkölcsét
Hogy kesergetnéje asszony feleségét,
Nem hagyá, de inkább annak küsebségét
Öregbíti vala, nagy keserűségét.

139. Az község láttára elejben hivatá,
Ily szókkal akkoron őtet megszólítá :
„Társaságod nekem magát megmutatá,
Nem házadat néztem, erkölcsödét láttam ;

140. De im most ismerem meg, hogy az uraság,
Ingen semmi egyeb hanem az nagy rabság,
Mert nem lehet, az mit engedne szabadság,
Azvagy mit egyebnek adna az kevéság.

141. Az köznépek engem arra kényszerítnek,
És a pápa mindent engedett ezeknek,
Hogy más feleséget hoznának hercegnek ;
Útban vannak, ím majd azzal elérkeznek.

142. Légy azért az régi tökéletességben,
Helyt adj az másoknak minden tisztességben ;
Hoztad ³⁾ jegyruhád vigyed meg helyében,
Nem állandó senki lám a szerencsében.⁴⁾

143. Grizeld ott felele viszont az Volternek :
„Tudtam : egy ellenség te nyájasságnak

1) Ámbátor.

2) Darcós ? A debr. és löcsei kiadásban kemény áll.

3) Elrejtencé, elikkasztaná.

1) Ireg. A löcseiben ered. A debreczenben : hürög.

2) A löcseiben : hiszem.

3) Az általa hozott jegyruhát.

És közötté nem volt en árvaságomnak;
Jól értettem rendit en állapotomnak.

144. Sőt bizonynyal mondom, nem hogy házasodnak

Magamat tartottam, de csak szolgálódnak,
Mert nem állítottam magamat méltónak,
Viseltem személyét csak egy udvarlódnak.

145. És ez házban míglen teveled lakoztam,
Te akaratodból asszonynak mondattam,
Isten azt jól tudja, korosként úgy voltam :
Szolgáló lányodnak magamat tartottam.

146. Az üdöket azért mikor megszámláltam,
Míg nagy tisztességben teveled lakoztam,
Feljebb érdememnél en azt állítottam,
Hálát uristennek arról nagyot adtam.

147. Nagy jó kedvvel azért kész vagyok végez-
nem,

És örömet vagyok házamhoz elmennem;
Holott esék nekem ifjúságban élnem,
Ott vénségemnek is ugyan végét érnem.

148. Bódognak mondhatom azzal en magamat
És dicsiretesnek en özvegy voltomat,
Hogy jeles személynek vallhatom uramat :
Azzal vigasztalom holtig en magamat.

149. Az új menyasszonynak örömet hely-
adok,

És azon az istent jó kedven imádom.
Hogy ti házasságtok legyen igen bódog,
És ti magzattokat ugyan láthassátok.

150. Ím itten pediglen, hol vígan lakoztam,
Kedvedet semmiben soha nem másoltam,
Ebben is teneked engednem akartam,
Látom, akaratod nekem igaz utam.

151. Az en jegyruhámát ha el hagyód vinnem,
Az minemű az volt, arról emlékezem,
És mint en házamnál ruháim levettem,
Tiedbe öltöztem, így tehozád jöttem.

152. Egyebet en velem nem hoztam teneked :
Egyik jegyruhámát : mezételelenséget,
Másikat meg azzal hoztam : igaz hitet :
Ezzel egyetemben nagy tiszta életet.

153. Azért ím minődon ruhámból vetkezem,
Gyűrűdet megadom kivel megjedzettél;
Egyeb gyűrűidet egyben helyheztettem,
Te ágyas házadban ruháddal letettem.

154. Minden kazdagságod, házi öltözeted,
En kezemen állott minden ékességed,
Ki miatt rám vettem az nagy irigységet;
Kit te adtál vala, házadban megteleled.

155. Atyámnak házától jöttem mezítelen,
Mezítelen megyek házamhoz esmeglen ;
Az egy dolog tetszik nekem ékteleennek :
En méhem köznépnek leszen hogy ingetlen,

156. Az te gyermekeséid kiben nyugodtanak;
És ki miatt népek reád zúgottanak,
Ne legyen több oka immár haragjoknak !
Uram utat adott immár mindazoknak.

157. Egy dologra kérlek csak immár tegedet,
Nem különben azt is, ha tetszik teneked,
En szüségemnek, kit en hoztam neked,
Kit immár en haza nem vihetek tőled,

158. Jutalma az legyen — vajha neked
tetszik —
Minemő imegben lakoztam teveled,
Csak ezt az több közülenenek engedjed,
Régi házasodnak kivel méhét fedjed."

159. Ott Volternak szemekönyvvvel betölt vala,
Annyira, hogy immár nem állhatja vala,
Azért asszony elől ő elfordult vala,
Reszketeges szóval alig mondta vala :

160. „Amaz egy ingeske bátor tied legyen.
Ki enrólam nálád emlékezet legyen.“
Csak alig mondhatá, előle elmene,
Mert ő szemeből a könyv igen megyen.

161. Levetkezék ottan mindenek láttára,
Csak az egy ingeskért rajta megmarasztá;
Mezítelen fölvel indula utára,
Mezítelen lábbal váras kapujára.

162. Utában sok jámbor őt kíséri vala,
Minden ember őtet keserüli vala,
Az gonosz szerencsét szidalmazzák vala,
Ékes csendességben asszony megyen vala.

163. Egy könyv esetlen száraz szem sem vala,
Asszony hogy házához haza megyen vala;
Az jámbor vén ember ezt nem tudja vala,
Semmi csak hírrel ebben sem lött vala,

164. Eleitől fogva ő nagy kétes vala :
Leány házassága nem egyenlő vala;
Koroskét eszébe azt forgatja vala,
Hogy állandó lenne, reménytelen vala.

165. Mert az ő leánya parasztnemből volna,
Annak társaságát Volter megunnája,
Nemesember lelkét kevélység fognája,
Leányát házából kihajigálnája.

166. Leánya ruháját elrejtette vala,
Háza szegletibe, kit megtartott vala,
Ki az nagy üdötől el is avélt¹⁾ vala,
Ha mikor kellenék, előhozhatnája.

1) Avélt, avitt : avult.

167. Nem annyira érti leánya megjöttét,
Mint az vele való népek ő zengését :
Ajtaja elejben lassan el-kilépék,
Mézitelen leányt ruhával befedé.

168. Sok számos napiglan atyjánál lőtt vala,
Egyenes erkölcsben magát tartja vala,
Állhatatosságban csodálatos vala,
Semmi szomorúság jele ott nem vala.

169. Minden jó erkölcsnek nyomdoka ott vala,
Kivel ő urával élni kellett vala,
Mert nagyasszonyágban szegény lelki vala,
Állzatosságának példája ő vala.

170. Hamar az Kond Panit elközelget vala.
Az új menyekzőnek oly nagy híre vala,
Egy emberét Panit elől küldte vala :
Salucjába jutott, tudni adta vala.

171. Volter az Grizeldhez az előtt ment vala
Egy nappal, és ötét szólitotta vala,
Szerelemmel asszony elejben ment vala,
Asszonyoknak ily szókkal akkor felelt vala :

172. „Az leány, mely holnap en házamnál
leszen,
Ebédkoron tudom hogy ennámal leszen,
Vele való sok nép vendégségben leszen,
Asszonyok férfiak vele együtt lesznek.

173. Akarom azokat nagy kedvvel fogadni,
Helyét mindeneknek rendenként megadni,
Még beszédeket is tisztességgel venni,
Nincs asszony házamnál ki ezt megszerzené,

174. Ennek gondját, kérlek azért, réád ve-
gyed,
Ki en erkölcsömet igen jól esmered;
Noha neked mostan szegény öltözeted,
Vendéget fogadjad, helyére ültessed.“

175. „Valamit teneked kedvedre ismerek —
Asszony monda neki — mindent en meg-
szerzek,
És nem csak jó kedvvel abban en elmegyek,
De nagy kívánsággal mindent reám veszek.

176. En penig ezekben semmit nem restelek,
Aval fáradságot semmit nem ismerek;
Míglen en lélkemben csak egy szikrát érzek,
Mindaddiglan, holtig, nagy hűséggel leszek.“

177. Ezt mihelyt kimondá, násznépet indíta,
Házakat nagy gyorsan ő megtisztította,
Ott az asztalokat mind renddel rakatá,
Ágyakat vettete, szolgálakat oktata,

178. Holddá kelve immár két mise közt vala,
Az Kond Panit mikor el-bejutott vala.
Az leány szépségét kiki úgy csudálja,
Öcsese jó erkölcsét látnia kívánja.

179. Nem kevesen akkor közöttök valának,
Kik jó nevet akkort Volternak adának,
Hogy ez házasságot cserélte magának,
Mert az leány jó vér, és öcsese szép annak.

180. Menyekző készülét hevenyében vala,
Grizeld szorgalmatos mindenütt ott vala :
Ily nagy esetivel ő nem gondol vala,
Megviselt ruháját nem szégyenli vala;

181. De nagy vidámsággal leányt ő fogadá,
Mind az kapuiglan elejben indula,
Mégáldá, és monda : „Isten hozza jóval
Az en asszonyomat mind vele valókkal.“

182. Az több vendéget is nagy vigan ő látja,
Nagy ékes beszéddel őket vigasztalja,
Az nagy háznak gondját csak egy főre birja,
Minden tisztességét rendenként megadja.

183. Minden ott Grizeldet erőssen csudálja,
Jelesben vendég nép róla imezt mondja :
Nagy ékesenszólást honnan ő tanulta,
És nagy bölcseséget, kinek ily ruhája ?

184. Mindeniknél féljebb Grizeld helyhez-
teti,
Leányt és az ifjat egymás mellé ejti
Dicsiretben őket égben felemeli,
Lelkét nagy örömmel nem elégítheti.

185. Az Volter mikoron asztalhoz leüle,
Grizeldre fordítá fényét ő szemének,
Minden hallottára, hogy reája nézne
Mintha nevetkezne, monda ő menyének :

186. „Mint tetszik teneked most ez új meny-
asszony ?
Vagyon oly szépsége, kit valhat egy asszony,
Avagyon tisztessége ? kérlek teged asszony,
És ha te láttad-e mását ez világon ?“

187. „Bizony sem termettel szebbet te nem
lelnél,
Sem ékes erkölccsel, akar holott élnél,
Ha mind ez világon te elkereskednél,
És ha nem tudom mint rajta erölködnél.

188. Azt tudjad : semkivel te egyben nem
férhetsz,
Az jó szerencsében részes te nem lehetsz,
Ha a szép leánynyal kedvedre nem élhetsz,
És gyűlöséget is¹⁾ szivedből ki nem vetsz.

189. Istentől reményilem és igen kívánom,
Hogy azt köztetekben adja, mint en mondom :
Nagy szerelmességet tiköztetek látnom :
Könnyebb leszen azzal ennekem halálom.

1) A löcsei kiadásban : Egy ellenséget te.

190. Erre kérlek teged nagy bizodalommal,
Hogy ezt ne kesergesd nagy boszuságokkal,
Miként te háborgál az másik asszonynyal
Mert gyengébben tartott, ifjabb is ez annál,

191. Mert az mit en türtem, ez azt nem tür-
heti.⁴

Mikoron Volternak Grizeldt ezt beszélné,
Volter vidámságát Grizeldnek hogy nézné,
Tökéletességét sokszor tekintené;

192. Asszony kesergésit és ő késértését,
Eszében forgatja minden sok szerzését,
Asszonynak nem látja arra érdemlését
Keserülte vala asszony feleségét;

193. Tovább nem viheté szive keménységét,
Nagy szépen szólítá asszony feleségét :
„Eléggé megláttam szüvednek mélységét,
Szerelmes Grizeldisz! hozzám nagy hűségét,

194. Nem hiszek en mostan ég alatt oly embert,
Ki ő házásával igyen cselekedett,
Annak hűségéről iy bizonyóságot vett,
Avagy mindent végre ennyire vihetett !⁴

195. Ezeket hogy mondá szerelmes társának,
Tetszék vidámsággal való nagy csudának,
Ugymint egy álomból feltámadásának :
Hozzája ölelé, foglalá magának.

196. Te vagy az en társom, Volter mondja vala,
Nem volt más ennekem, sem leszen, azt vallja,
Az kit jegyesemnek te alítasz vala,
Ez a te leányod, kit elvittek vala.

197. Az ifju peniglen, kit rokonnak mondnak,
Azt is úgy esmerjed mint édes fiadat,
Kiért nép Volterra nehezteltek vala,
Im mind egyetemben most tenálad vannak.

198. Higyed, kik enrólam sokkal mást vél-
tenek,

Azvagy kegyetlennek kik engem hittének,
Hogy en gonosz voltam az en jegyesemnek :
Nem voltam kegyetlen az en gyermekimnek.

199. Ezt is gondolhatják hogy nem kárhoz-
tattam
Asszony házassomat, hanem csak próbáltam,
Az en magzatomat fel sem mérszárlottam,
De csak egy ideig öket eltitkoltam.⁴

200. A szókat Grizeldisz hogy hallotta volna,
Ő nagy örömébe csaknem megholt vala,
Nagy kegyességében eszeveszett vala,
Drága záloginak nyakán csüggött vala.

201. Ott való asszonyok hogy ezt látták vala,
Asszonyt szeretetből közből vették vala,
Hítván ruháiból vetköztették vala,
Asszonyt ruhájába öltöztették vala.

202. Grizeldet ottgagyon szépen öltözteték,
Kazdag szép ruhákban ötet ékesítették,
Szép üdvözletekkel ötet megüdvözlék,
Örvendes sirással az napot végezték.

203. Ez végső nap sokkal örvendetesb vala,
Minden ékességgel tisztessé esekb vala,
Hogynem az előbbi menyekzőnap vala.
Nagy igyenességgel ¹⁾ holtig éltek vala,

204. Az ipának Volter már ugy tetszik vala,
Hogy régen szüvéből kivetette vala;
De ám ő házába behozatta vala,
Tisztességgel holtig eltartotta vala,

205. Leányát gazdagon Volter adta vala,
Minden tisztességgel arra gondolt vala:
Ugyan örökössé fiát hatta vala :
Menyekzőnap ugyan végeztetett vala.

206. Ezeröttszáz harminckilenc esztendőben
Ez kised krónikát szerzék egy énekben
Istvánfi Pál, mikor vala jó kedvében,
Hertelen indúla király örömében²⁾.

1) Egyességben.
2) János királyra látszik vonatkozni e sor, ki ez évi februárban
ment át Szekesfehérvárra Izabellávali esküvőre s ennek kor-
mázására.

BATIZI ANDRÁS.

1530—50.

BATIZI ANDRÁS, mint neve mutatja, Szatmárnak Batiz nevű falvából vette eredetét, s jókorán mestere Gálszécsi István ¹⁾ a híres reformátor által az új tudományba beavattatván, maga is egyike lett az első reformátoroknak ²⁾, ki „a magyar Lutherrel“ Dévaijal együtt nyerte meg Drágfi Gáspárt a hitujításnak, s ennek oltalma alatt Újhelyt reformálta, utóbb a Szilágyságot is ³⁾. Már 1530-ban kezdett Batizi Kassán felekezete számára egyházi énekeket készíteni ⁴⁾, és miután már több évig iskolatanítói hivatalt viselt Szikszón ⁵⁾, s Újhelyt, Er-

dődön és Tokajban papskodott ⁶⁾, 1542. tavaszán Wittenbergbe ment ⁷⁾, hol 1550. körül másodszer is megfordult ⁸⁾. Az erdödi zsinaton 1545-ben egyike volt azon huszonkilenc reformátornak, kik az itt költ tizenkét hitcikkelyt aláírták ⁹⁾. Később, mint a magyar protestánsok nagyobb része, a Luther értelmétől a Calvinéra ment által, mint abból is látszik, hogy a beregszászi zsinat (1552.) cikkelyeiben ő is megegyezett ¹⁰⁾. Ennek tulajdonítható, hogy „Keresztyén Tudománya“ (hely nélkül. 1550., s újra Kolosv. Heltainál 1555.) még e szándék végén is, a Szikszai Siderius Jánoséval együtt, a ref. egyházban elemi tankönyvül rendeltetett ¹¹⁾. — Batizi első a vallási epika mívelői közül, kinek munkái korunkig eljutottak. Kétség kívül több e nemű költeményei közül csak hat maradt ránk, és ezek sem eredeti kiadásaikban, hanem jóval későbbi gyűjtemények és utánnymotokban. Ilyek: 1. „Az drága és istensfélő vitéz Gedeonról szép historia“, 1540. Fenmar. a Hoffref énekgyűjt. 2. „Az istensfélő Zsuzsánna asszonynek historiája“ 1541. Fenmar. a Hoffref és Bornemisza énekgyűjt., és Brever utánnymotában, Lőcse 1628. 3. „Jónás prófétának historiája, Ninive városáról, és Jónás prófétának az tengerben bevetéséről, az cethalnak elnyeléséről és kiokadásáról, és istentül megfeddetéséről.“ 1541. Fenm. Hoffrefnél, de elül csonkán, Bornemiszánál változtatott vég szakkal; a fen kitett teljes címmel pedig Lipsiai Pál utánnymotában Debr. 1596. a debr. könyvtár. s a Lugossy-codexben. 4. „Meglőtt és megleendő dolgoknak teremtéstül fogva mind az itéletig való historia“ 1544. Hoffrefnél. 5. „Más historia az Nabugodonor királyról és az négy birodalmokról“ 1544. ugyanott. E kettő aztán, egybe forrasztva a 4. alatti cím alatt Bornemisza énekgyűjteményében áll, s így nem annyira eposi, mint didaktikai darab, mert benne a Nabukadnezar álma csak kiindulópontnak használtatik a világ közel elmulása hirdetésére, s az emberiségben ez okért isteni félelem gerjesztésére. Az egész erre megyen ki:

„Mikoron az ágak szépen kibimbóznak,
Jelentik hogy az nyár immár közel vagyok :
Akképpen az jegyek nyilván azt jelentik
Hogy itélet napja immár elközelget.

Azért minden ember lelkéhez tekéntsén,
És az ő bünétől minden megrettenjen,
Isteni félelme ¹⁾ ő magát foglalja,
És várja nagy vígan az úr Jézus Krisztust.“

1) A. m. félelem.

6. „Izsák patriarkának szent házasságáról való szép historia“ 1546. Fenmaradt Hoffref és Bornemisza énekgy., külön is hely és évjegy nélkül. Debr. Lipsiai Pálnál, 1596. a debr. könyvtár. — Ezekon kívül találatnak Batizinak 7. több egyházi énekei 1530. óta a XVI. századbéli énekes könyvekben, és 8. egy tannal: „Az házasságról való ének“ 1546. Bornemiszánál, úgy a lipcei s a Lugossy-codexekben. — Az 1549-ki krakai „Orthographia Hungarica“, melyet Szombathy János ¹³⁾, s utána mások, Batizinak tulajdonítanak, már csak az abban tanított, s másfelül a Batizi által ugyan akkor Keresztyén Tudományában követt, lényegesen különböző, helyesírásnál fogva sem övé.

1) Batizi saját Ker. Tudománya előszavában.

2) Pázmány Péter: Kalauza II-ik kiadása (Pozsony, 1623.) 221. lapján.

3) Ms. Anonymi: „Modus et tempus reformationis religionis apud Hungaros“ Geleji Kationa István Praeconium Evangelicumja (Gyulafej. 1638.) előszavában; és Lampe Hist. Eccl. Ref. in Hung. (Trajecti, 1728.) I. 93. 97. 598.

4) Tolnai István Kalauza (Kolosv. 1699.) után Bod a M. Ath. 31. lapján.

5) Itt és ekkor költ a sz. háromságról szerzett éneke, mint annak vég szakja mutatja.

6) Jankowich szerint.

7) Szombathy János Kazinczynál, Magy. Régiségek, I. (Pest, 1808.) I. 177. és Szirmay Antal Szatmár vármegye (Buda, 1809.) I. 205.

8) *Bartholomacides* az id. h. I. 15.

9) *Batizi*, Kereszty. Tud. előszavában.

10) *Lampe* az id. h. I. 93.

11) *Geleji Katona Névtelene* az id. h., s utána *Lampe* az id. h. I. 104. Mihálynak írja, de hibásan itt úgy, valamint a 127. lapon, hol a Ker. Tudomány szerzőjét szinte Mihálynak írja, minek nyomán Bod két Batizit csinál a 32. lapon a mi Batizinkból.

12) *Lampe* az id. h. I. 128. 296.

31) *Kazinczynál* az id. h.

ZSUZSÁNNA HISTORIÁJA *).

1. Dániel ezt írja, minden meghallgassa!
Egy zsidó leányról kinek jámborsága
Dicséretes vala, minden tisztasága,
És istenben vala teljes bizodalma.

2. Kinek a virágnak az ő szépségéről
És a líliomnak szép fehérségéről
Nevet adtak vala ő ékességéről:
Zsuzsánnának mondják ő keresztnevéről.

3. Elkias leánya az Zsuzsánna vala,
Kinek ő szépsége csudálatos vala,
Mózsés törvényében taníttatott vala,
Atyjával anyjával istenfelő vala.

4. Lakik vala akkor Babylóniában
Az jámbor Joakim oly nagy gazdagságban,
Dicséretes vala az egy igazságban,
És nagy tökéletes az nagy jámborságban.

5. Joakim Zsuzsánnát igen megkedvelé,
Igaz házasságra ötet megszereté,
Örök ¹⁾ feleségül magának gyürezé ²⁾,
Isten törvényében öhozzája vövé.

6. Ám egy gyümölcskerete Joakimnak vala,
Mely az ő házához ragasztatott vala,
Minden zsidó népek hozzá gyűlnek vala,
Mert ő a többinél dicsiretes vala.

7. Azon esztendőben akkor választának
Két vén embereket ő főbirájaknak,
Hosszú vén szakálok mint az kecskebaknak,
Álnok ő elnéjek mint az aggfarkasnak ³⁾.

8. Szólt az uristen az vén emberekről,
Mert el-kitamadott Babylóniából ⁴⁾;
Álnokság hamisság az vén agg birákból,
Kik láttatnak vala kecségnek ⁵⁾ példájól.

9. Ezek Joakimhoz gyakran gyűlnek vala,
És az ő házánál széklet ⁶⁾ ülnek vala;

Mind az egész község hozzája jó vala,
A kinek törvénye, igye, peri vala.

10. Mikoron ím az dél felmelegül vala,
Mind az egész község haza megyen vala,
Zsuzsánna akkora el-bemégyen vala,
Urának kertében alá-feljár vala.

11. És az vén emberek ötet látják vala,
Naponként bemenni megszemlélik vala,
A kertbe járását titkon nézik vala,
Ő kevénságára felgerjednek vala.

12. Minden értelmeket ott ok hátra veték,
És az ő szemeket ok alá függeszték,
Hogy az mennyországot és istent ne néznék,
Igaz itületről ne emlékeznenek.

13. Szivekben mind ketten megsebhedtek vala,
És ő szerelmekben gerjedezenek vala,
De ok azt egymásnak nem jelentik vala,
Kiki csak szívében tüzet visel vala.

14. Mertszégyenlik vala egymásnak mondani
Ő kevénságokat el-kijelenteni,
Csak akarnak vala Zsuzsánnával lenni,
Szorgalmatossággal naponként őt látni.

15. Jertek, menjünk haza! egymásnak mon-
dának,
Mert eljött ideje az jó ebédkornak,
Ketten ok egymástul akkort elválának,
Titkon megtérének, egybe tanálának.

16. Kezdek kérdeznie, hogy mi oka volna,
Nem régen mind ketten haza mentek volna,
És esmétlen egybe találkoztak volna:
Ott egyik másíknak szerelmét kivállá.

17. Akkort ok egy napot mindketten szer-
zének,
Mikor csak egyedül Zsuzsánnát lelhetnék,
Vele nagy kedvekre együtt lehetének,
Ő szép tisztaságát megszeplősítének.

18. Mikor vigyáznának az meghagyott napon,
Az kertbe bemene Zsuzsánna az napon,

*) Számája mint Istváné.

1) Örök.

2) Gyűrűz a. m. eljegyez.

3) Aggfarkas, aggteleenség a. m. ürdög.

4) A Hoffgreif és Bösei kiadásokban: Szól ott; biráktól; Bor-

nem.: H o g y el-kitamadott. Így is ügyis e veressak homályos.

5) Tüvényaséket.

6) Községnek.

Két szolgáló leány ám utánna vagyon,
Akar megferedni, mert nagy héség vagyon.

19. Akkort az üdőben senki ott nem vala,
De csak az két bíró elrejtezek ¹⁾ vala,
Zsuzsánna szépségét titkon nézik vala,
De maga Zsuzsánna azt nem tudja vala.

20. Monda leányinak : „Sietve hozzatok
Olajt szappant nekem, kivel megmossatok,
És az kert ajtaját erősen zárjátok,
Hozzám hamarsággal kigyorsalkodjatok ²⁾).

21. Mikoron az ajtót beszélgették volna,
És ök azzal ajtón el-kimentek volna,
Az két vén emberek feltámadtak vala,
Hozzá futamának, ím ezt mondják vala :

22. „Ajtó bezárván mí tehozzád jöttünk,
Senki minket nem lát, csak mi magunk va-
gyunk,
Tegedet kívántunk, tegedet szeretttünk,
Engedj azért nekünk, és vigadj mivelünk.

23. Hogyha nem akarod, ellened támadunk,
Hamis tanuságot ellened mi szólunk,
Hogy egy ifjat veled itt a kertbe láttunk,
Azért leányidat tőled el-kiküldted.“

24. Monda az Zsuzsánna nagy fohászko-
dással :
„Nekem nyavalyásnak mindenfelől halál;
Ha nektek engedek, kész az örök halál,
Hogyha nem engedek, nem futhatok en el.

25. De sokkal jobb nekem cselekedet nélkül
Emberek kezébe esnem vétek nélkül,
Hogynemmint vétkezzen isten szüene előtt,
Mert semmi titok nincs ő szemei előtt.“

26. Azért az Zsuzsánna felszóval kiálta;
Az két vén bíró is ellene kiálta;
Az egyik futamék, az ajtót megnyitá,
Szerzett álnokságát erőssen kiáltá.

27. Mikoron a házba az szolgálak meghallák,
Kiáltásra hamar kertbe rohanának,
Ezt ök úgy szégyelik mit az bírák mondnak,
Mert ezt asszonyokhoz többé nem hallották.

28. Holddá kelve penig, másod nap ez vala,
Joachim házához az község gyült vala,
Az két vén bírák is oda juttak vala,
Minden álnoksággal szívek rakva vala.

29. Zsuzsánnát megölni ezek igyekeznek,
Azért ök mondának az egész községnek :
„Hivassátok el-bé Elkiás leányát,
Joachimnak társát, tudni ³⁾ a Zsuzsánnát.“

30. Utánna küldének oly nagy hamarsággal.
Zsuzsánna bejőve atyjával anyjával,
Édes magzatjával, atyjafiával,
És rokonságival, sok jó barátival.

31. Az Zsuzsánna penig igen gyenge vala,
Piros szép orcája csudálatos vala,
Jó atyjafiai öt siratják vala,
Minden esmerői keserülük vala.

32. Akkort ő arcája befedezve vala,
De az hamis bírák úgy kívánják vala
Látni ő szépségét, és megelégedni :
Azért parancsolák orcáját felfedni.

33. Az két hamis bíró ottan el-felkele,
Két kezeket veték Zsuzsánna fejére;
Zsuzsánna nagy sírva mennybe feltekinte,
Mert istenben vala minden reménysége.

34. Az vén emberek ott ezt felelték vala :
„Mikor mí a kertbe széllel járunk vala,
Ez asszony a kertbe akkort bejött vala,
Két szolgáló leány csak utánna vala.

35. Leányokkal ajtót hamar bezárlatá,
És a leányokat tőle kibocsátá;
Egy ifju rejtekből öhozzája juta,
Paráznaságképpen véle vigadoza.

36. Az kert szurdokából mí ez dolgot látók
Hozzajók futamánk látván álnokságok,
Paráználkodniok öket együtt látók,
De az ifju legényt mí meg nem foghatók.

37. Mert neki nálunknál jobb ereje vala,
Az ajtót felüté, rajta elszalada,
Az asszonyt megfogók, nekünk meg nem mondá
Az ifju kí legyen, nekünk meg nem vallá.

38. Ezekről mí vagyunk az tanubizonyosság.“
Önekiek meghün ¹⁾ az egész sokaság,
Mint fejedelmeknek és főbírájoknak :
Zsuzsánnát halálra ott mind kárhoztaták.

39. Zsuzsánna istenhez kiáltván ezt mon dá :
„Örök isten, ki vagy titkoknak tudója,
És minden szíveknek vagy általlátója,
Mindeneket te tudsz elébb hogynem volna :

40. Te tudod, uristen, hogy ez hamis bírák
Hamis tanuságot ellenem szólának;
Íme kell meghalnom, maga ²⁾ én nem töttem
Mit ezek hamissan szerettek ellenem.

41. Isten letekinte az nagy kiáltásra,
Zsuzsánnát kedvelé, ötet meghallgatá,
És mikoron immár vitetnék halálra,
Egy kis gyermek lelkét isten felinditá.“

1) Rejtezek : rejtétek.

2) Kislásetek.

3) Tudniillik.

1) Meghíve.

2) De, bár.

42. Az gyermeknek neve Dániel proféta;
Gyermek nagy felszóval kiálta, ezt mondá :
„Ez nagy igaz vértől legyetek mind tiszta !“
Hátra örejája a sok nép fordúla.

43. Monda az sokaság : „Mit szólasz te
gyermek ?“

Felele akkoron Dániel nekik :
„Izrael fiai ! lám bolondok vattok,
Igazat itilni mindnyájan sem tudtok.

44. Mi legyen az igaz, lám nem ismeritek,
Izrael leányát halni tiltették,
Az új itiletre azért megtérjeteck,
Mert hamis beszédet ez ellen szerzettek.“

45. Azért hamarsággal ottan megtérének.
Mondának az vének ott az kis gyermeknek :
„Jövel, ülj közinkben, jelents meg minékünk,
Isten neked adta tisztit az vénségnek.“

46. Monda önekiek az gyermek Dániel :
„Csak egymástól öket ti válaszótok el,
Megitilem öket igaz itilettel.“
És egymástól öket ottan választák el.

47. Egyiket hivatá, monda önekie :
„Visszaaggott ¹⁾ ember, gonosz napon termett,
Az te nagy büneid most eléjöttének,
Minden álnokságid mostan kitetszének.

48. Hamis itiletet ebből itilsz vala,
Az ártatlanokat nyomorgatod vala,
És az gonoszokat elbocsátod vala,
Maga ²⁾ isten mondá : ártatlant meg ne ölj.

49. Mondd meg azért hogy ha öket együtt
látád,
Micsoda fa alatt beszéleni látád ?“
Mondá az vén bírós : „Megmondom, mert láttam,
Az enyves fa ³⁾ alatt bizony öket láttam.“

50. Hallván az Dániel, neki ezt felelé :
„Igazán hazudál a te vén fejedre,
Íme az istennek anyyala kezébe
Egy éles tör vagon, kívül vágjon kette.“

51. Dániel akkoron ezt el-kiviteté,
Másikat hivatá, monda önekie :

„Kánaánnak magva, pogányoknak vére,
Minden álnokságnak kútfeje, örvénye.

52. Orcának szépsége lám megcsal tegedet,
És elfordította kevénság szivedet,
Az szép leányokkal ezt teszitek vala,
És ök félelmesen nektek szólnak vala.

53. Júdának leánya ezt nem szenvedheti,
Ti gonoszságátokat el nem viselheti :
Mondd meg azért: öket mely fá alatt láttad ?“
Ottan az felelé : „Tölgyfa alatt láttam.“

54. Hallván az Dániel, neki ezt felelé :
„Igazán hazudál az tennen fejedre:
Íme az istennek anyyala kezébe
Egy éles tör vagon, kívül vágjon kette.“

55. Mind az egész község felkiálta, monda :
„Az örök istennek mennyben legyen hála,
Öbenne bizókat ki megszabadítja,
Haláltól patvartól öket oltalmazza.“

56. Az két vén emberre ott az nép támada,
Mert Dániel öket ám meggyőzte vala,
Önön szavok által bizonyítja vala,
Hogy ök hamis tanót ¹⁾ ketten szóltak vala.

57. Mind kívánják vala hogy elvesztenéjek;
A szegény Zsuzsánnát ök is elvesztenék;
Mojzeses törvényében mind kettőt megölék,
Álnokságok szerént, mert ök ezt érdemlék.

58. Elkiás akkoron ő feleségével
És az Joakhimmal, Zsuzsánná férjével,
Atyjaifaival és ismérőivel
Istent magasztalák nagy dicsirettekkel.

59. Akkoron istenben ök mind örülének,
Zsuzsánnának vigan ök örvendezének,
Hogy semmi szeplőben ötet nem érheték,
Ártatlannak lelék, haláltól megmenték.

60. Ezt az nagy uristen nekünk megirató,
Mert ő az igazat soha el nem hagyja,
Öbenne bizóknak megszabadítója,
Minden szükségekben öket oltalmazza.

61. Dániel proféta ezt régen megírta,
És az bibliából magyaról fordítá
Az Batizi András ő betegségében,
Ezer ötszáz negyven és egy esztendőben.

¹⁾ Megrögzött gonosz.

²⁾ Bír, ámbátor.

³⁾ Bornemisznánál: hársfa, a lőcsei kiadásban: olajfa.

¹⁾ Tanó, tanu : tanuság.

Az „Christus surrexit“ nótájára.

1. Krisztus feltámad!
Nekünk örömet ada,
Vére reánk árada,
Haszna rajtunk marada.
Nyerj irgalmat közben járó Jézus Krisztus!
Szent atyád előtt!

2. Krisztus megholt bününkért,
Feltámadott éltünkért,
Mi vigasztalásunkért,
És igazulásunkért.
Nyerj irgalmat stb.

3. Krisztus kínja érdemünk,
Szent halála váltságunk,
Vére ártatlanságunk,
És felkölte ¹⁾ vigságunk.
Nyerj irgalmat stb.

4. Ez az isten báránya,
Váltságunknak aránya,
Halálunknak halála,
Az kigyónak rontója.
Nyerj irgalmat stb.

5. Az ő feltámadása
Lön pokolnak romlása,
Az ő örömondása,
Lelkünknek vidulása,
Nyerj irgalmat stb.

6. Ez lön az örömondás,
És az megvigasztalás,

1) Feltámadása.

Hogy az egy feltámadás
Lön az megbódogulás,
Nyerj irgalmat stb.

7. Ő megmenté bününktől,
Az törvének átkától,
Istennek haragjától,
Az ördögtől, pokoltól,
Nyerj irgalmat stb.

8. Azért mi es bününkből
Feltámadunk, vétünkéből,
Ez világi kfnunkból,
És mi nagy halálunkból.
Nyerj irgalmat stb.

9. Közben járó Krisztusunk,
Atyaisten szent fia!
Kérjed te szent atyádot
Hogy idvözítsen minket.
Nyerj irgalmat stb.

ERDÖSI JÁNOS.

1539—41.

ERDÖSI JÁNOS, közönségesen *Io. Sylvester Pannonius*, epochalis férfiú, az új magyar irodalom egyik legérdemesb bajnoka, Szinnyérváralján, Szatmárnak nagybányai járásában nemes és birtokos szüléktől született ¹⁾. Kora kedvelője a tudományoknak, 1526-ban Krakóba ment tanulmányait az ottani egyetemen folytatni ²⁾. Nem tudni mi okból, talán hogy a reformatio iránt hajlandóságot nyilvánított, kénytelen volt ősi és szerzett vagyonát hátra hagyva ³⁾ honából kibujdosni ⁴⁾, s gyermekek oktatásával táplálkozni ⁵⁾. Úgy látszik már ekkor határozta el magát az Újtestamentom fordítására, s hihetőleg e célból Melancthon exegetai leckéit hallgatandó, 1534-ben, bár házas már, Wittenbergbe ment ⁶⁾, hol e híres férfiú becslését víván ki ⁷⁾, visszatért, s a Nádasdi Tamás által alapított újszigeti tanodában iskolatanító hivatalát vagy folytatta, vagy megkezdte ⁸⁾. Újtestamentoma 1536-ban már jóformán készen állott ⁹⁾, s épen e munka fordította figyelmét a magyar nyelv sajtáságos természetére, s jókorán, s korát megelőzve, azon nyelvtudományi nagy igazság tudtára jutva, hogy minden nyelvtanulásnak az anyanyelvéből kell kiindulnia ¹⁰⁾, magyar nyelvtant dolgozott „*Grammatica hungaro-latina in usum puerorum recens scripta*“ szerény cím alatt (Neanesi, azaz Sárvár-Újsziget, 1539.), az elsőt Cesinge János elveszett nyelvtana után s hiányost ugyan, mégis mély belátásának s éles ítél-tének mulhatlan emléké, mint ki abban nem nyelvmesterként, hanem hasonló nyelvbüvárként járt el. Nyomult az újszigeti nyomdában, mely Nádasdi Tamás költségén létesült, s melyben maga Erdősi is ugy látszik mint betüszedő söt metsző is működött ¹¹⁾. Két évvel utóbb csakugyan követte ezt *Újtestamentoma* (Újsziget, 1541.) görögből fordítva, melynek az itészet a hűség és szabályos nyelvezet pálmáját nyújtá századabeli társai közt. Az ajánlást I. Ferdinánd fiai,

Miksa és Ferdinánd hercegek fogadták el, s így a mely pártolást az újra keletkező nemzeti irodalom első bajnoka a hazában nem lelt¹²⁾, abban az udvarnál részesült. Bár jó Erdősink németül nem tudott¹³⁾, a bécsi egyetemnél megürült héber tanszéket, melyet előtte a zsidóból keresztyénné lett Margaritha, korának a héber tudományban nagy tekintélye, bírt, úgy látszik már 1542-ben¹⁴⁾, kétségkívül irodalmi érdemei díjában¹⁵⁾, ő nyerte el. Utóbb e tanszék D. Plancus Andrásra bízott, Erdősink pedig a historiára tétetett által 52 fr. évi fizetéssel¹⁶⁾. A dicsőn megkezdett irodalmi pálya azonban új hivatalának fáradalmai s elbetegülése mellett folytatva nem lön. A mit Bécsben kiadott, középszerű görög és deák elegiákból állott¹⁷⁾. Egyébiránt Erdősink tiszteltetett tanítványai által¹⁸⁾, a király pedig neki, ki úgy látszik mind szegénységgel¹⁹⁾, mind betegséggel küszködött²⁰⁾, végre (1551.) egy kis földbirtokot adományozott Bécs mellett, melyet midőn el kívána foglalni, a hivatalnokok által ellene lázított földnépe úgy megtámadta, hogy az életveszedelem elől, felesége, gyermekei s minden vagyona hátrahagyásával futni kényszerüle, kik — így írt oct. 8. Ferdinándnak — „még most is bujdosnak, s kitéve a köz gúnynak és üldöztetésnek, életüket búban és siralomban töltik“²¹⁾. Okát e bajnak nem tudjuk meg, de tán nem tévedünk, ha azt magyarlétében keressük. 1552-ben még ott találjuk őt a bölcsész kar tanárai között; ellenben egy 1554. jan. 17. költ. kir. rendeletben, mely a tanárok fizetését újra rendezi, már semmi nyoma : mihez képest ekkor, úgy látszik, többé nem élt²²⁾. Hogy Erdősi, bár ifjúságában figyelemmel, tán előszeretettel is volt a reformatio iránt, utóbb pedig bibliai munkájához Melanchthon tanításaival élt, még is nem szűnt meg katolikus lenni, a mai közvélemény ellenére is bizonyos²³⁾. Említett két munkája egyikét, az Újtestamentomot „mint akkor még egyetlen katolikus fordítást“ Stainhofer 1574-ben újra kiadta; a nyelvtant, mely csak egy példányban maradt fen, s legujabban úgy látszik végkép elveszett, hogy bírjuk, Kazinczy gondosságának köszönjük, ki azt Magy. Régiségei I. kötetében 1808-ban újra kiadta, a szerző életrajzával együtt. *Imakönyve* (magyar?), melyre nyelvtanában hivatkozik²⁴⁾, nyom nélkül elveszett. A magyar költészet kézikönyvében pedig különösen azon *elegiai alaku magyar verseinél* fogva illeti meg Erdősit a maga díszhelye, melyeket Újtestamentomába iktatott, s a következők : 1. A magyar népek, ki ezt olvassa, tizenkét verspár. 2. A szent Máté írása szerint való evangéliumnak summája rísz szerint, huszonnyolc verspár. 3. Lukácsé, huszonnégy verspár. 4. Jánosé, huszonegy. 5. Az apostoloknak cselekedetinek rísz szerint való summája, huszonnyolc. Nem költői, deigen nyelvezeti és műtani érdem teszi ezeket nevezetessé; s ha ezen általa megindított újítás nagyobb munkákra is alkalmagtatók, kiszámíthatlan hatással leend műköltészetünkre, nem csak kiállalagilag, mi már magában oly fontos, de a belalakra nézve is. Azonban ő csak két század után kapott méltó utódokat. Mindamellert az indító érdeme azért nem kisebb, ha nem oly ragyogó is²⁵⁾. Ezeken kívül egy, minden költői becs nélküli, énekét találom Bornemisza énekeskönyvében (a XXIV. levelen): *Dicséret a Krisztus feltámadásáról*, mely előtt neve világosan ott áll²⁶⁾.

¹⁾ L. Erdősit magát Grammatikája 34. lapján (Kazinczynál).

²⁾ (Miller J. F.) Regestrum Bursae Cracov. Hung. Buda, 1821. l. 40., hol magát így írta be: „Johannes Silvester de Zynyerwaralya“, s 1527-ben a nyári félévben a Bursának seniora volt.

³⁾ „Bona enim — így ír fiához 1536-ban — *et patria et avita, iure haereditario tibi debita partim improbi eives, partim ii qui presbyterorum sese nomine venditant, indigne possident.*“ Grammatikája ajánló levelében, l. 8.

⁴⁾ Tibi, quem *in exilio super exilium genui* . . . „Ugyanott l. 5.

⁵⁾ „Nam posteaquam me fortuna eo detrusit, *ut elementariorum puerorum sim praeceptor.* . . .“ Ugyan ott l. 7.

6) Hol magát az egyetemi anyakönyvbé így írta be: „Ego Joannes Sylvester, *alias Erdösi*, subscribo legibus studiosorum nationis hungaricae Wittebergae commorantium“ L. *Kazinczyt* a M. Régis. előszavában, l. XII.

7) „Joannem Sylvestrum etiam, *hominem doctum*, Celsitudini Tuae commendo“: írja Melancthon gr. Nádasi Tamásnak Lipcséből, nonis oct. s. 1537. L. *Ribinínél* Memorabilia Eccl. Aug. Conf. I. l. 41.

8) *Kazinczy* s mások öt Nádasi mellett udvari pappá is teszik; de ez állításnak semmi alapja nincsen.

9) Nyelvtana előtti előszavában így szól: „Visum est mihi imprimis utile, antequam Novum Testamentum sermone nostro patrio nostra opera *in manus exeat hominum*, haec scribere propaedeutemata.“ l. 5.

10) Ugyanott: „partim vero et potissime quod hi nondum satis intelligunt . . . quantum referat *ex naturalis sermone peregrinum comparare*.“ l. 6. s ismét: „ . . . comperi opus esse institutione pueris in patriaque lingua *ad pernoscendas casuum doctrinas, reliquasque linguae proprietates*.“ l. 7.

11) Hogy Erdösi maga is tetteleg dolgozott a Nádasi nyomdájában, a Gramm. e helyéből következtethetni: „Sziget oppidum est arci, quam vocant Sárvár, adiacens, ubi primum divinum hanc imprimendi artem, opera quidem et impensa principis nostri Magn. Dom. Thomae de Nádasi Comitis et Bani, *ministerium vero etiam nostro in Hungaria nostra excolere cepimus*.“ Tudjuk egyébiránt, hogy a nyomtatás első századában helyenként tudós férfiak foglalkodtak a betűszedéssel; s talán nem tévedek, ha tovább menve azon fametszeteket is, melyekkel Erdösi a maga Újtestamentomát illusztrálta, s melyek némelyikei az *I. S.* (Joannes Sylvester) névbetűket mutatják, neki tulajdonítom.

12) Az olasz főiskolákban mívelt Nádasditól hivatalt ugyan nyert Erdösi, de azontúl, ugy látszik, semmit. Nyelvtanát ön kisdéd fiának ajánlotta: „quod *cui*, praeter te inscriberem, *habebam neminem*“ mond hozzá írt ajánlatában. Így Újtestamentomának is, mint láttuk, Bécsben keresett pártfogókat. Kegyelőjének nevezi (mihi gratiosissimum) a Mohácsnál elesett Perényi Gábor fiát és Komját Benedek növendékét Perényi Jánost (l. 34.), Nádasi Tamásnak elmondja (u. ott l. 35,36.) a nyomda és iskola körüli érdemeit, de hogy őt, a Melancthon által neki ajánlott, segítette volna, *nem*.

13) Emlegetvén, hogy némely népek máskép ejtik a szokat, mint írva vannak, így folytatja: „Germanos nostros, *audio ab illis qui huius linguae periti sunt*, perinde facere.“ Gramm. l. 49. És *Reisacher* nyilván írja (Depictio Doctorum Acad. Vienn. *Denis*nél, Wiens Buchdruckergesch. l. 488), hogy a magyaron kívül, a görög, zsidó és latin nyelveket tudja: vajjon elhallgatta volna-e a németet? Az eredeti hely ez:

Hungaricae Graecam, Solyman, linguamque Latinam
Addis . . .

14) L. *Podhradzkyt* a Tudománytár Új Folyama X. köt. l. 121.

15) Így vélelkszik *Denis* is, az id. könyv 412. l.

16) L. *Kink* Geschichte der kais. Universität zu Wien. Wien, 1854. I. Bdes 2r Th. 166. l.

17) Ilyek: De bello Turcis inferendo, 1544. „Az elegia, u. mond *Denis* l. 411., hosszú, nem rossz, s beszéd módra van szerkesztve. Különös élenkséggel adatnak elő a törökök garázdálkodásai, s a vitéz Corvinusokról is van emlékezet. A mellé vetett elegiai zsoldárparaphrasis vége felé az elegiában már érintett azon sejtetem, amiért Fejérvárnak a török általi bevétele előtt a méhrajok elrepültek, bővebben előadatik.“ — In tristissimum Annae Reginae obitum, 1547. „Négy rövid deák, s két görög meglehetősen költemény“ mond *Denis*. — „In mortem Gulielmi Mamminger“, 1550. jött ki egyéb tanártársaiéval együtt. — „Querela Fidei, ad Ser. Rom. Hung. et Boh. Regem Divum Ferdinandum“, 1551. Ennek ajánló levele több becses életrajzi adatokat foglal; az elegiáról mondja *Denis*: „hosszu; az akarat jobb volt a munkánál.“ Ezekhez, miket *Denis* ismertet 411. 429. 459. 487. ll., s részint *Pray* az Index II. 379. l., *Podhradzsky*, a Tudománytár id. h. még ezt adja: Querela D. Jesu Resurgentis, carminibus lyricis conscripta, ad Ser. Regem Ferd.“ Ev nélkül. Harmincegy Alkäusele versszak, szinte életrajzi érdekekkel. Hihetőleg megelőzte a Querela Fidei-t.

18) Mint *Reisacher* fen idézett munkáskájja mutatja.

19) „Suscipe scripta tui, Rex clementissime, servi,

Oppressumque malis respice, quaeso, pie.“

Így esdeklk a királyhoz a Querela Jesu előtt álló hexastichonban, Podh. id. h.

20) Köszvényben szenvedett. *Reisacher* az id. h. így ír hozzá:

„Et quanquam *pedibus fato vexeris acerbo*,

Artibus et praestas, ingeniove vales.“

21) *Denis*nél az id. h. l. 487.

²²⁾ *Kink* az id. h. I. 165.

²³⁾ Erdősit protestáns hazánkfiai Nádasdi Tamással együtt protestánssá, s Kazinczy azon felül a M. Régiségek XIII. lapján Nádasdi Tamás udvari papjává teszi. Nádasdira nézve az egész dolog Melanchthonnak hozzá írt két levelén alapszik, mely Nádasdit úgy nem teszi protestánssá, mint Mária királynét, II. Lajos hitvesét, Luther ajánló levele nem, melyet ez V. gazdáló Zsoltárai elibe tűzött. Sok gondolkodó fő viseltetett tudományos érdekléssel a protestáns mozgalmak iránt azok kezdetével, a nélkül, hogy egyházilag hozzájuk állt volna. Emelkezünk csak a nagy Erasmus! Melanchthon ajánlja ugyan Nádasdinak Dévait és Erdősit tanítókul, s Drugnert papul, de a sikernek semmi nyomával, kivévén hogy Erdősi elemi tanító lett. S ez nem levelezés, hanem level-elfogadás. Nádasdi protestánssága türére szorított (I. *Podhradecskyt* is a Tudtár Új Foly. VI. 166 s. k. II.); Erdősie a Nádasdiéval együtt rogy össze. Ő pártolhatta, tán hevesben is, ifjusága idején saját egyháza akkor elhatalmazott vizsgálései ellen az újító mozgalmakat, s tán innen azon üldözés, melyet a papok s az ezekre hallgató polgárok részéről vont magára (I. a 3. jegy.); hallgatta Melanchthont, írt egy v. több egyházi éneket is, mely nem levén dogmatikai tartalmu, épen úgy felvethetett Bornemisza énekes könyvébe, mint számos breviáriumi énekek: de mind ezek dacára Erdősi nem volt protestáns, különben nem hívatott volna meg a bécsi egyetemhez tanárrul, hol egy 1537-ki rendelet szerint Wittenbergben felavatott tudorok nem alkalmazhattak; hol egy 1546-ki rendelet szerint nem lehetett tanárrá senki, ki a hittudományi kar, a bécsi püspök s az egyetemi korlátnok vizsgálatukon átesve be nem bizonyítá, hogy „a régi, igaz keresztyén vallás híve, s az egyház engedelmes tagja,“ mely rendelet 1554-ben oda módosítottatott, hogy az új tanár az egyetemi rector előtt nyilatkoztassa ki „miszerint orthodox hitű s a katolikus egyház tagja“ (I. *Kink*, *Geschichte der k. Universität zu Wien*, I. 1. 299.). E szigorú intézkedések mutatják I. Ferdinánd orthodox buzgóságát, mely szerint ő heterodox férfit, ha Erdősi ez volt, bizonyosan nem kegyelt volna. Ezekhez még Erdősi ön tanuskodása is járul. 1551-ben t. i. így ír ömaga a királynak: „Fides (t. i. Fides catholica — a bécsi protestáns mozgalmakra céloz —) quaeritur hic se iniuste opprimi, praesidiumque implorat: ita et ego, qui sub tutela et praesidio Maiestatis Tuae Ser. sum, et *fidei christianae cum ceteris, qui iuventutis informandae studio in hac schola eiusdem S. M. T. tenentur, sincerus cultor*“ (Podhr. Ttár X. 123, 3. l.): ha e szerint Erdősi nem katolikus, úgy a bécsi egyetem valamennyi tanárai protestánsok voltak. Ezekhez járul, hogy Újtestamentoma fordítását ömaga 1541-ben Ferdinánd fiának, ennek második kiadását Steinhofér Gáspár a hitbuzgó Rudolf királynak s testvérének Ernő főhígnak ajánlotta, mint oly munkát, mely „ante multos annos per summae eruditionis *pietatisque* virum quondam Jo. Sylvestrum“ fordítva, arra szolgálhat „ut habeat gens illa fortissima (a magyar), aliarum linguarum ignara, in tanta rerum perturbatione et malorum tempestate salutarem anchoram, ad quam in omnibus afflictionibus, periculis et angustiis, quibus vita humana est exposita, confugiat, et inde consolationis spem, *fidei orthodoxae incrementum* et aeternae tandem salutis gloriám petere possit.“

²⁴⁾ A 29. lapon.

²⁵⁾ L. *tölem*: A deák szabásu magyar versek történetét a Kisfaludy-Társaság V. köt. 429 stb. II.

²⁶⁾ *Wallaszky*, *Consp. Reipubl. Lit.* I. 148. minden alap nélkül írja: „Transfudit is etiam aliquot cantilenas Lutheri in hungaricum“; s hogyan? miután Erdősi németül nem is tudott (I. a 13. jegy.).

AZ MAGYAR NÍPNEK

KI EZT OLVASSA.

Proféták által szolt rígen néked az isten,

Az kit ígirt, imé vigre megadta fiát.

Buzgó lélekvel szolt most és ¹⁾ néked ez által,

Kit hagyta hogy hallgass, kit hagyta hogy te

kövess.

Néked azért ez lün profétád, doctorod, ez lün

Mestéred, ez most és, melyet az isten ada.

Ez proféta szavát hallgasd, mert tíged az isten

Elveszt, és nyomos itt nem lehet a te neved.

Itt ez írásban szolt mostan és néked ez által,

Hütre hiu mind, hogy senki se mentse magát.

A ki zsidóul, és görögül, és végre diákul

Szól vala rígen, szolt néked az itt magyarul:

Minden nípnek az ü nyelvén, hogy minden az

isten

Törvinyinn iljen, minden imádja nevit.

Itt vagyon az rejtek kincs, itt vagyon az kifo-

lyó víz¹⁾,

1) 16.

1) Forrás.

Itt vagyon az tudomány, mely örök íletet ad.
Lelki kenyír vagyon itt, melyben mikor íszel²⁾,
örökké
Ílsz, mely az mennyből szálla, halálra mene.
Az ki teremt, tígéd megvált, örök íletet és ad
Ez szent által: nincs több bizodalmad azért.

1) Észel, eszel.

Ennek azért szolgálj mindenkor tiszta szüedvel,
Ennek mindenkor tígý igaz áldozatot.
Tígédet ez hozzá víszen¹⁾, s nem hágy, mi-
kor így mond :
Bódogok, eljövetek, veszszetek el, gonoszok.

1) Vészen, veszen.

HORVÁT ANDRÁS.

1542—9.

Nyolc feddő verszetet birunk, fentartva Hoffgref és Bornemisza énekgyűjteményeikben, melyek Tályán 1542 és 1549. közt költek, s melyek egyike a vég szakban *Horvát András*t nevezi szerzőül, öte a szerzőt elhallgatja, ketteje pedig a versfőkben *Szkárosit* olvastat. Valamennyiben azonegy irány, gondolatok járása, kifejezésmód és nyelvezet, sőt ugyan azonkedvenc szavak használata észrevehető annyira, hogy bennök azonegy szerzőt is fel nem ismerni nem lehet. A Szkárosi név kétség kívül az író születési helyére mutat (és csakugyan a helyről vett vezetéknevek használata a XVI. században épen nem ritka) : de a Gömörben vagy Abaújban fekvő Szkároszt kelljen-e itt érteni, mindennemű adat hiányában meg nem határozhatjuk. A szerző állapotjáról és élte viszontagságairól is egyáltalában semmit sem nyomozhattam ki : hihető azonban, hogy papságot viselt. Említett költeményei, melyekben részint a kath. egyházat tanilag, de közbe vegyített gúnynyal, támadja meg, részint nemes bátorsággal a hatalmaskodó főembereket s önző bírákat feddi, a következők: 1. *Az antikrisztus országa ellen*, 1542. név nélk. (Bornemisza énekgyűjt. II. rész.) 2. *Kétféle hítről, a Krisztusbeli és apái foltos hítről*. 1544. versfő : Skárosi (U. ott). 3. *Az fejedelemségről*, 1545. név nélk. (U. ott). 4. *A fősvénységről*, 1545. saját nevével (U. ott). 5. *Az istennek irgalmasságáról s ez világnak hálaadatlan-ságáról*, 1546. (U. ott). 6. *Az átokról*, 1547. név nélk. (Hoffgrefnél : De maledictionibus címmel, és Born.) 7. *Pál érsek levelére való felelet*, kit irt volt az kereszttyén predikátoroknak 1548. név nélk. (Born.); gúnylevél a Várdai Pál esztergami érsek által 1548-ban tartott zsinatból szétküldött körlevélre. 8. *Panasza Krisztusnak*, hogy ellene támadnak ez világiak : 1549. (Bornemisza gyűjt. s a Csoma-codexben). Ezeken kívül 9. egy *Vigasztáló ének is* (Born.) tőle van. Az 1., 2., 7., 8. szám alattiakat Molnár Albert újra lenyomatta Jubileus Academicusában 1618.

AZ ÁTOKRÓL.

Deut. 18. *)

1. Röttenetes ez világnak mostan minden
dolga,
Csudálatos nagy vaksága, hálálatlansága,
Nem fog rajta az istennek semmi igazsága,
Sem haragja, sem csapása, sem irgalmassága.

*) - - - - | - - - - | - - - - | - - - -

2. Az uristen megjelenté minden akaratját,
Hirdetteti szent igejét, nagy irgalmasságát,
Az bün ellen nagy haragját, röttenetes átkját,
Nem akarja ez világnak örök kárhozatját.

3. De nem érti ez világ azt, jó neven sem
veszi,
Megjelentett akaratját csak semmié teszi,

Az istennek jó tanácsát inkább bűnbe ejti,
Jóra intő szent igéjét bosszúképpen veszi.

4. Im ezt írja szent Moisés ötödik könyvében,
Ő könyvének huszonnolcad jó nemes ren-
dében;
Vedd eszedbe ki nem féled istent beszédedben,
Miként leszen az te dolgod minden életedben.

5. Ha uradnak istenednek szavát nem fo-
gadod,
Mit neked mond és parancsol ha meg nem tar-
tandod,
Reád szállnak röttenetes veszedelmes átkok,
Im megmondom; azon kérlek hogy meghall-
gassatok.

6. Átkozott léssz az városban, átkozott az
mezőben,
Itt az átok a mit hirdet kérlek vedd eszedben,
Hogy uradnak istenednek nem leszesz ked-
vében,
Jó szerencséd előmented nem lesz itt éltedben.

7. Átkozott lesz az te csordád, minden ma-
radékod,
Átkozott lesz te gyermeked, mind fiad, leányod,
Átkozott lesz az te csüröd, mindennemű barmod,
Átkozott lesz az zsiros föld, nem ád semmi
hasznot.

8. Átkozott léssz ahol jársz kelsz minden
életedben,
Megnyomorít az uristen teged nagy inségben,
Átkozott lesz minden dolgod cselekedésedben,
Míg nem elveszt az uristen nagy hirtelenségben.

9. Reád bocsát nagy döghalált hogy meg-
emésztesd,
Igen megvér nagy szükséggel, minden beteg-
séggel,
Hidegséggel, nagy hévséggel és nagy dögös-
séggel,
Nagy aszálylyal és ragyával, hogy keserget-
tesd.

10. Ércé válik fejed fölött az szép esilla-
gos ég,
Vassá válik talpad alatt az nagy jó zsiros föld,
Port, harmatot, hamuessőt iszik az asszu föld,
Megrepedez úgy panaszol reád az szomju föld.

11. Ad az isten ellenségnek tegedet kezébe,
Eloszlatol mindenfelé sok ország szegébe,
Az vadaknak madaraknak te esel körmébe,
És nem leszen te testedről ki őket elűzze.

12. Egyiptomnak fekélyével megver isten
teged,
Undok varral viszketeggel az tennen testedet,
Ne nyughassál és ne leljéd te sohult helyedet,
Semmi orvos ne használjon örökké teneked.

13. Nagy vaksággal bolondsággal megverjen
az isten,
Gyüihöskedjél, és elmédben szüntelen meg-
rettenj,
Ugy tapogass az délszínben ¹⁾ mint vak az se-
tétben,
Nyomorult légy, bosszút szenvedj te minden
idődben.

14. Feleséget ha hozandasz, más háljon övele,
Mikor házat csinálандasz, ne lakhassál benne,
Szöllőt ültetsz, de te semmit be ne szűrhesz
benne,
Te ökrödöt el-levágják, ne chessél benne.

15. Te gyermekid szemed látván ²⁾ pogán
kézbe esnek,
Szived szined ott elhírvad, nagy bánatban
lesznek,
Ellenségnek ő kezében te juhaid esnek,
Te marháddal és munkáddal idegenek élnék.

16. Viszen isten mind urastól idegen nép
közzé,
Te ott szolgálsz fának kőnek ³⁾, idegen istennek,
Vesztett leszesz, minden népek rólad példát
vesznek,
Csúfság leszesz, minden népek tegedet nevet-
nek.

17. Te a földbe nagy sokat vetsz, keveset
felgyűjtesz,
Mert az sáskák megemészti, kit nehezen szen-
vedsz,
Szöllőt ültetsz, megkapállod, nagy erősen mi-
velsz,
Az borában nem iható, csak férgeket éltetsz.

18. Gyümölcsfádit gabonádat ragya meg-
emészti,
Olajfának ő zsírával nem kezdesz meghízni.
Fiaiddal leányiddal nem fogsz nyájaskodni,
Mert fogságban mind vitetnek, kezdnek rabbá
lenni.

19. Idegen nép országodban nyakadra ül
neked,
Tisztessége nagyobb leszen hogynemmint te-
neked,
Szegény leszesz, az idegen kölesen ad teneked,
Ő fő leszen, te fark leszesz, parancsol teneked.

20. Ad az isten szolgálatra ellenség kezébe,
Annak szolgálsz éhen szomjan, mezítelen-
ségben,
Vas igákat vet nyakadra, megtör erkölcsedben,
Ott sanyargat az fogságban teged nagy szük-
ségben.

1) Midőn a nap legförrőbben sűt.

2) Szemed lattára.

3) Bornemisza kiadásában: k ö v nek.

21. Messze földről az uristen hoz tereád
népet,
Kinek nyelvét meg nem érted, nagy kegyetlen
népet,
Ki nem teszen tisztességet az vén embereknek,
Meg sem szánja veszedelmét a kis gyerme-
keknek.

22. Megemészti te barmodnak az nép minden
zsirját,
Te földednek ő gyümölcsét, mindenféle hasznát,
Nem hagy neked buzát, sem bort, semminemű
marhát,
Levágatja ökreidet, juhodnak nagy nyáját.

23. Reád szállja várasidat, erős váraidat,
Őszverontja tornyaidat, erős bástyaidat,
Ott elveszi hatalmadat és birodalmadat,
Megéteti ott teveled édes magzatidat.

24. Ott megeszed te méhednek édes szép
gyümölcsét,
Fiadnak leányidnak az ő gyenge testét;
Ellenségnek megismered rettenetességét,
Nagy sirással ott megeszed tin gyermeked
testét.*

25. Kedve-töltek ott egymásra igen irigy-
kednek,
Mert nem adnak az gyermekben ő feleségeknek,
Semmi kedvet barátjoknak ott bizony nem
tesznek,
Nagy szükséggel ellenséggel mind környül-
vételnek.

26. Kedven élő asszonynépek, lesztek irigy-
ségben,
Kik az földre nem léphettek az nagy gyenge-
ségben,
Irigykedtek férjetekekre ott az nagy szükségben,
Mert nem adtok férjetekekre az gyermek tes-
tében.

27. Azon nap szült gyermekeket kezdik mind
megenni,
Az órába hogy születik burkostól megenni,
De urozva ¹⁾ az férjektől ezt is kezdik tenni,
Mert nem leszen a szükségben nekik mit tenni.

28. Reád szállnak mind az átkok örök rom-
lásodra,
Háborgatnak és gyötörnek, Moizses azt mondja,
Nem hallgattál istenednek mert ő mondására,
Hova lesznek, kik sietnek az sok hamisságra.

29. Nem őrizted istenednek szent paran-
csolatját,
Nem tartottad szent szerzését, semmi akaratját,

Nem rettegted nagy haragját, sem hatalmas-
ságát,
Azért nyilván reád várjad sokféle csapását.

30. Jelenségek csudák lesznek minden mag-
zatidban,
Nem szolgáltatál az istennek mert jó akaratban,
Hátra hattad istenedet az nagy kazdagságban,
Megtöretel az átokban, isten haragjában.

31. Ha nem őrzed, meg nem tartod az isten
beszédét,
És nem féled dicsőséges rettenetes nevét,
Megmutatja az átoknak minden nehezségét,
Megkeresi az uristen minden tisztességét.*

32. Im megmondá szent Moizses isten aka-
ratját,
Az bün ellen nagy haragját, rettenetes átkját,
Am meglátják miként várják az ítlelet napját,
Kik nem veszik az istennek semmi jó tanácsát.

33. Hol mit gondol ez világ most isten ha-
ragjával,
Nagy átkjával, csapásával, nagy sok ostorával,
Nagy aszálylyal, az sáskával és az dögihalállal,
Külömb külömb betegséggel és nyomorúsággal.

34. Hol mit gondol az töröknek kegyetlen-
ségével,
Sok jámbornak romlásával, keserűségével,
Sok szüzeknek gyermekeknek nagy veszedel-
mével,
Sok árváknak rabságával, nagy rettegésével.

35. Az istennek haragjától egy cseppet sem
félünk,
Szent igéjét társsá vöttük, semmit nem épülünk,
Predikálják nagy bőséggel, de lám nem kell
nekünk,
Szégyenségben bátor élünk csak legyen sok
pénzünk.

36. Nagy bőséggel ugyan nyilván jargal ¹⁾
az hamisság,
Mindennemű uzsoraság, kalmárság, csalárdság,
Méltatlanság az földnépen, hamis hatalmasság:
Egyiptomnak rabságában esik Magyarország!

37. Magyar nemzet! nagy sok jót tön teve-
led az isten,
El-kihoza Szittíából az jó kövér földre,
Felültete asztalfőre, minden tisztességre,
Pogánságból megfordíta a keresztyén hitre;

38. De nem tudod megköszönni az isten jó-
voltát,
Nem akarod megemerni nagy irgalmas voltát,

1) Orozva.

1 Nyargal.

Nem fogadod tanítását, semmi jó tanácsát,
De meglátod rövid időn nyilvánban haragját.

39. Az zsidókat Egyiptomból kihozá az isten,
Kik valának Farahónak kegyetlenségében,
Zsíros földön megszállítá, Kánaán földében,
De nem lőnek az istenhöz engedelmisségben.

40. Nagy haragját az uristen rajtok megje-
lenté,

Várasokat megtöreté és semmié tevé,
Nagy szükségben gyermekeket velek megeteté,
Omagokat búdosóban mind örökké ejté.

41. Sodomának Gomorrhának mit tön siketsége,
Mikor szent Lóth predikálta, nem lön tisz-
tessége,

Az istennek szent igéje nem lön böcsületben,
Tüzes eső reá szálla, szertelen elége.

42. Sok csudát tön szent Moizesz Egyiptom-
országban,

Predikálta Fáraónak nagy sok bizonyásban,
Megmutatá sok csapását isten hatalmában,
De nem hívé: megtöreték az tenger habjában.

43. Sok csudát tött mind örökké az hatal-
mas isten,

Sok országot várasokat adott pogán kézben,
Megmutatá hogy elvesznek kik élnek az bün-
ben,

Kik nem tartják szent igéjét semmi böcsületben.

44. Sok rendbeli predikátort most kildött
közinkben,

Kiáltatja hogy ne éljünk ily feletlenségben ¹⁾,
Gyüölötségben, irigységben, és nagy kevély-
ségben,
Bujaságban, hamisságban, telhetetlenségben.

45. Am Budáról az törökök igen predikálnak,
Nagy zengéssel mint az sáskák mireánk ki-
áltnak,

Jól látjátok ő nagy torkát dühös dőghalálnak,
Azon kérnek hogy adjunk helt isten mondá-
sának.

46. Az szegény föld szomjuhozik gyakorta
miattunk,

Ércé tötte mert az eget az mi gonosz bününk,
Az nagy portól, az mint szólhat, azt mondja
minekünk,

Ha bününkől meg nem térünk, semmit nem
ad nekünk.

47. Mind a szentek az írásban azt hürdetik
nekünk,

Hogy az büntől eltávozni erőssen siessünk,
Mert rejánk jó az nagy árvíz, kiben el kell
veszünk,

De nem hiszszik ²⁾, napról napra inkább elva-
külünk.

1) Felebaráttalanságban.

2) Hiszszük.

48. De jaj nekünk hogy közöttünk nincs fe-
jedelemség,

Miként vala Ninivében, jó királyi felség,
Ez országban meghidegült már minden re-
menség,

Rejánk szállott az nagy vakság, minden szem-
telenség.

49. Romlásinknak egyik oka, fejedelmek ¹⁾,
vattok,

Nagy ohajtván ²⁾ mind ez ország panaszol
rejátok,

Kéméletlen az földnépen csak hatalmaskodtok,
Az istennek tisztességét nem oltalmaztátok.

50. Ha tanácsban egybe gyűltek, azon ta-
nácskoztok,

Az istennek igazságát miképpen rontsátok,
Az istennek hív szolgálait hamisnak mondjátok,
Miként az vak az délszínben ugyan tapogattok.

51. Azt tudjátok hogy az isten megvakult
már, nem lát,

De nem alszik, rejánk pillog, noha sok bosz-
szút lát,

Igy jól látja ez világnak minden álnokságát,
Majd levágja az fejszével az gonosz termő fát.

52. Igen törtök templomokat ³⁾, árkot igen
hántok,

Erős bástyát, kőfalakat erőssen rakattok;
De felől jó az ellenség kit ingyen sem vártok,
Az istennek nagy haragja mert száll tirejátok.

53. Az gígások elveszének az özön vízében:
Azonképpen ti elvesztek az sok gyüölötségben,
Bosszontjátok az uristent az kegyetlenségben,
Kiért estek mind örökké nagy keserűségben.

54. Megnyomorult közöttetek az anyaszent-
egyház,

Majd elpusztul, nem épülhet lám semmi igazság,
Tisztességben vala köztünk minap az csa-
lárdság,

De most nem kell az igazság, nem kell az
mennyország.

55. Örök isten oltalmazza az keresztyén-
séget,

Óltalmazza miközöttünk a te szent igédet,
Adj miközénk igazságos fejedelemséget,
Vedd el rólunk, örök isten, az kegyetlenséget.

56. Ezer ötszáz negyven hétben mikoron
írnának,

Tályán szerzek ezt énekben siket magyaroknak,
Kik istennek beszédével semmit nem gon-
dolnak,

Hogy meglássák miokáért romlásra jutának.

1) Főurak.

2) Nagyon ohajtva.

3) Borremisza kiadásában: klastromokat.

NÉVTELENEK A XVI. SZÁZAD ELSŐ FELÉBŐL.

A JEREMIÁDOK.

Protestáns régibb énekeskönyveink több oly egyházi éneket tartottak fenn, melyeket a hagyomány a hitújítás első korába helyez, s mik mind azon keresztényi buzgó léleknél fogva, mely azokat epedő hévvel lengi át, mind a kor szenvedési festésénél fogva állandó érdekekkel bírnak. Közölök itt kettőt adunk; az 1) a Komlós, Bornemisza, Gönci, Heltai énekeskönyveiben s a lipcei codexben áll. Gönci azt veti utána: „látatik szereztetöttnek az mohácsi veszedelem után.“ A 2) Hoffgref gyűjteményében, úgy Bornemiszánál, Göncinél, s a bártfai énekeskönyvben áll; mind a három fentartotta magát a protestáns énekeskönyvekben egész azoknak megújításaig a múlt században. A 2-diknél Jeremiásra történik hivatkozás mint forrásra: nagyon szerényen, mert a hangulaton s némely képeken kívül alig van egyéb közösség a magyar dalnok s a zsidó próféta énekeiben.

I. Az Magyarország siralma, kinek romlása és nagy pusztulása az bálványimádásért, kegyetlen hamisságért és fertelmes élet miatt lett ¹⁾.

Nótája: Christus iam surrexit, gaudeamus, exultemus ²⁾.

<p>1. Tekénts reánk immár, nagy uristen, az meny-
nyekből,
Az te dicsőséges templomból!
Emlekezzél meg immár az te árváidról!</p> <p>2. Miért hagyál minket ilyen igen megromla-
nunk,
Mi nemzetségünkben elpusztulnunk,
Mért távozá, uristen, ily messze mitőlünk.</p> <p>3. Tudjuk hogy vétkeztünk, mert tegedet nem
tiszteltünk,
Mint atyánkat teged nem szerettünk,
Mint hatalmas urunkat tegedet nem féltünk.</p> <p>4. Azért kell tisztelnünk pogánokat, gyolko-
sokat ²⁾,
Paráznákat, bálványimádókat,
Kiknek el kell viselnünk kemény ígajokat.</p> <p>5. Elvővéd mitőlünk orr. águnkat, királyunkat,
Földhöz veréd az mi koronánkat,
Színycd elől elvetéd mi áldozatunkat.</p> <p>6. Megszünék sok helyeken szent neved di-
cséreti,
Szép ifjaknak ékes éneklési,
Mert az bálványimádás tőled ezt érdemli.</p> | <p>7. Közölünk levágatál sok gazdag főurakat,
Vitézeket, erős férfiakot,
Kiknek kövér testekkel hizlalál vadakat.</p> <p>8. Közölünk rabbá tevel sok menyeket ¹⁾, öz-
vegyeket,
Gyermekeket, gyenge szép szüzeket
Mind az mi bűneinkért füzeted ezeket.</p> <p>9. Mind ezekből esmerjük bűneinknek súlyos-
ságát,
Haragodnak rettenetes voltát,
Mert látjuk felségednek már boszuállását.</p> <p>10. Eltávozék mitőlünk, nagy isten, mi örö-
münk,
Nincsen immár semmi vigaságunk,
Siralomra fordula az mi nyájasságunk.</p> <p>11. De még is nincs mit tennünk, csak te hoz-
zád kell folyamnunk ²⁾.
Mert jól látjuk hogy mind el kell veszünk,
Ha az mi bűneinkből hozzád meg nem térünk.</p> <p>12. Emlekezzél meg rólunk, hogy mi földből
teremtettünk,
Ördög miatt ³⁾ bűn alá vettettünk,
Mint az árnyék elmulik mi gyalgó életünk.</p> |
|--|---|

¹⁾ Ily címmel adja Komlós.

²⁾ 1. - o o - | - o o - | - o o - | - o o - | - o o -

2. - o o - | - o - | - o o - | - o o -

3. - o o - | - o - | - o o - | - o o -

³⁾ A későbbiekben: gyilkosokat.

¹⁾ A lipcei codexben: véneket.

²⁾ Folyamodnunk.

³⁾ Által.

13. De az te jóvoltodból kárhozatban nem hagyattunk,
Te szent fiad által megváltattunk,
Büntől, örök haláltul már megmenekedtünk.
14. Támadj fel azért immár, nagy uristen, mivellettünk,
Az te kezeidet nyújts ki rajtunk,
És ne vess el előled, kik megnyomorodtunk.
15. Lássák meg az pogánok, hogy mireánk gondot viselsz,
- Kiket te szent igéddel legeltetsz,
És noha megbántottunk, de tőled el nem vetsz.
16. Mert látod elhagyattunk, és csak tereád maradtunk,
Nyavalyások tudatlanok vagyunk,
És elhagyott árváknak csak te vagy ótalmunk.
17. Dicsértessék mennyekben szent háromság egy főléségen,
Ki megvigasztalsz minket lelkünkben,
Noha gyötretünk mostan itt az mi testünkben

II. Más siralma az magyar nemzetnek ¹⁾.

Nótája : Magyar nyelven Mátvás vala az predikátor ²⁾.

1. Emlekezzél mi történék, uram, mirajtunk,
És tekénts meg mely szidalomban mi most vagyunk,
Mind bününkért, uram, tőled ostoroztatunk,
Azért szükség éjjel nappal hozzád kiáltunk.
2. Örökségünk, édes hazánk, másra fordula,
Az mi házunk és jószágunk idegenre szálla,
Ügyünk juta, jaj minekünk! nagy árvaságra,
Mert istennek nem akaránk térni utára.
3. Árvaságra nagy inségre miként maradánk,
Mert nincs nekünk földön házunk, sem kedig atyánk,
Ügyefogyott özvegységre marada anyánk,
Mert bününkért megharagutt mennyei atyánk!
4. Arra jutánk hogy vizet is pénzünkön vegyünk,
És az mi erdők fájában nagy árun váltunk,
Egyébféle szükségét is mindent szenvedjünk,
Mert isten parancsolatjának ellene tettünk.
5. Terek alatt az rabságban nyakunk leszegék,
Semminemő nyugodalom nem engedteték,
Mert semmi kegyesség köztünk nem leletteték,
Azért pogán népek szive rajtunk nem esék²⁾.
6. Idegen nép közt ³⁾ keressük mi kenyerünket,
Mert földünkben nem segéllök a szegényeket,
Nyomorultakról elfordítók mi szemünket,
Azért vete reánk isten haragos szemet.
7. Atyáink vétkeztenek, de már ők megholtak,
Mí es követői voltunk álnokságoknak,
Ím mint vásék meg beleje fogok fioknak,
Mert ellene tött isteni parancsolatnak.
8. Kik szolgálk voltak, most uralkodnak mirajtunk,
Mert szolgálk levén, istennek mí nem szolgáltunk,
Minden isteni tiszteletet mi megutáltunk,
Azért nincs ki által túlok mí megváltassunk.
9. Ím csak markunkban viseljük az mi lelkünket,
Nagy keserüséggel eszszük mí kenyerünket,
Félelem és rettegés megemésztett minket,
Fegyver előtt kietlenben mentjük fejünket.
10. Éhség miatt az mi testünk megkeseredett ¹⁾,
Mint égő kemence bőrünk megrepedezett,
Az mi lelkünk bánat miatt megkeseredett,
Szívünk kedig bününk miatt kétségben esett.
11. Az mi asszon népeink megaláztatának,
Nagy sők szüek pogán miatt megrontatának,
Mert nem engedénk isteni parancsolatnak,
Azért isten küldé reánk az pogánokat.
12. Fejedelmek közölünk mind el-kifogyának,
És az tanácsadó népek mind elhalának,
Az köznépek egymás között visszat vonának,
Jegye hogy majd vége leszen mi országunknak!
13. Nagy haragja vagon rajtunk az uristenek,
Természete ellen élünk szent igéjének,
És ellene járunk mindenben szerzésének,
Ezzel adunk okot minket büntetésének.
14. Természet kívül élnek pogánok ifjakkal,
A szegény rabokat verik dögönyeg fákkal ²⁾,
Nincsen ki össze tudjon férnie azokkal,
Mert öszve mi nem férheténk atyafiakkal.)
15. Eltávozék már mitőlünk a mi örömünk,
Mert korona nélkül vagon már az mi fejünk,

1) Ily címmel adja Bornemisza.

2) - u u - | - u u - | - u u - | -

3) Nem könyörüle.

3) Gőncinél : Hitlen nép között ...

1) Gőncinél az ismétlés elkerülésére : megfogyatkozék.

2) Hoffgréfnél : degeneg áll, Bornemiszánál : dögönyek. Mai nap csak u dögönyöz ige él.

Azért szükség hogy szívünkben mi keseregjünk,
Szüntelenül uristennek hűtből könyörögjünk.

16. Jaj minekünk, mert megbántottuk istenünket,

Azért fogta keserűség az mi szívünket,
Setét homály elborítá mi szemünket,
Vadak rókák széljel járják mi telekinket.

17. Bizodalomunk vagyon benned, kegyelmes isten!

Ki megmaradsz mind örökké dicsőségedben,
Ha gyötretünk bűnünk szerént a mi testünkben,
Nem hagysz tőled elszakadnunk az mi lelkünkben.

18. Mire, uram, mind örökké feledsz el minket,

Ily sokáig kesergeted búsolt lelkünket,
Kérünk azért, téríts ¹⁾ hozzád az mi szívünket,
Mert nem nyerjük nálad nélkül idővösségünket.

19. Vedd el rólunk, kérünk teged, nagy haragodat,

És ujítsad meg minekünk az mi napinkat,
Kegyelmes uristen! tarts meg az mi hazánkat²⁾,
Dicsérhessünk mind örökké, te szent háromság.

¹⁾ Térítad.

²⁾ Így Hoffgr. A későbbieknél hibásan „hazainkat“ áll.

NYILAS NÉVTELENE.

Bornemisza Péter egy páros éneket vett fel gyűjteményébe, melyben két ifju házas, a versfők szerint Nyilas István és Zsámboki Anna ¹⁾ kedélyesen váltják ki boldog frigyök által táplált érzéseiket. Hogy nem a férj írta a költeményt, sem a nő, mutatja a második rész első versszaka, mely világosan hagyja értenünk, hogy az *rólok*, nem általok, készült. Kelete 1548; s így hibásan tétetik magyar költészeti kézikönyvemben 1503-ra. Jankowichtól kaptam azt akkor, állítólag egy ezen évre mutató kézirat után, a két rész vég szakai nélkül. Először is Nagy Gábor igazított útbá (Tud. Gyűjt. 1835. VII, 38. stb. ll.), s közölte is a szép költeményt Bornemiszából²⁾. Zsámboki Annát a híres philolog Zsámboki János testvérének tartja, nem minden hihetőség nélkül.

¹⁾ Stephanus Nilas, Anna Samboki.

²⁾ Mert Bornemiszáé azon énekgyűjtemény, nem Göncié, mint Nagy Gábor hibásan vélekedett, melyből ő azt közölte. Bírom mindkettőt, de emezt, melynek első kiadása ugylátszik végkép elveszett, a harmadik (Brever-féle löcsei) kiadásban. Azon eltérések, melyekkel én adtam volt azt, a Jankowich kéziratáé nem enyéim, s oda mutatnak, hogy az ennek más valamely elenyészett kiadásán alapult.

Házások éneki *).

1. „Sokszor kértem en az istent nagy szívem szerint,
Hogy mutasson társot nekem ez világ szerint,
Kivel holtig együtt éljek az isten szerint.

2. Társul ada az uristen teged ennekem,
Hogy te lennél nyavalyámban nagy segítségem,
Mindenekben ékességem nagy tisztességem.

3. Egyetemben az uristen soká éltesen,
Gonosz hirtül névtül minket ő megőrizzen,
És egymással mind holtunkig megelégtsen.

4. Piros gyenge szép orcádra tekintetembe,
Vedd eszedbe mire intlek nagy örömembe,
Hogy mind holtig maradhassunk nagy tisztességben.

5. Az te nyájas víg szömélyed nálam így kedves,

Beszédemnek ha leendesz te engedelmes,
Lészsz érötte mindeneknél nagy dicséretes.

6. Nevededik-hirünk nevünk és tisztességünk,

Isten szerint szeretettel ha együtt élünk,
Az istennek áldomása leszen mirajtunk.

7. Vigan látjuk házasságnak drága gyümlöcsét,

Mindennemü jószágunknak nevedekését,
Ha hallgatjuk szeretettel egymás beszédét.

8. Segét minket az uristen ez világ szerint,
Nyugalmat ad holtunk után más világ szerint,
Ha most élünk az istennek törvénye szerint.

9. Nálad hagyom az en hitem, drága zálogom,
Szerlememet egyetembe vele ajánlom,
Ez mai nap enmagamat neked ajánlom.

10. Irjad el-be víg szivedben az mit most
mondok,
Mert nagy drága kencset most en tenálad ha-
gyok,
Kíról neked jövendőre nagy sokat szólok.

11. Legyen nálad en zálogom mint egy rőj-
tett kencs,
Az te két szép szemiddel gyakran rám tekints,
Intésemről engem mindenkoron megemlíts.

12. Akar en holjárjak keljek ez világ szerint,
Néha bátor távol legyek szómélyem szerint,
Víg szivemben nálad vagyok szerlemem szerint.

13. Summa szerint, víg szerlemem, beszédem
értsed,
Mindenekben az nagy istent féljed, tiszteljéd,
És az en tisztességemet te megőrizzed. “

R e s p o n s i o .

14. Az virág így szól viszontag szeretőjének,
Kikről mostan szeretetett ez kised ének,
Mert ók ketten isten szerint így beszéltek :

15. „Nálam kedves és szerelmes az te beszéded,
Drágalátos, tisztességes minden intésed,
Víg szivemben helyeztetem mint drága ken-
cset.

16. Nem akarom megbántanom te víg ked-
vedet,
Az mibe megismerhettem te erkölcsédet,
Ahoz szabom en elmémet és életemet.

17. Az uristen minket együtt soká éltesen
Mindennemű sok gonosztul megoltalmazson,
Házasságnak gyümölcsével meglátogasson.

18. Szent lélekkel az uristen megkörný-
kezzen,
Egymás között szerelmünkben megerősítsen,
Az ő erős jobb kezével minket őrizzen.

19. Az uristen adjon nekem olyan ma-
lasztot,
Hogy tehessek kegyelmednek oly szolgálatot,
Kivel kivess víg szivedből minden bánatot.

20. Mennyből legyen az istentől nagy sege-
delmem,
Hogy lehessen kedves nálad az en erkölcsöm,
Mindenekben engedelmes az en beszédem.

21. Bátorítsa en elmémet isten malasztja,
Hogy lehessek bánatodnak vigasztalója,
Szükségednek segítője, jó társ gyámola.

22. Oh mely szivem szerint kérem az nagy
uristent
Hogy éltesse együtt velem te kegyelmedet,
És érthessem mindenekben te erkölcsödöt.

23. Kegyelmednek ajánlottam ez nap ma-
gamat,
Szüleimnek holtig való szolgálatomat,
Tanítottak és viselték minden gondomat. “

24. Jézus urunk esztendei kik elmúltanak,
Ezer ötszáz negyvennyolcat kit megírtanak,
Az két félről kik egymásnak ígyen szóltanak.

SZAMOS-MELLÉKI NÉVTELEN.

A Lugossy-codex 90-dik levelén találatik egy naivságával vonzó költe-
mény, mely egyszersmind erkölcsfestő tartalmánál fogva kitűnő figyelmet érde-
mel. Sem szerzőjét, sem keletét nem tudni. A vég szak szerint a darab a Sza-
mos mellékén s kemény téli időben (fársángkor?) íratott.

Adhortatio mulierum *).

1. Mastan egy ifju megházasodott,
Ujnonnan hozta szép házastársát,
Kit ugyan szeret mint önnön magát,
Nagy szép beszéddel ötet így oktatja.

2. Asszony szép társam és szép virágom,
Ha isten minket ketten összevir,
Tanítlak tegöd kérlek hogy ne bánjad.

3. Ha mikor, asszony, tegöd szólítlak,
Mondj akkor engem édös uradnak,
Mert ha nem mondasz édös uradnak,
Ifjak kik látják csak megcsufolnak,
Tegödöt mondnak szólhatatlan társnak.

4. Mikor vendégök házunkhoz jönnek,
Vigságot mutass jámbor vendégnek,
Mert ha bánatját látják szivednek,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak,
Tegödöt mondnak az ebül készültnek.

*) 1. 2. 3. 4. - - - - - || - - - - -

5. Ha mikor ketten vendéggé hínak,
Nyelved és a szád kérdeve szóljanak :
Mert ha ők ketten sokat csáscsognak,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
Tegödöt mondnak csáscsogó szajkónak.

6. Mikor egy úton csak ketten megyünk,
Elettem ¹⁾ ne járj akkor hogy megyünk :
Mert ha élettem járandasz, félok,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
Tegödöt mondnak kabola-vezérnek.

7. Ha mikor ketten egy úton megyünk,
Te palástodat hátamra ne add:
Mert ha palástod hátamra adod,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
Engömet mondnak asszony szamarának.

8. Ha mikor követők házunkhoz jönnek,
Te meg ne felelj az követőknek :
Mert ha megfelelsz az követőknek,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
Tegödöt mondnak a Simon bírónak ²⁾.

9. Ha mikor ruhát neköd vehetök,
Ruba tetüled megtisztöltessék :
Mert ha a ruhák rólad lesírnak,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
Tegödöt mondnak puhán kötött rokkának.

10. Ha a piacra el-kilépendesz,
Sokat ne késsél és ne terécselj :
Mert ha mulatsz és sokat terécselsz,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
Tegödöt mondnak ítélőmestörnek.

¹⁾ Mint felettem : Elöttem.

²⁾ Vonatkozás valami példabeszégre.

11. Keves buzánkat, keves lisztünket
El ne tékozljad, az mi morhánkat : ¹⁾
Ha eltékozlod az mi morhánkat,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
Tegödöt mondnak feneketlen kasnak.

12. Az bort házunknál ámbátor igyad,
De az korcsomát te ne gyakorljad :
Ha gyakorlandod te az korcsomát,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
Tegödöt mondnak jelős borsiszárnak.

13. Asszony, szép társam, immast megmondom,
Te büneidet el nem szenvedöm :
Ha büneidet en elszenedem,
Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
Tegödöt mondnak ruzsnya cundurának.

14. Ha megfogadod, magam ígérem
Morhám és pénzem mind tied leszen,
Te léssz enneköm nagy tisztösségöm.
Ifjak kik látják, meg nem csufolnak :
Engömet mondnak nagy bódog embörnek.

15. Ha nem fogadod, isten ne mentsön
Bottul pálcátul az te hátadat,
Piros orcádat szégyönvallástul,
Hátadnak hosszát szép sudar pálcátul.

16. Ez tanosságot taul ²⁾ kilelek.
Szamos vízének magas a partja,
Akkor fejszével vágta a vizet,
Az énekszörzöt mondják jó embörnek.

¹⁾ Marhánkat, vagyounakat.

²⁾ Taval ?

TINÓDI SEBESTYÉN.

1541—1556.

TINÓDI SEBESTYÉN vagy, mint helyenként maga nevezi magát, *Lantos Sebestyén deák, Sebők deák*, a XVI. századnak sok tekintetben legnevezetesebb dalnoka, nemes ¹⁾, de elszegényedett szüléktől származott, kik nevéket családi birtokuktól, Fejér vármegye Tinód nevű népes pusztájától, vették ²⁾. Ifjuságáról, első képeztetéséről semmiféle tudunk, de hogy legalább is gymnasiumi oktatást vett, nem csak Török Bálint mellett viselt deáksága (titkársága), de munkái is mutatják. Először Sziget várában találkozunk vele, csakugyan Török udvarában; ennek Szulimán fogságába jutása s Törökne halála után vándorbattal s lantjával bejárva a hazát, majd Verbőci Imre tolnai főispán pártfogása alatt Daruvárt (1543.), majd Nagyszombatban, még Erdélyben is (név szerint Bonyhán (Küküllőben) Bethlen Farkasnál is találjuk, míg végre 1549. Kassán állapodék meg, hol öt évig, szoros körülmények s gyakori betegeskedés

közt is szorgalmasan folytatta az irogatást. Meggyűlvén ekép munkái, miután az idétt Magyarországon nyomda nem volt, azok kiadása végett, de kétségkívül az erdélyi legújabb eseményeknek helyszínén megirhatása végett is, 1553-ban Kolosvárra költözött, hol egyéb kisebb munkáin kívül „Erdélyi historiáját“, versben mint a többit, megírván, ezt némely más dolgozataival együtt „*Cronica*“ címmel két „könyvben“ közre bocsátotta Hoffgrefnél, 1554. 4r., s Ferdinánd királynak ajánlotta, ki már elébb hallván „Egövrára“ hírért, ezt Zsámboki által deákra fordíttatta volt. Ez évben megszűnek Tinódi munkásságának bizonyos jelei. Annyi áll, hogy ő, munkái kijövele után Erdélyt elhagyván, s az akkor nádorrá választott Nádasdi Tamás szolgálatába lépven, élte alkonyát ezen pártfogójánál töltötte, kinél sanyarú de feddhetlen életét pár év mulva be is fejezte. Halála idejét nem tudjuk, de ha Jankowich nem téved, midőn Tinódinak egy „Sziget ostromát“ tulajdonít, mely 1577-ben jelent volna meg: úgy az nem lehet más, mint vagy az 1530-ki, melyben a várat elébbi ura Török Bálint védelmezte Ferdinánd vezére ellen — s akkor ez volna Tinódi legrégibb munkája —, vagy, mi hihetőbb, az 1556-ki, mikor Nádasdi mentette meg a Szigetben vezénylő Horvát Márkot, babócsai digressiója által, a török túlerőtől (Zsámboki elbeszélése ez ostromról csakugyan ily verses historiára mutat, mint forrásra): s ez esetben Tinódi halála 1556 és 1559 közé esnék. T. i. az utóbbi év májusában özvegye már egy Pozsgai György nevű nemesnél volt ismét férjnél, s Kaszán üzött kereskedésében a városi tanács által háborgatván, Nádasdi Tamás által azon tanácsnak ajánlatot „amaz érdeméknél fogva is, melyeket a boldogult Tinódi élte végeig a nádor körül tett“¹⁾. Tinódi gyermekei közül az egy Sándornak maradt fen emlékezete, ki Békesi Gáspár szolgálatában állván, ez által 1575-ben Antalfi Imrével Konstantinápolyba küldetett követül, hogy Amuratot Batori István ellen ura részére megnyerje. De a szultán kiadván a követeket Batorinak, fejük vétetett. S ezzel a Tinódi név rövid kelet után ismét kitörteltetett évkönyveinkből. — Lantos Sebestyénünk fenmaradt munkái tárgyak szerint osztályozva következők: Történeti költemények: 1) *Buda vészéséről és Terek Bálint fogságáról*, 1541. 2) *Prini Péternek, Mailáth Istvánnak és Terek Bálintnak fogságokról*, 1542. 3) *Verböci Imrének Kaszon hadával kozári mezőn viadalja*, 1543. 4) *Az szalkai mezőn való viadalról*, 1544. 5) *Szulimán császár Kaszul basával viadaljáról*, 1546. 6) *Varkucs Tamás idejébe lőtt csaták Egörből*, 1548. 7) *Szitnya, Léca, Csábrág és Murány váraknak megcerése*, két részben, 1549. 8) *Kapitány György bajviadalja*, 1550. 9) *Károl császár hada Saxoniába*, ott kurfirtnak megfogása (a magyarok részvéte a smalkaldi háborúban), 1550. 10) *Zsigmond király és császárnak krónikája*, 1552. 11) *Szegedi vészedelem*, 1552. 12) *Az vég Temesvárbán Losonci Istvánnak haláláról*, 1552. 13) *Egervár viadaljáról való ének*, négy részben, 1553. 14) *Egri historiának summája*, 1553. 15) *Enyingi Terek János vitészsége*, 1553. 16) *Budai Ali basa historiája*, 1553. 17) *Ördög Mátyás vészedelme*, 1553. 18) *Erdélyi historia*, öt részben. 1553. — Bibliai költemények: 1) *Judit asszony historiája*, 1540 előtt. 2) *Dávid király mint az nagy Góliáttal megövi*, 1549. — Tan- és feddő énekek: 1) *Sokféle részögsörről*, 1548. 2) *Az udvarbirákról és kulcsárokról*. 3) *Hadnagyoknak tanúság, mikor terekkel szömbé akarnak öklelni*. — Elvesztett munkái közt volt egy *török császárkrónika*, s mint látszik az 1556-iki *Sziget ostroma* is. — A feljebb elősoroltak, a Zsigmondkrónikán kívül, mind a szerző említett saját gyűjteményében, melyet közönségesen nagykrónikának nevezünk, jelentek meg, azon kívül husz évvel utóbb, vagyis 1574-ben Heltai énekgyűjteményében ily renddel: Zsigmondkrónika, Erdélyi historia, Losonci halála, Szegedi vészedelem, Ali basa, Ördög Mátyás vészedelme, és Eger (a nagyobbik); végre Dávid és Góliát Bor-

nemiszja gyűjteményében ³⁾. — Tinódi nem csak a legtermékenyebb volt XVI. századbéli dalmokaink között, hanem mint rimes krónikák írója a legfontosabb is, mert nagyobb részt egykoru dolgokat oly gondos hűséggel tárgyalt, hogy kora történeteire egyik legtekintélyesebb kútfő, mit az egykorúak közül Forrágh, Zsámboki, Schesaeus, Istvánfi stb., az újak közül Katona és Budai Ferenc, krónikái bő használása által tetteg elismertek: emezek ugyan nyíltan, amazok hallgatag, de annál szorosban követve ötét. S bár verseinek csak alig van helyenként is némi költői becsök: mégis Tinódi természete teljességgel költői volt: csakhogy az ő költői lelkülete nem a szavakat választotta anyagúl — kora azon ál nézetét osztva a költészetről, hogy ennek lényege kizárólag a versben van, s hogy a történeti éneknek mindenek felett történetileg hűnek és valóznak kell lennie. Ennélfogva az ő poesisa, egész gazdagságával, a szavak helyett zenehangokban ömledezett, s a bú ezen olvadékony, epedő s mélyen megható dallamainak ⁴⁾, melyekkel a történetek száraz elbeszéléseit élő szóval adta elő, köszönhette Tinódi országos hírét, s ezek által érdemli, hogy őt mint az *utolsó magyar dalmokot*, t. i. ki saját énekeit saját dalmódjai szerint énekelgette, becsben és jó emlékezetben tartsuk. De nem különben jelleme iránt is tartozunk tisztelettel: mert becsületes hazafi volt, ki a legvadabb pártosság korában minden pártokon felül tudott állni, ki szegénysége által sem alacsonítva le, nem hizelkedett senkinek, sőt a főurak féltelenségét, önző eltompultságát, viszálkodó felekezethességét egyszernél többször hathatósan megróttá, a haza veszélyeztetett jövőjét szemök elé állította, s az általok sanyargatott népet, ahol lehet, ortalma alá vette. Protestáns léteire e köz türelmetlenség korában is elegiai nyugodt kedélye nem engedé magát vallási türelmetlenségre ragadtatni. Szóval, mindenképen talpig derék ember volt.

1) Mint azt Nádasdi Tamás nádornak 1559. május 31. Kassa városa tanácsához írt levele bizonyítja a m. akad. gyűjteményeiben.

2) „Dominaciones Vestras rogamus diligentissime — írja Nádasdi az említett levélben — velint tam nostri caussa, quam etiam intuitu fidelium servitiorum prioris domini et mariti sui, quae nobis ad ultimum vitae suae spiritum exhibuit et impendit, liberam exercendi quaestus facultatem permittere“ (Tinódi özvegyének t. i.).

3) Az egész életrajz okadatolása végett l. „A Magyar Történeti Költészet Zrínyi előtt, című munkám (Bécs, 1850.) 13—22. lapjait, melynek egyébiránt Tinódit illető szakaszai Nádasdi idézett levele által, a szerint mint itt tárgyaltam, módosultak.

4) Huszonhat dallama maradt fenn Tinódinak, munkái öszves kiadásában s Heltai Cionáléjában. Első emlékezett rólok *tudományosan* Mátray Gábor egy akadémiai előadásában (M. Akad. Értesítő, 1852. 227. l. és Új Magyar Múzeum, 1853. II. 29. l.), sőt adott elő közölök néhányat aeolikonán is, s vágyat gerjesztett minden hallgatóiban Tinódi valamennyi dallamait a zene mai helyesírása szerint leírva bírhatni!

PRINI PÉTERNEK, MAILAT ISTVÁNNAK ÉS TEREK BÁLINTNAK FOGSÁGÁRÓL *)

1. Sírva veszik el mast szegín Magyarországság,
Mert tőle távozek hangosság, vígaság,
Belőle kikele sok fényös gazdagság,
És fogságban esék egynehány uraság.

2. Ezön örvend vígad az terek császárság,
Hogy magyar urakban vagyon oly bolondság:

Hiszik hogy őbenne vagyon oly jámborság,
Hogy fogadásában nem volna ravaszság.

3. Bolondság tőletök, fejenként, magyarok,
Terek álnok hitit meg nem gondoljátok,
Maga ¹⁾ csak tőlem es sokszor hallottátok:
Sok fejedelmeket, mint esaltak, tudjátok.

1) Ámbár.

4. Az tereknek hiti erőssen azt tartja,
Ha hittel szép szóval kaurt ¹⁾ megcsalhatja,
Ajándokkal vagy lopva elragadhatja,
Isten azért neki mennyországot adja.

5. Sőt ugyan nagy parancsolat ez ükötök,
Miként az szeretet parancsolat nektök;
Ha az szeretetet ti jól tisztólnétek,
Az terek hitinek bizon nem hinnétek.

6. Tudjátok, magyarok, hírosök valátok,
Míg nagy szeretettel egymást hallgatátok,
De mihelt köztetek ti meghasonlátok,
Ottan országotokban ím mint pusztulátok.

7. Ím az terek császár mind ezön öröle,
Ő álnok hálója ottan elteröle,
Jelös fő halakat vele megkeröle,
Kikkel gazdagságot, sok szépségöt lele.

8. Álnok hálójában egyszer el-beejté
Az jó Príni Pétört mikort elviteté.
Hitit fogadását császár elfelejté,
Az nemes úrfiat nagy fogságban veté.

9. Nagy somma kincsevel magát ő megváltá,
De semmi lön neki kinese oda volta,
Csak fiátul ne leszön vala megváltá,
Kit, nem lön mit tenni, császárnak hozata.

10. Vala nagy bánatja szép asszony társának,
Fiát, hogy megérté, vinnék az császárnak.
Erőszakaskodék kezének lábának,
Földhöz öté ²⁾ magát, ott sokan sirának.

11. Sokat szép fiának ő nem szólhat vala,
Mert nagy keserőség szívét folta ³⁾ vala,
Ólelgeti, sírva apolgatja ⁴⁾ vala,
Egy hitő szekérben úgy öltette ⁵⁾ vala.

12. Lön Príni Pétörnek így szabadulása,
És az ő fiának oda maradása:
Az magyar uraknak lön példaadása,
Neki mind éltiglen nagy fohászködása.

13. Ím minap Erdélyben császár beereszté
Kucsig Bali béköt, kinek azt jelönté
Hogy az Majlát Istvánt ő el-kihitetné,
Fogaras várából neki fogva vinné.

14. Tön égetést rablást Bali bék Erdélyben,
Majlátnak izene házában, helyében,
Hitöt fogadást tön az császár képeben,
Hogy királylyá teszi Erdélynek földében.

15. Édös beszédökkel őt hivatja vala,
De az Majlát neki ott nem hihet vala.
Az moldvai vajda Pétör vajda vala.
Ki az Bali békkel akkoron ott vala.

16. Rejá gondolának, nem sokat szállának,
Három szegin bojért előhozatának,
Aranyas ruhákat reájok adának,
Szép patyolatokat fejökben rakának.

17. Az Majlátnak hamar ök imezt izenék:
Hogyha ő nem hiszön az császár hitinek,
Ím három fő vajdát küldünk kegyelmének,
Csak adja ő magát egynehán beszédnek.

18. Termetök jó vala, ruhájok szép fényös;
Ebből Majlát nem lön hozzájok kétségös,
Ottan el-kimene hogy legyön beszédös,
Kinek oda mente lön nagy kellemetös.

19. Vivék fogva ötet az terek császárnak,
Három szegin bojért hagyák Majlátnének.
Örök siralom lön az tisztös asszonnak,
És nagy emleközet egynehán országnak.

20. Sőt mégis halljátok császár hamis voltát,
Hogy jobban tudjátok öni magatokat,
Hogy hálóját veté császár Buda alatt,
Ott benne fogata jó jelös halakat.

21. Drága halat egyet közzülök választá,
Kinek serinsége többét feljül multa,
Azt császár magának bárkájában tartá,
Az alábbvalókat ő mind elszalasztá.

22. Ez lön Terek Bálint, ki jó vitéz vala,
Kinek terek császár sok hitöt ad vala,
Az basák, szanesákok hitöt adtak vala,
Szép ajándékokval őt elcsalták vala.

23. Terek Bálint, kiknek oly igen hitt vala,
Hívségét herecegnek ¹⁾ úgy mutatja vala;
Mind ezeknél fejlebb némöttel vív vala,
Teste szakadását ő nem szánja vala.

24. Intése nem tetszék az Príni Pétörnek
Ki megmondta vala ez nemes vitéznek
Minden családságát az császár hitinek,
De ő bátorsággal álla vitézségnek.

25. Nagy sokan terek azon csudálának,
Hogy bátrabb vitézt ök soha nem láttanak,
De ezt öfelöle mondák bolondságnak,
Hogy ily igön elhitt török szép szavának.

26. Oh ez nemes vitéz mely igen csalaté!
Hiti az császárnak mind elfeledteték,
Mert ő megfogaték és alá vitéték,
Minden szép javitul ő megfosztattaték.

1) Hittelen. E néven nevezi a török a keresztényt.

2) Uté.

3) Folyta, átjárta.

4) Csókolja.

5) Öltette.

1) A kis királyi János-Zsigmondnak.

27. Duna mellett, mondják, Nandorfejér-
várba
Csak harmad magával tartják nagy fogságba,
Mast es, mondják, nagyon nagy bátorságába,
Mit tőle kívánnak, azt nem fogadtába.

28. Hallottam példába régen hogy mon-
dották:
Az jó acélt soha úgy nem paskolhatják,
Tiszta vassá ötöt hogy ellágyíthatssák,
Hogy soha acélnak ötöt ne mondhassák.

29. Fohászodik mostan sok gyakorsírásvál
Asszony feleségöd az két szép fiadval ¹⁾,
Mert ők élnek mostan az nagy árvasággal,
Nagy sok boszusággal, gyámoltalansággal.

30. Örömök soholt nincs te jó szolgálidnak,
Kik szíved szeretnek, gyakran fohászoknak,
Egynehán közülök téova búdosnak;
Ha megszabadulnál, mégis sokan várnak.

1) Ferenc és Jánossal, kiknek utóbbikát a III. sz. alatt közlött árabban éneki meg Tinódi.

31. Csuda mint ohítnak az te jó barátid,
Még azok is, hogy kik voltak ellenségid,
Lennének nagy somma kincsel segítségid,
Csak kiválthatnának az te szeretőid.

32. Jól értitek immár hitit az tereknek:
Urak! úgy higyetök hiteltlenségöknek.
Egymást szeressétek, jobb ti fejetöknek:
Úgy leszen romlása gonosz terök népnek.

33. Tanácsot sokáig, kérlek, ne tartsatok
Ha ez két víz között ¹⁾ ti lakni akartok:
Mert ha csak hallgattok ²⁾, szömben ti nem
vítok,
Félök hogy sokáig itt nem uralkodtok.

34. Ezör ötszáz negyven és két esztendőben
Baronyában ki szörzé szent György innepébe,
Nevét jelöntötte versnek kezdésében,
Ez urakról való megemléköztében.

1) Duna és Tisza között, azaz Magyarországon.

2) Nem mozdultok.

II. KÁROLY CSÁSZÁR HADA SAXONIÁBA *).

79. El ben Károly ¹⁾ már vala Augustában,
Mindent holdoltata birodalmában,
Onnat sieté Rezen ²⁾ városában,
Szép erővel szálla Egör ³⁾ városban.

80. Egörben királylyal szömbé levének,
Fejedelmek nagy örömbé levének,
Nagy hétben innepöt szépön illének.
Husvét más napján churfürstra ⁴⁾ eredének.

81. Látni kíváná császár az hadakat,
Mendtől feljebb ⁵⁾ az vitéz magyarokat.
Mert régen hallotta vitéz voltokat.
Szép seregök ott mutaták magokat.

82. Erről császár királylyal az hadaknak
Parancsola, császár az magyaroknak,
Módjok szerént magok előmutatnák.
Az vitézők szépön rendbe állának.

83. Sivalkodván ők ott megfutamának,
Jargalának ⁶⁾, meg helyökre állának,
Mindönök helyökre betalálának,
Sokféle nép kit igen csudálának.

84. Gyorsan császár az churfürstra indula,
Churfürst csak tíz mélföldön tőlök vala;

Ily szép szerrel vadnak churfürst hogy hallá,
Albis vízén népivel általszálla.

85. Elégeté Misznye ¹⁾ városnak hidját,
Túl másfelől indítá minden hadát,
Akará kapni Wittenberg városát.
Az császár, hogy érté el-iramását,

86. Rá gondola, víz mellett felindula,
Milberg ²⁾ városánál szömbé talalá,
Csak az Albis vize köztök foly vala,
Két száz magyart onnat választott vala.

87. Magyarok jutának Toriga ³⁾ alá,
Nagy szép város, kibén szép sereg vala,
Négy zászlóolja nép onnat kiszálla;
Mevívjanak, akaratjok az vala.

88. Az magyarok láták, nem tartozának ⁴⁾,
Ugyan folyva ⁵⁾ rajtok kópiát rontának:
Az németök hamar megfutamának,
Veretének, sokan leváगतának.

89. Nám az fejedelmek ez idő közbe
Albis vízén által lövének szömbé,
Ki miá vesződelöm lön két félbe,
Révót találának Albis vízébe.

*) - o - o - | - o | - o - o - | -

1) V. Károly császár.

2) Regen városa? Regensburg.

3) Erisd Eger városát Csehországban.

4) János-Frigyos szász választó fejedelmére.

5) Mindenek felett.

6) Nyargalának.

1) Meissen.

2) Mühlberg az Elbe v. Albis mellett, hol az elhatározó ütközet ment végbe apr. 24. 1547.

3) Ama híres Torigau, hol Luther 1530. az e városról nevezett hitokkelyeket készített.

4) Nem tartozkodának, nem kéének.

5) Futva, sietve.

90. Ott magyarok gázlának, úsztatának,
Császár népi es, kik könnyek valának,
Az churfürstnak hamar harenak állának,
Churfürst népi előttök indulának.

91. Sietséggel császár es elköltözék.
Kiráj herceg Móriceal ¹⁾ elköltözék,
Nápoli had könnyü lovaggal érkezék,
Az spanyol nagy szép szerrel költözék.

92. Gyorsak az magyarok ott ő dolgokban,
Velök az jó spanyolok az harcban,
Addég tartóztaták churfürstt az útban,
Még az császár érkezék ő nyomokban.

93. Elmenni nem lehet, churfürst hogy látá,
Mert az fejedelmek ott vagynak, látá;
Viadalhoz népit harcul állatá,
Még ne futamának úgy bátoritá.

94. Sót parancsol császár Bakit Pétörnek,
Mindönök előtte ök ütközének:
Bakit engede császár intéznek,
Az vitezök ottan fát felvetének.

95. Tartozást ²⁾ nagy lövéstől nem tevének,
Az lövésre arcul ük öklelének,
Császár, királ, herceg ott érkezének,
Másfelől kemény ökleletöt tőnek.

96. Az viadal köztök ám elkezdeték,
Churfürst népiben sok ott levágtaték,
Mert az első rend hamar megbontaték,
Az ő sok népe hamar megfutamék.

97. Az jó császár vala szép fegyverében,
Vitézmódra forgódik ő igyében,
Hereg Maximilián ³⁾ ott az igyben
Vitéz módra forgódik fegyverében.

98. Esze churfürstnak eltávozott vala,
Mert ő népit vágják, fogják, látja vala,
Azonközbe egy magyarra találá,
Churfürst azzal ott viadalnak álla.

99. Termete az magyarnak kicsin vala,
De churfürstnak oly nagynek látszik vala,
Kinek neve az Luka Józsa vala:
Foglylyá magát ő annak adta vala.

100. De az spanyolok tőle elvevék,
Károly császárnak azok bejelönték:
Az ki fogta, császár megtudakozék;
Luka Józsa megajándékoztaték.

101. Erül ⁴⁾ császár királval, az urakkal,
Mind hozzátartozó sok jámborokkal;

Az magyarok vadnak nagy vígasággal,
Bemutaták magok ajándékokkal.

102. Császárnak, királnak ajándékokat:
Jelös foglyokat, lovakat, morhákat ¹⁾,
Zászlókat, dobos- és trombitásokat,
Vele öszve ü hív szolgálátjokat.

103. Az császár kedvelé ajándékokat,
De feljebben ő hív szolgálátjokat
Megköszöné nekök, szóla szép szókat,
Az istennek tön hálaadásokat.

104. Parancsolá komorniknak szép szóval,
Hozna ajándékot nagy hamarsággal,
Az fő népet tisztölé ott ily jóval,
Vitézzé szentöléssel, arany láncokkal.

105. Tisztölé az seregöt ott ily jóval,
Csak öt ezör nagy szép arany forintval,
És ömagát öcsésével Ferdinándval
Holtig való mindenben ajánlásval.

106. Jámbor vitezök láták, megköszönék,
Az császárnak ily könyörgést tevének:
„Egész Magyarország te felségödnek
Nagy inségből, szegínyök könyörgenek.

107. Jól érti felségöd nagy inségönket,
Terek miá mi nagy vesződelmünket:
Az istenért kérjök te felségödöt,
Már segélj meg minket, te szegínyidet.

108. Im mi felségödért az mi hazánkat
Elhattuk, fiunkat, házastársunkat,
Nem néztük ily messze fáradságunkat,
Felségödért nem szántuk halálunkat:

109. Jőj el azért erőddel országunkba,
Fejönkért leszön veled ott az hadba,
Isten velünk leszön az viadalba,
Az pogánok lesznek ott megromlásba.“

110. Jól hallgatja császár, szépon felele,
Egy magyar úr tolmácsa ömellette,
Oláh Miklós cancellarius neve,
Ki magyarnak királ után segéde.

111. „Jó vitezök! értöm nagy inségtöket,
Pogán miatt nagy vesződelmetöket,
Sokszor akartam segélleni titöket,
Elindulnom támasztottam erőmet.

112. Itt azomba ellenöm támadtanak
Ez árulók, országomra indúltak,
Oda mentöm velem ök elhagyatták,
Nagy gyakarta énevelm tusakodtak.

¹⁾ Azon szász Möríc, ki János-Frigyes után a szász hercegi kalapot elnyeré.

²⁾ Késedelmet.

³⁾ I. Ferdinánd királynak akkor húsz éves fia, utóbb szinte magyar király.

⁴⁾ Örül.

¹⁾ Holmikát.

113. Isten őket bünteté és megrontá,
Veletök egyembe kezembe adá:
Vitézők! ha élhetök ez világba,
Megsegüllek titóket országtokba.

114. Jó készölettel megyök tihozzátok,
Élni, halni köztetök én akarok,
Régön hallottam, jó vitézők vattok,
Ez igyemben kit szömömvel jól látok.

115. Immár magamban azt én elvégeztem,
Valamikor leszön én ellenségöm,
Magyar nélkül nem leszön ütöközöm,
Mert akkor, tudom, lesz neköm nyeresöm.“

116. Jó vitézőket császár elbocsátá.
Sokszor neki ellensége támada,
Ki miá magyar mellé nem támadhata:
Azon vagyon neki szomorúsága.

III. TEREK JÁNOS VITÉZSÉGE *)

1. Ez elmúlt gonosz üdöket beszélöm,
Vitéz Terek Jánosról ¹⁾ emléközöm,
Mert jó hire neve öröm énnököm,
Atyja halálán keserög én lelköm.

2. Nincsen szöme szerencse kerekének,
Egyaránt forog gazdagnak szegínynek,
Hol jó, hol gonosz fordul emböröknek,
Urak és szegén legénök mind vesznek.

3. Nagy sok jóval szerette az úristen
Vitéz Terek Bálintot ő élteben,
Mikort vala szintén jobb életében ²⁾,
Az szerencse hozzá vesződelömben.

4. Jó Terek Bálintnak szép házastársra
Megmarada, az jó Penflinger Kata ³⁾,
Árvaságba vele két vitéz fia:
Az jó Terek János és Ferenc vala.

5. Nem élhete asszon sokat ez világba:
Úrán való szertelen bánatjába
Ő meghala Debreccen városába;
Az két fia marada árvaságba.

6. Gondolá ezt Terek János magába,
Hogy ő menne egy felség udvarába,
Látna tanulna vitézöl dolgokba:
Mene Ferdinánd királ udvarába.

7. Jó kedvébe kezdte királnak lenni,
Mert hívséggel kezdte neki szolgálni,
Mi ifjakhoz illik mindent tanulni,
Mindönökkel ő magát szeretettetni.

8. Tudományokat ő kezdte tanulni,
Játékokban vadászatban ott lenni,
Gyorsasággal sokakat meghaladni.
Házasságra kezdte ő igyeközni.

9. Elbulcsuzván mene kincsös Erdelbe,
Jó Hunyad várába, lakóhelyébe,
Szép mátkáját hozzá nagy örömébe.
Atyja meghala azon esztendőbe.

10. Rá gondola Terek János dolgára,
Írnak vala ezör hatodfél százba,
Vala huszonegy esztendös korába,
Álla János királné udvarába.

12. Ezt királné asszonnak megjelenté,
Hogy ő felsége szolgálja úgy lenne,
Az terekkel együtt hadba nem lenne ¹⁾,
Söt atyjáért holtig ellenök lenne.

13. Királné asszon akkor Fejérvárba ²⁾
Vesze ösze kincstartóval buvába ³⁾,
Hogy ellene támada országhába,
Némötöknek magát ajánlásába.

14. Igen bízik fráter György Ferdinándba,
Az királné asszon terek császárra.
Izene Kaszon basának Budába,
Havaselföldébe és az Moldvába.

15. Az császárnak hagyásából jönnének,
Segétséggel hogy mellette lennének;
Nagy hadakkal azok felkészülének,
Erdélségre indulának, sietének.

16. No mikoron Terek János ezt érté,
Hogy terekké lenne, ezt nem szereté,
Asszonyátul hamar bucsuját vevé,
Szép szóval asszonyának ezt beszéllé:

17. Ohítva szólla: „Kérlek, meghallgassad,
Kegyelmes asszonyom, ezt megbocsássad,
Én bulcsúmat veszőm, kérlek nem bánjad,
Az terek nem barátom, azt jól tudjad.“

18. Söt lám tudja felségöd mint elveszték
Én vitéz atyámat, megrágák, evék,
Terek Bálintot hamis hittel veszték,
Fejemet öcsémmel árvaságba veték.

19. Rágondolván én nem akarok járnom
Terekekkel, egy hadba barátkoznom,
Inkább ha lehet azon gondolkodom:
Én atyámért rajtok akarok halnom“

*) - o o - | - o o - | - o -

1) Enyingi Török Bálint vitéz fia (I. feljebb az I. sz.)

2) Legjobb korában.

3) Leánya ama híres szász ispánnak, Penflinger Márknak, a reformatio hatalmas védőjének az erdélyi szász földön.

1) T. i. rebesgeték már, hogy Izabella királyné a törökkel készül szövetkezni Ferdinánd ellen.

2) Gyulafejérvárba.

3) Martinuzzi Györggyel, kit a nép Fráter Györgynek, vagy egyszerűen barátának nevezett.

20. Ott az úrfi asszonyátul elvélék.
Jó Hunyadvárába mikor érkezék,
Hírt mondanák : Tótváradján nyugodnek
Kaszon basa, hogy Erdelbe belépnek.

21. Legelől két agáját választotta,
Feru agát társával elbocsátta ¹⁾,
Két száz lóval Dévára bebocsátta,
Utána öt száz lovagját bocsátta.

22. Ezt hogy hallá, Terek János vigada,
Egy inasát Kósát hamar bocsátta,
Dévára bemenne, bizon hírt tudna.
Kósa sieté, Dévára bejuta.

23. Nagy gazdagon Feru aga eljuta,
Az sarampón Kósa mind megszámlálá,
Két száz lóval épen az aga vala;
Ali csausz, Giurbat vajda ott vala.

24. Ezt megmondá Kósa vitéz urának,
Az úr hírré tevé jó szolgálának,
Errül hálát ad az mennyei urnak,
Kérdi : mi tetszenék az uraimnak ?

25. Vala Nagy György azkor az úr hadnagya,
Község-akarattól úrnak ezt mondja :
Három jelös dolgát jól meggondolja,
Hogy valami kárát annak ne vallja :

26. „Királné asszon hiti ellen leszen,
És az ország értelme nélkül leszen,
Kezd jószágod veszni, ha ellenök leszen,
Ezöket nem néződ, kezedön leszen.“

27. Erre Terek János szóla ilyeket :
„Régen kértem az felségös uristent,
Hogy adjon éltömben oly jó szerencsét,
Terekekkel adjon neköm oly igyet,

28. Bátorsággal Terek Bálint fogságát
Én megtorolhassam, szernyü halálát :
Nem nézhetöm jószágom pusztulását,
Bizon megkésértöm az basa hadát.“

29. Ezt hallván vitézők, éjjel készülnek,
Éjféle-kor két embörök jövének,
Az dévai főbírótul jövének,
Az esköttek nagy hitöt izenének.

30. Nagy vigan az úr trombitát fuvata,
Lovagját gyalogját el-kiinditá,
Száz tizenhárom lovagot számlálá,
Hatvanhét gyaloggal éjjel indula.

31. Terek János előljárót bocsátá,
Barcsai Gáspárt szép szerrel bocsátá,
Jelt kiada és mindent bátorita,
Viadálnak módjára megtanita.

32. Jó legényeket fejéhez választá,
Kardos Józsat ¹⁾, Keresztúri Pétert hagyá ²⁾,
Bocskai Miklóst, Palaties Gergelt hagyá,
Temesvári Nagy Jánost, Öz Lászlót hagyá.

33. Nagy Györgyöt elől Dévára bocsátá,
Vele Hetei Sebestyént bocsátá,
Vas Benedeket es vele bocsátá,
Titkon az főbírótl hogy kihivatná,

34. Ott ütüle mindent bizont értene.
Nagy György sieté, Dévára beére,
Titkon az főbíróval ő beszéle,
Hát jó hitben vagon, mindent megérte.

35. Dévai kertökön két ösvényt nyita,
Kin az gyalog az várasra rohanna,
Terek János juta ³⁾, kernyüfogató,
Ő maga az vár felé felszágulda.

36. Igen kéri az főbíró az agát,
Hogy Terek Jánostul őrizze magát,
Mert bizonynyal tudja ő indulatját,
Rajta akarja állani boszuját.

37. Söt Déva várából az Pétör deák :
Feljőnnének, izené az agának,
Nap felköltét az várasban ne várának,
Mert jövetit hallja Terek Jánosnak.

38. Ez hírókkal az aga nem gondola,
Söt csak csalárdságnak ezt mondja vala.
Ali csausz, Giurbat vajda hogy hallá,
Magát bizá, az várhoz felnyomtata ⁴⁾.

39. Bátorsággal az vitézők jutának,
Szintén hajnalban felriaszkodának ⁵⁾,
Az gyalogok kertöket szagatának,
Kin az várasra ök berohanának.

40. Egy bizott emböre Terek Jánosnak,
Harmad magával álla sarampónak,
Leüté az lakatot lovagoknak,
Kin az vitézők ott beszaladának.

41. Sok tereket váras szerte hullatnak,
Sokan terekek házba szorulának,
Lovon gyalog vár felé szaladának,
Sok közülök váras szerte halának.

42. Terek János az vár felöl forgódék,
Az felső sarampóhoz találközék,
Egy gyalog terekkel ott igyeközék,
Elötte az terek meg sem futamék.

43. Jelös fő vitéz embör, mondják, hogy volt,
Öltözeti neki mert szép gazdag volt,

1) Jodoens.

2) Rendelé.

3) Erkezék.

4) Nyomúla. Oly forma mint a tör tet, szök tet stb.

5) Felriadának, feltakarodának.

1) Elbocsátotta.

Az Feru agának aga társa volt,
Egy szablyával viadalnak állott volt.

44. Egy ömaga Terek János már vala,
Szerencsését isten úgy adta vala,
Hegyös törrel derékba úgy találá,
Sarampóhoz az tereket nyársolá.

45. Nem sok múlva elesék és meghala,
Fő szabója az úrnak jutott vala,
Az agának fejét vétette vala,
Feru agát mondom mint megholt vala.

46. Immár aga egy házba szorult vala,
Kit az pórok reá betörtek vala,
Ott futamék lovához istállóba,
El-kihozá, felülni akar vala.

47. Ott az pórok jutának, aga látá,
Nem lön mit tenni, lovát elboesátá,
Az pórokkal nagy viadalt ő tarta,
Elöttök az kertre futva szalada.

48. De az pórok oly erősen kergeték,
Egy hágesóra az aga igazodék,
Igaz akkor Terek János érkezék,
Hogy meglátá, hamar reá igazodék.

49. Elérék az hágesóig paraszt népek,
Kiktől koneról konera elvagdaltaték.
Terek János látá, igen bänködék,
Elevenen hogy meg nem fogathaték.

1) Közölök.

IV. SZONDI ELESTE DRÉGEL VÁRÁBAN *).

(Budai Ali basa hist. 14—26. versszak.)

14. Az főven tizenöt napig legelének ¹⁾,
Esmeg jó Budából hamar készülének,
Szancsákok, vajdák, békök egyben gyülének,
Tizenkét ezeren álgyúkvál eredének.

15. Vitéz Ali basa dolgába böles vala.
Drégelvára alatt táborával szálla,
Az vár törésére álgyúkat állata,
Négy álgyúja, hat tarackja neki csak vala.

16. Jó vitéz Szondi György benn porkoláb vala.
Békefalusi Gergely ő társa vala,
De akkort házához kikéredzett vala,
Az megszálláskoron el-kirekedött vala.

17. Töretni az basa kezdé Drégelvárát,
Ott ám lerontatá egy szép magas tornyát,
Szondi ott elveszté egy vitéz szolgáját,
Jó Zoltai Jánost, meghala torony alatt.

50. Vitéz Terek János meghatta vala,
Eleven tereket senki ne fogna,
Azért mindent ök ott levágnak vala,
De sok bennök ¹⁾ várhoz szaladott vala.

51. Benn egy házba Keván vajda szorula,
Nagy sebökben az várhoz felszalada,
Kit császárnak végre bemondott vala,
Kiért agaságra felvötte vala.

52. Rémülés nagy lön ez az pogánoknak.
Futó terek megmondá az öt száznak,
Kik mind az Kászonhoz hamar futának.
Azon lön nagy bánatja az basának.

53. Elindula Buda felé hadával,
Hogy ne járjon nagyobb szegényvallással.
Terek Bálint haláláért fiával
Igy járt vala, vitéz Terek Jánossal.

54. Várasban az holttestöket számlálák,
Két negyvennégy testet ott találának;
Csak négy magyar vitézők meghalának,
Vitéz Palatics Gergelt sokan szánák.

55. Csuda szép nyereséggel ök járanak,
Terek János küldé az kincstartónak
Egy tereket, egy zászlót az barátnak.
Meggköszöné mint szerelmes fiának.

56. Szeretettel hallá ezt Erdelország,
Ez úrfiat idvezlé nagy sokaság.
Éltesse és tartsa az szent háromság,
Övé legyen holta után mennyország!

18. Első ostromot basa nagyot tetete,
Ott sok terek vesze, ő nem sokat nyere;
Ezt tevé Szondi Györgynek jó vitézsége,
Ott meg akar halni: azt ő már elvégezte.

19. Sőt az várnak falát, tornyát igen törte,
Basa oroszfalusi pappal kérette:
Az várat megadná, magát ne vesztené.
„Már késén költ ahoz”: Szondi csak ezt izené.

20. Sok foglya öneki, kettőt ő hivata;
Két enökös apródját előállatá,
Azok előtt ily testamentomot szölla:
Az Ali basának két apródját ajánlá.

21. Ezen igen kéri basát ő nagyságát,
Vitézségre tanítsa ő két apródját,
És eltemettesse Szondi Györgynek tagját,
Mert majd itt meglátják az ő szörnyü halálát.

22. Gyorsan mind az négyet skárláttal ru-
házá,

*) 1. 2. 3. - - - - | - - - - | - - - - | - - - -
4. - - - - | - - - - | - - - - | - - - -

1) Ali budai basa vitézei, Veszprém megvétele után.

Pínnel kápájokat megtölté, megraká,
Az Ali basának szépen kibocsátá.
Ő minden morháját az közepre hordatá,

23. Égeté, elveszté : istállóba mene,
Jó lovait hegyes törrel általveré,
Lelkét az istennek ajánlá, ígyére.
Nagy derék ¹⁾ ostromat Ali basa kezdete.

24. Nagy szép dárdá Szondinak kezébe vala,
Sebösölve térdön állván ő vív vala,

Romlott torony alatt általlotték vala,
Az fejét az hegyről alá vetötték vala.

25. Jó Drégelnek vára lón basa kezébe.
Szondinak az testét vívék eleibe,
Fejét keresteté, az testhöz viteté,
Mint oly vitéz embört nagy szépen temetteté.

26. Jó dicséretbe lón Szondi vitézsége,
Feje felé írott ^{*)} kópját feltetete.
Ságra és Gyarmatra basa eleredé . . .

1) F6.

*) Festett.

KARÁDI PÁL NÉVTELENE.

1564.

Karádi Pál temesvári unitárius papnak s az alföldi unitár egyházak superintendensének, még Abrudbányán laktában, egy színmű akadt kezébe, mely Balassa Menyhártnak II. János választott királytól Miksa királyhoz átpartolását tárgyalta ¹⁾ melyet azért bocsátott ki saját betűivel nyomtatva, s „az maradék magyarországbeli uraknak és fejedelmeknek“ ajánlva, hogy ezek a darab hőse sorsában példát lássanak, mikép bünteti isten az árulást és „képutalást.“ Reánk nézve a darabnak kettős becsé van; először mint színműnek, mely úgy is mint jellemrajz, úgy is mint az akkori társasági nyelv hív tükré érdekel; és másodsor mint a történetre is világot vető egykoru valóságos kútfő. Szerzőjeül valamely vándor színésztársaság tagját tartom azon élénk s igazán drámai dialogusnál fogva, melyet amaz időben csak egy, a színpadi előadás kellékeivel gyakorlatból ismeretes, férfitól várhatunk. Egyetlen fenmaradt példánya a magyar akadémiai könyvtár Teleki-osztályában van, s ily címet visel: „*Comoedia Balassi Menyhárt árultatásáról* (árulásáról), *melylyel elszakada az magyarországi második választott János királtul*. Matthei 22. Adjátok meg az császárnak az császáret, és istennek is az istenét. Nyomtatattott Abrugybányán ezer ötszáz hatvan kilencedik esztendőben.“ A 4-rétű 48 lapu könyv végén: „Székesfejérvári Karádi Pál mihelyébe sz. Andrásának huszonegyedik napján.“ Első említette fel Horvát István a Hazai Tudósítások 1806-iki 48. szám., s a Tudományos Gyűjtemény 1819-iki V. kötetében; ismertette általam a Magyar Költészet Történetei I. kötetében.

^{*)} Balassa ugyan már 1561-ben állott át Ferdinándhoz titkon, s a következő évben világosan; de miután a negyedik részben a moldvai klastromra szándék lott kiütés és Ferdinánd halála említették (1564.), ez utóbbi helyet vagy később szúrta bele szerző v. kiadó, vagy — a minek a történetekben nem találom nyomát — Balassa időközbe n ismét Jánoshoz partolt volt, s most szükségesnek látta magát újra Miksa kegyelmébe ajánltnatni. Jelen alakjában sem lehet a darab 1564-nél újabb, mert 1565-ben Balassa már Svend i Lázár mellett vitézkedett János ellen, s Oláhnak nem volt volna többé oka Menyhártot (a negyedik részben) lanyhasággal vádolni.

BALASSI MENYHÁRT.

ÖT RÉSZBEN.

(Közbeszólók.

Balassa Menyhárt
Balassa Boldizsár, fia
Szenási István, prédikátor }
Kasza Mátvás }
Kelemen ispán }
Tamás deák }
Józsa deák }

Balassa
Menyhárt
emberei.

Péter deák
Lakaj, mindketten
Boldizsár embe-
rei.
Oláh Miklós, eszter-
gami érsek.)

X
ELSŐ RÉSZ.

Közbeszólók:

Kasza Mátvás, Szenási István, Balassa Menyhárt.

Kasza Mátvás. Gotthelf, gotthelf, kegyelmes uram! Jó az német királ! Az nagy istenre mondom, azt hiszem, hogy jóval jó Szenási. Imhol vagyok, megjött Bécsből.

Balassa Menyhárt. Az nagy istenre mondom, ne hozna csak jó választ, ismeg ugyan olyan könnyen elárulnám az királt, mint az előbb nagy sokszer, és im utolszor az erdeli vajdát ¹⁾.

Kasza M. De ezt hiszem, hogy meglenne, és módot is találhatnánk benne, hogy meglehetne. Ha Magyarorszáiban több Nagy-Bánya és Szatmár volna, az lenne jutalmunk ²⁾.

Balassa M. Pokolban is el kellene menni Bányáért és Szatmárért. De minden fejedelem oly, hogy el hagyja magát hitetni tanácsának, egy latornak, haszontalan érdeme nélkül, sőt inkább árulatásáért annit adna. De csak adná vissza az vajda az feleségemet, és ahoz. Munkácsot, kész volnék ismeg elárulnom és oda állanom. Sokkal inkább nagyobb haszonnal mehetnék oda, hogynemmint ide jöttem, oda hadnám fiamat, leányomat is, mert tudom, hogy ha az portára küldenék őket, kit igen akarnak, hát óáltak megszerezhetném dolgomat török császárnál is, és jó értelmem lehetne az vezérektül is. Jóságot jöllehet nem biznának reám, de kémekek és árulóknak sok aranyt szottak adni. Török aranyam még keves vagyon, mindent kellene mivelnem, hogy gyűjthetnék benne.

Kasza M. En jól tudom, kit nagyságod nem ért, hogy semmi hiteled immár ezeknél nincsen és böcsületed. Nem tudom, miesoda haszonnal mehetünk oda. Asszonyomért mindent kellene mivelnünk.

Balassa M. Próbáltam en azt immár háromszor is, barátimat és ismerőimet nagy ígérettel és adományyal bérlettem vala reá az vajda udvarában is, küldtettem vala amaz embert, az kit tudsz, titkon ugyan ümagához, könyörgettem neki az hatalmas istenért, hogy hozzája vegyen és megkegyelmezzon : en nagy hasznót teszek neki, mert az német királynak mind hadát, álgyuit neki árolom; de azt üzené, hogy eléggé árolám el immár, többször nem akarja, hogy eláruljam : sem szolgálatom, sem emagam nem kellek. Nem tudom, mit miveljek, mert valamit tölem kívánna, mindent mivelnék. E minap Linbe Boldizsár fiannak is megírtam vala ugyan ezen akaratomot. De még Szenásival beszéllek, eredj, lásd meg amaz özvegyasszony ökreit, és vágasd le az konyhára ma, mert nincs mit adnom szolgálóimnak enniek. Lásd meg, ha az Melit György asztagát eleséplették : neked adom azt szolgálótodba.

Kasza M. Megszolgálom, kegyelmes uram, de azt kívánám, hogy az temagadéból adnád meg.

Balassa M. Az nem szokásom, nem is mivelhetem. Mostan is elkötenek az aranforintok az lábából, kiket el nem akartam költeni, hanem másuva is el akarok velem benne vinnem.

Kasza M. Ottan adjon nagyságod ahoz az Bátoriak borában is az Meggyes aljából.

Balassa M. Nem lehet, mert társommal Zayval az titkon köztünk köz. De imhol Szenási. Te menj ki, járj el dolgozban. — Jó szerencsével, Szenási.

Szenási. Isten fogadja, megszólgáalom nagyságodnak.

Balassa M. Mondd meg röviden : az urak oda fel kiki mind minem barátink? Azután szóljunk az válaszról, kit hoztál.

Szenási. Megmivalem. Érsek urammal ¹⁾ ha kegyelmed a hit dolgában egyes volna, hát igen jó barátja volna kegyelmednek. Bottyánit pedig ingyen mondani sem mefem.

1) I. Ferdinánd és János Zsigmond érteit.

2) Midőn Balassa, Ferdinánd királytól Izabellához pártolván, ettől gazdagon megadományoztatott, többi közt 1538-ban Szatmárt és Nagy-Bányát nyerte birtokul.

1) Akkor a hatalmas Oláh Miklós.

Balassa M. Mondd meg; azt akarom, hogy tudjam.

Szénási. Ugy legyen, de ne vegyen kegyelmed nehéz néven. Császár az uraktul azt kérdi volt: mit adjon kegyelmednek? erre mondanak azonnal: Ha felséged érdeme szerint fizetni akar, és valamit adni, hát egy szál istrángot adjon, kivel felakaszszák, és legyen neki érdeme szerint való ajándék, ugymond. Ezt érsek uram házánál az urak között az tanácsba mondja volt Bottyáni.

Balassa M. Minem ütöt ártultam el; hanem Ferdinándust a császárt, és az erdéli vajdát. Nem várnám az jó uramtul ezt, de elhígye azt, az istenre mondom, hogy ha szomszédja volnék, üis megismernéje, mint az többi. Az németujvári tó halában en is enném annit amint ömaga; az rohonci asztagokban is jó módon lenne részem; de keszenje, hogy egymástul távul vagyunk¹⁾. Az több urak mit mondnak?

Szénási. A^b mit kegyelmed cselekedett velek, ük is úgyan szólnak. Erdéli pispeknek minden jövedelmét elvötted, az barátod nem lehet²⁾. Váradi pispök haragszik rád tartományáért³⁾. Soholt senki barátod.

Balassa M. Az arany pogácsák, kiket Nagy-Bányában győjtöttünk, jó barátim. Bestye ároló (kurvái) gondoljon velek! sem urakkal, sem senkivel, még istennel is avagy ördöggel is. De mondd meg immár a választ.

Szénási. Ha kegyelmed akarja, Diós-Gyöört császár ö fölsége kegyelmednek adja örökben fiúról fiúra, ha Szakmárt és Bányát kiadod kezdeből, mert ugyanes azt ideig adta az fejedelem te kegyelmednek. En tanácsom az volna, hogy kegyelmed elvénéje: nám isten immár mindent eleget adott te kegyelmednek, ezüstöt aranyat: vetnél véget assok istentelenségnek, és lagnál nyogodalomba Diós-Györben, békélnél meg isteneddel is, és valaha immár lenne gondod istenedre is.

Balassa M. Soha ez bestyét az nagy jámborságból és szentségből ki nem vehetem; most is immár prédikál. Mi nem prédikátornak tartlak! — Lassan szólj nekem effelöl: elegend még nincsen, mert ha az Szamos mind aranyul folna is, még sem elég volna ennekem.

Szénási. A kinek az nem elég, az isten sem elégítheti meg.

✕ MÁSOD RÉSZE.

Balassa Menyhárt, Kelemen ispán, Tamás deák és Józsa deák.

Balassa M. Hallád-e, mit beszélt Szénási István?

Kelemen ispán. Hallám, kegyelmes uram.

Balassa M. Te Tamás deák, hallád-e?

Tamás. Igen is, kegyelmes uram.

Balassa M. Józsa deák, jőj ide te is. Mit mondotok ehez e dologhoz?

Kelemen. En nem tanácsbeli ember vagyok, soha arra való nem voltam, en hozzá nem szölok mostan is: hanem ezek, nám ugyanis nagyságod tanácsai. Ingyen, ha az baromhajtásra kell az dolog, az borok szedésére, falúk holdoltatására és foglalására, azt bár reám bízd, a mint immár nagyságod esmerte, mert sok esztendeje, hogy ezzel szolgálak.

Balassa M. Ugy vagyon, nám en is hadnaggyá töttelek vala érette, kovászói¹⁾ tisztem is tied volt. Ti mit mondotok hozzám, Tamás deák és Józsa deák?

Tamás. En mindenkor még lelkeimmel is szolgáltam te kegyelmednek, mostan is a^b mi jobb volna nagyságod hasznára, azt mondanám. De mindenekem előtte nekem az tet-szenéjek, hogy érsek urammal az többi kezett barátságot vetne te kegyelmességem.

Balassa M. Mondd meg, mi módon lehetne?

Tamás. Kétképpen: ajándékkal és hittel.

Balassa M. Micsoda? Hittel? Bizon nekem tetszik, igen jót szöllasz. Az nagy istenre mondom, hogy soha semmihez olyan kész nem vagyok, mint ehez, mert nagy jó és hasznos kereskedésnek esmertem az hittel való kereskedést mindenkor, kihez az több kereskedések mind semminek tetszenek, kit en meg is próbáltam: mert en tolvajlottam is, loptam is, börtöm is ártultattam, szilvát, dinnyét, ugorkát és egyebeket sokat, posztót, gyölesot, és egyeb kalmárarut is börtöl tartottam, börgyűző is, tímár is voltam, az arany émentem is megjelítettem vala: in summa mind semmi az többi az egy hittel való kereskedéshez képest, mert csak ezzel találtam mindenemet: Szakmárt, Bányát, Detreküt. Az ajándékot nehezen míveltem, mert ez minap is száz gíra ezüstet ajándékozok Zaynak, az kassai kapitánnak.

Józsa. De lám azért szerze szegény Ferdinándustól Zay te nagyságodnak kegyelmet; a mint akartuk, úgy birtuk mindenre, úgy commendáltattuk magunkat mind császárnál s mind az uraknál, mindent kedvünk szerint hazudtattunk vele; azzal bizony semmit nem ártottál, sem uszorával nem vötte rajtad.

Balassa M. Szöljünk mostan az felöl, a minemü válaszszal járt Szénási oda, aztán készülj el érsek uramhoz te Józsa deák. Lásd meg, valamit mivelhetsz császárnál, mindent megpróbálj, de érsek urammal ezt mondd en számmal: hogy ha jó gondviselőm leszen, kész vagyok egy hitet vele tartanom. — De az en prédikátoromnak meg ne mondd szándékom. Ezzel nem kellene késnünk. Igerj ajándékot is

1) Németujvár, Rohonc: Battyányi birtokok Vasban.

2) Még 1556-ban, mikor Ferdinándtól először elpártoltván, Iza-béllához állott, foglalta el Bornemisza Pál püspök birtokait.

3) Melyet 1558-9-ben pusztított.

1) Kovászó Bereg megyei falu.

neki. Szakmárt, Bányát nem hogy en itt e földön elhagynám, avagy királnak kezében adnám, de még holtom után is — isten bár mennyországban maradna, ű ott laknék — en pedig azt kívánám, hogy vagy oda vihetném velem Szakmárt, avagy e földön lelkem Szakmárban lakhatnék. En azzal megelégedném : lenne azoké mennyország, a kik kívánják, de en Szakmárt ki nem adom kezemből, sem Diósgyőrért, sem Munkácsért.

Tamás. Hiszem, ha megveszik Munkácsot, megkínálják nagyságodat vele. Reá feleltél, hogy megadod Bányát és Szakmárt, és megelégsz Munkácssal : meg kell mívelned.

Balassa M. Arra ebet vegyenek. Készebb vagyok mind vajda szolgája és mind töröké lennem, hogy nem mind en Szakmár nekül lennem, mert en Szakmárt egy tartom, ha az alföldi király volnék benne, noha hallgatok és szegényítem magamat király előtt, de azért az Drágffy jószágát ide bírom, ki teszen tizenkét ezer házjobbágyot, kit ide bírok ; benne Szinyírvárát is ide bírom, az erdélyi pispökségnek jó részét, csak ez is Tasnáddal öszve ¹⁾ teszen esztendeig legalább tizezer forintot. Nagy-Bányát is bírom, minden esztendőben négy cémentem vagyon belőle, minden cément legalább teszen nyolcezer aranyat, háromszáz gíra ezüstöt. Ennélkül, ám tudjátok : az urak és nemes emberek jószágában, kinek kinek számát nem tudom, mennit bírok , csak azzal is költségem nélkül megelégitem szolgálmat ; valamit ad király és fizet lovagimra, azt mind ellopom, in summa : pénzem is ezüstöm is és aranyam is vagyon, anyye földet bírok mint egy németországbeli herceg. Ennekem nem kell Diósgyőr, király ha el akarja venni tülem, vagyon értékem reá és értelmem, hogy megtarthatom.

Józsa. Elvégezett dolognak nem kell tanács. Elmegyek érsek uramhoz.

X HARMADIK RÉSZ.

Józsa deák, érsek.

Józsa. Érsek uram ! Nagyságodnak az en uram Balassa Menyhárt éltig való szolgálatját izené mint bizott kegyelmes urának.

Érsek. Isten megfogadja ű kegyelmességét. Mint hagyád uradat ?

Józsa. Jól hattam, kegyelmes uram.

Érsek. Mégis azon hitben vagyon-e, az kiben az előtt élt és volt ?

Józsa. Nem tudom, micsoda hitet mond nagyságod ?

Érsek. E volt előszer az ű hiti, hogy ha az üdvösségre választatott, mind ez világ gonosz-

ságát mívelné is, erővel is idvezülhet ; és ha az kárhozatra választatott, ha olyan volna mint szent Dávid vagy szent Péter is, és sz. Pál, ugyan kárhozni kellene.

Józsa. De bizon ezt erősen hitte, kegyelmes uram, ezelőtt, mostan is az öregbik fia azt hiszi, de immár nagyságod ellen vétini nem akar, hanem szolgálni, mert immár misét hall, és böjtel, auricularis confessiót is hall.

Érsek. Bezzeg tudjad ám, hogy ha azt míveli, és szómot fogadja, mindenbe barátja akarok lennem.

Józsa. Kegyelmes uram mindenben azt kívánja nagyságodtól : valamit az nagyságod mond, azt míveli, mert engem csak azért küldött fel.

Érsek. Igen akarom. Mendtől hamarabb ¹⁾ szembe leszek vele.

X NEGYED RÉSZÉ.

Érsek, Balassa Menyhárt.

Balassa M. Adjon isten jó napot kegyelmes uram.

Érsek. Isten megfogadja, jó Balassa uram, kegyelmednek. Az kegyelmed üzenetét és maga ajánlását megértettem Józsa deáktól. kegyelmed nem értott vele, jó néven is vőttem kegyelmedtől.

Balassa M. Mindenben aztevő vagyok, ah mint nagyságod akar és parancsol.

Érsek. Ha tetszenéjek ²⁾ mindeneknekelőtte gyónják meg kegyelmed emmagamhoz, hogy inkább bizonyosb volnék kegyelmed hitiben és vallásában.

Balassa M. A mint mondám, mindenben nagyságod akarhatja legyen.

Érsek. Ugyan mostan is meglehet ez ker-tecskében kegyelmedtől. Essék térdre kegyelmed, és számláld elő minden bűneidet.

Balassa M. Bizon az ennekem eszembe nem jut mind, de az nagyját, a mi eszemben jut és megemlékezem rá, megmondom. Ottan ³⁾ csak meniszer lettem árulóvá, egyeb bűneimet elhagyván, azokat számlálom elő. Ha pedig mind az többit is előszámlálnám, egy hétig innet fel nem kelhetnék.

Érsek. Kezdd el csak, en is eszedben juttatom jó részét, mert tudom minden dolgot.

Balassa M. Gyónom teneked uram isten, szűz Máriának, szent Péternek, szent Pálnak és az főpapnak —

Érsek. Úgy úgy, fiacskám, igen találád mind ezeket.

Balassa M. Ne verd ki fejből — Szent Miklósnak vízi királynak ⁴⁾ —

1) Tüstént, rögtön.

2) Tetszenék.

3) Mindjárt.

4) Ez az elnevezés talán sz. Miklósnak azon csodájára vonatkozik, mely szerint némely hajók folyamodására a vihart elállította.

1) Melyet Balassa szinte Izabella királynétól nyert adományul 1558-ban.

Érsek. Pispeknek is, mert pispek volt szent Miklós.

Balassa M. Mind az több szenteknek is, neked is kegyelmes uram —

Érsek. Miért nem mondd istent kegyelmesnek, hanem engem?

Balassa M. Hadd járjon most, itten csak nagyságod használhatna ennekem, aⁿ mint remélem, hogy használ.

Érsek. Tudom, hogy Munkácsot kívánnád uramul, és látom, hogy tisztá szível tisztelsz engemet : meglátod, hogy barátod leszek, de gyónjál csak mostan.

Balassa M. Im elkezdem. Még gyermek valék, hogy egy gazdám házában az padlását belől az szobából hosszú fúróval megfúrta vala éjjel, és minden zabja alá futott vala rajta. Az gazdámat úgy loptam vala meg.

Érsek. Gyermekségedhez képest jól kezdteél volt életedhez.

Balassa M. Ugyanakkort az szentegyházat is feltörtém vala, és az monstrantiából az sakramentomot kiráztam vala, és a monstrantiát elloptam vala.

Érsek. Mihelyt születtél, ottan mind lopni s mind tolvajlani tudtál; az monstrantiát elloptál és az sakramentomot kirázni nagy bűn volt, és szentségtörés.

Balassa M. Még anyám méhében és azután is gyermekkoromban is szerettem én az ezüstemet és az aranyat, anyámat vén korában özvegy voltában minden marháiból ¹⁾ kitalvajlám és fosztám, ki miatt bánatjában megboldvula, és megnyomorodván más ember házában hala meg.

Érsek. Méltán verte volt meg anyádat az isten, hogy ilyen monstromot szült volt ez világra mint te vagy, mert az egész magyar nemzetnek nagyobbat nem véthetett, mint hogy tegedet szült volt e világra, mert csak az ti árulatástokért vagyunk idegen népek szidalmába; még császáruknál is, ugyannyera, hogy immár az jámboroknak sincs miattad hitel.

Balassa M. Hallj többet is. Mikor Gyarmatban lakom vala, akkor Mátyusföldét mind elpusztítam, Lévából elrablám és elfosztam az népet; ismernek vala az szombati áros népek is, főképpen az Bars és Nyitra vármegyei nemek népek, kiket rabaimmá töttem vala ²⁾.

Érsek. Az en szegény jobbágitam is, kinek dultál rabloltál, ne felejtés el.

Balassa M. Akkor más érsek volt ³⁾, úgy kellett lenni, mert még a kik atyámfiai voltak is, mint szegén Forgács Ferenc, kinél hugom vala, nem maradhattak afféle ostorozás

nekül tülem. Hogy bátyám Balassa Imre erdéli vajda vala, azt is reá vettem vala, hogy urát elárulja.

Érsek. Azt, ha akarnád, sem tagadhatod meg, mert idegen nemzetek is rakvák rútságokkal, sőt Paulus Jovius jeles historicus Erdély elárulását krónikáiban is beírta, és ez egész világon széllel minden országok olvasásák. Balassa Boldizsár is egyszer olyan áruló vala, kinél nagyobb soha nem lehet, mint az, ki tulajdon atyjafiát, a kivel egy¹⁾, ellenségnek kezében adja, mint tegedet Fráter Györgynek, ki ellenséged vala, kezébe ada. Te is ismétlen az te atyádfiát Muránban ellenségnek kezében adád, nagy erős hittel neki megesküvén, ott is hitedet elhagyád. Hiszem tudod Balassa Zsigmond bátyád is Györért ²⁾ mind az két királt elárulá. De nagyobb dolog az, hogy mostan is az maradéktokot olyan árulókká akarjátok tenni, mint ti magatok vattok.

Balassa M. Ó uristen, hogy az gonosz név embernek halála után is megmarad ³⁾! Balassa Boldizsár jóllehet azt mivelé, úgy vagyon, Zsigmond is, de en is hogy Lévába akadék, akkor vigadék, senkitül semmit nem félek, mindent szabadon mivelék, sem lelkit, sem istent nem nézék —

Érsek. Azért vere isten meg akkor, és büdösóvá tön; hitetlenné levél; mennyi sok jó legent hajtal el az te sok ókerhajásod miatt.

Balassa M. Igazán megmondom, az vala az szándék, hogy en is úgy cselekedjem Lévai Istvánnal, mint bátyám szegén Zsigmond uram, hogy Diós-Györből az árvát, Pinphinger⁴⁾ Orsolyát, kiszínle és elárulá. Immár most büdösómat számlálom elő. Hogy Ferdinándus császár kivere országából latorságomért, Fráter Györgyhez büdösám ki; Diódot és Létát ottan ajándékon megadá, és nagy erős hitre megesküöm neki, és hűlevelet vön tülem: de ott nem maradék sokáig, mert királné aszszon szolgálja lók.

Érsek. A mint látom, az nem büdösósd, hanem teljes bizonyos árulatóságod, azért bator ne szépsits isten előtt magadat, mert tudja, hogy áruló vagy.

Balassa M. En annak szoktam vala mondani, személyennek kedvezvén.

Érsek. Menj tovább, mert azt nem tagadhatod, hogy áruló nem volnál.

Balassa M. Hogy megbékéllek királné asszon Fráter Györgyvel, kinek annak is az asszonnak erős hittel megesködtem vala, és levelet is adtam vala róla, is meg királné aszszont elhagyám, és Fráter Györgyhez állék ⁵⁾.

Érsek. Tehát teged eskövé nekül soholt

1) Józszágából.

2) Mely rablásaiért Ferdinánd király gr. Salmot fegyveres erővel reá küldvén, Balassa Izabellához szökött, és csak akkor állt ismét Ferdinánd hűségére, midőn a királné Erdélyt Ferdinándnak engedte által.

3) T. I. Várdai Pál.

1) Azaz testvér; mert itt Balassa Boldizsár, Menyhárt értetik

2) Diógyör értetik.

3) Balassa Zsigmond t. i. 1559-ben meghalt.

4) Pempfinger Orsolyát, Mark Ióányát, Forgács Simon feleségét érti.

5) Ki akkor Ferdinándhoz pártolt által.

nem hittenek meg, még azzal sem tarthatnának pedig meg.

Balassa M. En a hitet mindenkor annira bocsúllem, a mennire látom hogy hasam és erszenyem teljesedhessék belőle; annak kivüile ennekem sem hitem sem istenen.

Érsek. Elfelejtettem volt még a szegén Ország Lászlónak dolgát, kit igaz és szabad utában meglesél és megmordálál¹⁾, marhát eltávoljolván és megfosztván bátyáddal egyetembe.

Balassa M. Ahoz ketten voltunk, nem csak enmagam; szegén bátyámmal Balassa Zsigmondval voltam ketten.

Érsek. Nem szereték efféle gyónást, igen szépitéd magadat, mondj többet.

Balassa M. Ottan hamar Serédi Györggyel Fráter György küldte Ferdinánd császárhoz Bécsben; az koronát hozta vala akkor Serédi fel; akkor sok jámbor előtt nagy díszes valék, és szegén Nádasdi Tamás kezén megesküöm²⁾ az ü felsége hívségéhez, de ugyan nem állám meg.

Érsek. Hitleveledet is sok esztendeig tartotam ládámban, mostan hiszem, hogy urunknál vagyom, mert az szegén atyjának utánna vala.

Balassa M. Úgy vagyom, akkor is hitlevelet adtam vala, de az régi dolog immár.

Érsek. Amint en látom, teneked a te hited megavélt, mint az igen agg embernek kentese³⁾.

Balassa M. Ferdinánd császár ismét elárulám, jóllehet sok aranynyal ajándékozott vala meg akkor, és Petruvitot az János király fiával Erdelben hozám, kit ha en akartam volna, akkor is soha az Kendiek azt nem mivelheték volna. Akkor is erőssen megesküdtetének az országgyűlésében⁴⁾, de akkor gonoszúl szólt vala egy szegén nem-barátom, mert hogy eskeszem vala, hátam megül mondá: „hetedik ez immár isten hirivel, ha jól emlékezem róla.“ De azt elhallgatám, és semmit nem gondolék vele.

Érsek. Jámbornak annyet⁵⁾ kellett volna ezzel gondolni, hogy meg is kellett volna ezért halni; de te méltán hallgattad el, mert igazat mondott a szegén legén. Tudod ki volt az?

Balassa M. Tudom, de míg él, szájában lezsen az izi mind magának s mind jobbágynak, úgy cselekedém vele. De csak el nem felejtettem volt egy fő dolgomat.

Érsek. Csoda ember vagy: niha dolgoznak, niha budozásodnak mondod: maga⁶⁾ mind árutatásod. Bár ne szépités⁷⁾ dolgodat, de gyónjál jó módon.

Balassa M. Beszédem járása ez ennekem, de

ha igazat kell mondanom, ez volt feljebb való árutatóságom teljes életemben, menit miveltem azok közzül.

Érsek. Elunám csak azon árutatóságodat, A mint látom te egyedül az mi közönséges anyáknak, mint¹⁾ az földnek, nehezebb voltál, hogy nemmint Europa mindenestül, mely az egész világnak alkotmas része. Mondj többet.

Balassa M. Kérem vala Gyulut az király fiátul és az anyjátul, de nem adák. En azon igen elbúsulék: Bébek Ferenczel és Kendi Antallal öszve tanácskozánk hogy méreggel öljük őket, és Erdélyt magunknak foglaljuk, török császárral együtt tartuk. Ezen egymással erőssen megesküöm²⁾, és hitlevelet adánk egymásnak erről; de en látám hogy nem méhet véghez, gyorsan megfordítám az kaszát, elárulám társaimat, ugyan éjjel házokra menék, és levágatám őket; en mostan is itt vagyok. Az hitlevelet bánom; úgy halloham hogy Kendi Antalnál volt, ettül fogvány oztán mind félek hogy engemet is megnakaznak árutatóságomért. Úgy árulám el ismeg az erdeli vajdát, ki bizon nagy haszonmra vala, mert bánnyám vala, váraim és várossim valának, és alföldi király valék, de az lelkiismeret mind furdala, hogy soha nem nyughatám; úgy tetszett mintha éjjel nappal affeldből, mikor öttem, ittam, aludtam és egyebet is miveltem, reám tátván szájakot, kiáltottanak volna en társaim. Félek hogy az király fia megtudja hogy en voltam fő az árutatásban, és en is úgy járok mint ők szegények, jóllehet megtudta volt, mert sokszer hivata be Erdelben hozzája Szakmárból, de eszembe vöm dolgomat, nem merék mennem, hanem balra hagyám bieskét³⁾ és a szekercét is megfordítám, gyorsan a malomba állék, háromszáz hordót is verettem vala Halmiba, Zay társam vala, hogy az Meggyes alját beszurjuk. Igazán mondom, hogy amit szürtünk, hogy az országnak jobb része elvesze miatta urunktul; nekem is feleségem, gyermekem oda vagyom. A székeleyeknek is megesküdtém vala, hogy ha feltámadnak urok ellen, megsegítem őket: de abban semmi nem lón, mert sok ezert levagdaltaték benne; de azoknak annak előtte meg kellett volna halni; de hadd járjon.

Érsek. Mind bieskéd⁴⁾ öszve elveszt az isten, mert akár mint buódással és árul el uradat, haugyan rajtad a hatalmas isten keze.

Balassa M. Ha gondja volna istennek e világra, régen megtértünk volna; de sokszer megpróbáltam, és úgy lettem magamba, hogy semmi abban nincs.

Érsek. Az ü szava, kit profétája által mon-

1) Megesküvém.

2) Gyilkolál.

3) Köntőse.

4) Midőn az erdélyi rendek őt az országos hadak főkapitányává tették.

5) Annyi.

6) Ambár.

7) Szépitás.

1) Ugyimint.

2) Megesküvénk.

3) Bieskia, bieska.

4) Malmodtal.

dott, bizon igaz, mert a Dávid az első psalmusba azt mondja, hogy mint az szél hányja széllel az apró port, aképpen hányja el isten efféléket mint te vagy. Magyarul is szépen szoktuk mondani, hogy az isten sem siet, sem késik. De téj meg lám, eléggé hallgattad az istennek ígét, sőt csak szolgálid szavát fogadnád is, jó volna, szegén, neked; mert csak szolgálidnak is, kik inasid voltak, jobb hírek nevek vagyon, hogynemmint temadgnak.

Balassa M. Kik volnának azok?

Érsek. Szénásit méltán mondhatom, és ha az fejedelem ötöt ültetnéje helyetted, és telenél ő szolgálja, nyilván meg tudna tanítani. Többen is volnának, de immár tizenegy óra vagyon, ideje ennünk, assok dolgot másszorra hagyjuk.

Balassa M. Sokszer lovamon ügettem, és nem öttem huszonnégy egész óráig.

Érsek. Hiszem bizon, de akkor, mikor az Losonci és Nyári Ferenc jobbágy ökreit elhajtottad vala; de nem hallottam soha küemben való igen nagy igetésed. Hanem a hol ökret találtál, ezt el tudtad hajtani, de ellenéget nem igen tudtál kergetni.

Balassa M. Azt is kergettem azért.

Érsek. Kényü azt előszámlálni bizon. De menniszer szegén magyart és keresztyént tolvajlottál, dultál, fosztottál és kóborlottál, annak számát senki nem tudja, és jobb volt volna hogy huszonnégy óráig öttél, ittál volna, hogynemmint huszonnégy óráig kóborlottál volna.

Balassa M. Öttem s ittam.

Érsek. De az szegénység borát, kenyerét, és az éreket ¹⁾.

Balassa M. Papnak nem kellett sok bor.

Érsek. Oly pap volt az, az ki akkor az jövedelemből sok jámbort tartott, jobbakat náladnál ²⁾.

Balassa M. Nem tudom ha jobbakat tartott?

Érsek. En tudom. Jóllehet nem mind ökret hajtottál, hanem töröket is, nagy dolog hogy elfelejtetted. Nyári Ferencnek egyszer bajt küldél, azt tudád hogy nem mer veled megvinni; de ő jámború vitéz ember módjára készüle, és az hagyott helyre Vácra reá mene, de te elszökél előtte szégyenedre, nem meréd még csak orcádat is az vitézek előtt mutatni: ilyen vitéz voltál te akkor. Hiszém ismerünk kicsoda és honnet való vagy, ki tehene borja fia vagy, im halljuk és tudjuk jóvöltodat, a hol emberre találsz.

Balassa M. Nyári dolga úgy vala akkor, azt tudtam bizon hogy immár mindeneknél elfelejtve legyen, mert nem most vala. Nagy dolog az, hogy a gonosz hír név soha, a mint

látom, meg nem hal. De, kegyelmes uram, én nagyságoddal nem vetekeдем, hanem csak kenyergek, hogy nagyságod tegyen anni munkát, menj a fejedelemhez. Száz gíra ezüstet adok nagyságodnak.

Érsek. Keszenem, jó Menyhárt uram, és jó néven is veszem; szívem szerént terekeдем rajta, és ennek felette meg is ódozlak. Nem szükség minden bűneidet előszámlálnod, és az nagy paphoz menned érette.

Balassa M. Ó uram isten, hogy nem ígértem volt előbb az száz gíra ezüstet; tudom, hogy ha azt míveltem volna, nem kellett volna előszámlálnom enni sok árulásimat, kikkel immár mind az egész világ rakva leszen.

Érsek. Mit mond kegyelmed?

Balassa M. Im azt mondom vala, kegyelmes uram, hogy az oldozatot várnám nagyságodtul.

Érsek. Szűz Mária, szent Péter, szent Pál, szent Miklós pispék, szent Solenna, szent Brigida, szent Annos és szent Serpöld, szent Kalárával és mind az több szentek bocsássák meg az te bűneidet, és szent Koresog asszony is. Úgy tetszik, hogy istent ingyen nem említett?

Balassa M. Úgy legyen, hiszem hogy te nagyságodnak is kevés gondja vagyon istenre.

Érsek. Ottan is bocsássá meg bűneidet, ha egybe nem lehet benne.

Balassa M. Meglehet, ha gondja vagyon effélére.

Érsek. Bezzeg úgy hogy ha vagyon, mi dolog, hogy többet mondal?

Balassa M. Igen jóvá hagyom az nagyságod szavát.

Érsek. Jer, együnk immár.

Balassa M. Jöszte te, Józsa deák.

Józsa. Megkönnyebbüle nagyságod az bűnlerakással?

Balassa M. Igen is, mert előbb másfél százt voltam, mostan pedig másza szekerint ³⁾ vagyok, de szintén elrémülék, nekem bűneim mintha mostan lettenek volna, úgy tetszik, mintha ugyan ropognék és egy esontom sines helyén. — *Érsek* uram, még vagy két szóm vagy on nagyságoddal.

Érsek. Siess hát, mondd el gyorsan: elunám, ha ez is valamí árulás.

Balassa M. Egy jámbor szegén legént és jó vitéz embert árulék el Szalkában, Kerekes Györgyét, valamí színnel, mert akkor még mást párt valék; de titkon Zayt reá indítám, kivonyatám Szalkából szegént, kit mostan is nagy szívem szerént bánok ³⁾, és szívem fáj rajta, mert annak is megesküdtem vala.

Érsek. Moldovába is egy klaustromra küdtél volt eltörni és megkóborlani ⁴⁾.

Balassa M. Úgy volt az.

1) Várdal Pálát.

2) Várdai udvara valódi növedtje volt a nemes ifjúságnak; azért a rokonságnál ifjakról közmondássá vált: Ezt nem Pál éreket udvarába neveltek.

1) Másfél száz ként: azaz másfél mászási teherrel voltam.

2) Szeker ként.

3) Szívem ből a nagyon.

4) Zayval 1564-ben.

Érsek. Az szegén megholt urunknak ¹⁾ ezért mí, kik tanálosok vagyunk, akkor azt mondjuk vala, hogy tegedet és Zay Ferencet társodat felakasztasson, melyet ti, mint a szép leányok az rózsakoszorút, megérdemlétek vala ez dologért; mert urunknak hitlevele volt az török császárnál, hogy az frígy alatt sem titkon, sem nyilván, sem egyéb országban sem Magyarországon az ü biredalmának ártani nem akar; melyet tü jól tudtatok, mert minden értette akkor az frígyet; tü pedig ingyen sem Magyarországon akartatok lopni és tolvajlani menni.

Balassa M. Sok hadnagyi voltanak ott ő főlségének, nem csak mi kettent: Bánfi Bálint is ott volt, többek is.

Érsek. Azok azt mivelték, a^b mit jámboroknak kellett mivelniek, mert ok főhadnagyok parancsolatjára olyan veszedelmes helyre is elmentenek. De te és Zay akkor is sátorban hevertetek csak.

Balassa M. Immár en is ehetném, kegyelmes uram. Menjünk tehát, és együnk.

ETEDIK RÉSZ.

Tamás deák, Balassa Boldizsár, Lakaj, Péter deák.

Tamás deák. Uram Balassi Boldizsár, ideje udvarhoz menni.

Balassa B. De bestye menjen; hanem nyergeltes hamar paripát, menjünk Gyötrekőbe.

Tamás d. Nagy dolog az bestye kurvaiféle, hogy nem hagyod el Gyötrekőnek mondaní: apádtól vötted ezt, mert ő itt nem kóborhat, kiért öneki nagy gyötrelme vagyon. Te is pedig olyan akarsz lenni; mostan is meni ²⁾ szégyent és kissebbséget viseltek amaz jámbor Balassa János is, azonképpen az te apád, és mi is, kik szolgálk vagyunk, miattatok, ugyan szégyenljük jámborok előtt még csak utánatok is járnunk, mert ugyan ujjal mutatnak mellettetek mindenőt. Jó volna azért neked udvarlanod, és mentől gonoszabb volt apád, te annál jámborbb lennél, hogy az nagy kissebbséget kit viseltek, ha mindenestül fogván el nem vehetnéd is, mégis valamit enyésztenél el benne, mondhatnának valami jót felőled.

Balassa B. Szebben szólnál ennél azért, és lassabban magamnak, hogy ne hallaná az német ³⁾.

Tamás d. Ha szebben szólnék, semmit nem fogna, mert egy barbarus vagy mind természetedbe és erkölcsödbe; az könnyű szó terajtat nem fog. Tudod menniszter sóltamreád:

mit használnék vele, ha könnyebb szóval szólnék? Mi nem olyan vagy te, mint az jól nevelt úriaki, kik azért az mi társaságainkban igen kevesen vadnak, egy avagy kettő. Te az apád természetit, kiben születettél és felnévedtetél, nem csak megtartod, hanem a mint látom, ugyan öregbítéd, mintha mostan jöttél volna ki Scythiából. — Azért egy barbarus vagy te!

Balassa B. De bestye érti (nem) en azt, mit teszen az barbarus? Talán Borbálát, avagy Kis Lőrinc Katát: az jó, és magyarúl vagyon, (de azt az lator Sznási kicsapta kezemből.)

Tamás d. Mind barbarus, mind scythiai vagy; isten elveszessen ugyan ebben, ha erre születél, élj ebben, halj meg is benne mind apástul mind anyástul: csak jámbornak való volt az szóval való tanítás és intés: az latoron semmit nem fog, mint rajtat is, mert ím szép szóval sem tanulsz, mevetségre veszed, ördög megkeménítette szívedet az úr mondása szerint: „En úr meglátogatom atyáknak álnokságukat fiakon harmad és negyediglen.” Ostorával sem gondolsz istenednek, sőt azt sem tudod: vagyon-e istened vagy nincs; anyád Hunyadon, hugod is, öcséd is, fogságban vadnak nyavalyások, te mégis azon lator-ságba jársz el. Isten elveszt érette.

Balassa B. Morogj, morogj; en vagyok azért az Balassi Boldizsár. Abban menjünk csak el, az kit te álmadozsz: micsoda fia volnék en Balassi Menyhártnak? Tudod-e, az szakmári arany pogácsák helyében valamint s valahogy mást kellene keresnünk Detrekőben is! Detrekő, a mely hegyen fekszik, ha mind aranytal és gyémánttal folyna is, még fél elegend sem volna.

Tamás d. Balassi Boldizsár ugyan neved, de ha azt megtagadhatnád, bátor nagyot adnál érette, és bár elcserezéd csak egy koldus néven is, sokkal tisztesegebb volna. Ha arany és kazdagság kell, azt jámbor szokta találni; az lator ha talál is, szalmatüz: ma ha vagyon, holnap nincs: mint tü jártok az próféta mondása szerint: „Benedictio domini facit divites.”

Balassa B. Vagy Benedek vagy Kelemen, de en azt mondom, hogy mind jámborságod s mind tudományod tied legyen: nekem csak aranyam legyen.

Tamás d. Nem jó disznónak a gyömbérmakk, nem-e? Ugyanis nem ilyeténeknek való az tudomány, ki nagy drága dolog.

Balassa B. Mind ez világ tudományán sem adnám ez gyémánt gyűrűcskét, ki ujjomban vagyon: la! mely szépecske! még fiamra is rá marad, nem úgy mint az tudomány.

Tamás d. Az természet egy formában öutett tegedet apáddal, csak ezzel külemb, hogy ü ideje szerint, mikor minden latorság szabad volt, többet mivelt benne; oztán apád annival jobb náladnál, hogy az ü szolgálának nihanha adott ajándékot, noha fősvén volt; te

1) Ferdinándnak, ki 1564. júliusban halt meg.

2) Mennyi.

3) T. i. a német „lakaj”, inas.

annival meghaladod ütet, hogy féltallér árba morhaint sem becsülled szolgálodat, sőt elveszteni sem szégyenletted őket. Úgy ítéltém magamban, hogy a hol két batka hasznot érzesz is, nem akarod másnak eresztetni; temérdekb az orcád bőre az boeskorbőrnél.

Balassa B. Ez hadd járjon, az mind semmi, ebben en eleget hallottam apámtul is: de en is azt mivelem a mit ű, ezeket en semminek tartom. De te is egynehány uradat árultad el, ha erre kell szólni, sőt valaminit ez ideig szolgáltál, annit árultál el benne. Bebek Ferencnek is te valál fő tanácsa és orátora terek császárnál, te hoztad vala ki az étető mérget is, és oztán elarulád és leváगतád.

Tamás d. Úgy vagyon: de en azt tudtam, hogy apád is te is titkon tartásátok; de ha ezt tudtam volna, hogy szememre vessétek, eskeszem az istenre, hogy apádnak is jutott volna benne, és leginkább neki, mert ha igazat kell mondani immár, ű vala fő abban az árulásban: szegén uramat is ű veszté, kit sokszer — mint Judás Krisztus halálát — meg is sirattá. Úgyan ű érdemli vala ezt; de en segítséggemmel menekedék ki ebből apád.

Balassa B. No hadd járjon, legyen ottan fánthon fánthon ez mostani szónk¹⁾, ez után legyenek titkok ezek. De menjünk Detreküben; hozzák ki a paripát; mind megjáróm a bokrokot, völgyeket, és leshelyeket, erdőket, utakat, a hol áros embereket, kik morvaiak és bécsiek lesznek, megleshetjük őket. Szép házcskák is vadnak az út mellett, kibem ember beszaladhatna, és földet birhatnánk belőle, ha az isten a sok bestye békességet elveszteni,

1) Szolgáljon visszatörülésul beszédem.

és amaz arany időt elhoznája, a kit atyámtól sokszer hallottam hogy könyvhullatással óhajtott, arany időnek nevezvén és híván a háborúságnak idejét, kibem ő sok aranyat gyűjthet vala. E minap Várdai Istvánnal kimentem vala: jó helyen találtunk vala áros embereket, és nagy zsájkok vala a nyeregfőhöz kötve. Istenemre! ha ott nem leszen vala, megölem vala a pénzért, mert szinten jó helyen vala; neki is említém: felrezzent, de nem tetszék neki —

Péter d. Hamar az paripákat!

Lakaj. Hova megyen uram, Pribék? Kasára-je?

Péter d. Ott az ebet!

Tamás d. Úgyan is oda tart.

Péter d. Tréfálsz-e, vagy nem?

Tamás d. Mi nem tréfáltam en az előtt is veled.

Péter d. Jaj szegények! hogy mehettek ti el, ha zalogok vattok adattatván Balassa Menyhárttul, hogy ű felségét kövessétek mindenütt, különben nem hinnének meg, és még így sem hisznek meg.

Tamás d. Hallgass, istenemre! imhol uram!

Péter d. Szemben is mondtam, mostan is meg merem mondani.

Tamás d. De uram! hallja-e Kegyelmed, mit mond Péter deák?

Balassa B. Hallám. Hadd járjon, igazat mond, jól tudom: de az bestye (kurvafi) ha csak olyan tiszta orcám volna is, mint Pribék lovászomnak, nyilván el nem menne vele.

Tamás d. (Az kamoraszéket mentül inkább izgatják, attul inkább büdösb: az ti dolgokat szinten olyan;) mindent elhallgass.

Balassa B. Jól tudom, ugyan is azt mivelem.

HELTAI GÁSPÁR.

1550—75.

Nem volt a tizenhatodik században a magyar irodalomnak buzgóbb, munkásabb és szerencsésb művelője, pártolója és terjesztője a szász születésű Heltai Gáspárnál. Azon fontos és hatályos állásnál fogva, melyet ő sok oldalú tevékenységével abban egy fertály századon keresztül elfoglalt, s különösen azon díszes rangnál fogva, melyre idegen eredete dacára különösen prózairóink közt felvergődött, munkánk prózai részében bővebb tárgyalást követel; itt csak azon munkáit és vállalatait sorolom el, mik költői irodalmunk előmozdítására szolgáltak. Ezek közt úgy látszik legrégebb azon meséskönyve, melyet kolosvári saját nyomdájában ily cím alatt: „*Szász fabula, melyeket Aesopusból és egyebűnen egybe gyűjtett és öszveszörzött, a fabuláknak értelmével egyetembe Heltai Gáspár*” nyomtatott ki, de melynek címlapja az egyetlen fenmaradt és csonka akadémiai példányban hiányozván, első megjelenése évét nem tudni. A hihetőleg többször megjelent munka egyik utánnomata Németujvárratt Manlius Jánosnál

1596-ban készült (melynek szinte egyetlen, de ép, példányát a nemzeti muzeum birja). Bár prózában íratott, még is e munka, melyben az apológok rendszerint egész elbeszélésekké szélesedve ki, gyakran valóságos népmesék formáját veszik fel, s az előadás is népies s minden idegen zamattól ment, egyike tanköltészetünk becses darabjainak. — Az általa kiadott kolosvári Cisióban álló *emlékverseket*, mik a hónapok, gazdaságot és egészséget illető, főbb teendőit adják, csak azért említem, mert igen türethető *distichonokban* irvák (Újra lenyomatva „A deák szabásu magyar versek története“ című értekezésemben, a Kisfaludy-Társaság Évlapjai V. kötete 433. s köv. ll.). Költészeti irodalmunk körüli fő érdeme énekgyűjtemények kiadásában, s ha nem csatlakozom, némely népkönyvek készítésében is, áll. Egyike amazoknak e címet viseli: „*Cancionale*, azaz historiás Énekeskönyv, melyben külemb-külembféle szép löttolgok vadnak nyomtatva a magyar királyokról és egyéb szép löttolgokról. Gyönyörűségesek olvasásra és hallgatásra. Az énekeknek lajstromát megtalálod a következő levelen ¹⁾. Psalm. XL. VI. Jöjjetek el, és lássátok meg az úrnak nagy cselekedetét, mely igen csodálatosok az embereknek fiai között. Heltai Gáspár Kolosvárott, 1574.“ 4rétb. (Egyetlen teljes példánya a Rádaiak péceli könyvtárában; nagyobb kisebb részei, valamint egyes darabjai a gyűjtemények több könyvtárakban előfordulnak). Az előszóból tudjuk meg, hogy Heltai a bibliai historiás énekeket, úgy a zsoltárokból különféle írók által készült szent énekek gyűjteményét is szándékozott kiadni, „de isten ő szent felsége nem engedte eddig hogy az én jó szándékomat véghez vihessen volna — úgy mond — kiváltképen mostan.“ Másika, vagy időrend szerint hihetőleg elseje létesült énekeskönyveinek az, melyet Aranyas-Rákosi Székely Sándor szerint ²⁾ Dávid Ferenc és társai, kik közt Heltaink kétség kívül a főbbik volt, szerkesztettek, s Heltai 1570 tájatt ily cím alatt ki is adott: „*Isteni Dicséreték, imádságos és vigasztaló énekek*“ (példányai végre elvesztek; egy a Heltai fiánál 1605. v. 7-ben készült újabb kiadásának egyetlen példánya a kolosvári univ. collegium könyvtárában őriztetik; k.12 rétb. 712 és 26 l. s azon innen többször). Heltait tartom én némely *népkönyvek* névtelen szerzője vagy helyesben fordítójának is. 1) A *Szép Magyellóna* regényes történetének első, gr. Mailáth János által látott ³⁾, kiadásában álló előszó ezeket mondja: „Fő, becsületes és tiszteletes urak, s mind közönséges renden való férfiak és asszonyok! Minekutána én sokszor kérettem volna a historieszeretőktől, hogy mindenféle szép, nyájas és szemérmes historiákat német nyelvből (mint im a következőkben kitérjük) szép dolgokkal ékesített magyar nyelvre adnék, egy provinciai gróf, Péter nevű fiúrul, viszont Neapolis királynak Magellona nevű leányával történt historia találkozék kezemben, melyet francia nyelvből németre Warbek Vitus megfordított. Hogy magyarul még ez nem volna. . .“ Kire illenek az itt mondottak inkább mint Heltaira, ki szász születésnél fogva a német nyelvben jártas volt, Wittenbergában iskolázván a német újabb népkönyveket ismerte s birhatta; kihez író s kiadó léténél fogva leginkább fordulhattak a „*historiaszeretők*“ ily megkereséssel, s ki minden magyar-írói gyakorlottság a mellett is, mint másutt, úgy itt is, a „*megfordított*“ kitéttel eredetét biztosan elárulta? (Első kiadásának fenmaradt egyetlen példánya rejtezik; egy későbbi löcsei 1676-ból a mvásárh. Teleki-könyvtár.). Neki tulajdonítom ²⁾ a következő verses népkönyvet is: „*Fortunatusról való szép historia* ének szerént szereve, miképpen az ő atyjának szegénysége miatt kiindulván szolgálatra, a Szerencse vagyis a Fortuna egy erszényt ada neki, kinek soha az aranya fogyatkozása nem vala. Azután ismét Indiába olyan süveget lele az királynál, kit mikor az fejébe tett volna, valahova kívánczozott, azon órába oda jutott, és az ő nagy gazdagsága miatt eszászárrá választották.“ Hely s év kitétele nélkül,

de a betűk jelleme után itélve kétség kívül Kolosv. Heltai nyomtatása 4r. (egyetlen példánya a nemz. muz.; van lőcsei kiadása is h. nélk. 1651 s egy pesti 4r. 1778.). Heltai szerzőségére mutat az írásmódon s a tudós tárgyaláson, név szerint a szentírásnak épen oly módon használásán kívül, melyet a mesékben vehetni észre, azon körülmény is, mely szerint, mint mondja, a történetet Szebenben németül hallotta; holott tizenhatodik századbéli magyar versiróink közt alig van, ki a szászok közt járt s a német nyelvet bírta. 3) „*Salamon királynak az Dávid kir. fiának Markalfal való tréfa beszédeknek rövid könyve*,” mely először szinte Heltai nyomdájában látott világot, s aztán mind fia által többször, u. m. 1577. és 1585-ben, mind Manlius János, a Heltai több munkái utányomója által Monyorókeréken 1591. (egyetlen péld. a nemz. muz.), s azon innen különféle helyeken gyakran (többnyire Budán, legujabban Bagónál 1847) kiadott; s melyben a nyelv népies kezelése szinte nagy rokonságot mutat a meséskönyv szerzőjével; ide tudva másfelül a helyenkénti nyelvhibákat, melyet a címlapon is észrevehettünk. Végre 4) teljesség okáért nem maradhat említetlen Bánkai Nagy Mátyás Hunyadi-Kronikája, melyet Heltai a maga Cancionáléjába felvevén, nem csak interpolált helyenként, hanem azt egy, főleg Hunyadi János eredetét és nemzetségét tárgyaló első énekkel is megtoldotta, miképen azt más helyt részletese vizsgálattal bebizonyítani igyekeztem ¹⁾.

¹⁾ A könyv ritkasága miatt hasznos dolgot teszek e lajstrom ide iktatásával: 1) A Béla királyról: mint jöttek be a tatárok Magyarországba (Temesvári Jánostól). — 2. Zsigmond királynak és császárnak krónikája és annak cselekedeti (Tinóditól). 3. A nagy úr Bánk bánról, mint ölte meg a királyné asszont, András király feleségét (Valkai Andrástól). 4. A nagy vitéz Hunyadi Jánosról, az ő eredetiről és jeles diadalmiról (Bánkai Nagy Mátyástól). 5. Az vitéz vajdafi Lászlóról, Mátyás királynak bátyjáról, és 6. Az felséges Mátyás királynak egész historiája és jeles cselekedetiről (Göresóni Ambrus és Fazekas Miklóstól). 7. A kenyérmezői história, mint adta az isten a diadalmot Bátori István vajdának a törökek ellen (Temesvári Istvántól). 8) Izabella királyné asszonnak krónikája. 9. János hercegnek, az János király fiának löttolga. 10. Fráter György kenestartónak historiája. 11. Az Lippa városnak elvezéséről. 12. Az Lippa visszavevéséről való historia. 13. A szegedi veszedelemről való historiája. 14. A Temesvárnak első vitatása. 15. Az Temesvárnak második vitatása és a törökek által megvevése. 16. Az Ali basának diadalmiról, mint vötte meg a nyolc várat egymás után. 17. A palásti veszedelemről való historia. 18. Eger várának vitatásának historiája (8—18. Tinódi Sebestyénéi, változtatott címekkel). 19. Az Barbarossának és Károly császárnak historiája. 20. A szép Indiáról való historia (a két utolsó Valkai Andrástól).

²⁾ L. Unitária Vallás Története Erdélyben. Kolosv. 1840. a 70. lapon.

³⁾ L. Magyarische Gedichte, Stuttgart und Tübingen 1825. az LIII. lapon.

⁴⁾ L. A Magyar Történeti Költészet Zrínyi előtt. Első közlemény. Bécs, 1850. a 24. s köv. ll.

A FABULÁK KÖNYVÉBŐL.

XII. A kesseléről, varjuról és csigáról.

Egyszer egy nagy esiga kérékőzik vala az ő kevélységében, mivelhogy ő félelem nélkül volna, miérthogy jó és erős háza volna, melyet senki meg nem bonthatna. Azon közbe néki röpüle egy kesselő, és megkapá a csigát, és el kezdé vinni. Látván azt egy varju, hozzá röpüle és monda a kesselőnek: „Bezzeg jó ragadománt kaptál: de nem használz véle, hanemha megtörhetnéd: úgy jó lakhatnál véle. Nehezen lehet kedig tetőled: mert igen kemény a csigának a háza. De tanácsot tudnék adni, hogy könnyen megtörhetnéd.” Monda a kesselő: „Adj tanácsot és megosztom a ragadománt veled.” Monda a varju: „Ihol vagyon egy kőszál egyenesen igen felmenj az égbe, és onneg bocásd alá a csigát, és mikoron a kőszálra esik, ottan eltörök és úgy ehettjük meg. Fehrópüle ezokéért a kesselő az égbe, és alá bocsatá a csigát a kőszálára; és midón a héja megromlott volna, bozzá

kapa a varju, és felesapá, méglen a kesselő az égből alá szálla.

Ertelme. A csigán ezt tanoljad, hogy ha az isten jó egészséggel, tisztességgel, marhával, jószággal stb szeretett volna, eljöve egy vadkan, és tajtékot túrván, megvágá hosszú fogaival az orozslánnak az oldalát. Másfelől eljövén a tulok, éles szarvaival megöklelé³⁾ az orozslánt. Midőn a számár azt látná, monda: „Bezzeg gonosz vad ez, még összeimnek is halálos ellensége volt.“ És neki menvén, az utóljával megrúgá az orozslánt. Az orozslán igen fohászzkodván, monda: „Jól vagyon: mikoron iffiu és erőbe volnék, nagy becsületbe és tisztességbe valék: mert minden vadak tisztelnek vala engemet, és az én híremet hallván, igen megijedének: egy nyihánynak is meghorszoltam a háta bórét: de mostan nincs mit tőnne, mert kiaggottam belőle. Bosszút nem állhatok. Ez okáért látom, hogy minden reám támad, még az is, kinek nem gonoszsza, ha-

mert noha dücsőséges és hatalmas, azért sok ravasz varju vagyon, mely ottan megeshalhatja. Eképpen jára a **kankó** kénccstartó barát ¹⁾, és sok dúсок Magyarországba. Kiki mint tartson istentől, és jó lelki ismerettel hivataljába eljárjon, és magát ajánlja az ő szentséges gondja viselessének: ottan nem árthat neki sem ravaszság, sem álnakság.

1) Fráter György, Izabella királyné kincstárnoka.

XIV. Az orozslánról, tulokról, és számárról.

Egy orozslán, idés ¹⁾ és koros, megerőtlenedett vala, és csak elleg ²⁾ ballaghat vala; és midőn elnyútozott volna, eljöve egy vadkan, és tajtékot túrván, megvágá hosszú fogaival az orozslánnak az oldalát. Másfelől eljövén a tulok, éles szarvaival megöklelé³⁾ az orozslánt. Midőn a számár azt látná, monda: „Bezzeg gonosz vad ez, még összeimnek is halálos ellensége volt.“ És neki menvén, az utóljával megrúgá az orozslánt. Az orozslán igen fohászzkodván, monda: „Jól vagyon: mikoron iffiu és erőbe volnék, nagy becsületbe és tisztességbe valék: mert minden vadak tisztelnek vala engemet, és az én híremet hallván, igen megijedének: egy nyihánynak is meghorszoltam a háta bórét: de mostan nincs mit tőnne, mert kiaggottam belőle. Bosszút nem állhatok. Ez okáért látom, hogy minden reám támad, még az is, kinek nem gonoszsza, ha-

nem jóval voltam. Látom ezokáért, hogy csak addig tart a tisztesség és a becsület, méglen a félelem tart. Bezzeg híjába volt minden dücsőségem. No, csak békösséggel kell elszenvednem!“

Ertelme. E fabula inti a dúsokat és hatalmasokat, avagy kegyetleneket, hogy el ne higgyék magokat, és a jó szerencsésbe ne bízzanak, mert nem állandó és igen hamar vége leszen, és megváltozik. Ez okáért isteni félelemmel és kegyességgel uralkodjanak és bírnák az ő alattavalókat, és úgy viseljék magokat, hogy ne féljék csak, hanem minden ember szeresse őket. Mert noha urak és hatalmasok, azért ugyan öreájok is érközhetik a nyavalya mint az egyéb emberekre is. Igaz az isten, ki mind kegyetlenséget, mind a döllyeséget ¹⁾ megutálja; kevélyeknek ellene áll (úgy mond szent Péter). De az alázatossokat szereti és megajándékozza azokat.

1) Idés.
2) Allig, alig.
3) Döfé.

1) Mind két kiadásban így. Tán döllyesség?

XXII. Az agg lóról és agg agárról.

Midőn egy agg agarat igen megverték volna a konyhába, kiballaga az árok hátára, hogy elnyújtóznék a verőfénybe és alonnék az ehséért. Talála egy igen agg lovat a bojtorják¹⁾ között, hogy ott szunnyadoznék; megszólítván azt mondá: „Mit jársz itt? bezzeg hitván vagy, nyilván néked is nyavalyással ²⁾ vagyon dolgod. Monda a ló: gyermekségemtől fogva sok esztendeig szolgáltam egy urat. Míglen iffiu valék, hátomon viseltem nagy messze utakon, szünetlen engem jargalt mind józan- mind részegkorába. Egynyihánszor a hadba veszett volna, ha én ki nem hoztam volna. Annakutánna hogy megnehezédem, a szekérbe befogata: ott is egynyihán eszten-deig erős munkát töttem néki, és jól tartott bő zabot szénát adott mindenkor, mostan kedig, hogy megvénhödtem, és a munkára való

eröm elfogyott, kivonta a féket fejemből, és levonta a hitván patkót lábaimról, farkamat is **lemetelte** és ide kergötött a bojtorjába, hogy immár ehel meghaljak, és az ebek s a varjak megegyenek. „Jaj szegény fejem, felele az agár. Szerető barátom, nem vagy egyedül e nyavalyáságba. Szinte ezenképpen vagyon énnekem is dolgom, mert addig még erőbe valék és hamar futhatok vala, és mind nyulat, mind özet és szarvast foghatok vala: erőssen szeret vala az uram, tálányáról adott nekem, még ágyán is hagyott hálómon. Ha valamit vétöttem, csak egy vesszőcskével sujtotta egyszer a hátamat. De mostan, ha beoroszodom a házba, ottan kiáltani kezd: cóki cóki! üsd üsd az agg latrot. A házi nép kedig mindenütt taszít, hagyigál, és nem vesszével, hanem pálcával derekell ¹⁾. Most is keményen bánának velem a konyhába, annyéra, hogy csak alég

1) Bojtorján.
2) Nyomorúttul.

1) Zémbel; bánt.

ballaghaték ide ki. Monda a ló: „bezzeg nyavalvásul vagyon dolgunk, megyünk?” Monda az agár: „szenvedjük békösséggel.“ Lám, mondják az emberek, hogy isten legyen. Ha vagyon, tehát nyilván teszen róla. Nagy szömerem ez az embereknek, hogy olyan nagy hálaadatlanlanság találhatik öbenek.

Értelme. E fabula ezt jelenti, hogy e világ nem tud egyébbel, hanem csak bosszúval és hálaadatlanlansággal minden jótétet megfizetni. Melyet láthatni minden embereknek rendinél. Addig még szolgálhatsz, valamennyére becsületben és kedves léssz: de ha nem szolgálhatsz, és az emberek hasznodat nem vehetik: ottan úgy jársz mint az agg ló és a szegény agár. Igazat mondottanak a régi jámborok: Jótétel helyébe mást ne várj. Eképpen járnak minnyájan, kik tisztokban szolgálnak, kivált-

képpen a szegény prédikátorok. Miglen ezek szolgálhatnak, még is adnak valamit nekik: de ha nem szolgálhatnak, ottan parlagra küldik őket, és semmi munkájokról nincsen emlékezet. Olyanok a tisztbeliek, mint az út mellett való hársfa: mikor esső léssen, mindalája futnak az emberek, és ott oltalmazták magokat az essőtől; ha elmúlik az esső, tehát minden leszakaszt annak az ágaiban ¹⁾ ki süegre teszi, ki (tisztességgel mondván) az alfelet megtöri vele. Ez e világnak jutalma és fizetése. Ezt várjad hív szolgálatodért, egyebet nem. A prédikátorok olyanok mint a gyórtvány: azok égneek, és világosságot adnak mindennek, és mindennek használnak; de azon közbe megemésződnek ömagok stb.

1) Ágai b ő 1.

XXXII. Az oroszlánról és a pásztorról.

Egy oroszlány vadászni méne, és midőn ehéségében igen sietne a vadak után, egy igen eles tevisbe hága. Dagadni kezdte a lába és megmérgeődni ¹⁾, annyéra hogy ingyen sem hághatna a lábára. És midőn kénlőadásba elkezdene sántikálni, méne egy pásztorhoz. Midőn ez okáért a pásztorhoz közelgetne, megijede a pásztor tőle, és vévén egy juhat, elejbe vivé azt, és megajándékozá őtet vele, hogy megengesztelje az oroszlánt. De az oroszlány nem gondola az ajándékkal, hanem a tevises lábát motogatót a pásztornak, kívánván segítséget és orvoslást tőle. Látván a pásztor az oroszlán lábába a daganást, ottan eszébe vévé, hogy valami fa, avagy tevis volna benne. És vévén egy árat, megnyitá aval a sebet, és mikoron kifolyna az evetség ²⁾, ottan kijöve aval egyetembe a tevis is. És midőn a sebet megtisztította volna, valami bárányfaggyút ereszte belé, és ottan megvizaszkék ³⁾. Nem sok idő múlva, midőn az oroszlán meggyógyult volna és az erdőben vadászna, törben esék, és megfogák azt a vadászok, és bevivé a városba egy mély és széles árokba. Azonközbe a pásztor valami vétekbe esék, és midőn megfogták volna őtet, behozák a városba. Az itilőben megszentenciazák, művelhogy az árokba kelene vetni, hogy az oroszlánok ott megszagatnák, és megőnnék. Mikoron ezokáért bevettették volna az árokba, ottan reá siette az oroszlán; és mielt meglátta volna, azonhelt ⁴⁾ megismeré a pásztor, és elejbe menvén, a farkával kezdte csóválni, és reá szökelvén nyalogatni kezdé, és minden vigasságot mutatni: a népre is az árok hátán kezdte vigyorgni, és mindenképpen jókedvét megmutatni.

Látván ezt a pásztor, ottan eszébe vévé, hogy e volna az oroszlán, kinek a lábából kivőtte volna a teviset. És midőn mindhna ¹⁾ mellette fekenék az oroszlán, mintha ugyan megakarná őrizni a pásztor; megkérde őtet a nép, mi okából művelné ezt az oroszlán? És a pásztor megbeszélé nekik az elmúlt löttödlögt, miképen a lábából kivőtte volna a teviset; és a nép könyörögvén a fejedelemnek, megengesztelé a fejedelmet a pásztorhoz, és ottan megszabadula.

Értelme. E fabula erre inti az embereket, hogy minden dolgokban jótévék legyenek, minden cselekedetőkben arra igyeközzenek, hogy senkinek ártsanak, hanem mindennek haszonra legyenek: mert így leszen jó lelkiismeretek, és békösséges szüvek. Mert a ki másón bosszuságot művel, avagy másnak ártalmára vagyon, az mindhna tart ismeg mástól, retteg, fél és az ő békételten szüvének miatta soha nincsen nyugodalma. — Azért mondja a proféta is: Non est pax impiis. De a ki jámbor és jótévé ²⁾, az megáldatik az úrtól: mert e végre teremttötte az isten az embereket, hogy a keresztyéni társaságban egyik a másiknak szolgáljon: mint a testben egyik tag szolgál a másiknak. E mellett erre is inti minden embert, hogy hálaadó legyen, és semmi jótévérel el ne feledközék. Mert igen nagy gonosz vétek a hálaadatlanlanság, mely nagy vétökkel rakva e világ, kiváltképpen mostan. És a régi eszes magyarok meglátták az hálaadatlan világnak otrombaságát, azért azt mondoták közbeszédde: Jótétel helyébe mást ne várj; a kölcsen adott fejszének jó ha csak a nyele megfordul. Ugyan is úgy vagyon: ha akarod hogy valaki ellenséged legyen, noha

1) Megmérgeődni, meggyűlni.

2) Ev, zeny.

3) Meggyógyula.

4) Azonnal, legott.

1) Mindig.

2) Jótévé.

jó barátod, tégy jól véle szegénységébe, annakutánna kérdd meg adósságodat rajta: ottan halálos ellenséged. Az isten is igen gyűlöli eféle hálaadatlanokat. Azért mondja az

† LXIX. Egy farkasról és egy számról.

Egy farkas igen ehezik vala; és midőn elindult volna, hogy enni valót keresse, az úton előtalála egy számrát, és azt megszólítván, monda: „Jó frater számrá, tudod-e mint vagyon a dolog? igen eh vagyok? én ugyan megészlek, és nagy irtalmasságot teszek veled, mert la! mely igen kell munkálkodnod színetlen, és eképpen minden nyomorúságnak vége leszen. Felele a számrá: „„Jó farkas uram, kösszenem jóakaratomat, és hogy valami gondot viseltél nyomorúságonról, és megkeserültél: bizony így vagyok, a mint megmondottad: nincsen vége az én munkáimnak, terhőhordozásomnak, és minekutánna mindent nagy hívséggel megműveltem, ottan nagy pálcákkal fizetnek ennémek. Ezokáért ugyan megkeszenem, ha veget téssz e sok nyomorúságnak, és megészlek. De egyre kérlek: ne egyél itt meg az útban, mert nagy szidalomra lenne az ennémek; mert tudod hogy sok ember jár ezen az úton. Az uram is megszidalmazna erőtte, mondván: ím az undok számrá semmit nem viaskodott a farkassal, ugyan szabad akaratból hatta magát megenni a farkassal. Jere ez okáért amoda a berekbe.“ Mikoron a berekbe mentenek volna, monda a számrá: „Ím egy gúzt tekerék, és kösd azt erőssen a nyakamra és a másikat végét teneked kötem a nyakodra; annakutánna menj elől te, mert te vagy uram, és én tíjed vagyok, és úgy menjünk fel a hegyre. Felmenet meglátnak az emberek, és igen kezdenek dicsírni, mondván: bezzeg vitéz a farkas, mely igen nagy rabot fogott! mint viszi pórázon utánna; és eképpen nagy tisztességgel leszen ebből, és minden ember kezd dicsírni vitézségödet. Ott fenn a hegyen annakutánna megehetel nagy nyugodalommal.“ Tetszék a farkasnak a számrának tanácsa: és gúzt tekerkven, egymás nyakára köték azt nagy erőssen, és a farkas elől kezdé járni nagy kevélyen, és a számrá utánna. Mikoron a berekből kijutottanak volna, monda a farkas: „Bezzeg rít helyre jutánk: ím mely nagy árok vagyok itt, ingyen sem tudom hova kell itt menni.“ Monda a számrá: „Én elől megyek egy falukáig¹⁾, és megmutatom az utat, mert jól tudom, hol kell általmenni.“ Felele a farkas: „Bátor: menj elől.“ A számrá előlméne, méglen nem igen messze volna a falutól, melybe az ő ura lakik vala. Monda a farkas: „Nem jól járunk, bizony elvétöttük az utat.“ Felele

írás: Non discedet malum a domo ingrati: hogy az isten szüntelen való büntötéssel megbüntöti mind a hálaadatlant, s mind annak házát.

a számrá: „„Vaj! el nem vétöttük, jó farkas uram, mert igen jól tudom: ezennel oda jutunk, a hol kell általmennünk.“ Midőn annakutánna tovább mentenek volna, és kezel¹⁾ volnának immáron a faluhoz, eszébe vévé a farkas a számrának ravaszságát, és hátra kezdé mászkálni: de a számrá neki hazukodék, és erővel voná a farkast az ura háza eleibe, és igen kezdé ordítani. Hallván azt az ura, kifutamék minden szolgálival: tehát ott vagyok a farkas a gúzban, és igen hátra rándítja magát, de nem bírhat a számrával. Az ura mind szolgálástól rajta pálcákkal és igen megverék a farkast. Oda futamodék kedig az egyik szolgálja egy szekercével, hogy bevágná avval az agyát: de nem találá a fejét, hanem a gúzt a nyakában, és eképpen elszalada a farkas, igen nehezen. És a falu kövül²⁾ felméne a hegyre, és benézvén nagy bánattal a faluba, monda: „Ó bolond lator, ó kába lator! hova ördegebe tötött volt eszedet? Ó undok lator! örökké való szegény, hogy egy számrá eképpen megcsaljon. Vé! aggeb, íhol immár a nagy tisztesség, melyet megnyertél. Bezzeg jeles vitéz vagy: úgy kell bolond latornak!“ Azon közbe szomjuságnak miatta igen kezdé a számrá ordítani az ölba. Midőn a farkas meghallotta volna az számrának ordítását, monda: „Vaj lator csalárd, hejában ordítasz: oly szépen nem sípolhatsz, hogy ismeg a gúzba keríthetnél. Maradj ott bátor!“ És az erdő felé nagy bánattal kezdé pironkodni.

Értelme. E fabula azt jelenti, hogy az istennek ítélete igaz, mert az ő kegyelmességéből gondot visel a szegény együgyűekre és ártatlanokra, és értelmet, bölcseséget ad nekik, és ő viseli az ő tanácsokat, hogy úgy cselekedjenek, hogy a gonosz kegyetlen latroktól megmaradhasanak. Mert ha ez nem volna, soha nem maradhatnának szegény nyavalyások tőlek. Eképpen keresse a lator farkas a szegény ártatlan számrának veszedelmét: de szépen vévé hasznáját. Úgy kell latornak, inneg mondoták a régi jámborok: Valaki a más ember lovasának vermet ás: bele szakad önne lovának a nyaka. Úgy vagyok, mert az istennek ítéleti igaz. Nyilván³⁾ el nem mehetsz vele; ha egy kisideig előbb előbb mégy latorsággal, messze nem viszed, mert annál nagyobb leszen annakutánna rajtad mind a szegény, s mind a veszedelem; nem láthatsz erről. Ez okáért légy jámbor.

1) Közel.

2) Falu kivül.

3) Nyilván.

LXX. Egy rókaról, farkasról és oroszlánról.

Egy farkas igen eh lévén, erővel vén egy ludat a rókától, melyet visz vala az ő fiainak ¹⁾. A róka igen könyörge a farkasnak, hogy adná meg a ludat, mert az ő fiai meg fognának halni ehségnek miatta. Monda a farkas: Co tova, te bakszar! ne zúgöldődjál, mert nyilván megszagad a subád. Elméne a róka bánkódván. Sok idő múlva egyszer a róka a víz mellett találta egy nagy keesegét ²⁾, tehát még eleven, Midőn a róka azt megötte volna, és csak a farka volna hátra, reá találá a farkas, és midőn látta volna a farka-darabot, monda: Jó atyámfia róka, adj ³⁾ ennékem azt a darab halat! Monda a róka: Bátor ám vidd el, és a farkas megevé a darab halat, és monda a rókának: Bezzeg jó izű lön, ó kár hogy nincsen több. Monda a róka: Ezekben ugyan eleget foghatunk, mert igen jó halász vagyok én; ezt is én fogtam vala. Monda a farkas: Taníts engemet is. Felele a róka: Örömet; menj be ezokáért e faluba: ott kezel a végéhez egy csapó lakik: annak a fala alatt áll egy nagy kosár, melybe a gyapjút szokta apatakba megmosni; lopd el azt, és hozd ide, ezennel emnye halat fogunk, hogy elcsodálkozol belé Elméne a farkas, és ellopá a kosárt, és a patak mellé a rókához hozá. A róka vén egy füzet, és gúszat tekere belé, és monda a farkasnak: Jere, álljadsza ⁴⁾ be a vízbe. És a farkas beállá a vízbe, és a róka a gúszszal erőssen megköté a kosárt a farkasnak a farkához, és monda a farkasnak: No immár indulj által a vizen, és hátra ne tekénts, mert megjédnének a halak és elmennének; én hátul megtartom a kosárt, és farkammal kétfelől néki kergötöm a halakat: de erőssen vonjad, és ne gondoldj véle, ha nehéz, mert annyival több leszen a hal. Vonni kezdé a farkas a kosárt, és a róka turbokolni ⁵⁾ kezdé a farkával, és egyik lábával tartja vala a kosárt, a másikkal köveket szedegőt vala a kosárba. Mikoron immár félig volna a kosár kövekkel, monda a farkas: Igen nehéz immár a kosár csak alég birom; talám megérjük véle. Monda a róka: Hallgass veszteg, mind elüzed a halakat. Erössen voná ezokáért a farkas a kosárt; mikoron kedig mind megtöltötte volna kövekkel, monda a farkas: Elég, istenért, immár ingen sem mozdíthatom, majd kiszakad a farkam. Monda a róka: Hátra ne tekénts, mert mind kifutnak a halak. Én bemegyek a faluba, és egy difuzsát lopok, és kiszede a halakban: könnyebb leszen annakutánna a ko-

sár. Midőn kedig a faluba ment volna, megszólítá a pórokat, mondván: Mit állatok itt, nem tudjátok-é mit csinál mostan a lator farkas. Annakelőtte való időkbe mind elhordotta bárántokat, burjútokat ¹⁾, és emnye nagy nagy kárt tött a disznósordába! avál meg nem elégőszik, hanem amoda ment a patakban, és ott halász, és még a halakat is el akarja vinni. Felrohanának minnyájan azt hallván, és pálcákat, dorongokat és karókat ragadván, a patakra kezdének futni. Imé tehát ott áll a farkas a kosárhoz kötve. A pórok beszekellvén ²⁾ a vízbe, verni kezdék erőssen a farkast, de nem mozdíthatja vala a kosárt. A nagy verésbe addig huzalkodék, hogy oda szakada a farka, és kurtán szalada el. Mikoron elszaladott volna, a falu ellenébe egy halomra felmászókla betegen a nagy verés miatt, és keservesen nézni kezdé a falura, és monda: Ó ki sok jó pesenét hordotam el tekörnyüled, mely igen jól laktam bárányokkal, burjúkkal és disznókkal! Ki ördeg vitt erre, ó bolond agg eb, hogy halászszá légy! Lám minden esseid ³⁾ és szüiled a rozsz vizslahalászás nélkül tudtanak elélni: te kedig immár eszesbbé tötted magadat azoknál, és immár encen becét ⁴⁾ kívántál. Vé agg eb halat. Vé, hol örödgöben farkad! Úgy kell finnyás agg ebnek. No lator róka, megesaltál ugyan, de el nem mégy vele, bizonynyal kitöltöm bosszúmat rajtad. Az időben megbetegült vala a vadaknak királya, az oroszlán, és haszfájás miatt igen gyötrődik vala. Hozzája mennek vala ezokáért mind a vadak, hogy királyokat meglátogatnák; azok között méne hozzája a kurta farkas is. És megkérdé őtet a király: Jó farkas, nem tudsz-é valami orvosságot a haszfájás ellen? Monda a farkas: Tudok igen jót. Itt a mezőben nem messze egy kevér róka vagyon, igen járt ⁴⁾ róka, ravasz és igen kevély; mikoron az ide jó, hivasd be tanácsodba, és vond le a bőrt róla, és köttesd a hasadra: ottan elmúlik minden fájdalmad. Csak erre kérélek kedig, jó király uram, hogy mikor levonszod a bőrt a rókaról, hogy úgy vonjad le, hogy meg ne haljon beléje, hanem elevenen megmaradhasson. A róka kedig lyukat vájott vala kezel az oroszlánnak barlangházhoz; ezokáért mind meghallgatá a farkasnak beszédit, mint tanítja vala az oroszlánt az orvosságra. Mikoron ezokáért a farkas elment volna az oroszlán elől, elméne a róka, és egy sárba heverék ⁵⁾, és fokhagymát évek, és az

1) Heltainál hibásan: rókáról és vízről áll.

2) Retket a Maenius kindnessában: az eredetinek akademiál példányában hiányzik e levél. Itt minden esetre hatról van szó.

3) Heltainál: adj.

4) Érted: álljász.

5) Az eredetiben világos hibával „rókának a farkához“ áll.

6) Csóválás által zavarni (a vizet.)

1) Burju.

2) Beszökell.

3) Öseid.

4) Tréfa; haszontalanság.

5) Jártas, ügyes.

6) Érted: heveredék.

oroszlánnak barlangja elejbe méne, és kösszene a királynak. Monda az oroszlán: Jöszte, jó rókám, hadd apoljalak meg ¹⁾, mert igen szeretek. Felele a róka: Meg ne bánjad, felséges király, hogy oda nem mehetek, mert emberséget értek, és jól tudom, mint kelljen a királyok eleibe menni: én kedig most tisztátalan vagyok, és igen bűdes a szájam, mert fokhagymát öttem, és ím látja felséged, mint estem a sárba; embertelen dolog volna ha mostan közzel mennék felségedhez. Monda az oroszlán: Hol jártál, hogy a sárba estél? Felele: Igen messze földről jöttem, mert midőn meghallottam volna, hogy felséged megbetegült, ottan sok földeket eljártam, hogy felségednek orvosságot kérddhőnék, és úgy jöttem igen fáradva; és hogy a pallón általmennék, szédelegni kezdte a fejem, és úgy esém a sárba. Monda az oroszlán: Jámbor vagy. Micsoda az orvosság? Felele a róka: Nincsen ég alatt jobb, mint az új farkasbört melegen a hasra kötni. Vagyon kedig egy farkas itt nem megszese, azt kurta farkasnak híják: mert nem jó helyre ment volt, tehát ott kellett zálagba a farkat hadni; azt elhivassa felséged, és hídd be azt valami titokra: annakutánna fogd meg, és vond le a bőrt róla szépen, hogy meg ne haljon, és a fején és lábain meghagyjad a bőrt: úgy kössed a meleg bőrt a hasodra, és fejemre mondom, mindjártást megvigaszol ²⁾. Monda az oroszlán: Menj el, küldj valakit erőtte, hogy mindjártást eljöjen. Minekutánna erőtte mentenek volna, a róka ellenébe egy meredőkre felméne, és onnég várja vala a véget. Midőn a farkas eljött volna, monda az oroszlán neki: Jój ide, valami titkot mondok. Mikoron a farkas oda tartotta volna a fülét, megkapá az oroszlán a farkast, és levoná a bőrt, de a fején és a négy lábán meghagyá, és monda:

Eredj el, mert azt mondják hogy igen gonosz vagy, és latorságodért kellett teneked farkadot zálagban hadni. Légy jámbor, mert még a többit is levonszom. Mihelyt a farkas kijöve a barlangból az oroszlán elől, ottan a sebes testére kezdének sietni a legyek és darázsok, és mardasni és csípni kezdék a testet. Futni kezdte szegény, és a meredek alá jöve, a hol a róka áll vala, és a róka kiáltani kezdte: Hallád-é? hallád-é? Kicsoda vagy? Csoda dolgos vagy: mely igen hév vagyon most, még is bellett süeket és keztyéd vagyon ³⁾. — Nem kérdekitetőd tanácsot. — Talám doctor vagy, hogy brétomot ⁴⁾ töttél fel, és köztyüt viselsz? Eredj el immár agg eb, úgy tetszik, hogy megfűzted a lud árát. És a szegény farkas elpironkodék onnég.

Értelme. E fabula ismeg inti a hatalmassokat, hogy az ő erejkebe és hatalmasságokba ne bizzanak, és ahöz képest senkit meg ne utáljanak, és senkinek kárt ne tegyenek: mert ha az órácska eljő, melyet az igaz isten a bosszuállásra és az hamisságnak és kegyetlenségnek megbüntötésére szörzött avagy rendelt, nyilván akkoron keveset használ az emberi hatalom. Isten elvész akkoron a kegyetlenoktól és a hamissoktól mind az értelmet, mind az eszet, mind tanácsot, és mind a szüvet: minek okáért annakutánna egyik boldogságból a másikban esnek, és egyik szégyenből a másikba bekeverednek, méglen végre ugyan teljességgel elvesznek. Azért mondja az isten eféle hatalmas kövlyeknek: Nem viszed lator szándékatat végre; karikát vetek orrodban mint egy bialnak, és máshova hojszogatlak. Innég vagyon ez, hogy a kevély kegyetlenek az ő felfuvasokban oly nagy szégyenel elvesznek. Alázd meg magadat ezokáért az úristen előtt, és légy jámbor.

1) Csókoljalak.
2) Vigaszik: gyógyul.

3) Keztyüd.

4) Süveg neme, melyet a középkorban a papok és doctorok viseltek.

A SZENDREI NÉVTELEN.

1571.

Pátyi Csoma Istvánnak egykor Gräffer bécsi könyvárus, jelenleg a magyar akadémiai könyvtár birtokában levő, 1638-ban összeirt magyar énekgyűjteménye (Csoma-codex) végén egy balláda áll ily címmel e: *Szilágyi Mihály és Hajmási László historiája*, mely, valamint többi darabjai e kéziratnak, kétség kívül nyomtatott példányból van véve, bár ilyennek könyvészetünkben többé semmi nyoma. A vég szak szerint azt egy magyar ifju írta szendrei fogságában, 1571-ben, „egy poetának ő verseiből.“ Talán nem tévedek, ha azt egy eddig vagy elhangzott, vagy legalább köz ismeretre nem jutott szerb nép-ének után

készültnek tartom : a hova az előadás menetele, a hely, hol a magyar szerző azt készítette, s a catastroph scénája, melyet hihetőséggel a magyar-serb határra tehetünk, mutatni látszanak. Megvan ugyan az a Kollár János tót népdalgyűjteményében is, töredékképp, a mennyiben nála a két utolsó versszak hiányzik¹⁾; de ez, magyar idiotismusaival egyenesen az itt szóban levő magyar kidolgozásra utasít, melyet nyomról nyomra, sőt az első tizenöt versszakban szóról szóra követ. A következő szakokban, hol a magyar, hol a tót, kissé bővebb : de amaz minden esetre helyesb, és határozottabb is. Érdekes Gegő Elek a moldvai magyar telepekről az akademiához intézett tudósításának egy helye, mely szerint az utazó e mondat 1836-ban egy kománfalvi moldvai székelytől hallotta, ki azt a székelyföldről nem rég kiszakadt eleitől tanulhatta el²⁾. Magyarja megjelent „Magyar költői Régiségek“ című kis gyűjteményemben, Pest, 1828. Jankowich közleményéből, ki azt az akkori Gräffer-féle, most már akadémiai codexből iratta le, mely akkor még teljes, most az utolsó levél elvesztével csonka, s így az utolsó kilenc szakot azzal össze nem vehettem. Német fordításban azt egy névtelen közlötte a „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte“ 1822-iki folyamában egy a Schönfeld muzeumában levő kéziratból; s újra dolgozva adta Vörösmarty az „Aurora“ 1829-iki kötetében.

¹⁾ Pesti ev. gymnasiumi prof. Kánya Pál ur barátságának köszönöm a tót ének szó szerinti magyar fordítását, valamint a nyelvezetéről észrevételt. — Csak két dolgot tartok a tót énekben feltűnőnek : első, hogy a hol a magyarban igen nemzetiesen ez áll:

Egy időkorban, *pinkösd napjára* hogy jutottak vala . . .

a tót ének *szent György napját* említ, ki az óhitű egyház egyik fő szente lévén, a tót szövegre nézve is közvetlen szerb forrásra mutatna; más, hogy a magyar ének szigeten rejtetni el a császárléányt, a tót egy nádasban, mi hihetőbb, mert csónak nélkül mint vihették a magyar lovagok szigetre a szüzet : pedig fogta volna-e a tót fordító e valószínűtlenséget észrevenni s eltávoztatni ?

²⁾ A hely ez : „Figyelemre méltó népmondák és dalok itt is (Moldvában) ugy nincsenek, mint az e szempontból szegény Erdélyben (?). Minden nyomozásom és kutatásom után a számtalan „Egyszer volt, hogy nem volt“ összefüggetlen mesék közt még olyant sem találtam mint a kunfalvi (tulajdonképp kománfalvi, kumanesti — v. ö. az Utazás 15. és 46. ll. —) öreg Csákié, ki elbeszél : miképen esett török rabságba két *kenyeres pajtás*, nagy Szilágyi *Miklós* és nagy Hagymási László, *két gerezd szőlőért*; mint szabadította ki a császár leánya aranyokkal, *költő* pénzzel és *zabos* lovakkal ellátván, velek szép Magyarországba szökendő. Folytatta, hogyan küldött vitézeket utánok a császár, s mint védtek a szökevények azok ellen magokat, főleg nagy Szilágyi Miklós úgy vagdalkozván, hogy egy elmenésében gyalogösvényt, *visszajövetében szekérutat vágna*. Elvégre midőn a határhoz értek, mint akart a két magyar urfi karddal osztozni a császár leányán, kinek esengésére *Szilágyi nem markola kardot, megvallván, hogy neki is van otthon gyűrűse* (jegyese).“ L. A. Moldvai Magyar Telepekről, a M. Akad. elébe terjesztve P. Gegő Elek által, Budán, 1838. a 80—81. l. Igen sajnálhatni, hogy Gegő e mondat egész terjedelmében s az elbeszélő saját szavaival nem közlötte; nem csak a variánsok és pótlások szorosb ismertetése s a népies zamat kedvéért, mely már e rövid vázlatot is érdekesíti helyenként, hanem a történet korának biztosabb meghatározhatása végett is. Feltűnő a Szilágyi keresztneve, mely itt „Miklós“; s azt is kivehetnők talán, hogyan indulhattak a törököknek ültözött vitézek (1571 előtt) „*Nagysombat* felé az farkasokkal szöröncsét próbálni.“ Itt szendrei foglyunk bizonyosan hibásan fordított.

SZILÁGYI MIHÁLY ÉS HAJMÁSI LÁSZLÓ

HISTORIÁJA *)

1. Egy szép dologról én emlékezném, ha meghallgatnátok, Az kinek mássát, nyilván jól tudom, ti nem hallottátok: Török császárnak szép leányáról, kin csudálkozhattok.

2. Egy időkorban két vitéz urfi rabbá esett vala, Konstantinápolyban török császárnak bevitettek vala, Azért az császár ő tömlőcében bevettette vala.

*) - - - | - - - - | - - - - | - - - -

3. Nem messze azért császár házatúl lám az
tömlöc vala,
Kiben két vitéz és fő úrfiak bevettettek vala,
Szilágyi Mihály, másíknak neve az Hajmásí
László.

4. Egy időkorban, pünkösöd napjára hogy
jutottak vala,
Szilágyi Mihály tömlöc rostélyán kinézdégél
vala.
Kobza 1) kezében, keserves nótát szépen veri
vala.

5. Nagy-fohászokdván keserűséggel ez szót
mondja vala:
„Eszendő ez nap, úri házamnál vígan lakom
vala,
Én vén atyámmal és vén anyámmal, hajadon
hugommal.“

6. Azért akkoron császár leánya kikönyök-
lött vala,
Palota ablakáról ő ohajtását leány hallja vala,
Ó termetire az Szilágyinak fölgörjedett vala,

7. Császár leánya titkon egykoron hozzájok
ment vala,
Szomorú szívét leány Mihálynak vígasztalja
vala,
Nagy szép-ékössen császár leánya ez szót mond-
ja vala:

8. „Te vitéz úrfi! ha fölfogadnád te igaz
hitedre,
Hogy el-kivinnél Magyarországnban, te-laktad
földedben,
És feleségül magadnak vönnél, én felelnék
arra:

9. Teged rövid nap kimentenék atyám
tömlöceből,
Valamint lehetne, kimentenék az tömlöc kin-
jából,
Csakhogy fogadd-fol, vitéz! énnekem te igaz
hitedre.“

10. Mihelt ezt hallá Szilágyi Mihály, neki
ezt felelé:
„Csak szabadíts ki! én felfogodom én igaz
hitemre,
Császár leánya! teged elveszlek: en felelek
arra.“

11. Leány akkoron tömlöc tartóval megszőr-
zódott vala,
Egy éjfélkor az vitézőket fölköltötte vala,
Leány elvivé atyja lovainak hol vala szállása.

12. Ada az leány az úrfiaknak két aranyas
szablyát;

Lovászmesternek és lovászkoknak fejüket el-
szedék,
És nyergelének mindjárt magoknak három fő
lovakat.

13. Fölöltözteték mindjárt magokat szép
drága ruhákban,
Császár leányát ám fölülteték az egyik fő lóra,
Az több lovaknak az ő nyakokat elcsapokdták
vala.

14. Császárnak szolgálak reggel mindjárt
bemondották vala,
Hogy az úrfiak tömlöc kínjából kiszaladtak
volna,
Lovászmesternek és lovászkoknak fejüket sződ-
ték volna.

15. Harmincadokon őket kérdezik, hogy
hova mennének?
„Nagy-Szombat felé az farkasokkal 1) szőrön-
csét próbálni,
Hogyha az isten szőröncsét adna, oda igye-
keznek?“

16. Nagy hamarsággal azért az császár ott
az vitézeket
Hozzá hivatá, őt fő vajdáját és megparancsolá:
„Legyetek utána, nagy hamarsággal hozzátok
előmben.“

17. Harmincadokon és az vámonokon vajdák
parancsolják:
Ha ily emberek ezfelé jönnek, mindjárt meg-
fogjátok,
És az császárnak Konstantinápolyban mind-
járt bevigyétek.

18. Vitéz úrfiak harmincadokon általmen-
tek vala,
Harmincadosok eszekben vevék, föltámadtak
vala,
És nagy viadalt velek tartanak: általmentek
vala.

19. Híroket adván harmincadosok császár
szolgáinak,
Vajdák elérek: egy szép szigetnél szemben
megvívának;
Isten akará: az viadalban vajdák meghalának.

20. Vajdák előtt ott császár leányát az zít-
getben küldék,
Mert féltik vala leányt: az harcon hogy el ne
veszenék;
Leányt elküldék, és az vitézek ott megharco-
lának.

21. Immár vitézek császár leányát hogy ke-
resik vala,

1) Lantja.

1) A vitéz magyarokkal.

Gyöngé sirlalmát vitéz Szilágyi meghallotta
vala,
Császár leányát vitéz Szilágyi úgy kesergette
vala.

22. Császár leánya ezt mondja vala gyöngé
sirlalmában:
„Kegyelmes isten! ám el-kijövék vitéz úr-
fiakkal,
Jaj hová legyek ez vadon erdön nagy keserü-
séggel.

23. Szánom magamat, de sokkal inkább
vitéz úrfiakat,
Szabylára hánták nagy kegyetlenül vajdák
szegényeket,
Szörnyü halálra ezennel adom értek en ma-
gamat.

24. Ez vadon erdön temetőhelyem leszen
most ennekem.
Vadak, madarak és az farkasok lesznek sira-
tóim,
Csak te kezedben, édes istenem! lölkömet
ajánlom.“

25. Szilágyi Mihály nagy hamarsággal oda
siet vala,
Az leány lassan mátkája előtt igen örül vala,
Leányt nagy-szépen kézen fogva, el-kivitte
vala.

26. Elindulának, és igen menének Magyar-
ország felé,
És a határba hogy beérének, Hajmási felele:
„Vijunk meg ketten ez szép leányért! legyen
egyikünk.“

27. Felele akkor Szilágyi Mihály Hajmási
Lászlónak:
„Szerelmes társom! a nagy istenért en tegedet
kérek,

Engedd ennekem, mert neked vagyon jámbor
hitves társad.“

28. Igen esedezik császár leánya ott az vité-
zeknek:
„Nem illik érottem ily vitézeknek az ő vesze-
delmek,
Hánjatok inkább engem szabylára, mint ezt
míveljétek.“

29. Nem akar ebben ögyebet tenni a Haj-
mási László:
Szabylát rántának, öszvecsapának, és a csap-
kodásban
Vitéz Hajmásinak kezét bokában elcsapkodta
vala.

30. Ezt mondá akkor Hajmási László Szi-
lágyi Mihálynak:
„Megbocsáss nekem, en édes társam! töled
megérdemlem,
Mert ez jutalma, mindnyájan tudjuk, az bünös
embernek.

31. Ennekem vagyon két szép kis fiam, jám-
bor házas társom;
Itt az úristen bünöm szerént vere most meg
engemet;
Egészségben, szerelmestársom! és megbocsáss!“

32. Az két úrfiu szép bucsuzással válnak el
egymástól.
Szilágyi Mihály ketten a leánynyal miholt
beérének,
Ketten, Szilágyi, császár leányával ott meg-
küvének.

33. Ezeröttszázban és hetven fölött írnak
egyben:
Egy ifjú szörzvé vala ültében, Szöndörö vá-
rában.
Egy poetának ő verseiből, szomorú sziveben.

ILOSVAI PÉTER.

1564—1574.

ILOSVAI SELYMES PÉTER DEÁK, kit azon Ilosvai Pétertől, ki a witten-
bergi egyetem tanítványa 1562-ben öngyilkolással vetett véget életének, meg
kell különböztetnünk ¹⁾, előnevét hihetőleg származása helyétől, ama Kraszna
megyei Ilosvától vette, mely Somlyóhoz közel mai nap is nagyobb részt refor-
mátus lakókkal bir. Előzményeit nem tudjuk. 1564-ben Szatmárt ²⁾, utóbb,
talán mint iskolamester vagy jegyző, Kusalyköben, egy, születéséhez közel a
Szilágyságban fekvő, szinte ref. egyházzal bíró, faluban lakott ³⁾. Kevés maradt
fenn e szorgalmas író számos munkáiból, mikről maga is helyenként emlékezik,
Igy 1564-ben Sz. Pál apostolát így kezdi :

Sokat szóltam immár nektek *szent írásból*,
Proféták, királyok, vitézek dolgáról,
Az igaz hűt mellett soknak haláláról,
 Életekben történt nagy sok szenvedésekről.

Ptolemaeusában 1570-ben némely énekei tárgyát név szerint is megemlíti:

Sokszor szóltunk az régi nagy üdökről,
 Kiváltképpen *világbiró Sándorról*,
Cyrus királyról, és *Nabuchodonozorról* ⁴⁾,
 Ezek után meglőtt jeles dolgokról.

De mind ezek nyom nélkül elvesztek. Fenn csak a következők maradtak:
 1. *Az nagy szent Pál apostolnak életéről és haláláról szép historia, a szent írásból versekben szerzetetett*. Iratott Szatmárt 1564-ben. Három kiadását birjuk: Debrecen, Komlós Andrásnál 1574. (az akad. könyvt.), u. ott és annál 1577. (egykor Jankowich birt.) és Kolosv. 1579. (az akad. könyvt.). 2. *Az szent körösztiségnek és minden körösztneveknek magyarázata*, Túri Pál leánya Kata keresztelésekor iratott 1568. három részben. Nyomatványai elvesztek, de másolatban fennmaradt a Lugossy-Codexben. 3. *Historia regis Ptolomaei Philadelphii de septuaginta duobus interpretibus veteris testamenti ex sermone hebraico in graecum*. Hely s év nélkül, de kétségkívül Debr. Komlósnál (az ak. könyvt.); egy későbbi kiadás a deák cím után magyart is vet: *Ptolomaeus királynak historiája*, miképen Mojszesnek öt könyvét nagy költséggel hetvenkét tolmács által zsidó nyelvből görögre fordíttatá. Kolosv. 1588. (az akad. s a péceli Ráday-könyvt.). 4. *Az híres neves Tholdi Miklósnak jeles cselekedetiről és bajnokságáról való historia*. Ir. s nyomt. 1574. Kolosv. (Jankow.) Későbbi nagyobb részt elvesztett kiadásai közül az akad. könyvtárban megvan Brever Lőrincé Löcse 1629., de már ez is igen hibás, és helyenként kihullott versszakokkal; még romlottabbak, s egy új vég szakkal megtoldvak Speiser Ferencé Pozs. 1746. s más számtalan, mely mind e napig, év, és gyakran hely nélkül is itt ott nyomatik. Mi itt „Toldit“ a löcsei szerint vagyunk kénytelenek adni ⁵⁾.

1) L. tölem: A Magy. Történeti Költészet Zrínyi előtt. Első közl. Bécs, 1850. 28. l.

²⁾ Itt készült t. i. Sz. Pálja a végszak szerint, melyben így ír:

Lón ennek írása a nemes Szakmárban,
 Egy jámbor lakatgyártónak házában,
 Nem csuda ha vétek vagyon az írásban:
 Sok reszelő, fűró kárt tett nekem írásban.

³⁾ Ptolemaeus vég szakja szerint:

Szeré el-ben sovány Szilágyországban,
 Kusalkőben, az egy havasoldalban,
 Egy cellában azaz egy füstös házban;
 Elvégezte el-féu egy sombokorban.

⁴⁾ Kérdés a Hoffgref és Bornemisza énekeskönyveiben nevtelenül előforduló azon költemény értendő-e itt, melynek címe: „Penitenciára intő historia, istennek irtalmasságának ajánlásával, Manassesről és Nabugodonozorról“ miután ebben Nabugodonozor sem a fő, sem az egyedüli szereplő, s a költemény tanversezet inkább, mint historia, milyenre pedig az idézett versszak mutatni látszik.

⁵⁾ Bővebben szól e munka historiai és mythosi alapjáról 1) alatt idézett munkám, a 29., 30. ll., valamint A Magyar Költészet Története I. kötete, Pest, 1854. a XV. előadásban.

AZ HÍRES NEVES TOLDI MIKLÓSNAK

JELES CSELEKEDETIRŐL ÉS BAJNOKSÁGÁRÓL VALÓ HISTORIA *)

1. Mostan emlekezem az elmúlt idökröl,
 Az elmúlt idökben jó Toldi Miklósröl,
 Ö nagy erejéről, jó vitézségéről,
 Csuda hogy mind eddig sem emlekeztünk erröl.

2. Az örök istennek nagy sok ajándéka,
 Melylyel mind ez világ körös-környül rakva;
 Az erősség sem utolsó ajándéka,
 Melylyel Toldi Miklóst régen ö megáldotta.

3. Gyakran gondolkodtam ezen én magamban,

*) 1. 2. 3. - - - - | - - - - | - - - - | - - - -
 4. - - - - - | - - - - | - - - - | - - - -

Kevészet olvasok róla krónikában,
Maga ¹⁾ méltó volna írni ezt is abban;
Az énekszerzők is feledkeztek dolgokban.

4. No azért dolgait szép renddel megértésük,
Isten ajándékát benne megtekintsük,
Az jó vitézeknek például jelentsük,
Az féltelmeket ezzel megbátorítsuk.

5. Írtak akkor ezer háromszáz és húszban,
Toldi Miklós hogy születék Nagyfaluban ²⁾,
Velencei Károly ³⁾ vala királyságban.
Erős vastag gyermek Toldi kicsin korában.

6. Fiát Toldi Lőrinc felnevelte vala :
Az öregbik fia jó Toldi György vala,
Károly udvarában György ám felnőtt vala,
Károly fiát ⁴⁾ ez Toldi György szolgálta vala.

7. Idő telvén Toldi György megházasodék ;
Toldi húsz esztendő vala hogy ez esék ;
Az jó Károly király világból kimülék.
Akkor Magyarország siralomba hozaték.

8. Károly fiát Lajost királylyá választák,
Uruk az királynak nagy híven szolgálnak.
Lacfi András neve az nádorispánnak,
Nagy urak Budában az királynak szolgálnak.

9. Otthon Toldi Miklós lakik az anyjával,
Lát minden dologhoz az béres szolgálkál,
Hatalmas erejét nézik nagy csudával,
Nagy malomköveket emel fel karjaival.

10. De hogy Budából Toldi György megjó vala
Vitézlő szolgálai rudat hánnak vala ;
Toldi Miklós ott közöttök forgódik vala,
Vissza két annyira az rudat veti vala.

11. Oly nagy nehéz követ, melyet hánnak
vala,
Azt is sokkal messzebb visszaveti vala.
Bátyjának az dolog mind hírével vala,
Öcsészt ez dologért gyakran megfeddi vala.

12. Magában Toldi György úgy búskodik
vala,
Miklóstra öcsésére nagy haragja vala,
Szerető szolgálját mert megölte vala,
Az réten és nádon Miklós búdosik vala.

13. Igen keserüli Miklóst az ő anyja,
Titkon azért ötet éléssel táplálja,
Száracsamonyyal ⁵⁾ néha ő asztalát tartja,
Míg megkegyelmeze nékie az ő bátyja.

14. Nem sokára Lacfi András jó Budára
Erdélyből indúla Lajos udvarába ;
Az uton mentében Váradot haladá,
Nagyfalu határán hadával hogy ballagna.

15. Ott egy általton hogy ő megyen vala,
Véletlenül utát elvesztette vala ;
Egy rakodó szénaszekeret lölt vala,
Toldi Miklós kezében nyomtató rúd vala.

16. Sok szóval az utat tőle kérdik vala ;
Toldi Miklós ezen igen bústult vala :
Nyomórudat fél kezével kapta vala,
Buda felé azzal utát mutatja vala.

17. Történék hogy ismét esék gyilkosságba,
Mélyért következek néki búdosása.
Bolyog és búdosik, megyen jó Budára,
Csakhamar béjuta ő Pestnek városába.

18. Alá függesztette fejét nagy bánatban,
Mert egy pénze is nincs üres tarsolyában ;
Tehénvágó hidhoz megyen koplalásban,
Hogy májat kaphasson, ólálkodik magában.

19. Pokolfene bika szarvon kötve vala,
Kit akkor mészáros vágni akar vala ;
Bika rugaskodván kötél szakadt vala,
Toldi Miklós látá, bika után fut vala.

20. Hamar hogy eléré, farkon megragadá,
Az farkánál fogva mészárszékhez voná.
Ki ez dolgot látá, felette csndálá,
Miklósnak akkoron sok máj adatott vala.

21. Azután Budára hogy általment vala,
Mészárosnak ott is igen szolgál vala,
Nagy tehéntagokat egyedül hord vala,
Mélyért mészárosok Miklóst jól tartják vala.

22. Nem sok napra méne király konyhájára ;
Nem vala udvarnál Toldi György, az bátyja,
Csak étéjért ¹⁾ az szakácsokat szolgálja ;
Étel után szennyes fazakokat mos vala.

23. Onnét az Dunára vizért küldik vala.
Két jó öreg kondért ²⁾ hamar ragad vala ;
Két kezében vízzel teli hozza vala :
Az ő nagy erején elálmélkodnak vala.

24. De mikor vitézek rudat hánnak vala,
Ifjú Lajos király sokszor nézi vala.
Miklós is konyháról oda ballag vala,
Két annyira veti, király csudálja vala.

25. Egyszer király kérdé: honnan való volna?
Toldi Györgynek, mondják, atyjafia ⁴⁾ volna,
Gyilkosságért hazül elbúdosott volna ;
Toldinak az király megkegyelmezett vala.

1) Noha, pedig.

2) Ilosvai (14. szak) Szabolcsba teszi ezt a Nagyfalut; Bál (Not. III. 442. és IV. 26.) Rádai Pál után Toldit négrádivá teszi, hol mind Toldi, mind Nagyfalu nevű helységek vannak. De van Toldi Biharban is.

3) Siciliali Róbert Károlyt akart mondani.

4) Az utóbbi nagy Lajost.

5) Szárcsamonyással.

1) Ételéért.

2) Nagy vedret, vízhorzó edényt.

3) Testvére.

26. Parancsolá király: levelét megírnák,
Toldi Györgynek ír a mint hű szolgálának:
Kegyelem megvolna öcsésének, Miklósnak,
Ha tartaná Miklóst otthon, ír a nagy kárnak.

27. Vövé az levelet Toldi György s olvasá,
Öcsését igen feddé, erőssen dorgálá,
Miklóst ő két lóra felépíttette vala,
Szolgálatra tőle és ugy kéredzik vala ¹⁾.

28. Rá gondolván magát, két lóval indúla.
Anyja Toldi Györgynek Miklóst szánja vala,
Száz aranyat roztsésztaába csenált vala;
Hütös szolgálja csak ez dolgot tudja vala.

29. Anyja Toldi Györgynek szolgát arra
kéré,
Jó Toldi Miklósnak ha léssen szüksége,
Akkor rozskenyeret eleibe tégye,
Rozskenyér belivel Toldi szükségét tégye.

30. Mikor vitéz Toldi Budára ment volna,
Akkor az Lajosnak új udvara vala,
Egy cseh vitéznek az öklelés áll vala,
Minden öklelésben vitéz elejtett vala ²⁾.

31. Ott egy özvegy asszonynak két vitéz fiát,
Cseh megölte vala, kiből lásd nagy búvát:
Tart vala az asszony rajtok nagy siralmat;
Toldi Miklós érté meg siralomnak okát.

32. Oly igen megszáná az asszony siralmát.
Mondja hogy megállja nékei bosszuját;
Hamar cseh vitéznek küldé azért ő tollát,
Mert övéle akar késérteni szerencsát ³⁾.

33. Mind egy akarattal ketten indulának,
Két csolnokon Dunaszigetbe jutának,
Szántalan sok népek Dunaparton állának,
Nézik az két vitézt az szigetben mint járnak.

34. Imé mihelt Toldi az porondra juta,
És csolnokból bátran fegyverét kiraká,
Ottan ő csolnokját vizen elboesátá.
Az cseh vitéz kérdi: mi légyen annak oka?

35. „Tudod, vitéz, monda: elég egy em-
bernek
Vizen egy csolnokon járni, engedj ennek:
Meg kell itt ma halni, tudod, egyiktünknek,
Nem szükség a hajó oztán holt embernek.

36. Imé Toldi sziből ⁴⁾ úristen emlité,
Erős cseh vitézzel ottan szemben méne,
Szörnyü rángatással ferasztá, epeszté,
Ugyan ropog vala az cseh vitéznek teste.

37. Csudálatos vala Toldi erőssége,
Keze között csehnek elolvada teste;
Cseh vitéz hogy látá, ottan elijede,
Azért Toldi Miklós csehét térdére ejté.

38. Oly igen szabódván cseh vitéz, így
szóla:
„Fiam, kérlek, de ne siess halálomra;
Tizenkét vitéznek minden sok marhája,
Tiéd léssen, vitéz magammal apródsága.“

39. Még sem hajla szíve jó Toldi Miklósnak;
Hamar fejét vövé az cseh Mikolának,
Fejét és marháját adá az asszonynak:
Így állá bosszuját meg siralmas asszonynak.

40. Királynak ez dolog adaték tudtára,
Toldi vitézségét erejét csudálá;
Király azért ötet fejéhez választá,
És tizenkét lóra néki hópénzt adata.

41. Több dolgai között jó Toldi Miklósnak,
Még ifju voltáról ily éneket ¹⁾ írnak:
Szolgáló leánya királyné asszonynak,
Egykoron meghala, mondják herceg leányának.

42. Az idő akkoron szép folyással vala,
Az bálványimádás immár megszűnt vala,
Leányt nagy gazdagon eltemették vala,
Utolsó böcsület azzal adatott vala — — ²⁾.

43. Tisztesség adassék minden személyeknek,
Budában halála lón egy fő embernek,
Ifju felesége megmarada ennek,
Toldi, szerelmére igen gerjedez ennek.

44. Vala okossága az tisztas asszonynak,
Izenetét elúná Toldi Miklósnak:
Egy gazdag vaesorát készíté Toldinak,
Vigan akar véle mulatni, ír a annak.

45. Majd minden házaít asszony felcifrázá,
Az ablakokat kárpitokkal bévoná,
Az egyik ablakra, mely kárpitot vona,
Azon szép oroszlány arannyal írva vala.

46. Vendég hogy érkezék csak egy kis
apróddal,
Az asszony kénálja hízelkedő szóval,
Toldi csak ingében vetkezők azzal,
Kezde ott ugrálni nagy maga-mutatással.

47. Gyakorta hallottam: asszony néki monda:
Náladnál ugrásban nincs jobb ez világba,
Az én szerelmemért amaz oroszlányra,
Kérlek, ugorjál fel, az én kívánságomra.

1) Így áll e homályos sor a többi kiadásokban is.

2) Öklel: szár, dör, itt dzsizás bajról van szó.

3) E formában a szó gyakran fordul elő a régieknél, még pró-
bában is. A löcséi kiadás már szerencsét ér a rim sérelmével.

4) Sziből, szivből.

1) Így a pozsonyi s újabb kiadások; a löcséiben: ilyeneket.
2) Itt világosan létező van, s hiányzik az udvari hölgy teme-
tésénél volt kaulaudja Toldinak.

48. Ottan Toldi Miklós hátra iramodék,
Az asszony kedvéjért egyet kettőt ugrék,
Fene orozslányra hamar felugordék,
Buda piacára Toldi ezen közben ugrék.

49. Csak nyaka nem szegék. Igen bosszon-
kodék:

Toldi egy imegben ott künn pironkodék.
Buda városában éjjel ott búdosék,
És egy lakatoshoz ő buvában belépek.

50. Ez lakatjártóval éjjel elindúla,
Álkulescsal beméne az kis kápolnába,
Kazdagsággal való rakott sírt felbonta,
Sírba hogy beszálla, kazdagságot kiada.

51. Nagy hamar lakatos az követ mozdítá,
Az kő Toldi Miklóst oda beszorítá:
Lakatos ijede, onnét el-kifuta.
Vesződik Toldi, azonban megvirrada.

52. Sok vesződés után vállát erősíté,
Az nagy bálványkövet 1) el-felemelíté,
Ijedtében sírból magát el-kiveté,
Lakatosruhában ő szállására méne.

53. Ifjuságabeli több sok dolgairól
Én mostan nem szólok semmit az többiről,
Szólok vénségének csuda dolgairól,
Ő nagy erejéről, szólok vitézségéről.

54. Sok nap után levél juta az királynak,
Nagy parancsolatja cseh király császárnak:
Adóját kívánja jó Magyarországnak,
És személyét látni ifju Lajos királynak.

55. Parancsolva császár azt írja királynak:
„Jöttön jój! hozzad adóját országodnak;
Tizenegy királyok mostan nálam vannak,
Azok is mindnyájan téged látni akarnak.“

56. Ezt hogy hallá király, igen megbusúla,
Eszes főtanácsit gyorsan behivatá,
Császár kívánságát, levelét mutatá.
Ott Lajos királynak Lacfi András így szóla:

57. „Semmit ne bánkódjék te felséged ezen,
Fő fő vitézivel sőt el-felkészüljön,
Toldi terhhordozó veled együtt menjen,
Lacfi András öcsém ország hadnagya legyen.

58. Rettenetes haddal ezentől induljunk,
Prágában császárral hamar szembe legyünk;
Mi kívül az haddal bátran megmaradunk,
Meglátja felséged, ott is mit cselekedünk.“

59. Vagyon Lajos király oly nagy készületben,
Sok erős vitézek vannak seregében,
Urak vele indulának örömben,
Megmondom neveket uraknak ez versekben:

60. Az nádorispán Hedervári Kont István,
Lőrinc, Lacfi András, István és Miklós,
Lacfi Mihály és a vitéz Druget Miklós,
Bebek István, Bebek György, nagy Garai
Miklós.

61. Jó Lökös Bertalan, és Giléti Miklós,
Kanizsai Lőrinc vala, jó Tót Miklós,
Jó Péterfi Tamás vala, Szécsi Miklós,
Jó Cudar György vala, és vitéz Toldi Miklós.

62. Lajos király hamar ezekkel indúla,
Morva mellé mozog lassan az ő hada,
Trencsént meghaladá, Csehországba hata,
Prága városához nagy hadával eljuta.

63. Ott az város kívül táborát futtatá,
Vitéz magyarokat minden nép csudálja,
Lajos királyt Lacfi András úgy oktatja:
Károly császár előtt félelmét ne mutassa:

64. „Semmit ne félj, király, kérd meg a csá-
szártól:
Mi okért fírasztott minden országunkból?
Prága kapuját mi megveszszük csehektől.
Isten velünk, ne félj semmit cseh császártól.“

65. Tizenegy királyok az császárral vannak.
Lajos király megyen, urak vele vannak,
Vitéz Toldi Miklós inasa királynak.
Király el-bélepek eleiben császárnak.

66. Az király oly igen megijedett vala,
Ijedtében szólni egyet sem tud vala;
Sarkát Toldi Miklós úgy nyomodja vala,
Sarkából királynak az vér is kifoly vala.

67. Nagy vakmerőn magyarok indulának,
Prága kapujára hamar indulának,
Csehektől az kaput megvövék, futosnak,
Városban boltokat csakhamar felrontanak.

68. Vayon nagy kiáltás széljel az városban,
Császár semmit nem tud ebben a dologban:
Egy követ eljuta, hogy hírt tegyen abban.
Toldinak buzgánya vayon köntösujjában:

69. Ott köntösujjával követet úgy csapá,
Mindjárt hogy világból kimúlva meghala,
Csakhamar más követ azt kiáltja vala:
Prágát az magyarok régen megvötték vala.

70. Sisakkal magyarok az pénzt mérik vala,
Skárlát gránátnak singi kópia vala;
Toldi Miklós királyt taszigálja vala:
Lajos király azért császárnak így szól vala:

71. „Értsem okát, császár, mire most hi-
vattál,
Messzől országomból ide fírasztotttál,
Tálam csak próbádnak engem állítottál,
Hogy tőlem uradtól adót venni kívántál.“

1) Sirkó, melyen alak volt kifaragva.

72. Rövid szóval monda császár az Lajosnak :
„Nincsen helye nálad valami tréfának?
Fiam Lajos, békét hagj most haragodnak,
Izenj magyaroknak hogy ne kóboroljanak.

73. Vegyed, fiam Lajos, atyafiságomat,
Ez királyokat ismérd mint barátodat,
Városomból küldd ki kóborló hadadat,
Örök békességet szerezzünk mi hit alatt.“

74. Toldi botját előrántá, s monda nékik:
„Meghígyjétek tü ezt, tizenegy királyok,
Agyatokban rontom arany koronátok,
Uratokat Lajost ha jól nem szolgáljátok.“

75. Császárral egyemben, hidd igaz dol-
lognak,
Tizenegy királyok talpokra állának,
Jó Lajos királynak mind fejet hajtának,
Ugy rettegnek vala nagy botjától Miklósnak.

76. Ülteté le mellé császár Lajos királyt,
Nagy vígan vendéglé ott az királyokat.
Lajos kiszállítá az magyar urakat,
Budába megtére, vendéglé az urakat.

77. Toldira királynak egyszer lön haragja
Bizonyt nem írhatok mi volt annak oka,
Három esztendeig nem ment bé udvarba,
Új udvart ¹⁾ hirdete Németújhely várába.

78. Új udvarba sok nemzetségek gyüleenek,
Jeles öklelések akkor ott levének,
Szép pályafutások, gyözködések lőnek,
Egy olasz vitéztől de mind elejtetének.

79. Tön emlékezetet az király Toldiról,
Ez dolgot baráti megírak Újhelyből :
Egy olasz az címet elvötte magyartól.
Az vén Toldi Miklós gondolkodik magáról.

80. Egy cseppet sem késék , Pesten által-
méne,
Klastromban gárgyántól barátruhát övö,
Kurta pej lovára mint egy barát üle,
Újhely vára felé hamar el-kiléptete.

81. Mikoron Újhelyben lovon el-béjuta,
Újhely piacára szépen bényomata,
Oktalan önéki nagy öklelő fája;
Piacon hogy nyargal, szikrázik lópatkója.

82. Nagy öklelő fáját hogy felhánja vala,
Nyakában csuklyája lobogdogal vala,
Derekán kápája hogy rengedel vala.
Lajos király kérdi : valjon s kiesoda volna ?

83. Nagy felszóval öklelő társot kér vala.
Az olasz vitéznek hírré adták vala :

Hamar jó lovára olasz felült vala,
Gyorsor vén baráttal ő kopját tört vala.

84. Egybe roppanának; nézik sok ezeren
Olasz az nyeregből esék messze földön.
Az barát akarja fejét venni menten ¹⁾,
Király azt kiáltja : „Kegyelem néki legyen.“

85. Lön ezen öröme jó Lajos királynak,
Címere megmaradt jó Magyarországnak,
Dicséreti tisztessége lön barátinak :
Igy kegyelmeze meg király Toldi Miklósnak.

86. Ezeknek utánna hogy megvénhült vala,
Haja és szakála megfejtéült vala,
Lajos király Budán egy gyülesté tött vala :
Az vén Toldi Miklóst oda hivatta vala.

87. Lám akkoron szintén Kassa városában
Toldi Miklós vala, egy szép palotában,
Széllal vigyáz vala világos ablakban,
Ígyen dörgölődik ¹⁾ feddődik ő magában :

88. „Oh én vén szakálom, hivatlan ven-
dégem!
Budára hivatott mostan király engem,
Az ifjú vitézek megcsufolnak engem !
Király parancsolta, fel kell mennem énnékem.

89. De ha megállandod ott az te bosszúdat,
És megtanítandod most serdült ifjakat,
Gyöngygyel megfűzetlek mint jó szakálatom ;
De ha nagy szégyenbe hozod tennen magadat,

90. Szálónként tégedet én el-kiszagatlatk,
Város piacára szemetre kihánlak :
De ha megmutatod magad az ifjaknak,
Gyöngyben és aranyban téged befoglaltatlak.

91. Mikoron feljuta Toldi jó Budára,
Jó Lajos királynak fényes udvarába,
Ifjak tekintének ő vén szakálára,
Egyik az másiknak csúfságba ily szól vala :

92. „Ez ember, azt vélem, régenten molnár
volt,
És az lisztes zsákot fejéhez verték volt.“
Másik vitéz monda : „Bezzeg nem molnár volt,
Nem látod-e inkább, hogy ez régen halász volt ?

93. Apró halaeskákot merőn ez elnyelt volt,
Halaknak kalásza állán kiütött volt.“
Toldit az harmadik megszólította volt :
„Hallád-e te, bátya ! — Toldinak ilyen szólt
volt —

94. Malacot királynak elébb hoztak vala,
Látom ludat hoztál : az is kedves nála.“
Az vén Toldi Miklós ezt hallgatja vala,
Mondhatatlan igen ezen megbúsult vala.

1) Harcjáték.

1) Legott.
2) Morgolódik.

95. Hét tollú buzgánya köntösújban vala;
Köntösújjal kiket az hol érhet vala,
Ottan ez világból el-kimúlik vala,
Még panaszlani jutának, hármá ott meghala.

96. Jó Lajos királynak ezt bemondták vala:
Toldi vitézekben hármat megölt vala;
Azonban Miklós is királyhoz bejuta;
Király kérdi okát, miért mivelte volna:

97. „Király! ha nem nézném vitézi voltomat,
Majd fejedhez verném hét tollú botomat;
Másson megfeddenéd apró kölkeidet,
Hogy meg ne csufolnák vitézi vén fejemet.“

98. Akkor Toldi Miklós királylyal így jára.
Azonban az gyűlés Budáról cioszla,

Toldi Miklós haza méne Nagyfaluba,
Két esztendő múlván Toldi Miklós meghala.

99. Ott vagyon mostan is Miklós feje csontja.
Szertelen temérdek agya koponyája;
Még most is ott vagyon nagy öklelő fája;
Híres ez világban szive nagy bátorsága.

100. Vének ez lön benne, hogy részeges
vala,

Minden reménysége boritalban vala;
Ő nagy erejének nem sok hasznát látá.
Semmiben marháját meg nem szaporíthatá.

101. Az ki ez dolgokat szerzé bé versekben.
Az régi dolgokról lön emlékezetben.
Neve versszerzőnek vagyon versefjekben.
Az ezer ötszázban hetvennégy esztendőben.

GÖRGEI ALBERT.

GÖRGEI ALBERT, a híres s mind e napig népünk kezén forgó „Árgirus királyfi“ szerzője, a Szepesben virágzó ősrégi Görgei családból való volt-e, vagy Torna megyei Görgő falutól vette-e nevét; ugy szinte mi volt legyen, hol, s e század mely éveiben írt: meg nem határozhatjuk, miután műve versfőin kívül (melyek őt akkori kiejtéssel Gergeinek nevezik) sehol semmi emlékezete fenn nem maradt. E mű, mely, mint több más, első kiadásaiiban végkép elenyészett, a jóval későbbiekben e címet viseli: „*História egy Árgirus nevű királyfiról és egy tündér szűzleányról.*“ Számtalan, többnyire hely s év kitétele nélküli, Budán, Vácon, Komáromban, Győrött, Pozsonyban, megjelent kiadásai (a legújabb, melyet láttam, Buda, Bagó bet. 1843.) kivétel nélkül múlt s jelen századbeliek, s elég hívek egymáshoz; de láttunk átdolgozottakat is, miknek legujabbika Szarvason, Réthynél 1853. jött ki. A mű nem első gyümölcse Görgei Múzájának; megelőzte azt egy vagy több tündérrege, miket önvallomása szerint olasz eredetiek után dolgozott ¹⁾. Ellenben Árgirus forrását még eddig meg nem határozhattam. Ha állana Benkő József nézete, mely szerint az Dácia Traján általi meghódításának jelképes előadása volna, úgy erdélyi, és pedig oláh kútfőre vethetnénk. De a mennyire oláhaink meséi és mondái ismeretesek, azok közt a jelen nem foglaltatik; különben is a tündérmesék nem tárgyalnak soha politikai eseményeket; s itt különösen a magyarázat erőltetett és izetlen ²⁾. Közöljük azt költői szépségeért, mely mind a leleményben, mind korához képest az előadásban fekszik, s mely épen ezért a magyarnak legkedvesebb népkönyve ³⁾.

1) Árgirus kezdete t. i. így szól:

A tündér országról bőszéggel olvastam
Olasz krónikából, kit megfordítottam,
Es az olvasóknak mulatságu adtam,
Magyar versek szerint énekbe foglaltam.
Leszen most beszédem ígu Árgirusról . . .

2) Halljuk a jó öregét: „Subiugatae a Romanis Daciae historiam non insulsa expressam legimus fabula in opusculop oetico, ex italarum chroniciis (?) hungarica lingua, per Albertum Gergei pridem elaborato, cui titulus est: Historia . . . Introducitur hic Argyrus tamquam adolescens, patrē Acleto, matre Medena natus, qui virginis crines aureos habentis captus amore, post varia fata, peregrinationes vitaeque periclitaciones, fictae virginis patriam ac regalem atti-

git domum, ibique solemnem celebravit nuptias. Cuius narrationis brevis sensus sic capiendus: Tria hic sunt vocabula graeca, ac totidem hungarica. Ex graecis *Acletus* significat *Spoliatum gloria*, quo urbs Roma, romanusque senatus subintelligitur. Roma enim multorum antea regnorum domina, vacuum ex sua, per dacorum aliarumque gentium victorias, gloria amiserat. *Medena*, nihil vel *placuum* denotat, et Italiam altum eo tempore deflorentem exprimit. *Argyrus argentum* vi vocis significat, et recte *Traianum* designat, qui argentum, h. e. decus, gloria et protector Romae Italiaeque exstiterat, et qui Daciam, romanarum per aliquot annos divitiarum exportantem, romanae subiecit potestati. *Virgo* proinde, *Tündér szüzleány* nuncupata, Daciam notat. Et nominatur quidem *Tündér*, vocabulo in lingua hungarica id, quod se repente oculis subducit, significante: Dacia quippe montibus ac silvis continuis, tamquam latibulis occultabatur (! azaz az erdő a fáktól nem látszott). *Leány*, i. e. filia, quatenus regnum dacicum iuvenilem quasi aetatem habuisse fabulae auctori credebatur. *Szüz*, h. e. *virgo*, nulli enim exterarum gentium imperio ante Traianum subiecta fuisse existimabatur. *Crines aurei* virgini adfinguntur, quibus eximius auri proventus Daciae adumbratur. *L. Transilvania*, Pars prior, T. I. Vind. 1778. p. 16, 17.

³⁾ „Nisi memoratorum versuum — így folytatja *Benkő József* felebbi sorait — poetica licet elegantia carentium (?), tanta apud iuventutem, praecipue plebeiam, esset gratia, ut ejus, verae instar historiae, *praelectio, sacri alicuius codicilli in modum avide expetatur*; fabularum omnino amatoribus fabulae explicatio relicta fuisset.“

HISTORIA EGY ÁRGÍRUS NEVÜ KIRÁLYFIRÓL

ÉS EGY TÜNDÉR SZÜZLEÁNYRÓL.

Notája: Oly búval bánattal az Aeneas király stb.

Első rész.

1. A tündér országról bőséggel olvastam,
Olasz krónikából kit megfordítottam
És az olvasóknak mulatságul adtam,
Magyar versek szerint énekbe foglaltam :

2. Lészen, most beszédem ifjú Árgírusról,
Akléon királynak kisszebbik fiáról,
Ő szeretőjéről, tündér szüzleányról,
Fáradtsága után ő vigaságáról.

3. Bizonyinal orszagát én meg nem mond-
hatom
Akléon királynak, hol légyen nem tudom.
A tündér országban volt kövára, tudom,
Mint a krónikából értem és olvasom.

4. Ékes tartományyal a király bír vala,
Szép fénlő kövára országában vala,
Asszony felesége szép Medéna vala,
Három vitéz fia a királynak vala.

5. Régi rakott kerthe a királynak vala,
Mely szép termő fákkal ékesítve vala,
Drága szép folyó víz kertében foly vala,
Melylyel szép kő kerthe ¹⁾ ékesítve vala.

6. Történik azokban : kertében hogy járna,
Egy szép virágos fát ott a kertben látá,
Melyet ő azelőtt még nem látott vala,
Honnan hozták oda? ő azt kérdi vala.

7. Virága mint ezüst olyan színü vala,
A közepi pedig szép gyöngyszemmel rakva,
Melynek a termését alig várja vala.
Háromszor egy napon virágozik vala.

8. Sietséggel király a kertészt hivatá,
Kérdi: az almafát ki plántálta volna?
Mondá, hogy ő többé azt nem látta volna,
Sőt annak szépségét még ő is csudálná.

9. Gyönyörűségesen nappal az almafa
Ezüst virágával úgy tündöklök vala,
Éjtszaka nagy szépen megérik almája,
De reggelre fáján egy sem marad vala.

10. Ezen az Akléon igen búsul vala.
Másodszor is a fa megvirágozik vala,
Gyönyörű virágjában sokat behordata,
Éjtszakán örzöket a kertbe bocsáta;

11. Reggelt alig várja, a király felkele,
Palota ablakán a kert felé néze :
A szép gyümölcsfának hát ninesen termése :
Omaga örzökhöz a kertbe bemene.

12. Gyorsasággal siet a király hozzájok,
Tehát a fa alatt mind elaluttanak ;
A király felkölté, kérde : mit láttanak?
Azok a királynak imígyen szólának :

13. „Ez arany almákat fán szépeket láttunk,
Egy kis szelet fűjni éjtszakán hallottunk,
Mely miatt minnyájan el kellett alunnunk,
Mintegy fél megholtak földre nyomattattunk.“

14. Igen hamar király hízába bemesé,
Nagy bánatnak magát mindjárt éreszté,
Egy jóvendőmondót hamar kerestete,
Kinek a bús király eképpen beszéle :

15. „Mondd meg nekem (úgy mond) ezt a
fát ki hozta?
Akaratom ellen kertembe plántálta ?

1) Kő kerítés.

Az ő szép termését kertemből elhordja,
Mely miatta, látod, jutottam nagy bűra?

16. Ha nekem megmondod, várjad nagy
jutalmát,

Öröme fordítod az én bánatomat,
Vészesz ottan tőlem sok ajándékokat,
Tészek énteveled ottan minden jókat."

17. A jövendőmondó Filarinus vala,
Ki ördögségekkel oly igen böles vala;
Harmad napot kére gondolkodására,
Akkor szórul szóra neki megmondaná.

18. Király megengedé, előle elméne.
Harmad nap eltelve, a királyhoz méne,
Királyt fiaival együtt házban lelé,
Filarinus így szól király beszédire:

19. Monda: „A termófát a ki ide hozta,
Ugyanazon ember termését elhordja;
A tennen gyermeked neked megmondhatja,
Ki fának termését megoltalmazhatja.

20. Ennek ő kedvéért hozták e fát ide,
Az ő szép személyét kívánta látnia:
De az felségednek fordul bánatjára,
És te gyermekednek nagy búdosására."

21. Filarinus ennél többet ott nem szóla.
Szép ajándékokat király neki ada,
Fa megvirágoznék, immár alig várja;
Üdö reá telvén, fénlík szép virágja.

22. Szép vetett nyoszolyát tétete fa alá,
Ő nagyobbik fiát őrizni bocsátá;
A szép nyoszolyában hanyatt fekszik vala,
A szép termő fára szemmel nézett vala.

23. Látá, hogy az alma nagy szépen megérék.
Álomhozó szellő azontúl érkezék,
Nagy nehéz álomtúl szegény elnyomaték,
Királytól aluva reggel találtaték.

24. Közepső fiát is elküldé próbára,
Jövendőmondónak parancsolatjára:
Hasonlatosképpen ez szintén úgy jára.
Király haraguvék jövendőmondóra,

25. Szegény Filarinust piarcra viteté,
Nagy hirtelenséggel fejét elütteté,
Nem fog semmit az ő könyörgő beszéde.
Nagy bánattal király házába beméne.

26. Király felesége, a Medéna asszony,
Kissebbik fiával beméne az ajtón;
Királyt vigasztalja szép Medéna asszony,
Kissebbik fiával, a szép Árgírussal.

27. Tekintetes ifju az Árgirus vala,
Nagy ékes beszédű, szép természetű vala,
Szép ékes erkölcsessel felruházva vala,
Miért az országban neki híre vala.

28. Nagy kegyes beszéddel atyját vigasz-
talja:

„Én szerelmes atyám — a királynak monda —
Egy szót szólnék, hogyha felséged nem bánná.
És ha rá hajlana én kívánságomra.

29. Im látod: bátyáim meg nem őrizheték,
Sem az őrizők is eszkebe nem vették,
Almalopót neked meg nem jelentheték
Felséged bánatját nem engesztelheték.

30. A jövendőmondót megöletted, látom,
Mely cselekedeted bizony igen bánom,
Mert mit jövendölt volt, igaz leszen, tudom,
Nekem jelentette az éjszaki álom.

31. Én szerelmes atyám! hadd menjek el én is,
Ha megőrizhetem? hadd próbáljam én is,
Az álomhozó szél ha reám támad is,
Miként a több őrzők, ha elaluszom is."

32. A kezeses király monda Árgírussal:
„Szerelmes szép fiam, az én bánatomnak:
Ne örülj oly igen, én búslásomnak:
Ne légy oka, fiam, minden bánatimnak.

33. Mert ha igaz leszen Filarinus szava,
Bánatomra nekem ez dolog fordulna,
Neked, édes fiam, nagy búdosásodra:
Bár inkább az alma fástul veszzen oda.

34. Mi vagyon ¹⁾ énnekem, fiam, arany al-
mám,
Az almafát inkább jobb hogy levágassam,
Tűzre mind tövestől virágostól hanyjam,
Hogynemmint ennél is inkább háborodjam."

35. „Megbocsáss, jó atyám — az ifju így
szóla —
Akaratod ellen elmegyek — azt mondá:
Igaz leszen talám Filarinus szava;
Noha te felséged ötét levágatta."

36. Akaratja ellen atyjának elméne.
A kertbe hogy juta, a fa alá méne,
Aranyos fegyverét letévé melléje,
Gyenge vetett ágyra testét leereszté.

37. Szép egyenes teste az ifjunak vala,
Idejének szintén virágjában vala,
Úrfi módra termett, vitézi járása,
Minden dolgaiban tökéletes vala.

38. Nem fölötte karcsu, közép ember vala,
És kiterjedt feje, szép sima homloka,
Két fekete szeme és piros orcája
Tekintetre méltó, kívánatos vala.

39. Feküvén ágyában úgy könyörög vala,
Két szép szemével a fára néz vala:

1) Mire vagyon . . .

Lassaként elhulla fának ő virága,
Az alma nőttön nő : semeivel látja.

40. Az almák megértek, már félnenek vala,
Csak egyedül ifju kertben fekszik vala :
Az önnön testében ugyan retteg vala,
Álomhozó széltől mert igen fél vala.

41. Mint egy lassu szellő olyan zúgást halla,
Szép hat fejér hattyu ottanag leszálla,
Hetedik fejéhez nyoszolyára szálla,
Melyen a királyfi igen rémul vala.

42. Nagy lassan a kezét akkoron kinyújtá,
Hatty lábát hattyúnak kezében szorítá :
Hattyu megrázkodék, az hat elszalada,
Hetedik fejénél ott maradtott fogva.

43. Hallhatatlan dolog im attól lőtt vala,
Mert emberi szóval a hattyu szól vala :
„Ne siess, királyfi, az én halálomra,
Mert nem jöttünk neked, higyed, ártásodra.“

44. Másodszor ömagát a hattyu megrázá,
Leányábrázatba magát változtatá,
Melyen a királyfi csudálkodik vala,
A leány ily szóval ötet bátorítá :

45. „Ne félj, szép szerelmem, királynak szép fia,
Medéna asszonynak szerelmes magzatja!
Te vagy én szívemnek édes vidámsága,
Lelkem nyúgodalma, életem istáppa.

47. Atyádnak kedvéért nem plántáltam e
fát,
Ennek gyümölcséért mit haragszik tehát?
Szabad az embernek elvenni sajátját,
Két kezivel plántált fának szép almáját.

48. Csak neked plántáltam, szerelmem, a
szép fát :
És csak neked szabad beszédni almáját,
Szemeiddel látod tündérek királyát :
Ha szereted, mostan neked adta magát.“

49. Hallhatatlan mely szép a leányzó vala,
Nyelvével az ember azt meg nem mondhatja,
Emberi kéz soha le sem is írhatja
Az ő szép termete mely drága szép vala.

50. Juno, Pallas, Venus, Dido és Minerva
Ezzel nem ér vala, nympháknak soksága,
Sem a szép Sibyllák, sem éneklő Múzák :
Ékes tekinteti mert mind feljűlműlja.

51. Aranszinű haja földig terjedt vala,
Éjszaka igen is úgvan fénylik vala :
Nyoszolyája részét árnyékával tartja,
Fénylik gyenge testén testszinű ruhája.

52. Termete szép karsú, magas állapotja,
Gyenge, ékes, lassu, zengedező szava,

Fejér az ő teste mint hattyúnak tolla,
Istenasszony módra termett ábrázatja.

(53. Ifju felgerjedvén, karját felemelé,
Hozzája szorítván leányt megölelé,
Ki tölle magát is, leány, nem kémellé,
Mert ő is az ifjat igen megkedvellé.)

(54. Gyönyörű csókokat ajakok nem únják,
Ölelgetésekkel karjok nem fáradnak,
Nagy gyönyörűségben mind a ketten vadnak :
Igy szólla királyfi im az szép leánynak :

55. „Kegyes tekintetű, én édes szerelmem,
Víg kedvű, szép, vidám, szívem, édes lelkem!
Ennyi munkát töled én hogy érdemlettem,
Mit kívánsz éntőlem, én édes szerelmem ?

56. Nálad nélkül, higyed, nem leszen életem,
El ne hagyjon engem kegyes voltod, kérem,
Az halálra érted hogy ne vessem fejem.
Ha személyem tetszik, légy én feleségem !“

57. „Szívemnek virága! — a leány is így
szól —
Szép ékes rózsaszál, kit ajakam csókol,
Szép fejér gyenge test, kit kezem tapogat,
Gyönyörű szép beszéd, kit két fülem hallgat !)

58. Mit tusakodnám már a szerelem ellen,
Ha csak hozzád vagyon szívem, minden kedvem?
Nálad nélkül nincsen énnekem örömöm,
Tied vagyok, szívem, ihol a jobb kezem!“

(59. Mint mágneskő vasat hozzája szorítja,
Így gyenge testeket ők egybeszorítják,
Az ő szerelmeket egymáshoz mutaták,
Sok „szívem lelkemet“ egymásnak mondanak.)

(60. Végre szép Árgirus a leánynak szólla,
Venus játékjára hajlani kívánna,
Gyenge szép ruháját kezébe szorítá —
A leány az ellen ilyen szókat szólla :)

(61. „Én édes szerelmem! fogadjad meg
szómat :
Abban még nem közlöm veled én magamat,
Mert ha azt meglátják, mondnak ránk szit-
kokat,
Hagyj békét, szerelmem, ereszd én ruhám.)

(62. Lám teveled közlök minden játékokat,
Ölelgetéseket, gyönyörű csókokat,
Kedved szerént való tapogatásokat :
Ezzel elégedjünk, tűrtessek magunkat.“)

(63. Szép Árgirus neki ekképen felele :
„Hozzá nagy szerelmét ő addig nem hinné,
Mert abból tetszik meg szerelem gyümölcse :
Minem leszen, szívem, ez kissebbségünkre!“)

64. Valyon ha virradtig mi itt elaluszunk,
Atyám szolgálától ha itt találtatunk:
Elhiszik-e hogy mi a nélkül mulattunk,
Főképpen hogy ilyen szerelmesek vagyunk?)

65. Emberi látástul mi semmit ne féljünk,
Mert nagy magas kő kert vagyok mikörnyü-
lünk,
Rezes kapu, a kin reggel ki kell mennünk:
Mi bátorságosok a felől lehetünk.“

66. Leány azt felelé: „Édes szép virágom,
Serkengető híves nedves szép harmatom!
Én tetőled magam dehoggy tagadhatom,
Vérem kiontását tőled én nem szánom:“

67. Tied vagyok, ám bár szabad légy én-
velem,

Többet már nem szólok akaratom ellen,
Mert énnekem sincsen kivánságom ellen,
Nekem is ám ¹⁾ kedves a gonosz szerelem.“

68. Venusnak szerelmes szép játéka után
Magokat mindketten az álomnak adván,
Nem sok idő múlva megvirrada ottan.
A király felkele, kiméne ajtaján.

69. Palota ablakán kert felé tekinte:
Tehát a szép fának fénylik szép termése;
Szívében lelkében ugyan megőrüle,
Alig várja hogy hírt fiáról érthetne.

70. Egy vénasszony ottan eleiben méne,
A királyasszonynak ékeppen felele:
„Vajha ki hírt nekem fiamról tehetne,
Szép ajándék tőlem neki adva lenne!“

71. Vén asszony futamék, kulcs neki adaték,
Kirtbe hogy belépe, a leányt meglátá,
Ngy álmélkodással szépségét csudálta:
Aanyzinú haja nyoszolyát befogta.

72. Kolténi nem meri, mert igen fél vala:
Istasszony volna, mert azt veli vala;
Lásu lehelléssel ott alusznak vala,
Kezket egymásra általvetik vala.“

73. Kését ott kirántá, hajában elmetste,
Kiráj eleiben azt hamar bevívé;
Nagyálmélkodással királynak beszéllé,
Aranyzál hajakat ada ő kezébe.

74. Lehetetlen dolog — királynak azt
mondja —
Hogy qberi magnak olyan haja volna.“
Asszon felesége felkele, Medéna,
Öltözikaogy menjen szép fiát látnia.

75. Annal álmából leány felserkene,
Sivalkod, kire ifju is felkele:

Hajában elloptak, azt eszébe vette,
Jajszóval ő haját siratá s keseregé.

76. „Oh szerelmem — úgy mond — ezt ha
tudtam volna,
Hogy atyád házánál tolvaj lakott volna,
Jobb még estve innét én eltűntem volna,
Hogysemmint ily szégyent rajtam tettek volna!“

77. Nem lehet már többé, hogy én itt ma-
radjak,
Mert nagy hía vagyok én fényes hajamnak,
A mi törvényünk is nem engedne annak,
Hogy lakója lennék atyád udvarának.“

78. Sirással Árgirus leányt kérdi vala:
„Én édes lelkemnek kegyes vidámsága!
Ennek az esetnek én vagyok-e oka,
Hogy engemet elhagysz keserves halálra?“

79. Avagy csak azt mondd meg: hol lesz
maradásod,
Vagy mely felé vagyok te lakóvárosod:
Megkereslek téged, bizonynyal meglátod,
Avagy megmarasztlak, vagy érted meghalok.“

80. A keserves leány vissza tekint vala;
Orcáján könyvei lecsorognak vala:
„Mi haszna szerelmem — Árgirusnak monda —
Ez országi ember ha nem jöhet oda!“

81. A fekete várost tudakozd északra,
A változó helynél ott megtalálsz monda —
De tudom bizonynyal, hogy nem jöhetsz oda.“
Leány azonközben ajtónyíllást halla.

82. Többet ott egymással nem beszélhetének,
Keserü sirással a leány eltűnék.
Az ifjú elhala, a földre leesék;
A király beméne a kertben, megállapék:

83. A leányt a király sohol ott nem látá,
A fia hogy elholt, a földön meglátá;
Könyve lecsordúla, fiát felragadá,
Medéna asszony is elfakada sírva.

84. A keserves király ilyen szókat szólla:
„Ím majdhogy telék be Fílarinus szava:
Igaz leszen, tudom, jövendőmondása:
Az alma megérik, fordul bánatomra!“

85. Az atya és anya fiát vigasztalja:
„Én édes szívemnek szerelmem istájpja!
Ne hadd magad, kelj fel, ne hagyj engem búra,
Hadd értsem meg tőled, mi nyavalyád volna?“

86. Királyfi sokára észére jött vala:
„Ne vigasztalj engem — keservesen síra —
Oka te vagy ennek atyjának azt monda —
Temiattad jutok majd szörnyű halálra.“

87. Tolvajt küldöttél volt hozzám követségül,
Engemet megfosztál az én szeretőmtől:

1) A kiadásban: nem, de helytelenül.

Bucsút veszek majdan a napnak fényétől,
Nem akarok többet felkelni ez helyből.“

88. Nagy sok vigasztalást atyja ráfordíta:
„Nem én vagyok oka, jó fiam! — azt mondja —
Nem tudtam, magzatom, mert nem küldtem
volna.“

Sok szóval az ifju lábára feláll.

89. Atyjával anyjával házba bement vala,
Leányinak szépségét ő beszéli vala,
Sem enni sem innya ő nem akar vala,
Még ő a kofának halálát nem látná.

90. Király megengedé, kezébe bocsátá,
Hóhért a keserves ifju hoztatta:
Ló farkán a kofát hamar hordoztatá,
Azután négy részre testét vágattatá.

91. Atyjára az ifju vizsont kiált vala:
Minden jószágából részét hogy kiadná,
Mert lakni háznál többé nem akarna,
Semmi nyugodalma mert neki nem volna.

92. Az atyja és anyja ezen csudálkozva
Mind a ketten sírnak, atyja így megszólta:
„Ne hagyj, édes fiam, minket ily nagy búra,
Ne adjuk magunkat érted rút halálra!“

93. Sok sírást zokogást környülötte tének,
De semmit belőle ki nem veheték:
Mint egy dühödt ember kiált mindeneknek:
Nem leszen lakója többé ő földének.

94. Szóla ismét anyja: „Én úgy tartottalak,
Megfúvó szélőt is megoltalmaztalak,
Az én kebelemben, higyed, tartottalak,
Ne menj el éntőlem, látod mint ohajtlak!“

95. Hogy látá az atyja: szava nem használna,
Aranyat nagy bőven ő neki adata;
Atyja, anyja házban jajgatva siratja,
De csak meg sem hallá, az útnak indúla.

96. Az almafát atyja tőből kiásatá,
Mint egy áldozatot a tűzre hanyatá,
Világnál ő fiát keresvén siratá,
Jövendőmondónak jut eszébe szava:

97. „Jámbor Filarinus igazat szólt vala,
Ok nélkül halálra én vitettem vala,
Az én bosszuságom, lásd, nekem mit hoza,
Holtig siralomra az én fejem juta!“

98. Hasonlatosképpen az anyja siratja,
Szolgáló leányi és egész udvara,
Mintha halva volna ök kesergik vala,
Nem különben mint ha eltemették vala.

99. Bezzeg ékes vala udvara övele,
Mert őt tekintetlen senki nem tűrheté,

Ékes ábrázatját sok nem felejtette,
Éjjel nappal sok szüz az ifjat kesergé.

100. A szegény Árgirus hegyeken völgyeken
Mind éjjel mind nappal észak felé megyen,
Kit elől utól ér, ő mind tudakozik,
De senki városról nem emlékezhetik.

101. Csak egy inasával ő búdosik vala.
A tündérországba immár jutott vala.
Egy nagy havas közben hogy búdosik vala,
Egy széles barlangban egy kis füstöt látá.

102. Mikor a barlangnak szélire eljutta,
A barlangban ottan egy nagy embert látá;
Ugyan megrettene az embert hogy látá,
De visszafordulni immár késő vala.

103. Bátorítván magát így szóla magában:
„Nem bízom én immár semmit e világban,
Jobb holtom hogysemmint éltem a nagy
bűban!“
E szók után mindjárt méne a barlangban.

104. A nagy ember kérdi: kicsodák vol-
nának?
Zeng a föld hangjától az ő nagy szavának,
Egy szemé közepin az ő homlokának,
Az is csak kerekded mint bagoly madárnak.

105. Az ifju Árgirus bátorsággal szóla:
Micsoda járásban ő akkoron volna,
Eleibe neki nagy szóval számlálá,
A fekete várost tőle tudakozá:

106. A nagy ember szóla: „Hallod-e, jó fiam,
Sok tartományokat immár én bejártam,
De én annak hírét soha nem hallottam,
Ím tetőled hallom, de többé nem tudtam.

107. Várj reggelt, jó fiam, talám megmond-
hatom,
Mert a tündéreket én reggelre várom.
Tőlök mind fejenként én megtudakozom:
A ki tudja, társul veled elbocsátom.“

108. Egy vadat a nyársra egészen voná.
Inasával együtt Árgirust jól tartá,
Minden nemzetségét tőle tudakozá,
És miért fáradna, ő azt is megtudá.

109. Más napra virrada, tündérek jáának.
Sok ajándékokat önköi hozának.
Barlangban övelek oly sokan valának
A nagy ember szóla, hogy mind hallgának:

110. „Tudom hogy fejenként tískat jár-
tatá,
A fekete várost talám hallottátok.
Melyiteket hallotta, nekem megmondtok:
Nem gonoszról kérdem, nem lén bán-
tók.“

111. Egyik is közzülök azt meg nem mondhatta,
Mindenik azt mondja : a várat nem tudja,
Sőt még csak hírrel is soha nem hallotta.
A szóra egy sánta ember oda juta.

112. Hogy a szóknak okát megértette volna,
Ottan felkiálta, hogy ő azt jól tudná,
Az ő fél lábát is ott szegték meg, monda,
De felette messze az a váras volna.

113. A nagy ember hívá, neki parancsola :
Magát ifju mellé utitársul adná.
Oda nem mér menni : sánta ember monda,
Mert ő onnan soha nem jöhetne vissza.

114. „Én ott a várasban sok károkat tettem,
Mert farkas képében sok károkat tettem :
Mihelyt ők megtudják hogy én oda mentem,
Halálom énnekem öközöttök leszén.“

115. A nagy ember monda : „Hallod, mit beszélek :
Menten menj, ne várjad többé hogy küldjelek.“
Akaratja ellen útra eredének,
Nagy erős utakon éjjel nappal mennek.

116. Menésben sok üdö immár hogy tölt volna,
Egy nagy magas hegyre felmentenek vala,
Egy nagy széles mezőn várást megmutatá :
„Nem megyek már tovább — az ifjunak monda —

117. Mert ha a határba immár én bemegeyek,
Mihelyest önekek abba leszen hírek,
Tudom én bizonynyal, engemet megölnek.
Menj el, járj békével, én is visszatérek.“

118. Árgírus köszöné, nagy hamar indula.
Fekete várasba hogy immár eljuta,
Egy özvegy asszonyhoz talála szállásra,
Kinek gazdagsága kővára nagy vala.

119. Jó kedvével asszony ifjat befogadá,
Kérdé : honnan jönne s mi szándéka volna ?
Nemzetét s országát asszonynek megmondá,
Honnet jó s mit keres, ő azt is megmondá.

120. Az asszonyt végtére ifju kérdé vala :
A változó helyet tudná-e hól volna ?
Mert öneki oda még nagy gonджа volna :
Neki megmondaná, azon kéri vala.

121. Az asszony felele, ifjunak ezt monda :
„E várason csak túl az nem messze volna,
Egy nagy szép ékes kert csak mellette volna,
Kiben egy szép leány mindennap mulatna.

122. Csak egyszer napjában a leány bemenne,
Hat szolgáltól leány megyen be övele,

Monda, hogy ő volna tündérek királya.“
Ifju hogy ezt hallá, ugyan megvidula.

123. Szemét el nem vérszi az asszony óröla,
Ő sok büdösását erősen csudálja,
Járással hogy gyözte? álmélkodván mondja,
Az ő szép személyét nézni el nem ünja.

124. Királyfi öneki azt is megbeszélé,
Hogy ő a leányért jött volna ily messze :
Mint lett volna dolga, azt is megjelenté,
Kiröl ím az asszony gondolkozni kezdé.

125. Hajadon leánya asszonynek szép vala :
Ez gazdag királyfi! magában gondolá ;
Ím mely szép termetü! magában azt monda ;
Leányomat neki adom házasságra.

126. Álnökságot asszony azontúl gondola
Miképpen leányát öneki adhassa,
Nyugodalmat ada neki éjszakára,
Inasát kihívá az házból titokra.

127. Nagy sok hazugsággal ötet elhítheté,
Hajadon leányát öneki ígéré,
Hogyha ő kérését beteljesítené.
Beszédét az asszony ilyenképpen kezdé :

128. „Mikoron bementek uraddal a kertben,
Ez a kis tómlóeske legyen te kezdedben.
Mihelyt annak szelét uradra eresztéd,
Nebéz álom ottan szemekre terjed.

129. A szép leány ottan mikor el-kimenend,
E kicsiny kenettel ő szemeit megkend,
A nehéz áloból ötet felserkentsed :
Ha úr akarsz lenni, fiam, ezt miveljed.“

130. Maga ¹⁾ az asszonynek más szándéka vala,
Mert édes leányát Árgírusnak szánta,
De a bolond inast ím mint eláltatá.
Asszonynek engede, urát elárulta.

131. Reggelt alig várja, Árgírus felkele,
A megmondott helyre inasával méne ;
A szép drága kertet mikoron elérte,
Lassacsán a kertnek ajtaján beméne.

132. Csuda ékességét a kertnek csudálja,
Szép folyó forrásra a kertben talála,
Mintegy olvasztott réz olyan színü vala,
A helynek is nevét arról híják vala.

133. Zöldellő borostyán kertet környülfolta,
Cyprus és puszpánggal a kert teljes vala,
Pirosló narancsfák a kertben plántálva,
Líliom virágok nevedeknek vala.

1) Ámbár. Az új kiadásokban : noha.

134. Kertnek közepiben sok füvek valának,
Szagos balzsamofák szépen illatoznak,
Szép kiterjedt sűrű nagy magas cédrusfák
Napnak fénye ellen árnyékot tartanak.

135. Egy szép tiszta forrás fáknak árnyékában
Szépen gombolyógván, földből kibuzogván
Szép lassu folyással kertben széljel folyván,
Gyenge szép pázsitot mindenütt áztatván.

136. Drága szép nyoszolya ott a kertben
vala,
Szép gyenge fátyollal beborítva vala,
Mindennap a leány abban nyugszik vala,
Szép leveles fáknak híves árnyékába.

137. Ifju szép Árgirus mihelyen meglátá,
Az ágyra borulván ugyan megvidúla,
Az ő szeretőjét fáradt teattal várja,
Inasa csak közel nyoszolyához állá.

138. Asszonytól adatott tömlöt megszorítja,
Álomhozó szellőt urára bocsátá,
Mely miatt Árgirus úgy elaludt vala,
Mint egy holt-eleven, ágyra borúlt vala.

139. Nem sok idő múlva a leány eljuta,
Ki páva módjára ajtón benyomtata,
Hat szép gyenge leány öutána vala.
Ő szokott helyére menni siet vala.

140. Igen kellemetes meleg idő vala,
Földig terjedt haja mint egy sátor vala,
Szép fényes tündöklő aranszinű haja,
Szép gyenge személynek árnyékot tart vala.

141. Testén ingadozik testszinű ruhája,
Lengedező fátyol fejére borítva,
Gyenge zöld pázsitot ő azzal csapdossa,
Gyenge piros színe mintha mosolyogna.

142. Fejér gyenge lába minthattyúnak tolla,
Saru az ő lábán akkora nem vala,
Csak a lába feje mint hó látszik vala,
Zöld harmatos pázsit nedvesíti vala.

143. Mihelyen Árgirust nyoszolyán meglátá,
Megismeré, mindjárt reája borúla,
Gyenge kezkenyövel orcáját bevonja,
Veritékét mindjárt megnyihthé rajta.

144. Monda: „Édes lelkem, serkenj fel álmodból!
Hadd vigasztaljalak sok búdosásidról,
Értekezem tőled ¹⁾ sok fáradságidról,
Ez ideig való próbán forgásidról.

145. Ne resteld elhadni érettem álmodat:
Lám nem restelted te sok fáradságidat.

Felvettél érettem, szívem, sok munkákat:
Kelj fel, édes lelkem! hadd halljam meg
szódat.“

146. Az ő feje felett tön sok sírásokat,
Inasának végre monda ilyen szókat:
„Im látom uradnak veszedelmes álmát,
Ha felsejken, mondd meg tőlem hallott szókat:

147. „A te szép szeretőd itt vala — azt
mondjad —
De te el nem hattad érette álmodat,
Még csak kétszer eljő látnia tehozzád,
De többszer el nem jő, ezt bizonynyal tudjad.

148. E beszédek után buzgó ohajtással
A leány elméne keserves sírással.
Árgirusnak szemét szokott orvossággal
Az inas megkené, felkele azonnal.

149. Kérdé: itt vala-e az én szerelmesem?
Mondá, hogy itt vala: síra keservesen,
De hogy fel nem kelél elméne tetőled,
Ilyen szókat hagyott mondanom teneked:

150. „Kétszer még eljövök szeretöm látnia,
De a mi törvényünk többé nem mutatja:
Ha akkor fel nem kel személyem látnia,
Nem jöhetnek többé neki látására.“

151. Másod nap is délkor a kertbe jutának,
Hasonlatosképpen akkor is járanak.
Szállására menvén, asszony az inasnak
Ajándékot ada, hogy enged szavának.

152. Harmadszor Árgirus a kertbe beméne,
Könyve lugörögván feltekinte mennybe:
Nagy fohászodással istenhez könyörge:
„Hallgass meg engemet, ki lakozol mennybe!

153. Ennyi fáradságom ne legyen hiába,
Atyámat, anyámat az én országomba
Érette elhattam, jöttem az országba:
Ha meg nem láthatom, esem rút halálba.“

154. A szép vetett ágyon nem akar fekünni,
Árnyékos fa alatt akar csak sétálni,
Az álomnak magát nem akará adni.
Az inas búskodik, nem tud mit mivelni.

155. Nagy sok ideiglen széljel sétál vala,
Az inas melléje végre állott vala,
Az ajtót is immár megnyitották vala:
Álomhozó szellőt hogy reá bocsátá.

156. Királyfi az ágyra nem mehetett vala,
A szép zöld pázsitra fa alá dült vala,
Melyet a szép leány eszébe vött vala,
Keserves jajszóval megyen öhozzája:

157. Én édes szerelmem! atyádat anyádat
Érettem elhagytad gazdag országodat,

1) Tudakozzam tőled . . .

Mely hiába totted sok fáradságodat,
Csak egyszer hallhatnád én keserves szómat!

158. Jaj mely nyomoriság szálla én szivemben,
Hogy nem beszélhetek veled keservesen,
Nem láthatlak immár többé életemben,
Ha most nem lehetek, szivem, veled szemben!

159. Mert ember nem mehet ez országból
oda,
A madár sem mehet ez országból oda,
Én is nagy munkával jöttem ide — monda,
Többé ide jönöm már nem szabad volna!

160. Bár csak egyszer látnám, szivem, vígkedvedet,
Hallanád füleddel az én beszédemet,
Fülem is hallaná a te beszédedet,
Nem szánám letenni az én életemet!

161. E szók után leány földről fölemelé,
Nyoszolyában ülven az ölébe vévé,
Sűrű könyveivel soká serkengeté,
Orcáját egészen vele nedvesité.

162. Mind egész estvélig feje felett síra,
Sok siralmas szókat feje felett szóla,
Keserves jajszóval ötole elvála,
Az ő inasának végtére így szóla:

163. „Szerelmes rózsámnak, ifju Árgírusnak,
Mondd meg ezen szóval, az én virágomnak:
Holtig érte adtam magam nagy bánatnak,
Im lásd: rabja vagyok immár az halálnak.

164. Nem jöhettek immár többé öhozzája:
Legyen már csendesem tölem az ő tagja:
Kit öneki hozott telbetetlen álma,
Kit mostan restelle érettem hagyña.

165. Nem türheté még is, de visszafordúla,
Testét apoglatja és csókolja vala:
Mely nehezen lélek a testet elhagyja,
Ily szive-szakadva töle nem válhata.

166. „Bizonyyal jól tudom, én édes szerelmem,
Neked is ez nehéz hogy nem láthatasz engem,
Mind hiába ennyi fáradságod leszen,
Töltsd ki azon bosszúd, ki árulód leszen.“

167. Az inas is immár ugyan szánja vala,
Költeni nem meri, mert igen fél vala;
A szép leány viszont inasnak így szóla:
„Ez szeretőjének öhozzá tanácsa:

168. A kisebbik szegről vegye le szabljáját,
A nagyobbik szegre tegye az ő kardját,
Es így kitöltheti bosszúmat s bosszúját,
Ha abból fogadja szeretője szavát.

169. Mert ha eddig régen oda totte volna,
Velem eddig régen beszélhetett volna,
Kedve szerint velem mulathatott volna,
Én is ennyi búra nem jutottam volna.“

170. Az inas eszébe ezt nem vette vala;
A leány elmenvén, urához járula,
Serkenető kenővel felköltötte vala,
Könyve miatt teste mind azon víz vala.

171. Monda: Im, úristen, mint megveré-
teztem!)
Az inasa mondá: De nem veréteztél,
Hanem szép szeretőd áztatott könyvével.
„Mit mondá jó szolgám? hogy nem költöttél
fel?“

172. Miért mondod, uram, hogy nem költö-
telek?
Földről szeretőddele ide emeltelek,
Ez ideig vele mind itt könyveztelek,
De ha fel nem keltél, róla mit tehetek?“

173. Leánynak keserves beszédit számlálá,
Kin a szép Árgírus ugyan elájula.
A szép leányt ő is sokáig siratá,
Életét nem szánja, magát halni adá.

174. Monda: „Megérdemlem érette a halált,
Hogy én el nem hagytam érette álmodat.“
Inas mondá ismét: „Halljad az én szómat,
A leány meghagyá mondanom ily szókat:

175. Te ne igyekezzél soha öutánna,
Hanem inkább térj meg atyád országába
Innet ez országból, mert nekem ezt mondá:
Hogy még a madár is nem mehetne oda.

176. Homályos beszéddel végre mondá ily szót
„A kisebbik szegről levegyed szabljádat,
A nagyobbik szegre függeszszed kardodat,
Ha bosszút bosszúval állani akarod.

177. Mert hogy ha eddig is oda tette volna,
A te szeretőddele beszélhetett volna,
Minden kívánságod betölthetted volna,
Ő is ennyi búját nem szenvedte volna.“

178. Árgírus inasa azt gondolja vala
Hogy ottan szabljáját nem jó helyen tartja;
De a bölcs Árgírus ottan ezt megtudá,
Hogy inasa volna neki árulója.

179. Az ő kardját ottan nyakában megfogá,
Nagyobbik szegének ő nyakát állítá,
Inasát pediglen kisebb szegnek tudá:
Hüvelyéből kardját azontúl kirántá:

180. „Most veszem eszembe, hogy te vagy
árulóm,
Az én szeretőmtől voltál te megfosztóm,

Az ő szépségétől voltál elszakasztóm,
Hogy én kegyesemet többé nem láthatom.

181. Jóllehet énnekem érte kell meghalnom,
Neked is akarom halálotdat látnom,
Tőle megfosztottál engem, jaj mint szánom,
Nem látom már többé szegényt, jaj mint
bánom!¹⁴

182. Neki megbeszélé keserves inassa
Ő álnok asszonya mint megcsalta volna,
Gazdag uraságot neki ígért volna.
Keserves Árgírus nekie így szóla :

183. „Nem volt-e énnekem tereád nagy
gondom,
Senki kivülötted nem volt utitársom,
Köz lött volna veled minden uraságom,
Jaj mint vesztél engem! de majd bosszúom
állom.“

184. Azonban ¹⁾ ő kardját kezébe ragadá,
Inasa térdeplik, a fejét elcsapá.
A szállásra menvén, asszonyt megátkozá,
Szörnyű átok alatt leányostól hagyá.

Második része.

1. Halljuk meg immáron az sok könyhul-
lását,
Kegyetlen kösziklák között búdosását,
A halál torkából megszabadulását,
Búdosása után sok nagy vigaságát.

2. Másod napon reggel bánattal felkele,
Sok könyhullatással városból kiméne,
Nincsen már sehova semmi remésége,
Keserűnek tetszik világón élete.

3. Iszonyú kegyetlen havasokon mégyen,
Hol lenne halála, ő csak azt keresné.
Egy szép forrás mellett ő maga leüle,
Ily keserves sírását ő magában kezdte :

4. „Jobb holtom énnekem, hogysémmint
életem,
Nem láthatom többé az én víg szerelmem,
Kiért én nem szánom letenni életem,
Általutóm majdan rajtam én fegyverem.

5. Oh édes vén atyám, szerelmes vén anyám,
Kiért hitetlenül országom elhagyám,
Az én gyilkosomat csak velem elhoztam,
Édes rokonimat bezzeg messze hattam.

6. Légy jó egészségben szerelmes két bá-
tyám,
Kikkel én a kertben szerencsét próbáltam ;

Nap és hold, a kiknek világánál jártam ;
Átkozott nyoszolya, a hol én aludtam.

7. Légy egészségben te is, édes szerelmem!
Jaj ez idegen föld majd megemészte engem,
Keserűnek tetszik világban életem,
Szerelmemnek mérge majd megemészte engem.

8. Én szép fehér testem, kit gyengén tar-
tának,
A fuvó széltől is megoltalmaztanak,
Hol a te koporsód? Vadak elszaggatnak,
Ki temet el téged valyon, s kik siratnak?

9. Légy egészségben már, én utolsó napom,
Melyen e világból leszen kimulásom,
Én utolsó óráim majd leszen halálom,
E csurgó forrásnál majd leszen halálom.“

10. Kardjának a végét a földre bocsátá,
Hegyét oldalában szive aránt tartá,
Az által hogy esnék hirtelen halálba —
Azonban énekszót az erdőben halla :

11. Hirtelen tekintte, egy szép leányt látá,
Úgyan megrettene, viszontag felállá,
Mert istenasszonynak ötet véli vala,
Az ő szépségében álméldokdik vala.

12. Tündér leány volna? őtöle megkérde,
Ő is kérdésére neki megbeszélé,
Keservessen tőlle jövendőket kére,
Melyre a szép leány aképpen felele :

13. „Mostan, te szép ifju, meg ne öld ma-
gadat,
Dolgaidnak várjad jóra fordulását.“
Ő magában ismét viszontag így szólla :
„Jobb holtom, hogysémmint éltem ily nagy
búba.“

14. Napról napra, látom, öregbül bánatom,
Jobb az én testemből lelkem el-kimúljon,
E keserves világ hogysen így gyötörjön.“
Szablyáját kirántá, hogy többé ne éljen.

15. Iszonyu ordítást azonnal meghalla,
A melynek miatta haja feláll vala,
Azt alítja : sárkány és oroslán volna,
Egymásra találtak, vívznak a barlangba.

16. Monda ő magában : „Ki magát megölné,
Isten országának lakója nem lenne,
De jobb nekem, úgymond, mennem a bar-
langban,
Hadd szaggassanak el oroslánok abban.“

17. Hogy elközelgete, tekintvén barlangba,
Hát három ördögfi nagyon vinnak abba,
Azokat megkérde, hogy mi dolog volna ?
Ifju Árgírusnak így felelték vala :

1) Azalatt.

18. „Egy atyától valók mind ez hárman va-
gyunk,
Az atyánktól maradt örökségen vivünk,
Ez három jószágom mí meg nem állhatunk,
Ha igazat itélsz, szódra rá hallgatunk.

19. A bocskor s palástnak oly ereje vagyon,
Hogy a ki ezekben felöltözve vagyon,
Háromszor ő magát az ostorral sújtván,
Azt mondja : „ott legyek a hol én akarom“ :

20. Minden kétség nélkül azonnal ott le-
szem,
Hogyha dolgaiban bátorságos leszen.
Nemdenem méltó-é haragudnunk ezen,
Kinek egymás nélkül semmi haszna nincsen.

21. Középső öcsénknek hagyott ily hatal-
mat,
Valamikor akar minket leszállíthat,
A mely miatt vallunk sok bosszuságokat :
Lássad, édes bátyám, te itélj igazat.“

22. „Atyafiak vattok, mit vívtok ? azt mondá,
Hallgassatok reá az én mondásomra :
Én majdan titeket igazítlak jóra,
A melyik érdelemi, annak itélem ma.“

23. Háromfelé három nagy hegyet mutat,
Hogy a ki először onnet visszajutna,
A hasznos jószágot mert ő annak adná.
Hova futamnáak ? készek lőnek hozzá.

24. A bocskort lábára, palástot vállára,
Felvéve, az ostort markába szorítá,
Háromszor ő magát sújtja és így szólla :
„Hipp hopp szeretőmnél legyek“ : ő azt
mondá.

25. Mint sebesen lőtt nyíl földről ragad-
tatók.
Míg visszatérének, mindaddig viteték,
Hallhatatlan messze hirtelen távozóék,
Szerecsse szegénynek ilyen jó adaték.

26. Középső ördögfi mihelyt haza juta,
Megtudá Árgirus hogy ő elment volna,
Ő tudományával szegényt leszállítá ;
Egy nagy hegyoldalban földre esett vala.

27. Hallhatatlan messze hirtelen ment vala,
Mert immár utánna nem mehetnek vala :
Keserves Árgirus ő magát siratja,
Még csak madarat is ő nem láthat vala.

28. Magában gondolá, hogy hegyre felmenne,
Nagy keserves szemmel mindenfelé néze,
Magát az halálnak mindjártást ereszté,
Azomban a hegynek egyenest erede.

29. Szintén kenyere is már elfogyott vala,
Egy kis pogácsája ruhájában vala,

Éhséget gyökérrel ő enyhíti vala,
Teljes harmad napig el-feljutott vala.

30. Drága nagy szép várat látá hegy te-
tején,
Kinél soha szebbet nem látott eltében,
Akará hogy e vár felé közel menjen,
Egy szép leány jöve várból eleiben.

31. Mindjárt megismeré hogy Árgirus volna.
Asszonyhoz a leány mindjárt futott vala :
„Ihol jó Árgirus, asszonyom!“ azt mondja.
Mely szóra az asszony mindjárt arcul csapta :

32. „Valyon s ki hinné el? mit hazudsz
előttem ?
Csak álmodban láttad, azt inkább elhittem.“
Más szolgálója is ez híren kifuta,
Látá, megisméré, örömmel megtére :

33. „Asszonyom! szeretőd ihol jó“ így
szóla.
Annál is szörnyebben asszony arcul csapá.
Harmadik futamék, az is ott meglátá,
Asszonyhoz beméne, ilyen szókat szóla :

34. „A te szép szeretőd ihol jó, asszonyom!“
Azt is arcul csapá, nagy haraggal mondván :
„Megbolondultok ti, a mint arányom,
Vagy tréfát tartónak álltok, mint látom.

35. Lehetetlen dolog hogy ő ide jőne,
Az emberi nemzet ingyen se remélje,
Ha szárnya volna is gond volna jönie.“
Leányok kiálták, hogy bizony ő jőne.

36. Ő maga negyedszer kétséggel kiméne.
Mihelyen meglátá, ottan megisméré.
Fáradságát látá, rajta keserüle,
Ő sok búdosásán megeseék a szíve.

37. Kiterjesztett kézzel nyakára borúla,
Nagy öröme miatt ugyan nem szólhata,
Gyenge lágy ruháját könyvivel áztatja,
De szíve sokára helyére megállá.

38. „Hogy érdemlettem ezt, monda, szép
virágom !
Én édes szép rózsám, nagy szép Árgirusom ?
Kész vagyok már érted halált megköstolnom,
Úgy is nagy sokszor volt immár e szándékom.“

39. Egymás-szeretők közt mely szokott
lennie,
Egyik a másikkal nagy sokat beszéllé ;
De hogy senkinek már neheze ne lenne,
Csak rövid beszéddel minden ember értse,

Harmadik része.

1. Ifjat megolelé, házára bevivé:
Minden szerencsését ¹⁾ neki megbeszélle,
Minden fáradságát csak semminek vélé,
A szép gyenge szűzzel játszadozni kezdé.
2. Csattogó szerszámok a várban valának,
Kiktől zeng piaca széllel a városnak,
Világos paloták ékesen ragyognak,
Aranyos vitorlák naptól csillagognak.
3. Drága szép ékes kert ott a várban vala,
Szép ékes folyóvíz ott a kertben vala,
Fénylik a közepin a Venus temploma,
Szép aranyból csinált Bellóna oltára.
4. Sűrű szép virágok, árnyékos fák között
Az Ammon istennek kedves szép éneket
Hangos szóval monda Venusnak serege,
Mint anygali szép szó hallatik zengése.
5. Ebben szép Árgírust egyedül bevivé.
Mint a szép Diána úgy megyen előtte,
Virágos fák alatt vannak leülésbe,
Holott szép Árgirus gyakran dől ölébe.
6. Szép vetett nyoszolyák a kertben valának,
Hol egyen s hol máson nagy szépen nyugosznak,
Lágy ruhájok széltől lassan ingadoznak,
Mind a ketten, szépek, nagy örömben vannak.
7. Néha ott elmenvén csipdes szép violát,
Nagy gyakorta ismét az ő szép mátkáját,
Kezkenő szélivel illeti orcáját,
Külömb külömbféle rózsákat mutogat.
8. Sok vigaság után kertből kísétálnak,
Örömben szerzenek gazdag lakodalmat,
Hozzája hasonló tündér asszonyokat
Házához hivata, kikkel vígadának.
9. Mikoron minnyájan asztalnál volnának,
Senki nem bánkodik, minnyájan vígadnak:
Egy nagy bánat éré szívet Árgirusnak:
Szemben ülven a szép leány mátkájának,
10. A vigaság közben ötet areul csapá.
A leány nem szólla, csak fejét lehajtá;
Ismét vigaságban ő magát foglalá:
Másodszor is ifju leányt areul csapá.

11. Asszony barátítól ugyan megszegyenlé,
De még is nem szólla, csak fejét tekeré.
Harmadszor is ifju leányt areul üté;
Neki így felele, tovább nem tűrheté:

12. „Te Árgirus! ezért fáradtál-e értem,
Hogy vendégim előtt így gyalázz meg engem?
Szégyennel illesed én királyi fejem?
Mondjad okát mostan énnekem, édesem!”¹⁴

13. A leánynak szeme könyvben forog vala,
Árgirus is rajta úgy kesereg vala;
Szép ékes beszéddel neki így szól vala:
„Majd meg mondom okát, szívem, hallgass reá.

14. Atyámat anyámat éretted elhattam,
Gazdag országotól nagy messze távoztam,
A te szerelmédért nagy messze búdoztam,
Veszedelmes helyen nagy sokat forgottam.

15. Mikor már házadhoz közel laktam volna,
Három szép szüzeány előmbe jött volna,
Kik felőlem neked jó hírt mondnak vala:
De te mind a hármat areul csaptad vala.

16. A mely lehetetlen dolognak azt vélted,
Hogy én jelen lennék akkor teelőtted,
Mind addig a míglen nem láttál engemet:
Negyedszer úgy jövel látni személyemet:

17. Olyan lehetetlen dolognak én véletem,
Hogy megharagudnál, immár én itélem:
Tudom hogy egyaránt gyötör a szerelem:
Semmi haragodat ebből nem reméllem.”

18. Monda a szép leány: „Árgíre, szerelmem!
Most látom: gonoszbul hogy nem ütél engem,
Ezzel nem kisebbül az én emberségem,
Sőt inkább öregbul az én tisztességem.”

19. Nagy szép szeretettel éltenek egymással,
Sok búdosás után szép nyugodalommal,
A sok bánat után jeles vigasággal,
Senkitől nem félnek, vannak bátorsággal.

20. Nincs már Árgirusnak semmi fáradsága,
Annyi búdosását csak semminek tartja,
Mert a mit kívánt volt, már ölében tartja,
A mikor kívánja, szintén akkor látja.

21. A tündér leánynak sem buzog már szíve,
Helyén vagyon immár búdosó elméje,
Minden bánatjának vagyon immár vége,
Ez historiának is legyen már VÉGE.

1) Viszontagságai.

BÁRÓ BALASSA BÁLINT.

1572—94.

Gyarmati és Kékkői BÁRÓ BALASSA BÁLINT ¹⁾, egy régi fényes ház ivadéka, mely már IV. Béla alatt a hazának egy nádort, a következő századokban vajdákat, bánokat, főispánokat adott, unokája a Mohácsnál elesett Balassa Ferenc szörényi bánnak, fia János zolyomi főispán, kir. főkomornok s bányavárosi főkapitánynak, 1551-ben született ²⁾. Katonai s egyszersmind rangjához illő tudományos nevelést nyert. A főurak fiainak akkori szokása szerint, kik mielőtt a köz életbe léptek, fejedelmi vagy főuri udvarokban apródoskodtak, Bálint is II. János választott m. királyéban kezdte lovagi pályáját. A költői lélek korán ébredt a mély kedélyű ifjuban, s már 1572-ben, élte huszonnegyedik évében jelent meg tőle, Sándor szerint, egy füzet vers Krakóban 12r., ily cím alatt: *Beteg lelkeknek való fives kertecské*, de mely nyom nélkül elveszvé, tartalmát közelebről nem ismerjük. II. János halálával Magyarországra térvén, 1572-ben atyjával Jánossal, kit Miksa király a rendek kérésére az ellene fenforogott árulási gyanu alól felmentett s neki megbocsátott, megjelent a pozsonyi országgyűlésen, s midőn Rudolf király koronázása alkalmával a magyar úri ifjak többféle vitézi játékokkal mulatnák az udvart, köztök Balassa Bálint egy méstérségesen járt juhásztánccal csudálkozásra ragadá a fejedelmi nézőket ³⁾. Midőn Miksa, Bátorin Istvánval együtt a lengyel királyságot keresvén, ennek gyengítésére Bátorinak Erdélyből kiűzött vetélytársát Békési Gáspárt segítené, s ez mind császári csapatokkal, mind magyar urak hadaival 1575-ben Erdélybe rontana, Balassa Bálint is segedelmére sietett: de Erdély határain a fejedelemhez robbanó huszti kapitány Kornis Gáspár által éjjel s nagy erővel megtámadtatván, csapatja szétveretett, ő maga a futásban Hagymási lovasaira bukkanván ezek által megsebesítettett, elfogatott, s a fejedelemnek kiszolgáltattott ⁴⁾: ettől azonban fogságából utóbb, mint látszik öcsese Ferenc közbenjárására, kibocsátatván, kegyelmébe is annyira felvétetett, hogy tíz évvel utóbb, midőn végrendeletet alkotna, abban hitvese oltalmazójaul is Bátorit, a lengyel királyt, kérné ki ⁵⁾. Ezentúl Magyarországbán szolgált Rudolf részén a törökök ellen, név szerint Egerben is, mint verseiből kitetszik ⁶⁾; hogy azonban 1583-ban nógrádi főispánságot viselt volna, épen nem bizonyos ⁷⁾. 1584-ben Dobó Istvánnak, Eger egykori hősének, leányával Krisztinával kelt össze, kitől a következők évbén János fia, utóbb leánya született, ki Mérei alnádor hitvese lett. Házasságával kezdődtek költőnk családi bajai is. Vérbűnnel vádoltatott közel rokonsága miatt hitvesével; saját süve, Dobó Ferenc, visszatartóztatta huga örökségét, s egyéb vagyonkérdések s ilyekkel járó meghasonlások és izetlenségek el kezdék életét keseríteni. Mind ezek, mind betegsége s a hitvese ellen a kir. fiscus által indított pör 1585-ben octoberben a már említett végintézet megalkotására birták ⁸⁾, s végre 1589-ben, a folytatott üldözések és szégyenvallások, nem tudjuk önkénytelen, vagy épen ítélet által kiszabott számkivetésbe üzték ⁹⁾. Őt év múlva ismét a hazában leljük őt, hogy itt dicső halállal zárja be viszontagságokkal teljes életét. T. i. midőn 1594-ben az imént rendkívüli szerencsével megkezdett török háború folytatására nemesi felkelés rendelteték, a hathatósan buzdító Illésházy István tevékenysége következtén lelkesedve felkölt dunán-inneni nemesség zászlóihoz csatlakozott Balassa Bálint is, s Esztergam sikeretlen vívásában részt vevén, a hős Pálit a török golyók és tűz esőjébe kevesekkel követvén, vezére mellett mind két combjában megsebesítettett, s miután hattyuként utolsó dalát eléneklette, mint látszik célszerű gyógybanás hiányából, május

20-dikán a táborban kimúlt ¹⁰⁾. Tetemei a Kriván alatt fekvő Hibe városába vitettek vég nyugalomra ¹¹⁾. Énekeit, melyek a kibújdosása előtt megégetettek túl megmaradtak ¹²⁾, Rimai és más XVII. századbéli kisebb versszerzőkivel együtt Nadányi János, az ismeretes „*Florus Hungaricus*“ szerzője gyűjtötte össze, s adta ki Váradon egymás után négyszer (a negyedik Jankowich szerint 1626. 24-rétb.). Ezeket követte Fáber Mihályé ily cím alatt: „A néhai tekintetes nagyságos vitéz úrnak, *Gyarmati Balassa Bálintnak* és ama jó emlékezetű néhai nemzeti Rimai Jánosnak igaz hazafiainak és a magyar nyelv két ékességeinek *Istenes Éneki*, melyet a váradi negyedik editio szerint egynehány új énekekkel és imádságokkal kibocsátott Pozsonyban Fáber Mihály.“ 1676. 24. (a muzeum könyvtárab.), s még e században egy pozsonyi év nélk. s egy lőcsei Breviernél 1700.; a XVII. századb. ; Kolosv. 1701. Hely nélk. 1702. Lőcse 1704., 1720., 1730. Pozsony 1730. Kolosv. 1731. Debr. 1744. Pozsony 1776. Vác 1777. Pozsony és Pest 1790., ismét év nélk., s újra hely és év nélk., végre a XIX. században Pozsony és Pesten 1806. Ugy látszik hogy e kiadásokban nem foglaltatnak régibb (Krakóban megjelent) énekei, minthogy nagyobb részök vagy későbbi éveket visel, vagy világosan későbbi viszonyokra vonatkozik. Ezek kevés kivétellel vallásos tartalmúak, s rajtok azon mysticus jellem terjed el, mely részben ugyan a kor irányát jelöli, de kétségkívül Balassa egyéniségén is alapszik, melyet búzgó vallási nevelése s élte soknemű keserüségéi hangoltak el. T. i. mély, de elborult érzés uralkodik költészetén, mely a képes költői nyelv, tömörség s a versek dallamos lebegése mellett is, örömtelen hatást gerjeszt. Annál kedvesebb még mai nap is azon pár dala, mikben a természet s a vitézi élet szeretete derült tüzes röpdösést veszen, s meghatók hazafiai énekei, hol a haza hanyatló ügyét siratja. Az „*Átok*“ melyet „*Költői Régiségeim*“ közt 1828-ban kiadtam, nem a mi költőnké, hanem II. Balassa Bálinté, ki honti főispán és I. Leopold tanácsosa a XVII. század közepén virágzott, szinte adományzott költő volt, de versei a most említettten kívül világot nem láttak ¹³⁾. A Tarnovska grófnévali viszony is e II. Bálintot illette. Horányi I. Bálintnak deák (kiadatlan) verseket is tulajdonít ¹⁴⁾.

1) Nem gróf, mint *Bod Pétert* és *Horányit* I. 107. követve magam is régibb kézikönyvemben, s utánam mások, neveztük. A Balassák majd mind comesek, azaz főispánok voltak, s különösen mint Zólyomvára építői s e megyének századokon át szinte folytonos sorban főispánjai, zólyomi grófoknak nevezettek, de „örökös grófok“ nem voltak; ellenben mint Kékkőnek a XIV. század óta „örökös urai“ „tekintetes és nagyságos“ címmel tiszteltettek, mely a bárói kar járuléka. Ez illette Bálintot is, bár sem maga nem írja magát bárónak, sem atyja nem; de fia János, ki 1601-ben a boroszlói egyetemen mint tizenhat éves ifju meghalt, deák feliratu síremlékén, anyai nagybátyja Dobó Ferenc által „*Generosus et Magnificus Joannes Balassa Liber Baro de Gyarmat*“nak nevezetik. L. *Gyurikovic* : B. Balassa János síremléke, Tud. Gy. 1840. V. 125 s köv. Ő pedig e címet csak öröklés utján birhatta.

2) Nem 1550-ben, mint *Budai* I. 126. után hibásan írják. *Istvánfi* (nálam Colon. 1724.) 326. l. 1572-ről írva világosan mondja: „alterum et vigesimum natus annum.“

3) Leírja e táncot a szemtanu *Istvánfi* az id. h. s utána *Budai* I. 127.

4) L. *Istvánfi* a 333. l. és *Bethlen Farkast* Hist. de reb. Trans. 2. kiad. II. 302 s köv.

5) Név szerint abban is, hogy járna közbe István király a császárnál, miszerint ez a felesége ellen indított méltatlan (fiscalis) pörtől felmentés, tekintvén, ugy mond, az én *erdélyi fogságomat* is, és sok költséget, kit az ő felsége szolgálatjában heában költöttem és szenvedtem.“ Az 1585. oct. 3. Királyfalván alkotott végintézet szavai, mely a szepesi káptalan jegyzőkönyvéből másolva a magyar akad. magyar levelestárában találhatik.

6) L. a mutatónyvok közt az 5. számot.

7) Állítja ezt *Mocsáry Antal* Nógrád vármegye Esmertetésében, III. 115., de utóbb maga is a nógrádi főispánok sorából IV. 229. kifejeleti.

8) „Az én feleségemnek pedig — mondja a végintézet egy szakasza — *hagyom fő tótórul* az felséges lengyel királt, könyörögvén ő felségénél az élő istenért, hogy tekintse meg az én

szegín megholt atyámnak szolgálatját és barátságát, kívül ő felségéhez volt iffiu korában; és az minemő jóakarattal ő felsége öcsém által mutatta magát hozzám lenni. Bizonyítsa meg azt az szegín gyámoltalan árvához, az én feleségemhez, és *intercedáljon* ő felségénél *császáruk-nál mellette: hogy ő felsége engedje meg törvényét, és ne vexálja eféle méltatlan perekkel, kire ez jövődő gyűlésben citáltatta...*“ Továbbá ő felségének az én régi kegyelmes uramnak lengyel királynak ezen is könyörgök, hogy ő felsége *Dobó Ferencet* is az ő kegyelmes intésével *intse arra, hogy az elvett jószágot és marháját (vagyonát) adja meg az szegín árvának feleségemnek, és hagyjon békét mindenből neki.*“ Ismét: „A mi az holdolt jószágot illeti: annak successiója az én magzatamtól úgy veszhetne el, hogyha az én házasságom nem András urambátyám és öcsém akaratjából esett volna; de merthogy ugyan urambátyám predikátora esküttetett is meg, és sem bátyám sem öcsém nem reclamált az én házasságomnak, quod semel placuit, alias displicere non potest: mert öcsém között az holdolt józágnak divisioja is házasságomok utánna ment véghez: azért valami jószágom mind az Balasi Lászlótól reánk szállott jószágom, holtom után az én magzatomok illeti.“

⁹⁾ Önkénytelen kivonulásra mutatna a Bujdosó énekének (I. alul a 8. szám alatt) e helye istenhez:

Könyörgök: nekem is hogy légy már vezérem,
Mert im bújdosni úz nagy bú és szemérem.

Számkivettetésre viszont azon ének e sorai:

Hogy bújdosásom ideje tölte után
En édes hazamba térjek ismét vígan.

Kimenetelének idejét is ez ének vég szaka határozza meg. Hogy 1591-ben is még künn volt, egyik könyörgő éneke vég szakjából tudjuk meg (I. színte a mutatványok közt 10. sz. alatt).

¹⁰⁾ L. *Isteánft* az id. h. 386. — *Bethlen Farkas* e helyt mondja: . . in cujus (arcis Strig.) uno assultu praeter alios Valentinus Balassa *heros celebris* cecidit III. 201.

¹¹⁾ Miképen az *Rimai* „Elogiumból“ kitetszik, hol így ír:

Hibe városának, hol nyugszol, állása
Ott vagyok, Krivánnak hol magas havassa.
Vandéfgodóját minden úgy szállhassa,
Szerezet *) tekintvén, hogy meg is állhassa:

Mondván: Itt fekszik az a Balassa Bálint,
Ki kevés öröm közt nyelt sok keserves kint,
Kinek írásiba a ki jól is tekint,
Elmje báronyán szemlélhet skálát színt.

¹²⁾ L. a Bucsuéneket a mutatványok közt. 7. sz. *Wallaszky* mondja ugyan a *Conspectus* második kiadása 170. lapján, hogy „carmina (eius) fusa suavissime . . . praeter typis frequenter expressa, quam plurima in eruditorum bibliothecis supersunt manuscripta“: de én sem könyvtárakban és kéz alatt ilyenek nyomokba nem akadhattam; sem költőnk lelkes utódja b. Balassa Ferenc úr olyanokat családja gazdag levéltárában föl nem fedezhetett.

¹³⁾ A két Balassa Bálintot felcseréli egymással nem csak *Mocsáry* III. 115., hol azt mondja II. Bálintról miszerint „verseit *kösr* bocsátott munkájában“ ő is gyönyörűséggel olvasta; hanem a genealog *Lehocky* is, hol a II. Bálint s ennek Ferenc öcsce köztí pört, melyről *Kazy* Historiája II. köt. 174. l. beszél, I. Bálintnak tulajdonítja. — Egyébiránt mind a két Bálint hagyományja kiadását a mívelt lelkű b. Balassa Ferenc úrtól várhatjuk, azok életrajzaival együtt.

¹⁴⁾ „Suavis, u. m., in latina lingua poeta, in patria vero alter Pindarus.“ I. 107. — Egyébiránt létezik egy általam nem látott „Vita Valentini Balassa, hungaricis rhythmis descripta“ év és h. kitétele nélkül. Sr. Rimaitól, mely, nem tudom, különbözik-e a 11) jegyzetben idézett elogiuntól s azon pár dicsőtő verstől, mely Rimainak többi versei közt feltalálható.

1. Ének a Végekről ¹⁾.

Vitézek! mi lehet
E széles föld felett
Szebb dolog a végeknél?
Holott kikeletkor
A sok szép madár szól,
Melylyel ember ugyan él!

Mező jó illatot,
Az ég szép harmatot
Ád, mely kedves mindennél.

Ellenség híre
Vitézeknek szíve
Gyakorta úgy felbuzdúl!
Sőt azon kívül is
Csak jó kedvéből is
Vitéz próbálni indul:
Holott sebesedik,
Öl, fog, vitézkedik,
Homlokán vér lecsordúl.

¹⁾ Eredeti címe: In laudem consiorum, melyek alatt nem, mint némelyok szük a szók maijértelmében véve, az ország határőrjei kérel értenék, hanem azon úgy nevezett végyárak, és véghegyek, melyek valamely (a török által) hódított vidék ellenébe épültek, a török becsapások ellen. Ilyen volt Eger is, mielőtt a törökök által elfoglalítottok.

^{*)} Szer Molnár Alb. szerint symbolomot is jelent. Itt a Balassa sírkövén állott felirat értetik.

Véres zászlók alatt
Lobogós kópiát
Vitézek ott viselik,
Roppant sereg előtt
Távol a sik mezőt
Séljel nyargalják, nézik,
A párdúc kápakkal,
Fényes sisakkal,
Forgókkal szép mindenik.

Jó szerecsen lovak
Alattok ugrálnak
Hogyha trombita riad,
Köztök ki strázsát áll,
Ki lováról leszáll,
Nyugszik reggel, hol virrad:
Midőn éjten éjjel
Csataviseléssel
Mindenik lankadt, fáradt.

A jó hírért, névért,
A szép tisztességért
Ők mindent hátra hadnak,
Emberséggel példát,
Vitézséggel formát
Mindeneknek ők adnak,
Midőn mint jó sólymok,
Mezőn séljel járnak,
Vagdalkoznak, futtatnak.

Ellenséget látván,
Örömmel kiáltván
Őkkópiákat törnek,
S ha súlyosan vagyon
A dolog harcokon,
Szólíttatlan megternek,
Sok vérben fertezvéen,
Arcul reá térvén
Uzót sokszor megvernek.

A nagy séles mező
S a szép ligeterdő
Sétáló palotájok:
Az utaknak lese,
Kemény harcok helye,
Tanuló oskolájok;
Csatán való éhség,
Szomjuság s nagy hévség,
Fáradtság: mulatságok.

Az éles szablyákkal
Méltán örvendeznek,
Mert fejeket ők szednek:
Viadalhelyeken
Véresen, sebesen,
Halva sokan feküsznek;
Sok vad madár gyomra
Gyakran koporsója
Vitézül holt testeknek.

Oh végbelieknek,
Ifju vitézeknek

Dicséretes serege:
Kiknek e világon
Szerte szerint vagyon
Mindeneknél jó neve,
Mint sok fát gyümölcsesel,
Sok jó szerencsékkel
Áldjon isten mezőkbe.

2. Tavasz dicsérete ¹⁾.

Áldott szép pünkösödnek gyönyörű ideje,
Mindent egészséggel látogató ege,
Hosszu úton járókat könnyebbitő szele!

Te nyitod rózsákat meg illatozásra,
Te a filemile torkát kiáltásra,
Fákat te öltöztets soksinű ruhákba.

Neked virágoznak bokrok, szép violák,
Folyóvizek, kutak csak neked tisztulnak,
A jó hamar lovak is csak benned vigadnak.

Mert fáradtság után füre ment tagjokat
Sép harmatos füvel hízlalod azokat,
Új erővel építvén üzéshez inokat.

Sőt még a végbeli jó vitéz katonák,
A szép szagu mezőt kik séljel bejárlják,
Most azok is vigadnak s az időt mulatják.

Ki szép fuvon lévén, bánik jó lovával,
Ki vígan lakozik vitéz barátjával,
Ki pedig véres fégyvert tisztíttat csiszárral.

Újul még a föld is mindenütt tetőled,
Tisztul homályából az ég is teveled,
Minden teremtet állat megindul tebenned.

Ily jó időt érvén isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenként jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!

3. A magyar nemzet romlott állapotjáról.

Oh szegény, megromlott s elfogyott magyar
nép,
Vitézséggel, névvel, hírel vagy igen szép;
Kár hogy tartatol úgy, mint senyvedendő
kép,
Előmenetdre nincs egy utad is ép.

Kedvvel becsült vérrel már lett csufságossá,
Szabványdnak bőv zsoldja nagy olcsóságossá,
Megesorbult nemzeted változott korcsosság,
Neved ékessége nagy utálatosság.

¹⁾ Eredeti címe: In laudem verni temporis.

Föld reménségére felnevelt úrfiak
Szemétre vettek, úgy mint köz tyúkfiak,
Zsírokkal hízódnak az idegen fiak,
Hozzád nem különbek mint az ördögfiak.

Hazádnak szép vége mindenütt csonkán áll,
Sereged szép száma fogy, romol s szállton
száll,

Inséged nő s arad, s veled egy ágyban hál,
Bő étkeid helyett rakodik apró tál.

Ki szánhat? Bánd magad nyomorúságotat,
Mert nézi, nem érzi az csak romlásodat;
A ki építhetné te szép országodat,
Könnyen mulatja el csak záloglásodat.

Sem pénz, jószág mostan a méltó áru posztó
Nem indít hogy szolgálj, megszűnik az osztó,
Csudáld hogy minden rend nem kóborló s
fosztó,
A nagy orv mert kicsinyt szörnyebb felakasztó.

Oh kedves nemzetem, hazám, édes felem,
Kivel szerelmes mind tavaszom, telem,
Keseregj, sírj, kiáltst istenedhez velem!
Nálád, hogy szeretlek, legyen e vers jelem.

4. Krisztushoz vitézségért 1).

A szent háromságnak,
Kinek imádkoznak,
Jézus, másod személye!
Régi vitézeknek,
Roppant seregeknek
Győzhetetlen istene!
Tehozzád kiáltok,
Ki katonád vagyok,
Vigy, kérlek, vitézségre.

Régenten Dávidot
Juh mellől a pástort
Vüd 2) királyi felségre,
Midőn Góliáttal
A nagy óriással
Mégviva szemtől szembe,
Kit reménység ellen
Csudálatosképen
Adál neki kezébe.

Jó Makkabeusnak,
Jeftének, Sámsonnak,
Gedeonnak, Juditnak
Eszet, bátorságot
Adál, diadalmot,
Hogy vitézül járnának:
Midőn benned bízván,

Hadnagyságod után
Szerencsét próbálnak.

Most is vitézeknek
Te vagy bátor szivek,
Kik veled dicsekednek,
De a kevélyeknek
Kik mással kérkednek,
Csak szégyenvallás helyek:
Mert kit te nem segísz,
Szíve, esze elvész,
Hátat ad ellenségnek.

A te nagy nevedben
En is most, istenem!
Kötöttem fel szablyámat;
Sok jó szerencséket
Várok csak tetőled,
S vitézlő sok szép jókat:
Mert nem fizetésért,
Sem gazdag prédáért
Járom, tudod, utamat,

Hanem szent nevedért
S a szép tisztességért,
Kiben megkisebbitél;
Noha nem méltatlan,
Mert rút és számtalan
Bűnömért rám gerjedtél:
De, kérlek, felejtsd el
Undok vétkeimet,
Lám, már eléggé vertél.

Te vagy szál kópíám,
Te vagy éles szablyám,
Jó lovam hamarsága;
Elmémmnek vezére,
Karjaim ereje,
Én szivem bátorsága:
Bízván szent nevedbe,
Megyek örvendezve,
Bátran, karomlóidra.

Csak tereád hattam
Életemet, uram!
Valamely helyen járok;
Bátorságot, eszet,
Sok jó szerencséket
Csak jóvoltodból várok:
Orcámról töröld el
Szép vitézségekkel
Szégyent, kit még is vallok,

Hogy vidám orcával,
Szép háládással
Én felmagasztaljalak;
E széles világnak
Téged hadnagyomnak
Örömmel kiáltalak;
Vérrel festett szablyát
Ki adsz olyanoknak,
Kik zászlód alatt járnak.

1) Eredeti címe: Hymnus ad deum filium pro impetranda militari virtute.

2) Vívéd.

5. Lelkem mint Noé galambja
Magát ép hitivel adja.

Segélj meg engemet, én édes istenem,
Reméltelenségben ne hagyj elsilyednem!
Ím minden elhagyott, nincsen hová lennem,
Nem tudok mit tennem.

Sok nyavalya miatt apadott hitemet
Most többítsd meg bennem, segélvén enge-
met,
Kit e világ utál, csufolván engemet,
Vesztett életemet.

Mint galamb, mely Noé-bárkából kirepült,
Nagy vízőzón miatt meg bárkára került,
Szájban ágat hozván, meg a helyére ült,
Ki zöld ággal újult.

Szintén úgy most lelkem ő nagy inségében
Meg tereád került kételenségében,
Noha elhagyott volt most reméltetében,
Rád szállott hitében.

Új könyörgést hozott neked új ág helyett,
Ki jó reméssel virágozott, zöldellett,
S adja ömagát is kezedhez e mellett;
Így vár bárkád felett.

Mint egy nagy bárkádba vedd be azért sze-
gényt,
Áldomásodban te fogadásod szerént,
Hogy a kétség miatt el ne hagyjon megént
Téged, szentséges fényt.

Kiből, uram, neked de mi hasznod lenne,
Ha a kétség miatt ő pokolra menne:
Lám már megváltottad hogy ne égne benne,
Sőt jót érdemlene.

Régen egy galambot ha Noé megtartott:
Hát hogy hagynál engem, kit fiad megváltott,
Ki téged keservesen régen kiáltott,
Szíve szerént áldott.

Segélj azért engem kegyelmes istenem,
Örvény fenekére ne hagyj alá mennem:
Kiért, a míg élek, kész vagyok hű lennem,
Nagy haladást tennem,
Szent neved dicsérnem.

6. Egy szép új könyörgés.

Nincs már hova lennem, kegyelmes istenem!
Mert körül vett engem szörnyű veszedelem;
Segedelmem légy mellettem,
Ne hagyj megszégyenednem. ●

Vagy ha azt akarod hogy tőrjem ostorod,
Csak rút szégyentől óvd fejemet: ha bántod,
Halálotat inkább elhozod,
Hogynem rútítsd orcámot.

Áldj meg vitézséggel, a jó hírrel névvel,
Hogy szép tisztességgel mindent végezzen el,
Öltöztess fel fegyvereddel,
Jó észszel, bátor szívvel.

Ne gyalázzon engem kevély ellenségem,
Te légy, uram, velem, jöltévő istenem!
Nagy szégyenem ne viseljem
S tovább ne hagyj elesnem.

Kiért dicsérhessen lelkem mindenképen,
Hogy mindenek ellen megtartottál épen;
Áldott isten! hála légyen.
Neked örökké Amen.

7. Bucsuének.

Oh én édes hazám, te szép Magyarország,
Ki keresztýénségnek viseled paizsát,
Viselsz pogány vérrel festett éles szablyát,
Vitézlő oskola! immár isten hozzád.

Egriek, vitézek, végeknék tüköri,
Kiknek vitézségét minden föld viseli,
Régi vitézséghez dolgokatket veti!
Istennek ajánlva legyetek immár ti.

Ti is ráró szárnyon járó hamar lovak,
A kiknek hátokon a jó vitéz ifjak
Gyakorta kergetnek, s hol pedig szaladnak!
Adassék egészség már mindnyájatoknak.

Fényes sok szép szerszám, vitézlő nagy szépség,
Katona-találmány, újforma ékesség,
Seregben tündöklő és fénylő friseség!
Éntőlem s istentől legyen már békesség.

Sok jó vitéz legény, kiket felemeltem,
Kikkel sok jót tettem, tartottam s neveltem!
Maradjon nálatok jó emlékezetem,
Jusson eszetekbe jótétemről nevem.

Vitéz próba helye, kiterjedt sík mező,
Fákkal kösziklakkal bővös hegy, völgy, erdő,
Kit a sok csata jár s jó szerencse-leső!
Legyen isten hozzád, sok vitézt legelő!

Igaz atyámia s meghitt jó barátim,
Kiknél nyilván vannak keserves bánatim,
Ti jutván eszembe hullnak sok könyveim!
Már isten hozzátok, jó vitéz rokonim!

Ti pedig szerettem átkozott sok versek,
Búnál kik egyebet nekem nem nyertetek,
Tűzben mind fejenként égjétek, vesszétetek:
Mert haszontalanok, jót nem érdemletek.

8. Bujdosó éneke 1)

Pusztában zsidókat vezérlő jó isten,
Ki előttök mentél tüzes oszlopképen,

1) Eredeti címe: „Bujdosóknak való ének”.

Ígért földére vezérelvén szépen,
Kalaúzok voltál minden szerencsében!

Te adtál csillagot ama mágusoknak,
Vezérül is anglyalt ifju Tóbiásnak,
Heródes előtt futó szüz Máriának,
Te voltál vezére minden szarándoknak.

Könyörgök, nékem is hogy légy már vezérem:
Mert im bujdosni űz nagy bú és szemérem,
Én istenem! ebben ne veszzen el vérem,
Órizz meg gonosztól, felségedet kérem.

Építsd fel elmémet a jó bölcseséggel,
Szívemet pediglen hittel, reménységgel,
Bujdosó fejemet töredelmességgel,
S te-adtad-lelkemet buzgó könyörgéssel.

Jártomban költömben hogy csak reád nézsek,
Búmban örömben reád figyelmezzek,
Jó s gonosz szerencsét csendesen viseljek,
Soha semmi helyen el ne felejtselek.

Hogy bujdosásom ideje tölte után,
Én édes hazámba térjek ismét vígan,
Mindazokat jó egészségben találván,
A kik szomorkodnak én tölem bucsúván.

Én édes hazából való kimentemben,
Szent Mihály nap előtt való harmad héten,
A másfél ezerben és nyolevan kilenében
Az ó szerént¹⁾, szerzém ezt ilyen énekben.

9. Könyörgés a bünbocsánatért.

Bocsásd meg uristen! ifjuságomnak vétkét,
Sok hitetlenségét, undok fertelmességét,
Törüld el rútságát,
Minden álnokságát,
Könnyebbítsd lelkem terhét.

Az én búsult lelkem én nyavalyás testemben
Tétova bujdosik mint madár a szélvészben,
Tőled elijedett,
Tudván hogy vétkezett:
Akar esni kétségben.

Látja magán való számtalan nagy sok jódat;
Kiért tudja, téged mint tisztelt jól tett urat,
Háládatlanságát
Látván, hamis voltát,
Ugyan szégyenli magát.

Akarna gyakorta hozzád ismét megtérni;
De bünei miatt nem mér elődbe menni:
Tőled oly igen fél,
Reád nézni sem mér,
Színed igen rettegi.

Semmi sincs pedig, mivel elődbe menjen,
Melylyel jóvoltodért viszont téged tiszteljen,
Vagy alázatosan
Méltó haragodban
Tégedet engeszteljen.

Sok kísértet éri, mindenképen rettentí,
Veled íjlesztgeti, kétségre sietteti;
Mely miatt majd elvész,
Ha véle jót nem tészsz,
Magát pokolra ejti.

Jajgatván nagy nagy sokszor említi szent ne-
vedet,
Mondván: vajha az ur hozzá venne engemet!
Bizony kedvét leném,
Mert ötet követném
Mint édes istenemet.

Bátorítsad, uram, azért biztató szódat!
Mit használsz szegénynek örök kárhozatjával?
Hadd inkább dicsérjen
E földön élteben
Szép magasztalásokkal.

A te szódat, uram, mihelyen meghallhatja,
Ottan szent nevedet mint atyját úgy kiáltja:
Kiterjesztett kézzel
Sűrű könyves szemmel
Magát reád bocsátja.

Legörögvén könyve orcáján, ugy megkövet,
Magad is megszánnád, látván mely keseredett;
Mert zokogásokkal
Siralmas szép szókkal,
Kér fejének kegyelmet.

Irgalmasságod is annál inkább kitetszik,
A mennél több vétküink nekünk megenged-
tetik;

Inkább kegyelmedben,
Mint büntetésedben
Te irgalmad tündöklök.

No nem tartod, tudom, tovább haragod rajta,
Mert a békeségre te jobb kezéd kinyújtva;
De csak olyanoknak,
Kik utánad járnak,
Mert vagy mindennek ura.

Térj azért én lelkem kegyelmes istenedhez,
Szép könyörgésekkel békéljél¹⁾ szent kezéhez;
Mert lám hozzá fogad,
Csak reá hadd magad:
Igen irgalmas ur ez.

Higyjünk mind örökké igazán csak öbenne,
Büntül őrizkedjünk, ne távozzunk el tőle:

1) Az ó naptár szerint t. i., mely még akkor az új mellett köz szokásban volt.

1) Simúlj.

Áldott az ő neve
 Örökké mennyekbe,
 Ki már megkegyelmeze.

Éneklém ezeket megkeseredett szívvel,
 Várván ur kegyelmét fejemre szent lelkével,
 Tétova bujdosván;
 Bűnömön bánkódván,
 Tusakodván ördöggel.

10. Az Óceán mellett ¹⁾.

Kegyelmes isten!
 Kinek kezében
 Életem adtam,
 Viseld gondomat,
 Vezérlé utamat,
 Mert csak rád maradtam.

Gyermekségemtől
 Fogván egyedül
 Csak tetődül vártam,
 Mint atyja után
 Fiu kiáltván,
 Könyörögve jártam.

Most is csak benned
 Remétségemet
 Uram! helyeztettem:
 Magam rád hattam,
 Rád támaszkodtam,
 Tealád vetettem.

Mi hasznod benne,
 Hogyha veszélyre
 Jutok kétség miatt?
 Kit fiad által
 Hozzád váltottál,
 Mint fogadott fiad.

Hallgass meg azért
 Te nagy nevedért
 Én könyörgésemben:
 Mutasd meg jódat,
 Sok áldásodat
 Az én szerencsémben.

Add meg énnékem
 Én remétségem
 Szerént való jódat,
 Áldd meg fejemet,
 Ki bízik benned,
 S viseljé gondomat.

A szép harmatot
 Miként hullatod
 Tavasszal virágra:
 Sok jódat, uram!
 Úgy hullasd reám,
 Te régi szolgálóra.

Hogy mind holtomig
 Szívem legyen víg,
 Téged magasztalván,
 Mindenek előtt,
 S mindenek felett,
 Szent nevedet áldván.

Ezeket írád
 A tenger partján,
 Oceanus mellett,
 Kilencven egyet
 Mikor jegyzettek
 Másfél ezer felett.

¹⁾ Eredeti címe: „Könyörög istennek, hogy bűjdosásában viselje kegyelmesen gondját, s terjeszse is reá újabb áldását.”

KALÁSZAT A XVI. SZÁZAD II. FELÉBŐL.

A XVI. század befejezéseül még néhány darabot iktatok ide névtelen vagy kisebb költőktől. Tartalmuk, egyet kivéve, vallásos, s részben képviselőül szolgálhatnak az egyházi költészetnek, mely, míg a római egyház régiebb breviáriumi énekeit gyakorlotta, a protestánsok által leginkább a zsoltárok alapján kezdett műveltetni.

Az 1. számú ének Luther Mártonnak a XLVI. zsoltár nyomán készült, híres éneke (Ein' veste Burg ist unser Gott) után készült szabadon SKARICZA MÁTÉ által. Ezen ismeretes tudósunk Rác-Keviben született, a Csepel szigetén 1544-ben, tudományos kiképeztetését itt, szülőtte városában, a híres Szegedi Kis István alatt, majd Tolnán s Kolosváratt nyerte. Jászberényben mint köztanító egy kis pénzt szerezvén, Bécsbe, onnan némely erdélyi úrfiakkal Olaszországba ment, és miután Páduában tizenöt hónapig a philosophiát hallgatta, beutazta Olaszországot Rómáig, Helvétiait, Német-, Francia- és Angolországot, s 1572-

ben haza térvén, Keviben lelkészkedett ¹⁾. Nevezetes összekoccanása volt 1588-ban Válaszuti György pécsi unitár pappal a háromságtan felett ²⁾. *Verses munkái* közt, mik a XVI. századbéli gyűjteményekben elszórvák, Luther néhány énekei vannak ³⁾; továbbá: *Descriptio regni coelestis*, sz. Ágostonból, és *Adhortatio ad iudices* a Lugossy-Codexben; *Ráckevei város eredete*, 1600. szinte versekben (saját kéziratgyűjteményemben) stb. Tőle van Szegedi Kis István bő életrajza deák nyelven, mely a híres hittudós „Theologiae sincerae loci communes“ munkája előtt áll, s nevezetes kútfő a magyarországi reformatio történetére.

A 2-dik ének a CXLIV. zsoltár után egy névtelen által készült, s találatik Bornemisznánál a CXXVIII. levelen, s Göncinél a harmadik kiadás 158. l. Tudnivaló egyébiránt, hogy e zsoltári énekek néha csak a hangulatra rokonok Dávid idézett zsoltáraival, vagy tőle csak egy pár gondolatot és képet kölcsönöznek. Így ez is, mely egészen a haza akkori szomorú állapotjából veszi kiindulását.

3-dik szám alatt a XIII. században Celanói Tamás által készített híres *Dies irae*-nek névtelen fordítása áll, Újfalvi Imre „Halotti énekek“ című gyűjteménye (Debr. 1598.) harmadik kiadásából (Lócse 1635.).

A 4. sz. alatti éneket, mely azon tatár invázió borzadályaait festi, miket a haza tiszai részei 1566-ban János-Zsigmondnak köszönhettek, kevesbbé költői, mint történetfestő tartalmánál fogva, közlöm. E hang s e képek számos ily panaszos énekekben siránognak felénk, mik a XVI. sz. második feléből s a XVII-diknek elejéről maradtak ránk. Szerzője e század egyik legnevezetesebb protestáns hittudósa, SZEGEDI KIS ISTVÁN. Született ez Szegeden, 1505-ben, a lippai és gyulai iskolákban tanult, s egy ideig maga is tanárkodván, 1540-ben Krakóba ment, hol egyideig a classicusokat nagy dicsérettel magyarázta. Innen Luther híre Wittembergbe vonta 1543 ⁴⁾, hol ezt és Melancthon hallgatván, haza tért, s az új tant Tasnádon (Közép-Szolnokb.) a templomban és iskolában hirdetni kezdte, de Martinuzzi (a „kenestartó barát“) parancsára megfogatván, vérig megveretett, s könyvtárától megfosztva, a városból kiűzetett. A bujdosót a gyulaiak hívták meg, utóbb a ceglédiek, s nem csak predikált, de Melancthon „közhelyeit“ (Locos communes) is magyarázta. Híre mind inkább elterjedvén, Petrovics Péter temesvári kapitány által Temesvárra hívatott meg, honnan védura halála után ennek utóda, a buzgó Losonci István, által másodsor elűzetett. Folytatván tanításait több helyeken, miután egyszer a spanyol Campo által megfogatván, ennek kezeiből szerencsésen elmenekedett, a Dunán szerencsésen átvonult 1553. s Tolnára, innen Laskóra hívatott meg, 1554. a baranyai kerület superintendensévé is választott. 1558-ban mint kálmáncsai pred. ismét török fogságba esett, melyből végre kiszabadulván, Ráckeviden találta fel 1563. viszontagságos élete révpartját, hol munkás pályáját 1572. fejezte be ⁵⁾. Terjedelmes hittani deák munkáin kívül, mik külföldön gyakran kinyomattak ⁶⁾, vannak azon századbeli énekes gyűjteményeinkben *magyar énekei* is, melyek közül három tűnik ki, u. m. 1. „A török rabságából való kiszabadulásáért való hálaadása“ Bornemisznánál CXLII. lev.; 2. „Az anyaszentegyháznak siralmas panaszolkodása a Krisztus előtt, az ő ellenséginek ellene,“ u. ott LV. lev., Göncinél a 371. l. s némely újabbakban; 3. „A magyaroknak siralmas éneke a tatár rablásáról“ Bornemisznánál a CLIII. s köv. lev., melyet itt közlök.

Az 5. sz. alatti tanéneket, mely rímetlen lejtékeny páros soraival érdekes, a lipcsei codex tartotta fenn, melynek másolata az akadémia könyvtárában van.

A 6. számú szerelemdalt egy magyar renegát, DIVÉNYI MEHMED, fordította vagy szabadon dolgozta török formára. Felfedezte azt Gévay Antal a cs. kir. udv. könyvtárnak egy török codexében (codd. or. Nr. 437. a 66. levél első lapján), hol német, magyar, deák s horvát egyházi s világi énekeken kívül (török

betűkkel leírva) ezen „türki“ s egy „török-magyar ghazel“ is áll (a 66. lev. második lapján „Én nem bántom“ kezdettel). — A codex iratási időszaka 1588—89⁷⁾.

1) L. *Bod Péter* Athenását a 241. 2. ll.

2) L. *Jankowich Miklóst* Tud. Gyűjt. 1829. VI. 45 s. köv. ll.

3) L. *Bod Pétert* az id. h.

4) Így *Bod* 255. l. és *Bartholomaeides* Memoria Vngar. 16. l., hol a wittenbergi anyakönyvből Szegedi beiratása napja is (1543., mart. 22.) feljegyeztetett; s így *Klein* Nachrichten II. 106. előadása, ki Szegedi Wittenbergbe jövetelét *Laskai* után 1541-re teszi, helytelen.

5) L. életrajzát *Skaricza Mátétól* Szegedi felebb idézett „közhelyei“ előtt, s utána több hibákkal a nevekben *Horányinál* III. 338 s. köv., *Kleinnál* az id. h.

6) L. *tölem* a Magyar Nemz. Irodalom Története III. köt. 43. l.

7) L. *Tudománytár*, új foly. érték. rész V. k. 326—8. ll. Saját gyűjteményemben megvanak a Divényi által összeírt magyar egyházi énekek is, de melyek egyike sem sajátja, hanem korában köz keletben levén, az akkori énekes könyvekben mind feltalálhatók.

1. A XLVI. zsoltár, Luther Márton után.

Skariczai Mátétól.

Erős várunk nekünk az isten,
És fegyverünk ellenség ellen,
Megszabadít veszedelmektül,
Kik ránk jünek most mindenfelül.

Az mi régi ellenségünk
Háborgat minket
Erővel, fegyverrel,
És csalárdsággal,
És minden nagy hatalmassággal.

Nincsen nekünk semmi hatalmunk,
Kivel neki ellene álljunk:

Viaskodik az ur érettünk
Kit az isten bocsátott¹⁾ nekünk.

Ha kérded hogy ki legyen az?
Jézus Krisztus az,
Seregeknek ura,
Kinél nincs több isten:
Annál vagyon az győzedelem.

Ha ez világ mind ördög volna
És elnyelni minket akarna,
Azért tőle semmit ne féljünk
Csak Krisztus oltalmában bizzunk:

No bátor dühösködjék,
No fenekedjék
Ez világnak ura:
Nincs rajtunk hatalma,
Urunk Krisztus ötet megbirta²⁾.

Megáll az istennek égje,
És nem állhat senki ellene:
Az nagy isten vagyon mivelünk,
És szent lelke lakozik bennünk.

Ha testünk nekünk elvész,
Ha marhánk³⁾ elvész,

Hírünk, nevünk,
Feléségünk, gyermekünk:
Az mennyország megmarad nekünk.

2. A CXLIV. zsoltár után.

Névtelentől.

1. Minden állat dicsir, uristen, tégedet,
Féli és rettegi fenyegetésedet,
És felmagasztalja te szent felségedet,
Azért én is áldom az te szent nevedet.

2. Mert te igazgatód minden dolgaimat,
Viseled az hadban ügyemet gondomat,
Forgatód kezemben az harcson szabályamat,
Te tanítod vívnya az én újjaimat.

3. Csak tebenned vagyon minden bizo-
dalmam,
Te vagy én istenem, az én diadalom,
Te vagy bátorságom, én erős kőváram,
Csak te vagy paizsom, bizonyos oltalmam.

4. Kezemben adod meg én ellenségemet,
Ki mostan elhordja édes nemzetemet,
Szertelen pusztítja szép zsfros földemet,
Gyakorta levágja erős vitézimet.

5. Menyi sok jót tettél, uram, már énvelem:
Te szent felségedtől honnan érdemlettem?
Én halandó bűnös töled tiszteltetem,
Sok ajándékodat mert naponként veszem.

6. Jóllehet megbántott az én atyám téged,
És nagy sok bűnökkel káromlott tégedet,
Minden nemzetségem vétkezett ellened,
Én is sok bűnökkel bántottalak téged:

7. De ha teremtetél ő bűnös vérekből,
Éz világra hoztál te nagy jó kedvedből,
Megmentetted engem ördögnek kezéből,
Mikor kitisztítál az én bűneimből.

1) Küldött.

2) Meggyőzte.

3) Vagyonunk.

8. Nem szégyenlem, uram, rólad emlékezmem
Mind ez világ előtt benned dicselkednem,
Minden állatokkal tégedet dicsérnem,
Lelki testi jókat csak tetőled kérnem.

9. Tudom, mint az árnyék elmúlik életem,
Minden tehetségem és cselekedetem
Mint a szép folyóvíz elmúlik éntőlem,
De még is könyörgést halj uram éntőlem.

10. Ha te minket tartasz te örökségednek,
A Krisztus Jézusban választott népednek,
Ne adj martalékra az idegeneknek,
Kik mind azon vadnak hogy megemészszenek.

11. Noha megérdemljük az ostort tetőled,
Mindazáltal minket ha elvetsz előled,
És az te népedet ha meg nem kiméled,
Hanem föttig őket mind az földhöz vered,

12. Mit fognak mondani az pogányok rólad?
Az nagy sok káromlást, uram, oztán halljad:
Oltalmazni az te népedet nem tudad,
Az ő eh torkokba azért taszítottad.

13. Nem mondják-e, uram, ezt az hitlen
népek:
De valljon s hová lett most az ő istenek?
Mi reménségünkért csufolnak bennünket,
És az mi hitünkért megpökdösnek minket.

14. Kegyelmezz meg azért az te serégednek,
Kit sok nemzetségek most környülvötteknek,
Mint az tenger víze minket majd elnyelnek,
Ha szent felségedtől meg nem rettentetnek.

15. Tekénts reánk immár az magas meny-
nyekből,
Mutasd meg magadot irgalmasságodból!
Az te hivedet ments ki az rabságból,
A pogán népeknek ő vas igájokból.

16. Te adsz diadalmat az te királyidnak,
Te adsz bölcseséget az ő tanácsinak:
Légy vezére azért az mi királyunknak,
Légy bátorítója az ő hadnagyinak.

17. Vedd el bátorságát mi ellenségünknek,
Ronts meg erejüket az pogány népeknek,
Mutassd magadat mi fejedelmünknek,
Erős hadnagyunknak és mi vezérünknek:

18. Hogy megmenekedvén az nagy ellenségtől
Téged dicsérhessünk mi teljes szívünkkel,
Iéked hálát adjunk nagy lelki örömből,
Nint kiket kivöttel enni sok inségből;

19. És a mi magzatink teneked éljenek,
Sant ismeretdedben felnevekedjenek,
T szentegyházaddá mind épülhessenek,
A örök életben hogy veled legyenek.

20. Engedd építenünk romlott házainkat,
Fordítsd örömré mi sok sirminkat,
Szaporítsad, uram, minden jószáginkat,
És újíts meg immár az mi napjainkat.

21. Ez világ fiai azt mondják bódognak,
Az mely népek ezek test szerént megvadnak:
De mi keresztyének azt tartjuk bódognak,
Az kik az hatalmas uristenben bíznak.

22. A szent Dávid király így könyörög
vala
Hogy ellenségivel szembe megyen vala,
Kik ellen ótalma csak az isten vala;
Száz negyvennegyedik énekébe hatta.

3. Dies irae.

Névtelenül.

1. Az nap eljő nagy haraggal,
Mely megemészti mindent lánggal:
Dávid mondja Sibyllával.

2. Nagy félelem akkor lézen,
Mikor bíró székben lézen,
Mindent hogy meghányjon vessen.

3. Akkor trombiták zengenek,
Hogy mindenek felkeljenek,
Krisztus székinél legyenek.

4. Halál rémul, s a természet,
Hogy feltámad minden nemzet,
Bíróra is alég nézhet.

5. Könyvet akkor előhoznak,
Kiben mindent írva látnak,
S törvényt tésznek ez világnak.

6. Bíró mikor székben ülend,
Akkor minden nyilván leend,
Bűn büntetlen el nem menend.

7. Ott mit mondjak, bűnös fejem?
Ki lehessen reménségem,
Holott még az jó is féljen.

8. Oh felséges nagy királyság!
Ki jókhoz ingyen kegyes vagy,
Engemet is akkor ne hagyj.

9. Uram Jézus, emlékezzél
Hogy érettem földre jöttél,
Ne vessess el kit megmentél.

10. Fáradságot értem vallál,
Az keresztfán hogy ként latal,
Ne legyen híjas¹⁾ az halál.

1) Azaz ne legyen hiába való Krisztus halála (Tantus labor non sit cassus).

11. Büntetésben igaz bíró,
Engedd meg ¹⁾ mi bennem nem jó,
Az számadás míglén eljő.

12. Fohászokodom mint nagy bűnös,
Pírult orcám büntül terhes:
Kérlek nékem légy kegyelmes.

13. Az Máriát lám megtartád,
Az tolvajt is meghallgatád:
Ez példákat nékem hagyád.

14. Méltatlan én könyörgésem,
De te vegyed kegyelmessen,
Hogy örök tűz ne égessen.

15. Állass engem juhok felől,
És válaszs el gödölyéktől,
Hogy láthass jobb kezéd felől.

16. Gonoszokat mikor átkozsz,
Örök kénra kiket hogy vonsz:
Akkor engem jókkal nyugoss ²⁾.

17. Könyörgök alázatossan,
Mert vagyok nagy szomorúan,
Vég napomon légy oltalmam.

18. Mely siralmas léssen az nap,
Mikor az test tüzből támad
Bíró előtt, és számot ad!

19. Oh uristen irgalmazs,
Kérünk Jézus mi urunk!
Adj nekünk nyugodalmat.

1. A magyaroknak siralmas éneke
a tatár rablásáról.

Szegedi Istvántól.

1. „Szánja az uristen híveinek romlását,
Az ő fiainak, leányinak rablását,
Noha most eltűri, de el nem szenved
Nagy szidalom vallását.

2. Ezeket szemünkkel látván, elkesered-
tünk,
Ily éktelenségen magunkban elrémültünk.
Isten beszédében miis választottak
Csaknem kétségben estünk.

3. Gyakran az istennek noha szavát hall-
gatjuk,
Megmaradásunkat ingyen sem remélhetjük,
Mert mind veszten veszni szegény országunkat
Szemeinkkel jól látjuk.

4. Egyik veszedelem az másikat ott éri,
Hogy mind nagyot kicsint ily kiméletlen veri,

Semmiképpen lelkünk szabadulásunkat
Még hinnie sem meri.

5. De vess véget immár, uram, bünteté-
sünkben,
Fordíts szemeidet reánk kegyességben,
Mert az te népeid majd kétségben esnek
Enni nagy sok inségben.

6. Immáran, uristen, esmerjük bűneinket,
Bánjuk és siratjuk régi hitlenségünket,
Minden szentségünket mostan úgy utáljuk
Mint fertelmességünket.

7. Fordíts haragodat már az pogán nem-
zetre,
Kik nem hisznek téged örök idvösségekre,
Hadd esmerjenek meg téged, Jézus Krisztus,
Örök veszedelmekre.

8. Ezek éjjel nappal szolgálnak az bál-
vánnak,
Tisztességet tesznek az csalárd Makhumetnek,
Jó szerencséjeket nem tulajdonítják
Neked, igaz istennek.

9. Csak hallania is nevedet nem akarják,
Te szent halálotat nevetik és káromlják,
Az zsidókkal együtt az te szent igédet
Pökösök és csufolják.

10. Jámbor vén népeket ök tisztelni nem
tudják;
Az csecsemőket is egy szálnyira sem szánják,
Rettenetességgel, nagy kegyetlenséggel
Öket szablyára hányják.

11. Tisztességet semmit ök az vénnek nem
tesznek,
Az gyermekszülőkön semmit nem könyörülnek,
Sok gyermekágybeli asszonyi állapot
Az lóhátra felvonnak.

12. Éktelenségeket beszélni nem merjük,
Mert soha hírel is ezelőtt nem hallottuk;
Hogy mind az ég az föld reájok nem szakad
Azt minnyájan csudáljuk.

13. Gyenge szép szüzeket rontanak és vesz-
tenek,
Nagy sok ezer szüzet ök megszőplősítének,
Ki miatt szegények nagy szégyenletekben
Nagy hirtelen meghalnak.

14. Ruhájokat rólok éktelenül levonják,
Az szegény rabokat meztelenül hagyják,
Mint egy sereg csordát az tatár ostonnal
Elöttök hajdogálják ¹⁾.

¹⁾ Bozsásd meg.

²⁾ A nyugat ige régi nyugot formájából.

¹⁾ Hajtják.

15. Ehségnek miatta mind elszakadkoznak,
Az szomjuság miatt nagy sokan meghalának,
Az vad lovak hátán nagy sok gyenge szüzek
Halálra bágyadának.

16. Nagy sirván anyjoknak az gyermekek
kiáltnak:
„Adnál vizet innom, édes anyám!” azt mond-
ják:
Ő édes anyjoknak csaknem hasad szivek,
Hogy csak azt sem adhatják.

17. Nagy undok étellel szegény rabokat
tartják,
Az lóhúst fövetlen őeleikbe hányják,
Az csitkók ¹⁾ vérével, kacolák ²⁾ tejével
Szegényeket itatják.

18. Meg nem keserednek az kised gyerme-
keken,
Kettősével őket ültetik az nyeregben,
Az ártatlanoknak csak sírni sem hadnak
Fejek öszveverésén.

19. Étekkal itokkal ³⁾ ők semmit nem gon-
dolnak,
Hideg hálásokon egy szalat sem bánkódnak,
Mint az férget úton széllal hajigálni
Szegényeket nem szánják.

20. Nehezkes asszonyok ha köztök szülnek
vala,
Gyermek lábát fogván Tiszába vetik vala,
Köszívnek mondhatjuk kinek szíve rajta
Nem keseredik vala.

21. Szégyenljük mondani: menyeken, leá-
nyokon,
És gyermekeken, szép asszonyi állatokon,
A minemő szeplők órajtok lettének,
Kiért isten verd torkon.

22. Nagy vereségekkel kegyetlenül kinozzák
Hogy kiváltozzanak ⁴⁾ erőssen saccoltatják ⁵⁾;
Mierthogy nyelveket szegények nem értik,
Rútol areol csapóssák.

23. Maga ⁶⁾ az pogánnak ők beholdultak ⁷⁾
vala,
Minden kívánságát megteljesítik vala,
Meg sem futamának, mert hódulásokhoz
Ők igen bíznak vala;

24. Az pogán uroknak híven szolgálnak
vala,
De az isten dolga eszекbe sem jut vala,

Az urak dolgára, nem az tanúságra,
Vasárnap mennek vala;

25. Az isten igéjét úgyan elunták vala,
Az ő juhok felé gyomrok émeleg vala;
Kiért, nagy uristen, te búsult haragod
Méltán mireánk szálla.

26. Nincsen sem városban, sem faluban
tanító,
Mert mind az rabságra vitetett az hallgató,
Közönséges bűnért méltán verettetek
Mind tanító, hallgató

27. Siralmat most mineküink mind holtiglan
hagyanak,
Édes megzatinktól mikor elszakasztának,
Házás társainktól hogy elszakasztának,
Bár élnünk se hadnának!

28. Mit téssz, uram isten, fiadnak éltevel,
Házastársainknak megfertezett testivel,
Ha nem marad együtt az istennek lelke
Az fertezett lélekkel.

29. Sárok vagyunk, uram, veled nem pöröl-
hetünk,
Te szolgálid levén csak fejet kell hajtanunk,
Keseredett szüből az mit mostan szólunk,
Megbocsássad mineküink.

30. Az kegyetlen nemzet lám el akar fo-
gyatni,
Ily sebes haragját azért kezdi mutatni;
Ideje leszen már neked is, uristen,
Mirajtunk könyörölni.

31. Azért állj bosszút már nagy nyomorú-
ságinkon,
A pogánok között hallatlan undokságon,
Ily nagy dihésséggel ne vegyen hatalmat
Az keresztyén nemzetén.

32. Ne mondhassák nekünk: nincs istenünk,
sem hitünk,
Ne mondják szemünkben: nem segít meg
istenünk,
Mert tisztességednek nagy gyalázatjára
Fog esni az mi kárunk.

33. Az pogánok minket teéretted kergetnek,
Az keresztyén hitért szent igédért üldöznek,
Azért, igaz isten, légy ótalmazója
Az te tisztességednek.

34. Ha bűnünk érdemli hogy minket mind
éltig verj,
Krisztus igazsága azt érdemli, hogy ne verj;
Mindazáltal, uram, csak szerelmedből verj,
Bátor ez világon verj.

35. Szabadulásunkat, uram, csak azért kér-
jük,

1) Csitkók.

2) Kancák.

3) Étellel, itallal.

4) Magokat kiváltásák.

5) Saccoltatják.

6) Noha.

7) Hódultak, magokat (a töröknek) megadták.

Hogy tisztességedet szidalomtul óhassuk,
Mi es jóvoltában te istenségednek
Hogy kétségbe ne essünk.

36. Örülnek az hívek hogy az büntetést
látják,
Ellenség véreben mikor lábokat mossák:
'Az irgalmas isten lám igaz isten volt.'
Akkoron azt kiáltják.

37. Régen Olofernes ilyen kegyetlen vala,
Kevélyége miatt hamar nagy szégyent valla,
Mert egy asszonyember önnön szablyájával
Fejét elcsapta vala.

38. Nabugodonozor király is ilyen vala,
Az istennek népét úgy raboltatja vala,
Kiért az uristen az nagy kevély embert
Barommá tötte vala.

39. Ki lehet ez földön kegyetlenb Fara-
hónál,
Ismeg kit büntetett kegyetlenbül nálánál?
Az tengerbe veszté minden népeivel,
Ki több vala nálunknál.

40. Sennakerib király így kevélykedik vala,
Az zsidók várait várasit szedi vala,
Mert száz nyolevan ezért egy éjjel az angyal
Bennek levágott vala.

41. Az madianiták gyakran kiütnek vala,
Izrael fiait széljel üldözik vala,
De Gedeon őket háromszáz magával,
Igen megverte vala.

42. Antiochus király zsidókat háborgatá,
Bálványimádásra hajtania akará,
Kit szörnyű halállal isten halálakor
Elveszte és elronta.

43. Az Herodes király így kegyetlenkedik
vala,
Kicsin gyermekeket fegyverre hányat vala,
De az igaz isten az undok férgekkel
Őt megetette vala.

44. A zsidók az Krisztust igen kergetik vala,
Nagy iréységekben végre megölték vala,
De csak hamarsággal Titus által őket
Mind elvesztette vala.

45. Azért, keresztyének! ne essünk most
kétségbe,
Erős bizodalunk legyen az egy istenbe;
Bizony majd meglátjuk szabadulásunkat
Még ez földön éltünkben.

46. Kegyelmes az isten, nem ver örökké
minket,
Egy szempillantásig hagyott most csak el
minket.

De örökké való irgalmasságából
Ismeg feleml minket.

47. Oh nyomorúlt foglyok! istenhez kiált-
satok,
Nagy bizodalomban reménségben legyetek,
Az ki kézbe adott, majd az megszabadít,
Szemetekkel meglátjátok.

48. Az mi fiainkat siralommal elhattuk,
Ezentől azokat nagy örömmel meglátjuk,
Mi ellenséginknek nagy veszedelmeket
Nagy örömmel beszéljük.

49. A szentek példáját életünkben kövessük,
Istennek ostorát tőlünk el ne taszítsuk,
Mert isten országát háborúság nélkül
Semmiképpen nem nyerjük.“

50. Sírván így könyörgé az istennek egy-
háza,
Mikor tatár miatt felföldnek lön rablása,
Ezer ötszáz hatvan és hat esztendőben
Mikoron írnak vala.

5. Ének a gazdagról.

Névtelentől.

Ó mely nagy bujaság az gonosz gazdagság,
Ki embört elveszti, átkozott hamisság.

Csudálok én, ember, az te dolgaidon,
Hogy te nem keresed az örök életet.

Jutna jól eszödben az gazdag példája,
Ki minden nap bíbor bársonban jár vala.

Járván gazdag embör úgy hálálja vala,
Minden gazdagságát magától altítja;

Ez sótot mondja vala: Hála neked, lölköm,
Mert szok esztendeig élted javaidot.

Megszólitá ötet istennek angyala,
Monda: „Szegény bolond, mely nagyot alítasz:

Tudod-e: megkérlek ma az te lölködöt,
Az te szándékidat nem viheted véghez.“

Az vacsorán szolgák előtte udvarlnak,
Fiai ieanyi előtte táncolnak.

Trombitákat fujtat, virginákat ¹⁾ nyomtat,
Gvönyörködnek vala az éji ²⁾ italban.

¹⁾ Egy többnyire csak nők által kezelt régi hangszer: virginalé.

²⁾ A codexben: egiez (?) áll. Sem „egyes“, sem „egész“ nem ad helyes értelmet, azért, bár némi önkényvel, kénytelen voltam azt a tökéletesen ide illő éji szóval felcserélni.

Előálomkorban ¹⁾ az gazdag meghala,
Belőle az lölket kiragadták vala.

Az lélek mellette ám megállapodék,
Kezdé az holt testet oly igen pókdözni:

„Ó te átkozott test, férgeknek élete,
Isten igéjére hogy nem igyekeztél.

Az úr Jézus Krisztus evangéliomát,
Hirdetőit gyűlölted, híveit káromlád.

Teljes életödben gazdagnak szolgáltál,
Azzal az ördögnek örömet szörzöttél.

Az lélek azt mondja: no jaj immár neköm,
Mert az én kinomnak soha nincsen vége.

Átkozott az atya kitől fogantattam,
Átkozott az anya ki ez világra szült.

Átkozott gazdagság ki miatt kárhoztam,
Átkozott az óra melyben születtettem.

Szörnyü az ördögnek az ő ábrázatja,
Körmei élessek, szarvai horgassak

Kivel bünes lölköt ő magához vonszsza,
Hogy ne idvözüljön, kárhozatra menjen.“

Ó ti keresztyínek, hamar térjete meg,
Az kegyelmes istent engeszteljétek meg.

Dicséretöt mondjunk imádkozásunkban,
Fejünket lehajtsuk nagy hálaadással.

Dicséret atyának és az ő fiának,
Szent lélek istennek mind örökkín Ámen.

1) Első álmában.

6. Magyar türki.

Divényi Mehmedtől.

Fekete szemü, szemödökü!
Szeretlek én, te's megszeress.
Narancs csecsü, keskeny derekü,
Szeretlek én, te's megszeress.

Éjjel napval eszembe vagy,
Kérlek téged, engem ne hagyj.
Ó mely fényes orcáju vagy:
Szeretlek én, te's megszeress.

Melykor nem lát téged szemem,
Elvész ottan mind örömem,
És elhervad mind tetemem.
Szeretlek én, te's megszeress.

Az ok dicséretes legyen;
Vagy lány, vagy menyecske legyen:
Kit szeretsz, szeretőd legyen:
Szeretlek én, te's megszeress.

Se élhetem, se halhatom,
Se ülhetem, se járhatom,
Se ehetem, se ihatom:
Szeretlek én, te's megszeress.

Kegyelmedtől én jót várok,
Mint ebescskéd, utánjárok,
Vagy élek, avagy meghalok:
Szeretlek én, te's megszeress.

Egy divínyi ezt megírta,
Meddig az eszivel birta,
Az szerelmet hogy forgatta.
Szeretlek én, te's megszeress.

TIZENHETEDIK SZÁZAD.

RIMAY JÁNOS.

1595—1631.

ALSÓ-SZTREGOVAI ÉS RIMAI RIMAY JÁNOS, Nógrádban alsósztre-govai, Zólyomban tótlipesei és karponai, Hontban szüdi, palojtai birtokos ¹⁾, 1564. körül született ²⁾, s korán, mint látszik külföldön is, jeles tudományos és classica műveltséget nyert, mint azt kéziratban levő számos latin levelei is tanúsítják ³⁾. Külföldi tanéveiben szövődhetett azon több idegen jeles tudósok s előkelő férfiak, különösen a híres cseh Zierotínokkali ismeretsége, s ezek közül a szinte németországi egyetemeken mívelt nagy nevű báró Zierotín Károlylyal, — ki magát már 1596-ben mint a morva hadak vezére s utóbb mint II. Mátyás lelkesedett barátja tüntette ki — szinte halálaig folytatott barátsága : mint azt 1598-tól 1628-ig írt s részben még fenlevő levelei tanúsítják, melyek legkoráb-bika együttvoltokról mint régi kedves dologról szól ⁴⁾. Már jókorán (1587.) pártfogoltja gróf Bátor István országbírónak ⁵⁾, talán ennek ajánlására került Bátori Zsigmond erdélyi fejedelem udvarába, kinek kedvét egy 1595-ben szá-mára készített hadi imadallal ⁶⁾ nyerte meg. Aligha magasb hivatalra nem ver-gődött már Zsigmond alatt ; s így nyerhette el annak rokona és utódja Bocskai István mellett azon díszes állást, melyben mint ennek egyik főudvarnokát, s majd belső tanácsosát és kamarását ⁷⁾, s a zsitvatorki nevezetes békeértekezletek idején mint olyat Illésházy Istvánnal, az utóbbi nádorral, bizodalmas levelezés-ben találjuk ⁸⁾. A fejedelem meghalván, Rimay 1607. február 2. Kassán, annak a főegyházban díszes gyászalkotmányon kitett tetemei felett magyar dicsbeszéd-et mondott ⁹⁾; s ugyanó volt szerzője azon elegiai feliratnak, mely a Gyulafe-jérváratt következőzett pompás eltakarítás alkalmával a fejedelemnek a főegyházban feltüzött gyászszászóján ragyogott ¹⁰⁾. Bocskay halála után, mihelyt a nemzetnek kedvező II. Mátyás a királyi széket elfoglalta, Rimay is úgy, mint becsülője az új nádor, az új magyar kormány szolgálatába lépett, s 1608. mar-tius végén mint magyar királyi követ Konstantinápolyba indult ¹¹⁾. Innen 1609. visszatérvén, hasonló minőségben a budai pasánál időzött ¹²⁾. II. Ferdinánd trónra léptével ismét az erdélyi fejedelemnek, akkor már Bethlen Gábornak, lépett szolgálatába, s mint ennek híve 1619-ben a török udvarnál követséget viselt ¹³⁾; 1621-ben pedig a beszercebányai országgyűléstől küldetett a szul-tánhoz ¹⁴⁾ Dóci Istvánnal egyetemben, honnan azon évi aug. 3. a kért segély ígéretével szerencsésen vissza is tért ¹⁵⁾. Hogy az épen akkor állott soproni országgyűlésen, melyre Bethlen részéről egyik követül volt rendelve, megjelen-hetett-e még, miután az már aug. 8. befejeztetett, nem tudom ¹⁶⁾. Hogy a szó-

nyí békekötéskor is 1627. még működött, Forgács Zsigmond nádorról bizodalmas levelezése tanúsítja¹⁷⁾. Haladó kor s betegség végére Rimayt a visszavonulásra; legalább 1628-ban, s így még Bethlen halála előtt¹⁸⁾, alsósztrigovai jószágán találjuk, hol 1631-ben szeptemberben el is hunyt, utolsója nemének, miután fia még életében halt el, s birtokait egyetlen leányára Máriára hagyta¹⁹⁾. Rimay nem csak mint tudós, mint tehetséges státusférfi és ember birta számos jeles ember tiszteletét, mikép azt a leányágon folyvást élő családjá levéltárában fenlevő, hozzá intézett, levelek mutatják, de önzetlen hazaszeretét saját versein és levelein kívül az ellenfélnek egyik legindulatosb embere, Balásfi Tamás bosnyai püspök, reá írt dicsversei is tanúsítják²⁰⁾. Számosb munkái közül csak *Istenes éneki* láttak világot, s mindig Balassáéival egy kötetben (azért kiadásukra nézve e cikkhez utalunk). Kiadatlan írásai: 1) egy nagyobb tanköteménye a *virtusról és udvariságról*, melyet Esterházy Pál említ egy levelében²¹⁾; 2) „egy híhetőleg az 1594-ki török háborút tárgyalt verses krónikája, melyre versei egyikőben hivatkozik²²⁾; 3) *kettős konstantinápolyi utja*²³⁾; 4) *nagypénteki meditációi*; 5) *státusiratai*²⁵⁾: mind ezek elvesztek vagy lappanganak; 6) vegyes *prózai töredékek*; számos *levelei*, mik a kor történeteire nem kevés világosságot hintenek²⁶⁾; végre *deák versei*²⁷⁾.

¹⁾ L. *Ipolyi Arnold*: Tudósítás Rimay János munkáiról, az Uj M. Muz. 1853 I. 492.

²⁾ Rimay születési éve nem tudatik, de, úgy hiszem, megközelítem az igazságot, ha ezt 1564. körül keresem, s így Zierotin Károly tanulótlársa és barátjával egykorúvá teszem, mely számítás a Bátor Istvánhoz volt viszonyába (l. 5. jegyz.) s utóbbi állásaiba is helyesen illik.

³⁾ L. *Ipolyit* az id. h.

⁴⁾ U. ott.

⁵⁾ *Ipolyi Arn.* szívésségéből van nálam most is ez országnagynak egy eredeti levele, melynek egyszerű címzete a címzetekben akkor oly lelkiismeretesen pontos időben: „Rymaynak adassék ez levelem,“ bizodalmas atyai hangja: „Im értem, jó fiam, mit írsz stb.“; s végül: „Isten hozzád filij, propera ad patrem,“ úgy a megbizás neme is (posztótvétel) ily kedélyes viszonyra, egyszersmind apródságra látszik mutatni.

⁶⁾ L. azt a mutatványok közt I. sz. alatt.

⁷⁾ Láttam *Ipolyi Arnold*nál némely leveleket a Rimay levéltárából, melyek címzetei derítik fel e dolgot; így Bosnyák Tamás 1606. nov. 6. így címzi is: „Seren. Dni Stephani Dei gratia Principis Hung. Transilv. et Sicul. Comit. Consiliario et Cubiculario intimo.“ Így címzi Illésházy István is l. *Ipolyi Arnold*: Adalék a zsitvatoroki béke történetéhez. Uj M. Muzeum 1851. I. 151. s köv. ll.

⁸⁾ Egy ilyet l. *Ipolyi Arnold* által kiadva az imént id. h.

⁹⁾ L. *Wolfgangi de Bethlen* Hist. a XV. könyvb. VI. köt. 478.

¹⁰⁾ L. azt szinte *Bethlen Farkas*nál VI. 497., hol a Boescai epitaphiuma is aligha nem Rimaytól van. Elegiája kijött *Károcz György* „Királyi ajándéka“ Oppenheim, 1612. toldalékában is.

¹¹⁾ L. *Ipolyi Arnold* idézett Tudósítását 493. l. Némely általam e barátomnál látott Illésházy-féle levél 1609. jan. és februárból így címzi Rimayt: „Legato et Oratori S. Caes. Mat. Const. Constantinopoli“; és: S. Reg. Mattis ad Turcarum Imp. institutae legationis Oratori.“

¹²⁾ L. *Ipolyi Arnold* Tudósításában.

¹³⁾ Ugyan azt.

¹⁴⁾ L. *Franc. Kasy* Hist. I. 181.

¹⁵⁾ L. *Engel János*: Gesch. d. Ung. Reichs. IV. 423. — Említi *Pray* is ekkori követségét Hist. III. 302. 1622. febr. 19. és apr. 15. még Konstantinápolyból tudósítja Bethlent, l. *Pray* az id. h. a 305. l. jegyz. és *Hevenesi* egyetemi kéziratai LXVIII. köt. a 25. l.

¹⁶⁾ Mint azt II. Ferd. kir. előadásai mutatják, mik szerint a rendeknek meghagyatik, hogy a török békekötésről Liptay Imre és *Rimay János* meghallgatása után intézkedjenek. A törvénykönyvben Liptayról a 45. te. van említés.

¹⁷⁾ L. *Ipolyi Arnold*: Hely és nemzéknti adalék. Uj M. Muz. 1853. I. 107.

¹⁸⁾ Legalább Zierotin Károlynak Namiesten 1628. sept. költ levele betegségről szól, de örvendő egyszersmind, hogy kigyógyulván ismét ép, egészséges és munkás.

¹⁹⁾ L. *Ipolyi Arnold* Tudósítását az id. h.

²⁰⁾ U. az 494.

²¹) Szól erről *Esterházy Pál* egy 1632-ki levelében, melyben Bori Istvánt sürgetve kéri, hogy a „könyvecskét“ szerezzze meg neki olvasásra Rimaynétól, l. *Ipolyi Tud.* 479. Hogy az valóban verses, és nem prózai, mű volt, szinte Esterháznak egy más levele (u. ott, 480.) mutatja, melyben írja: „Az mely *éneket* ő kegyelme (Rimayné) küldött énnekem, *nem az* (t. i. nem *az az ének*) a kit én kívántam.“ Különben is Rimay mint moralista, mikép kortársai is, úgy látszik csak versekben dolgozott.

²²) Maga *Rimay* hivatkozik erre versei (Pest, 1806.) 212. l., hol a tatárok 1595-iki bejövételét és Balassa Ferenc, Bálint öcsese, halálát írván le, végére ezt veti:

Ír krónikám többet másutt had módjáról,
Abban emlékezem bővebb haláláról,
És sokakkal együtt érdemlett dolgáról.

²³) „*Tudván*, — írja az eml. *Esterházy Pál*, Borinak, *Ipolyi Tud.* 479. — az portán két utjában való actákat, és Boeckai idejében lett tractákat, s annyiszori commissióban jelenlétében való végezéseket szegéntől feljegyezve megtartatni, azokat kívántam volna leginkább látni“ stb. Létezett tehát Rimaynak ily munkája, bár Berger Illés kir. történetírótól annak véle közlésére felkértyén, ennek Budáról máj. 26. 1609. tagadólag felel — l. a levelet *Ipolyi Tud.* 485. —, mert hiszen csak épen akkor tért vissza Törökországból. Később, talán már visszavonulása idejében, írhatta ő össze az Esterházy által említett dolgokat, hol talán Bethlen-féle követségét is tárgyalta.

²⁴) L. *Esterházy Pál* levelét Rimayhoz Nógrádról 1629. *Ipolyi Tud.* 484., hol többi közt magához híván Rimayt, kéri: „hozza el magával írásit is, sine ostentatione tetszésemet aperiálom kegyelmednek, s nem is hoznak unalmat sok ideig való olvasási is“ stb.

²⁵) L. *Ipolyi Tud.* 488.

²⁶) A 6) és 7) alattiakról is l. ugyan ezt, kitől, mint Rimay leányági utódjától s a családí levéltár részirtokosától nem csak Rimay bő életrajzát és versei —, de egész epistolaris kincse kiadását is várhatjuk. L. a Tudós 494. l.

²⁷) Kiadatlanok is, ugyanott 488. — Régi jegyzeteimben ily kiadott munkácskája címét találok: Vita Valentini Balassa hung. rhythmis descripta, év és h. n. Láttam-e magam, nem emlékezem.

1. Bátori Zsigmond éneke.

Midőn a török ellen menne 1595. I).

Katonák hadnagya, istennek jobb karja,
Kit ő segít, annak nagyon éles kardja,
Segíti s építi, véle jár, nem hagyja.

Ezt dob, trombitaszó mindenkor vidítja,
Az ellenség ellen örömmel indítja
Kópiarontásra karját vastagítja.

Roppanást, sikoltást, lövést semminek vél,
Mebátorodott már istenében s nem fél,
Festett pogányvérrel szagával ugyan él.

Sem halál, kín, rabság őt nem tartóztatja,
Harcon ellenségét nem is távoztatja ²⁾:
Víg szívből, mert mennyből istene biztatja.

Ékes diadalmán szíve buzog s örül,
Forgódnak baráti mellette és körül,
Segíti istene, rajta mert könyörül.

Kedves életnek ezt valaki nem vallja
Dicsőséges nevű hírét az utálja,
S hazája oltalmát semmi jónak tartja.

Kérjük az uristent, mellettünk maradjon,
Víg tavaszt, csendes nyárt nékünk adjon
Bőv őszszel, jó téllal bennünket megáldjon.

2. Megnyugtató ez idő viszályko-
dási között ¹⁾.

E világ mint egy kert,
Kit kőso leverte,
Napról napra veszten vész,
Vagy mint senyvedt zsindele,
Kit ő háztól széljel
Tétova hány nagy szelvész:
Ő mint romlandó ház,
Elveszendő szállás,
Jóktól üresült rekesz.

Mindenütt való hely
Rakva sok veszélylyel:
Nyugta nincs embereknek:
Kit kit bánat sebit ²⁾,
Bűn öröm nem enyhít,
Vége nincs keservének,
Arad sok veszélyek,
Sír mind szívek fejek,
S halál vége élteknek.

¹⁾ Az eredetiben címe nincs, csak ez áll fölötte: „Notája:
Áldott szép pünkösdeknek.“

²⁾ Nem kerül.

¹⁾ A kiadásokban cím helyett a versép áll:
E világi tábor szenvedése font ház,
Ki menyeket erre ruház, mondjad az vész.

²⁾ Sebesit.

Felbomlott békesség,
 Ki miatt sok épség
 Álgyu súlyával romol;
 Nagy roppant seregek,
 Egymással ütköznek,
 Hol sok ember s vér omol;
 Vitézül nyert szépség,
 S karddal lelt nyereség
 Vitézek közt eloszol.

Táborban hideg szél
 A nap melegével
 Hol hidegít s hol hevít;
 Éhséggel szomjúság
 S nagy nyughatatlanság
 Mindentől kedvetlenül:
 Még is a vitézség
 A harcra buzdúl s ég,
 Ha kit a tisztesség szít.

Katona szerszámban
 Jó lovaknak hátán
 Vitéz ifjak forgódnak;
 A jó hírért, névért
 És a tisztességért
 Jó kedvvel vagdalkoznak,
 Arra, a mi nehéz
 S a szép becsület néz,
 Szívök-szakadva futnak.

Nem gondol halállal,
 Sebbel, fájdalommal
 Mikor vív ellenséggel;
 Bátran vagdalkozik,
 Vitézül forgódik,
 Piros vérral ugyan él.
 Ha mit kardjával nyér,
 S haza haszonnal tér,
 Iszik nagy szeretettel.

Asztalnál vitézek
 Víg örömmel esznek,
 S nagy szeretettel laknak ¹⁾,
 Köszönt pohár mellett,
 Sok jó szerencsüket
 Ők egymásnak kívánnak,
 Jó kedvet mutatván,
 S kedvesen lakozván
 Egymást ajándékozzák.

Vérrel felkölt napra
 Hadakozó óra
 Sokaknak vesztére tér,
 Akármely jó hópéNZ,
 Kit a hadban felvéssz,
 Mint megérdemletted-bér,
 Sét a halálos zsold,
 Mint rosZúl szántott hold,
 Ha sok is, keveset ér.

Elosztott sok rendek,
 Mindenféle népek
 Most más karban állanak,
 Elváltozott idők,
 Háborgó esztendők
 Különégeket hoznak:
 Kinek bút, kárt, gondot,
 Kinek viszont haszont,
 Szerencsés napot, adnak.

Okosan kell azért
 E rosZ időben ért
 Állapatunkat élni;
 Szívünknek keservét,
 Kit nap ránk bőven vét
 Hogy le tudjuk metélni:
 Az a jó kormányos
 Ki, ha a víz habos
 Nem tudja tengert félni.

Mint habzó tengerben,
 Mi is ez életben
 Evezőnket forgassuk;
 KínnaL mi lelkünket,
 Sok gonddal fejünket
 Igen ne nyomorgassuk:
 Isten sok jókat ád,
 Csak szelinknek zúgtát
 Csendes szívvel hallgassuk.

3. Biztatás.

Az idő ósága nevel magasságot,
 Mint tél után nyár hoz kórókra virágot,
 Így koporsó terjeszt hírnek névnek magot,
 Halál sötétjéből hozván rá világot.

Ne várd hát éltedben, bár nagy érdemű légy,
 Hogy itt holtod előtt nagy becsületet végy;
 Híredet nevedet tapodja sok irégy:
 Mindazáltal jó légy, s mással is sok jót tégy.

Bízd a jövőökre érdemed jutalmát,
 Ha szolgáltad, időd vékony alafát ¹⁾ ád.
 Te a célra vigyázz s a centrumot találd:
 Ne várd halandóktól, s az uristen megáld.

4. Világi hívságok megvetése ²⁾.

1. Udvar s irégy tiszték! tölem távozzatok,
 Ki hozzátok méltó, azzal lakozzatok,
 Mert hol hevek ³⁾ vatkok, hol dérel borzadtok:
 Kedvet magatokkal nekem ne hozzatok.

2. Becsület, térdhajtás és fő helyen ülés,
 Mást előhaladás, sokaktól kisérés

1) Becsület; jutalom.

2) A kiadásokban címül e verspárt viseli:

A fajtalan udvar
 Csak koszos büdös var,
 Kit sok körmös vakar.
 Jámbor! innen takarj.

3) Igen melegek.

Oda álljon, hol nincs életben épülés:
Nékem de elmémben legyen ékesülés.

3. Isten félelmétől üres fejedelmek ¹⁾,
Kiknek állhatatlan mindenkben kedvek:
Zsoldot nekem bátor ne nyerjen szerelmek,
Esmerem micsodás ő étkeknek levek.

4. Itt a nyalakodás azokat illesse,
Kiknek lelki jókban nincsen semmi része,
Méltó is dobzódás őket terheltesse,
Hizelkedő békót lábok csergethesse.

5. Bórivó hadnagyság s koremszás kapitányság
Tisztiben tébolygó éktelen cigányság,
Kiben csak prédára vagyon nagy kívánság;
Ha adná is magát, én vállamra nem hág.

6. Névvél áll ezeken csak a főemberség,
Elméjekben pedig nincsen semmi épség,
Ételre italtra hasok és belek ég:
Ebben sok vétkek közt nincs nálok semmi vég.

7. Te lelke, istentül sokkal többjót nyertél,
Annál, mit ezekben nagyknak lenni véltél:
Azt az utat nyomd csak, melyre mostan értél,
Darabos voltától csudálom hogy féltél.

8. Kevés lábnyom járja ugyan is az utat,
Melyben nyomozhatni castalius kutat;
Gond, veriték, munka lassan hozzá juttat,
De fáradságodban, higyed, meg is nyugtat.

9. Elmét ennek vize hint gyönyörűséggel,
Lelki háborút olt, s táplál csendességgel,
Tudományt együtt ad kedves bölcsességgel,
Közlet emberséget közel istenséggel.

10. Itt nyersz társaságot a szelíd Múzákttól,
A kik idegenek minden dühödt hadtól:
Ha félj öközöttök vagdalkozó kardtól,
Együgyük, csendesek, üresek haragtól.

11. Hasonló szövetség hasonló elmét ad,
Ő erkölcsökben ²⁾ is rész ragad azért rád,
Kedvével e mellett isten is szépít s áld,
Midőn bölcs ember is nagy becsülettel lát.

12. Kevés jók kedvével inkább elégedjél;
Hogynem gaz kedvében sokaknak örvendjél;
S lelki gazdagsággal jobb kenyeret egyél,
Hogynemmint e nélkül péppel kövéredjél.

13. A fő emberségnek érdeme becsület
Érdem nélkül pedig hamis névvel étlet:
Egyfelől a kiktől hizelkedtet, féltet:
Szitokkal másfelől vissza pécseteltet.

14. Ne fuss szerencsének híres vásárjárá,
Szemedet se vessed ő gazdagságára:

Soknak oszt pénzt, tisztet, nyaka szakadtára,
Irusnak Croesusnak jut állapotjára.

15. Gazdagság sokakban nevel bolondságot,
Fősvénység által nem festnek gonoszságot,
Magától senkinek nem ad boldogságot:
A tudomány hoz csak halhatatlanságot.

16. Széles szerencsére te ne törekedjél:
Vékony hírnév alatt felfelé helyben élj,
Könyvek-olvasásból vött jóban örvendjél,
Mi sorsot isten ad, azzal elégedjél.

17. Nagy szerencséséből soknak kis jó sem
jut,
Kicsinyből tudomány sok jókat venni tud,
Nem mind jó mit frissen sokszor szerencse
nyujt:
Használt soknak, a ki java előtt elbujt.

18. Hív barátságodat meg ne vond azoktól,
Kik nem idegenek a szép lelki jóktól;
Vezéreltethetsz is élethozó szóktól,
Tarts félen csak gazdag tetők s bot agyoktól.

19. Sok helyen sok számár visel bársony
nyerget:
Senki nem érdemel pénzárt becsületet:
Ha lelkén nem teszen semmi épületet,
Testén is senyveszti az a szépületet.

20. Jobb szűrrel fedezned benned a tudó-
mányt,
Hogynem tudatlanul viselsz bársony dolmányt;
Magadért el ne végy senkitől adományt:
Szabadságot szeress, a rabságot elhányd.

21. Ez a fő bölcsesség: üres légy vétkektől,
Félen is menj lakni sok gaz emberektől,
Különbséget viselj az ő erkölcsöktől,
Alázd meg magadat, s függj az egy istentől.

22. Sok dolgot bár ne tudj üstös aranyas-é,
Úgy mint chymaera is szarvas vagy szárnyas-é,
Ezt pedig jó tudnod ha nem szép mondás-é:
Ki magáé lehet, az ne legyen másé.

23. Magadat magadnak ad meg a bölcsesség,
Lelki szépségünkre kiből foly elégség:
Az ő kincse soha meg sem rothad, sem ég.
S legyen szómban erről itt immáron jó vég.

X 5. A középség dicsérete ¹⁾.

1. Senkit a pénz és kincs boldoggá nem tett;
Könyves szemmel ételt sok fő király is ött,
Keserves nyögéssel sok fájdalmakat vött.

1) Főurak.
2) Erkölcsök b ő l.

1) Eredeti címe: Laus mediocritatis. Emest Riayaz 5. vers-
szakban középségnek nevezi.

2. Nem mivelheti is pénz, kincs és méltóság,
Hogy ne bántson senkit semmi nyomorúság,
Söt az arany közt jár sűrűbb szomorúság.

3. Szél öreg levegőt inkábbban hajt, forгат,
Magas tornyokon is nagyobb veszély rokkant,
Mint hegyeket mennykő, hol magasbak, ott hat.

4. A kicsiny élet jó, ha vékonyszerű is.
Édes álmod nem bont félelem s nagy gond is,
Kivánság tanítván mit mint végy el, mond is.

5. A jó szép aranyos dícsért középiséget
Valaki kaphatja, az él csendességet,
Józanon futván udvari irígységet.

6. Rosz szerencsében ez jobbat vár s rem-
ménl,
Jó szerencsében alázatosan él,
Alacsonra esvén, hamarban is felkél.

7. Magasra ne hágjon, ki nem tud repülni,
Mert mikor a tetőn akarna leülni,
Kezd ág romlásával halálba merülni.

8. Isten adja a télt, s a tél után nyarat,
Szükség után sok kéz bővségben is arat:
Gonoszúl ha most van, így végig nem marad.

9. Ha víg elmével vagy, ne nyúlj gonddal
ahoz,
Jövendő nap s idő rád hogy mit szánt és hoz:
Víg nevetésséddel mérj mindent magadhoz.

10. Ezt igen meggondold, s higyed is bi-
zonynyal,
Hogy semmi nincs mindenfelől jól s boldogúl:
Sok kicsiny jól állhat tíz hús nagy gonoszbul.

11. Móddal igazgassad szélhez vitorládát,
S a mint az fű, te is ereszd úgy magadat:
Meggvond, ha hatalma látod hogy elragadott.

✕ 6. Bizodalom istenben ¹⁾.

1. A jó hitű ember szelíd e világon,
Senkire nem támad, bár sok bosszút valljon:
Megalégszik azzal hogy égben kiáltson.
S ínségében fejtet az istennek hajtson.

2. Mondván: Oltalmaddal, uram, hajolj
hozzám!
Mert ha megtekinted, nagy az én nyavalyám,
Én szegény fejemet annyira alázám,
Hogy ellenségimnek földig magam hajtám.

3. A szelídség ellen mostan is nem vétek,
Tűrőssel inkább mind holtomig élek:

Tudván, habjaimban hogy el nem merülek,
Mert segítségedből kész megmentést érek.

4. Azért te szolgáltnak siess oltalmára,
Hogy gonoszság miatt ¹⁾ ne jussak halálra:
Csak tégedet várlak lelkelem váltáságra,
Elhagyott igyemnek bosszuállítására.

5. Vidámíts meg immár hitem szerint egy-
szer,
Hogy elvegye zsoldját a versengő ²⁾ ember:
Hiveid romlását ne örülje ³⁾ többszer,
Ki miatt epedtem én is sok ezerszer.

6. Vigasztalj meg engem szolgálodat ur-
isten,
Mert lelkelem tehozzád emelem szüntelen,
Tudván hogy ép és bőv kegyelem kezdedben
Mindenekhez, a kik élnek igaz hitben.

7. Véghetetlen a te jóvóltod mihozzánk,
Mennyből is e földre néz hív két szemed ránk,
Segítségül azért siess jöni hozzánk,
Hogy meg ne emészszem számtalan nyava-
lyánk.

8. Sok istenek közzül, kiket e világ néz,
Nincs senki hasonló hozzád, ki csudát téssz;
Kölcsön erőt másfél és hatalmat nem kérsz,
Mert minden szükségre karod ereje kész.

9. Oktass utaidra engemet, uristen,
Hogy hiven élhessek te esmératedben,
Erősíts engemet a te félelmedben,
Hogy én szivem áldjon téged igaz hitben.

10. Dícsérlek is téged örökké szivemből,
Mert jóvóltod hozzám érzettem mindenből;
Hála legyen néked éntőlem vég nélkül,
Hogy megmentél engem halálos ínségből.

11. Sok irigy barátim imé elomlának,
Kik gyűlölségekből reám támadának,
Kiből kiállani hogy nem is tudnának,
Mind fejenként tőled kigyomláztatának.

12. Mert te, uram, jó vagy s kész a kegyes-
ségre,
Kik tehozzád térnek s néznek intésedre;
De sok tűrés után ha térsz büntetésre,
Gonoszok hajtának veszedelmes részre.

13. Te nagy jóvóltodért állj fogadásidban,
És könyörülj rajtam sok nyavalyáimban;
Szolgálodat részeltess szent áldomásidban,
És szolgálód fiát ne hadd habjaiban:

1) Által.

2) Küzködő.

3) Az „örül” mint átható cselekvő a régebbi irodánál gyakran fordul elő.

1) A kiadásokban cím helyett e verspár áll:
Krisztus oskolája szelídségre tanít.
Szemes nyavalyákat a hit gyengíti s vakít.

14. Hogy a kik gyülölnek életemet bánják,
Legyenek előttem azok gyaláztattak:
Sok jelekből rajtam szemekkel is lássák
Hogy szeretsz : vermemet ök hiába ássák.

7. A haldokló Balassa Bálint ¹⁾.

„Megsebesült testem bucsúzik tőletek
Istennek sok átká fogynak belőletek.“

Imhol, édes hazám,
Ez a jele hogy szán
Életem igen téged,
Hogy vérem hullását
Melyet két szemed lát,
Nem kíméllettem töled.
Jobb immár meghalnom,
Hogysem búdat látnom,
Vagy elszóknöm mellőled.

Keserves kíraid,
Oly nehéznek bár hidd,
S oly nagy méregnek tetsznek,
Hogy e sebeimnél,
Kikben még lellem él,
Sokkal élesben metsznek :
Azok ölnek is meg
Mondván : Jer, fojtsuk meg :
S halálomra kérdeznak.

Oh vezértül fosztott
S roszt tanácsra osztott
Árva s pusztá hajlékom !
Remétségével csalt
Bolondságtól tilt falt
Testnyugató árnyékom !
Ha tér meg nyavalyád,
Hol gondodhoz az lát
Ki nőtt fel csak játékon.

Im én már meghalok,
S nehéz hogy nem látok
Szabadságodban módot :
Mert a kit vitézül
Anya vilagra szül
Hogy igazgassa jódat,
Nem szólhat dolgozhoz,
S ha szól, haragot hoz,
Félben vész, a mit mondott.

Adja az isten bár
Hogy megszabadulj már :
De nehéz azt elhinnem :
Noha koporsómba,
Kivánt lelki jómba
Kell már testemet vinnem :
Mert maga hasznával

Préda kapásával
Szívét hizlalja minden.

Jó vitéz barátim,
Megszükült magyarim,
Isten legyen hozzátok !
Lelketek javáért
S jótok áldásáért
Vétkem megbocsásátok,
Hazátok oltalmát,
Mint isten erőt ad,
Ne hagyjátok, lássátok.

Minden atyámfia
Kinek már sok hía,
S te is jó vitéz öcsém ¹⁾,
Nemzetem szépsége,
S holtom ekessége,
Minden kedvem, szerencsém,
Kitől való váltom
Mind nehezebb átkom —
Ugy tetszik teremh sincsen.

Az uristen áldjon
S veletek maradjon
Szívetekben biztasson.
Jó hírt halálomban
Tőletek váltomban
Ti fűletek hallhasson ;
Értem szátok áldást.
Örömmagasztalást
Az istennek adhasson.

Mondván : „Idvezítsed,
Jódban részesítsed
Urísten, az ő lelkét,
Mert tebenned bizott,
S te igéddelel hízott,
Téged magasztalt, felt s kért :
Noha vétkes fiad,
Még is hozzád hívjad,
Mert lám bűnéből megtért.“

Mit mondhatok ? Életem
Hol bátran, hol féltem,
Kedvvel, búval, panaszszal :
Hol méltó vádlásban,
Több rágalmazásban,
Mert egész föld foly azzal :
Vétkemben rettegtem,
Jóban örvendeztem
S vigadtam az igazzal.

S mind e főbb éltemben,
Hogy itt is fektebenn
Istent megkövethetném,

1) Egyik szakasza egy a két Balassát, Báliutot és Ferencet di-
csőitő, hosszabb költeménynek, mely címül e verspárt viseli :
Zászlóm, uram, pogányra im nevedben indúl,
Dávid hárfája notáján szívem megvívul.
8 versfől : Balassios fratres Rimay decorat.

1) Balassa Ferenc, ki Tokajnál egy lovas csapatot vezénylett,
Jászberénynél 1596. egy a megszállt esztergomiaknak szánt, török
diplomkületet kemény csatározással elfogott, István fi 387. s ezen
évtben a tatárok ellen vitézül harcolván szüete elesett.

Minden utált gonoszt,
Ki istentől megfoszt,
Szívemből kivethettem.
Dávidnak könyvéből,

Merítvén szívemből
Ím ezt énekelhettem ¹⁾.

¹⁾ Itt iktatja be aztán Rimay Balassa hattynénekét, mely az 1806-iki kiadás 60. l. is áll.

BENICZKY PÉTER.

1620.

BENICEI ÉS MICSINYEI BENICZKY PÉTER, Ferencnek, szentelt vitéznek és váci kir. főkapitánynak fia ¹⁾, gondos magán nevelést nyert ²⁾, mit jártassága a deáknban is, de még inkább versei tanúsítanak. Élete körülményeiről egyebet eddig nem tudunk mint, hogy ő is szentelt vitéz volt, s így magát legáltalább hadi érdem által kitüntethette. Virágzása kora a XVII. század első negyedébe esik; 1632-ben, úgy látszik, nem élt többé. Verseit, melyek két részben *istenes és világi énekeket* s „*közönséges magyar példabeszédeket*“, szám szerint kétszázötvenet erkölcsi emlékkersek alakjában tartalmaznak, maga szerkesztette, mire a zárköltemény, mely bírálóihoz szól, mutat; de nagy későn adattak ki N.-Szombath. 1664. Bartók István esztergami vicarius által, s oly kedvességet nyertek, hogy még azon században négy (Kolosv. 1670. Lőcse 1692. 1696. Kolosv. 1700.), a XVIII-dikban nyolc (Pozsony 1727. Lőcse 1728. 1729., Sopron év n., Kassa 1744. Debr. 1756. Kassa 1769. Pozs. 1771.) s a folyóban három kiadást (Pozsonyb. 1803. kétszer és 1806.) értek „Magyar Rhythmusok“ cím alatt. 32r.

¹⁾ L. *tölem* Beniczky Péter kora, Új M. Muz. 1853. I. 354.

²⁾ U.ott. *Bartók István* előszava e sorait tehát: „Ha ember szintén sokat nem tanult, és *iskolákban nem járt is*, ha sokat deáknul nem tud is: *privato studio*, csak a munkát és olvasást ne restelje, sok hasznos dolgot cselekedhetik: amint szegény Beniczky Péter uram,“ magán neveltetésére kell érteni. — Deáknul tudásáról l. az id. h.

1. A kívánatos kikeletnek gyönyörűségéről.

Víg tavasz felderült,
Virágokkal frissült,
S új pompával zöldellik;
Örül immár Flóra,
Jutott kívánt jóra,
Látja: fű s fa bimbózik,
Kedvet a Múzáknál
Talált s Apollónál,
Koszorúkat küld nekik.

Ujúl a forráskút
S föld gyomrából kifut,
Szép völgyekre siet s tér;
Mindenféle állat,
Nagy és kicsiny falat
Örül hogy már tavaszt ér;
Nem szenved rothadást,
Mert remélnl újulást
Minden élető gyükér.

A szép hajnal ragyog,
Gyöngyös harmat villog,
Bús sziveknek hoz kedvet;
Mindenféle madár
Kit dér, hideg, elzár,
Vígan kezd új éneket;
Jó hírrel jön fecske,
Ujúl agyag fészke,
Csácsog az házok felett.

Ég felé pácsirta
Repül, hogy szózatja
Messzire elterjedjen;
Fülemile ágon
Függ, csak kicsiny szálon,
Álom reá ne érjen;
Addig szól s énekel,
Míg a tájték vérrrel
Kicsiny száján eredjen.

Cinege madárka,
Kit rekeszt kalitka,

Dióbéllel megcsalhatd ;
Tavaszi vad kecske,
Együgyü ózeceke
Kit tör s hálló megfoghat ;
Jutott kikeletre,
Nem kerül most kézre,
Bátran nyomot mutathat.

Rigót is a törre
Nem csalhatsz most, lépre ;
Fogoly bokort nem lakja ;
A fűrj csattog nagyon,
Nem fél semmit azon
Hogy a karoly elfogja ;
Héja is süvölti,
Vetett tört kerüli,
Tyúfiakat csapkodja.

Gólya is gázolja,
Mocsárokat járja
Kigyót s békát foghasson :
Fészket rak kéményen,
Nem fél füst rá menjen :
Korog s kotyog hangoson.
Róka lappang s forog,
S kertek alatt kullog,
Lúdfiakra üthessen.

Szomju szarvas kútra,
S bágyadt madár ágra
Száll, s nyugosznak esendessen ;
Minden bokor szállást,
A zöld árnyék nyugvást
Enged nekik kedvesen :
Csak nekem szegénynek,
Árva bús fejemnek
Foly dolgom keservessen.

Mit óhajtson lelkem
S mit példáz értelmem,
Figyelmezz verseimre :
Sok testi fájdalom
És bús aggodalom
Szállott mostan szívemre.
Tégy választot Echo!
Kösziklák közt lakó!
Felelj mostan mesémre.

2. A szabadságrul ¹⁾.

Mi lehet kedvesebb
S gyönyörösebb
Mint a kívánt szabadság ?
Könnyen uralkodó,
Noha hivalkodó,
Akaratos méltóság,
Maga kedvét járja,

Rabságot utálja,
Nem barátja a birság.

Mert a napfény alatt
Mindenféle állat
Vágy, siet szabadságra,
Tengeren evezve
S föld színén kerengve
Repül e nyájasságra :
Ki ha azt nyerheti,
Magával hiteti
Hogy jutott boldogságra.

Mert a kötelesség
Nem legkissebb inség.
Ki van más birtokában,
Sok álomszakasztást,
Törödést s udvarlást
Türve nyög a magában,
A ki más asztalán,
S nem maga tányérán
Akar enni a koncban.

Nem mondom : királyság,
De egy kis uraság,
Ki lakhatik házában :
Bár füstös légyen is,
És sással fedett is :
Jobb más palotájánál :
Nyugszik hol akarja,
Sétál hol kívánja,
Nem ül más ajtajánál.

A mikor akarod,
Teríted asztalod,
Nem vársz abbul senkitül,
Ha nagyon mit enned,
Nem panaszos étked,
Nem hajtnak ki asztaltul,
Nem üznek dologra,
S nem jön ablakodra
Birságpecsét birótul.

Noha kalmár ebe
Mind nyárba és télbe
Rágódik zsíros koncon,
Borsos étket eszik,
Sátor alatt nyugszik,
S nyújtózik a lazsnakon :
De mégis néz mordon
Hogy nem jár szabadon,
És hogy van kötve láncon.

A farkas az erdőt
Járja, s üvölt időt,
Fárad sokat éhezve,
Tür a koplalással,
Csakhogy a vas láncsal

1) Eredeti címe : „Hogy a szabadságnak méltósága mindenk-nél kívánatos.”

Ne legyen nyakon kötve:
Szabadságnak örül,
Pálcaütést kerül,
Fél ne legyen rekesztve.

Sebes rárót foghatsz,
Olyvót megtaníthatasz,
Fűrjet s foglyot hogy fogjon,
Nagy sok koplalással
S álomszakasztással
Szoktatod: megmaradjon:
Még is sokszor elhagy,
És szabadságra vágy,
Nézi mint elszaladjon.

Majmot mulatságért
S medvét neveléséért
Jól tartnak bérekesztve,
Nyakán gallér villog
S hátán palást forog,
Néki sokat kedvezve:
De a mint kelletlen
Étele ízetlen,
Jár szabadsággal kedve.

Kalitkában madár
Lakjék kedvére bár
Zöld árnyékkal befédve,
Hol nem éri eső,
Csakhogy gyenge vessző
Tartóztatja rekesztve:
Mégis óhajt azon,
Hogy nincsen szabadon:
Búsul ártatlan zive.

Hogyha szabadságban
Nem laktál, sorsában,
Ezt nem tudod fontolni,
Mely drága kincs légyen,
S mennyi sokat érjen,
Ahoz nem tudsz szólani:
Én is armálissát
S arannyal írt jussát
Nem érkezem fejteni.

3. Az embernek maga-ajánlásáru és biztatásáru.

Jó szolgálka kevesen hív voltát: ezután
nagyobbat bízik read

Pályán vár ajándék,
Szép drága martalék:
Nyerd el édes lovácskám!
Jó bért nyersz magadnak,
Hírt s hasznót uradnak,
Felnevelt kacolcskám!
Bizony meghizlallak
És megnyugosztallak:
Van ahoz abrakocskám.

Hajtsd ki a bokorból,
S előtéd fut a nyúl:
Verd el édes kutyácskám!

Most leled kedvemet,
S bővíthetd étkemem,
Kis kolyók agaracsckám!
Haza érvén nyugszol,
Jól tartva aluszol
Te ó kedves vizslácskám.

Szelek szárnyán járó
Kedves sólyom s ráró,
Most találod kedvemet:
Fűrj- s fogolyfogással
S récevadászással
Jól tarthatod testemet,
Kiért az ősz fottán
Télre kelve oztán
Meghizlallak tégedet.

Csa Szőke, hajsz Tartsa!
Iga nyakad tartsa,
Szántogassad földemet,
Megrakom csürömet
S töltöm vermeimet,
Csak irtsad örökemet:
Meghidd hogy megsimúlsz,
Meghizol s megjavúlsz,
Csak gyűjthessem pénzemem.

Tehozzád is, szolgám,
Készen áll gráciám
Jámbor szolgálatodért,
Éjjel s nappal való
Soha meg nem álló
Nyughatatlanságidért:
Csak szolgálj serényen:
Elvészed te könnyen
Hasznod fáradságidért.

4. Ember fogad fogadást, aggebb ki megállja.

A ló mind addig fut
A míg oda nem jut
Hová ura akarja,
Tajték róla szakad,
Vertékezik ¹⁾ s izzad,
S lehelletit okádja,
Elesvén megromol,
Lába-szegve ²⁾ bomol.
Csak kicsapják ugarra.

Az eb is kergeti
A nyulat, elüti,
Szive dobogásával,
Alig játszik véle,
Magszakad a béle,
Lantol a két inával,
Nincs ereje immár,
Korpa is neki kár:
Meglövetik szolgálával.

1) Vertékezik, nagyon izzad.

2) Mint: nyaka-szegett, kedve-szegett.

Ráró megütökzik,
 Ölyvnek szárnya szegik,
 Vagy sugárja kiszakad,
 Nem fogja prédáját,
 Kitekerik nyakát,
 Elvetik, ágon akad :
 Nem jó immár másra
 Csak ijesztő vázra :
 Ehel, tudom, megfulad.

A Szöke terhet von,
 Hegyen s völgyön hanton,
 Óstor sújtja oldalát :
 A nyelvét kiveti,
 Szellőn hüvesíti,
 Tőri iga a nyakát,
 Megvénhedvén másnak
 Adják, mézsárosnak :
 Fejsze úti homlokát.

Szolga is megvénül
 S megsántul, megsérül
 Ura szolgálatjában,
 Elhetetlen immár
 Mert érte veszély s kár :
 Nincs már a gráciában :
 Ura nem esméri,
 De mástul kérdezi :
 Ki jött most udvarában.

Szolga egészségét
 És kedves életét
 Elveszti uráért,
 Házát s feleségét,
 Értékét s gyermekét
 Elhagyja remétségert,
 Kész mindent szenvedni,
 Jót és gonoszt túrni
 Ura ajánlásáért.

A halász horoggal,
 Madarász szép szóval
 Csal halat és madarat,
 Szolgát szép beszéddel
 S hideg remésséggel
 Ura gyakran eláltal.
 Mondván : Lesz oly idő
 Hogy még kezére jő !
 Varju karón, kit mutat.

Mert remétség oly iz
 Ki elfoly mint a víz,
 Hamar embert megcsalja,
 De változás után
 Merő méreg oztán,
 Ha sorsán tapasztalja
 Ura ajánlását,
 S csalfa játszódsát
 Mikor kárán tanulja.

Ezek mind így vannak
 S egy pórázon folynak :

Az ajánlás csak szép szó :
 De szomju embernek
 Száradt gégejének
 Mit használ üres korsó ?
 Mert len s gyapjú nélkül
 Fonál nem nyúl s nem gyül :
 Haszontalan ott orsó.

Nehéz tengődésnek
 Sanyarú életnek
 Ily jutalma keserves :
 Hogy libérja ruhád
 Lészen rongyos gatyád,
 Az is avult és reves :
 Végre költnek rád büzt :
 Hogy minden szód gyújt tüzt,
 Kezed enyves, vagy nyelves.

Nincs azért jobb élet
 Mint mikor kikelet
 Szánt ember s majorkodik :
 Az udvari lévre
 S panaszos kenyérré
 Nem sokat váraokodik :
 Félto gráciáján
 S elvont praebendáján
 Nem sokat búslakodik.

Mondtam a mit mondtam,
 S írtam a mit írtam
 Ha akarod érteni :
 Mert való, nem mese,
 Akárki mint nyesse :
 Eztet nem kell vizsgálni,
 Hanem mint a tüztül
 Ódd magad az igytül :
 Tudj más kárán tanulni.

A ki eztet írta,
 Alkalmason tudta
 Az udvarnak mivoltát,
 Mert az irigyektül
 És fondor nyelvektül
 Gyakran hallott ily nótát :
 „Vén szolga s agg kutya
 A hasznot nem hajtja :
 Ne vesztegess rá korpát.“

5. Zabolátlan nyelv ¹⁾.

Krokodilus mint kis gyermek
 Sír s jajszava merő ének :
 De nótája a vég-nek
 Lészen vesztére fejednek.

Így csácsogó nyelvnek inye
 Csalárd, s hamis szó gégeje :
 Meghat álnok lehellete,
 Mert égő tűz foga fénye.

1) Eredeti címe : „Hogy a szabad, zabola nélkül való nyelv mindeneiket visszamagyarás.“

Mint a gyöngyöt erős ecet,
S elolvastja tűz az ércet,
Igy gonosz nyelv égő tüzet
Okád alád, s forró vizet.

Oly ártalom nincs fegyverben,
Nem lángozó sebes tüzben,
Nincs oly méreg szelencében
Mint a fondor gonosz nyelvben.

Hol nem véled, ott kissebbít,
A hol nem félsz, ott sebesít,
Jó hiredben homályosít,
S gyalázzattal sírban taszít.

Légy természetes mint Absolon,
Serény vitéz mint a Sámson,
Okos és böles mint Salamon:
Szó fér hozzád még is nagyon.

Mert ha szóllasz, csácsogónak,
S hallgatásról tart boldondnak,
Ételedről tobzódónak,
És bójtódról mond ravasznak.

Ahitatos hogyha lészesz,
Képmutató nevet szerzesz;
Ha pediglen elmés lészesz,
Boldond nevet ottan veszesz.

Szép kontósról mond kevélynek,
És rongyosról tart fosványnek;
Honn ulésről itél restnek,
Kinn járásról néz feslettnek.

Hogyha mit adsz szegényeknek
Nem tart azért bővkezőnek:
Mond dicsiret-keresőnek,
S képmutató esztelennek.

Ha marhádót ki nem osztod
S haszontalan nem tékozolod:
Azt kiáltja: fosvány markod,
S telhetetlen szoros zsákod.

Ó átkozott kicsiny falat!
Látom nem pöksz te csak nyúlat,
Mert madárból formálsz halat,
És gyékénből rókamalat.

Nincs semmi csont te tagodban,
Rokoncád sines fogaidban,
Sík golyóbis forog szádban,
Méreg mézzel jár egy nyomban.

Noha gyakran maga magát
A nyelv veszi, szegi nyakát:
Mint az haris fészket s házat
Elárulja fiát s magát.

Hol lehetne ő békével!
Addig csácsog rezegéssel,

Olykor fogják meg csak kézzel,
S megmellyesztek forró vízzel.

Azért nyelved zabolában
Tartsad, acél kapocában 1):
Ne nyargaljon szabadjában,
Hogy ne hozzon gyalázatban.

6. A szerencse állhatatlanságáról.

1. Mikor a szerencse feleml valakit,
Tornyok vitorláján helyezteti székít,
Ideig kedvére megereszti fékit,
Sokáig egy helyben ülni nem hágy senkit.

2. Gyakran kevélységgel vakít a szerencse,
Hogy a magahittet hamarabb megejtse,
Nem tudják rabsággal oreázott hogy kincse,
Béborítva fekszik alatta bilense.

3. Irigy, csalárd, s hamis adományát bánja,
Ha mit adott, viszont azt visszakívánja,
Kelepcés hálóját mind addiglan hányja,
A gyéként alólad míglen el nem vonja.

4. Ha magassan ültet, onnét ő lefogtat,
Nagy kissebbségedre pad alatt nyomorgat,
Mint Belizáriust immár nem ápolgat,
De mostoha kézzel sujtol és szorongat.

5. Nyomorúságidon nem szokott jajgatni,
De gyalázatonon igen tud kacagni,
Üres tarsolyodon nem fog irigykedni,
Csak rakott szekrényed óhajtja prédálni.

6. Szerencse kerekín azért okossan ülj,
Tundér változásán hogy meg ne szegyenülj,
Mikor rád mosolyog mások kárán tanúlj,
Biztatása után vakmerón ne indulj.

7. A kristályüveg is mikor szebb s tundoklik,
Akkor a leggyengébb, s hamarabb elromlik:
Sugárral a nap ha igen süt s fénlík,
Köösső vagy zápor olykor ritkán múlik.

8. A kinek a kása megégeti száját,
Másson nem felejtí fűjni a tarlóját:
Így a ki próbálta szerencse hálóját,
Azután süvölti béborított horgát.

7. Útra indulva 2)

Szarándokságimot
S minden utaimot
Igazgató istenem,

1) Fékben, féken.

2) Eredeti címe, mely talán nem is a költő által adott a darabnak, s ezt egyéni jelentéséből kivesszi: „Uton járóknak oltalom-kérésé istentől.

Mennynek s földnek ura!
Im látod utamra
Indulok : légy vezérem!
Menésem szükséges,
Térésem kétséges :
Azért nevedben kezdem.

Légy vigasztalásom,
Élesztő árnyékom
Valahová fordulok
Erős, hév időben
S fergeteg szélvészben
Légy hajlékom, hol járok :
Ahoz nyugaldom,
Erős bátorságom,
Aholott megmaradok.

Ha veszedelem ér,
Ellenség hozzám fér,
Légy énnékem oltalom,
Szerencsétlenségben,
Akarmi igyemben
Légy megtartó istápom,
Bágyadt fáradságban
És nyugovásimban
Békeséges sátorom.

Gonosz társaságtól
És ragadozástól
Te félelmed elvonjon,
Barátom kárára,
Erőszak-húzásra
Haragod ne bocsásson,
Hanem igaz útra
És akaratodra
Kegyelméd igazgasson.

Ábrahám, földébül,
Kaldeus, tűzébül
Indúlt, uram, egy szódra,
Utját igazgattad,
Sok jókkal áldottad,
Hite fordult valóra ;
Jákob hogy bujdosott,
Bátyja elől futott
Nem bocsátád prédára.

Az ifjú Tóbiást
Megmentéd nyavalyást
Ördög Azmodeustul,
Ráfael anyyallal,
Ily szép társasággal
Indíták ki házából ;
Három szent királynak
Mutattál utjoknak
Csillagot kalauzál.

Most is nem rövidebb,
De, uram, ér küljebb
A te régi hatalmad.
Ha tetszik, megtarthat, s
És vissza is hozhat, s

Mert nagy a te irtalmad :
Noha nem Tóbiás,
De bünös nyavalyás
Vagyok, aminthogy tudhatd.

Hogy ezen testi jó
Légyen mint víz folyó,
Éssék dicsiretedre,
Hozzám kegyelmedet
És megtérés emet
Irjam emlékezetre,
Szerencsés utomért
S visszatérésemért
Okot adjak beszédre.

Hogy útra indulék,
Szárnyán egy sast láték ;
Okot vék ¹⁾ verseimre :
Szerencsés menése
S bator repülése
Indított reményegre,
Hogy az egek ura
Meg visszahoz Lóóra ²⁾
Neve dicsiretíre.

8. Biztató ³⁾.

Seregek hadnagya
S vitézek strázsája
Ki lakol az egekben,
Onnét intézsz, rendelsz,
És karodon viselsz,
Mert úr vagy magas mennyben,
Áldott bator szívvel
Harchoz erős kézzel
Ki harcol te nevedben.

Mert egyedül isten,
Ki vitézzé tészén,
Vehetsz erős kezébül ;
Nem jön ő fegyverrel,
De csak tekintettel
Parancsol az egekbul ;
Nézi a sziveket,
És nem az ereket,
Nem vér hadat tegezbul.

Méltó hát kegyelmét
Kérned, segedelmét
Ily hatalmas vezérnek,
Kitül áldást vehetsz,
És romlás is nyerhetsz,
Ha nem tetszel kedvének.
Magasztal, kit akar ;
És mást porba takar :
Nagy ereje kezének.

1) Vék, vél, vén, vagy vök, vól, vón a felmúlt régebbi formája.
2) Van ily nevű helység Barsban, Honiban, Nógrádban, s így bajos meghatározni, melyikben tartotta Beniczky Péter állandó lakását; egyik sem levén a Beniczky család; talán feleséges állapottjára mutat e hely költőknek, hol hitvese után lakhatott.
3) Eredeti címe : „Hogy az isten egyedül maga veri az hadakat, és nem emberi erő által.”

Ellenség gyors lovát
Látván, s éles kardját,
Ne rémülj el szivedben,
Fene párdúc bõrit
Tigris s farkas szõrit
Bátran nézzed mezõben.
Allah-kiáltása,
Dob- s trombitaszava
Ne hasson füleidben.

Álgyu ropogása,
Mint ég csattogása
Rettenhetne szivedben,
Sok sűrű kópia
Kiterült zászlója
Háboríthat elmédben,
A sok festett paizs,
Nyíl hegyes vasa is
Mit nem tüntet szemedben!

Dávid parittyával,
Gedeon lámpással
Ellenségét meggyõzte;
Az erõs Sámson is
Csak szamar-állal is
Philisteust megverte.
A sátorban Jahel
Sisárát vas szeggel
A földre leszegezte.

Mert az úr volt velek,
S bátorodott szívek,
Nem biztanak fegyverben:
Mert hol isten harcol,
Ott a pogány oszol,
Futnak s bújnak rejtekben;
Vesznek azért gyakran
A kik bíznak bátran
Magános erejekben.

Mostan paizsodat
Tisztítsd s páncéladat,
Sisakod vedd le szegrõl,
Élesítsd kardodat,
S hízlaljad lovadat,
Oldd ki az eke mellõl:
Ne bizd magad másra,
Hogy ne jõj romlásra,
Hanem magad menj elõl.

Buzdúljon fel véred,
Terjeszd régi híred,
Ne rettenj pogány hirtül,
Te éles törõdet
S kemény fegyveredet
Hizlalja török vértül,
Áldozd rût véret,
Nyisd fel dõgõs erét,
Kérj segítséget égbül.

Hazánk rontására
S népünk rablására

Hogy a pogány készülne,
Régi vitézeknek,
Scythiai vérnek
Írtam, meg ne rettenne:
Hanem régi Márshoz,
S hadakozó társhoz
Társul mellé sietne.

+ 9. Példabeszédek.

1. Adott jót felejtse,
S panaszbán ne ejtse
Ha kinek jóval voltál;
Elvõtt jóruól pedig
Emlekezzél holtig
S háládás-mutatással:
Ha adsz: adj jó szívvél,
Ha kérsz: vedd jó kedvvel,
Hogy meg ne utáltassál.

(2. A kigyó megújul,
A hangya szárnyosul,
Ha érkezik vénségre,
Szarvas megifjúdik,
A sas levetkezik
Nagy hosszú esztendõkre:
Csak ember nyomorúlt,
Romlott és megszorúlt
Kicsiny s rövid üdõkre.)

(3. Szerelem és a bor!
Kiben a kettõ forr,
Nincsen ott nyugalom;
Mert egyik szivedben,
A másik elmédben
Hatalmazott hatalom:
Mind kettõ égõ tûz,
Kedved ellen hajt, ûz,
Ezek vége sír s halom.)

(4. Szép asszony és jó bor
Igen meghitt jámbor
Embert kíván õrzésre:
Mert az asszony gyarló,
Engedelmes s hajló,
Hamar felel kérésre;
Bor is kívánatos:
Nem kell hozzá lantos:
Al kulcsot tart pincédre.)

(5. A szép csorgó forrás
Szemnek kedves látás,
Az elmét újíthatja;
Szép gyönyörû pázsit
Mely ezer kedvet nyit,
A szemet hizlaltatja:
De igaz barátság
S megrõgzött társaság
Életét hosszabbítja.)

GRÓF ZRÍNYI MIKLÓS.

1616 — 1664.

ZERINVÁRI GR. ZRÍNYI MIKLÓS, e néven VII., az eredetileg Olaszországból származott s az Árpádok alatt már virágzott Brebéri grófok nemes véreből ¹⁾, ősunokája a szigeti hősnek, fia György bánnak, ki 1626. Wallenstein boszujának áldozata lett, és Szécsi Katalinnak; 1616-ban született ²⁾, s tudományok, nyelvek s a hadi dolgokban kitünő oktatást nyervén, már korán annyira megkülönböztette magát hős tettek által, hogy még alig húsz éves, már kir. főlovászmester, légrádi és muraközi kapitány, Szala és Somogy főispánja, cs. kir. kamarás és tanácsosnak nevezetnék ³⁾. Mint ilyen többször megfenyítette volt már a kanizsai törököket, s Puchhaim cs. tábornok alatt Rákócit a Tisza mellett; midőn III. Ferdinánd 1646. a Morvában dúló svédek visszanyomása végett a társországok rendeit is szakolcai táboraiba idézvén, Zrínyi Miklós saját költségén eltartott csapatával a király segedelmére sietett, s ennek engedelmeből egy külön rohammal a svédeket megtámadván, kétszázat közölök levágott s ugyan ennyit fogva hozott a kir. táborba ⁴⁾. Eként a király, szemtanúja Zrínyi vezéri erényének úgy, mint hősies bátorságának, miután Zrínyi, már akkor tábornok s a horvát hadak főkapitánya ⁵⁾, újabban Batthyányi Ádám dunántuli kapitánnyal söcsese Zrínyi Péterrel egyesülvén, egy kisdéd sereg élén kanizsai Ali basát véres ütközetben megverte ⁶⁾, a Draskovics János nádorrá választatása által megürült dalmát-horvát bánsággal 1647. dec. 27-dikén Zrínyit ruházta fel ⁷⁾, de csak miután a báni seregek hátralevő zsoldjokat megkapták, iktattatá magát új méltóságába 1649. elején ⁸⁾. A következő évben a török trónváltozás a portávai béke megújítását szükségelvén, az új bán is azt a kanizsai basával Légrádon tartott fényes összejövetelben megkötötte ⁹⁾, s 1651-ben a béke szárnyai alatt Zágrábban negyvennapos törvényszéket tartott ¹⁰⁾. De az ohajtott béke nem sokáig tartott. Zrínyi hitvese, gróf Draskovics Eusebia magtalanul meghalván, közte és ipa közt a nő jószágai felett fegyveres családi harc keletkezett, melyben Zrínyi győzdelmeskedvén, végre csak barátai közbenjárására engedett ¹¹⁾. S a török sem nyugodott. Haszán kanizsai aga engedelmet nyervén a budai vezértől Kis-Komárom elfoglalására, ez nem sikerült ugyan, de Zrínyi, visszaadandó a kölcsönt, Kosztanicát támadta meg, s kirohanó őrségét öt csatában egymás után véresen megnyomorította ¹²⁾; jelen volt, bár lázas beteg, Puchhaimmal a segesdi dúlásnál, melylyel Kis-Komárom második megtámadtatása toroltatott meg ¹³⁾; Petriniát újabban megerősítette s hadakkal megrakta ¹⁴⁾; és szemesen örködött a pogány minden mozdulatai felett; másfelül tartományai s az országyülések ügyei foglalták el a béke idejében. Az 1655-ki országyülésről haza térvén ¹⁵⁾, a zágrábi püspök és gróf Erdődi nyugtalankodó jobbjágyait lecsillapította, a következő évben néhány török zsákmányló támadásokat visszavert; 1658-ban, midőn a Kanizsán támadt égésben a törökök minden hadi szerei megemésztettek, annak visszafoglalását vette célba, de attól a fennálló frigy tekintetéből a király által eltiltatott ¹⁶⁾; 1661-ben egy kanizsai tetemes rabló csapatot semmisített meg, s e folytonosan zsákmányló hadak fékezésére a Dráva és Mura összefolyásánál csodálatos serénységgel azon megerősített várpalotát építtette fel, mely Új-Zríny vagy Zerinvár név alatt építőjére nézve oly szomorú nevezetességre jutott ¹⁷⁾. Bekövetkezett az 1662-ki országyülés, melyen a cs. fővezér Montecuccoli ellen erdélyi viseletéért feddő nyilatkozások történnén, ez egy éles röpiratban magát védelmezvén, a magyarokat, mint szerinte a hadtudományban

járatlanokat, ily kérdésekben illetékteleneknek bélyegezte. Nem tűrhette e pírító megrovást egy névtelen hazafi, s a hiú olasz dicsekvéseit és bántásait kemény cáfratban visszautasította; ennek szerzőjeül a közvélemény Zrínyi Miklóst kiáltotta ki¹⁸⁾: s ki lett volna más? Innen kétség kívül azon gyűlölség, melybe a bán a mindenható férfiúnál esett. Azalatt a folyvást szorgalmazott béke, melynek egyik, török részről követelt pontja Zerinvár lerontása volt, felbomlik, a nagyvezér nagy sereggel Magyarországhoz közelít, Zrínyi Varasdon a tartományok részére országgyűlést tart, a horvátokat táborba hívja, a törököket a Szávanál¹⁹⁾, s majd fél Magyarorszába sietve, Buda környékén megveri²⁰⁾, s miután, a tétlen Montecuccoli nem indulván tanácsán, Érsekújvár elveszett, ő az ellenséget a Csallóközben, Érsekújvárnál, Esztergamnál felkereste és megverte²¹⁾; s midőn a fővezér reá nem volt birható, hogy a foglalásai és pusztításaiból téli szállásaira vonuló nagyvezérnek legalább utóhadát támadja meg a vele hurcolt kereszttyén foglyok kiszabadítására: Zrínyi elszakadt tőle, s maga nyugtalanítván azt több ízben, s a foglyok egy részét megmentvén, haza tért, hol Zerinvárt a török ostromhad ellen vitézül nem csak megővta, de ezt saját falai alatt²²⁾ keményen megverte; a Stájerország ellen küldött harminc ezernyi török-tatár hadat pedig a Muránál visszanyomván, s Kanizsa vidékét folyvást nyugtalanítván, a horvátoknak és stájereknek egy időre nyugalommal szerzett²³⁾. Még itt gondolták őt a törökök, midőn ő már egy a Csallóközbe átlopulni akaró, magyarba öltözött csapatjokat Óvárnál lekoncolt²⁴⁾. Így fejezte be Zrínyi ez évet, s bár, nem óréa bizatván a háború vezérlete, annak fordulatot nem adhatott, de nála s öcsce nélkül nem volt győzödelem; s ő hol mint védő, mint szabadító, s ismét mint támadó, a hatalmas ellenségnek rethetetője volt. Beköszönt az 1664-diki év, dicsőségének utolsója. A hős nem nyughatott; tél közepén tervezett egy hadműveletet, mely a nagyvezérnek további járatát súlyosítsa. Közlötte Zrínyi I. Leopolddal szándékát, s ez a hadi tanács gúnyai s ellenzése dacára felhatalmazta őt. Tízezer magyar és horvát bizodalommal eltelve sietett a közönségesen szeretett hős zászlói alá; nevelte seregét néhány császári és birodalmi csapat. Szinte január közepén átmenvén a Murán, Berzencét és Babócsát megadásra kényszeríti, az ellenséget e várak vidékeiből kipusztítja, s így azokat százkilenc éves rabságokból kiszabadítja; a Szigetből kirohanó törököket megveri, Pécs városát megveszi, s míg Hohenlöhéra bizza a vár vivását, mely a föld fagya miatt nem sikerülhetett ugyan, de a törököket elfoglalta, ő maga, terve fő részének kivételére sietve, a pozsegai törökök megszalasztása után az eszéki hidak felé robot, melyekkel a nagy Szulimán a Dunát, Drávát s ennek egész kiáradási vidékét áthidaltta, s azt tornyok és várdákkal megerősítette. Zrínyi e nagy-szerű műveket huszonöt ezer emberrel megtámadja, az erősegeket lerontatja, s a hidakat, valamint az épületfákkal megrakott hajókat, az eszékiek sikeretlen lödözései közt felégeti. E nagyszerű stratégiai nyereségen kívül, mely szerint a törökök összeköttetései megnehezítették, az ellenség roppant veszteségeket szenvedett emberek, marhák, lőszerék és mindennemű zsákmányban, sok kereszttyén visszanyerte szabadságát, a kanizsaiak dolyfő megtörtetett, a horvát és stájer részek biztosságot arattak. Ezután a pécsi sikeretlen ostromot megszüntetvén, a szigeteket újra megvervén, és Segösdet megvevén, seregeit Zerinvárra pihentette. E téli hadjárat Európát bámulásra és hálára ragadta, a pápa köszönőlevéllel, a császár őt egész házával együtt római sz. birodalmi hercegi címmel tisztelte meg, de melyről a magyar hős szerényen lemondott, Stájerországban és Regensburgban processiókban halálkoddak a győzödelmet adó istennek, mely utóbbi helyen abban maga a császár, a választó fejedelmek és főpapok vettek részt; a szultán Zrínyi megsemmisítését sürgette²⁵⁾; Montecuccoli gúnyoló-

dott ²⁶). De Zrínyi rövid nyugvás után ismét Kanizsa megszállására készült: t. i. a Szerbiában levő nagyvezír gyors jöhetése a hidak elrontása által megakadályoztatott, a várparancsnok Zrínyi által megvesztegettetett, Esterházy Pál Kis-Komárom felől minden eleséget a vártól elvágott; s a stájerok a szükséges ostromszereket megajánlották. I. Leopold tehát a hős tervét helyben hagyta. De az ígért szomszédi segedelmek elmaradásával az ostromlás hosszassá válván, a nagyvezér időt nyerve hidépítésre, nagy erővel megjelenvén Sziget alatt, továbbá a télen visszanyert várakat a miénk elhagyván, a vezérek egyen kívül mind elvonulást sürgettek: s Zrínyi, ki nyílt mezőn kívánt a nagyvezérrel megmérkőzni, kénytelenített engedni; mit élte ezőn fő feladásaul tűzött volt ki, elhagyatván mindenfelől, szíve égő fájdalomára félben szakasztani, és seregét Zerinvárra visszavezetni ²⁷). Ide követte már most a nagyvezér Zrinyit, Új-Zrinyt és a Muraközt meghódítani, és urát megsemmisíteni. Ez öszves erejével ismét nyílt mezőn, eldöntő ütközetben, kívánta a nagyvezért megtámadni, de Montecuccoli, ki időközben a fővezérséget átvette, s eleinte kedvezett, majd új meg új ürügyekkel gátolta, Zerinvárból a magyar és horvát őrséget kiszedte, azt némi francia haddal rakatta meg, a török túlerő általi romlását nagy hada élén tétlenül nézte ²⁸), s végre átvonulván a Murán, Zrinyinek kedves vára földig rontatását kelle látnia, s a Mura vizét fedeznie. Nevelte a bán sérelmét az, hogy a szerencsés szentgothárdi diadal után, mely a haza felszabadíttatásának kezdete lehetett volna, saját a császárhoz intézett esdeklései minden jó magyar ohajtása dacára oly béke rögtönöztetett, mely meggyőzetethöz, nem győzőhöz illett Zrínyi tehát beteg lélekkel Csáktornyai várába vonult, gyakori vadászattal üzvéen el kénytelen nyugodalma fájdalmait; de e nyugodalom nem tartott sokáig. November 18-dika 1664. azon gyászos nap, melyen egyike a legnemesb és munkásabb hazafiaknak, a legnagyobb magyar vezérek és költőknek, vadászat közben, egy vad kan áldozata lett, éltének negyvennyolcadik évében. Azon, idejében általános, gyanút, mintha irigyei által gyilkoltatott volna meg, nem csak öcsse Péternek saját előadása, de Bethlen Miklósé is, mint szemtanúé, tökéletesen megcáfolják ²⁹). Ily szomorúan végződött azon férfiú ragyogó pályája, kit — mint gróf Teleki Ferenc írja — életében minden jók szerettek, katonái, kiket mindig diadalmas vezérlett, imádtak, a pápa képmásával, a spanyol király az aranygyapj rendével, XIV. Lajos francia párséggel, a bajor és württembergi fejedelmek atya névvel tiszteltek meg. Fia Ádám, kit neki második hitvese Löblin Zsófia szült, 1691-ben Szalánkemén alatt esett el magtalanul ³⁰). Jelgége: Sors bona, nihil aliud. Tollius Jakab hollandi tudós, ki 1660. év nyarán Zrinyinek sőgóra gróf Pötting kíséretében tíz napot töltött Csáktornján, nem győzi e nagy ember nemes viseletét, műveltségét, nagylelkűségét, soknyelvűségét, úgy palotája fényét, melyet képek, könyvtár, régiséggyűjtemény, fegyvertár, műkertek stb. díszesítettek, magasztalni ³¹). Zrínyi kora ifjúságában üzte már a költészetet, melyet benne a szerelem költött fel. Azonban, úgy látszik, hogy azon kötet, mely Bécsben, Kosmerove Máténál 1651-ben adatott ki, s melynek kétségkívül a kiadásra ügyelő adta e címet: *Adriai tengernek Sirénája gróf Zrínyi Miklós, a „Szigeti veszedelem“ mellett csak későbbi elegyes költeményeit foglalja magában. Ez utóbbiak közt idyllek, énekek és epigrammák vannak. Új kiadások: Kazinczy Ferencőt Pest, Trattner, 1817. két köt. 8r. az eredeti irás megtartásával; Székács Páltól Pest, Károlyi Istv. 1847. k. 8r. új írásmóddal és sok önkényes változtatásokkal; tőlem kétszer az új „Nemzeti Könyvtár“ első folyamában Pest, 1852. 4r. új írásmóddal, de hű megtartásával az eredeti kiejtőmódnak. Zrínyi mind képzelem és kedélyre, mind művészi alkotásra és előadásra nézve legkitünőbb költőink egyike. Prózaí írásai, melyek mind hadtudományi*

tartalmúak, s kora megértésére jelesen szolgálnak, egyet kivéve mind az újabb „Nemzeti Könyvtár“ harmadik folyamában 1854. jelentek meg először, Kazinczy Gábor által. Egyenként I. azokat a jelen munka harmadik kötetében.

- 1) *L. gróf Teleki Ferenc* cikkelyét Hormayr és Mednyánszky hist. zsebkönyvök: Taschenbuch f. d. vaterl. Geschichte második folyamában, Wien 1821. s. „Graf Niklas Zrínyi der Dichter“ a 300. lap. V. ö. *Ráttkay Györgyöt*: Memoria Reg. et Banorum Croat. Vienn. 1652. a 133. l.
- 2) T. i. midőn Zrínyi 1647-ben bánná neveztetett, *Ráttkay* 239. szerint: „nondum trigessimum attigit annum.“
- 3) *L. Gabr. Kolinovics* Vitarum Belliducum Vng. LL. V. Senquicii, 1742. (kézirat az egyet. könyvt.) a 116. lap.
- 4) *Ráttkay* 240.
- 5) *U. as.* 241, 2.
- 6) *U. as.* 247, 8.
- 7) *U. as.* 230.
- 8) *U. as.* 255, 6., hol Zrínyi rövid székfoglaló beszéde is látható.
- 9) *U. as.* 260.
- 10) *U. as.* 262.
- 11) *U. as.* 262—4.
- 12) *U. as.* 266—73.
- 13) *U. as.* 274—5.
- 14) *Gr. Teleki Ferencet* az id. h. 371, 2.
- 15) Hol ő is kereste a nádorságot *Horváth M.* Magyarok Tört. III. 256.
- 16) *Teleki Ferenc* az id. h. 371, 2.
- 17) *Kazy Ferenc* (Timon kiirója) Hist. Regni Hung. Tyrn. 1751. II. 258. *Kolinovics* ez id. h. 119. *Teleki F.* 373.
- 18) *Kazy* II. 256.
- 19) *Horváth M.* az id. h. 277.
- 20) *Kazy* II. 260.
- 21) *Ugyan az* 277.
- 22) *U. as.* 266.
- 23) *U. as.* 278.
- 24) *Teleki F.* 378.
- 25) *Kazy* III. 2—8.
- 26) *Teleki F.* 380.
- 27) *Kazy* III. 10—14.
- 28) *U. as.* III. 22—26. Itt látható Zrínyi levele is a stájer rendekhez 26, 7.
- 29) *Kazy* III. 42. *Teleki F.* 383.
- 30) *Teleki F.* 384, 387.
- 31) *Jacobi Tollii* Epistolae Itinerariae, Amstel. 1700. a 240—1. és 250. ll.

I. AZ ELEGYES KÖLTEMÉNYEK KÖZÖL.

1. Arianna 1) sírása.

1. Ádria tengernek főnforgó habjai
Valyon oly nagyok-é mint szemem árjai?
Valyon oly nagyok-é Mongyibél 2) lángjai
Mint égő szívemnek lángos hatalmai?

2. Én éjjel, én nappal keserven 3) ohajtok,
Miként fülemile vér s tajtékot hánycok;
De nagy nyavalyámbul gyógyulni nem tudok,
Sőt sebben, sőt kínban ujulton újulok.

3. Nagy sebet mert csinált Cupido szívem-
Kinek orvossága nincs diktamusfüben!); (ben,
Mint egek forognak örök környezetben,
Úgy bűm, úgy bánatom forog örökségben.

4. Én Márst énekelek haragos fegyverrel,
Kinzó szerelmemet hogy felejtsem evel;
Másfelől kis isten megkerül fegyverrel,
Harcol, vagdalkozik lángozó szívemmel.

5. Két nagy harcban meggyőzött immár en-
gemet,

1) Helyesben Ariadne. Ennek mythosa ismeretes.

2) Monte Gibello, az Actuának népies neve.

3) Keservesen.

1) Helyesben: diktamnus, ezerjófű, melyet a régiek csodálatos gyógyító erővel bírónak képzeltek. Így gyógyította meg Virgíniét Japis a nyíltól sértett Aeneas anyjától Venusától szerzett ezerjófűvel stb.

És midőn sokáig hurcolna engemet,
Ilyen nehéz okkal nékem kegyelmezett,
Hogy írjam Theseus nagy hitetlenségét.

6. Bizony nagy büntetés, mert én inkább
irnárnám
Miképpen árult el engem szép Violám,
Mennyi sok ohajtást érte heában
Sűrű folyhók közzé szelnek bocsátottam.

7. Mennyiszer könyvemlezt az sebes Drávát
Árasztottam, s neveltem haragos árját;
Most is könyveimtől forgó örvényt forgat,
És maga magában neveli haragját.

8. És ezt mind érte, és mind csak heában;
Heában fáradtam magas Parnassusban,
S ott érte fejemet ágoztam laurusban ¹⁾:
De szelet fogtam, pénzt gyűjtöttem álmomban.

9. Ah háládatlan! és nem hajt meg én kínom,
Kiben éjjel nappal úntalan kinlódom!
Nem hajt meg szép versem s utánad járásom,
Égő tüzem, árvizem, sok sohajtsám!

10. Halljad meg most Theseus hitetlenségét,
És annak magadra vegyed az értelmét;
Halljad Ariannának siralmas versét,
S nagyobbnak véljed háládatlan éltedet.

11. Tebrus vize mentiben szép Arianna
Nyugszik vala hegyessen felvont sátorba;
Mert Cupido örömet mutat álmába,
Azt tudja hogy Theseus fekszik ágyába.

12. De fülemilének ékes szólásával
Felzöndült elméje igen gyorsasággal;
Felnitja szép szemét, látja hogy szép hajnal
Röpdözve előljün harmatos szárnyával.

13. Ölelni kívánván Theseus életét,
Gyöngén tapogatva viszi ágyba kezét,
De semmit nem talál, csak az üres helyét,
Meghidegült ágyát, és hitetlen jelét.

14. Akkor mintha mennykü szörnyü szelle-
tivel
Esztelenítette volna keménységgel,
Sokáig nem szólal, mert szava elmével
Maga jüvendőjére röpült vala el.

15. Mindazáltal azonnal elméje megtér,
Mihent az szüvéruél eloszlék fojtó vér;
Ó meztelenen is sátorbul futni mér,
Körüül körüül keresi és ismét betér.

16. Űti fejár melyét, szagatja szép haját:
Theseus! Theseus! nagy erővel kiált;
Kifut Tebruspartra, honn maga folyását
Tengerben adóul önti, hamarságát.

17. Ott széles tengeren szemét megforgatja,
Az partot üressen emberektül látja,
És semminek másnak szavát nem hallhatja,
Csak szép Alcynnak ¹⁾, mint társát siratja.

18. Echo is bánattal szól Ariannának,
Csinál öregbülést választtal ²⁾ bújának;
Mert ha ő panaszol, szól az küszikláknak,
Echo bús választtal nevet bánatjának.

19. De ő az sötétben hajót messzi látja,
Dagadt vitorlát hogy könnyü szél hajtja,
Theseus! Theseus! ismétlen kiáltja;
Amaz ütet nem hallja-s nem is hallhatja.

20. Int és visszahája gyöngé kezeivel,
De az hajót viszi szél nagy sebességgel.
Arianna késérei végig szemivel,
Míg hajó szeme előtt tengeren tünt el.

21. Akkor oztán szagatja aranyos haját,
Körömszeli körmével kegyes orcáját.
Nem messzi megszemlélt egy magas küsziklát,
Rá hág, és tengernek így kezdi panaszát:

22. „Jaj szerencsétlen én, jaj én boldog-
talan!
Mint csalám magamat Cupido hatalmán.
Kit Hesperus adott, Lucifer or módján
Ellopta, elragadta tülem hamarján.

23. De nem ragadt el senki, Theseus, téged,
Csak az te mondhatatlan hitetlenséged.
Honn³⁾ esküdt szerelmed? honn van igaz hited?
Talan vitorláddal szelnek eresztetted?

24. Te hitetlenséged viszen oly hirtelen,
És nem ez gyöngé szél, ki röpül tengeren.
Eredj, eredj, Theseus, eredj hitetlen,
Az én lelkemet is viszed te fenyődben! ⁴⁾

25. De ha hajód lelkemet veled hordozza,
Miert halandóját magával nem hozza?
Nem oly nehéz, elhidd, ez az Arianna,
Hogy te hajód ötet is el nem birhatná.

26. Elmentél, kegyetlen, elmentél mint gyors
szél,
És engem bús örökös gyászban kevertél;
Söt örök halálban engem eltemetél,
Hitrontó, engem vesztő, keményebb ércnél.

27. Bízol, országodban hogy mensz trium-
phussal,
Aval az kegyetlen holt Minotaurussal;
De ha ki fog kérdeni, győzted mi móddal?
Tagadsz-e: Arianna okosságával.

1) Azaz Alcynnának, ki férje utáni kétségében a tengerbe ugor-
ván, cvevel együtt Thetis által jégmadárrá változtatott.

2) Válasz, választal.

3) Honn?

4) Azaz fenyőfa hajódban.

1) Laurusból vett ággal.

28. Micsodás látatja lesz vitézségednek,
Hogy aztot elhigyjék idegen emberek!
Nem tulajdonítja senki ezt kezdednek,
Hanem Arianna esztelen szívének.

29. Ki fogja mondani hogy labirinthusbul
Az magad eszével kijüttél, halálbul?
Sok száz mind okosabb, mind vitézebb abbul
Ki nem tudott járni, csalárdos fogságbul.

30. Ah! mert Arianna adá ezt tenéked,
A ő cernájával magadat vezetted.
Ihon mint fizet most nagy hitetlenséged;
Prédául vadhelynek hagyál, és tengernek.

31. Miért nékem nem hagysz cernát és ta-
nácsot,
Ki után láthassam egyszer ez világot!
Ah, miért nem csaptad nyakamban az kardot!
Csinálad volna meg előbb az koporsót.

32. De több triumphust is számlálnál há-
zodban,
Ha az Ariannát elvinnéd hajódban,
Oztán ott hirdetnéd szélel országodban:
Egy leányzót megcsalál hamisságodban.

33. De nézd meg kívül futsz és ki előtt sza-
ladsz,
Nézd meg hitetlenséged miatt mit csinálsz!
Ki néked életet, annak te halált adsz,
Én labirinthusból, te nagy fogságban hagysz.

34. Eredj, eredj, hitetlen, szelek szárnyával,
Istennek haragja nagyobb hamarsággal
Elsiet utánad és eljün károssal,
Mert nevekre esküdtél nagy hazugsággal.

35. De talán azt tudod, istenek megholtak,
Melyek Enceladust küvel burították,
Prometheust kányákkal elszaggattatták,
Az kik Salmon¹⁾ királyt föld alá rontották?

36. Vagy kik Atlást fordíták nagy küsziklára,
Lykánt rüt vadra, Aktaeont szarvasra,
Atreust, Therodatmant mérges sárkányra,
Hekubát ebbé, Scyllát ugató habra?

37. Sem siet sem késik haragja istennek,
Mert örvényes habbá teheti könyvemet,
Szélvészszé fordítja sohajtó kedvemet,
Én bánatimmal elburítnak tégedet."

2. Feszületre.

1. Sirtál már eleget lám Ariannáért,
Fogyattad könyvedet csak egy Violaért,
Csak meg nem változtál, mint Biblis, semmiért,
Édes Múzám, fiúrt s rothandó eszközüért.

¹⁾ Salmonet érti, az első királyt, kit Zeus azon nagyralátó-
sáért, mely szerint mennydörgést és villámot akart eszközölni, az
avilágba taszított.

2. Híd ki most magadbul könyvedet nagyokért
Árassz cataractát szemedből méltóért;
Azért ki körösztfán függött büneidért,
Az ki istened volt, megholt váltságodért.

3. Hogy nézhetsz emberre, ember teremtője?
Igy téged megcsúfolt ő hitetlensége,
Annyi sok vett jókért, mint tenger fővénye,
Mint latrot, mint tolvajt, feszíte körösztre.

4. Onnan is muttad: igaz juhász voltál,
Vesztett nyájud után magasrul vigyáztál,
Atyádnak vétkekért sokat imádkoztál,
És elfelejtkezni vétkükrül akartál.

5. Virágzott tested is halálos sebektül,
Ázott az szemed is igen bőv könyvektül,
Szájad megkeserült az mérges ecettül,
Bajt vittál, harcoltál halállal vitézül.

6. Vitézek istene, te függsz az körösztfán,
Ki győzedelmes vagy, s ezer sereged van.
Hunn karod, fegyvered? hunn vitézséged van?
Hunn van angyali kar? hunn istenséged van?

7. Héj, mert te ezeket mind fottig letetted,
Egy hatalmat, nagy istenségedet;
Az emberi testet magadra fölvetted,
Azért hogy hullathasd érettünk véredet.

8. Azért hogy poklokban láttad merültünk
volt,
Azért hogy mi lölkünk örökségre megholt,
Szállottál le égből, az hunn lakásod volt,
Függöttél körösztfán, az kin tested megholt.

9. Oh te nagy Jehova, kegyelem forrása,
Kegyelmes Eloim, nagy istennek fia,
Seregek istene, zsidóknak királya,
Alpha és omega, és jók bizodalma!

10. Látod, mi érdemünk mint küvön han-
gyanyom,
Sok bününk penglen mint levél az fákon,
Mint örvény tengeren, és fővény az parton,
És mennyi madár jár levegőben szárnyon.

11. De mind ezeknél is nagyobb te kegyelmed,
Annak vége ninesen, s azért bizunk benned.
Mi hasznod féreggel néked törvényközned,
Hatalmot mutatnod, és ránk fegyverkezned?

12. Száraz polyva ellen, az kit szél elhordoz,
Mutatod erődöt, ha ránk haragot hozsz.
Nem illik az harag, uram, irgalmadhoz;
Nagyobb dicsőséget benne kegyelem hoz.

13. Uram, nem miértünk, sem mi érde-
münkért
Hanem kegyelmezz meg magad irgalmáért!
Ne légyen heában hogy fiad ontott vért
Körösztfán miértünk, az mi váltságunkért!

II. A ZRÍNYIÁSZBÓL.

1. Siklós alatt.

III. 28–40.

28. Így beszélnek ketten; azonban egy legény
Aranyas bőr szofrát¹⁾ földre leterítvén,
Két szép bársony vánkost az szofra mellé tén,
Szerecsen tésztával sátort megföstölvén.

29. Vánkosokra ketten ottan leülének,
Egymás közt sok dologról beszélgetének,
Kávét kicsin finsánból hörpögetének,
Oztán azután vacsorát is evének.

30. De az étel után egy szép török gyermek
Ura hagyásából az házba belépék,
Szép gyöngyházassá tassán²⁾ kezében tündöklék,
Fejét betekerte gyenge patyolatvég.

31. Az egyik válláról szép bársony kaftánját
Lebocsátá, kezdé igazgatni kobzát;
Ablak felé üle öszvehajtván lábát,
Így kobza szavával nyitá hangos torkát:

32. „Miért panaszkodjam, Szerencse, ellened,
Ha bővited mindennap én örömemet?
Nem szakadsz el tőlem, az mint vagyon hied,
Hogy állhatatlanságban van minden kedved.

33. Kikeletkor áldasz az szép zöld erdővel,
Szerelmes fülemile éneklésével,
Égi madaraknak sok külömbségével,
Viz-lassu-zúgással, széllengedézzel.

34. Nem irigyled nékem az én egyesemet;
Inkább hozzá segítsz, szeressen engemet;
Soha el nem vészted az én víg kedvemet,
Neveled óránként gyönyörűségemet.

35. Adsz nyáron nyugovást és szép csendeséget,
Szép cyprus-árnyékokat, hűvös szeleket,
Gyöngé tüvel varrott szép sátorernyőket,
Szomjuság-megoldó jó szagos vizeket.

36. Ősszel sok gyümölcsesel, citrommal,
turuncscsal³⁾
Ajándékosz bőven, szép pomagránáttal;
Erdőn vadat nem hadsz, mert nékem azokkal
Bőven kedveskedel, és jó madarakkal.

37. De télen, az mikor minden panaszkodik,
Akkor az én szívem inkább gyönyörködik;

Erős fergetegen szívem nem aggódik,
Mert szép lángos tűznél testem melegedik.

38. És vagyon császáromnál nagy tisztességem,
Mindenek között vagyon nagy böcsületem;
El nem fogyhat soha az én sok értékem,
Van jó lovam, éles szablyám, szép szerelmem.

39. De kötve vagy, Szerencse, az én lábomhoz,
Mert elfutnál volna eddig gonoszomhoz,
Ha volnál szabadon; de rám gonoszt nem hozsz,
Mert kötve vagy, Szerencse, az én lábomhoz.⁴⁾

40. Így szóla az gyermek . . .

2. Zrínyi és fia.

V. 76–96.

76. Elvégezvén levelét, bepecsételé,
Oztán fiát Györgyöt szépen megölelé.
Okossan röviden néki így beszéle:
Az gyermek atyja szavát igen fülelé.

77. „Fiam, én utolszor most látlak tégedet,
És azért is áldom az én istenemet,
Hogy hallanod hatta végső beszédemet;
Hallg meg, fiam, kérlek, az én intésemet.

78. Ihon uraságban hagylak én tégedet,
Karddal bővitettem az te értékedet;
Mindened lesz: tanulj isteni félelmet,
Isten megneveli minden szerencsédet.

79. Tanulj éntülem is nehéz vitézséget,
Tanulj fáradtságot s hazádhöz hűséget¹⁾,
Tanulj tülem jószágos cselekedetet,
Mástól pedig szerencsét s annak gyömölcset.

80. Én már éltem eleget, láttam gonoszt s
jót,
Már meg is úntam heábanvalóságot:
Mert láttam mindenkor, kit az világ adott
Egy kézzel, kettővel mindjárt vissza rántott.

81. Nem láttam semmi jót, kiben megnyug-
hatnám,
Nem találtam nyugovást, kiben bizhatnám:
Csak neked, Jehóva, az mikor szolgáltam,
Akkor megelégedtem és megnyugodtam.

82. Fiam, annak szolgálj és járj azon úton,
Kit fia istennek rendelt ez világon:

1) „Asztal, különösen a szőtt anyag, melyet behajtanak, és kiterítve asztal gyanánt használnak a törökök.” Repicky.

2) Tálca.

3) Gránátalma.

1) Virtust, erényt.

Ez ad néked erőt az török pogányon,
Ez ad jó szerencsét ezen ez világon.

83. Oztán emlékezzél az én sok próbámról,
Ne légy, mint elfajzott galamb kemény sastul.
Karddal te keressd hirodet pogánytul;
Mondhassák: igazán fajtóttál Zrínitul.

84. Én égben az istent imádom éretted,
Hogy bővítse mindenkor az te eródet;
Adja hogy szolgálhass néki kedve szerint,
És hogy sok udöre mennyben láss engemet.

85. Ezt a leveletem vidd gyorsan királyhoz,
Tudhasson idején készülni az hadhoz,
És ynülni jó móddal az ország dolgához,
Mert sietséggel jön Szulimán az várhoz.

86. „„Kemény szívü atyám, mit kegyetlen-
kedel? —
Igy ifjú Zríni az nagy bának felel: —
Engemet magadtul kergetni akarsz el,
Hogy tüled elváljak örökös üdövel?

87. Nem így, fia sasnak, én igaz sas lészek,
Hanem elfajzott vesztetni való kolök,
Ha én halál előtt oly igen félemlök,
Kit víg szüvel keressz, én aztot kerüljek;

88. Valamely szerencsét rendel isten néked,
Mélto, hogy ugyanaz hordozzon engemet;
Bujásommal ne gyaláztatad nagy nevedet:
De kinek tartasz hát megúnt életemet?

89. Ez-é az vitézség kire tanítsz engem,
Hogy az első próbám elbujásom légyen,
Nagy atyának roszt fiát minden nevéssen?
Ah, ne adja aztot az jó isten érnem!

90. Uram, vagy engemet hagyj meg itt ma-
gaddal,
Vagy hogy végzzem éltemet magam kardjával.
Elfogyjon Zríni név előbb nagy csudával,
Hogysem csak egyik is éljen gyalázattal.

91. De atyja így felele okos elmével:
„Oh nagy szívü gyermek, s teli bölcsességgel!
Mennyire bővölködöl te keménységgel,
Annnyira tüzedet illik oltanom el.

92. Édes tisztességnek az ő gondolatja,
S némely magát örömet a val csalatja:
Kevés ki igazán ezt alkalmaztatja,
Az ki jót jó hírral öszvecsinálhatja:

93. Elragadt tégedet vakmerő bátorság,
Mint szélkül hajtatik az ingadozó ág.
Lészen oly üdö is hogy benned vidámság
Ügy fog tündöklenni mint kertben szép virág.

94. Nem jó üdötlenül virágot szagatni,
Nem dicseretes néked halált kívánni;

Most mikor senkinek nem tudnál használni
Haláloddal, tartozol élni s szolgálni.

95. Nem mienk az lélek, hanem az istené;
Te fogsz-é kedvedre sáfárkodni véle?
Tarts meg, fiam, magadat nagyobb szükségre,
S szegény romlott hazánknak jobb üdejére.

96. Szükség, hogy én itten végezzem na-
pomat,
Mert isten rendelte itt végső órámat.
Most utolszor mutatnom kell mivoltomat:
Kövessd, mikor kell, te is nagy próbámat.

3. Török követtség.

VL. I.—51.

1. Szulimán Harsánhoz már érkezett vala.
Harmadnap táborát ott megnyugasztalá.
Onnan követeket magátul bocsátá,
Kik menjenek Zrínihez Szigetvárába.

2. Halul bég volt neve az egyik követnek,
Ez fia volt kajeri gondviselőnek,
Mondom, Orchanusnak, Mahomet vérenek,
Mely Egyiptom pusztán Szinántul öleték.

3. Vala igen okos Halul bég beszédben,
Oly szépen folyt szava mintha kevert mézben
Volna, s az másíknál magát csendesebben
Viselte is magát, és sokkal bölcsebben.

4. Az másik Demirhám volt Arábiából;
De tetszik mint egy vad pusztá Libyából.
Vakmerő, kegyetlen nem lehet ily sohul;
Minden igazságát veti csak szablyából.

5. Ennél vadabbat az föld nem teremthetne,
Bár ha újabb boszuval óriást szülné,
Az ki az nagy egekre hegyekkel lüne;
De még is vadabb Demirhámnál nem lenne.

6. Ez szerezsen hadnak kapitánya vala,
Ötödik részének, s igen erős vala,
Ezt csak ijesztésül császár küldte vala,
Mert az követtséghez ő semmit nem tuda.

7. No ezek Szigetvárhoz elindulának.
Mikor oztán kapukhoz közel jutának,
Egy ágyu-lövésnyire ök leszállának,
Fegyvert szolgálíknál ottan elhagyának.

8. Zríni öszvehívá mind az vitézeket,
Mert már régen hallotta az követeket;
Piacon hallgatá meg az követeket;
Maga körül állítá az vitézeket.

9. Demirhám nem igen böcsüllé meg őket,
Mintha nem gondolna látni vitézeket;
De Halul melléyre tevé az két kezét,
Alázatossággal monda, hajtván fejét:

10. „Oh Jézus hitin valóknak szép csillaga,
Oh, ily vitézeknek érdemes hadnagya,
Egyedül! mely ország próbádat nem tudja?
Mely világrész vitézségedet tagadja?

11. Hon az meleg hajnal pirossan feltetszik,
Hon az sötét estve tengerbe enyészik,
Hon az éjszaktenger magában kűszködik,
Híred mindenütt van, s mint nap úgy tündöklük.

12. Csudálul mi halljuk nagy vitézségedet
Mindnyáján, urunk is az te jó híredet
Szereti hallani, cselekedetedet,
Szeret magadat is, ha nem is hitedet.

13. Ilyen méltó oktul ő megindítottat,
Hogy küldjön általunk neked barátságot,
S hogy ebben láthasson ő állandóságot,
Izent neked tülünk képes ¹⁾ kívánságot.

14. Ű kívánsága ez : Ez várat kezében
Adjad, és ne bízzál nagy keménységben:
Haszontalan harag, az ki nincs erőben;
Esztelen ki kíván az mi lehetetlen.

15. Császár nem kívánja az te szép váradat,
Hogy a val nevelje maga gazdagságát;
Mert az ki világnak birja nagy határát,
Nem kívánhat szüve kübül egy kis váradat.

16. De tudnod kell neked az mi fátumunkat,
Az istennek elszánt igaz akaratját :
Minekünk ő adja az szép arany almát,
Meg is fényesíti mint napot holdunkat.

17. Azért az hatalmas szultán megindult
mast,
Isten akaratját viszi végbe bizvást.
Ne adja isten azt hogy te meggondolhasd,
Hogy te isten kedvét kézzel megtartóztasd.

18. Oh boldog böles Thamma, Kazul Bas
nagy ura ²⁾,
Bekéséget császártul mert kérti tuda,
Idején s eszessen magát megalázta,
Mostan nagy Perziát bekéségen bírja.

19. Lusitánusokat tartom okossaknak,
Mert az fátum ellen lám ők nem harcolnak.
Lám az francúzok is boldogságban vannak,
Te pengig hanyad része lehetsz azoknak?

20. Ha böles vagy, szükségbül tehetsz ma-
gadnak jót,
Nagyobbtul magadra nem csinálsz haragot,
Alázd meg magadat, add meg ezt az váradat,
Melyet semmiképpen többöl ³⁾ meg nem tart-
hatsz.

21. Nem kérettetik tuled ingyen ez az vár;
Hol nagy haszon vagyon, nem látszik kicsiny
kár:
Valamit te kérhetsz, azt Szulimán császár
Örömet engedti, elhigyjed nekem bár.

22. Vezérséget tüle kérj, hogyha nem
hiszed,
De tudom, hitünkre nem vonz az te szüved.
Megbocsásd, így szólok, mert keresztényeket
Minden tartja tormába esett férégnék.

23. Kérj hát tüle sok pénzt és gazdag kin-
cseket,
Nem találsz őbenne semmi fősvénységet;
Avagy kérjed tüle ez váradat, Szigetet,
Hogyha te ok nélkül oly igen szereted.

24. Elhittem, tetüled aztot ő sem tiltja;
De uraság jeléért most azt kívánja,
Hogy hada bejűjjön, s valamely hadnagya
Aztot te kezdedben hagyásából adja.

25. Különbem, jó Zríni, hogy ha cselekeszel,
Váradat s szolgádat bizony vesztet el;
De semmi ez, életed az jó hireddel
Szigetvár hamujában temetődik el.

26. Talán van, ki biztat téged, füst azokkal
Kever jó híredet belé csalárdsággal:
De az léssen első ki szegényvallással
Szükségnek idején elárul futással.

27. Csiklandós szók ezek, és mind eszte-
lenek!
Ki fogja tartani aztot vitézségnek,
Egynéhány hogy állott ellent százezernek:
Minden fogja nevezni vakmerőségnék.

28. Talán esküvésed tartóztat tégedet,
Kit német császárnak bekéségen tettet?
De lelkiismeret mostan mentté tehet,
Senki nem tartozik tenni lehetlent.

29. Bizol-é németben, te okos horvát bán,
Hogy hamar segítséget küld néked talán?
Német, mely tégedet az föld alatt kíván
Lenni, segítséget hoz kárával talán?

30. Ki nem esmérheti német barátságát?
Leginkább magyarhoz gonosz akaratját?
Hogy gyüölöli német az magyar katonát,
Ha akarod, adok neked ezer példát.

31. De bár az úgy legyen, eljűjön az német:
Rákháton tinéktek hoz ő segítséget:
Elvesztitek akkor kedves életötöket,
S ők török kezében találják Szigetet.

32. Uram, hogy én neked megmondjam egy
szóval,
Nagy dolgokat kis üdőben te csinálál,

1) Helyes, elfogadható.

2) Helyesben: Thamasp, perzsa sakk.

3) Többé.

Országos hadakat veszteég rontattál,
Küváraikat vettél, és el is bontottál.

33. Van már legmagassabban az te jó híred;
Ninesen már hely, az hová feljebb vihessed:
Csak azon mesterkedjél hogy azt őrizzed,
Arról síkos helyről, hol van, el ne ejtsed.

34. Futnod már kell néked szerencse pró-
báját,
Az ki szakaszthatja jó hírednek nyakát.
Futnod, uram, néked kell méltán az hadat,
Az ki minden órán különben változhat.

35. Ne légyen fejedben az a bizodalom,
Hogy az kit egyenként te meggyőztél harcon,
Meggyőzhesd te mostan hol vannak min-
nyáján,
Mely isten rendibül várad alatt vagon.

36. Ezt szultán Szulimán, mivel szeret téged,
Izente általunk, vitéz Zríni, néked.
Ihon jön maga is : egy millió népet
Hoz el romlásodra, ha szavát megvted.“

37. Itt hallgata Halul. És esék zsiibolygás
Az erős vitézek közt, és zúgolódás.
Jól esméri Halul, hogy nekik unalmas
Az ilyen követség és az vár-megadás.

38. Horvát bán megnéze az sok jó vitézét,
Oztán követekre fordítá az szemét;
Minnyáján hallgatnak, várják bán tetszését;
Ő nagy méltósággal elkezdé beszédét:

39. „Jó követ, okossan nekünk megbeszéléd,
Lágyon s haraggal is urad követségét.
Szép szóval kitevéd urad szeretetét,
Kit mihozzánk hordoz, és az ő jó kedvét.

40. Csudálom; mert azon én nem igyekeztem,
Hogy ti császártoknál kegyelmem lehessen;
Sőt ártottam néki kis tehetségemben,
Valahol lehetett, és minden erőmben.

41. Barátságomról is röviden felelek:
Soha töröknek barátja nem lehetek
Valameddig látom: ő árt kereszténynek;
Barátság, ártalom öszve nem férhetnek.

42. De ha barátságomat császár kívánja,
Maglehet: magyarét mert visszaadhatja,
Se más keresztényét oztán ne kívánja;
Így talán lehetek önéki barátja.

43. Hol peng Szigetvárat nevével kéred:
Jó követ, tudnod kell az mit mondok néked:
Hogy Zríni ezekkel már sokat szenvedett,
Gonoszt, veszedelmet, hideget s meleget,

44. Azért, hogy istennél nyerhessünk ke-
gyelmet:

Azért nem gondolunk vesztenünk éltünket,
Sok kincset, gazdagságot, és mindentünket,
És ez elmulandó világi hírünket.

45. Hát ne apolgasson bár császár ezekkel,
Az kit mi világnak hagyunk nagy örömmel:
Ha szónkat nem hiszi, jüjjön ránk erővel,
Meglátja, mit tehet az, ki van istennél.

46. De ha büneinkért az isten bennünket
Mégvér, s kezetekbe adja életünket:
Meghalunk örömet: De ti elvesztünkét
Nem fogjátok nevetni, s keresztényeket.

47. Mi sem irigyeljük akkor élteteket,
Elhagyjuk örömet mennyekért Szigetet.
Vidd meg császárodnak az én beszédemet;
Meglátja Szulimán Zríni is mit tehet.“

48. Nem türheti Demirhám Zríni beszédét,
Mert az kemény választ általverte szívét,
Mond: „oh te, ki megvted had veszedelmét,
S gondolod üstökön fogtad az szerencsét:

49. Ihon had s békesség az én kebelemben,
Most válaszsz magadnak, még tart az üdödben:
Mert én nem érthetem, kerülő beszédben
Csavarogsz, s válogatsz hadban békességben.““

50. Ilyen szókra seregek megzöndülének,
Nem várják választját hatalmas Zríniknek,
„Fegyvert! fegyvert! kiáltnak az követeknek,
Fegyverrel, nem szóval kell veszni Szigetnek.“

51. „Hát halálos fegyverre hílak bennetek,
Felele Demirhám: mert látom éltetek
Unalmas.““ Oly hanggal mondá meg ezeket,
Mintha Jánus temploma most nyílt volna meg.

4. Deli Vid hitvese.

XIII. 1-30.

1. Isten az embernek vezérli ő dolgát,
Isten megjegyezte mindennek határát,
De senki ne gondolja átlalhágását,
Ne is félje, míg nem ér oda, romlását.

2. Hány harcokon forgott bán, és hány ve-
szélyen!
De őrző anyjala megtartá ezekben.
Az ő órája is eljün, ki messzebben
Nem lehet, vitézül kell meghalni ebben.

3. Deli Vid török közt ellenségképpen járt,
Ezerek között is soha nem vallott kárt;
Előtte mellette halál sokat kaszált,
Ótet elkerülte, vagy hogy rá nem talált.

4. Sok száz ezer török járt most körülötte,
Sok van az táborban az ki esmerhetné;
De isten szemeknek az fényét elvette,
Azért senki ütet Vidának nem vélte.

5. De néki is eljün az maga órája,
Melynél tovább életét el nem vonhatja ;
Bizvást török tábort és bátran járhatja,
Mert senki életét addig nem ronthatja.

6. Deli Vidnak vala egy szép felesége ;
Ez asszonyok közzül csak maradt Szigetbe.
Sezbb vala mindeneknél az ő szépsége,
De még azon fölül urához hűsége.

7. Török leány vala : de Vid hatalommal
Elhozá egy várbul nagy erős harceal.
Haisennek hiják vala török szóval,
Körösztseg megáldá de most Barbálával.

8. És mikor heában várta volna urát,
Sok könyvvel áztatván társa üres ágyát,
Nem tudja, életben van-é, vitéz urát,
Vagy hogy török miatt szenvedett szép halált

9. Száll Márs ő szüvében, s nem mint más
sírással
Vagy nyomorult főske hosszú jajgatással
Csak ohajtva társát ; hanem bátorsággal
Fegyverezi magát ura páncérával.

10. Páncérát, fegyverét magára fölveszi,
Urának jó kardját oldalára teszi,
Jó lóra felugrik, kopját kézben veszi,
Haját és szép fejét fátyollal tekeri.

11. És így török formán Szigetbül kimégyen ;
Táborban mindennel szól csak török nyelven ;
Imide amodá jár minden szegletben,
Hogyha vitéz urát vehetné eszében.

12. Az tulsó részére tábornak megy vala,
Ottanegy nagy szerezcent előtalála ;
Örömet száguldna, de nem mehet lova,
Mert az nagy testével lovát elfárosztá.

13. Látja okos asszony ennek sietését,
Gondolja hogy nem árt kérdezni menését,
Megállítja azért szép szóval szerezcent,
Kérdezi : micsodás hírt viszen hirtelen.

14. Amaz penig néki felel siettében :
„Ne tartóztass, kérlek, engem menésemben ;
Viszek hírt császárnak, kiért életemben
Urrá leszek, de kérlek hagyj békességben.“

15. „Mondd meg énnékem is, az asszony így
monda :
Hiszen nem lehetek én semmi károdra.
Felel az szerezcent : „Amott egy sátorba
Deli Vid aluszik török ruházatba.“

16. Mikor Deli Vidot említi az pogány,
Gondold, mi változás volt asszony orcáján.
De fél hogy szerezcent hírt viszen udvarban,
Utánna fut, s eléri három ugrásban.

17. Kopjával nyeregbul messzi kitasztítá,
Gyorsan szablyájával az fejét elvágá,
Jó lovára ismég mint evét fölugra,
De gyorsan sok török siete utánna.

18. Mert kiáltás támad és nagy zenebona,
Azért minden török futó után futa ;
S tovább nem zaladhat az szegény Barbara,
Mert egy goromba kéz lóruul letasztítá.

19. Ezer környülfogta. Kérdik : honnan
légyen ?
S szerezcent halálának mi oka légyen ?
Ő szegény nem szólhat ; nem tudja mit tégyen,
Hazudja Alkairban ¹⁾ lakása légyen.

20. „Ottan egy bátyámat szerezcent megölte,
És én szememet eddig elkerülte.“
Gyorsan talál pártot az ki fog mellette
Szép asszony, mert lágyíta mindent szépsége.

21. Ki mondja hogy jól tett, ki az béghez
huzza ;
De ily kiáltástól Vid nem messzi vala,
Azért gyorsan ugrék ő jó Karabulra,
Ő is megyen vala az nagy kiáltásra.

22. Hát mikor oda megy, látja gyöngé társát,
Hallja is fülével keserves sirását :
Gondold meg az ő mondhatatlan bánatját,
Mégis nagy okosan messzirül így kiált :

23. „Vitézek, álljatok ! mert ez az én szol-
gám,
Immár sok nap lopta el fegyverem, lovam,
Az egész táborban utánna bujdosztam.
Adjátok kezemben, az én birtokomban.“

24. Azonban egy kadia ²⁾ oda érkezett,
Az kitül lén az Vidnak ilyen felelet :
„Ehez bizonyság kell, s álljon törvényszéket ;
Törvény is el nem veszi el az tiedet.“

25. Elbúsul Deli Vid és ugrik haragban,
Kiált : „Pogány ebek, nem elégszem abban :
Törvény és igazság vagyon én szablyámban.“
Ezután ketté vág Malkuchot derékban ;

26. Ábelt és Izmailt leteríté földre ;
Kadiának fejét függeszti két részre,
Abaza lelkének utat nyit melléyre,
Jakult lefekteti örökös helyére.

27. Ejuz tartja vala ő szép feleségét,
De Deli Vid kardja ketté vágá testét :
Ottan megragadja kezén szerelmesét,
Jó lovára veszi és kimenni siet.

28. Karabul, mint madár, nem nyom nyo-
mot földön,

1) Kairó.

2) Kádi, bíró.

De mint süvítő nyíl megy olyan sebessen.
Ó futhatót volna által az tengeren,
S nem esmerszett volna hogy van víz az körmén.

29. Látják az törökök: Szigetbe szép prédát
Viszi futó lován, s megismerik Vidát;
Heában utánna futtatják lovakat,
Mert mint az könnyű kőd eltünteteti magát.

30. Szigetben örömmel Zríni befogadá,
Mert immár azelőtt ő megholtanak tartá.
Vid török dolgait igen megtanulá,
Melyeket urának eleiben ada.

5. Zrínyi halála.

XV. ének.

1. Bán végső óráját közelgetni látja.
Az egész seregét csoportba hivatja,
Azokat is az kik mentek volt az harcra,
Kik közül Deli Vid ott maradt csak maga.

2. És így szól önékik: „Vitézek, látjátok
Most mi állapotban velem együtt vattok.
Nem csak kárt hoznak ránk törökök, tatárok,
De tűz, de vas, de minden elementumok.

3. Mindenképpen próbál az isten bennünket,
Valamint az ötvös tűzben arany művet;
És mivelhogy látja az mi hűségünket,
Égben szép koronát nekünk készítettett.

4. Nem haragszik már ránk, mert itt büntetését
Meggvette büneinkért, s igaz törvényét
Beteljesítette: most hűség érdemét
Az nagy mennyben készíti, s oda visz minket.

5. Ne irtózzunk azért mi halálra menni,
Mely örök örömré grádiecot fog adni.
Ma, vitézek, éltünket el kell vesztetni,
És ma minden próbánkat lepecsétölni.

6. Mi vitézül éltünk, vitézül meghalunk,
Egész ez világnak evel példát hagyjunk.
Ma mi tisztességet neviunkre szállítunk,
Mai nap szépéti minden elmúlt dolgunk.

7. Nem hurcol bennünket pogány eb pórázon,
Nem visz minket császár kötve triumphuson;
Végső óránkon is az török romoljon,
Lássa, keresztýénnel hogy az isten vagyon.

8. Mivel az tűz miatt itt nem maradhatunk,
Mihent isten engedi az hajnalt látnunk,
Kimenjünk az várbul, és ott megmutassuk:
Kik voltunk éltünkben, most is azok vagyunk.“

9. Így monda nagy Zríni, s az egész vitézek
Örömmel mondásához valának készek.

Száll Márs mindenikben, s az ő vitéz szemek
Bátorságban villámnak, mint gyémántkúvek.

10. Hangas zöndülés lén az vitézek között,
Mint mikor kemény szél megfúja az erdőt.
Mindenik csak alig várja azt az üdöt,
Az mikor istenhez bocsáthassa lölkét.

11. Paizst, páncérokat, szablya-hüvelyeket
Magoktól elhányják, minden nehézséget,
Mert jobban kívánják ezeknél sebeket,
Melyek által égbe eresztik lölköket.

12. Zríni peng megyen az gazdag tárházban,
Minden drágaságot ő rak egy rakásban,
Visz tüzet alája oztán egy fáklyában,
Mind füstbe bocsátja az mennyi kincse van.

13. Egy dolmányt, egy mentét csak választ
magának,
Az mely legszebb vala mind közte azoknak;
Ebbe szokta mutatni magát udvarnak,
Ebbe mennyekzőknek és triumphusoknak.

14. Két arany perecet választá azután,
Evel jelt csinála vitéz uri karján.
Egy kőcsagtollat is szegeze sisakján;
Száz aranyat kétfelé tett dolmányában.

15. Oh mely esuda dolog, hogy jutalmat
szerez
Maga hóhárának! Mely kemény vitéz ez!
Említése halálnak igen keserves:
Rettegett előtte Hektor és Achilles:

16. De halálakor is Szigetnek Hektora,
Hogy ő bátran nézhet szemmel az halálra,
És bár öltözzék rettenetes formára,
Megmutatja, s mint kell menni bátorságra.

17. Meggyújtá az kincset, és mind megégeté;
Fegyverét azután szögrül leszedé,
Szántalan sok közzül egyet megszerete;
Oldalára eztet vitézül fölöké.

18. Ül vala az isten abban az székiben,
Az honnan világot nézi kegyelmesben:
Méltóság, tisztesség nagy áll körülben,
Thronusa helyheztetve nagy örökségben.

19. Szerencse s Természet alázatossággal
Állnak őalatta, készek szolgálattal,
Dücsőség előtte foly nagy patakokkal,
Végtelen kegyelme tengerformára áll.

20. Megszámlálhatatlan dücsőséges lölkök
Dücsőséget előtte szépen éneklnek:
Zsidó poétának untalan az versek
Királyi formára hárfájával mennek.

21. Égi muzsikának gyönyörű szózatja
Szép Echónak választját megváltoztatja:

„Szent, szent, szent mindenható isten Jehóva!“
Égész mennyei sereg vígan kiáltja.

22. Cherubin, Seraphin seregek vígadnak,
Az szent bárány előtt magokat alázák,
És más seregek fejér ruhában járnak,
Báránynyal mindenütt úk is ottan vannak.

23. Ilyen méltóságbul nagyon parancsola,
Az az jó, az az igaz, az nagy Jehóva,
Hogy minden muzsika egyszersmind hallgatna,
És hogy öszvegyülne mennyei udvara.

24. Úgy lón mint akará. És öszvegyülének
Az egész mennyei gyönyörű seregek,
Alázatossággal hajónak istennek ;
Ó penig így kezdé beszélni nékik :

25. „Halljátok, halljátok , ti forgandó egek,
Halljátok híveim, égbeli seregek,
Halld meg föld és világ, és világi vizek,
Az én mondásomat, és ti nagy tengerek !

26. Bolond vakmerőség nyilván van nálatok,
Kivel rám óriást támadni láttatok!
Azt tudta az kevély, büntetést órájok
Társaival együtt hogy én nem találok.

27. Elesett, meglüvém mennyei küvemmel,
S elhagytám vele eget örökséggel.
Elhatta az eget ó, de kevélységgel
Most is zörgölódik, nagy vakmerőséggel.

28. És nem elégszik meg, sok ezer lölköket
Szántalan bünnel közlül hogy ó harácsot vet ;
Meri háborgatni az én híveimet,
Kik tülem választva vannak, kedvesimet.

29. Ahon : szigetiék érntem harcolnak,
És az én hütömért már sok vért hullattak,
Pokolbéli lölkök rájok agyarkodnak,
És igaz hütökbül kiverni kívánják.

30. S miképpen lehessen ezt nekik engedni ?
Igaz isten lévén, hogy tudjam szenvedni ?
Nem ! nem ! de hogy egy had menjen fegyver-
közni :
Be kell földfenékre ismét úket üzni.

31. Eredj te, Gábiel, mennyei sereggel,
Eredj Szigethez erős fegyverös kézzel,
Ott találod őket ; de onnan te üzd el,
Ronts meg őket együtt nagy kevélységekkel.

32. Nézd oztán hon vannak szigeti vitézek ;
Ha testi köntösbül levetkőzik lölkök,
Az ti kezetekön elömben jújenek,
Itt rendelt helyekben örökkén legyenek.“

33. Így monda, de nem nyelvel és nem szó-
zattal,
Hanem tündöklő isteni akaratall.

Értik az angyalok, mert nagy boldogsággal
Egyeznek az isten nagy akaratjával.

34. Gábiel magával azért egy sereget
Elvive gyors szárnyon, s jelül egy keresztet.
Fénlk vala az ég, merre röpülését
Tartja az szép sereg, s az ó sietését.

35. Alázatossággal Szívárvány kapuját
Megnyitá előttök, és mond áldásokat,
Az szép Tejes-út is megcifrázza magát,
Látván az nagy istennek sok szép angyalát

36. Az Göncöl-szekere viszi sok fegyverét,
Mennyei seregek könnyebbiti terhét.
Fegyverhordozó sas készíti mennyküvét,
Kivel letaszítsák ördögös sereget.

37. Fohászokodik Hercules, nem mehet vélek,
Nem lehet úressége az ó helyének,
Áll mozdulatlanul, istrázsát az égnek
Tart ó nagy botjával, ellenz ellenségnek.

38. Halhatatlan sereg levegön megállá,
Csak maga Gábiel Szigetben leszálla.
Zríni hogy halálhoz elkészült, találá,
És szintén istennek esedezik vala.

39. Eleiben tünék Gábiel szárnyával,
Méltóságos vala angyali ruhával ;
Az ó teste vala befödve bíborral,
Az keze fegyveres lángozó pallossal.

40. Az másik kezében egy szép pálmaágot
Koszorúval együtt magassan feltartott.
Az sötétes házban fényességet hozott ;
Gábiel Zríninek akkoron így szólott:

41. „Oh seregek urának kedves szolgálja,
Égész kereszttyénségnek vitéz virágja,
Te voltál Jézusnak megszentelt hadnagya :
Ihon az istennek az ó koronája !

42. Ezt küldi tenéked az hadverő isten ;
De más készítettett, az ki lesz fejedem,
Fényes csillagokbul kötve lesz örökkén,
Fogod azt hordozni az magas egekben.

43. Angyali légiót küldött isten néked
Te segétségedre, kivel meggyőzheted
Ezt az nyavalyában zabált ellenséged,
Kik pokolbul jüttek kevélyen ellened.

44. Azért vidámits meg emberi szüvedet, |
Duplázd meg utólján nagy vitézségedet ;
Ne lássa vén tolvaj elvágott fejedet,
Hanem az föld alá küldd előbb ú lelkét.“

45. Így monda az angyal, és megvidámitá ;
Mennyei seregét égbül leszóltá ;
Nem messzi Lucipert seregestül látá :
Arkangyal előtte így száját megnyitá :

46. „Mit csináltok itten ? oh ti nyomorútlók !
Oh nagy kínokban is fölfuvalkodottok !
Világnak istenét talán nem látjátok ?
Mely nagy mennykűekkel fegyverkezett rá-
tok ?

47. El vagyon végezve isten titkaiban,
Hogy kik itt meghalnak mostan Szigetvárbán,
Mivelünk menjenek isten országában ;
Mit vártok rájok hát itten heában ?

48. Menjetek, átkozottak, az föld gyom-
rában,
Ottan bünösöket zaklassátok kínban :
Fussatok el gyorsan sötét Acheronban,
Az a ti helyetek örökös átokban.“

49. Így szól, és rájok mennyei pallosát
Rettenetesul fordítá nagy haragját ;
Mert látá késéssel készítik útjokat,
S nem örömet fogadják parancsolatját.

50. Angyali légió szép fényes szárnyával
Fekete seregre üte bátorsággal ;
De úk megismerék előbbi próbával,
Hogy győzhetetlenek ezek hatalommal.

51. Azért, mint forgó szél, keveregnek ég-
ben,
Keservessen üvöltnek sötét folyhőkben.
Igy kákognak hollók ha sas jön közikben,
És éjjeli varjuk így járnak széltében.

52. Csak te vagy, Alderán, az ő nyert pré-
dájok ;
Az te lelked leszen nekik triumphusok.
Elragadást ezet, kiből jött sok átok,
Testestül lelkestül lén az ő prédájok.

53. Így hagyák ördögök világos világot,
És noha még szintén meg nem hajnalodott ;
De szép harmatossan sötétbül hasadott
Szép hajnal, és mindent jóra bátorított.

54. Zríni jól esmérven életének végét,
Ötszáz bator vitézt számlál maga mellett ;
Mint hogy nem türheti immár égő tüzet,
Kiviszi magával azért mind ezeket.

55. És az várbul kimegyen nagy bator szüvel,
Előtte törökök futnak szerzte széllal ;
Az piacon megáll, és szörnyű szemével
Nézi hogy honn vagyon pogány sok sereggel ?

56. Ily kegyetlenül jön oroszlánj barlangbul,
És ily szörnyen fénylik kométa magasbul :
Éz nagy országokra kár nélkül nem fordul,
Szörnyű jóvendőket hordoz hatalombul :

57. Így félnek törökök Zríni látásátul,
Mert tudják nagy veszélyekre rájuk burul.

Zríni piacon is nem maradhat lángtul,
Azért lassan ballag az külső kapubul.

58. Hon vattok ti mostan világrontó népek ?
Hon vattok földemészto szörnyű seregek ?
Hon török, hon tatár, sötét szercesenek ?
Hon vattok három világrul kevert népek ?

59. Ihon előttetek Zríni áll fegyverben,
Hon van az török Márs vakmerő szüvében,
Delimán ? hon száz más ebben az seregben ?
Kik Zríni vérést szomjúzták békeségben ?

60. Édes az vitézség az ember száájában,
De nagy s rettenetes halálos próbában :
Ezt rettegve nézi vakmerő Delimán,
Mint nyárlevél úgy reszket szultán Szulimán

61. Messzi dombrul nézi ő kijüvetelét,
De még sem tarthatja rettegéstül szüvét.
Oh hánszor megbánta : szállotta Szigetet !
Hány átokban keverte megöszült fejét !

62. De nem csinál pompát Zríni törököknek,
Nem mutatja vesztég sokáig ezeknek
Ő vitéz fegyverét ; de mégyen ellenek ;
Ötszáz halál mégyen háta után ennek.

63. Itt fegyver fegyverrel találkozik öszve ;
Vitéz is vitézzel kapcsolódik közbe ;
Vér, jajgatás és por mégyen égben keverve,
Török dárda, kópja, szablya elegyedve.

64. Halál formára jár bán törökök között ;
Mint az lángos harap ha nádban ütközött,
Mint az sebes vízár ha hegybül érkezett :
Oly kegyetlenségben Zríni most öltözött.

65. És ledül előtte nagy óriás Chebár,
Hal Jakul átokkal, és Chirkin teftedár¹⁾,
Esik zöld zászlóstul nagy Jakul barkjartár²⁾,
Esik Mahomet-vér szercesen Zulifikár.

66. Száz szablya, száz csida Zríni paizsára
Egyszersmind is esik, mint kiesső házra ;
De ő ezt az folyhót, minden csudájára,
Tartja csak egyedül törökök kárára.

67. De Murtuzán basa, mint megsérült medve,
Szégyentül s boszutul mert hul kemény szüve :
Jól jut most eszébe, Ajgástul kötözve
És nagy Szulimánnak volt tüle vitetve³⁾.

68. De egyetlen fiát ő jobban siratja ;
Zríni keze miátt volt ennek halála.
Azért ő akartva ilyen boszuságra
Élesíti szüvét iszonyú haragra.

1) Helyesben : defterdár : számolótiszt.

2) Zászlótartó.

3) A III. ének egy epizódjára vonatkozik, melyben egy a török táborban támadt vak lárna köz zavarában Zrinyinek főreismerve Ajgástól megfogottat stb.

69. És mint tüzes lidérc száll le az folyhó
bül,
Kinek lángos farka szikrázik sok tüztül:
Így Murtuzán basa keresztyénekre dül,
Halálra, haragra az ő szüve készül.

70. Nem szól ő semmit is rettenetességgel:
Halva Bata Pétert maga előtt dönt el,
Három keresztyénnek veszi életét el,
Ismég többre készül, s nem elégszik evel.

71. Öszvetalálkozók ő Novák Ivánnal,
Őszekeveredék szabályja szablyával;
De Novák elvágá kezét nagy csapással,
Azután fejét is vitéz bátorsággal.

72. De nem áll meg itten Novákovics Iván,
Mert meghal miátta Perviz, Bicsir, Arszlán;
És nem kevesebbet teszen Orsics István,
Mert lelkét okádja előtte Balbazán.

73. Itten kezd hullani török, sok számtalan,
Itten sebesedni mindenféle pogány.
Ki nagy Allát, ki Mahometet kiáltván,
Vérekben fekszenek az földet harapván.

74. Itt zászló zászlóval nagy csoportokban
hull;
Amott fekszik sok török halva lovastul;
Imitt félholtan vitéz vitézre burul;
Ki alatt ló fekszik, némely ló alatt fül.

75. Félholtan némelyik marja ellenségét;
Amaz mint vérszopó szomjuhozza vérést;
Ki sebeken által bocsátja ki lelkét;
Ki szorosságtul fült, ott hagyja életét.

76. Rakásokban fekszik ló, fegyver és vitéz,
Holtan is keresztyén az nagy egekre néz;
De az lölke után töröknek földben néz
Orcája, mert tudja isten nem kegyelmez.

77. Gázol rettenetesül Zríni vértóban,
Vércataractákat indít meg pogányban:
Messzirül megismeri ütöt Delimán,
De retteg ő szüve, de félelemben van.

78. Nem esmert azelőtt ő soha félelmet,
Akaratja nélkül de mostan rettegett,
Mert látta Zríninek hatalmas fegyverét,
Látta nagy próbáját és kegyetlenségét.

79. De mind ezek közt is szüve helyére áll,
Mikor gondolatjában tisztessége száll.
Sok okot magának vitézségre talál,
És így ő magának kegyetlenül szólal:

80. „Hát nem vagyok-é én most is az Delimán,
Ki veszélyt kezemen hoztam Szigetváran?
Az ki vitézséggel hattam magam után
Vértót, holttest-halmot Almás vize partján?

81. Oh szüvem, állj elő, oh én vitézségem,
Mit rettegsz kaurtul, megnőtt emberségem!
Ez nap s ez az órá ¹⁾ az egész életem'
Mégfenyéséti vitéz cselekedetem.

82. Majd Zrínire megyek nagy vitézsé-
gemmel,
Noha kevélykedik isteni erővel;
Nekünk is Mahomet segét nagy szentséggel:
Az mi testiünk is van elegyítve vérrrel.“

83. Így monda, s kezével megrázá nagy
dárdát,
Neveli magában hatalmas haragját!
Amphitheátrumban így láthatatló bikát,
Az ki az fővenyben köszörüli szarvát,

84. Mely kapál csarnokon s fúja az fővenyét,
Látván maga előtt kevély ellenségét,
És előbb próbálja fában nagy erejét,
Hogyszem ellenségre kivigye fegyverét:

85. Így téssen Delimán, és nagy sebességgel
Bánra rugaszkodik, teli sok méreggel.
Ráveti dárdáját hatalmas erővel,
Itéli, hogy nagy bánnt lefekteti evel.

86. De isten angyala elvevé erejét,
Mert Zríni paizsán megtompítá hegyét,
Tatár hám dárdája az földre leestet;
Csudálja Delimán ezt az történetet.

87. De kemény kezével ő szablyát kirántá,
Evel pozdorjára bán paizsát rontá:
Sokaig dühössége de nem tarthata,
Mert Zríni kardjának ellent nem állhata.

88. Kegyetlen csapással bán az ő sisakját
Gyorsan ketté vágá, és megsérté nyakát.
De az másik csapással megnyitá oldalát,
Hónuan bőven folyni vörös patakat lát.

89. Fúj lángot tatár, s öszveszedi erejét,
Bánnak kegyetlenül kézzel üti mellét:
De bán ketté vágja Praecopita ²⁾ fejét
És habzó véreére kiönti életét.

90. Holta után élte árnyékban elröpült,
Nagy keserűséggel mint egy füst úgy eltűnt;
Halála határán ő vadsága megszünt,
S lölke örök éjre sok mással elegyült.

91. És semmit sem késik ott az ő halálán,
De mást és mást áldoz és nagy halomban hány;
Kis eledel ily tűznek háromszáz pogány;
Ezeket levágja horvátországi bán.

92. De az vitéz Delimán mihent elesék,
Egész török tábor gyorsan megfélemlék.

1) Es órában.

2) Delimán.

Legvitéz emberek rettegni kezdenék,
És azután futni az mint van erejük.

93. Az futó népekkel öszvekeveredett,
Vágja mindenfelé az futó népeket;
Végre császárhoz is nem messi érkezett;
Zríni távulról is megesmerte ütet.

94. És egy nagy óhajást az istenhez bocsát,
Mert tisztességéért keresi az próbát,
Oztán sietséggel megy az hon császárt lát,
Fegyverében viszi szörnyű villámását.

95. Sok ezer bosztáncsi ¹⁾, számtalan spa-
hoglalán ²⁾
Az megijedt császárt veszik körül sánokban:
De mindazonáltal néki megy horvát bán,
Útat csinál karddal iszonyú hatalmán.

96. Mert nem mér állani senki eleiben,
Senki nem mér nézni vitéz szemében:
Százat egymás után ő megöl egy helyben,
Még más százra viszen halált kéméletlen.

97. Szulimán jó lóra ülni igen siet,
De bán gyorsasága már régen ott termett,
Tizet ottan levág, császár segítségét,
Így császárnak oztán Zríni szólni kezdett:

98. „Vérszopó szelendek, világnak tolvaja,
Telhetetlenségednek eljűtt órája,
Isten büneidet tovább nem bocsátja,
El kell menned, vén eb, örök kárhozatra.“

99. Így mondván, derekában ketté szakasztá,
Vérét és életét az földre bocsátá,
Átkozódván lelkét császár kiindítá,
Mely testét éltében oly kevélyen tartá.

100. Ez volt vége az nagy Szulimán csá-
szárnak,
Ez az ő nagy híres hatalmasságának.
Az isten engedte gróf Zríni Miklósnak
Dicséretit ennek hatalmas próbának.

101. Mikor bán visszanez, meglátja távulrul
Elmaradt serege török kard miatt hull;
Mint pásztor, nyájához, ő hamar megfordul,
És így szól hozzájok nagy hangos torkából:

102. „Eddig éltünk vitézek, tisztességéért
Annak, ki körösztfán holt szabadságunkért:

Ma meghaljunk örömet és jó hírünkért:
Vitézek meghaljunk azért mind ezekért.

103. Ahon nyitva látom istennek orszagát,
Ahon jól esmérem nagy Éloim fiát!
Esmérem, esmérem az isten angyalát,
Rothadatlan ágbul tart nekünk koronát.“

104. De török számtalan körülvék seregét,
Messzirül jancárság lüvik vitézeket:
Nem merik próbálni mert karddal ezeket,
Senki várni nem meri az ő kezeket.

105. Mind ennyi között is egy jajgatás nincsen,
Mert nagy vigasággal s örömmel hal minden.
Az mely helyen állnak, ugyanazon helyben
Bocsátják lölköket isten eleiben.

106. Nem mér az nagy bánhoz közel menni
senki,
De jancsár-golyóbis Zrínit földre veti:
Mellyében ez esett, más homlokát üti,
Vitézivel együtt az földre fekteti.

107. Angyali légió ott azonnal leszáll;
Dicsérik az istent hangos muzsikával.
Gábrriel bán lelkét két tized magával
Földrül felemeli gyönyörű szárnyával.

108. És minden angyal visz magával egy
lelket,
Isten eleiben így viszik ezeket.
Egész angyali kar szép muzsikát kezdett:
És nekem meghagyák szóznak tegyek véget.

Berekesztés.

1. Véghöz vittem immár nagyhirű mun-
kámát,
Melyet irigy üdö, sem viz el nem moshat,
Sem az ég haragja, sem vas el nem ronthat,
Sem az nagy ellenség, irigység, nem árthat.

2. És mikor az a nap eljűn, mely testemen
Csak uralkodhatik, fogyjon el éltemen
Hatalma: magannak ugyan nagyobb részem
Hordoztatik széllel az magas egeken.

3. S honnan Seythiából kijűtt magyar vitéz,
Merre vitézségét látta világ, nagy rész,
Azokrul helyekrűl minden szem reám néz,
Hírrel böcsülettel, valamíg világ lész.

4. De híretem nem csak keresem pennámmal,
Hanem rettetnem bajvívó szablyámmal:
Míg élek, harcolok az ottomán hóddal,
Vígán burítottom házam lamujával.

1) Udvari szolga.

2) Nemes apródok.

3) Szulimán ily módon esett halálára nézve Zrínyi, előszavában, olasz és horvát krónikára és török mondára hivatkozik, kortársai előtti mentességül, kik széptani mély okait be nem látták. L. erre nézve előadásomat a M. Költészet történetéről, az illető helyen.

BÁRÓ LISZTI LÁSZLÓ.

1653.

KÖPCSENYI ÉS JÁNOSHÁZAI BÁRÓ LISZTI ¹⁾ LÁSZLÓ, eredeti nevével *Lászlófi György*, természetes fia b. Liszti Ferencnek és egy Lászlófi Anna nevű szegény rendű nemes leánynak ²⁾, 1630. előtt született ³⁾. Mindjárt kisdék korában atya őt hitvese Rátódi Gyulafi Zsuzsánna megegyezésével, minden Liszti-családi jószágaira nézve örökbe-fogadta, s reá egyszersmind családi nevét is átruházta ⁴⁾. Az adományzott fiú annyira meg tudta nyerni második anyja kegyeit, hogy ez férje halála után is (mely 1636-ban történhetett meg ⁵⁾) róla anyailag gondoskodva, őt az erdélyi jezsuiták által szorgalmasan neveltette, sőt bővebb tanulás végett külföldre küldötte, s végintézetében pozsonyi házat is neki hagyta. Liszti fogékony keblére Zrínyi Miklósnak 1651-ben megjelent poetai munkái gyulasztólag hatván, evvel nemes versenyre szállt, s nem csak egy tizenhárom énekes hőskölteményt alkotott a *mohácsi veszedelemről*; hanem Zrínyi úgy nevezett „epigrammái“ hasonlatosságára a magyar vezérek, kormányzók és *királyok emlékezetét* is megírta, hat-hat négyes szakban mind-egyikét: „Reges Hungariae ab anno Christi DCI. ad annum MDCLII. ungaricis rhythmis descripti“ címmel; s ezeket megtoldva egy tankölteménnyel: *A szerencse állhatatlanságáról*, s két énekkel, Magyarország patrónájához s Magyarország címeréhez, kiadta ily cím alatt: „*Magyar Mars*, vagy a Mohács mezején történt veszedelemnek emlékezete, magyar királyok, gubernátorok és Scythiából kijött vezérek dicsérete“ Bécs, 1653. Kosmerove Máté bet. ívr. A költő jó hírét nem sokára behomályosította Liszti magán élete. Mindennemű bűnei köz tudomásra kezdtek jutni: hatalmaskodás, rablás, álpénzverés, erőszak, gyilkosság; s a rendek az 1659-iki pozsonyi országgyűlésen ellene panaszt emelvén, ügyének megvizsgálása s Lisztinek „mások példájául és rettentéseül“ a nádor által rendkívül és rögtön megbüntetése törvény által elrendeltetett ⁶⁾. A pör irományai még nem használtattak fel e borzasztó bünszövedékek összefüggő előadására; de az 1662-iki országgyűlés elébe terjesztett országos sérelmek 53d. pontjából kitűnik, hogy Liszti (ki ez okmányban comesnek neveztetik) nem a törvény értelmében pöröltetett be, hanem Austriában elfogatván, Bécsben, tehát ausztriai bírák által, ítéltetett el, feje vétetett, s magyar jószágai elkoboztat-⁷⁾. E szerint tehát halála módját tudjuk, de ennek idejét csak hozzávetőleg tehetjük 1660-ra. Igen megritkult munkáit 1852-ben Ürményi Józseftől az „Ujabb nemzeti Könyvtár“ második folyamában vettük. Azok fájdalmas ellen-⁸⁾ tételtik fel a polgári sem német: szászul t. i. List-nek nevezték ötöt; sem deák: mert deákosan *us* végzetel toldották azt meg: Listius; sem magyar, mert kiejtése nem vastag, hanem vékony sziszegőt hallat.

¹⁾ A Lisztiek, kik eredetileg erdélyi szászok voltak, s a XVI. század folyamában származtak át Magyarországra, igen különböző módon írták nevüket (l. *Gr. Kemény Józsefet*: A Nagyköpcsényi Liszti család eredete, növekedése és hanyatlása, az Új M. Muzeum 1854-iki I. köt. 489 s köv. ll.); költőnk maga „Listius“ formával élt. En a több módok közül a legmagyarabban és legegyszerűbben állapodtam meg. *Gr. Kemény J.* és *Ürményi József* hibásan írják *Listinek*, mely sem német: szászul t. i. List-nek nevezték ötöt; sem deák: mert deákosan *us* végzetel toldották azt meg: Listius; sem magyar, mert kiejtése nem vastag, hanem vékony sziszegőt hallat.

²⁾ *L. Gr. Kemény Józ.* az id. h. 508. l. a Wesselényi család hagyományá szerint, melynek irányában *Wagner Károly Collect. Fam. III. 61.* kételkedése nem nyom semmit, mint kinek

ellenében az egykoru *Kornéli János* *Fragmenta Ungaricae Historiae*. Cassov. 1739. 349. l. tanúsága magára is eldöntő.

³⁾ *Gr. Kemény* szerint az id. h. 507. l.

⁴⁾ U. az 507. 8.

⁵⁾ U. az 506.

⁶⁾ L. az 1659-iki országgy. 112. törvénycikkét, *Kemény* által is kiírva 508.

⁷⁾ L. az illető pontot szinte *Kemény*nél az 509. l. Ezen előadással tévedő ellenkezésben van *Kornéli* az id. h. ezt írván: „*Adoptatus hic Lisztius anno 1679. cum instaurata Lisztiorum familia misere in carcere finietur*”: hacsak az évszámot nyomdahiábanak nem vesszük, s a dölt-betűjű szavakat úgy nem értjük, miszerint Liszti a tömlőcében, s nem nyilvános helyen, végeztetett ki.

1. A Mohácsi veszedelemből.

VIII. Ének, 59–79.

Az utközet előtt, egy héttel azelőtt
Juta magyar táborhoz
Horvátországi bán; dicsérhetem méltán,
Hogy sieté királyhoz:
A ki serénységgel s jeles vitézséggel
Bízott maga hadához.

Szép rendelt sereggel s hadi készülettel
Háromezer lovagja,
Tigris- s párdúcborös, karvasos s fegyveres,
Vérrel festett zászlója;
Őszveálogatott három ezer számot
Bízást tette gyalogja.

Bánfi János s Tahi, pogányt ki kardra hí,
Mellelte a seregben:
Lovok nekik rárók s sebes szárnyon járók,
Tündöklének fegyverben;
Szemekből vitézség s kinéz a merészség,
Éles tőr a kezekben.

Horvátország szeme s mindenek értelmé
Bátorságokban vagyon;
Isten után ebben s játszó szerencsében
Ő reménségek vagyon.
Egész horvátágot, kicsinyt és mind nagyot
Ezek biztatják vagyon.

Semmit ne féljenek, csak emberkedjenek:
Karkok ereje isten!
Eleitől fogva velünk volt e tudva,
Hegyen, völgyön és réten:
Mostan is nem hágy el, bízunk benne: mivel
Jelen is leszen itten.

Ezentul kezünkben adja majd, elünkben,
S pogányt prédává teszi;
Kinek bátorságát s minden okosságát
Szemlátomást elvési:
Mint egy ragadományt vagy port kit a szél
Majdan semmivé teszi. hányt

Többen is jövének, urak érkezének
Tót- s Horvátországból is;
Hogy vitézek voltak s többször is próbáltak,
Tetszett személyekből is,

Vitézségben éltek kik bánnal érkeztek:
Meglátszott csak ebből is.

A zágrábi püspök, mint csillagos üstök,
Szép hadával eljuta;
Seregit mustrálva s jó lován forgódva
Királyt szintén találta:
Pogányt rájok jöni s az nap próbát tenni
Mert minden fő gondolta.

Az Erdődi Péter, ki volt vitéz ember
Vélek együtt érkezék,
Sokat látott, hallott s nagy próbákban aggott,
Emberül fegyverkezék:
Mert kétszáz lovassal s vitéz hadi Márssal
Táborban beérkezék.

Fegyverderék s páncél, a kikben van acél,
Csaknem mindeniken volt,
Farkasbőr soksága s lovaknak jósága
Alattok látható volt:
Mint villám úgy fordúlt, mustrára ha tódult,
Éles tőr kezekben volt.

Mars iskolájában s Bellóna hadában,
Mivel vastag emberek,
Hercules módjára gerjedtek haragra,
Két élű a fegyverek;
Már sok török vérben híztak csak mezőben
Sokat próbáltak ezek.

Sisak a fejekben s paizs a kezekben,
Fénylik kecese hátokon;
Vérben úszó szablya (lesz töröknek gondja!)
Vagyon az oldalokon;
Sasszárny süvegekben s bátorság szivekben:
Így repülnek lovokon.

Serények mint sólymok, szükségkor villámok,
Sok török vért ontottak,
A kik országokért s édes hazájokért
Nagy próbákon forgottak;
Tulajdon koncokért s magok javaiért
Pogánynyal megmordultak.

Most is a törökkel, készek, az ebekkel
Szemtől szemben szállani,
Karkoknak erejét, savát s minden ízét
Nékiek megmutatni,

Minden vitézséget és vakmerőséget
Készek rajtok próbálni.

Erejek oroszlán, mérgek benne sárkány,
Biztatják is magokat:
Nem mértékkelhetik, bár ugyan tettetik,
Meggyüladt haragjokat;
Majd helyre állítják, pogányt ha ronthatják —
Gondolják — hazájokat.

De söt a táborban, mint szelvéz magában
Fú és nem tud nyugodni,
Megéhült oroszlán ki kölkét tudja, hány?
Megyen prédát keresni;
Tigris e vadaknak s egyéb állatoknak
Tanult leseket hányni:

Akként csak zsidognak, mondom, nem nyug-
Felgyüladott a szívek (hatnak,
Viadal helyére s pogány ellenségre;
Mert veszett minden kedvek:
A vér buzog benne, nem tudják mit tesznek,
Fegyver közt forog eszek.

Csak azon órában avagy minútában
Érkezek Acél István,
Háromszáz lovassal, válogatott számmal,
Tegzes van az oldalán.
Bornemisza küldte s királyhoz rendelte,
Vitézségre oktatóván.

Dráva vize mellől, kívül és ottbelől
Mind a kik határosok,
Tegzes és puzdrások, mint mérges darázsok
Jeles ékes nyilasok,
Kemény természettel, mind egyenlő testtel,
Olyanok mint farkasok,

Maga jószágából s Pécs tartományából
Őszvevágatott nép,
Vitézséggel kedves, merészséggel teljes
Hadi rettenetes kép;
Iratos paizszal s meghajtott kezijjal —
Egész tábor vélek szép.

Ez harmad nap közben király seregében
Többek sokan jutának,
Kik közel lakosok s több vitéz farkasok,
Tábor közzé szállának;
Jó vitézek legyünk, az istenben higyünk!
Egymás között mondának.

IX. Ének, 68–78

Ezt a három rendet, ki indulni kezdett
Megeresztett zászlókkal,
Serege királynak, erős dandárának
Követe a papokkal:
Kiben király maga, mint égnek csillaga
Fénylett szép szerszámokkal.

Ékes természetben, mint rózsza pünkösdben,
Tündöklő ifjusága;

Éden mezejének s Hesperus kertének
Gyümölcsöző virága:
Abszolon szépsége, test-egyenessége
Mint cédrus magassága.

Természet valóban e világi jóban
Boldogul megáldotta,
Mint Abner- s Amasát, hadaknak ez mását
Dücsőségének hatta;
Ország címerével s tündöklő fényével
Ugyan megkoronázta.

Ékesszólásában s a Magyarországon
Második Pindarus volt,
Nyelvének járását s tulajdon forgását
Minerva forgatta volt,
Mint Aristáusnak, ennek ajakinak
Ambrózia s méze folyt.

Csuda mély bölcsesség és nyelvi ékesség
Belé öntetett vala,
Földi királyok közt, napkelet s nyugat közt
Ennek mása nem vala;
Mondhatom, Latóna, az ékes Diána,
Öt nemzette vala.

Fegyhetetlenséggel és nagy szelídséggel
Istenekhez hasonló,
Ábrázattal ékes, s nemzetivel békes,
Mint egy másik Apolló;
Kegyes beszédcében, s mindennek igyében
Volt igazság-szolgálo.

Hazánk remésége s szemünk fényessége,
Világosító napja;
Országunk oszlopa (kit halál ellopa)
Vala arany almája;
A keresztýénségnek s paizsa hitünknek,
Oltalmazó istánya.

Nemesség címere s irgalmasság ere,
Királyok ékessége,
Az egész világnak és az Európának
Villámló dücsősége,
Mint jaspis kövek közt, ez is fejedelmek közt
Tündöklő volt szépsége.

E nemzetiségünknek és keresztýénségnek
Nagy reménye lett volna,
Ha élet asszonyi, fonala szövői
Továbbá hatták volna;
Ily nagy reméttelen, s jaj ki nagy véttelen!
El nem metszették volna.

2. A szerencsének állhatatlansá-
gáru.

Vesd fel szemeidet, tekints az egekre,
Amaz Aquilonak kegyetlenségére,
Viszont Zephyrusnak gyönyörűségére,
Mezőket ujító ékes kikeletre.

Földet serkengeti a napnak ereje,
És megvidámítja szép sugársengéje,
Ki után megvidul Hesperus mezeje
S vigaságra fordul Napáák elméje.

Kedves szellőcskéket magokbul indítnak,
Nyárnak közepében kikkel mást újítnak.

Az üdö mindent hoz, de megént elvész,
mmivé teszi,
halál észli,
g érzi.

t szépségétül,
szit tövétül,
idegségétül,
ségétül.

el nem virágzik,
em illatozik,
zzadozik,
férkezik.

akléseket,
rtják rendeket,
seket
; énekeket.

ásihoz :
dolgaihoz ;
kapsdos ához,
p esik máshoz.

szerecsének ;
inesének,
véinek,
ma béreknek.

kedveze,
eveze,
zélyt szereze,
öntözé.

ígunknak,
pünknek,
rínknak.
nknak.

thatom,
ában, mondhatom,
tudhatom :
án írhatom.

Gyöngyösi István.

GYÖNGYÖSI ISTVÁN.

1620—1704.

GYÖNGYÖSI ISTVÁN Dugonics számvetése szerint 1620. született¹⁾, s jeles tanodai kimíveltetést nyert. 1640-ben, iskolái elvégeztével, Wesselényi Ferenc udvarába kerülván, ki akkor Fülekvár kapitánya volt, annak mint komornokja kedves és bizodalmas embere lett. A murányi híres esemény felgerjesztette őt ennek megéneklésére, miután már hosszab ideig nem üzte volt a költészetet²⁾;

Minden vitézséget és vakmerőséget
Készek rajtok próbálni.

Erejek oroszlán, mérgek benne sárkány,
Biztatják is magokat:
Nem mértékelhetikak vagyok gyermeke:
Meggyúladt haragi a királynak hű szerelme,
Majd helyre állítják sege tieddé teve!
Gondolják — hazáj hova ültetéd

De söt a táborban, ágod, — ott ver gyökeret;
Fű és nem tud nyugonnan ha kitépeték...

Megéhült oroszlán! —
Megyen prédát keress veled!

Tigris e vadaknak s
Tanult lesekét hánykörültem híveim!

Akként csak zsigor el könnyűs szemetek:
Felgyúladott a szívem, ez zokogás nem illik...
Viadal helyére s pogel, — isten veletek!! —
Mert veszett mind ez: ő is könyezik:
A vér buzog benne, udja milyen könyeket?
Fegyver közt forog sírj. — készen bocsánatom...

Csak azon órában avn veled!

Érkezek Acél István
Háromszáz lovassal,
Tegzek van az oldalra én árvám, fiam, jer!
Bornemisza küldte s, és most koldus leszesz:
Vitézségre oktatván, az ó c e á n királya.

Dráva vize mellől, ki sekély kis patak on evez;
Mind a kik határosok még a hab áradása, —
Tegzes és puzdrások, taktból nagy tenger lehet...
Jeles ékes nyilasok, saltok csábító remények?!
Kemény természettel, on veled!
Olyanok mint farkas

Maga jószágából ország — mely enyém valál —
Öszveválogatott nép, om meg szentelt hantodat!
Vitézséggel kedves, roh örökre el talán...
Hadi rettenetes kép; sors messze űz, ragad.
Iratos paizszal s megem: egykor itt halok meg,
Egész tábor vélek szembend a te kebeled...

Ez harmad nap közbe, lesz álмам is te benned — —
Többek sokan jutánal, on veled!!
Kik közel lakosok s tő
Tábor közzé szállának
Jó vitézek legyünk, a
Egymás között mondának.

IX. Ének, 68–78

Ezt a három rendet, ki indulni kezdett
Megeresztett zászlókkal,
Serege királynak, erős dandárának
Követte a papokkal:
Kiben király maga, mint égnek csillaga
Fénylett szép szerszámokkal.

Ékes természetben, mint róza pünkösdben,
Tündöklő ifjusága;

Éden mezejének s Hesperus kertének
Gyümölcsöző virága:
Abszolon szépsége, test-egyenessége
Mint cédrus magassága.

...műveltségét, mert Wesselényi,
később az ország nádora — an
hogy apródjává tevé.

Wesselényi gróf és ennek ne
dicsőítésére irta „Murányi Vénuszát
diesőiti szerzőjét, mint az által
Szécsi Mária t. i. Murány várát h
rályi hadak, s illetőleg ezek főv
ellen. De a keményszívű hős nő szí
a harcosok ostromának. — meging
ra: ellenfele Wesselényi iránt sze
várát kezeibe játszotta, s nevévé
megénekléseért a hős asszony Gy
névő faluval ajándékozta meg.

Költőnk 1653-ban elhagyta
megnősült, s részt kezdett venni
vános ügyeiben. 1681-ben a heve
tett mint közbenjáró, s még ugya
választatott a magyaróvári ország
Eszterházi Pálnak nádorrá választ
dia Ungariae, az az a maga gyám
gő, és abban a kardos griffnek s
Nympha" című alkalmi verszerzetét
azonkori állapotját vázolja.

Az 1683-iki tisztújításon a
de süker nélkül, s 1685-ben
Carañához küldetett. A következő
gúlag első alispánná választott
mint követ ment az országgyűlés
geskedése miatt lemondott hivat
s az összes rendek kérésére azt ű
fihoz illő buzgólkodással viselte r

Lőcsén adta ki 1690b-en
kegyes énekeit, s azokat a szinte
nak ajánlotta. A „Rózsakoszorút

THALI KÁLMÁN.

1. Nemzetsegunknek és Keresztýenségnék
Nagy reménye lett volna,
Ha élet asszonyi, fonala szöví
Továbbá hatták volna;
Ily nagy reméttelen, s jaj ki nagy véttelen!
El nem metszettek volna.

2. A szerencsének állhatatlansá-
gáru.

Vesd fel szemeidet, tekints az egekre,
Amaz Aquilonak kegyetlenségére,
Viszont Zephyrusnak gyönyörűségére,
Mezőket újító ékes kikeletre.

Földet serkengeti a napnak ereje,
És megvidámítja szép sugársengéje,
Ki után megvidul Hesperus mezeje
S vigaságra fordul Napáák elméje.

Platanus örvendez kiterjedt ágakkal,
Ékes Libanus is a szép cédrusfákkal,
Cynnamosom s nardus drága illatokkal,
Egek ékesgetik hatható szagokkal.

Szép kifolyó kutak kikeletben folynak,
Helikon völgyéből eredetet hoznak,
Gyönyörűségesen magokban ujulnak,
S a napnak fényétül ugyan megtisztulnak ;

Kiknek forrásokhoz a vadak járulnak,
Szomszúság-oltásra oda folyamodnak,
Gyönyörűségekül szörökben tisztulnak,
Éhségek mulatván, pázsiton lakoznak.

Az égi madarak szárnyokkal röpdösnek,
A szép zöld erdőben fákra szökdécselnek,
A fülemülék is hajnalban felkelnek,
Vértajtékot túrván szépen énekelnek.

Rátalál gerlice eltévedt társára,
Kiveti bánatját s fordul vigasságra,
Reászáll a fának zöldellő ágára,
S nem is gondolkodik már gyászruhájára.

Parnassus megindul kifolyó kutakkal,
Apollo hol sétál a kilenc Múzsákkal,
Verseket számlálnak zengő rhythmusokkal,
Szíveket gerjesztik szép muzsikáikkal.

Kertek illatoznak sok drágafüvekkel,
Mezők felöltöznek gyönyörűségekkel,
Ékes liliomok szép fejérségekkel,
Cyprus, rozmaring is zöldellősegekkel.

Méheknek seregi a mezőben dongnak,
Mert Aristäusnak sok hasznokat hoznak,
Virágok színérül édességet színek,
Kikkel kosárokbán lépeket ragasztnak.

Kemény vad szelei amaz Aeolusnak,
Meggzelidőltének s csendességben vannak,

Kedves szellőcskéket magokbul indítanak,
Nyárnak közepében kikkel mást ujtának.

Az üdö mindent hoz, de megént elvérszi,
Minden adományát csak semmivé teszi,
Napok folyásával mint egy halál észli,
Változandóságát a gyarlóság érzi.

Erdőket s mezőket megfoszt szépségétül,
Gyümölcsös ágakat kiszáraszt tövétül,
Színét változtatja majd a hidegségtül,
Gyászban öltözteti zöldellőségétül.

Athlantes kerti gyöngygyel nem virággzik,
Nardus is jó szaggal már nem illatozik,
Balzsamum a fákon ritkán izzadozik,
Zuzmaráz és dérhez Arabus férkezik.

Megfogják madarak szép énekléseket,
Fákra szökdécselvén nem tartják rendekét,
A fülemülék is keserves verseket
Már nem énekelnek, hangos énekeket.

Hasonló szerencse üdö forgásihoz :
Áhnokság férkezik gyakran dolgaihoz ;
Jobb kezével mit ad, ballal kapdos ahoz,
Ha ma nálad vagyon, holnap esik máshoz.

Nincs állandósága, nincsen szerencsének ;
Csak külvn aranyos színe kincseinek,
Siralommal fizet gyakran övéinek,
Csak az egy vesztéség jutalma béreknek.

Mi eleinknek is nem régen kedveze,
Ötszáz esztendeig boldogül evezze,
Végtére Lajosnak nagy vesztélyt szereze,
Mohácsnak mezejét vérvél öntöze.

Csillagát letörlé magyar világunknak,
Meghomályosítá sugárját napunknak,
Török holdra írá részét határinknak,
Halomba rakatá testét atyáinknak.

Tenger hajjaihoz öt hasonlíthatom,
Hol esendes, hol zajos dolgában, mondhatom,
Hol állandó helye, soha sém tudhatom :
Szerencsének képét ilyformán írhatom.

GYÖNGYÖSI ISTVÁN.

1620—1704.

GYÖNGYÖSI ISTVÁN Dugonics számvetése szerint 1620. született¹⁾, s jeles tanodai kimíveltetést nyert. 1640-ben, iskolái elvégeztével, Wesselényi Ferenc udvarába kerülvén, ki akkor Fülekvár kapitánya volt, annak mint komornokja kedves és bizalmas embere lett. A murányi híres esemény felgerjesztette őt ennek megénekelésére, miután már hosszab ideig nem üzte volt a költészetet²⁾;

mindazáltal világot a mű csak 1664-ben Kassán látott ³⁾ „Márssal társalkodó *Murányi Venus*“ cím alatt, három énekben (újabb kiad. Kolosv. 1702. Buda, 1725, 29, 39, 51, 67, 71, 75. s helyj. nélk.). E munkáért költőnek úrnéja, gróf Szécsi Mária, a költemény egyik hőse, Babaluska faluval jutalmazta meg ⁴⁾. — Ugy látszik csak 1653. vált meg Gy. Wesselényitől; ekkor meg is házasodott Békényi Zsófiát vevén hitvestársul, s a köz pályára mint Gömör táblabírája lépett ⁵⁾. Mint ilyen 1681. januárban Laskovics Istvánnal a hevesi rendekhez küldetett követül bizonyos élelemszolgáltatási ügyben ⁶⁾, melyben szerencsésen eljárván, azon évben a hazamentő soproni országgyűlésre is leküldetett ⁷⁾, s itt írta azon több tekintetben nevezetes alkalmi költeményt, az általa elég különösen úgy nevezett *Palinodiát*, melynek külön címe: „Prosopopeia Hungariae, azaz a maga gyámoltalanságán kesergő, és abban a kardos griffnek szárnya alá folyamodó Nympha, a melylyel Magyarország mostani állapotját példázza, és azt . . . gr. Esterházy Pál . . . Palatinusnak . . . ajánlja;“ de világot csak később, 1695. Lőcsén, látott. Az 1683-iki tisztújító széken b. Andrassy Miklós főispán által Gyöngyösi alispánnak ajánlatott, de sikeretlenül ⁸⁾; 1685-ben Gőcze Istvánnal együtt Caraffához küldetett bizonyos köz ügyben, s ugyanazon évben a katonasággal számoló küldöttség tagja ⁹⁾; 1686. alispán ¹⁰⁾; 1687. ismét országgyűlési követ ¹¹⁾. 1688-ban mart. 3. hatvannöle éves levén, le akart hivataláról mondani, de nem csak megmarasztatott abban, hanem azon évi novemberi tisztujítás alkalmával is, bár hivatala s a pecsét letételével a teremből eltávozott, azt a rendek kérésére ismét felvállalta, s abban 1690-ben újra megerősítettet. — Ez évben adta ki Lőcsén 12r. a *Rózsakoszorút*, „a melyet az testté lett ige J. Krisztusnak és az ő édesanyjának, a szeplőtelen szűz Máriának öt rendbéli kiváltképpen való örömeinek, keserűségének és dücsőségének fejeir és piros rózsáiból kötött“ (Újabb kiad. N.-Szomb. 1772. 1789.). 1693-ban felmentetett Gyöngyösi hivatalától ¹²⁾, de 1700-ban ¹³⁾, s újra 1701-ben ¹⁴⁾ és 1702-ben ¹⁵⁾, agg kora s ellenkezése dacára ismét elváltatott. Élte utolsó éveit több munkái átdolgozása s kiadására fordította. Így egészítette ki 1693-ban „Kemény Jánosát,“ melyet régebben írt, de tőle elidegenítettén, visszakérült töredékeiből újra elkészítve három könyvben 1693-ban Lőcsén ily cím alatt adott ki: „Porából megélemedett *Phoenix*,“ avagy a néhai Gyerő-Monostori Kemény János erdéli fejedelemnek Lónyai Anna asszonynyal lévő házasságának, tatárországi rabságának, a török ellen viselt hadi dolgainak, és végre hazája mellett vitézül letett életének halála után is élő emlékezete;“ s vele köz tapsot aratott (újabb kiadások: Sopr. 1748. Buda 1763. Kolosv. 1768. Buda évj. n.). Ezt követte 1695-ben egy tanköltemény négy énekben „*A család Cupidónak* kegyetlenségét megösmerő és mérges nyilait kerülő tiszta életnek Geniussa,“ mely azonban csak sokkal a szerző halála után, és pedig névtelenül jelent meg Sopronban, 1734. (s ismét Budán 1751. és 1772.); továbbá a *Palinodia* kiadása, Lőcse 1695. (újra Győr 1743, Buda 1771, mely negyediknek mondatik, ott 1775., egy helyjegy nélküli szinte 1775., és Buda 1789.); végre Heliodór Aethiopikáinak egy névtelen által szabadon, s a nyolcadik könyvön túl egészen önállólag dolgozott magyar szerkezetét többek felszólítására átdolgozta s 1700-ban Lőcsén ki is adta ily címmel: „Új életre hozatott *Chariklia*,“ avagy a Chariklia ritka példájú, és az olvasásra kedvet adó historiájának némely régi versek rongyából és azoknak sok fogyatkozásából újabb és jobb rendben vétele“ (újabb kiad. Buda 1735. helyj. nélk. 1742. Buda 1763.). Ez volt Gyöngyösi utolsó föllépése, élte nyolevanadik évében. 1704-ben Gömör vármegye jegyzőkönyvében Bárczay György már mint az elhunyt Gyöngyösi István utódja említettik, s így csak annyi bizonyos, hogy 1704-ben nem élt többé, de halála évét bizonyosan nem határozhatjuk. Fia Gábor

1699. Gömörnek rendes jegyzője lett, s mint ilyen többször a portákat igazító küldöttség tagja, 1702-ben ez ügyben Bécsbe ment, de az időközben kitört belháború egész ideje alatt ott maradt, míg a béke beálltával kir. tanácsos s a szepesi kamara titkoka lett¹⁶⁾. Gyöngyösi István, ovidiusi könnyűségű, bár nagyon is szapora, elbeszélő; mint ilyen szinte másfél századig a nemzet köz kedvence, s a forma szabályosítása által egy új időszak szerzője lett. Dugonics Andrástól bírnak egy öszves új kiadást ily címmel : „*Gyöngyösi Istvánnak Költeményes Maradványai*, melyeket egybeszedett, és a legrégebb nyomtatványok és kézírások szerint hibáiból kimentett.“ 2 köt. Pozsony és Pest, 1796, mely azonban sem hibátlan, sem hű, s nem is teljes, a mennyiben „Cupido“ a szerzőnek egy saját, de castigált, kézírata szerint adatik; a hagyomány által közönségesen Gyöngyösinek tulajdonított, „*Daedalus temploma*“ pedig, mely annak hihetőleg egyik ifjúsági munkája, egészen hiányzik. Teljes címe ennek : „Cuma városszában építettett Daedalus temploma, melybe ment volt Aeneas király Trójából való kibujodásában; és abban mutat az Apollo Sibyllája nekie külömb-külobb képeket, s azoknak historiájokat renddel megbeszéli.“ Helyjegy nélk. 1727. (s azóta számtalanszor, legújában Buda, 1840.). Ochtinán a Gyöngyösi házát; és Csetneken egykori háza helyét a lakosok mai napig kegyelettel mutogatják.

1) *Dugonics András*: Gyöngyösi Istv. életéről, a *Költ. Maradv.* 1. kötetében VII. VIII. II.

2) A Murányi Venusban *Gyöngyösi* maga így ír:

Műzám, Parnassusból kirégen távoztál,
Pegasus kútjától messze szakadtál;
Ha még valamit tudsz a mit onnan hoztál,
Láss felvötte munkádhoz, ha meg nem változtál.

„Előjáró Beszéd,“ 10. verssz.

3) S nem 1674. mint *Dugonics* mind az életrajzban IX. írja, mind a kiadásban (hol az ajánló levélben ez olvastatik: „Költ. astubnyai hévívben 1674. eszt.“). T. i. 1674-ben Gyöngyösinek ajánlhatta többé munkáját a nádornak, és Szécsi Máriának, miután amaz már 1667., ez a bécsi tömlöczen 1670. meghaltak.

4) *L. Bartholomaeides Lad.*: Com. Gömöriensis Notitia historico-geogr.-statistica, Löese 1806—8. a 484. lapon. Babaluska egy a rátkai járásban fekvő parányi falucska. 1695-ben gróf Kohári István a költő, a megyei jegyzőkönyv tanúsága szerint, visszaváltotta azt tőle 1200 forinton „mint derencényi jószágához tartozó helységet.“ *L. Dugonics XIV.*

5) *Dugonics IX.*

6) *Ugyan az IX., X.*

7) *Ugyan az X.*

8) *Ugyan az XI.*

9) *Ugyan az ugyanott.*

10) *Ugyan az és Bartholomaeides az id. h. 759. l.*

11) *Ugyan az és Barth. u. ott.*

12) A Phoenix címén t. i. még „Nemes Gömör vármegye viceispánjának“ nevezi magát Gyöngyösi, s ajánló levelében, mely „Krasznahorka-Váralján, sz. Iván havának 20. n. 1693. eszt.“ költ, többi közt ezt írja: „hogya minden tehetségemben volna is az egyébképpen, de az mostani újabb-újabb terheket tenyésző üdöben *gondos tisztemre nézve redm óránként csoportosan tóduló dolgaim szorgos volta* nem engedne ahhoz csendes és víg elmét.“ Ha tehát *Bartholomaeides* 1693-ra már más-más első és másod alispánokat hoz fel, 759., ezek az öszszel tartatni szokott tisztujtás alkalmával válthatták fel Gyöngyösit.

13) *Dugonics XV. és Barthol. a most id. h.*

14) *Dugonics u. ott.*

15) *Bartholomaeides* 1702. évre ezt írja: „Idem appellatur vicecomes, additurque (értsd: a jegyzőkönyvben) eum exantlatis in officio hoc *novem annis* adhuc uno anno gerendum assumisise.“ Ha ezen előadás helyes, úgy nem lehet helyes mit 1691. évre ír, t. i. *Stephanus Gyöngyösi septem annorum vicecomes reddit rationes*, s így ez adatot, t. i. a számadást, *Dugonics*csal XIV. 1697-re kell tennünk. Akkor szépen kiviláglik, hogy Gyöngyösi 1686-iki ósztól 1693-iki őszig, s így hét évig folyvást viselte az alispánságot; s így lehetett ő, miután 1700-ban ismét elválasztott, 1702-ben kilenc éves alispán.

16) *Bartholomaeides*, 764.

I. A MURÁNYI VENUSBÓL.

1. Kezdet.

I. 1–14.

1. Oh az régiektől elfajúlt nemzetség!
Híredben nevedben korcsosult nemesség,
Mióta köztetek nincs az egyenesség,
Ily rútúl azóta prédál az ellenség.

2. A meddig egy szívvel fogtál, magyar,
fegyvert,
Volt-é oly nemzetség, a ki téged megvert?
Kardod minden ellen diadalmason nyert,
Sok prédányereség lábád alatt hevert.

3. Hol a szép hír, szép név, szép drága nye-
réség,
Kit elődben rakott sok hódolt nemzetség,
Vagy harcokon adott a győzött ellenség?
Mind elprédálta azt az egyenetlenség.

4. Tedd félre nemzetem ezt a délcegséget,
Mint régen, kövessed az egyenességet,
Ne fogyasd magadat, találz inséget,
Ki majd ránt nyakadra siralmas inséget.

5. Héjában rögzött meg a vad erkölcs benned,
Az újságok nélkül nehéz már ellenned,
Noha hasznosb volna ezt is félre tenned:
Mert végre ezért is fegyverre kell menned.

6. Az egyenetlenség ártalmas mindenben,
Gyökeret szakasztott sok győzedelmekben,
Sokak míg egyesek voltak idejekben,
Gazdag szerencséjéek épült mindenekben.

7. De délceg erkölcsök mihelyt félre rügött,
Ez egygyel tartotta, amaz máshoz fogott,
Az egyenetlenség forralt olyan lúgot,
Melytől végre soknak füle jaira zúgott.

8. Régen Rómát hitták világ asszonyának,
Hódolt is sok nemzet nagy birodalmának,
Vad Scythiáiig nyúlt vége hatalmának,
Ki tudhatja számát sok birodalmának.

9. Egyes erkölcsében esvén végre vadság,
Mihelt sokfelé vont az akaratosság,
Oly változásokat fajzott a sok újság,
Majd prédára szállott a régi méltóság.

10. Nem nevel semmi jót az újságkövetés,
Szívmaró, félelmes, gonosz a pártütés,
Még is oly vágyott moh ehez az ügetés,
Mintha volna minden jó termő ültetés.

11. Az állhatatlanság nagy szívhez nem
illik,
Gyenge épület az mely hirtelen bomlik:

Lásd az erős tölgyfát: előbb öszveromlik,
Ostromló szeleknek hogysémmint meghajlik.

12. Nem nemes elme az mely hamar változik,
Akarmi szélre is mindjárt ingadozik,
Ott tisztúl az arany hol a tűz lángozik,
A róza is tövis között virágozik.

13. Az nagy szív, ki előtt a becsület forog,
A mely halált kíván, belőle vér csorog,
Hogysen tántorítsa valami oly dolog,
Emlékezetéért ellenkezik s morog.

14. De most ez a jószág vagyon csak ke-
vésben,
Mert sok pártos erkölcs szorúlt fűrt fejekben,
Harag és irigység vert fészket szivekben,
Dicsiretek így fogy s változik mindenben.

2) Levélváltás.

II. ének, 151–177.

151. Érkezik a posta azonnal jó kedvvel,
A Ferenc szíve is kiborult volt köddel,
Elúzi homályát, felvirrad örömmel,
Látván a követet, hogy jó vidám szível.

152. Levelét megadja kis sárga írásban,
Kit látván újonnan lón nagy búsulásban,
Gondolja: bolond szín van ily sárgaságban,
Tálam izeneti ment csak csufolásban.

153. De a sárga viaszot felfeszítvén, abban
Reménséges zöld színt talál csinosabban,
Melylyel búsult szíve megindult ujjban,
S kezdett szerelmére annál jobban lobban.

154. Örül válaszának s magát vigasztalja,
Az istent dicséri, áldja s magasztalja,
Édeseküldötte levelét csókolja,
János is a hetven tallért felmarkolja.

155. Forgatják a habok mint a mely hajókat,
Szelek öszvevesznek, csapkodják szárnyokat,
De ha általkelik zuhogó habokat,
Part felé örömmel tartják kormányokat:

156. Elméje ily kétes dolgát általkel, é,
Teljes reménységgel szívét felemel,
Kétség helyett remény minden kedvét telé,
Kívánt dolgainak hogy új útját lelé.

157. Azonban hogy a nap sötét tengerekre
Ötször merült, s ötször jött onnan keletre,
Mint hajnali harmat a bágyadt füvekre,
Más kedves híre is repüle Fülekre.

158. Követe érkezett, mondják, kegyessének,
Fél mérföld a közi végezett helyének,
Lovakra itt mindjárt nyergeket tevének,
Felülvén csakhamar követnél levének.

159. Készen várja Kádas, kopasz homlokával,
Köszönti mint illik asszonya szavával,
Mondja, reménséget hozott ő magával,
Mondja követségét annak a módjával.

160. Ketten szavok után útféle mentenek,
A titkos szándékról együtt beszélnek,
Dolgok folyásával miképpen éljenek,
Máriával szemben hol s miként legyenek.

161. Felfogadja Kádas hogy juttatja szemben,
Esküszik kezére, lesz is már hiszemben,
Száz aranyat nyere, mint vettem eszemben,
Mond: többét is adok csak juttasd kezemben.

162. Ezzel elvált tőle, s visszatér Fülekre.
Pennát fog, s választ ír izent beszédekre,
Egy ezüst órácskát köt ahoz, ezekre
Pecsétet vés, s bízza Pál Gergely követre.

163. Kádas Márton vígan megyen aranyastól,
Vészi a levelet pecsétés órástól.
Szomorkodik Ferenc elválván egymástól,
Zokog titkos szíve könyves ohajtástól.

164. Murány felé mentét irigyli Kádasnak:
Ha módját találná az elváltozásnak,
Ő a követséget nem engedné másnak,
Maga udvarlana Murányi Pallásnak.

165. Mond: „mely boldogságok volt a tün-
dérének!
Ha más módja nem volt az ő szerelmeknek,
Változtatni tudták mi voltát testeknek,
Megesalták szíveket minden irigyeknek.

166. Minthogy a szeretet veszedelmes pálya,
Utját kinek sokszor majd halál is állja,
Még is a ki magát sokképpen formálja,
Dolga titkainak jó módját találja.

167. Nem kívánám én is erejét testemnek,
Csak engedtetnék meg az én életemnek,
Hogy apró személyét egy gyenge fecskének
Vehetném, lenne az útja szerencsémnek.

168. Murányi fecskével én is ott repesnék,
Asszonyom házánál végre helyt keresnék,
Piros hajnal előtt felkelni sietnék,
Valami módoskát örömeire lennék.

169. Nem ohajtanám ott Hybla édes mézét,
Sem Ambrosiának kívánatos ízét,
Hanem várnám hova öntik mosdó vizét,
Melyben feresztette szép orcáját s kezét.

170. Erre sietséggel magam ereszteném,
Fáradt szárnyaimat benne fereszteném,

Apró lábamra sárját függeszteném,
Ajtajánál abból fészkeim építeném.

171. Hálóbáza körül továbbá lest hánynék,
Alkalmatosságot az időtől várnék,
Fecske lévén, addig házában is járnék,
Míg egynehány szálát hajában találnék.

172. Azzal puhítanám özvegy kis fészkeket,
Nyugtatnám is rajta kedvesen testemet,
Virradtát sem várnám, felvetném szememet,
Hajnallal kezdeném ékes énekeket.

173. Fárasztanám addig mind ezzel torkomat,
Valamíg érzésem elbágyadtágotam,
Tovább nem vihetvén éneki hangomat,
Ejteném eliben megbágyadt tagomat.

174. Azonközben talám házából kimenne,
Minthogy kárt nem tennék, kegyetlen nem
lenne,
Inkább bágyadtságom megszánná, s felvenne,
Híves cellájában ébrednie vinne.

175. Azonban követem ha oda érkeznék,
Asszonykám felőlem mikor értekeznek,
Ha igazán szeret, tudom, fohászokodnék,
Hogy velem lehetne, arról gondolkodnék.

176. Bágyadt fecske akkor megújulást,
vennék,
Cserélt ábrázatot magamról letennék,
Minémü most vagyok, hamar olyan lennék,
Mint porából phoenix, új életre mennék.

177. Nem lehetséges ez! várnom kell időtül:
Már is viseltetik hajóm jó szellőtül,
Jutott nyár térségre a halomtetőtül,
Elválnak nyaraim a sok köd- s esőtül.“

3. Első szembenlétel.

IL. 235-204.

235. Mária elméje sincs nyugodalmában,
Wesselényi felől gondolkozásában,
Míg nem szólhat vele csak búsong magában,
Végre ilyen módot talál fel dolgában.

236. Az órát számlálja s mondja: kilence jár,
Halászó helyemnek vizét kivették már,
Szokott mulatságom az holott készen vár,
Ha valami pórok elvesztegetik, kár.

237. Lejő azért hamar halászat színével.
Hogy a patakhoz ér, megszáll eselédével,
Ott hagyja a többit színes beszédével,
Maga tovább megyen két meghitt hívével.

238. Minémü Diána fris vadászásában,
Hasonlónak látnád ezt halászásában,
Nem tudnál mit tenni elválasztásában,
Ha látnád mindkettőt együtt állásában.

239. Csak hogy nyilat visel Diána kezében,
E pedig hállóval halászatat vízében,
Semmi más különbség nincsen személyében,
Sőt győzi Mária majd deliségeben.

240. Mely mint mikor Titan feljő napkeletről,
A homályt elűzi minden szegeletről,
Ugy ereszkedik le a köves hegyekről,
Vélnéd hogy a szép nap lejött az egekről.

241. Ez adja Muráynak minden ékességét,
Mint a tiündöklő nap eget fényességét,
Kijövén belöle hatta setétségét,
Magával hordozza ragyogó szépségét.

242. Örvendetes Delos a szűz Diánával,
Cyprus a mosolygó Venus orcájával.
Parnassus Apollo szép ábrázatjával,
Az erős Murány is olyan Máriával.

243. Hová fordul a nap, ott van ékessége,
A honnét elmegyén, lesz éj setétsége.
Lejött a murányi napnak delisége,
Fényesül az erdő árnyékos zöldisége.

244. Meglátja Ferenc is ennek szép világát,
Elfelejt minden útját s fáradságát,
Mint a parthoz jutó tenger habosságát.
Ki beszélhetné ki szíve vigasságát.

245. Érkezett azonban végezett helyéhez,
Futam ¹⁾ Wesselényi, kap a kengyeléhez ;
De minthogy hasonló szélvész örvényéhez,
Hamarább leugrék : mint érne kezéhez.

246. Nem várt gyorsasággal lováról leszálla,
Kezet fognak s kiki jó napot ajánla,
Süvegét levéve Ferenc is szolgálja,
Szíve mellé ottan nagy forróság álla.

247. Tetszik ábrázatján tüze kinek-kinek,
Egymásra néztekben változik a színék,
Bár ne jelentsék is titkokat senkinek,
De ég gyuladt tüze mindkettő szívének.

248. Minthogy Wesselényi hadakozásában
Sok szép jókat szedett préda hányásában,
Egy palástot nyert volt megosztogatában,
Melyet eső ellen gyakran vett nyakában,

249. Most is a sűrű köd hullatván harmatot,
Megnedvesítette a szép pázsithantot,
Mely miatt palástit be is takartatott.
Ülőhely Márjának ezen adattatott.

250. Kedves asszonykáját a mint rá ülteté,
Magát fél térdére melléje ereszté,
Ilyen beszédeit nyelvével kezdeté,
De addig Márjának nézése sebhété :

251. „Mint a nyilas járván vadászó helyeket,
A mely szarvason éjt halálos sebeket,
Lehel megbágyadván ohajt kútfejeket,
Orvoslásra keres dyctamus füveket,

252. Ugy én a mint irám első levelemben,
Cupidótól érted sebhétvén szívemben,
Nyughatatlankodtam s fáradtam sebemben,
Míg veled, violám, nem lehettem szemben.

253. Boldog az az óra melyen láthattalak,
Sok óhajtásimra ide várhattalak,
Ismeretlen szolgálád készen foghattalak,
Özvegy palástomon megszállíthattalak.

254. Ezelőtt bús szívem hervadni indúla,
Titkos óhajtással gyakorta jaidúla ;
De mihelyt láttalak, esuda mint újúla.
Minden akkori bűm öröme fordúla.

255. Asszonykám, ne utáld azért hűségemet,
Arra érdemesnek ha véltél engemet,
Hogy ide fáradván újítnád kedvemet,
Halld foganatosan ilyen beszédemet :

256. Az erős Murányban a kik férkeztetek,
Királynak hűsége mellől eltértetek,
Higgyed hogy ellene akkor serkentetek :
A ki érdemlene háládást tőletek.

257. Ha jól meggondolod a régi dolgokat,
Régi őseidnek tekintsd sorsokat,
Nemdenem közrendből találod azokat,
Uri méltóságra ki vitte voltokat ?

258. Ausztriai háznak igaz fejedelmi,
Nemes országunknak királyi vedelmi,
Kiknek sok országra mentek győzedelmi,
Voltak nemzetédnek ezek segedelmi.

259. Nemességre kozák paraszti voltokból,
Zászlós uraságra, nemesi sorsokból,
Grófságra végtére ily uraságokból,
Gazdag palotákra kis fa házatokból.

260. De nem azért hogy majd gonoszszal
fizetnénk,
Jól tett urunk ellen fegyverrel sietnénk,
Idegen kedvéért hűséget levetnénk,
Háládás helyett pártolást követnénk.

261. Azért, nemzetédben legfrissebb asz-
szonyosság,
Ki szelidségéhez nem fér semmi vadtság,
Ha szennyest is többit a pártoltság,
Ne rútítson téged a háládatlanság.

262. Királyunk részére Murány várát add
fel :
Kivel híred neved napkeletről jó fel,
S addig vitettetik hol a nap nyugszik el,
Míg ég s föld fenlészen, nem töröltetik el.

1) Futamik, futni kezd.

263. Fogadom hitemre szép asszonyosságodnak,

Hogy valamie volt jó hírű atyádnak,
Te fogsz parancsolni egyedül mind annak :
Jó válaszát várom tanácsadásomnak.

264. Ezzel Wesselényi véget vét szavában,
Égvén azonközben szive nagy lángjában,
Mond Mária: nincsen az ő hatalmában ;
Hogy feladja, s vígyen valakit Murányban

265. Köteles ott minden Rákóci pártjára,
Nagy vigyázás vagyon erős kapujára,
Öcsece ¹⁾ visel gondot, nem ő, a kulcsára,
Annak a kezében viszik éjszakára.

266. Mivelhogy a Venus tréfát örömezt üz,
Melynek táborában mulat sok gyenge szüz,
Wesselényiben is nem nyughatik a tűz,
A valóságoshoz ily tréfa-szókat fűz :

267. „Rabom vagy, kedvesem, azért jere velem,

Gróf asszonyosságodat majd el is emelem,
Szépi személyeddel szerencsém nevelem,
Fileken, asszonyom, gondodat viselem.“

268. Ezen Máriának szive indúlhatott,
A mézes szók alatt mérget gondolhatott,
Mely kissebségére néki fordúlhatott,
De nem mutat ezzel semmi változatot.

269. Hanem, mint Amazon, ki szokott fegyverhez,

Bátran felel, mondja : „ha a becsülthez
Illik, s hadviselő jó híred nevedhez,
Hogy álnokság férjen sok esküvésedhez,

270. Azért ha rabbá téssz, mi hasznod várhatod?

Bizony Murány várát úgy meg nem hághatod,
Hanem állhatatlan voltod mutathatod,
Kinek mint kell hinni, például hagyhatod.“

271. Wesselényi szavát hirtelen fordítá,

Bánja hogy ezekkel szívét szomorítá,
Tréfáló szavait valóval tóditá,
Ohajtva ilyekre ajakit mozdítá.

272. „Elbágyadtságomat újító harmatom!

Megbocsáss hogy szómat tréfával forgatom,
Hogy megtréfáljalak nincsen akaratom,
Értted tüzemet de ki nem mondhatom.

273. Kérlek másért : az én igaz hűségemért,
Szivemben lángoló nagy szeretetemért,
Benned helyeztetett erős reményemért,
Bocsáss bé Murányba szép könyörgésemért.

274. Esküszöm szabálymra : tégedet elveszlek,

Özvegy nyoszolyámban igaz társul teszlek,
Holtig tekéletes hűséggel követlek.
A míg meg nem áldasz, el is nem eresztlek.“

275. Hevül most Mária, s megakad szavában,
A szemérmetség lángol orcájában,
Erre mit feleljen, forralja magában,
Csak ő maga tudós titkos szándékában.

276. Wesselényi magát ajánlván biztatja,
Titkos gondolatját bizvást megmondhatja,
Ha neki is léssen ehez akaratja,
Jövendő dolgából ezeket várhatja:

277. Királyért, országért nagyot cselekesznek,

Magoknak örök hírt, szép nevet terjesztnék,
Nagy kedves örömben koporsóig lesznek,
Minden mostani bút szivekből letesznek,

278. Ők pedig ezeket mikoron forgatják,
Tündér személyeket noha nem mutatják,
De Cupido, Venus, s Mars nem tartóztatják,
Hanem jelen vannak, s tiszték sem mulatják.

279. Mars a vitézeknek sziveket biztatja,
Mint annyi Herculest, ezeket úgy tartja.
Ha mi zendülésnek lenne indulatja ¹⁾,
Hogy Mars tanítványa, kiki megmutatja.

280. Cupido anyjostól nyughatatlankodik,
A szerelmes szivek körül gyorsalkodik,
Mint ki két tűz között szorgalmatoskodik,
Ha egyet fellobbant, másához rugaszkodik.

281. Végre Máriához mindketten gyülenék,
Minapi tűzéhez új lángot tévének,
A melyből erei jobban hevülenék.
Nagyobb indulati ²⁾ Ferenchez lévének.

282. A mint üle azért, lassan emelkedé,
Mint a nyíló rózsza gyengén mosolyodik,
Ajaka mozdulván szólni ereszkedik,
Ilyen feleletre nyelve bátorodék:

283. „Hadakozó Marsnak vitéz unokája,
A házasság dolga istennek munkája,
Ő rendeli kinek ki legyen mátkája,
Nála nélkül, vakra vetett sok kockája.

284. Ha úgy tetszik azért ez a jó istennek,
Ebben is szolgálok vítezi fejednek,
Nem kell kivülled már senki én szivemnek :
Csak te vagy reménye árva életemnek.

¹⁾ Szécsi Éva, Illésházi Gáborné.

¹⁾ Keletkezte.
²⁾ Gerjedési.

285. Azon leszek miként velem együtt Mu-
rányt
Neked kézhez adjam, s tarts sajátod gyanánt,
Igaz szeretetünk csak légyen egyaránt,
Megadja még isten a mit szívünk kívánt.

286. Örül Wesselényi e kedves válasznak,
Inkább mint az özvegy madár a tavasznak,
Melyet nőstényétől telek elszakasznak,
S a pusztá erdőkön bánattal agasztnak.

287. Végtére egymással illet végezének:
Hogy mind a két részről csak készenlennének.
Mihelyt Máriától levelet vennének,
A mint ő rendelné, mindjárt jöhethének.

288. E Wesselényinek mely örvendetes hír.
Hasznosabb sebének mint a balszamumír,
Ilyen kedves képet Apelles is nem ír,
Melynek jövődöben szép személyével bír.

289. Mert miként Phosphorus, az hajnal-
emelő,
A több csillagok közt fényesebben fénlő,
Így ez egyebeknél több szépségviselő,
Angyali termete, szerelmevelő.

290. Gazdagsággal Júnót, Cypriát szép-
séggel,
Szívével Bellónát, Pallast eszességgel,
Amphionat szavával, Phoebét deliséggel,
Igaz Penelopét követi hűséggel.

291. Múzsák tudománya nyelvének szóllása,
Hajnali hasadás ajaka nyílása,
Orcája pünkösti rózsák mosolygása,
Wesselényi szívének tüze s lángozása.

292. Le sem veszi szemét szép ábrázatjárul,
Mint a saskeselyű mikor naphoz járul;
Örömet rózsákat szedne orcájáról,
Nem lehet. Énekét így kezdi szájárul:

293. „Szívem rejtekinék tündöklő csillaga,
Helena szépségű, kedvemnek virága,
Felderült napomnak nálad van világa,
S új fényvel tündöklő szép világossága.

294. Hattyui termeted mert, szívem, igen szép,
Vagy is vidám, deli, s egész testedben ép,
Nyelved frís, eszed nagy, orcád is kedves kép,
Magad kelletése szemeket fogó lép.

295. Ha rózsám szépségét kezdeném szám-
lálni,

A mi benne tetsző azt mind feltalálni,
A ki azt meghallja, tudom meg fog állni,
Vagy hogy többet halljon nállam is fog lálni.“

296. Azonközben kapa keskeny derekához,
Egy csókra akarja hajtani magához,
De hasonló lévén a gyors karikához,
Elfordúl, s nem enged ily módot dolgához.

297. Erre gerjedt tüze héjában fárada,
Elkészített csókja ajakán marada,
A hová szánta volt, oda nem ragada,
Ugyan kár a szép csók csak ingyen szalada.

298. Noha a csók elől kezéből kimúla,
De mint könnyű szellő ismét megfordúla,
Nem idegenkedik minthogy megholdola;
Gyenge hajából vert perecéhez nyúla.

299. „Fogd ezt, a gyors idő mivel senkit nem
Hanem szokott rendi s folyásában eljár, (vár,
Együtt lételünket megsajnálotta már,
Egymás személyétől bennünket majd elzár.

300. A távollételnek pedig maradéka
A feledékenség, melynek ha árnyéka
Elnyomván szűnyadna szívvednek szándéka,
Költson fel ez adtam perec ajándéka.

301. Árva személyemet jutassa eszedben,
Tudjad mit végeztél velem e berekben,
Nincsen annyi hajsza az adtam perecben,
Mennyit lészesz nálam te emlékezetben.

302. Ne neheztelj kérlek hogy most nem
engedtem,
S csókod elől magam hirtelen letöttem,
Ne gondold rossz végre hogy ezt cselekedtem.
Látd-é szemérmemet most gyászommal fedtem.

303. Tudod hogy nem vagyunk buja szere-
tetben,
Hanem hitünk szerént majd öszvekeletben;
De nincsen még dolgunk egész végezetben,
Kerüljük, ne legyünk ezért itéletben.“

304. Ajándékát s szavát veszi nagy kedvesen,
De esik szívének igen keservesen,
Hogy szép személyétől válni el kellessen,
A mint bucsuzik is tölle keservesen.

305. Elválván egymástól kétfelé menének,
Egy rész Máriával vár felé térének,
A több vitézek más részre sietének,
Igen keserves lön e Ferenc szívének.

II. A PHOENIXBŐL.

Török had leírása.
III. könyv, III. r.

1. Azomban a mikor ezek így folynának,
A török hadak is már útban valának,

Kik mincelötte Erdélyben jutnának,
Ilyen módját s rendit halld azok útjának.

2. Ali passa hada Nandorfejvárhoz.
A végekből pedig gyülnének Budához,

Az ott való vezér Izmael passáéhoz,
A ki nem rákháton lát vala dolgáéhoz.

3. Jutának elsöben mintegy ötszáz löval,
Az esztergamiak válogatott jóval,
Akarmely helyen is próbáral valóval.
Kik karddal is mérik, nem csak vágják szóval.

4. Esmeri ezeket Nyitra, Garam s a Vág.
Kiknek mellékére lovok gyakorta hág,
Fegyverek azoknak faágokat nem rág,
Hanem embert harap, sokakat le is vág.

5. Maga az Olaj bék ezeket vezette,
Vállát egy haragos tigris kerítette,
Fejét igen szép pár nyusztal öleltette,
A melynek egy sasszárny kerengett mellette.

6. Fejérikék a lova, úszován festették ¹⁾,
Igen kedves nála, nem régen szerették,
Sokat jártak érte, míg szerit tehettek,
Háromszáz arannyal az árát fizették.

7. Ha hallottad hírét amaz rabló béknek,
Ki rontó mennyköve vala sok vidéknek,
Bars, Nyitra vármegye s verebéli széknek :
A volt néha urá e paripa kéknek.

8. Apony s Ludány táját ezen raboltatta,
Vezekénynél magát egy ezen forgatta,
A négy Észterházyt mikor levágatta,
Más próbáiban is ezt hátra nem hatta.

9. Ez akkor békséget viselt Esztergamban.
A kanizsai tiszt változván azonban,
Hogy azt elnyerheti, vala oly bizomban ²⁾,
Ugy ment a vezérnek ez a ló adomban ³⁾.

10. A vezér azután a fő tihájának ⁴⁾
Adta ajándékon, az egy barátjának,
Az Olaj bék attól szerzette magának,
Próbált jóságáért tartja fő lovának.

11. Visel ennek féke kék selyem majeokat ⁵⁾,
A melyekre fűztek aranyos holdokat,
Jó távul ejtették egymástul azokat,
Téven rendek közzé apró csillagokat.

12. Az inát érdeklí szárnya cafragának,
S majd nyeregig jön fel hossza virágának,
Articsóka módra melyet formálának,
Kék gránát az alja tűzött aranyának.

13. Székesfejérvári sereg gyön ezután,
Parancsol ezeknek az Ibraim szultán,

Igen deli ember, tartja atlae kaftán,
Kit ajándékon vett nem régen a portán.

14. Tanúlt vitéz, forgott mind két szcren-
ésében,
Második Aeneas rendes természetében,
Párducbőr a hátán, tollas bot kezében,
Három szál darutoll strázsál süvegében.

15. Egy sebhelylyel völgyes a jobbik po-
fája,
Hol a fülének is vagon kis csorbája.
A nagy-györiekkel volt gyakor csatája :
Ott harapta volt el egy ráének szablyája.

16. Ez felette híres jó lovaglásárúl,
Sebest futván másra ugrik egy lovárúl :
Mint a könnyü evet, egy ágra más fárúl,
Másképpen is híres sok viselt dolgarúl.

17. Serény inú lovát mostan is ugratja,
Dagasztó inait módossan rángatja,
Ugrását elhagyván kerékben forgatja,
Tolla vitorláját a szél hajtogatja.

18. Lengedez hat zászló ennek seregében,
Az ispáiaké ¹⁾ van Mulykó kezében,
A ki Vácon lakván ifjabb idejében,
Sok gyermeket lopott Zólyom vármegyében.

19. Gyönek a pécsiek a Kara-Memhettel,
Születése szerint dalmata nemzettel,
A mint most is vagon oly forma termettel,
Noha már korcsosult török természettel.

20. Jutott pogány kézben még gyermek ko-
rában,
A császárnak nőtt fel s tanult udvarában,
Noha más fegyver is illik a markában,
De legmesterségesb a nyilak dolgában.

21. Gyözi Eurytion ²⁾ meghúzott íjával,
Arányzott lövése nem esik hiával,
Nem repül a madár oly gyorsan szárnyával,
Hogy utánna lövén ne sértse nyilával.

22. Söt megvont idege erős ütésében,
A mely ellőtt nyila van sebes mentében,
Azt is ahoz tanult szép mesterségében,
Elejti, más nyillal utánna löttében.

23. Most is rajta tegze, s az rakva nyilakkal.
Kalpagát tollazta ráró sugárakkal,
Repül a lova is keselyü szárnyokkal,
Fűzetvén cafraga kétfelöl azokkal.

24. Jöhetett ez talám háromszáz szablyával,
Kalmárokkal többel, hogysesm katonával,

1) Faludnál „úszován“ lefolyó, bő raháról mondatik. A jelen hely értelmét nem vagyok képes felderíteni.

2) Mint „hiszmben.“ Bizodalom.

3) Adományban.

4) Vagy kiája : segéd, helyettes.

5) Kantárszjakat.

1) Vagy spáhi : könnyü lovas.

2) Aeneas kísérője s derek nyilász.

Mindazáltal kiki volt jó paripával,
Nem is abba, hanem becsebb ruhával.

25. Ezután a szigetvári had érkezik,
Agájokat Deli Amhetnek nevezik,
A szomszéd végházak: ki ez? nem kérdezik,
Mert azok pázsitján sokat ellenkezik.

26. Igen fenhajaz ez magahittségében,
Mint a Mezentius Turnus seregében,
Sokat bízik kardja s karja erejében,
Jó lovas s deli is ahoz természetben.

27. Gyakorta ellövi csidázó kópjáját,
Utána eresztvén tanult lova száját,
Hozzá kapó keze nem vallja hibáját,
Megkapja mindenkor, mint játszó laptáját.

28. Podolai farkas ugrál a nyakában,
A szél sólyomszárnyat ingat forgójában;
Játszván könnyű lován kópja-hányásában,
Repülni láttatik rugaszkodásában.

29. Alatta ugráló lova mind jó s mind szép,
Módossan megugrik, jól fut, fordul, jár, lép,
Nincs fogyatkozása, minden tagjában ép,
Vagyon ábrázatján igaz szerecsen kép.

30. Karmazsinos fékét katonáson szabták,
Szkófiom arannyal ¹⁾ habosan varrották,
Zöld fodor capával ²⁾ nyergét borították,
Annak kerületit ezüsttel folytatták.

31. A több végbeliek gyűlnek Kanizsára,
Az ott való passa paranesolatjára,
Hogy azokkal együtt induljon Budára,
Kinek száma telik kétezer szablyára.

32. Mind ezek a Mársnak próbált deliái ³⁾,
Kiket Zrinyieknek oktattak próbái,
Bélyegezve vadnak sokaknak pófái,
Csókolták azokat horvátok szablyái.

33. Sok zain ⁴⁾ s pahia egyéb fő rendekkel,
Agaság-viselő tanult vitézekkel,
Köntösös, paripás, s jó fegyveresekkel
Gyűlt ide, Recep is jelen van ezekkel.

34. Thessalonika volt ennek a hazája,
Az honnét kikelvén, sok helyt volt próbája,
Kandia táján is sok vért nyalt szablyája,
Itt is már sokakat öklelt kópiaja.

35. Nagy erővel bíró, csontos természetben,
Harmincöt esztendő lehet idejében,
Öcsece a passának, oly is személyében
Mint az, de vállasabb nálánál testében.

36. Ez második Cacus ¹⁾ erős mivoltában,
Félmázsás buzogányt perget a markában,
Nincs oly erős ökör, melyet futásában
Meg nem tart, ha kaphat annak a farkában.

37. Maga is szög legény, lova is szerecsen,
Süvegének nuszttát őrzi egy kerecsen,
Nehéz terhű botjára hányja negédessen,
Ropja módos táncát lova is kényessen.

38. Légrádiak híre hozta Kanizsára,
Mert a ki azoknak kél szomszédtságára,
Talál ha akarja pályázó társára,
Csak ne restelkedjen véle a próbára.

39. Megindulván azért a passa ezekkel,
Meygen Buda felé rendes seregekkel,
Előttök bocsátott szép vezetékekkel,
S utánok nyomódott terhelt öszvérekkel.

40. Pej lova, a kinn ül, visel egy kis holdot,
Jobb csuklójához is fejértarkát töldött,
Magaviselése tart igen szép módot,
Vett passaságára ezen első zsdott.

41. Oly a gyorsasága mint könnyű szellőnek.
Valóban mestere a rendes lejtőnek,
Ezt Ázsiában is becsüllették főnek,
Az honnét nagy hírű s drága lovak jönnek.

42. Az hol némely kancák (mondják) nem mé-
nektül
Vemhesednek, hanem tavaszi szelektül;
Fajzott ez is talám azoknak nemektül,
Fő ló, s dicsírtetik méltán mindenektül.

43. Ezen gazdag szerszám, magán selyem
dolmány,
Szkófiommal varrott bársony nyerge, karmány ²⁾
Fékének formája nem régi találmány,
Igen böces munka, portái csinálmány.

44. A csonka Delimán másfél száz lovassal
Majd mind vilogattott farkasos s tollassal,
Melyeknek kezek is villgott karvassal,
Van előljáróban mind annyi farkassal

45. Fél mértföldnyire jár elől a dandártúl,
A passa serege csillagos hadatúl,
Kinek születése vala rác anyatúl,
S annak sokat tanult volt bájolásatúl.

46. Van sok mestersége s egyéb varázslása,
De az hamarjának leginkább hányása
Tetszik neki, s van is ahoz nagy tudása,
Az által kezdetik minden próbálása.

47. De próféciáját akkor elvesztette,
A beszprémi sereg mikor megkergette,

1) Sodrott arany, szál arany.

2) Erdesen kikészített bőr.

3) Dalia, vitéz.

4) Gyalog.

1) Vulcan óriás fia.

2) Köntösuj.

S azok kardja miatt kezét elvesztette,
Melynek már újait vasbúl építette.

48. Mindazáltal most is nem mulat sem-
mit el:

A kímenetelre mikor adatik jel,
Mint azelőtt kardját szintén úgy köti fel,
Nola annak éli már oly nagyot nem szel.

49. Veres skárlát kecsét¹⁾ függesztett vállára
Melyt készítettett párdúcbor formára,
Körmöket ezüstbül csináltak lábára,
Fogakat is raktak olyokat állára.

50. Fülük rajta egy hold s sok csillag mel-
lette,
Mind ezütbül valók, aranynyal színlette,
Erre egy nagy sasnak két szárnyát tőzette,
Melylyel nagát másod Daedalusnak tette.

51. Két igyázó daru strázsálja süvegét,
A kikkel tolaszta feje gömbölyegét;
Jó renddel iseli s vezetí seregét;
Kalauzságának megadja elegét.

52. Nyomólik utánna népe a passának,
Már a több helyekbül mind jelen valának,
A mikor ezek is Budára jutának,
Hol megtelepödvén két nap nyugovának.

53. Mikor harmad napra az idő virrada,
Felülöt hirdet trombita rivada,
A vezér a medög költözett, több hada
Némely seregekkel addig benn marada.

54. Végre meindulván ő is seregével,
Zainok spaijak ságának színével,
Cifra öltözetű udara népével,
Ilyen rendet tartitt pompás menésével:

55. Mendegél ötte a több seregeknek
Egy ősz török, régi szenti Mahumetnek,
Ennek Budán szollot régóta fizetnek,
Nevezik nyelvekei Alladár Memhetnek.

56. Ezt szenteltvitéznek a törökség tartja,
Bársony süvegénekzöld a patyolatja,
Mínthogy immár kardját nehezen forgatja,
A harcra valókat tanácsossal oktatja.

57. Mahumetnek létszer járta koporsóját,
Gyakorta forgatja s mondja olvasóját,
Ugy tartja ezt Buda mint egy Apollóját,
S sok dolgokban próbált jóvendőmondóját.

58. Árnyékot egy lék structoll tart homlo-
kának,
A melyet feliben tett patyolatjának,

Bokáig van hossza atlac foszlányának¹⁾,
Klárís golyóbisok a kit gombolának.

59. Portai kaftán függ azonkívül nyakán,
Sok színű selymekkel melyet szöttek tarkán,
Egy csillag fejírlík pej lova homlokán,
Ki pompás lépéssel megye alatta halkán.

60. Tizenkét spaia fényes öltözetben
Megyen ezzel, egy-egy csida a kezekben,
Ülnek külön-külön szerszámú nyergekben,
Jobbnál jobb lovakon, aranyas fegyverben.

61. Ezek elhaladván, csakhamar inokban
Huszonnéggy vezeték gazdag szerszámokban
Érkezik rendessen, mind aranyasokban,
Kényesek az lovak s kevélyek azokban.

62. A zabolát marják, hányják a fejeket,
Mervén áll a farkok, feltartják füleket,
Haragos villámmal forgatják szemeket,
Orrok is úgy látszik, hogy fújnak tüzeket.

63. Nehéz őket vinni, nyughatatlankodnak,
Nyerítnek, ugrálnak, rúgnak s ágaskodnak,
Hol erre, hol arra térnek s rugaszkodnak,
A vezetékesnek nem kis gondot adnak.

64. Három lovászmester kíséri ezeket,
Visel lovak gyenge portai fékeket,
Nem drágákat ugyan, de szemnek szépeket.
Mint ezüstét, többre böcsülík műveket.

65. Síposokkal mennek már a trombitások.
Dobosok ezután, és a csinziások¹⁾,
Kik, ha megszólálnak, fület tölt hangzások,
A szomszéd Echóval vagyon mulatások.

66. Hosszú tűzött zubon ruhájok ezeknek,
Bársony patyolatos csapkája fejeknek,
Egyiptomi bőre látszik személyeknek,
Fejírlík a fogok a mikor nevetnek.

67. Ezeket egy igen ősz csauz követi,
Melynek földig fejírlík atlac öltözei,
Nagy üvöltésének ritkán van szüneti,
Hogy a vezér megyen, kiáltja s hirdeti.

68. Ezután a vezér maga, dagályosan,
Perzsiái módon ballag kaftánosan,
A melyet aranynyal műveltek habosán,
És Perzsiában is szerzetek árosan.

69. Szép medályos kolcsog a lova fejében,
Magának is olyan fénlík süvegében,
Botjának, a kit hány pergetve kezében,
Sok kövek ragyognak aranyas művében.

1) Ujjatlan köntös.

2) Kik pengétálakkal zendélnék.

3) Hajjú, poroszáló; kengyelűfűző.

1) Hátbőr, kacagány.

70. Drága munkát látni lova szerszámában,
Kék zománc egyelült sárga aranyában,
Változó forma van minden boglárában,
Öt-öt rubint fénlík azok rózsájában.

71. Szkófiomos nyergét bársony szépítette,
A melynek környékét arany kerítette,
Annak is szép művét kék zománc színelte,
Van boglárának is rubint közegette.

72. A cafraga mutat tengeri habokat,
Ezüst ábrázolja arannyal azokat,
Gazdag kerületi, tart a mely rojtokat,
Fűztek arra gyönggyel közlött klárisokat.

73. Lejtőzik alatta igen haragos mén,
Nyerít, pírúszög, szeme villog mint tüzes szén,
Kényes, kacér, fene, fiatal még, nem vén,
Gond a vélebánás lovászának s nagy kén.

74. Tartnak helyben lábán ének panyvás
láncot,
Lejtőző lábai ha kezdenek táncot,
Rángatott inai szednek rendes ráncot,
Módos ugrásában nem találni gáncot.

75. Hol elől s hol hátra fülcít viseli,
Mégorgasztván egyik lábát, felemeli,
Még a többin ropja, azt vezetékei,
Nagy kevelységében majd helyét sem leli.

76. Tíz kengyelfutó van két felől mellette,
Hajnalszín atlacban őket öltöztette,
Utazáshoz magát kiki készítette,
Ruhájának hosszát öve mellé szedte.

77. Ezüst öv szorítja karesú derekakot,
Görbe portai kard őrzi oldalakat,
Holdforma szekere töltötte markokat,
Úgy mennek serényen, s követik urokat.

78. A deliák érik ezeknek rendeket,
Kiknek ha meglátnád s nézéd személyeket,
Nem találnál köztök sok külömbégeket,
Majd egyeknek vélnéd lenni mind ezeket.

79. Vadnak mind egyforma selyem foszlá-
nyokban,
S azokra felül vett fényes páncélokban,
Bársonyos csapkákra font patyolatokban,
Egy-egy könnyű csidát viselvén markokban.

80. Fűztek oldalokra aranyas tegzeket,
Íjat s nyilakot is hasonló szépeket,
A lovok sem visel együgyű fekeket,
Hanem szkófiomos majcbul mívelteket.

81. A páncéljoknak is, csillagok módjára
Készítettet s művelt igen szép formára,
Vagyon sok arannyal tündöklő boglára,
Kik a napot híják fényekkel csatára.

82. Megakadván azért sugári ezekben
Viadalt tartanak harcoló fényekben,
A kik villáminak ellenkezésekben
Csiklandó ragyogvány ötlík a szemekben.

83. Legkedvesb szolgálí ezek a passának,
Melegítői is netalám ágyának,
Nincsen kímélése tőlök a cifrának,
Külön-különféle szebbnél szebb ruhának.

84. Ezeket követő igen szép seregben
A főurak jönek gazdag öltözetben,
Itt a skárlát s gránát nincs nagy becsületben,
Vagyon mindenike gazdagon selyemben.

85. Hol mind a futosó szelek szárnainak,
Van elég ezköze s helye játéknak,
Mind a déllel játszó nap ragyogványának
Alkalmatossága, s oka csatáinak.

86. Az állakon habzó tejedt sakállokban
Lehetnek a szelek szép mulatásokban,
Arannyal s ezüsttel fénlő ruhájokban
Játszhatik a napfény, s csatázhat azokban.

87. Nem látni ezek közt egyél süvegeket,
Patyolat-golyóbis keríti fejeket,
Kik gombolítási tartnak szép reideket,
Külömb-külömbképpen készívtv ezeket.

88. Ülnek minnyáján szépszerzamos lovakon,
Nagy áru cafragok terülnek fűkon,
Bogláros sügyellők s köveselnyakokon,
Más ezköz is drága s böcsös is azokon.

89. Követi seregét s rendelet ezeknek
Válogatott színe a végbélieknek,
Mind azon spaia s nemes vízeknek,
Sok helyeken forgott s próbált embereknek.

90. A kik magyaroson szótták ruhájokat,
Nem veri azoknak hossza bkájokat,
Fejek sem emelget patyolat-gombokat,
Nusztok ölelgetik s nestekhomlokokat.

91. Mind erős férfiak s nemesi termetek,
Vitézséget mutat kemény tekintetek,
Foly mindenek előtt mélti dícsiretek,
Katonaszerral van mindegy készületek.

92. Erős paripákon ültek, nem gyengéken,
Ki pejen, ki barnán, nénelyek szürkéken,
A pécsi Olaj bék van sz/p almáskéken,
A mely hátán is jó, nemcsak vezetékén.

93. Régi katona ez, Igren nevelkedett,
Az ónodiakkal gyakran verelkedett,
Nyertes próbáitúl addig híresedett,
Mostani tisztére végre emelkedett.

94. Egy pár ráró reides kettős forgójában,
Igen szép tigrisbőr habzik a nyakában,

Két darutollat szűr lova homlokában,
Gyönyörködik annak módos ugrásában.

95. Gránát s skárlát köntös van majd mind-
nyájokon,

Széles fringyia kard fekszik oldalokon,
Kétszeres lódingot emelnek vállokon,
A melyek fűggenek karmazsin majcokon.

96. Derekakon páncél, kezeken karvasok,
Süvegeken rárók, kerecsenek, sasok,
Hátokon párducok, tigrisek, farkasok,
Lovakon pár puskák, hegyes tör s pallosok.

97. Ezek elhaladván, ballagó utakkal
Egy beslia ¹⁾ zászló jön száz lovagokkal,
Vélnéd hogy egy erdőt vezetnek magokkal,
Kézben ingadozó sok kópjaszálakkal.

98. Lobogójok sárga, zöld színek oszlatják,
Kiknek tafotáit szelek hajtogatják,
Néha gyengén, néha erősen rángatják,
Csatázó szárnyokkal egymást próbálgatják.

99. Beglér béknek híják ezek agájokat,
Egyiptomi nemzet, járt sok országokat,
Mind szárazon vizen viselt nagy dolgokat,
S vett azokban gyakran szép diadahnokat.

100. Majd fél szerezsenkép barna ábrázatja,
Velencei skárlát minden ruházatja,
Setét pej a lova, azt vígan ugratja,
S rajta szép szerszámát a nap ragyogtatja.

101. Egy phoenix madár il nuszto kalpa-
gában,
Gubás oroszlánybört függesztett nyakában,
Melyet egy kazultól ²⁾ nyert volt Perzsiában,
A Babylonbéli passa táborában.

102. Három sereghajtók terjedt szakálokkal,
Szárnyazván fejeket két darutollakkal,
Mennek ezek után, egy-egy buzgányokkal:
A kik maradoznak, érdeklik azokkal.

1) Dzsídás.

2) Veres főveges, azaz perzsa.

103. A míg ezek ilyen renddel kimennének,
S a nagy Duna hídján által költözének,
Addig a több hadak Pestnél sereglenek,
A kik is azomban több számra telének.

104. Mert párkányi, váci, s az hatvaniak is,
Jutának közikben, más végháziak is,
A pestiek el nem maradtak magok is,
Ötszáz jó szablyával készültek azok is.

105. Rakodott a mező sok szép seregekkel,
Az eresztett zászlók játsznak a szelekkel,
Megegyezvén végre a vezér ezekkel,
Elindítja őket, s viszi szép rendekkel.

106. Vígan megyen s útját tartja Szolnok
felé,
Hol az egri hadat immár készen lelé,
Azokkal táborát számosabb nép telé.
S ugyan ott a Tiszát vélek általkelé.

107. Nagy hadi farkat von ez immár magá-
val,
Kemény János ellen siet táborával,
Már Ali passa is útban van hadával,
Patyolatos népe temérdek számával.

108. Kezdik közelíteni Erdélynek határát,
A khám is készíti bucsaki tatárát,
Hogy ő is ott kezdje harácsló vásárát,
Sok eladott rabnak vegye fel az árát.

109. Izmael (így híják a budai passát)
Viszi bé legelől Erdélyben pallossát,
A melyre fordítja hada tüzet s vasát,
Sok keresztényen leli s érzi ott gyilkosát.

110. Azomban Ali is sok ezer népével,
A bucsaki had is nyílas seregével,
Kiki országrontó vasával s tüzével
Béérkezik, Erdély nagy veszedelmével.

111. A kik valahova férnek, mindeneket
Prédálnak, pusztítanak sok lakóhelyeket,
Vagy vérben keverik azoknak népeket,
Vagy pedig rabszírja fűzik szegényeket.

GRÓF KOHÁRI ISTVÁN.

1649—1731.

CSÁBRÁGI ÉS SZITNYAI GRÓF KOHÁRI ISTVÁN, a Lévánál hősi halálal kimúlt báró Kohári István és báró Balassa Judit fiok, 1649. martius 11. született a csábrági várban. A kitünő elmetehetségekkel megáldott ifju, a bölcsészeti tanulmányokat a bécsi egyetemen végezte, s itt történt, hogy midőn egy ízben (1663?) gróf Zrínyi Miklós, a költő, az iskolát meglátogatná, az ifju Kohári mint megbízott üdvözlő szónok annyira magára vonta a nagy ember figyel-

mét, miszerint ez barátságos tanácsesal buzdítván őt, a bölcsészet gondos tanulmányozását úgy ajánlá neki, mint a melynek, akár udvari, akár táborig életet követve, tanácsesal vagy karddal szolgálandja a hazát, gyümöleseit egyformán szedendi. Új hévvel folytatta az ifju e pályát, míg azt köz vitában fényesen berekesztvén, I. Leopold arany láncsal ajándékozá meg ¹⁾. Még 1664-ben elvesztvén atyját, Leopold, ki már a tizenkét éves gyermeket 1661. honti főispánnak nevezte, most a füleki főkapitányságot is, melyet atyja dicsően viselt, reá ruházta, de addig is, míg annak elfoglalhatására felserdülne, Unger nevű kapitányra bízta ²⁾. Befejezvén tanpályáját, szabadkozásai dacára, ritka példával elfoglalta az ifju Kohári főkapitányságát ³⁾, hol vitézi munkákban tölt el ifjusága, majd visszaverései, majd gyakor nyugtalanítása és megtámadásai közt a törököknek, kiknek kezeitől sok prédát s számtalan rabokat elűtött. A császári hadak vezérei mellé is gyakran adatva „vezérkalaúz és martalék-előljárónak,“ alig volt e vidékeken ez időben győzedelem, melynek dicsősége nagyobb részt ne az örökké éber, munkás és bátor Kohárit illetné ⁴⁾. Új gondokat okozott a hősnek Tököli támadása, kinek hadai 1678. nyugtalanítván Füleket, s Kohárit mindennemű édesgetésekkel részökre hódítani törekedvén, ő esküjéhez híven visszautasította azokat s őket visszaverte, amiért a királytól ennek arany láncról függő arcképevel ajándékozott meg ⁵⁾. — Súlyosabb lett az állapot, mikor Tököli a törökkel szövetkezett, de akkor sem volt a támadóknak e részen nyugalomok: Kohári, hirtelen megjelenésével, gyakran a Dunáig futván le, s mindenütt szétvervén az élelemszedő hadakat, már pusztá nevét is rettentővé tette az ellenségnek ⁶⁾. Leopold a jeles férfiú mind erősb lekötelezésére őt 1681. elébb kir. tanácsossá, majd ezredessé, végre a soproni országgyűlés alatt kamarássá nevezte ⁷⁾. Ezentúl borúlmi kezdett Kohári szerencséje. Tököli Füleket, a felföld egyik leghatalmasabb védbátlyáját s a bányavárosok kulcsát minden áron kivándó, Apafi Mihálylyal, ugy saját és török roppant erővel körültáborlotta azt augusztusban 1682 ⁸⁾. Kohári vitézül s az ellenség nagy veszteségeivel huzamosan megvédte a várat; de elveszvén már a város, a vár maga igen megrongálva, az oda családaival együtt bemenekült számos nemesség pedig a sűrű halálok által elcsüggesztve levén, a várbeliek megadásról kezdének tanácskozni. Kohári el levén határozva a reá bízott vár alá temettetni magát, erélyesen ellenzette a megadást, lelkes beszédekkel emelni igyekezett az elesett sziveket, de nem gátolhatta, hogy az öszves őrhad és menekültek végre is köz egyetértéssel a fejer zászlót ki ne tűznék, s az ellenséggel alkut kötvén, a várat, mely már csak kőhalom volt, fel ne adnák. Kohári, kinek egy híve sem maradt, a legvégső percig sem írván alá a frigyet, bár ezzel a várban maradt öszves kincseit megmenthette volna, Tököli által hadi törvényszék elibe állítatott, s fogságra ítéltvén, kötözve s lóra csatolva Regécre hurcoltatott, sept. 11. 1682, honnan utóbb lelki nagyságát bámuló saját őrei által kimentetvén, de ismét megfogtatván, jul. 18. 1683. az ungvári, majd a pataki tömlöcökbe tetetett által; s miután Tökölinek sem rábeszélései, sem fenyegetőzéseire a király hűségétől el nem állana, annyira magaradühösítette a hatalmas pártvezért, hogy ha a lengyel király és saját barátjai által, kik az ellenségben is tisztelték az állandóság erényét, nem csillapíttatik, őt kivégeztetni szándékozott ⁹⁾. E helyett most Munkácsra vitette, a legmélyebb tömlöcbe vettetett, hol elrekesztve minden közlekedéstől a külvilággal, nehéz láncok, éhség, szomj, hideg, s a dohos lak minden inségei által sanyargattatván, s később ismét Patakra áttetvén, végre 1685. nov. 6., midőn a vár a császáriak által bevétetett, Caprara Aeneas tábornok gondoskodásából a halálához közel hős az omladékok közül kiásva, valahára megszabadult ¹⁰⁾. Miután Csábrágon megtört egészségét rövid ideig apolta, Bécsbe ment, hol Leopold a jellemes férfit nagy

udvari gyülekezetben üdvözölvén, ily szavak közt: Éljen a hűség tükre! megölelte s Fülekvárát örökös joggal neki adományozta ¹¹). Kohári lelki nagysága a külföldön is bámulat tárgya volt, s különösen Ince pápa dicsérel levéllel, díszkalappal és bucsuirattal tisztelte meg ¹²). A király nem soká engedé nyugodni a munkásságra ternett embert, hanem őt a dunáninneri részek és bányavidéki végek altábornokává tette, 1685. jul. 15. pedig testvéreivel együtt örökös grófságra emelte ¹³). Kohári ezen helyzetében nem csak saját tartományában, hanem ennek határain túl is üldözte a törököt; s többi közt átesapván a Dunán, Székesfejérvár alatt kétszer véresen megverte ¹⁴). 1686-ban ősszel a cs. seregek Auria János fővezérsege alatt Egert körülszállván, Kohári is ott volt, s a naponként kiűtő törököknek pusztítója, midőn egy ízben a visszaüzótteket egészen Eger kapujáig üldözné, itt egy török golyó jobb kezét és karját összezúzta, mely sebből kigyógyult ugyan, de tökéletlenül úgy, hogy jobbajával többé sem kardot sem tollat nem forgathatna ¹⁵). Mindamellett folytatta hadi szolgálatait, 1687. jan. 2. az elerőtlenült gróf Bercsényi helyébe a bányai végek főkapitánya lett, s mint ilyen nevezetesen támogatta a császáriak mozgalmait a törökök ellen ¹⁶). Hosszasabb béke után 1703. a II. Rákóci Ferenc támadása útven ki, Kohári is Bécsbe hivatott a főhaditanács értekezletében részt venni; ez után egy hadat állított saját költségein ¹⁷) s még azon évben a nógrádi lázongókat szétverte; 1704. pedig mint királyi biztos kiterjedt hatalommal felruházva megjelent Selmecen, gróf Bercsényivel, a Rákóci küldöttjével, alkudozni, de siker nélkül ¹⁸). Csak midőn a dunáninneri részek szinte egészen Rákóci kezére kerültek, ki Kohári jószágait, mint egykor Tököli, elfoglalta s pusztította, vonult ez vissza a magánéletbe, Budán a Vizivárosban töltvén kénytelen nyugalma éveit ¹⁹). Ezalatt I. József altábornagyi ranggal díszítette, 1711. elején Honban örökös főispánná tette ²⁰), 1712-nek végén III. Károly a főhadi tanács előadására a negyvennyolc évig szolgált egykor gazdag dynastát, elpusztított uroldalmi tekintetéből, egész fizetésével nyugalmazta ²¹); de már 1714-ben a pozs. országgyűlésen oct. 18. titkos tanácsossá, decemberben pedig a nádorrá választott Pálfi Miklós helyébe országbirájává nevezte ²²). Ez óta Kohári, díszes öregségét a romjából kitépített csábrági várban töltötte, és csak néha, midőn vagy országgyűlésen, vagy biztosságokon volt elfoglalva, távozott el innen. Élete az igazságszolgáltatás, a jótékonyosság s a tudomány munkáiban folyt el, míg 1731. mart. 29. élte nyolcvankettedik évében nőtelenül elhalt. Eskühív a halállal szemközt is, önérző, kevélység — nagylelkű, pazarlás nélkül, köz tiszteletben élt, s halála után a maradék halás emlékezetét aratta. Jótékony és iskolákra költ alapítványai és adakozásai, a mennyire fölvehettek, meghaladták a hétszáz ezret ²³) oly terhes viszonyok közt, melyekben saját vagyona annyiszor dúlva, annyiszor idegen kezekben volt. A költészet vizsgálatásaihoz Kohári fogságában folyamodott szenvedési enyhítésére, s utóbb, midőn a viszonyok a gyakorlati pályáról másodszor letolák, budai elvonultságában, s végül ismét csábrági magányában, írta azt. Számos verses munkáit, melyek mind viszontagságos élete külön állapotjait festik, s hol philosophiai, hol vallásos és hazafiai darabokból állanak, 1720-ban kezdte kibocsátani nyomtatásban, a következők hosszas s a kelet éveit kifejező chronostikai címek alatt: 1. Sok ohajtás közben, inségviselésben, éhség-szenvedésben, keserves rabságban *Munkács kóvárában szerzett versek* (emlékezetből leírva). Őt füzet a következő külön címekekkel: a) „Üdönk múlatására, bűnk távoztatására verseinket koholjuk“ 1683- és 84-ből; b) „Az bú enyhődésére, terhénck is könynyebbedésére, avagy elkeserült s elepedett szívnek pihenésére szerzett versek“ 1684-ből; c) „A meggyükerezett rabságos bánatnak keserves busulással elterjedt ágain kinőtt füzfa versek“ 1685-ből; d) Némely istenes könyörgések 1685-

ből; e) „Keseredett rabnak búban úszva s annak terhét húzva, ébren-alva látott álma“ 1685-ből. — 2. *Üdömulatás közben szerzett versek*, 1686-ból, midőn Eger alatt vett sebében sínlódnék, udvari káplánjának tollába mondva. — 3. *Sokféle keresztel elkeseredett embernek kihoholt verse* 1706-beli bujdosása idejéből, mint azt az előszó vég szaka mondja:

Hol együtt hol másutt fáradván jártomban,
Buda Vízvárasát sokáig laktomban,
Hazámnak romlásán lévén bánatomban
Szerzém ez verseket, henyélő voltomban.

Ezek után következtek még 4. „*Elevőült embernek búsuló gondolati*, vagy hogy inkább életének végéről elmélkedési“ 1721-ből. — 5) *Hol egyszer s hol másszor kifaragott s öszveszedett ronggyából leírt fűzfa versek* 1726-ból (Mind név s helyj. nélkül. 4rétb.). Vannak még a nemzeti muzeum könyvtárában némely nyomatlan versei is, s néhány deák füzete, mint: *Quaedam Chronographica Budae laeto labore composita*, 1706-ból; *Inter curas intercurrentes Meditationes* 1714-ből, és *Antidota Melancholiae*, 1722-ből (de emennek mindeddig csak címlevelét láthattam). — Sztrakos Albert nógrádi plébánostól birjuk a „Vasban vert rabnak bús elmével fáradva versekben vett Sétálását“, a Munkácsban szerzett versek harmadik füzetéből fordítva „*Salicetum Heliconis*“ cím alatt (Buda, 1725. 4r.). — A „*Tintinnabulum Tripudiantium*“ tévedésből tulajdonított Sándor, Jankowich s velem együtt mások által Kohárinak.

1) *L. Kazy Franc.* Posthuma Memoria res pace belloque gestas Exc. D. ac Com. Stephani Kohári Curiae Reg. Iudicis breviter complexa. Tyrn. 1732. 12r. 7—11. l. V. ö. *Gyöngyösi István* ajánló levelét Kohárhoz a Rózsakoszorú előtt, Dugonicsnál II. az Ls lapon.

2) Így beszéli ezt az egykoru *Timon*, a Kazy által önneve alatt kiadott *Hist. Hung.* ban III. 60.; eltérőleg a kései, de oklevelek után dolgozó *Mocsári Antal* Nógrád várm. Esmeretése III. 53. Mikor vette át Kohári Füleket vezényletét, pontosan egy írónál sincs meghatározva; *Kazy* 1667-re, *Mocsári* 1671-re látszik azt tenni, midőn Kohári jelentést tett a füleki vár mibenlétéről, s megerősítésére költséget kért a kormánytól.

3) *Kazy* az id. h. 13.

4) *Gyöngyösi István* az id. h.

5) *Mocsári* az id. h. 54., hol a király levele is látható.

6) Egy jellemző történetkét beszél *Kazy* 15, 16.

7) *Kazy* 17.

8) *Gyöngyösi* szerint a budai basa hatvan ezer törökkel s feles magyar támadókkal, *id. h.*; *Kazy* 18. szerint a váradi, míg Tököli másutt működék; *Wagner Ferenc* is *Hist. Leop. I.* 573. a váradi említi; *Mocsári* III. 55. szerint, aligha nem a száмок túlzásával, Tököli maga, elfoglalván Kassát, ötven ezernyi néppel, „a török vezér“ kilencven ezerrel, szállották meg Füleket.

9) *L.* az egykoru *Péterfi Károlyt* Curia Iudicum Regn. Hung. (Tyrn. 1726. tehát Kohári életében) 103. Így *Kazy* is 24.

10) *L. Mocsárit* az id. h. 68., ki a füleki ostrom történetét is legbővebben s részletesebben adja 55—65. Fogsági szenvedéseit legterjedelmesben *Kazy* 24—35., legszemléltetőbben *Gyöngyösi* az id. h. ily szavakkal: „Elsőben Regéc, azután Munkács, Tokaj és Ung váraiban vívék, és azokban . . . minden társaságtól magányosan rekesztő, konyhai mosadéokra hozatott zavaros vízzel, lovászok praebendájára süttetett száraz kenyérral sanyargató, az mindenek szolgáltatására teremtett napfényének világosságátul elfogó, sovány ebédét és tisztuló szükségét egy helyben végeztető, az levegőégnek tikkánó rekedtségéből, az régi szemétnak nedves penészszébül származott dohossággal szédelegtető, és ugyan abból szaporán tenyésző szőke és barna hangyáknak gyakor serkengetésekkel nyughatatlanító, végre majd halálos betegséget nemző, és másféle sok nyomorúságokkal teljes rabságban tarták Nagyságodat. Az melyben sok volt ugyan ennyiképpen lévő kesergetésének tövisse; de talán az sem volt az töbinél gyengébben sértő, hogy azon kéno remeteségében, az külső dolgokban, a kiknek folyásátul függhetett szabadulásának reménsége, semmit nem lehetett érteni Nagyságodnak stb stb.

11) *Kazy* 37.

12) *Ugyan* az 38.

- 13) *Mocsári* az id. h. 68.
 14) *Gyöngyösi* az id. h. M4.
 15) *Kazy* 39—41.
 16) *Mocsári* id. h. 72.
 17) *Ugyan* az u. o.
 18) *Kazy* az id. h. 44—47.

- 19) *Ugyan* az 47.
 20) *Mocsári*, 73. L. *Kazy* is 47.
 21) *Mocsári* u. ott.
 22) *Kazy* 49.
 23) *Mocsári* u. o. 75.

1. A szerencse forgandó voltárul¹⁾.

Kereke forgását
 S forgandó járását
 Látom szerencsének.
 Órákként változik,
 Változással hízik,
 Nyugta nincs kedvének.
 Hamar fordul sarka,
 Nincs pórázon nyaka,
 Nem rabja senkinek.

Állhatossága
 S ő tulajdonsága
 Állhatatlanságban.
 Ritkán hízelkedik,
 Gyakran mesterkedik
 Kit hogy ejtsen kárban.
 Javait ha osztja,
 Azokat elfosztja,
 S embert veti porban.

Jár kél nyughatatlan,
 Szaporán s untalan
 Kerekét forgatja,
 Soknak uraságra
 Fejét, méltóságra
 Némelykor juttatja:
 Többeknek veszélyre
 Keserves ínségre
 Gyakortább fordítja.

Víg kedvvel sokáig,
 Senkinél mindétig,
 Nem szokott mulatni.
 A mint vígaságot,
 Úgy szomorúságot
 Könnyen tud szerezni.
 Nincs állapodása,
 Egy nyomban hágása
 Nem is szokott lenni.

Mutatott kedvének
 S forgó kerekének
 Nincs kötöző lánc;
 Agyafűrt fejének,
 Vakult elméjének
 Nincs semmi tanácsa;
 Gyakorta öröme
 Szívünknek gyötrelme,
 Változó a tánca.

A midőn sok jóra
 Fölel, a polcra,
 S hoz téged örömré;
 Midőn kedveskedik,
 Néked hízelkedik
 Szolgál is kedvedre:
 Olyankor pad alá
 Avagy hogy láb alá
 Taszit nyakra före.

Szólhatnék én erről,
 S változó kedvérül
 Nagy sokat mondhatnék,
 Tündér mivoltárul
 S forgandóságáru
 Példát is adhatnék.
 Okot beszédemre,
 Tekintvén ügyemre,
 Nagy könnyen vehetnék.

Hirtelen s véletlen,
 Mely nagy reménten
 Kereke forduljon,
 A szép szabadságrul
 Öröm, vígaságrul
 Mely hamar elszálljon,
 Sokféle kárvallást,
 Bánatot, búsulást
 Mely könnyen csináljon.

Oskola rabságom,
 Tanító fogságom
 Világos példára,
 Ragyogó szép fénye,
 Tündöklő víg színje
 Mely hamar homályra —
 Szívünk fájdalmával,
 Fejünk romlásával,
 Jusson változásra.

Adok istenemnek
 Hálát, teremtőmnek,
 Melyért mostanában
 Tudom hogy elhinni,
 Szerencsének hinni
 Kedvező voltában
 Képtelen embernek
 Nem is kell senkinek
 Virágzó sorsában.

És mind kedvezését
 S mind hízelkedését
 Tartom már semminek;
 Semminemű jóvát,

1) L. a Munkács kövérében szerzett Versek I. füzeté I. lapján.

Sem ámitó szovát
Nem is tartom kincsnek :
Egyedül istenben,
S nem a szerencsében
Reménye fejmennek.

Rab vagyok, elhittem,
S kétségben sem vettem :
Kell sokat szenvednem,
Gyámoltalan vagyok,
S bánatom is nagyok,
Van min keseregmem :
Jobb de keseregve,
Mintsem hite-szegve
Ez világot élnem.

2. Példás vadkert ¹⁾.

Ez úton sétálva mentem a vadkertben,
Volt sok szarvas melyben, egynehány sereg-
ben,
Sétáltak falkástul dámvadak egy völgyben,
S járt a nyúl és róka ott lévő ligetben ;

Melynek mély árkában vala berekesztve
Külömb csoportonként a farkas és medve,
S nyalta maga talpát a medve bömbölve,
Futosott a farkas ordítva s ügetve.

Igen szép volt nézni nyúl bogdácsozását,
A ravasz rókának fürkésző járását,
Szelíd dámvadaknak együtt sétálását,
És a szarvasoknak sebes nyargalását.

De bezeg nem tetszett farkas ordítása,
Lohogva s dobogva ügető futása,
Vészszó médvének bömbölő morgása,
S rútotromba talpán tett nyalakodása.

Néztem azért inkább erdei kanokat,
Melyek egy bokorban megvonták magokat,
S azokhoz nem messze láttam hiúzokat,
S közelre hozzájuk nyesteket s nyusztokat.

Láttam ugyanottan abban az árokban
Tigris a párduccal lenni barátságban,
De egy nagy vadbika éppen akkor tájban
Volt az oroszlánnal erős bajvívásban.

Szörnyű vala nézni miként viaskodtak,
Egymással küzködve vértajtékot fíjtak,
S noha ugyan olykor egymástól elváltak,
De megint sebessen együvé rohantak.

Bikát az oroszlán meggyőzte elvégre,
Mihelyen pediglen lecsapá a földre,
Azonnal mindjárt mené tőle félre,
És tapoda földön heverő testére.

Ugyan természete minden oroszlánnak,
S ő természetével ékesült vadaknak :
Ha valamit egyszer a földre lecsapnak,
Földön hevertében arra nem tapodnak.

Láttam ott azon túl egy nagy elefántot,
Huszonkilenc embert hátán dorozhatott,
Tizenötöt könnyen orrán eltarthatott,
Foghatott a melylyel, s ölhetett s vágthatott.

Megegyezett szépen az unicornissal,
Nem is ellenkeztek ketten ök egymással,
De az unicornis a rhinocerossal
Mintegy inderkedett öklelő szurással.

E vadakat nézve, elmém elgondolta
Azok természetét, s tekintve vizsgálta,
Tulajdonságokat forgatta s átlátta,
S igen álmélkodva felette csudálta.

Mert a fene vadak együvé férkeznek
S ő nemök félével nem is ellenkeznek,
Megalkusznak szépen s egyességben élnek,
Tört pediglen soha egymásnak nem vetnek :

De ember emberrel tartja bajvívását,
Sokszor is öldöklí barátját és társát,
S ha végbe viheti földre lecsapását,
Nem sokszor követi oroszlán szokását.

3. Mesterséges forrás ¹⁾.

Mentem a vadkertből, s értem egy forrásra,
Nagy mesterségesen rakott fontánára,
Melynek elfolyt híre messze sok országra,
Jártak is messzünnen annak csodájára.

Építették aztat alabastromkőből,
S jól kipallérozott szép márványkövekből,
Folyt ott a víz szépen cifrázott csévékből,
Öntöttek melyeket velencei rézből.

Ott az alabastrom mint a hó fejrlett,
Mint a cseppentett vér a márvány vereslett,
S néhol pettyegette mintegy feketéllett,
Reze a csévéknek mint az arany fénllett.

Ottan a Neptunust ósz nagy szakállával,
Hosszu háromágu helyes villájával,
Tengeri csigából együtt lovaival
Kicsinálták szépen esoda nagy munkával.

Neptúnushoz közel egyfelől nymphákat,
Másfelől pediglen láttam sirénákat,
Letették a melyek drága násfájokat ²⁾,
S úgy látszott hogy mintegy mosták orcájokat.

Azokhoz nem messze Diána mosódott,
A melyhez Aktaeon mivel hogy vágódott,

¹⁾ Fülbevaló.

²⁾ L. a Vasban vert rabnak sétálását 12—15. II.

¹⁾ L. a Vasban vert rabnak sétálását 10—12. I.

Igen ólálkodva feléje lopódott,
S fejének vesztére melléje vonódott.

Azontúl továbbra voltak satirusok,
Kiknek ellenében látszottak faunusok,
Volt kürtölő, Trítón, kedves trombitások,
S magokhoz hasonló ékes muzsikások,

Árion is ottan mintegy muzsikálva
Alabastromkőből ki vala faragva,
S ő muzsikálását a halak hallgatva,
Körüle valának éppen rá bámulva.

Bámultak miképpen halak Árionra,
Vigyázzván rendesen muzsikálására:
Aképpen bámultam én a fontánára,
Csoda mesterséggel tett csinálmányára.

Mert ottan a vizet ha megeresztették,
Sokféle virágnak formájára vették,
És azoknak színét fejéren festették,
S magok művöltában szépen kiképzették.

A víz is némelykor szívirván mőljára
Vevé s hajtá magát annak szavaira,
Némelykor pediglen igen nagy magosra
Lövődött, egynehány sok kópiányira.

Tantalus almáját szépen lebegtette,
Titius kányáját fel-felrepítette,
Néha Sisyphus nagy követ emelgette,
Galatea s Biblis szemét könyveztette.

Ott hamar esőt is mindjárt indítottak,
Olykor igen sebes záport boesátottak,
S olykor lassu csendes esőt lajháztattak:
S mind alúl mind felül könnyen támasztottak.

A támasztott eső állapotást véve,
S garádics-formára csinált conchát éve,
És annak föliról az aljára esve,
Egy tengert árasztta, úntalan csepegvé.

Lassu csepegéssel csendessen-folyása,
Csendes folyásával szép halkan zúgása,
A conchát esdkeve zúgó csattogása,
S Neptunus elejbe terjedett jútása.

Indítá lovait sebessen uszásra,
Serkenté magát is serény vigyázásra,

Megöszült szakállát ejté habozásra,
S nagy hegyes villáját felveté vállára.

Trítont is indítá a trombitálásra,
A satirusokat nagy frissen ugrásra,
Nymphákat pediglen szép ékes fris táncra,
És a faunusokat nymphákhoz futásra.

Látták jól sirenak nympháknak szökését,
Kezdek azért ök is magok éneklését;
Ellenben de Biblis kezdé kesergését
S éppen vízzé válva tette könyvezését.

Kezdte Tantalus is almáját kapdosni,
Titiusnak szívét kányája szagatni,
Követ Sisyphus is hegyre hőmpergetni,
S mindenik nagy szörnyű kínjait példázni.

Diána pediglen magát haragitá,
A vadász Aktaeont szarvassá fordítá,
És maga ebeit mihánt ráuszítá,
Ötöt kegyetlenül mind elszagattatá.

De Áriont delphin hátára felvette,
S tenger veszélyéből kívánt partra vitte,
S ottan igen szépen ötöt le is tette,
És muzsikálását mintegy megköszönte.

Mind ezeket látván, hogy sokat gondoltam,
S magam gondolatit sorsomról forgattam,
A költött példákban alkalmasint láttam,
S igaz valóságát sokban tapasztaltam:

Gondoltam elsőben: Árion ha volnék!
Bűnnak hajjai közt addig muzsikálnék,
Míglen ordelphinre én is rá találnék,
Kinek könyörülő kedvébe léphetnék.

De azt is gondoltam: ember búsultában
Nem foglalná magát a muzsikálásban,
Nines is annak helye szomorú sorsában,
Delphint sem találnék bánatim árjában.

Oly szerencsém nincsen, mint volt Orpheusnak,
A ki zengésével ő pengő lantjának
Mozgatta köveit kemén köszikláknak,
S magához hajtotta ágait a fáknak.

Meg nem mozdíthatom én a kösziklákat,
Hozzám sem hajthatom a zöldellő fákat,
Kiknek a szerenese emelte ágakat,
És fent-repülésre nevelte szárnyokat.

TIZENNYOLCADIK SZÁZAD.

RÁDAI PÁL.

1715.

RÁDAI RÁDAI PÁL, a Rátold nemzetség ivadéka, fia Rádai Gáspár Pest megyei alispánnak, 1677. július 2. született. A tudománynak zsengejét a losonci ref. iskolában vette; s tanulását Braxatoris és Missovics magántanároknál folytatván, 1693-ban Selmecere küldetett a német nyelv megtanulására, hol, s a következő évben Körmöcön, egyszersmind a felsőbb tudományokat hallgatta. Ezek végeztével 1695-ben törvénytudomány végett Kajali Pál Nógrád és Hont vármegyék jegyzőjéhez adatott ugynevezett patvariára, 1697-ben pedig hadi gyakorlatra gróf Forgács Simon kanizsai vicegenerálhoz, kinek kettős bosznai hadjáratában részt vevén, a bihácsi ostromon is jelen volt. 1699-ben mint örmszeregy pompás magyar seregnek I. József ifjabb magyar király lakodalmi ünnepében vett részt. Még ez évben vármegyei szolgálatot vállalt Nógrádban mint jegyző, s akkor építtette a ludányi házat, melyet utóbb kastélylyá tágítván ki, későbbi éveiben abban tartotta lakását. Feltámadván 1703-ban II. Rákóczi Ferenc a király ellen, Rádai Gács várába szorult, holott, miután a belső nemesség magát feladta, s Rádai hódolni nem akart, nem kis veszedelemben forgott; mindazáltal addig halasztotta a hódolást, míg a tokaji táborba kellett indulniok. Ott annyira megnyeretett a fejedelem által, s ő viszont annyira bírta Rákóczi bizodalját, hogy 1704-ben általa belső titkárnak nevezetnek ki, mely állásában a híres munkácsi nyilatkozványnak is írója lett. Ez óta Rákóczi a nagy képességű s szép bánásmódu ifju férfiút több nevezetes követségre használta. Így még azon évben az octoberi selmeci békeértekezleten gróf Bercsényi Miklós mellé adta '); a lengyel trónszünet idején a lengyel főurakhoz, majd XII. Károly svéd, és I. Frigyes porosz királyokhoz küldte; jelen volt fejedelme képében Leszinski Szaniszló királylyá választatásán is Varsóban; 1706-ban újra a svéd s a lengyel királyoknál járt; 1707-ben Péter cárnál Varsóban, kinél fejedelme részéről szövetséget kötött. Idő közben, az erdélyi cancellári hivatal ürültségben levén, a marosvásárhelyi országgyűlésen az erdélyi cancellaria igazgatójává választatott. 1708-ban jelen volt a trencsényi szerencsétlen ütközetben. 1709-ben, miután a francia udvar XII. Károly és Péter cárral között békeltetőül II. Rákóczi Ferencet nevezte ki, ez Rádait küldötte Benderbe mint teljes hatalmu követét a frigykötésre, hol húzamosban időzvé, írta nagyobb részt azon imakönyvét, mely *Letki Hódolás* cím alatt utóbb oly híres lett. A következett évben annyira hanyatlván Rákóczi szerencséje, hogy hadai csaknem kiszorúlának az országból, Rádai is Lengyelországba vonult, s Przemysl városában időzött, míg 1711-ben fejedelme által teljes hatalommal Debreczenbe a békeértekezletre kül-

detett. Az alkuvások a fejedelem s az ország részére kedvezően folytak, mindamellet az nem akarván azokat elfogadni, Rádai, ki a további ellenkezésnek semmi célját nem látta, s kinek mint a szatmári békekötés egyik előmozdítójának Eleonóra özvegy császárné, a békekötés közben meghalt I. József s utódja III. Károly anyjuk, s ennek visszajöttéig kormányzó királyné, a feledéklevelet kezébe küldötte, Bécsbe ment, s ott hódolatesküijét a főhádi tanács elnöke gróf Herberstein kezeibe letette. A következett 1712. évben Rádai mint Nógrád vármegye követe jelen volt a pozsonyi hosszas országgyűlésen; s ez időben III. Károly előtt a vallási ügyben felekezete nevében mind Pozsonyban, mind Bécsben szónokolt. Az 1714-ki országgyűlésen is Nógrádot képviselte, mely alatt Bécsben a király előtt huszonhat megye részéről a porták összeírása ügyében jelent meg; a rendek megbízásából azon emlékiratot dolgozta ki, melyet ezek a dézmaügyben a clerus ellen intéztek; s a vallásügyi, a hadi, politikai és gazdasági, végre a sztrecesen-budetini határkérdésben kirendelt orsz. küldöttségek tagjává neveztetett²⁾. Ezen országgyűlés után³⁾ adatta ki Debrecenben, 1715. félebb említett imakönyvét „Lelki Hódolat“ cím alatt, megtoldva *Istenes Énekekkel*, melyek a legjobbakhoz tartoznak, miket a protestánsok adtak (Újabb kiadások Debr. 1724. 47. 65. Pozs. 1770. Debr. 1774.). Az 1723-ki országgyűlésen a prag. sanctiót buzgón pártolta⁴⁾. III. Károly felszólítására egy emlékiratot készített: *Arcana sui temporis motuum historia*⁵⁾. Irományai közt „*Benderben menő utazásomnak diariuma*“ és *önéletrajzi adatai* találtak, mely utóbbiakat követtem mindenütt, hol forrást nem idéztem. Meghalt Rádai Pál 1733. május 20., s Losoncon temettetett el a nemzetségi sírboltban azon évi sept. 30-dikán. Ő volt megkezdője az utóbb elhiresült péceli könyvtárnak⁶⁾.

1) *L. Budai Észajás* Magyarország. Hist. harm. kiad. III. 31.

2) *L. az 1715-ki országgyű.* 30. 59. 112. cikkeit a *Corpus Jurisban*.

3) A gróf Rádaiak péceli könyvtárak lajstromából nálam levő kivonat egy *kassai* kiadást említ, 1710-ből; s így a könyv első kiadása azon időbe esnék, midőn Rádai Lengyelországba kivonúlva, Przemyslnben tartózkodott. Sem én, sem más magyar könyvtész e kiadást nem látta soha. Nem akarom mégis létezését tagadni, miután az itt említett debreceni 1715-ki kiadás is, melyet az akadémiai könyvtár bír, mind eddig a magyar bibliographiában szinte ismeretlen.

4) *L. Koppi Oratio* quam Géd. Comiti de Ráda mon. esse voluit. Pest, 1792. 22, 23. ll.

6) *L. Kazinczy Fer.* A Rádaiak. *Minerva* 1827 II. 1227.

1. A szeretetről.

A természetnek tanít folyása,

Melyet, uristen, szívünkbe öntöttél,

Hogy ahoz késebb kedvünk hajlása,

Kit minekünk is szeretónkké töttél;

Mert ki kit szeret, viszont kívánja,

Szerelme légyen kölcsön adományá.

Te vagy, uristen! megvallom szívből,

Oly kegyes, jó, s hív, és szerelmes atya,

Ki ingyen való szerető kedvből,

Mely szent lelkedet épen áthatja,

Sok javaiddal felkoronáztál,

Szeretted, midőn még nem is formáltál.

Megadom tehát, uram, a kölcsönt,

És meghódolok néked szeretettel,

A melyet szívem tehozád kiönt;

Mert hozzád vagyok köve erős hittel:

Szeretetemet, lelkemnek adaját

Vedd kegyelmesen, s ne számláld hibáját.

Oh uram, mely nagy a te szerelmed!

Ki szegény féreg szolgádat megszánod

Sőt feljül adod arra kegyelmed,

És nyomorulttól tölem azt kívánod,

Hogy szeresselek téged, oly istent,

Ki lábád alá rekesztettél mindent.

Szeretlek méltán, mert istenem vagy;

Szent természeted szeretetre méltó;

Csupa szeretet dolgoz, s erőd nagy,

És bölcseséged merő azon mély tó;

Minden szerzésed jó s kellemetes;

Szent neved s igéd nálam szerelmetes.

Szerelmetes vagy, ki szeretésre

Méltóztatsz, uram, naponként engemet,

És készen vezetsz örök életre,

Kisáfárolván lelki szükségemet;

Szeretlek, uram, én szeretőmet,

Szeretetedre vond minden időmet.

Te vagy királyom, s én híved vagyok,

Országlásodat hűséggel szeretem,

Szeretetednek zsoldjára vágyok,
S egész éltemben zászlódat követem;
Mert a te pálcád nagy örömet nyújt,
Mely szeretetre engem hozzád felgyújt.

Óh szerelmes mátkám, ur Jézus,
Kinek szent csókja csepeg idvességgel,
Szereteteddel szívembe bėjuss,
Hogy befogadjon lelki kedvességgel,
Megtartván hozzád igaz szerelmét,
A mely feljűlműl minden földi elmét.

Mi lehet nagyobb szeretet annál,
Mint midőn értem életem leitetted,
Drágább szerelmed tiszta aranynál,
Mert szent véredet értem kiöntötted:
Oh uram! indíts szerelmet bennem,
Legyen kész érted halálra is mennem.

Kibuzog annak, uram, szerelme,
Kit szent lelkednek ereje felbuzdit,
Nincsen szívének semmi sérelme,
Sőt híveidben oly hatalmat mozdít,
Hogy senki máshoz nem hódíthatja,
Es szerelmedtől el nem fordíthatja.

Ím azért, uram, néked szentelem
Teljes szívemből minden szerelmemet,
Szeretetedet nagyra tisztetem,
Fordítsad arra egész értelmemet:
Hogy szerelmedtől félre ne álljak,
Sőt szerelmedben mind éljek, s mind halljak.

2. A z embernek maga-megtagadásáról és harcáról.

Hallgasd meg, uram, én szómat,
Vedd szivedre panaszomat;
Mert az új ember kiált,
Kit bennem lelked formált;
Nyújtsd hozzá segedelmedet,
Tartsd mellette kegyelmedet;
Hogy az ellenség hatalmát,
Megtörje mint gyenge szalmát.

Esmérem ellenségemet,
A ki sanyargat engemet;
Nálam lakik mint egy társ,
De ellenem hegyes nyárs;
Midőn hozzám nyújt szerelmet,
Akkor hoz rám veszedelmet:
Óh! ki szabadít meg tőle?
Hogy elállhassak mellőle.

Ez az én ó természetem,
Kitől van gyakran esetem;
De még is ellent állok,
S ő véle szembe szállok:
Sőt, uram, most is megvallom,
Hogy munkáját nem javallom;
Ámbár néha el is ragad,
De társára úgy sem akad.

Ímé azért protestálok,
Hogy tőle szívből megvállok,
Levetkezem óságát,
Minden hajlandóságát;
Mert az a rész már elkészült
Melyet szent lelked újjá szült,
Nevednek dicsőségére,
S lelkennek idvességére.

Ennek, uram, meghódolok,
Midőn attól szabadulok,
Vedd fel azért pártomat,
S tekintsd gyenge voltomat;
Erősíts a pártütésben,
És vigy bé a frígykötésben,
Melyben erősen megálljak,
S kétfelé ne sántikáljak.

Mert így bátran ellent mondok,
Uraságáról lemondok
Ellenkező társomnak,
Ki irigy sorsomnak;
Keressen magának szolgát,
A ki véghez vigye dolgát;
Nincsen hozzám semmi köze,
Bár magát mellém kötözze.

Midőn gonosz útát választ,
Ad az új szív olyan választ,
Hogy nincsen hozzá kedve;
Mert nincs szeme befedve:
És ámbár olykor bünt tégyen,
Mely velem mintegy köz légyen,
De attól félve szaladok,
És hogy másé, számot adok.

Nem kedvellem az ó kovászt
Mert szaporítja a rovaszt,
Kiből nőn-nő a bűn,
A mely soha meg nem szűn.
Azért lemondok magamról,
Minden testi hívságimról,
És megtagadom magamat,
Jól látván gyarlóságimat.

Mind ehrekesztem magamtól
A mi rám folyt ó Ádámtól,
És valamivel bírok,
Mindent pontig kiirtok:
Elhagyom indulatimat,
És földi gondolatimat:
Megszabolázom szívemet,
Hogy ne tehesse kedvemet.

Ti is tölem távozzatok,
Nincs velem semmi dolgotok,
Sátán s világ fiai,
A testnek ó társai;
Vagyon nékem oly hadnagyom,
Ki alatt magam nem hagyom:
Bár csalogass, bár ostromolj,
Véghez viszem, hogy elromolj.

Óh uristen! légy mellettem,
 Jobb kezded állj felettem;
 Hogy nyerjek győzedelmet
 S leljek nálad kegyelmet;
 Éljek néked Jézusomnak,
 Haljak meg magam-magamnak:
 Légyek egy szív sziveddel
 Hogy magadhoz végre végy el.

3. A keresztviselésről és a béke- séges türeőről.

Megvallom, uram, érdemessé lettem
 Hogy minden csapást készen tarts felettem,
 De én gyakorta csak zúgóldóm;
 Midőn atyai vessződet kinyújtod,
 És engedetlen fiadat megsújtod,
 Az harag s mordság közt forgolódom.

Óh uram! engedj erőt, hogy tűrhessek,
 A szenvedések között el ne essek;
 Hadd viselhessem magam keresztét,
 Melyet éneám szent akaratod mér,
 Mert ki jármódtól, mint vad tulok eltér,
 Maga magának keresi vesztét.

Nehéz a testnek, de már meghódolok,
 S kezemet számra tészem, s megnémülök,
 Mert tudom, rajtam semmi sem esik,
 Mely ki nem menne isteni tanácsból:
 Ha bétaszít is, kihoz a mély sárból,
 S fejemről hajsza! csak egy sem esik.

Bár azért, uram! híj keserűsége;
 De nem fakad szám békéltelenségre
 Eltűrvén kezéd látogatását;
 Mert megvigasztalsz, hit szerint reménlem;
 Noha bűnömért, tudom, hogy érdemlem
 Vessződnék nagyobb sanyargatását.

Ha életemben látogatsz szűkséggel,
 Eltűröm méltán csendes békeséggel:
 Nem teremthetvén vagy csak egy kalászt:
 Mert ha az hollófiakat táplálad,
 Móját éltemnek inkább feltalálad
 Megáldván régen egy szód az halászt.

Eltűröm, hogyha betegség sanyargat,
 Mert orvoslásod másfelől takargat,
 Megerősítvén benned hitemet,
 Reménységemet próbálva terjeszted,
 És buzgóságra szívemet gerjeszted,
 Magadhoz húzván szeretetemet.

Elhiszem, nem hagysz a kísértetek közt,
 Szabadulásra hagyván utat és közt;
 Kész vagyok azért tűrni inséget:
 Mert azt általad s veled megelőzöm,
 Benned s éretted s erődből meggyőzöm,
 Csak mutass, uram! hozzám készséget.

Uram! jó szíveddel megiszom a pohárt,
 Melyet rám köszönsz, mert tudom hogy nem
 árt;

De légy kegyelmes ha italközben
 Eltántorodván szent neved megbántom,
 És velem kötött frigyedet felbontom:
 Tarts, hogy ne essem az örök tűzben.

Óh édesítsd meg, uram, a keresztet!
 Kit rám tetszésed ereszt vagy eresztett,
 És azt kegyelmed által eltűröm;
 Mert hiszem, végre megadad jutalmul
 Amaz koronát, mely soha el nem hull:
 Akkor lesz nékem öröm az ürom.

4. Az istenre való támaszkodásról.

Bízd, óh én lelkem! az úrra sorsodat,
 A ki megszánta raboskodásodat;
 Az ördög, világ, s test ellen pártodat
 Fogta, s megadta szabadulásodat;
 Ajánljad néki már hódolásodat,
 Szent kormányára bízd akaratodat.

Megvallom, uram, sokat tévelygettem,
 Míg magam kényén járván fetrengettem,
 Kivánságimnak csak könnyen engedtem;
 De ily gonosztól már kimenekedtem:
 Magamban azért bizonynyal feltettem,
 Hogy én más urat keresek helyettem.

Óh, uram Jézus, csak téged találak,
 Kit vezérlőmnnek előre foglallak;
 Mert királyomnak csupán téged vallak,
 Parancsolj tehát, örömmel szolgálak;
 A mint igazgatsz, követni akarlak,
 Országolj bennem, elvárak, s urallak.

Már tiéd vagyok, bírd én tetszésemet,
 Szent tetszésedhez szabd egész eszemet;
 Hogy mindenfelé tarthassak oly szemet
 Mely választhassa rendelt jobb részemet;
 És hogy elűzzem minden szélveszemet,
 Te peesételd bé minden végzésemet.

Már tiéd lelkem, bírd szent lelkeddel,
 Foglald magadnak szent szeretetteddel,
 S a kárhozatnak mérgét róla vedd el,
 Légy körülötte védelmezéseddel;
 Te teremtetted, nálad viszont tedd el,
 Hogy dicsőítsen te szent seregeddel.

Már tiéd testem, bírd úgy mint akarod,
 A testiségtől őrizze szent karod;
 Ha szerencsével mind környültakarod,
 Vagy gonosz sorssal azt őszvevarod,
 Úgy is megőrzi szent angyali karod,
 Hogy háza légyen mennyei pítvarod.

Már tiéd uram egész én életem,
 Bird a mint tetszik, én is úgy szeretem,

Szent tetszésedden megáll ítéletem ;
Bánj velem így s úgy, nincs más feleletem
Hanem, hogy szemem csak tereád vetem :
Mert úgy tél közt is lész vig kikeletem.

Már tiéd szívem, ezem s indulatom,
Hitem, vallásom, kedvem s akaratom,
Szám, fulem, szemem, dolgom, gondolatom,
Jószágom, munkám, utam s állapatom :

Szent tetszésednek mind meghódoltatom :
Bird, uram, mert én jól nem folytathatom.

Minden gondomat csak reád hagytam már,
Indulatomon légyen tehát oly zár,
Hogy ne kövessé éltetemet semmi kár :
Oh bizodalمام, úr Jézus, kincsés tár !
Légy lelke s testem körül, mint erős vár :
Tarts tiédnek már, mert lelke alig vár.

BÁRÓ AMADE LÁSZLÓ.

1703—1764.

VÁRKONYI BÁRÓ AMADE LÁSZLÓ a Gút-Keled régi nemzetség ivadéka, báró Amade Antal arany sarkantyús vitéz fia 1703-ban született. Tudományos neveltetését a jezsuiták nagyszombati egyetemében nyerte, hol 1722-ben egy deák beszédet mondott s nyomtatott ki „Victor in proelio S.Ivo“ cím alatt ¹⁾. Innen a gréci főtanodába ment által, hol 1725-ben bölcsészettudorrá avattatott. 1729-ben báró Orczy Zuzsannát jegyezte el magának, de vele rövid ideig élt, s magát katonaságra adván, az 1734-ben felállított Hávor Jánosféle magyar lovas ezredbe lépett, melyben mint kapitány; 1742. óta a nemes felkelő seregben mint ezredes, s két évvel utóbb mint generál-adjutáns szolgált. Elhagyván a hadi pályát, 1750-ben az akkor Pozsonyban székelő magyar udvari kamarához tanácsossá neveztetvén, s az erre következő évben cs.kir. kamarássá, e hivatalát egész haláláig folytatta, mely főlbárijószágán a Csallóközben, dec. 22. 1764. vetett véget életének, hatvanegyedik évében. Amade sem első, sem 1736-ban elvett második hitvesétől, Weltzl Mária Paulinától nem hagyott gyermekeket. Mint világi dalköltő ő a tizennyolcadik század első felének díszje volt; dalai a magyar szépek által hazaszerte énekeltettek, sőt egész a jelen század elejéig ösmeretesekek voltak saját dallamaikkal együtt; s itt-ott magánkönyvtárakban egész füzetek találtak. Először Kulcsár István közölt némekeket mutatóba Hasznos Mulatságaiban 1817; de szándékába, Amadét teljesen kiadni, bele halt. Az általam nála látott gyűjtemény két kötetből állott; az elsőben *Amade László Nyájás Énekei* foglaltattak, szerelmes tartalommal, s számra százharminc, melyek közül régi Kézikönyvemben hatot közlöttem; a másodikban *Szerelmei*, egy nagyobb terjedelmű lyrai-leiró költemény Zrínyi-féle négysoros versszakokban, melyben szerelmi kalandait a személy- és helyviszonyok pontos előadásával beszéli el. A nemzeti muzeum könyvtárában is őriztetik egy kötet „Amade Énekei“ből, mely 4r. 340 lapra terjed. A család levéltárában meglevő eredeti kéziratokból gróf Amade Taddé adott egy kötetet *Várkonyi b. Amade László Versei* cím alatt, Pest, 1836. 12r., mely csak száztíz szerelmi dalt foglal magában, s így sem Szerelmeit, sem vallásos énekeit nem közli, melyeket a költő még életében közzé tett ily címen : *Buzgó szívnek énekes fohászodási*, Bécs, Kurtzböck bet. 1755. 12r., Esterházy Imre herceg és főérszeknek ajánlva ²⁾. Ezekon kívül maradtak deák énekei, a múlt századokbeli akademiái izlésben, sőt németek is ³⁾.

¹⁾ L. Horányi Alex. Nova Memoria Hungarorum I. 81.

²⁾ Ugyan az 82.

³⁾ Minden adatok, a Horányiék és magaméik kívül, a gr. Amade Taddé kiadását megelőző kis életrajzból vétettek.

X IX. Ének.

Szép sz ra s zengésre ki nem fog hajlani,
Annak vagy aughalnak, vagy kőnek kell lenni.

Ah! már egyszer engeszteld meg
Kökemény szívemet,
Ámbár csak bár egy punctumban
Biztasd reményemet.
Tekintsd, érted mint kínlódom,
Mint hó naptól elolvadom;
Engedd hozzád borúlnom,
Szerelmet koldúlnom.

Mindent immár — többet ne várj —
Érted elkövettem,
Én szívemet szerellemnek
Kockájára tettem.
Megesküdtem az egekre,
Tudod, a nagy istenekre,
Kész vagyok mindenekre:
Hódulj már ezekre.

A tengernek szélvész után
Habjai apadnak,
Az egeknek, folyhók után
Csillagi ragyognak:
Én szívem is már habozott,
Fénycsillagom homályozott:
Juttasd immár partjához,
Égő fáklyájához!

Dicsérem azt: minden szélre,
Mint nád, nem hajlottál;
Igéretre, complimentre
Mindjárt nem hódoltál:
De már látván hűségemet,
Válaszd ki az én szívemet,
Ki kemény és állandó,
Mint viasz hajlandó.

Eztet végre! már én többre
Nem is kényszerítlek;
Ebből értsed, szívre vedyed
Miért kísérgetek:
Nem kívánok szabad lenni,
Sőt mint rabod még kínlódni,
De élni s nem remélni —
Jobb, inkább nem élni!

X. Ének.

Jaj annak, Amornak
Ki hiszen, csalárdnak,
Ezer praktikájá,
Nincs annak orcsája.

Átkozlak, te szerelem!
Te isten, istentelen!
Jutalmad csak gyötrelem,
Gyűlölség nem szerelem.
Mindenképpen megpróbáltam,
Érted halálra is váltam:

Mi haszna?
Nincs haszna,
Nem más: szüveszedelem.

Méltó volnál, elégnél,
Magad is porrá lennél:
Tudom úgy nem égetnél,
Ha magad is szenvednél.
Jaj már nekem! gyilkos nyila
Érzem mit tesz, tűzfáklyája:
Én szegény!
Én szegény!
Nem is lehet nagyobb kén.

Áldott az ki nem szeret,
Ellened erőt vehet,
De az valyon ki lehet?
Szégyent rajtad ki tehet?
Istenekből embert tettél,
Hány szívet győztél, megöltél!
Ámító,
Hódító,
Szíveket gyújtó, kinzó!

Dídó eztet szenvedte,
Tróját ez porrá tette,
Párist úgy elvesztette,
Sámsont is megejtette.
Trónust emelsz hű szívekből,
Személyed azon büszkén ül.
Rosz gyermek,
Rosz gyermek!
Átkozott, ki ilyent szül.

Engedelmes szolgálja
Még is vagyok prédája,
Mert hatalmas igája,
Szívemben ég fáklyája.
Talán enyhít sebeimben,
Harmatot hint tüzeimben —
Imádlak,
Átkozlak
Keseredett szívemben.

XX. Ének.

Azt gondolom, de nem mondom —
Én jól tudom, de tagadom —
Kihez vagyon vágyódásom,
Én szívemben titkon tartom:
Mert nem jó kicégézretni,
Szívet szemmel elárúlni:
Ha akarom, megvallom.

Mások ugyan lesegetik,
Pillantásim kísérgetik,
Azt gondolják észreveszik,
Ha pirúlok, megnevetik,
Jégre viszik szerelmemet,
Elolvasztják hív tüzemet,
Szerencsémét irigylik.

Azzal ugyan nem törődöm,
Noka titkon csak gyötrődöm,
Mert kegyesemért sínlődöm,
Kinek mása nincs e földön;
Ő is tud titkon szeretni,
Vélem mértéken szenvedni,
Vélem élni s meghalni.

Dídónak Júnó irígye,
Aeneasnak mint volt ügye!
Lángát szívébe se vegye,
Vagy tudja, mikép szenvedje;
Ha sír szíve, ő nevesse,
Hogyha nevet, könnyezhessen:
Szerelmében úgy éljen.

Érted mint kell confundálni,
Írügyeket contemnálni,
Magát titkon consolálni,
Titkos célját conserválni,
Nyilván éneklek ezt egynek,
Itt van, tudd meg még is kinek —
Így köll fügét mutatni.

XXIII. Ének.

Ámbár vadnak sok írügyim,
Érted ezer ellenségim,
De azokat contemnálom,
S a hol lehet, confundálom:
Jobb legyenek írügyink,
Mintsem szánakodóink.

Mindenképpen agyarkodnak,
Mint a kigyók követ fújnak,
Egy szívünkől kettő légyen
És szerelmünk véget végyen
Mind azon munkálkodnak:
De heában fáradsak.

Az kószál erős s állandó,
Sok szél s vész közt nem hajlandó,
Tudjuk már mink szerelmünket,
Nagy hitünket, hívségünket:
Ez holtig maradandó,
Nincs mibennünk mulandó.

Dévajság az mint késértnek,
Hizelkednek és mást értnek,
Obligálják mindeneket,
S majd kipökik ök szíveket
Hogy hallóba kerítnek,
S azután kinevetnek.

Éljünk azért egy hívségben,
Próbált hivem! egy szívünkben;
Ne gondoljunk mindezekkel,
Rózsát szedjünk tövisekkel.
Csak bízzunk istenünkben:
Meg is áld ő mindenben.

XXXI. Ének. *Balafsi*

Bár ne tudtam volna,
Mi legyen a szeretet!
Mért született engem
A ki engem született?
Ily gyilkos kinokra,
Sok búra bánatra
Mért vagyok így megvetett?

Azt gondoltam, minden
Arany, a ki fénlík,
A rezes szivekben
Arany ki tündöklik:
De most tapasztalom,
Pírúlva megvallom:
Igaz szív mint csalatik.

Lehetetlen, hittem,
Hogy tűzben jég legyen,
Annyi sok láng után
Benned tűz ne égjen:
Szalmatűz volt, látom,
Így meghült, csudálom:
Ily jutalmat végyen.

Akkor mint esküttél,
Én tudom s te tudod,
Miként késérgettél
Tudom, nem tagadod:
Így fizeted bérem?
Ez bizony szemérem!
Meg is kell vallanod.

Szivednek nem hittem,
Tudod, sok ideig,
De utánom jártál
Tovább esztendeig:
Hittel még istent is
Csalhatsz, mért nem embert is:
Meg is vér holtodig.

Szenvedj te is értem
Hogyha én szenvedtem,
Verjen meg az isten
Méltán is értem:
Ne csalhass több szívet,
Itten érjen véget
Álnokságod értem.

Azt gondoltam, előbb
A nap sötét leszén,
Mezei füveknek
Egy színe sem leszén:
Mintsem azt érhessem,
Tóled megvettesem —
Isten boszút téssen.

X XXXIX. Ének.

Én angyalkám,
Szép madarkám,

Ime hozzád repültem ;
Te kedvedre
S kezeidre
Mint a sólyom megjöttem ;
Már miveljed,
Cselekedjed,
Mint szívemet
Úgy ítéljed.
Édesem,
Kedvesem,
Rabod vagyok, kegyesem !

Addig jártál,
Vesszõt hántál,
Míg megfogtad hitemet ;
Lépre kértél,
Édesgettél,
Törbe tetted szívemet ;
Már hállódban,
Kalitkában
Zárva vagyok,
Rabságodban.
Ne nevesz,
Meg ne vess,
Azon kérlek, csak szeress !

Már így éljünk,
És szeressünk,
Mint egy pár galambocska,
Mord bú nélkül,
Gondon kívül
Mint fészkeben madárka ;
Egymást értsük,
S már ne féltsük,
Az egeket
Azon kérjük,
Hum, ham, hum,
Hum, ham, hum,
Böv áldását hogy vegyük.

✕ XLII. Ének.

A szép fényes katonának
Arany, gyöngy elete,
Csillog, villog mindenfelől
Jó vitéz fegyvere ;
Szép élet,
Víg élet,
Soha jobb nem lehet,
Hopp hát jöjön katonának
Ílyent ki szeret !

A zöld mezőn megpuskázik,
Nyer az ellenségtől ;
A kvártélyban mulatozik,
Nyér a menyecs kétől ;
Szép élet stb

Szikrát üt a paripája,
Nagy városon nézik,
Hogy jó lovas és vitéz is
Mindenütt dicsérik,
Szép élet stb.

Mind ország mind az hazája
Félnek és szeretik,
A szép dámák és leányok
Sokszor ágyát vetik ;
Szép élet stb.

Kótyavetye a vásárja,
Nincsen ottan kalmár ;
Fele árán mindent megvesz
Valahol maga jár ;
Szép élet stb.

Közemberből káplár, hadnagy,
Kapitány is lézen,
Obesterség, generálság
Várja ottan készen ;
Szép élet stb.

Kockáz, kártyáz sátor alatt,
Pipa a szájában,
Markotányos háta megett
Nem szolgál heában ;
Szép élet stb.

Ha jön ordre, frissen nyergel,
Elmegy az portára,
Fölbiztatja maga társát,
Jól megjön az ára ;
Szép élet stb.

Minden nemzet ohajt, sohajt
A fájában kapni,
Vajaskalács pogácsával
Tarsolyát megrakni ;
Szép élet stb.

Mint tűz meggyült pipájában
Úgy ég a szerelme,
Ellenségen és szíveken
Vagyon győzedelme ;
Szép élet stb.

Megjön pályafutásából
Itt letelepedik,
Jószágot vesz, kölcsön pénzt ad,
Avagy kereskedik ;
Szép élet stb.

Nem parancsol ott vicispán,
Sem a szolgabíró,
Robotára senkit nem hajt
Ispán vagy tisztartó ;
Szép élet stb.

Prókátor függ az oldalán,
Szerencse bírāja,
Böcsület a törvényszéke :
Nincs appellátája ;
Szép élet stb.

Kényén kedvén házasodik,
Nem fizet a papnak,
Nem hí senkit biznáságnak,

Mert fia ő Marsnak ;
Szép élet stb.

Menjünk azért seregessen,
Tartsuk meg hazánkot,
Vérrel, bérrrel oltalmazzuk
Szent, szent koronánkot ;
Szép élet stb.

Itthon rajtunk eret vágnak,
Kiontjuk vérünket,
Nincs böcsület, fizetnünk köll,
Érezzük sebünket ;
Rosz élet,
Gaz élet,
Gazabb ennél nem lehet ;
Hopp hát jöjön katonának stb.

Ne gondoljunk az sirással
Sem az pityergéssel,
Üljünk lóra, marsérozunk
Az több vitézekkel ;
Szép élet stb.

Isten hozzád, apám, anyám,
Én édes szerelmem,
Húgom, bátyám, sógor, komám,
Avagy jertek velem ;
Szép élet,
Víg élet,
Soha jobb nem lehet,
Hopp hát jöjön katonának,
Ilyent ki szeret.

X XLVI. Ének.

Ah mit kínozod én szívemet,
Mikor nem vagy állandó,
Sebesítéd bús lelkemet,
Ki csak hozzád hajlandó :
De nincs haszna szerelmének,
Nincs szünete gyötrelmének :
Engeszteljed,
Ne engedjed :
Szegény legyek romlandó.

Majd megepeszt, mind el is veszt
Szívemnek nagy fájdalma,
Szépségedért, hívségedért
Nincsen semmi nyugalma ;
Nem kétséges szerelmedért
Meg is halni, személyedért :
De nincs haszna,
Ennyi kínja !
Nincsen semmi jutalma.

Ambár szeretsz, ambár megvetsz,
De én még is szeretlek ;
Hogyha gyülsz, ha meg is ölsz,
Mind egyaránt szeretlek ;
Nem változom hívségemben,

Nincs álnokság én szívemben :
Ha nem élek,
Még sem félek,
Soha el sem felejték.

Dicselkedjék én szerelmem,
S legyen példa mindennek :
Az ki légyen, versfejekben
Vagyon neve szegénynek :
Nem is kíván így szeretni,
Nem is akar gyűlöltetni :
Még is bánjad,
És sajnáljad
Ily gyötrelmét szívének.

Émlékezzél még is arrul
A ki híven szeretett,
Érdemedért és nevedért
Mindenedet megvetett ;
Vedd bé nevit kegyelmedben,
Ambár maga nincs kedvedben :
El is higyed,
Ne is véljed,
Hogy mást soha szeretett.

LII. Ének.

Legény. Gyöngyéletre s a mezőre
Jőj és késérj el,
Ott mit gondolsz és parancsolsz,
Kedved mit kedvel ;
Lauruság arany hajadat,
Tisztel s rózsá ajakidat.
Mars, mars, ah jőj el.

Leány. Mit miveljek, ah mint menjek
Véled táborban ?
Lovagolni s vándorolni
Soha sem szoktam :
Ritka szűz laurusmezőben,
Hervad rózsá ott hévségben :
Itthon én dolgom.

Legény. Mars Venusnak hív barátja,
Egyet értenek,
Két istenség egymásért ég,
Példák szíveknek
Mely szerelmes szív a vitéz,
Parola itt szív és a kéz,
Minden lépés méz.

Leány. Bár úgy légyen s bármit tégyen
A két istenség,
Competálni és követni
Ezt nem emberség :
Mert én vagyok egy gyarló szűz,
Légyen távul tőlem a tűz
És a vitézség.

Félve megyek az utcára,
Ritkán ablakra ;

Szüleim is ellenzenek,
Zárnak lakatra :
Meg is vallom, nem szeretlek,
Hogy bújdossam s véled éljek :
Én nem követlek.

Legény. Teljék azért minden kedved,
Már nem késértlek ;
Ha nem kedvelsz és nem szeretsz,
Én sem kedvellek :
Isten s emberek példája
Még megtör, Ámor igája :
Már nem szeretlek !

LV. Ének.

Argus ugyan nem vagyok,
De két szemmel jól látok ;
Ambár vak a tűszerelem,
Boldog vagyok, nem bánt engem :
Vak után nem indulok,
Így veremben nem hullok.

Ha másokat vizsgálok,
Szánom s majd elájulok :
Ennek látom nincs nyugalma,
Annak pedig hosszú álma,
Emez szenved árnyékért,
És ez éppen semmiért.

Ki elégszik reményvel,
Ki csalárd tekintettel,
Kire ha néz a sandal szem
Azt sem tudja, úgy-e vagy nem,
Arra int, itt mosolyog :
Mely nagy kínok olyanok !

Némely ingad mint a szél,
Másik csak mesét beszél,
Ez hitt szívét contemnálja,
Amaz félti s confundálja : —
Isten mentsen ezektől,
Mást várok én egektől !

Van némelyben olyan tűz,
Hogy szívére mindent fűz,
Mindeniknek mert tetszeni
És akarna kedveskedni :
De két úrnak szolgálni
Nehéz, és contentálni.

Az igaz s hív szeretet
Soha társat nem szeret :
Úgy gondolom, nem próbáltam,
De másoktól ezt hallottam ;
Bizony én is úgy volnék,
Ha valaha szeretnék.

Volt ugyan indúlatom,
Igaz és hív szándékom,
Egyhez fogok hogy hódulni,

Szűz szívemből leborulni :
Úgy is nem lesz víz a vér,
De nincs benne igaz ér.

Szökött rab habár vagyok,
Csakugyan szabad vagyok ;
Égett gyermek fél a tüztől,
Szikrátul s csak még a füsttől,
Félek a vascörgéstül,
Nem hogy a rabinségtül.

Okát ugyan nem adom,
Senkinek is nem mondom,
Csak magamban eltitkolom,
Szívem latjában fontolom,
Csak távulrul mutatom ;
Kitalálja, gondolom.

Egykevéssé hosszabban
Hogy írtam és bátrabban.
Megbocsáss, hogyha vétettem,
Róla bizony nem tehettem :
Nem akarát, más egyéb
Vitt rá : — az kinteléség.

LXX. Ének.

Ki béborúlt az folyhőben
Megtért napom fénye,
Várás és nemjövés után
Édes szívem kénye ;
A kit ingyen sem reméltem,
S hogy megvetett, attul féltem,
Most ölemben bágyadoz,
Tűzszívemben lángadoz,
Halálbul életet okoz,
S mézet nyújt ahoz.

Tekints reám és kegyelmezz
Azon két szemekkel,
Kik bajt vának és küszködnek
Az égi tüzekkel,
Kikkel a szabad sziveket
Rabbá teszed, s az hiveket.
Szólj hozzám oly igékkel,
S tégy boldognak ezekkel ;
Contentáljad óhajtásim
S özvegy várásim !

Mivel kised s még mint viasz
Igaz hogy hajlandó,
Mint jó gyermek engedelmes,
Érzem, az Cupído,
A kit mindenek üldöznek,
A kit gyilkosnak neveznek,
Nem igaz, mert kegyelmes,
Hív, édes és szerelmes ;
A kit soha nem gondoltam,
Úgy tapasztaltam.

Talán nem egy, több irigyink
Voltak, úgy gondolom,

Bár titkoltad, kitalálnám,
 És titkon fontolom ;
 Vízet a szomjuhozónak,
 Csontot az ebugatónak
 Azért nyújtunk és vessünk,
 És így bátran szeressünk :
 Meg is szánja hűségünket
 Az ég, szívünket !

XCII. Ének.

Angyalom,
 Alakom,
 Szép gyöngy galambom!
 Röpülj hozzám kebelemben,
 Verj hű fészket hű szívemben!
 Angyalom,
 Alakom,
 Szép gyöngy galambom!

Jó lész
 Ha lész,
 Ha szived bevész.
 Folyó órám mennyit percen,
 Szívem hozzád annyit serken:
 Jó lész
 Ha lész,
 Ha szived bevész.

Ne nevens,
 Meg ne vess,
 Hanem egyszer már szeress.
 Tettem méltó érdemeket,
 Túrtem halálos sebeket:
 Ne nevens,
 Meg ne vess,
 Hanem egyszer már szeress.

Ámbár
 Nagy kár —
 Reményem csak — bár!
 Cukorral ugyan édesget,
 Üveg által nyalat mézet :
 Ámbár
 Nagy kár —
 Reményem csak — bár!

Légy hív,
 Légy hív —
 De hív titkos szív :
 Tudod, kaján az irigység,
 Több a rossz mint jó emberség :
 Légy hív,
 Légy hív —
 De hív titkos szív.

Erre
 Többre
 Nem megyek végre.
 Elég légyen vég panaszom,
 Magadba szállj, tanácsolom —
 Erre
 Többre
 Nem megyek végre !

Him hum,
 Ham hum,
 Tim tum tam tim tum!
 Szánd már hogy majd megnémulok,
 Azért már egy szót sem szólok :
 Him hum,
 Ham hum,
 Tim tum tam tim tum.

FALUDI FERENC.

1704—1779.

FALUDI FERENC Németújvárott Vas vármegyében született ápril 1. 1704. nemes szülektől. Szerencsésen befejezván alsó és közép tanodáit Sopronban, tizenhat éves korában a jezsuiták szerzetébe lépett. Bécsben a sz. Anna klostromában kiállván a két szokott próbaévet, Grébebe küldetett, hol három éven át a bölcsészeti tudományokat hallgatván, ismét Bécsbe tétetett át próbatanárnak, hol mint ilyen 1725-től 29-ig humaniórákat, 1730-ban pedig a mértant adván elő, a hittudomány négy éves folyamára bocsátatott, melynek végeztével, élte harmadik évében, 1734. áldorra szenteltetett. Mint ilyen 1735-ben Budán a Vizivárosban (német) hitszónokként működven, s végre a szerzet szabályai szerint a harmadik próbaévet is Beszterce-Bányán dicséretesen eltöltvén, újra Bécsbe küldetett, hol 1736—7-ben a Pázmány-növeldében lelkész s egyszersmind az egyetemnél az erkölcsi hittannak, 1737—40-ig pedig Grécben a bölcsészet, 1740—1-ben Lincben a mértan tanítója, végre Romában magyar gyóntató lett a szent Péter főegyházában. Itt, honától távol, fogant meg

kebelében azon vágy és szándék hazája elárvult nyelvét irodalmi művek által nemesíteni. Már itthon kísérlette meg a spanyol Gracian „Aulicusát“ fordítgatni, de úgy látszik gyakorlatul inkább, mint hogy azzal íróként fellépjen; Romában ő annak első századát vitte véghez francia után; mire Dorell József angol jezsuita erkölcsi munkáinak fordításai következtek olaszból. Őt év múlva haza hívatván a szerzet kormánya által, ismét tanításra alkalmaztatott; 1746–7. a szentírás magyarázatát adta elő Nagyszombatban, a köv. évben az újon alapított Tereziánium igazgatója, s abban a romai és német törvény történetének tanítója, 1748–51. a nagyszombati nyomda, 1751–4. a községi ház, 1754–7. a községi collegium, 1757–9. a pécsi ház igazgatója, s végül a pozsonyi ház könyvtárnoka lett, hol 1773. a szerzet eltörlését érte meg. A Romában megkezdett írói pályát haza jövetelével busásodott és változó elfoglaltságok hosszas időre félbe szakasztották; csak *Constantinus Porphyrogenitus* című, az iskolai színház számára készült, öt felvonásos „jeles játéka“ való ez időből, mely 1750. sept. játszott el Nagy-Szombatban, s azon túl más helyeken is. Csak 1770-ben térhetett ismét vissza írói foglalatosságaihoz, melyeknek gyümölcseit e munka prózai részében sorolom fel. Ide csak *költői dolgozásai* tartoznak, melyek készülté éveit nem tudjuk; de úgy látszik *világi dalai* ifjabb korából, Romában lakta idejéből valók, az *alkalmiak*, a *szent énekek* és *pásztori költemények* nagyobb részt az utóbbi időkből. Ő maga azokat nem adta ki, csak nagy-későn, mint látszik, már a szerzet eltörlötése után, Rohoncon laktában, írta össze gyűjteménybe, de köz kézen még életében forogtak. Halála élte hetvenhatodik évében érte el 1779. dec. 18. *Költeményeit* először Révai adta ki *Faludi Ferenc Költeményes Maradványai* cím alatt „előbeszédekkel, jegyzésekkel és szükséges oktatásokkal meg bővítve“ Győr 1786. n8r. 2 kötetb. (másodszer saját toldalékai nélkül ugyanó egy kötetben Pozsony, 1787.; harmadszor magokat a verseket Bacszányi János, Pest, 1824. k12r.; negyedszer én *Faludi Ferenc Minden Munkáiban*, Pest, 1853. 4r., s ismét külön *Faludi Ferenc Versei* cím alatt Pest 1854. n12r.). Itt említendő egy névtelen által szerkesztett *Anthologia Faludi Ferenc Munkáiból*. Kassa, 1836., melyben válogatott költeményei s három beszély a „Téli Ejtszakákból“ állanak¹⁾.

¹⁾ L. Faludi Ferenc Életrajzát Révaitól a Költ. Maradv. I. köt s a „Nemes Ember“ 1787-ki kiadása előtt, *Bacsányitól* a Versek toldalékában, *Szilasy Jánostól* a „Religio“ folyóirat 1850. második felévi 8. és 9. számaiban, és *tőlem* a Minden Munkák előtt.

X 1. A kisztó úrfi éneke.

Úri nemzet eredete,
Deli jeles, ép termete,
Gyöngyös, köves, szép ruhája,
Ruhájánál szebb arcja:
De mit használ, ha hamis?

Szeme kökény, csillag fénye,
Ámor csoda építménye,
Tüzet lobbant pillantása,
Mint az egek villámlása:
De mit használ, ha hamis?

Alabastrom fehér nyaka,
Piros rózsát nyit ajaka,
Sima márvány piciny álla,
Tiszta hónál tisztább válla:
De mit használ, ha hamis?

Pindus hegyén szebb verseket
Nem mondanak, énekeket
Mint mikor ő torkát nyitja,
És hárfáját megindítja:
De mit használ, ha hamis?

Szép mikor varr, szép mikor ír,
Szép ha nevet, szép mikor sír,
Szép mikor ül, szép mikor áll,
Jól hajt térdet, cifrán sétál:
De mit használ, ha hamis?

Trefás, nyájas, hízelkedő,
Bátor, vidám, kedveskedő:
Sokkal biztat mosolygása,
Teljes tárház ajánlása:
De mit használ, ha hamis?

✕ 2. A kisasszony felelete.

Híres főrend nemzetében,
Nincsen hiba természetben,
Jól hordozták, jól nevelték,
Volt is okok hogy kedvelték :
De nem tetszik, tudom mért.

Tiszta szeme s ábrázatja,
Tejbe mártott arculatja,
Hol rózsák is elmulatnak,
Egybe kevert színt mutatnak :
De nem tetszik, tudom mért.

Magasan költ nagy homloka,
Sugár cédrus ép dereka,
Vállát veri szög hajával,
Hajnal hasad ajakával :
De nem tetszik, tudom mért.

Lovát Mars úgy nem ugratja,
Jobban, mint ő, nem forgatja,
Mint az evet felültében,
Meg sem mozdul lágy nyergében :
De nem tetszik, tudom mért.

Táncos, elmés, emberséges,
Törvénytudó, mesterséges,
Jámbor, józan, mértékletes,
Takarékos, kellemetes :
De nem tetszik, tudom mért.

Kedvlegelő nyájassága,
Szívébresztő vidámsága,
Teljes öröm barátsága,
Paradicsom társasága :
De nem tetszik, tudom mért –
Mert hamisnak mond, azért.

3. A tavasz.

Királyi multság erdőkben sétálni,
Árnyékos utcáin fel s alá járkálni ;
Fülemüle éneklésén,
Gyenge szellők legyezésén
Örömet nevelni,
Kedve szerint élni !

Az olcsó nyulakat bokorból kiverni,
Fiatal madarkák fészket felkeverni,
Hegyvet, völgyet megkerülni,
Fris források mellett ülni,
Ebédre megtérni,
Jó lakáshoz férni.

A setét gondokat magas szegre tenni,
Feladott étkekből jóízűen enni,
Enni, meg nem csömöríteni,
Közbe vígan beszélteni,
Fris borokat inni,
A vizet dicsérni.

Eszem iszom után könyökére dülni,
Egy fél órácskáig álomba merülni,
Könnyü testtel felserkenni,
Holmi dolgán általmenni,
Kártyákat forgatni,
Játékkal mulatni.

Diána udvarát megint látogatni,
Ernyős sátoriban, mint reggel, mulatni,
A kakukkkal szerencsésjét
Megpróbálni, jövődjét,
Hegyek ellen állni,
Echóval tréfálni.

Pintyöke sirását, galambnak nyegését,
A játékos rigó hangos füttyülését,
Gerlicének búsulását,
Társsa után bujdosását
Szemre fulre venni,
Más gonddal nem lenni.

Erdőkből kimenni mezők térségére,
A lenyugvó napnak nézni szekereére,
Pásztor után sétálgatni,
Muzsikáját meghallgatni :
Korydon dudáját,
Mopsus furuglyáját.

Görbe trombitákat otthon fuvattatni,
Vacsora után is nyugtig így mulatni :
Úgy-e, pajtás, megpróbáltad,
A mint mondám, úgy találtad :
Királyi multság,
Ártatlan bolondság.

4. A győzedelmeskedő Nádasi.

1757.

Rettentő Marsnak fajzati,
Ti bátor seregek !
Bellona igaz magzati
Jól vitézkedtetek !
Meggyőztük burgus kölkeit,
Fejünkre esküdt olyveit :
Már dicsekedjete !

Megvertük kevély táborát,
Vágtuk, mint barmokat,
Letéptük sűrű sátorát,
Raktunk testhalmokat,
Gázoltuk büdös véreket,
Patvarba üztük lelkeket :
Kin örvendeztetek !

Elnyertük Schweidnitz várait,
Villám pattantyuit,
Boroszló tornyos falait,
Mennydörgő álgyuit,
Rabszíjra fűztük emberét,
Prédára adtuk mindenét :
Istent dicsérjete !

Mondjon az egész táborunk
Háládó éneket,
Puskánk, álgúnk, puskaporunk
Hasítson egeket,
Forgassunk nagy poharakat,
Igyunk Te-Deum borokat:
Nekem is töltsetek! — —

Új lármát hallok, fiaim!
Új erő üt reánk:
Menjünk elejbe bajnokim!
Rivadjon trombitánk:
Ujítsunk rajtok sebeket,
Vágjuk apróra szíveket!
Megyek, kövessetek.

5. Klorinda.

Gyenge Klorinda
Hús kikeletben
Egy szép ligetben
Fel s alá jár:
Siess, Dorindó!
Szívét epesztve,
Kézét terjesztve
Csak reád vár.

Megjő Dorindó;
Egy kis bokorban
Hajnali korban
Leültek már.
Nyugszik Dorindó,
Igen sietett,
Sokat ígetett,
Hallgat a pár.

Kezdi Klorinda:
„Pásztor, hol jártál?
Kivel tréfáltál?
Engem elhagysz:
Hamis Dorindó!
Mintha nem tudnám,
S nem tapasztalnám:
Mással mulatsz.”

„Ne hidd, Klorinda!
Mezei nymphám,
Édes báránycám!
Mert ez a szív,
Esküszöm Pánra,
A nagy istenre,
Égre, tengerre!
Tehozzád hív.”

Lator Dorindó!
Ott a fenyősből —
Vagy a füzesben,
Nem tudom már —
Idegen társal
Eperjet szedtél,
Vígán neveltél —
Csak tagadd bár.”

„Nem úgy, Klorinda
Kivel sétáltam,
A kit imádtam,
Nem földi kép:
Hancem istenség,
Nagyobb náladnál,
Szentebb náladnál.
De nem oly szép:

A szűz Diána
Vadat kergetvén,
Sokat megejtven,
Egy kanhoz lőtt:
Azat nyomozván,
Az erdőt járta,
Fel nem találta,
Énhozzám jött.”

„Ha úgy van, pásztor,
Igen követlek,
Megint szeretlek,
Mint hű nymphád:
Keljünk, Dorindó!
A nyájt elhattam,
Sokat mulattam,
Isten hozzád!”

X 6. A szerencse.

A szerencse változásin
Tanult elme nem indul:
Ide s oda rándulásin,
Nem sértődik, nem mozdul:
Csak úgy nézi csúf játékát,
Mint a forgó karikát.

Ma hiteget, hízlekedik,
Szárnyán visel, fenhordoz:
Holnap megint mérgeskedik,
Bosszuságot, gondot hoz.
Rád szegezi kész táborát,
S meg felszedi sátorát.

Most felbillent első fokra,
Ápolgat és mosolyog:
Kebelébe ragad csókra:
Már megbánta, tébolyog:
Nálad tölti ebédkorát,
Másmint eszik vacsorát.

Csak árulás biztatása,
Tárházakkal ha imád:
Öröm, ürom ajánlása,
Visszarántja a mit ád.
Szerencsére csak úgy tekints:
Ajándéka álomkincs.

Kopasz, béna és vak jószág,
Agyarkodó, fondorló;
Felkendőzött aggott óság,
Nyughatatlan, kóborló:

A szerencsét jól megismérod,
S a mint szolgált, úgy dicsérod.

X 7. Tarka madár.

Egy kis tarka madár víg kedvében
Szép gyümölcsös kertnek ment reptében:
Ha én tarka madár volnék,
Én is veled elrepülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madár ott akadott,
Mert két lépvesszőeske közt ragadott:
Ha én tarka madár volnék,
Soha veled nem repülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt kézre kapták,
Nem bántották, szépen ápolgatták:
Ha én tarka madár volnék,
Még is veled elrepülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt, jaj! fogságba
Szorosan bezárták, kalitkába:
Ha én tarka madár volnék,
Soha veled nem repülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt jól tartották,
Cukorfalatokkal meghízalták:
Ha én tarka madár volnék,
Még is veled elrepülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt kifosztották
Tarka tollaiból, nyársra vonták:
Ha én tarka madár volnék,
Soha veled nem repülnék,
Tarka madár!

X 8. Phyllis.

Phyllis nyugszik, mély álomba
A szép Phyllis elmerült!
Ime Amor jött azomba,
Loppal oldalához ült.
Félre teszi tegzét, ívét,
Egy nyilával útát nyit:
És kiloppja Phyllis szívét,
Kit sebessen el is vitt.

Serken Phyllis, észre veszi
Kárát s Amor nyilait,
Sí, rí, dolgát félre teszi,
Siettetni inait.
Feltalálja udvarában:
Ámor szívek között jár:
Szinte kettő van markában,
Ime, úgy mond, itt a kár.

„Lator Amor! ha elvetted,
Ha megloptál engemet,
Mondd meg, dévaj, hová tetted,
És add vissza szívemet.“
Sírva fakad, jajjal közli,
Nagy csepekkel könnyve hull:
Ámor gyengén mind letörli,
Mondván: „Phylli! ne busulj.

Itt van szíved, elrejtettem,
Jó helyen van, el nem vész;
Több szívekkel elkevertem,
Mutass rá, tied lész.
Ím elődbe rakogatom,
Phylli! vigyázással légy:
Ki kicsodás, megmutatom,
Szíved helyett mást ne végy:

Ez a nagy szív alázatos;
Ez pedig pompára vágy,
Ez együgyű, akaratos;
És ez mindenkihez lágy;
Ez a picin válogató;
Ez udvari; ez páraszt;
Ez tudatlan, hallogató,
Sok szíveket elszalaszt.

E mosolygó, hízelkedő;
Ez versenygő, békétlen;
Ez szemérmes; ez kérkedő;
Ez pityergő ízetlen.
Ez tárházat, kastélyt vadász,
Tetszik neki kincses nép;
Emez becsületet horgász;
Ennek a kell, a ki szép.

Ez kendőzik, fürtöt viszál,
Százszor tükörihez fut:
Ez más erkölcsében piszkál;
Emez büszke, noha rút.
Válogasd ki, ha úgy kéred,
Ezek között van szíved:
Phylli! látom, nem isméred
Melyik légyen a tied.

Még egy van itt: ez a furcsa,
Hamis, titkos, dévaj szív:
Ehez nem fér senki kulcsa,
Senem igaz, senem hív:
Ha nem tudod, ím megmondom:
Ez te szíved, emeld el:
Tartsd magadnak, semmi gondom,
Mert ez senkinek sem kell.“

X 9. A forgandó szerenese.

Fortuna szekerén okosan ülj,
Úgy forgasd tengelyét, hogy ki ne dülj:
Ha szépen vezetett,
Ha miben kedvezett,
Meg ne örülj;
Fortuna szekerén okosan ülj.

Jó kedve s kereké egyaránt jár,
 Forgandó, változó : ma kincsesel vár,
 Holnap lenyomorít,
 És megint boldogít ;
 Elhigyed bár :
 Jó kedve s kereké egyaránt jár.

Érdemre nem tekint, szemtelen, vak,
 Kire ma vont aranyt, holnap szűrt rak.
 Tudják, kik táborát
 Lakták és udvarát,
 Sok nagy urak :
 Érdemre nem tekint, szemtelen vak.

Hol édes jó anyád, hol mostohád ;
 Dolgáról senkinek számot nem ad :
 Megbecsül, megaláz,
 Magasztal, legyaláz.
 Bút hoz reád :
 Hol édes jó anyád, hol mostohád.

10. Nincsen neve.

Egy agglant van Gyöngyös táján ¹⁾,
 Rút szömölcsök ül pofáján,
 Töpörödött ráncos bőre,
 Őszszel tarkás minden szőre :
 Utalatos ocsmány kép.

Három foga tart istrázsát,
 S alig rágja a hig kását,
 Gyomort kever bűdös szája,
 Tüdejével rothadt mája :
 Semmi tagja már nem ép.

Rozsdás torka hóbog, hörög,
 De a nyelve frissen pörög :
 Nyughatatlan derekával,
 Csipás szeme forgásával,
 Keze úgy jár mint a csép.

Előbb kezdte Venus fatyját
 Megismérni, mint sem atyját :
 Hím után sírt bölcsőjében,
 Gyuladozott szerelmében :
 S még előtte volt a pép.

Felserdülvén többre lépett,
 Nyalogatott sok frís képet :
 A ki tetszett szájjizének,
 És megfelelt víg kedvének,
 Ahoz ragadt mint a lép.

Sok kezek közt vásott nyaka,
 Csókkal kopott két ajaka ;
 Úszóg már kipörzsoló szive,
 De még benyan Amor nyive :
 Forrtón forr az ó cserép.

Természetét erőlteti,
 Apadt mellit kifeszíti,
 Tarát farát ékesíti,
 Vitorlát kiteríti :
 Arra nyerít a ki szép.

Parázs tüzét lobbantatja,
 Már megszokta, nem hagyhatja :
 Várj, tejetlen gubás keeske,
 Nőszton nőszó vén menyecske !
 Megjön urad, jól megtép.

11. A remete.

A kemény kősziklák kietlen kebeleben,
 Járatlan barlangok elrejtett mély öblében,
 A vadon erdők közt találtam kedvemet,
 És lelkem-kihültig itt töltöm éltemet.

A büszke szín világ sétáljon fris bársonyban,
 Egy kevés ronggyal is beérom én azonban :
 Ma-holnap a kigyók felbontják testemet,
 Az apró férgesekék elosztják béletem.

Tobzódó torkosok felkészült jó lakási,
 A borral töltöző iszákok tombolási
 Nem kisztik torkomat : énnálam édes íz
 Egy marok fű, gyökér, egy ital forrásvíz.

Ha buba merülök, ha szívem kezd lankadni,
 Ébreszt a forgó ég, vigasztalás tud adni ;
 Éjjel a csillagok vidítják szívemet,
 A hajnal felderül, meghozza kedvemet.

Ha test, vér megindul, háborgat rút ostrommal,
 Bójtval sanyargatom, megtöröm ostorommal,
 Tüskébe keverem áruló testemet :
 Így oltván tüzeit, megmentem lelkemet.

Eltelvén napjaim, nem félek a haláltul,
 Elválok örömet ez árnyék rosz világtul,
 Ohajtva járulok tehozzád istenem !
 Jutalmam, örököm, kincsem, és mindenem.

A lelkem öltözik, reménylem, fényességbe,
 A csontom itt hever, míg társul mégyen égbe.
 Egy buzgó gondolat engem itt temete :
 Ha kérded, ki valék : egy szegény remete. "

× 12. A fészülethez.

Szüzek, ifjak, sírjátok !
 Mélyen szomorkodjatok !
 Keseregjen minden szív,
 A ki Jézusához hív.

Nincsen abban irgalom,
 Hozzád buzgó fájdalom,
 A ki téged meg nem szán,
 O Jézus ! a keresztfán.

¹⁾ Itt azon Gyöngyös vize értetik, mely Ausztriában eredvén,
 Léka, Kőszeg, Szombathely határain átfolyván, Sárvár felett a
 Babával egyesül.

Gyenge testén sebeit,
Vérrel buzgó kékeit
A ki látja és nem sír,
Élő hittel az nem bír.

A kösziklák repednek,
Nap és hold setétednek :
Minden állat megindúl,
Csak a bűnös nem busúl.

Szállj szivedbe, sirásd meg
Bűneidet, s gondold meg,
Hogy az isten fia volt,
A ki érted így megholt.

X 13. Pásztorversengés.

Minap egy kis kanász más juhászgyermekkel
Ősze kezdte veszni pásztori versekkel.
Korydon feltette két mászás ártányát,
Tityrus, kecskéjét s legjobb bányát.

Korydon.

Tityre ! ha tetszik, a hegyek aljában,
A kiterjdt bikkfák ernyős sátorában,
Legelő-helyére bocsátván nyájunkat,
Pásztori versekkel mulassuk magunkat.
Mese azért, juhász ! ha meg tudsz felelni,
Ez a kövér ártány nálad fog telelni.
Jó makkon hizlaltam Bakony erdejében,
Most nagyon kellemős legjobb idejében.
Mese, mese, mi az ? Széles e világon,
Neve írva nagyon gazdag termett ágon :
Redős, és bokrétás, bűbös, és kalapos,
Néha alul, néha pedig felül lapos.

Tityrus.

Mese, mese, mi az ? ha kulcsát találod,
Ígért bányómmal zsíros lészen tálod :
Piros, poskos, kövér, még csak picin falat,
Nincs hozzá hasonló a kerek ég alatt.

Korydon.

Mese, mese, mi az ? nincsen az erdőben,
Fel nem találhatik a tágas mezőben.
Nem fér a pajtába, nem fér a pincébe ;
De szép-könnyen befér egy hajszál végébe.

Tityrus.

Mese : melyik madár repdes szárnya nélkül ?
És melyik eszi meg aztat szája nélkül ?
Ha előtálad, tied lesz kobakom,
Ónnal jól megrakott légrádi bicsakom.

Korydon.

Mese, mese, mi az ? Jár két lába nélkül ;
Mese, mese, mi az ? megáll talpa nélkül.
Ha előtálad, vidd el furuglyámat,
És ha jobban tetszik, újdón új dudámat.
A dudát Pán adta nekem víg kedvében,
Nincs hozzá hasonló kilenc vármegyében.

A furuglyát pedig adá — mi a neve ?
A ki egy nagy túrót ebédre megeve.

Tityrus.

A bicsakról szólván, Mopsus a Bettának
Adá, mondván : tartsad szívem zálogának.
A bolond megbánta : Betta észre vette,
Panaszos bicsakját elejbe vette.
Egyiknek sem kellett, azért feleltem,
S minthogy mind a kettőt őszvebékéltettem,
Reménykedve kértek, hogy tartsam magamnak,
Tartom attól fogva kedves bicsakomnak.
Hallod-e ? te pásztor ! az ebek ugatnak,
Tálam a farkasok juhokat szagatnak,
Tegnap is a Fari egy nagyot kergetett,
Szegény a farkassal egy verembe esett.

Korydon.

Keljünk, a kanok is már kerékbe vették
Az aprókat : minap csak alig menthették.
Magokat nem féltem, gyakran viaskodnak,
Mi tagadás benne, farkasbört is adnak.

14. Ismét pásztori versengés.

Mikon.

Thyrsi ! furuglyázzunk, van most módunk benne.

Thyrsis.

Volna, ha Menalkás ebédért nem menne :
Kire bízzam a nyájt, a part mellett járkál,
Lator az a nagy bak, öklelődik, szurkál.
Redős, és bokrétás, bűbös, és kalapos,
Ott vesztek, nem ettem az nap egy falatot.

Mikon.

Hadd őrizze Mopsus, nem mostani legény,
Hanemha tölem félsz, magad mentő szegény.

Thyrsis.

Hallottam a minap a szöllök aljában,
Egy kis bodzafának budős árnyékában :
Csikorgó nádsípall kinoztad versedet,
Nyassán pörjén mondád nyálás énekedet.

Mikon.

Láttunk a szilvásban, mikor loppal ettél :
Leugatott az eb, a csalánba estél.
Lappangva bürökből kis sípót faragtál,
Versent a békákkal valamit kákgóttál.

Thyrsis.

Már ne gyalázkodjál, keljünk egy próbára,
Mégvállik, ki lészen nyertes utóljára.
Tegyünk fel valamit. Én szép habpípámat —

Mikon.

Én egy ostornyélre való szíjszerszámat.
Palémon érkezik, köztünk bíró lehet :
Kezdd el, majd kitetszik, ki mennyire mehet.

Thyrsis.

Te hittál ki, téged illet a sor, kezd el,
Kezdd el, de úgy gondold, hogy Thyrsis meg-
felel.

Mikon.

Felfordult a világ, eltörtött tengelye,
Régi járásának se nyoma, se helye.
A hegyek költöznek, a sütő nap megáll,
A föld körülötte kerengőbe járkál.

Thyrsis.

Felforrott a tenger, tüzes habot forgat,
Várasok omlanak, a szükség nyomorgat.
Galatéát szánom, színében változik,
Bánatos arcája ázik, siránkozik.

Mikon.

A baglyok hühognak, rüt ebek ugatnak,
Farkasok dühödnek, juhokat szagatnak.
Pán azt mondá nekünk : ezek gonosz jelek,
Fergegek léznek, rontó, vesztő telek.

Thyrsis.

Büdös már a róza, méreg az orvosság :
Zászlót emel, tombol, a gonosz ravaszság ;
Fehér már a holló, fekete a hattyú ;
Másnak örökébe száll a hitvány fattyú.

Mikon.

Megfordult a játék, több a vak az hatnál :
Többet nyom egy lator latban tiz jámbornál ;
Nincsen már kelete a finom aranyak,
Vagyon ellenében a rozsdás salaknak.

Thyrsis.

Magas repülésre elindult sok szarka,
De heába evez, nem bírja a farka ;
A vakandok útát mutat a szemesnek,
Tanulatlan elme leckét ad eszesnek.

Mikon.

A forgott juhászok messze kergettetnek,
A sohonnaiak előkerestetnek ;
Égön vasat pendít, nem kell ehhez tanú,
Nem kell a bizonyság, elég a vád s gyanú.

Thyrsis.

Pásztor az ő nyáját már maga szeljeszti,
Ártatlan csordáját szánt szándékkal veszti,
A révész elveti evező lapátját,
Al- s felszélnek hagyja hánykódó csónakját.

Palémon.

Elég, Thyrsi! tartsd meg kedves habpipádat :
Te is, Mikon! feltett cifra szerszámodat,
Nyertes mind a kettő : jól kitett magáért ;
Egyik sem tartozik a monda-mondáért.

Vedd el ajándékul, Mikon, tomborámat :
És te pedig, Thyrsi! rezes kis baltámat.
Menjen kiki immár fogyatéék nyájához,
Vigyázzon és lásson, mint lehet, dolgához.
En sem mondok ellent : zúrzarvarban élünk,
Üstökös csillagot mutat az ég, félünk ;
Előttünk, utánunk csak a 'reserves kár :
Magam elbujdosom, a hol pásztor nem jár.

15. Constantinus Porphyrogenitus negyedik felvonása.

Hogy az olvasók a darab egész folyamatjáról tudomást vehes-
senek, egyszerűságra pedig azou korbeli színlap íróprogramjainkról
fogalmat nyerjenek : előre bocsátom a darab előrajzát, híven az
egyi, 1754. júl. 31-ki nyomtatvány szerint. Következik aztán egy
pár jelenet a kivétel módjának előtűntetése.

A játéknak állapata.

Halálra kelvén Leo napkeleti császár, Ro-
manus és Phocas két fő tanácsossára bizá-
gyöngé fiát Constantinus. Egyik is, másik is
azon patvarkodék mindegyre, hogy kitolja tár-
sát ebből a fő tisztségből. Romanushoz lágyúla
a szerencse elannyira, hogy ő egyedül ilyen-
getné a fiatal fejedelmet, egyedül bírná az or-
szágot. De ezzel sem elégedvén az országlás-
nak fényétől megtántorodott Romanus, arra
szepelkedék ¹⁾ végre minden esze, ereje, ra-
vaszkodása, hogy kiszorítván Constantinus is,
önnön fiát Artemiuszt ültesse a császári székbe.
Ez a telhetetlen vágyakodás úgy megutáltatá
Romanuszt, hogy még tulajdon magzatjai is
cimborát kötvén Phocassal, megtámodnák ap-
jokat, és arra bírnák a dolgot, hogy számkí-
vettetnének Protá szigetibe, Constantinus pedig,
mint ügyes ²⁾ ura, a császári székre magasz-
taltatnék.

Ezen valóságos történethez a költő eszet-
kedés tetszetes mulatságra nézve imitt is
amott is adogat valamicskét.

A beszélgető személyek.

Constantinus, Artemius neve alatt.
Romanus, gondviselője az országnak.
Mauritius, a tanács nagyja.
Artemius, Romanus fia, Constantinus neve
alatt.
Phocas, főhadivezér.
Basilius, Constantinus nevelője.
Leontius, udvari kapitány.

I. VÉGEZÉS. *I. kimenet.* Phocas és Mau-
ritius keményen unszolják Romanuszt a tanács
nevével, hogy engedje már egyszerű Constanti-
nusnak az országlást : de ő csak fél vállról fe-
lel, *II. k.* sőt önnön fiára Artemiusra kívánván
szállítani a császárságot, Basiliushoz folyamik,
hogy ezen dögleteset igyekezetét támogassa
ezen költéssel : hogy Constantinus és Artemius

¹⁾ Igyskedék.

²⁾ Joga.

elcseréltettek csöcsömös korokban. Nagy vi-
gadozva köti erre minden tehetségét Basilius,
jól tudván, hogy ez nem költés, hanem valósá-
g légyen. *III. k.* Phocas Mauritiussal biz-
tatja a vélt Constantinus, hogy csakhamar or-
száglásra segíti, *IV. k.* vélt Artemius pedig
nagy örömmel jelentvén vélt Constantinusnak
ezen szerencsését, kéri hogy országlásában se-
vonja meg tőle elébbi kegyességét. *V. k.* De
Romanus, hogy jól megvesse ravaszkodásának
hálóját, a vélt Constantinus kétségbe hozza,
ha ő legyen-e Leo császárnak fia Constanti-
nus? noha magában annak tartja. *VI. k.* Más
részről Leontius heven ösztönözi a vélt Ar-
temiust, hogy lemondván vélt Constantinusnak
barátságáról, önnön fejére keresse a császári
koronát: de ő igen megindulván ezen gonosz
tanácsán, elpirongatja magától. *VII. k.* Holott
pedig Basilius is ugyan azon hűrt, de más
ügyes okból, pöngetvén, javasolja vala vélt Ar-
temiussnak, hogy ha Romanus meg fogná kínálni
a császársággal, ellent ne tartson benne: fe-
lette megütközik ezen tanácsán: de nyomos-
san vitatván Basilius, hogy egyébként nem
hathat az országlásra Constantinus, lágyúlni
kezd Basiliusnak tanácsára.

II. VÉGEZÉS. I. kimenet. A vélt Con-
stantinus Phocas és Mauritus eleibe terjeszti
panaszát, hogy Romanus kérdést támaszt, ha
ő legyen-e Leo császárnak igaz fia? Erre meg-
indulván mind ketten fogadják, hogy övé lé-
zzen a birodalom, akármit költösn, akár mint
agyarkodjék Romanus: innen *II. k.* újolag
mérészen sürgetik Romanust, hogy félre tévén
minden ürügyökést, hallasztást, királyi szé-
kébe ültesse a vélt Constantinust. De Romanus
bizonyosságul vévén Basiliust, erősen vitatja,
hogy Artemius és Constantinus elcseréltettek
gyermekkorokban: következőképpen, hogy a
vélt Artemius légyen valóságos Constantinus,
Leo császárnak fia. Mivel pedig erre keveset
hajt Phocas, heven felzendül a vélt Constanti-
nus. *III. k.* Romanus sajdétván, hogy nem
messze mégyen pusztá szóval, fegyvert akar
fogni: de Basilius e nélkül is kivánatos folya-
motját igéri a dolognak, hacsak elhitheti Ro-
manus a vélt Artemiussal, hogy ő légyen valósá-
gos Constantinus. *IV. k.* Kihez képest öszve-
szedvén minden esztét Romanus, azon vagyon,
hogy ezt elhitesse a vélt Artemiussal; de sem-
mire sem mehetvén, énti Leontiust, hogy Basiliusnak
vélt Artemiussal folytatandó beszédére
suttomban figyelmezen. *V. k.* Beszédbe ered-
tven vélt Artemiussal, kifakasztja végre
a nagy titkot, kezébe nyújtván Zoe császár-
nénak a gyermek elcserélését állató levelet:
melynek minden minéműségét megvizsgálván
a vélt Artemius, nyilván tapasztalja, hogy ő
légyen Leo császárnak fia Constantinus. Hogy
pedig ez eránt menthesse magát kedves barát-
jánál, vélt Constantinusnál, magához veszi a
levelet. *VI. k.* Hallván szemlélvén ezeket az

ólálkodó Leontius, derék melegen Romanus-
nak fulébe röppíti: a ki elhülvén oly véletlen
izenetre, hogy megtántorodott ügyét új cigán-
sággal támogassa, azon egyezse meg Leontius-
sal, hogy valami okkal móddal kicsalja vélt
Artemiustól az emléttet levelet.

III. VÉGEZÉS. I. kimenet. Vélt Con-
stantinus tartván, hogy netalám elmellőzze fejét a
császári korona, hosszas halogatásról vádolja
Phocast, és Mauritiust: ezek ellenben újolag
bátorítják, hogy legkissebb gyanúba se vegye
csakhamar elnyerendő császárságát. *II. k.*
Ugyan a vélt Constantinus sajdítván, hogy
pártolni kezd tőle a szerencse, heven feddi ál
és színes barátságáról a vélt Artemiust: de et-
től kezébe nyújtott Zoe császárné levélét ol-
vasván, és valóságosnak ismervén, megeafolja
boszonkodását, Leo császár igaz fiának valja
tiszteli a vélt Artemiust; ez viszont elébbi
szíves barátságát jövődre is igéri vélt Con-
stantinusnak. *III. k.* Romanus pedig tudván
már, hogy a vélt Constantinus légyen ő fia Ar-
temius, hogy ezt emeltse a császári székre, új
ravaszkodásra vetemedvén ál hízkeléssel
kicsalja vélt Artemiustól Zoe császárné levélét
ama díszes ürügy alatt, hogy a tanácsnak fogja
bémutatni; *IV. k.* vélt Constantinust pedig
valóságos gyanánt üdvözi, s el akarja hitetni
vele, hogy ő légyen Leo császárnak fia: de ez
Zoe császárnénak levelére emlékeztvén, nem
ád hitelt egyelőben: holott pedig sok kendő-
zött hímezzel állatja vala Romanus, hogy
azon levél nem való, hanem agyafűrt Basilius-
nak vélt Artemiussal koholt istentelen talál-
mánya, elhiszi végre, hogy ő légyen valóságos
Constantinus. Innen *V. k.* szembe szállván
vélt Artemiussal, Basiliussal kötött éktelen
cimboráról vádolja, durván pirongatja, dor-
gálja: ő ellenben esendesen vitatván ártatlan-
ságát, igen lágyon bánik felzendült barátjával.
VI. k. Véletlen oda vetemedett Mauritus bé-
kelteti a versengő úrfiakat: azonnal megnyug-
szik tanácsán a vélt Artemius, kész lévén ön-
kényt lemondani az országlásról, hogy egy
vakaritással se sértsse a barátságot; de a vélt
Constantinusnak dőlfőssége egy körömnnyire
sem akar ellátni képzett igazságától.

IV. VÉGEZÉS. I. kimenet. Phocasnak és
Mauritiussnak hathatósan állatja Basilius Con-
stantinusnak Artemiussal csöcsömös korában
esett elcserélését. Hogy pedig állatásának tel-
jes hitelt szerezzen, fogadja, hogy Zoe császár-
nénak ez eránt adott levélét kezébe szolgál-
tatja. *II. k.* Azonban Romanus ismét más szél-
nek vetvén ravaszkodásának palástját, el akarja
hitetni Mauritiussal s Phocással, hogy Con-
stantinus és Artemius elcserélése agyafűrt Ba-
siliusnak iszonyatos költése; ezt pedig Leon-
tiussal bizonyítja: de mivel amaz hitelt nem
adnak szavának, arra fakad végre, hogy, ha
Basilius Zoe császárnénak emléttet kétségtelen
írását elemutatja, ő is valóságos Constantinus-

nak hiszi tiszteli a vélt Artemiust. *III. k.* Értvén Basilius, hogy Romanus az ország nagyai előtt éktelen ravaszságot kent reá, szembe szokik a szemtelen rókával, szörnnyendorgálja. Mivel pedig Zoe császárné írásával kell vala ártatlanságát védelmezni, ezt visszakéri vélt Artemiustól: ez pedig Romanustól, a ki csak imént csalá ki tőle. De Romanus megaggottlaltorkodásit nyomozván, szépen bátran eltagadja: erre a zúrzavarra felgerjedvén Phocas, „ha — úgy mond — ki nem nyomozhatjuk az országának valóságos örökösét, találkozik más, a ki császári székébe üljön. *IV. k.* Romanus, patvarkodásának kellemetes folytatásával kérdvén, ismét erővel akarja reá beszélni fiát Artemiust, hogy ő legyen valóságos Constantinus; de ez nyilván szemlélyén apjának ügyetlen igyekezetét, kéri hogy szüntesse már egyszer nyakszegő meredekre botlott fortélykoskodását. *V. k.* Azalatt kirohanyván Basilius, megragadja Artemiust, Romanus fiát, melyéhez szegezti törét, kiáltja apjának, hogy legottan általveri, ha a levelet meg nem téríti. Sokáig tusakodik magával Romanus: de ily szertelen veszedelem sem bírható a levelének megtérítésére mind addig, míg *VI. k.* ott terem Leontius, torka-szakadta jelentvén, hogy az egész tábor Phocast kívánja, kiáltja császárnak. Erre a keserűséges izenetre felette megdöbbenvén Romanus, oda veti Basiliusnak a levelet, és heven unszolja az ország nagyait, hogy egyenlő szívvel lélekkel támadják meg Phocast, és lehempelygetvén őtet, Leo császár fiát ültessék a császári székbe. *VII. k.* Megkövetvén Leontius és Artemius a valóságos Constantinust, reá bírák, maga nehezen, hogy a titkos úton bátorságos rejtekbe siessen, *VIII. k.* az udvari órállókat pedig szívesen bátorítja Leontius a fejedelemnek hű és bátor védelmére.

V. VÉGEZÉS. I. kimenet. Phocas szertelen göggel dicsekedvén császárságában, hogy azt bátran bírassa, vitézeit onszolja, hogy Constantinus és Artemius után vetemedvén, mind a kettőt hálójába kerétsék; *II. k.* Basilius pedig Zoe császárné levélét Mauritiusnak adja, hogy a tanácsnak s fűképpen Phocasnak megmutassa. *III. k.* Leontius szomorú hírről keseríti Basiliust és Romanust, hogy t. i. Constantinus és Artemius szörnny viadal után Phocas hadának markába estenek: erre nagyon boszkonodván mind a ketten, eltekéllék, hogy bosszút állanak a tyrannuson. *IV. k.* Azonban Constantinus és Artemius elkcserevén boldogtalan sorsokon, halálra erősödnek, előbbi viszontszertetre újulnak, és elragadtatnak a poroszloktól. *V. k.* Phocas pedig megdöbbenvén Mauritiusnak bátor dorgálására, nagyon haboz, nem is végezhet magával, ha elvessze-e, vagy megtartsa Constantinust. *VI. k.* Az ország nagyai egyenlő szívvel lélekkel Phocas ellen szövötteknek, eltekélvén, hogy ha szép szóval nem lehetne, fegyverrel kin-

szertük józan észre. *VII. k.* Ugyan azok előtt Zoe írását igaznak vélt Artemiust Leo császár fiának vallja Phocas: de mivel ez (a mint teteti vala) már kiköltözött e világból, s ő emelítettvén a császárságra, már későnek mondja a vásárt. Felzendülének erre mindnyájan, szem közt kiáltván Phocasnak, hogy ha vérek vég csöppjét kelljen is ontaniok, soha meg nem szűnnek, a míg székéből életéből ki nem forgatják a tyrannust. Igen megszeppenvén erre a bátor boszkonodásra Phocas, *VIII. k.* előhoztatja Constantinust Artemiussal, és megbocsátván az ellene támadtának, lemond az országglásról, a királyi pálcát pedig Constantinusnak nyújtja, napkeleti császárnak kiáltja, tiszteli: Constantinus is feledékenységre vévén minden sérelmeit, mindnyájoknak megbocsát, mindnyájoknak állandó kegyességét ígéri, kötelezi.

NEGYEDIK VÉGEZÉS.

Első kimenetel.

Basilus, Phocas, Mauritius.

Basil. A kisdetek megcserelése dolgában semmi költés, semmi mesterséges fogás, vagy egyéb rossz szándék ninesen. Nem is azért erősítettem beszédemet esküvéssel, hogy Romanus fiát emelném dicsőségre; hanem hogy atól el ne maradna, a kit illet. Istennek hálá, patricius-nemből való vagyok, nines okom reá, hogy fejembe járó árulással keressem kedvét egy olyas embernek, a ki, ha nem alább való nálamnál, nem feljebb.

Maurit. A beszéd szép, és úgy tetszik, hogy igaz. De még fenekén és setétes állapotjában marad a titok. Romanus hamis, ad okot elegend álmlkodásra azoknak, kik esmerik: hogy maga fiát oly vígan kezdi fosztani a dicsőségből, hogy másnak gazdálkodhasson vele.

Phocas. Szeretem az igazságot; de Basil! többel taníts bennünket, hogy elhitessed velünk azon gyermekeknek csoda elcsereléseket.

Basil. Ha maga levélét és keze írását eladom Zoe császárnénak, hisztek-e akkoron szavamnak?

Phocas. Add elő, hiszünk. Sőt fogadom, hogy nem merül a tengerbe a nap előbb, hogy sem székébe ültessem Leo, és Zoe magzatját.

Maurit. Magam is kész vagyok császáromnak vallani azt, a kire éféle császári bizonyítások mutatnak.

Basil. Bátor! ha itt megvártok, visszatérek a levéllel.

Második kimenetel.

Leontius, Phocas, Mauritius, Romanus.

Leont. (Phocashoz szól.) Szemben akar ved lenni Romanus.

Phocas. Jöjjön. Velem? hogy jut eszébe ez a maga megalázása?

Maurit. Valyon mi lehet ez? sok gondolatok fordúlnak meg iránta elmében, sok gyanú környékezi szívemet.

Roman. Megvallom, nagy arcapirulással jöttem elődbe, és nem tudom szégyenemben, előmehetek-e a beszéddel, vagy nem?

Maurit. Ugyan is mire kerekedik ki ez a mesterséges belépés?

Phocas. Hagyjunk békét, Romane, ennek a fertelmes cifrának, beszéljünk emberséges emberek módjára, szabadon, igazán, világosan.

Roman. Csak kimondhassam! Elég az, hogy magamat kell vádolnom, s gyalázatomra kivallanom, hogy gondatlansággal, együgyűséggel nagyot vétettem.

Maurit. Mi okra nézve? Romane! és miben?

Roman. Abban, hogy könnyű hitelt adtam egy mesterséges hazug embernek.

Phocas. Kiről beszélsz?

Roman. Az istentelen Basiliusról, kit hazugságban kaptam, és iszonyú hamis esküvésben. Mind nem igaz, kiről, miről előttünk annyit szabadított, eget, földet bizonyosságul híván.

Maurit. Mi úton, mi móddal mentél végére?

Roman. Tapasztalom, hogy kinyílt szemmel viselik gondját az istenek a világnak. Nem engedik meg, hogy a hamisak meggyőzzék az igazakat. Gondolom azért, hogy valami istenség adá eszembe, hogy vigyáznék magamra, és jobban vizsgálám Basilius dolgait, kémeik által keresném ki a hamis szín alól a valót. Leontiuszt választottam eszközüül. A mit látott és hallott, maga mondja meg, minthogy jelen vagyok.

Leont. Meglestem, mikor Artemiussal titkon beszélgetne Basilius. — Artemi! úgy mond vala, az egekre kinszerítlek, légy segítségemre, oly játékot kezdek, melynek te hasznát veszed, én pedig azzal kitöltöm bosszúságomat. Engem, hogy tudjad, Leo császár igen bosszontott, Phocast és Romanust előmbe ültette, reájok bízván az ország gondviselését, jóllehet én több s jobb szolgálatot tettem az udvarnak. Maga az agg császár megholt, adózzék a fia helyette, ásitson, ágaskodjék a császárságra, de ne jusson neki benne, azt akarom, hanem tied légyen. Meg is szerzem, ha velem egyet értesz hallgatással, türessel, eléclizott mesterséggel.

Roman. Ezeket így tapasztalván lenni, fiamat is, Basiliust is meg kezdem utálni, és könyörgök mind a tanácsnak, mind neked, Phoca! siessünk Leo császár fiának felkoronázásával, metakéntán —

Maurit. Nagyobb setéségben vakoskodunk, mintsem ennekelötte.

Phocas. Mintha mindazon útvesztő labirintus kertekben járnánk. Előbb Basilius szájából

az igazság beszélt ki: most, hogy hamissággal kereskedik, mondod, Romane! Előbb bűn lett volna neki nem hinni: most már bolondság hitelt adni. Előbb szentség volt szívemben, jámborság minden erkölcsiben, magad ítélete szerint: most hitesezőg látor, áruló, minden fertelmességgel eltölt. Valyon ki hasonlott meg annyira közületek: Basilius-e, vagy magad?

Roman. Magam sem győzöm csodálni Basiliusban a meghasonlást, s magamban, hogy megcsalatkoztam. Leontius emberségének köszönhetem, hogy egyszer valamikor megemérem. Azóta, megvallom, igen alább szállott becsületében nálam Basilius.

Phocas. Tehát jó s gonosz híre Basiliusnak Leontius szaván fordul meg? Még nem végeztem el magamban, kinek kellessék előbb s többet hinnem. Basilius beszélgetése nékem igen tetszett, helyesnek, okosnak találtam. Sőt megígérte, hogy Zoe esászárné maga keze írást előnkbe hozza, hogy jobban bizonyodjék mind az, a mi a gyermekek elcserelését nézi, és most kérdésben vagyok. Ezt ha Basilius végbe viszi, elhidd, Romane! és te Leonti! haszontalanul vitatjátok a pert ellene.

Maurit. Igen is, ha Basilius kezében látom a megígért bizonyosságot, szemtelen arcának fogom tartani, a ki kérdésbe meri venni.

Roman. Mindnyájan esmérjük annak az okos esászárnénak keze írást. Mutassa meg Basilius, én leszek, ha senki más, védelmezője. Leonti! a te dolgod léssen azután vagy sarkán kapni Basiliust, vagy adózni a hamis vádolásért.

Leont. Én csak azokról teszek vallást, a miket tulajdon szájából hallottam Basiliusnak. — Szívét nem láthattam, igazán járt-e, vagy félre.

Maurit. Ime egy újdun új fogás kerül megint elő. Fele vádolás, fele mentés.

Phocas. Hogy mesterül bánt legyen Artemiussal, bizonyosnak tartom: hogy legyalázza a tanácsot, felindíthassa a tábornok, hallogassa az egész ország reménységét, s tovább vontassa egy valakinek magános uraságát.

Roman. Nékem szól ez. Roszúl gyanakszik a ki így beszél, roszúl beszél a ki így sérti becsületemet.

Harmadik kimenetel.

Constantinus, Artemius, Basilius, Phocas, Mauritius, Romanus, Leontius.

Constant. Szakaszszuk már egyszer végét ennek a dolognak: hadd tudjam egyszer, szolgál vagyok-e, vagy herceg az országban; te fiad-e, Romane, vagy Leo császár árvája?

Artem. Phocas! te légy bíránk, nem bízom Romanus emberségére tovább. Ha császár vagyok, tudva légyen a világ előtt.

Basil. (szinte akkor érkezik). Reménylem,

hogy ebből a fenforgó perből egyszer valamikor már kisegítenek az istenek.

Phocas. Legjobbkor érzektél, Basili! Leontius és Romanus arról vádolnak, hogy hamis hírekkel zavarod a rendek és ország csendességét: hogy hazug mesterséggel vitatod Constantinus és Artemius kised korokban való megcseserléseket.

Basil. Mit hallok? mint s hogy lehet ez?

Maurit. Nincs különben. Támadj ki magad mellet, add elő a levelet.

Basil. Előadom a levelet. Hanem engedjétek meg előbb, hogy szembe nézzünk Romanussal, elbíra-e? Tehát, Romane! te mertel engem az ország színe előtt ily fertelmesen gyalázní és vádolni? Te, ki tudod, mennyi arcapírásra valót mondhatnék reád?

Roman. Hová ragadtok a bátorság? vakmerő? te nekem arcapírulásra valót? Talán én tenéked reszketésre és ájulásra valóval előbb szolgálhatnék. Szemedbe mondom, Basili! látor vagy, hercegünk, országunk árulója vagy!

Basil. Istentelen! nem félsz-e a bosszuálló egetől, hogy megverjenek?

Roman. Nem félsz-e a bosszuálló pokoltól, hogy reád rohanván valamelyik furia száz vi-perákkal ostorozzon, és dögleletes lehellettel itt helyben megfojtsjon? Hogy merted fiamat ily nagy gonoszra csálni, és te-tudod mester-séggel országunk örököse ellen bátorítani?

Maurit. Illetlen öszveveszések ezek: egymást terhelitek gyalázattal.

Leont. Phoca! szakaszd végét ennek a mérges villongásnak.

Phocas. Légyen vége, szóval parancsolom, ha kell, erővel is. A levél igazságot fog tenni, add ide, Basili!

Basil. Felséges herceg! hadd lássuk a császárné biznyság-tételét, a melyet kezded adtam.

Constant. Kikivánta tőlem Romanus, és pedig a te neveddel.

Basil. Szentiesen! Romanus kezére került?

Constant. Romane! add vissza, csak most adtam kezdedbe.

Roman. Te énnékem az én kezembe? Álmokat hüvelyezed, bolondságodat emlegetsz.

Constant. Álmodat? bolondságokat? Zoe császárné levelét emlegetem, azt, a melyet tőlem kikértél? hogy az egész ország előtt kihirdessed.

Roman. Én totódel császári írásokat kértem? Csúf dolgok ezek. Leonti! új mesterségek kerülnek meg bennünket.

Constant. Ezt mered tagadni előttem? Romane!

Roman. Tagadnom kell. Vagy hazudsz, vagy tébolyodol elmédben, hanemha Basilius nyelven beszélsz.

Constant. Phoca! Mauriti! hozzátok fordulok. Oly bizonyos, hogy tőlem kikérte,

és magához vette Zoe császárné irását, mint —

Phocas. Ne többet: nem tűrhetem. Ebből a versengésből az sül ki, hogy mind a két fél, kétféle úton, sok csinnal, sok mesterséggel érte vagyon, hogy ne tudhassuk igaz urunkat. Engem kerenget, csalja Mauritiust, játszik a tanácsesal, eszét vesztí a népnek, rontani kívánja az országot. Jól vagyon, találnok embert, a ki bélljen országunk üres székébe. Menjünk, Mauriti! (Elmennek.)

Roman. Te is jer velem, Leonti! (Elmegyen.)

Basil. Akár fel, akár alá, de el nem mentek vele. Felettetek léssen büntető ostorral az ég: én pedig nyomotokban. Becsületemben jár, módot kell keresnem, hogy megtorkolhassam e hazugságokat, és a szemtelen arcákat ugyan-csak országosan legyalázzam. (Elmegyen.)

Leont. Én sem várom henyén, hogy reám süljön a pattantyú: megfizeted árát sok patvarkodásidnak (Elmegyen.)

Artem. Én pedig itt maradok, nem tudván, mit szülnék reám a jó egek.

Constant. Engem is itt hagytak, s most sem tudom, ki légyek.

Artem. Mondjadsza, azt a levelet tagadja-e el Romanus, melyet te nekem mutattál?

Constant. Azt tőlem hamisan kikérte, én együgyűen néki adtam. Azért kívánta, hogy a tanács előtt elolvassa; és azért vitte el, hogy eláruljon.

Artem. Hogyan tagadhatja? miként reményli hogy előmhessen evvel a hazugsággal?

Constant. Nem gondoltam volna, hogy egy olyan fő érdemű tiszt, és tekintetes tagja országunknak ily esúnýára vetemedjék. Tanúlj, barátom! számodra ezekből, s vedd észbe, hány füllel, micsoda észszel kellessék vigyázni beszédére. Megint itt terem, el akarok menni.

Negyedik kimenetel.

Romanus, Artemius.

Roman. Lát-d-e, hogy szégyenben maradtak ellenségünk? Nehéz megbirkozni Romanussal. Nyertünk!

Artem. Szégyen! azt akarád bizonyítani Leontiussal, hogy hamis a levél; azonban más útra rugaskodtál, becsületesen eltagadtad.

Roman. Ne feszeged tovább ezeket, néked szolgáltam.

Artem. Nem akarom a többit hallani, irtóznak fülsim. Sőt elhidd, Romane! hogy ennekutánna néked egy cseppet sem hiszek.

Roman. Könnyebb volt eltitkolni az irást, hogyszem megmutatni, hogy hamis.

Artem. Jól vagyon, már próba-tapasztalva tudom, hogy szavahihető becsületes emberséges ember Basilius: igaz egyenes szívű Artemius. A mi téged illet, tennen vallásod vádol hogy hazudtál, eltagadván a levelet. Leontius

fondorló, kedved után járó, színt színhöz alkalmaszatóz rosz ember. Kezdem azért már lassan lassan hinní, hogy Artemius Leo császár fia, én a tiéd. Szerelmes atyám! szállj szívedbe, a meredeknek tétéjén látlak, és érzi szívem: még ma nyakad szakad, ha nem változik szándékom.

Roman. Mit mondasz? felséges herceg!

Artem. Hallgass már egyszer, és pirúlj. — Nem engedi a természet, mert fiad vagyok, hogy kimondjam a többít.

Roman. Nem foghatom meg természetedet. Mikor Artemiusnak nevezlek, neheztelsz; mikor Constantinusnak, megbántlak. Mikor azt mondam, hogy atyád vagyok, tagadtad; most mikor tagadom hogy atyád vagyok, fiannak mondol magadat. Hadd tudjam egyszer, mi légyen igaz kívánságod, igaz szándékom.

Artem. Tudod, mi légyen elmémben, szívenben, és mit neheztelek. Add meg annak, kitől kicsaltad a levelet. Légy mértékletes kívánságidban, igaz szódban és cselekedetedben. Hagyj békét a császárságnak, se téged, se engem nem illet: nagy bűn attól elragadni, a kit az isten megajándékozott véle. Ez az én valóságos kívánságom és szándékom.

Ötödik kimenetel.

Romanus, Artemius, Basilius, Constantinus.

Basil. (jobb kezét Artemiusnak megszorítja vassal, és szívéhez szegez egy tört.) A halálnak fia vagy, Artemi!

Artem. Micsoda erőszakos szorongatások ezek?

Roman (Basiliushoz szól, s a kardjához nyúl.) Micsoda vakmerőség ez?

Constant. (Romanushoz szól, kardjához nyúl, tartja Romanust.) Állj veszteg, áruló!

Basil. Halljad, Romane! Ez a te magzatod, jól tudod a levélből: add vissza a levelet, ha ennek életét szereted.

Artem. Hogy kezdedhez kerüljön, magam akarom, s eleget kértem. Mindazonáltal, hogy ily ijedelmekkel az én részemről, te részedről ily keménységgel keresed, méltatlan bosszuság, melyet tőled meg nem érdemltem.

Constant. (titkon súgva.) Barátom! meg ne ijedj, nem igazán rémít.

Basil. Reménykedésséddel, panasziddal most nem aggok; Romanus fenyegetésével nem törődöm. Ha kezembem nem adatik a levél, meg kell halnom.

Artem. Ej, atyám! add elő azt a szerencsétlen írást, és szabadíts meg engem a gyalázattól és haláltól.

Constant. (Romanushoz.) A kit megkeményített a kevelység, lágyítson meg egyszer jó fiadnak panasza.

Roman. A harag, dühösség, szerelem, csak le nem nyomja szívemet, nem bírok magammal. Hagyj békét, pogány! ennek a gyermeknek.

Basil. Meg se mozdúlj, mert általverem szívért.

Artem. Meg kell halnom, atyám!

Roman. Ha már kérésre kell fakadnom: ne hóhérkodjál egy ártatlanon!

Basil. Ha igazán szánod véredet, add elő a levelet, megmented.

Roman. Átkozott csillagzat! szörnyű rendelése az egeknek! (Magában.) Meg kell lenni.

Constant. Ugyancsak ártatlan véreben fenterege akarod látni fiadat?

Artem. Mutass kegyességet, atyám! és te irgalmat, Basili!

Basil. Atyádon áll.

Roman. Ej! meg se gondold, hogy oly féltelmes szív szorúlt légyen ebbe a testbe. Előbb hogy se márhass neki, által- s meg általjárom testedet.

Constant. Előbb velem léssen valami kis közöd.

Basil. Ölöm, mihelyt mozdúlsz!

Roman. Egek! valami tanácsot!

Artem. Oh kegyetlen atya! semmi sem fog könnyebb kövebb szíveden!

Constant. Fától szakadt, nem atya!

Roman. Csak rajta. (Basiliushoz szól.) Bé! szürd bé! nem bánom; de jusson eszedbe: néked is béledbe akad ez a dömöcki acél.

Basil. Teljék kedved! (Már ölni készül.)

Artem. Oh isten! oh atyám!

Roman. Hadd abba, tedd le a vasat, megindúl a vér bennem, háborodik a természet, megadom a levelet.

Basil. Add Constantinus kezébe.

Roman. Öld le Artemiust, avagy én ennek egy cseppig ontom véret.

Constant. Ne búsúlj! Basili! szívvel, kézzel megfelelek Romanusnak, a ki már se észével, se erejével nem bír, úgy tóri a dühösség.

Basil. Oztán, Romane! te egy ártatlan véreben fertőznél? Uradon gyilkoskodnál? En holtom után is becsületet vallanék, gonosz véredet fogyatván fiadban; te pedig más világon is csak gyalázatot.

Hatodik kimenetel.

Leontius, Romanus, Basilius, Artemius, Constantinus.

Leont. Micsoda szörnyűségeket kell látnom! véres mézszárlásra készültök, hogy egymás után kihüljete a világból, a melybe nem fér el kevelységtek. Esztelenek! a míg ti itt veszekedtek, azonban Phocas királyságra veri magát, és az egész tábori rendek pártját fogják.

Roman. Micsodát? Phocas királyságra? hadd értsük jobban.

Leont. Eleibe rakta Phocas a tábornak, hogy semmi úttal nem akadhatott eddig igaz örökösére az ország koronájának. Magát veti vala elő. Voltak jóakarói és barátai, a kik azonban a katonaságot és népet részére lá-

gyították. Egy szóval, már császárnak kiáltják Phocas triumphus-szekeren vezetik fel alá Konstanciánpolyban, víg szózatokkal, fényes pompával.

Roman. Constantine! Basili! ne a levél! (Oda adja a levelet.) Nagyobb gondom érkezett. Mire nem vágyódik az a kevély katona?

Basil. Megbocsáss, Artemi! az erőszakról. Szabadon bocsátlak már. A nagy dolgok között a nagy veszedelmekkel. Szakaszd már gyümölcsöt, Romane! haszontalan fáradságodnak, ha látod.

Roman. Látom, és bánom. Büntesettek meg halállal, kész vagyok életemmel adózni nagy vétkeimért.

Basil. Mi hasznát veszszük halálodnak? élj, és abban töltsd életedet, hogy megaláztassék Phocas, és magasztaltassék Constantinus.

Artem. Úgy, atyám! ha vért akarsz ontani, ontsd uradért, és hazánk oltalmáért.

Basil. Szaporán, időt ne veszessünk, netalántán azonban még az udvart is feltörje Phocas.

Roman. Siessünk, hirdessük mindenütt a levelet. Te, Leonti! az udvari katonákkal oltalmazd azonban Constantinust.

Basil. Artemi! te véle maradj: mi azonban eljárunk dolgunkban.

Constant. Menjetek, barátim! és térjetek vissza jó hírral.

Hetedik kimenetel.

Constantinus, Artemius, Leontius.

Artem. Én néked vétettem, herceg! mindazonáltal csak tudatlanságból.

Leont. Én többet, mert szánt szándékkal. Hadd találjak kegyes bocsánatot.

Constant. Kinek ne bocsátának meg ily szoros ügyekben? A te vétked Leonti! már feledékenységre ment; a mi szeretetünk pedig, Artemi! most is égten ég.

Artem. Én kimélném magamat? ily veszedelmekre ne szánnám ki életemet? Menjünk félre, a míg közöttük legyünk ellenségeinknek.

Constant. Sőt szembe akarok véle lenni, és meztílen fegyverrel oltalmazni koronámat. Méltó egy orszáért megvinni.

Artem. Méltóbb, hogy hercegiszemélyedet megmentsed. Keveset tehet egy szál kard ebben a zürzavarban.

Constant. Mi hasznunk benne, ha elbujunk? Kikeres bennünket Phocas, tudván, hogy az ő élete halálotól függ. Szébb egy fiatal hercegnek a vitéz bajvivásban életét letenni, hogysém a poroszlók mocskos koncolási közt gyalázatosan meghalni.

Artem. Az ország haszna is jusson eszedbe, nem csak a te különös vágyódásid.

Leont. Úgy vagyom. Én azért azt itélném, siessetek ketten oda, a hol a setétes járások az udvarból szinte a tengerig vezetnek a föld alatt, előbb hogysem elmessé útunkat Phocas. Én azonban vigyázok mindenütt kis népemmel, hogy senki reátok ne üssön, és nem sokára lézsek a tenger partján.

Artem. Menjünk, Constantine!

Const. Megyek csak tikedvetekért. Magam személye veszte, vagy fenmaradása, legutolsó gondom volna.

Artem. Jó egék! borító setéség! vegyétek oltalmatok alá az igazszívűeket.

BÁRÓ ORCZY LÖRINC.

1718—1789.

ORCZY BÁRÓ ORCZY LÖRINC, István bárónak, a kúnok kapitányának, ki feltűnő hasonlatosságánál fogva II. Rákóczi Ferenczel 1701-ben e helyett elfogatott, fia, 1718. augusztus 9. született, s a leggondosabb nevelésben vett részt. Midőn Mária-Terézia ősei székébe ült, s egyszerre hét ellenség által támadtatott meg, Orczy Lőrinc is azon lelkesek közé lépett, kik az ifjú szép királyné oltalmára önkénytelen táborba siettek. A hét éves háborúban úgy is mint áldozatra kész hazafi¹⁾, úgy is mint vitéz alvezér vevén részt²⁾, a béke megkötése után tábornoki ranggal kilépett, s 1764. óta polgári pályán szolgálta hazáját, előbb ugyan mint főispáni helytartója, majd mint főispánja Abaújnak 1784-ig, miután két évvel előbb II. József által a sz. István rendje közepkeresztével díszesítettett. Rendes lakását Tarna-Örsön tartotta, Heves megyében, hol tetei is nyugosznak, miután Pesten, július 28. 1789. bevégezte hasznos életét, melyet hazafiúi kötelességein kívül gyermekei nevelésének, a költészetnek, s mint atyáskodó földesúr jobbágyságai javának élt. Orczy Lőrinc egyik elseje volt azon magas állású hazafiaknak, kik a külföldieskedés maszlagát magoktól elutasítva,

a nemzeti érzést írással, szóval, példával és áldozattal költötték és táplálták. Kedvellője és avatottja a francia irodalomnak, korán tett maga is költői kísérleteket; a legrégebbi darab azonban, melyet évszámmal ellátva vett fel versei gyűjteményébe, *A szegény parasztnéphez intézett beszéde*, mely emberséges gondolkozása módját oly híven fejezi ki, 1756-ból való. Versei kéziratban forogtak a hazafiak között, és csak gróf Barkóczi Ferenc egri püspök, utóbb esztergami érsek barátságos sürgetéseire készítette azokat a szerény férfiu 1763 körül saját alá, de az érsek közbejött halálával ismét nyomatlanul maradván, végre Révai Miklós nyerte ki tőle, s ekkor is névtelenül ily címmel adta ki Pozsonyban 1787: *Költevényes Holmi egy nagyságos elmétől*, a „Költevényes Gyűjtemény“ öregbedésére, a nagyságos szerzőnek különös engedelmével közre bocsátotta R. M. Két évvel utóbb egy második kötet következett: *Két nagyságos elmének költevényes szüleményei*, Pozsony, 1789., melyben *A szabadságról* című rhapsodia s „Két jó barát között való levelezésből szedett versek“ 2-dik része az övéi. Megelőzte ezeket egy epistolája s egy kötetlen levele a „Bessenyei György Társaságá“ban Bécs, 1777. Fordítani kezdte az 1776-ban kibocsátott orosz törvénykönyvet, s abból egy kis töredéket Kazinczy közlött a kassai Magyar Múzeum I. kötetében; kedélyes bucsúbeszéde Abaúj röndeihez az Orpheus juliusi füzetében 1790. s két levele a februáriusiban áll. „A fehér tatárok országa, annak törvényei, szokásai“ kiadatlan munkáját Bessenyei dicséri (Társ. 18. l.). Igen jól jellemzi ez örök tiszteletre érdemes philosophus költőt hozzá hasonló fia *b. Orczy József*, gróf Fekete Jánoshoz intézett epistolájában (Aspasia, 1824. 43. s köv. ll.), ki magát szinte gyakorlotta a költészetben, de munkái még várják a közzétételt (megh. 1810.; emléke az általa alkotott híres kertben látható, melyben jelenleg a Ludovicaea áll).

¹⁾ *Kazinczy Ferenc* szerint („B. Orczy Lőrinc emléke“ Erdélyi Múzeum, III. füz. 174 s köv. ll., kitől vettem e néhány adatot, s hol egy pár érdekes anekdot is áll), 1756-ban jász, kún! és hajdu ifjabból egy lovas ezredet állított.

²⁾ Ugyan e szerint Drezdánál (?) magát megkülönböztette, s Hadikkal Berlinben volt (1757. oct. 16.).

1. A szegény parasztnéphez beszéd.

1756.

1. A kit ártatlanul az írgy kevelység
Vetett kisded sorsra, kiben nincs dicsőség,
Ki második ízen nem tudod atyádat,
S munkáddal szolgálod hazád s királyodat:
2. Sok hasznos polgárból álló díszes község!
Kit becül bölcs, megvét udvari nemesség,
Ó szegény parasztnép! muljon bosszúságod,
Hallgasd, megmutatom a te méltóságod.
3. Mások hízelkednek a fényes nagyoknak:
Én tenéked írok, megvetett csupornak.
Mikor te megnézed urak fényességét,
És hozzájok veted magad szennységét:
4. Írgy mord kedvedből szerencsét átkozod,
Nem tudod, nyomorult! saját boldogságod:
Te vagy, országoknak ki súlyát viseled,
Bőség- s dicsőségét egyedül te hinted.
5. Akár a szerencsés király uralkodjon,
S igaz törvény által népet kormányozzon,

Akár pedig község régi szabadságból
Nem szenved hatalmast, s kiment jobbágy-
ságból.

6. Akár erőszakos nyertes fegyverével
Székét támasztotta kiontott sok vérrrel,
És maga magának adott oly hatalmat,
Hogy törvényt megvetvén bírjon sokadalmat:
7. Te karod, te munkád tartja mind ezeket,
Te adsz királyoknak erőt és népeket:
Sok száz fejedelem sok nemes országnak
Mit adott egyebet vasat a lábának.
8. Nagy háborúk által földet pusztítottak,
Melyet te kezeid plántáltak, arattak:
Akárki mondja bár: aljas a mesterség,
Nem hiszem, sőt tartom, tied az emberség.
9. Te kapád, te ásód, te baltád, gereblyéd,
Lemez vasad, villád, ostorod, és ekéd
Szebben fénylik nálam, mint arany báránka,
Arany kulcs, csillagok, korona, s pántlika,
10. Melyeket szerencse elhány trónus körül,
Kinek csak balgatag, de okos nem örül,

A te mesterséged első a világban,
Eredete vagyon a Paradicsomban.

11. Hát ha a mezőről, kit kezded munkája
Megrakott kékével s fénylik az adója,
Néked hízelkedni bémegey városra,
És szememet vetem csinos utcájára;

12. Nézek felhőt erő házakat, tornyokat,
Benne élő, mozgó, futósó urakat,
A sokféle színben öltözött papokat,
Műhelyeket, drága partékás boltokat.

13. A föld kevélykedik ezen lakosiban,
Fényességét pedig neveti titokban,
Itt minden mesterség vagyon virágjában,
Kincs a kincset szüli, vagy arany folytában.

14. Mert akár van olyan, kit csak a kevély-
ség
Kigondolt, de hasznos az ilyen mesterség,
Akár pedig olyas, kit büszke embernek
Ezer móddal világ tett már szükségesnek:

15. Mind ezen mesterek teáltalad élnek,
Nálad nélkül pedig városok éheznek,
A te kalapácsod zubog vashámorban,
Te zörögsz, csikorogsz lisztelő malmokban.

16. Te simítod amaz erős bálványokat,
Te fejed, te nyrod a szelíd juhokat,
És ha gyoles ing, selyem ruhában járhatunk,
Simább daróc, bársony leplet hordozhatunk,

17. Fonalát lányodnak orsóján pergették,
Te csire társodnak rokkájáról szedték.
Márvány kezded által jó isten házában,
Az arany általad fénylik palotában.

18. És a te csákányod vágja ezt mélységben,
Te mi hívságunkért olvadsz melegségben,
És nem elégedel jót hozni hazádra:
Terjeszted munkádat az egész világra.

19. Hidat versz tengeren, a kincset meg-
hozod,
Kereskedés által mutatod jóvoltod,
Ha a fejedelem földet akar nyerni,
A te fiadnak kell azért perelni.

20. A te csemétéid országok bástyája,
Te vagy a hanyatló trónusnak istápjája:
Akár elbírt hazát tüztől kell menteni,
Akár hív fegyverrel erőt kell kiverni.

21. De kiseded előttem a kevély uraság,
Kinek dicsősége a lusta puhaság,
Ki alszik henyélve szerencse keblében
Mint hasztalan here méhek közepében.

22. Útálom ilyenek veszett gyengeségét,
Csak semmiben tartom kölcsön nemességét,

Bátor fitogtassa aranyas galondját:
Kicsiny élöttem, s elvesztette rangját.

23. Hamis bírák vagyunk, ha másképp ité-
lünk,
És nagy fülu szamárt nyergéről dicséruink:
Becsület abban áll, köz jönak szolgáljunk,
Magunknak másoknak hasznára dolgozzunk.

24. Balgatagság téged, köznép! meggya-
lázni,
Te tudsz országodért mind élni, mind halni.
De még más jó vagyon, ki benned tündöklük,
Mely a nemességben ritkán találatik:
Szelíd ártatlanság tenálad megvagyon:
Vétkek uralkodnak csak a gazdagokon.

25. Gazdagoknak a kincs jóra akadály,
Parasztnak jó erkölcs s igazság osztálya.
A királyok bírnak roppant országokkal,
A nagyok birkoznak sok méltóságokkal:
Te együgyü lévén a fehért fehérnek
Mondod, embere vagy te ígretidnek.

26. Mint tetszik énnékem paraszt egyenes-
ség,
Kit el nem csábított mostani veszettség!
Ennek daróc alatt a szíve tündöklük,
Hasonló a gyöngyhöz, ki sárban feneklik.
Sok te dicséreted, jó lelkü parasztság,
Nálad lakik, múlat még az ártatlanság.

27. A gyilkos kéz akar koronához nyúlni,
Felszentelt fejektől le kívánja húzni,
Vagy békés országot felháborítani,
És a törvényeket zúzni és zavarni:

28. Ily cselekedetben te nem avatkozol.
Árulást, pártütést soha nem okozol,
S ha megtörtént, szélvész téged elragadott:
Akkor is uraknak hajója hordozott.

29. Sőt, ha oroszlanok tigrissel ütköznek,
Orditással hegyet völgyeket töltenek,
Te munkás-hangyácska magad zombikjában
Kuppaszkodol, s élést hordasz garmadában.

30. Köszönöm az égnek e jótéteményét
Hogy meg nem engedte sorsom veszedelmét:
Életemnek rendét oly sorsban ejtette,
Honnan az irigység alább nem vethette.

31. Mert kincs, és gazdaság, s a többi fé-
nyesség,
Születéstől reánk terjedett édesség,
Szerencsés életnek kelepcéit vethetnek,
De alacson rendük messze nem eshetnek.

32. Nem fényes palotán lakik a boldogság,
Arany kárpitok közt több a szomorúság.
Bár nézzünk ezüstölt megrakott táblákat,
Únalom rakja fel ide a tálakat.

33. Hat pompás ló húzza az arany szekeret,
De búskomor nagy úr ablakán tekinget,
Fényes ugyan neve, kit vett ösatyjától,
De ő messze perdült régi jó fájától.

34. S mi haszna, ha szíve nem hajlik ember-
hez?

Keze ki nem terjed a szűrös szegényhez?
Ámbár késérőknek nagy legyen serege,
Kicsiny az ilyenek belső tisztessége.

35. Bár mennyezet alatt dicsérve vezessék,
Térddel, főhajtással utcán köszöngessék,
Ily színes semmiből nem mérem azokat,
Tőlem nem préselnek ők áldozatokat.

36. Többször az ilyenek fényes nyomorultak,
Noha szemcinkre hályogot felhúztak.
Nézd, község, nagyoknak elbágyadt testeket,
Halálos beteghez hasonló színeket.

37. Alig hágtak által harminc esztendőket,
Már is támogatják reszkető térdeket,
A sok gyönyörűség fogyasztja élteket,
Idején és korán töltnek temetőket.

38. Mert az irígységnek forr benne epéje,
Bosszúállásokra törődik elméje,
Fáradván szüntelen terhelő munkával
Gyulladnak vágyódás epező lángjával.

39. És a bársony alatt szív dobogásával
Fedik haragjokat, s közlik barátjával:
Te pedig, jó köz rend, ment vagy mind ezektől
Nem félsz, nem is rettegsz komor betegségtől:

40. Mert munkás fáradság erőt ad tagoknak,
Nem tartozol hinni hazug doctoroknak:
Te zöld gyepen nyugszol, nyújtózol kedvesen,
Az úr bársony párnán virrad keservesen.

41. Láttam én sok nagyot annyira botlani,
A szent szokásokat akarván bontani,
Szívekből kivettek legszentebb neveket,
Nevezni nem mertek fiakat, férjeket:

42. Te pedig egyenlő a régi atyákhoz,
Fiadat bocsátván szomszéd leányához,
Nem félted, nyúlhasson másnak falatjához,
Ki halála után just kérjen osztályhoz.

43. Hány szegény üresen megy el urak
mellett,
Kit a te házában vár jó meleg szeglet?
Kinek ha nem lehet segíteni sorsát,
Zokogod szívedből romlott állapotját.

44. Igaz, nem oly színes, nem csinos te
módot

Életben, beszédben, s a te forgódásod
Nem oly formás, mint a mostani grófoknak,
Srófón járó mozgó cifrázott báróknak:

45. Kik szavakat szokták kettősen ejteni,
Káros hazugsággal a valót rejteni,
És hogy a barátot külsővel csalhassák,
Az álorcát szemek s nyelvekre felhúzzák.

46. Valamint együgyű vagy te ruházatban,
Olyan vagy, és még jobb, beszédben szavadban,
Tiszta, és ártatlan, édes is életed.
Nincs rosszal keverve te gyönyörűség.

47. Szurkos fiacskádnak hamis mosolygása,
Szeretett társodnak cuppant csókolása,
Szép idő, friss szellő, madarak szólása.
Végzik örömedet, s egy tál zsíros kása.

48. Ha az ünnep eljött, füzfa furuglyával
Bélelgszel, danolsz vígan a dudával,
És jó szomszédodnak leülvén padjára,
Mosolyogva nézel ifiak tancára.

49. Végre közelítvén életed vég napja,
Bánat nélkül látod, hogy eljött órája:
Törődött test vígan száll koporsójában,
Lelked emelkedik isten országában:
Úgy van, te a halált nagy szívvel nézheted,
Mérthogy a kisbíró nem gyötri lelkedet.

50. Szabadabb költözöl ez árnyék világból,
Mint nagy úr, ki mézet ivott poharából,
Azonban mint néked, császárnak, királynak,
Ki kell menni egyszer minden halandónak.

51. Még nagy különbség is vagyon elválásban,
Könnyebben száll paraszt mint király a sírban,
Tudod-e, hogy napnak, időnek folytával,
Porod összevegyül uradnak porával.

52. S e hosszas álomban mit használ, ki
váltál?

Kapa volt, kard, királpálca, mit forgattál,
Nem kérlek jövendő: s csakot koronával
Öszvezuárnak, csuklyát vitez sisakjával.

53. Köznép! ne szidalmazd többé a szeren-
csét:

Nem néked osztotta nehezebb bilincsét.
Becsüld életedet, ne félj a haláltól,
Ez a part, hová kell jutni a világból.

54. Boldog a te sorsod, nagy a dicsőséged,
Megmarad, örökös lesz te fényességed.
Mert, minthogy a virtus adja a nagyságot.
A hibák, a vétkek az alacsonyúságot:
A szelid s jó ember király lesz igazán
Így emeltetik fel a füstös kacagány.

2. Nagy urakhoz.

A gyönyörűségek változásokról.

1759.

1. Nagy urak! rabjai a jó szerencsének.
Kik akarattjára mozdúlnak mindenek.

Ti, kik törvényt adtok sok ezer népeknek,
S olykor határt tesztek fejedelmeteknek;

2. Oh nagyok! látom én, mely terhes nagyságtok,
Mely epesztő gonddal folyik boldogságtok,
Mely tétézet bajjal megyen uraságtok,
Szerencse ölében sincsen nyugodástok.

3. Jertek le kis korig magas palotákból,
Hágjatok le büszke márvány tornácokból,
Unalom származott a sok víg lakásból,
Csömör következett hosszú vacsorákból.

4. Már csendes éjtszaka nem ád édes álmot,
Noha a szerencse kincsből rakott halmot,
Megvetette ugyan bársonyból az ágyot,
De megtagadta a csendes nyugodalmot.

5. A tornyos kastélyok, kikből nézegettek,
Tükörös paloták, kikben kényeskedtek,
Nem nyújt esendességet, látom, csak henyletek,
Írigy szerencsének mennykövítől féltek.

6. Mindennapi pompát, tudom, megúntátok.
Annak terhe alatt már elfáradtatok,
Nem tetszik, s keserű sokszori cifrátok,
Illik, az életet máskép fordítsátok.

7. Szükség a változás, tudjátok, mindenben,
Sokszor pihent hívság magános szegletben,
Víg szabadságot is nem szép épületben
Kell keresni, vagon többször a mezőben.

8. Gyakran arany ezüst gyémánt nézésétől
A szem kámpúl, elme retteg dicsőségtől,
Úgy megúnatkozunk szinte a bőségtől,
Valamint csömörlünk sovány szegénységtől.

9. Honnan van, hogy akkor elme vidámsága,
Kit földi javaknak elnyomott rabsága,
Még nem tér, s nem múlik vett szomorúsága,
S más maszlagtól ered annak orvossága.

10. A gyönyörűségnek ez a természete,
Hogyha mindennapi, nincsen édessége:
Változással jó az, ha vagyon mértéke,
Mert máskép keserű, fájdalmas is vége.

11. Boldog! ki úgy lakik festett palotában,
Hogy onnan jó kedvvel tér halászkunyhóban,
Oly víg, oly jó kedvű gulyás karámjában,
Mint volna császárnak kincses tárházában.

12. Boldog! szája ízét ki annyira bírta,
Hogy fogát, kit száz tál éték elvásíta,
S gyomrát, kit édesség nagyon meglágyíta,
Tarhó- vagy máléval ismét gyógyíthatta.

13. Vajki jó! életet néha változtatni,
Hasznos is nagy füstből néha szabadulni,

Mit mondok? szükséges magunkban fordulni,
Távul nagy csörgéstől magunkat vizsgálni.

14. A ki maga magát kívánja meglátni,
Emberi hibáit jobbra változtatni,
Annak a sereget távulabb kell hagyni:
Így lehet vétkeit magáról lerázni.

15. Történetből nem lesz senki csak félben jó,
Bajjal vezetetik a dülögő hajó,
Mely minden kis széltől ingadoz, és hajló,
Főkép ha kormányos nagy félénk, vagy gyarló.

16. Tekéletességet belső utközettel,
A fő bölcseséget mély elmélkedéssel
Érjük el, de sülyed hajó révésszekkel,
Kit vágyódás ragad egyenlő szelekkel.

17. Nem hibáz jutalma pedig a munkának,
Hasznos a fáradság saját gazdájának,
Nyugodalmat szerez ő önnönmagának,
Véget vet elméje háborodásának.

18. Valamint egészség kedvesebb azoknál,
Kik már hónapokat töltöttek orvosnál:
Így gyönyörűségek edesebb olyaknál,
Kik megfordultak már esendes gulyibáknál.

19. Ide tehát hozzám, boldogok serege!
Mind két nemnek jöjjön ifia s örege,
Kiket környülfogott szerenese fellege,
S unalmasnak látszik jók egyenlősége.

20. Íme tavasz eljött, a mező zöldellik,
A fa bimbójából ékesen virágzik,
Föld ekességiben majdan felöltözik,
Kis költséggel boldog lehet, kinek tetszik.

21. Mit használ, hogy hosszu reménységtől
függünk?
Annak bizonytalan jóvótától csüggünk?
A jövődöt isten elrejté mitőlünk,
Elég, ha sorsunkkal ma, mint lehet, élünk.

22. A jövőt hagyjuk rá, úgy is bizonytalan,
Nem léssen ő rólunk soha is gondatlan,
Bátor a szerencse léssen állhatatlan,
S tőlünk visszakéri javait váratlan.

23. Mind jó, mind gonosz sors illik az emberhez,
Egyaránt van jussa mindennek ezekhez,
Ma hozzám, de hónap jut ismét Péterhez,
Útazik szüntelen gyarló földiekhez.

24. Ha hozzám érkezik, nem üzöm magamtól,
De ha szárnyát veri s készül hajlékomtól,
Eresztem, nem csüggök adakozásától,
Jobb sorsot veszek ki saját iszákomból.

25. Nem is reménykedem, hogy ismét ve-
gyen fel,

Lassan takaródzom jó szegénységemmel,
Béfedem fejemet ép emberségemmel,
Örömem vegyítve ninesen félelemmel.

3. A magyar hazának.

1757.

1. Föld! kinek határát az isten őrzötte,
Hogy háború lángja csak nem is érhetze,
Békességben a sok veszeltyt távul nézte,
Szabadság, áldomás, bőség ékesíte;

2. Föld! kit a jó isten minden változástól
Megmentett, fegyveres kéznek rontásától,
Ki nyertes tábornak nem félsz haragjától,
Sem erőszakosnak rád rohanásától;

3. Mondd meg, édes hazám! istennek kegyel-
mét
Ismered-e valyon, különös szerelmét,
Látván sok népeknek szörnyű veszedelmét,
Egyéb országoknak sűrűn vett sérelmét.

4. De miért kérdezlek? ám látod miképen
Népek a népekre toldúlnak szüntelen,
A tábor tábort üz hegyeken, völgyeken,
Mint árvíz, úgy szakad erő erő ellen.

5. Lásd meg, ím a mezőn, melyen sok ke-
resztet
Rakott szántóvető, most temet testeket,
Réten, kin takartak volt sűrű rendeket,
Most gödörben hánnak felpuffadt dögöket.

6. Vad vagy, ha mind ezek szemedben nem
tűnnek,
A sok jajgatások, melyet eresztenek,
Elrabolt városok, felprédált vidékek
Könyveket, zokogást, szánást nem préselnek.

7. Vedd észre sorsodat, szemlélvén ügyöket,
Boldog csendességben te mivelsz földeket,
És danolva kapálsz sok fűrtös töveket,
Nyájas mulatsággal szedsz szép gyümölcsöket.

8. Nem félsz, hogy fegyveres házadból ki-
zárjon,
Kertedben behágván marhástúl elhajtszon,
Eltakart keresményt boldotból kihozzon,
Prédáló portázó jól meg is botozozon.

9. Vagy hogy elpusztulván elhagyjad há-
zadat,
Már öregségében idősebb társadat,
Kedves gyermekidet és rokonságodat,
S házról házra vigyed üres tarisznyádat.

10. Mely nagy dicséretet kell adnod istennek,
Ki kezétől mentett fene fegyveresnek,

Hét száz hold napja múlt, hogy az ellenségnek
Táborra nem érte határit földednek.

11. Nincs buzgó szíveknek oly ajtatossága,
Nincs szelíd lelkeknek oly nagy buzgósága,
Kit nem érdemelne az isten jósága,
Nagy ezen vett jókért lelkünk adóssága.

12. Ily jódat esmérvén adj hálát az úrnak,
Szánakodjál sorsán felebarátodnak,
Szíved égben emeld, keresztyén világnak
Mennyből kérj oly jókat, mint vagyon ma-
gadnak.

13. Meg ne szűnjön nyelved zengeniéneket,
Háláadó szívből mondj víg dicséretet,
Emelvén felfelé nem véres kezedet,
Engeszteld, mint lehet, a te istenedet.

14. Mondd: „Uram! ne keverj mérget pohá-
radban,
Népekre ne ontsad azt bosszúságodban,
Ítéletet reánk ne tégy haragodban,
Ez álnok világot ne veszejtsd bosszúdban.

15. Hogyha csapásiddal mutatod hatalmad,
Bosszúságodban is ne müljön irgalmad,
Eléggé tündöklött már véres pallosod,
Ne terjedjen, kérünk, vas vessződ s csapásod.

16. Haragodtól ugyan pokol és menny resz-
ket,
De bűnöst, ki megtér, soha el nem veszted,
Ez reményes szívből vigasztalást ejtett,
Mivel kegyelmedet gyakran ismértetted.

17. Parancsolj tehát már véres pallosodnak,
Hüvelyében térjen, mondd a királyoknak,
Hamar békességet népeknek adjanak,
Háláadó szívvél előben álljanak.

18. Néked pedig, hazám! kinek határában
Boldogság és bőség virágzik javában,
Tovább is, kívánom, isten hatalmában
Részessülj, örvendezz, maradj áldásában.

4. A bugaci csárdának tiszteletére.

1. Csikósok oltárja, juhász kápolnája,
Betyárok barlangja, ringyóknak tanyája,
Bolhák, egereknek, bekák palotája,
Dongó légy, darázsok, szúnyogok bárkája!

2. Ki tett téged ide világnak csúfjára?
Ki állítottott fel sok gazdák kárára?
Nem vagy te vendégház koresma formájára,
Sem jövő, sem menő útasok hasznára.

3. Négy rongyos fal, kémény, egy csikorgó
ajtó,
Bogarhátú fedél, nyitva mint akasztó,

Egy földlyuk melletted, ott van a csábitó:
Előtted leásva áll egy vastag bitó.

4. Nem a kormos bogrács, ki büdös tűz-
éktől,
Nem két szurkos fazék, ki zsíros dögbéltől,
Hoz neked vendéget alsó felső széltől,
Ijesztenek ezek a te cégéredtől.

5. De mikor fergeteg támad a fellebben,
Zúz vagy havas eső áztat köpönyegben,
Villámlás, csattanás, rettent nyárközépbén,
Te hozzád sietünk, szállást kérünk szépen.

6. Akkor nem eserélnék az Aranyos Sasért,
Nem perlünk gazdával a jobb numerusért,
Noha nem szaladnak eltévedt kulcsokért,
Megnyugoszunk benned, nem adnák egy vár-
ért.

7. Bizony nagy hívság van a sok építésben,
Az ország elmerült ezen betegségben,
A ki lakni akar igaz csendességben,
Szívét szorítsa be kisebb kerítésben.

8. Egybenragadt falak hosszú menedéke,
Sétáló folyosók, paloták mértéke,
Nem gyönyörűségnek sokszor a vidéke,
Inkább gond és bűnnek széke vagy rejtéke.

9. Együgyü eleink egy tálhoz ültenek
Asztalnál, egy házban együtt megfértenek,
Nem kárpitos ágyat, ponyvát kerestének,
Együtt feküdtenek, fel együtt keltenek.

10. S akkor közelebb járt az igaz barátság,
Atyafi szeretet, jó kedv és nyájasság,
Most hogy hozzánk bejött kölcsönös cifraság,
A szín megmaradt, eltűnt a valóság.

11. Sok vár, kastély vagyon már boldog ha-
zánkban,
A hol patkós esizma nem hág palotában,
Van ház, hol a gazda megáll pitvarában,
S bémenni ha akar, öltözik kapeában.

12. Sem haszon, sem szükség, sem alkalma-
tosság
Az ilyen épület, ez csak merő hívság,
Sem ház, sem kalitka, cifra nyomorúság,
Minek készítettett ilyen mulandóság?

13. O csárda! becesebb nálam te szegleted!
Béfogadsz, negyven is sokszor a vendéged,
Jobb szállásom vagyon nékem temelleted,
Szükségben nyugovást király is lel benned.

14. Maradj tehát békés, pusztá közepében,
Kecskeeméti kenyér süljön kemencédben,
Kőrösi bor bőven keljen a pincédben,
Sok utas nyugodjon faladnak tövében.

5. Horác X. éneke a II. k.

Licine! hajódat ne ereszd a mélyre,
Közel se vezessed a partnak szélére,
Ott a széltől hamar elragadtathatol,
Itt a kőszikláktól öszvezúzathatol.

Az arany középbén vagyon a boldogság,
Jobban élünk ebben, gondos a méltóság;
A szalmás alházban találás nyugodalmat,
De fényes udvarban lelsz csak aggodalmat.

Magas tölgyeket vér felhőkben rejtett tűz,
Ment attól alacson völgyben terepély fűz,
Nagyra emelkedett fenyőt tör forgószeél,
De attól hajlangó gyenge nádszál nem fél.

A jó s gonosz sorsra jól elkészült ember
Meg nem ijed, bátor habozzon a tenger.
Nem puffad a jóban, de bízik gonoszban,
Tudván, hogy sokáig nem marad egy nyomban:

Mert egy isten adja a nyarat s a telet,
Szomorú dér után eljő a kikelet.
Szoros szerencsédben mutass bátor szívet,
Változó ügyedben el ne ejtsd kedvedet.

És vigyázz, ha igen jól folynak dolgaid,
S szerencse szelével telnek vitorláid;
Szedd össze, ne engedd sebesen ragadni:
Könnyebb gyengén úszó hajót kormányozni.

6. Hívságok megvetéséről.

Házamat nem ékesíti
Arany, s márvány nem keríti
Tornácát oszlop rendre:
Falát nem Raphael írta,
Nem is Martin símította,
Nyugszom még is kedvemre.

Nem korona, nem egy ország,
Nem kettő, sem egész világ
Adhat annak eleget:
Kit vágyódás elragadott,
A kívánság megbődített,
Mind nagyobbbat emleget.

Oh mely biztosan nyughatom!
Elmémet mint vídamítom,
S mért búsnítám szívemet?
Jó az isten, el nem veszthet,
Ő táplálja a verebet,
Ő vezérli életemet.

Fúrj át hegyet, tölts völgyeket,
Szoríts össze mély vizeket,
Tíz országnak hatalmát
Vedd meg: szerezz nagy tér földet,
Pazarolj el sok ezreket,
Mutasd magad nagyságát.

Állíts össze táborokat,
Rabolj, dúlj fel országokat,

De vég napodra nézzél :
Mert nagyságod csak mulandó,
Úr, mint szegény csak halandó,
S erről megemlékezzél :

Hogy más helyre kell költöznünk,
Más kincs az, kit kell keresnünk,
És itt minden csak hívság :
Más vezére nincs lelkünknek:
Isten célja az embernek,
Ő az igaz boldogság.

7. Világi tekintetek megvetéséről.

Oh kedves pusztaság !
Csendes magánosság,
Oh mely igen szeretlek !
Király irígyelne ;
Nagy úr is kedvelne ;
De ők töled rettegnek.
Ártatlan mulatság,
Egyenlő boldogság
Benned van, más mit kérjek ?

Udvari ministert,
Tettetésben mestert,
Akár hogyan nézzek bár :
Tagja nincs kötözve,
Még is le van tüzve,
Olyan mint bézárt madár.
Király szólítását
Várja, mosolygását,
Hol száll, hol mász, mint bogár.

Sok bosszúságot fűz,
Csúf bizelkedést űz,
Forog illetlenségben :
Ugat király ebe,
Morog ő is vele.
Hogy maradjon kedvében :
Ez, a mi élészti,
S már fél, hogy elveszti,
Elhervad reménységben.

Némely éltét adja,
Jóságát elhagyja,
Csak két róf pántlikáért :
Nem tetszik szabadság,
Inkább fényes rabság,
Kit eladott egy kulcsért,
Egy varrott csillagért,
Arany báránkyáért :
Gondolja, hogy jól esérelt.

Nincs cifrább fényesség,
Mint fő hadi tiszttség,
De ezt nagy áron veszik :
Szárason, tengeren,
Hegyen, völgyen, téren
Ezt lehegve keresik :
Hideget, meleget
Szenvednek eleget,
Gyakran meg is kergetik.

Csontját ölöm törte,
Testét elgyötörte,
Dicsőséget keresvén :
Lobbant álgýú tüze,
Kénkőves csúf bűze
Útját meg nem térítvén :
A fehér mentéért,
Hármas paszamányért,
Haláltól sem rettegvén.

Szemfényvesztő jelek,
Hívságok mind ezek !
Annyira mit gerjedel ?
Sem egy, sem a másik,
Bátor igen fénylik,
Íly munkát nem érdemel.
Nincs itt a valóság,
Az igaz boldogság,
Jobb útból ne tévedj el.

Sok nyomorúságot,
Nyughatatlanságot
Elfordíthatsz magadtól
Ha dicsőség szelét,
Nagyoknak kegyelmét
Nem vadászod bolondúl.
Magaddal múlatni,
Világtól elfutni,
Tanúlj, élhetsz boldogúl.

8. Nagyság és szeretet egyben- vetése.

1760.

Bolond kevely polgárokon
Uralkodó felsőség,
Ah szerenese! nem engedem,
Tied légyen elsőség,
Becsületre vigyázás kell,
Nagy rabság a büszkeség,
Hírért, névért, a nagyságért,
Izzad fárad erősség.

Phylliskémet clejében
Teszem minden kincsednek,
Szeretetét feljebb viszem
Minden ígéretednek.
Te iramló kedvesség
Maradjon híveidnek,
Kik nem érzik édességét,
Lángadozó szíveknek.

Reménységben elhervadni,
Várni a bizonytalant
Nem illendő nemes szívhez,
Tészen ez boldogtalant.
Te érdemet öszvekeversz,
Boldogítsz háládatlant :
Phyllis szíve nem szerethet,
Nem becsül állhatatlant.

Néked azért, és csak néked,
Phyllis adom szívemet,

Csak egyedül szépségednek
Szentelem életemet,
A királyok írgykedve
Nézzék dicsőségemet,
A királynék írgy szemmel
Lássák dicsőségedet.

Szeretsz engem, én tégedet —
Ez az igaz boldogság,
Minek nékem, téged bírván,
Egyéb kincs és gazdagság?
Égig menni, tündökleni,
Világban csak boldonság:
Hívvel bírní, nála lenni,
Ez az igaz királyság.

A szerelmes gerlicécske
Magát titkon mulatván,
Ágak között madaraknak
Királyát megsajdítván,
Látta mint ment a táborban
Madarakkal harcolván,
Azt levervén, ezt kergetvén,
Erejét fitogatván.

Ezt előzi sebességgel,
Ezt győzi erejével,
Harcol, kapdos, viaskodik,
Sokat megrúg körmével,
Vadlúd, kácsa, búvár, sáresa
Szaladnak seregekkel,
Varjú, szarka, holló, csóka
Ott hagyják félelmmel.

Maga marad saskeselyű,
Felmegy a fellegebén,
Kevelységgel emelkedik
Majd harmadik egekben,
Sem udvara, sem jó társa
Nem jöhet elejében,
Komor kedvvel ereszkedik
Egy halom tetejében.

Mond gerlice: nem írgylem,
Jó sas! te nagyságotad,
Tartsd magadnak rettegető
Büszke méltóságodat,
Mutasd bátor, kinek tetszik,
Felpuffadt hatalmatad,
Erőszakos dicsőséggel
Esmértessed sorsodat:

Mikor én a száraz gallyon
Éneklek keservesen,
Türjt, türjt mondok, hallja társam,
Oda repül csendesen,
S azon vagy, vigaságra
Engem felébresztessen,
Együtt járjon, együtt légyen,
Mindég velem lehessen.

Én is mondom, királyoknak
Maradjon a dicsőség,

Nékem nem kell hatalommal
Meghódított erősség:
Próbált hívnek szeretete:
Ez a kívánt édesség,
Azzal együtt élni, halni,
Mindennél jobb nyereség.

9. Szerelem és bor.

Tudod-e, jó pajtás! miben áll boldogság?
Vagy hol találtatik a kedves mulatság?
Nincs a cifra várban, nincs a nagyságoknál,
Sok cselédű pompás főméltóságoknál.

Ott nincs, hanem vagy, hol kicsiny zörgéssel
Élnek az emberek egy szeretett széppel.
Mi kell ehhez egyéb hanem egy jó barát,
Ki víg kedvvel reám köszönje poharát.

Hát ha hunyorított szentől távol esvén
Cicámat oldalom mellé leültetvén
Mézesmáli mustot tölt mázos kupában:
Nemde boldog vagyok mint császár Chinában!
Esküszöm az égre, babuskám! szeretlek,
Esmérd meg szívemet, hív lések, míg élek.

Bár messék el Párcák életem fonalát,
Adsza kacsót, íme tartuk a parolát,
Nem akarom, éltem hosszúra terjedjen,
Mit használ, hogy hajam őszszel keveredjen.

Szerelem s jó barát nélkül az öregség
Unalmas, szomorú, keseredett vénség;
E kettő érdemli úgy-e az életet?
Adjál, pajtás! adjál igaz feleletet.

10. Generális Beleznainak.

1. Miklós! hivatalban kenyeres pajtásom,
Kötött vérség által én kedves rokonom,
Hajlandóság szerint pipás kártyás társom,
Életnek módjában egyező barátom!

2. Jer velem, menjünk ki együtt a pusztára,
A szöke Dunának homokos partjára,
Bétérhetünk onnan kedves lakásodra,
S ha tetszik, felmászunk úrbői halomra.

3. Ím a tavasz eljött, kikirics virágzik,
Szántók nótájokat vígan fityerészik,
Pacsirták magasról a napot köszöntik,
Darvak is elhagyott táncokat már kezdik.

4. Legkedvesebb része ez az esztendőnek,
Alkotó rendelte ezt gyönyörködésnek,
Boldogtalan a ki édességét ennek
Nem érzi, s nem tudja hasznát kikeletnek.

5. Hagyjuk el városnak lármás zúrvavarját,
Nagy uraknak tágas fényes palotáját,
Ezeknek epeztő gondos mulatságát,
Csácsogó dámáknak henye társaságát.

6. A sokaság között, hidd el, gyönyörűség!
Nincs nékem, néked is tetszik a csendesség,
Páros társaságban vagyon az édesség,
Ott van gyönyörűség, hol van az egység.

7. Nem pénzen kell venni elme vidámságát,
Nem áron, nem kincsen szívnek vigaságát,
Az öröm ingyen jó, s annak társaságát
Szereti, ki tudja becsülni jóságát.

8. Tudod úgy is, ötet nem pompás házaknál,
Nem a méltóságtól felpuffadt nagyoknál
Kell keresni, bétér és mulat viskóknál,
Hol kapus nincs, strázsza nem áll az ajtónál.

9. Nagyoknak a piros hajnal fel nem virrad,
Öröm napkeletkor reájok nem árad;
A hold járásában hasztalanul fárad:
Harmatnak gyémántja nálók nélkül szárad.

10. Csergő patakoknak suttogó folyása,
Álmatlan rigónak füttyülő szólása,
A fülemülének zengő császcsgása
Nékiek nem tetszik, sem kutak forrása.

11. Az árnyékos völgyek nékik nem nevet-
nek,
Zöld halmokban fákbak nem is gyönyörködnek,
Virágos réteken le nem telepednek,
Ilyes mulatságot sem mire becsülnék.

12. Menjünk tehát, Jancsit vigyük el ma-
gunkkal,
Ő is kedvesebben mulat barátokkal,
Kik nem birakoznak mély hivatalokkal,
Hol érdemet mérnek nagy titulusokkal.

13. Te, ő, én, mi hárman ha együtt lehetünk,
Szöllődnek tövében letelepedhetünk,
Vastag szakácsodnak főztéből ehetünk,
Bécs, London, Párisnak dolgán nevethetünk.

14. Kedves volt bölcseknél hajdant magá-
nosság,
Hová nem férhetett kevélyes gyanúság,
Mit lestek, kerestek: volt arany szabadság,
Ebből állott nálók az igaz boldogság.

15. Ez volt a szülője sok jeles munkának,
Ez oka kezdete hasznos gondolatnak,
Ez volt tanítója ama tudósoknak,
Kik törvényt regulát adtak a világnak.

16. És így, ha valaki magát jobbtáni
Akarta, ki kellett nékie utazni,
Zörgő városokból ki kellett maradni,
Ki másnak magának akara használni.

17. Látván durvaságát Seneca Nérónak,
Hibáit hívságit Róma városának,
Büszkeségét gyáva komor polgároknak,
Hanyatlását hadi papi nagyainak,

18. Öszvérét nyergelte, ment Nomentánum-
ban,
Flaccus kiballagott kies Tarentumban,
Cicero bújosott Tusculánumban:
Nagy lelkek nyugodtak paraszt majorokban.

19. Édesebb volt nálók a kisdet vacsora,
Melyet a kertésznek maga tett asztalra,
Nem vágytak háromszor újított táblákra,
S üveg darabokból épített tornyokra.

20. Ugyan is tekintsd meg az ó s új világot,
Élőknél nagy becsben lévő s volt hívságot,
Birtokot, életnek módját, uraságot,
Nem találsz örömet, inkább csak aggságot.

21. A nagy urasághoz nagy teher köttetett
Bú, gond méltósággal öszveszövettetett,
Fáradtságban nagy tisztelel merítettett,
Szomorú epeztő sorsban kevertetett.

22. Mennyi küszködése van fejedelmeknek,
Mennyi ezer baja koronás fejeknek:
Jobb dolga van, elhidd, te vincellérednek,
Mint sok csillagoktól fényes hercegeknek.

23. Nagy úr kedvetlenül kél fel az ágyából,
Köszöntök serege omlik pitvarából,
Sok olyan jó hozzá, kit utál gyomrából,
Ki nem törülheti ebédlő listából.

24. Innét van, hogy többet sorsával küsz-
ködni
Látsz, egész éltében akar menekedni,
De nehez már felvett útjától eltérni,
Vagy veszt, vagy nyér, felsőbb polcra akar
férti.

25. Közép szerencsében vagyon a boldogság,
Főkép ha kötve van ehez a szabadság,
Felette valóban nincsen állandóság:
Nem függni senkitől, csak ez a királyság.

26. Horátius mondja, higyük el szavait,
Ő is megismerte világ játékeit:
Úgy tartja, ki nem fél, ki semmit nem abít,
Ily élet egyedül, más nem is boldogít.

27. Nézd Gábort, mint megyen mély gon-
dolatjában,
Csüggött fejfel lépven tévelyeg városban,
Kihez akart menni, nem tudja, ajtóban
Megütötte fejét, úgy tért az útjában.

28. Mivel nagy jószágot akarna szerezni,
Búsul, minő móddal lehessen megnyerni,
Minemő fortélylyal régi vért kiverni,
Sok füstös papírost hasztalanná tenni.

29. Ha keresmény igaz, szép annak birtoka,
Főkép ha nincs benne szegénynek az átka,
Mert elvész fortélylyal megejtett partéka,
Állandó ellenben jól szerzett falatka.

30. Nevesd azért bízvást szomszéd javaslását,
Ki szent-Györgynap-tájban kezdvén kompo-
lását,

Soha el nem végzi határok hányását,
Üres tarisznyával kiüzi sok társát.

31. Ha szabadságban élsz csendesen háza-
d-nál,

Számot nem tartozol adni a bírénál,
Pered nincs a két nagy királyi táblánál,
Boldogabb vagy, Miklós, perui királynál.

32. Határos az öröm, igaz, a bánattal,
De nem avatkozik pörben ő azokkal,
Kik józanon tudnak élni ömagokkal,
És nem birakoznak mulandó javakkal.

33. Józsefet se kövesd, ki ül hintájában,
Harminchat vendéget húz mindjárt nyomában,
Pompás vacsoránál mulat majorjában,
Éjtszakáját végzi kártyaforgatásban.

34. Mért ment ki? kérdezed. Virágok sze-
meit

Látni? ébresztetni vendégek szíveit?
Nem! de üresíteni azok erszényeit
Kívánta, s elnyerni új souverainjeit.

35. Mint valaha bolond Istók Debrecenben
Bétekintett, kiment Ferenc a kertében,
Unalom elfogta, mert kerítésében
Királyt nem láthatott, béjött nagy sebtében.

36. Ez sem nekünk való, maradjon magának,
Áldozzon, mint tetszik, kevély bálványának,
Máskálva bókoljon király szolgájának,
Temjényezzen térden császár udvarának.

37. Nem úr, elhidd, nem tud a világgal
élni,

Néki árnyéktól is kell gyakorta félni,
Minek erről többet tenéked beszélni?
Elég, nem fogunk mi ezekkel cserélni.

38. Együgyü barátság nálunk uralkodik,
Hamis szív, csalárdság házunktól távozik,
Szeretet kötele szentül megtartatik,
A hímes, a cifra, nagyokra hagyatik.

39. Távul az irígység: nem Antal jószágát,
Nem Ferenc kucsmáját, vagy Lajos tárházát,
Nem Gyurka felségét, sem Károly hatalmát
Kívánjuk, nem András függő pántlikáját.

40. Sorsunkkal békések azon egyezhetünk,
Ha tetszik istennek, így folyjon életünk,
Közép szerencsének javát adja nekünk,
Nagyobbat cifrábbat hártsa el tőlünk!

41. Ezt hűnyorgó szemmel az irigy nézheti,
Elragadott boldog még sem nevezheti,

A büszke tekintet csúfnak nem teheti,
Kicsiny gazdájokat boldogul rejtheti.

42. Oh, Miklós! tovább is maradj jó bará-
tom!

Megegyez teveled minden gondolatom,
Veled a zöld gypen kedvemre nyughatom,
Én is a várostól örömet távozzom.

43. Légy boldog tovább is szép s jó asz-
szonykádánál,

Pereid múltjának királyi táblánál,
Cifra tehenidet számláld a tanyánál,
Fözetess jó tarhót gulyás taligánál.

44. Csinosítsd kertekkel a sovány homokat,
Ültesd bé szőlővel a kopasz halmokat,
Nevelj erdőt, tölts bé halakkal tavakat,
Nevesd velem együtt a büszke urakat.

45. Szánts, vess, ültess, kapálj, forgasd a
baltádat

Drága Vénuskáddal dúdold a nótádat,
Szeresd, meg ne vessed régi barátodat,
Mutasd még tovább is hozzám jó voltodat.

11. Bessenyei Györgynek,

midőn jó barátja visszaküldené a vallás iránt habozó irásait.

1. Mélyen gondolkoztál isten munkájáról,
Sokat elmékedtél természet titkáról,
Tengert, eget, földet megfogni akartad,
Fárasztó munkában életed folytatad.

2. Mojszes irásának egyedül nem hittél,
Igazságot újabb könyvekben kerestél,
De, látom, célodat még is el nem érted,
Mindenek homályban maradtak előtted.

3. Vizsgáltad szorosan világ állapotját,
Kívántad esmérni csodás alkotmányát,
Földi bogár, mennynek dicső fellegében
Repülvén, borúltál urad elejében.

4. Leszállottál onnand pokol kapujában,
Visszatértél ismét földiek sorjában,
Zsidó, görög, deák írók csoportjában
Megnézted mit mivel Plútó barlangjában.

5. Ezekről pártulván juttál több népekhez,
Anglusok, franciák, szelfid németekhez,
Hallgattad vigyázva kérkedő bölceit,
Álmétkodva nézted mesés isteneit.

6. Ahrimánt, Ormuzdot, perzsáknak Bráhmáját
Poéták apjának isteni csordáját,
Gyözedelmes Róma cifra pantheonját
Láttad, és csodáltad emberek bálványát.

7. Aegyptus homályán, Delphus szigetében,
Ammon templomában, Sybillák könyvében,
Tágusnak partjától Fekete tengerig
Hitvallást kerestél, Rómától Benderig.

8. Salamont nem értéd, Ezdrást megvetetted,
Jézus Sírák fiát kacagva nevetted,
Prófétákat álomlátóknak nevezted,
Evangelistákat egymásban vesztetted.

9. Pope, Leibnitz, Wolff, Burnet, Voltaire,
Confucius,
Melanchthon, Calvinus, Luther, Helvetius
Nem tettek eleget elmélkedésnek,
Vége nem lehetett kéteskedésnek.

10. Tridentomi gyűlést, római Vaticánt,
Dordrecht zsinatot, a stambuli divánt
Hallgattad, s megmérte muftit a pápával,
Dervist, oláh batykót, indus braminjával.

11. Térj meg, jó barátom! e sok vizsgálás-
ból,
Semmi haszon nem jön reád e munkából,
Mojzses könyve nélkül világ setétben áll,
Ennél jobb vezetőt halandó nem talál.

12. Hadd inkább azt helyben, mit monda
népének,
Jó törvényt hozott ő nyakas nemzetének,
Mely ha nem illik is e cifra időkre,
Illett zúgolódó pártos emberekre.

13. Hidd el, nála nélkül istent meg nem
leled,
Természet homályban rejtezik előtted,
Mert noha együgyű s formátlan írása,
De erős és velős beszédje s mondása.

14. Zerdusnál kerested földnek születését,
Chaos tojásából várván kikelését,
Lested, mint lesz világ semmiség magvából,
Tűz, föld, víz, levegőégnak zavarjából.

15. Bár Plátót kérdezz az első Vagyonról
Ő is csak hebegve beszél e titokról,
Az univesumot ködös elméjében
Morzsolván, megláttad, mit szült jó kedvében.

16. A mit Newton monda világ tengelyéről,
Forgó föld, álló nap nyomó erejéről,
Locke mit ír emberek nagyságos lelkéről,
Te esútot állítál hímes költéséről.

17. Hová vitt kétséged mélység fejtezésében?
Elmerültél titkok setét rejtekében:
Mit nyertél? maradtál bizonytalanságban,
Elmédet keverted nyughatatlanságban.

18. Régiebb, mint újabb, bölcssek kere-
géltek,
Csalóka tudományt minékünk beszéltek,
Most már, hogy elmúltak, minket setéségnél
Hagyván, vakoskodunk habozó kétségnél.

19. Én is ifionta oly úton indultam
Mint te, mindeneget megfogni akartam,

De látván hogy sok van, mit isten embertől
Elrejtett, elhúztam magam a veszélytől.

20. Valaki az istent megfogni akarta,
Azt nagy dicsősége leverte s aláza:
Ki a természetnek csodáit vizsgálta,
Csombókjának végét sehol sem találta.

21. Gyors elme küszködik, gyenge csak bo-
torkál,
Gyáva álmélkodik, a furcsa sétikál,
Ostoba kínlódik, vakmerő nem hátrál,
Nagy elme bizonyost választ, s abban megáll.

22. E légyen hát vége rövid beszédemnek:
Régiségben Mojzseset válaszszuk vezérnek,
Baylt, Voltairt, Spinózát vessük a gályára,
Vigyék spanyol király autodaféjára.

23. Nem mondom azonban: elhadd görö-
göket,
Megvesd a jelesebb római bölcseseket:
Ezek tudományt nyitották ajtaját,
Gondolni szoktatták Ádám maradékát.

24. Zeno, Epikurus, Sokrát, Diogenes
Tanítások után lett ember egyenes:
Polgári erkölcsöt, szelíd emberséget
Ezektől tanultunk, s vetniünk vitézséget.

25. Íme visszaküldöm zákányos írásod,
S azt mondom, barátod, verselő pajtásod:
Hagyj fel mély dolgoknak szoros fejtezésével,
Múlsad inkább időd erkölcs festésével.

26. Országlásnak módját hadd böles kirá-
lyokra,
Vallást, hitnek dolgát a tanult papokra,
Ostoba világnak cáford rosz szokását,
Húrold bujaságtól eredő romlását.

27. Gyógyítsd polgártársad közös nyavalyá-
ból,
Mely reá ragadott kincs kivánságából:
Oktasd szelídségre hazádnak lakosát,
Mutasd vakmerőknek a bíró pallosát.

28. Hadd el ködös füstjét ama nagy város-
nak,
Melyben becse nincsen a magyar okosnak:
Jőj le a sík földre, tanulj majorkodást,
Henye tudósokra hadd az okoskodást.

29. Leibnitz, Plátó, Newton oda nem vezet-
nek,
Hol nap, hold, csillagok, planeták erednek;
Üsd fel sátorodat a Tisza partjára,
Ott emelkedj, ott írj hazádnak javára.

30. Szegény magyar! későn jött fel játszó-
helyre,

Hol koszorút kötnek poeták fejére,
És így jobb önéki szomorú nyelvvel
Rejtezni, játszszon ő inkább elméjével.

31. Ha ki bölcseségnek szent sekrestyéjében
Bejutott, tanítson mást, s úgy dicsekedjen:
Mert ki azért tanúl, hogy csak vetekedjen,
Szükséges, maga is végre vetemedjen.

31. Jőj hát, megmutatom, melyik a jobb
szántás,
Mint megy a kaszálás, melyik szebb aratás,
Mely földön vess zabot, árpát, kölest, búzát,
Mint nevelj kost, bikát, kant, ártánt, paripát.

32. Nem messze házadtól léssen tokaji hegy,
Kinek édes mustja világra széljel megy,
Ott emelj délszínre pásztori gunyhócskát,
Szopogass jó kedvvel kétszer szűrt borocskát.

33. És midőn nap tűnik pompás sugárjával,
Setétség bévonja földet fátyolával:
Te akkor adj hálát természet atyjának,
Valld ötöt föld, tenger, mennyország urának.

34. Dicsírd így istened kised vacsoránál,
Nyugodj el csendesen szőlődnek lábánál,
Mondván csak susogva Sálem királyával:
Be kicsiny az ember mély tudományával.

BESSENYEI GYÖRGY.

1742—1811.

GALANTAI ÉS BESSENYEI BESSENYEI GYÖRGY, egy hajdan nagy fényű ház ivadéka ¹⁾, Bercelen, Szabolcs vármegyében 1742-ben ²⁾ született. Atyja, bár meglehetősen vagyonú, de sok gyermekkel levén megterhelve, nem sok gondot vagy költséget fordíthatott György nevelésére; s így történt, hogy a pataki collegiumban a „syntaxis“ig iskolázott fiút tizenhárom éves korában (1755) otthon tartotta, hol egy évig még házi oktatást nyert (a predikátor vagy mestertől), de az is megszűnván, négy évig hevert, miután sem Patakon, hol azon időben a tanítás lényege classicusok recitáltatásából állt, a nélkül hogy a tanuló azok értelmébe és szellemébe beavattatott volna, sem otthon, hol deák gyakorlatoknál egyebet nem csinált, valami életrelvő s elmét gerjesztő ismeretekbe be nem vezetett volt ³⁾. Ekép elhanyagolva ismeretekben s erkölceiben csinatlan ⁴⁾ volt a különben legszebb magyar típusú ifjú ⁵⁾, midőn az 1760-ban újon felállított m. kir. testőrseregbe bejutott. Tizenkilencedik évébe járt, s nem tudott németül, huszonhárom volt, s nem franciául ⁶⁾; a deákat rég elfelejtette, magyar olvasmányai nem hatottak túl a ponyvairodalomra. De a legkedvezőtlenebb előzmények is a nagyra törő elmét el nem fojthaták, csak parlagon hagyták volt. Bécsben ez új világ, a műveltség művei, a szebb társaságoknak, a mikben állásánál fogva bejáratos lön, tanulságos és egyszersmind igénylő hatása elmaradottsága kínos eszméletét deríték fel benne, s a haladás végtelen sovárgásával tanulásnak állt. Nyelvek, bölcsészet, történet és irodalom voltak nappali és éjjeli tanulmányainak tizenegy évig tárgyai; szinte kirekesztő közege a francia irodalom. A világos eszű ember hasonlítottatni kezdett, s világos tudatára jutva nemzete szánandó elmaradásának, ifjúi tüzzel s férfias erélylyel társait egy új magyar irodalom megteremtésére, pártolására, élleszteti, hazájabelieit buzdító levelekkel felkeresni, maga, s vele és utána mások, dolgoztatni; míg végre 1772-ben „*Agis tragédiájával*“ öt játékban, versekben“ (hozza járul egy utójatek: *Agiaris keserve*) fellépett, melynek maga Mária-Terézia fogadta el ajánlását, Bécs, k8r. Követék ezt még ez évben 2. „*Hunyadi László tragédiája*, három játékban és versekben“ ⁷⁾; s toldalékul *elegyes versei*, Bécs, k8r. 3. *Az embernek próbája*, philosophiai költemény négy levélben ⁸⁾, s toldalékul ismét *elegyes versek s hötellen darabok*, Bécs, n8r. 4. két leíró költemény: *Az Eszterházi Vigasságok*, s hozzá ragasztva: *Delfén*, Bécs, k8r. Ezekre következtek: 5. „*Buda tragédiája*“ öt játékban“ (s versekben) Pozsony, 1773. 8r. (második kiadása „*Attila és Buda trag.*“

cím alatt Pozs. 1787.). Ez időből való⁷⁾ egy episi költemény, *Mátyás király*, hat éneke, melynek közzétételét Hunyadi Lászlója végén ígérte, de a censurától eltiltatván, sem meg nem jelent, sem be nem fejezte (t. i. a hat ének Mátyás tetteit 1468-ig tárgyalja). Ugyan ekkor dolgozott *Homerus* rövidített fordításán is, de mennyire ment benne, nem tudjuk⁸⁾. Az sem világot nem látott, sem kéziratban fenn nem maradt. Ez idő óta Bessenyei költői munkásságát mind inkább a bölcsészet, a theologia, s a történelem, s ez is bölcsészeti szempontból, tölték háttérbe. Hittudományi foglalatosságai első jelet egy németből fordított irat: 8. *A szent apostol Tamás*, mint ellene állhatatlan bizonyosága a Jézus Krisztus istenségének Pozs. 1773., s egy philosophiai novella adta, melyet „Die Amerikaner“ cím alatt németül adott ki, Kazinczy Ferenc pedig magyarul: 9. *Az amerikai Podoc és Kazimír heresztyén vallásra való megtérése* cím alatt, Kassán, 1776. k8r. Következtek 10. *Lucanus első könyve*, Pozs. 1776. k8r. 11. *A Bessenyei György Társasága*, Bécs, 1777. k8r., egy kis gyűjtelék saját, úgy Orczy, Barcsai és Báróczi verseiből, kik mint költők először itt léptek a közönség elibe. E kötetekéhez járultak 12. „*Futó darabok B. Gy. által*“ philosophiai s tanköltői tartalommal. 13. *Anyai Oktatás*, Bécs, 1777. 8r. (erkölcsi levelei egy anyának, leányához. 14. A mi urunk *Jézus Krisztusnak haláláról* való gondolatok, franciából, Pozs. 1777. 12r 15. „*A filósófus*“ (vigjáték öt játékb.), Pest, 1777. 8r. 16. „Die Geschäfte der Einsamkeit.“ Bécs, 1777. 8r. (bölcsészeti tartalommal). 17. *Hunyadi János élete s viselt dolgai*, Bécs, 1778. 8r. 18. *Magyarság*, hely nélk. 1778. 8r. (szózat a magyar nyelvnek a tudományokban felvétele iránt. Újra lenyomtatva a Tud. Gyűjt. 1826-ki I. kötetében). 19. *A Holmi*, Bécs, 1779. 8. (bölcsészeti, irodalmi és költői tartalommal). 20. *A magyar Néző*, hely s évjegy nélk. Bécs, 1779. k8. (bölcsészeti). 21. *A Hármas Vitézek*, vagy Triumvirátus (szomoruj. 5 felv.) Voltaire szerint. Bécs, 1779. 8r. 22. *Galant Levelek*, (franciául is: Lettres Galantes cím alatt) hely s évjegy nélk. (Jankowich szerint Bécs, 1770—1780.) 8r. Ekkor adta ki (1779. v. 80.) Voltaire Mahometjét Zechenter fordításában, Pozsony, évjegy nélk. Következett 23. *Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék* („A tek. és ns Magyar Hazának kegyelmes és nagys. főrendeihez . . . egy hazáját s nemzetét híven szerető magyar“), iratott 1781. kiadta a szerző neve nélk. Révai Bécsben, 1790. (az országgyűlés alatt) n8r. Ez első tizedében a Bessenyei munkásságának készültek még következő munkái: 24. *A magyar nemzetnek szokásairul, erkölcsairul, uralkodásának módjairul, törvényeirul s nevezetesebb viselt dolgairul*. Első könyv (XI. század; s kiegészítéseül: *Egész Europa formája a XI-d. százban*). 25. *A Törvénynek Utja* (bölcsészeti). 26. *Tudós társaság* (értsd: társalkodás, beszélgetés, az emberi boldogság legbiztosb utjáról). Ezek „Mátyás király“ lyal együtt a censura által eltiltatván, Bessenyei az elsőt, mely első része csak Magyarország philosophiai történetének, nem folytatta, s mind a négy művet 1778-ben elkeseredett lélekkel a pálosok pesti könyvtárában letette¹⁰⁾. Végre ez időszakból való kétség kívül 27. *Töredéke a magyar nyelv kimíveltetéséről*, de mely csak a mi időnkben, a Tud. Gyűjt. 1823-ki I. kötetében jelent meg. Ezekkel záródik be Bessenyei irodalmi működése első kora. Életéről ez időben az adatok kevesek és határozatlanok. 1772-ben az „Esterházi Vigasságok“ előszava alatt gárdahadnagynak írja magát. Meddig szolgált a testőrségnél, nem találok biztos nyomait, hogy a hadsereghez magát át nem tetette, kétségen kívüli¹¹⁾. Irodalmi szenvedélye, s tán betegsége is (fövenykór), mely különösen 1774-ben gyötrötte, maraszthaták Bécsben¹²⁾. A következő évbe vagyok hajlandó tenni olasz utját is¹³⁾, s innen lehet, hogy sem 1774, sem 75-ből nem bírjuk külön kiadott munkáját. Pártfogoltja volt ő a gr. Beleznai háznak; b. Podmaniczky Anna, gr. Beleznai Miklós tábornok neje segedelmével adta k.

Hunyadiát; a tábornok maga, ki akkor a helv. hitvallásu egyház dolgait vitte az udvar előtt, őt nevezte ki ez egyház ágensének ¹⁴). De, ha Kazinczynak hihetünk, a bővebben költő Bessenyei elúnta magát jóltevőjével, és Beleznai kénytelen volt visszahúzni kegyeit. Lehet azonban, hogy Bessenyei katolikus hajlamai ¹⁵) idegeníték el tőle a hitbuzgó főurat, miknek következtén, s mint látszik Mária Terézia befolyása alatt is, 1779. aug. 15. Bécsben a sz. Károly egyházában a romai hitvallást a salzburgi herceg-érsek kezeibe tette le ¹⁶), s a testőrseregből kilépvén, a es. k. udv. könyvtárnál tiszteletből hivatalkodott, honnan végre 1784-ben hazájába tért, s Biharban, berettyó-kovácsii birtokán megvonulva élt. A megye gyűléseit azonban, és törvényszékeit mint táblabíró soha el nem mulasztotta, s tudománya, szerénysége s mindenek által megismert egyeneslelkűsége által magának köz tiszteletet érdemlett ki ¹⁷). Élte e második időszakát is buzgó munkásság közepett töltötte, a nélkül még is, hogy többé egy sort is nyomatna, bár újabb munkái kiadásáról, mint látszik, koronként gondolkodott ¹⁸). De azon korszakot, melyet ő derített a magyar irodalomra, egy szerencsésb, egy fényesb, már homályba sülyesztette, s ezzel őt magát is. Ekép elfelejtve a haza által halt meg az új literatura alkotója májusban, 1811., s rendelkezéshez képest kertjében egy almafa alá temettetett. Kovácsii magányában dolgozott s mind eddig kéziratban maradt munkái, s pedig a *költőiek* : 1. *A méltóság keserve*, első könyv, tanköltemény 12 szakaszban. 1796. 4r. (a szerző önkézirata saját könyvtárámb.) 2. *A természet világa*, vagy a józan okosság, tankölt. három könyvben s 8 kötésb. 1794—1801. (a szerző önkézirata a nemz. muzeum könyvtáráb. s külön az első kötés 1794-ből szinte ott). 3. *Debrecennek siralma*, leíró költ. a debreceni híres égésről 1802. (önkézirata a nemz. muzeumb.). 4. *Az ember*, az anglus Popnak elméje szerint 1803. (mint látszik vagy a Pope hason című munkája új fordítása, vagy az 1772-ben kiadott Ember Próbájának az eredetihez ragaszkodóbb átdolgozata (lappang ¹⁹)). 5. *Tarimenes Utazása*, philosophiai regény 1804. (önkézirata Katona János fűzesgyarmati jegyzőnél; megv. a sárospataki ref. colleg. könyvtárában is; egy mutatványa megjelent a Szépirod. Lapok 29. és 30. sz. 1853.). 6. *Láisz*, vagy az erkölcsei makacs, vigj. öt játékb. és versekben (önkézirata Kazinczy Gábor gyűjt., másolata nálam). 7. *Dudásból lett doctor*, vigjáték (?) ²⁰). 8. Egyéb *szindarabok* ²¹). Következnek a *történelmieks* és *bölcsészetiéks*, ugymint : 9. *Rómának viselt dolgai*, két kötet 1801, 02. (önkézirata a nemz. könyvt.). 10. *A társaságnak eredetéről és országlásáról* (a sárospatak könyvt.). 11. *Magyarország törvényes állása*, 1804. (önkézirata a nemz. muz., s a sárospataki könyvtárb.). 12. *Toldalék Magyarországnak törvényes állásához*, 1804. (a pataki könyvt.). 13. *A Bihari remete*, vagy A világ így megyen, 1804. (önkézirata a nemz. muz.; máskezű eredetie a szerző önzekű ajánlólevelével saját könyvtárámb.; egy más a sárospataki könyvtárb.). 14. *Az értelemnek keresése e világnak testében*, és határa annak ismeretiben. A Bihari Remetének második darabja. 1804. (ugyanott). 15. *Bessenyei Gy. levele a ceglédi plébánushoz* (a pataki könyvt.). 16. *Sully miniszternek élete* (lappang ²²). Mikor fogja a magyar e kitünő költő-bölcsészének maradványait méltatlan homályukból elővonva, nemzeti kincs- és emlékül bírni? ²³).

¹) *Kazinczy Ferenc* Báróczy Életében (Báróczy Minden Munkái VIII-d. köt. végén, 11. l.

²) Ezen évet lehet legtöbb valószínűséggel Bessenyei születésének felvenni. T. i. mint maga beszéli a *Holmi* 85. lapján, 13 éves volt, midőn a syntaxist oda hagyta, 1 évig otthon tanult, 4-ig hevert, s a gárdához jöven lett 19 éves; ott — mint maga írja — „egy huzomba 11 esztendeig szüntelen ölte magát.“ Ha a tizenegy évet, mely ama tizenkilencelc harmincat teszen, akkorra értenők, midőn a Holmit kiadta (1779), 1749-ben kellett volna születnie, mi nem lehet, mert az 1772-ben megjelent Hunyadi László ajánlólevele szerint e darabot „mint-

egy huszonöt estzendős korában“ készítvén, ha 1749-ben született volna, 1772-ben csak huszonhárom éves volt volna; kell tehát írói fellépésére érteni, mely szerint a felebbi számok összeadása után, 1772-ben harminc éves volt, s így 1742-ben született.

³⁾ Erdekések mind Bessenyei ifjúkorára, mind a ref. iskolák a priori állapotjaira nézve a *Holminak* XI. XII. és XIV. cikkei, hol azok ad vivum rajzolják.

⁴⁾ L. a *Holmi* említett XIV. részét. Azért mondja *Kasinczy* az id. h. „Bessenyein (midőn Bécsbe jutott) kiüsmerszett, hogy új világban él itt.“ V. ö. nekrológiát is *Annalen d. Literatur im öst. Kaiserthume*, 1811. VIII. 245. l.

⁵⁾ „Bessenyei — mond *Kasinczy* ugyan ott — fekete szemekkel és üstökkel egy szép Melégerhez, egy nemes arevonásu inas combos Faunhoz hasonlíthatott.“ Egyike lett ő a bécsi szép világ kedvenceinek, s nem csak egy nagy tekintetű udvari hölgynek volt kedvében — *Kasinczy* az id. h. 12. l. — de királynéja kegyelmes figyelmét is magára vonta. — „Ha B. a régi classicusokat tanulmányozta volna, mond a bécsi nekrológ az id. h., mint író épen úgy volt volna *capite altior aliis*, ahogyan óriási termetével haladta meg valamennyit.“

⁶⁾ Őn vallomása szerint: *Geschäfte der Einsamkeit* a 77. l. *Kasinczy*-nál az id. h.

⁷⁾ Különb en ez volt Múzájának első zsengeje, melyet mintegy 25 éves korában, tehát 1767-ben dolgozott (l. a 2. jegyz.). Ezért oly gyenge e darab Ágishoz képest; ezért határozta el kevéssel kijövele után már annak egészéből átdolgozását, és pedig 5 felvonásban.

⁸⁾ Sokan vannak — így ír Bessenyei maga Lucánusa előszavában — kik hiszik, hogy az Embernek Próbáját Popból fordítottam, pedig tudodra van, hogy ezen munkám épen nem fordítás, hanem csak az anglus Pope Sándor gondolatainak magam módja szerént való követeése, hol magam gondolatja sokkal több van, mint Poptól vettem.“

⁹⁾ „Ezek (t. i. Buda, Mátyás kir. és az Emb. Pr.) után kevés idő múlva — így ír Hunyadi vég szavában, 1772. — fog megjelenni Homerus rövideden magyar versekre fordítva.“

¹⁰⁾ Ott látta azokat *Bacsányi* 1782. körül, s megismertetvén azokat a kassai *Magyar Muzzeum* I. köt. 115—133. ll., hol „Mátyás király“ból mutatványokat is közöl, hozzá teszi, hogy „eloszolván már az említett szerzetes atyák (a pálosok), hacsak vagy maga a szerző, vagy valamely jöltező eset által napfényre nem kerülnek, talám örökre elvesztek.“ Ily jöltező eset nekem engedte a szerencsét azokat 1839-ben a bencések pápai könyvtárában fölfedeznem, honnan a derék és közlékeny atyák szivességéből kölcsön kinyerteket Pestre hoztam, s az akadémia számára lemásoltattam.

¹¹⁾ Bírunk 1771-től 1779-ig mindegyik évből Bessenyeinek Bécsben költ leveleit, az egy 1775. év kivételével, de akkor háború nem volt.

¹²⁾ L. b. *Orczy* Lőrinchez 1774. dec. 15. írt epistoláját a *B. Gy. Társasága* 39. lapján:

Közöltetek már egészségem felé,
S építgetem gnyuhóm a Helikon mellé.
Hat holnapja múlt már hogy csak heverészek,
S testem csatái közt szüntelen szenyvedek:
Több mint öt font homok ment ki a véremből,
Mely sok verset elvitt megbágyadt elmémből.

¹³⁾ Ennek nyomát találjuk a *Holmi* 92—95. ll. álló tájképecskében, melyben így kiált fel: „Neked pedig, kies Veneri, örök emlékezetet szivemben elviszem;“ a jegyzésben pedig: „Veneri a sardiniai királynak nyári palotája, melyet *Turinba* létemkor láttam Olaszországba; kiességéről oha nem felejtkezhetem.“

¹⁴⁾ L. *Kasinczy F.* az id. h. 12. l.

¹⁵⁾ Melyek már 1771-ki máriavölgyi kirándulásakor kezdték magokat jelengetni. L. a Hunyadi László Toldakéában a 70—74. ll.

¹⁶⁾ „Ki maga vitte ki a hírt az ezután várakozó császárnéhoz Szépkútra“ mond *Kasinczy F.* az id. h.

¹⁷⁾ L. *Kasinczy F.* az id. h. — Nem is misanthropia volt az, miért B. elvonult életet élt hazájában, hanem valami más. Álljon itt a Bihari Remetéből (nálam II. db. 106. l.) egy hely, mely egyszersmind B. e korbéli élete módját rajzolja. „Boldogságomra szolgál, hogy az emberi karnak mindenféle bolondságát kinézhettem, és töllok annál fogva megmenekedhettem. Semmiféle vágyódás nem emészt, sem mérsékletlenségre nem vihet. Hijába kényszerít (a vágyódás t. i.) hogy írjak: soha ebéd után más napig egy órára sem vehet. Ebéd előtt nem többet, legfeljebb három óránál. Semmi más, rendetlenségbe nem ejthet. Egészségem, kényerem, mértékelt vett kívánságomat tökéletes megelégedésben tartják. Csak az okos emberi társalkodás hibázik lakásomban; de minden embernek el kell valami nélkül lenni, ha nagy úr is. Kénytelenek vagyunk a sorssal alkura menni. Annyira megszoktam a magánosságot, hogy az emberek közt való ögyelgés halálos unalmamra lenne. A kinek esze nincs, nem kell: a kibén örömet találnám, hozzám lakni nem jön. Jó így is lenni a világnak sok másféle nyavajgásai közt.“

¹⁸⁾ Több kiadatlan munkái egyes helyei s némely levelei (l. a *Kasinczyhoz* 1802. aug. 15. költet is, *Új M. Muz.* 1853. I. 496. l.) mutatják, hogy ő azokat közvetlen kiadásra szánta.

Közlötte is kéziratait egy és más nagy és nem nagy úrral, de sem Maecenása, sem közbenjárója nem akadt: B. pedig sem koldulni, sem elszigeteltségében kiadó után járni nem tudott.

¹⁹⁾ Említi ezt a *Hazai és Külföldi Tudósítások* nekrológja (1811. I. 46.) azon kéziratok közt, miket Beszenyei maga, kevés nappal halála előtt, Sági Sámuel ref. pred.nak a nemz. muzeum számára átadott. De sem ott, sem tudtomra másutt az nem találhatik.

²⁰⁾ L. a *Hazai és Külf. Tud.* az id. h.

²¹⁾ Miket B. egy még most is élő szabolesi rokonának ajándékozott, ki vele lakott, s kit B. igen szeretett. *Szöke István* fűzesgyarmati tanító magán tudósítása.

²²⁾ L. a *Hazai és Külf. Tud.* az id. h.

²³⁾ Beszenyei György élet- és jellemrajza mind eddig a jámbor ohajtások közé tartozik, s fog mind addig, míg özvsz kiadatlan munkái sok évi munkás szellemi életének tanulságos nyilatkozványai, világot nem látandanak.

1. Agis tragoediájából.

Személyek.

Leonidas lacedaemoni király.

Amphares, nagy vezér, Leonidas titkosa.

Agessilaus, főember, kir. tanácsos; csalárd barát s hazája árulója.

Agis, nagyherceg, igaz hazafi.

Agiaris, felesége.

Agistat, Agisnak anyja, hercegné.

Kleombrotos, Leonidas veje, Agisnak barátja.

Telonis. Kleombrotos felesége, Leonidas leánya.

Demokares, fő tanácsos.

Palotás vitézek.

A szomorújáték vázlatja.

I. jät. (1. jel.): Spartában a Lykurg törvénye, mely a javak egyenlőségét rendeli, az uzsorás nagyok meggazdagodása által ellevén átvulva, a hitelezői által veszélyeztetett Agessilaus Agist reá bírja, hogy népnyilatkozatot eszközöljön a Lykurg törvénye kioröltésére. (2.) Amphares gyanút költ Leonidas királyban, hogy Agis uraságra tör, (3.) ki azonban Kleombrotost tüzi ki királynak, s ez (4.) az atyjasorsán töprenkedő hitvesét Telonist nyugtatja meg, ki viszont (5.) Agiarissal egyesül férjeiket oltalmazására, ha veszély venné körül. Leonidas (6.) mindkét nőt inti, hogy férjeiket csendességre bírják.

II. jät. (1. jel.). Demokares engedékenységet tanácsol Leonidásnak, mint a pártütök vesztének legbiztosabb módját. (2.) Agessilaus Amphares előtt kinyilatkoztatja, hogy ő elérvén célját az adóslevelek eltöröltetésével Agist és Kleombrotost magokra hagyja, s a thronus hűségére tér. (3.) A két nő észrevétlen tanúi levén a beszélgetésnek, sietnek férjeiket az árulásról tudósítani; (4.) Demokares azalatt le igyekszik venni Kleombrotost a fegyveres ellenzésről, midőn Agessilaus (5.) jelentvén, hogy Leonidas kész engedni, mindnyájan, a közbejött Agis és Ampharessel együtt, a királyhoz mennek a kívánt végzés kieszközlésére. (6.) Agistat ezenközben Agiarist figyelme-ssé te-

vén a két főember veszélyére, utánok indulnak, ha lehet, őket megmenteni.

III. jät. (1. jel.). Agis a főemberek gyűlekezetében Leonidást a nép nevében felkéri, hogy Lykurg törvényét állítsa vissza. A király megdorgálván a szót az erőszakoló módért, a kívánt végzést kimondja, s (2.) Agessilaussal levő magánbeszédében ennek kétszínű viseletéért szemrehányásokat tesz, de végre melegségeiben megnyugodván, Agessilaus gyanúsításai következtén kimondja, hogy, ha Agis és Kleombrotot vissza nem térnek hűségökre, elvesztésök multhatatlan. (3.) Agessilaus a király pártolására szánja el magát. (4.) Jó a két nő, kik Leonidas vég szavait kilesték, s Telonis feddve Agessilaust kétszínűségéért, bosszuval fenyegeti; kinek elmentével (5.) férje veszedelmének elgondolásában gyilkos szándékot érlel atyja ellen; s bár Agiaris kérlelve inti, hogy az istenektől várjon kedvező fordulatot: mégis a megérkezett Leonidas ellen (6.) titkon tört emel, kit Agiaris a veszély elől elrántván, Telonis elragadtatásából magához tér.

IV. jät. (1. jel.). Agistat tudósítván Agist az őt fenyegető veszélyről, őt távozásra kéri, de ez állandósággal várja sorsát, s (2.) a belépő Kleombrot előtt titkolja a veszélyt; csak (3.) midőn a két nő rohan be, érti meg ez tőlők a király elhatározását. (4.) Kleombrot elszánással tekint a történők elibe, s biztatja Agist, kit szívében felébredt szerelme hitvese iránt végkép ellágyított. Ekkor jó a király (5.), a támadás lecsillapodván, a két főembert hűségnyilatkozatra szólítja fel. Agis a kétszínű Agessilaust vádolja, s midőn Leonidas, nem tudva kibén bízzék, (6.) Amphares új zendülés híret hoz, mindnyájokat a nép lecsendesítésére küldi.

V. jät. (1. jel.). A támadás lecsillapultával Agessilaus folytatva Leonidásnál gyanúsításait, sürgeti, hogy Agis és Kleombrot vétkök válására szorítottassanak, s így ítéltesseken a király által. Azalatt belép mindkettő (2.), megköszönve a kívánt törvény megadását; Leonidas kész megbocsátani, ha megkövettetik. Agis és Kleombrot inkább halnak, hogyszem hazafiúi tettökért magokat bünösökké bélyegezzék; mire Leonidas boszúra gerjed, de Am-

phares kéréseire időt enged nekik a meg-gondolásra. A két barát (3.) nem másítja meg tökéletét; (4.) Telonis is fogatlanul lágyítja férjét, s így midőn Amphares (5.) a felső tanácsból érkezve vég nyilatkozatra szólítja fel Kleombrotet, s midőn ez joga érzetében a kívánt önvétkelest elutasítja magától, elfogja; (6.) Agist pedig, ki hasonló módon megtagadta az engedelmet, Demokares átdöfi. (7.) A haldokló Agis bucsút vesz anja és hitvesétől, a belépett király pedig tőle tiszteletét meg nem vonhatva, ily szókkal bucsúzik a holtte-mtéltől:

Agist örökkösen kesergem vesztével:
Mert noha elpártolt, de nagy volt szívével.

NEGYEDIK JÁTÉK.

Első jelenés.

Agis, Agistrat.

Agistr. Agis, tudod-e hát, mi lett éltedből? S milyen hasznót vehetsz ma történetedből? Szóltattál-e magad jól Agiarissal? Vagy barátokozhatsz-e már Leonidással? *Ag.* Agiarissal még magam nem szólhattam; A királynál van most, róla azt hallottam. Mi sorsunkat eddig részemről illeti, Agistrat vesztemet kevésbé félteti. Enged Leonidas már kívánságunknak, Nem lehet nagy terhe továbbá dolgunknak. *Agistr.* Míg láncon van egy vad, mérge addig enged,

De ha felszabadúl, semmit meg nem szenyved. Népünket Spártába majd lecsendesítik, Melylyel halálotat (hidd meg) elrendelik. Agiaris maga hallá Telonissal, Mikor Leonidas Agesilaussal Kleombrot s Agisnak vesztéről beszéltek, A melyet magokba erősen feltettek. Fussad, Agis, kérlek, elveszett hazádat; Ne fessed véreddel ma áldozatodat.

Ag. E csak olyan hír lesz, melyet tevélyég szült; Azért a reménység szívemen meg nem hült. Igen hamar retten egy anya szerelme; Fia életéért könnyen lész félelme.

Agistr. (keservesen.) Haláloddal fogod hinni beszédemet; S elszaggatod vele örökre szívemet. Miért fogantalak kínos ágyékomba, Hogy érted elveszszek undok halálomba? Kinomat formálta a természet benned; Gyötörödöm, s könnyemnek még sem lehet hinned.

Ag. Agistrat, ne esdekj sírva életemen, Ne keseregj nagyon igaz gyermekedon. Az egeknek szültél: vizasztald magadat, Ne nézzed énbennem örökös javadat. Tudod, hogy hazádnak adós vagy véremmel; Sohajt a szegény nép: ne gondolj éltemmél. Fiadnak, meghalva, ha látd dicsőségét,

Ne kérje a szíved nagyobb nyereségét. Természet, igazság, isteni kénszerítnek: Dicsőség ezekért veszni az életnek. Halhatatlanságot senki köztünk nem lél; A ki pedig igaz, halálától nem fél. Csak ártatlansággal ereszt koporsómba: Vigasztalást lelhetsz árnyék múlásomba. Ne rettegj sem poklot, sem halált, sem eget; S életedbe soha nem találsz rút véget. Ereszd el szívemet érzékenységebe, Ne bántsd bátorságom vitézi hevébe. Ne rettegj magad is.

Agistr. Mit tegyek szívemmel; Hogy bírjak testembe csatázó lelkenmel? Akármely nagy légyen képzelt dicsőséged, Mi örömöm benne ha kiomlik véred? Hogy isteneinkhez jutsz hasztalan vélem, Mert vesztedet még is szüntelenül félem. Bús lellem az égbe hiába gondoln; Ha tehetné, szívem onnan is lehúzna. Miért szenvedtetett a természet érted, Hogy poklokka tegye örömet benned? Szülesem gyötrelmét ki fizeti nékem, Ha nem győvendezhet éltedbe szerelmem? *Ag.* Erkölcsem, s halálom szerzett dicsősége Lehet Agistratnak kedves nyeresége. Ha tudod hogy bennem józan vért fajzottál, Érettem helyesen úgy nem bánkódhattál. *Agistr.* Hallgass, valaki jó; talám a király ez. Jupiter tekints rám: ha lehet védelmezz!

Második jelenés.

Kleombrotés, Agistrat, Agis.

Kle. (vidámon.) Alig találhatlak fel, Agis, Spár-tába, Hogy örvendjek veled e boldog hazába. Az adósságok már mind elengedtettek, Kötés levelei összegeztettek. Népünk szabadságán, vitéz, vígadj vélem, Örömmel látsz itt ma: semmi nincs ellenem. (Változással, szorgalmatoskodva.)

De mit magyarázhat ily mord hallgatásod? Talán gyötrelembe van titkolódásod? Szólj Agis; ne rejtss el tőlem fájdalomadat; Hadd tudjam mi szülte újonnan kínodat.

(Agistrathoz.)

Agistrat, mit teszen keserves nézések? Szemetekbe látom könyvezni ínségtek. Hercegné, magyarázd belső fájdalomadat, Ne szorongasd tőlem hosszasan titkodat. *Agistr.* Fejedelem, nehéz nálam hitelt nyerni, Jobb lesz talám éltem csak titkon könyvezni. *Kle.* (Kétfelé néz, sohajt, Agishoz.) Agis, mi verhetne poklokra lelkedet?

Micsoda méreggel rágják a szívedet? Nincsen-e már benned vitézi bátorság? S van a természetbe olyan hatalmasság A mely nagy lelkedet kicsinynyé tehesse? S állhatatosságod tőled elvehesse? Pokol okádja-e reád duhosságét? Vagy Jupiter úzi beléd mennydörgését?

Szóljál, ne gyengélkedj; kérésemet kémeld,
Családságom hozzád kérek, Agis, ne véd.
Ag. Vannak Jupiternek markán oly menny-
kövek,

Melyekkel ha néha szikráznak az egek,
Nagy lelkünknek nagyobb erejét elvesztjük,
S vizsgáztatásunkat sehol nem lehetjük.

Kle. Micsoda új tűzbe dörög most Jupiter,
Hol ordít mennyköve, melylyel oly nagyon
ver?

Ag. Kleombrot, hallgass el; rettegjed kezeit,
S kérd, hogy esendesítse elbűsültégeit.
Az istenek ellen kikelni nem lehet:
Egy halandó rajtok (hidd) truccot nem tehet.
Akármilyen légyen földi történetünk,
Háborút az égbe vele nem vihetünk.

Kle. Mi szükség az égnek értünk háborogni?
S Jupiter tüzének felettünk morogni?

Egy halandót könnyen poklokra verhetnek
Nagy istenink, a kik mindent teremhetnek;
Nem hoznak ők veszélyt magok életünkre;
Nézik hogy vigyázunk mi történetünkre.
Ha egész világot egybe alkothatnak,
Egy ember ügyébe kevést mutathatnak.
De azért ne sirjunk ha mérgek lesznek,
Tovább nem verhetnek, csak míg sírba tesznek.

A mit az emberek dicsőségnek hívnak,
Nyerjük meg azt vérell, s szóljunk az halálnak.
Mikor megfosztatik szívünk érzésétől,
Nem fél Jupiternek többet mennykövétől.
Elmegyünk mind ketten az Elizeumra;
A lelkünknek rendelt örök jutalomra.

Agistr. A nagy isteneknek kerül haragjokat.
Féled-e Kleombrot a komor poklokot?

Kle. A ki a semmiből minket élni felvesz,
Az, ha meghalunk is, illendő helyre tesz.
Mint hív szívű vitéz s igaz hazafia,
Emberséges férfi, s atyám józan faja
A természetbe úgy élek igazsággal,
S meggyőzőm Jupitert a halandósággal.

Ag. (járást hall.) Hozzánk jó valaki: vigyáz-
zunk szavunkra:

Ne húzzunk több terhet beszélve magunkra.

Harmadik jelenés.

Agiaris, Telonis, Kleombrotés, Agis, Agistrat.

Tel. (indulattal.) Kleombrot! láthatom végre
személyedet,

Kérek az egekre, fúsd veszedelmedet.

Agia. (keserűséggel.) Agis! kínos Agis! mit
tettél Spártáért?

Mért nem kémelled benned jobban a vért?

Kle. Micsoda történet lármáz fel bennetek?
Mi okon kell ilyen veszély közt lennetek?

Beszélg Agiaris: jelentsd ki magadat,
Ne fojtogasd tovább keserves szavadat.

Agia. A király tanácsa már elvégeztetett,
Melybe mindeniknek élte elvétellett.

Tel. Ah mérges történet!

Sg. (Kleombrotésnek.) Értsed most kínomat,
A igazsáds, ha lehet, gyötrelmes sorsomat.

Kle. Hirtelen lárma ez, lehetetlen hinnem.

Tel. Bár nékem lehetne kétséget viselnem!

Agistr. Magyarázt, Telonis, férjednek titkodat,
Ah haragos egek!

Kle. (Telonishoz.) Hadd értsen szavadat.

Tel. Ag'arissal voltam: felülk hallattára
Ítélte a király élteteket halálra.

Titkos tanácsosa Agesilaus volt,

Kinek barátságára már hozzáátok elholt.

Ellenetek fordúlt ő családságával,
Mindent elkövethet már gonoszságával.

Mit tegyünk Kleombrot?

Kle. (Agishoz fordúl.) Veszett történetek!

Mit végeztetek rólnuk, Agis, az istenek?

Ag. Halált.

Agia. Ah rettegés!

Tel. Átokká lett Sparta,

Ah mért nem sülyed el egy ily romlott haza!

Agistr. Mi haszna, farsasztjuk gyötrelmünkkel
szívünk?

Védelmazzuk, a mint engedtetik, éltünk.

Kle. Agesilaus az, a ki hízelkedett,

S éretünk fáradván, annyit hitelkedett.

Külső színnel magán barátságot hordoz,
Dühössége pedig titokba ragadoz.

Ah részeg származás!

Ag. Romlott halandóság!

Kleombrot, nincs ebbe semmi állandóság.

Kle. (elragdatással.) Agesilaushoz futok fegy-
Jere te is Agis. (veremmel,

Ag. (eltökélléssel.) Parancsolj véremmel.

Tel. Ah utolsó veszély!

Agistr. Agis, hová indulsz?

Hidd el hogy Spártába továbbá már nem dűlsz.

Agia. Ah Agis! maradj itt, ne szaggasd szívemet.

Tel. Kleombrot ne síjess; kémeld életedet.

Kle. Egy kevéssé talám itt tartózkodhatunk,
Míg dolgunkról tovább még tanácskozhatunk.

Ag. A mit te elvégzel vitéz szándékkal,

Elkövethetted azt igaz barátoddal.

Kle. De csak kettőnknek kell, barátom, maradni.

Ag. (Agiarishoz.) Agiaris nem fogsz tovább itt
Vond el magad tőlünk. (fáradni:

Kle. (Telonishoz.) Kövesd őt Telonis.

(Agistrathoz, tisztelettel.)

Elmehet, ha tetszik, velek Agistrat is.

Negyedik jelenés.

Agis, Kleombrotés.

Kle. Mit csináljunk, Agis, e veszedelemmel?

Látom hogy már szived fogy a félelemmel.

Elveted-e töled nemes vitézséged?

Nem bírhatod tovább szerencsétlenséged?

Csak asszonyink mondják a király haragját,

S már hallom belőled bús sívédnek jaját.

A nád szokott, Agis, szelekre hajlani,

S minden kis csapásra tövéről omlani:

Egy vitézhez soha nem illik rémüles,

Asszonyoknak való a siralmas félés.

Tudod a gyengesség szánakozást okoz,

Mely gyötrelmeinknek még inkább feláldoz.

Ki száthat egy igaz embert halálába?
Mivel úgy is mind vesz mulandóságába.
Csinálj irigységet ma dicsőségeddel,
S ne féld a poklot is nagy vítezégeddel.
Ag. (megilletődéssel.) Hidd el, Kleombrotés,
nem félelem halálom,

Hanem Agiarist szeretem, megvallo.
Az istenek adták szívünkbe e tüzet;
Nem köphetjük ezt ki szákon, mint a vizet.
Csak Agiaris már, a kiért még élek,
S ifjúsággal elveszteni félek;
Külömben kevésre tekinthetem Spártát:
Kleombrot, nem szükség öriznünk oly hazát,
Mely már részegülvén magába hasonlott,
S mérgebe tulajdon testébe mardosott.
Jupiter sem kíván tovább tudni rólunk,
Nem bánja ha élünk, s nem szenved ha halunk.
Állhatatosságom hozzád nem változik,
De Agiarisért szívem tétováz'ik.
Az igazságnak már én eleget tettem,
Szerecsém, ha csupán csak ezzel véthettem.
Még Agiarisnál tartóztat keservem,
Ártatlan hová lesz, ha tőle elesen!

(Dühösséggel magán kívül ragadtatva.)
Kleombrot! hogya most Spártába meghalok
A poklokra menvén, ott is mindent dúlok.
Nem kell Jupiternek elrestült kegyelme,
Halálunkba nem tesz semmit segedelme.

Kle. A szerelem tépi, Agis, nagy szívedet:
Csak ezért vesztetted el vítezésedet?
Oly teher ez rajtad, hogy alatta eldül
Égész bátorságod? — — légy el nála nélkül.
Agis, sok vitéz van a ki szeretetért (vért.
Nem szenvedvén, könnyen onthat magából
Ag. Semmi nines szabadon: szeret minden állat;
E tűz világunkból soha ki nem halhat.
Az égen és földön mindenütt szeretnek:
A szívnék áldoznak istenek, emberek.
Plútót, s tengerinknek ostoba csudáit
Lásd meg: mind ismerik ök Venus hámjait.
Úgy van: mert a világ örökös szerelem,
Mindent kínozhathat ez édes veszedelme;
Tanácskoznak vele a mennyei lelkek,
Alatta kell nyögni víteznek és szentnek.
Kle. Agis, nagy szerelmed már annyira ragadt,
Hogy az elme veled küszködni elfáradt.
Ag. Nem harcolok (hidd el) soha szerelmemmel,
Egyképen érzem azt szívemmel, lelkeimmel.
Nem tudom ezek közt melyik szeret jobban,
Egészlen reszketek, úgy tetszik, kínomban.
De tudom én azért védelmezni éltet,
Tartom is, míg lehet, szerelmenetlen létem.
Kle. Vigyázz, hozzánk jönnek: valyon kik le-
hetnek.

Ag. Akárkik legyenek, hozzám már jöhetnek.

Ötödik jelenés.

Leonidas, Agis, Agesilaus, Kleombrotés.

Leon. Vitézek, dolgaink már elvégeztettek,
S a csaták Spártába lecsendesítették.

Elértük végtére már nyugodalunkat,
Nem látjuk veszély közt gyengült hatalmunkat.
Kleombrot és Agis híveink lehetnek,
E történetektől tovább nem felhetnek.
Agesilaus már hibáját ismérvén,
Hozzám tért; tett vétkét titkon keseregven.
Sparta megalázta magát kezem alatt,
Mely rút lármáját már nem győzven, elfáradt.
Megígértem néktek Lykurgus törvényét,
Kiki elérhette ma bennem reményét.
Ezek után tovább nyugodalmat várok,
S higyétek hogy élni hare nélkül akarok:
De erre köztetek az egyenlő hívség,
(A mint tudhatjátok) felettébb nagy szükség.
Egy főnek nem lehet úgy nyugott elméje,
Ha a több tag mérge gőzölög beléje.
Szükséges hogy néktek szívetek bírhasssam,
S hűségetek hozzád valóba tudhasssam.
A láng, ha sokáig csavarog, elfárad;
Semmi lesz; de tüze hamva alatt marad.
Jól elalhatt-é a tűz már bennetek?
Vagy nines még mód benne hogy hívek le-
gyetek?

Ne csaljátok szívem: igazán szóljatok,
Magyarázzátok jól, fiaim, magatok.
Kle. Király, az igazság mellett beszélhetünk,
Azzal talám benned bűnösök nem lettünk.
Leon. Értelek, (Agishoz fordúl.) Hát Agis
szólhat beszédemhez?

Lehet-é reménység benne hívségemhez?
Ag. Nagy király, nekem itt igen nehéz szólnom,
Mivel nagyon kell még Spártán szánaokoznom.
Leon. Micsoda okod van tovább keseregni?
Lehet még mérégnek köztünk keveregni?
Ag. Meghasonlás van még víteid között,
Tudjuk, ez hogy mennyi ártatlant üldözött.
Hiába ohajt egy király csendeséget,
Ha nagy szolgálai közt nem lát békességet.
Egyik a másikat hogy alája húzza,
Arra királyának javát feláldozza.
Agesilaussal mint hiti-szegettel
Úgy élsz király; de ez még is tisztelettel
Hajlik meg előtted; mérgét elfedezi,
S noha gonosz, magát hívednek nevezi.
Egy csapadék mindég állhatatlan marad,
Mindenfelé hazud, s csak hasznáért fárad.
Csudálkozom, király, hogy ilyenek híhetsz:
S a kettős szín alatt igazságot vélhetsz.
Agesilaus már csalván barátságunk,
Mindég félni fogja iránta haragunk.
Előtted majd reánk vádolókat tesz:
Önöd kell, vagy szíved soha csendes nem lesz.
A ki hazudozva keresi kenyerét,
Üldözni kell annak zavarodott verét.
Én voltam hazámért, király! ellenséged,
De azért nem félhetd már tőlem életed.
Agesilausra vigyázhatol inkább,
Ki árul, s Spártába lappang feljebb alább.
Ages. Király! lásd hívségem mely kínos áldo-
A pokolig ver le e csúfos gyalázat. (zat,
Elégtételemet kívánom most tőled:
Hallgassa meg, uram, kérésemet szíved.

Leon. (keservébe tétovázva.) Hagyj el szerencsétlen; szánakozz sorsomon, Hullass könyvet inkább ma királyságomon. Mit tegyek köztetek itt tévelygéssel? Egyedül maradván kínos ínségemmel. Elúntam hallgatni már csatás nyelvetek: Melyitek igazabb? hol van a szívetek? *Agesilausnak* barátságát féltem: *Agis*ba ellenben nemés szívet leltem. Kicsoda ellenség, vagy barát, vitézek? Ah be mélyen vagynak elrejtve a szívek! Hogy igaz egy király, ha isten nem lehet? És a vesék között vizsgálat nem tehet?

Ages. Király! ha nem lehet éltem védelmezni, Kell gyalázatokat magamnak érezni. Megigazulásom fellelem Spártába; Nem lakom mint gonosz e nemes hazába.

Kle. A királyon kívül hol leled erődet Alacson? ki mindég csalhatod lelkedet.

A mi fegyverünk is pirosúlhat vérral: Megállhatunk szembe akármely vitézzel. *Ag.* Retteghetd sorsodat, részegült teremtés, Ha reád fegyverrel esik tőlünk intés.

Ages. Hová ragad mérget nagy kevelységgel? Nem bírhatok-e tovább már dühösséggel?

Leon. (közzejük áll keservesen.) Fiaim! vitézek! a király jelen van,

Ah ne felejtsetek el haragotokban. *Ages.* Király itt sértetik felső méltóságod, Éreztesd velünk ma hatalmasságod. Csúfosan kezdünk (lát) harcolni előtted, Csudáлом hogy eztet nézvén, szenyvedheted.

Leon. Várnám hogy csak sorsunk végezne ma itt el

Azt, mit fel nem érek magam itélettel. Látom: nyugodalmam úgy sem remélhetem: Új veszedelmemet mindenütt félhetem.

Fegyveretek között egyedül vagyok itt, Nem tudhatja szívem, hogy melyiteknek hitt. Csendesedjete meg: ne bántátok éltem, Mert már elbágyadok, olyan sokat féltem. *Ag.* (meghajol.) Nagy király, kéméljük nyug-

hatatlanságod:

Hallgatást parancsol köztünk méltóságod.

Hatodik jelenés.

Leonidas, Agis, Amphares, Agesilaus, Kleombrotos.

Am. (sietséggel.) Király! néped széljel ujonnan kizúdul, Széles piacinkra lármával kitoldúl.

„Lykurgus törvényit akarjuk,“ kiáltnak: Nem hallgatnak senkit, ellenünk rohannak.

Az asszonyok húzzák fegyveres férjeket, Elejkebe tartván apró gyermekeket,

Esedeznek hogy csak vérontás ne legyen, Nem kérdezik, dolgok akármiként megyen.

De nem engednek már tovább a férfiak, Olyanok mindnyájan, mint dühösült vadak.

Leon. (ijedéssel.) Ah kínos történet! fussatok mindnyájan,

Ez a veszedelem még talám nem olyan
Hogy elfordíthatni nem lehetne;
Csak hogy nagy férfiak mennének ellene.
Amphares, Kleombrot, Agesilaus,
Agis te is vélek siess el futással.
Kle. Jerünk, lássuk Spártát.

Ag. Nagy vitéz, követlek.

Leon. (Agesilaushoz, kiáll.) Vitéz, te is indulj.

Ages. Nem szükség, de menek.

Am. Nem maradok én is el a vitézektül,
Látni akarom hogy dolgunk ma mire dül.
(Mindnyájan elmennek sietséggel.)

Hetedik jelenés.

Leon. (egyedül.) Keserves királyság! kínos történetek!

Mennyire fárasztják koronám az egek!
Van-e egy királynak olyan nyugodalma,
Hogy belől ne ragná szagatót fájdalom?

Hatalmasságomban egyedül maradok;
Szenyvedek, s nem tudom hogy miért fáradok.

Árnyék jár körültem; érte gyötrettetem;
Parancsolok, még is félem veszedelmem.

Fájdalmas királyság! be nehéz rabságod,
Ha nyakunkba veted aranyozott jármód:

A több halandóktól különböztetnünk kell,
S úgy tévelygünk magunk a sok fényességgel.

Mindég oltalmaznánk a jó törvényeket,
De csalatunk, mert nem láthatunk szíveket.

Magánosságomba sohajtozom titkon,
Sok könyvet hullatok számos éjtszakákon.

Istenek! nézzetek királyi székre; Ereszszetek végre örömöt szívemre.

(Elmegyen.)

2. A Philosophusból.

E töredék a különben is kevés cselekvénynyel bíró darabból csak jellemrajzi mutatványul közöltetvén, a mese előre-bocsátását feleslegesnek tartottam.

NEGYEDIK JÁTÉK.

Hatodik jelenés.

Eresztra, Parmenió, Ticius, Lilizs, Pontyi, Szidalizs, Berenisz, Angyélika. — Az asztal terítve van.

Er. (Szid. Ticius a kezét megcsókolják; Angy. Ber. hasonlólul cselekesznek, kiket Er. arcul csókol.) No, kimulattátok magatokat?

Pon. Jaj, jó néném asszony, azt mivelik ezek mit a sárkányok egymás közt. Ez a nagy nyelvű Angyélika la — hé te gonosz, majd megmondom, rátok vallok

Er. Hő, hő, hő — csintalanok, úgy-é kedves öcsém uram? (Ticiusnak sügva.) talám illetlenül viseltétek hozzá magatokat? — az istenért fiain.

Tic., Szid. (egyszerre.) Dehogy édes kedves asszony anyám.

Er. Ne eselekedjétek az olyat, becsülettel viseljétek magatokat. No tehát, ha úgy tetszik —

Pon. Ne búsíljatok, majd meglakoltok.

Angy. Hallgassék bácsi, imádkozzék. — (Imádkoznak — Tícius Angyélikára néz, elmoso-jodik imádság alatt.)

Er. Tícius, Tícius, fiam, vigyázz jobban kérlek imádság alatt. (Angyélika elpirul.)

Pon. Hallod te, nagy nyelvű? te is érts arról, te is nevetél.

Angy. (súgva.) Hallgassék vén ürü, mindjárt gárgya keszeget csinálók belőle (leülnek.) (Pontyi, Berenisz elnevetik magokat.)

Er. No min vígadnak? öcsém asszony Berenisz, talám hibázik valami? vagy valamit ejtettek el?

Ber. Nem, édes asszonyom néném, csak gyermekségen nevetünk.

Pon. Mindjárt megmondom te.

Angy. Vén dévér, vén compó.

Pon. Ennye kü tördelje meg, mind megtanulta ¹⁾. (nevetnek.)

Angy. (súgva.) Ne nevéssék vén korong. (Jobban nevet Pontyi.)

Er. No öcsém uramnak jó kedve vagyon.

Ber. Mindenkor úgy esik, ha Angyélikával közelről beszélhet.

Lil. És a nekem nem kedves újság.

Angy. Nem is volna tréfáság ilyen gazdag koros úri emberhez menni férjhez, a kinek vezett tuljai vagynak.

Er. Micsoda? micsoda? (mindnyájan nevetnek.) Szidalisz, abbúl a levesbül adj fiam oda az öcsém uramnak. No mi az öcsém asszony, mi?

Tic. (Az anyjának lassan.) Kérdezze csak kedves asszony anyám Angyélikától, micsoda levelet olvasott előtte Pontyi bátyám? (Nagyjából előbeszéli a levél történetit susogva, Szidalisz kihallgatja. Eresztra, Szidalisz igen édesden nevetnek.)

Pon. No jó néném asszony, jó kedve duzzant kendnek is, hálá istennek, örülök, örülök.

Er. Jó, hálá istennek, kedves vendégeim vagynak, azok okozzák kedvemet. (Mindnyájan meghajlítják fejeket.)

Pärm. En részemről ki nem mondhatom, micsoda belső vigasztalásomra van az asszony-nak ily nyájas kedvét látni, és annál nagyobb szerencsém, ha csekélységem az asszonynak kedves lehet.

Er. Sajnálánm inkább, ha oly érdemes ifjú, mint az úr, nálam mindenkori kedvességet nem találna; kötelességünk, de örömünk is, az ilyeneknek házunknál szíves tiszteletet mutatni.

Pon. (hirtelen.) Úgy, hiszem hallhatta már néném asszony, hogy a törökök Perzsákat elfoglalják, mert úgy is teli van véle a világ. (Mindnyájan elmosolyodnak.)

Er. Nem hallottam még, kedves öcsém uram; s hogy hogy van az?

Pon. Oda van biz a; nagy néppel rá ment egészen.

Er. (mosolygás nélkül, serio.) És mi okon mentek a törökök reájok? mert azt gondolom, hogy egy országot csak bajos dolog helyes okok nélkül ostromolni, annyival is inkább, mivel sok vérontással esik meg.

Pon. Nem tudná annak, édes néném asszony, senki az okát, csak hogy hamis nép az a törökség. (Az ifjúság majd megfűl az erőlködésbe s titkos nevetésbe; Angyélika serio ül, nem is mosolyodik.)

Angy. (serio.) De végire fog Pontyi bátyám az okának is járni, mert vagynak olyan emberei. (Eresztra mosolyodik.)

Er. Talám nem is egészen bizonyos hír lehet még az?

Angy. De bizonyos; úgy-é Pontyi bátyám uram, bizonyos.

Pon. Hát, hogy ne volna.

Angy. Igen is; hiszem úgy tetszik, hogy úgy is a kocsisa mondta bátyám uramnak.

Pon. Eridj te, nyelvés lány, ne cserfelj.

Er. (nevet, mind elcagakják magokat.) Cserfelj úgy-é öcsém uram? (Egy levelet hoznak Pontyinak.)

Pon. Micsoda levél a hé? honnan hozod? hadd lássam (felszakasztja.). Ezt biz a fiskálisom küldi. (A nevetés nem szűnik; Pontyi olvasni kezd lassan.) Hallja, hallja, kedves néném asszony, mit ír egy peremrül a fiskálisom, a Pontyi peremrül.

Er. No, halljuk. (Elesendesednek.)

Pon. (olvassa.) „Ezen expressusom által éppen favorabilis occasio praesentálván és insinuálván magát, nem akartam elmulatni, hogy az urat cum summo respectu ne revereáljam, és egyszersmind a causarül is relatiót ne tégyek. A causa leváltatván, már sebes cursusában vagyon; egyéberánt vagynak documentumaim sufficienter; hanem pro hic et nunc a localitással, quotalitással, quidditással, vagy is ubitással macerálódom. Méltóztasson az úr ezekre documentumokot suppetáláni. Az incattus már többnyire a perennalításra s jusnak certitudójára nézve csak vana exceptiókban cavillál. Az allegatióimat ebben úgy combináltam, hogy controversiát is alig patitur: mert clare demonstráлом a genealogiában, hogy istenben boldogult Sundori Adám uram 1657-ben vette feleségül Kodri Erzsébetet; Kodri Erzsébetnek voltak fia és leányi; egy Kodri leányt vett el magának feleségül Dorai János, ennek csak egy leánya maradt: de ez oztán férjhez menván Ládi Györgyhöz, két fia három leánya maradt; ezek megosztotak a jószágon, s így esett Dalai uramnak a kádori portio; e szerint keressük oztán mi az egész Pontyi just, mely ezekbül evidenter executiáltathatik.“

— Csak hiába, nincs jobb dolog, mint ha az

¹⁾ Vonatkozás a Pontyi udvarbirája levelének nemely kifejezéseire, mely egy előbbi jelenetben előfordult.

embernek tanult físcálissa lehet. Eleget mondták nékem a nagy prókátorok, hogy ne tartsam eztet, mert nem arra való, de láttam, hogy csak irígységből beszélnek.

Lil. De az a jus nyilván való, és szépen, tisztán van deducálva az igaz, már abból oztán az ubitást is könnyen kikereshetni.

Pon. És hallották kentek? ugyan diákos ember.

Angy. De diákos ember ökeme, igaz.

Pon. Nem kell nékem az a zöld lé, abból a húsból kérek — nem is ehetik már itt az ember a miá a sok cifraság miá — hát ez a veres lé? hiszem berzen-e, vagy micsoda? — hát az a kék tajték mi ott? Boldog isten! ha a nagy apáink láthatnák! Már hogy pántlikát mit felkapnak, ütné a kü; de a hasából, gyomrából is módit csinálni az embernek, ki látta? Már talám szégyen is disznóhúst enni?

Angy. Hát, hogy ne volna szégyen?

Pon. Még zsidókká lészünk hát ebbe; ökörhúst is szégyen hát enni, mert mind paraszt emberek bánnak az ökrökkel. De utóljára kenyeret is gesztenye-puderből süttetnek; be hiába való időt értünk!

Lil. Jobb volt hajdan, úgy-e?

Pon. Hát.

Tic. De én jobban szeretem a mostani időket; nem kell most annyit enni, innya, mint régen; hiszem akkor a mije volt az embernek, csak életére költötte, mert szörnű sok évés volt. — Abból a becsínáltból kérek.

Pon. Őm, be hiában valót beszél kend; de bizony többet kötenek most kentek egy hiába való ebédre, mint régen szégyen atyáink egy hónapig elkötötték. Egész ebédje az udvarából tölt ki, csak sóért, borsért adót pénzt; de kentek Bergengóciából honnan drága pénzen hordják a sok haszontalanságot együvé; drága pénzen fizetik azt a sok sohonnai egészség- és ételrontó szakácsot. Cukher kopókat, marcafánk lovakat mi hoznak az asztalra, ötven forintba is belé kerül, még sem lehet belőle enni, csak nézni kell. Nem nézni ültek a mi atyáink az asztalhoz, hanem enni; oztán egy cukher kopónak az árrán egész hónapokig megérte az asztali készpénz kötségét.

Ber. De bezzeg helyre hozta oztán a bor, mert most egy általag tokaji eltárt hat annyi ideig, mint akkor.

Pon. De bizony, édes húgom, nem vették úk pénzen a bort, az országban termett az; de most a világ négy oldaláról hordjátok össze az ebédet; tengeri rák, csiga, béka, minden ördög férget, csúsó mászó állatot összevesztek. Mikor nékem két száz hizott marhám, anynyi üröm járhat a pusztán, mineknékem akkor béka, csiga? egyétek meg.

Tic. Még sem olyan egészségtelen az, mint a régi borivás.

Pon. Őm, be nagyot monda kend; de bizony eleget ivott az én apám, a kendé is,

mert az asztalnál viradtak meg sokszor; de még is nyolevan esztendeig élt frissen; és sok száma nélkül való öregeket látok olyakat. De kentek a cukher kopóval, oztán a békával nem kuruttyolnak ám nyolevan esztendeig a világba, ne búsuljanak. Hiszem hallja kend, nem kerül nékem oda haza egy hónapig is négy márvásba kész pénzbe az ebédem, még is többet eszem, mint kend. Kenteknél egy ebéd is belé kerül ötven forintba, s mi volt? cukher kopó.

Párm. Igazán mondja az úr: mert meg kell vallanunk, hogy az emberi természet, ha legközönségesebb eldellel tápláltak, legerősebb és legegészségesebb: és ok nélkül való dolognak tartom a természet tápláltatásából módit csinálni, mintha a természet is tartozna magát haszontalanságainkhoz szabni; de el is jönnek az idők, hol az emberek e részben magokhoz térnek.

Pon. Úgy van; kedves sógor uram okos ember, látom; általérti a dolgot. Hiszem már a süvegeket, kalapjokat hadd metelénk, mert akár nagy kalap, akár kicsiny legyek az ember fején, attúl nem fáj a feje; de ha moslékot, vagy egyebet olyat eszem, chromol a gyomrom, egészségem. Akár zöld, akár veres színbe öltözzem, nem fáj a; de nem mondhatom azért, hogy akár nadragulyát, keserű füvet, akár zeller-salátát, vagy tárkonyost eszem, mind éppen olyan jó. Ezért nem lehet a hassal, gyomrommal úgy módizni, mint a pántlikák színével, hogy majd zöld, majd kék, majd veres, s mindenik jó a felől.

Er. Valósággal okoson és helyesen beszél, én azon értelemben vagyok.

Pon. A nagy urak gyermekeit mind cukherrel, meleg vízzel, tejjel, kávéval nötetik; de le is vernék, olyanak vagynak, hatot is a pipámmal a lábáról.

Párm. A nevelés, igaz, nehéz teher.

Er. De édes is, ha engedelmes gyermekeket szül az ember.

Párm. Nem arra nézve szölok; azt akarom csak mondani, hogy külsőképpen a testet kicsinységétül fogva szabadon kellene nevelni, hogy szorongattatásokban ne legyen, és a szabad levegőgek alól melengtetett szobákba ne rejtegettessen. Rousseau e részben bölcsen itél.

Pon. De kedves sógor uram, nem olvasta az én anyám soha Russzót, mégis tudott kényeztetés, szorongatás nélkül nevelni. Szabadon hevertem én az ágyon, s húst ettem, mi helyt a gyomrom emészthette.

Párm. Abban ugyan nem szerencsésebb nállam az úr sógor uram, mert engemet az anyám talám még szabadabban nevelt. Szép, rút időben, ha tetszett, hagyott az ég alatt kinn mulatni; ételt, gyümölcsöt minden időben kívánságom szerint ehettem.

Pon. Megismerszik kedves sógor uram, hogy nem békával, meleg vízzel élt, s nem ka-

lyitkába, pólyába nevelték, mert ugyan legény ám a talpán.

Szid. De abban a nagy szabadságban sok alkalmatlan hibát kellett az úrnak elkövetni, mert a gyermekiség mindenre hajlandó, és a sok szabadságban erkölse, élete veszedelemben foroghat.

Párm. Nem tudom hibának mondjam-é, vagy ne; de szüleimtől soha nem büntettettem; a mely cselekedetet vélem csak csupa gyermekiség követetett el, az iránt feddést is alig mutattak. Gonoszágot talám bennem kicsinységemben nem tapasztaltak; erkölseimet oktatták bennem, de inkább példákkal, mint szüntelen való beszéddel.

Szid. Az az igaz nevelés, úgy itélem, ha a szülék nemesen, keresztényi módon viselik magokat; például vészik őket gyermekeik: de ha hibákba, bűnökbe lélegzenek cselekedeteikkel, haszontalan beszélnek okosan magzataiknak, mert a gyermek hajlandóbb mindég szüleit inkább magok viseletiben, mint okoskodásaikban követni. Azt felelik ha valamely szülei hibáért, mit már ők is elkövettek, dorgátnak: az atyám is úgy tézesen. Szerencsések azért az oly szülék, kik gyermekeik között jóságos cselekedeteikkel inkább, mint beszéddel oktathatnak.

Párm. Ki kételkedhetne benne, hogy a kisasszony szüleinek jóságos cselekedetei által oktattatott?

Szid. Sőt az úrban tetszik inkább ki, hogy igaz és valóságos szelíd emberi erkölcsü szülei voltak, kiknek kebelekből fogantatott, s karjaik közt nevedett.

Párm. Érzem is irántok háládatosságomat, s örök jutalmát kívánom érette leleknek. Istenünknek törvényei után, melyeket szüleimtől szeretni s félni tanultam, ők nekem a második okaim arra, hogy jó erkölcsöt viseljek, s jóságos cselekedeteimmel, hajlott idejekben, érettem elkövetett fáradságoknál jutalma, és hív szíveknek vizgatálása lehessen.

Szid. Bölcsen; mert, az én ítéletem szerint, egy gyermek szüleihez csak úgy lehetháládatos és igaz, ha jó erkölcsöket visel, s emberi módon él. Szerencsések az oly anyák, kik a szülésnek fájdalmát és a nevelésnek terhét s rettegéseit oly magzatokért szenvedték, mint az úr.

Párm. A kik az igaz érdemeket magokban megilletődések közt érzik, mint a kisasszony, azok nemes erkölseinknek eleven példái szoktak lenni. Boldog az az ifjú örökre, ki a kisasszonynak valaha hívségére esküdhetik; de vigyázzon, hogy elégséges érdeme legyen szerencséjének megismerésére, mert isten, természet ellen vétkezik, ha azoknak legnemesebb ajándékait önnön tárgyában illendőül nem fogja tisztelni, szeretni. Nincs nagyobb szerencse e földön, mint jó erkölcsöket s nemes emberi érdemeket tudni ismérni és szeretni.

Szid. Beesületet csinálsz, uram, emberi nemednek. Ne engedjék soha a végezések, hogy a vér, mely benned foly, mag nélkül elaludjon. Rólam akármit itélsz, szabad vagy; sem hízlekedésnek, sem igazságnak nem mondhatom szavaidat; az elsőt a te érdemeid, az utolsót önnön szemérmességem tiltják meg tőlem. Részemről legfőbb boldogságoknak tartanám azt elhinni, hogy oly férfinak hívségére, mint az úr, érdemes lehetek; ezzel magamnak azon erkölcsöket asszonyi nemünkből, melyeket érdemlesz.

Párm. A mely végezés legkegyelmesebb kíván hozzám lenni, a cselekedje, hogy azon asszonyi érdemek mindenekben a kisasszonyéhoz hasonlók legyenek. (Felkad a szó, tűzbe jó az egész asztal, Eresztra, Párménio, Szidalsz haboznak.)

Pon. Eb-ugatta Mogolja, hová való király csak ő, öcsém uram Tícus, a ki Amérikára megyen?

Tic. Indiai császár.

Angy. (súgva.) No soha nem szólalt meg Pontyi jobb időben, mint most.

Pon. No van dolog a világban! Nagy állapot, hogy az emberek egymást úgy ölik! Miért nem maradhatnak otthon? hiszen azt sem eheti, ibatja, ruházhatja fel, a mi magának van. Azzal érnék meg azok a nagy fejedelmek, ha falat helyett mindég egy-egy falut kellene nekik elnyelni. Csak azzal foglalnak annyi vérontással országot, hogy nézzék ott is oztán mások, miként esznek, isznak, s parancsolhassák Pestának, hogy adja ezt vagy amazt Jankónak. — Be nagy tréfaság, ha megmondolja az ember annak rendi szerint. Ha meghal Mogol uram, nesze neked négy kis deszka, egy kis setét lyuk; míg éltél egy fél világ nem volt elég, most pedig kuttogj itt egy jukban, s vége van az uraságnak. De minek fogadja annyi ember a szavát, mikor azt mondja nekik: eredjeteik ölni s magatokat öletni? Nekem ugyan hiába beszélne, akar a falra hányná a borsót.

Párm. De hát ha a haza, vagy a király kívánná az úr sógor uramtól, hogy menjen eleibe, nem cselekedné?

Pon. Úgy sógor uram, mikor az embernek a királyára, vagy hazájára más ellenségek reá ütnek, az az embernek királyát, kényerét, kopóját el akarják rabolni, a más; dehiszem, tudom én, hogy volt az insurrectio, de a felől, hogy azt mondják, eme s ama, el is szutyongattuk mi francia puderés Babarus uramékat a hosszú karddal és rozsdás püstölyvel. És is magyar vagyok sógor uram. Mért nem volt hát akkor jobb a cifra püstöly a rozsdásnál? — úgy már hadra kell menni. De Amérikába másnak rohanni, a ki engem nem bánt, ki látta oda menni garázdálkodni? Ne búsuljék kend,

mert nem ontok én vért csak garázdaságból; de a magamét sem hagyom ám!

Lil. Kár az ilyen vitéznek itthon ülni.

Angy. Az igaz, szoros volna akkor a töröknek Európa, ha ilyen vitézek mennének hadakba.

Pont. Mit nyelveskedtek? ha nem megyek is, tartok én elég vitézt; sok ezer köből búzát, sok bogja szénát, hizott marhát, paripa csikót eladok én hé esztendőnként, sok vitéz élhet abból; hát, hiszem azoknak dolgozom, ne félj, mert bizony Paci Pesta jobbágyomtól nem veszen ám a hadnagy remondákat, sem az armádia mászárossa sörtést, öcsém, nem tudtok tik ahhoz — hát még a sok abrak.

Angy. Most látom, ugyan megabrakolta magát Pontyi bácsi.

Pon. Éridj, te nyelves.

Er. (nevetve.) Megint cserfel, úgy-é öcsém uram?

Pon. Cserfel e, mert e nem szól soha isten igazába.

Er. De mégis csak örömet elhallgatja azt bácsi.

Pon. Úgy-é? öm, höm.

Szid. Ha úgy tetszik, édes asszony anyám, már itt eleget ültünk.

Er. Nem bánom, fiam, ha úgy tetszik. (Felállanak; Pontyi nagy kidüljedt hassal, a lábát kétfélre vetve megáll, imádkozik; kezét csókolnak, hálálkodnak, elmennek.) — Szidalisz, fiam, a kávéra gondod legyen.

Pon. Nékem szilvóriumot hozzanak.

Er. No lész, lész, hozzatok.

3. Az Embernek Próbájából.

I. levél. 4. szak. (Bessenyei saját jegyzésével).

A jövőendő történeteknek nem tudása világ szerint boldogság.

Történetünk száma zárva hadd maradjon:

A végezés könyve tőlünk tiltva legyen. Benne a mely levél szükséges éltünkre, Csak azt olvashatjuk, nézván istenünkre. A barom nem látja egy ember mit tehet, De az ember is itt mint angyal nem érthet. E terjedt világba mindent szemlélhetünk, Még is valójába semmit nem ¹⁾ érthetünk. Fájdalom és öröm vezérlik szívünket, Tudatlanságunkba tartjuk reményünket. Ha az áldozatra vezetett állatok Előre láthatnák kegyetlen haláluk, Az ölkékeket néznék-é csendesen?

Mennének-é veszni oly engedelmesen?
Ha barmaink húsok' látnák asztalinkon,
Nem bújdósának-é tőlünk határinkon:
De mivel vesztetek szegények nem tudják,
Az ellenek emelt kezeket még nyalják:
Mi is sok dolognak gyakran hizelkedünk,
Melybe romlásunkra lappang veszedelmünk.
Történeteinket ellenbe álltuk
Sokszor, hol végtére örömünk találtuk.

Ha minden előre tudhatná dolgait,
Remény nélkül miként húzhatná órait!
Köztünk kijelentett napja halálunknak
Mindég égő poklát formálta kínunknak.
Sok távolyról látván szerencsétlenségét,
Mennyi fájdalommal nevelné inségét!
Ah tudatlansága a nagy jövődöknök!
Mely drága kincse vagy nálunk az egzeknek!
Világunk istene tette így munkáját,
Hogy minden elfussa kiszabott ¹⁾ pályáját.
A ki dicsősége magas trónusárúl,
Formált alkotmánya felső határárúl
Egyenlőül néz egy verebet elveszni,
És valamely vitézt a mélységbe esni;
Tengereink partján egy csepp víz szárad el,
Vagy e föld indulván elmúl az egzekkel:
Istenünk székibe harcok kárt nem tesznek,
Sem dicső egébe csatákat nem visznek.
Ember! legyen csendes hát vesződő lelked,
S nagy igazságába ismérd meg istened.
Tanácskozz magaddal, keresd boldogságod,
Tanuljad használni nemes valóságod.
Szívedbe örökös reménység nyugoszik,
Mely hogy kecségtessen, soha nem ²⁾ aluszik:

¹⁾ Mennyi erőszakot nem kellene az isteni örök végezeseknek halandóságunkon tenni? ha kiki közülünk halálának bizonyos történetét, ez, amaz dologba, itt, vagy amott tudhatná. Ki menne reménység nélkül hadakba? ki ülne vizekre, hogy elsüllyedvén, halálával a végezeseknek eleget tegyen? A mindenható erő és bölcsesség, hogy velünk pályánkat serénységgel elfuttathassa, reménységet függesztett elénkbe; mely után mint gyermekek az előttek repdeső madarak után, bátor és veszedelmes helyek közt szaladunk. — Ha reménységeinkből egyet elfogtunk, az által ezer támadt előtünk: soha belőlök annyit nem nyerhetünk, hogy csalogató seregeket ne sokasítsuk; melyekért szüntelen fáradván, kirendelt halálunkra öröm s győtrelem közt szaladunk.

²⁾ A rajtnak megtett végezeseknek kegyelmissége okozta, hogy a legkegyetlenebb történetek közt is szívünkbe lappangó reménységünkhöz édességgel vigasztaltassunk. Ez az édes remény, elmúlt jó eslekedeteinken nyugoszik, bennünk virít, és a jövőendő dolgoktól hányattatik; s így elől, hátul, mellettünk, bennünk, minden-

¹⁾ Nem lehet egyáltalán fogva mondani, hogy a terjedt világba mindent szemlélhetnénk: a minden alatt egyszer csak azon dolgok értetnek, melyeket láthatunk: másszor pedig értetik a teremtésben megvilágosodott mindenség. Én itt csak azt a fél mindent veszem, melyet a dolgok közt szemünkkel, vagy mikroszkópiumon láthatunk.

Várja boldogságot, mosolyog szemedbe,
 Feleml a porbul, virít kebeledbe;
 Sebes szárnyaira lelkedet felveszi,
 S örömöd' jövendő országiba teszi;
 A rád várakozó időkre úgy járkal,
 Előtted, utánad, benned egyre munkál,
 Nem kell kevelységgel ezet vesztegetni,
 Legjobb szelédességgel hasznait éltetni.

Lásd meg az együgyű szegényt hajlékába,
 Ki csendesen nyugszik, sohajtván magába:
 Nem vér az egekhez; érzi reménységét,
 Nem maga, de sorsa szüli csak ¹⁾ inségét.

ütt látjuk, érezzük: szüntelen körül
 vagyunk tőle vétettetve, melyet, mint ér-
 keny szívünknek nyájas fajzait, mikor
 legjobban sanyargattunk, legédesebben
 kecségtetünk. Ha egy részről az ellenünk
 harcoló viszontagságok ezer reménységün-
 ket előlik is, soha az által azoktól teljes-
 séggel meg nem foszthatunk, mert más
 részről ismét ezer olyan remény támad; és
 ha világi történeteink éppen oly kegyetlen-
 nek, hogy már tőlök külső életünk szerint
 semmi jót nem vehetünk, akkor legjobban
 vigasztalja a szeléd lelket az igazságnak
 kútfeje, kitől egy józan halandó örökös
 jutalmát várja. Itt nyugszik a keresztyén
 hitnek legnagyobb édesége: mely az ha-
 landóságnak öröme, bátorságot, egyenes
 szívet, állhatatosságot, s véghetetlen bol-
 dog reménységet adhat. Szerencsés egy fér-
 fiú örökre, ki halála után, a csendes egek-
 nek dicsőségei közt, teremőjével való is-
 teni társaságát hiheti, és bár sokaknak bal-
 ítéletek szerint megalatkozna is; mind-
 azonáltal hitbe megmaradhatna, mert a té-
 velység, melybe élne, igen édes.

¹⁾ A szeléd együgyűség meghatározza magát
 a szükségese dolgoknak keresésébe; ha szo-
 kott kenyerét, ruháját megnyerte, csende-
 sen van: legalább ha feküdt, mondhatja,
 hogy nyugodott, nem dűlja lelkének nyug-
 hatatlanságával a világot; nem kapdos ré-
 szeg kívánságaiba az istennek székéhez;
 nem irigyli másnak azt az életet, mely
 neki is van. Sok szerencsétlen bölcs ily
 nyugodalmát nem tudja: ő soha nem csende-
 s, álmába is a teremtésnek rendivel küsz-
 ködik! vagy igazít, vagy ront; a világnak
 kincs külső méltóságait, mint fojtogató
 láncokat utálja, melyek aranyból készül-
 tek, de a vasnál keményebben szorítanak.
 Ha lefekszik, vért vizsgálja, hogy miként
 foly testébe; kékis, vagy szaporán út elő-
 ere a karjába: mindjárt megfosztatik min-
 den nyugodalmától. Soha gondolkodó lelke
 csendességét nem engedi. Olyan mint a
 szüntelen csatázó tenger, mely kősziklák-
 hoz, hegyekhez, hajókhoz, partokhoz, szí-

Verejtékeivel földéit áztatja,
 Istenével magát szüntelen biztatja.
 Hiszi hogy, ha meghal, csendes egekre ér,
 Hol többet győtrelem életéhez nem fér.
 Nagy teremőjének dolgát nem vizsgálja,
 Bölcsessége csak az, hogy urát csudálja;
 Nem ad család reményt nyugovó szívének,
 Halhatatlan italt nem keres testének.
 A világ istenét nézi igazgatni,
 Tudja, hogy pálcáját nem lehet bizgatni.
 Noha mint akárki ő is mindenl érez,
 De a királyokkal világot nem vérez,
 Kívánságaival nem veszti életét,
 Híven gyakorolja édes természetét.
 Halandó! a ki már többet tudhatsz ennél,
 S több teremés kívánsz lenni az embernél,
 Világunknak rendit fontoljad lelkedbe,
 S formáld új voltodat fetregő éltedbe.
 Kiáltl rosznak mindent a mit annak láthatsz,
 Higyjed hogy voltodba minden kis részt tud-
 Térítgesd a napnak fényes sugárait, (hatsz,
 Járd a barlangoknak kövecses gyomrait,
 Az égnek ragyogó kárpitjait dűld fel,
 Számláld meg csillagit búja szemeiddel;
 Légy szabados ura magadtul magadnak,
 Áldozzáld fel mindent rút kívánságnak;
 Menj fel a világnak örök istenéhez,
 Kapdossál mint veszett, hatalmas székéhez,
 Királyi pálcáját ragadd ki kezéből,
 Melylyel teremésit vezérli egébül;
 Itéljed egyedül a nagy valóságot,
 S tegyél világának magad igazságot.
 Sok lelkek okozták már tévelygéseket,
 Kik megvetvén sorsok, szidták ¹⁾ az egeket.
 Angyalok akarnak lenni életekkel,
 Hogy csudáltsanak nagy történetekkel;
 Halandó sorsunkat bontani akarják:
 A nagy természetet mint veszetek marják.

Kérdezd, hogy mért ragyog napunknak vi-
 S barmainkra nielt esett oly sok íga? (lága?
 Majd úgy felel miert az ember-büszkeség:
 „Hogy érte tette ezt csak a nagy istenség.
 A tenger dagályos habjait fenyíti,

getekhez veri haragos habjait; lármájában
 szüntelen szalad, még is örökösen csak ár-
 kába buzog: ilyen egy tudós, ki minden-
 hez ver, magát mindenféle vízsi, mindenek
 teszi: még is ember marad, s úgy is hal.

¹⁾ X. Alphonsus, a kosztitált királya mon-
 dotta: „Hogy ha az isten, mikor e világot
 teremtette, ötet tanácsába hívta volna, jó
 tanácsokat adt volna neki. Én pedig e szer-
 tint Alphonsusoknak isméréim mind azokat,
 valakik a teremtésnek rendin nyughatat-
 lankodnak: mely alacson szenvedésekre
 már ma igen sok erőtelen halandók reá
 adták magokat, kik mint a dühödő ebek
 tápláló gazdájokra, a jóltévő természetre
 s annak kegyelmes urára morognak.

S terhesült hajóink híg térjen repíti.
 Hegyeinknek gyomra gazdagult kincsekkel,
 A mely teljes lett már mives emberekkel;
 Gyönyörűségeit a tavasz formálja,
 Elfáradt szívünknek örömet ajánlja.
 Édes bor italát a szőlőtő főzi;
 Melylyel belső részink vígságra öntözi.
 Eljő az éjtszaka azért hogy újítson:
 Tart a föld, s vagyon ég, mely felül borítson.
 Mind emberért lett ez, úgymond a büszkeség;
 Mert nem tekintett másit itt a fő bölcsesség.¹⁾
 De ha a természet néha megrázkodik,
 Földindulást teszen, búval fohászkodik,
 S egész városokat falukkal széljel dúl,
 Melyek közt az ember nyílt vermébe lehull;
 Ha nagy szelek úzik a futó egeket,
 S fellegink ontják ránk zúgó tengereket;
 Hány élő állatot kapnak a vizekkel,
 Mélységekre futván sok fült emberekkel.
 Ha a tűz is, e rút harcosuló állat
 Felkelhet harsogva, s az élőkhöz falhat:
 Mit vél veszélye közt egy büszke halandó?
 S hogy itél magarúl, látván mely mulandó?
 Életét oly sok ölt állattal táplálja,
 Noha testét csak a férgeknek hizlalja.
 Örök háborúját látja világunknak,
 Hol ezer formáját nézzük halálunknak.
 Ésső, hideg, meleg, szél, napfény, fellegzés,
 Árvíz, földindulás, csattogó féngzés,
 Tavasz, ős, nyár, és tél egymásba forognak,
 Melyekkel az élők széljel csavarognak.
 De nem rontják ezek még is a nagy rendet;
 Sőt harcok közt minden megelevenedett¹⁾.

¹⁾ A világ egy egész élet, mely minden járó elevenségbe, valamelyet magába formál, önnön tulajdonságait ábrázolja. Ő a szelekbe hirtelen indulatait, a tűzzel haragját, a setét fellegekkel búvát, a szép időkkel pedig örömet s nyájasságát mutatja.

Így belőle egész élet lesz mint az emberből, kibe harag, kedv, szomorúság, vígság, egyenlőül uralkodik. Ezen tulajdonságok egymásba keveredve tartanak fen minden életet; de ki látja, hogy micsoda titkos kerek fordítja az időknek változását? Nem lehet az, hogy mindenkor napfény legyen, a természet kiszáraztáná tápláló gyümölcsét, s életünk elveszne; ha pedig mindenkor esső esne, a föld elhígulván, öszverothadna, s hasonlólul semmit nem teremhetne, hanem árízvelet elfojtana mindent; ha tűz nem volna, a hideg világunkat örökké jégbe tartaná, hol megfagyánk: ha ellenben hideg nem volna, a tűz mindent megemésztene. Így azért a négy életető állatoknak magokba kell forogni, és mérsékelteni, hogy magokat segítvén, a világot szükséges hideggel és meleggel fenarthassák: az embernek alkotása épen hasonlólul van; indulatainktúl tápláltunk;

Így az embernek is számtalan érzése,
 S azokba alkotott sok ellenkezése,
 Végezesek szerent formálják életét,
 Melyek nélkül senki nem tudhatná létét.
 E szerint egy-férfi azért, hogy háborog,
 Kegyetlen s kegyelmes történet közt forog,
 Soha a nagy rendet fel nem fordíthatja,
 Sott hogy üldözötték, meg nem mutathatja¹⁾:
 Mert él, vagy elmúlik, e világ megmarad;
 Érte természetünk istene nem fád.
 Egy ember az havas kietlen tetején
 Ha felfügged néha, a kösziklák hegyén,
 Sott valamely mérges történet reá ront,
 Mely vele fél hegyet a mélységbe leont;
 Mikor onnan felül aláfelé esik,
 S levegőginkbe veszni repítették,
 Hívjon segítségre istent, természetet,
 S tartson fel a szél közt egy kínos életet:
 Féreg, vagy ember hull le a magasságrúl,
 Semmi ki nem szalad vele e világgrúl.
 Megmaradásokért földünk kerekésege
 Nem tesz lármát: nincsen azokkal ínsége.

De azért a világ istene kegyelmes;
 S teremtéséhez igen engedelmes.
 Mikor öröme közt nevet egészségnak,
 És a jó békesség nyájaskodik velünk;
 A midőn szívünkkel hű tárgyra találunk,
 S egy Helena ölen²⁾ lassan szünyokálunk,

harag, bú, szerelem, öröm, keserűség, nyájasság, szükséges dolgok bennünk. Ezek közül nem jó, s nem is lehet, egyet is elfojtani, csak mérsékelni kell őket. Mi volna egy ember, ha mindég örülne, vagy mindég sírna, vagy szüntelen haragudna, avagy örökké kacagna? Csudáljunk a teremtesnek módját, s az örök rendet addig, míg magunk nem teremthetünk.

¹⁾ Micsoda szerencsétlen halandó mutathatja azt meg, hogy ő a világnak kegyelmes, s bölcs teremtojétül valaha üldözöttetett? Csak nézze meg kiki jól történetét, s nyavalyájának, vagy kárának legelső indító okát: ha elégséges a dolgokat egymásból kifejtteni, tapasztalni fogja, hogy az isten minden dolognak folyását csak a természetnek s önnön igazságának rendi szerent engedte, és semmi ártatlanságra soha öldöklő angyalokat nem küldött, hogy pusztítsion. Lássá kiki mint cselekszik az igazsággal, a természetnek királyi méltóságával, s az örökös renddel, hogy magára veszedelmet vagy hasznót életének minéműsége szerent húzjon. Igaz, hogy elég ártatlanság szenvedte, de nem istentül, a ki által jutalmaztatik, hanem gonoszságtúl, melyre az ő sohajtásai gyötrelmeket hozhatnak. Magába keresse hát minden, életének büntetődését, vagy jutalmaztatását.

²⁾ Ha egy ifjú, a nyájas egészségnak kedve-

Akkor a természet jól vagyon teremve;
De ha lebetegszünk, mindjárt meg van vesztve.
Mért kelljen egy részrül mindent igazolni,
S másfelől az örök rendet úgy gázolni,
Egyikbe, másikba, hogy jól okosodjunk?
Csudáljuk az istent, s székiek bódoljunk.

Talám jobb volna, ha e nagy természetbe
Minden dolog folyna csak egyforma rendbe.
Ha az Oceanus magát felejtethné,
S hajjait partokhoz soha nem verhetné;
Ha tüzes fellegink széljel elvesznének,
S mennykövek a földbe aláülednének;
És hogy az ember is futván keservétül,
Ne foszthatnék soha semmi örömetül:
De mi lenne harca így a természetnek!
Melybe lehelteti jár minden életnek.
Ellenkezésekbe ismértetik minden;
Ezek indultak meg az örökös renden.
Ha egész világunk csak feketét mutat,
Hol leljünk a kies zöltségekhez utat?
Ha soha szomorú napot nem érhetünk,
A nyújas időkbe hogy gyönyörködhetünk?
Hová lesz a szépség, ha a sunda elvész?
Édes sebek nélkül a szerelem mit tész?
Csudálatos rendi a külömségeknek,
Mely nagy ajándéka lettél az egeknek!

4. Edíza Rézushoz.

Heróid.

E csendes falak közt, hol a sohajtások
Szüntelen rettegnek, s mindég magánosok,
Itt fetrengnek Rézus! szerelmem tüzebe,
Nyögván a természet gyúlaszott mérgebe.
Klastrom ez, a melybe miattad szaladtam,
Hogy eltávozásod végre meghallottam.
Ne éljen halandó gyönyörűségemmel,
Ha te társalkodást nem tehetsz szívemmel,
Az oltár szentsége előtt itt mászkálok,
Megrádrát könyvembe szívemmel üszkálók,
Rettegésem mindég nekedek bennem,
Tiszta buzgóságot lehetetlen tennem.
Apácává lettem, nem vagyok Edíza:
Ah hol van reményem, melyhez szívem biza!
Egy szomorú házba voncolom életem,
Hol halálos tereh lett már rajtam létem.
A falakat körül szent képek borítják,
Melyek kezeiket az egekre nyújtják.

zésével gazdag szerencsési közt egy valamely tőle mindenek felett kedvelni szokott nemes tárgyának, kívánsága szerént, szerelmébe jöhet, s annak karjain mulathat, kérd meg tőle, mikor szíve gyönyörűségei közt lankadozik; ha van-e a természetnek hibája? vagy mivé kívánna ő változni, hogy szerelmesétül megváljon? Bizonyosan nem fogna egyebet óhajtani, hanem hogy szerelme, szerelme, ifjúsága, egészsége épek, halhatatlanok, s javai fogyhatatlanok legyenek. Add meg ezeket valakinek, s várja tovább, hogy mikor fogja elváltozását kívánni.

Nem érzik kínomat, csendesen függenek,
Csak néznek, nem szólnak ha hozzájuk menek.
Egy ablak nyújt hozzám csak világosságot,
Ez mutatja még is a homályosságot,
Mely a szegletek közt itt borong szobámba,
Jobban szomorítván mindég fájdalomba.
Kinélzhetek rajta tengerink színére,
Hol elragadtatott Rézus, veszeljére.

Valahányszor hajót látok megindulni,
Mindég el kell titkon szívembe ájulni.
Kínos alkotmányok! veszélyes tengerek,
Veletek mennyre vesznek az emberek,
Így szállak magamba, nézván a habokat,
Melyek dagályosan emelik magokat.
Látom sok vitorlák rajtok mint lebegnek,
Hol a bús hajósok küszködve eveznek.
Haragos hajjait távozván hasítják,
S csendes révpartinkat mint vesztettek futják.
Erre repítették Rézus el mellőlem,
Kit a tengereken fel nem lehet lelmem.
Szemem haszontalan jár e térségeken,
Elmúlik látása a tűnő egeken:
Szerelmesem színét csak lelkembe képzem,
Gerjesztett tüzeimet ellankadva érzem.

Életem mindenkor több-több kínokra dül,
Szívem reményében lassan-lassan elhül.
Ah kínos természet! . . . világunk istene,
Van-e még valami, mely így szenvedtetne?
A szívem veremmel eribe futott,
Halálos gyötrelmem egészen elhatott.
Bús lelkem tévelyeg, tagaim lankadnak,
Az érzékenységek bennem megsibbadnak.
Rézus! Rézus! hova tűnsz karjaim közzül!
Ah csak árnyékod ez, a mely előttem ül.
Ha távol vagy tőlem, gyönyörködtehetel,
De ha hozzád futok, velem nem lehetel.
Bűnre fordítottad már ártatlanságom,
Elragadod tőlem áhitatosságom,
Az oltár elibe csúszok térdepelve,
Itt vagynak társaim, zengnek énekelve,
Kik gyakran elfogják nyelveken szavokat,
S csendes sohajtásnak eresztik magokat.
A templomba minden hallgatású léssen,
Buzgó gondolkodás fellegzik az észen.

Egy halavány lánppás szunnyadoz előttem,
A melynek szomorú világába jöttem.
Valamerre nézek, feketét szemlélek,
Mindeniütt hallgatást és rettegést lelek.
Itt nyögök kínomtúl széljel szaggattatva,
Halálra feketé színűl takartatva.
Megveszett szerelmem szaggatja szívemet,
Rettegem, ölelem világi mívemet.
A szentség előtt itt reményemet vesztvén,
Reszketek tüzeimtől, lelkemet tévesztvén.
Méreg a levegő, ég lehellésembe,
Melyet itt szívemhez szedek inségembe.
Isten! örök ura e nagy természetnek,
Parancsold örömét egy kínos életnek.
Rézusért Edíza szíve még mindég ég,
Ah mikor lesz ebbe halállal boldog vég!
Nyájasságom szerint már úgy is megholtam,
Alig jut eszembe hogy világon voltam.

Ez hely, hol most élek, egy homályos kriptá,
 Mely magát az élők közül kitiltotta.
 Azok jönnek ide, kik halni akarnak,
 És hogy nem élhettek, szüntelen buzognak.
 Nem élhet világunk gonoszsaigaival
 Sok, és fére húzza magát kínjaival.
 Áhítatosságát keresi szívével,
 Nézi koporsóját setét életével.
 Ah Rézus! ha látnád mostani sorsomat,
 Mennyire óhajtnád csendes halálomat!
 De talám már te is bűjdosásaidba
 Széljel verettétél, s nyugszol hamvaidda.
 Elülődzte atyád szeléd életedet,
 Csak kínra formálta veszélyes létedet.
 Szerencsétlen atyák! kik a természetnek
 Törvényeket szabtok, és gyermeketeknek
 Poklokot csináltak akaratotokkal,
 Nem alkatván gyakran magzataitokkal.
 Ah Rézus! éltedbe mennyit nem vesztettem!
 Szerelmem milyen hív, s kínos tárgyra tettem!

Nem merem gondolni volt nyájasságomat,
 Rettegek: elvesztem ártatlanságomat.
 Mostani életem szoros közelettség,
 Közelről tekintget reám az istenség.
 Bűnösnek mondatom ha rád gondolkozom,
 Mert már életemet az égnek áldozom.
 De hogy taszítssam el árnyékok lelkeimtől,
 S miként szaggassam ki szerelmem szívémből?
 Az egektől is elfoglalod életem,
 Elvesztettem benned veszedelmes létem.
 Tudom hogy én vagyok oka futásodnak,
 Koporsója lettem mérges halálodnak.
 Mit tegyek kínom közt? ... elvegym életem?
 Ah de adósságom ezzel nem fizetem!
 Örökös rabságra átkozom magamat,
 Halálig hordom keserves ígámat.
 Maradj Rézus, s eljél örömmel, ha lehet,
 Edíza még érted ily sohajtás tehet,
 A ki szerelmedet el nem felejtheti,
 Sem gyötrelmes éltét maga nem vesztheti.

5. Barsay Ábrahámnak.

A magánosságtul itt környülvéttetve
 Hallgatók, barátom, tereád tekintve.

A szív kebelemben édesdeden érez,
 Megnyugodt most egyszer, s belőlül nem vérez.
 Nézek, ülök, írok, rólad gondolkodom,
 Magamon, másokon titkon álmélkodom:
 E világnak lelke mit csinál belőlünk!
 Mit itél törvénye valjon most felőlünk!
 Hagyjuk el, barátom, a mély okoskodást,
 Ne tégyünk hibában olyan sok hánykodást;
 A természet setét mélységét elhagyván
 Öröme s ijeteke, kezedet ragadván:
 Szívünknek érzési fűzzék szárnyainkat,
 Barátság éleszsze mozgó ajakinkat.
 Világunk lármáját, mi haszna, kergetjük,
 Végét, sem kezdetét, látod, nem érhetjük.
 Földünknek bölceit eleget forgatom,
 A természet szavát már régen hallgatom;
 És végre felleltem, hogy józan törvényünk,
 Akármint gondoljunk, csak örök istenünk.

Egy jó poetának lelke ha megindúl,
 Szívét mellé vévén tünik s mindent feldúl.
 Méltóságot visel dicső törvényiben,
 Szerelmem mosolyog édes érzésiben.
 A mit természeti kíván, mindent ölel,
 S nem csatázik soha az örökös renddel.
 Szállásnak szoros hely számára egy ország,
 Természetben lakik s megyéje egy világ
 Egészen, a melynek törvényit érezvén,
 Gyönyörködik, magát kedvétül élvezvén.
 Mint a fülemile, a mely örömetül
 Indíttatván, itt-ott zöld ágacsákra ül,
 A hajnalnak tüzet hasadni szemlélvén,
 Várja a víg napot, mindég énekelvén;
 Kedvei közt, tudjuk, oly soká zengedez
 Hogy végtére nyelvén vére is csergedez
 Erölteti magát okoskodás nélkül,
 Mert ő is törvényt vett a hű természettül:
 Úgy egy poeta is, Mársnak sisakjára
 Felállván, jobb kezét Phoebus paizsára
 Bocsátja, és így e két istenség között
 A kies Parnassus hegyéhez költözött,
 Honnan e világot sohajtva szemlélvén,
 Harcrul, szerelmeiről sokat énekelvén,
 Mint a fülemile magát erőltetve
 Vért ereszt, és meghal mást gyönyörködtetve.

BARCSAY ÁBRAHÁM.

1742—1806.

NAGYBARCSAI BARCSAY ÁBRAHÁM, a történetben oly szerencsétlenül szerepelt Barsay Ákos fejedelem ágából, Piskiben született, Hunyad megyében, 1742. február 2-dikán. Atyja, szinte Ábrahám, Hunyadnak főbirája volt. Tizenhat esztendőskoráig a nagyenyedi ref. collegiumban tanult, mialatt atyját egy hétben elvesztette ¹⁾. Felállíttatván Mária Terézia által a magyar nemes testőrsereg, Hunyad vármegye ajánlására Barsay is felvétetett abba (1762. ²⁾); s legott megszöködött Bessenyei és Báróczyval azon nemes frigy, mely a nemzeti

míveltségre s az irodalomnak felocsulására közvetlenül s közvetve annyi szép gyümölcsöt szült ³⁾. A szabályszerű öt év lefolytával, tehát 1767-ben, Barcsay átlépett a rendes hadsereghez, név szerint a Leopold hg sisakos lovagezredébe kapitányul, s mint ilyen a haza több vidékein állomásozott, név szerint 1774. körül hg Dunántul, s ismét váltva Nyitrában és Trencsényben ⁴⁾, majd Nagyszombatban, hol a sokkal ifjabb Ányos Pállal barátkozván meg, annak első buzdítója és vezetője lett a magyar költészetben ⁵⁾, végre 1778., miután gr. Bethlen Zsuzsannával házasságra lépett, a bajor öröködési háború kitörtével a sziléziai táborozásban vett részt ⁶⁾, s annak elmúltával ismét a hazába tért. Tíz évvel utóbb kiútván a török háború, Barcsay ismét táborba szállott, s 1788. aprílben a császár vezérlete alatt Szabácsnál, Loudoné alatt augusztusban Dubicánál, 1789. octoberben Nandorfejevárnál harcolt, s a béke megkötése után alezredesi ranggal a testőrsereghez főhadnaggyvá tételét által ⁸⁾, hol, mint előbbi pályáján, több jeles férfiak keresték társaságát, s József és II. Leopold királyainknál nagy kegyelemben állott. Végre a házi nyugalomra vágyó férfi Ferenc kir. által 1794-ben ezredesi ranggal nyugalmaztatván, haza ment, s ott felváltva Maros-Sólymoson Hunyadban és Csórán Fejérvármegyében élte vég éveit hitvese és számos tisztelői körében, a gazdaság és irodalom örömei közt. Csórán lepte meg őt 1806. martius 5. éjjelén a halál, miután estve még vadászatra készült, melyben, amint verseiből is látszik, mindenkor kedvét lelte; 6-ra virradólag barátai, elúnván várni felkelését, szobájába mentek, s halva találták. Meghagyását tisztelő özvegye őt azon alfama alá tetette le vég nyugalomra, mely alatt gyermekkorában annyiszor tanulgatott, mint férfiú olvasott, s melynek emlékezete oly kedves volt előtte, miszerint pecsétnyomóján is azt viselte, ezen körirattal: *Árnyékban zöلدül*. Ő is, mint barátja Bessenyei, még Mária Terézia alatt, a romai egyházhoz tért által, de időpontját bizonyosan nem tudjuk ⁹⁾. Barcsay jókorán kezdte költői pályáját ¹⁰⁾, s miután egyideig félbenszakasztotta, úgy látszik Bessenyei és Báróczy fellépésök által felgerjesztve, folytatta azt ismét, de magánylag csak, barátjaival, kivált Bessenyei, Orczy és Ányossal folyt levelezéseiben, vegyítve gyakran prózával, mely a Révai kiadásában mindenütt hiányozván, versei, töredékeikben, gyakran homályosaknak tűnnek fel. Ómaga tartózkodott azokkal felépni, de barátjai adtak holmit. Így első darabja, mely megjelent, Báróczy Maromtelje előtt áll 1775. Utóbb Bessenyei hetet adott ki „Társaságában“ 1775., egy gyűjteményét verseinek Révai a „*Két nagyságos elmének költeményei*“ közt Pozs. 1789., hola „Két jó barát között való levelezésből szedett Versek“ első része 63 — 148. ll. az övé, de közéjük az imént említettek közül csak kettőt vévén fel. 1791-ben Bacányi közlött két darabot a Magy. Muzeum II. kötetében (I. alul 4. 5. sz. alatt); végre Döbrentei néhányat az Erd. Muzeum I. kötetében. Hat kiadatlan epistolája Anyoshoz M. Irodalmi Berkem (sajtót váró) első kötetében áll; legnagyobb részök, franciák is, özvegyénél maradtak el; gr. Haller Gáborhozi levelei ennek családjánál. Barcsay, nemzetét, nyelvét s a szabadságot buzgón szerető hazafi, forró kedélyű barát (viszonya az öreg Orczyhoz megillető), nyílt keblű s jóssággal teljes ember volt: s mind ezen vonásait francia könnyűségű és kellemű versei is viselik. Izgatott, buzdított a magán körökben s azokban, mikre hivatalos úton hatása volt; s versei is hathatósan segítettek költeni a lelket lassan ébredező kortársaiban.

¹⁾ L. *Döbrentei Gábortól Barcsay Életét*, az Erd. Muz. I. 17. l., melyet mindenütt, hol más forrást nem idézek, követtem. V. ö. Barcsay Emlékét is *Sipos Páltól*, Minerva, 1826. sept.

²⁾ Nem első az erdélyiek közül, mint *Döbr.* az id. h. jegyzi meg. Báróczy, Fejér megye részéről megelőzte őt: I. *Kasinczy Ferentől Báróczy Életét* a 6. l.

³⁾ „Barcsay Ábrahám — írja *Kasinczy* az id. h. — és Bessenyei György a gárdának leg-

szálasabb és legszebb tagjai közzé tartoztak. Barcsay, a legszebb kék szemmel s szög hajjal, egy Antinoushoz . . . hasonlítottatott. Módja mutatta benne a nagy ház gyermekét, a fejedelmi vérből származott férfit. . . Barcsay, mint két barátja, szerette hazáját s nemzetét, melyre kevély volt, még nyelvén is, s ismerte becsét e míveletlen de szép nyelvnek, s óhajtotta literatúrája virágzását; olykor neki eresztette magát kedvének, s hosszas elmélkedés, készület s csinosgatás nélkül szórta verseit, nem vágyván arra, hogy versei nyomtatva legyenek, hogy neve a költők sorában neveztessek. "

⁴⁾ Több kelet nélküli epistolái említik Zoborhegye tájékát; kettő a Bessenyei György Társasága 15. és 19. ll. „Patai kunyhóból 15. febr. és 24. mart. 1772“ költ. (Somogyban-e v. Veszprémben, nem tudom); egy más, mely 1772-ben íratott, mint e soraiból kitetszik :

Harmine esztendeje hogy anyám méhéből
E világra sírva jöttem hírem nélkül. . .

ismét Trencsénybe átköltözését említi :

„Mert hogy telepedtem Vág zúgó partjára“ Vers. 94. l.

egy más :

Gyalogfenyőfűknak barna gyümölcsei,
Kiktől kékesednek Beckónak hegyei . . .
Ablakomból sokszor tekintek reátok . . . 100 l.

1773. martiusi levele (Bessenyei György Társasága, 30. l.) Bán-Kesziben, egy más 1773. máj. (Ott 35. l.) „a nyitrai mustrapiacról“ költ; egy harmadik 1774. aprljból (ott 27.) többi közt így szól Bessenyeihez :

Siess ide jöni barátod ölébe,
Ki sokszor emleget erdők közepébe.
Itt majd telepedvén sebes Vág partjára,
Kardunkat függesszük szelid juharrára,
S áldozatot nyújtván versek isteneknek,
Küldjünk ajándékokat Múzsák seregének.

⁵⁾ L. *Bacsányi Jánostól Ányos Életét* (Ányos Munkái előtt) XVI. l. Egy kiadatlan epistolája Barcsaynak Ányoshoz, mely szinte kiadatlan „*Magyar Irodalmi Berkem*“ első kötetében áll, N.Szomb. sept. 23. 1777. költ.

⁶⁾ Miután a telet Erdélyben (hol, mint látszik, összekelése történt) s Moldvában vadászással is töltötte, febr. 24. 1778. már Bécsben volt, s készülöben a táborba (epistolája *Irodalmi Berkemben*). Bécsből kiindulása apr. 13. történt (Holmi, 228. l.). Egy levele a táborból Bessenyeihez nov. 23. Wigstaldból kelt (Holmi, 237.), egy epistolája Ányoshoz, „Forsti erdőkben egy fenyőfa alól“ sept. 11. (*Irodalmi Berkemben*), egy más, szinte ehez, dec. 1-jéről 1778. a *Magy. Muz. II. k. 44 s. köv. ll. (l. alul 4. sz. alatt)* „a sziléziai hideg fenyesek között“ kelt; s Ányos epistolái (Munk.) közül több oda volt utasítva.

⁷⁾ Két kiadatlan epistolája *Irod. Berkemben* „Nagy-Martonban, Sopron várm.“ kelt, dec. 13. 1779. és „Nagymartoni kunyhóból“ sept. 14. 1781.

⁸⁾ L. gr. *Haller Gábor* s Barcsay Ábr. Emlékezete, Erdélyi Muz. I. 41. l. : „ifjabb polgártársaink nevelése végett a magyar testőrsereghez ismét visszatetett,“ ugymond.

⁹⁾ *Dóbr.* az id. h. 25. *Kazinczy* szerte az id. h. 12. Hihető, hogy még a gárdánál szolgáltán, s így 1767., tehát Bessenyei előtt.

¹⁰⁾ Orczy által is élesztve, l. alul a 8 számú költeményt.

1. Bessenyei Györgyhez.

Patai kunyhóból 24. martij 1772.

— — — Fortissimus ille est
Qui prompna metuenda pati, si cominus instent,
Et differre potest. Lueanus.

Nem tudom mit gondolsz, Gyuri, levelemről,

S ítéleted szerint küldött törvényemről.

Nem szabok én törvényt, hanem a barátság

Azt ír, hogy olykor hasznos a mulatság ¹⁾.

A szegény madarász félte nevededik,

Ha a sólyommadár égig emelkedik,

Mivel prédájáról könnyen felejtkezik

S a magas felhőkben el is tévelyedik :

Társait elhagyván oda jut tollával

Hol szép Hajnal nyugszik aggott Titánjával,

Onnét az estvének nagy tartományain,

Délnek és éjtszakknak roppant országain

Repít, és olyan fenn viszi repülését,

Hogy nem végezhetvén magas tévelygését

Szárnyát öszvehúzza, s annyi hegyek közzül,

Kiket a fellegből szemlélt onnat feljül,

Egy kis dombocskára száll le véletlenül,

Hol nagy fáradtságán bánkodik egyedül.

A léleknek, hidd el, ilyen az insége,

Mély vizsgálásának csak ilyen a vége ;

Messze esik ő is többnyire céljától,

Valamint a sebes sólyom prédájától.

Lock' is így járt sokszor, azért volt szomorú ;

De ha néked tetszik borostyánkoszorú ;

Mivel bölcsödöt is a Múzsák rengették

És első példát Nymphák köztögették ;

Ha szolgálni kívánsz szegény nemzetednek,

Kérlek temjénezzél egyedül ezeknek.

¹⁾ Vonatkozás egy előbbi epistolájára (Társ. 15. l.), melyben kéri Bessenyeit, ne merülne el végkép philosophiai vizsgálódásokban, hanem élne néha világát.

Kövesd munkáidban Linus testvéreit,
Kik lanttal fogták el emberek szíveit:
Tudod a Syrenek titkos énekeit
Mivel csalogatták földnek gyermekeit;
Ezek azt hirdették gyáva evezőknek,
Hogy ők tanítói minden jövődöknek.
Így kell nemzetünket előbb hitegetni,
És szép énekszónál haszonra vezetni.
Ha a lelkek egyszer haszonban úszkálnak,
És a hívság között már untig sétálnak,
Eljön hivatlan is ez a szomorúság,
Kit követni szokott állandóbb boldogság.

Addig magyaroknak hirdessék munkái
Hogy ők a scytháknak vitéz unokái:
E szegeletkövön fekszik szabadságunk,
Külömben bizonyos, higyük el, rabságunk.
Sajnovics jármátul ójjuk nemzetünket,
Ki Laponniából hurcolja nyelvünket²⁾

E légyen lelkünknek tárgya s hánykodása,
E volt barátodnak hív tanácsadása:
Félt, nehogy elmerülj vesevizsgálásban,
És elfelejtkezvén a sok ajúlásban,
Eleven koporsót csinálnál magadból
Mint tapasztalhatjuk a szomorú Youngból.
Kár volna, barátom, így eltemetkezni,
S haszádnak hasznáról úgy elfelejtkezni.
Am a magyar Lőrinc többet tud Youngénál³⁾,
Többet tud igazán Youngnál is magánál;
De azért ő vidám s kedves társaságú,
Változó, szerelmes, s kedves nyájasságú.
Ha Attila s Buda szomorújátékát
Már elkészítetted, Comosok hajlékát
Olykor örvendeztesd Thalia kedvével,
S a tréfás gyermekek szép nevetésével.

Meglátd majd Tiszának bundás szomszéd-
jaít,
Hogy fogják nevetni világ bolondjait;
És a kis mesterek furcsa majnosságát,
Kik követni szokták franciák hívságát.
Oh szegény úrfiak, kik azt gondoljátok,
Hogy boldogtalan volt istökös atyátok!
És imádván cifra poros fejetekeket,
Hívságra költitek minden pénzetekeket!
Hová visz vakságtok, oh ti szabad majmok!..

Én, ki napjaimat harcok istenének
Feláldozván, lettem rabja nagy nevének,
Ezért meleg vérem, ezért tenger, lengek:
De nem képzem, hogy én fő halandó légyek.
Szünjél hát, barátom, azt velem hitetni;
De ne szünjél azért lelkemet szeretni.
Ne lankaszd tüzetem apró hibáimért,
Hadd buzogjon vérem, de jó barátimért.
Eljön úgy is hamar a szomorú vénség,

Akkor tagjaimat foglalván hidegség,
Amaz ajándék is, a vékony reménység,
Elaggott testemben nem lész, csak betegség.

2. A télnek közelgetése.

1. Éjszaki szeleknek süvöltő zúgása
Halovány erdőknek levele hullása
Jelentik, hogy nincs már ősznek maradása,
És hogy télre hajlik esztendő forgása.

2. Hideg ködök ülnek bércek tetejére,
Hóharmatok szállnak rétek zöldségére,
Pán siet telelő barlang fenekére
S sziklás tanyájának nyúgóhelyére.

3. Nyögő Dryadesek bújdosva lézengnek,
Tiszta patakokat mindenütt keresnek,
De műlatóhelyet sohol sem lelhetnek,
Ők is majd menedékhelyekben rejteznek.

4. Az ősز bucsút vévén szállóhegyeinkről,
Utolsó koszorót fon még kertjeinkről,
S nem lévén mit gyűjtsön meddő mezeinkről,
Könyves szemmel indul pusztá völgyeinkről.

5. A tél pedig ülven jeges fellegekre,
Előbb birodalmát terjeszti hegyekre,
Onnét fagyot küldvén lapályos tékre
Halált látszik hozni egész természetre.

6. E változás, képe rövid életünknek,
Melyben végét érvén hanyatló őszünknek,
Hó fedi tetejét fonnyadott fejünknek,
S meghül minden része aggott tetemünknek.

7. Alig emlékezünk tavasz rózsáiról
S múlt nyáron aratot megzök kalásziról,
Csak álmodunk éltünk lezobb napjairól,
Midőn esőket szedtünk Chloris ajakiról.

8. De mely kínos árnyék bágyasztja lelkemet?
Múlt idő s jövődök fásasztiák elmémet,
Mert ha megvizsgálom valóban szívemet,
Csak a jelenvaló tézsi életemet.

3. Báróczy Sándor és Bessenyei György barátimhoz.

1775.

Barátim! tí, kiket bölcs Minerva szível,
Kiket paizsával védelmez és kedvel;
Kik elhagyván hazánk termékeny mezeit,
Velem őriztéték eszázár küszöbait;
Itt, hol a zuhogó Duna partjaira
Új erő, új város épült habjaira,
Hol egy birodalom, midőn más enyészett,
Annak árnyékától nevet kölcsönözett¹⁾;

1) A nagy emlékezeteket sürgeti, s büszkeségében aggodók Sajnovics féltéért tettelein a lapp-rekonságról.

2) Vonatközás Lorenzóra (lord Wilmingtonra), kihez intézi Young, Éjszakai nagyobb részét; és Orszay Lőrincre, a nyájás magyar philosphusra.

1) A romai-német birodalom az Augustusokétól.

Nem jöttetek ennek tündér piacára
 Hogy itt hívság venne kárhozott karjára;
 Hanem ifjúságtok arany esztendeit
 Jóra fordítjátok, elmétek zsengeit.
 Im eljött, barátim! az idő, az áldás,
 Gazdag mezeinken vár a hó aratás.
 Mióta görögség bujdosló hajóval
 Az olasz tengerbe jutott Apollóval,
 Valamit Thamisztól Tiberis széljéig
 Újthatott, s onnét Haemus vidékéig :
 A vad nemzeteket öldöklő mezőkről
 Városokba hívta fegyverzörgésekről ;
 Hol arany szabadság, hol kínos igazul
 Változott a sorsa nemzetek sorsával.
 Oh! szép tudományok, kikről gondolkozom,
 Tirólatok szólok, most néktek áldozom!
 Mely setétes kódok között tartottátok
 Kedves nemzetemet, meddig elhagytátok!
 Idegen nyelveken szólottatok hozzánk,
 Gyönyörűségetek nem esmérte hazánk :
 De múltjanak immár ilyen panaszaim!
 Többé nem halljátok kesergő szavaim.
 Mióta beszélvén nyájas Statirával,
 Euphrátnak partján valék Kasszandrával ¹⁾ ;
 Ez ékesen szóló titkos erejével,
 És szíveket rabló vitéz erkölcsével,
 Mint a tiszta forrás, mely szomjú réteket
 Öntözget, ellepte örömmel szívemet.
 Elvitt nagy lelkeknek szentelt rejtekhöz,
 S nemes indulatok dicsó kútfejéhez.
 Mit mondok? már íme Marmontelt is látom ²⁾ :
 Dicsőség ösvényén véle megy barátom ;
 Párizsi erkölcsök tudós festékével
 Mely bátran tud banni magyar esetjével.
 A fekete ügýtől Morva folyásáig
 Marmontel fog élni időknek fogytaig.
 Látom hogy köszöni Báróczy tollának,
 Hogy ilyen nemzetet tön csudalójának.
 De valyon még tovább kit látnak szeimeim ?
 Mely zokogó szókkal telnek el füleim ?
 Gyászos Melpomene! hallom nyögésidet,
 Ágis ³⁾ panaszból érzem keserűsödöt.
 Leomlott Spártának szomorú hamvain
 Mely setétes napot mutatsz, kőfalain!
 Hanyatló nemzetek! ennek példájából
 Vegyetek tanácsot Spárta romlásából!
 Örömmel könyei folyják el szememet
 Midőn virágozni látom nemzetemet.
 Már eleget éltem! Styx setét vizein
 Jó kedvvel költözöm által, fővényein.
 Hirt viszek majd Murány szerelmes urának
 És özvegy Calypsó magyar tolmácsának ⁴⁾.
 Ti pedig, barátim! kik a magyarságnak
 Szeretői vagytok, s a szép tanultságnak,
 Kedveljétek, kérlek, ezen verseimet,
 Kik gyengén festhették érzékenységit.

Vonatkozás a Báróczy által művészeleg fordított Kasszandrára.
 Marmontel „Erkölcsi Mészi” értetnek, szinte Báróczytól, me-
 lyből az epistola megjelent.
²⁾essenyei szomorújátékát érti.
⁴⁾nyögősi Istvánnak, és Gr. Haller Lászlónak, a Telemach for-
 dítókak.

4. Ányos Pálnak.

Költ a szilléiai hideg fenyvesek között, 1. dec. 1778.

1. Elhagytam már régen Elbe forrásait,
 S ide lakni jöttem Odera partjait.
 Így vezeti messze a sas is flait,
 Mikor már szelekre bízhatja tollait.
2. Így vitte rég Róma Albion széljéről
 Repülő hadait Thamisz mellyékéről ;
 Így Caesar Pharsalnak véres mezejéről,
 Mikor Pompéjt üzte Nílus vidékéről.
3. Csak hogy mi párosi Dídónak ¹⁾ szemeit,
 Melyek hódították Róma vitézeit,
 S végre láncba tették szabadság kezeit :
 Úgy, mint ő, nem féljük babonás ereit.
4. Boldog Kleopatra! míg tartott szépséged,
 Míg Amor nyilában vala reménység !
 De mely rövid s múlt lón gyönyörűség,
 Mely gyászos életed, s unalmas vénséged !
5. De hagyjuk e régi nagy történeteket,
 Melyek megaláztak fényes nemzeteket ;
 Paphus templomában láthatni ezeket,
 Hol érbe metszette Vénus eseteket.
6. Más kútfeje van a mí dicsőségünknek,
 Külömb rúgótolla vitézkedésünknek ;
 Most, majd hasznát veszi sok szenvedésünknek
 Most, majd hasznát veszi sok szenvedésünknek.
7. Így a szegény lakos, kit szántóföldéről,
 Rút égi háború elűz, szerűjéről,
 Vagy kénkőves lángak Aetna tetejéről,
 Reszket, s szívdobogva szalad mezejéről.
8. De ha Phoebus megint kegyes arcájával
 Más nap arra tekint fényes sugárával,
 Szántóvetőt visszatér csoroszlájával,
 És a kereskedő indul hajójával.
9. Így a galambok is setét fellegektől.
 Messze hanyattatván, zúgó szélvészektől,
 Távol esnek ugyan menedék-helyektől,
 De visszahozatnak csendesebb szelektől.
10. Így egy tartományba, hol duhösségével
 Más mindent dül s pusztít kegyetlenségével :
 Ha egyszer eltűnik rontó fegyverével,
 Megtér a békekesség olajveszejével.
11. Oh! bár a kegyesebb örök végezésék,
 Melyektől függenek minden teremtések,
 Adnák, hogy mostani véres versengések
 Hoznának malasztot, s lennének szerencsések !
12. Bár én, lehetővén fáradt sisakomat,
 Kucikba vethetném roszdás pallosomat ;

1) T. i. Kleopatra.

S Múzsáknak szentelvén hanyatló napomat,
Lassan nyújtogatnák Párcák fonalamat.

13. Valyon! mikor érem azt a boldogságot,
Hogy letévén minden világi rabságot,
Egyedül miveljem a szent barátságot,
Mely ád nyájassággért viszont nyájasságot? —

5. A magyarországi tudományoknak
fő gyülekezetihez.

Budán, 1780.

Mely szózat hallatik Dunának partjain? —
Szüzek! kik sírtatok Gyöngyösi hamvain,
Kik rég Pindarusnak mennyei lantjával
A szót egyeztetvén, halandók szavával,
Új útát leltetek szívek rablására,
S a vad indulatok meghódítására:
Úgy tetszik, oh Múzsák! ha nem esalatkozom,
Titeket hall fülem, tinéktek áldozom.
Gyermekek, gyermekek! ide siessetek,
Borostyán szedjétek, koszorút kössetek.
Volt oly idő, mely rég Mársnák álltárhoz
Hívott benneteket, pusztító nyilához.
Vérrel festett napok! népeknek hibái!
Minden nemzeteknek első nyavalyái!
Meddig rútitották Nílusnak vizeit!
Meddig a perzsáknak elfajult népeit!
Azután a görög és olasz partokat,
Mely kor öldöklések töltötték azokat!
Elfáradván sokszor ember dühössége,
Azt vélte már a föld, lesz tán békessége;
De míg itt pihentek olaj árnyékába,
Amott már öltözött setét páncéljába;
Jelt adott lobogó véres zászlójával,
Albiont kihíttá Róma szomszédjával;
Tüzet és pusztítást küldvén a kezekben,
Örök gyülölséget támasztott szívekben.
Így halál és rablás táplálván magokat
E világra szültek új birodalmakat;
Szörnyűbb származások szörnyű kezdeteknél,
Felkeresték egymást a vad embereknél.
Ártatlan indusok! felázottak lelkek!
Ím most, egymást ölvén, lakolnak értetek.
Tí ís, nemes scythák, a kik Pannoniát
Birjítok, és azzal a régi Dáciát!
Tudom, oh fájdalom! tudom, hogy tudjátok,
E ki földet mennyi vérral áztattátok.
Keserves örökség! drága birodalom!
Ezer veszélyek közt kerestek hatalom!
Elmúlt ez az idő, s már nem Bellónához
Hívlak, hanem Pallás dicső templomához.
Nem kíván ó rablást, sem véres kopjákat,
Hanem tudománynak szentelt éjtszakákat;
Hanem szelidséget, s erkölccsel jóságot.
Nemes indulatot, igaz jámborságot
Veszzen el a karddal erőszak munkája,
Melynek ember nyakát nyomja vas igája;
Kegyetlen törvénynek büszkeség láncái,
Melyeket forrasztanak világ bálványai:
Olyanok, mint viasz gyermeknek kezében,

Ha nincs az igazság szabad erejében:
Ha nincs a hatalom és a nemzet között
Oly szövetség, melyet mind a kettő kötött.
Oh, szerencsés nemzet! oh boldog magyarság,
Míg még mezeiden múltat a szabadság!
Reménylhetsz mind addig virágozó napokat,
És várhatsz ennél is még boldogabbakat.
A szép tudományok, békesség leányi,
Szabadságnak voltak mindég maradványi.
Ennek áldozatok, és ezt miveljétek,
Élteteket végig ennek szenteljétek.
A királynak hívek, hívek a hazának,
Őriztétek díszét legfőbb hatalmának:
Polgárok, vagy urak, szolgák, vagy nemesek!
Ha király atyátok, őtet szeressétek.
Nem ád a korona nagyobb boldogságot,
Mint ha védelmezvén az ártatlanságot,
S törvényt szabadsággal tartván a kezébe,
Magával ülteni királyi székébe.
Múzsák! ébreszszétek, kérlek, nemzetemet,
Mert magam gyengének érzem énekemet;
Ébreszszétek immár, hogy királynéjának
Emeljen oszlopot, kegyes dajkájának.
Te pedig, bölcs Klíó! jegyezd érc táblákra,
Hadd maradjon a legkésőbb onokákra;
Menj fel Mátvás király hajdan udvarába,
Most pedig nem régen Pallás templomába;
Mésd romolhatatlan hív márványkövébe
Azt, a mit rejtettél magyarok szívébe;
Mondjad hogy, ha régen Ninusnak özevegét
Imádtá Babylon asszony fejedelmét:
Volt a magyaroknak nagyobb királynéja,
De talán több nem is — — ezt volt Terézia.

6. Egy nagys. asszonynak intésére.

1. Vettem, drága néném! kedves leveledet,
Fogadom tanácsod, csókolom kezedet;
Abból esmérhetem egyenes szívedet,
Hogy jóra intetted tévelygő öcsédet.

2. Ritka madár vagy te, phoenix e világon,
Nincs párod városban, nincsen pusztaságon,
Csoda, hogy ily virág termett vad Tótságán,
Látszik, hogy eleid nőttek Magyarságon.

3. Ott, hol hideg havak ködös fellegeit,
Liptónak s Árvának mostoha hegyeit
Örökös tél tartja, pásztorok helyeit,
Ki keresné, kérlek, Flóra székfüveit.

4. Megbocsás, jó néném! én ki Dáciában
Születtem, Ilona tündér országában¹⁾,
Ámbár szép olánék hordoztak pólyában,
Nem vagyok oly rögzött Vénus játékában.)

5. Tudom én zablázni nagy indulatimat,
Sőt, ha világ bánná nyájas tréfáimat,

1) V. ö. feljebb a 130. l. a 2) sz. alatti jegyzést.

Vagy merné cáfolni kis multságimat,
Tudnám változtatni hajlandóságimat.

6. Ezer tárgy a vagyon érzékeny szívemnek,
Tetszik a szép, a jó, eleven szememnek,
Kedves a dicséret gyenge füleimnek,
Célja dicsőséges habozó lelkemnek.

7. Sokszor elmerülvén könyv olvasásában,
Éjtszakákat töltök Minerva karjában,
Sokszor Diánának futván hajlékában,
Napokat mulatok tölgyfák árnyékában.

8. Most egy magas hegyen hajnal hasadását
Társaimmal várván, kürtöknek fuvását,
Midőn szarvas futná kutyák ugatását,
Nyughatatlan várom puska ropogását.

9. Majd a nagy városok tolyongó utcáin,
Egyedül sétálván téglázott bástyáin,
Magamban nevetek nagyoknak pompáin,
Kiket hívság hordoz bolond taligáin.

10. Most udvarhoz menvén pípés öltözetben,
Kényesen belépek büszke készülletben,
Hercegekre török egyik szegeletben,
Még túl egy nagy fejű tanács fut előmben.

11. Egymást megölelvén mosolygó arcával,
Harmadiknak intek fejem hajtásával,
A többit üdvözlöm szem hunyorgásával,
S koptatom a márványt csizmámnak talpával.

12. Képzeld ezer madárt egy nagy kalitkában,
Kikre nap kezd sütni pünkösödnek havában,
Vagy meg annyi majmot kalmárnak boltjában:
Ezek úgy csevegnek császár udvarában.

13. Egyik arany gyapjas, más csillaggal fé-
nyes,
Ennek kulcs van zsebje, más keresztrel ké-
nyes,
Ez jól tud számolni, amaz nagy törvényes,
Kiki nagyra vágyik, kiki szerencsét les.

14. Egyet toppantanak, sorjában áll minden,
Az udvar érkezik legnagyobb fényében,
Gyémántos kalap van királynak fejében,
Béül méltósággal aranyos székében.

15. Szerencse azonnal csorba kerekével
Melléje érkezik Irigység nényével,
Az hinti javait királynak kezével,
Míg ez szívekben száll mérges epéjével.

16. Barát barátjának itt lesz ellensége,
Itt vész sok jámbornak minden reménysége,
Itt nyeletik soknak saját öröksége,
Innét bomlik gyakran hazánk békesége.

17. Mennyi híres vitéz, ki vérét ontotta,
Szedett borostyánját ingyen odahagyta,

Mennyi igaz polgárt társa megrontotta,
Végre vagyónától s tisztétől fosztotta.

18. Nincs e szemfényvesztő helynek irására.
Elegendő erőm, lerajzolására.
Onnét eltántorgok nézők piacára ¹⁾,
Hol szememet vetem játsszók csoportjára.

19. Itt ezer gyertyának gyenge világánál,
Nyolcvan hegedűnek babonás hangjánál,
A városnak színét Mómus játékánál
Ájulásban látom legkisebb tréfánál.

20. Ott találom Chloét bársonyos székében:
Lankadság van szemén, alalom szívében,
Tárgyat néz magának nézők seregében,
Forog legyezője gyűrűzött kezében.

21. Egy tekintetével Dámont csalogatja,
Mással szép Alexis szívét csábítgatja,
Egynek alabastrom mellyét mutogatja,
Míg amannak kezét csókra nyújtogatja.

22. Más, ki már nyolcadik ötödét éltének
Elérvén, végére jutott szépségének,
Hogy eltitkolhassa ragyait szívének,
Festékekkel mázolja ráncait bőrének.

23. Láttam vén anyóst is kendőzött arcával,
Nézőhelyre jöni görbült derekával,
Láttam pípeskedni újmódi búbjával,
S őt is nyájaskodni agg Philénonjával.

7. Magyar versírásra való ös z t ö - n ö z é s.

A Cominge fordítójának 2).

Vettem, Pyladesem! Múzsádnak zsengejét,
Tudd meg hát íranta barátod elméjét.
Cominge keservét németül olvastam,
Hogy magyarul nem szól, azon csodálkoztam.
Avagy nem lehet-e nyelvünkön jaggatni,
Vagy pedig szeretőt szívesen siratni?
Mi van szebb a sógor esikorgó nyelvében,
Mintsem komám uram édes beszédében?
A régi vad szászok rút *erres* szavai
Sértik fülcinket, idétlen hangjai.
Hidegebb országok durcás nemzeteit
Hagyjuk el, barátom! hagyjuk el verseit:
Szedjük ki közülök a drágaköveket,
S ékesítsük véle, ha lehet, nyelvünket.
Ha napkelet felől származtak eleink,
Apolóhoz közel szebbek hát verseink.

Sirassuk meg szabad Gyöngyösi Múzsáját,
Hogy most nem írhatta bús Charicliáját.
Az akkori hadak félelmes zászlói
Mindenütt lobogtak, mint Márs jelt-adói.

1) A színháza.

2) B. Naláci Józsefnek, ki d'Arnaud „Gróf Cominge” szomorú-játékát még 1788. előtt fordította, de csak 1793. jelent meg.

A Nymphák rejtettek kösziklák odvában,
Gyöngyösit elhagyván murányi várában.
De mégis olvasván éretlen munkáját,
Ha nem szívelnők is magyaros nótáját,
Látszik, hogy kóstolt volt Pegasus vizéből,
Hogy szeretet érzett kemény szerelméből.
S a hol szabadosan folytatta meséjét,
Látszik, mennyei tűz táplálta elméjét.

De mely nehéz legyen vitézi versekben
Írni, megvallották sokan életekben.
Megmutatta Máró, ki sok esztendőig
Farağta Dídóját, míg vitte felhőig.
Akkor is Homérus roppant forgácsai
Lettek munkájának legszebb oszlopai.
Mennyi szélvészektől hányatott sajkája
Tassusnak, míg partra jutott Armidája.
A szerelmes versek, úgy tetszik, könnyebbek,
S a megterhelt szívnek olykor kedvesebbek.
Ezekkel hirdette kerített völgyében
Petrarca szerelmét hajdani időben.
Ily versekkel hajtja Lázár, szép bikáját
A szüz elejében ¹⁾, kezdvén Florindáját:
S téged is ültetvén a nyájás marhára
Költéség nélkül viszen Madrid látására.
E kopasz Homérus olykor szunnyadozik;
De mégis elméje most sem fogyatkozik.
Sőt ha gyalakúti híres forrásából
Íszik, vagy drassai ²⁾ rózsaszín borából,
Látszik ugyan, hogy kezd öszülni Múzsája:
De még azért kedves és vidám arcája.

A szegény Kohári setét tömlőcében
Szép verseket koholt képzelt szentségében.
Ha egyebet nem nyert könyörgő lantjával,
Legalább ösztönöz jeles példájával.

Illei Torquatus szép fordításában ³⁾
Megmutatta, hogy van ész magyar agyában,
És hogy nem kell élni kölesőnözött szokkal;
Igaz, hogy sok helyen magyar erőszakkal,
És az értelemtől olykor elseppenvén
A papokkal útat sebesen ügetvén.
Mondják, hogy Orczynak titkos szekrényében
A Múzsák rejtettek kincset szegletében.
A vitézi versek ösvénye nehezebb,
S a szók méltósága sokkal szükségesebb:
Itt a folyóvizek távul büszkélkedvén,
S mások mélységével titkon nevekdedvén,
Lassan hömpölygetik arany fővényeket,
Vagy pedig zúgással forgatják köveket.

A szónak ereje változik ellenben,
És szerelmet jelent minden e versekben.
A kis patakocskák lassú suttogással
Hol nyögnek, hol pedig vagnak sohajtással:
Hol pedig föld alá rejtve hallgatnak,

Itt már a Nymphák is örömezt mulatnak,
És olykor öblökben rekesztvén vizeket,
E gyönyörű szűzek itt mossák testeket.
A titkos myrthusfák ott körül bémének,
E magános helyre pásztorok sem jönnek.
A szerelem anyja magának szentelte,
Tiszta szeretetét Dámon ott nevelte.
Tovább az erdőnek árnyékos völgyében
Ki felel oly bátran mások személyében?
Echo ez, a szegény Dámont csalogatja,
Ki már szeretőjét rég nem találhatja.
A fákra leírta okát keserveinek,
Kérvén, hogy tüzével betűi nőnének.
Ha Chloris kegyetlen: ide hozd sétálni,
Meglátod, hogy téled nem kíván elválni.

De térjünk, barátom! vissza Comingére,
És a sírban szegzett ritka szerelmére.
Lássuk, hogy áztatja könnyekkel hamvait,
Halljuk, hogy bocsátja istenhez szavait;
Hogy viszi fájdalomát fenyés számolyához,
És hogy esik vissza koporsó lábához.
Tudod, hogy németül többet nem tanultam,
Mint a mennyi kevés, arra is szorultam:
Még is verseidet, midőn elolvastam,
Ilyen esmérletlen szavakra fakadtam.

8. Újlag való ébresztés a vers- íráásra.

(1787 körül).

Múzsám! kitől immár Márs biztatására
Elbúcsúztam vala Józsefnek számára;
Te, kit hajdan Orczy babonás lantjával
Olykor ébresztetett tudós pennájával:
Míg én néztem Guibert öldöklő fortélyit ¹⁾
S véres gyözedelmek elrejtett ösvényit
Éjjel is nyomoztam pislogó gyertyánál,
Vagy szunnyadó mécsnek dohos világánál;
Míg én Minervának szentelt napjaimat,
S vadász Diánának adott óráimat,
Olykor bumba Vénus nyájás titkaira
Kezdtém teközlani, szívek csínjaira:
Mondd meg, édes Múzsám! addig hol mulattál?
Ily mélykedvűségbe, s ennyire mért hagytál?
Ébredj fel, és újra jőj segítségemre,
Hínts némely virágot gyászos életemre.
Hadd légyen e pusztán vándorló lelkeknél
Bár kis pihenése, bágyadott fejemnek.
Szólalj meg, mint régen, Zobor tetejéről,
Midőn hangskodtál Nyitrának völgyéről.
Menj lapos Tiszának nádas partjaira,
Ott találsz Orczynak kedves nyomaira,
Keress fel, és köszönts, s így szólj ősz fejé-
hez:

Oh te dicsőségnak tudós éneklője!
Ki voltál a jónak mindig szeretője:
Emberek barátja, tárgya hív szíveknek,

¹⁾ Gyalakúti gróf Lázár János Florindáját (Szeben, 1766.) meg-
előzi a Jupitert és Europa myrthusok.

²⁾ Drasso, Erdélynek falva Fegyér megyében.
³⁾ Ertekli Anicinus Manlius Torquatus Severinus Boethius
kinek művét „a bölcsesség világzatásáról“ Illei Ján. ford. (1767),

¹⁾ Értetik ama híres francia tábornok, ki Corsicát foglalta el.
s egyéb munkái közt egy taktikai kézikönyvet is írt.

Lörinc! gyámítója légy most énekemnek,
Védelmzd irigység mérgas fulánkjától,
Ójad cáfolóknak szurdosó tollától.
Érzem mennyei tűz gerjesztő szikráit,
Kik már gyújtogatják magyarság fákláit.
Látom Gyöngyösinek mosolygó árnyékát
Áldani s szeretni Keve maradékát.
Haller László kikél hideg hamvaiból,
És biztató szókat ereszt ajakiból.
A Garam, Vág, Morva, Duna szomszédjai,
Éhezett sváboknak örökös árjai
Hasztalan öntenek Kúnság mezéjére:
Gondja lesz egeknek magyarok nyelvére.

Ákár új Rómának tekintsd oltárait,
Ákár moszka cárné rémítő hadait,
Császárnak szüksége léssen nemzetünkre,
Reá szorúl német éles fegyverüinkre.
Nemzetek már egymás fulében suttognak,
Mint beteg ágyában, iregnek forognak.
Így volt, midőn Fülöp görögök igáját
Elkészítvén, titkon megrontá hazáját.
Így fog még lakolni szegény keresztyénség,
Mert sokáig közte nem mulat békeség.
Elértük már ama szoros mértékünket,
Melyre szabták egek mulandó létünket.
Valaminthogy a nap rendelt cirkalmában
Távozik, közelget szabott határában:
Midőn felleg támad Néva partjairól,
S a havas Tanais vad szomszédságról,
Danckának révjétől Azov tengeréig,
Régi Mithridates országa ország:
Kegyetlen háborút látok mindenfelől,
Király királyt üz ki ósének szakéből:
Mint midőn a sasok anyjoknak fészkekből
Kikelvén szüléjek nevelő helyéből,
Elébb fellegek közt kívánnak repdesni,
De midőn kezdenek végtére éhezni,
Kegyetlenül esapnak hatyúk seregére,
Vért fecskendeztetnek vizeknek színére.

9. Hívság látásakor gerjedett jámbor érzés.

1. Megromlott világnak szennyes szugolyában

Mit keres boles Múzsád macsák-udvarában¹⁾?
Mely idegen vendég hívság hajlékában
Egy kis kopasz ember kurta dolmánykában.

2. Látom, hogy vánszorog bástyáról bástyára,

Vélvén, hogy majd talál igaz barátjára,
Könyves szemmel tekint község csoportjára,
Míg jut végre Szigetkertnek²⁾ kapujára.

3. Itt, hol a mesterség természet kezéből,
Mint régen vad Tibur setét erdejéből,

Nagy fákat kivéven fagyos gyökeréből,
Tündérkertet csinált Duna ligetéből;

4. Eltelik itt a szem, szív marad függőben,
Ezer tárgyat szemlél árnyékos erdőben,
Kik, mint a pillangók virágos mezőben,
Repdeznek, vagy fecskék kékes levegőben.

5. Ide siet Phryne, kiszáll szekereből,
Fő asszony, kitetszik kendőzött színéből,
Szemtelen bujaság csillámlik szeméből,
Mit kíván, itélhetd lankadt lépéséből.

6. Ültetett útnaknak híves árnyékában
Sétál egy ideig község csoportjában,
Végre szűk ösvényken esmért barlangjában
Eltűnvn oda dül Leander karjában.

7. Hagyjuk ott, és menjünk titkos ösvényekre,
Hol Cupidó lest áll ártatlan szívekre,
Elsőbb arany béklőt ver ifjú kezekre,
S végre kínos láncot vet szegény fejekre.

8. Ülünk egy szegletbe zöld borostyán mellé,
Nézzük, hogy sietnek szüzek e tőr felé,
Hogy viszi dajkája, ki Phyllist nevelé,
Most már kerítője, s vesztegeti elé.

9. Ámor myrthus alatt egy rút vén banyával
Hogy lappang meghódult ifjak hadával,
Hogy lódoz szívekre kegyetlen nyilával,
S hogy veszteget mindent hívság fulánkjával.

10. Ül le, de ne keresd itt Cátót, Senecát,
Ne kívánd te látni itt szűz Lucretiát!
Keresd csak Lucullust, közsöntsd Aspsiát,
Kik szokták jelentni birodalmok fogytát.

11. Így dölt Corinth, Athén, Róma nagyságával,
Így küszködik Párizs hívság kórságával,
Így vész híres London nagy gazdagságával,
Így enyészik Bécs is szent István tornyával.

12. Pozsony nevededik, Buda roppant létszen,
Belgrád, még úgy lehet, király széket vészen,
De ha egyszer oda bús kincs fészket téssen,
Ott is lesz romlottság, kit rabság vár készen.

13. Ilyen fő végzése Alpha s Omégának,
Ki tudja titkait természet urának!
Új szülöttek, s holtak, oh! bár szólhatnának,
Egyaránt adóznak örök hatalmának.

14. Elég ha születtem, hogy már meghalassak,
Elég hogy meghaljak, hogy feltámadhassak,

1) „Matschakerhof“: egy ismeretes vendéglőfogadó Bécsben.

2) Értetik a bécsi „Augarten“, mely azon időben nagy divatjában volt.

Életről halálra így vándorolhassak,
S nagy teremtom tagja mindég maradhassak.

15. Szünjetekek, halandók! hitek szerzésében,
Szünjetekek titkoknak mély keresésében,
Nyugodjatek inkább természet öleiben,
Mert bár éltek s haltok: ő tart kebelében.

16. A fa, ki most dőlt le, gyenge csemeté-
vel,
Mely nem rég kele ki vékony tetejével,
A tűzok, kit sólyom hasíta mellyével,
A víg fülemüle pedt gerlicével ;

17. A cethal, ki döglött habok mélységében,
A pisztráng, mely úszik sebes Inn vízében,
A bárány, kit juhász melegít öleiben,
Oroszlán, kit vadász elejtett törében ;

18. Vadkecske, ki szökdös magas kősziklá-
kon,
A béka, mely megfült száradt pocsolýákon,
A bika, ki bömböl zanócos pusztákon,
Kis légy, ki megfagyott sepreten rámaón ;

19. Király, ki most sírban szállott trónusá-
ból,
Koldús, ki kenyérért kiált furuglyából,
Kis csecsemő, ki sír szoros pólyájából,
Agg, ki földbe vágyik kínos nyoszolából.

20. Törpe gunyhó, melyet szegény most
építe,
Erős vár, kit Vauban ¹⁾ bástyákkal keríte,
Oltárok, zsámolyok, kit kines fényesíte,
Egy szóval valamit természet készíte

21. Egyaránt változik formából formában,
Van e föld, levegő, víz, s tűz hatalmában,
Kinek élet lakik örök csatájában,
De nincsen semmiség ezek munkájában.

22. Semmiség! tünjél el érthetlen voltoddal,
Bölcs előtt nem találsz helyet hatalmaddal,
Plátó rég elúzott üres árnyékkoddal,
Nincs helyed soholt is üjlesztő álmoddal.

23. Bár majd, midön egyszer fagylyalt tete-
meim
Hideg földbe szállnak, érzékenységeim,
Nem élek köztetek; de minden részeim
E világban léznek, hol vagynak eleim.

24. Akkor kigözölvén vékony párácskában,
Jutván láthatatlan testek csoportjában,
Meyek esméretlen világok számában,
Nem lankadok, csak itt, földünk határában.

25. Akkor e sár darab, melyet kedveltetek,
Nem léssen, barátim! eképen köztetek,

Hanem sok formában repdesvén veletek,
Füven, fán, virágon léssen elöttetek.

26. Így mikor egy porszem, ki szelek szár-
nyain
Messze ragadtatott tengerek partjain,
S fagyos fellegek közt éjtszak havasain
Végre leszáll, s nyugszik Hybla virágain ;

27. Így támadt hívságos váras omlásából:
Kis gunyhó, kit gazda font gyenge fűzfából:
Így léssen Orecznak örsi lakásából
Szép templom, mely épült Múzsák malasztjá-
ból.

28. Így múlik el Phryne bujáság kertjével,
Halálos cupressus gyászos seregével,
Bénóvi vad fáknak sűrű gyökerével,
Így hanyatlik Bécs is veszett erkölcsével.

29. Így — de már elhagyom hosszas ver-
seimet,
Szabad szókban küldöm többi rendeimet. . .

10. Bacchus, s a tokaji boreredete.

1. Ott hagyád hát Örsön görbe csoroszlyádat,
S két szarvú kertészi kicsin kapácskádat,
Szórásról szüretre hívád víg Múzsádat,
Hadd hallja dongatni a sok mustos kádat.

2. Számtalan hordódat előre küldtetted,
Pincemesterreddel mind számba vétetted,
S ha egynek vagy másnak penészét érzetted,
Dió virágjával jól kifüstöltetted.

3. Közéltis, nem vagy már messze Hegyal-
jától,
Jó kedvű Bacchusnak legfőbb tanyájától,
Füstöl a hegy távul sok zsíros konyhától,
Szól a völgy még üres hordóknak hangjától.

4. Nyerítő lovid húzzák szekeredet,
Természet titkai foglalják lelkedet,
Hegyről síkra vetéd bújosó szemedet,
Szüntelen neveled érzékenységedet.

5. Hasonló szép elméd a magas fecskéhez,
Ki játszodva csapván vizeknek színéhez,
Önnét lövi magát csillagok székéhez,
S úgy visz nedvességét szomjazó fészékéhez.

6. Így te is megjárván e föld kerektségét,
Magadban szemléled világ csekélységét,
S földhez ragadt szegény ember kicsinységét,
Így éred szőlőlöndnél oztán útag végét.

7. Elérvén már ott vár bundában gatyában
A vidám vincellér, szennyes ruhájában,
Mondja, mely szerencsés légyen munkájában,
S hány száz akó nektár lehet hatalmában.

1) Híres erődítő XIV. Lajos korában.

8. Megjáród a szőlőt, szemeddel vizsgálod,
Hol Tokaj gyümölcsét szárazon találod,
Egyet leszakasztván szemeit próbálad,
Melyből majd királyok italát csinálad.

9. Reggel a szedőknek szabad a pázmákat,
Kik rendben elállván a kis barázdákat,
Elkezdik fosztani gyengye szőlőfákat,
S édes terheikkel töltnek kádba zsákat.

10. Ireg forog kiki, dolgot adsz mindennek,
Nagy puttont Jankónak, kis csebre Petinek,
Asszú szőlő mivét adod a szüzeknek,
Kik érdemét tudják az édes szemeknek.

11. Tudom, híttál arra nyájás gyermekeket,
Kiknek ha szőlőméz ragasztja kezeket,
Hívsággal lehessen szopni új begyeket,
S ártatlanul kezdí más enyelgéseket.

12. Ily helyen meg szokott Vénus is jelenni,
És hamis fiával olykor sok csint tenni,
Szeret a szedők közt lopva lézengeni,
S sokszor gerezd gyanánt szíveket metszeni.

13. Sőt mondják, hogy néha szép veres csu-
porban
Szerelmet elegyít titkon, az új borban,
Melyet rá köszönvén a szedőkre sorban,
Mosolyog s eltűnik hirtelen Paphosban.

14. E szüretre régen, midőn Indiákbold
Bacchus megtért volna, s a több országokból,
Hozott volt magával ama leányokból,
Kik seprőt kötöztek a nyírfaágokból,

15. Kötöztek, s előtte azokkal táncoltak,
Sokféle fajtalan bornótát danoltak,
Éjjel pendel nélkül széljel kóborlottak,
Mások szőlőjében erővel sajtotlakt.

16. Semele gyermeke ebben gyönyörködött;
De Vénus azonban nagyon megütődött,
Azért bosszúállást ő magában főzött,
S hamar szerecsenné-borben öltözködött.

17. Szép berke kondorság fodrotta szőreit,
Körül nagy fehérség foglalta szemeit,
Kibiggyeszté s húzta ajaka széleit,
Megtartván egyébben ékes tetemeit.

18. Nem from le néked ama szép helyeket,
Kik testén okoztak gyönyörű gödröket,
Sem pediglen ama kis lencseszemeket,
Kik megvakítottak már némely bölcsüket.

19. Elég hogy Vénus volt szerecsen-ruhában,
Ő így megjelenik reggel a pázmában,
Mint a több szedőknek kosár van karjában,
Másfelől csebreckét szorít kis markában.

20. Véle volt Cupídó, ő is szüretezett,
Hogy le ne hajúljek anyja, figyelmezett,
Törpe gerezdeket serényen lemetszett,
S tölt edénykéjével ő is büszkélkedett.

21. Nyírseprűs leányok csodálják szépségét,
Ily kised korában oly nagy fürgességét.
Látják az anyjának szemérmetségét,
Mely inkább nevelte nyájás kegyességét.

22. Bacchus is felébredt gőzölgő álmából,
Szőlőlevelekből terített ágyából
Felkél, nagy borködök támadnak agyából,
Ásítovza kijön mustos sátorából.

23. E volt, a mit Vénus soha nem szeretett,
Mert hívságot mindég józanon kedvellett,
Azért szigetében a ki részegedett,
Soha templomába többé nem mehetett.

24. Bacchus kornyodozva midőn elérkezik,
S önkényt a szedőnek közé elegyedik,
Cupídó csakhamar nyilához férkezik,
Mely szegény borosnak szívében lövetik.

25. Ily nyállal sebhetta Ulyssesnek fiát,
Midőn tenger partján látta Calypsójját,
Ezzel kínszeríté Indiák királyját
Arra, hogy tisztelné szeretetnek anyját.

26. Lankad szegény Bacchus, láng gyullad
szívében,
Tétováz, nem tudja, mit tesz szerelmében,
Esméretlen tüzet érez kebelében,
Melynek eredete van Vénus szemében.

27. Kérleli: de anyánk gőgösen fogadja,
Kis Cupídócskáját öleiben ragadja,
Arany fellegek közt eltűnik s ott hagyja
Bacchust, kinek szívét ezer kín szaggatja.

28. Nehéz gerezdekből kötött koronáját
Elveti, s eltöri királyi pálcáját,
Elúzi leányok csúfos muzsikáját,
S józanon most látja először hibáját.

29. Megszűnt a dobzódás az egész hegyeken,
Nem ordítanak többet éjjel a völgyeken,
Keresi Vénusát magános helyeken,
A szüret megszűnik az egész vidéken.

30. Így volt, a míg egyszer szent András
havában,
Setét gondolatok közt lévén magában,
Ama szőlő felé elindúl bujában,
Hol istenasszonyát szemlelte pázmában.

31. De mely nagy bámulás fogta tetemeit,
Midőn, akár merre fordítsa szemeit,

Mindenfelől látja szállók gerezdeit,
Kik magokban rejtik arany fővenyeit.

32. A nap is nevelte ezeknek szépségét,
Mert sütvén közlötte véle fényességét,
S a mi több, meghagyta levelek zöltségét,
Éltitván hóharmat mérges hidegségét.

33. Csoda volt-e, vagy nem? Bacchus annak
vette,
Azért e gyümölcsöt egy kádban megszedte,
Szerelmes kínjának italává tette,
Mondják: ez tokaji bornak eredete.

34. Azt tartom, ha abból adná a papoknak,
Kik Pócsban szolgálnak régi oltároknak,
Majd nyelvünkön fújnák a misét rációknak,
S több gyűrűjek lenne búcsús leányoknak.

35. Csak pálinkát isznak, úgy vélem, e
szentek,
Mely természet szerint rácora oldja nyelvek,
Ez moszka italtól zsibbadnak az erek,
Tótoknak is azért ízetlen beszédek.

36. Nem úgy vagon dolga Keve fainak,
Kik urai lettek Tokaj máljainak,
Kedves hangja vagon magyar szavainak,
Ellenben idétlen éjtszak lakosinak.

37. Szűrj hát s sajtoldj, kérlek, töltsd meg
pincéidet,
Merítsd mély kádakban untig csebreidet,
Árpával búzával dugd meg vermeidet,
Csak én olvashassam magyar verseidet.

38. Hadd lássam, hogy folynak bőség kebe-
léből,
Érezzem, hogy kelnek bölcseség kezéből,
Sőt, a mi még szentebb, barátom szívéből,
Nem valami felfútt tudós elméjéből.

11. Elválása után társától¹⁾ vigasz-
taltatni akar.

(1778.)

Mit mívelsz, boldog agg²⁾! őrsi kertec-
kédben? (ben?
Mondd meg, mit forgatsz most angyali elméd-
Hol jársz? hová sietsz hazánknak térségén?
Talám újra cirkálsz Tisza ligetségén³⁾.
Állj meg, ne menj tovább: híd vissza Múzsádat,
Vesd el gonddal puffedt leveles táskádat,
Ideje már egyszer Nymphák forrásából,
Kóstoltass engemet Linus poharából.
Mert miolta Janus kettős homlokával
Új időkre nyitott titkos ajtajával,
S engemet hazámnak édes kebeléből,
Hirtelen kiragadt Clorinak öleből,
Mikor a Szeretet Bellónát átkozta,
És epedt szívemet gyászba borította,
Egyfelől dicsőség borostyán-ágával,
Másfelől kegyesem halavány arcával:
Oly próbára tették érzékeny szívemet,
Mely most is hervasztja bágyadt életemet.
Szörnyű szempillantás! kegyetlen elválás!
Halál ehhez képest csak gyenge rajzolás.
Eljöttem, barátom! öledbe siettem
De nagy keservemet ki sem is önthettem.
Töled elválásom új sebet készített,
S azolta szép napot rám nem is derített.
Elvittem titkomat világ larmájába,
Oh! bár hagyom vala Örczy hatalmába.
Ó majd enyhítette volna sérelmemet,
Kötözgette volna iszonyú sebemét.
De nem: így huroltam egyedül kínomat,
Im tudjad hát, s oszszad velem bánatomat:
Az az istenasszony, kit K** tiszteltél,
És felőlem véle fulbe beszéllettel,
Tudd meg, hogy asszonya barátod sorsának,
Légy hát hív sáfárja legszentebb titkának.

1) Akkor elvett hitvesétől.

2) Báró Örczy Lőrinc.

3) Örczy azon kiküldetésére cölöz, melynek feladása a Bodrog és Tisza hajózhatóvá tétele végétti megvizsgálása volt, i. episto-
láját a Bessenyei Társasága 64. l.

ÁNYOS PÁL.

1756—1784.

ÁNYOS ISTVÁN 1756. évi decemberben született Esztergáron, Veszprém vármegyében nemes és tisztos szüléktől; s egyideig Komáromban nagyanyjánál neveltetvén, Győrré, s onnan Pápára küldetett iskolába. 1772-ben, élte tizenhatodik évében, szerzetbe állott első remete sz. Pál mária-nostrai klostromában, Hont vármegyében, hol is a PÁL nevet vette fel. 1773-ban szorosb kötelekkel kötelezvén le magát a rendnek, a nagyszombati egyetemre küldetett tanulását folytatni, hol 1776-ban bölcsésztudorra avatattott. Ott gerjelt fel Bessenyei és Báróczy munkáik olvasásától a költészet gyakorlatására, s elsőben is Oviddal próbálkozott meg, kinek nyolc heroldjét¹⁾ fordította le, mik közül azonban csak

egy: *Penelope levele Ulysseshez*, maradt fenn. Zsengéit az akkor Nagyszombatban állomásozó Barcsayval közölte, levélben kérvén ki azokra nézve utasítását; s megkötetett a tekintélyes férfiú és ismeretlen kezdő között azon szép frigy, melyeknek irodalmunk mostohább koraiból több megillető példával bírunk. 1777-ben az egyetem Budára tétetvén által, Anyos ott folytatta hittudományi tanulmányait, s ezek elvégeztével, 1781. novemberben a felsőelefánti klastromba tétetett át, Nyitra vármegyébe, hol magas hegyek és sűrű erdők között, a világtól s barátjaitól elválva, szerzetes társaira szorítkozva, kik közt rokon keblet nem talált, csakhamar mélyen kezdte érezni tévesztett életcélját; de egészsége is a fejlődő aranyér által bomladozásnak indult, midőn az ottani próbaév elmúltával 1782. octoberben a székesfejérvári gymnasiumhoz tétetett át az első osztályt tanítani. Itt gyengélkedéséhez a fejérvári nedves ködös levegő járulván, egészségét ez végkép aláasta. Nevelte bajait aranyérgümöinek értetlenül véghezvitt műtéte, és folytonos munkássága, miután Nagy Ignác fejérvári püspök megbízásából épen ekkor dolgozta egyházi énekeit. Végre 1784. júliusban Veszprémbe vitette magát, hova egy sebész a felüdülés reményével édesgette, de sebes léptekkel kifejlett vízkórja ²⁾ már september 5. vetett véget életének, huszonhét éves korában. Tetemei ugyanott a ferenci atyáknál nyugszanak. Eletében csak néhány alkalmi darabja látott világot, ugymint: 1. *Igaz Hazafi*, gróf Károlyi Antalnak jeles példával megmutatott hazája szerelme. Pest, 1778. 8r. 2. *A szép tudományoknak áldozott versek* a budai universitásnak felszentelése alkalmattossággal. Budán, 1780. 3. *A gróf Esterházy Pálnak pécsi püspökségbe lett emeltesét innepelő versek*. Pest, 1781. 8r. Továbbá 4. *Az Orvosi Oktatások szerzőjéhez* (Rácz Sám. prof. hoz) ennek idézett című munkája második kiadása előtt. Pest, 1778. és 5. *Kartigám nevezetes írójához* Dobokai Sárközi István álnév alatt, a Kartigám 1780-ki (harmadik) kiadása előtt, Bizonyos, hogy Anyos maga összegyűjtötte munkáit, s azok elibe ajánló levelet is iktatott, „barátjaihoz“ (mely Munkái előtt csakugyan olvasható is). E kötet halála után harmad kézen át Bacsányinak a Magyar Múzeum I. negyedében még 1788. közre bocsátott felosztítása következtén, miután nagy fáradsággal egy csomónyt már összegyűjtött s többeket e folyóiratban ki is adott volt, szinte birtokába jutott, s így állott elő azon gonddal és csinnal készült kiadása, mely *Anyos Pál Munkái* cím alatt Bécsben 1798. életrajzával együtt megjelent ³⁾. Azonban e kiadás sem teljes. Némelyeket maga Bacsányi mellőzött, mint „nyomatni nem valókat,“ némelyek elkerülhették figyelmét, mint a Kazinczy Orpheusában 1790-ben megjelent *Kallirrhoe*; istenes énekei közül pedig, mik élte utolsó gyümölcsei voltak, s ily cím alatt: *Énekek Könyve*, szükséges litániákkal és imádságokkal a magyar ker. kathol. anyaszentegyház szolgálatjára, Pesten 1785. 8r. 320. lapon jelentek meg, csak a bevezető költeményt „Az isteni gondviselés“ vette fel ⁴⁾. Ezekon kívül egy epistolája a Szépliteraturai Ajándék 1821-ki folyamában jelent meg; s némely kiadatlan darabjai Irodalmi Berkemben is találtatnak. Anyos költeményei epistolák, elegiák, énekek és vegyesekből állanak, s megérdemelnék, hogy teljes kiadás által új életre támasztatnának.

1) Anyos egy barátjának bizonyítása szerint, l. Munk. 199. l. a jegyzést.

2) *Jankovich* szerint; l. A Pesti Magyar Társaság kiadásainak első darabja. Pest, 1792. 150. lapját.

3) Adatainkat róla mindegyig *Bacsányi* e dolgozatának köszönjük.

4) Neki tulajdonítja e munkát azon szerzetes társa, ki halála adatait közölte Bacsányival; l. ennek életrajzát a XVIII. lapon. *Bacsányi* a 13. l. álló jegyzésben így említi: „a székesfejérvári püspöki megyének énekes könyvében, melyet *nagyobb részint* Anyosnak tulajdonítanak.“

1. Egy hív szívnek keserve ked-
vесе sírjánál.

Ím koporsód ajtajánál áll hív szeretőd!
De látom, hogy bé van zárva setét temetőd.
Nyisd fel! készen vár már ölem, hogy ölelhessen;
Szívem pedig, hogy itt veled elenyészhessen;
Ah! kegyetlen Párcák,
Kik e sírba zárták
Szívemet,
Kedvemet
Füstbe oszlatták.

Oh halál! mit kegyetlenkedsz az oly szíveken,
Kik csak most kezdtek örülni szent hívségeken?
Mít mutatod hatalmadat gyenge ágakon,
Csak tegnapi hajnalban nyílt virágszálakon?
Bús birodalmadnak
Mí örömet adnak,
Ha ezen
Erőtlen
Szálak hervadnak?

De nem jó hívémtől szózat, nem jó felelet.
Mely keresztül hatná ezt a gyászos fedelet;
Oh, pedig mely jól ismérte előbb szavamat!
Most hágy először egyedül sírni magamat!
Ha előbb könyvem folyt,
Velem együtt gyászolt;
Örömlünk
Gyötrelmünk
Közönséges volt.

Már a halál feloldozta ily köteleit;
Nem boríthatják már könyvek ékes szeméit.
Nyúgodj tehát, áldott lélek, békességedben!
Tudom, ha nem szólsz is, képem fenn van szív-
Míg bennem a lélek (vedben.
Piheg, gyászban élek;
Már többet
Víg kedvet
Nem is remélek.

2. A csalfa szeretőnek megvetése.

Hasztalan mászkálsz lábomnál,
Ismérem már szívedet;
Nincs helyed buzgóságomnál,
Mert megszegted hitedet.
Menj annak nyögni öleiben,
Kinek leltél szerelmében
Édesb kellemetességet
Mint nálam, gyönyörüséget.

Nem bízom színre magamat:
Ezután, ha szeretek;
Láng gerjeszse fel lángomat,
Különbön nem éghetek.
Még kék szemeknek sem hiszek,
Sem szóknak, melyek, mint vizek
Kedvesek, míg csergедeznek,
S a lehellettel enyésznek.

Legalább e hasznát vettem
Megselt szeretetemnek;
Noha többet érdemlettem —
De ez elég szívemnek.
Te pedig, ha jut eszedbe
Mely változó vagy szívedbe,
Pirúlj; s felejs el engemet!
Háládd ezzel hívségemet.

3. Egy boldogtalannak panaszai a
halavány holdnál.

Szomorú csillagzat! mely bús sugárokkal
Játszol a csendesen csergő patakokkal;
Csak te vagy még ébren boldogtalannokkal,
Kiknek szívek vérzik s küszködik bajokkal.

Hallod, hogy sohajtnak estvély homályában,
Midőn a természet szunnyadoz álmában.
Nincs álom ezeknek gyászos kunyhójában!
Eltűnt! eltávozott boldogabb házában!

Ott egy temetőnek látom keresztjeit:
Bágyadt szél mozgatja cyprusleveleit:
Oh! az árnyékozta soknak tetemeit,
Kik velem érezték az élet terheit!

Egy fejér árnyékot szemlélek sírjából
Suhogva felkelni, halottas honjából;
Valyon, nem lesz-e az azoknak számából,
Kik, mint én, könyeztek szívek fájalmából?

Oh! bár felém jőne! nem félnék képétől;
Többet reménylenék borzasztó lelkétől,
Mint élő halandók szemfényvesztésétől,
Kiknek számkivetve vagyok kegyelmétől!

Jaj! de ismét eltűnt, ez is fut engemet!
Talan észrevette hullani könyvemet!
Oh! hát nincs már senki, a ki nyögésemet
Hallaná, s enyhítni akarná ügyemet?

Üss, te boldog óra! a mely inségemből
Ki fogsz szólítani, ily sok gyötrelmemből!
Szakaszd ki e sebes szívet kebelemből,
S csinálj port agyagból készített testemből!

Talan majd valaki jő sírom szélére,
S akasztván egy darab fátyolt keresztjére,
Reá emlékezik barátja szívére,
Egy könyvet gördítvén hideg tetemére.

4. A z ifjúság.

Reménység, reménység! be hamar megsalál,
Vasmacskával festve be hiába valál!
Szomorú, bús szívem beborította halál,
S valamerre szemem vetem, mindenütt gyász-
talál.

Szép termet, rózsaszínt mutató ábrázat,
Bíbor, bársony, selyem, s aranyos ruházat,

Megrontott sok ifjat, sem kettőt, sem százat;
Elpusztított sok szép várat, és sok nemes házat.

Kis ajak, gyenge kéz, hányat szédíthetnek?
Szóko pillantások miként hevíthetnek?
Hogyha kifedve szép melyek pihegetnek,
Mely szívnek van oly bástyája, kit meg nem
győzhetnek?

Életem tavaszán én is rabjok lettem,
Midőn szép Chlorisom karjain nyöghettem;
S hacsak egy esőkját is kihízkelkedhettem,
Paradicsom öröméről majd elfelejtkeztem!

Mulattam hívemmel kertek árnyékába,
Csendes magányosság édes homályába;
S áldozatot vívén Vénus templomába,
Felmetszettük szerelmünket a hársfák héjába.

Táncoló-paloták, ti kedves helyeim!
Hány titkot láttak ott esintalan szemeim!
Hány szívre repdestek érzékenységeim,
S hány ezer titkos szorítást éreztek kezeim!

Elmúltak mindezek, elmúlt vidámságom;
Szomorú gondná vált régi nyájasságom;
Jelenti képepen csiggedt pirosságom,
Hogy már végére hanyatlik ifjú bolondságom!

5. A lenyúgovó naphoz.

Már Phoebus, eljáván földünk kerekességét,
Éjszaki tengerbe mártja fényességét;
Bágyadt sugárokkal festi a világot,
Mert már kerek sarkán félig általhagott.
A távol kékellő hegyek füstölögnek,
A patakok nagyobb zajjal hömpölyögnek,
Mínthogy csillapodik a világ lármája,
Melyet Morpheusnak szunyaszt álmos fája.
Az izzadó munkás visszatér mivéről,
Csekély eledelét eszi tűzhelyéről;
A szomjús csecsemő csügg mélyén anyjának,
S kapálódzva örül kis vaesorájának.
Ott egy juhász ballag bus furuglyájával,
S közli büjút haza ereglő nyájával;
Itt egy pásztor veti tarsolyát vállára,
S bőgő seregével siet tanyájára.
Az egész természet készül esendességre;
Csak szívüink intetik elmés ébredtségre!
Mely hasznos gondolat jó itt elméinkbe,
Milyen szent irtózás zsisbog ereinkbe,
Ha jól megfontoljuk a nap elenyészését,
Mely oly gyorsan éri fényessége vesztét!

Ebből végy, oh ember! példát életedről,
Ez int hathatósan múlandó végedről.
Mert mely nap eltűnik, többet nem világít;
Fonnyadt virágocska réteket nem sárgít;
Az elfolyt patakok már vissza nem térnek,
Vén s kiszáradt tölgyfák nyárt soha nem érnek:
Úgy, ha elaluszik életünk világja,
Többet fel nem derül, mert a sír elzárja!

6. Tünődés egy terhes álomtalan éjjel emlékor.

Fuss már egyszer, éjjel kínos setétsége,
Te eleven halál, boldogok restsége!
Megölsz únalommal! nem kell esendességed,
Szerencsésb szemekre folyjon édeséged.
Enyimek nedvesek fájdalom árvjától,
Nem várnak enyhülést álmok tréfájától.
Tudom minden időszakasz eltünését,
Hallván egy szomorú harang esendülését;
Mely azt jelentgeti haldokló szívemnek,
Hogy közelget vége ezer gyötrelmemnek.
Ennek is útalom hamis biztatását:
Miként tudhatná ő végzéseik folyását?
Távol tőlem, távol, édes reménységek,
Szomorú örömök, öldöklő kétségek!
Nem hallom én többé itni óráimat,
Melyek mosolygásra nyitnák ajakimat.
Kelj felj, szép Aurora, piros nyoszolyádból!

Kelj fel! siess ama magányos erdőkre,
Tiszta forrásokra, szomorú mezőkre,
Melyek már meg szokták hallani szavamat,
Mikor bús énekekkel fejezem bajomat.
Ottan fülemilék s gerlicék nyögése
Felel jajaimra, s patakok csergése;
Ottan számllálom el hív magányosságnaq;
S mikor már kiöntöm titkos gyötrelmemet,
Csendes könnyvezésre olvasztom szememet,
Mely lehömpolygetvén érzékeny cseppjeit,
Itatja pázsitok hervadó füveit.
Oh boldog szabadság, erdők közepében,
A hol kiki bátran sírhat keserveben!
Nem úgy, mint halandó társaink ölében,
Kiknek kegyetlenség lakozik szívében!
A sírás ártatlan jele keservünknék,
Kis vigasztalása levert életünknék —
Még ez is tilalmas! mosolygást kívánnak
Látni ajakunkon, mikor kardra hánynak.
Mostoha fajzati föld golyóbisának,
Vérszopó vadai végső Libyának,
Meddig fogjátok még az ártatlanságot
Üldözni, letapodt gyámlatlanságot?
Hát még több vért kíván pogány szomjuságtok,
Szilaj erkölcsötök, iszonyú vadságtok?
Hah! kegyetlen lelkek! vad is megelégszik
Ha már eleget ölt, barlangjában fekszik:
S ti nem szünhettek meg? ez-e az okosság?
Halhatatlan lélek? emberi társaság?
Fussatok el tőlem, tigrisek kölykei,
Mesés Polyphemus undok gyermekei!
Rátok koholtatnak Aetna mennykövei,
Acheron, Erebus kínzó eszközei.

7. Az ifjúságról.

Te, ki ifjúságnak heversz kebelében,
S titkos tüzet érzesz szived rejtekében,
Felmenvén a legszebb idő kezdetére,
Tekints egy ártatlant; édesgetésére

Siess. Gyenge szava, kedves mosolygása,
Tüzes, bizonytalan szemének forgása,
Puha viselete; s nem tudja, mi lelte,
Hogy kiki nézését reá függesztette;
Mikor már ily szépek, ismerni magokat
Tanulják, s azonban nem értik bajokat.
Mikor a természet édes érzéseit
Kedzik tapasztalni, születő kincseit,
Rablani kívánnak egyszerre heveken,
De ártatlanságok szégyent szül szívekben.
Majd tűz, majd lobbanás, majd szemérmesség
Szökődösik lelkekben, komorság, kegyesség.

Tizenöt esztendőt tölt az ilyen gyermek,
Ez a nap hajnala. Kedvelik a szemek;
Nincsen egyéb csele, csak új frisesége,
Félelem, lobbanás, szelíd gyengesége.
A következő idő kiterjesztvén
Kellemességét, még szebb mint elevén.
Mert a piros hajnal ifjú sugárait
A nap díszesíti, szétszórván lángjait.
Minden gyümölei is ekkor megértenek,
Melyeket az ifjak szedni kedvelenek.
Repülni is készül, szárnyát már érzette
E szép madár, baját szinte sejdítette;
Szívét kívánsága néha szorongatta,
Hűsz esztendő folyta erre tanította.
Ilyen tavaszához még ötöt számlálhat,
Melyben ellent senki tűzének nem állhat.

Harminc telek után idő nyomát látjuk;
A szépet jelesnek immár nem mondhatjuk.
Szép még; de csak igaz, többé nem fiatal,
Hanem mesterséggel tiszteletére csal.
Isméri mindenben a titkok fogását,
Tudja már nevezni szíve dobbanását.
Gyözödelmeskedni kíván s könnyen élni;
Nem akar szerelem sebeitől félni.
Mert még érzései benne nem enyésznek,
Sőt még az idővel ádázabbak lesznek.
Most dühösködik még inkább szerelmében;
Eltökéltet, bátor; napja van delében.
Fiatalabbaknak elhódít szépségek,
Ezeknek elrabol nyájás mesterségek.
Tudnak kölcsönözni kellemetességet,
S hanyatlások ebben keres kedvességet.
Hív tüzes szerelmek állandóságába,
S azért rejtezik még arcájak ráncába,
Hogy rajtok mind végig tartsa fenn hatalmát,
Ily virággal hinti múlt szépségek halmát.

Az ifju Klorinda hogy most cseperedik,
Oly mint a rózsa, mely harmatban feredik.
Klári, bár haladott már hanyatlásában,
Kedves még, mint a nap tündöklő nyugtában.
Minden idejüknek van gyönyörűségek;
Változik kedvünkért sok minéműségek.
Vagynak olyan szemek, kiknek lankadtsága
Szívünket olvasztja, rendes bágyadtsága.
Vagynak olyanok is, melyek tüzesebbek,
S szívünk ostromában gyözödelmesebbek.
Ez deli termetét nemesen viseli,

Másban az ellankadt hívság helyét leli.
Ennek jobb színe van, itt rózsát képzelhetsz;
A más fejérségén liliomot lelhetsz.
Annyi ajándéka van minden szépségnek,
Hogy asszonya lehet szívnek, gyengéségnek.
Némely, ha barnácska, eleven a mellett;
A másik, hogy szöke, azért oly kedvellett.
A szem ezek között kétségesen választ,
S a meghatározás valóban elfáraszt.
Egy eszélesap csak azért kedves némelyeknél,
Hogy mindent megnyernek romlott erkölcsök-
nél.

A nyájás szemérmest azért jobb szeretni,
Mert érdemét vele kedves ismértetni,
Midőn boldogsága által felgerjesztet,
S hogy voltát érezze, annyira viheted.
Egy gögöst, jól esik, ha megjámbrihatsz,
A titkostól igaz szeretetet várhatsz.
A mulatságokban elmésőbb egy szemes;
A ki gondolkozó, az ismét érdemes.
Egy a jelességben vette nagyobb részét,
Másik a szemébe tette minden esztét.
Amaz rablá térszen édes beszédével,
Többet tud mondani emez szemével.

Itten négy kort adtam ezzel előtökbe,
Úrfiak: ha késtek még jó időtökbe,
Ha nem választatok, megbánjátok, vélem;
Tanácsom, látjátok, hogy én nem kímélem.
Oly virágok várnak legszebb idejébe,
Kiknek hív szerelem ha fúj kebeleibe,
Megnyílnak azonnal. Vagy egy színes gyásznek
Oszlásokot ködét az özvegy-, árvának.
Bátran mulathatok csendes mezejébe,
Sok mesterség nélkül juthattok szívekbe.
De a hitességekkel ne nyájaskodjatok,
Három boldogtalant hogy ne csináljatok,
Úgy mint: magatokat, őket, és férjeket,
Neheztvén úgy is terhes bilincseket.
A jövő farsangon bálók lárámájába
Siessetek, s onnét Hymen templomába.
Tánc a szerelemnek kedvesebb ünnepe,
Ott szokta tisztelni Vénust nyájás népe.
A szerelmes legény mindég állhatatlan,
Negédes, s eltéreme igen vigyázatlan.
A mire hivatott, azt követni késik,
Míg ifjúságának tüze elenyészik;
Itt az ősz úgy éri, hogy melegségével
Ne sínlődjék többet kinos szerelmével.
Ha ki már megöszült, s még nyájasságára
Visszakéri Vénust elaggott karjára:
Nevetségessé lesz ennek buzgósága,
S erőtlen, mint alvó tűznek lankadtsága.

8. A régi magyar viseletről.

A nagyszombati nemes ifjúsághoz. 1782.

Oh szegény úrfiak, kik azt gondoljátok
Hogy boldogtalan volt ősitök atyátok!
Barcsay.

Mit hallok, barátim, Mátyus mezejéről,
Iszonyú havasok kies vidékéről;

Onnan, hol Minerva pusztult templomain ¹⁾
 Baglyok huhogatnak Tirnava partjain?
 Hát még vagyon oly szív, mely rég ösmékként
 Emlékezetével áldoz eleinknek?
 Mely hazafiúság szentelt oszlopánál
 Tömjényt mer füstölni dicső oltáránál?
 Gyönyörű tisztelet! szerencsés újságok!
 Boldog érzékenység! áldott buzgóságok!

Ti, ifjú magyarok, hazánk reménységi,
 Sok bajnok atyáink érdemes véségi!
 Szép tudományoknak látlak udvarában,
 Látlak benneteket Pallás templomában;
 S a mi több, az igaz magyar öltözetben,
 Fejeteken csákó, hajatok pereczen.
 Ideje, hogy egyszer megnyíljk szemetek,
 Megútván idegen majmozást szívetek.
 Utálok oroszlányt szelíd juh gyapjába;
 Nem illik a tigris rókaú adujába.
 Alcides csudákat nem tett erejével,
 Mihelyest az orsót pergette kezével.
 Sándor, borostyánit világ tengelyére
 Aggatván, puhúlki kezdett volt végtére.
 Akkor feloldozván kemény páncéljait,
 Magára ruházta perzsák patyolatit.
 Oh szerencsés Spárta, Lykurgus atyáddal,
 Ki mennyei lelkét közlötte hazáddal;
 Nem hordtad te szomszéd nemzetek ruháját,
 Azért követted úgy őseid példáját.

Nem kedvel az erkölcs szagos kezkeneket,
 Pípes ruházatot, nyakakon kendőket.
 Fátol, nagy ezüstgomb, párdueok bőrével
 Jobban öszveillik magyarok szívével.
 Tudjátok, barátim, mit érünk lelkünkben,
 Ha még oly aggotat látunk nemzetünkben,
 Kinek a nagy idót olvassuk képeről,
 S öszbe csavarodott csomó függ fejeéről.
 Nézzünk egy kevésség érdemes melyébe,
 Nem találunk ennek hibát erkölcsébe.
 Együgyű öltözet, csinos tisztasággal,
 Mértékletes élet igaz jámborsággal,
 Erkölcsök szállása; nem pedig gőgösség,
 Melyet vétek követ, s végtére szegénység.

Kedves leányzóink! már alig ismerek,
 Annyi abrónes, fodrás, csipkék közt szemlélek.
 Hát leszaggattatok már szű pártátokat?
 Fejeteken tornyot csináltok, s zárokat;
 Azt is lószór s esepű viszi magasságra . . .
 Utálva tekintek az ilyen hívságra!
 Akkor szerettem én ékes nemeteket,
 Mikor még szemérem lakta szíveteket;
 Mikor arany kötő fénylett kezeteiken,
 S természeti rózsák nőttek képeteken!

Fussatok, barátim, mái szüzeinktől,
 Fussatok alárcát hordó szépeinktől,

¹⁾ Azt jelenti a poéta, hogy az univertsitás Nagy-Szombathól Budára vittettrén, pusztán hagyta a tudományok isten-asszonának lakó-palotáit. — A.
²⁾ Lykurgus 6-ik törvénye arról szól, hogy még az idegen ruházatot kés zító mestercemberek is tiltassanak el Spártából. — A.

Kik csak a tükörnek köszönik színeket,
 S hívsággal mulatják alacson lelkeket.
 Ne higgyétek hogy, a mit mondnak, buzgóság
 Mivon ott szerelem, nincsen állandóság.
 Csak azt kívánjak sz., hogy ti imádjátok,
 Hogy képpék festékit rózsáknak mondjátok;
 S szüntelen beszélvén szép alkotásokról,
 Reszkette lopjátok csókot ajakokról.
 Ez nálok az erkölcs! csipke főkötőkben,
 Korzikán kalapban, párizsi cipőkben.

Így tehát, barátim, kik scytha vérünknek
 Tisztelői vagytok, dicső nemzetünknek,
 Áldom szíveteket, hogy még atyáinkról
 Tudtok emlékezni, régi szokásinkról.

9. Bessenyei György úrnak.

Buda, sz. György hava 25. 1779.

Ne könyvezz, barátom, mosolygó élteden,
 Midőn magát tavasz rajzolta képeden;
 Mert úgy én is sírok keserűségden,
 S így majd két szív vérzik érzékenységden!

Igaz, lerepültél ifjúság karjáról,
 Hol adódat szedted Páphus oltárjáról:
 S eltávozván bécsi szigetkert partjáról,
 Nem szívsz lélekzetet Phryne ajakáról.

De még nemes tüzed lángol kebeledben,
 Phoebus, szüzeivel mosolyog szívedben;
 S borostyánod addig zöldellik fejedben,
 Míg Agis hivével nyögni fog verszedben!

Hát én, hogy örüljek éltém zsenegének,
 Vagy sohajtó tüzem erőtlén hevének,
 Hogyha már rabja lett ember idejének,
 Melylyel lankadni kell volt kedvességénc?

Nézd el a természet gyenge szőlöttjeit:
 A fa hogy terjeszti tegnapi nőtt vesszeit!
 Hogy festi tulipán Grátiák mezeit,
 S hogy az ifjú pázsit források széleit?

Nymphák járnak rajtok lankadt lépésekkel,
 Játszanak a szellők víg pihegésekkel,
 S dicsérvén a tavaszt nyájas énekjekkel,
 Béfonják hajokat myrthus-levelekkel.

De mihelyt a tél jö jeges tengeréről.
 S reszkette pillant ránk Kárpát tetejéről,
 Tűnik a kiesség rétekek színéről,
 S csak sohajtva szólunk tavasz szépségéről.

Látod, ez a sorsa ember életének!
 Örül az ifjúság érzékeny tüzeének,
 Nem áldoz könyveket az élet terhének,
 S kacagja meséit Kalypsó hevének.

Ha pedig érkezik teste lankadtsága,
 Nyögéseké válik szive nyájassága,
 Nem játszik arcáján tündér pirossága,
 S nem szól furuglyáján ifjú buzgósága!

10. Barcsay Ábrahám kapitány
úrnak.

Esztergár, sept. 8. 1777.

Kirepültem minar ~~M~~-egyszombat öléből,
Mint ~~M~~-egasonadott gerlice fészkeből;
Bakony erdejének szállottam keblében,
Hol kedvemem érzem teljes mértékében.
Itt látom, a kiktől életemet vettem,
Itt, kikkel egy töke ágából eredtem:
Tisztelem ezekben természet kötését,
S érzem látásokban szívem könnyülését.
Nem ólálkodik itt a tündér semmiség,
Nem rontja az ízlést mülendő édesség,
Mint nagy vásároknak gögös piaccokon,
Kiknek hivalkodás sétálgat sáncokon.
Ott a szív távozik erkölcs ösvényétől,
Puhúl az indulat vétekeknak terhétől;
Szemfényvesztő Vénus tüzhelyén áldoznak,
S melyekben patmosi nyilakat hordoznak.
Ott Páris Helenát ragadja férjétől,
Ott szöki Medea Kolchis szigetétől;
Ott egy vak gyermeknek bódúlnak mérgétől
Kinek sok szív vérzik furcsa tegezzétől.
De, ellenben, mely szent a Bakony lakása,
Együgyű s ártatlan élete szokása!
Mert csak az erkölcsnek vagonon itt szállása,
Egyé tündérségnek ninesen maradása.
Mihelyt a nap fénylik kerek világunkon,
S tünik a csillagos tábor tájekunkon,
Kiki félre rúgván álmos nyoszolyáját,
Felosztja dolgára következő napját:
Én addig magamnak Parnassust építék,
Melyen barátimnak verseket készíték.
Így, eltűnven a nap szép munkálkodással,
Békőszönt Morpheus az álomosztással.

Ím, már lefestettem Bakony kiességét;
Hol előbbször láttam napnak fényességét,
S hol a semmiségnek szomorú kebléből
Emberré változtam, ég rendeléséből.
Édes, de egyszersmind terhes vándorlással
Keressük tárgyunkat, kemény bajvivással.

11. Az isteni gondviselés *)

Hol van oly istenség, mint te, ki karoddal
Mindent teremtettél, s éltetsz hatalmaddal?
Töled függ e világ roppant épülete,
Töled e kerekiség minden szegelete;
Istene vagy Szeráf égő szerelmének,
Istene legkisebb plánta gyökerének.
Minden, a mi lebeg, piheg, gondolkozik,
A te teremtésed, s teneked áldozik,
Mennyire a szellő repül fuvásával,
S mennyire a nap hat arany sűgárával,
Elérsz vezetid örök hatalmával,
S tetszésed szerint bánsz kezéd munkájával!

Vétkesen álmodoz Epikúr magában,
Úgy festvén istenét fényes trónusában,

*) A 11. 12. 13. számon az Énekek Könyvéből vannak.

Mint ha nem úgy, ~~ne~~ e szép kerekiségre,
Melyet ~~sem~~miségből hozott fényességre;
Mert az a hatalom, melyet törvényünkkel
Tisztelünk egében, s imádunk szívünkkel,
Mint atya, úgy vigyáz, kedves szülöttjére,
Kegyességgel tekint nagy teremtésére.
Hát talán, ki lelket alkotott testünkben,
S gondolkodó erőt gyúlasztott eszünkben,
Nem ügyel óra lá tett ítéletinkre?
S nem néz hálaadó érzékenységre?
Hát talán, kit minden állat életével
Magasztal, s dicsekszik ily teremtojével,
Nem fog gondolkodni annak tartásáról,
A kit elevenné tett semmivoltáról?
Oh! ha a féreg is érdemlett teremést,
Mért nem érdemelne tőle gondviselést?

„Mit? még a féreg is, kit mi megvetéssel
Nézünk, s megtapodunk gondatlan lépéssel,
Érdemelné, egek kék boltozatjáról
Hogy rea tekintsen isten trónusáról?
Nagy csekélység volna ilyen méltóságunk,
Ki karjain nyugszik örök boldogságnak!”

Így szól az emberi kevély vélekedés,
Kit szín csiklázdoztat, s muló képzelődés,
És csak az érdemes mély tiszteletére,
A mi arany sűgárt boríthat szemére!
Oh te, ki így itélsz okoskodással,
Elbírhed, hogy csudát tapodsz meg láboddal!
Teremts egy oly férget, ki éljen s érezzen,
Ki éltét szeresse, s élelmet szerezzen.
Ha nines annyi erőd? imádd teremtojét,
Imádd oly csudának, mint te vagy, szerzőjét
S valld meg, hogy érdemes az isten gondjára,
Ki ezt is teremté világ csudájára.

Nézz egy virágokkal befestett mezőre,
Mely illatját bízván estvélyi szellőre,
Elődbe repíti, s kér, hogy nézz reája:
Mely kies térsége, s mely szép bokrétája!
Valld meg, nem látod-e minden virágjában
Azt, ki százezerszer szebb magasságában?
Mondd, ki ékesíti ama telegeket,
Hogy gazdag kalászok lehajtják fejeket?
S ki hullatja harmat ezüstös cseppjeit,
Hogy itassák búza szomjús gyökereit?

Ott egy pataknál ülsz, mely szép csergésével
Fut a virágok közt kristályos vizével;
Kecseget, s szívcsen nézed kis kabjait,
Szívesen tekinted illatos partjait;
Mit gondolsz? hát ennek ki intézte útját?
Ki szerzi vizeit? s ki tartja fenn kútját?
Ím, látod a gondos természet képéből,
Hogy istenek él gondviseléséből!

Látsz amott egy terhes felleget messzéről,
Mely minden fényt elűz az egek térjéről;
Előre bocsátja sűvöltő szeleit,
S úgy közelget, szórván pusztító tüzeit;

Kárpát vad bércseit vélnéd formájából,
 Vagy Aetnát lángokat okádni torkából,
 Úgy nyúlik felfelé setét tornyaival,
 Megrázzván a földet bús mozgásaival.
 Retteg a természet egész erejében,
 Rettegsz te is kunyhód setét szegletében;
 Védelmért sohajtasz, félsz mennyköveitől,
 Félsz az istenségnek érkezeitől.
 Mint midőn kis madár sziklás rejtekéből
 Látván a sólyomot repülni fészkeből,
 Elbújik az erdők berkes homályában,
 Várván üdvösségét tölgyfaodujában:
 Nem érzed-e ekkor teremtőd karjait,
 Ki száz halál közt is fedezi fiait?
 S ámbár fejed felett csattog mennykövével,
 Mégis védelmezni tud kegyességével?
 Csak hálaadó légy, s áldd fényességében
 Azt, ki atyád, noha mennydörög égében!

Menjünk most Libya fővényhegyeire,
 Nézzünk a felhőkig nyúló fenyvesire:
 Meglátjuk, hogy szalad kis öz rejtekiben,
 Hallván az oroszlányt bögni erdeiben.
 Mért fél? mért tartja el határja szélére?
 Hogy tudja gyilkosságát, s mért vigyáz eltére?
 Nézzünk tovább minden állatok nemére,
 Mely híven igyekszik mindegyik végére.
 Azok, kik tanyánkban eszik baglyainkat,
 Békességgel hordják terhes jármainkat,
 Kik pedig még vadán járják határinkat,
 Rettegik halállal töltött puskáinkat.
 A sas fellegekig hat repülésével,
 Féreg pedig porban máskál kis testével;
 A méh, eledelét önnön munkájából
 Vészi, melyet készít tavasz virágjából;
 A karvaly pediglen, hajnal hasadtával
 Kirepül az égre, s ott lebeg szárnyával;
 Vigyáz mindenfelé, hol kapna prédára,
 Azután mint villám lecsap a pajtára,
 Felfüggeszt egy szelíd galambot körmére —
 Oh! láttam, hogy vitte kegyetlen fészkére!
 Mondd meg, ki tanítja e vad állatokat,
 Hogy minden ész nélkül tudhassák tárgyakat?
 Mondod, a természet? — hát ezt ki szerzette?
 Nemde az, ki ezt is velek teremteté?

Úgy van, mindenható! te tanítod őket!
 Te nótetsz éltekre zöldellő növényeket!
 Hát én, kit nemesebb kezéd munkájából
 Emberré teremtél agyag kovászából;
 Én! kire rám tetted titkos pecsétedet,
 Ruházzván lelkemre isteni képedet;
 Én ne érdemeljem gondviselésedet,
 Ki észszel s szabadon imádom nevedet?

Ott egy virágocska halavány színével
 Jelenti, hogy elhal s múlik szépségével;
 Itt egy szarvas piheg elaggott méléből,
 S készíti paráját kifújni testéből:
 Ügyelsz mindegyikre, s intézed végöket,
 Intézed enyészni kezdő életöket:
 Csak én, kinek lelke halál törvényétől

Szabad, s örökségre repül el testétől,
 Legyek elrendelve sors vak erejére,
 Mely felettem függjön, s hányhasson kedvére?
 Nem, nem, nagy teremtőm! gondolsz te mí-
 Tekintesz reám is atyai szemeddel! (veddel,
 Még midőn lebegtem a bús semmisségben,
 Már el volt rendelve a nagy istenségben,
 Mely szempillantásban száll rám boldogságom,
 S melyben fog üldözni boldogtalanságom.
 Oh te, nagy hatalom! látlak trónusodban,
 Látom világunkat nyugodni karodban!
 Te vezetted Sándort Persepol várához,
 Te vezetted Caesárt Rubikon partjához;
 Szomorú Spártának dőlő falaira
 Te vontál örökös fátolyt, hamvaira.
 Így csinálsz várakat kóros pusztaságból,
 S ismét pusztaságot kevelj uraságból.
 Látod a jövendő setét éjtszakáját,
 S úgy rendezel ember szerencse-kockáját.

Mindent te intézsz el szent akarattal,
 S bé is teljesítesz örök hatalmaddal!

12. Kisasszony napján.

Ha az hajnal felderül,
 S az éjt üzi sugárával,
 Madár ágockáján ül,
 S köszönti azt kis torkával,
 Erdők s mezők vigadnak,
 Új napért halát adnak.

Mi is, hívek, gerjedünk
 Madarkáknak példájára;
 Mivel e nap ébredünk
 Üdvösségünk hajnalára.
 Dicsérjük az egeket!
 Áldjuk kegyességeket.

Mária születtetik
 Ma ég és föld öröme,
 Első sugár küldetik
 Szent atyák setétségére,
 Mert ez a szűz léssen az,
 Kítől jövend az igaz.

Ennek fog fogantatni
 Az, az igaz szűz méhében,
 Kítől fel fog bontatni
 Rabság kötele népében.
 Ó szerencsés szűzesség!
 Melylyel jó ily üdvösség.

Szűz! ki dicsőítettél
 Új csuda anyasággal,
 A kiktől kéretted,
 Nézz rájok irgalmassággal:
 Minthogy az méhben száll,
 Kítől függ élet s halál.

13. Karácson napján.

Nyúgodj, kised, esendességben,
 Adj helyt édes álmoknak,
 Most lehetsz még békességben,
 S nincs ideje kínoknak;
 Nyugtasd ki most szent lábodat
 Édes gondatlansággal,
 Hogy erőben légy, juhodat
 Keresvén fáradsággal.

Nyúgodj, kised, míg a habok
 Álmodat nem gátolják,
 S míg a sanyargató napok
 Népedet nem rabolják.
 Ha szélvesze lesz feletünk
 E világ tengerének,
 Ó akkor úgy is felkeltünk
 Hogy állj ellent mérgének.

Nyúgodj, kised, pólácskában,
 Semmiről se aggódjál,
 Most nyugalom karjában

Vagy, s kereszted távol áll,
 Még zsidók kegyetlensége
 Nem tudja mivoltodat,
 S nem keresi dühössége
 Ártatlan halálodat.

Nyúgodj, kised, még édesen,
 Csukd be bátran szemedet,
 Nincs áruló, ki illessen
 Ravasz csókkal tégedet;
 Senki még fegyverrel nem jött
 Megtámadni életedet,
 Az a tövis még ki nem nőtt,
 Mely szegezi fejedet.

Nyúgodj, kised, Heródesnek
 Nem árt most irigysége,
 Nem kiszet keresztívésnek
 Ajolni nehézsége.
 Nyúgodj! — de akkor ébredj fel
 Ha mi elszenderedünk:
 Mert a te szent kegyelmeddel
 Boldog kimúlást nyerünk.

GRÓF TELEKI JÓZSEF.

1738—1796.

SZÉKI GRÓF TELEKI JÓZSEF, Lászlónak, a nagy Teleki Mihály unokájának és Rádai Eszter, Rádai Pál leányának fiok, született Huszton, decemb. 21. 1738., és szülői felügyelése alatt a leggondosabb nevelést nyerte. Hét éves korában a losonci iskolába küldetett, hol Kármán András, a superintendens atyja s a költő nagyatyjának ügyelete alatt kezdette iskolai pályáját, s gyermekkorra dacára tanítói csodáló szeretetét nyerte meg. Három év múlva atyja, változtatott szándékkal haza hozta, s tizenötödik éveig házi tanítók által képezte — egyebek közt az utóbbi tábornok Magdeburg által a német nyelvben, történetben és matematikában —, 1754-ben pedig Magyar-Igenbe a híres Bod Péterhez küldte, kitől harmadfél évig a bölcsészet, hazai történet és hittudományban oktattatott, s e nevezetes tudósnak oldala mellett nappal éjjel olvasott és dolgozott. Alig tért innen haza, midőn egy fájdalmas betegség kilenc hónapig az ágyhoz szegezte, s ekkor is egyetlen enyhülését könyveiben találta. Felépülése után egyszer Bécsbe kísérvén atyját, oly utazási vágygyal tölt el, hogy 1759-ben csakugyan külföldre költöznék, és pedig először is Bazelbe, hová őt a Bernouilliak híre vonta, kik alatt oly előmeneteleket tett főleg a felsőbb akadémiai tudományokban, hogy rövid időn e nagy hírű férfiak kedvencévé lön. Itt, mint tagja az egyetemi társulatnak, dolgozta ama jeles philosophiai iratát: *Essai sur la foiblesse des esprits forts*, Leyde, 1760. (másodszor Amsterdam, 1761.¹), mely által számos külföldi tudósnak javalását vívta ki, mint azoknak hagyományai közt fenmaradt leveleik bizonyítják; sőt Rousseau János Jakab méltónak tartotta azt saját felügyelése alatt újra kiadni, miben egyedül közbejött betegsége akadályozta. Bazelből tett gyakrabbi kirándulások után Zürichbe, Genfbe, Lausannba, s a Rajna partjain Hollandba ment, hol név szerint Leyden, Haag és Amsterdamban a legkitünőbb tudósok és státusférfiak társaságában nem kevéssé gyarapította ismereteit. Innen Lothringenen keresztül, hol Leszinski Szaniszló lengyel

király kegyeivel s udvari főmarsalja Beresényi szivességeivel élt, Párizsba ment, s ott az udvarnál s e főváros legfényesb és érdekesb köreiből világismeretét kiegészítvén, 1761-ben haza tért, s egy évvel utóbb Sziráki Róth Johannát nőül vette. Protestáns létére Magyarországon, hol hitvese után egyike a gazdagabb birtokosoknak lön, hivatalt nem nyerhetvén, öt évig magányzott, mely idejét folytonosan minden oldali kiképzésére fordította, míg 1767-ben folyamodás nélkül az erdélyi kir. tábla bírójává nevezetett. E pályán mind törvényismerete, mind szilárd igazságszeretete által köz bizodalmat aratott. De már a következő évben egy családjára nézve igen fontos per Bécsbe hívta, hol két évig mulatván, alkalma lett mind a nagy királyné kegyeit kiérdemelni, mind közbevetőleg Olaszországba rándulni, mely utját gr. Teleki Lajos és magán titoknoka, az utóbb annyira elhíresedett Cornides Dániel, társaságában tette. Elfoglalván ismét helyét, azt 1781-ig látta el; de mind magán ügyei, gyakrabbi megfordulását kívánván Magyarországon, mind az akkor itt meglehetősen nyomást szenvedett protestánsoké, 1776. fizetéséről lemondott, állását azonban megtartotta, de bármikori távozását engedelmével. Ez idő óta nem egyszer állt Teleki a trón előtt mindkét prot. felekezet szószólójaként, buzgón, bátran, gyakran hévvel védve az ügyet; Mária Terézia becsülni tudta a meggyőződésnek e hévét, s őt nem egyszer a becsületes Telekinek, Kaunitz legbensőbb barátjának nevezte. Több ízben erdélyi főispánsággal, kormány-, sőt udvari tanácsossággal kínáltatott meg; de ő azt részint hogy működési szabadságában meg ne köttessék, részint gyenge egészsége miatt a hosszasan ülő életet kerülvén, el nem fogadta. De midőn a királyné halálával II. József lépvén a trónra, a türelmi hirdetés után 1781. Telekit Békés vármegye főispáni helytartójának, 1782. Ugocea főispánjának nevezte, rég óta az első protestáns Magyarországon: e kitüntetések és hatáskört örömmel vette; ellenben 1784. és 5-ben az ország kerületekre osztatván, a neki szánt kerületi főispánságot nem fogadta el, de a pécsi tankerület főigazgatóságát elvállalta, harmadfél évig viselte, s ez időszakban is a köz ügy mellett nem egyszer szolgált fel teljes bátorsággal a császár előtt. Végre 1790-ben II. Leopold által főispáni székébe visszatetvén, örömszibajjal fogadtatott Ugocea rendei által, az országgyűléseknek pedig 1790, 1, 2-ben Budán, Pozsonyban és Kolosvárt egyik legkitünőbb, egyszersmind legbefolyásosabb tagja volt. 1792-bt belső titkos tanácsos lett, s mint ilyen követte I. Ferencet Frankfurthba, ho. annak német császárrá koronáztatásán jelen volt, s ez alkalommal Németországot több irányban bejárta ismét, különösen az egyetemi városokat, ezek közt Göttingát. 1795-ben koronaörré nevezetett, első, prot. nagyaink közül. De már ez év vége felé súlyosan elbetegesedvén, midőn a bádeni fürdők, baját csak nevelnék, 1796. július végén hajón lehozatta magát Pestre, hogy, mint mondá, utolsó napjait övéi körében élje le, hol is azon évi sept. 1. a Servita-téren általa építetett családi házban erős lélekkel várta és fogadta halálát. Teleki József mint hazafi és státuseMBER a legbátrabbak s munkásabbak egyike volt, mint ember, szigorú, de jóakarató jellemével köz tiszteletben állott; e mellett terjedelmes körrel bírt alapos tudós, ki gyenge ifjusága óta minden, a köz és magán ügyei mellett megtakarított, idejét tanulásra és dolgozásra fordította. Fia gr. Teleki László megígérte apja számos munkái kiadását²⁾, de ez a mindig dolgozó, ritkán befejező férfiúnál elhaladt, míg maga is elhalt. Világot csak néhány beszéde látott, és pedig a deákok közül, mik romai lélek és forma által tűnnek ki, azok, miket békési főispáni helytartóvá, pécsi tankerületi főigazgatóvá s koronaörré iktatásakor e nyelven mondott, mert ezen szóltak az iktató kir. biztosok is; a magyarok közül két *ugocsei beszéde*, melyek elseje, a beiktató b. Orczy Lőrincével együtt Pest, 1782. 4r. jelent meg, másika, melylyel József cs. halála után

újra beköszönt megyéjébe, az Orpheus II. kötetében ³⁾). Ide különösen *versei* tartoznak. Első költeménye, mely világot látott, s legott méltán köz figyelmet gerjesztett, azon gyönyörű elegia, mely a követk. hosszas címet viseli : „*Atyafiúi Barátságának Oszlopa*, melyet a maga nemének és emberi nyomának díszére élt s minden a jót becsülni tudóknak szomorúságára 1778. eszt. pünkösdi havának 26. napj. kimúlt néhai romai sz. birodalmi gr. Széki Teleki Eszter asszonynak, mélt. gr. Torockó-Szentgyörgyi Toroczkai Zsigmond úr kedves élete-párjának emlékeztére hízkelést nem esmerő szeretetből emelni kívánt tölle elválásán holtig keserő testvérbátyja s igaz barátja.“ Kolosv. 1779. 4r. ⁴⁾). Teljesség okáért álljon itt : 2. *Halotti ének* és a maga ipának és napának koporsóköveikre tétetett emlékezet irásai. H.n. 8r. ⁵⁾). 3. *Az emberi életről*, tanköltemény Magy. Muz. II. 145, 271, 392. ll. ⁶⁾). 4. *Néhány apróbb vers*, u. ott 383 s köv. s az Orpheus II. 405. l. Végre 5. *Gr. Teleki József ugoecsi főispán és koronaőr versei* cím alatt Kazinczy az 1829-ki Minerva IV. kötetében 752—779. ll. adta a megjelenteket egy pár ismeretlennel szaporítva, de a 3. szám alatti nélkül. Teleki jelesb tanköltőink egyike, azonban számos dolgozata kiadása még mindig jámbor ohajtásaink közé tartozik. Ő első alkotója azon nevezetes könyvtárnak is, melyet a Cornidesével szaporítva ⁷⁾), fia László újra gazdagított, unokái pedig a magyar akademiának adományoztak.

¹⁾ L. gr. Teleki Lászlót, I. József fiát, ki maradandó emléket állított atyjának azon jól írt *életrajzban*, mely a Siebenbürgische Quartalschrift VII. folyamában 110—146. ll. olvasható, s melyet itt kirekesztőleg használtam. *Párizsi* kiadást ő tévedésből említ.

²⁾ U. o. a 146. lapon.

³⁾ Címeiket l. *Bajánát* : A Telekiek tudományos hatása, a Magy. Tud. Társ. Évkönyvei VII. köt. 115. l. Áll e jeles előadás Bajza Összegyűjtött Munkái II. kötetében is, hol a nagy ember különös szeretettel van tárgyalva, s kijött munkácskái is ösmertetve.

⁴⁾ *Kazinczy* ennek egy második kiadását is említi, l. Felső-Magyarországi Minerva, 1829. IV. a 753. lapon.

⁵⁾ Ily cím alatt találom azt felhozva a gr. Teleki Sámuel marosvásárh. könyvtára lajstromában : Bibliothecae Samuelis com. Teleki de Szék Pars tertia, Vien. 1811. a 367. lapon. Az ének nem tudom egy-e azon „Halotti Dal“-lal, melyet Kazinczy az Orpheusban közölt, s mely leggyengébb dolgozata Telekinek. A lyra egyáltalában nem volt köre.

⁶⁾ Bár e darab, mely a kassai Magyar Muzéum megszakadtával szinte megszakadt, valaha egészen látna világot! Méltatását l. A magyar költészet története II. kötetében a harmincadik előadásban.

⁷⁾ Melyet ezer aranyon vett. Lajstroma ily cím alatt jelent meg : *Danielis Cornides Bibliotheca Hungarica*. Pest, 1792.

1. Az Atyafiúi Barátság Oszlopából.

Te! kihez köt vala nem csak atyafi vér,
Hanem a mi annál drágább lánc, s továbbér,
Az igaz barátság állandó hűsége,
Mely síromban kísér, s ott sem léssen vége!
Te! a kinek hamvát, míg megöl bánatom,
Szívemből kiforró könyvekkel áztatom!
Oh! kedves Eszterám! magam kedvesb fele!
Kivel volt, van, s léssen szívem, míg vér, tele!
Te meghalál, s hogy-hogy lehet hogy én élek?
Elszakadhat-e hát két egygyé vált lélek?
De élek-é? vagy csak, hogy élek, képzelem?
S valami mély álom hiteti el velem?
Mert élet-é, melyhez képest a halál kincs,
Melyben már csak gyászt látsz, akár meddig
tekintsz?

Élet-é, a napot hogy még szemlélhetem,
Vidító erejét ha nem érezhetem?
Élet-é, szívemet hogy még a vér járja,
Ha elfojtva tartja a mély bánat árja?
Élet-é, az élet tartani terénnek,
S a természet ellen, örülni végének?
A halálra mint főbb orvosra vágyódni,
Hogy késik, sőt, hogy nem siet is, aggódni?
Élet-é az ilyen, vagy csak lassú halál,
Melynél kínosabbat Phalaris sem talál?
Bizony az életről ha jól gondolkozom,
Ezt az igazságot méltábban kihozom:
Te élsz, én holtam meg; te örvendsz, én sírok,
S mint az igaz megholt magammal sem bírok;
Mert néked a halál élet ajtaja volt,
De bennem azolta az élet is megholt;
S a mely sírban néked csak testedet tettem,

Abban elvenem magam eltemettem.
Műszám! ámbár te is érzed e bánatot,
S szívemnek nagy sebe reád is elhatott :
Demégis haszólhatsz, mentsd meg fájdalommat,
S felettébb valónak tetsző sirlalmomat ;
Mondd meg, de ingyen sem cikornyás versekkel,
(A hol a szív sebes, a pipere nem kell)
Mondd meg, hogy annyi gyász szerzett ez esz-
Hogy eltörlésére nem elegendő (tendő,
Akármely jól s hosszan folyjon az életem,
Elhagyván, kikért azt leginkább szerettem.
Mondd meg, s példában győzd meg a világot,
Hogy hijában keres itten boldogságot.

Az elmúlt tavasznak midőn kezdetében
Az egész természet volna örömben,
Fa s fű öltözgetné amaz ártatlan színt,
Melyre a szem vígan s kára nélkül tekint ;
Midőn a nap szinte meggyőzvé az éjjelt,
A szép kikeletnek mintegy zászlót emelt ;
S azon a sok madár nyájas versengéssel
Örömét hirdetné kedves csevegéssel ;
Bajoskodván én is e szomszéd hazában,
A magyar Themisnek lakó városában,
Kisétalék egy szép mezőre szellőzni,
S egyéb gondjaimat egy kisség mellőzni.
Nézem ott, s csudálom a szép természetet,
S még inkább azt, a ki annak ad életet.
Látom, hogy most minden, a mit a tél megölt,
Megéledett, frissült, s új erővel felkölt.
A feltámadásnak nézem itt csudáját,
S abban az enyimnek vídfőt példáját.
Midőn itt kényemre töltött sétálásban,
Elmerülék ilyen kedves antalgásban,
Jöve Erdély felől egy napkeleti szél,
De oly komor, mintha rajta ülne a tél ;
Nem tél volt, annál is komorabb hír jöve
Rajta s mellém dördült, mint az ég mennyköve :
Mond : most más teremtéstársaid örülnek,
S a nagy teremtnök víg ünnepet üllnek.
De téged közzülök az úr kiválaszta,
S mély bánattal teljes napokra virraszta.
Gróf Teleki László, édes atyád megholt,
Ki maga hazája s háza oszlopa volt.
Ezt mondván, mondott-é többet, nem tudha-
Érzenységimet elfojtván bánatom. (tom,
Mint, a kit az isten nyíla a földhöz vér,
Elhal, s ereiben megalszik minden vér ;
Későn jó magához, s szemét úgy emeli,
S csudálja, hogy magát még életben leli ;
Igy én is magamhoz későn eszmélkedtem,
Sebem érzésére végre felébredtem.
Ekkor oztán szemem könyv forrásává vált,
Melyet a szívemnek kinyílt sebe táplált ;
Sőt még ma is táplál s állandóvá téveszen,
Vége forrásának csak éltemmel lézeszen.
Ugyan is síratom nem csak jó atyámat,
Hanem, érdemével ha jól vetek számot,
Az ő szerelmében, igazán mondhatom,
A vallást, a királyt, s a hazát síratom.
Mert mindenikéhez hű volt s nem tántorgott,
Akármelyikének ügye mellett forgott.

Tudta az istenét igazán s jól félni,
S ahoképest mindent csak ganéjnak vélni.
Tudta, hogy (csásogjon bár sok rühes elme)
Az igaz bölcsesség az úrnak feléme.
Szolgálta királyt egyenes hűséggel,
Nem mint sokan, magok hasznát néző véggel.
Tudta, hogy : jó királyt szolgálni szabadság,
S annak nem engedni, csak álorság rabság.
Egyszersmind igazán szeretet hazáját,
S annak oltalmára bé nem zárta száját.
De ezt eselekedni miért is félt volna ?
Talám a királytól féltébe ne szólna ?
Bizony királyinknak rövidséget téveszen,
A ki ily félelmet elméjére vézesen.
Meggérti a királyt, s róla rosszul ítel,
A ki öelőtte igazat szólni fél.
Mert a király s haza nem két különös test,
Hogy egynek hasznával másnak vetessünk lest :
Hiszen! minden király a feje a népnek ;
Ha egy romol, a mást nem mondhatjuk épnek.
Valyon melyik okos s jó főnek tetszenék,
Ha a kezét lábat előtte metszenék ?
Jó udvari ember azért sohasem volt,
A kiből hazája szeretete megholt.
Ellenben hazáját sohas szeretete,
Királyja hűségét a ki félre tette.
Isten, a ki köti királyt a hazához,
Ember! ne merj nyúlni elválasztásához.
A kit én síratok, tudta ezt, s követte,
S által nem hágható törvényévét tette.
Huszonkét esztendő nem ült ez hijában
Királyné erdélyi legfőbb tanácsában :
Mondja meg e tanács, sőt az ország mondja,
Ha nem volt-é annak java legfőbb gondja ?
Megvolt még őbenne a régi magyar szív,
A mely nem csapodár, hanem igazán hív.
Megvolt jó összeink csendes bátorsága,
Melyet adhat csupán csak a szív jósága.
Örökös frige volt szívénék szájával ;
Csak azt megtarthassa, nem gondolt kirával.

Megfosztatnom ilyen jó atyámtól kellett,
S még nem is leheték betegágya mellett !
Kötelességemet nem teljesíthetém,
S utolsó áldását tölle nem vehetém.
Keze a csokjaim alatt nem hulhete,
S nem rám volt függesztve végső tekintete.
E mély sebet éjtvén rajtam e gyászos hír,
Melylyel az érzékeny szívem éppen nem bír,
Gondolkodom sokat, hol kappak tágulást,
Nem reménylénem soha teljes meggyógyulást.
Végre, oh Észterám, csak hozzád sietek,
Bizván, hogy tenállad enyhülést lelhetek.
Tudom, a barátság hogy csudát is téveszen,
S két egybe tett bánat olykor kissebb lézeszen.
Bízam hát, ha kezünk össze kócsolhatjuk,
Talám bűnkat mi is könnyebben hordhatjuk ;
S ha szívem szíveddel sebet közölheti,
Talám mindenikünk sebet enyhítheti :
De oh ! igen csalárd emberi reménység !
Mely által mivelünk mintegy játszik az ég !
Sebem enyhülését a hol reményltem,

Az újabb s halálos sebet ottan vettem,
 S a kihez sieték barátság szárnyain,
 Látom hogy nem segít szívemnek kínjain.
 Sőt mihelyt övéle öszveülekeztem,
 Újabb gyászt jelentő félelmet éreztem.
 Megüjdedk rajtad, oh kedves Eszterám!
 Hogy az isten újabb pohárát mérte rám.
 Leszegezve látlak az ágy fenekére,
 Méreg ez, nem olaj, a szívem sebére.
 Békességgel tűröd súlyos nyavalyádot,
 Szelíd bátorsággal várod az órádot.
 Sőt mondad is, hogy vagy az halálra készen:
 E szóra elhalék, s eröm oda léssen.
 Kész vagy te édesem, de én e próbára
 Nem vagyok, sőt készebb magam halálára.
 Egy kis reménységgel egy hétig tápláltál,
 De akkor egyszersmind halálodra váltál.
 Felkiálték: uram! énvelem így ne bánj;
 Teremtésed s fiad vagyok, kinzani szánj.
 Ha még szeretsz engem, el ne ronts, s el ne
 hagyj;
 De bé vala zárva az ég — s te oda vagy.

Ha igaz, hogy másnak kínosabb gyötrelmét
 Látni, a miénknek enyhíti sérelmét;
 Ha sürűbb s keservesb jajjai másoknak
 Tetszhetnek előttünk vizasztaló szónak;
 Szerencsétleneknek szomorú serege,
 Kit egy, vagy más gyásznak borított fellege,
 Nézz e szörnyű búban elmerült háznépre,
 Mint a legmélyebb gyászt előadó képre:
 Itt férje gyöttrődik némitó gondjában,
 Hogy nincs már a díszét adó kincs házában;
 Ottan pilsen módra futkos két árva,ja,
 Kó szívet is meghat keserves lármája,
 S jajjal kérvén vissza elvesztett kincseket,
 Vívják, de híjába, a bézárt egeket.
 Amott Klára öcsese, jó testvérénjében
 Mit vesztett el, érzi, s fetreng gyötrelmében.
 Utóljára kivált énhözám jöjtek,
 S az én sebeimből írat készíttetek.
 Mert ilyen fájdalom valyon kit epesztett?
 S kevés idő alatt ennyit melyik vesztett?
 Ki sírat, egyszersmind, ily atyát, s ily testvért?
 Ily kettős, s nagy bánat kinek szívébe fért?
 Egész édes hazánk bizonytságot tégyen
 Az éntőlem elvált atyám ki lett légyen:
 De hogy fájdalomnak mértékét vegyétek,
 Ím Eszterámnak is képét szemléljétek.

A test, ész, erkölcsök egyező szépsége,
 Egy személynek ritka tökéletessége;
 De öbenné méltán akárki csudálta,
 Hogy ezt mind a hármat együtt fentalta.
 Igaz, hogy okozta sok terhes ínsege,
 Hogy ideje előtt hervadtott szépsége:
 De ha tavaszszára nézek életének,
 Ritkán található páriját szépségének.
 Termetének vala kedves az állása,
 Sem nem igen magas, sem törpe szabása.
 Nem volt igen hitván, nem is igen kövér;
 A ki szépségre vágy, ilyen termetet kér.

Kellemetes vala egész ábrázatja,
 Rajta magát minden virtus mulatgatja;
 S kivált ama tiszta szép szemérmesség,
 Melyet talám töllünk visszavett már az ég,
 Kedves pirosságát ez adta színének,
 Nem mint ma, a festék, sok arcok bőrének.
 Szemei, míg isten épségben tartotta,
 Kedves világtól míg meg nem fosztotta,
 Ragyogtak hódító édes szelídséggel
 S ártatlanul ártó szép clevenséggel.
 Nyájassággal vala ajaki mozgása,
 S gráciákkal teljes minden mosolygása.
 Díszit adott ezeknek, hogy nem volt bolondja
 A szépségnek, s a volt a legkissebb gondja.

Ilyen vala élte első virágjában,
 Míg isten nem tevő próbai kohában.
 De mint gyenge virág a kemény szelektől,
 Úgy a szépség hamar hervadott ezektől.
 Tündér s mulandó kincs a testnek szépsége,
 Egy bú, egy nyavalya, s azonnal van vége.
 Sőt bátor valakit bú s nyavalya nem bánt,
 S orcáján még nem várt barázdákat nem szánt,
 Még is a szépségnek rövid az ideje,
 Alig van engedve egy két esztendeje.
 Azután a szépből csak meglehetőes lesz,
 S ha szép akar lenni, más abból is elvesz;
 S a minap irigylett szépségre vágyása
 Lesz már csak az újabb szépek kacagása.
 Véget vetek tehát teste szépségének,
 Kicsiny része még ez az ember képének:
 Amaz időt győző szépségre sietek,
 Mely nélkül akármely Vénust is megvetek.
 Ez a nyavalyáknak erejét bosszontja,
 Sőt még a halál is neveli, nem rontja.
 Mit is ér a lélek legszebb palotája,
 Ha belső díszit adni nem tud a gazdája?
 S hát még ha oly buta gazda lakna benne,
 Hogy pervátaszéket abból maga tenne?
 Bezzeg! áldott Eszter! rólad ily panasz nincs;
 Szép volt szép a ház is, de szebb a belső kincs,
 Melynek drága becsét, ha jól megitélem,
 Benne az ész s virtus remekjét szemlélem.
 Először is, hogyha vizsgálom értelmét,
 Kérvén az asszonyi nemnek engedelmét,
 Azt mondom, hogy közte ily elmét találni,
 A phoenixnél lehet méltáiban csudálni.
 Mert itt az elmesség s a józan ítélet
 Ritka szövetséggel egy mértékűvé lett.
 Bámúlt mind a kettőn valaki ismérte,
 Ha igaz mértékkel mind a kettőt mérte.
 Mert akár tréfára nyílt vala meg szája,
 Ártatlan sóval volt elegy a tréfája:
 Só volt ott nem méreg, csipősség nem fülánk,
 Melyen oh mennyiszor mindnyájan bámúlánk.
 Akár a legmélyebb dolgokat gázolta,
 Elmélkedni tudó esze meglábolta:
 Nem volt olyan egybe fonott szövvénye
 Akármely dolgoknak, tekergős örvénye,
 Hogy annak ne bírna általértésével,
 S fenekét ne érné búár elméjével

Mint a legjobb óra olyan az egész ház,
Csaknem csudát lát itt, a ki jól rá vigyáz.
Zsembjével, sok, házát csaknem felforgatja,
Még is a jó rendet abban nem tarthatja:
De a mire amaz nem jut haragjával,
Annál többre ér ez okos jószágával.
Pirongatásra is ámbátor ritkán lép,
Szavát általhágni még is fél a háznép:
Ilyen jónak többet ér szelíd intése,
Mint a dülök fülök lármas büntetése.
Még a kő szívet is gyakorta meghatja,
Ha az, a kit jónak esmér, pirongatja.
Tudja kiki itten a köteleességét,
S teljesítésében tartja nyereségét.
Akárki látta is ezt a csendes rendet,
Ha tudta becsülni, a mit kell, örvendett.
A ki látta házát, egy jó méhkast látott,
Dolgához lát minden, nincs ott szája-tátott.
Nem látsz ott tékozlást, nem látsz fősvénységet,
Bár kérd meg a házát járt számos vendéget.
Üressen a szegény tőle el nem mégyen,
De hogy a szegénynek miből adni légyen,
Takarékos is volt adakozó keze,
S kicsiny dolgokra is vigyázni érkeze.
Ezért bőven adott, még is nőtt vagyonja:
Ilyen a Salamon eszes gazdasszonya.

Mit mondjak aranyánál tisztább virtusról,
A jó észnek ama dísz adó társáról!
Mert a legjobb ész is virtus nélkül mit ér?
Atok a legjobb fő, ha hozzá roszt szív fér.
Atka az embernek, nem csak ömagának,
Hanem oh! mennyiszor egész hazájának!
Csak éles fegyver ez roszt gyermek kezében,
Melyet kever maga vagy másnak vérében.
Mit ér, mint Medea a jót úgy szeretni,
Látni, helyben hadni, s a rosszat követni?
Az én Eszteránnál az ész, s az akarat
Egymás hűségében, bezegg, jól megmaradt.
A jót a hős látta, inkább nagy kincsétől
Vált volna meg, mintsem annak ösvényétől.
Nem is válogatott ő a virtusokban,
Melyet tapasztalunk gyakorta másokban:
Sok ezt s ama virtust csak azért szereti,
Hogy az ellenkező vétket nem teheti:
De a mely rosztva van módja s indulatja,
A jónak szerelme meg nem tartóztatja.
Ez áldott léleknek a legfőbb törvénye
A meglátott jó volt, nem a maga kénye.
Ember volt, vétkezett, de csak gyarlóságból,
Szentség ez, míg ki nem múlnak e világból.
Nem ok nélkül volt hát a nagy Tereznának,
Ama sok nemzetek kedves bálványának,
A ki minden virtust a maga szívében
Tanult megismérni, oly nagy kegyelmében.

Természete szerént a lélek tanulni (nyúlni,
Vágyik, s kivált nehéz s mély dolgokhoz
Elhiszem hát, ebben kedved teljesedik,
Hogy a tudományban lelked nevedik;
Hogy a teremtője arra méltóztatja.
Hogy tőlünk elrejtett sok titkát mutatja.

Itt a természetnek kinyílt országában
Látod annak urát maga nagyságában.
A számot csúfóló csillagok sergének
Tanulod törvényét, állandó rendének.
Hány nap van közöttök s egynek hatalmában,
Hány más csillag útaz hosszas karimában?
Miert marad a nap állandó erőben?
S kerüli csillaga azon egy időben?
Egy a mást micsoda erővel vonhatja?
S hogy öszve ne fusson, mi tartóztatja?
Ezekben hányféle okos állatokat
Tett, s hogy igazgatja az isten azokat?
Az első angyaltól az ember soráig
Hány sor van, s hány alább az urang fajáig?
Ezt s más több természet titkát kémlelheted;
A mi nálunk homály, te azt jól értheted.
Az urak urának ezekből esmérd
Dicsőségét, s ötet tisztelve dicséred.
De hogy úgy is tekintis mint édes atyára,
A kegyelemnek is nézel országára.
S jóllehet itt minden titkot nem vizsgálhatsz,
Még is elég, s kedves csudákra találhatsz,
Mely a mi elménket most feljül haladja,
Míg az isten ilyen fedél alatt hagyja.
Kivált amaz isten ártatlan barányát
Közéről imádod s áldod tudományát,
A ki a bűnt, halált s poklot a földhöz vert,
S megholt, hogy megtartsa az elpártolt embert.
A kit sok keresztelt pogány ma nem ismér,
Sőt még, oh! elfajult idők! csúfolni mér.
De vakmerőség ez így az égbe mennem,
S ott a boldogságnak a képét festenem.
Tudom hogy azt elmém itt meg nem foghatja,
De elég is, ha ezt: boldog vagy, tudhatja
Ezt pedig jól tudom mert isten igéri,
Hogy a kegyes örök boldogságát éri.
Nem érted csorog hát könyveim zápora,
Nem érted, keserves jajjom ily szapora:
Oh! édes testvérem! magamat síratom,
Tölled elválásom terhét nem bírhatom.
Te boldog vagy, de én szüntelen vesződöm,
Hogy te nem élsz, s hogy én még élek, gyöt-
rődöm.

Minden vigasságtól már én búcsút vettem,
S annak, a mi voltam, csak árnyéka lettem.
Magamat boldognak már csak úgy tehetem,
Boldogtalan voltom ha elfelejthetem.
S a míg ilyen kedves feledékenysége
Tart elmémnek, addig nagyon könnyebbsege.
De mihelyt (mert igen rövid a jó álom)
Felszerkenek, magam megcsalva találok,
S mihelyest a veled töltött jó napjaim
Eszemben ötlődnek, újulnak jajjaim.
Hogy te hozzám visszajőj azt nem kívánom,
De hogy én utánad nem mehetek, bánom.
Gond s baj nélkül eddig sem volt az életem,
Világ piacára miolta tettemem,
De tudtam hogy éltünk virtus próbahelye,
S szükség hogy a terch a pálmát nevelje.
Azért bajaimat szenvedtem békével,
Valamíg azoknak bírtam a terhével.
De most az erőmben egészen elfogytam,

S ez újabb s legsúlyosb terh alatt lerogytam.
Oda van egyszersmind Két szívem bálványá
S oda vélek együtt a Zénó kormánya.
Sőt még a vallás is látván e nagy romlást,
Elbámúl, s késdelegel adni vígasztalást.

Midön eddig írnam, életem jó párja
Rám néz, s könyves szeme szívem általfárja.
Elömben állítja a négy gyermekemet,
S tilt, hogy ne folytassam vétkes kérésemet,
A kised csecsemőt hozza az öleiben,
S kedvezzek magamnak, kér annak nevében.
Az is, mintha tudná, egész vídamsággal
Hozzám színlí magát, bátor nyájassággal,
Csókolgat, könyventől törli az orcámat
S hirtelen játszadva kikapja pennámat.

Jól tettet, vidd, rontsd el, kellemetes alak!
A mivel most téged talám átkoztalak.
Látom, elkapott volt szörnyű nagy bánatom,
En por, hamú, féreg, hogy zúgolódhatom?
Illik-é perlenem a Mindenhatóval,
A ki, ha süjtöl is, biztat örök jóval?
Megnémülök azért, s vesszödöt csókolom,
Hogy édes atyám vagy, ha jól meggondolom.
Tudom, hogy akármely nehéz terhet hozol,
Azzal is egyedül csak jómra célozol.
Bár azért mindennap újabb-újabb bút adj,
Csak örökségedből engem ki ne tagadj.
Add: hogy jól mondjam el (mert csak te ad-
hatod),
Légyen meg mindenben a te akarod.
Látogass, verj, bocsáss éltemre gyötrelmet,
Csak adj békességes türesemre kegyelmet.
Eltüröm valamit böles végzésed rám hoz,
Csakhogy juttass végre az én Eszterámhoz.

Te tudod, hogy hozzá oly nagy barátságom,
Hogy nem lehet nálla nélkül boldogságom.
Mert a mely barátság a virtusban talált
Okot, mint a virtust, meggyőzi a halált;
S belé lévén mintegy szöve a lélekbe,
Azzal együtt mégyen a magas egekbe.
Azért én is ötöt örökké szeretem,
S a míg én, én lések, el nem felejthetem.
S majd midön megváltóm porom feliben áll,
Ki előtt szégyennel elbújik a halál,
S poromat még érte könyvezve találja,
S abból halhatatlan szívemet formálja:
Mihelyt ez az új szív érezni lesz készen,
Annak is Eszterám a közepin léssen.

2. Aranka Györgyhöz.

Te kértél, s kedvedet tölni fő gondom,
Azért verseidről mit tartok, megmondom:
Látok elmét, tüzet, s ékes magyarságot,
De szeretnék látni több ártatlanságot.
Megbocsáss, barátom, az a természetem,
Hogy a rosztat azért hogy szép, nem szeretem.
A legszebb gyümölcsben csömört szerző féreg,
S a méz közt is gyakran lappang gyilkos mé-
reg.

Az igaz kegyesség s tiszta erkölcs nagy kincs,
Annak gyökerére lassu mérget ne hints.
En nagy tisztelője vagyok a szép nemnek,
S szépségét nevelni tartom nagy érdemnek,
S a mitől az arcát szépítő szemérem
Romolhat, egészen dicsőzni nem mértem;
Sőt a mit ártatlan fiam vagy leányom
Nem olvashat bátran, magam is elhánynom.
Bezzeg a mely szépen, ha olyan jól szólnál,
Akkor nem Aranka, hanem arany volnál.

PÉCZELI JÓZSEF.

1750—1792.

PÉCZELI PÉCZELI JÓZSEF, egy régente vagyonos, s névszerint Pécelt Pest vármegyében birt nemesi ház ivadéka, Imre, putnoki reform. pred. fia, Putnokon 1750-ben született. Korán árvaságra jutván, anyja Szikszóra, honnan való volt, ment lakni, s kisedet fiát ott járatta iskolába, ki már gyenge korában kitünő hajlamot mutatott a tanulásra. Innen 1767-ben Debrecenbe küldetvén, a collegiumban folytatta felsőbb osztályait, hol tanárai által nagy mértékben kedveltetett, de különösen Varjas Jánosnak valóban atyai gondoskodásait tapasztalta. 1778. tavaszán mint senior befejezven collegiumi pályáját, kiképzése minden oldalú kiegészítésére az említett évben saját költségein ¹⁾ külföldre költözött. Néhány hónapot Lipsében és Jénában töltvén ²⁾, Bernben állapotait meg, melyet 1779. martiusában Genffel cserélt fel, s ott 1781. év tavaszáig hallgatván a theologiai tudományokat, sőt többször (franciául) predikálván is, ritka mértékben vivta ki magának az egyetemi férfiak köz tiszteletét ³⁾, többi közt a híres Saussure Horácét, ki maga folyamodott Varjas Jánoshoz engedelemért,

hogy Péczeli egy évig nála időzhessen fia nevelésének befejezése végett, ígér-
 vén miszerint e jótétet azzal fogja viszonzni, hogy fiatal barátját maga veze-
 tendi be a természet ismeretébe ⁴⁾. Időközben Péczeli a nagykőrösi eklezsia
 által tanárnak hívatott meg ⁵⁾; de ő elsőseget adván Saussure ajánlatának, e nagy
 ember házánál töltött sikeres munka közt egy évet ⁶⁾, s innen aztán Utrechtbe
 folytatta útját, hol fényes sikerrel befejezván theologiai pályáját ⁷⁾, 1783. mar-
 tiusában az ottani tartományi zsinat rendeletéből kiállott szigorlat után pappá
 szenteltetett fel ⁸⁾. Itt is műveltsége, tudományossága és jelleme által köz ked-
 vességet nyervén, egy nagy házhoz nevelőnek kérétt ki ⁹⁾, de a komáromi
 eklezsia sürgető kérésére, miután őt máj. 1. első predikátorává választotta el ¹⁰⁾,
 csakugyan hazájába tért, s october 5. állomását elfoglalta ¹¹⁾, melyben mint hit-
 szónok és hittudós nem sokára köz hirt és kedvességet aratott ¹²⁾ úgy, hogy 1786.
 júliusban Debrecenbe Varjas helyébe héber archaeologia s bibliamagyarázat
 tanárává, 1787. dunántuli superintendencialis főjegyzővé ¹⁴⁾, 1791-b. az etteike ¹⁵⁾,
 1792-ben a nánásiak által ¹⁶⁾ pappá választatnék, mely meghívásokat azonban
 ő el nem fogadott. Mint író, Péczeli, 1784-ben Voltaire Zairja műfordításával
 lépett fel: 1. *Zayr*, tragoedia, mely francia versekből ugyan annyi számú s lábú
 versekbe foglaltatott. Győr, 1784. s ezt egymás után a következő munkák követ-
 ték: 2. *Henriás*, azaz IV. Henriknek francia királynak életének némely része,
 mely franc versekbe ugyanannyi számú s lábú versekbe foglaltatott. Győr, 1786.
 3. *Young Éjtszakái és egyéb Munkái*. 2 köt. Győr, 1787. (más. kiad. Pozsony
 1795. harmadik u. ott 1815.). 4. *Halotti Predikáció* generális Beleznai Miklós urnak
 utolsó tisztességének megadására. Győr, 1787. 5. *Haszonnal mulattató Mesék*,
 melyeket részszerint Aesopusból vett, részszerint maga csinált s versekbe fog-
 lalt. Hozzá járul: *A haza szeretetéről* s a jó hazafiaknak kötelességeikről folyta-
 tott levelezés Philopatros és Commodus között. Ford. és bővítetett P. J. által.
 Győr, 1788. 6. *Szomorújátékok*, melyek franciából fordítottak. Komárom, 1789.
 (t. i. Mérop és Tancred Voltairtól, kötetl. beszédben). 7. *Alzár*, vagy az ameri-
 kánusok, szomorújáték (Voltairtól), melyhez toldattattak *a régi és újhistoriának*
válogatott darabjai, az ifjaknak gyönyörködtetésekre. Komárom, 1790. 8. *Hervey*
Sírhalmi és Elmélkedései. Pozsony, 1790. (második kiad. Buda 1821.). 9. *Ma-
 gyar korona rövid históriája*. Komárom, 1790. 10. *II. József életének rövid leírása*,
 melyet az együgyűbbeknek kedvéért szedegetett össze. Komárom, 1790. 11.
 Ama jó szívű s embereket szerető *II. Józsefnek* február 20. . . történt szomorú
halálát kesergő Versek. Komárom, 1790. 12. A hazának öröme búval elegyedve ama
 tisztos ósznek feldmarsal gr. *Hadik Andrásnak* ő exejának *szomorú halála* hírének
 megérkezésekor, s ugyan t. n. Komárom vmegyének régi állapotjára esett visz-
 zatételekor. Komárom, 1790. 13. Vers hongrois et françois pour la fête du cou-
 ronnement de Leopold II. *Magyar és francia Versek*, melyek II. Leopold örökös
 királynak megkoronáztatásának innepére készítették. Komárom, 1790. 14. Hála-
 adó Predikáció, melyet II. Leopold Pozsonyban lett megkoronáztatásának inne-
 pekor készített. Komárom, 1790. 15. *Az országgyűléséhez nyújtott hálaadó közö-
 netek* azoknak, a kik szeretik az anyai nyelvet. Kom. 1790. 16. *A szent koroná-
 nak a magyarokhoz intézett köszöntése*, melyet írt nov. 28. 1790., mikorez a drága
 kincs Pozsonyból lett visszajövelekor Komárom alatt megállapodott. Komár.,
 1790. 17. *Erkölcsei Predikációk*, 2 kötet. Győr, 1790. 18. *Az ótestamentomi*
eklezsziának históriája a szentírás szerint, az első embertől fogva a babylóniai
 fogságból lett visszatérésig . . . Maissonet Lajos által, ford. 5 kötet. Komárom,
 1791. 19. *Örvendeztető Versek*, melyek Leopold-Sándor érc-hercegnek s Magyar-
 ország kedves palatinussának Pest vmegyei főispánóságába léjendő béiktatására
 R.-Komárom alatt lett elmenetelekor sietve készítették aug. 6. 1791. Kom. 20.

A Henriás „második ízben, némely változtatásokkal s jobbitásokkal“ (s egy terjedelmes értekezéssel az epopeáról) Győr, 1792. 21. Vers hongrois et français pour la fête du couronnement de François I. roi de Hongrie. *Magyar és francia Versek*, melyek I. Ferenc kegyelmes királyunk megkoronáztatásának innepére ugymint június 6-ára irattattak. Komár. 1792. 22. *A szentírás Theologiája*, vagy az idvesség tudománya, mely áll az ó és újtestamentomi nevezetesebb szentírásbeli helyeknek öszveszedésekben; iratott ángliai nyelven. 2 köt. Kom. 1792, 93. Ez utóbbi munka nyomtatásába a fáradhatatlan férfiú, miután hosszas, már 1785-től tartott, s ölö munkássága által táplált gyengélkedés után szinte esztendeig sorvasztó lázban szenvedett, bele halt dec. 4. 1792. ¹⁷). Néhány egyes verse még a Magyar Múzsában 1788., a kassai M. Muzeumban s az Orpheusban látott világot, valamint az általa négy évig szerkesztett s nagyobb részt irt 23. *Mindenes Gyűjteményben*, mely első önálló tudományos folyóiratunk 1789. és 90-ben kétszer hetében, 1791. és 2-ben pedig egy-egy kötetben jelent meg, öszvesen 6 kötet („negyed“) Komáromb. Ezekhez járult még nagy későn: 24. *Erkölcsei Predikációk*. III. és IV. kötet, öszveszedet és most először kiadta (fia) Péczely József. Debrecen, 1831—3. Péczeli egyike volt a tudomány, a hazai nyelv s a költészet legbuzgóbb és hathatósb terjesztőinek, a francia iskola főnöke, melyben Besse nyei Györgyöt váltotta fel; az új nemzedék példa- s irányadója, a nemzetiség tüzes élesztője s a nemzeti becsületnek középrenđű állása dacára magas körökben is kedvelt képviselője; e mellett felekezetének, korában, legkitünőbb hitszónoka, köz kedvességű lelki pásztora ¹⁸); végre általánosan tisztelt s a kor minden nemzetségeivel viszonyban állott tudós és ember ¹⁹). Fia, ifjabb József, utóbb mint debreceni tanár s történetíró lett emlékezetessé.

1) *Stapfer*, berni tanár, Bernben mart. 19. 1779. kiadott bizonyítványa szerint. De segedelmet nyújthatott neki a debreceni consistorium is, melyhez ő ilyenért folyamodott, s melytől Genfben maradása is függött. Allnak az ide vonatkozó salább is idézendő okmányok, valamint a költőnkre, körére és korára bő és tanulságos fényt vető, hozzá intézett leveleknek, eredetiekből vett másai *Péczeli és Köre* című, sajtót váró, monographiámban.

2) *L. Mindszenti Sámuel* a *Ladvoat Hist. Lexikona VIII.* kötetében, honnan Péczeli rövid életrajza a *Tud. Gy.* 1823-ki X. kötetébe 89—92. ll. is átmert. Ugyan itt arcképe is látható.

3) A genfi acad. bizonyítványa szerint, l. *Péczeli és Köre*.

4) Saussure levele szerint *Varjashoz u. ott*.

5) A meghívó levél *u. ott*.

6) Saussure bizonyítványa szerint *u. ott*.

7) Az utrechtí theologiai kar bizonyítványa szerint *u. ott*.

8) Az illető bizonyítvány szerint *u. ott*.

9) Van Tuyll van Serooskerken levele szerint *u. ott*. V. ö. némely már haza térte után hozzá intézett hollandi leveleket *u. ott*.

10) A meghívó levelek szerint *u. ott*.

11) *L. Mindszenti* az id. h.

12) *L. Kovács Sámuel* a *Tud. Gy.* 1827-ki V. köt. 60. l., ki szót nem talál a Péczeli beszédei hatásának leírására. V. ö. a komáromi ekk. curatora levelét is az özvegyhez, az *Erkölcsei Predikációk III.* kötete VII—IX. lapjain.

13) A meghívó levél áll a *Péczeli és Köre* című munkában.

14) *L. Mindszenti* az id. h.

15) és 16) A meghívó levelek szerint, l. *Péczeli és Köre*.

17) *L. Magyar Hírmondó* 1792. II. 847. l. — Síriratát, melyet szerény sírkövére özvegy metszetett, megmentette az elveszéstől *Holéczy Mihály* a *Tud. Gyűjt.* 1824-ki III. kötete 122. lapján.

18) Bizonyítja ezt a komáromi ekklezsia azon e korban még ritka példájával, mely szerint az alig nyole éven túl nála paposkodott férfiú özvegyét (bár kicsiny) nyugpénzzel látta el.

19) Mint azt fejedelmi, főúri s irodalmi notabilitásoknak hozzá intézett levelei bizonyítják, l. *Péczeli és Köre*.

1. Újesztendei ajándék

a gazdagoknak, középsorúaknak s szegényeknek.

(1788).

Tí kiknek az egek áldást harmatoznak,
A sík mezők, völgyek s kertek illatoznak;
Kiknek tárházait a föld alig bírja,
Melyekbe özönait foly be annak zsírja;
Kikért az erdőknek vadai fajzanak,
A munkás méhecskék nyájanként rajzanak;
Kiknek, mint a hegyről omló patak árja,
Úgy foly a sajtókról a szőlők nektárja;
Tí, kik nem tudjátok kincseteknek számát,
Kikért szüli Ceylon¹⁾ minden fűszerszámát;
Kiknek a csigákban drága gyöngyök nőnek,
A dolgos bogarak selyem ruhát szőnek;
Kiknek még a tél is gyönyörű rózsákkal
Kedveskedik, s vígan zengő pacsirtákkal,
Kiknek a kösziklák gyémántot teremnek,
S bírtok minden jóval, mely tetszik szemnek;
Kikért napkelettel kezét fog enyészet,
Úgy fárad értetek az egész természet,
Hogy míg sok szívharcol a kemény szükséggel
Tí bírtokot minden jókkal nagy bőséggel:
Tí gazdagok! mennél több áldás száll rátok,
Az úr nevét annál buzgóbban áldjátok:
Mert minthogy kincseit töltek nem szánja,
Háladó szívetek nagy jussal kívánja.
Az oly magtalan föld közel az átokhoz,
Mely sok trággyával él, még is csak gyomot
Lzzadt gazdájának véresepjait issza (hoz,
S gazdag aratás helyt gazt ad neki vissza.
Rosz gyermekek az, a ki annál csúfösb szokka!
Sérti atyját, mennél van hozzá több jókkal:
Ily bűnös a gazdag, ki inkább boszontja
Teremtőjét, mennél több javát rá ontja;
Elvesztvén az arany lelki szeme fényét
A veszendő kincshez enyvei reményét:
Sőt inkább szívetek örömmel buzdúlva
Mondja közületek kiki leborúlva:
„Isten! ki a földre nézel mint porszemre,
S mint eszűző féregre az emberi nemre,
Drága kegyelmedtől mivel érdemlettem,
Hogy mikor más éhes, én gazdagod lettem?
Hiszem csak egyforma mind lelkünk mind
testünk,
Egyformán a veszély mélységébe estünk:
Még is míg sok koldúl, más jut árvaságra,
Méltóztattál engem hívni sáfárságra,

1) Ceylon Ázsiának egy szép szigetje, melynek hossza 150 német mérföld, szélessége 50. Itt teremnek drága fűszerszámok. Nevezetesen a fahéj erdőkön terem. — Az utazók írják, hogy van benne a többek között egy fának neve, melynek levelei oly nagyok, hogy egy levél, ha megszárasztják, tizenöt embert is befedezhet esőnek idején. A lakosok sátorokat csinálnak belőle. — A szegényeknek nagy részét bírják a hollandusok.

Hogy szent példád szerént másokkal jól tégyek,
S láthatatlan orcád élő képe légyek.
Mit ér a bőv tárház, ha úgy bé van zárva,
Hogy meg nem nyithatja az éhel holt árva?
A ki fősvény, noha bír számtalan jóval,
Hasonló a hegyhez, melynek háta hóval,
Drága kincsesel pedig teljes öblös méhe,
De száz ölnyi vastag azt elzáró pléhe.
Mint hijában sírva könyörgesz e hegynek:
Úgy siket jajjára ez is az özvegynék.
S mint annak kincséből zokogó sirással
Részét nem vehetsz, hanem izzasztó ássással:
Ennél is az éh has ételt akkor talál,
Mikor irigy szemét befogja a halál.
Az oly gazdag kedves isten s embereknek,
Ki míg él, szolgálni tud sok ezereknek.
A teremtő nem néz képre, vagy nagyságra,
Hanem a lélekben lakozó jóságra.
A ki legigazabb, legirgalmasb, s legjobb,
Az, bár juhász légyen, előtte legnagyobb.
De ki álnok szívből hint másokra mérget,
Úgy nézi, bár király, mint kártékony ferget.
Ő is a jószágban tartja dicsőségét,
Mely dolgozza hasznunk, s lelkünk idvességét.
Nem szeretné őt szív, s száz róla nem szólna,
Ha csak mindenható, böles, szent sigaz volna.
Így mint a tűz lángja fenyeget éggessel:
Bétólné bús szívünk szörnyű rettegéssel.
Ki kiáltna hozzá, ha tudná felőle,
Hogy minden jóval bír, de nem ad belőle?
Elfolyt élte bűnét térden ki siratná,
Ha válasz helyt mindég a poklot mutatná?
Ez hát az, mely vezet hozzá bátorsággal,
Mert tudjuk, hogy teljes irgalmas jóssággal.
Ezért füstöl neki minden szív oltára
S az őt áldó szöknak nincs vége s határa.
A gyermekek, ifjak, szüzek a vénekek,
Hangoztatják házat sok buzgó énekek.
Mindenek nagy nevét segítségül hívják,
Kegyelme tárházat éjjel nappal vívják.
Mert mint záport bocsát a föld gőzölgése:
Úgy kinek-kinek küld áldást könyörgése.
Ha az isten is azt nyeri csak jóssággal,
Tí kevély gazdagok mely imádat vártok,
Azért mert pénzetek van, s biborba jártok?
S ezért az éhel holt néktek térdet hajtson,
Bár egy kis kenyérért hijába sohajtson?
Csak az oly gazdag hát méltó dicsőségre,
Ki szánó szemmel néz a síró szükségre,
S a mit az úr nála a szegény számára
Letett, kiadja azt, mint ő hív sáfára.
A gazdag s kegyes Jób így éle javával,
Megosztá azt sok száz özvegyvel s árvával.
Mindenk kárt vallottnak nyitva volt tárháza,
Sok meztelen télen gyapjával ruháza.
Pártját fogta a kit ok nélkül bántának,
Szeme volt a vaknak, lába a sántának.
Azért özönrel szállt az áldás fejére,
Mely új kincset plántált az elment helyére,
Úgy, hogy hasonló lett háza oly forráshoz,
Mely kimért vize helyt bőv mértékben másthoz.

Gazdagok, e példát híven kövessétek,
Mint ő, vizek mellé kincsetek vessétek.
Igy drága gyümölcsit vígan aratjátok,
Mídon a Jehovát mennyben meglátjátok.
Tí, kik e világnak habos tengerében,
Melynek minden élők eveznek öbleben,
Nem messze a parttól sík hátát szántjátok,
Szélszesen mélységét ingyen sem bántjátok,
Itt bátran hajótok révre intézitek,
Egyfelől azokat majd sírva nézitek,
Kik avult sajkában a víz szélit mérik,
Hol sáros fenekét minden lépten érik,
Kik nyögve küzködnek ezer akadékkal,
A vizet bévevő számos hasadékkal,
S mikor a lyukakat megszünnék foldozni,
Rongyos vitorlájak kezdik kitoldozni.
Másfelől azokra néztek bámulással,
Kik vígan harsogó muzsikazugással,
Messe a két parttól szüntelen a mélyen
Fejér vitorlákkal repülnek kevélyen,
Nyílmódra haladván azokat nevetik,
Fáradt hajón őket kik mászva követik :
De mikor nem vólnék, forgószél rent rájuk,
Csakhamar letörök tornyos árboefájok,
S mint a vad ló, melynek elszakad zablája,
Hajójok fut, míg lesz az örvény prédlája ;
A kik benne voltak, deszkadarabokon
Jajgatva uszkiálnak a halmos habokon.
Sok kín után a ki partra veredik
Annak, a kit útalt, sírva reménykedik.
Tí kik a szegénység s a gazdagság között,
Mely két kösziklákban sok szív megütközött,
A révészek Scyllát s Charybdist miképen
Mellőzik ; oly bölesen eveztek közepén ;
Hol nincs helye hogy más sorsotokat szánja,
Sem hogy az írügy nyelv nyílat rátko hányja :
Mely boldog ez a sors, vígan esmérjétek,
Mindennap az istent térdén dicsérvétek.
Sok tüzes nyíl éri a nagy cédrusokat,
Elsepri az árvíz az apró bokrokat ;
De a középszer fát sem az nem csapdossa,
Sem szél le nem törri, sem víz ki nem mossa :
Így ti sok ostor közt megmaradtok épen,
Nagyok s kicsinyek közt mert laktok közepén.
Kegyesszavaival ama böles ágúrnak,
Így könyörögjétek tovább is az úrnak :
„Nagy isten ! ne juttass minket szegénységre,
Hogy ne vetemedjünk törvényteleniségre,
S az éh gyomor miatt arra ne szorúljunk ;
Hogy lopva más ember jószágához nyúljunk ;
De ne emelj minket kérünk gazdagságra,
Hogy ne tanítson az felüvalkodságra.
Bolondul a múltó jókkal ne kérkedjünk,
Ezt mondván : ki az úr ? hogy néki enged-
jünk !“

Tí, kiket mint fene úgy rág a szegénység,
Falatonként tenget csapodár reményesség,
Kik éhen küzködtek sok epeztő bajjal,
S roskadó kunyhótok mindég dugva jajjal :
Ne esetek ennyi kín közt is kétségbe.
A mi itt nincs, ki lesz pótolva az égbe.
Sőt mondjátok annak áldást dicsőséget,

Ki mennyből küld néktek erőt s egészséget.
Mint becses az a föld, mely csekély trágyára
Sokkal többet fizet, mint gazdája vára :
Így mennél kevésb jót önt le az úr rátok,
Annál kedvesb, ha ő még inkább áldjátok.
Böles gondviselését könnyű akkor hinni,
Víg kedvvel elébe áldozatot vinni ;
Mikor az áldás ránk jó mintegy táborral,
Búzával tórházunk, pincénk tele borral ;
Kastélyunk akármely ablakába álljunk,
Láthatjuk mint legel számos gulyánk s nyájunk,
S ha tíz, s több ekénktől a föld háta fesei,
Pengetheti a nyelv : Az úr gondot visel :
De ki vérrel izzad, feltöri tenyerét,
S alig keresi meg ruháját s kenyerét ;
Ki sok meleg könynyel a földet áztatja,
De drága gyümölcsit másoknak aratja,
S dülő falai közt, bár hová tekintsen,
Sem liszt, sem bor, sem pénz, sem főzelék nin-
Azonban farkig ér rosz ruhája rongya, (csen :
Ennek ajakán zeng szépen, ha ezt mondja :
„Gondot visel az úr, kiblen leltem hiszen,
Bár darabos az út, tudom, hozzá viszen.“
Buzgó könyörgése bezeg az ilyennek
Kedves illat gyanánt vagyon az istennek.
A sátán régenten Jóbot így vádolta,
Hív, s ártatlan szívét ily szókkal mocskolta :
Hogy teremtő urat csak azért tiszteli,
Mert temérdek kincsessel tárháza van telj.
Ölné meg csak nyáját, venné el javait,
Nem hallaná többé őt áldó szavait.
Sőt mihely a szükség nagy terhet rá hozná,
Azt, kit előbb áldott, szembem megátkozna.
De e kegyes vitéz bátran visszaverte,
Ki bérés szentséggel őt csúfolni merte,
Mert mikor kincsétől az úr megfosztotta,
Pogány szomszédi közt nyáját elosztotta ;
S mikor végre a ház gyermekire szakadt,
Ily bokros kár után panaszra nem fakadt.
Rezgő kezét nyomta megnémült szájjára :
Úgy ult boldogsága öszvedült hantjára.
„Az adta mindenem, úgymond, ki elvette,
Böles ő, igaz és jó, áldom hát érte.“
Ha ti így hordjátok, szegények, e terhet,
Vádolhat a sátán, de semmit nem nyerhet,
Mert ég s föld láttára nyilván mutatjátok,
Hogy ti nem a pénzért féltitek atyátok,
Hanem ha még százszor kínosb sorsba tenne,
Sőt ha megölne is, bíznátok öbenne :
„Nagy isten ! így szólván, a ránk mért szük-
séget
Vígán hordjuk ; csakhogy mennyben adj bő-
séget.“
A mely úton tetszik, vigyen áldott karod,
Tudjuk, édes atyánk, hogy jónkat akarod.“
Ily szívvel egy kéve jobb a sok asztagnál,
Nemesb az ily szegény a család gazdagnál.
Így sok bú habjával ha lefoly éltetek,
Gazdag béretek lesz az úr, kit féltetek.
Sokat sírt szemetek mikor behúnnyátok,
Ezt kiáltja mennyből irgalmas atyátok :
„Jertek, többre bízlak, nékem tetsző szívek,

Mert élvén voltatok a kevesen hívek.
Az éhség völgyéből jertek a forrásra,
Mely minden jót buzog, s nem szorultok másra.
Hol együtt él s vígad a szegény a dússal,
A legnagyobb király a jól élt koldussal.
A köztök virágzó különbség lesz belső,
A ki legkegyesb volt, a lesz a legelső.

2. Miltonhoz.

Nagyelmű Milton! kinek böles írása
Oly éjtszakon fakadt új Pegáz forrása:
Mely ha nem mindenkor forr is kristály hab-
bal,

De sok drága gyöngyöt hány ki az izzappal;
Milton! ki az eltűnt Édent felkerested,
S az érző szívnek azt, mint élt, úgy fested;
Leirod, mely tiszta s teljes boldogságban
Élt ama két remek az ártatlanságban;
Kiknek a természet adott köntöst s ágyat,
Minden vad állatban annyi hív jobbágyat,
Kiknek minden fűszál vigan illatozott,
Megért gyümölcsökkel a fa kínálkozott;
A szépen éneklő madarak sereggel
Víg nótákat fűttak minden este s reggel;
A fris Zephyr rájok gyengén lengedezett,
A suttogó forrás tetsze cseperedezett;
Bámúló szemeket most emelék égbe,
Majd a virágokkal hímzett mezőségre;
Olykor gyöngy testeket nézvé a forrásban,
Teljes gyönyörködést találtak egymásban;
Tiszta csókjaik közt nem tudván, mi légyen
A bűn, s a szerelmet meghervasztó szégyen;
S mikor dicső helyét boldog eleinknek
Soká mutogatod képző lelkeinknek;
Mint királyfiakat benne meghorodol,
S ledőlő hantjaikra újra visszahozol:
Mint a ki sok kincsel bír édes álmában,
Felébredvén, búsúl hogy nincs hatalmában:
Úgy megrepedt szívünk facsarod sírásra,
Leírván, mint jutott sorsok pusztulásra!
Véres izzadásra bűnért mint büntettek,
Bú, bánat, s betegség tárgyai mint lettek;
Egy napon mint tűnt el sok szép ajándékod,
S velek nyomorulták mint lett maradékok!
De mint a mely felhők sűrűn öszvegyűlnek,
A sok zápor által végre kiürülnek,
S túl a már megritkult fátyolokon látszik,
A mosolygó napnak sugára mint játszik:
Úgy, mikor sok könyvünk te is kimeríted,
Gyászba borult napunk újra felderíted;
Vezetvén ama jobb s szebb Éden kertére,
Melyet mennyben fondált urunk becses vére;
Hol boldog éltünknek még határt nem mért ő,
Hová nem csúszhat bé az álnok kísértő,
Hogy mézes tőrébe szép színnel kerítsen,
S újra a kárhozat sírjába merítsen.
Hol a tiszta szentség bforiban járunk,
Bőven megadatik itt szenvedett árunk.
Mert, mint halhatatlan az úr dicsősége,
Úgy szent örömnünknek nem lesz hűja s vége.

TOLDY KÉZIRÓNYVE. I.

3. II. Leopold örökös királyunk meg- koronáztatásának innepére.

Repülj hív nemesség! Pozsony mezejére,
Tégy koronát legjobb királyod fejére,
Kit szült hazánk édes anyja Terézia,
Nagyobb héró mint a Filep híres fia.
Mindenfelé vitt ez fegyvert s gyilkos ívet,
De Leopold máskép hódolja a szívet.
Nem fereszti mint ő vérben a világot,
Mint jeltévő nap hint élesztő jóságot.
Ez nemes lelkének minden kevésége,
Hogy szabad népének légyen békessége.

Ne féljeteK, így szól, hit, vallás, szív, lélek;
Semmi erőszaktól még országlok s élek.
Az uré vagytok ti kinek én szolgállok,
S kivel szembe szállni soha nem próbálok.

Ti ország gyámoli! hadban s békességben,
Kik a királyt s hazát tartjátok bőségben,
Bús jobbágyok! látom könyvvel tölt szemetek,
Megédesítem én sujtoló terhetek.
A ki szenved, s magát embernek nevezi,
Ha hozzám jő, révre hajóját evesi.
Népem atyja lészek s annak boldogsága
Koronám fő gyöngye s szívem vígassága.

Jó hazám! ily király fogja bírní széked
Kit méltán irígyel egész világ néked.
Földi istent mutat állása s formája,
Áldott szíve kincset árulja hív szája.
Ti laurussal ékes héróknak fiaik,
Porrá vált törzsökök kizöldült ágaik
MenjeteK! koronát tenni e szent főre,
Kinek már minden szív meghódolt előre.
Szereti hazánkat s ősi törvényinket:
Majd elfelejteti király eleinket.

Mihelyt kitündöklött nagy lelke sugára
Az egész föld szemét húzta csak magára.
Sok héró reszketve nézi dicsőségét,
Mert tünder hírenek abban látja végét.
Tudják hogy gyűlöli a rontó háborút,
A könyűben s vérben áztatott koszorút.
Békesség urának hordom, így szól, képét,
Igyekszem boldoggá tenni kedves népét.

Látom hogy valakit nagygyá a had tézsen
Ostor az, s ha meghal, híre vész egészen.
A rablás, vér, árva s özvegy lézsen jele,
Hogy a bűnt gyűlölő bíró sújtolt vele.
Én a királyságban főkép ezt szeretem,
Hogy a nyomorútnak jármát könnyíthetem.
Így minden jobbágyom szívét nékem adja,
Mely a föld kincseit nálam meghaladja.

Úgy van kegyes király! e nap rá bizonyosság,
Melyben tisztel téged ily számos jobbágyosság.
Nem siratta volt még a hajnal Memnonját
Mikor szerelmeknek itt várták már célját.

A Tróját ostromló s őrző vitézeket
Képzelheti, a ki megnézi ezeket.

Nap! ki gyors útdabban egy ember szavára
Megálltál hajdan egy harenak látására ;
Állj meg : szebb itt a cél, nézd meg e sereget
Mely öröm szavával verdesi az eget.
E király fejére ti Pindus Múzsái,
Fonjatok koszorút, s Diána Nymphái!

Nézz nagylelkű király, e nép seregére
Melynek érteled mindég kész lesz folyni vére,
Győzzünk vagy haljunk! így szóltak negyven-
egyben,

Trézsia irigyit ők hagyták szegényben.
Vitéz futásokban Marst is megelőzték,
Hazánk ellenségét megnézték s meggyőzték:
Mely buzgó hívségért e szép Pallás vala
Soká boldog hazánk őriző anygala.
Testéből nagy lelke már menny felé tére.
Hogy köté azt minden gyermeke szívére:
Most is látom, így szólt, a buzgó hívséget
Melylyel égett széke s dicsőségem végett.

Előbb hogysen e szó szívet meghatotta,
Szerelmét Leopold nekünk ajánlotta.
Mivel örököse anyja jóságának,
Anygala lesz mint ő boldog országának.
Sőt kegyelme melylyel hazánk dicsekedik,
Mint áradó patak menvén nevededik.
Azért is szemekink mint egy réz kigyóra
Úgy néznek e mennyből jött szabadítóra.
Övé szívünk, minden magyarok így szólnak,
Édes járma alá víg kedvvel hajolnak
Láncok gyanánt lésznek jósági minékünk.
Ha szól, érte mindég kész omlani vérünk.
Oh! ha napjainkból ónéki adhatnánk
S értünk folyó éltét hosszabbra toldhatnánk,
Alig lenne híre Decius nevének
Oly sok követői itt néki lennének.
Vagy ha minden kérés mely felmegy szívünk-
Fejére áldással térne meg az égből, (böl,
S egy-egy perccelével nyújthatná napjait,
Tán élve tapodná a világ hantjait.
Dicső élte válna véghetelenséggé,
S így venné el bérét Leopold eléggé.

4. Köszönet az ország rendeihez,

midőn 1790. jun. 2. a köz dolgok folytatására a magyar nyelvet
rendelték.

Nagylelkű főrendek! hazánk szemfényei!
Országunk oszlopi! szívünk reményei!
Éljetek! e víg szó zeng mindennek száján,
Ki örül feltámadt nyelvén és hazáján.
A tanácskozáshoz csak elíg kezdtetek,
Hogy fő jónkra egy nap többet végeztetek,
Mint megholt eleink öt s hat diaetában,
Melyeket tartottak e század folytában.
Mint a mely rozsz orvos a betegség helyét
Eltévesztvén, bé nem dughatja kútféjét,
S mikor más baja van, ő csak az epével

Birkozik, s betegét gyótri receptével,
Ma ez, holnap majd más dózissal itatja,
S clystirozza, míg más világra iktatja:
Úgy ök gyógyívtatták sok apróbb bajunkat.
De nem is illették legfőbb panaszunkat.
Nemzetünk sínlődött e nagy nyavalyában,
Hogy idegen volt ő saját hazájában.
Csak a neve volt meg, hogy magyarnak hívták.
De a haza zsírját idegenek elvitták.
A tisztségből s pénzből minket kiferedtek —
Bokros gyótreimeink mind ebből eredtek.

De ti, böles férfiak, kik néztek előre,
Orvos kézt tettetek mindjárt a kútfőre.
A verhasban soká kínlódó hazátok',
Mint ama fő orvos, szóval gyógyívtátok ¹⁾.
Apróbb fájdalmi így mind elszedednek
S elsenyvedt tagjai lassan megélednek.

Múzsák, pendítsétek háládó hárfátok!
Számkivetésekből visszahívt hazátok.
Az idegenek már többé ki nem marnak,
Kik kedvetlen nótát húztak a magyarnak.
Az egri püspök volt legfőbb szószólótok:
Hintsétek laurussal e böles Apollótok! *)

Három század folyt le, hogy Buda várában
Bátran nyugodtatok Mátyás oltalmában.
Pompás győzedelmit verssel hirdettétek,
Vitéz eleinket tí felszegtétek.
De csakhamar a had s a fegyver zörgése,
A rabló ellenség s az ágyúk dörgése,
Mely mindent rontott s ölt vagy rabszjira fu-
Titeket is sírva hazánkból kiűzött. (zött,
Azolta felettünk gyakran repdestetek,
Mint Noé galambja szállást kerestetek.
De, melynek maradék! hitelt nem fogszadni.
Nem akart titeket hazánk befogadni.
Sokan az idegen hangot megszerették,
S saját nyelvünk s Múzsánk érte kikergették.

Jertek, kedves Múzsák! többé ne féljetek.
Már örökké vígan itt velünk éljetek,
Most míg tart az országgyűlése ideje
Mátyás háza légyen lakástoknak helye.
Onnan füleljetek mindenek szavára
Mit mond az országnak állandó javára,
S áldott nevét gyémánt oszlopra írjátok
Annak, ki munkásan szereti hazátok.
Már eddig is lelték sok olyan nevrekre,
Melyek érdemesek Apelles kezekre.

Tí nyelvünkért buzgó bölcsek, örüljetek,
Ama szép munkákhoz együtt készüljetek,
Melyekből Európa nyelvünket esmerje,
S többé vad s durvának azt hívni ne merje.

¹⁾ Célozás arra a vérfolyásban kínlódó asz-
szonyra, a ki Jézusnak ruhája széléhez
nyúlt. P.

*) Gr. Eszterházy Károly.

Böles rendek! kik újjá szültetek bennünket
 Felvévén a porból eltapodt nyelvünket,
 Oly sok ezer áldást nem kívánhatnátok,
 Mennyi ezért omlik mindenfelől rátok.
 A nemzetek sorsát mérő úr nevére
 Esküszünk, míg bennünk forr Etele vére,
 Sőt míg a magyar név el nem fogy egészen,
 Ez áldott nap nekünk örökké szent lézen.

Két fő dolog vár megorvosló kezeket,
 S ha hazánk javára végzitek ezeket,
 Úgy mindennek majd ezt vallja szíve s szája:
 E volt nemzetünknek első diaetája.

5. A Mesék közül.

A szerző jegyzőcsöivel.

XI. Méhek, herék.

Meglehet esmérni kit-kit munkájáról,
 Mint a sast körméről, s a tehént vajáról.
 A munkás méhecskék egykor mézt csináltak,
 Melyen a rest herék soká disputáltak,
 Nem tudván magok közt lépni egyességre,
 A darázst bírónak választották végre.
 Ki jó pénzért előállván hívásokra,
 Függeszté füleit a bizonyágokra.
 Barnák, s kurták azok; a tanúk így szóltak,
 Kik ott táboronként repdestek, s danoltak.
 A méhek rettegtek, látván, hogy övelek,
 S a herékkel közök a nevezett jelek;
 Sok egyéb tanúkat a darázs esketett,
 Semmi bizonyosra de még sem mehetett,
 Előhívatatta a dolgos hangyákat:
 De ezek sem tudtak adni több próbákat.
 Két hónapja immár, mond egy, hogy foly pe-
 rünk,
 Munka ideje van, s mindnyájan heverünk,
 Azonban költséggel tartjuk is a bírót.
 O eszi a vaját, mi iszszuk az írot:
 Miért húzza vonja perünk ily sokára?
 Lépjén a dolognak az igaz okára.
 Csináljunk mindketten ma mézet előtte,
 Így meg fog tetszeni a lépet ki szótte.
 Nem jó lesz! a herék rútul kiabáltak:
 De minthogy a méhek örömet rá álltak:
 Az értelmes bíró közöttök széjjel néz:
 Tudom már én, úgymond, kiké legyen a méz.
 S azt nagy díesérettel adta a méheknek,
 S éhes szemek koppant a felpereseknek.

Így kéne itélni: gyakran a törvények
 Az ártatlan perest beszívó örvények.
 Így processus gyanánt a böles bíró lenne,
 S tíz húsz esztendőre egy kis ügy nem menne:
 De addig pereltünk sokszor mi egy esigán,
 Hogy mikor megnyertük, osztottunk a haján:
 Azt a mi benne volt, a bíró kiszopta,
 S a hosszas processus időnket ellopta.
 A törvénykönyv oly volt, mint egy sűrű csere,
 Hcl megbűtt, a kinek hamis volt a pere:
 A rejtekhelyt néki pénzért megmutatta,

Ki lelke kárával roszt ügyét folytatta.
 De már böles Józsefünk itt is fáklyát gyújtott,
 Hogy e szövevényben járjunk, fonalt nyújtott.

XV. Cserfa, nádszál.

Egy felséges cserfa, mely ékes fejével,
 Az eget verdeste, s számos levelével
 Sok faluknak környül nagy árnyékot ada,
 S hívest az útasnak a ki elfáradta;
 Ez erdőknek dísze egy szél lengzésében
 Hogy látott egy nádat egy patak szélében,
 Hogy látja mint hajol, s mint esik hasára,
 A leglassúbb szélnek csendes fúvására:
 Megszánta felettébb ezt a karcsú legényt,
 Hogy minden kicsiny szél így ingatja szegényt,
 S mond néki: oh nádszál! a természet soha
 Nem lehetett hozzád már jobban mostoha:
 Termeted mívében felettébb hibázott,
 Hogy ily kis erővel egy nagy szált ruházott.
 Azomba ültetett a tavak szélére,
 Hogy tárgyúl tégyen ki a szelek mérgére;
 Legalább hogya már énmellém plántálna,
 A szélnek könnyebben kis erőd kiállna.
 Nekem látd a felhőt éri szép termetem,
 Erős a derekam, a szélt csak nevetem . . .
 „Nagyon megelégszem, mond a nád, sorsommal,
 Kivált boldog vagyok hajló derekossal;
 Mert ha a szél eljő, leütöm fejemet,
 Így örzöm ellene gyenge életemet;
 Látván a szél, véle hogy szembe nem szállok,
 Elmegy, s akkor én is újonnan felállok . . .
 Te minthogy nem akarsz, mint monddod, ha-
 jolni,
 Tudd meg: mérge előtt hogy meg fogsz ro-
 molni.”
 A hajló nádacska el sem végzé szavát,
 Hogy egy szél tövestől kitépé a cserfát.

Sok kevély járt már így, a ki mást megha-
 S nem akart hajolni az úr keze alatt. (Iadt,
 A nyomorúságnak hogy rá fítt szélvesze,
 Egy nap semmivé lett neve, pénze, esze.
 Boldog vagy te szegény, mert nincs ellenséged,
 Ha eljő a szélvész, elmegy, nem bánt téged.

XIX. Majom s vadak.

Hogy az oroszántól távolka estenek,
 Egy csere vadjai oly tisztet tettek,
 Ki bajokban tudjon jó tanácsot adni,
 S a királyhoz mindég ne keljen fáradni.
 Hogy esztét a majom sokszor kimutatta,
 Többnyire minden vad vokszát órá adta.
 Mihelyt e tisztéggel ötlet felruházták,
 Magokat előtte földig megalázták.
 Úgy nőtt titulussa a csapodár szájában,
 Mint árad a Duna május vége táján.
 Az új tiszt felfáván szívét tisztiségeben,
 Alig hágott földre rüt kevelységében,
 Egyik a másikat bár tépte, nem bánta,
 Az ok nélkül halált szenvedőt nem szánta,

Az öreg és árva sorsán nem könyörült,
Csak a cifra s pompás titulusként örült;
Ha hívták bajokban néha segítségre,
Míg urazták, addig a gonosz ment végre;
Titulussát pedig ha ki meg nem adta,
Rá sem nézett, s ügyét még meg sem hallgatta.
Azért is ellene sokan kezdtek zúgni,
Egyik a másiknak nyomorgással sügni,
Hogy mikor bajokban a királyhoz mennek,
Száz résznyi titulust nem adnak, mint ennek;
Kívánt választ nyernek, várát meg is járják,
Míg ezt itt urazzák, s voksát állva várják.
Így minden a majmot végre megútálta,
S csak négy öt eb farkát körülte céváltta.

Mit ér, hogy fél árkust bé fog titulusként,
Ha nincs valóságos érdemünk s virtusunk.

Adassék e levél diktátor Syllának!
Így írtak Rómában a fél föld urának;
Mert okos volt a nép, nem jobbagy, nem szolgálta.
A virtus, hírnév volt mindennek fő dolga.

Egy jele a népben még a szolgaságnak,
Hol sok titulusra az elsőbbség vágyának ¹⁾.

1) Igen szép és dicséretes dolog ez az anglosoknál, főképpen pedig a franciáknál, hogy ott akármely nagyméltóságú esméretlen főemberrel bátran beszélhet valaki a becsületnek [sére]lme nélkül, és e célból éppen nem szükség tudakozni, kihez légyen szerencséje; mert a királyi vérből származott fejedelmektől fogva a mesteremberig, és a királynétól fogva a mesterembernek feleségéig mindennek titulussa csak ez: Monsieur és Madame, uram és asszonyom. Hát másutt miért nem érik meg ezzel? Azért, mert még sok helyeken a valóságos érdemnek híját titulussal pótolják. A franciáknál a főnemességű személyek azok, a kik más több jeles cselekedeteik között leghíresebb munkát bocsátanak ki a természeti historiában, s a bölcselkedésnek minden részeiben; és így a valóságos belső érdemen kapkodván, a cifra titulusokkal, mint valamely múlt hangokkal, keveset gondolnak.

XXIV. Szántóvető s fiai.

Egy paraszt feküvén halálos ágyában,
Gyűjteté gyermekit gyászos szobájában,
Hogy testamentomt javairól tégyen,
S míg el nem költözne, tőlök búcsút végyen.
„Gyermeim! mond nekik, látom közel végem,
Megmondom hát néktek minden tehetségem.
A mi pénzeszkém volt, felét a szőlőben,
Más felét rejtettem ott kin a mezőben.
Hosszú ásót kapát végyetek e végre,

Ássátok mindkettőt egy lábnyi mélységre;
Az elrejtett kincset így megtaláljátok,
S gondos atyákatok akkor megáldjátok.“
Atyjok holta után fiai így tésznek,
Egy-egy singnyi ásót kezeikbe vésznek.
A mezőt, a szőlőt négy ízbe felhájják,
Testek vércseppeit egyikben sem szánják.
A mezőn a kincset hogy meg nem lelheték,
Azt tiszta búzával jókor bevetették.
Az apjuk pénzére így rá nem akadtak,
De bőv szüretjek lett, s gazdagon arattak.
A testamentomnak megérték erejét,
Hogy kiki dolgozza serényen mezejét:
Így izzadásának uzsoráját veszi,
Mert a jól szántott föld őt gazdaggyá teszi.
Az aranybányának ritkán van ideje,
A szántás a pénznek az igaz kútfeje.
Szegény s vak ország az, s közel enyészete,
A szántóvetőnek hol nincs becsülete.
Hajdan egy Cátóban s egy Pomponellában
Szántóvetőt látott a világ Rómában.
A chinai császár egyszer esztendőben
Száz ezer paraszttal eszik egy mezőben,
Tudja hogy a szántás legfőbb gazdagsága,
S míg a becsben léssen, boldog léssz országga.
Be szép volt a világ, míg diktátort talált ¹⁾
Roma az ekénél, s Boáz a szerűn hált!

1) A régi romaiak önként akartak szegénynek lenni, hogy tiszta virtusaitak annál jobban megőrizhessék. A samniták békességet akarván kötni a romaiakkal, nagy summa pénzzel küldötték követjeiket Curius Dentatus consulhoz, a ki őket sok ízben meggyőzte, hogy az ajándékkal magok részére hajthasák. Mikor a követek bementek hozzá, éppen akkor vacsorált a consul fa tányérról némely földi veteményeket, s az ajándékkal ötlet kínálók követeknek azt mondja: „Kétség kívül az én szegénységem azt hitette el veletek, hogy engem pénzzel megvesztegethettek; de sokkal jobban szerettek én a gazdagoknak parancsolni, mintsem magam gazdagsággal bírni.“ — Pyrrhus az Epirus királya semmi ígéretekkel nem hívhatván királyi udvarába ama sok virtusokkal ékeskedő s hazáját szerető Fabriciust, azt mondotta róla: „Könnyebb a napot az ő futásától, mint Fabriciust az igazságtól elfordítani.“ Ama híres consul Regulus meggyőzővén a Carthágobélieket, s kitöltvén consulságának idejét, izeni a tanácsnak Romába, hogy tegyenek helyette más consult; mert a mint hallja, a feleségének ásót s kapát ellopták, és így gyermekei a földet nem mivelhetvén, éhen halnak meg. Ezt hallván a tanács, az ő földének miveltetését magára vállalta, s a szerént, a mint Seneca szól, a közönséges társaság lett a Regulus arendátora vagy majorossa.

XXV. Vadász, kopó.

Egy kopója vala egy Nimród fiának
 Ki híven és gyorsan szolgálta urának.
 Hallván a kürt hangját, táncolt örömben,
 Reménylven, hogy az nap jár ura kedvében.
 Ha ki nem fogy, úgy mond, belölem a pára,
 Egy özet hozok ma gazdám konyhájára.
 Urának tetszését mindig bétöltötte,
 A nyulat futtában sokszor elütötte,
 A fúrjet s a fogolyt csúszkálva megleste,
 A barlangban elbútt szarvast kikereste.
 A vaddísznóval is bátran szembe szállott,
 S ha megkapta fülét, a vadkan megállott.
 Végre e jó kopó lábai lassultak,
 Meggyengült szaglása, s fogai kihulltak.
 Fösvény ura mégis vitte egy időben
 Vén ebét vadászni egy sűrű erdőben.
 Hogy látott egy disznót az eb egy fa alatt,
 Felejtven vénségét, bátran néki szaladt,
 Megragadta fülét négy odvas fogával,
 De kitört, s a vadkan elvitte magával.
 A vadász kopóját ütötte s vétette,
 Régi szolgálatját mind elfelejtette.
 Ne verj, mond a kutya: nem kíméltem magam,
 Megragadtam, de látd elvitte a fogam :
 Megmutattam hozzád hajdani hűségem,
 S hogy elment, okozd megaggott vénségem.
 De nem tett e semmit ura vad szívének
 Mert megrontá fejét régi jó ebének,
 S hogy tovább házában hasznót nem tehetett
 A kenyérhajban is keveset ehetett.
 Mikor ástással néha enni kére,
 Mocskos vagy egy dorong lett urától bére.
 Az éhség gyötrelmit sokszor alig állta,
 Mégis hízkelkedett s a farkát csóválta;
 Mikor más társai gazdagon ettenek,
 Zabkenyérhajt néki alig vetetnek,
 S mindaddig szenvedte a rágó éhséget
 Míg sok kínjainak halál vetett véget.

E kopó sorsára jut sok öreg szolgálta:
 Így van a többek közt a szegény pap dolga.
 Tíz s húsz esztendeig szolgál egy helységben,
 Adnak néki kicsit míg van egészségben.
 De ha elbetegszik vagy jut vénségére,
 Csaknem éhel hal meg, mert nincs egy fillére.
 Csak a magyarnál van e szerencsétlenség;
 Nem bán így papjával ennél több nemzetiség;
 Hanem ha leszedte ereje virágát,
 Megtámasztja oztán élte száraz ágát,
 Szíves gondja vagyon minden csemetére
 A mely ragaszkodott e fa törzsökére:
 De itt, még sok kő szív örül s kacag rajta,
 Ha látja hogy itt s ott koldúl a papfajta.

LV. Király és kapás.

Egy király útazván egy mezőn megszállott,
 S egy paraszttal, ki ott kapált, szóba állott.
 Jó ember! serény vagy látom a munkában,
 Izzadásd bére mi lehet napjában?

Négy garas jó uram, a kapás felele.
 Igen kevés, mond ő, hogy éred meg vele?
 Egy napról más napra egyen erőt veszek,
 Egyet interesre jó kéznél leteszek,
 Egygyel fizetgetem régi adósságom,
 A negyedik garast mindig sárba vágom.
 A király elhülvén nem várt bátorságán,
 S okosán tréfáló szava fontosságán,
 Elment, s e szép mesét sokaknak feltette,
 De hogy senki köztök azt meg nem fejtette,
 Végre a vén kapást magához hívatta,
 Ki tréfás szavának ily értelmét adta:
 Az első garassal éltemet táplálom,
 S erőt veszek, melylyel a földet kapálom.
 A másikkal fiam ruházom s nevelem.
 Kinél interesrel azt egy nap meglelem.
 Régi adósságom egygyel fizetgetem,
 Mert mint lehet, azzal vén atyám tengetem.
 Negyedikkel tartom egy eladó lányom,
 S azért mondám, hogy azt mindég sárba há-
 nyom
 Mert ez vissza nékem nem fogja fizetni,
 Ha férjhez megy, majd rám ügyet sem fog vetni.

Mint a föld, mely az ég meleg zsírját iszsza,
 A belé szórt magot bőven adja vissza:
 Úgy a mit költöttek szüléitek rátok,
 Vénségekben, fiak, nékik megadjátok.
 Tí is lányok ebben restek ne legyetek,
 Szembetűnő példát sőt abban tegyetek,
 Hogy hazudott a vén utolsó szavában,
 Mert a rátok költ pénz nem hull a Dunában!)

1) Igen jeles példát adott ebben ama romai asszony, a ki, a mint a históriák írják, fog-ságban senyvedő, s éhel halálra büntettetett édes anyját sok ideig a maga előinek tejével táplálta. A mely mikor a romai tanácsnak tudtára adatott; nem csak mind a kettőnek megkegyelmezett, hanem e jeles cselekedetnek örök emlékezetére azon a helyen, a hol a tömléc volt, egy szép kápolnát építtetett, mely a Kegységnek vagy a szülék eránt való szeretetnek szenteltetett.

6. Voltaire Zairjából.

IV. actus, 1. és 2. scéna.

Első scéna: Zair, Fatim.

Fat. Szánlak s csudálom is Zair nagy szívedet,
 Az úr, ki kezdi már illetni lelkedet,
 Erőssítni fogja lankadt karjaidat,
 Hogy elrontsd hatalmas s kedves láncaidat.
 Zair. E nagy áldozatot hogy kell elvégezni?
 Fat. Az isten kegyelmét meg fogod érezni;
 Mert nagy gondja léssen kedves Zairjára.
 Zair. Több szükségem nem volt sóha oltalmára.
 Fat. Nagy familiádat, ha többé nem látod,
 Az úr léssen atyád, s a Jézus barátod,
 Az ő keblében vagy, ő beszél lelkednek,

S ha ama szent papja s szája istenednek
Már bé nem jöhetne e vétek helyébe . . .
Zair. Jaj mérget öntöttem Orozmán mellébe!
Oh siralmas idő ! oh kín ! oh győtrelem !
Hát-ily nyomorult lett hű szeretóm velem ?
Baldog lettem volna . . . isten, de kívántad ! . . .
Fat. Szerelmed rút láncát hát már is megbántad ?
Ha eddig harcoltál meg ne állj a célig.
Zair. Oh embertelen harc mely megölt már
félig!

Nem érzed te Fatím kínaim mely nagyok,
Mert e szív szerelem melyet ma elhagyok,
Melyből várta szívem fő javát s vígságát,
Nem mutatta mind ki nagy tüzét s világát :
Áldozom az úrnak ím sok sebeimmel,
Megöntözöm ez helyt bűnös könyveimmel.
Hol élt hajdan, mondod, az úr, ki megváltá,
Oh hányszor már *Zair* hozzá így kiálta :
Isten oldsd el lángját s szerelmét szívemnek !
Felejtse el képét hű vőlegényemnek,
De mikor könyörgök, kívánt ábrázatja
Az ég közt s én köztem magát mutogatja.
Azonban a menny s föld feltámadt ellenem,
Atyám s vérem rémít . . . oh szánj meg istenem ! . . .
S ha el kell ma válnom reményelt férjemtől,
Ah fossz meg egyszersmind nyomorult éltém-
Hogy az a ki bírta ártatlan szívemet, (től,
Kedves kezeivel fogja bé szememet.
Mit csinál Orozmán ? tán nem is kérdezi :
Ha él-e még *Zair* ? vagy éltét végezi ?
Meghalok, ha így fog elhagyni s megvetni.
Fat. Te Lusignán lányára ! kit akarsz követni ?
Te ki megváltódnak nyugszol már keblében ?
Zair. Hát szeretóm mért nincs ez isten kedvé-
Haragjának célja Orozmán lehet-e ? (ben ?
Ez úr ily jó szívet avagy gyűlölhét-e ?
Jó, igaz, irgalmas, ennél több mi lenne,
A keresztyén hitről ha ma vallást tenne ?
Mely óhajta várom az úrnak szent papját !
Tán lecsendesíti szívem zúgó habját ;
Megmondja hogy az úr minden ember atyja,
S az ily házasságot hát nem kárhoztatja.
S ő, kit imád *Zair* lelke rejtekebe,
Olajt fog önteni szíve sok sebébe,
Tán Orozmán mellől azért el nem veszen,
Itt lakó népének hogy anyjává tészen.
Szaladin, ki ez helyt hajdan elragadta,
S sok szép virtusait itten csudáltatta,
Ki azt mint Orozmán boldog földé tette,
Keresztyén anyától tudott éltét vette.
Fat. Látd hol nem kereskedsz hogy magad
menthesse.
Zair. Jaj hagyj békét, kérlek, szememre ne
vessed !
Látom, hogy kárhoztat atyám, nemem s hitem,
Hogy Lusignán levet Orozmán szeretem ;
S hogy éltém napjait kötém napjaihoz,
Oh hányszor kívánnék esni lábaihoz,
S ott, ki vagyok, néki előbeszélteni.
Fat. Így nem csak bátyádat el fognád veszteni.
De egész népemet, melynek vagy oltalma,
S elhagynád az urat, kinek hív irgalma.

Zair. Nem vagy esmérője Orozmán szívének.
Fat. Elég hogy oltalma Muhamed hitének,
S mennél jobban szeret, annál jobban tiltja
Hogy oly istent imádj kinek népét irtja.
A szent pap úgy jó bé, hogy észre ne vegyék,
Tudod mit fogadtál ?

Zair. Bár mindjárt itt legyek :
Igértem e dolgot hogy tartom titokba,
Bár miatta estem iszonyú kínokba !
S a mi legrémítőbb, nincs több vőlegényem !

Második scéna : *Zair*, *Orozmán*.

Orozsm. Asszonyom ! volt oly nap melyben
tisztá szívem
Szerelmének hozzád érezvén víg lángját,
Örömet felejté vasaidd közt rangját :
Lábaddnál sohajtó urad azt várhatta,
Hogy tán megszánt egy rab s szívét nékem
adta.
Ne félj e hitszegést hogy szemedre hányjam,
S hogy csalárd szívedet sajnáljam s megbánjam :
Bír e szív magával, s sebe mennél mélyebb,
Nem hogy panaszolna — még annál kevélyebb.
Kiesiny cél egy asszony Orozmán mérgére,
Megútállak, s e lesz bűnöd méltó bére :
Nem szükség készítned csapodár nyelvedet,
Hogy hamis okokkal széptest vétkedet,
Mert hízkelédesed még csúfságodra tér,
Enyim e szív s téged többé az nem esmér.
Félek, pirulásra még egyszer kiteszesz,
Nem akarom tudni hitszegett mért lélszesz ?
Más fog ma felmenni császári székemre,
Ki méltóbb lesz nálad hűséges szívemre ;
S bár *Zair* nem érzi elvesztése kárát,
Tán megbecsüli az jobban kezem árárt.
Megbánom, elliszem, de másként nem lehet.
Tudd meg azt : Orozmán hogy mindent meg-
tehet,
Hogy készebb egy ígét nem szólni felőled,
S holtig nyögni azért hogy elválja tőled ;
Mint birni oly szívet mely csak egy sohajttát
Ejtene kívülem a mely illette mást.
Menj el, soha többé nem látod színetem.
Zair. Mindenem oda hát ! Isten ki könyvemet
Láttad, s ki egyedül lelkemet vezeted !
Zair mivel többé mondod nem szereted,
Uram !
Orozsm. Azt kívánja nevem s becsültelem.
Imádtam én *Zair*t, de őt ma megvetem,
Elhagylak mert magad arra kötelezel
Hogy örömem célját . . . *Zair* ! hát könyvezel !
Zair. Uram legalább azt ne véld, azt instálom,
Hogy tán országodat s székedet sajnálom,
Látom hogy elvesztlek, sorsom így akarta,
Vajha tudnád szívem feléled mit tartá ! . . .
Bár éltém keserűbb legyen az epénél,
Ha bánok egyebet Orozmán szívénél !
Orozsm. Hát szeretsz még *Zair* ?
Zair. Oh ég ! s azt kérdezed ?
Orozsm. Hát lelkem kínjára mért változék eszed ?

Kegyetlen! hogy szeretsz hát ezzel mutatod,
 Hogy szeretőd szívért ízekre szaggatod?
 Azt hittem hamissan haragom lángjában
 Hogy indulatimat tartom zabolában.
 De e gyászos erőt e szív nem esmérí,
 Melyben minden szavad az eleven éri.
 Ez hatalmat az ég néki ne is adja,
 Hogy imádott kincsét Zairba elhagyja:
 Hát én tennék-é mást helyetted székembe?
 Ez ige volt számba, de nem volt eszembe.
 A dühösség s méreg ha bennem azt szólta,
 Hű szívem ezerszer azt meghazudtolta.
 Oly napot az ég már látnom ne engedjen,
 Melyben haragomatól szűz szíved szenvedjen,
 De ha szerelmemet Zair megosztottad,
 Örömet máról hát mért halasztottad?
 Férjed dicsősége talán megrémített,
 Ki minden nagyságot lábaddal felejtett? (ged?)
 Ne kérdeztess, mondd meg mi volt benne vé-
 Semmi mesterségre nincs neked szűkséged.
 Hogy moeskolná ez meg hív szerelmünk láncát?
 S hogy is ronthatná le hitünk erős sáncát?
 Szívemnek nincs része semmi hitszegésbe,
 Hanem oly lánggal ég. . .

Zair. Oh ne ejts kétségbe!

Mert szívemnek hozzád lángoló szerelme
 Nyomorult lelkemnek legnagyobb gyötrelme.
 Orozm. Szólj, mi baj? örömet szívem mikor
 vehet?
 Zair. Oh hatalmas isten! szólnom mért nem
 lehet?
 Orozm. Mi titok ez, melyet nem bizhatsz szí-
 vemre?

Tán a keresztyének esküdtek fejemre?
 Szólj, mit tudsz?

Zair. Ily gyilkos ha valaki lenne,
 Uram, közzéd s közzé Zair futva menne:
 De ily gonosztétőt nem lehet találni,
 Ne félj, a bú enyim, engem kell sajnálni.
 Orozm. Téged? Zair!

Zair. Engedd meg hogy lábaddhoz essem,
 S e végső gráciát tőled megnyerhessem.

(Ezt mondván, lábához borúl.)

Orozm. Oh szólj! s meglesz minden, bár kér-
 jed éltetemet.

Zair. Vajha napjaidhoz köthetném szívemet!
 Uram, hagyj ma engem egyedül magamnak,
 Hadd adjam e napot gyötörő fájdalomnak,
 S figyelmetes észszel szemlélvén rangomat,
 Elrejtsem füledtől gyászos panaszsomat;
 Holnap titkom s szívem néked nyitva leszen.
 Orozm. Oh kín, e nap nékem száz esztendőt té-
 szem.

Zair. Ha még a szerelem szívedben szól értem,
 Ne tagadd meg tőlem a mit térdem kértem.

Orozm. Mivel így kívánod, benne megegyezem,
 Bár szívem sebeit újra kivérezem.

Menj, e nagy áldozat de jusson eszedbe,
 Éltem legszebb napját hogy adtam kezvedbe.

Zair. Minden szód szívemet gyötéri mely szer-
 Orozm. Hát itt hagysz szép Zair? (telen!)

Zair. Jaj, tészem kénytelen.

7. Voltaire Henriása VII. éneke.

Péczei jegyzőseivel.

Summája. Szent Lajos elragadja álmában Bourbont az égbe
 és pokolba, megmutatja néki a Titok házában a
 maga maradvékát, s azokat a nagy embereket, ki-
 ket fog Franciaország szűlni őutánna.

Ama jó teremő, a menny és föld atyja
 Akarván, hogy fogyjon éltünk sok bánatja,
 Kegyelmeből adott két nagy jóltévőket,
 S vigasztalók gyanánt földre küldé őket.
 Orvost lél ezekben a gyász, bú, s szegénység;
 E két nagy gyámolink: az Álom s Reménység.
 Ha a munka után a test kezd lankadni,
 Oly orvos az Álom, mely erőt tud adni
 A kire szűnyasztó mákját bőven ejti,
 Fáradása terhét az könnyen felejtí.
 Leilkünk kívánságít a Reménység gyújtja.
 S még mikor esábit is, balzsamouát nyújtja.
 De a kinek mennyből ez orvos adatik,
 Bátran örülhet az: mert meg nem esalatlík.
 Hív s állandó annál, mint az, a ki adja,
 Még kívánságít is bőven meghaladja.

MenjeteK Bourbonhoz, mond Lajos e párnak,
 Elalélt tagjai mert óhajtvá várnak.
 Az Álom hogy hallá ez égi szó hangját,
 Kész elhagyni menten azétes barlangját.
 Ama zöld mezőre Bourbonhoz repüle.
 Az álmadozások vígadnak körülé.
 Lelkét víg képekkel, testét hintik mákkal.
 Mely elegendő laurus, olajág s rózsakkal.

Ekkor koronáját szent Lajos levézi,
 S e győző vitéznek homlokára tészí.
 „Menj, uralkodj, úgymond, szívem reménysége.
 Régi törzsökömmek egy fő dicsősége.
 Az úrnak ez hozzád még kis ajándéka,
 Királyságnál többet van adni szándéka.
 Mit csinálnál fiam száz ilyen országgal,
 Ha meg nem térsz s nem bírsz örök boldog-
 sággal?

Elolvad e viláG, mint a hónak halma,
 Egészen sem lehet a virtus jutalma,
 A ki itt sokat bírsz, azt sok bú követi.
 Végre rontó kezét a halál rá veti:
 Jer, s a teremőnek titkai közt nézzed,
 Szent végzése szerént élted mint intézed.“

Egy fényes szekérbe együtt hát felülnek.
 A legelőégben sebessen repülnek:
 Mint a gyors villámás éjszokról fut délre.
 Minden akadéket útjában üt félre;
 Vagy mely gyorsan repült ama szekér régen,
 Melynek tűz lovagi vágtattak az égen.
 Melyben egy szent ember, kit Ákháb üldözött,
 Mennybe ragadtatott ezer lángok között. . . .
 E forgó világnak tágas örvényében,
 Melyben sok test jön s megý kimért törvé-
 nyében,
 Középen jár a nap, s e tüztenger körül
 A szabott órára kiki egyet kerül;

E szüntelen égő fáklja özönárja
 Kevés minutában öket általjárja.
 Felhossa idejét ős, tél, tavasz, nyárnak,
 Ily sok világokban, kik körülte járnak,
 Kik közt kiki a más húzza maga felé
 Ama titkos láncsal, mely oltatott belé;
 Oltalmazza egyik a másik törvényét,
 S közről kézre adja kölcsönözött fényét.
 E hó-é testeknek megszűnik futások,
 Ama nagy üregben úsznak megint mások.
 Még annyi világot ezek is formálnak,
 Hol sok száz milliók az úrnak szolgálnak.
 Messze ezeken túl lakik a teremő, . . .
 Csakhamar reptében ide ér mind kettő:
 Ott az úrnak dicső s fényes széke körül
 Az égi seregek nagy tábora örül:
 E földről felrepült lelkek a holtaknak
 E nagy dicsőségben az úr előtt laknak.
 S minthogy nem nyögnek már setét tömlöcök-
 Örökké úsznak itt öröm-özönökben. (ben,
 Minden lélek, melyet a porba lehellett,
 Itt áll meg az igaz bíró széke mellett.
 Sokféle név alatt az urat dicsérik
 Azok is, kik őtet ingyen sem esmérik.
 Ő ontja áldását azokra az égből,
 Kik sirva kiáltanak hozzá sok ínségből.
 Vak buzgóságunknak homályát sajnálja,
 Sokféle formákra mely őt kicsinálja.

A halál, kit a bűn s az idő szültenek,
 Ide hord fel mindent, valakik éltenek,
 A ki Zont s a brahmánt Chinából felviszi,
 A bonzifúciusz szavát vakul hiszi.
 Perzsiából ide gyűjti a gébreket,
 Kik követik most is Zoroasztereket.
 Fagyos lakosait a hideg éjszknak,
 S a kik Afrikának tüzes földén laknak.
 Az erdőkben lakó sok vad pogány népet,
 Kik csaknem elveszték az emberi képet.
 A dervis itt megáll, széljel néz s csudálja,
 Hogy az isten jobban papját nem találja.
 A bonz bánatjában leüti bús szemét,
 S mutatgatja sok kínt szenvedett tetemét.
 Minden népből s nyelvből mihelyt ide gyűlnek,
 Még a bíró nem szólt, s már is elrémülnek.
 E szívlátó isten őket körülnézi,
 S egy látással a bért köztök elintézi.
 E rémítő széktől Bourbon járt messzére,
 Mely áldást s átkot hint az ember fejére,
 Melyből mint az árvíz a végzéseik jönnek,
 Melyek nem nyílnak meg halandó élőknek.

„Mint méri ezeket valyon az úr fontja?
 Hiszem, hogy haragját lelekre nem ontja,
 Azért, hogy a Jézus nevét nem vallották,
 Minthogy azt éltekben soha sem hallották.
 Mindazoknak hiszem léssen megtartója,
 Kiknek bölcs keze lett porból formálója.
 Ezért plántált belénk józan okosságot,
 Hogy ennek fényénél nyerjünk boldogságot.
 E sok pogányságot e szerent itéli;
 Bár görög vagy scytha, él az, ki őt féli.“

Míg Bourbon ezekről így beszél magában,
 S vakmerő szemmel néz a bíró dolgában,
 A törvénytörés alatt egy szó megzendüle,
 Melytől a föld gromra s az ég megrendüle.
 Olvasztá a szívet szörnyű harsogása,
 Mint hajdan Sinának dörgő csattogása.
 Az égi szent sereg erre elhallgatott,
 Sok ezer csillag ezt ekhözván, jajgatott.

„Véges ész! az úrnak útát így fontolod?
 Hogy imádnod kell azt, hát meg nem gondol-
 Verseng-e a gyúrt sár a fazékgyártóval? (lod?)
 S te por lévén perlesz a mindenhatóval?
 Kinek öl és gyógyít, plántál, vág, ront karja,
 Megbocsátja bűnét a kinek akarja?“
 E mennydörgő szó még az égen hallatott,
 Hogy egy széltől Bourbon gyorsan ragadtatott.
 Alászállt hirtelen egy szörnyű mélységben,
 Hol sok millió nyög iszonyú ínségben.
 Ez öblös barlangnak setét szövövénye
 Nem kóstitta milyen a nap áldott fénye,
 Nem lakik itt élet, hol kész szállást talál
 A kétségbeesés s az iszonyú halál,
 Örökkön örökké e tömlöcben nyögnek,
 Kik élvén szolgáltak a bűnnek s ördögnek.
 Mint a hegyről omló árvíz harsogása:
 Úgy zúg itt a jajszó s fogak csikorgása.
 Isten! mely sok jajnak zokogó szózatja
 Reszketeti testem, s rémült lelmem hatja!
 Mely nagy tűz, mond Bourbon, s füst jó ki e
 helyből,

Mint egy érc-olvasztó lángozó műhelyből
 Fiam! az igazság ásta e mélységet,
 Ebbe zárta a bűnt, vétket s kevélységet.
 Jer, mert vas kapui mindég ketté válnak,
 S csakhamar a pokol ajtaján megállnak.
 Itt van az Irigység, sok szív rágó férge,
 Komor szemén s száján egyre omlik mérge;
 Gyüölt minden előt s a napnak világát,
 A holtakkal leli itt minden vígságát,
 Sárga szín vonta bé elszáradt tetemét,
 Látván Bourbon, sohajt s elfordítja szemét:
 A felfűt kevélység ezt közel strázsálta,
 Mely ekkor is magát nézgelte s csudálta.
 Odább volt a szívet szédítő Bujaság,
 S a testet hervasztó étkelen Puhaság.
 A Nagyravágyás túl törvényeit szabja,
 Innen gyötör mindent, a ki néki rabja.
 A Hypokritaság alszik kebelében,
 Szemében kegyesség, pokol van szívében.
 Ember-maga-haszna a Vakbuzgósággal
 E tömlöcben lakik több más gonozsággal.
 E kínzó hóhérok Bourbon, nem esmerték,
 Azért megrémülvén, csak nézni sem merték.
 Jó szívében nem volt ezeknek lakása,
 Mely a virtuosoknak lett kedves szállása.
 Micsoda szent, mondják, jött e setétségbe?
 Hogy nevelje künk e szörnyű ínségbe?
 E tömlöc öbleit Bourbon öszevejárja,
 Az úr haragjának hol zúg tüze árja.
 Csakhamar e helyen a kínlódók között
 Egy szörnyű csudában szeme megütközött;

Mert Klemensre talált, Valois gyilkossára,
Rá esmért ekkor is vérengző karjára.
Egek! ím a kinek szent a földön neve,
Vas láncokon ül itt, s tűz prédája leve.
Térden imádtatik képe sok oltáron,
Kit Belzebub tart itt egy örökös záron.
Isten! be sok szentnek e földön áldoznak,
Kiket az ördögök pokolban kínoznak!

„Jer fiam, mond Lajos, s nézd meg a kincokat,
Melyek gyötrik beljebb a rosz királyokat;
Mennél több hatalmat magokra öltöznek,
Annál több kínt látnak, mihelyt kiköltöznek.
Lakolnak a bünért melyet önként tettek;
S melyet országokban tudva megengedtek:
Elyheli a halál tündér pompájokat,
Bézárja csapodár tisztjei szájokat,
Kik az igazságot tölök elrejtették,
S hogy cöljokat ériék, sok bünbe ejtették.
Az igazság fénye itt őket kínozza,
Sok gonoszságokat rendre előhozza.
Nézd, mint reszketnek itt sok dühös királyok,
Százszorosan omlik a kín lángja rájuk:
Mínthogy élvén, számot senkinek nem adtak,
S a sok vérontásért nagyoknak mondattak.“
Sok rosz ministerek beljebb láncon voltak,
Az ország vesztére kik álnokul szóltak,
Kik pénzen adták el a virtusnak bérét,
S mint éh medvék szívták a szegény nép
vévét.

Itt nyögnek, kik hamis ügy zsírjából éltek,
Tekerték a törvényt s gonoszul itéltek.
Sok latrok, gyilkosok ezeket követték,
S mind azok kik élvén a vallást nevétték.
Valyon, kérdi Bourbon, e veszedelemben
Nyögnek-é, kik éltek édes szerelemben?
Kik azzal sérték meg az emberek atyját,
Hogy könnyen követték szívek indulatját.
Nemes lelkek, kik jól sokakkal tettetek!
Hát a gyilkosokkal egy láncra mentetek?
Itt elkeseredvén, így sohajt zokogva:
Oh! ha minden bünös így sohajt itt fogva,
Ha kívánja az úr sértett dicsősége,
Hogy rövid éltünknek ily kín légyen vége;
Nem jobb lett volna-é a méhben megfúlni,
Mint egy kis örömért e tűz közzé hullni?
Elméink szabadságát bár az úr elvenné,
Hogy ily nyomorulttá lelkünket ne tenné!

„Ne véld, azt mond Lajos, hogy az úr en-
gedje,
Hogy csak egy is e kínt méltatlan szenvedje.
Mert mint igaz bíró őket úgy ítélte,
Úgy fizet mindennek mint kívánta élte.
Nem gyönyörködteti könyörülő szívét,
Hogy ok nélkül öszveronsa keze mívét;
Azért formálta-é az embert képre,
Hogy ok nélkül hányja a pokol tüzére?
Mérsékli haragját; mert jó ő s kegyelmes,
A bosszúállásra igen késedelmes.
Úgy vér ő, mint atya, vesztünk nem kívánja,
Megenged mindennek, ki bünét megbánja.“

Így szól, s egy szép helyre sebesen felhág-
Mely kies hazája az ártatlanságnak. (nak,
Messzéről csudálták pompás fiességét,
Melyből mérsékelték az úr dicsőséget.
Alig tűnt e szép hely Bourbonnak szemébe,
Hogy egy szent vigasság kezd folyni szívébe.
Itt semmi indulat nem gyötéri éltünket,
Az öröm balzsamja öntözi lelkünket,
Fő boldogságunk itt a szerelem térszi,
Nem az, mely a vértől bünös tüzét vérszi:
Hanem ama szent láng, az égnek magzatja,
Melyet gyújt lelkünkben az emberek atya.
E szent szerelemmel minden szívek telnek,
Szüntelen kívánnak, s minden jót meglelnek.
Édes örömünk itt bánat nem borítja,
Csendes nyugalomunk gond nem háborítja.
Minden népből s nyelvből a jók ide gyűlnek,
Az igaz királyok s tiszték itt örülnek.
Károly s Clodovés felső boldogságra
Itt mentek, s vigyáznak együtt Francországra.
Sokan, kik a földön egymástól nem férnek,
Hü barátok lesznek, mihelyt ide érnek.
Lajos, mint egy cédrus, a többit haladja,
Igaz törvényeit bölcsességgel adja.
A jószág s igazság, mely őt gyújtá belől,
Mint két tanácsos ült székeben kétfelől.
Atya volt a népnek; minden szívvel bíra,
Letörtölte könyvét annak, a ki síra.
Itt sem távozott el Amboise ¹⁾ mellőle,
Ki szerette hazánk; s szerettetett tőle.
Hív tiszt, igaz bíró, ki ily méltóságban
Nem mártá kezeit vérben s gonoszságban.
Virágzott mint pálma hazánk békecsége,
Áldott királyunknak fénylett dicsősége.
Ekkor minden népet a franc felülhaladt.
Boldog nap! jój vissza egy más Lajos alatt!

Túl voltak sok nagyok, kiket vitézségek
Vezérlett a harcban; nem vad dühösségek.
Trémouille, Clisson, Foix, Guesclin a trónus-
Oszlopa, s ostora minden tyranusnak. (nak
Montmorenci, Bayard, s hazánk vitéz szüze ²⁾),
Ki maga egyedül ezer anglust úze,
S kinek virtusinak méltatlan jutalma
Lett egy néki gyújtott rakásfának halma.

Mind ezek, mond Lajos, a virtust szerették,
Igazán itéltek, s e bért azért vették.
Hűséges magzati az ekklézsiának,
A népnek a jóban tüköri valának.
Szent vallásom kiki buzogva követte;
Mi az oka, hogy ezt Bourbon megvetette?

¹⁾ Amboise igen híres főministere volt Franciaországnak: szerettetett mind a királytól, mind a néptől.

²⁾ E volt az a híres orléányi leány, a ki látván, hogy a francok az anglusoktól csaknem egészen elnyomattak VII-dik Károly alatt; férfit ruhában öltözvén 20 esztendőskorában, a franc seregnek generá-

Mihelyt ezt kimondá fuldokló nyögéssel,
 A végzések háza kinyílt nagy zörgéssel.
 Messzéről ragyogtak érc kapui ennek,
 Mind ketten e felé sebes lábbal mennek.
 Észrevehetetlen gyors szálnyal az idő
 E rémítő házhoz éjjel száll meg s jő.
 Véletlen adja itt mindennek tudtára
 A mi kinek-kinek végződött számára.
 Egy vas oltárna egy nagy könyv tétetve,
 Melyben a lezendők le vagynak festetve;
 Jó, ros, öröm és bú írva van előre,
 Mely világ végéig omlik minden före.
 Fogva lehet látni itt a szabadságot,
 Mely e földön kevély, s ott szenved rabságot.
 Oly titkos láncra őt tudja az úr tenni,
 Hogy rab; s mégis látszik szabadossan lenni.
 Annál örömebb az úr célját tész, i,
 Mert hogy kötve volna, eszébe nem vészi.
 Másnak enged, mégis kevélyen gondolja,
 Hogy mindent a mit tész, kedvére fontolja.

Jó fiam! mond Lajos, az isten kegyelme
 Innen száll le; s úgy lész lelkünk segedelme.
 Egy nap innen ló rád tüzes nyílt ívből,
 Hogy kiírta a bünt Bourbonnak szívéből.
 Idejét és módját nem tudhatod ennek,
 Mert függ hatalmától az egy szent istennek.
 Valyon mikor fogja az időt elhozni,
 Melyben fiaihoz fog Bourbon tartozni?
 Mely sok csalárd úton kell még addig futnod,
 S gyarlóságból mennyi gyalázatra jutnod!
 Bár ne számláltatnék soha is étedhez
 Az idő, melyben hív nem léssz istenedhez!!

Bourbon újra itten rémüléssel hallja,
 Hogy egy sokaság zúg, mint a méhek rajja.
 Lásd meg, úgymond Lajos, e számos képeket,
 Kik téznek nem soká hatalmas népeket.
 Elébb, hogy nem lenne, sok száz esztendővel
 Esméretes az úr minden élendővel.
 A semmit emberré még nem is csinálja,
 Mikor élte napját már mind kiszámlálja.
 Kimeri a határt mindenik országnak,
 Tudja, ez mint dül le, mások fel mint hágnak.
 Kiki mint fog élni, írva vagyon nála,
 Tudja, mikor s mint lész mindnyájok halála.

Jer fiam! mert az úr néked megmutatja
 A nagy embereket, kiknek léssz atyja.
 Im fiadat látod az első ágzásban,
 A ki Francországot tartja virágzásban,
 A belgát s a spanyolt vitézül meggyőzi;
 De virtussal ötét fia megelőzi.

Bourbon csudálkozik, hogy csaknem legelől
 A thrónus mellett lát két papot kétfelől.

lissa lett, és az anglusokat meggyőzte.
 Végre 1430-dik esztendőben elfogattatván,
 a papi széktől boszorkánynak itéletetett, és
 az anglusoktól elevenen megégettetett.

A pápa mondérját cifrán felöltözték,
 Kevélyen a népet lábokhoz kötözték.
 Testőrzoik számát bámúlva szemléli,
 E pompára őket királyoknak véli.
 Úgy van, bár nem hívják, mond Lajos, azok-
 De urok a népek, sőt a királyoknak. (nak,
 Ez Richeli' s Mazarin ministerek képe,
 Mind kettő fő polcra az oltárról lépe.
 Szerencse s politik fiai valóban,
 A népet s a királyt vetik vas békóban.
 Richeli' bölcs, de álnok, mérgét holtig tartó,
 Mazarin színesebb; de még többet ártó.
 Ez fut, meg visszajő, mint a szelet látja ¹⁾,
 Annak a bátor szív veszély ellen gátja.
 Mind kettő véreinek gyűlölöje léssen,
 A nép rájuk tömjént, hol meg átkot téssen.
 Mert mikor a király hasznára dolgoznak,
 Akkor is órea újabb jármot hoznak — —
 Oh te! kit a sors tett kisebb rangba nálok.
 S kit igaz fontomban nagyobbak talállok:
 Colbert! kinek nyoma csepeget bölcséget,
 Mely felmagasztalja a királyt s községet.
 Hív tiszt, jó hazafi, franc nép megtartója,
 Mely áldott nevednek léssen káromlója:
 De mely szépen rajta nemes bosszúd vésszed,
 Mikor őt átkáért boldog néppé tésszed ²⁾.
 Így bánt a zsidókkal e nép bölcs vezére,
 Bár szitok s üldözés volt jótéte bére.

Egek! mely sok rab nép áll e király körül!
 Úgy látszik, hogy kiki vas láncának örül.
 Soha ily pompára franc király nem lépett,
 S ily földön csúszóvá nem tette a népet.
 Látom, felel Lajos, tőle mint reszketnek;
 De téged jó fiam még inkább szeretnek.
 Jó s ros szerencsében, tudom, bőv részt véssen.
 Az elsőben kevély, ebben erős léssen.
 Húsz rá rohant népnek bátran ki fog állni,
 Nagy léssz míg él; nagyobb, ha sírbe fog szállni.
 Oh szép s boldog idők! nagy Lajos századja.
 Melynek a természet minden javát adja;
 Tudomány s mesterség ekkor virágoznak,
 Melyek dicsőséget a franc népre hoznak.
 A Múzsák örökre itt fognak maradni,
 A metszés a kőnek ott fog éltet adni.
 Szavát a muzsika égig hallattatja,
 A gyolesot a festés majd megszólaltatja.

¹⁾ Mazarin cardinális kénytelen volt kifutni Francországból 1651-dik esztendőben; jól-lehet a királyné pártját fogta: de Richelieu mindég helyt állott, jóllehet végre a király is ellenségévé lett.

²⁾ A tudatlan nép, mely a maga legnagyobb jöltévőjét szokta gyakortaátkozni, annyira gyűlölte a nagy Colbertet, hogy a holttestét is fel akarta ázni, hogy azt a maga dü-hösségének tárgyává tegye: de minden okos francok előtt ma is áldott és becses az ő emlékezte.

Mennyi bölcsnek látom, mond Bourbon, sokságát¹⁾,
 Kik mérik az égnek hosszát s magasságát!
 Kik vezérül vévén az okos kétséget,
 Űzik mindenünnen a mély setéséget.
 Nyitva van előttök a természet títka,
 Földben s vízben látják a mi szép és ritka.
 Felsőleges poesis! te egék magzatja!
 Melynek édes hangja a lelket szaggatja;
 Mely tudtad Athénást s Rómát pallérozni.
 Be sok változást fogsz a franc szívre hozni! . .
 Franc nép! tudsz te győzni s triumphusid frui,
 Nincs oly laurus, melylyel fejed nem fog bírni.
 A vitézek köztéd mint füvek, úgy nőnek.
 Repülve a harcra a Bourbonok jönnek;
 Látom, mint fedí bé Condét²⁾ a had pora.
 Ki hol oszlopa lész, hol ura ostora.
 Turenne, bár nem tetszik, bír annyi virtussal,
 Véle hát egy rangot kíván legfőbb jussal.
 Mindenek egy bölcsét³⁾ Catinában néznek.
 S őt tartják egyszersmind nagy hadi vitéznek.
 Vauban⁴⁾ cirkalmait ha a sáncnak veti,
 Az ágyú-ropogást mérészen neveti.
 Győzhetetlen lészén Luxembourg a hadban.
 S igen szerencsétlen a király udvarban⁵⁾.
 Nézd a vitéz Villárt⁶⁾ Denain mezejében,
 Hazánk dülő sorsát mint tartja kezében.
 A győző Eugént bátran visszaveri,
 S őt a békességre kényszeríti meri.
 Ki e fiatal princ? ⁷⁾ mert szép ábrázatja

Kevély pompa nélkül felségét mutatja.
 Mint egy juhász-kunyhót, a thrónust úgy nézi;
 Egék! mely setét kőd ötét környülvézi:
 Mikor szintén akar zékébe felmenni,
 A kegyetlen halál kész őt sírbe tenni.
 Legjobb lelkü francot láthatsz, fiam, benne,
 Ki egykor vérednek fő díszére lenne.
 Hát azért csináltad isten! e remeket,
 Hogy könyvözönbe márt minden franc szemé-
 Mennyi jelét már is jó szívének adta, (ket?²⁾
 Mely boldog lett volna minden franc alatta!
 Áldást forrott volna igralmas thrónusa.
 Lett volna igazán a francok Titusa.
 Oh! micsoda gyászra fog az országot jutni
 A napon, melyen kezd holta híre futni;
 Mikor sírbe zárja e nagy dicsőségét,
 Véle együtt anyját, fiát s feleségét.

Mint egy cédrus, melyet a szél kiront tóból,
 Olykor egy csemétét nyújt még törzsökéből:
 Így hogy Lajos háza lett halál prédája,
 Hazánknak bölcsöben maradt egy királya¹⁾.
 Isten! tartsd meg benne népünk reménységét,
 Te pedig bölcs Fleury! oktasd gyengségét.
 Oh mely bőv lész mennyben hív munkádnak
 Ha vezéreléd látát a virtus útára. (ára,
 Ha megtanítod, hogy bár király a neve,
 De csak ember, mint más csak oly porból leve.
 Mások felett ebben tartsa hát nagyságát,
 Hogy híven dolgozza népe boldogságát.
 Franc nép! régi fényed vedd vissza alatta,
 Mely a föld népeit hajdan meghaladta.
 Tudomány, mesterség újra virágozzon,
 Minden sziget s tenger teneked adózzon.
 Neptun vízvárában régen csudálkozik,
 Hogy franc vitorlálkkal ritkán találkozik.
 A Nilus, a Pontus, az Indus révpártja
 Hív téged, s számodra kincset készsen tartja.
 Gyüldöl te a hadat, bírd a békességet.
 A perlődök között enyvezd egységét.
 Tudod, mely sok mezőn folyt fiad vére
 Míg már országoznak voltál félelmére!

Ki ez? kérdi Bourbon, kit itt látok állni.
 A nép átkát s vadját messzeről rá szállni?²⁾
 Fiam, nagy lész ez is; mert bír oly elmével,
 Hogy bétölt sok népet nevé felelmevel.
 Búja lész, de nem rest, a vígság kebléből,
 Sokszor majd kiveri a földet helyéből.
 Egybe vesz sok népet, s meg öszevenyvezi,
 Míg hajóját köztök jó partra evezzi.
 Bír a talentumnak majd minden nemével,
 Éleszt minden virtust vigyázó szemével.

hez való szeretetét még gyermek korában
 ennek szívébe bécsepegtetted.

1) Ez a munka iratott XV. Lajosnak gyermekségében, a kinek főministere s tótora volt a bölcs Fleury.

2) Ez igaz leírása ama híres Orleáni hercegnek, a ki volt XV. Lajos gyermekségében Francország régense.

1) A párizsi tudós társaság ez, melynek munkáit becsüli egész Európa.

2) Condé és Turenne voltak XIV. Lajosnak két igen híres generálisai. Ma is disputálja Európa, melyik lett légyen nagyobb a kettő között.

3) Catina született 1637-ben, híres győzedelmet nyert Staffordnál és Massziliánál. Mikor a marsalságot letette, úgy élt, mint egy philosophus, igen kevéssé becsülvén e világot és annak pompáját.

4) Sohasem volt ennél nagyobb insinér a világon. Megerősített 300 régi várakat; újonnan építtetett 33-mat. Jelen volt 53 ostromokban és 140 ütközetekben. Meghalván hagyott 12 volumen munkáatírásban, melyek Francországnak hasznára irattattak; de még eddig világosságot nem láttak.

5) A híres Montmorenci ez, a ki sok győzedelmei után tömlöcbe vetetett.

6) Mikor 1712-dik esztendőben sok győzedelmei után Eugénus már Párizsba magára készült, Villars Francországot helyreállította, Eugénust Denain mellett meggyőzte, és Radstadban a király részéről szép békességet kötött.

7) E volt a burgundiai herceg, XIV. Lajosnak unokája, ama kegyes érseknek Fene-lonnak tanítványa, a ki a maga emberek-

Tud katona, vezér, hív hazafi lenni,
Nem király; de másból tud jó királyt tenni.

Azomban egy sűrű villámás tűzében
Franciaország zászlója tűnt Bourbon szemében.
Spanyol sereget lát harcolni alatta,
Mely a német táborat már felülhaladta.
Mit látok, jó atyám! mi az oka ennek?
Fiam! por kezdete, por vége mindennek.
Imádjuk az úrnak csuda bölcsességét;
Az ötödik Károly háza érte végét.
A spanyol, látd, nekünk trédet fejt hajta,
S királyt kér, ki bölesen uralkodjon rajta:
Fülepet. — Bourbonnak hév szíve ezekre
Az ötrömtől csaknem repedett izekre.
Mérsekeld, mond Lajos, e nagy vigasságot,
Ki tudja, szül-é ez kárt vagy boldogságot?
Unokánk ült ugyan Madrid thronusára,
Tán még mindkettőnek lesz ez romlására.
Véremnek sorsosi! spanyol s franc királyok,
Vajha az egység lelke szállna rájuk!
A föld népét mindég gyótrik s jajgattatják,
Kik a politika tanácsát hallgatják.

Ezeket szent Lajos hogy szólni megszűnék,
Mindjárt elmúlt minden; maga is eltűnék.
Fekete kárpittal az ég bévonatott,
S a végzések háza újra bézaratott.
De mihelyt a hajnal nyújtván arany újját
Nyílt rózsákkal hinté a felkölt nap útját;
Az éj más helyre ment setét szönyegével,
A képzelődések s álmok seregével.
Bourbon is felébredt; s még soha életében
Oly erőt s örömet nem érzett lelkében.
Mint a nap, úgy fénylett, vidám ábrázatja,
Jelentvén örömet, mely őt belől hatja.
Így mikor a hegyről a zsidók vezére
Negyven napok múlva a táborba tére,
Oly fényes sűgárok folytak orcájáról,
Hogy féltében a nép lerogyott lábáról.

8. Young Éjtszakáiból.

XXIII. Éjtszaka.

Meddig nézem, hogy a dicséret, mint valamely földön csúszkáló féreg, úgy megszkáljon a királyok udvaraiban, hogy az ő csapodár hangjával csiklandoztassa a föld nagyjainak kevely füleiket, és hogy pénzért a legundokabb bünt virtus köntösébe öltöztesse? Meddig szenvedem, hogy kenyeret koldúljon ez az olyan gazdagtól, a kinek nincs lelke, hogy jóillatot tégyen egy álnok és alávaló szívnek, melyben megholt a virtus, és hogy ezeket a drága illatú fűszerszármakot az ilyen holttestekre hintse. Oh Dicséret! hagyd el a nagyoknak udvarait, melyekben bémoskolod a te nemességedet, ne viseld többé ama gyalázatos hívatalt, hogy valamely jónak reményléséért hazugságokkal hízkelj a rossz királyoknak. Menj vissza ama kútfőre, a melyből eredtél, ama minden hatalmasságnak kezdetére, a mely a nyelvet szólással, a lelket pedig gondolattal ruházta fel. A

teremtőnek szeme láttára egyik ember arca borúl a másik előtt; a dicséretnek és tisztelőnek töménye sorra jár egyik agyagról a másikra, s a kisebb bűnről a nagyobbra. Csak egyedül te foszthatol meg minden dicsérettől oh embereknek atyja, a ki bírsz egyedül mindenekkel, a kinek mosolygásod a kies nappal, és a rémítő mennydörgésekkel s villámásokkal fenyegető éjtszaka, nem egyéb, hanem a te homlokodnak őszveráncolása. Oh fogyjon el azon órában az én életem, a melyben kifogy az én számból az ő dicsérete! Oh vajha az én háládatosságom bosszút állván óérette, kipótolhatná mindazoknak dicséreteket is, valakik öröla elfelejtkeznek! Miképpen kezdjem el az ő dicsőségének hirdetését, hogy soha örökké el ne végezzen? Akármelyfelé fordítom szememet, mind nappal, mind éjjel, ez a sokféle csudákkal bővölködő természet szüntelen az ő imádására ösztönöz engemet. Nagy isten! a kinek szemeid látják a jelenvalókat, az elmúltat, és a következőt, és úgy nézed mint egy szempillantást azt, a mit mi halandó emberek három részre osztunk; te tudsz és esmérsz mindeneket, magad pedig esméretlen maradsz. Noha láthatatlan vagy természetekben, még is a legalább való teremtesekben is magadat láttatod. Az élő fáknak levelei, melyek sok millió állatokat táplálnak, szintúgy hirdetik a te hatalmat, mint ama nagy égi testek, és azoknak lakossai; mert mind ezek ugyanazon egy cseléske gadának hűséges szolgálói. Te vagy az a kiszáradhatatlan forrás, melyből buzog ki az élet és a boldogság, és sokféle csatornákon oszlik el a teremtesekre. Te adtál az embernek ékesenszóló nyelvet; de azzal nem tudja kimondani a te nevedet. Oh taníts meg engemet! micsoda névvel neveztem azt, a ki világoskodik ama megszámálhatatlan napokban, és jelen van minden fűszálakban. A te felségednek és dicsőségédnek meggondolása olyan, mint egy nagy tereh, mely alatt lerogyik az én lelkem. Te vagy egyedül nagy, minden tökéletességeknek summája, minden okoknak első oka, a természetnek mindenfelé elható ágainak törzsöke, és ama teremteseknek aranyláncának formálója, a melynek szemeit soha ember meg nem számálhatja. Szint olyan csudálatos és megfoghatatlan vagy a te legkisebb teremteseidben, mint a legnagyobbakban. A te szódra szülte a semmi amaz égen ragyogó csillagokat, a kik közül csak egy is elég tanúja lett volna mindenhatóságodnak, és a melyek közzé helyezettted az embert, hogy azoknak látására leborúljon előtted. A halhatatlan lelkek nem egyebek, hanem a te dicsőségédnek néminémű szikrácskái, a te hatalmasságodnak nemes magzatjai, kiknek szabadságot adtál a jó és gonosz között teendő választásra. Az okossággal felruházottat teremtésed, a mint a te isteni világosságodnak élesztő sűgárait, kisebb, vagy

nagyobb mértékben vették, grádicsonként emelkednek fel mind addig a teremtésig, a mely már legközelebb jár istenségedhez. Mind ezeknek az ő természetekkel megegyező lakóhelyt szabtal ki a világban, melyet halhatatlan kezeiddel építettél. Oh örökkévaló király! mutasd meg nékem a helyet, a melyben lakozol! vezess be a házba, a melyben az én idvezítőmre találkozhatom. Keresselek-é tégedet a mélységekben? Tudakozzalak-é tégedet a naptól? Ama harsogó szelek megmondhatják-é nékem, hol lakozik az ő teremtőjök? Valyon az ő szavát hallod-é a mennydörgésekben? Valyon ül-é a fellegeken, mint egy királyi széken, parancsolván a forgó szeleknek, hogy húzzák az ő lángozó szekerét. De mit mondok? vétkezem, hogy az istent távol keresem éntőlem. Jertek oh halandók! borúljatok arca vélem, mert itt van az isten. Ez a roppant világ néminémű részecskéje az ő dicsősségének királyi széke. Az ő karjának ereje tartja, és mozgatja ezt. Ha egy szempillantásig felfüggeszti azt, menten visszaesik a semmiségbe. Az ő keze megöleli azt a mi véghetetlen, és az ő szeme úgy néz le azokra, a melyek legmagasabbban emelkednek fel a természetben, mint egy feneketlen mélységben úszkáló porszemekre.

De micsoda vagyok én, hogy e szókra merem megnyitni az én ajkaimat? Valyon egy alváló halandónak még buzgósága is nincsen-é az ő felséges dicsősségének bosszontására? Nem elég-é, hogy az ember arca méltóztatott, hogy csudálhatja az ő remek munkáit; hanem még arra is vetemedik sutogni a porban az ő dicséretét? Hol lehet találni oly szókat, vagy gondolatokat, melyek a felséghez illendők légyenek? Ha szintén az én elmém leereszkedik is a földnek középpontjáig, ha onnan felrepül is az égnek magas boltozatjáig, nem talál sohol a természetben oly képeket, melyek az ő nagyságának csak néminémű homályos lerajzolásai is lehetnének. E roppant világnak pompás gazdagsága erre nézve csupa szegénység és sűrű setéség. A csillagoknak dicsősséges ábrázata merő homályosság itt, a képzelődésnek legsebesebb tüze, s az elragadtatott szívnek legforróbb buzgósága hideg mint a jég, és adhat illendő szókat annak kifejezésére. Egy isten! a kinek dicséreteit éneklí az én nyelvem, te a ki a te lelkeddel illetet az én szívemet, én erőm az én vénségemben, egyedül való kincse és dicsédede az én lelkemnek; te, a ki adtad az embernek a halhatatlanságot, micsoda névvel nevezzelek én tégedet az én háládatosságomban? Oh! ha nem találhatok illendő nevet, a mely elől-adhassa a te felséges természetet; engedd meg, hogy ne-

vezzelek én téged emberek barátjának; mert ez a név felette igen kedves az én szívemnek. Az én Múzsám feljebb nem emelkedhetik, elvégezte mind azt a mi tőle kitelhetett, és a világstálás léssen az ő énekeinek bérekesztő koronája. Nem félek többé más nyomorúságtól, hanem csak a büntől, a halálnak féltelmét örökre eltemetem e halandóságnak oszlopa alatt, melyet a te nevednek dicséretére emeltem.

Oh ne légyetek ez én verseimnek ítélő bírái, ti hideg és tunya lelkek, kiket az érzékenység elfáraszt, az elragadtatás megháborít, és a kik mindenkor esendes vérel lévén, a teremtőhöz bocsátott könyörgésekben attól féltek, hogy a szívnek felbuzdulása a ti nyugodalmatokat meg ne zavará. Távol legyének tőlem azok a buzgóság nélkül való tanítók, a kik hideg vérel, minden hathatós ékesszólás nélkül a porban eszűszókkal prédikálják a virtust. Valyon bűn-é az ilyen dolgokról elméledő léleknek felgyüladni, és sebes lánggal égni? A drága illatú tömény úgy szórja széjjel az ő kedves szagát, ha meggyújtatik a tömjénezőben. Oh öregségnek fagyalaló tele! miért fagyaltad meg az én Múzsámat, és az én véremmel együtt az én elmémet? Mikor a buzgó lélek a tűznek szárnyain legmagasabbban emelkedik az ég felé, akkor ama mennyi seregek hallattatják övéle az ő arany hárfájoknak gyönyörű pengését. Úgy tetszik mintha hallanám azokat a halelujákat s szent énekléseket, melyeket zengedeznek az úrnak szent széke körül. Oh micsoda örömmel és gyönyörűséggel telik meg az én lelkem ezeknek csak képzelésére is! Oh mikor jó el a halál, hogy bévezesen engemet ama mennyi karokba! mikor rontja le e sár házat, mely az övélek való szent társalkodástól kirekeszt engemet! Meddig lakozom még mint egy számkivetett e földön, kívül az énhazámon, a melyet ohajtok; meddig sohajtok e tömlőben, kívánván a szabadságot? Boldog nap, mely eloszlatja a setéséget, melyben most tévelygünk, ösvetőri ama láthatatlan, de nehéz láncokat, melyekkel megkötöztetünk, és az igazaknak lelkeket a mi közön-séges atyánknak széke körül öszvegyűjti. Örülj oh kegyes lélek! emeld fel bánatos fejedet, a te szomorúságod bosszúsággal illeti a te jó atyádat. Nézzed miképpen hasad ketté ama vastag kárpit, a mely volt az ember között és a halhatatlanság között. Nézzed a sírhalomnak hantjaiból miképpen jó ki egy pompás királyi szék, mely a te számódra készítettet. Oh örökévalóság! Te elmúltaknak, és jelenvalóknak király! mikor mégyek el, hogy a te oltáraid előtt meghajtsam magamat.

BARÓTI SZABÓ DÁVID.

1739—1819.

BARÓTI SZABÓ DÁVID székely nemes származásu, Baróton Háromszékben ¹⁾ 1739. apríl. 10. született, s a felső osztályok elvégezte után Udvarhelyen a Jézus társaságába lépett. Ujonci éveit 1757-ben Trencsényben kezdte. Az első két próbaév kiállta után 1760-ban Szokolcán ismételvén a görög és deák nyelvet, Székesfejérvárra küldetett, hol 1761-ben a két elemi osztályban próbául tanárkodyán, 1762 és 63-ban Nagyszombatban bölcsészetet hallgatott; 1764. Kolosvárt az első deák osztályban tanított s praefectus volt a növeldében; 1765. Nagyszombatban a matematikai tanokat ismétlette; 1766-ban Egerben a költészetet tanította s a vasárnapi predikációkat tartotta; s végre 1767-ben a theologiára menvén által Kassán, 1769-ben ugyan ott fölszenteltetett. Miután a theológiát 1770-ben befejezte, 1771-ben Nagy-Váradon, 1772-ben Nagy-Bányán ismét a költészetet és szónoklatot adta elő, s ugyan itt a sz. Mária-társulat elnöke s a collegium annalistája volt. Midőn ezután Beszterce-Bányán töltené a harmadik próbaévet, eltöröltetett szerzete 1773-ban, s Baróti ideiglen Komáromba rendeltetett a szónoklat tanítására, három évvel utóbb pedig, csőd útján maradandólag Kassára neveztetett ki csakugyan a felső osztályok tanítására, mely állásában 1799-ig meg is maradt. Magyar költői próbatételekre egy Rauch Ignác nevű német szerzettársától buzdíttatott, ki látni kívánta : a magyar hexameter és lyrai szchemák a régiekéhez hasonlitanak-e inkább, vagy a németekéhez. Sikerülvén a kísérlet, szenvedélylyel folytatta azt, s nem sokára megértvén, miszerint Rájnis már régóta ír ilyeket, vele közlekedésbe ereszkedett, s vele együtt kívánt fellépni ²⁾. De Rájnis vonakodott ³⁾, s meglakolt. Mert Szabó aztán maga lépett fel 1777-ben, első munkáját ily cím alatt adván : *Új mértékre vett külömb Versekknek három könyvei*, Kassán. E gyűjtemény, mint szerzője osztályozá; „hatlábú, alagyas és lantos verseket“ tartalmazott, köztök deákokat is; megelőzi pedig egy rövid verstan. A helyeslő fogadtatás Vaniere tankölteményének fordítására határozta, s így következtek egymás után : 2. „*Paraszti Major-ság*, melyet Vanierből hat lábbal mérséklett magyar versekbe foglalt.“ 2 kötet. Kassa, 1779, 80. 4rétb. 3. *Kisded Szótár*, mely a ritkább magyar szókat az abc rendi szerént emlékeztető versekben előadja. U. ott, 1781. 4. *Verskoszorú*, melyet az új mértékre vett, s üdövel megegyengetett és későbbben készült verseiből kötött. 3 köt. U. ott. 1786. Rájnis az elszalasztott elsőseget nehezen nyögvén, 1781-ben megjelent Kalaúzában (I. a Rájnis cikket) itt-ott Barótira is célozván, mire ez, még 1783-ban írta, de elsikkadván, csak utóbb adhatta ki következő védő s támadó vitairatát : 5. *Ki nyertes a Hangmérséklésben?* Az erdélyiek nyelvek-járása szerént. U. ott, 1787., melyben Révait is illette, ki őt szökötési erőszakolásaiért róttá volt meg. Most Révai, Versei közt, Rájnis „Sisakos paizsos Mentőírásában“ támadták meg Barótit, kit Bacányi vett a kassai *Magyar Museum* harmadik negyedében oltalmába, melynek kiadásában Baróti is társ volt ⁴⁾, s melynek nyolc negyedében (1788—92.) számos versei közt mutatványokat adott Milton *Elvesztett Paradicsomából* ⁵⁾, Virgil első eklogáját, valamint egy *alexandríneknben írt epistolát* Bacányihoz (II. 135—7.), melyet azonban munkái későbbi kiadásaiiba fel nem vett. Egykorúlag a M. Muzeummal jelentek meg 6. harmadszor is *Költeményes Munkái*, 2 köt. Kassa, 1789. 4r. E sok újat foglaló kiadásban jött ki először teljesen : Az elvesztett Paradicsom, hat énekben. 7. *A magyar Lovassághoz* (a török háborúban szerzett dicsőségéről 1789.) hely nélkül.

1790. 8. *Örvendező Vers* t. n. Szabolcs vármegye örömmünnepére. Kassa, 1791. 9. *Kisdéd Szótár*. Második kiadás. U. ott 1792. Egészen új munka, sokkal bővebb, s tisztán szótáralakú. 10. *A Paraszti Majorság* megjobbított kiadása Srétben és egy kötetben u. ott 1794. 11. Szabad kir. *Kassa városához*, midőn kir. főhg József Magyarország nádorispánja a Tiszán innen felkelt nemes vitézeket megtekéntvén, abba legelőször beszállana. U. ott, 1797. Baróti épen hatvan éves volt, midőn magát nyugalmaztatván, egykori tanítványa Gyerkényi Pyber Benedekhez, régi barátja és partfogója Ferenc, Komárom vármegye főjegyzőjének ⁶⁾ fiához költözött át Virtre, s ott ünnepelve és tisztelve élte le vidám s folyton munkás öregsége utolsó húsz évét. Itteni munkássága gyümölcsei: 12. *Orthographia és Grammatikabéli Észreételek* a magyar prosodiával együtt. Komárom, 1800, mely által, mint előszavában maga mondja, vetélkedésre kívánna serkenteni a magyar tudósokat, mely úton lehetne a magyar nyelv körül leghamarább köz megegyezésre jutni. Következett 13. Megjobbított s bővített *Költeményes Munkái* 3 kötetb. Komárom, 1802. 14. *A Magyarság Virági*. U. ott, 1803. — Döme Kár. ösztönzésére, s főleg fiú barátja s házigazdája Pyber kéréseire 1804-ben, élte hatvanhatodikában, *Virgil Eklogáit* fordította le (addig csak az első levén meg, művészi vetélkedésül Rájnissal); majd az *Aeneist* is, melylyel oly szeretet és kitűréssel kiüzdött meg, hogy három év alatt azt csakugyan befejezné. Baróti saját vallomása szerint a hozzá halálig hű Bacányinak e mű sokat köszönhete: ez késleltette a könnyen dolgozó aggastyán sietéseit, ez intette szigorra és gondosságra, s végre ez nem csak átbírálta az *Aeneist*, s kijegyzette a vele teendőket, hanem maga is javítgatott rajta. Ily hazafiúi fáradozás méltó arra, hogy köszönettel megemlítsessék. Végre nyomtatót is Bacányi megszervén, megindult a hazától esdve várt munka nyomtatása; s megjelent 15. „*Virgilius Énéisse*“ első kötete, vagy is az I—V. könyvek Bécsben, Doll Antal költs. 1810. ⁷⁾, melyre a második kötet, a VI—XII. könyveket s a tíz eklogát magában foglaló, Pesten Trattnernél következett 1813. Ezzel be volt fejezve a hasznos szép pálya; s bekövetkeztek a csendes nyugalom évei, míg 1819. nov. 22. Baróti Szabó Dávid késő és csendes halállal múlt ki barátja karjai közt. Tetemei a virti köztemetőben tetettek le, melyet a gőzösn fel s alá utazó hazafi naponként lát, de új hajnala e csillagára többé nem emlékezik. Baróti egyébiránt mint főleg nyelvvizsgáló és kezelő inkább a nyelvre mint a költészet menetelére hatott, s ha mint olyan is inkább gerjesztett mint közvetlen eredményeket állított elő, s inkább anyagokat szolgáltatott, mintsem azokat szerencsésen feldolgozta: ez a kor viszonyai és szükségei szerint sok, sőt minden volt. *Aeneisével* meghaladta vetélytársait, s azóta is ez, egyetlen éldelhető teljes fordításunk.

¹⁾ Nem Háromszeg székben, mely nincs, s mely hibába mind *Kasinczy* az Orpheusban I. 375. mind én régi Kézikönyvemben I. 192. estünk *Kovachich M. György* után: Beiträge zur neueren Literaturgeschichte v. Ungarn. Pest (1787) az 54. l. Egyébiránt életrajzi adataink részint innen vannak. Kiegészíti azokat *Rössler*: Gemeinnützige Blätter, Buda, 1820. 57—59 ll.

²⁾ Így beszéli *Kasinczy Ferenc* az Orpheusb. I. 366. s köv. Hogy Baróti a Molnár próbatételeit nem ismerte, maga vallja Költ. Munkái (negyedik kiadásbeli) II. köt. 136. lapján, hol első próbatétele, egy trochaeisált anekdot: „A koporsóíráskokról.“ közöltetik is.

³⁾ Ezt *Kasinczy* csak érezteti, de ki nem mondja.

⁴⁾ *Bacányi* volt az indítványozó, l. Barótinál: „Társaságkötés“ a Költ. Munkák 4-dik kiad. I. 26.

⁵⁾ De nem az eredeti szerint, hanem *Neuman* epitomált deák kidolgozása után: *Lapsus Protopantum*, Vind. 1768.

⁶⁾ Megillető elegiája Pyber Ferenc felett, ki 1789-ben halt meg, a Költ. M. II. 73. áll.

⁷⁾ Ez első kötet a legritkább magyar könyvek közé tartozik, mert íveinek egy része Bécs ostromakor elenyészett (*Jankowich* szerint).

1. A magyar huszárokhoz 1789-ben.

Országunk bástyái! minő dícséretet adjak
Én néktek, magyar huszárok? Nincs annyi te-
hetség

Bennem, hogy az csudatételeket, melyekkel el-
hírült

Mind az egész földön nevetek, s vele kedves
hazátok,

Tollammal kifejezhessem. Megvonta világát
A török hold gyors fegyveritek villámira; s

Rettentnek vala, szarvaitól megfosztva, lerogy-
gyant

Mennykőyitekre. Mohács mezején majd fogy-
tig elhullott

Ősünk véérért megadóztattátok, halomra
Vagdalván fene táborait; s valamerre lesújtott

Mérges halált szóró karotok, patakokra nevel-
vén

Ozmán népe dühös vévét. Bámúlva tekéntett
Még az Irigység is; s hogy Mársnak fajzati

S a viadalpiacon leghatalmasb bajnokok, ön-
ként

Megvallotta. Minő bátorság ült ki bajszos
Képeteken! mi serénységgel verekedtetek által

A nagy tenger erón kevesed magatokkal! ho-
gyan dölt

Kardjaitok fent élétől az otromba pogány-
ság!

Nem vala szükségték melyvasra, sisakra:
magyarnak,

Főképp huszárnak megmarkolt kardja, s re-
megni

Általló nagy lelke nem hajt ily testi fedélre.
E nélkül is az harcra kiszállt sokaságra ro-
hanván

Azt úgy öltétek, valamint Libyának határin
Úzi szokott vérengzését a körmös orosz lány

Aszaladásnak eredt vadakon. Tí voltatok első,
Kik bátran nézvé minden veszedelmet, az

Trombita-megrivadásra, serény paripákra fel-
ülvén,

És egyszerre kivont karddal, fejetekbe nyo-
mítván

A csákót, s neki buzdulván a „rajta vitézek“
Serkentő szózatra: legott bévágatok a tar

Ellenség közepére; s ezer glyóbyssal, halállal
Szembe viaskodván, soha meg nem szüntetek

Míg, leverettetvén az erő nagy része, s nya-
kakkal

Többé nem győzvé az adót, szaladásra vető-
dött.

Üztétek, kaszaboltátok; mértfoldeket, om-
lott

Testekkel megtölté magyar kéz-fogta, s egészen
Részegedéséig vért-ontó kardotok. A sok

Elfogatott rabok, és zászlók, a számtalan
ágyúk,

S a feldúlt tábornak egész készületei (mert én
Nem lelek a bámulás közt szót) szóljanak
ittén

Az pompás diadalmakról, melyeknek örökké,
Minden mások előtt, tí voltatok eszközi; szól-
jon

A nevetek fejjenhordó, s népünköt örömmel
Megtöltött hír; szóljanak itt amaz annyi jutal-
mak,

Melyekkel jeles érdemitek végetlen üdökre
Megtiszteltettek. Legtöbben voltatok oly sok

Száz ezerekre kitölt császári királyi seregben
Nyertesek: és ritkát volt látni közületek, a ki

Dolmányán vagy arany, vagy ezüstpénzt füg-
geni meg nem

Érdemlett. Koburg, mikor azt mondotta, ha-
missan

Nem dícsért; minthogy nem hazánknak gyer-
meke dícsért.

Már tírólatok itt, lovasink vezetői, miképpen
Zengjen az én rebegő Müzsám? az ezeryi

halál közt

Mely eleven szív, bátorság, vígyázat, okosság
Volt vezetéstekben! Mennyit végezhet az elmés

Kisded erő? kijelentettek példáitok. Itten
(Mert szemlélte) miket mondatna Mehádia

nékünk!

Egyszeriben csak előre nyomult a földet
emésztő

Ellenség; s valamint az özönvíz, mind lese-
perte

A tábor vég gyámolait; s rohanással omolván,
A sas alatt állott sereget szaladásra vetette.

Irtózás vala nézni, miként futamodtak, el-
hagyván

A rendet, zászlót, fegyvert a gyáva legények.
Hátul, oldalról, szanaszét vagdalta pogány

kard;
S már a győzelem csúfúl kirepüle kezükből.

Nézd itt Véeseit, és bámulj: tizenegy ezer
ellen

(Mit nem mér egy ritka vitéz) felgyúlad ha-
zánknak

Jajszavain; keseredve kiszáll; és szembe sze-
gezvé

Egy marok embereit, megtartóztatja dogályát;
Mind addig vagdalkozván, míg biztos helyekre

Nem juta megszaladott seregünk, s új rendbe
nem álla.

Hallatlan dolog! egy tábor vak módra szalad-
jon;

És oly kisded szám mind ezt kiragadja veszély-
ból,

Mind pedig üzőit visszafordítsa. Magyar volt
A vezető, s a nép, ne csudáld. Jer, Spárta, s ha

nagy vagy

Nézz tettünkre, vitézinkkel vesd egybe vitézid.

Lássuk amott Fábrit: zivatar módjára reá ont
Jászvárasra, s azon nyomban megvészli; s ma-
gát is

Moldova fejedelmét minden tárházával együtt
Ott lepi. Megpihenés nélkül, vágatva, meg-
intlen

Adzsudnál terem : a kontyos táborra reá csap
Kisszámú húsárjaival; széljel veri : kit kard,
Kit buzogány, kit glyóbis emészt, kit előtte-
való víz.

Majd Glodovára repül; ez mindjárt nyílik
előtte :

Elfut az hold, s a kétféjű sas békészel helyére.
Drága vitéz! dicsekedj magad is Caesárral ezen
túl :

Érkeztem, láttam, győztem.

Nézd ugyan e véres piacon villogni vitéző
Székelyivel, s verekedni Nemest. A kölykit el-
hordó

Ellenségre csak így mehet a bús tigris : halált
szór

Kardjával, valamire hasít, s bosszúja tüzének
Hús és négy törököt diadalmas kardja fel-
áldoz.

Tett-e jelesb remeket maga Herkules egy azon
ízben ?

Jer, Foksán mezejére velem; szemlélded
ama nagy

Mészáros. Valamint a mennykövel teli felleg,
A török had zúdúlvá rohan, s népiünknek utolsó
Tort készít vala. S már oda lettünk volna, ha
távol

Megsejtvén az halomra verő veszedelmet, azon-
nal

Nem lett volna segítségül e bajnok, az ötöt
Sarkalló lovasokkal. Alig jelenék meg : az ellen
Fél-omlott; valamint a dús rét kéncse, midőn a
Görbe kaszák remegő szárát harsogva metélik.

Íme! midőn szölok, már vídám módra ke-
resztül

Túnt a száz ezeres rettentő táborig. El nem
Érheted, oh Múzsám! esetet, festéket hiába
Kívánsz itt, hogy az ő tettit szem elejbe leké-
pezd.

Légyen elég : hogy százezeret megvertének
ottan

Húszezer embereink, s Mészáros okozta legin-
kább,

Hogy győztünk. Ezt önmaga megvalóította Ko-
burg is,

A táborvezető. Menj már fertelmes Irigység,
S bár neveink gyűlölöd; imádd tettinket.

Amottan

Képrőt szemlélem az harc közepére rohanni :
Mint a fergetes felhők szakadási, veszélyt
szül

Rándulása. Halál fut elől, valamire hatalmas
Kardja forog, s folyamokra dagadt vér árad
előtte.

Ámde hová ragad, oh Múzsám, e téres há-
táron

Néki hevült képzésed? hogyan festhetd le be-
széddel

Fíló, Kosztollányi, Boros, s több százra telendő
Más bajnok magyarink mit vittek véghez? ezer
toll

Sem győzné csuda dolgaikat mind rendre ki-
tenni.

Oh, ha midőn kedves Lajosunk a tenger
erőtől

Környül volt kerekítve keyés népfél, ha-
zánkért

E tehetős karok a Mahomet csordáira kardot
Bár kevesebb számmal ránthattak volna! po-
gány kéz

Boldogságunkból ki nem hányott volna! — De
szívünk

Bé nem forrandó sebeit tágasbra ne nyissuk.

Örvendj, édes hazám! Örvendhetsz, Ausz-
tria. Biztos

A koronád fejedén, mikor a magyar örzi. Ki-
mentett

Csaknem egész Európának vesztedre feleskiitt
S öszvecsatolt pallossi közül. Vért ontani most is

Kész érted. Kedveld hívséges népedet; hozzád
Tett szívességét ne felejtöd. A régi szabadság

E nemes érzésű nemzet fő kéncse : ne kívánd,
Hogy valamely csorbát szenvedjen benne. Fe-
jének

Választott; szerető tagod oltalmazza. Hitün-
köt

Egymásnak szentül megtartván, nem leszen,
a ki

Köz boldogságunk kútját meg tudja zavarni.

Rajta tehát, oh nemzetetek nagy magzati!
kedves

Honnyotok ügyének született oltalmi! kirán-
tott

Fegyveretek mindaddig ürült hüvelyébe ne
térjen,

Míg népünk ellenségét ki nem űzi világból.
Édes hazátoktól tettétek az életet : ha kéri

Sorsa, ne szánjátok, mint hív fiak, érte letenni.

Mindeneket megemészt az üdö; biradalmak
elesnek;

Országok, nemzetségek változnak : az hírnek,
Mely az hazáért tett érdemből származik, a míg

Emberi nemzet lesz, nem leszen vége. Halomra
Omlott Trója, de még áll Hektor; Athéna ra-
kásra

Dölt, áll Kodrus; ama föld asszonya, Roma,
kifordúlt

Birtokiból, és nyelve kihalt, él Curtius, és él
Regulus; élnék ama szentelt támaszsi hazánk-
nak :

Hunyadi, Zrínyi, Kemény s több ezek. Fen-
marad a ti

Híretek is, magyar húsárok! soha semmi vad
óság

Meg nem emésztheti. Már az anyák nevetekre
tanítják

Még csecsemős magzatjait : már égnek az ifjak

Példátokra ; s alig várják kedveltek hazájok
Boldogságáért magokat kockára kitenni.

Hallom már a Múzsáknak víg énekit : hú-
szár, Felemelkedik
Húszár zeng kegyes ajkaikon. Felemelkedik
ottan
Egy gyönyörű, s vékony tetejével az égbe ha-
sító
Oszlop, örök bizonyításul, mint vágta magyar
kard
A tudományoknak dühös ellenségét. Hegyette
Mégyen az Hír, s meg visszatekint a véres ha-
táron
Forgódó lovasokra : terül a trombita hangja,
Melyet fú, s valamere repül, hallatja villágnak
Négy részével az harcban tett sokféle csudákat.

Úl egy szép koronás, s méltóságára tekintve
Csaknem imádató kegyes asszony (hazáto-
k) és nagy
Lajstromot ad nézésre : vitéz húszárinak ebbe
Mind beszédte nevit. Mely víg arcája! miképpen
Örvendez fiaim! Jobb részén, látom előtte
Bölcs Klíót : meg könyvet tart, s a durva po-
gányról
Vett magyar húszárok számos diadalmit írja.

Áll Márs bal részről, megtámaszkodva ke-
szében
Tartott dárdájára : tüzes népének örömmel
Nézi jeles bérít ; s megnyugszik szíve szeren-
csés
Tételein. Távulabbról szemlélem az hydrát.
Hét fejjel bír : epés fülánkjait harcnak ereszti :
Szembe szökik kész botjával vele Iferkules,
és el-
Csapja fejét. Példázza, miként veritek le ha-
zátok
Rontóit. Fenn a Dícsőség temploma nyílik.
Mely roppant épület! az ég készületi : hold,
nap,
S csillagok. Érdemből áll minden része ; s
azért is
Hold, nap, s csillagokat megelőz ragyogása ki-
vülről.
Benn a hazát szerető lelkek sokasága : királyi
Trónusokat foglal, s örömének napjait éli :
S ím, két kézzel vár, hogy béseregeljete a tí-
Néktek is elrendelt pompás palotákba, vitézek!

2. T. udósb b. Ráday Gedeon úrhoz ¹⁾.

1788.

Virrad-e már, vagy is alkonyodunk, oh Rá-
day ? fonyaszt
Engemet a szörnyű remegés, ha tekéntem az
égnek
Szüntelenül rajtunk dörgő villámit. Utolsó

Fergeteg ez, s népünköt egész halmokra ra-
kandó

Ostorozás! Ugyan is mi vagyon még hátra?
lehánytuk

Már régen nemes öltözetünk, a melyre csu-
dálva

Függesztette világ szemeit; s övéle lehánytuk
Régi magyar szívünk! más bőrt vettünk fel,
atyáink

Csúfságokra, s magunk abban kívánjuk emelni,
Mintha bizony nem az ész, hanem a ruhatenne

nagy embert.
Mint vérarúlok, jövevény árúnak utánna

Lázzadván, már felséges nyelvünk is elűntük!
Elfajzott csemeték! árnyékon kapni, komondor

Dolga, nem egy lelkes magyaré. De hol ez ma?
kiben forr

Hajdani vér? Idegenből vett hölgyeknek erek-
ben,

Jaj, megkorcsosodott! jaj, megvesztette so-
vány víz!

Látjuk főbb onokáinkat; de heába keressük
Címeres elsőjök szép lelkit bennük! erőben,

Erkölesben, észben, nyelvben elűtöttek! aliglan
Ismérhetni, minő nemből származtak. Igaz szó:

Nem szülnék sólyomfiakat soha gyáva ga-
lambak.

Így rohanunk vesztünkre magunk! így vág-
juk alattunk

A dőlésre hanyatló fát. Népünknek az ügyét
Olyannak képzem, valamint a tisztá folyamnak

Sorsát: mely, mihelyest köves árkat messze
haladván

Porló földet kezd nyalogatni, kivetkezik első
Ízéből, s kristályaiából. Ha beléje szakadnak

Már feleesebb zákányos erek: mely csócsa, mi-
némű

Póce fog a nevezett gyöngy vízből valóni? Ha
végre

Más testesb folyamatba leszáll, vagyis önmaga
többes.

Ágra hasad: kivesz, úgy-e, s nevét sem tartja
tovább fenn?

Mennyi jeles nemzet járt így! mint a nap az
égen,

E földön szintúgy ragyogott: most nyomja
setétség;

Tős-töböl oda van. De hogyan? nem fegyverek
ölték;

Nem fojtotta mirigy; nem sorvasztotta meg
éhség.

A nyomorúlt vesztének okát, im Ráday, látod
Mibennünk, onokáinkban, és régi nemünknek

Megkeverésében. Az utolsó fejsze pediglen
Az vala, mely nyelvére csapott. Ez ütessel
esett el

Annyi sereg nemzet. Babilonnak tornya ki-
veszte

Egy ajakat, s ottan más-más nép kelt fel. Ez
ajkat

Hozzuk vissza, s megint egy nép szálland ki
világra.

1) Utóbb gróf, a költő.

Virrad-e hát, vagy is alkonyodunk? ah! |
 hogyha tekéntjük
 Egy félszázad előtt mik voltunk, és ma mi-
 némű
 Állapotunk; ha nemes nyelvünk sérelmire né-
 zünk;
 Alkonyodást, vég alkonyodást láthatni fejün-
 kön!
 Népünknek megszünte ki van végezve! Ne-
 viünk is
 Már temetőre siet! Borzasztó szózatok! — Áll-
 junk,
 Álljunk meg. Gyönyörű szellő kezd lengeni, s
 vídám
 Hírt emelít puha szárnyaival. Mely álmok
 oszolván
 Minden tájékon, mintegy jeladásra, sereggel,
 Őszvevetett vállal, szívvel, felkeltek az írók:
 A tudományt magyar ajkra veszik; terjednek
 az ékes
 Elméknek szüleményi folyó, s versbéli be-
 szédben:
 Még sohasem volt ily buzogás: egy kincse, s
 örökje
 Védelmét fel, al, és köz rend felfogta; meg-
 őszült,
 S zöldellő korban lévőket vetekedve segítik.

Nézd Orczyt, s a két Telekit, s a furesa Gva-
 dányit;
 Barcsayt, Horváthot, Báróczyt, Pécelit; itten
 Molnárt, Mindszentit, Cziriéket, Kreskait;
 ottan
 Bessenyeit, Görögöt, Kulcsárt: nézd arra Vi-
 rágot,
 Révaival Nagyot, és Rájainst; Dugonicscsal,
 Arankát,
 Verseghyt: erre Dömét szemléldeze kikelni, s
 Takácsot,
 És több másokat. Hát Molnár Borbála mi
 gyorsan
 Gyűjti, s hevíti fejjér seregét! Mely égve, mi-
 némű

Hasznokkal fogták ügyünköt mind ezek! És ti,
 A magyar ifjúság példái, Baesányi, Kazinczy,
 Hol vagytok? jertek! láthasson Ráday: rátok,
 Rátok akarja szemit fordítani társatok. Oh
 név!
 Oh hazakedvellés! áldott öreg! oh te, ki,
 meddig
 Fentartand népünk, mindég fogsz élni; kö-
 zinkbe
 Béjöveted, mely tiszteletünk! Hát társ vagy?
 Elég. Már
 Felvirrad. Jel ez is: Márs ottkin mennydörög;
 ittben
 A Múzsák kötik a koszorút: aprítja magyar
 kard
 A törököt, s azon egy tájban emelíti magyar
 toll
 Drága vitézeinek nyelvét: felvirrad; örül-
 jünk.

3. Sturmman Ferenc úrhoz.

1795.

Általadák szomorú leveled. Panaszolkodol eb-
 ben,
 Hogy vad, s pusztá mezón töltöd el életedet.
 Már a nagy várást kívánod venni lakásúl;
 S vádolván az határt, majd szidalomra fa-
 kadsz.
 Mit gondolsz? a mit mások szomjúzva keres-
 nek,
 Attól irtózol, félsz, törekedve szaladsz?
 Útálhatd-e szabadságod? rabláncra, bilincsre
 Szaggathatsz-e? hogyan veheted erre fejed?
 Honnan vágódol, s hova kívánsz menni, nem
 érted,
 (Bántásodra ne vedd, kérlek, ezen szavamat)
 Vagy természeted éppen más, ebbéli dolog-
 ban?
 Úgy van; mert az határ énnekem édes öröm.
 Minden nap meglátogatom, csak módom adas-
 sék:
 Fájdalom ér, mihelyest ott hagyom egy ideig.
 Pusztának nem mondhatom én, bár nem sok az
 ember
 Benne, midón a tél rája kiszórja havát.
 Van más (s tán becesebb), van sok más, a mi
 javával
 Szüntelen új születést láttatik adni nekem.
 Ott zokog a kövecsen lefutó patakocská homá-
 lyos
 Bokrok alatt; ott jár s kél enylegve Ze-
 phyr.
 Ott lakozik Ceres, ott szánt, vet, s rakogatja
 keresztit;
 Ott homlít Bacchus, s érleli, szüri borát.
 Ott jártatja derek söréit Tityrus; ott megy
 Sípolván, Mopsus diszke gidói között.
 Ott sétál a gyenge gyepen szép Flóra virágos
 Ágyai közt, s folyvást ott lehel illatokat.
 A terepély fáknak tetein ott fúja koronként
 Mindenféle madár kellemes énekeit.
 Ott felel a darabolt vízhang, kérdőínek a
 part
 Oldaliról; ott a nymphai tiszta sereg.
 Hol vannak még a völgyek, s az hegyekkel az
 erdők?
 A legszebb levegő, s a csuda csillagos ég?
 Oh kedves, szép, drága mező! benned van
 azon jó,
 Melyet ezen földön várhat az emberi szív.
 Múltság, ártatlanság, víg élet, egészség;
 Szóval: ha van valahol, benned az Elysium.
 A versekre minő könnyűség nyújtatik ékes
 Kebledben! mi hamar múlik el ott az idő!
 A váras pedig elménket, testünköt emésztí:
 Most a büszke nevet; most harap a sok írgy.
 Fősvénység, eszelős költés ide verte lakását;
 Számptalan oltárt bír benne parázna Venus.
 Társ társnak nem hiszen, megcsalja barátja ba-
 rártját:
 A mi nevelhetné kedvedet, itt ne keresd.

4. Egy némely úrfiról.

A lány Kény, mihelyest született, ezen úrfit
ólébe

Vette, s elötéjjel maszlagot önte belé.

A tündér Hívság karján hordozta; Puhúltság

Volt nevelője; jeles mestere csalfa Világ.

Tett is elömenetelt: mert finnyás tettit ha né-
zed,

Láthatnak szemeid száz meg ezernyi csudát.
Válogató: lehetetlenség kedvére találni:

Dörmög, ha mindenből nem telik ínye szerént.
Mely puha, mit szóljak? nem lány; mert férfi
nevet vett

S hordoz. Szép nevezet, mely mocok üle
reád!

Már tág a cipelő; már szük a többi ruházat;

Már másképpen áll, mintsem akarta, haja.

Ezt, mely grádicsoson épült, s tornyozva me-
gyen fel,

Mindétig lepi liszt, és szagosítja kenet.

Nézd két részre konyúlt háromszegű nyalka
kalapját!

Nem teszi fel; búbját félti, hogy öszvetöri.
Fél övtől; útál dolmányt; csak melyre-valón
kap,

Nem tartván ettől hogy leszorítja hasát.
Nem kell nadrágszűj; csipőnek terhes az, úgy
mond;

Csak gombbal szeretem, gombra csinálva
puhább.

Tarka selyemből áll ugyan ez; de (ki néz-
heti?) térdben

El van metszve: be szép vagy, bugyogó
magyarom!

Hogy mifélenknek mondhatnád, semmie sin-
csen:

Égtől a földnek nem lehet esni tovább.

A juh, mely maga gyapját sem bírhatja, ve-
szendő:

A mely moskokot ejt fészkebe, csúnya madár!
Vajmi vitéz viadalt követend el ez úrfi kis-
asszony!

Másként Páriszá válhat üdövel ez is.

Márs daliája nem így támad; koszorúra nem
így jut:

Ezt hideg, ezt éhség fűzi fejére, s meleg.

Úgy de talán, Márshoz nem lévén kedve, ha-
zánknak

Nagyjai közt kíván nyerni magának helyet?
S nyerni miként kíván? Tollal. Jaj léssen az
ország

Dolga, midőn ily toll fogja vezetni baját.

A tollhoz tudomány is kell: ő kelme fejében
A nagy ürességnél nincsen eléddegyéb.

Nem csuda: mert a könyv únalmas előtte: ta-
núlást

Tesz vesz: mint a szél, most ide, most oda
kap.

Most feje, most hasa fáj: ezer a mentsége, ha
fedded

Mester, s nógatod, hogy vesse dologra magát.

Intsd meg szülőit: s mit mondanak? „Hajtani
nem kell;

Látod hogy a gyermek gyenge, s nem arra
való,

Majd ha nagyobb léssen, megtérhet az, a mit
elhagy most;

S gyenge deák legyen is: fő nem, előbbre
mehet,

Lessz úgy is fényes nemzetségére tekintet;
Rontsa magát egy más nemtelen, árva, sze-
gény.

Mind más minékünk: csak német, francia nyel-
vet

Tudjon, elég. „Mely bölcs mentegetések ezek!

Még is ha nem tolyod, és legelőre nem tilteted
ötöt,

Pórul jársz; rád gyül a sok ezernyi panasz.

Mit gondolsz vele? számba sevedd: azt mond-
jad, hogy a ki

Pályafutást restel, a koszorúra nem ér.

Méltókat megaláz, méltatlant a ki magasztal:
Mást ítélni, s megint mást cselekedni, tilos.

Hogyha Világ tudományairól, melyekbe mohón
kap,

Megdfcsérhetném, senki nem érne vele.

Bál, szem-ful-legelés, tánc, kártya, komédia,
játék,

Cifra, legelső helyt szerzene társai közt.

Bár... detovább nem jó folytatni fölle beszé-
det;

Mert ezzel csak harag tétetik, és nem haszon.

5. Egy némely kisasszonyról.

Nem tud fonní; #fűtés-, főzéshez nem tud: ha
varrni

Nógatod, így szól: ily kézbe nem illik ez is.

Látni majorsághoz, konyhába tekinteni, nézni
Éléstárt: dámák tisztivel egybe nem áll.

Lánykérő! már is megijedsz? félelmedet
hagyd el;

És öbenne minő dísz vagyon, halljad elébb.

Tíz óráig hever; s mikoron felocsódik, imí-
gyen

Kezdi: Tejes kávé! kész vagy-e, Panna, vele?
Azt megíván, kikel a pelyhből: kendőzik;

előtte

A sok bóbíta, gyöngy, pántlika, csipke, kenet.
Tüköriben csaknem délig mustrálja személyét

Míg lepkeje s csigás fűrthaja rendbe nem
áll.

A templomba vasárnapokon elballag ugyan-
csak;

És ha mi posta misén ott lehet, üntig elég.
Utcát látni kijő: gyűlnek nőszói: középre

Fogják; s mint bennát fel meg alá vezetik.
Fris; táncos; bövenköltő; jó francia, német;

Szép, s szépet szerető; hetyke; beszédes,
eszes.

Várja szerencsáját. Próbáld megkérni: tiéd lesz;
Első kérőnek szánta, fogadta kezét.

6. Abaúj vármegye ünnepe napjára

sz. György h. 16. 1790.

Győztünk, oh magyarok! kétszeresen pedig.
Győztünk: a török hold harenak hevült ka-
runk

Súlyos mennykővitől földig aláztatott.
Hírért vette, tudom, már az egész világ,
Nándorvára miként holdola, s Martinyest.
Szüntesd könyveidet számtalan őseink
Vérében feredett Várna, s Mohács! kitölt
A bosszú: lerogyott a fene gyilkosunk.
Győztünk: már meghajolt végtire József is;
És, melyet nem akart hinni, megismeri
Törvényünk kötelét, s helyre sietteti.
Meggjött szent koronánk, és vele visszajött
A már számkivetett víg öröm. Érdemes
Ispányink, lekötött részre felosztattott
Székek visszanyerik. Látom az utakat
Néppel tömve: kivont karddal előre megy
Lejtőző lovakon a nemes. Hajdani
Nyelvét hallom: örül öltözetén szemem.

A kormányra kelők közt ámaz Orczynak
Nagy magzatja, minő pompa s öröm között
Tér tisztjébe! Camill így vitetik vala
Nagy Rómába. Kivont éjjeli gyászokot
Elvervén, az egék boltozatán imígy
Kél a száz meg ezer szívzakadással hitt
Áldott nap. Te vagy, oh máj nap, életünk
Feljött napja! te légy annyi veszélyeink
Végso napja! Nemes nemzetem, élj, örülj!

7. Egy ledölt diófához.

1791.

Mely, magass égnek szegezett fejjeddel,
Mint király, állasz vala társaid közt;
Tégedet látlak, gyönyörű diófa
Földre terítve?

Elszakad tested derekad tövétől,
Csak kicsiny kéreg maradtott kötésül,
Ágaid csüggnék, levelid kivesznek,
Nedvek' elhagyván.

Sorvadó kebled csecsemős gyümölcsit
Hasztalan szülvén, elereszti: hullnak
Ök; s nem is tudván rövid életokról;
Rendre kihalnak.

Annyi szélvészen diadalt nyerett fa!
Nemtelen porban hever a nemes dísz?
Ezt leendőnek lehetett-e valyon
Vélni felőled?

Senkinek kárán nem örült; sokaknak
Hüvös árnyékkal feles hasznott hajtó,
S kedvek' étkeiddel kereső kegyes fa!
Monddszá, ki bántott?

Ah, minek kértem! szeimeimbe tűnnek
Gyilkosid. Nem volt kül erőszak: ottbenn
Önmagadban volt megölő mirigyed,
S titkos elejtőd.

Ím egész bélig gyökered kirágták
A gonosz férgek, s az el-ezt odóba
Hangyabolyt híttak! mi nyüzösöge járnak
Most is alattad!

Átkozott vendég! viperák szülötti!
Ah szerencsétlen fa! — Hazánk', szelid ég,
Szűz virágjában tehetős karoddal
Tartsd meg örökké!

8. A z halandóságról.

Horác II. 14.

Jaj! futva futnak, Postume, napjaink;
S a jámbor erköles a komor arca-ránc,
Vén kor, s kipusztító halálnak
Béjövétét csak hiába tiltja.

Ámbár naponként száz meg ezer bikát
Áldozz az hangos jajra süket fülű
Plútónak; a kit fő kegyetlen
Geryon, és Tityus pokolban

A bús folyam közt kér, de hiába kér.
Egyszer csak ált' kell üzniök e vizet
Mind a világygöző királynak,
Mind az igába fogott parasztnak.

A népfogyasztó Márs fene fegyverit,
A tenger ádász hányakodásait,
S a testnek ártó szél mirigyét
Öszkor haszontalanul kerüljük.

Meglátjuk a rest tövizeket vonó
Cocytus öblét, Dánaus átkozott
Lányit, s az hosszú terhet húzó
Sisyphus hasztalan izzadásit.

A földdel házad, s hölgyedet itt hagyod;
S kertednek oly sok fái közül csak a
Gyülölt cypros fog más világra
Menni veled, rövid, hült urával.

Száz, s több lakattal rejtegetett borod
Más issza meg; s tán szüntelen únalom
Közt özszevgyűjtött kécncseidnek
Egy idegen veszi végre hasznát.

9. Epigrammák.

Egy orvosra.

Egymaga négy ezer embert ölt Gyilkondi. Mi
volt ó?
Orvos; egész tábor félve csodálta kezét.

Püspök.

Lelkek pásztora vagy : tiszted kívánja hogy
érték

A szükség idején lelkedet adni ne szánd.

A rózsá.

Szép vagy , rózsá; de szebb a kéz , a melybe
jutottál :

„Szebb legyen is valamint én : csak elher-
vad az is.“

Vak szerelem.

Bódi nagyon szeret; és kicsodát? Egy félszemű
Sárát.

Sárának vagyon egy, Bódinak egy szeme
sines.

Élet, halál.

Hogy boldoggá tedd az halálot, élni tanulj
meg;

Hogy boldoggá tedd éltedet, halni tanulj.

Óra.

Órácskánk valahány percentést tézsen, halá-
lunk

Lassú lépését annyiszor hallja fülünk.

E komor hírt Jordán meg akarván gátolni,
másnak

Adta kis óráját, s már az halálra nem hajt.

10. A z elvesztett Paradicsom II. éne-
kéből.

Édennek leírása.

Téres határ sík tengerein , a merre leballag
Tigristől csak imént elvált, s hozzája megintlen
Foglalt Euphrates, gyönyörűn zöldellenek ottan
Éden kertje csudás fekvései. Verte lakását
Ott az örök kikelet; tetejekkel az égnek ha-
sító

Cédrusfák ereszek módjára kinyílnak : ezek
közt

Sétálgatva smaragd lábón a tiszta folyóknak
Gyöngyei gördülnek, s lassú csergéseket adnak.
Környül ülté virágország : sok csorda, feles
nyáj

Jár szabadon, s kiterült rétet kedvére borot-
vál.

Drága gyümölcse pirúl fának, skarlátja virág-
nak.

Ottkinn árnyékos ligetek, s gyantákat ezekből
Illatozásra kisíró fák, benn szemre legelső
Berkek, zöldellő barlangok, s Flóra virító
Ágyai közt kövecsen lefutó sokféle csorog-
vány.

Tér mezejét önkénye szerént, valamerre ze-
meknek

Elterjed látása, vetés lepi sárga kalászszal :
S fest le verőfényes helyeket piros hajnali
színre

A szőlő, s koszorúz édes gyönyörre geréz-
delt

Fürtjeivel. Nem volt Boreás itt, nem vizes
Auster;

Nem dörgés, s villámlat; hanem csak gyenge
Zephyrrel

Múlatozott a színlevegő, s hordoz vala rengő
Szárnya hegyén kegyes illatokat, s tömjéni le-
hellést.

E volt a birodalmi lakás, az hol a legelőbbi
Nemzőink jámbor napokat s víg életet éltek.
A dühös ellenség itt újra fohászkodik, égvén
Szíve kajánságtól : s a merre megállá, magas
bére

Vég fölíról rohan Édennek síkjára morogva :
Szinte miként zúdúlni szokott a gyáva juhokra
A körmös farkas, s a gyáros torkába szorítván
A síró falatot, fel-alá forgatja kegyetlen,
S ártatlan vérnek kifolyó tájtékira vídúl.

És már a levegő kezdvén langyodni, fölükbe
Hajta heves Títán, s a boldog pár is azonban
Zöldült tölgyes alatt lefutó hús völgybe le-
szállá,

Néki habos gallyak kedvelt árnyékokat adván.
Mellesleg kifolyó kűtfő kristályi vizével
Mormol, az árnyékozó csendet könyvével ha-
barván.

Itt myrthusfa között környülvéttelve virágok
Illatokat lehago seregétől, hantnak eresztik
Lankadt tagjaikat. Legszínesb almafa nyújtott
Ártatlan friss ételeket; szőlői gerézdek,
Vagy kéreggel emelt folyadék szolgáltakittallal.
A víg nyájasság, nevetés, lágy tréfa, s eleddig
Nem fődözött, s nem íves szerelem, magok
őszekevervén,

Közbe veszik, s környülvöttök lejtőkök ugrál-
nak.

Nézte, s keservében dühödött a szörnnyeteg
annyi

Jók özönin

Végződven ezek : elmennek nyugodni sma-
ragdos

Gallyak alá, s puha pázsintos nyoszolyákra fe-
kűszenek.

Íme, setétbe borúl a szent berek a pulya myr-
thus

Visszaszegett zöld ágaitól, s a lenge szelecskék
Ingatván a fák levelét, a párra lehelnek
Életitall. A selymes határt mormolva kerülik
A cseregő patakok, s lelapúlt völgyeknek ered-
nek.

Mindenféle bogár távúl, távúl van ijedtség :
Ismérik, s a mint tudják, fejedelmök' az észből
Nem vett állatok is megtisztelik. Ámde kivált-
kép,

Fektében, kipírult rózsák s majorána-sereg
közt,

Éva csudálatos, és hímes földszínek ezerszer-
Szépeit egy maga természetével feljebbre segíti,
Liliómat, s fürtös violát szépséggel előzven :
Így kies arcával, s gyönyörűen hátra szegődött
Ajakkal, szemek' elzárák. És a mikor önti

A feketés ág lombjai közt a filmile fodros
Enekit a kiterült levegőn, s azt visszalöveli
A köves oldalokon játszó viszhangzat : eléri
Szenderedés , s meglopta szemek' kívánatos
álmot.

Jersz ide, szép szerelem! még fíjjat, tegzet el-
eddig

Nem viselő; még tiszta , szeléd szárnyakkal
ajánlott,

S szem-bé-nem fogatott szerelem , fordulj ide!
s hősziint

Megvívó violákkal egész halmozva tetéztet
Vedred ürítsd ki s hajíts teli kézzel ez ágyra
fejérlő

Liliomat. Magad is , boldog pár! ah , ha re-
ményt adsz

Várt maradékidnak, sokfélit tudni né kívánj.

11. Virgíl első Eklógája.

Melibő, Tityrus.

Mel. Tityre, messze terült ágú bukkfának
alatta

Erdei hangzatokon fúvod te heverve furug-
lyád:

Mí pedig édes hazánk kebelét s mezeinket el-
hagyjuk ;

Mí szaladunk , s idegenbe : te hűs árnyéknak
eredvén,

Szép Amaryll nevel feleselni tanítod az erdőt.
Tit. E nyugtot nekem, oh Melibő! kegyes is-
tenem adta.

Mert ezután, valamíg élek, már istenem ő
lesz ;

S oltárára szopós bárányt küldözget az aklom.
Ő jóvóltából járkálnak alá s fel az erdőn

Marháim , s fúvom magam is kényemre furug-
lyám.

Mel. Nem, nem irigylem ; hanem bámúlok rajta ;
mezőnkön

Látván e szörnű zivatart. Ím , Tityre, mely
nagy

Szívdobogások közt hajtom kecskéimet : ezt is
Már csak alig vezetem. Mogyoró gallyának
alatta

Két ollót, melyben vala nyájam utóbbi remé-
nye,

Ah, csak imént ellvén, elhagyott egy kőnek h ű
gyette.

Nekem ezen nagy kárt (de nem érte fel akkor
az elmém)

Már ezelőtt a mennykövek is tölgyfákra le-
csapván,

Több ízben példázgatták : a varjak az odvas
Cserfa hegyin szomorún károgták eztet. Azon-
ban

Tityre, tedd, kérlek, tudtomra, ki legyen ez
isten.

Tit. Én totor az várást, melynek neve Róma,
miénkhez

Teljes hasonlónak képzeltem lenni, hová mí
Pásztorok a fiatal bárányokat hajtani szoktuk.

Így mértem gedelyét anyjához, kölyket az agg-
hoz ;

Így szoktam vala kis dolgot, s nagyot egybe
keverni.

Lám pedig úgy megelőz e váras másokat , a
mint

Feljebb jár ostorménynél cyprusfa hegyével.
Mel. S milyen ok ösztönözött Rómát meglátni?
Tit. Szabadság,

Mely bátor későre, reám pillanta, midőn már
Államról tarkálló szórt hullatna borotvám :

Még is utóbb csakugyan megjött, s rám néze,
miolta

Megszeretett Amaryll, s Galatéam' érte fel-
adtam.

Mert az igaz : valamíg Galatéa parancsola né-
kem,

Nem lehetett szabadabb életre, vagyonna ve-
rődnöm ;

Ámbár áldozatot kosaramból veine gyakorta
A háládatlan váras, s több sajtomat enné ;

Még is üres kézzel jöttem ki belőlle koron-
ként.

Mel. Most veszem észre , mitől eredett, Gala-
téa, keserved ;

Mért hagynád érett almáid függeni fáján.
Tityrus elment volt. A fenyves, Tityre, téged
A berek, a forrás, hegy, völgy szomorogva ki-
áltott.

Tit. Mit tennék ? nem volt más mód szabadul-
nom igától,

S oly közel isteneket másutt ismérni, remé-
nyem.

Ott látám azt, a kinek én, oltárom hat, és meg-
Annyi napon esztendőnként szent füstbe bo-
rítom.

Ezt kérém ; így szólt : mint ennekelőtte legel-
tesd

Ott tehenid nyugodva : bocsásd kedvére bi-
kádát.

Mel. Boldog öreg ! meg fognak-e hát részedre
maradni

A te kicsiny mezeid, bátor bélepte csupasz kő,
S posványból kiterülő sás a többi legellőt ?

Ártalmat nem szűlnék hasas tehenidre szo-
katlan

Étkek, sem szomszéd marhák hullása mirígyet ?
Boldog öreg ! már itt ismért vizek ágai, s szent-
elt

Források közepett árnyékban élsz teszüetlen.
Itt a fűzfa sövény, a mely közel éri tanyá-
dat,

S méhektől mindég szívátja virágjai nedvét,
Dongással szemedet gyakran álomba meríti.

Ott a kősziklák alján a fákra kirándúlt
Erdőlo füled' énekivel megtölti gyakorta :

S a te rekedt örvös madarad, s a gerlice sem
fog

E közben a szilfa hegyén megszűnni nyögés-
től.

Tit. A gyors szarvas azért hamarább megy az
égre legelni,

S víz nélkül hágy minden halat tengernek az öble;

Elsőbb, bújdosván mind a kettőnek határin,
Tigrisből iszik a német; s a pártos Ararból:
Hogysem az ő képét feledékenységbé bocsás-
sam.

Mel. Mí pedig elmegyünk, s egy rész heves
Afrika keblét;

Rész Scythiát; rész Krétában meglátjuk Oaxest,
És az egész földtől elválva Britannia népét.

Kedves hazám! látandom-e még valahára ha-
tárid?

S zöld pázsintba borúlt alacson kalibámra te-
kéntvén,

Bámúlandok-e még telkemnek ritka kalászára?
E kimivelt földekre gonosz katonákat ereszt-
nek?

E gyönyörű gabonát idegen kéz fogja levágni?
Nézd, mit szült a visszavonás a régi lakosra!

Nézd, kiknek veteményeztünk! Már oltani
körtvélyt

Menj, Melibó, már most szállót nagy rendivel
ültess.

Menjete, oh hajdan boldog nyáj, árva gidóim!
Titeket én ezután zöld barlang öblibe dőlven,

Függeni nem látlak bokros köszirtnek hegyé-
ről:

Megszűnnek dalaim: nem foglal vinni gidóim
Már többé keserű fűzfák gallyára, s zanótra.

Tit. Még is azért velem itt hálhatsz ezen éjt-
szaka zöldes

Ágnyoszolyán: vagyon ért almám, van geszte-
nye, turo.

S látd már a majorok tetején terjeszkedik a
fűst,

S a nagy hegyek föliről hosszabb árnyékok
omolnak.

12. Virgíl Aeneise IX. könyvéből.

Nisus és Euryalus.

A falakon minden csapatok, bár milyen esetre
Elszánván fejek, őrt állnak; valamerre kiáltja
A szükség, kiki megjelenik, kiki végezi dol-
gát.

Hytak erős magzatja, kit a gyakorolva va-
dászó

Ída nevelt, s Aeneashoz küldött vala társul;
A nyílakra s dzsidákra serény, a véres hadakban

Nagy bajnok, Nisus, kaput őrzött, s vele jelen
volt

Euryalus, kinek a termet szépségire nézve
Aeneas követői között nem igen vala mássa.

Akkor kezdődött pihes ifjúsága kinyílni,
Ők ketten nemes, és viszonyos szeretettel he-
vültek

Egymáshoz, s együtt szoktak viadalra ki-
menn.

Akkor is a kapunál együtt állottanak örön.
Így szólt Nisus: Ezen bízott nem az istenek
öntik

Felgyúladt szívembe, vagy a mit váltig ohaj-
tunk,

Isteni sugásból véljük kívánni, barátom?
Régen van kedvem vagy fegyvert rántani, vagy
más

Főbb dolgot cselekedni: nagyon únalmas előt-
tem

A puha nyúgodalom. Nézz a rutulokra: mi-
képpen

Elbízta magokat? csak alig pislog tüzők: a
bor

S álom megnyomták: megnémült minden ha-
tárjuk.

Gondolatom, s abból eredő szándékomat hall-
jad.

A nép és főrend Aeneast várja; s ha lelne
Egy valakit, ki bizonyt hozhatna felé, sze-
retelő.

Én, ha megígérik neked, hogy kérésemet hely-
ben-

Hagyják a rendek (mert nékem elég leszen a
tett

Munkával járó dícsőség) útát eme domb
Mellet kaphatok Evander várába, remellem.

Euryal elbámul a szép hír s névnek milyen
Megkívánásán; s silyképp szólítja barátját:

E munkára tehát társul nem vészsz-e fel engem,
Nise? tehát egyedül hagyálnak téged ez útra

Ily bokros veszedelmek közt a trójai fegyver,
S a görög had zörgési között? más módra ta-
nitott

Gyermekségemben az atyám, a bajnok Opheltes.
Nem tudom, hogy veled így cselekedtem volna,
miolta

Aeneast követem, s fejemet kockára vetettem.
Van, van halált nevető szívem, mely e nevet
és hírt,

Melyre te törsz, önn életinél feljebbre becüllni.
Nisus ezekre: nem is mertem gyanakodni fe-
lölled;

Oh, de nem is lehetett; úgy hozzon vissza te-
hozzád

Engemet életben Jupiter, vagy akármí köz-
isten,

A kinek e dolgon ítélete félre nem hajló.
Ámde ha (mert látod, mi veszély történhetik)
engem

Ily körülállásokban vagy durva szerencse,
Vagy valamely isten végső romlásra szori-
tand?

Ah! kívánnálak téged fenn lenni; te méltóbb
Vagy, gyönyörű korban lévén, még élni vilá-
gon.

Éljen nékem is egy, ki, midőn leterítnek az
ellen

Dárdák, holttestem pénzen megváltsa, s utolsó
Eltakarítását végeze; s ha gátlani fogná

Ezt valamely bal eset, távüllévőnek halotti
Tiszteletet tégyen, s hantból sírhalmot emeljen.

És nyomorúlt szülőd keseríteni meg nem akar-
nán,

A ki, midőn az anyák útközé megúnták,

Csak maga mert nagy Acestestől eljöni miattad.

Ő pedig: hasztalanul hordasz ily szókat előmbé; Elvégzett szándékomból már senki nem üt ki. Nő, csakhamar menjünk, úgymond: s felkölti legottlan

A strázsákat. Ezek felváltván őket, ellátják A kaput. Ör helyit ott hagyván Nisusnak utánna Mégyen, akárhol késődjék, kinyomozni királyát.

A mély álom egész földön kiterült vala; minden

Más állat nyugtatta magát: a trójai hadnak Fő vezetői, s az ifjaknak választásra meghívott Színe, tanácskoznak, mit kellene tenniük ily nagy

Fergetegek közepett, s vizsgálni ki menne közülök

Aeneast, s mentől hamarabb hírt vinni felébe. Dárdájokra hajolva, paizst karjokra felöltve, És mély gondjokban szemeket mind földre szegezve

Állanak a tábor közepin. Jó Nisus azomban S Euryalus kéredzkednek bémenni, jelentvén, Hogy nagy munkában járnak; s ha kinyerhetik, azzal

Sok jót ígérnek. Júlus vígadva fogadja A sietést kívánokat; s megkérdezi Nisust.

Ez mindnyájok előtt: Kegyesen hallgassatok, úgymond,

Trójaiak, szavaimra, s ezen nagy próba, korunkból

Ítélesre ne vétessék: használhat-e, vagy sem? A rutulok seregét álom, s bor nyomja: kinéztünk

Egy igen alkalmas csalhelyet: nyílás vagyon, a hol

A tengerre menő kapunál elváltak az ösvény: Megritkult a tűz; csak füst húzódik az égbe.

Mí, ha szerencsénket nem gátoljátok, azonnal Felsietünk Evandernek várába, s királytok Sok zsákmányokat is nyervén, ide vissza hozandjuk.

Érte menésünkben el nem tévesztjük az utat: Jól megvizsgáltuk, sokszorta vadászni kimenvén,

A mély völgyektől nem nagy futamatnyira fekvő

Várat: az arra folyó vizet is felvettük egészen. Itt az öreg, s érett elméjű jámbor Aletes:

Honnyunk isteni, kik keziben van Trója koronként,

Még nem készültök népünk eltörlení, melynek Védelmül ily biztos erőt, ily szíveket adtok.

Igy szól, s vállokat, és kezeket megölelte, s örömköny

Csorgott arcáján. Bátorságtokra tekintve, Oh milyen méltó jutalom fizetődhetik, ifjak,

Néktek! az első s legszebb bért az hatalmas egekől

S tönn erkölcestöktől várjátok: az hátra maradt részt

A kegyes Aeneas töstént megadandja, s az ifjú Ascannál jeles érdemeket fenn lészen örökké. Sőt én, úgymond Ascanium, kinek isteni nemzöm

Visszahozásában van minden biztom: az ösöm Assaracus fő háznak nemtőire, kérlek.

S tiszta fejrőképű Vestának rejtek helyére, Nise, reményemet, és minden későbbi szerencsém

Rátok hagyom, s leteszem kezeitekbe: szerelmes atyámat

Hozzátok meg; semmi bajunk nem lészen, ha megjö.

E tettért két finom ezüst, s képekre kihornyolt

Szép serleg, melyet meggyőzvé haddal Arisba Várassát, nyert volt az atyám: két lábás, aranyból,

Két nagymértékű gira, s még egy régi pohár, mely

Dídőtől adatott, fog tölem lenni jutalmad. És, ha szerencsénk lesz az olasz trónusra; ha sorsot

Vonhatok a fényes zsákmányosztásra: tekéntéd,

Mely paripán mégyen vala Turnus; fegyvere rajta

A sok aranytól mint ragyogott: én kockavetésre

Menni nem engedem azt a lángszín-ülte bokréttát

S azt a drága paizst; e kettő, Nise, tiéd már. Még ezeken feljül hat pár, természet derék rab-

Szolgálókat, s annyi fogoly szolgálakat is állít Néked, atyám, kiket elkészít fegyverrel is, és nagy

Jóságot, melyet most a laurensi király bír. Hát neked, oh kedvelt ifjú, kihez életüdre

Néve szorosb közzel járok, mit mondjak? öllelek,

Mint társ mellettem lészesz mindenhol örökké. Nem keresek nálad nélkül soha semmi vitézi

Dicsőséget: akár békszerzés légyen, akár had. Első téssz mindent, első fogsz szállani hozzá.

A kihez Euryal: hogy tisztem lankadva viseljem,

Aránk néző nap soha nem látandja, csak el ne Vonja magát készségemtől a csapdi szerencse.

Egy dologért, melynél kedvesbet, Júle, nem adhatsz,

Esdeklem: még él az anyám, vérsége Priamnak. Őt sem trójai föld, sem Acestes vára szegényéket

Meg nem tarthatták; követett mindenhol ez útban.

Mostan tőle, kinek szándékomban tudta kívül van,

Én búcsúzatlan megyek el: bizonyítom az éjre, S a te kezre, ki nem viselem sírásit. Hanem te

Vígasztald, kérlek, s jóvallégy ügyefogyotthoz. Oh, cselekedd meg, hogy ily biztossal menjek el innen;

Bátrabban szállok minden történet elejbe.
A sírást nem tarthatták e szókra megindúlt
Dardanidák, főképp a kedves Július, előtte
Szemlélvén a szülővel tett ritka kegyesség
Képét állani; s megszáván : ígérem, imígy
szól.

Hogy nagy kezdetedért méltó jutalom fog
adatni.

Nékem anyám leszen ő, megválva Kreúza ne-
vétől:

Érdemes ilyképpen megtiszteltetni, hogy ilyen
Ifjat szült, e nagy szándékok akármí kösse.
Melyre szokott vala kedves atyám eskünni, fe-
jemre

Esküszöm, a miket ígérek neked, hogyha kö-
zinkbe,

Dolgod végezvén, épségben visszajövendesz,
Mind ezenek szülőd számára, s nemedre ma-
radnak.

Így szól, könyvezvén, s együtt lecsatolja tu-
lajdon

Válláról aranyos kardját, mely gnózi Lykón
Híres műhelyben készült, s elefánttetem ülte
A hozzá szabott hüvelyet. Nagy s furtós
oroszlány-

Bört hoz ajándékban Mnestheus Nisusnak;
Alétes

Egy maga-hordta derék sisakot nyújt neki ese-
rébe.

Útnak erednek fegyveresen a trójai rendek,
Ifjak, s éltesek, a kapuig kísérik, ezeryni
Óhajások közt : a kedves Július is érett
S messze terült elmét idejének előtte viselvén,
Atyjához sokfélit ízen; de hagyásait a szél
Elragadá s a felhőkben mind szerte repíté.

Kinn lévén, magok' a sáncon átalvetik, és az
Éjnek homályai közt menvén, közelítnek az ellen-

Táborhoz : de sokat poklokra levernek először.
Látják a bor- s álomtól lenyomatva fekünni

A vigyázókat, szanaszét a farral alá
Vont szekerek felemelt rúdját; a népet az há-
mok

És kerekek közt; bort, s fegyvert vegyelesleg
heverni.

Euryalushoz imígy szól itten Nisus : údónk
van;

Csak bátran. Itt nyílik az út : hogy ránk ne
rohanjon

Egy valamely kéz hátulról, nézz tétova, s ví-
gyázz.

E részt pusztává teszem én, s tágásra vezetlek.
Nem szól többet : hanem töstént kardjával az
hetyke

Rhamnésnek esik, ki magas s hímezve kivar-
rott

Ágyában teljes mellyéből fúta nagy álmát.
Pap volt, és jósló, s Turnusnál kellemes; ámde

Nem tudá jóslással veszedelmet elűzni magától.
Omelletle Remus dárdák közt szélytibe fekvő

Három szolgáját, fegyverviselőit, azonképp

A ló lábai közt heverésző lomha kocsisát
Meglepi, s elgörbült nyakokat kardjával el-
irtja.

Szint így jár urok is, csonkított, s vérit okádó
Teste marad : mind ágy, mind föld ázódik
alatta.

Társul küldi Lamust, Lamyrust is eloltja, s az
ifjú

Sarránust, ki jeles szépséggel bírt, s ezen éji
Sok játékok után az esztét poharakba temette,
És hortyogva fekütt. Be szerenéses lesz vala,
hogyha

Virradtig nem alutt, sőt játszott volna szünet-
len.

Mint a gyáva juhok gányolt korlátiba bétört
Éhes oroszlány (mert az üres gyomor edzi ha-
ragját)

Öl, pusztít, fal, emészt mindent, a mit csak
elérhet;

A megijedt, és elnemtűlt barmokra halált szór:
Nem kevesebb vérontásnak ment végire köztök

Euryalus : neki gyuladván, szörnyűleg aprítja
Útjában az elejbe került köz népet : eloltja

A nem vigyázó Fádust, s a rája jövendőt
Nem látó Herbest, s Abarist, és a felocsódott,

S mindeneket néző Rhoetust; de ki félté miatt
egy

Üst mellett megvonta magát : kinek, a mikor
ottan

Lábra feláll, mellyén kardját ált ötli, s halállal
Rántja belőle ki. Nyílt sebiből vastagra kibugy-
gyan

A gőzölgő vér, kityolyong a vérral elegy bor.
Ez, kezdett cseleit forrón folytatta tovább is:

S már Messápus társaihoz mégyen vala, látván,
Hogy végső tüzők haldoklik, s pályávéva le-
gelnek

A lovak. Akkor Nisus imígy szólítja barátját,
Észrevevén, hogy az öldöklés heve messze ra-
gadta:

Szünjünk meg; közelít a nap; s bennünket el-
árul.

Rajtok elég bosszút álltunk; kicsináltuk az
útat.

Ott hagynak sok serlegeket, sok ezüsttel,
aranytal

Ékült fegyvereket, sok mindenféle viragos
Kárpitokat. Khamnéstől egy drága cafrangot.

S tündöklő bogláros övet (mely Coedicus által
Volt régen egy tiburí fő Remulusnak adatva;

Ez meghalálózván, onokája kezére hagyódott;
Végre, kigyuladván az had, a rutulokra ke-
rűle)

Elragad Euryalus, s vállára haszontalan aggat.
Majd a Messápus tarajokkal cifra sisakját

(Mert éppen alkalmas volt) feltézi fejére.
Indúlnak, s bátorságos környékre sietnek.

E közben míg a tábor kinyomúlna helyéből,
Háromszáz paizsos lovagok Volszensnek alatta

Laurensből valamely izenettel előre jövének
Turnushoz; s im a sáncig már csaknem elérvén,

Megsejtik távul az igen sietőket, hogy útjok
Balra veszik; s a fél fényvel járt éji homály
közt

A sisak elvádolta, s a hold sugára fölötte
Villámolván, Euryalust, és törbe keríté.

Nincs, kikiált Volszens, ok nélkül e jel.
Hová, mi

Végre? megálljatok, és kik vagytok? merre
szaladtok

Fegyveresen? Ők hallgatnak, s törekednek,
hogy erdőt

Érjenek, és magok elrejtsek. A fűge lovasság
(Mert az helyet már tudta) keresztútakra ki-
rándul

És a bémenetelt környösleg előttök elállja.
Tüskéktől sűrűn felvert tölgyfákkal homályos
Erdő volt; titkos járás vala, s ritka nyom ab-
ban.

Euryalust a gallyaktól hányt durva setétség
Késleli, s a zsákmány, s a félelem, hogy ki ne
térjen

Útjából. Minden jót vélvén. Nisus ellillant:
Ment lett a lovasok kezitől; s a tót is elhagyta,
Mely azután albáni nevet vett Alba nevérol,
És az holott istállóit tartotta Latínus.

A mint végre megállt, s csak hiába kereste szem-
mével

Elmaradott társát: oh, téged hol gyalogalak,
úgymond,

Kedvelt Euryalom! vagy merre siessek után-
nad?

Megfordul, s ismég béront a vaklos harasztnak
Száz meg ezer szövevényekkel font keblibe, s
abban

Tett nyomait vizsgálja, s alá- s felbódorog.
És im

A dobogó lovakat, s üzőknek kürtjeit hallja.
Egy kis üdő csak alig telik el, s hall emberi
szót is:

S látja, hogy Euryalust, kit az helység, s éjt-
szaka megcsalt,

A sűrűn rohanó sokaság elnyomta s ragadja.
Mit cselekedjen? az ifjúnak mármilyen erővel,
Fegyverrel, merjen szabadítására kikelni?

A rutulok közepére magát bétörje? sebek
közt

Társáért egy szép, egy tisztos halálra siessen?
Dárdáját megcsóválván, a holdhoz imígyen

Nyújtja szavát: Kegyes istenné, Látóna leánya,
Csillagok éke, virult erdők szeretője, segíts
meg.

Oh szent asszony, ha Hyrtak atyám oltárodát
értem

Megtisztelte; ha mint lehetett, igyekeztem
utánna

Én is ajándékot vadaimból hordani néked,
Vagy felakasztottam szentelt háznak odrom-
ján:

E kelevézt, hogy ezen csapatot szétverjem,
igazgazd.

Monda: s reá költvén erejét, kizuhintja kezé-
ből.

A szaladó vas az éji homályt hasogatja; belécsap
A fordulni talált Sulmon hátába; kicsönköl
A nyele; s tört fástól együtt belrészt elállja.
Ő leforog; vérét mellyéből hanyja, hidegszik.
Hosszan nyúlt csuklásai közt két oldala reszket.
Szerte tekintenek. Ő tüzesebb, hogy kedvire
szolgál

A esel, heven más láncát is csavarít ki reájok.
A mikor ámúlnak, zúdul a másod halál is.

Vakszemit áltveri Tágusnak, s forrólag elüli
Agyvelejét. Dúl fül Volszens: sem dárda-
jítót,

Sem, kire támadjon, nem lát, s kinn öntse ki
mégét.

Mind a kettőért, úgymond, véredek azomban
Nekem adózni te fogsz: s kardját villogva ki-
rántván,

Euryalusra megyen. Megijedvén erre, s eszt is
Elvesztvén, kikiált Nisus (lappangni setétben
Már nem tud, s nagy fájdalomát nem győzi vi-
selni)

Engemet! engemet! íme jelen vagyok, a ki fe-
jére

Gyűljön kardotok, oh rutulok! minden esel
enyim volt;

Ez semmit nem tett; de nem is mert tenni; ki
sem telt

Tőle, hogy árthasson néktek; bizonyítom az
éggel.

Vétke csupán csak az, hogy váltig kedvelte
barátját.

Így szólott; de haszontalanul: a minden erő-
ből

Rája nyomott kard oldalait felbontja, s fejlő
Mellyén áthalhasít. A földre leroggyan azonnal
Euryalus, s gyönyörű testét elfutja kibuzgó

Vére, lecsügg nyaka, s kellemetes vállára le-
fekszik.

Mint a gyenge virág, mikoron kivetődik ekétől,
Lankad halottában; vagy mák lebecsátja nya-
káról

Elnehezült fejit a zápor terhének alatta.
Bévág Nisus az ellenség közepére, s elhagyván
A többit, csak az egy Volszensre törekszik;

az egyre
Van szeme, gondja. Körüllepek; erre, meg
arra szorítják:

Visszaszorítja, s vitéz kardjával mennykövez,
a míg

A szörnyen zajogó rutulus szájába nem ötli,
S ellenségének lelkét le nem ejti pokolra.

Akkor vett sebeit nem bírván, rét veti kedves
Társának testére magát, és édes halált hal.

Boldog pár! ha kegyes szemmel néz engem
Apolló,

S Múzsám végbe vihet valamit: neveteknek
örökké

Híre leszen, valamíg fennáll Capitólium; a míg
Annak erős bércén Aeneas háza virágzik,

S egy lesz Róma nagy atyjának birodalma vi-
lággal.

RÉVAI MIKLÓS.

1749—1807.

RÉVAI MIKLÓS 1749. febr. 24-dikén született ¹⁾ Szentmiklóson Torontál vármegyében, de szüleiivel nem sokára Csanádra jutván, ott kezdte tanulását ²⁾. A gymnasiumi osztályokat Szegeden a kegyesrendieknel végezte ³⁾, s ott írta, már 1768ban, tizenkilencedik évében az elpusztult Csanádra azon szép elegiáját, mely deák költeményei sorát oly díszesen nyitja meg ⁴⁾. A kegyesrendbe, akaratja ellen ⁵⁾, 1769-ben lépett, melyben túlérzékeny és heves jelleme miatt reá annyi szenvedés várt ⁶⁾. Az ujonci évek után az alsó osztályokban tanított, először ugyan 1772. Tatán, honnan nehéz szívvel megváltván ⁷⁾ Veszprémbe tétetett által. Itt is több szép elegiája készült ⁸⁾, s ekkor ismerkedvén meg Molnár János „Jeles Épületeivel,” ez által buzdítva ⁹⁾ tette első próbáit a magyar elegiában, különösen Catull, Tibull és Propere utánzásával ¹⁰⁾: mely dolgozatai az általa még akkor nem ismert Rájnis és Baróti kísérleteit könnyűséggel, édességgel és szép hangzással messze felülhaladta. 1773-tól 76-ig Nagy-Károlyban találjuk ¹¹⁾, hol a bölcsészeti, s ezentúl Nyitrán ¹²⁾, hol a theologiai tudományokat és keleti nyelveket tanulta ¹³⁾; s áldorrrá szenteltetvén, gróf Károlyi Antal pártfogásával 1777-ben Bécsbe ment az építés tudományában bővebb tapasztalást tenni ¹⁴⁾. Innen Nagy-Károlyba tért 1778-ban, hol első munkácskája: *A magyar nyelv helyesírása és kimondása felől kettős Tanuság*, Károly, 1778. jelent meg, és 2. *A Magyar Alagynaknak első könyvek*, Károly, 1778., mely legott reá vonja a közfigyelmet. Azalatt elnyervén 1778. a nagyváradi nemzeti iskoláknál a rajzitanítói hivatalt ¹⁵⁾, a helytartó tanács meghagyásából egy tankönyvet írt, u. m. 3. *A városi építésnek eleit*, Buda, 1780. és egyet fordított: 4. *A mezei gazdaság folytatásáról*, Buda, 1780., miket legott követtett: 5. „*A mennykövek mivoltáról s eltávolztatásáról való bölcselkedés*, melyet deák nyelven írt, és most feles másolásokkal és toldalékokkal megjobbított Makó Pál, magyarázta pedig Révai Miklós.” Pozsony és Kassa, 1781. Ez időből való az „Elegyes Versei” mellett kiadott „*Színnyérvaraljai Szürete*,” mely két szüreti munkácskáját, Bion halottas énekét Moskos felett és Sonnenfelsnek egy pásztori játékát foglalja magában; úgy szinte *Scipio Alma* Ciceróból, melyet Miller Jakob tőle eltulajdonítván, Révai elmenetele után Váradról saját neve alatt adott ki, u. ott 1780*) : a miért Révai a munka neki ajánlásával nemes boszút állott. Horváth Mihály igazgató eszközéséből az újonnan felállított nagyváradi kir. akademiához a bölcsészet rendkívüli tanárává mozdíttatván elő, mint ilyen mondotta el dec. 22. 1780. azon dicsbeszédet Mária Terézia felett, mely a hazai deák szónoklatnak egyik legkitünőbb műve ¹⁶⁾. Bár Révai Nagy-Váradon az egyházi és világi rendeknél köz tiszteletben álla ¹⁷⁾, még is lemondott 1781-ben tanszékéről ¹⁸⁾, s Bécsbe tette át lakását, mint látszik azon végre, hogy ott az udv. könyvtár tudományos kincseit használhassa, s irodalmi pályáját sikeresben folytathassa ¹⁹⁾. Ekkorkészült *A versszerzés két különböző módjáról, a hangmérséklésről és a páros véghangzásról iratot vetélkedése*, mely azonban kéziratban maradt (Irod Berkem első köt.). A remélt pártolás szűkebb lehetett, hogysem ott húzamosan időzhessen; s így Paintner Mihály utóbbi rátóti prépost közbenjárására gróf Viczai házánál Lóson Sopron vármegyében, majd Héderváratt, nevelőséget fogadott el, s az utóbbi helyen a híres, de akkor zavart könyv- és éremtár rendezésével is foglalkodott. Azonban a gróftól várt örökös tartást meg nem nyerhetvén, visszakészült Bécsbe, „hogy hazafiúi feltételét kivihesse” ²⁰⁾. Már Lóson kezdé a régi halotti beszéd vizsgálatát és Faludi munkái gyűjtését, mik végett Pozsonyban is megfordult, hol amaszt s egyéb régi-

ségeit a káptalani könyvtárnak másolta; Héderváratt pedig Rájnis látogatása által látta magát megtisztelve ²¹⁾. 1782-ben csakugyan Bécsben találjuk ²²⁾ 1783 közepéig, szűk viszonyok közt; innen Grécbe ment által, hol eleinte jobban kedvezett szerencséje; de utóbb eladósodván, könyveit s egyebét zálogban kellvén hagynia, Pozsonyba vonult ²³⁾, hol kizárólag az irodalomnak kívánt élni. Átvette a Ráth Mátyás által alapított első magyar hírlapot : 6. a *Magyar Hírmondót*, ez úton vélvén leghathatósban izgathatni az irodalom egy felállítandó *magyar tudós társaság* mellett ²⁴⁾; de azt a kiadó Paczkó lelketlensége és egyéb sokféle iktelenségek miatt olyak részéről, kik a hírlapírást papi állásával összeférhetlennek tarták, csak 1785. elejéig folytatta, a magyar tudós társaság iránt a császárnak személyesen is benyújtván egy folyamodást és tervet ²⁵⁾, de mely nem csak következés nélkül maradt, hanem a fénkölt nagyszívű férfúra, még némely jobbak részéről is, gáncsot vont, kik az ügyet a politikai téren járattal szerzetesnek bátor tüzetől inkább féltették, de magok — nem tettek semmit ²⁶⁾. Elállván a Hírmondótól, Gyórré vonta magát, Rájnishoz, s itt a Hírmondóban hirdetett *Költevényes Gyűjtemény* bő előrajzát adta ki, mely havonkénti kötetekben egyelőre Faludi költői munkáit, Beniczky, Balassa, Rimai s a XIV. századbéli énekes (Emlekezzenk) énekeiket, saját verseit, s egy második folyamban Gyöngyösi és Zrínyi munkáit előfizetés mellett volt hozandó ²⁷⁾. Az előfizetés dolga új volt hazánkban, s a szegénységgel küzdő hazafi irigyei és személyes ellenségei gondoskodtak róla, hogy a legszentebb ügy gyanúval fogadtassék. Egy második hirdetés lön szükségessé, melyet két győri tanárral íratott alá mintegy kezesül, s a gyűjtemény népszerűbbé tétele végett néhány élő író munkái is ígértettek, jövendőre pedig regények, színművek, vitézi, pásztori, tan- és lyrai költevényekből egy egész „Költevényes Könyvtár“-ra nyitvatott kilátás ²⁸⁾. Míg e vállalat sorsát remény és félelem közt várja Révai, ínséggel és üldözésekkel küzködve, a csüggedés óráiban hol nevelőnek, hol mérnöknek ajánlkozik, siker nélkül; majd rajziskolát indítványoz, melyben az oktatóságot elvállalni kész. — Azalatt az előfizetők száma csakugyan eléri az ötszázat ²⁹⁾, s a már most boldog Révai kiadja „*Faludi Ferenc Költevényes Maradványait*, egybe szedte, s előbeszéd-ekkel, jegyzésekkel és szükséges oktatásokkal megbővítve közre bocsátotta, a M. Költ. Gyűjt. öregbedésére R. M.“ két kötetben, Győr, 1786., mikhez Batteux értekezését ragasztotta a pásztor-költésről. Az a nagyobb és diszes alak, melyben a gyűjtemény ekép megindítatott, felette költségesnek mutatkozván, s a pozsonyi nyomtatók kisebb alakra kedvezőbb feltételekkel édesgetvén őt, 1787ben Pozsonyba ment fel, hol Faludi prózai munkái közül a Nemes Embert, Asszonyt, Úrfit, a Szent Embert, Böles Embert újra, a Téli Éjtszakákat pedig kéziratból először adván ki, a Költ. Gyűjt-t is hasonló kisebb 8rb. tökélté el folytatni, és csakugyan elkövetkezett egy harmadik, s a közönségnek az előfizetés ellen nyilvánított ellenszenvé miatt csak aláírást kívánó, hirdetés után ³⁾ Faludi Költevényes Maradványainak egy kötetbeni kisebb kiadása, melyet ingyen küldött meg régi előfizetőinek; s nyomban b. Orczy Lőrinc Költevényes Holmia és 7. saját „*Elegyes Versei* és néhány apróbb kötetlen írásai. Függetlenül hozzájuk adatnak másoknak is némely hozzá íratott darabjaik, végre néhány régiségek is,“ mely kiadással kora első költői közé lépett; 1789-ben pedig a „Két nagyságos elme Költevényes Szüleményei“ (Orczy és Barsay). Ámbár pedig b. Harukker Jozéfa gróf Károlyi Antalné, gr. Károlyi József, s a pozsonyi növendék papság különösen is segítették e kiadások körül, de a nagy közönség részvétele csakhamar ismét alább hagyván, a munkás férfi bele fáradt a sok bajjal járt vállalatba, s azt megszüntetvén, helyette egy rég tervezett folyóirat kiadását forgatta, melynek címe lett volna : *Amalthea, a jó íz és magyarság gyarapodására*, de az nem

kedvező viszonyai miatt dugába dőlt ³¹). Időközben, miután a győri rajziskola végre felállt s Révai oda meghívatott, ismét ide tette át lakását, s ekkor iskolai használatra e két könyvecskét szerzette: 8. *Abc-könyvecske a nemzeti iskolák hasznokra*, Pozs., 1788. és 9. *Az ékesírásnak a nemzeti iskolákra alkalmazott elei*, Buda, 1788. Új pártfogót lelt ő az ez évben lett új győri püspök Fengler Józsefben, egy austriai piaristában, ki mivel s a tudományokat becsülő férfiú lévén, Révait kitünő elméjénél fogva mindjárt megszerette, s titkon segítette, betegségekben orrossal, étellel láttatta el, asztalához vona, s minden ügyeiben ajánlásaival gyámolította ³²). Bekövetkezett végre a nemzeti visszahatás. Révai *A haza tért magyar koronának örömnépe* című költeményében (Buda, h. és é.n. és Kazinczy Orpheusa I. 218.) sikoltott fel, s általa maga iránt is a legnagyobb részvételt gerjeszté. Megnyílt 1790-ben a budai országgyűlés is: Révai ismét felfogta a magyar tudós társaság ügyét, és Bessenyei Györgynek „Egy m. társaság iránt való Jámbor Szándékát“ buzdító előszóval a „Hadi Történetek“ írói (Görög és Kerekes) segédelmével kibocsátván, Bécs, 1790., azt az orsz. rendek közt gerjesztés végett osztogattatta, s miután a hazafi lelkű gróf Eszterházy József által a leendő nádort az ügynek megnyerte volna ³³), püspöke segédelmével ³⁴) maga is Budára ment, s ott személyes eljárással az országgyűlés s a helytartó tanács tagjainál egyengetvén a magyar társaság utját, magányos szegény szerzetes létére annyira vitte, hogy a helytartóság vele tárgyalásba bocsátkoznék ³⁵), s nov. 10. az ügyet az országgyűlésnek küldené által ³⁶). Révai azalatt saját, 1784-ben II. Józsefnek benyújtott, tervét kibővítve, s miután egyéb tudósok és barátjai közt forogtatta s véleményeiket meghallgatta, újra dolgozva kiadta, és pedig a hivatalos tárgyalhatás végett deákul: 10. *Planum erigendae Eruditae Soc. Hung. alterum elaboratius* cím alatt, Bécs, 1790. s azt nov. 18. az új nádornak és többi főuraknak benyújtotta, utóbb pedig még az ajánlott tagok sorát következtette: *Candidati erigendae Eruditae Soc. Hung. et ratio facti in ea promovenda progressus*, Győr, 1791. A rendek a tárgyat a rendszeres küldöttségekhez utasították, hol az, a közbenjött francia háborúk következtén, valamennyi bizottmányi tárgyakkal sok időre elhaladt ³⁷). Ezt követték barátjai sürgetésére és segédelmekkel deák versei és említett dicsbeszédének kiadása: 11. *Ioannis Nicolai Révai Latina*, Győr, 1792., melyek öt legjelesb classicistánk közé iktatják. Győri évei szintűgy betegeskedés, nélkülözések és busás kellemetlenségek közt folytak le. Nyíltabb tért reménylett, ha a szerzetesi ruhát leteszi: 1794-ben kinyerte ezt a pápától, s Fengler által a győri megyébe vétetett fel ³⁸). Homály borítja Révai viszonyait a szerzethez, azon okokat, miért ő már 1777. óta annak keblén kívül élt, s most a secularisítót oly erőlködésekkel kereste. Egyébiránt Győrött már mélyebb nyomozásoknak indult volt a nyelv körül. 1792-ben a magyar nyelv tanmódjáról írt egy vázlatot, mely nem tudom kijött-e ³⁹), s 1795-ben a bécsi Hírmondó mart. 20-dikai száma toldalékában már a *harmadik íghajtogatásról* értekezett. Azalatt a várossal, mely iskolája legsürgetőbb szükségére sem akart költeni, úgy hogy Révai áldozatokkal volt kénytelen azt fentartani, gyakran surlódásokba keveredvén, minden módon más alkalmazást keresett, de ellenségei mindenütt akadályt vetvén, vég elkeseredésében az általa vett és készített könyveket és rajzokat ott hagyván, bucsút vett azon általa teremtett és vezérelt iskolától, melynek dolgozatai a bécsi rajzintézettől is jelesb dicséretet nyertek ⁴⁰); és felment Bécsbe 1796-ban, hol sok küzködések után az esztergami gymnasiumban, a költői osztály tanárává tétetett ⁴¹). Itteni tanárkodása alatt adta ki hosszas matematikai vizsgálódásai gyümölcsét: 12. *Angulorum rectaeque lineae trisectio, et consecaria circuli quadratio*. Utramque methodo planissima detexit I. N. R. Bécs, 1797., s folytatta nyelvvizsgálatait, különösen a

bécsi bibliáét (Révai-cod.), melyet Bécsben Denis kedvezéséből nagy gonddal egészen leírt ⁴²). Három évi maradás után azon gymnasium zavart állapotja miatt Kulcsár Istvánnal együtt, ki a szónoklati osztályban tanított, 1799-ben lemondván, Komáromba tétetett által, hol azonban az ég s a víz károsan hatván egészségére, nyugalmaztatását kérte, melyet végre 300 ftban meg is nyert ⁴³). Ez évben egészsége tekintetéből a nyarat Füreden és Rátóton, nemes pártfogójánál Painter prépostnál töltötte, innen Sopronba telepedett s kosztosokat tartott, mely módon tengett, míg nyúgdíja folyóvá tétetett. E helyeken költek több igen szép versei, melyeket e cím alatt 13. *Carmina quaedam I. N. Révai*. Sopronban 1801. adott ki; itt kezdte az *Iliászt* is fordítani, de simítva csak az első ének lön; itt fejezte be az *Antiquitások I.* kötetét ⁴⁴). Itt látogatta meg őt Somogyi püspök és referendár, s bámulta Révai nyelvési készülteit s vizsgalódásai megelőpó eredményeit, melyeket a fölfedezései nagyszerűségétől áthatott férfú lelkesedett önérzettel közlött vele. De őt folyvást Bécs, a maga tudományos kincseivel, vontá, s felmenvén oda, kis nyugdíjából s némi leckedijből munka közt elégedetten töltött egy évet, mely alatt a magyar nyelv és irodalomnak Vályi halálával megürült egyetemi tanszékére *meghivatván*, bár annyi hányódás után most már a dolgozhatás nyugalmánál egyebet nem kívánt, ment, s 1802. aug. 16. azon székbe, mely nem neki adott fényt, de annak ő, ünnepélyesen beiktattott ⁴⁵). Az irigység el volt fáradva, s gyült innen is onnan is, kérve s nem kérve a segedelem dolgozásai közzétételére ⁴⁶). Az az ötödfél év, melyet Révai gyötrő nyavalyák, tanodai és írói munkásságban s az ellene Verseggy által támasztott nyelvészi harc közt élt le, életének legdicsebbjei, leggyümölcsösebbjei voltak. Nagyobb kisebb munkái ez időszakból, a következők: 14. *Antiquitates Litteraturae Hungaricae*. Vol. I. quod complectitur duas allocutiones funebres, genuinae veteri pronunciationi restitutas, et commentario grammatico illustratas. Pest, 1803. 15. *Elaboratior Grammatica Hungarica*, ad genuinam patrii sermonis indolem fideliter exacta, affiniumque linguarum adminiculis locupletius illustrata, tribus voluminibus comprehensa. Vol. I. II. Pest, 1806. 16. Tanbeszédei és tételei egy kötetben, u. m. *Propositiones* ex lingua hungarica primo semestri explanata, quas tentamini subiectas academici . . . illustrarunt anno 1804. mense martio. *Prolusio* prima habita in auspiciis collegii hungarici die VIII. mensis nov. 1802. de praeiudicio communi et noxio natis hungaris studium linguae patriae non esse necessarium; *Prologus* II. die IX. mensis novemb. 1803. de lingua hungarica ob singularem, qua excellit, praestantiam ipsi etiam natis hungaris percolenda; *Prologus* III. die X. mensis novembris 1804. de necessitate perdicensendae linguae patriae natis etiam hungaris gravi, et provido patrum consilio lege imposita. Pest, 1806. Ezeket megelőzte Schedius német folyóiratában: *Untersuchungen über die ungrische Sprache* (Zeitschrift von und für Ungern. Pesth, 1803. IIIter Bd. 371 s. köv. ll.), melyben az „Emlékezzenk“ 34. versszakát boncolgatja (magyarúl töltem a Minerva 1828-ki folyam februári füzetében). Időközben tört ki azon tollhare, mely az ideges és különben is folyvást szenvedő férfú egészségére nem kis mértékben károsan hatott. Verseggy 1805-ben először ugyan németül írt magyar nyelv-tanában, s utána „Tiszta Magyarságában“ megtámadván Révait, ez nagy nyelvmunkája második kötetéhez a következő jeles dolgozatát csatolta: *Vindiciae iustissimae de secunda verborum forma indeterminata*; tanítványai közül pedig Horvát István Boldogréti Vig László név alatt egy indulatot, de tanulságos vitairattal védelmezte: Versegi Ferencnek megfogyatkozott Okoskodása a Tiszta Magyarságban, Pest, 1806. Ezt megelőzték: Versegi Ferencnek tisztasággal kérkedő Tisztátalan Magyarsága, melyet tisztán megmutat Révai Miklósnak hív tanítványa s igaz jó barátja Világosvári Miklósi János, Pest, 1805., mely

közönségesen magának Révainak tulajdonítatik; és Versegi Ferencnek megcsatlakozott illetlen Mocskolódásai a Tiszta Magyarországban, melyeket valósága szerént nyilván megmutat . . . R. Mnak buzgó hív tanítványa s igaz tisztelője Fényfalvi Kardos Adorján, Pest, 1806., mely álnév alatt Ferenczy János, a Közönséges Geographia szerzője mondatik lappangani : annyi azonban bizonyos, hogy sajtó alá azt maga Révai írta le ⁴⁷⁾. E kétes eredetű iratok, indulatos és eltapodó modorokkal épen annyit ártottak Révainak, a mennyit rendszere meg alapítására szigorú logikájok, a tudományos készület bősége- s alaposságával használtak. Még is, midőn Révai ezek megjelenése után a régiségek, nyelvtan, összehasonlító szótára, Magyar Deákságára (így nevezte ő a „literaturát“), s a nagy nyelvtan compendiumára a segedelmet egy külön iratában újra sürgette ⁴⁸⁾, s azt a hatóságoknak is megküldte, Pestnek rendei fényes bizonyosságát adták a nemzeti nyelv ügye iránti lelkesességöknek ⁴⁹⁾. Révai újra feleledt, s folytatta a még csak részben kész munkákat, de aláasott egészsége nem engedte azokat befejeznie. 1807. ápril 1-jén a nemzet legnagyobb nyelvésze, ki nem csak a magyar, hanem az egyetemes nyelvtudományban lángelmű felfogása és ritka tudományos mélységével korát megelőzte, nem volt többé. Kéziratait legkedveltebb tanítványa Horvát István váltotta magához, s ennek könyvtárával együtt azok már most a nemz. muzeum birtokává lettek ⁵⁰⁾. Révai a mély, színtoly hevesen szerető, mint könnyen gyanakvó és sérülő kedélyek közé tartozott, ki valaminth nagysága, úgy szenvedései forrását is ön kebelében viselte. Mint költő érzékeny, meleg s korához képest finom ízlésű volt : mind két tekintetben iskolájabeli társait felülmúlta. Nyomatlanul maradt versei közt vannak anakreioni dalok, mik közül egy pár az Antiquitates s a Grammatica első kötetében áll ; az iliászi töredék az Erdélyi Múzeum II. kötetében látott világot. *Magyar Deáki* (irodalmi) *Történetét*, mely a régi és középkort tárgyalja, Horvát István a Tud. Gyűjt. 1833-ki II. kötetében 49—91. ll. adta ki.

1) Révai legrégibb életrajzában, melyet én kísértem meg (*Pannonia*, 1822. 641. s köv. ll.), születése Kazinczy után 1752-re van téve. Utóbb, *Handbuch d. ungr. Poesie* 1. köt. Révai saját jegyzése után igazítottam azt meg ; mint szinte a születése helyét illető adatot is.

2) Csak úgy értelmezhetjük józanon e helyét : „Csanadinum, natale mihi solum“ : *Latina*, 16. l., ha felteszszük hogy az gyermekkori lakja, nevelkedésének helye, „másod hazája“ volt.

3) *Latina*, 24. l.

4) *L. Latina*, 16. l.

5) *L. Guzmics* igen jeles dolgozatát : Révai Miklós pályája, saját leveleiből, töredékül. *Tud. Gy.* 1830. II. a 6. és 20. lapokon.

6) V. ö. az id. h. a 20. l., és az Orosz Zsigmond rendfőnökéhez írt epistolát (*Alagyák* III. k. 6.) alabb 2. sz. alatt.

7) *L.* igen szép elegiáját : *Latina*, *Eleg. Lib. I.* 3.

8) *L. Latina*. I. 5. 6.

9) *L. Elegyes Versei* I. k. 11. II. k. 1. és 8. alagya.

10) *L. Alagyái* I. könyvében.

11) Itt is több deák és magyar elegiái költek.

12) *L. Latina* 54. l.

13) *U. ott* 58. lapon a jegyzésben.

14) *L. az Elegyes Versek* 30. l.

15) *L. Latina* a 70. l. — „Quae ego toto illo triennio, quod exegi apud vos“ írja a váradiaikhoz, ott a 148. lapon, tehát 1778-tól 1781-ig.

*) Nem 1782, mint *Jankovich* hibásan jegyzi fel : Bevezetés a classicus szerzők esmeretébe, Szentgyörgyi Gellérd Sallustja I. köt. 70. lapján, hol ez épületes adatkát közli. V. ö. Révai ajánló levélét Millerhez az *El. Versek* 215. lapján.

16) *L. azt Latina* 145—194. ll.

17) *L. u. ott* a 148. lapot.

18) *U. u.* a 80. l.

19) Ezt vallja maga : *Candidati Soc. Hung.* 84. l.

20) *L. Guzmicsot* az id. h. 7. l.

21) *U. azt* a 8, 9. l.

22) Némely verseinek kelete szerint. 23) *Guzmics* 9—11. l.

24) *L. Candidati Erud. Soc. Hung.* a 84. l.

25) *U. ott.*

26) *U. ott*, és *Guzmics* az id. h. 12—14. l.

27) *L. A Magyar Költeményes Gyűjtemény közre-bocsáttatásának újonabb hírré-adatása*, Győr, 1785. 8r. (32 l.).

²⁸⁾ L. A Magyar Költeményes Gyűjtemény kinyomtatására való újonabb segedelem-kérés. Győr, 1786. 8r. 12 l.

²⁹⁾ L. *Guzmicsot* az id. 15. l. ³⁰⁾ L. A Költ. Gyűjt. állapotja. Pozs. 1787. 8 l.

³¹⁾ Törödékei a nemz. muzeumban levő kéziratai közt láthatók. V. ö. Candidati Erud. Soc. Hung. a 85. lapon és *Guzmicsot* az id. h. 16. l.

³²⁾ L. Latina 123, 124. ll. Jellemző azon adoma, s minden, a mit Guzmics a püspökről és ennek viszonyáról Révaihoz beszél a 22. 24. 27. stb ll. A püspök, egy talpig derek ember, nagyra becsülte a tudós mívelt férfit, de ismerte gyengéit is.

³³⁾ L. Révai levelét, Győr, jun. 22. 1790. Péczeléhez a *Péczeli és Köre* kiadatlan munkában.

³⁴⁾ Latina, 126. l.

³⁵⁾ L. Révai saját levelét Buda, aug. 30. 1790. *Péczeli és Köre*.

³⁶⁾ L. *Döbrentéit* a M. Tud. Társ. Évkönyvei I. köt. a 30. lapon.

³⁷⁾ L. Latina 124, 125. ll. a jegyzésben. ³⁸⁾ L. *Guzmicsot* az id. h. 18. l.

³⁹⁾ L. kéziratai közt a nemz. muzeumban ily címmel: „Brevis Institutioinum linguae ungaricae Adumbratio. Budae, typis Univ. 1792.”

⁴⁰⁾ L. *Guzmicsot* az id. h. 18—24. l., hol Révainak győri szenvedéseit meghatóan írja le.

⁴¹⁾ U. ott a 26. lapon.

⁴²⁾ L. Schediushoz írt levelét Eszterg. nov. 23. 1797. *Irodalmi Berkem* I. köt.

⁴³⁾ L. *Guzmicsot* az id. h. 28, 29. l. és Schediushoz írt levelét Sopron, mart. 21. 1801. *Irod.*

Berkem I. köt.

⁴⁴⁾ L. imént idézett levelét Schediushoz. ⁴⁵⁾ L. *Guzmicsot* az id. h. 31—33. ll.

⁴⁶⁾ L. a hálára méltó férfiak neveit *Guzmicsnál* 33—35. ll. *Két Nunciama* 1803- és 1804-ben jelent meg deákul.

⁴⁷⁾ Kézirata a nemz. muzeumban.

⁴⁸⁾ „*Alázatos segedelemkérés az igaz eredeti magyarságot híven megfejtő tudós készleteknek mennél előbb való kinyomtatásokra, újlag való tudósítással*“. Pest, 1806, 8r. 16 l.

⁴⁹⁾ L. a *Hazai Tudósítások* 1806-ki XX. száma Toldalékát.

⁵⁰⁾ Az *Antiquitates* II. és III. kötetét nem láthattam. Az *Elab. Grammatica* III. d. kötetéből tisztázva csak 311 lap van. A *Compend. El. Gr.* az utolsó kéz híján megvan. A „*Vocabula Hungarica cognata orientaliibus*“ 1014 cikkszből áll, tisztázatlan. A *Magyar Deákság* (irodalom) első kötetéből csak töredékek vannak (belőle hihetőleg csak azon rész volt készen, melyet Horvát a Tud. Gy.-ben kiadott); a második kötetből (A magyar szép toll, főképen Adélung után) csak a második rész: A szép tollnak különös nevei, 189 lapon kész; a harmadik (chrestomathiai) kötethez csak anyagok. Ezekon kívül *Res hungaricae*, régi magyar történeti dolgozat; *Excerpta ex protocollo Batoriano* (XVI. századbéli levelek); *Excerpta ex Rákócianis autographis*; a *Magyar Amalthea* töredékei; „*Homer Illiása*, magyarra fordította a görög versmérték szerent R. M. Első nyáláb, mely az I. II. III. könyvet foglalja magában. Sopron, Süss Antal bet. 1801.”: azonban csak az I. könyvből 572 vers; elegyes *versek*; *nyolc predikáció*, melyeket Győrött 1786-ban tartott; *Pietatis Exercitia in usum schol. iuventutis Strigon.* 1798. stb. — Legteljes bibliographiája Révainak látható *Fejérlé* in *Hist. Acad. Scient. Pázmánianae* a 155—158. ll.

1. Tibull. I. IO. (1773.)

Rettenetes vas fegyvernek ki találta fel első

Bús kóletét? vad volt szíve, vagy éppen acél!
Akkor az emberölést, a kezdeti harcokat akkor,

És tágasb ajtót a temetőbe nyitott.
Ámde nem ő vétett: mert mi vesztünkre fogadtuk,

A mit az oltalmúl a vadak ellen adott.
Kárhozatos rosz arany! az aranyak vetke ez
inkább:

E minden rosznak kútfeje s teljes ere.

A míg búkfa pohár mértékletes asztalon állott.

A bosszús harcnak senki se nyegte baját.

Még nem rémültek nagy kőszálakra felépült

Várákon, a sáncnak senki se tudta nevét.

Oh! az időt inkább élném! nem gyötrene fé-
lénk

Szívdobogás, hallván trombita durva szavát.

Most már harcba megyek! s valahol már
gyenge nyakamnak

Kardját ellenség vad katonája feni.

Házi nagy istencim! nevelőim gyermeki korban,

Ím sietek most is gondviseltek alá.

Hogy fából vagytok, kérlek, ne píruljatok érte:

Mert ugyan így tisztelt hajdan is édes ösöm.

Míg kunnyócskákban tiszteltek hársfa kis is-
tent,

Nem látott az idő tétova anyyi gonoszt.

Áldozatul adatott szőlőre kegyelmeze, vagy ha

Sárgult búzakalász szent koszorúcska fején.

És, ha ki megnyert volt valamit, maga vitte

kalácsát:

Szűz tenyerén kisedet gyermeke mézet adott.

Istencim! kegyes áldozatot készítek az ólból:

Oldalamat Mársnak csak ne csapodja reze.

Myrthussal megtelt kosarakkal, tiszta ruhában,

Ezt követem, s fejemet zöld koszorúcska fedi,

Ezzel kedveteket keresem, más karddal, acéllal
Légyen rettenetes, s harc mezejébe való.
Menjen, az ellenség seregének döntve vezérést,
S vérrel nedvesedett fegyvere dülje fejét.
Mondja vitészségit pohárim közt, s írja le borral
A viadal helyeit kis kerek asztalomnál.
Jaj! ki dühödött dolog ez, harccal közelíteni ha-
lálát:

A nélkül is idebb lépdogel, el se kerül.
Nincs oda lent se kenyér, szállót sem láthatol,
ott il

Cerberus, ott Cháron rusnya ladikja farán.
Ott beesett halavány képpel, haja bontva, ho-
mályban

A tavakat széljel járja halotti sereg.
Méltóbb dícséretre, kinek szép gyermeke csen-
des

Vénségét a kis tűzhelyen állja körül.
Őrzi juhát maga, bárányát jól bízza fiára:
S megfáradt férjén hív felesége segít.

Így legyek én, így öszuljek, s a régi napokról
Szólhassak sokakat szép unokáim előtt.

A szent béke kies mezeinket lakja azonban,
Nyissa ki bő kebelét, s kincseit öntse reánk.
E kegyes istenség fogatott legelőször is ökröt

Horgas járom alá, s vet vala földbe magot.
Ültete szállót is, lével megtömte gerezdit,
Hogy töltsük csipős musttal az őszi pohárt.

Békekor a kapa, és ekevas, s tündöklik az ásó:
A Mársnak rozsdás fegyvere porba merül.
Jöjj, oh béke! szelíd fejedet befédje kalászdod:
Töltessék kebeles tiszta ruhába gyümölcs.

2. Orosz Zsigmond a kegyes oskolák
szerzetes rendjek előljárójának
halálakor 1782.

Szinte, mikor fejemet más szörnyű károk is
érik,

Akkor vesztelek el téged is, édes atyám!
Már nem is érzem egyéb bajamat, nagy fájda-
lom érlel;

Bár legyen érzésem, jaj! csak ez egynek
elég.

Elnyomatom: mi öreg cseppekkel elázik az ar-
cám:

A sűrű zokogás közbe szakasztja szavam.
Folyjatok, oh keserű könyvek! s ti szóljatok
arról:

Hogy mi atyát vesztek: oh igen édes atyám!
Folyjatok! ámde lehet már bús panaszkokra
fakadnom:

Engedd meg dülő fájdalom ezt az egyet.
Édes atyám! jaj! nem vagy már? már sírba le-
ástak?

Hogy porrá rothadj, föld hideg öble emészt?
Édes atyám! oda vagy? ki szeret már gyer-
mekeképen?

Bús árván hagyatom több veszedelmek alá.
Édes megmentóm! hogy dúlva hegyembe sza-
kadtak

Majd minden részről a gonosz üldözetek.

Szerzetes életnek rejtek fala! mennyi gonosz-
nak

Szentséggel színlett bonta lakása lehetsz!
Képmutató falak! irtódom még, arcparulás
Nélkül a jámbor emlegetést se tehet.

Egy dolog úgy faggat s keserít, hogy szóllok
ez egyről:

Ott a szent szeretet tisztai pusztá nevek!
Fő dolog, a szeretet nincs ott, csak színre ha-
zudják:

Gyűlölség vagyok ott, s üldözetekre buzog.
Ott vesze nyers ifjúságom tüze, minthogy el-
ölteket:

Én vallom, szomorú áldozat a ki valék.
A farkas-megmarta juhót rémíti kis árnyék,

S még őrző ebe is gyakran ijeszti szegényt.
Hogy leütött romlásommal sok mennyikövem,
arra

Bús idegenséggel telt gyanakodva fejem.
Attól is féltem, ki talám több jómat akarta:

Mert oly köntös alatt megmara állok ebem.
Nem csoda, sok rossz közt a jótéltvétai ember:

S a napot is sűrű pára homályba veti.
Szent árnyék! szakad a szívem, nagy vétke,
hogy akkor

Tőled is irtózott, gyámolom, édes atyám!
Gyámolom, édes atyám voltál pedig, a te sze-
relmed

Sok jeleket nyilván ad vala, hogy te szeretsz.
Későn láthattam, mint oly fogoly, a ki setétes
Tömlőcből kijövén húnnya világra szemét.
Jól jut eszembe, miket tétél, hogy lássalak
egyszer:

Látalak, és szívem téged azóta imád.
Visszaadad éltem, támasztván engemet újra:

Mert már megholtam, s földbe temetve valék.
Oh keserű gyásznak szomorú pompája! Bará-
tim!

A szeretet forró könyveket öntö reám.
Sírtatok, és mi dicső sírverset is írtatok im-
már:

Hogy magyarul érzett szívetek, adta jelét.
Révai! oly idején rothadsz: gonosz üldözötölt
meg:

Érzi hazánk kárát benned is, a ki sirat.
Hittétek csakugyan, s már bennem láttatok
annyt:

Hogy valamely hasznot nyér valahára ha-
zánk.

Hitte Orosz Zsigmond is: azért ébreszte fel újra:
S új ösztönt e szép pályafutásra adott.

És mi kegyes lágyan, de azonban lágyan is
úgy szóllt:

Hogy csoda nagytehető, s volt szava szívre-
ható.

Tudta hogy ártalmas, s csak ront a gögös erő-
szak:

És inkább épít a kegyes engedelem.
Más hebehurgya kevély, tapodója alatta-va-
lónak,

Büszke dagályával mely sokat egybe kever.
A kiderült elmét elfojtja, szorosba rekeszti:

Úgy hogy alatt mászik rabja, s eloltja tüzét.
Ily gonoszért eleped gyakran a szép elme homályban,

Kit rágyógó fényben nézne csodálva hazánk.
Hát élek még én? fogok is még élni? de téged
Éltem adója! halál birtoka messze ragad.
Nem lehetett örömed éltedben látni, vitézül
Küszködvén, mi dicső szép koszorúra török?
Oh! ha mi érzés vonz még hozzád, testi te-
hertől

Megvált nagy lélek! s emberi műnek örülsz:
Látni fogod csakugyan már onnét a magas ég-
ből,

Ád most is forró ösztönöd újra erőt.
Látni fogod számosb alagyaimat, a mire kér-
tél:

Általam is szoknék e köztötre hazánk.
Lásd azt is köztök, keserű siralomnak erédvén,
Hogy szomorú gyászban tiszteletedre jövök.
Nyájadnak szavaidra tanult jobb része halálot
Bús hírére rémült háborodásba merült.
Tengeren oly megijedt a nép, oly tétova habzó,
Kit kormány nélkül víz dagadásra ragad.

Nagy szélvész támad: néztük mi hatalmas erő-
vel
Megszakadott ott egy nagy sereg, és leme-
rült.

És te, szegény árnyék! te magadban félre ha-
sonlott

Gyáva hajó! mégis messze habozni akarsz?
Néhány megbódult fejek annyira visznek, a-
mannak

Ásítozva helyét, és mi veszélyre sietsz!
Jobb, hogy előbb építsz magadon, ahogy tag-
jaid értik

Egymást, és fejeket csak kicsinyekbe török.
És te kivált, jobb rész! magadat megalázva,
tanácsát

Holta után is akard, mert erejébe hihetsz.
Ezzel tiszteld meg szent hamvait olyan atyád-
nak,

A ki helyébe te mást már soha fel se találsz.
Benne velős megvizsgálás, sok előre kilátás,
Volt bátor végzés, s ingadozatlan erő.
S így a mértékletl mívelés nem fúzte keresztül
Dolgait, és csendes végbévitelnek örült.

3. A kikeletről.

A tarsalcai savanyúvíznél 1783.

Víg tavasz, a kerek esztendő szebb része de-
rül fel,

S új pompájával tér mezeinkre kiszáll.
Újúl a nagy föld, mindent a lágy meleg éleszt,
S könnyű szellőnek lengedezése nevel.

A rothadt gyökerek gyönyörűn ifjadvá ki-
hajtnak,

Zold füvel a nyirkos rét mosolyodva frisül.
Gyenge virágokkal kezdnek kiesülni határink,
És a bimbózó ág leveleknek ered.

A fris csergeteg is szabadabb forrásra felen-
ged,

Szép kövecses feneket tiszta folyása mutat.
A hasadó hajnal pirosabban fejt ki keblét,
S vídfűtőbb nedvvel gyöngyei hullnak alá.
A mi csak él, most minden örül, öreg és pi-
ciny állat,

Új elevenséggel minden örömbé merül.
A nyers ifjúság a zöld pázsitra kikapván,
Víg, eleven, játszó, fris keze, lába futós.
Még az öreg nép is, megaludt bár vére, felújúl:
Víg fiait nézvén víg-mosolyodva mulat.
Gondos akolba szorúlt júhnyáj, s jászóra le-
zárott

Csorda, szabad kényén most legelőre kijár.
Feeskesereg kis agyag fészkrét rakogatja cse-
vege,

S házfedelét golyák már kerepelve ülik.
Mindenféle madár, öröm új éneknek erédvén,
Hol szép zöldellő ágra, hol ésgbe repes:
Csak nekem itt egyedül, oh! csak nekem árva
szegénynek,

A bús aggodalom szívem epszítve öli.
Hervadozik képem kikelet természete ellen:
Elfogyok, újulást nem veszen életerőm.
Hol vagy-e már? érez testem bomlása, keservem
Eltörölje, halál! s elviszel úgy-e tehát?
Nyílnak már örök életnek szép ajtai, látom:
S ott benn jobb kikelet jobb örömünkre derül.

4. A lélek halhatatlansága.

Lelkem! nem éred már soha végedet:
Mert úgy lehellett téged az alkotó
Isten, mikor gyarló agyagból
Testemet oly nemesen teremté.

Porrá emésztő földbe leszállanak
A kérdésének felrakatott csoda
Munkái, márvány oszlopokkal
Támogatott magas úri házak.

Sót öszvedülvén még maga a kerek
Föld s ég elolvad csillagilag, mikor
Majd a megaggott nagy világnak
Megszakadott kötözetje bomlik.

E közt te lésszes ment egyedül. Tehát,
Oh halhatatlan szép vagyonom! miben
Fog telni majd akkor te kedved?
Hol keresed lenyugosztalásod?

A szent vagyonság, kútfjeje, alkotó
Szerzője, s kedvén osztogató ura
Kívánatos minden dolognak,
Akkor is istened. El ne vétsed.

5. Rózsavirágon megilletődött sze- retők.

„Kerti ékesség, kieszen virágozó
Rózsa, mely szép vagy féselő korodban:
Úgy hasad reggel ragyogó tüzével
A piros hajnal.

Jaj! de elmúlik neked is mosolygó
Színed, és fonyadt levelid lehullván
Gyenge bimbódról, elaszik kis ágod
Durva tövissé.

Míg tehát kedvet legelő örömmel
Villog épséged, leszakasztlak inkább,
Hogy nagy hévségtől nehezen lehellő
Mellemen hervadj.

Így zokogsz, én mézajakú Ilonkám!
S a piros rózsát kebeledbe tűzén,
Nézed egy végben lesütött szemekkel,
S könyveid hullnak.

Csintalan! kedved nagyon azt mutatni,
Hogy megint többel szaporítsd csodámat:
Akkor is szép vagy, mikor ázik arcád
Búba merülve.

Úgy-e, felleltem? mosolyogsz szavamra?
Oh! megint vídám napomat tekintem
Tiszta arcádnak kiderült egében,
Édes enyelgöm!

Mit nevensz még is? nem hiszed valóban,
Hogy tanúságot veszek énekedből?
Érzem: úgy múlik fiatal korunknak
Díszre nekünk is.

6. Luca szépsége.

Csodát üzött a természet,
Mikor téged alkotott,
Minden szépség ott tenyészett.
Mindent reád aggatott.

A gyöngyvirág homlokodat
Szép fehérén bébinti:
Kinyílt rózsza szép arcádat
Szép lángszínnel éleszti.

Fris nedvökben gyorsan úsznak
Húnyorgó kék szemeid:
Ott is csaknem meggyulladnak,
Szikráztatják tüzeid.

Ajakodon elevenség
Pirúl, s csókra ingerel:
Szavaidban az édesség
Hangzik, szívet érdekel.

Síma márvány kerek állad
Gödöröskével kérkedik:
Hószín nyakad, hószín vállad
Gyöngy nélkül is tündöklök.

Gyenge mellyed kék erekkel
Oszlik csoda ágokra:
Két emlőid épségekkel
Emelkednek dombokra.)

Mint szűz viasz olyan kezed,
Szépek gyenge újaid,
Karcusú tested, ép termeted,
Szépek piciny lábaid.

Luca! szívem egy bálványá,
Mikor látlak, bámulok:
Oh! szebb nemnek ragyogványa,
Megvesztettél, rab vagyok.

7. A szökevény Cupídó.

Kis Cupídót kell keresnem,
Ha ki látta, mondja meg:
Még nagy bajba lehet esnem,
Hogyha soká tévelyeg.

Ma jó reggel kis ágyából
Még borzason kiszökött.
Sok a jele, hogy azokból
Megismérni sok között.

Piciny falat, édesen sír,
Csintalan és enyelgő:
Szárnyas, ives, nyilakkal bír,
Ide s tova tekergő.

Ki az atyja, még sem tudom,
Ég, föld, tenger tagadja:
Mind gyűlölik, a mint hallom,
Senki fel nem fogadja.

Oh! keressük, mert itt, vagy ott
Most is nyilat ereget:
Egy gondatlant törbe fogott.
S rajta sebet ejtet.

Ihol vagyok a rejtekben,
Látom, honnan célozgat:
A szökevény te szemedben
Lappang, Luca! ne tagadd.

8. Szeretővel való össze- jövés.

Hogy búsong egyedül
Fülemüle társa nélkül,
Mikor fogságából,
Kiszabadul kalitkából,
S ágról ágra repdez.

De mihelyt kárára
Akad e közt kis párjára:
Csoda remültében
Oda repül örültében,
S ott már hogy gerjedez!

Társ társal játszodva,
Örömétől gyulladozva,
Egymást csipdesgeti,
S szárnyával veregeti,
S már vígan zengedez.

Luca! távúl tőled
Oly kesergő a te híved :
A nagy természetben
Nem találhat gyötrelmében
Gerjesztőt kedvének.

De mikor már veled
Együtt lehet vidúlt híved :
Ott elragadtatik,
Édes érzés! hogy változik
Keserve szívének.

Csodál, és csókolgat,
Forrón ölel és szorongat:
Nem bír nagy tüzével,
És ártatlan gyümölcseivel
Nyájás örömének.

9. Szerető kívánság.

Luca! én csillagom!
Milyen kívánságom
Mikor éjjel
Égbe nézel
Csillagokat látni,
S lángjokat csodálni.

Akkor bár ég volnék!
S reád lenézhetnék
Annyi szemmel,
Mennyi tüzzel
Fényes ragyogva ég
A szép csillagos ég.

10. A meghűlt szeretet.

Hamis Luca! megjátszodtál :
Köszönettel tartozom.
Szerelemedtől feloldottál
Nyugódet nem hordozom :
Szabadságom
Már nem álom,
Istenemnek áldozom.

Ha hallom is már nevedet,
Nem változik színem.
Ha látlak is már tégedet,
Nem vér jobban szívem :
Meghűlt bennem
Első tüzem,
Már lecsendesedtem.

Alhatom már, s mikor alszom,
Veled nem álmodok.
Ha ébredek, első gondom
Más, mire virradok :
Nem te vagy az,
Való igaz,
Akkor mást gondolok.

Tőled messze távozhatom,
S nem kívánlak látni.

Megint veled találkozom,
S azért háborodni
Sem öröme,
Sem bús kedvre
Nem kezdek, változni.

Úgy beszélék szépségedről
Hogy semmit sem érzek.
Szólok álnok roszt hitedről,
S bosszútól nem égek.
Benned szépet,
Vagy rút vétket
Egyaránt tekintek.

Gógös szemmel, vagy hűnyorgón
Reám bátran nézhetsz :
Haragosan, vagy mosolygón
Velem elbeszélhetsz :
Mind az, mind ez
Ezen szívhez
Nem ér, kárt nem tehetsz.

Víg vagyok, vagy bús keserű,
Már nem te vagy oka.
Nálad nélkül már gyönyörű
A rét s patakocska :
Zöld a pázsit,
Gyengén frisít
Erdő s hegy virága.

Látod, milyen igaz vagyok :
Szépnek látlak most is :
De előttem vagynak mások
Náladnál szebbek is.
Most találtam,
Hogy csodáltam
Benned a hibát is.

Hogy megtörtem rabláncomat,
Vallom szégyenemmel :
Hasadt szívem, s haláloamat
Vártam e sebemmel.
De fő jóért,
Szabadságért
Mit nem tűrünk el ?

Lépvesszőre ragadt madár
Úgy sérti lábait :
Hogy ment légyen, kicsiny a kár,
Szaggatja szárnyait :
S fájdalommal,
Vérfolyammal
Ott hagyja tollait,

En változó esélcsap szívét
Hagytam el ; nem nagy kár,
Te állandó jámbor hívet
Vesztettél : aggódj már.
En hamisbat,
Te igazbat
Nem találsz, keresz bár.

11. Sapphóból.

1.

Boldog az, szem közt veled összeülvén
A ki csak téged mosolyogni szemlél,
S bájoló nyájas szavadat megájúlt-
Csendesen hallja.

En mihelyt látlak, szavamat felejtve
Nyelvem elnémúl, ereimbe égő
Tűz szökik széljel, szemeim merülnek
Kétes homályba.

Borzadoz testem, s a hideg veríték
Út ki, jár szívem dobogó veréssel,
Változom színben, nehezen lehellek,
Életem elfogy.

2.

Fő királyasszonyt ha az isten adna
A virágoknak, fejedelmi fényben
Asszonyúl nyilván nekik a mosolygó
Rózsa adatnék.

Mert az a földnek kieszen kiszínlő
Fénye, tündöklő szeme a mezőnek
Pillogó zómánc, tele tűzzel égő
Réti ragyogvány.

Mint lehel kedvet, mosolyog szerelmet,
Mint lebeg gyengén leveles kis ágon,
Terjedő bimbón pirosúl feselve
Illatot oszlát.

12. Anakreonból.

1.

Úgy múlik életünk
Mint a sebes kerék
Forog futó szekérben;
S ha egyszer csontjaink
Egymástól oszlanak,
Nyugszunk piciny porunkban.

Mit ér a sírkövet
Szagokkal önteni?
A hitvány föld eliszsza:
Míg élek, engemet
Frisíts inkább velek:
Rózsát köss homlokomra.

2.

Rózsa legjelesebb virágja
Az illatos mezőnek:
Rózsa kedvese a tavasznak:
Rózsák az isteneknek
Az ő gyönyörködésök.

Rózsákkal köti gyenge fodrát,
Ha táncol a Kegyekkel
Vénus gyermeke, a Cupidó:
Mi is tehát, barátim,
Rózsát kössünk fejünkre.

13. Achill és Agamemnon vitájok.

Homor Iliászából.

Hányta kilenc napokig nyilait¹⁾. Tizedikre
Achilles
A hadnak minden seregét gyűlésbe hivatta.
Hó kebelű Júnó asszony juttatta eszébe:
Mert gondolt vele, a görögök hogy szüntelen
estek.
A mikor összejövén immár mind egybe sereg-
lett
A had népe: sebes járású gondos Achilles
Köztök nagysággal felkelvén, szállani kezdett:

Látom már Agamemnon! igen majd vissza-
bolyongunk
A vizeken, Tróját elhagyván, még ha ugyan-
csak
Életben maradunk: mert itt a döglelet és harc
Egyszersmind dűlván, seregünket fogytig
emésztí.
Mindazonáltal azért kérlek, légy érte, tanácsot
Kérdezzünk: szóljon dolgunkra akármí jö-
vendő-
Mondó, pap, s álomfjéjtő; mert Jupiter isten
Küldi az álmokat is. Mire nézve neheztel
Apollo
Annyira? vagy fogadásinkat nem tettük-e?
vagy hogy
Száz ökor áldozatot kívánt? Ha megenged-e,
halljuk,
S bárány, s kecske kövér szent illatjára hajúl-
ván,
A rosz dögleletet ha talám elakarja-e üzni.

Ezt mondotta, s leült. Felkelt Testor fia
Kalchás.
Híre jövendőlök számokban nagy vala mindég:
Mint ki jelenlétét s multat tuda, láta jövendőt;
S e tudományáért, melylyel kedvelte Apollo,
Ő vala Trójájig hadi nép szállotta hajókon
A vezető. Most így szóllalt meg lelkes erővel:

Mondjam el, azt akarod, nagy Achilles, Ju-
piter isten
Kedvese! hogy mit vétettünk, s mért tölti ha-
ragját
Rajtunk messzelövé felség, a fodros Apollo?
Nyilván megmondom; de megígérd, s énnekem
elsőbb
Arra megesküdjél: hogy rajtam szóval, erővel,
Hozzám hajlandó szívből, bizonyára segítesz.
Mert méltó gyanakodnom: ama nagy férfit,
a ki

1) Apollo a görögökre.

Mindeneken feljül hatalommal uralkodik Argos Népén, s a ki előtt, magokat megalázza, hajlúnak

A görögök, meg fog bizonyost haragudni szavamra.

S hogyha nagyobb felség alacsony jámborra felindúl.

Bátor mérgéből azon a napon ő kihúszkik.

Mégis alattában gyülölség bántja, s kiönti, A mit szívében forralt. Most ennekokáért

Adj bátorságot, ha ugyan megmentesz-e engem.

Erre felelt mindjárt, így szólván, bátor Achilles:

Mondd el mind bízvást, valamit tudsz. Hallja Apollo,

Kit nyilván kedvel nagy Jupiter, a kit imádván, S ő titkát fejtván, Kalchás! görögökre jövendölsz:

Míg élek, s e föld hátán míg lát szemem, itten, Görbè hajóinkon fekszik valamennyi görögösg.

Rajtad erőszakkal bosszúját senki se tölti; Ámbátor ha magát Agamemnon mondod is,

Mindeneken felül sereginkben hányja hatalmát.

Ezzel már neki bátorodék a mennyei lelkü Ritka jövendölő, és így folytatta beszédjét:

Sem mulatott fogadásinkért, se nevére nem égett

Száz ökör áldozatért nem vádol minket Apollo. Papja gyalázatján búsult, A gamemnon kin fene csúfot

Dölfösen elkövetett, hogy vissza nem adta leányát,

És el nem fogadá ő váltságának az árát.

Messzelövő isten csak ez okból küldé keservet: És még küldeni fog többet, súlyos keze meg sem

Szünteti dögleletes nyavalyánkat; az édes atyának

Míg váltság nélkül Agamemnon vissza nem adja

Elragadott szép barna szemű kedvelte leányát, Száz ökör áldozatot míg Chrysa határiba nem hajt.

Erre megenyhödvén, csakugyan meghajlik Apollo.

Ezt mondotta, s leült. De ezekre az argosi nagy hős,

Tág uralást fogadó Agamemnon, felkele teljes Hábórodásában: iszonyún elfogta homálylyal

A harag ő szívet, szikrázott a szeme, mint az Égő tűz: s ottan Kalchást, mert ellene szállott, Elsőbb is komoran nézvén, dorgálta keményen:

Rettentöst felelő! vigaságost még soha töled Én nem hallhattam: ha jövendőt csak gonosz ügyről

Hirdethetsz nekem, annak örülsz, s víg benne te lelked:

Még soha jó szót nem mondottál, s végbe se vittél.

Úgy hiheted most is göröginket, mintha Apollo, Messzelövő isten, csak azért eregetne reájok Annyi csapást: Chryseisnek váltsága nagy árát Mert el nem fogadám; mivel önmaga nagygyal

is inkább

Kedvesb, s ő laktát akarom fedelemnek alatta. Szinte Klytemnesztrát, nejemül szép gyenge korában

Kit szüzen vettem, most mégis alábbra becsülöm:

Mert ezt is megelőzi. Csodát nevel ékesen épült

Termete testének, s gyönyörű arcája, eszének Szép tüze mindenben, s különös munkája kezének.

Már pedig ám így is, mert jobbnak tartja tanácstok,

Visszaadom, s inkább akarom megtartanom épen

A népet, hogysem elvesznie. Nektek azonban Gondotok arra legyen mindjártás, hogy ne maradjak

Én egyedül jutalom nélkül. Nem díszesen esnek

E dolog, oh görögök! tköztetek. A mi jutalmam

Volt eddig, kiki látja bizony, hogy enyészik előlem.

A kinek ezt felelé gyorslábú gondos Achilles: Atrides, te dicsőséges fejedelme hadunknak!

Annyira bánt a fősvénység! Várhatsz e jutalmat,

Mentést a bátor görögöktől? Nincs közös érték,

Tudjuk, most sohol is köztünk elrejtve felesleg.

Városokat dúlván valamit tusakodva ragadtunk,

A már osztva vagyom, s nem képes visszafacsarnod

A néptől számódra való új préda rakásul. Hadd oda, mint isten kívánja, szerette leányát:

Ezt neked a görögök majd megtérítik idővel Nyilván hármasan is: ha megengedi Jupiter isten

Kineses Trója erős várát feldúlva ragadnunk.

Mindjárt megszállalt Agamemnon ezekre felelvén:

Hasztalanul ne ravaszkodjál, te hatalmas Achilles,

Isteni nagy fajzat! meg nem csalsz, s ezt velem épen

Még el nem hiteted. Mit akarsz? neked a te jutalmad

Meglegyen; én pedig a nélkül keseregve, maradjak

Csak pusztán? s ez okért sürgetve parancsolod, adjam

Vissza leány rabomat? Legyen úgy: önkényeken érte

A bátor szívu görögök ha jutalmat adandnak

Melyben hogy kedvem teljék, egyet érjen
amazzal.
Hogyha talám ebben magokat vonogatni ta-
lálnák,
Vagy tiedet viszem el, hatalommal rajtatok
ütvén,
Vagy pedig Ájácét, vagy Ulysses nyerté ju-
talmát.
Háborodott szívvel leszen érte, kit ilyen erő-
vel
Látogatok. De ezen máskor vetekedhetem in-
kább.
Most mennél hamarább, evező jó néppel, eresz-
szük
Illendő gyászban a mély tengerre hajónkat:
Szállítsunk bele áldozatúl száz délcegi ökröt,
S a szép arculatú Chryseíst. Egy pedig a fő
Rendből menjen előljáróul, vagy deli Ájác,
Vagy nemes Ídomenéus, akár pedig a nagy
Ulysses,
Vagy magad is, haugyan tetszik, te kegyet-
len Achilles!
S áldozatot tévén engeszteljed meg Apollót,
Messzelövő istenséget, dög-verte hadunknak.

Erre pedig komoran nézvén megszóllal
Achilles:
Szemtelen, álnokságba merült rosz férfi! ki
hallgat
Már szavaidra görög nép közt, hogy lesre ki-
álljon,
Vagy fegyvert rántván verekedjék véres erő-
vel?
Én ide nem jöttem, hogy Trója vitézeit öljem:
Ellenem ök soha nem vétettek. Mert soha el
nem
Hajtották sem göbolyómet, sem völgybe lejáró
Ménesemet: soha nem dülták gabonámat az
áldott
Phthiai termékeny földön: mivel annyi setétes
Nagy hegyek, és zúgó mély tenger, tőlök el-
osztott.
Csak téged követünk nagy haddal, hogy te
örülnél;
És Menelaus öcséd bosszúját trójai népen
Töltjük kedvetekért: kutya képu szemtelen
ember!
Még se becsülsz ezekért, mindent csak sem-
mibe hajtasz.
S még azzal fenyegetsz: szívem kedvelte ju-
talmát
Elragadod tőlem, melyet fáradvá szereztem,
S a görögök nekem adtak. Igen jól láthatom
immár,
Hogy ha görög seregink a híres trójai várost
Többől feldöntik; soha nem fog adatni egyen-
lőn
Ennekem a jutalom. Noha mindég a hadi baj-
nak
Én viselem nehezebb súlyát; osztásra sietvén
A jelesebb zsákmányt te veszed: nekem, a mi
csekélyebb,

Untig elég; s azzal seregem szállotta hajómba
Lankadtan, viadalmim után, nyugalomra beté-
rek.

Jobbnak tartom azért, tőled megválva szerel-
mes
Phthia hazámba vitéz seregimmal visszaeve-
nem:
Mert alacsony lelked kincscsel soha meg nem
elégszik.

Nép fejedelme kevély Agamemnon megfe-
lel erre:
Fuss haza, mint akarod, mert itt maradásodat
értem

Nem kérem: lesznek mások velem, engemet
a kik

Tisztelek; s főgondviselőm, a Jupiter isten,
El nem hágy. A többi közül, valamennyi kirá-
lyok

Énnekem engednek, te leginkább ellenem in-
dúlsz:

Visszavonást kedvelsz, háborgást, és csata-
üzést.

Elbirtad magadat nagy erődben, s nem veszed
észre

Isten ajándékát. Menj, jártasd vissza hajóid
És néped seregét: uraságod büszke hatalmát
Myrmidonok féljék. Se veled nem gondolok
immár,

Sam haragoddal; azért kereken bosszúdra ki-
mondom:

Mint hogy Chryseíst nagy Apolló elveszi tőlem,
Csakhamar ötet ugyan már elkíséri hajómon
Választott népem: s azután felbontom erővel
Sátorodat, s magam elragadom te jutalmadat,
a szép

Briséist: hogy jól értsd meg te is ennekutána,
Engem náladnál felsőbbnek mennyivel esmérj;
Már is rettegjen, szomorú példádra dagálylyal
Hozzám mérni magát, s mérészül szembe ne
szálljon.

Igy szóllott. Égő bús fájdalom ölte Achil-
lest,

S kétséggel habzó szívét két félre ragadták
A gyors gondolatok: ha kirántsa-e oldala mellől
Villámló kardját, környüle valokat elúzvén
Általdője kevély Agamemnon; vagy pedig
inkább

Megfojtván fülö mérgét elnyomja haragját.

A mikoron búsult esze ezt forgatja, s ki-
vonja
Hirtelenül kardját hüvelyéből: a magas égből
Megjelenik Pallas, kegyesen kit előre lekül-
dött

Hó kebelü Junó, mind a kettőre szerelmét
És gondját egyaránt osztván. S a mérges
Achilles

Háta megé állott, s ötet szép sárga hajánál
Fogta, kit annyi vitéz közepettén csak maga
látott.

Megrémült, s bámúltában, hogy hátra tekin-
tett,

Rettentő semeit látván, esmérte Minervát,
S azt megszállítván, sebesen folytatta beszéd-
jét:

Oh! ide mért jöttél? paizsos nagy Jupiter isten
Szent magzatja! talám, hogy lássad minden
igazság-
És törvénybontó Agamemnon? a ki dagályos
Tetteivel, mondom, még vesztét fogja találni.

Így szólott ezután a kék szemű égi Minerva:
Mennyből jöttem alá enyhítnem, hogyha sza-
vannak

Engedsz, bús haragod mérgét: e végre bocsá-
tott

Hó kebelű Júnó, mind kettőtökre szerelmét
És gondját egyaránt osztván. Most ennek-
okáért

Szünjél oly dühösen vetekedned, kardra se
buzdulj:

Hányj inkább keserű szavaiddal akármí szidal-
mat,

Mondásomnak igaz voltát bizonyára megéred:
Hármas ajándékkal megtér e káros idővel.
Mérsékelj magadat, s kesgyes intésünkre figyel-
mezz.

Ily feleletnek eredt gyors lábú szorgos
Achilles:

Mennyei istenség! meg kell szavatokra hajúl-
nunk:

És noha forr szívem mérgében, mégis azonban
Jobb nekem így tennem. Ha ki enged az isteni
szónak,

Am meg fogja bizony hallgatni az isten is ötet.
Ezt mondotta s erőszaknak nyúlt jobbja ezüsttel
Terhelt markolaton megakadt, s hüvelyébe
ereszté

Zördült nagy kardját, s így engede mennyei
szónak.

Erre hamar felemelkedvén az egekbe Minerva,
Jupiter istennek fényes házába belépett
Mennyei társaihoz; de Achillest újra felindult
Mérges háborodás keserű szidalomra fakasztá.

Borral megtölt kád! ebi szemmel, szarvasi
szívvel

Bíró kis lélek! mert nem mersz harcra kikelni
Fegyverben álló néppel, sem lesre kijárni
A bátrabb görögökkel: ezek mind annyi ha-
lállal

Téged szörnyen ölü kínok. Jobb annakokáért
A nagy táborban, ha ki nem mer bántani szó-
val,

Büszkén elvenced sok bajjal nyerte jutalmát.
Népedet oh gonoszúl megevé fene! gyáva fe-
jeknek

A ki parancsolgatsz; másként bizonyára utolsó
Volna ezen csúfság. De te halljad, előre ki-
mondom,

Esküszöm is szentül, bizony e pálcára, ezentül
Mely soha már levelet, s bokor ágat hajtani
nem fog;

Zöldellő levelét, s héját vas fejsze lenyeste;

Most szépen kifaragva, görög fejedelmi vezé-
rek,

Kiknek adott törvényvédésre hatalmat az is-
ten,

Kézben hordozzák; ugyan újolag esküszöm
erre:

Érkezik olyan idő, sűrű zokogással ohajtva
Fogják a görögök buzgón kívánni Achillest:
S akkor, bár keseregj, rajtok semmit se segít-
hetsz:

Hektornak gyilkos keze által hullani fognak
A sok holttestek; te pedig bús szívedet akkor
Rágod mérgedben, mivel egykoron a legerős-
bik

Bajnokot a görögök közt megcsúfolta dagá-
lyod.

Így szólott, és pálcáját a földre ledobta,
Rakva arany boglárokkal mely ékesen égett,
S ott ült háborodott szomorúságába merülve.

Ellenben dült fült Agamemnon. Felkeleköztök
Kedves ítélő fejedelme, ki szónak erdvén,
Folyt ajakán méznél édesben tiszta beszédje.

Már két életidőt haladott; mellette kimúltak,
Kikkel együtt született, s nevelődött égi Py-
losban;

Harmadikát mikor élte, király volt nemzete
földjén.

Öket azért intvén bölcsen kezdette beszédjét:

Oh örök isteneink! mi keserves bánatok érik
Most hazaföldünket! Priamus vigad erre való-
ban,

Tapsolnak Priamus magzatjai, s Trója vitézi
Mind szívből igen örvendnek, szakadástokat
értvén:

Hogy rút versengés osztott meg tíkteketépen,
A kik, okossággal, volnátok erővel is elsők
A görögök nagy hadjokban. Engedjétek in-
kább,

Mint hogy nálamnál fiatalbak vagytok idővel.
Mert nyájaskodtam már hajdan sokkal erősebb
És bőlesebb fejedelmekkel; s ezek engem
azonban

Még se vetettek meg soha is, ha beszédnek
eredtem.

Még soha nem láttam, s nem könnyen látha-
tok, olyan

Férfiakat, mint Pirithous volt régi napokban,
S mint a nép fejedelme Dryás, mint Caeneus, és
mint

Exadius, mint volt Polyphémus az isteni mag-
zat,

S Theseus, Aegéus fia, mennyeiekkal egyenlő
Termetben. Soha még nem voltak erősek
ezeknél

A föld térségén. Az erősek harcra kikelvén
Váltak erősekkel, havasokban délcegen élő
Centaurus fene fájzattal, kit végre kiölték
Éktelelenül. Távul Apiából, s régi Pylosból

Engem is elhíttak, s társul oda mentem azok-
kal.

A harcban tettem magamért, s a mostani föld-
nek
Emberiből szemben velek állani senki se merne.
És, ha javasoltam valamit, szavaimra hajúltak
Még is; nektek azért szintűgy engednetek
illik:
Hasznos az engedelem, kívántjavatokra tekin-
tek.
Tégedet ámbátor feljebb emel a te hatalmad,
Oh Agamemnon! azért ennek kedvelte leányát
El ne vigyed, s hadd meg, mint a nép adta ju-
talmát.
Ellen-erőt te se vess, keserűn vetekedve ki-
rálylyal:
Mert pálcát viselő oly felség mással egyenlő
Tiszteletet nem nyert, kinek önmaga Jupiter
isten
Adta dicsőségét. Ha erősb vagy is, isten anyá-
tól
Származván; de hatalma nagyobb csak még is
amannak,
S hallja parancsolatit több nemzet, s többjeles
ország.
Fojtsd haragod mérgét te előbb, Agamemnon!
Achillest
Kérem majd azután esedezve, feleddje el ő is
Bosszúját: mert e harcnak veszedelmei ellen
Itt vagyon a görögöknek erős bástyájok ez
egyben.
Meggzóllalt ezután Agamemnon ezekre fele-
lélvén:
Mind ezeket te ugyan nagyon is jól adtad
előnkbe,

Jámbor öreg! De ez itt felbéjáz, büszke ha-
talmát
S mindeneken kiterült uraságát űzni akarja,
S osztja parancsolatit. Úgy vélem, nem viszi
messze.
Hogy neki harcra erőt, s nagy szívet az iste-
nek adtak,
Vallyon ezért oly rút csúfságot hányhat-e
másra?
Félbe szakasztja szavát, s felel erre serényen
Achilles:
Ám ugyan én félénk volnék, és semmire kellő,
Hogyha neked, valamit mondasz, mindenre
hajulnék.
Másoknak hüvelyezd ezeket, de nekem ne pa-
rancsolj:
Mert bizony, úgy tartom, tereád nem hallga-
tok immár.
Még most is mondok, megtartsd ezt híven
eszedben:
Kézzeled nem vívok, se veled, mással se, leányom
Kedvéért: mivel elveszitek, nekem a mi jutal-
mat
Adtatok. Ámde egyéb vagyonomból, mely-
lyel az égnek
Bő áldásából meg vagynak rakva hajóim,
Semmit sem bántasz ragadó kezeiddel akartom
Nélkül: mert másként, kelj bár próbára, azon-
nal,
Hogy tudják ezek is, kardommal véredet ontom.
Villongó szókkal mikor így vetekedtenek.
egymást
Sértvén, felkeltek, s a gyűlés azzal eloszlott.

RÁJNIS JÓZSEF.

1741—1811.

KÖSZEGI RÁJNIS JÓZSEF 1741. június 4-dikén született Kőszegen, hol atyja (kit Reinichnek hívtak) különféle városi tisztségeken általmenvén, népszószóló, végre tanácsbeli volt, kinek közvetlen gondviselése alatt Rájnisunk egész tizenhatodik éveig szülötte városában nevelkedett, s a jezsuiták iskoláit látogatta. E szerzetbe ő 1757-ben állott be, s általa Bécsbe küldetett, hol az első, két éves, próbaidőn átesvén, onnan 1759-ben Leobenbe Stájerországba tététt át, hol egy évet a széptudományok gyakorlásában, a görög nyelvnek, s jelesben a tanmód tanulásában töltvén, ott tevő 1760-ban első mértékes kísérletét a magyar nyelvben Sannazár epigrammájával Velencére (l. alul 1. sz. al. ¹). Esztendő múlva Esztergamba küldetett az első és második osztály tanítására, hol gr. Barkóczy Ferenc érseket egy, Budán 1761-ben meg is jelent deák versezetel üdvözlötte²); onnan Kassára a bölcsésznet két éves folyamára 1761—3.; mely után Budára rendeltetett. De közelítvén az (1764-ki) országgyűlés, nehogy botránkozásra nyújtassék alkalom, miután a pozsonyi kisiskola tanítója, félszeg magyar³ volt, az ottani igazgató kivánságára Rájnis küldetett oda³). A következő 1764—5-ben Győrré tététtvén által, egymás után a negyedik, ötödik és hatodik osztályban tanított, s a nemes-növeldeben alügyelőséget (vicepraefectus-

ságot) viselt. Eltelvén ekkép Rájnis szerzetes életének tizedik éve, kikérte magának hogy papságra készülhessen, s ennek folytán 1767-től 1771-ig a nagyszombati egyetemen hittudományt hallgatván, a szokott szigorlatok kiálltával hittudorrá koszorúztatott. Néhány deák dolgozaton kívül, mik nyomtatásban is megjelentek ⁴⁾, több magyar verse is készült ez időben, (különösen Gyöngyösi István Palinodiája is elegiai versalakban ⁵⁾, miben nem kis buzdítására szolgáltak Molnár János és Mártonfi József helyeslő leveleik, kikkel ő verseit közölte volt⁶⁾). Folytatta pályáját Székesfejérvárat, hol 1772., és Szatmáratt hol 1773-ban működött, s már itt készült „Kalaúza“, mely azonban, mint látandjuk, jóval utóbb jelenhetett csak meg ⁷⁾). Szerzetének feloszlatása is itt érte őt, mely után Győrre költözött, s először ugyan egy évig az isten igéjét hirdette ⁸⁾, aztán 1774-től 1784-ig az akademiában részint a szelidebb tudományokat részint a matematikát tanította, s a mellett „exhortator“ is volt ⁹⁾). Itt s ez időben jelent meg először ugyan egy pár alkalmi verse, u. m. 1. *Óda, midőn a főmélt. és tisztel. Vázonkői gróf Zichy Ferenc úr győri püsp. . . papságának ötvenedik esztendőjét érte.* Győr, 1774. 2. *Pásztori Dal Felső-Szopori Szily János úrnak . . . midőn szobathelyi püspöki méltóságra emeltetett,* Győr, 1775. de Kalaúza, miután Barótitól 1777-ben és Révától 1778-ban megelőztetését nem kis mértékben sínlé ¹⁰⁾, javítva s bővítve csak később ily címmel látott világot : 3. *A magyar Helikonra vezérlő Kalaúz,* azaz magyar versszerzésnek példái és regulái. Pozs., 1781, melyet nyomban követett a Kalaúz Hírmondóbeli ismertetője Ráth Mátyás ellen intézve 4. *A magyar Helikonra vezérlő Kalaúzhhoz tartozó Megszerzés,* u. ott 1781., hol a vitatkozások közt különféle költői fordítások is állanak. 1786-ban kiállott súlyos betegsége után ¹¹⁾ folyvást Virgillel foglalkodván, következett : 5. *Magyar Virgilius,* első darab : Maro Virgilius Publiusnak Eklogái. Pozs. 1789., melyben mindenik ekloga bevezetéssel és bő magyarizációkkal van ellátva. Hozzá járult Baróti Szabó Dávid „Ki nyertes“ e ellen (1. e cikket) : A Magyar Virgiliushoz tartozó *Sisakos Paizsos Kardos Mentőírás* ; és hozzá kötvé találtak : 6. Toldalék, melyben a M. Virgiliusnak szerzője a kassai M. Muzeumról, jelesen pedig az abban foglaltatott *fordítás mesterségének reguláiról* való ítéletét kinyilatkoztatja. Pozs. 1789. Ebben ő Baróti adalékait a M. M.-ban gúnyolja, és Bacsányi elveit, mik szerint az anyag- és alakhű fordítást javalja, szenvedélyesen és durván támadja meg. Bacsányi erre a M. M. III. füzete Toldalékában tartalmas és férfias feleletet adott, melyre a sérülékeny Rájnis ily című vitatratot készített : „*Apulejus Tüköre, melyben a kassai Proteusnak képét és annak sokféle csúfos tünéseit láthatni.* Huszonhét jelenésben,“ de bekövetkezvén Bacsányi elfogatása 1794-ben, Rájnis azt a huszonnegyedik jelenéssel félbénhagyta ¹²⁾). Időközben néhány matematikai munkát készített, u. m. 7. *Perfecta Quadratura Circuli,* quam e verorum numerorum proprietatibus eruit ac demonstravit. Győr, 1793. 8. *Wiederlegung der österreichischen Anmerkungen über meine Quadratur des Cirkels,* u. ott és akkor ¹³⁾; és *Sectio geometrica quorumvis arcuum circuli in quotvis partes,* mely azonban nyomatlanul maradt ¹⁴⁾). Magán viszonyai Rájnisnak ez időben igen szomorúak voltak ; t. i. 1784. óta elvesztvén tanári hivatalát, csak az akadémiai diplom maradt gondviselése alatt ; testi erői is egy súlyos betegség által igen megfogytak ¹⁵⁾, sőt 1802-ben a sz. Benedek rende visszaállítatván, s Győrött az akadémiai diplomot átvevén, szegény Rájnis e kis állomástól is elesett, s 300 papiros forinttal nyugalmaztatott. Ehez járulván a nagy drágaság is, egész a szánakozásig küzdött a szükséggel ¹⁶⁾, s így Virgil Georgicái, melyekhez oly nagy buzgósággal fogott, csak öt év múlva készülhettek el, M. Parnassusának pedig csak első része. E súlyos inségből, mely a nemeslelkű Kondé segedelmezése dacára ¹⁷⁾ végre is elnyo-

mással fenyegette, kimenté őt a premontréiek csornai szerzete, mely őt 1806. végén Türijére meghíván, az újoncok tanítói hivatalra elkészítését bízta reá 400 bankó ft. évdíj mellett. Úgy látszik, ez időben készült *Ratio discendi et docendi* kiadatlan munkája¹⁸⁾. Két évvel utóbb a premontréi új tanítókkal Keszthelyre költözött, s nálok szállásolva, néha prédikált s ajtatosságban gyakorolta az ifjúságot; 1809-ben Szala-Apátiba a bencésekhez tette át lakását, de a katonaságtól nyugtalanított ezen helyet ismét elhagyván, visszatért Keszthelyre, s ott magán szálláson kezdett nyomorogni, midőn (1810?) gróf Festetics György által, kinek figyelmét egy deák elegiával vonta volt magára (Rájnis!)¹⁹⁾, az ottani Georgikon scholarchájává neveztetett. Itt s ez időben leginkább természet-tudományi tanulmányokat tévén, látta el a Győrött befejezett, Türijén és Apátiban csinosgatott Virgilféle Georgicákat reális jegyzésekkel, s fogott az Aeneis áttételéhez is²¹⁾. De nem soká tartott keszthelyi gondtalan élete, melyet Liebbald georgikoni tanár és orvos barátsága édesített meg: a sokat hányódott öreg, négy heti súlyos betegség után, aug. 10. 1811. orvosa karjai közt elhunyt²²⁾, élte hetvenegyedik évében. Tetemei a keszthelyi plébánia-templom sírboltjában takarítottak el. A nemes Kondé vette az elhunynak legjobb munkáját, a Georgicákat, pártolása alá, s azokat, miután gróf Festetics György, kinek Rájnis azokat ajánlotta volt, kezét rólok levonta, saját költségein²³⁾ adta ki 9. *A Magyar Virgilius második darabja* cím alatt, Pest, 1814. — Említett nyomtatott munkáihoz sorolandók még: *A magyar pap magyar köntösben*²⁴⁾, *Beste lél-e karaffi*, s a *Dicsértessék a J. Kr.*, miket Rájnis maga említ a Georgicák vég lapján, de én nem láttam soha. A kéziratban maradtak s már említettek közül legérdekeseb „*A Magyar Parnassus*, azaz a magyar Helikonra vezérlő Kalauznak második kiadása, melyben a magyar verselésnek példáit és reguláit megbővítette, és csinosgatta“, de melynek csak *első könyve*, a példaké, készült el. Ez négy részben a (hangmérsékelt) közmondásokat, Rájnis *Eredeti Verseit* néhány újjal szaporítva, fordításait deákból és görögből, s végre „Követés“ rovat alatt: „*Az Ikerek*, egy köz tettetmény“ végjátékot 5 felvon. szabadon Plautus után (Az önkezü kézirat egykor Fejér Györgyé, most a cisterciek zirci könyvtáraé; másolata nálam).

¹⁾ Rájnis önéletrajzi adatai *Fejér Györgynél*: Rájnis Emlékezete, Tud. Gyűjt. 1823. IX. 24–26. ll. — Innen vétettek minden adatok, miknek más alapjuk nincs idézve.

²⁾ Látható az azimét id. h. 8. l.

³⁾ Maga beszéli így Rájnis az id. h. a 10. l. Egy érdekes kis anekdot és verse ez évből Faludi Ferenchez u. ott.

⁴⁾ Ilyek: Oratio de virgine sine labe concepta, dicta praesente senatu populoque academico; Panegyricus dictus S. Ignatio, facultatis theol. patrono; Odae tres de Augusta M. Theresia stb. L. az id. h. 11. l.

⁵⁾ L. annak töredékeit a *Kalauz*hoz adott *Megszerzés* 50. s köv. ll.

⁶⁾ L. leveleiket *Fejérnél* az id. h. a 12. lapon.

⁷⁾ Rájnis maga azt mondja, hogy ő a Nonum-prematurt akarta szigorúan megtartani: u. ott 25. l.

⁸⁾ L. ott 13. l. Maradtak is *Böjti Beszédei* kéziratban: l. Virgilius Georgicái, 288. l.

⁹⁾ E kifejezéssel él maga a *M. Parnassus* előtt álló önéletrajzában.

¹⁰⁾ Átcsilámlik ez többi közt a *Megszerzés* 28, 29. lapján; v. ö. *Fejért* a 24–26. ll.

¹¹⁾ L. a *Mentőírás* 91. l.

¹²⁾ Így adja elé a dolgot *Fejér György* az idézett helyen a 17. l. Ismertette az *Apuljusz Tüköre*, s két jelenése, a XV-dik, melyben Ossziánt ócsárolja, s a XVII-dik, melyben Virgil elsőbbségét vitatja Theokrit felett, és Gessnert bírálgatja, közölve van a Tud. Gy. 1820-ki VIII. kötet 3–51. lapjain.

¹³⁾ Ömaga így említi ezt *M. Parnassusa* előszavában: „Győrben . . . ugyanez műhelyből jött ki a *megcáfolás*, melyet a német *Mercuriusnak* ellenvetésire válaszolt.“

¹⁴⁾ Említi ezt Rájnis maga a *Magyar Virgilius második kötete* 288. lapján.

A tenger vizeit;
Lám pedig az Izrael fiai előttök
Annak közepin a szárazon
Általkelenek.

3. Egy igaz magyar ruhába öltözött
leánynak képéről,

a melyet egy képiró a poetának ajándékba adott.

Hogyhogy? te írtad, kedves atyámfia,
Vallyon te írtad? s énnekem írtad ezt
A ritka szépségű leányzót,
Régi szokott magyar öltözetben?

Lám, rendes haján, barna szemöldökén,
Szép orra dombján és piros ajakin
Múlatnak a tegzes szerelmek,
S onnan ezer sebet osztogatnak.

E képet adván, mondd, mire célozol?
Kedvem kerested? jól! de találad-e?
Vaj evvel ingyen sem kerested:
Nem telik az szökevény örömmel.

Tí víg tavasznak gyenge viráigival
Kies mezőken játszódozó szelek!
Pest vagy Pozsony tájnak vigyétek
Kedvesen illatozó lehéssel.

Kár volna ily szép képet elejteni
Paraszt leányok pusztá lakására!
Lássák negédes városokban
Francia módra nevelt leányok.

Rád bízom aztán, lány napenyészeti
Szellő! te púpos fötetejik körül
Nyájaskodó tollal zörögven,
Ezt röviden füleikbe súgjad:

Ím! e leányzó, mint fődözé magát
Tisztes ruhával! nem fitogatta azt,
A mit gonosz szemmel vadásznak
Sok piperés csemegés legények;

Az kikre nézven, búra ereszkedik
A szüz szemérem! bánatos homlokán
Hervadnak a lankadt virágok,
És szomorú telelésre dőlnek!

4. Búcsúvétel.

Hát kell-e költöződnöm
Tóled, szemem világa?
Tóled, szelíd galambom,
Hát kell-e költöződnöm?
Ha úgy vagyon galambom,
Bár légyen úgy; de szívem
Nem költözend tetőled.
Lám a kicsiny Szerelmek,
Kik szép arany tegezből
Sok nyíllakat röpítven,

Arcádon üldögelnek:
E nyugtalan Szerelmek
Megsebhettek, s orozva
Szíved mögé szegeztek.

5. Epigrammák.

Corneliához.

Oktalanul nevezed magadat, Cornelia, szűz-
nek:

Mást hirdet, noha még szóttalan, Imre fiad.

Egy Csillag nevű ifjascskáról.

Csillagom! oh bár ég volnék, mikor égbe te-
kéntesz!

Onnét néznének téged ezer szemeim.

Trázóhoz.

Bezzeg okos vagy, apó, nem is hághat senki
nyomodba,

Míg az epés kőszvény testedet ágyra köti.

Egy koldus beszél egy gazdag emberrel.

Számtalan a marhád, az enyím is számtalan,
úgy van:

Mert sok az a mi tiéd: semmi az a mi
enyím.

6. Virgil Georgicái IV. könyvéből.

A méhek társasága.

Most jere, lásd a méheknek természeti dí-
szét,

Melyet nékik adott maga Jupiter, arra te-
kénthe,

Hogy cúrétáktól veretett réz hangjait hallván
Őszvesereglettek, s bélepven Dicte hegyének
Barlangját, eledelt hozogattak az égi király-
nak.

Bonthatatlan törvények alatt közös életet él-
nek:

A rajokat közösen nevelik: születési helyektől
Elválván, tudják, hol az új, s az előbbi hazá-
jok;

A szomorú téltől tartván szép nyári havakban
Szednek elég eledelt, s a köz kamarákba le-
rakják.

Egy részök kiröpl, gyűjt, és haza hordja az
élést,

Más otthon gondoskodván narcissusi nedvvel,
S enyvét-adó fákról gyűjtött ragadósa sze-
rekkel

A kasnak belső falait kenegetve vakolja,
S a munkát feljül kezdven viaszházakat épít;
Mások bősöben feküvő méhekre viselnek
Gondot: mert ezek a nemöket fenntartani
fogják;

Soknak dolga az, hogy színmézet gyűtve az
édes

Nektárt a teli gyomrából kamarába ereszsze.
A várnak kapuját némelyek gondosan őrzik :
Vagy nézik, micsodás felhők gyülekeznek az égen,

És általveszik a zsákmányt a visszajövéktől:
Vagy pedig eltiltják méztől a lomha herékelt.
Gyors kiki dolgaiban, telik akas, kellemes illat
Híntetik : a méhész nagy balsamfü-szagot érez ;

Mert, valamint, mikor a Cyclops-sereg égi királynak

Mennyet, földet ütő nyilait készítgeti, mások
Nagy bikabőr-fűvót mozgatóván bé-s kieresztik

A levegőt : mások sístergő vízbe bemártják
A tüzesült ércet : zeng, s reszket az aetnai barlang,

Míglen egy a szikrás darabot forgatja fogóval,
S hárman pörölyöket nagy erővel emelve lecsapják :

Úgy (ha aprót nagy dolgokkal szabad öszvekeverni)

Dolgosok a rajméhecskék : szorgalmasan űzi
Mindenik a maga munkáját, mert mindenik érzi

A mézgyűjtögetésre vonó természeti vágyást.

Orpheus és Eurydice.

Ezt hallván Proteus, lelkében erőszakot érzett :

Szikrázó kékes szemeit forgatta, csikorgott
A foga, s a torkát ilyen válasza fakasztá :
Isten az, a ki reád haragudván tégedet üldöz,
Nem kis okért szenvedsz : a hajdan szánatos Orpheus

Téged imígy büntet, s még, hogyha lehetne, tovább is

Holt feleségéért nagy bosszút állana rajtad.
Ótet ugyan, miidön téged szaladozva kerülne
A víz mentében, magasan nőtt parti füvekben
Lappangó iszonyú kígyónak mérge megölte :
Ámde hegycsúcs tetején jajgattak az erdei nymphák,

Jaj hangzott Rhodopén jaj a pangaeti sziklákon,
Orithyia, Hebrus sírt, rác és gyéta kesergett.
Orpheus a lantzengéssel gyötrelmeit üzven,
Téged, oh édes társ ! egyedül a tengeri parton
Ülve dicsért, mikor a nap kelt, mikor estve lefordult ;

A mi nagyobb, sűrű erdőnek homálylyal ijesztő

Fái között tapogatva lement a taenari barlang

Nyílásán a poklokak mélységire, a hol
Emberi árnyékok szép kérésekre nem hajtó
Bírákat, s könyörülhetetlen fejedelmet uralnak.

Ott, mihelyest Erebus fenékén csudaéneke zengett,

S a gyönyörű hangját a holttesteknek homályos

Képei hallották, vetekedve feléje siettek
Oly felesen, mint a madarak, mikor őket hegyekről

Alkonyodás, vagy záporos völgyekre lehajtja,
Asszonyok, és férjek gyülekeztek, s harci mezőken

Holt bátor daliák, gyermecskek, szüzi leányok,
És ifjak, kiket holtok után testvérjeik által
Meggyújtott farakás szüleik láttára emésztett.
Környülök feketés sárban természeti az undok
Nádját Cocytus, mely a Styx csúnya tavából
Folyva, kilenc árokba szakad, s a poklot övedzi ;

Sőt a tartari mélységben bámúlva füleltek
A gonoszok, s kígyós furiák : a Cerberus három

Száját eltávtván ugatását felbeszakasztá,
S Ixijon kerekét a szél forgatni felejté.

Visszafelé indult már Orpheus, a balesettől
Nem tartván : a háta mögött ballagva követte
Eurydice, a mint Proserpina néki meghagyta ;
A mikor a szerelem nagy csorbát ejte eszében,
Melyért sok nyavalyát kellett szenvednie, ámbár

Vétke bocsánandó, ha bocsánat volna pokloban.

A föld színéhez közelebb járulva megállott,
S (oh jaj !) lelkéből habahurgya szerelme kivetvén

Félelmes gondját, követő társára tekétt !
Ottogyon a kegyetlen Plútó törvényei ellen
Vétvén, elveszté a fáradozásinak hasznát :
És hármas ropogás hallék az averni tavakból.

Eurydice pedig, haj ! mi dolog veszt engemet ?
úgymond,

S tégedet, Orpheusom ! ki dühösködött annyira rajtunk ?

Ím ismét a holtaknak seregébe idéznék
Engemet a kegyetlen Párcák : álomba merülni
Kezdenek a könyves szemeim. Már istenek hozzád !

Engem halálos homály bekerft ! elválva utól-szor

Nyújtom erőtlenedő kezemet ! — s ezt mondva legottan

Mint a füst szem elől eltűnt, és Orpheus ötét,
Jóllehet a képzelt árnyékát sokszor ölelte,
És vele szólni akart, nem látá annakutánna ;
Mert ám másodszor szép kérésére nem hajlott
A könyörületlen révész, hogy visszavezne.
Mit tegyen, hogy kétszer vesztett társára találjon ?

Sírjon-e ? a poklot, vagy eget kérélje ? mi haszna ?

Eurydice Cháron csónokján Styx-vizen úszott !
Ő ez okért nagy buba merült, s a strymoni víznek

Mellékin felhőt haladó kőszirtak alatta
Sírt hét holnapiglan, s mikor hús barlangban ezekről

Elmélkedve dalolt, bűvölő hangjára szelédült

Tigrisek, és vastag tölgyfák bánkodva mozogtak.

Így nyög az árnyékos fák közt a filmile, melynek

Fészkéből a durva paraszt keze földre lecsapta

Pölyhös kését : keserül a bús anya, ágon

Úlve egész éjjel szomorún folytatja nyögését,

És panaszos szava hangjával bétölti az erdőt.

Már Venus, és Hymen néked, boldogtalan Orpheu,

Nem kellett : egyedül bójártad az éjszakai fagyalt

Földeket, és vizeket, s kietlen rhyphaei vidéket,

A hol vég nélkül egy dér a másikat éri:

Minden helyen panaszolva, hogy elvesztetted az édes

Eurydicét, s néked Plútó adománya nem használt.

Ámde azért tereád útvén a ciconi bosszús

Asszonyok Évánnak felszentelt innespé éjjel,

Tagjait eldarabolt testednek széljel elhányták!

Akkoron is, midőn a vér tarkázta nyakadtól

Messze vetett fejedet forgatta az aeagri Hebrus,

Eurydicét a holt nyelved keseregre nevezte : Haj, haj! Eurydice! vala végső hangja szavadnak:

Eurydice neve a partokról visszaverődött.

Így végzé Proteus szavait, s a ziver leszókvén Tajtézkzó habot indított a köszikla alján.

7. Dalok Anakreonból.

Egy kedves leányához.

A Tantulus leányát
Elfogta kő keménység :
És Progne fecskeszárnyát
Bámúlva látta Téreus ;
Én, oh kegyes leányom !
Ha képemet cserélném,
Lennék gyakorta tükör,
Melyben magad csudálnád :
Válnék fejér ümögge,
Mely testedet fődözné :
Vagy tiszta vízfolyássá,
Melyben gyakran förödnél :
Vagy jó szagú kenetét,
Mely hajaidra folya :
Lennék nyakad körül gyöngy,
Vagy melyfödő ruhácskád :
Vagy végre csak cipellős,
Hogy engemet tapodnál.

A szerelemről.

Rózsák között Cupido
Egykor, kicsinyke méltól
Kis úja sebhatódvén,
Sírt, jajgatott ; s azonnal

Hol futva, hol röpülve
Sietett kegyes Venushoz :
Jaj! jaj fiadnak! (úgymond)
Oda van, kegyes Cythére!
Oda van fiadnak élte!
Im egy parányi sárkány,
Kit méhnek híj parasztnép,
Mégmart hegyes fogával!
Felel erre szép Cythére :
Ha egy kicsinyke méhnek
Fülankja annyi kint hoz,
Mely kinja léssen annak
Cupido! kit te sebhetsz?

8. Ovid Metamorphosisaiból.

Daedalus és Ikarus.

Daedalus e tájban ráúnt fogsága helyére,
A mély tengertől környülvett krétai földön ;
S újra feléledvén szívében hazája szerelme :
Szárazon is, vizen is gátolják útamat (úgymond) :

Tágas az ég, el nem zárhatják ; arra menedek.

Bár mindent bírjon Mínos, nem bír az egekkel.
Ilyeneket szólván, ember természeti ellen

Elméjét, s kezeit csudamesterségbe avatja .

Mert tollat szeedet, s amaz hajdani pásztori sípként

Rendeli el dolgát, mely rendként nő vala nagyra

Legrövidebb nádtól fogvást, hetedikje leg-hosszabb ;

Úgy ő válogatot tollát szép sorba lerakván.
Kezdi az apróktól munkáját, végzi nagyokban.

S hogy netalám ide és tova hulljanak, öszveszorítja

Cérnával közepett, de alatt ragadócska viaszszal.

Ekképen készült leleményét végre meghajtja,
Úgy, hogy igaz szárnyat képezzen. Véle van a kis

Ikarus, és (nem gondolván, hogy gyilkosi léznek,

Mikkel múlatozik) mosolyogván, s vígan ugrálván

Vagy röpöső piheket fogdos, vagy gyenge hüvelkkel

Sárga viaszt lágyít ; s atyjának előtte utánna

Gyermeki kedve szerént játszván késlelteti dolgát.

Eztet hogy elvégzé az öreg, karjára szorított Szárnyaival levegőt üzvéen testének alája,

A föld színéről felemelkedik, és szabadon függ.

Majd szépen leereszkedvén : nosza, Ikare! (úgymond)

Égben evezni fogunk madarak módjára ; de vígyázz,

Hogy sem kellestinél feljebb, se alább ne röpül-gess.

Mert könnyű szárnyad közel a tengerhez evez- vén	Nézi, miként evez a fia is. Szemlélte s csu- dálta
A víztől nehezül, feljebb a tűz megemésztí.	Itt egy halász, ki folyóvíz paján ülve az hosszú
Menj közepett, mint én; ne kövessed az ész- ki Medve-	Vesszöröl függő horgát a vízbe vetette ;
Pásztort, vagy Göncöl sekerét, vagy kardos Oríont.	Másutt egy borzas pásztor, ki az égre tekint- vén
Én leszek útmutatód. Így szól, s a szárnyakat ottan	Nyája mögött görcsös botján nyugatta az állát;
Gyermeke karjaihoz, s keze két szárára kö- tözvén,	Itt vagy amott eke szarvainak dölt durva pa- rasztozok
Rendi szerént magyarázza, miként kell élni azokkal.	Látták, s elhitték, hogy ezek bizony isteni ké- pek.
Munka s beszéd közben látnád ajámbor öreg- nek	És már erre Samos, Júnónak régi lakása, Félre maradt sok egyéb szigetekkel : amarra Lebynthos
Könybe borúlt szemeit; keze reszket, szíve megindult,	Látszott, s a jó méheknek nevelője Calydna ;
És, csókolgatván edes fia vállait, úgy sírt, Mintha ugyan tudná, hogy utolsó csókokat osztott.	A mikor a mérész gyermek szárnyának örül- vén
Így elkészülvén, maga csattagtatja előre Szárnyait, és ámbár szívét nagy gondok ijesz- tik,	Elszakad útmutatójától, s magas égre sietvén A ragyagó naphoz közelít; nem győzheti en- nek
Még is, mint a saskeselyő a fészket elúnván Tollasodott fiait magasabb levegőre vezérli, Úgy ő is bíztatja fiát; s kárára tanítja.	Olvasztó melegét viaszos szárnyának az alja : Hull a toll ide is tova is; csak heába mozog- nak
Ómaga gyorsan evez szárnyával, s visszate- kértvén	Karjai a levegőégben : csak heába kiáltván Atyja nevét, leesik, s mély vízben végzi elétét. Ettől-vette-nevét megtartja az Ikari tenger.

PÁLÓCI HORVÁTH ÁDÁM.

1760—1820.

PÁLÓCI HORVÁTH ÁDÁM 1760. május 11-dikén született Kömlődön, Komárom vármegyében, hol atyja György ref. prédikátor volt. Hat éves korától fogva a tizenkettedikig falusi iskolákban tanult, Császáron Komárom, Bicskén Fejér, és Kocsan ismét Komárom megyékben; 1773-ban Debrecenbe vitézett rhetorikára és logikára, s 1775-ben togátussá lett. Ott prof. Hatvani István különösen kedvelte, de Varjas, a miért Horváthnak a zsidó nyelvhez nem igen volt kedve, éreztette vele elégtelenségét; ez viszont hol apró, hol igen is nagy csínyokkal sértvén őt, gyakran a legkeményebb büntetést vette : s ez oka, hogy a theologiai tanulmányoktól elidegenedvén, azok elvégeztével, 1780. elején, Debrecen oda hagyá, s miután Miskolcon joggyakorlatot folytatott, Eperjesen a kerületi táblánál ügyvédé, s azonegy nap és órában mérnökké is felesküdt ¹⁾. 1782-ben lépett első házasságra, mely tizenegy évvel utóbb törvényesen felbontatván, másodikra, s miután 1808-ban magán egyezés mellett ez is megszűnt, másod felesége halála után 1818. harmadszor Kazinczy Klárával kelt össze, kivel élte utolsó másfél évét szerencsésen élte le — mert már 1820. jan. 28., Nagy-Bajomban, mint a külső-somogyi és felső-baranyai helv. hitvallású egyházi megyék világi gondviselője, vérhányásból meghalálozott ²⁾. Az írói pályára korán lépett; „Holmi“ában már 1782-ben kezdült találtatnak; de első fellépése csak 1787-ben a Magyar Múzában történt, melybe elég sürően küldözte tizenöt soros és leonín verseit, mik közül csak az *Aeneis*ből közöltt töredékeket (készen az 1.

2. és 6. könyv állott), s két értekezést emelünk ki, egyet *a versekről* (369—91. és 397—416. ll.) Földi János e tárgyú értekezésére —, s egyet *a fordításokról* (735—42. l.) a Bacsányiéra vonatkozó. Ugyanez évben jelent meg eposa: 1. „*Hunniás*, vagy Magyar Hunyadi, azaz ama híres magyar vezér Hunyadi János életének egy része, melyet Virgilius Éneisse formájába öntve, négy soru magyar strófákkal leírt.“ Győr, 1787., s mely neki nem csak a közönség osztatlan tetszését, de oly mévelt ízlésű író szeretetét is kivívta, mint Kazinczy Ferenc volt. Ezt követték nyomban 2. „*Holmi*, külömbkülömbféle Versek, melyeket maga régibb és újabb írásaiból öszveszedett.“ Pest, 1788. 3. „*A lélek halhatatlansága* felől való gondolatok, amint azokat édesatyja halálakor szomorú szívvel rendbe szedhette“ Pápa, 1788. (tanköltemény, felvéve utóbb a Holmi III. kötetébe is). 4. *A magyar asszonyok prókátora*: Pest, 1790. 5. *A férfiak felelete az asszonyokhoz*. Pest, 1790. ³⁾, s több, az 1790—2-ki események által előidézett s külön nyomtatott verseken kívül, mik részben a Holmi utóbbi kötetéibe is bementek ⁴⁾, s azon „*Rövid Tudósító Level*“en kívül, melyet a budai országgyűlés idején június 29. egy alkotandó magyar tudós társaság ügyében kibocsátott ⁵⁾: 6. *a Legrövidebb Nyári Éjtszaka*, melyben leiratik egy olyan csillagvizsgálónak beszélgetése, a ki a múlt 1787. eszt. nyárkezdetekor az égi testeket csudálkozva nézegeti, azoknak forgásaikat leírja stb. Pozsony, 1791. (tankölt., az új nádornak ajánlva); 7. *Psychologia*, azaz a lélekről való tudomány; ir. 1789. Pest, 1792. ⁶⁾. 8. *a Holmi* II. darabja. Győr, 1793. és III-dika Pest, 1792., mikben kötetlen beszédű elmélkedések is fordulnak elő; a többiben tan- és alkalmi versek, epistolák, leírások, *dalok*, s egy 3 felvonásos szomorújáték: *Fogoly Hunyadi*, mely a budai országgyűlés alatt készült. Egyes darabjai az akkori folyóiratokban, mint a M. Múza, Magyar Kurir, Mindenés Gyűjtemény, és Magyar Muzéumban, jelentek meg. Ezekre tizenöt évi megszűnés következett, mely, tán történetesen, épen második házasságával találkozik. Ezen s a következő idő alatt foglalkodott ugyan a költészettel is, de sokkal nagyobb kiterjedésben a komolyabb tudományokkal, név szerint a bölcsészettel, az égtudománnyal és történelemmel, világot még is csak a következők láttak: 9. *Quadratura Circuli et eius defensa*, Buda, 1807.; a magyar matematikusoknak, mint csak e kézikönyv folytatából is észrevehető; kedvelt nádparipája; 10. „*A Tétényi Leány Mátyás királynál*. A régi kisvilágbeli magyar erkölcsnek és észnek példája vigjáték formában. Régen írta és most közre bocsátja.“ Pest, 1816. 11. *A Magyar*, Magóg patriarkhától fogva I. István királyig. Pest, 1817. 12. „*Magyarországnak belső ismérte*, vagy egy kis rövid statistika, az oskolák számára készítette 1814-ben.“ Veszprém, 1817. 13. „*Rudolphias*, azaz a Habsburgi I. Rudolf császár viselt dolgainak egy része. Hangmértékes és egyszersmind egyező-végezetes versekben írta 1815-ben.“ Bécs, 1817. Kéziratban maradt 22 darab munkája közül ⁷⁾ a magyar akademia könyvtárában őriztetik: „*Ó és Új mintegy ötödfélszáz Énekek*, ki magam csinálmanya, ki másé.“ 1813. hangjegyekkel s e jellemző ajánlóappal: „Az értelmes magyaroknak, a kik az itthonit szeretik és becsülni tudják!“ és: „Ezer nyole száz tizenkilenc *Magyar Példabeszédek, rövid nyomós és Közmondások*, melyeket részint hallásból, részint régibb írásokból öszveszedett, és most közre bocsát némely jegyzésekkel és toldalékokkal 1819-ben H. Á.“ Élte utolsó éveiben egy egyetemes realexikonon, egy bibliai szómutatón s egy deák-görög szónyomozó munkán dolgozott, mikbe csakugyan bele halt. Horváth anyanyelvén kívül csak a görögöt és deákot értette, s innen különben kiterjedt tudása egyoldalú s egyszersmind előítéletes volt; ízlése fejletlen. Nemzeti irodalmunkban a népies iskolának Dugonics után feje, az eposban egy ideig tekintély és példány; a dalba azonban szerencsés behozója a népies jellemnek.

1) Így beszéli ezeket maga *Kazinczynál* a Tud. Gy. 1822-ki II. köt. 69 s köv. ll. Ez önletrajzból vévék adataink, melyeket a közlő egészített ki. — V. ö. ifjúságára nézve a Holmi I. köt. 191. s köv. ll. álló vereszetét: „Ének egy ifjunak szerencsétlen életéről. Iratott 11. május 1782.”

2) L. nekrológiát a Hazai és Külf. Tudósítások 1820. évi 14. számában, s innen a Tud. Gy. 1820. II. 123. l.

3) E két számot maga hozza fel a Tud. Gy. 1822. II. 70. l. Egy könyvtárunkban sincsenek meg.

4) L. u. ott és a Széchényi-könyvtár lajstromában Suppl. I. 259, 260. ll.

5) L. a Holmi II. k. is 224—57. ll.

6) Jeles bírálatát *Hetényitől*: „Horváth Ádámnak mint bölcseleonek rövid jellemzése“ l. a Tudománytár új folyama XI. kötetében 29—39. ll.

7) Teljes lajstromokat l. a Tud. Gy. 1822. II. 70—72. ll.

2. A Hunniás ötödik könyvéből.

Hunyadi és Giskra.

105. Ő mihelyt hajnalban szemét felvetette,
Legelőbb is Giskra táborát nézette,
Még messze volt; de ő népét rendbe szedte,
S táborát előre megerősítette.

106. Érkezik már a cseh sok számú sereggel,
Kiszállítja népit a harcra még reggel,
Hogy Hunyadi szívét mind estig méreggel
Rágja, és mocskolja fényét mord felleggel.

107. Ráút az elkészült Hunyadi Giskrára,
Tekintget a pártos nép, édes atyjára;
S nem mér általszökni vezérje láttára,
Kiket pedig Giskra nagy örömmel vára.

108. A Hűség, mely vala Hunyadi szívében,
Őy hatalmat festett nagy tekintetében
Hogy már az Irigység reszketett féltében,
S imádta a Virtust Hunyadi képében.

109. Mérgét a Pártütés hogy ki nem önthette,
Úgy a mint az elmúlt éjjel elvégzette:
Már a magyarságot csak arra kiszette,
Hogy egy kis ijedést mutasson érette.

110. Így harcol a pokol fajzatja az éggel,
A Tisztelet s Virtus a mord Irigységgel,
A visszas Félelem csalárd Reménységgel,
Így vitt a hív vezér kettős ellenséggel.

111. Már a pártos urak mit cselekedjenek,
Hogy a cseheknek is baráti légyenek;
S azon is valami csóftot ejthessenek,
A ki elől nyilván elszökni féltének.

112. Kiszáll az Irigység mérges búsultában,
Öltözik Félelem kék álarcájában;
A magyar a harcnak legjobb divatjában
Megszalad, Hunyadit ott hagyja magában.

113. És így a mit nyilván véghez nem vihetett,
Úgy mutatá magát mint meggyőzöttetett,
A pártos főrendek serege tettetett
Futással vesztette el az ütközetet.

114. Míg Giskra a pártos magyart így fut-
Körölnézi magát árva hazánk atyja, (tatja,
Búsul, rágja nyelvét, ősz haját szaggatja;
Mint bán jó anyjával sok elfajult fattya?

115. Éjjeli látása sírva jut eszébe;
Nincsen elég erő kevés emberébe,
Nem bízik sok próbát kiállott kezébe
Hogy megtartsa éltét kettős kétségébe.

116. Márs koszorúival felékesítettet
Homlokát fordítván, ő is hátat vetett,
A csúfos Irigység örült és nevetett,
Mikor e hatalmas vezér kergettetett.

117. Kinek míg megy Giskra mindenütt nyo-
mába,
Leszálla Nagy Lajos sűrű köd formába,
Kézen fogja Jánost s a köd árnyékába
Béviszi a szomszéd kis városocskába.

118. Hol menedékhelyet találván magának,
Átkozza titkait pártos magyarjának;
Melyek, hogy még rosszabb végre céloznak,
Még az nap csakugyan kinyilatkoznak.

119. „Ah nyomorult haza! így sohajt ma-
gába:
Hát minden szándékom így vesz-é hijába,
Hogy a bolond magyar, ez megörült kába
Maga veri kardját a maga hasába.

120. A háláadatlan viperák magzatja
Maga édes anyja hasát kiszaggatja;
Hazámat, mely maga büne áldozatja,
Gondok közt nőtt fejem csak maga síratja.

121. De én, ki hazámért már mennyit szen-
vedtem,
Sőt felettébb is hív voltam, mit vétettem?
S a pártos magyartól mivel érdemltem,
Hogy így az irigység céljává téttem.

122. Mikor a pártütés tüze itthon égett,
Én magam szenvedtem kint az ellenséget,
S nemem nemzetemnek dicsőossége végett
Eltértem sok veszélyt, sok keserűséget.

123. S hát az én hűségem jutalmazására,
A Márs gond közt öszült híve homlokára
Rakott koszorúknak leszagztatására
Hazám is ellenem támad utóljára?

124. Hűség lesz-e tehát neve hűségemnek?
S szerelem, hazámhoz vonzó szerelmemnek,
Ha még hátralévő rövid életemnek
Idejét, áldoznám pártütött népemnek?

125. Nem büntetnek-é meg az egek engemet,
Ha kegyetlen hazám mellett fegyveremet
Emelem ezután, a ki már engemet
Im! időnap előtt megöl, sírba temet?

126. De ha felállanék védelmezésére,
Hív szívem magának jobb sorsot ígér-e?
S hív lessz-e? hűségem megsegítésére
Valaha, ez pártos hazafiai vére?

127. Oh! nem — de magamat mit is veszte-
getem?
Ha csak magam vagyok, ki hazám szeretem,
És én is hitetlen módon üldöztetem,
Jobb ha csendességben végezem életem.

128. Bocsáss el szerelmes hazám! hát en-
gemet,
Ne tekintsd bár úgy munkás szerelmemet
S érted tett sok kemény harcot mint érde-
met,
Hanem mint tartozó kötelességemet.

129. Ha az Irígyiségnek szomorú homálya
Setét árnyékának rejt engem alája;
Lelkem-esmérte igazmondó szája
Kiált, és magában jutalmát találja.

130. Engednek az egek s méltán engedhetnek
Nyugodalmat e már sokat szenvedettnek:
S tán az irígyek is, a kik most kergetnek,
Majd mikor nem lézsek, sírva emlégetnek.

131. Megvonom magamat a magam házába,
Hol rövid ideim utolsó folytatába,
Szívem bátran s vígan számlálja magába,
A miket szenvedett és tett hajdanába.

132. Elég a gyalázat már, s a dicsőség is,
Elég a szerencse s szerencsétlenség is;
Megengedi László, Lajos, és az ég is
Hogy gyötrelmim után légyen már egy vég is.

133. S az hogy ilyen széllel végzem hajózá-
som,
Hogy csak alig lehet a partra úszásom,
Annál édesebbé teszi nyugovásom
Melynél nagyobb bajtól lett szabadulásom.

134. Úgy is meglassult már ereje kezemnek,
S hervadt borostyánnya volt vitézségemnek;

Hogy pislogó lángja elgyengült tüzemnek
Nem tehet eleget igaz hűségemnek.

135. Ah! — de inkább a föld nyeljen el enge-
met
Mint kedves hazámhoz vonzó szerelmemet
Óltsa az Irígyiség, mely most életemet
Halálra keresi s szomjúzza véretem.

136. Nem fiak, fattyai azok a hazának,
Kik igaz ügyemben engem elhagyának,
S illendő-e búcsút adni az anyának?
Hogy most ez elfajult fiak megcsalának?

137. Van még a magyarban vér és nemes
lélek,
Kik tán szégyenlik is hogy Giskrától félek;
S készek kardra kelni, ha elmélyek vélek,
Ah! nem, nem hagyom el hazámat míg élek.

138. S mi gyönyörúsége volna bús szívemnek,
Ha ily szégyen lenne sok nagy érdememnek
Vége, s dicsőségét megöszült fejemnek
Pizskolni engedném ily gyenge cseh nemnek.

139. És oh, illene-é egy király mássának,
Hogy úgy adja által kisded királyának
A hazát, hogy minden része a hazának
Játéknözöhelye légyen e lármanak?

140. Jer elgyengült karom! még egyszer pró-
bára,
Menjünk új s erősebb sereggel Giskrára!
Megpróbálom, ha még egyszer utóljára
Valamit tehetnék jó hazám javára.

141. Ha még szerencsésen ez egyet kiállom,
Majd megkönnyebbitem ez teréttől vállom,
Főrend társaimat rendre megkínálom,
Hogy a kinek tetszik legyen jobb énnálom."

142. Míg hát rabol Giskra szanaszét népével,
Hunyadi a még hív főrendek nevével
Öszvedezett, nem kis számú, seregével
Nyomul Giskra után már jobb szerencsével.

143. Ság várát, kit régen maga oltalmára
Épített volt Giskra az Ipoly partjára
Mégvén, megy Rozsnyó s Szepes városára
S ezt is magáévá teszi nem sokára.

144. Debrecennek sáncát vízzel felvéteti,
És nyertes táborát még odébb vezeteti;
Giskrát s a csekeket mindaddig kergeti
Hogy Giskra az erőt már nem szenvedheti.

145. Addig hogy Hunyadit békességre kéri,
Ő is jó okokon könnyen megigéri;
Mert a pártütésre mely hajlandó véri
Vagyon a magyarnak, igen jól esméri. . .

2. Vidulás.

De mit töröm fejemet?
Hiszen nem csak engemet
Érdekelnek
A gond s a sok bajok is:
Íly szomorún mások is
Énekelnek.
Alig vagyok,
Ki oly nagyon
Órúlhessen,
Hogy néha ne
Keseregne
Keservessen.

Vígasztalják magokat,
Ha találnek társokat
A szegények!
Mint fáradtan utázó
S egymásra találkozó
Jövevények:
Könnyebb a jaj,
És a sok baj
Fogyatkozik:
Ha sokára
Bús társára
Találkozik.

Hát ne sirasd sorsodat,
Fordítsd, szívem, jajodat
Víg örömré.
Azzal boldogabb lettél,
Hogy nem csak te születél
Gyötrelmre.
E világban
Nincs is másban
Gyönyörűség,
Hanem abba
Hogy közös a
Keserűség.

Hát ezer bajomba is,
Ha még ezer volna is,
Vígán élek;
Tudok olyant eleget
A kívül még életet
Nem cserélek.
Fére gondok!
Hoppot mondok,
Ha sántán is,
Hopp éjféln,
Hopp ebéden,
S vacsorán is.

3. Sári rózsám ...

Parasztdal.

Sári rózsám, hová mégy?
Állj meg csak egy szóra!
De keservesen néztem
Szerdán az ajtóra.

Hogy gyanakodó anyád
Bezárta előttem,
Mikor alkonyodtakor
Előtted eljöttem.

Észrevette mindég is
Azt a lopott mézet,
Melyet ajakod kölcsön
Ajkamra tetézett:
Azolta ha felszóval
Mondom is, hogy Sára!
Ugyan szemesen vigyáz
Szemem járására.

Az ördög is hozta be
Akkor a szobába,
Mikor titkos szerelmünk
Indúla munkába:
Mert ha lettem volna is
Hozzád tíz lépésre,
Gyanút ragaszt az olyan
Minden billenésre.

De csak tudnám, hogy a sót
Ha vén is, megnyalja,
Szép Sárókám, szerelmem
Előtted megvallja,
Nem kímélném csókomat
Ráncos pofájától,
Csakhogy el ne tiltana
Engem a lyányától.

Sári rózsám, ha szeretsz,
Mit nem tennék érted,
Minap pedig, hogy szeretsz,
Titkon megígérted.
Mikor rajtam ajakod
Akkorát cuppantott,
Hogy gyanúságba hozánk
Amazt az agglantot.

Jöszte rózsám, ha szeretsz,
Dülj le a subámra,
Senki sincs most, senki sem
Vigyáz most a számra.
Nyalakodjunk! nincs most benn
Módja a banyának,
Hogy az orrát a tejbe
Verje a macskának.

4. Édes bánat.

Itt kell hagynom szívem felét,
Itt szerelmemet!
Eltitkolta tőlem a sors
Szerelmememet.
Isten hozzátok, érzékeny
Ölelgetések!
Szűz egymásra pillantások,
Kedvelt nyögések!

Mennyi nyájas hang jött számból
S enyelgő ének,
Mikor a hús Hesperusok
Lengedezének!
És felkapván hangzatimat
Szárnyok hegyére,
Sietteték kedvesemnek
Nyugvó helyére.

Segíték e hanghallásra
Gyenge lépésit
Arra, a hol hallja számnak
Zengedezésit;
S hozzám érkeztén, áldoztunk
A szerelemnek;
Magamat tettem szívének,
S szívét szívemnek.

Már vége van mind ezeknek,
Kedveim szűnnek,
A Hesperus tündérré lett,
Szárnyai tűnnek!
Forgó szelek sem viszik el
Sok sohajtásom
Oda, a hol vár szívemmel
Vívó pajtásom.

5. Buzdítás a harcra.

Nyergeld vitéz hűsár, jó lovadat,
Élesítsd, fényesítsd kardvasadat:
Téli kvártélyt tovább nem hagyok:
Enyhülnek a téli fagyok.

A spahi s a jancsár már készen vár,
Meztelen karral, kopasz nyakkal jár,
A dolmányt s a mentét boszontja,
A fegyvernagyvást felbontja.

A nagyvezérnek arany sátorra,
S csatázó vitézinek tábora

Szemünket boszontva fenállnak,
Gazdag prédával kínálnak.

6. Csata dal.

Harsog az új trombitaszó, dobolnak,
Harcra megyünk, a törökök unszólnak,
Ellepi már a pogány a Bánátot,
Illik-e hát neki mutatni hátot?
Hiszen hazánk több ezeret is látott.

Hova levél, Kinizsi erős karja?
S édes hazám hajdani sok magyarja?
Ki sok ezer törököt torkon verve,
Harc mezején halva hagyta heverve,
Most ezektől leszesz-e megnyergelve?

Nem a sógort, nem a legyet bántják már,
Magadban van, édes hazám! a nagy kár:
Keskenyül már jóval a magyar határ,
Pusztít, éget szerezsen, török, tatár,
Hull a hűsár, az az erős ellenvár!

Ha buzog még benned őseid vére,
Emlékezzél eleid hűségére!
Óvedzzed fel derekadat, ülj lóra,
Üss reá sasszárnyal e tikhordóra,
A törökre, béledet marcangóra.

A keresztrel, mely címeredben látszik,
Sem a holdszarv, sem a lófark nem játszik:
Úgy vigyázz négy folyóvízed partjára,
Hogy az a hold heve szoritására
El ne szökjék tengerjárás módjára.

Ha hazádat hajdan is vérrel nyerted,
Mikor góthust, szarmatát megnyergelted,
Ma ne kíméld sem a vérzést, sem a vért,
A dicsőség többet fizet és szebb bért
A halálért, mint idegen rabságért.

GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF.

1725—1801.

GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF, Guadagni Sándor örgróf s a szendrei végvár kapitányának, ki I. Leopold alatt mint császári tábornok grófi rangra emeltetett, s hitese gróf Forgács Dorottya után magyar birtokossá, az 1687-ki országgyűlésen pedig honfiúvá lett, unokája, gróf Gvadányi János és báró Pongrácz Eszter fiok¹⁾, Rudabányán Borsod vármegyében született oct. 16. 1725. Első tanulmányait Egerben végzé, hol különösen a költészetben tüntette ki magát; bölcsészetet a nagyszombati egyetemen hallgatott, s ott abban borostyánossá avattott. Tizenkilenc éves korában, 1744., mint zászlótartó a Szirmay ezredbe lépett, s azzal együtt Sziléziában a poroszok ellen két, Cseh- és Olaszországban a franciák és spanyolok ellen öt ütközetben vett részt, 1747-ben, midőn a magyar

hadak a Vár vizén át a Provencebe beütöttek, francia fogságba esett, s Toulonba vitetett, de már egy hónap múlva kiváltatott. Midőn később a hadsereg visszavonulni kénytelenítettett, Gvadányi a Vár vize hidjának beveteléséllárára lövést kapott, Savonába hozatott, s tizenhárom hét múlva felgyógyulván, onnan a Genua alatti táborba vonult, s kapitánynya mozdíttatott elő. 1752-ben mint százados kapitány a lovassághoz lépett által, s ekkor megházasodott; a hét éves háborúban is, annak egész folyamata alatt részt vett. 1773-ban tábornok, 1783-ban, miután negyvenhárom évi szolgálata alatt tizennegy táborozásban vitézkedett²⁾, mint lovassági tábornok nyugalomra lépven, másodszer is megházasodott, s ez óta szakolcai házában élt a tudománynak és irodalomnak. Költői pályáját, a mennyire tudható, 1765-ben kezdte, midőn Bodolón Bereg vármegyében tanyáztván, annak vidékét és ottan történt dolgait egy elbeszélő költeménybe foglalta, melyet utóbb „Időtöltés“ébe fel is vett. Munkái a következők rendben jelentek meg: 1. „*A Póstiényi Főördés*, a melyet az ottan történt mulatságos dolgokkal élő magyar nyelven versekbe foglalt 1787-ben. Helyjegy nélkül, 1787-ben (újabb kiadása Pozsony, évjegy nélkül). 2. „*A mostan folyó török háborúra célozó gondolatok*, melyeket gróf G. J. magyar lovas generális ő maga írt 1789. esztendőben, mostan pedig a vitézkedni kívánó magyar ifjaknak kedvéért, egyszersmind a nemes bandériumokból a Márs mezején kiszállani vágyódókért közre bocsátott,“ Pozs. és Komárom, 1790. 3. „*Nandorfejérvárnak megvétele*, melyet Belgrád és annak commendánsa között eshető képzelt beszélgetésben versekben foglalt.“ Pozs. 1790. 4. „*A nemes magyar dámákhoz és kisasszonyokhoz szóló versek*, melyeket egy buzgó hazafi a most történt változásokra nézve kibocsátott, egy dallal együtt.“ Ott, 1790. 5. „*Egy Falusi Notáriusnak Budai Utazása*, melyet önnönmaga abban esett viszontagságaival együtt az elaludt vérű magyar szívek felserkentésére és mulatságára versekben foglalt.“ Pozs. 1790. (újabb kiadások Pozs. 1807. 1822.). 6. *A mostan folyó országgyűlésének satyrico-critice való leírása*, a melyet egy Istenmezején lakó palócnak színlése alatt írta azon buzgó szívvel bíró hazafi, a kinek pennájából folyt ki a Falusi Notáriusnak Budára való Utazása.“ Lipsiában, 1791. 7. „*Aprekaszion*, mellik megsinalik fersben, mikor megtartatik sz. Franz Xav. neve nat Patron Strenge Herr Kapitán Úr N**.“ Pozs. 1791. (más. kiad. hely és évjegy nélkül.). 8. *XII. Károly Svéciai-ország királyának élete*. Pozs. 1792. 9. *Peleskei Notárius Pokolba-menetele*. Bazilea, 1792³⁾. 10. *Rontó Pálnak*, egy magyar lovas közkatonának és gr. Benyovszky Móricnak életek, földön, tengereken álmétkodásra méltó történetjeiknek s végehez vitt dolgaiknak leírása, a melyet hazánk damáinak kedvéért versekbe foglalt.“ Pozs. 1793. (új kiad. Pozs. 1816.). 11. *Unalmas órákban* vagyis a téli hosszú estvéken való Időtöltés. I. db. : Badaló falunak Bereg vármegyében vidéke és ottan történt dolgok (s némely apróbb versek); II. db. Verses Levelezései Csizi István főstrázsanesterrel és Molnár Borbálával. Pozs. 1795. 12. *Egy a Rhenus vize partján táborozó magyar lovas katonának* Pozsony városába egybegyűlt rendelkezéssel írott levele. Ott, 1796. 13. „*Falusi Notáriusnak Elméltedései*, betegsége, halála és testamentoma, melyeket két soros versekkel kiadott.“ Pozs. 1796. (új kiad. 1822.). 14. *Verses Levelezés*, a melyet folytatott gr. Gvadányi József . . nemes Fibián Juliánával, ns. Bédi János élete párjával, melybe több nyájas dolgok mellett kir. Komárom városába történt siralmas földindulás is leiratott.“ Pozs. 1798. 15. *A Világnak közönséges Historiája*, a melyet néhány jeles és hiteles authorokból kiszedegetett. I—VI. kötet. Ott, 1796—98. Ezen munkájába a fáradhatatlan vidor aggastyán rövid betegség után 1801. dec. 21-én belehalván⁴⁾, folytatta azt Kis János. Ide tartozik még 16. Mélt. gróf Gvadányi József magyar lovas generálisnak *Donits András*hoz írt *Levelei*, válaszaikkal.

Nagy-Szombat. 1834. Gvadányi nemzetségének Magyarországon József egyetlen fiában szakadt magva, ki mint alezredes nyugalmaztatván, 1815. körül halt el ⁵⁾).

¹⁾ L. *Podhradczky* akadémiai előadását a M. Ak. Értesítő 1853. évi folyama 110—111. ll.

²⁾ L. *Gvadányi* magát a Török Háborúra célozó Gondolatokban, a VII. lapon.

³⁾ L. *Catal. Bibl. Hung. Franc. Széchényi*, II. köt. 163. l.

⁴⁾ L. *Baróti Szabó Dávid* Költ. Munkái, Komárom 1802. a II. kötet 47. l.

⁵⁾ L. az Ak. Ért. idézett kötete 111. l. — Többi adataink forrása *Mindszenti Sámuel* Hist. Dictionáriuma III. kötete.

1. Falusi notárius Budai Utazása ötödik részéből.

Sajnálja a notárius budai útját, mivel azt gondolta, hogy Budán olyan régi magyarokat fog találni, miut valaha laktak, olyan dámákat is; de reménységében megesalotván, leírja a rég-magyar öltözeteket.

1. Véltém, fogom látni nemzetemnek fényét; Magyar öltözetnek kiválasztott kényét, Bibornak, bársonynak, skárlátnak a színjét, Szibériából jött nyusztját, és gerínyét.

2. Véltém: mente, dolmány takarja testeket, Skófiumból szőtt öv keríti ezeket, Borítják hogy hosszú nadrág szemérmeket, Díszesíti nyusztos kalpag a fejeiket.

3. Karmazsin, kordovány-csizma lesz lábokon,
Tigris- vagy párduebör fog függni hátokon,
Kerecsen-, kócsagtoll lebeg kalpagokon,
Bogláros pantallér csörög a nyakokon.

4. Gondoltam: üstökök érik a vállokat,
Kard tarsolylyal fogja verni a lábokat,
Buzogány vagy csákány tölti meg markokat,
Olykor hogy páncéring fedi be tagokat.

5. Véltém, hogy ha ülnek paripalovakon,
Igmándi, füredi nyereg lesz hátokon,
Fecskefarku cafrang fog függni farokon:
Szironyos, sallangos szerszám lesz azokon.

6. Vagy hogy ezek lesznek skófiuummal
varrva,
Ezüst avagy arany boglárval takarva,
Vagy léznek tengeri csigák reá rakva,
Sárga, veres, és zöld szironynyal zavarva.

7. Így jártak valaha nagy híru eleink,
Az egész világot rettentő őseink,
Így jártak királyink, grófjaink, hercegink,
Mi zászlós uraink, mi minden nemesink.

8. Hajdan ha a dáma a hitnek láncával
Őszveköttetett, élt maga párvával,
Illeték menyecske szép titulussával,
Hívták nagyasszonynak esztendők múltával.

9. Ez hajdan fővel, akármerre jára,
Soha ki nem mene templomba, utcára,

Ezáltal adta ő mindennek tudtára,
Hogy vendég volt gyújtve már lakadalmára.

10. Kötöttek hajából kontyot a fejére,
Kivarrott főkötőt tettek tetejére,
Arany láncot, gyöngyöt a kerületére,
Gyémántos reszketőt, mennyi csak ráféré.

11. Vagy hosszú fátyollal kötötték bé fejét;
De sok köves tükkel rakták meg tetejét,
Hosszan függött ez le, és alól csipkáját,
Sarka emelgette szoknyája recéjét.

12. Alabastromszínü nyakát a kaláris
Kerítette: gyöngy volt, de orientális,
E mellé volt kötve még szép arany lánc is,
Zománcsal futtatott filigrán-munka is.

13. Arany avagy ezüst fonalú bíborral
Takartatott karja; de e volt fodorral
Szépen ékesítve, ráncba vett bodorral
Ékes volt, és ezt szem nem nézte komorral.

14. Módosan volt kötve karjok pántlikával,
Újjokon volt gyürü arany karikával,
A fulbevalójok hasonló munkával
Vala elkészítve briliánt rózsával.

15. Karesu derekokon vala váll fölöttve,
Mely volt a szabótól halhéjjal megföltve,
Közepe kevéssé volt test felé döntve,
Úgy tetszett, hogy ez van derekára öntve.

16. Fűtétek minden színü selyem pántliká-
val,
Erre megint gyöngyöt két színör sorával,
Ékesíték aztat olasz bokrétával,
Vagy balra feltűzött szép medáliával.

17. Szoknyájok Májlandba szövött kamu-
kából
Vala; vagy aranyos, ezüstös brkátból,
Vagy bársonyból, melyet hoztak Genuából,
Félig prémzett vala mind elől, mind hátról.

18. Mindenféle kötényt ezekre kötöttek,
Gyöngyből, vagy gránátból, pártövet öveztek,
Régenten lábokon csizmákat viseltek,
Nincsen seculuma hogy cipőt öltöttek.

19. A kisasszonyok is mind így öltöztek,
Csak egyedül azzal megkülönböztettek;
Hogy ezeknek fejek nem főkötöztek,
Sem hosszú fátyollal bé nem fedeztettek.

20. Ily öltözeteket Budán nem láthattam,
És még magyar szót is csak ritkán hallhattam,
Hogy lehet ez? épen azt meg nem foghattam,
Ezen dolgon méltán én álmélkodhattam. . . .

2. Az asszony.

Asszonynak és lónak hinni sohasem kell,
Tele vannak ezek hamis erkölcsökkel,
Csinján beretválni kellekik ezekkel,
Tudni kell, hogy bírnak ok mely természettel.

Az asszony urának csókkal kedveskedik,
Pedig idegentől mellye tejesedik,

Mézes szavaival mikor hizelkedik,
Az urához szíve akkor hidegedik.

Midőn őt szívének és lelkének mondja,
Cinkosára akkor van legnagyobb gondja,
Ezt tartja okosnak, az ura bolondja;
Holott a cinkosa tán csak világ rongya.

A szép ló is magát hagyja símogatni,
Lehet főtől farkig testét tapogatni,
Megengedi magát szépen patkoltatni,
Meg is nyergeltetni, s felzaboláztatni.

Az urát csendesen felveszi magára,
Mintha lejtőt járna, úgy hág a lábára,
Kész ő mind sétálni, mind menni csatára,
Semmi rosz erkölcs nincs írva homlokára :

De a rosz természet hamar felindítja,
És phantasiája vadságra buzdítja,
Mihent rázza fejét és fülét konyítja,
Addig hányja urát, míg le nem hajítja.

GRÓF RÁDAY GEDEON.

1713—1792.

RÁDAI GRÓF RÁDAY GEDEON, Rádai Pál (l. e cikket) és Kajali Klára fiok, Ludányban ¹⁾, oct. 1. 1713. született, s nagy műveltségű atyja vezérlete alatt vallásos és tudományos nevelést nyervén, teljes kiképzésére 1730-ban külföldre küldetett, hol az Odera-melléki Frankfurtnban virágozott egyetemen és tudományos utazásokban hasznosan töltvén három évet, csak atyja halála hírére tért vissza hazájába 1733-ban ²⁾, s itt jószágai kezelését átvevén, ezentúl is csak magának s a tudományoknak élt. „El vala végezve — írja Kazinczy ³⁾ — s nagy részben azon veszelők emlékezete miatt, melyekben atyja oly közel vala az elsőlyedéshez, hogy ő minden idejét tanulásban éli el, s erejét egészen a nemzeti műveltség emelkedésének fogja áldozni“; de különben is Rádai, lelke egész szerkezeténél s kedélyes irányánál fogva, mely a nagy világ pályájától irtózkodott inkább, mint vonatott, a Múzák társaságában kereste, mit ott nem reménylett, a megelégedést. Lakását tehát az atyja által megkezdett magyar könyvtárban ütötte fel, s 1740-ben Szentpéteri Katalinnal kelvén össze, ebben is oly rokon lelkű barátot lelt, ki őt maga is a magyar munkák gyűjtésében segítvén, Rádai főleg a külső nyelveken írt nevezetes munkákra terjesztette ki gondjait ⁴⁾. Hogy pedig e folyvást szaporodó kincseknek illő templomok legyen, lakását Ludányból Pécelre tette által Pest mellett, s ott (1760. körül) azon tekintélyes kastélyt építtette fel, mely nem ugyan a nagyszerű úri lakok közül való, de igen egyike azon keveseknek, mik tudományos és műkincseikkel zöld oázokként vonták magokra a művelt útazót ⁵⁾. Rádai pedig nem csak magának gyűjtött: könyvtára nyitva állt minden közel és távol lakó tudósnak; s levelezései mutatják, miszerint ő tanácsosal, értesítésekkel, sőt jótéteményeivel is a tudományos szellem s irodalmi törekvések ápolására a hazában azon időtt, midőn sem köz könyvtár, sem irodalmi egyesületek és középpont nem léteztek, nem keveset tett ⁶⁾. Elvonulása dacára Rádai szorgalmas részt vett Pest vármegye gyűléseiben, s hazafisága annyira bírta polgártársai bizodalmit, hogy Mária Terézia mind a három

országgyűlésén (1741. 1751, 1764.) Pest vármegyét képviselvén, a legsúlyosabb ügyekben az ő tanácsát kérnék ki társai, és mint Koppi igazán is, szépen is jegyzi meg róla Nepossal : „et esset partium semper optimarum, et existimare-tur“⁷⁾. Ő maga a fényt nem kereste, de szerencsés volt Pécelen II. József császár által meglátogattatni⁸⁾, s nagyravágyó fia II. Gedeon mozgásaira e fejedelem által 1782-ben báróságra, Leopold által pedig 1790-ben grófságra emeltetni, mit inkább nem mellőzött, hogysesem keresett⁹⁾. Ráday nem csak mint gyűjtő és pártfogó volt idejében egyik előmozdítója az irodalomnak, hanem példája és dolgozásai által is. Tudományszeretete minden szakokra szinte azonegy hévvel terjeszkedett ki, különösen még is a hittudományt, bölcsészetet, történetet és irodalmat vallotta szakjainak; s bár ezekben bármely tudóshoz illő alapos és átkaroló ismeretekkel bírt, mozgékony természeténél s ön erői iránti bizalmatlanságánál fogva sokat és sokfélélt tervezett, mindenbe belé fogott: így 1752ben egy magyar középkori történelembe¹⁰⁾, ugyan ez időtájt a Zrínyiász hexameterekben átdolgozásába¹¹⁾, sőt egy eredeti epopeába is, melynek tárgya Magyarország elfoglalása Árpád alatt¹²⁾, utóbb az Aeneis fordításába négyesekben¹³⁾, a Zrínyiász prózai átöntésébe¹⁴⁾ stb : még is csak *apróbb*, eredeti és utánzó, *költeményeiből* gyűlt egy nagyobb nyaláb, melyből nagyon későn, s mások sürgető kéréseikre tett közzé egyet más a M. Múzeában, a M. Muzeumban és Orpheusban. Ráday egyik első volt, ki a hexametert újra (még 1740 előtt) megkísérelte, s első ki (1735.¹⁵⁾ az új nemzetek nyomán a dalnak mérték és rím szerint szabályos alkatot adni törekedett (*Ráday-vers*); első ebbeli mutatványa azonban („Árpád“) csak 1787-ben látott világot. Versei közül csak azokat bírjuk, mik élte őt végső évében megjelentek, s ezeket sem összegyűjtve, hanem a nevezett folyóiratokban elszórva : kéziratbeli dolgozatai, mi felőlő, halála után eltűntek¹⁶⁾, mely a szeretetre méltó jelleme- és érdemeinél fogva közönségesen tisztelt aggastyánt minden jók által siratva, öt napi lázas betegség után aug. 5. 1792. érte utól. Legméltóbb emléket neki az ékesen szóló Koppi emelt dicsbeszédében¹⁷⁾.

1) *Kazinczy Ferenc* szerint, I. A Rádayak, *Minerva* 1827. II. 1228. l.

2) *Így Koppi Károly*, emlékbeszédében : Oratio quam Gedeoni Com. de Ráda monumentum esse voluit, Pest, 1792. a 24. l.

3) Az id. helyen.

4) Ugyan az ugyan ott.

5) A pécei kastélyról I. *Kazinczyt* u. ott (a nagy teremnek 1766-ben készült falfestményei és hexameteres felirásairól már az *Orpheus* szólott I. 33 s köv. s a 434. s köv. ll.). Meglátogatott II. József által is, kit az inkább vonzott, mint a szomszéd gödöllei, királyi fényű, kastély, s kinek itt voltáról a hagyomány egy igen kedélyes s a nagy fejedelmet vonzólag jellemző adoma tartott fenn, melyet tán más illőbb helyt fogok elbeszélhetni.

6) Mikép *Magyar Irodalmi Berkem* I. kötetében álló „Péceli Napjaim“ból kitűnik, holott Rádayhoz írt számos levelek hol egészben, hol kivonva, állanak.

7) *L. Koppit* az id. h. 27. 28. l., s egy jellemző országgyűlési adomát róla *Kazinczynál* „Péceli Napjaim“ban az Irod. Berek első kötetében. V. ö. nekrológiát is *Spilenberg* Ephemeriséből a M. Muzeum II. köt. 399. l.

8) L. az 5) jegyzést.

9) *L. Koppit* az id. h. 27. l.

10) Nyoma a többször említett „*Péceli Napok*“ban.

11) Kezdetét l. a M. Muzeum I. köt. 212—3. ll.

12) Bevezetése a M. Múza 1787-ki folyama 215. s köv. ll., hol azt jegyzi meg : „Árpádról irandó bajnoki éneknek kezdete, mely még fels. József császár gyermekségében iratott, és a német s francia szorosabb versmérték szerint szabott.“

13) Egy töredéke a M. Múza 1788-ki folyama 34—39. ll. s az *Orpheus* II. köt. 237—45. ll. látható.

14) Az I. ének a M. Muzeum I. 212., a III. ott a 411., az V-dik a II. kötet 65. s köv. ll. áll.

15) *L. Tavaszi Estvéjét* az *Orpheus* I. 387 s köv. ll., s nevezetes jegyzését a 393—95. ll.

16) „Verseit nem bírja többé a ház — írja *Kazinczy* a *Minerva* id. helyén 1230. l. — azok elvesztek, vagy tán elégettettek azon hamis székenből, hogy a mesterség emelkedésével a

névre homályt ne vessenek. "A tett fiát sujtja, mit Kazinczy nyíltan kimondani áttalott, de az irodalomtörténész, neheztelésében, el nem hallgathat. Kevesbbé mint művek, de mint emlékek azok becsesek és tanulságosak voltak."

17) Ezt és Spilenberg igaz és szép nekrológiát idézték jegyzeteink. Az öt dicsőtő költemények közül 1. *Kazinczyt* a Tövisék és Virágok 25. lapján. Rövid életrajza *Mindszentinél* is áll a Hist. Dictionarium VI. kötetében.

1. Árpád kezdete.

Múzsám! kinél tört út már régen Pindus
útja
S tudod jól hol fakad a szüzek rugótt kútja,
Sót játszdotal is te nádsípon verseket,
Végy már most trombitát, kezdj hangosb éneket.

Írj Árpádról : írd meg hol volt első hazája;
S új honra vágyó nép vezérévé mint lett?
Beszélj el útjait, számláld elő mit tett,
S hogy hódolt végre meg a négy folyóvíz tája.

Egy országfoglalás nem lágy elméknek műve,
Árpádnak is bizony melyében bátor szíve
Helyén volt, noha sok veszély s halál közt járt,
De mint a roppant tölgy, melyben nem tehet kárt

A legpusztítóbb szél, akár mint ostromolja:
Mert hordja levelét csupán a fergeteg,
Ő fennáll; ő kevély fejét nem hajtja meg;
S nincs oly kegyetlen szél, a mely tövét kitolja:

Szint olyan volt Árpád. Hiában gyűjtött népet
Mind számost, mind erőst, mind fegyverére szépet

Amaz bolgár Zalán; hiában állott még
Népéhez a görög és a tót nemzetség:
Mert valahányszor ők megállni harcban mer-
tek:

Mindannyiszor a harc gyalázatokra lett,
S az ott reménylt dicső diadalom helyett,
Csak ocsmány szaladást s rút mézárszékert nyertek.

Oh ausztriai ház legdrágább, legszebb fénye,
Oh József! oh magyar nemzetnek nagy remé-
ménye!

Kit nem tud eléggé dicsérni a jó hír,
Ne bánd, ne bánd hogy most pennám Árpádról ír.

Ne bánd ez egyszer most : mert lesz ha még én élek,

Bizony lesz oly idő — add isten! érnem el —
Melyben triumphusid az égig viszem fel,
S virtussidról ennél készültb verssel beszélék.

Sót mintha látnám már elmémben még előre

Mint szalad a kevély ellenség nyakra före;
S miként virágzanak a tudományok, és
Mint gyökeresedik s nő a kereskedés.

S az hasznos kézimív mely bőv s jól készült léssen;

Meglessz ez mind : dete füled most nékem add,

S hallgasd Árpádom meg, és az alatt magad
E jövődötletet nagy dolgokhoz tartsd készen.

2. Mapes Gvalter koresmadalja.

Szándékom, hogy életemet
Végezem koresmában,
Haldokló számhoz közel
Bor legyen kannában;
Hadd mondják az angyalok
Ama vég órába:
Isten e nagy ihatót
Vegye ingalmába!

A bor ész szövétneke,
Bölcsesség sáfára;
Mely a földről felragad
Egek határára;
De csúszóbb a koresmai
S jobb ínyem számára,
Mint a kit vízzel kever
A püspök kulcsára.

Tehetségéről szokás
Kit-kit megdicsérni;
Én nem tudtam soha is
Verset szomjan írni,
Engem csak egy gyermek is
Meg tud éhen bírni,
S nékem mintsem koplalást,
Jobb halált ígérni.

Olyan versem, a milyen
Bort gomromban főzők.
Járják eh hassal fejem
Csak tompító gőzők.
Munkám egy babot sem ér
Kin szomjan kérőzők:
Borkorsók közt Násót is
Könnyen megelőzők.

Buta elmémben soha
Egy vers sincsen készen
Valameddig gégém jól
Magához nem viszem:
De mihelyest agyvelóm
Ura Bacchus léssen,
Phoebus belém bérohan,
És csudákat téssen.

3. Mapes mentsége.

Jó Mapes, e gyönyörű
Dalban mért hazudtál?

Hogy szép verset írni csak
Részeg fővel tudtál?
Bizony akkor valamely
Papra haragudtál,
A ki jól élt mikor te
Éh s szomjan aludtál.

Én úgy vélném hogy soha
Józanabb sem voltál,
Mint mikor a korcsomán
Tréfából megholtál.
De meséd szép céljait
Nem értőknek szótál,
S nálok torkot gyulasztál
Inkább, mintsem oltál.

A józanság egyedül
Versszerzők vezére,
Mely a földről felemel
Egek meljékre:
Kevés bort tölt a józan
Sokkal több vizére,
A mikor más tokajit
Futtat gégejére.

Tehetségéről szokás
Kit-kit megdicserni,
Kukkot sem tud a buggyant,
Nem hogy verset írni,
S mit is lehet oly botlás
Lábáról igérni,
Kit, ha részeg, gyermek is
Meg tud könnyen bírni.

A józan a részegest
Mindenben előzi,
Mert fejében nem kereng
A fejelet bor gözi,
Elméjében verseit
Eddig s addig főzi,
Míg Márohoz közelít,
S Násót néha győzi.

Olykor a józannál sincs
A vers mindég készen,
De elméje csakhamar
Kiderül egészen,
Mely ha elragadtatik,
S józan részeg léssen,
Phoebus belé bérohan,
És csudákat téssen.

Én, Mápes, e korcsmadalt
Ilyenképpen értem.
Melynek könnyű folyását
Nem csak megdicsértem,
Hanem deák lábait
Magyar fülhöz mértem:
Nyertes! hacsak árnyékként
Szépségét elértem.

4. Gellert két éneke.

Kérés.

Jó voltod isten! feljebb ér,
Mint a felhők járása;
Segíteni kész vagy a ki kér,
S nincs irgalmadnak mássa.
Uram! kövaram, kösziklám,
Értsd meg kérésem, hallgassrám;
És add meg a mit kérek.

Nagy gazdagság nem szédít el,
Világ kincsét nem kérem:
Adj annyit, mint a mennyi kell,
És azzal én béreem.
Adj bölcs elmét, s azt el ne vedd,
Hogy téged, s a te küldötted
S magam megismerhessem.

Nem kérem nagy tiszteletem
Bár vágyjon sok szív arra;
Ha megmarad jó hírnevem,
Nem lesz szemem amarra.
Elöttem legfőbb becület,
Ha véghez vittem tisztelet,
És ha a jók szeretnek.

Nem kérek hosszú életet,
Csak engedj szódhoz hívet;
Jó sorsban adj elégedett,
Balsorsban bizó szívet.
Ím! markodban van életem,
Irgalmad adjad istenem!
Még itt e testben érnem.

A kereszténynek estvéli maga-megvizsgálása.

Egy nap ismét eltűnt, s borúlt már éjtsza-
kába,
Mint múlt az tőlem el? nem múlt-é csak hiába?
A jó után egész erőm vettem-é?
S nem kényemként, hanem tisztémként jár-
tam-é?
Kezdem-é valjon azt az isten félelmével;
Áldás skönyörgés közt? és oly elszánt elmével,
Hogy célommá tegyem az egy tökéletet,
Az igazságot és a jámbor életet?

Kötelességemet gyakorlott tisztém mellett,
Úgy véghez vittem-é, mint az mint azt kel-
lett?
S azért dolgoztam-é embertársam javát,
Hogy isteni hagyás, nem hogy emberszem lát?

Vezérlésem alatt maradt-é szívem éppen?
Volt-é istenre az függesztve voltaképpen?
S elhitte-é? midőn a mennyet zörgettem,
Hogy, ha kérésem jó, meghallgat istenem?

Midőn a földi jók élleme elragadta
Testemet; véltém-é, hogy azt mind isten adta?

És vettem-é mind azt, a mit az úr rám oszt,
Hálák között a jót, s nyúgodtan a gonoszt?

Eredt-é jó szívűl társalkodásim vége?
Érzem-é mi az hív barátság édessége?
Beszédem sós s tréfám mind ártatlan volt-é?
S a mit megbánhatnék, olyast szám nem
szólt-é?

Házam népe körül mint vittem tisztem véghez?
Készíté-é példám elméjeket az éghez?
S ha ez éjjel az úr lelkem szólítja ki,
Bennem? s a más jobbúlt sorsán örültem-é?

Megbánám-é mindjárt a bűnt mihent megtet-
tem?

S nem uralkodtak-é indúlatim felettem?
S ha ez éjjel az úr lelkem szólítja ki,
Kész-é a számadást valjon kiállani?

Isten! Te mindent tudsz, nincs hát okom, vét-
ségem

Titkolni: érzem én, s esmérem gyengességem:
A Krisztusért uram bocsánatot találj,
S gondatlanságimért vélem perben ne szállj.

Tudom megengedsz te annak, ki vétékét bánja,
Mert irtalmon örülsz: s ez a megestet szánja.
Ez éjjel is őrzöm te vagy, s ha szolgálád él,
Él néked, s ha meghal, ő meghalni sem fél.

5. A mesék közöl.

Víz, szél, becsület.

Még gyermeklétemben hallám e szép mesét.
Egykor a víz s a szél s a becsületj
Bújókást kezdtek játszani.

Elsőben is elbújt a víz;
De csakhamar reá akadtanak
A mélyebb völgyek közt.

Elbújt aztán a szél;
De őtet sem kellett igen soká keresni,
Mert megeléék a hegytetők ormán.

Már a bújás sora volt a becsületen:
De ő előbb
Ily szókkal szólítá játékos társait:
Halljátok meg: Ha egyszer én elbújok,
Engem senki többé schol fel nem talál.

Ebből foly ily tanúság:
Legföltöbbször kincs a becsület;
Ha egyszer ezt elveszted,
Mindent elvesztetted.

A róka és holló.

Egy éh holló lopott egykor egy darab saj-
A melylyel egy nagy fára száll. (tot,
Felettebb éhes volt, s folyt szájától a nyál,

Midőn egy vándorló rókát is arra hajtott
A szerencse — vagy szerencsétlenség.
Ha éh volt a holló, ez is az volt ám még!
Hogy szárnya nines, csak azt bánta,
Mert éh gyomrának szánta
Mindjárt a sajtockskát, mihelyt a fához ért.
Hogy azt azért gyomrába csalja bé, minden
fortélyt meghány,

S ily szókra fakad végre ki:
E szép madárhoz képest a páva mi?
S mi a legfestettt publikány?
Am tartsa szépnek más a zöldet, sárgát, kéket,
Am légyen szép a ponceau s karmazin:
Csak paraszt ízlésük becülik a festéket;
Az én szemem előtt legszebb a hollószín.
Én a hízlekedést nem szoktam: phoenix volnál,
Ha még e mellett szépen volnál.

Itt a bolond madár akarta
Mutatni gyöngy szavát; de kicsuszék a sajt,
S azt csakhamar a róka felkaparta.
Az elbámult holló nézi s nagyot sohajt,
De nem gondolt azzal a róka, hogy sohajtott,
Sőt ilyen csúfot úz: tudd meg azt, jó madár!
Hogy a hízlekedés ily jutalommal jár:
Úgy-é hogy csak megért a leckém egy kis saj-
tot.

Az emberek közt is be sok van ily csalóka
Róka!

A tormába esett féreg.

Egy tormához szokott féregnek a tormája
Utolsó fogytán volt.
Azt látván egy szomszéd, de mással élő féreg,
Ki akkor éppen egy diót marcongatott,
Megkínálá hogy abból enne.

Nem én, nem én! felel amaz
Bosszankodó haraggal;
Nekem nem kell a te diód,
Az isten mentsen meg,
Én inkább meghalok, de még sem rágok mást
Tormán kívül.

E szók után indúlt mindjárt tormát keresni
S mind addig csúszott, mászott,
Míg végre újokban tormára kaphatott.
Akkor nagyot sohajt s így szól:
Csak nines több ilyen jó gyökér!
Innen szoktuk azt már köz szóba mondani:
Szingt olyan mint a tormaféreg.

Ez a lecke nektek szól, kik mindenkor csak
a régi
Ó szokást dicséritek, s minden jobbnak ellen-
ségi
Vagytok, mert a balítélet benneteket megrög-
zött már,
S a kakukkal azt tartjátok, tí vagytok leg-
szebb madár.
Sokszor látjátok mi jobb, sőt sokszor helyben
hagyjátok

Azt a jobbat, de mivel nem követte nagyapá-
tok,
Így szóltok : ez élet módja még apámról szál-
lott rám,
S mi bajom volt? de miért is lennék bölsebb
mint apám.
Nem versengek : sokban illik az igaz hív
maradéknak
Nagyatyjoknak nyomdokát el nem hagyni s
szent szándéknak
Tartom, ha azt csak a jóba s nem a rosszba kö-
vetik;
De ha ők megátalkodva, a mi jobb, azt meg-
vetik,
Már ez szemszúró makacsság, s már nem dí-
csérni való,
Mert a rossz mindég csak rossz lesz, úgy a jó is
mindég jó.

Mátyás király három restje.

Helyes mondás : a rest csak földnek terhe;
Szép példát ad erről egy hajdani rege.

Mátyás király, mint tréfán kapdosó,
Mulatságból hízlalt egy házban három restet.
Egykor a ház történetből kigyúl.
Jaj, ég a ház! sikolt az egyik rest.
Felel a másika : kihordat a király,
Ha kellünk nékie! — A harmadik haraggal:
Hogy nem restelt a szátok szólani!
Mint ment ki a dolog? A három rest ott égett.

Oh be sok van még most ilyen rest,
Ki aztat várja csak feltátott szájjal,
Hogy sült galamb repüljön abba bé.

6. Az Epigrammák közül.

Dorilishez.

Oh Dorilis! Dorilis! nem nézted még magadat
jól,

Kérj hitelesb tükröt, mert hazud a magadé:
Hidd el, szebbé még nem tett a kölcsönös
orca

Senkit : Nem hiheted? lásd magadat, s hi-
heted.

Fulvia ellen.

A mint orcáit tükrénél Fulvia festi,
Elhíttetik csalatott szemei, hogy mássa sehol
sincs;

S ha hozzája vetik, a föld több szépe csak ár-
nyék.

Hagyjuk rá! Tudom azt, a reggeli Fulvia,
hogyha

Rózsák közt ragyogó liliumjait estve lemossa,
Könnyen bépíszkol négy kendőt: annyira szép
völt.

7. Az felettébb szokásba jött orca- festés ellen Dorilistról.

Festi magát Dorilis, noha színes úgy is eléggé,
De nem elég színes a maga tükre szerint
Mely mellett órákig is ül, nincs vége se hossza
Hogyha kenőcseivel kezdi vakolni magát.

Gyorsan azonban repül az visszahozatlan idő is:
Már délhez közelít, ő csak ül, a keze jár.
Olykor ugyan felkél, sétál is lába; de hordja
Kézi kicsiny tükrét akkor is újja között.

Tartván azt szemeihez, üvegének kérdi tanácsát,
Nem hagyja-e valahol asztali tükre hibát:
Hogy soha még gyönyörűbb nem volt; hogy
angyali szépség;

Hízkelkedni tanult tükre nagyítva hazud:
Illeti csók érte; de talál még is maga, melyet
Színleni még szebben, s még igazítani kell.
Még nem elég kéksége vagyon itt ennek az
érnek;

Még ide kell rózsá, még ide több lilium;
Még kláriszint is nem adék eleget ajakim-
nak;

Nincsen elég feketén festve szemöldököm is.
Mindaddig kendőzi magát, míg lesz csupa
lárva,

S a természeti kép mázza miatt elenyész.
Nem hiszem azt, hogy szebb : tudom azt hogy
szép vala, míg nem
Szebbítette magát pacsmagolásaival.

Fesd ugyanis magadat ha korán ráncokba se-
dődni,

S még fiatal korban agg banya lenni se-
retsz.

8. Török ifjú éneke.

Valál szerencse! mindég hívem,

Miért tennék panaszt reád?

Te műved az, hogy nem bús szívem

S hogy minden nap vidám matád:

Ha mindég így lesz, mint igired,

Hazuggá tészed azt a híred,

A melylyel csúfol e világ,

Hogy kedved állhatatlanság.

Tavaszkor vidítsz zöld erdőkel,

Holott a víg fülemilék

Változtatott reszkettetével

Süvítik, hogy társok övék.

A völgyek közt a szép források

Majd halkán csörgök, majd lármások

Zörgő kövecscsel : s ha felkél,

Nem zúg, csak lengedez a szél.

Te tölem meg nem irigyletted

Az én szerelmes egemet,

Sót szívét érzékenybbé tetted

Mint voltis hozzám : innen lett

Hogy míg szeretni meg nem szünik,

A jó kedv tőle el nem tűnik,

S mindaddig az bővílni fog,
A míg erembe vér mozog.

Cyprusárnyék közt nyugtatsz nyárban,
S olykor szellős helyt felvonom,
Magam megúnván bent a várban,
Szép kéztől tűzött sátorom:
Vár már ott készen fött ebédem,
Szomjúság-oltót nyújt eselédem:
Van serbét, fris tej, ráspia,
Van fagyaltam, meggykocsonya.

Midőn az ősz borzadt szárnyával
Dér-csipetten hozzánk bejő,
Citrom, narancs s gránátalmával
Jóvoltodból szép kertem bő:
S ha néha történik vadásznom,
Vagy kedvem töltve madarásznom
Konyhámra prédát annyit adsz,
Hogy magnak is majd alig hagysz.

De még a legkegyetlenb télbe,
Midőn kiki panaszra kél,
Én víg kedvem nem metszem félbe,
S nem rémít fergeteg, sem szél:
Most jó barátimmal beszéllek
Nyert harcokról, most ismét véleek
Szám csak enyelgő tréfát űz,
Azóban süt ránk nyájas tűz.

Sokak felett szeret szultánom,
A nép közt minden rend becül:
Én senki kincsét nem kívánom,
Mert nagy értékem gyúltön gyül;
A szépek közt — bár irígy lássa —
Nincs szép szerelmesemnek mássa;
Van harchoz készült jó lovam,
S éles kard őrzi oldalam.

De békóval vagy hozzám zárva
Szerencse! másként eddig te
Elszöktél volna, szárnyon járva,
S földszíngig nyomtál volna le:
De mint madár, mely csügg a lépen,
Nem fejtődhetsz ki semmiképpen:
S nem félhetlek hogy elszaladj,
Mert lábomhoz békózza vagy.

9. Mezei dal ősztájban.

Szabadon Jakóbi után.

- K. Hol vannak a violák,
Kik itt kékellettek?
S tölcserkékik frissítő
Illatot hintettek?
F. Ifjú! elmúlt a tavasz,
S a viola is elasz.
- K. Hol van ama rózsás bérc,
Kin rózsát szaggattunk,
Melyet kalapunkra, s hol
Mellyünkre aggattunk?
F. Széplány! itt hagyott a nyár,
Nem virít a rózza már.
- K. Hol az a szép csergeteg,
Mely bőven itatta
A réteket? hogy-hogy van,
Hogy most szomjan hagyta?
F. Száraz nyár volt, s hó meleg:
Kiszáradt a csergeteg.
- K. Vezess engem ama szép
Terepely hársfához,
Hol beszélgetni kiki
Ledölt mátkájához.
F. A szép hársfa már nem él,
Kitekerte azt a szél.
- K. Hol ama szemérmes szüz,
Ki, mint észrevette,
Hogy megláttam, lehajolt,
S elpirult mellette?
F. Nem pirúl el többször ő,
Mert elvitte a himlő.
- K. De él amaz énekes,
Ki itt a rózsákat
S violákat éneklé,
És a hű lyánykákat?
F. Szép szül! ő is meghala,
S több dalt nem csinál soha.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ.

1767—1795.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ Ottományon Bihar vármegyében 1767. született; iskoláit Debrecenben folytatta, s papságra kívánván magát adni, ott a hittudományt is végezte. Azonban 1786-ban más irányt vett, miután József cs. által először ugyan Nagyváradra nemzeti iskolai oktatóvá neveztetett, s onnan 1790. Nagybányára a k. gymnasiumhoz rhet. tanárává mozdíttatott elő. Midőn II. József cs. halála után a protestáns tanítók a katolikus iskolákból elbocsátottak, Szentjóni a törvénytudományra adta magát, s 1794-ben Bihar vármé-

gye aljegyzőjévé, s gróf Teleki Sámuel mellett főispáni titoknokká lett. Már ekkor Szentjóni a legkedveltebb dalköltők közé tartozott. Ugyan is a M. Múzában 1787-ben fellépve, 1788-ban a kassai magyar társasághoz állott, s mint ilyen a M. Muzeumot több becses verses és prózai dolgozatokkal nevelte; némely dalai az Orpheusban láttak világot, összegyűjtött versei pedig külön ily cím alatt: *Szentjóni Szabó László Költeményes Munkái*, Pest, 1791. jelentek meg (második kiad. Debrecen, 1820.), melyek közt énekein kívül találhatik egy Gellertféle pásztori játék is: *A pántlika* I felv. és versekben. I. Ferenc kir. koronázása alkalmával egy drámai kísérlettel lépett fel: *2. Mátyás király, vagy a nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma*, érzékenyjáték 3 felv. Buda, 1792. (német fordítása ugyan ott és akkor). Említendő még *3. I. Mária magyar királynak élete* a M. Muzeum II. kötetében, de mely e folyóirat megszűntével töredékül maradt. A Martinovics összeesküvése Szentjónit is szerencsétlenségbe döntötte: ugyan is Hajnóczy és Szentmariái által e titkos társaság létezéséről és céljáról értesülve, eleinte hozzáállt, miután pedig annak veszedelmes irányáról meggyőződött, abból kilépett ugyan, de fölfedezését elmulasztván, a kir. tábla által május 8. 1795., másnap a hétszemélyes tábla által is halálra ítéltetett¹⁾. Ez ítéletet a fejdelem kegyessége fogsággá enyhítette, melyet azonban Szentjóni ki nem törvén, Kufstein várában azon évi oct. 10. élte huszonnyolcadik évében meghalálozott²⁾.

¹⁾ L. Sententiae tam I. Tabulae R. Jud. quam Exc. Tabulae Septemvir. contra criminis laesae Maiestatis seu perduellionis reos latae, Pest, 1795. az I íven.

²⁾ Életrajzi adatai *Kasinczy Ferenc* magán közlései szerint régi kézikönyvben állnak: Handbuch der ungr. Poesie, 1828. I. a 218—19. ll.

1. A Cenci rózsája.

Owerbeck után.

Fakadj piros rózsza, fakadj csendesén,
Kellems illatod hintsed kedvesen
Mert arra tartalak
Hogy másnak adjalak —
De tudod-e kinek?
A szép Cencinek!

Cenci kedves gyermek, szívemnek fele!
Öt ha elveszteném meghalnék bele.
Más ha másat kedvellett,
Nékem Cenci kellett.
Cencit úgy szeretem
Mint az életem.

Teremj kis fa, teremj! sokat s szépeket,
A szép Cenci nagyon szeret titeket;
Cenci azt szereti
Ha az öltözeti
Tele van rózsával,
Rózsza szagával.

2. A sírhalom.

Piros rózsaboltozatok!
Légyen sírom alattatok,
Ha elérem halálom.
Hullott rózsák levelével
Nyugtassa porom békével
Ama jóltévő álom.

Úgy is ha volt víg életem
Rózsák! néktek köszönhetem
S homályos árnyéktoknak!
Most is éltem vége felé
Ha mindenbe únok belé,
Örvendek látástoknak.

Rózsák! melyeket szeretek,
Nyúgodjon porom köztetek
Ha eltakarítatom.
Árnyéktok nyúgodalmába
Álljon sírhalmom magába:
É végső akaratom.

3. Egy megvetettnek keserve.

Utánnad folynak könnyeim
Te! ki futsz kő szíveddel,
Ki epeztő keserveim
Nézed száraz szemeddel.

Sok jó napom eltüntetted
Melylyel magam bízattam,
De néked esküdt szavaim
Soha meg nem bánhattam.

Oh ha kínjaim érzenéd
Melybe kő szíved ejthet,
Soha el nem felejténéd
Ki téged nem felejtéset.

Kínos sebeim látása
Lelkedbe megilletné,

S jó napjaim elmúlása
Tán még visszatérhetne.

Mégis, szívem, melyet megvetsz,
Kedvesem, tiéd marad,
De meglásd a mit most kergetsz
Nem léssen hív madarad.

Ha akarsz boldog órákat,
Melyeket elvesztettem,
Oh felejtse el a hársfákat
Hol neved felmetszettem.

Felejtse el a patakokat,
A kies réteket is,
A hol sétáltunk oly sokat,
Felejtse el engemet is.

Élj vígan, kit én szeretek,
Bár szerelmem megveted!
Én tán kínt sem érezhetek,
Ha boldog lesz életed!

De ah mégis kedves alak!
Bárhogy elvesztettelek,
Te, kit meg nem bántottalak,
El sem is felejtelek!

Érzeni fogom szívembe
Hogy árván hagyattatom,
Míg kínommal egyetembe
El nem takarítottam.

4. Az én szeretóm.

Hol vagy szép szűz! mely megyébe?
Kit bár nem esmérlek,
Mégis elmém képzésébe
Magamnak igérlek.

Ki hasonló ürességet
Szívemben érezel,
S egy ifjat mint segítséget
Reszketve kérdezel.

Én mind nappal, én mind éjjel
Rólad gondolkodom,
S kedves képed szerte széljel,
Szívemen hordozom.

Téged tisztá szerelemnek
S nyájasnak képzellek,
S az egész asszonyi nemnek
Elébe tettelek.

Oh már mennyit sóhajtottam
Szép leány éretted!
Rajtad mennyit búslakodtam:
Tán meg is érzetted?

Ha te is így gondolkozol,
Ha ebbe részt vészesz:
Írd meg szép szűz, hol lakozol,
S az enyim te lészesz.

5. A poeta.

Jakobi után.

Hol vagynak a violák
Melyeket nem régen
Én és némely leánykák
Szedtünk a térségen?
Oh ne keresd, hiába,
Mind elhullott magába.

Hát a rózsza hova lett
Kinyílt levelével,
Mely minden virág felett
Szébb piros színével?
Oh ne keresd, hiába,
Mind elhullott magába.

Hát lánykánk hova lettek
Barna szín hajokkal,
Kik azelőtt fénylettek
Egynéhány napokkal?
Ne keresd békételen,
Mind elhottak hirtelen.

Ha titeket kérdenek:
Hol van poetátok?
Csak régi nótám ennek —
Fiúk donoljátok:
Ne keresd, haszontalan,
Megholt a boldogtalan!

6. A holdhoz.

Teljes hold! szép fényesség
Már derül fel messzéről,
A pásztor régen néz téged
Görbe botja végéről.

Erejére lány tüzednek
A hegyek már pirúlnak,
S a mint sугárid szédnek,
A csillagok meggyúlnak.

Már a réti csepp-harmatok
Mind gyöngyökké lettenek,
A források s folyamatok
Megezüstöztetnek.

Jer, szelíd hold! szép fényeddel,
Jer, szerezz csendességet!
Csak te vetsz feljövéseddel
A bának s gondnak véget!

Míg fényedbe nincs enyészet,
Míg a nap fel nem szalad,
A föld s az egész természet
Nyúgoszik teáltalad!

7. A csermelyhez.

Cseregj, oh lassú folyamatom!
S játszsza a kis kövckel!

De eltűnt nyugodalmamat
Meg nem adod ezekkel.

Ah, a míg még hatalmomba
Volt eröm s akaratom,
Mint örültem alattomba,
Néked meg nem mondhatom.

Szökő hajzaid játékát
Víg örömmel szemléltém,
S csepepcskéid omladékát
Híven felkeresgéltem:

De most, miolta szeretek,
S érzékenységem hajlott,
Már nem gondolok veletek,
Folyjatok itt, vagy amott.

8. Chloe bús estvéje.

Te halvány hold bús világa!
Légy könnyeim bizonsága,
Melyeket e hegyoldalon
Hullattam sok esthajnalon.
Itt e tölgyek árnyékába,
E kősziklák oldalába,
Itten sirok én szüntelen,
Midőn senki nincsen jelen.
E hatodik est hajnala,
Hogy már Dámon itt nem vala,
Hogy nem láttam a hitetlent,
Hogy se nem írt, se nem izent.
Tán szegény megbetegedett,
Tán bánja, hogy megszeretett.
Tán nem jöhet a nyájától,
Félvén kegyetlen atyjától.
Dámon! Dámon! jöjj éjféibe,
Ne hagyj szerelmedet félbe!
Megvárlok az éjtszaka is,
Jöjj el, ha mind hajnalra is!

9. Nem szeretek.

Ifjúságom jó napjait
Öröm s vígságnak szentelem:
A szerelem rab láncait,
Míg csak lehet, nem viselem.

Nyughatatlan a szerelem,
Sok gond és sok baj követi,
Szüntelen való félelem;
Boldog, ki elkerülheti!

Most még minden lépésemet
Más tölem számon nem kéri,
S elszalasztott beszédimet
Szerpenyőbe meg nem méri.

Most a féltés erőszakot
Csendes lelkemen nem tézen,
Nem szabja más ki a napot
Mikép töltssem el egészen.

Nem! míg élek, nem szeretek.
Magamat nem vesztegetem,
Szabad lézsek, míg lehetek,
Nem kínozom rövid életem.

10. A megváltozott Dóris.

Ti ligetünk pásztorai,
Myrtil kedves pajtásai!
Majdha Myrtilt meglátjátok,
Kérlek, néki megmondjátok:
Hogy Dóris már nem fél tőle,
S nem fog elbűjni előlle,
Hogy jobb indulattal tele
Nem kötődik többé vele.
Mondjátok, hogy gondolatom
Most mind csak rajta forgatom,
Hogy sok ezerszer megbántam,
Miolta véle úgy bántam.
Mondjátok meg, hogy érette
Bús szívem is megérette
A mit mondott könnyes szemmel,
Hogy tele van szerelemmel.
Mondjátok meg, attól fogva
Hogy őt láttam volt zokogva,
Szívem, bús zokogásánál
Kedvesebb képet nem talál.

11. Indulj-dal Dobozy Lajoshoz, midőn először táborba ment.

Rajta pajtás!
Nagy a hajtás,
Indulj Bukovinának,
Itt is ember,
Itt is fegyver
Kell a hazának!
Tolts puskát, kardot köszörülj,
Ily jó szerencsédnek örülj!
Magyar a nemed.
Tudod ember kell a gátra:
Lajos! hogy maradnál hátra?
Menj törökre,
Hogy örökre
Éljen érdemed!

Már Márs régen
A térségen
Sípjait hangoztatja,
Vitézséggel
Nyereséggel
Népünk biztatja.
A dob, trombita harognak,
Az ágyúk zúgnak ropognak,
A várnak dűlnek.
Rontnak a magyar fegyverek,
Hullnak a török emberek,
A zsákmányok
Ragadványok
Halmozvást gyűlnek.

Szabács vára
Pancsovára
Csakhamar következett,
Mind két várral
Kevés kárral
Népünk egyezett.
A sok oktanl örököket,
A gyülevész törököket
Leaprítottuk,
Elfogtuk fővezéreket,
Zászlójokat fegyvereket,
A rabokat
Mint barmokat
Fogva hajtottuk.

Most a vitézt
Bátor hív kézt
Hír, név, préda követi,
A tisztelet
Mások felett
Őket szereti.
A te véred sem víz Lajos!
Annak nincsen semmi bajos
A ki mit szeret.
Menj! ott szerzik az érdemet,
A jó hírt, az igaz nemet.
Menj! hogy prédát
Pénzt paripát
Nyerj sok ezeret.

12. Az igaz világi boldogság.

Tanuld azt megfelejteni
A mit el lehet veszteni,
S az elmúló szerencsével
Válj meg mindentől békével!
Szíved is akkép válaszd el,
Hogy elválva ne szakaszd el!
A mik rajtad történhetnek
Légy ura minden esetnek!
Légy bátor egész életben,
Csüggedhetetlen szívedben,
Ha az inség reád tódult,
Hogy soha ne légy nyomorult.
Töltsd bé kötelességedet
És nem ér szegény tégedet.
Így szerencse ellenére
Szerencsés lészel végtére,
S fogod érzeni szívedben
Hogy az ember az életben
Csak azzal élhet igazán,
A mit ha elveszt is, nem bán.

13. A z együgyű paraszt.

Amott a hegynek oldalába
Egy kis mezei falucskába
Egy földes uraság lakozott,
Ki egy levélre várakozott.
S hogy megkapja az üzenetet
A postára küld egy követet,

Kinek megígér jó áldomást,
Csak hozza hamar azt az írást.

Sokat tesz egy itce bor ára!
A paraszt is fut a postára,
S kérdez levelet az urának
Hogy azt kiválthassa magának.

A posta akadván kettőre,
Kitartja a kezét előre,
De Pál nem tudván az árához,
Hát hogy adjuk? Szóla postához.
A posta magát elneveti:

„S noe krajcer“ ez a feleleti.
„Dehogy uram! a méregdrága,
Négy krajcár lesz illő váltásága.
Nyolckrajcár? e fél napszámdíja,
Fél márvás csak egy kis pénz híja.
Hisz, én megfizetek emberül
Ez úgy is a szemetre kerül.“
„En, mond e, nem kontolok fele:
Két noe krajcer csak nid a fele.“
„Ennye no, hatot adok érte,
Tudom ily drágán más nem kérte,
De ezt megadom az uramért,
Kend se pereljen két krajcárért.
No fogja kend.“ A posta erre
Rá néz ez izgága emberre,
S így felel komor tekintettel:
„Noe krajcár akarot, tett el.“
No, mond Palkó, én megvénhedtem,
Kenyerennek javát megettem,
Sokat bévetttem köszönnettel,
Nem volt bajom csak e némettel.
Semmit sem enged a szavából,
Vegyem a lidére a boltjából.

Azomba, hogy már megfizetett,
Míg a posta járt s kerestgetett,
Lassacskán az asztalhoz ment,
Vagy két levelet ingyen elcsent:
S mint ki szénáját jól rendelé,
Pipát tölt s ballag haza felé.

Az ura mihelyest meglátja,
Kérdezi tőle: no Pál bátya,
Hát kapott kend még is levelet?
Úgy-e, hogy eljött a felelet?

„El ám, de uram, megvénuitem,
Hogy még úgy össze nem kerültem:
Nem volt ily ára a levélnek
Miolta csak emberek élnek:
Mikor két kis semmi levélért
Higyj' el az úr hogy nyolckrajcárt kért.“

Jaj, kend a postát nem esmerte,
Hiszen úgy van az ország szerte,
Szabott ára van ott mindennek,
Már oda csak fizetni mennek.

„Bár is uram! de nem jól tette
Ki azt elsőbe megfizette,

Mert el is kényesedik velem,
Ha mindég elkél a levelem.
De én bezzeg, ha megfizetem
Azt a németet rá is szedtem.“

Hogy, hogy? „Jaj, mert uram az alatt
Míg ott a posta jött ment szaladt,
Már az isten vagy áld, vagy megvér,
De látván hogy annyit meg nem ér,
Még hozzá loptam két levelet:
Úgy-e, hogy e nagyobb emelet?“

Az úr kacag, s kérdezi tőle:
Hát már, Palkó, mi lesz belőle?
E mind kettő a más levele,
De kend oztán mit csinál velem?

„De biz, uram, nem megy e kárba,
Mert van egy öcsém Fejérvárba
Kit ezelőtt két esztendővel
Egy verbunkos elvitt erővel:
Jó lesz néki az egyik levél,
S megizenem hogy az úr is él.“

DAYKA GÁBOR.

1768—1796.

ÚJHELYI DAYKA GÁBOR 1768-ban ¹⁾ Miskolcon született, hol régimes, de kevés értékű atyja szabómesterséget űzött, s korán elhalván, a gyermeket még alsóbb-iskolai esztendeiben ügyefogyott özvegyének gondjaira hagyá. Elvégezvén Dayka a miskolci minoritáknál a gymnasium első négy osztályát, humaniórákra 1782-ben Egerbe küldetett, s szép tehetségei, szorgalma s jó erkölcsének köszönhető, hogy a cisterciák őt házukba fogadván, ingyen táplálták. Gyenge esztendei óta már az egyházi rendbe vágyván, az újabb királyi rendeletek szerint pedig csak olyak vétetvén abba fel, kik a bölcsészeti folyamat már befejezték: ilyen Egerben akkor nem lévén, 1784-ben Kassára ment. Feszített szorgalma, melylyel különösen a lángelmű, de utóbb oly szerencsétlen Szolárcecs Sándor elibe vágatni iparkodott, a gyenge testalkotású ifjút ágyba döntvén, a felejtethetlen emlékezetű Viczay nem csak orvosa, hanem jötevője is lett; egy év azonban el volt már veszve, s így a különben csak két éves tanfolyamot nem elébb mint 1787-ben végezhetvén be, ekkor sietett Egerbe, nevét a kispapok sorába beírni. Közelítvén november, Pestre ment, hol a jó hírű ujonc az egytetemes papnöveldeben mind az előjárók, mind leendő társaitól örvendő fogadtatott. Társa, az utóbbi prof. Bodnár Antal, tanúsága szerint kevés volt hozzá fogható, különb egy sem. Nyelvek tanulásában ritka könnyűséggel bírt, s azt szintoly kedvvel, mint szerencsével űzte. Pestre jöttekor jártas volt már a görögben annyira, hogy nem csak az újtestamentomot értené eredeti szövegében, hanem e nyelven verseket is irogatna. Mennyire birta legyen a latint, mutatják e nyelvbéli versei ²⁾, melyek közül egy szép idyllion (Phyllis) még 1784-ben, s így tizenhat éves korában, készült. Pestre érkezvén, mindenek előtt a német nyelvnek fekiűt, melyet még nem tudott, s benne az ismeretes Hannuliktól vevén Bodnárral együtt oktatást, ezt csakhamar maga megett hagyta, s utóbb, Lőcsén laktában, e nyelven is megpróbálta poetai tehetségét ³⁾. Különös ötlet tanultatá meg vele az olaszt. T. i. dalmát társai ezen beszélgetvén egymás közt: „én — monda egykor barátjához — e fiúkat nagyon megrétfálok; tudják hogy olaszúl nem értek: de mához egy hónapra széltiben fogok velök beszélni.“ Titkon neki állt a nyelvtannak, beszélgetéseiket kettőzött figyelemmel hallgatá, s az önszabott idő elteltével meglepetten és csodálkozva tapasztalák dalmátjai, hogy a borsodi fi, ha nem folyvást is, de szabályszerűbben szól náluknál anyai nyelvökön. Franciául beszélt, írt, s e nyelvből fordított, angolúl is valamit; a tót Kassán ragadt reá. Anyai nyelvét végre korához képest tudósan értette, s új és saját bájjal írta. Az irodalom figyelmes barátai ekkor már ismerték nevét. T. i.

első kísérlete, Ovid heroidje : *Penelope Ulysseshez*, már a Magyar Múza 1787-ki folyamában jelent meg⁴⁾. Ez, talentomai, s azon tevékenység, melylyel az országos növelében magyar és más ajku társait a nemzeti nyelv és irodalom részére megnyerni igyekezett, kedvessé tették őt hazafi lelkű előjárója Wohlgemuth Fülöp előtt; s nehezen tévedünk, ha azon buzgóságot, melyet ez a főnök is a növendékek magyarul dolgoztatása körül kifejtett, részben Dayka befolyásának tulajdonítjuk. Valami olyas mutatkozott már e falak között, mi negyven év múlva rendszeresítve létesült a „pesti növendék papság magyar iskolájá“nak neve alatt; mert Dayka, nem kímélve gyenge egészségét, tanórákat nyitott, melyeket nem csak paptársai, hanem némely törvénytanolók is látogattak; az ő felügyelete alatt folyt jeles külföldi munkák fordítása is, s ő maga ez időben Spaldingot *Az embernek rendeltetéséről* fordította, mely sajtó alá is volt rendelve⁵⁾. Ekkor kereste fel Daykát Kazinczy Ferenc is a seminarium „muzeumában,“ s a két egymást értő szép lélek közt a leggyöngédebb barátság szövődött. Eloszlatatván még ez évben a pesti egyetemes papnövelde, Dayka az egri megyei semináriumba tétetett által. Itt kezdődtek szenvedései. Voltak kik a tüzes, vigyázatlan költőt félre értették, s a gyakor feddés, mely majd szelídebb volt, majd durva is lett, ingerlette makaosságát. Látván hogy szemmel tartatik, elvesztette bizodalját, kedvét, s már ekkor kilépendő vala, ha theologiai pályája negyedfél évét el akarja veszteni. Azonban történt, hogy egyik szent beszédében, melyet 1791. júliusban a serviták német templomában mondott, ama vadságig buzgó magyar, de más tekintetben is vakbuzgó, P. Szájecz Leó megbotránkozott, s őt hibás tudományért feladta. Daykától tanításának visszahúzása kívántatott : ő kilépéssel felelt. Az árva fiút egyideig Vitéz Imre barátja tartotta házában Szikszón⁶⁾; innen az elébb kilépett, s akkor már löcsei prof., Bodnár hívá magához, s szállással asztallal látta el. Itt ő Bodnár házi gazdája fiatal szép leányával viszonyt szövén, a nemes barát, ki a közelítő veszélyt látta, kitagadta őt házából, de nem hűségéből. Virrasztott mellette tanácsával, de siker nélkül. Magyar nyelv tanszékei állítatván gymnásiumaink mellett, Dayka a löcseit kérte, és Bodnár javaslatára csak akkor sürgetett mással felváltatást, mikor már késő volt. 1792. martiusban bévezettetett hivatalába, a becsület kötelességévé tette a házasságot, s augusztusban meglett a lakodalom. Esztendő múlva az első grammatikai osztály rendes tanárságára mozdíttatott elő, 1795 végével pedig a retorikáéra az ungvári gymnasium mellé. Oda már végkép megromlott egészséggel érkezvén, ennek helyreállítását véget a következett évben Kassárament, hol Viczaytól várt gyógyulást, de hasztalan. A sorvadás őt Ungvárt oct. 20. 1796. elragadta, élte huszonnyolcadik évében. Dayka verseinek legkisebb része látott életében világot, azok t. i. melyek az említett heroidon kívül az Orpheusban⁷⁾ és külön nyomtatva jelentek meg⁸⁾. Hogy el nem veszték, vagy legalább hogy a nemzet is bírja, Kazinczynak köszönjük, ki barátja munkáit öszvegyűjté, s a mi közölök bármely tekintetből kiadásra méltó volt, több kéziratokból öszveszerkesztve, hibáiból kitisztogatva s latin verseivel megtoldva, egy szépen írt életrajz kíséretében ily cím alatt : *Újhelyi Dayka Gábor Versei*. Pest, 1813. kiadta, s ez által a szeretetre méltó költőnek, kinek műveit lángoló érzemény lelkesíti, s az ő korában oly ritka kényes ízlés teszi kedvessé, emlékezetét örök feledésből kiragadta. E kiadás elfogytával, húsz évvel később jelentek meg általam : *Dayka Versei, öszveszedte Kazinczy Ferenc*. Második bővebb kiadás. Budán, 1833., melyben az első kiadásbeli életrajzot egy rövidebb váltja fel, s deák versek helyett két kiadatlan heroid : *Helois Abelárdhoz* és *Abelárd Heloishez* franciából, áll, a szöveg az eredeti kéziratokkal újra öszvezetetett, s az első kiadónak némely anachronistikai javításai eltávolítottak. Dayka kéziratbeli maradványai között vannak

még egy bő *Magyar Grammatika*, melynek Kazinczy szerint kevés becsé van (hihetőleg semináriumi korából való); valami *Az Izlés históriájából*, K. szerint Batteuxból; *Életírások* németből; *Ekkleziiai Történetek*, töredékesen; három deák dolgozat: *De religione*; *De animarum immortalitate*; *De phantasia*, hihetőleg csódmunkák; *Az europai s ázsiai hunnok dolgaik* Bárdosyból; s néhány német vers.

¹⁾ *Kazinczy* nyomozásai szerint, ki szinte egyetlen forrásunk. L. Dayka életét (Versei első kiadása előtt).

²⁾ Láthatók azok Versei első kiadásában a 110—136 ll.

³⁾ Ezekre vonatkoznak e Lőcséről írt sorai a Vitézhez címzett epistolában:

„A tél már nekem is fagyalja eremet,
Már én is dallottam nem-honni verseket:
S mint a láncolt kerék vagy a bilincs csörgése,
Oly kellemetlen volt Daykának éneklése.

Három német verse dolgozatai közt még fennvan (*Kazinczy*, az életrajz XLVI. l.), köztök a gr. Teleki József „Barátság Oszlopa“ fordítása.

⁴⁾ A 783 s. köv. ll., s innen a M. Muzeum I. kötetébe átvéve a 385. s. köv. ll.

⁵⁾ L. azon érdekes pesti levelet, mely Péczeli Mindenés Gyűjt. IV. köt. 86—90. ll. áll. E szerint egy más növendék magyar nyelvtant készített, egy harmadik Montesquieut fordította, ismét más színdarabon dolgozott. Miért múlt el Dayka Spaldingának kiadatása, noha Wohl-gemuth azt elrendelte volt, nem tudjuk. A munkásságukat ez együttlétkor megkezdettek közül való volt a nyelvész Kassai József is (l. *Toldy Irod. Beszédei*, Pozsony, 1847. a 62, 63. ll.).

⁶⁾ Kinek emlékezetét Daykának egy szép epistoliona tartja fenn (l. al. a 12. sz. alatt).

⁷⁾ Név szerint: Szép szemek II. 5. Győzödelemjövendölés 37. (e kettő *Kazinczy* Helikoni Virágai közt is), A szerető, 1787. (átdolgozva Versei közt „A bosszús szerelem“ cím alatt), Phyllis Demophoonhoz 135. l. és Erzsébet neve napjára 367. l. (szinte átdolgozva: „Egy széphez“ cím alatt Versei közt).

⁸⁾ *Kazinczy* az életrajz XLI. l. „két Lőcsén nyomtatott versezetét“ említi, miket Bárdosy Jánostól kapott; egyike ezeknek a Bárdosy Jánosné halálára írt szép elegia, Lőcse 1792. (l. a *Kazinczy* kiadása mellé vetett váriánsokat); másika hihetőleg Bárdosy örömversének „II. Leopoldhoz“ fordítása 1790-ből.

1. A virtus becsé.

Voltak szerencsés napjaim, hol szelíd
Öröm követte nyomdokimat, s hevült
Lelkem tüzetől megragadva,
Átölelém az egész világot;

A hűs pataknak bús zuhanásai,
A lány fuvalmak lengedezései
Éjféli csendben, a susogló
Ágak, az illatos hant virágit

Elfogtak egykor, s nem magyarázható
Örömbé süllyedt lelkem; eloszlatak
Keszervimet, kisírtam a bűt
Édes özönbe merült szemekkel.

Tí boldog órák! Hasztalan esdeklem
Utánok. A bús vízözön évei
Közt semmisségbe tért időknék
Fejthetetlen zavarába dőltek!

Virtus! csak a te nyomdokidon lehet
Eljutni boldogságra! te mennyei
Vígásra hívtad tisztelődet,
S nem kerestél örömökre vontad.

2. Kesergés.

A csendes éj bús asszonya csillagos
Fejével intett, s a csecsemő korát
Felül nem élt királyi nappal
Anyja szelíd kebelébe süllyedt.

A játszi Morpheus álmadozásával
Elszenderítő mákszemreit rokon
Kezekkel hinti széljel a lány
Szunnyadozásnak eredt szemekre.

Halotti csendben fekszik az érező
Természet, és a nappali gondokat,
S a bűt, s az élet aggodalmát
Megfelelő nyugalommal úzi.

Csak én panaszlom régi keservimet
Lengő homályban a könyörületet
Echónak; — ah, ő bánatimra
Itt rokon hangzatain felelget!

Csak nekem hullnak, fátyolos asszonya
A csendes éjnek, gyöngyeid hasztalan!
Csak nekem: ah, mert jöni álmat
Harmatozó szemeimre tiltasz!

De nem sokára búsalakú, szelíd
Testvéred immajd, a tehetős halál,
Int, és puhább álomra mindent
Átölelő kebelébe hajlok.

— 3. Titkos bú.

Homályos bánat dúlja lelkemet.
Talán újulnak régi szenvedésem ;
Talán tündér előre-érezésem
Rémfűnek, s új lest hány a végezést.
Sírnék : de csak elfojtott sóhajtások
Emelkednek kétséges szívemből ;
Csak rejtett ah, csak néma jajgatások
Váltják egymást, s a titkos bú elől.

Oh végezés ! örömkönyűt nem várok,
Résztt abban egy sebes szív nem vehet,
Mely önnyuftának gyilkolója lett ;
De ennyi jaj, de oly keserves károk,
De ez emésztő bú enyhítsen ! Adj
Csak egy könyeseppet méltó bánatimnak,
S azonnal hozd el végét napjaimnak !
Vagy e sziklánál itt keményebb vagy.

4. Esdeklés.

Tí boldogító érzések !
Tí kínos édes nyögdelések !
Te, kit nem ért kivülem más,
Titokkal teljes húnnyorgás !
Tí epedő gerjedeések !
Te néma együtt-múltság !
Tí egybefortr ölekezések !
Te édes elragadtatás !

Elmúltak — Ah, mindennek vége !
Örömnapunk homályba tűnt ;
Szerelmünk bájos édessége
S boldog családásunk megszűnt.
Oh, Chlórís, élte nyugodalmát
Kebledben hagyta kedvesed ;
Utánad sír, enyhítsd sirmalmát,
S hozd fel az elhúnyt örömet.

Ha ütsz ismét te boldog óra,
Mely kínjaimnak véget vet,
S ölembé zárja kincsemet ?
Ha fordúl végezésem jóra ?
Oh sors, ne nyújtsd keservemet
Tovább ez ál vígság helyében,
S önkényt letészem éltemet
Imádott Chlórísom keblében.

5. Az esztendő első napján.

Egy esztendő ismét elmúlt,
S általrepült setét honjába ;
De kedvem újra bebőrült —
Mit várom végemet hiába ?
Esdeklem a halál után,
Vélvén, hogy fájdalom megszűnnek,

Ha napjai majd általtűnnek
Bús éltetnek, s az ég megszán.

Oh sors ! mert nincs többé reményem —
Alányomott a csüggedés —
Hogy felvirradhat még napfényem ;
Utólrát a bal végezés :
Oh szánj meg, s vond előbb halálom !
Meghalni nekem csendes álom.
Tekintsd keservim : nemdenem
Lassú halál bús lételem ?

Ha e világon annyi élni,
Mint úntalan remélni, félni,
Sorvadni a kereszt alatt ;
Míg nem az ember általhat
Az életnek kesmer köréből,
S a föld gyomrába visszatér,
S a végezés rejtett töréből
Kifejtve, gyászos véget ér :

Oh, már megértem a halálnak !
Szegezd rám mérges íjad ; ím
Már nincsenek több könnyeim.
Szép napjaim mord télre válnak.
Pályámat elfutottam. Ints,
S indulok önkényt a határra,
S bezárom éltet ; a halálra
Már senkinek több jussa nincs.

6. Egy széphez.

Ha nyárban esnék innep nevednek,
A fényes nap hódolna kellemednek,
Egerre vígabbban mosolygana,
S tavaszra változnék a tél fagyja.
Most elvégezvén nyári útazását,
Nyilas jegye felé kezdé futását.
A mit tehet, megszűntek a szelek,
Enyhül a tél, olvadnak a jegek.
Oh Nap, ha én ma Phaeton lehetnék,
Télben is tavaszi fényt hintegetnék,
Nyilas jegyét önkényt elvéténém,
S a szépet nyájas arccal tisztelném.
Ablakjain sűgárim béhatnának,
S körülte játszadozva múltatnának ;
Majd édes ajakin, majd szép szemén,
Majd ékesen emelkedő melyén ;
S enyelgenének, míg az est eljőne,
S egy névtelen sűgár szívére lőne.

7. Vak szerelem.

Phryne az ég havánál
Fejérb alakkal ígéz :
Corinna barna bőrét
A nyár szeplői jegyzik ;

Piros kis ajkin annak
A Grátiák lebegnek :
Corinna színe halvány,
S komoly tekintet üli.

Az barna nagy szeméből
Szerelmeket lövöldöz:
Ez kék apró szemével
Csak gyenge lángot húnycorg;

Phryne szemet varázsol
Nem földi természetével:
Corinna kis növésén
Nincs semmi, semmi szépség;

Az pajkos és enyelgő:
Ez csendes és magányos;
Mind ketten égnek értem:
S engem — Corinna bágyaszt.

8. A bosszús szerelem.

„Többé reá se nézek!
Nem kell nekem személye!
Hűségtelen Corinna! —
Előbb miket ném ígért
Mézzel folyó beszéde!
Hányszor borúlt nyakamba!
S most más ölébe nyugszik,
Másnak mosolyg szemébe,
Mást bájol; éneám csak
Mellétekintetet vét.
Többé reá se nézek!
Nem kell nekem személye!
Nem! hogyha lábaimhoz
Borúl is esdekelve:
Többé reá se nézek!”

Így esküszik Philéon
Tengerre, földre, mennyre.
S itt hirtelen belép a
Hűségtelen Corinna.
Mi lelt, Philéon? úgymond,
S egyet mosolyg reája;
S — ajkára csókok hullnak!

9. Phyllis.

Phyllis haragra gerjed,
S bosszút kiált fejemre,
Ha Chloe néha csókot
Nyér homlokára tőlem;
S ha Chloe mást öleget,
S mást bájol ál szemével,
Hah, mint örül magában!

Phyllis, ki hitte volna
Hogy még enyém leendesz!

10. Menyekzői dal.

Boldog pár! kit az ég ártani nem tudó
Vígásgokra vezet, tiszta szerelmek
Zsengéjében Hymen szent kotelékibe
Indúl a szeretet s innepi Grátiák
Andalgási között, vígan emelkedő
Boldogságod örömnappait illeni!

Szép a zöld kor arany kezdetiben kötött
Egyesség gyönyörűségeit érzeni;
Szép a szüzi kezek lágy ölelési közt
Majd a mennykövező Jupiter asztala
Mellé, majd az öröm völgyein elterül
Békés Elysium zöldes homályiba
Örvendezve magát visszavarázslani:
Míg a klárizs ajak kész az orozványert
Csóknak felszabadult nedvibe ferdéni;
Míg a majd epedő, majd eleven szemek
Ártatlan jeleken fejtik az egybefont
Lelkeknek gyönyörű gerjedezéseit.

De mint a kikelet gyenge viráginak
Sűrűn illatozó kelyheit a nyarak
Forrósága, vagy a téli fagy elveri:
Úgy a kedves alak, mely le nem írható
Szépségével ezer szívre lövel vala,
Elhervad; mihelyest öszre hanyatlanak
Éltünk fergeteges napjai, kénytelen
Ígézé erejét újra kioltani.

Örvendj! szép az öröm kellemesebb nemét,
A virtus gyönyörűségeit, ízeni,
Mely a pusztá világ bús düledékinek
Halmán sem fog irigy sírba leomlani;
Szép, a házi falak keskeny határiba
Régtől fogva szorult nyúgodalom kies
Árnyékában, az eltört örömek szelíd
Ösvényére gyakort' visszatekinteni:
Míg a boldog atyát, s nem magyarázható
Erzéseibe merült életemesebb anyát,
Itt a nyers ifú atyja vonásival,
A békés szeretet mennyei záloga,
Ott a kis Danae érdeli tetszetes
Ögyelgési között selyp csevegésével...

11. A m í r a.

Idyll.

Míg én felkeresem imádott Amirámat,
Tityr, te azalatt legeltesd nyájaskámat.
Már húnycorgó tüze jelenti Vénusnak,
Hogy indulóba van szekere Pboebusnak.
Tityr, te itt maradj, s legeltesd nyájaskámat,
Míg én felkeresem imádott Amirámat.

Csak most távozzatok, ijesztő fellegek!
Megtérvén, nyilokat szórhatják az egkek!
Bízvást rám hullhatnak! ha szépenre találók,
Örömmel elveszek, örömmel sírba szállók.

Mit mível a kegyes? mely tájon keresem?
Mely völgyen hozza rám a nyájas szerelem?
Ott-é, hol a fenyők harcolnak Boreással?
Hol bémetszém nevem s nevét ezer vonással?
Vagy a kristályforrás virágos szélibe,
Hol szívem kínjait kiöntém elibe?
Ámor, ki szépenhez szerelmes lebedéssel
Nappjában annyiszor repül, s körülte késel,
Mondd: távollétemben foly könnyem özőne;

Mondd : már útban vagyok , s azonnal térj ide.
S ha nem hint kellemelévesszöt szárnyaidnak,
Hozz hírt, mi sikerét érezted szavaidnak?

Mi édes érzés támad majd szívembe,
Ha majd, oda jutván, én ötlöm szemibe;
S felállván útamot kifizető dombjára,
„Ó az! a kedves az!” ily szót vesz ajakára;
S könnyű szökdelléssel a víz partjára jut,
S kiterjesztett karral nekem előmbé fut.
Tündér gondolatok! ébren is álmadoznak,
Kik Ámor íveitől sebhedve bágyadoznak!
Bizonytalan kincsek tapsolnak elibe,
S jövendő javokat használják eleve.

Nélküle napjaim mely únalommal telnek :
S a legnyúltabb napok mellette szárnyra kel-
nek.

Egymás mellett ülven a terpedt bükk alá,
Hol e síp másokét mind felülhaladá,
S jutalmúl szépemnek vevé fris koszorúját,
Mi által nevelé Alkandernek bosszúját :
Zengd, kedves, mondja majd, zengd szép éne-
kedet,
Melynek tárgyúl tevéd minap kedvesedet.
Így hatja szívemet a fülmilek nyögése,
Vagy hús csergetegink játékos hömpelygése.

Mivel nem bíztattak mézes beszédei !
Remélnem mit hagytak varázs szép szemei !
Lágy szellő, mely akkor e vígság lakhelyébe
Múlattál, nem vivéd az istenek fülebe ?

12. Vitéz Imréhez.

LÉCSÉRI.

Imrém, te vígan élsz Abaujnak Tempéjében,
A nyájas Grátiák és Múzsák lakhelyében,
Hol majd az ősz Szabó, majd a Kazinczyak
Phoebusnak innepő versekkel dallanak :
Engem fagygyal borít Kárpátnak bús melléke,
Ez a vendég ajak és durva tél vidéke.
A szép tavasz csak most fejté ki kellemit,
S már újra dér fedi meggyéknék béceit.
Nem vészen Phoebus itt magyar szót ajakára,
Bámúl a hazafi vendéghangú dalára.
A tél már nekem is fagyalja eremet,
Már én is dallottam nem-honni verseket,
S mint a láncolt kerék vagy a bilincs csörgése,
Oly kellemetlen volt Daykádnak éneklése.
Vétkes megtévedés! áruló gondolat!
Mely szédelgésemben intézte lantomat!
Nem többet! bár maga nyújtandja poharában
A castali forrást Phoebus vendég-honjában!
Holott akár gyengébb érzésre olvadoz,
Akár harsány kürtön csatákat riadoz,
Nyelvünk majd olyan lágy, mint a Zephyr
nyögése,
Vagy a bús fülmile szívsebhető zengése;
Majd olyan, mint az ég rengő dördülete :
Fellenghangon dalol, s rázkodtat ereje.
Hazám! ha ügyelsz majd tulajdon kincseidre ?

Ha vonsz örök homályt bal hímezéseidre ?
Ölembé újlag ki ölti karjaid?
Újra kiadja meg Abauj tájékeit?

Mindenható egék! vagy szívem örömére
Magyar hangot vegyen hazám fia nyelvére :
Vagy, ha megvetitek merész szándékimat,
Adjátok meg hamar szépajkú honnomat!

13. Szabó Dávidhoz.

Vedd levelém, Bárótim, ama fagylepte vidék-
ről,

Melyet az hegy meredek bérceivel általövedz.
S hogyha talán soraim füleidbe nem édesen
hatnak,

S római kellemeket bennek hiába keressz,
Nékem elég : fud bé szemeiddel, s végre ma-
gányos

Hajlékodbán, akármely szegeletbe, temesd,
Nemde kiesb helyeket kíván a kellemes ének,
Melynek lágyanható zengzete szívet igéz ?
A sugó Zephyrek s Pánnak vadon erdejé,
melyben

A falevél remegő lengedezéssel inog,
A kövecsen lefolyó forrás, mely búsan ömölve
Csörgedező habbal parti virágot itat,
Vagy menedékes hegyen Bacchus, vagy az illa-
tozó kert

Agyaiban, a szép Flóra virági között,
Ígézést szeret a költő lantjába lehellni,
S szíveket hódító mennyei dalra ragad.
Tínéktek közelébb mosolyog szép szemmel
Apolló

S a szomszéd Helikon szent tetejére vezet;
S hogyha borostyánnal koszorúzott lantotok
ihli,

Olyan kellemetes hangozatokra tanít,
Mint a lágy Zephyrek kikeletkori gyenge nyö-
gése,

S a csermely, mikoron habjait úzve, csereg.
Engemet a havasok melléke negyedszeri hóval
Ostromol, és sanyarú számkivételre sorít :
S a hidegen fúvó Boreás azon isteni szikrát,
A költői tüzet, bennem előlni siet.

14. Az érzelős Philotas.

Philotas, szent tűznek hevülve,
Eckartshausen Keservit olvasá,
S résztvevő bánatjában elmerülve,
Magát felejtve, más inségit jajgatá,
Hogy egy pajkos darázs kezére szálla.
A könyv kezében, álmélkodva álla.
S könyvével áztatá érzékeny rendeit :
„Te áldott férfiú! kit, emberek javára
Meggzánva népünk jajait,
Küldött az ég világunk piacára,
Hogy lágyítsd a halandók szívzeit . . .”
De itt a vendég pauzát télet véle.
Érzékenyebb volt fülánkjának éle
Mint az érzékeny fró rendei.

Szemébe tűnik pajkos ellensége:
 „En s te, nem egy atjának fiai?
 Nem egy kéznek vagyunk-e mívei?
 Egy perc — s a szenvedésnek vége.“

Így szól, s a gyilkosnak kegyelmet nyújt,
 S gyengédeden lerázza.
 Ez is, hogy jöltevéjét ne gyalázza,
 Felreppen, s orra alá hegyesb fülánkot sújt.

BACSÁNYI JÁNOS.

1763—1845.

BACSÁNYI JÁNOS Tapolcán, Szala vármegyében született 1763. martius 11. nem nemes szülektől ¹⁾. A gymnásium nyelvtani osztályait Veszprémben, a humaniórákat Sopronban folytatta, a bölcsészetet a kegyesrendiek pesti lyceumában, a törvényt a Budáról épen akkor ide áttett egyetemen hallgatta. Horányi ajánlására, ki őt különösen kedvelte, b. Orczy Lőrinc házához, ennek reménydús fia István mellé jutott 1784-ben correpetitornak a törvényben ²⁾. A ház patriarchai fejének, a hazafi és költő aggnak befolyása alatt lobbott vetett Bacsányi lelke, s mind első költői kísérletei ez időből valók, mind első megjelent munkája: „*A magyaroknak vitészege, régiek példáival megvilágosítva.*“ Pest, 1785. egy ifjú tüzzel írt historiai paraenesis (prózában). Ugyanez évben elhalván növendéke, az Orczy veje, báró Vécsey Miklós kassai kamarai administrator, őt Kassára e kamarai osztályhoz vitte mint gyakornokot, s majdan cancellistának mozdította elő ³⁾. Itt élte Bacsányi, életének leggyümölcsözőbb éveit. A pozsonyi Magyar Múzsában lépett fel mint szépész a fordításokról szóló értekezésével (1787. 559—77.), mely által az irodalomtudomány e fontos kérdése körül üdvös mozgalmat idézett elő. Még ezen évben nov. 13. kötetett meg Baróti Szabó Dávidnál, Bacsányi, Baróti és Kazinczy Ferenc közt az úgynevezett „*kassai magyar társaság,*“ melyhez az ország más részeiről is több jeles írók szövetkezvén, negyedes füzetekben megindult tőle az úgynevezett kassai „*Magyar Múzeum*“; melyből 1788 és 89. esztendőben (Pest n8r.) négy negyed jelent meg, s négy 1790—2-re ily címmel: „*Magyar Múzeum.* Kiadta negyedenként a kassai magyar társaság. Második kötet.“ Kassán, 1792. Fő dolgozó, szerkesztő, kiadó eleitől fogva Bacsányi volt; s egészen független, mióta Kazinczy a hatalmaskodó elől kitért: s így az új iskola ezen első közlönyének érdeme főleg is Bacsányié. *Versein* kivül fontosabb adalékai a *Beveretés* maga, újabb értekezése a *fordításról*, mutatóványai *Osziánból*, kit ő vezetett be, első, irodalmunkba, *Bessenyei György* kiadatlan munkái esmértetése, s főleg az első III. d. negyedhez toldott vitairata *Rájnis ellen*; itt ismertette meg *Anyost* is, kinek munkái összeszedésében már ekkor fáradozott. Nemi összekoccanása következtén főnökével és jötevőjével, ezt párbajra hívta ki. Vécsey megvetette a nem-nemest, ki egyszersmind lekötelezettje volt, s első alkalommal, t. i. miután Péchy József sárosi nemes, Bacsányit „*A franciaországi változásokra 1789.*“ írt költeményéért (M. Muz. II. 56.) feladá, csakugyan elejtette őt 1793 ⁴⁾. Őmaga elbocsáttatott hivatalból, a M. Múzeum illető füzetéből ama verszet kivágotott. A következő évben menedéket talált gróf Forgács Miklós nyitrai főispánnál, ki az ügyefogyottat magán titoknokává tette, s vele nyitrai jószágában vala épen, midőn a grófné Bécsből azon hírt hozá, hogy Bacsányi kerestetik. Ez ártatlannak mondván magát, Forgács Budára küldi őt, hogy Sándor nádornál jelentené magát; Bacsányi megyen, elfogatik, Bécsben egy faggató bizottmány elibe állittatik gróf Saurau elnöklete alatt, december első napjaiban Budára hozatik ⁶⁾, mint részese a Martinovicsféle összeesküvésnek vádtársaival a kir. tábla törvényszéke elibe állittatik, de 1795. május 22. feloldoztatik, ellenben másnap a hétszemélyes tábla által bizonyos tudomásaért a

dolognak, melyet azonban feljelenteni elmulasztott, s „önvédelmében elárult veszélyes elveiért“⁷⁾, Kazinczy szerint garázda viseletéért fogságában s a kir. jogigazgató irányában⁸⁾, egy évi fogságra ítéltetett. Ettől fogva Bacsányi augusztusig Budán vasban őriztetett, innen Szentjóbival s egyebekkel Kufsteinban, honnan 1796. május 23-dikán kiszabadulván, Bécsbe ment, és gróf Sauranál jelentvén magát, az ottani bankóhivatalnál napdíjokul alkalmaztatott⁹⁾. E csekély állásban is, melyben kénytelen volt magánosak (mint a historiograph Müller János, deák jeles költőnk Somsich Lázár s mások) jótéteményeit elfogadni, újra az irodalom felé fordult, s egy vegyes munkák tára kiadását tervezett, melynek létesítésére dunántúli barátjait hívta fel, s azt *Magyar Minerva* címen Bécsben 1798-ban „Ányos Pál Munkái“val meg is nyitotta¹⁰⁾; de más nyilatkozását az őrszemmel tartott, s azért magyarországi társaival sürűbben közlekedni tartózkodó¹¹⁾ férfit irodalmi munkásságának ez időből nem vettünk¹²⁾. Még is Oszsiánján folyvást dolgozott, s most már versben, mint azt a még 1798-ban készült, s Kazinczy által az Erd. Muzeum V. füzetében (1816.) kiadott *Imiszhónai Hábortú* bizonyítani látszik: 1804-ben az akkori directoriumhoz (pénzügyi főhatósághoz) mint tisztelőbeli fogalmazó tételét által, 1805-ben pedig ugyanott valóságos udvari fogalmazó lett¹³⁾, s nőül vette Baumberg Gabriéla bécsi költőnét, kívül húzamos idő óta szerelmi viszonyban élt¹⁴⁾. 1809-ben Napoleon cs. Bécsset megszállván, a Bassanói herceg, Maret statustitkár, egykori kufsteini rabtársát Bacsányit magához hívatta, s vele császárijának híres proclamációját *a magyarokhoz* magyarra (és deákra?) fordíttatta. Ez által Bacsányi állása Bécsben tarthatatlanná lett, s midőn azon évi oct. 14. a béke megkötötték, Bacsányi a francia sereg oltalma alatt eltűnt, s ezóta Párizsban, francia kegyepénzen, éldegelt¹⁶⁾, míg 1814-ben az oda diadalmasan bevonuló austriai seregnél magát jelentvén, fogolylyá lett, s először ugyan Bécsben, aztán Brünnben elzárattott, egy vagy két évvel utóbb azonban Linc városába belezttetett, hol csekély élelempénzen egész halálaig tengett rendőri vigyázat alatt. A *keszthelyi kör*, mely gróf Festetics György szárnyai alatt az újkola, s különösen ennek főnöke Kazinczy Ferenc, ellen magán és nyílt ellenzékelt alkota, Bacsányit is kebelébe vonta, kinek régi féltékenységét egykori muzeumi társa s legujjabb Osszián fordítója irányában jól ismerte. Bacsányi, ki hosszas távolléte után a hazától ennek haladásaitól elmaradt, s Kazinczy principátusát nehéz szívvel látta, kezét fogott, s az új kornak régi jelesinket akarván ellenébe állítani, *A Magyar Tudósokhoz* (Pest, 1821) címzett iratában: „I. Faludi Ferenc s több magyar költők munkáinak kiadásáról; II. A nemzeti nyelvről s poézisről, és a mai nyelvrontók törekedéséről“ értekezve, amazoknak leendő kiadását hirdette, s a nyelvújítókat épesen megátadta. Követtké ezt némely saját versei mutatványul a Szépliteraturai Ajándék első folyamában (1821.) s majd *Faludi Ferenc Versei* (Pest, 1824.) egy hosszas Toldalékkal „Faludi Ferenc életéről, és a magyar nyelvről s versszerzésről“, szinte az új irodalom ellen intézettel: de mely, mint az elsőbbik, hidegen fogadtatva, hatás nélkül hangzott el; végre 1827-ben: *Bacsányi János Versei*, első kötet, u. ott; s a második kötet helyett, miután az első akkor csak több részeiben csonkítva jelenhetett meg, s azért általa visszavonatott: *Bacsányi János Poétai Munkái*, második megbóvított kiadás a szerzőnek képével. Buda, 1835. Ezekkel elhallgatott a szépen indúlt, viszontagságai által működéseiben sokképen megzavart, s a kor ellen elkeseredésből inkább, mint benső meggyőződésből, felkölt férfiú. Az academia, csak érdemeire emlékezve, 1843-ban a nyolcvanadik évet betölt Bacsányit tagul választásával tisztelte meg: ő azt némán fogadta; s két évvel utóbb, 1845. május 11-én elfordúlt kedélylyel rekesztette be hosszas sanyarú életét. Tetemei a linci köztemetőben nyugszanak¹⁸⁾.

- 1) L. erről *Kazinczy Ferencet* Kazinczy Gábornál Új M. Muzeum 1852. I. 442. l.
- 2) Orczy, jótevője lett. „S nekem atyám helyett édes atyám vala“ : így emlékezik róla Versei más. kiad. 64. l.
- 3) 1787-ben I. *Kazinczy Ferencet* a Bacsfányi rövid életrajzában az Erd. Muzeum V. füzeté 91, 92. ll.
- 4) Így nevezik ök magokat a M. Muzeum II. kötete címlapján. — V. ö. *Baróti* versezett: *Társasághötés* e M. M. I. köt. vagy Munkái közt, 4-d. kiad. I. 26 s köv. ll.
- 5) L. *Kazinczyt* az Új M. Muzeum id. h.
- 6) L. ezekről még részletesben *Kazinczyt* az imént id. h. 443. l.
- 7) L. *Sententiae* tam Incl. Tab. Reg. stb a P. íven. 8) Az Új M. M. id. h.
- 9) Sokan nagyon rossz néven vették a szerencsétlen Bacsfányinak, hogy — nem halt éhen, s hivatalt keresett; innen azon gyanúsítások, melyeket jó emberek is szívesen hittek, I. *Kazinczyt* az utóbb id. h.
- 10) A többi kötetek tartalma : II. Takács József Erkölesi Oktatásai, Bécs, 1799. III. Virág Benedek Poetai Munkái, Pest, 1799. IV. Pápay Sámuel : A magyar Literatura Esmérete, Veszprém, 1808. V. Ruzsák József : A Philosophia előljáró Értekezései, Veszprém, 1812.
- 11) L. *Kazinczyval* volt viszonyáról u. ezt az Új M. M. id. h.
- 12) Hacsak *Mantuára* írt deák elegiáját nem tudjuk ide (Bécs, 1799), melylyel igen is, a kormánynak kedvét kereste.
- 13) „*Concipista antehac aulicus*“nak nevezi József nádor egy 1810-ki körlevelében, I. az Új M. M. id. h. 446.
- 14) Ennek verseit férje 1806-ban adta ki Bécsben.
- 15) Miután Decsi Sámuel a M. Kurir írója, és Márton József magyar nyelvtanár e provinciát visszautasították, I. *Kazinczyt* az Új M. M. id. h.
- 16) Még 1810-nek tavaszán sem tudott bizonynyal holléte. A nyomozó levelek láthatók *Kazinczy*nál az eml. h. Mit ott ez írónk, kétség kívül jóhiszemmel, de elfogultan elmond Bacsfányi viszonyáról Bécshez Párizsban lakta idejéből, csak bizonyos megszorításokkal elfogadható.
- 17) Állt ez főleg Péteri Takács József, Ruszek József apát, Kisfaludy Sándor, Horváth János, Horvát Endre, Verseghy, s némely kisebb jelentékű férfiakból; s innen nem ki az elhárhedt *Mondolat* Somogyi Gedeon által kiadva, s több névtelen cikk a Tud. Gyűjteményben *Kazinczy* ellen, ki Himfyre írt epigrammája (Töv. és Vir.) és recenziója (Erd. Muz. I.) által vonta magára a Kisfaludy tisztelői neheztelését.
- 18) L. a felette tartott akademiái gyászbeszédet *Toldy Ferenc Irodalmi Beszédei* (Pozsony, 1847) 291—302. ll. — Az idézettekben kívül emlékezik róla Horányi a Memoria I. s a Nova Memoria szinte I. köt.

1. Serkentő válasz Virág Benedekhez.

1789.

1. Vettem leveledet Duna meljékéről,
Dicsőült királyink temetőhelyéről,
Hol nemzetünk újra felkelő fényéről
S Nemesnek énekelsz szép győzedelméről¹⁾.

2. Látom : a természet két legszebb kincsé-
vel
Bírván, érzékeny szív s mennyei elmével,
Gyakran barátkozol Múzsák seregével,
S borostyánt érdemelsz lantod verésével.

3. Megjártam Múzsáddal Szelimbús országát:
Dőlő félben láttam tündéres nagyságát;
Letette hajdani dagályos vadságát;
Gyászszín váltotta fel a félhold világát.

4. Iszonyodva nézi kipusztult vidékit,
Félelem s jaj tölti elrémült hajlékit;

Hasztalan mutatja hatalma árnyékát,
Végső romlás várja Ozmán maradékát.

5. Néha-nap Szulejmán ha kardját kötötte,
Egész kereszténység reszketett előtte;
Ha s vitéz nemzetünk útját nem vehette,
Vérezgő táborát Bécs alá verette.

6. Szerencse kockái eképpen változnak;
Egynek dicsőosséget, másnak gyászt okoznak.
Ha két hatalmasok öszvebarátkoznak,
Harmadik fejére végső veszélyt hoznak.

7. Innét emelkedvén elmémnek szárnyára,
Kltóval szállottam Apolló halmára,
S felvevén a földet szemem cirkalmára,
Úgy néztem a népek változó sorsára.

8. Egek ! mely képeket láttanak szemeim !
Mely szörnyőségeken jártak képzéseim !
Irtózás fogta el érzékenységeim,
Míg végre keblembé hullhattak könyveim.

9. Mint a bús tengernek felzúdult habjai
Ordítanak, s halmokra dőlöngnek halmjai:

1) L. vitéz gróf Nemes György Dicsőretés a M. Muz. I. 352. old.

Úgy törnek egymásra a földnek fiai,
Harag s bosszúságnak gerjesztvén lángjai.

10. Sokalják társoknak kiszabott pályáját,
Nem várhatják sírba döntő nyavalyáját;
Magok élesztik a halál kaszáját,
S dicsekedve rontják istenök munkáját!

11. Néünk is, kik hajdan Tanais partjait
Elhagyván, lakhelyünk szoros határait,
S nem tudván az egek titkos szándékait,
Harcolva kerestük ősink birtokait,

12. Mennyi vér festette súlyos fegyverinket,
Míg elfoglalhattuk új örökségeinket?
S Őm törvényihez szabván erkölcsinket,
Bátran mívelhettük gazdag mezeinket?

13. Mennyi magyar vértől pirúlt Márs oltára,
Hogy hazánk ne jutna mások birtokára?
Eldődink, felkelvén gyakran oltalmára,
Százezrenként döltek ellenség kardjára.

14. Vérbe merült idők! egek keménysége!
Oh Várna! oh Mohács szomorú térsége!
Tírólatok áradt hazánk sok insége,
Tírajtatok húnyt el régi dicsősége!

15. László! vitéz ifjú! kinek drága vére
Oly gyászos éjt hozott magyarok egére,
Oh! miért ügyeltél mások intésére,
Frígytörést javallók csalfa beszédére!

16. Lajos! boldogtalan atyának magzatja,
Gonosz tanácsosok példás áldozatja!
Te, kinek csak neved szomorú hangzatja
Népedet még ma is könnyre fakaszthatja!

17. Voltam táborodnak pusztá állásain,
A siető Duna suhogó partjain:
Bús csendesség fekszik atyáink hamvain,
S bágyadt szél lengedez sírjaik hantjain.

18. Harmatozó homály borúl a szemére,
Ha tekint az útas ez iszonyú térre;
Epedő szívvel dől oszlopod kövére,
Népünk s dicsőségünk temetőhelyére!

19. Hazánk, vitézségnek hajdan oskolója,
Ott lett dühösségnek vérengző pályája;
S Árpád szabad népe, híres unokája,
Ott lett egy szultánnak adózó szolgája!

20. Nyögött a bús nemzet jármának alatta,
De láncából magát nem szabadíthatta,
Mert, hogyha bosszúlo fegyverét ragadta,
Akkor is csak önnön kebelét szaggatta.

21. Az egyenetlenség (pokol rút fajzása!),
Irigység, kevélység titkos sűgallása,
Sok maszlagos polgár garázdálkodása,
S rozsz, kaján szomszédink vad agyarkodása —

22. Úgy hanyták hazánknak szédült gyermekeit,

Mint a bal szerencse játékeszközeit.
Örökös homályok fedezték egeit;
Jaj s panasz töltötte bánatos völgyeit!

23. Hát a vallás ügye mennyi vért ontatott,
Míg az ész fáklája világot adhatott?
Ha ki ajándékot égből nem kaphatott,
Mint eretnek tűzre s kardra hánytatott!

24. De hová, oh Múzsám! gyászos énekeddel,
S szíveket terhelő emlékezetteddel?
Ne újítsd sebeink érzékenységeddel;
Hagyj fél véres könnyre kisztó keserveddel.

25. Im nyög a hazafi most is fájdalmában,
Nem vehetvén reményt árva mívoltában,
S nem találván hazát önnön hazájában,
Csak panasz, csak jajszó zeng bús ajakában.

26. Hasztalan említi törvénye szentségét,
Annyi drága vérel szerzett örökségét;
Söt, gyanúba hozván egyenes hívségét,
Ez által halmozza nagyobbra inségét.

27. Így, ha a múltakat eszébe juttatja,
Arcáit öntözi szemének harmatja;
S ha viszont jövendő napjait forgatja,
Szívét bú, gond, bánat, s kétség fojtogatja.

28. Mint a sérült atya, ki háza-népére
Éhhalált lát jöni kised gyermekére,
Hogy kedvesseinek lenne segédére,
Elszánja életét tenger veszélyére;

29. De hajóját szélnek alig eresztette,
Hogy rengő zaj támad alatta s felette;
Csattogó mennykővek repülte mellette;
Ég, föld, tenger egybeszakad körülötte,

30. Partra vevén a szél megrepedt sajkáját,
Szívdobogva éri elhagyott tanyáját,
S ölelni akarván párját s fiacskáját,
Híve koporsóján találja árváját. —

31. De sokat túrt hazánk kétes homályában
Bízzunk a nemzetek kegyelmes atyjában!
Ha sorsa önéki vagyon oltalmában,
Nem fog elhagyatni bús árvaságában.

32. Véget ér szenvedett erőszak-igája,
Kedvet nyér hallatlan hűsége példája;
S talán megindulván József is reája,
Biztos partra jutand hánykódó bárkája.

33. Ilyen jobb szerencse édes reményére,
Igyekszünk mi nyelvünk felemelésére,
Hogy Phoebus, tekintvén dicső szépségére,
Nyájasb szemmel nézzen nagy Árpád népére.

34. Boldog az az ország, melynek kebelében
Múlatnak a Múzsák békesség ölelben.

Ott van az igazság teljes mértékében,
S törvény és szabadság egész erejében.

35. Míg ezek kedvellik csendes vidéinket,
S híven megőrizvén magyar erkölcsinket,
Egyességre intik hajlott szívünket,
Addig folyja bőség áldott mezeinket.

36. Jövel hát, barátom! te is e pályára;
Segítsd társaidat elfuthatására.
Siessünk egyszersmind dicsőség halmára,
Míg borostyán lehet fáradságunk árra.

37. Lesznek majd olyanok a magyar hazá-
ban,
Kik reánk ismernék érdem templomában,
S ha már enyészünk is cyprus árnyékában,
Jó hazafiaknak neveznek számában!

2. Serkentő ének.

Szedjük életünk virágit,
Most, mikor még illatoznak,
S a tavasz vidám szellői
Lengedezve játszadoznak.

Kert az élet: de rózsáit
Óva kell s vigyázva szednünk,
S a tövistől, hogy kezünket
Még ne szúrja, őrizkednünk!

Szedjük óva s őrizkedve,
Szedjük hát, míg illatoznak;
Míg a víg tavasz szellői
Fürtjeinkben játszadoznak!

Így lehet még, szívepesztő
Bánatinkban csendesednünk,
S bal szerencsénk ellenére
Jobb reményre élemednünk.

Így lehet, bajunk felejtve,
Még örömben részasednünk,
S kertünk édes illatjától
Néha szinte részegednünk.

Szedjük életünk virágit,
Szedjük hát, míg illatoznak;
Míg a víg tavasz szellői
Fürtjeinkben játszadoznak.

3. Tünődés.

„Ha ki, mindenét elvesztvén,
Reménységet nem talál,
Már annak az élet szégyen,
S kötelesség a halál!”

Így sohajt, panaszra kelvén,
A világ kevély fia,
Hogyha földi fő javától
Végre meg kell válnia;

Ő, kit a szerencse mindég
Kézen vitt, ápolgatott,
S rosz kedvére, haragjára
Soha nem méltóztatott,

Így ingerli, bátorítja,
S csalja sok szív önmagát,
Elborúlni s tünni látván
Al reménye csillagát.

Mi, kik ennyi baj s veszély közt
Forgunk, és erőlködünk,
S a szerencse vak dühével
Évek olta küszködünk;

Mi, kik a mérges haboktól
Szüntelen hányattatunk,
S annyi sok szélvész után is
Partra nem találhatunk;

Mit tegyünk, s mit várhatunk mi,
Hogyha ránk dördül az ég?
Kell-e nekünk még remélnünk?
Bízakodunk kell-e még?

Szégyen lesz-e, s oktalanság,
Ha folyvást serénykedünk,
S új hajótörést kerülvén,
Még tovább emberkedünk?

Mit tegyünk hát, s kit kövessünk?
Mit lehet remélnünk még?
Mit mutat hitünk világa?
S mit javall a bölcseség?

4. A bújdósók.

Maradjatok, világi jók!
Nem kell jutalmatok.
Szolgáljon más! E bújdósók
Feladnak rajtatok.

Mutasd, gonosz szerencse, már
Hatalmad ostorát;
Öntsöd ártatlan fejekre bár
Csapásid záporát;

Ne szánjad érző szívüket,
Légy bármi mostoha;
Ez egyetértő lelkeket
Le nem nyomod soha!

Törd össze, jer! sajkájokat,
Öntsöd újra mérgedet;
Indítsd fel a mély poklokat,
Töltsd bé vad kedvedet;

Jer, minden földi szörnyeteg,
Jer, álld el útjokat;
Okádj te, égi fergeteg,
Ordítva lángokat;

Halomra régi székiből
 Omoljon a világ :
 Erkölcse szent ösvényiből,
 Míg él, egyik se hág!

5. Tünődés.

Jer már, jer egyszer, csillagok ég dicső
 Fényvel mosolygó asszonya! Jersze már,
 Fájdalmim érzékeny tanúja!
 Verd el az éj szomorú homályát.

Távul hazámtól; messze vidék sovány
 Határit őrző vad havasok között;
 S felhőkig érő durva fogház
 Rejtekeiből az egekre nézvény,

Ohajtva várom megjelenésedet.
 És íme! jönnek kellemetes szelíd
 Sűgárid . . . Üdvöz légy, kegyes hold!
 Könnyeim árja között elázva

Áldlak, s köszöntlek. Csak te tudod nyögő
 Szívem keservét; ah! egyedül te vagy
 Még, a ki most is szánakodva
 Nézz le reám, s panaszimra hallgatsz.

Ím, elhaladván útja felét az éj,
 Némúlva fekszik s szendereg a világ.
 Ím, nyugszik a természet is már,
 S nyugoszik övele minden állat.

Szárnyára kelvén, széljel uralkodik
 A csendes Álom : fekvé pihenteti
 Földünknek elfaradt lakossit,
 Hogy kifogyott erejek megadja.

Ah! elkerül, és messze hagy engemet . . .
 Sajnálja töllem balzsama cseppjeit.
 Csak boldogokhoz mégyen; és azt
 Nézi, hová siet a Szerencse.

Elszendesedtek társaim is setét
 Szurdékaikban : nem merik átkozott
 Órában épült zárhelyünknek
 Felfakadó panaszos nyögéssel

Mély hallgatását félbe szakasztani.
 Elszendesedtek, — mint amaz óriás
 Kőszikla-barlangjában a bölcs
 S bátor Ulyss követői hajdan.

(Kik vagytok ah! s mely mostoha sors kemény
 Tetszése kénstet titeket itt velem
 Szenvedni? Mely isten haragja,
 Mely vak eset hozza minket össze?)

Búsongva szállong ablakaink körül
 A bújdosó szél; s terjedező hajam
 Fürtét az arcámon lefűggő
 Könnyebe keverve, tovább kovályog.

Így csak te vagy még, csak te vagy, a kinek
 Mondhassa vérző szíve gyötrelmeit

E szenvedő, kit sorsa kínos
 Terhe alatt elepedve szemlélsz.

Mit látok? Itt hagysz újra te is? Kegyes
 Vigasztalom! itt hagysz-e te is megint? . . .
 Kell menned ah! s nem tarthatod meg
 Gyors kerekét siető kocsidnak.

Folytasd, szelíd hold, pályafutásodat;
 Enyhítsd nememnek bánatos éjjelét.
 Tűrj, halhatatlan lélek! Eljő
 Néked is a kiszabott idő; tűrj,

Míg földi pályád végéhez érkezel.
 Vesd félre már bús gondjaidat, s reméllj.
 Ismér az ég! . . . Megszán, s kiszóllít
 E hazug és csapodár világból.

6. Gyöttrődés¹⁾.

Ki nyög? melyik boldogtalan
 Kiált megint e bú helyén?
 Ki háborít fel úntalan
 Magánosságom éjjelén?

Hallom, hallom keservedet,
 Te vagy lelkenek egy fele?
 Érzem minden gyötrelmedet,
 Érzem; s szívem reped bele!

De ah! hozzád nem juthatok,
 Hiába nyújtom karjaim.
 Ah! senkit meg nem hajthatok,
 Nem hallja senki jajjaim!

Felelnék ím a kőfalak,
 S kérésimet kettőztetik:
 Őrziómtól, hogy lássalak,
 Fájdalmim meg nem nyerhetik.

A kőfal szánja sorsodat,
 S kérésid azt megilletik:
 Őrziódtól, barátodat
 Hogy láthasd! meg nem nyerhetik . . .

Nagy ég! tekintsd nehéz baját,
 Küldj néki éltető reményt!
 Avvagy te nyisd meg ajtaját,
 S bocsásd el, ó halál, szegényt!

7. Vigasztalás^{*)}.

Ah! hogy beszéljek újolag
 Órála néked, árva szűz!
 Holott szemedből, hív alak,
 Egy könyv most is más könyvet üz?

Ím, a nagy bánat hő szava
 Elhervasztó szélet hozott,
 S arcád tündöklő gyöngyhava
 Halványka színre változott!

¹⁾ Szentjóbira vonatkozik. ^{*)} Ezentjőbi kedveséhes.

Eltűnt! elhagyta képedet
Szépséged régi hajnala,
Mert ah! nem látja hívedet,
Kinek kedvéért nyílt vala.

Szánd, oh kegyes! szánd éltedet,
Ne légy magadhoz mostoha:
Bár mint epezd bús lelkedet,
Nem kél fel ő többé soha!

Ha felvoná lehelletét
Magához életünk ura:
Imádjuk bölcs intézetét;
Ne szálljunk véle alkura.

8. A magyar lantos.

Fő díjra vágysz? a cél magas;
Szűk és kemény az út.
Érzed, tudod, mi jó? mi rossz?
Érzed, mi szép? mi rút?

Adott az ég oly oktatót,
Oly hű s kegyes vezért,
A milyen nélkül senki még
Tárgyához el nem ért?

Érzed, ifjú! s tanúld na már,
(A Múzsza megtanít!)
Embert s művészt magygyá mi tesz,
Mi halhatatlanit.

Nem hallgatván az oskolák
Hiú tetszéseit,
Kövésd az ész s tapasztalás
Örök törvényeit;

Kövésd saját indulatid
Szentebb hevületét,
S elméd önként fellengező
Szabad repületét!

Emelkedjél fel szárnyain
Az ég hajlékihoz,
S a hit, remény és képzelet
Végső határhoz.

Keresd, imádd az alkotót
Hatalma székiben;
Szemléld, csudáld munkáiban,
S munkái rendiben!

Vizsgáld az élet s társaság
Ezernyi titkait.
Tanúld nemed, néped, s hazád
Viszontagságait.

Járd össze századink sorát,
A régi s új időt,
S tiszteld, magasztald mindenütt
A jót, nagyot, dicsőt!

Buzgón ohajtván nemzedet
Díszét, igaz javát,
Halljad Mohácsnál nyúgóvó
Ősünk intó szavát.

Állj meg kipusztúlt váraink
Bús omladékain:
Ültesd borostyánt bajnokink
Gyöp-lepte halmain;

Hogy, a kik édes honnyokért
Ott sírba dőltenek,
Örökre minden hű magyar
Szívében éljenek!

Ébreszd, tanítsd az elfajúlt,
A gyáva, büszke, rest,
S más érdemével kérkedő
Sok nemtelen nemest;

Ki, nem tekintvén, hol s mikor
És mely időben él,
Dözsölve tölti napjait,
S barom gyanánt henyél.

Ha víg öröm, ha szebb remény
Gerjeszti kedvedet;
Ha bú, ha gond és fájdalom
Epeszti lelkedet:

Fogd lantodat; verd! s egyesítsd
Ígédde hangjait,
S öntsd új dalokba felhevült
Érzésid árjait.

Zeng, énekelj, mint a madár,
Mely hegyre völgyre száll,
S csak szíve titkos ösztönét
Követve hangicsál.

9. Egy híres verselőre.

Írja szünet nélkül, s kötetenként küldi világra
Verseit, és fenjen hirdeti Gomba Mihály:
Mely szaporán, mi hamar kel az ő stróphája;
mi könnyen

Foly neki százanként, és mi kevésbe kerül.
Gomba! ne kérkedjél. Hamar elvész a mi ha-
mar kész;
S a mi kevésbe kerül, többnyire nem so-
kat ér.

10. Osszián utolsó éneke.

Foglatatja. Megszóltván Osszián egy chuldaust, a mint
állítják, első keresztény térítőt, nem igazolja az
idegennek szomorú énekét, s a bérduok véte-
kedéseit a chuldausokéknak ellentállítja. Osszián
kérdésre énekel Alpin, hogy lankadó
erejét megújítsa. Torlath és Szulvirának érde-
keny története hozatódik elő. Hárját fog Osszián,
s érezvén közelítő halálát, elvégzi pá-
lyáját egy nagyraégs énekekkel, a bölcseségnek
dicsőretére.

Őszhajú fia az idegen földnek, ki ma-
gánosan az erdőknek közepette lakol! oh te,

kinek szomorú szózatja, mint egy messze folyónak zúgása, gyakran füleimet hatotta! jövel, beszéld elő homályos álmaidat! önts ki pompás énekidet! — De miért örvendeznek én a te énekidben? fekete ijedelmet forgatnak azok lelkeink előtt, megrázkodtatják a vitézeknek szíveket. Olyan a te éneked, mint ama felhőnek nyögése, mely halálós gyümölcseivel küszködven, ropogó mennydörgéseket terjeszt, s azután setét testéből, a halálnak hegyes nyilait lövelli ki. Távozzál messze országodba, távozzál a mí boldog szigetünkből!

Híresek Morvának¹⁾ fiai; égnek atyjaik cselekedeteinek megmondolásával. Fegyveröknek villámai megrettentik a kevélyeket, de hajlékaik menedékhelyei a szerencsétleneknek. Miként az égnek erős szárnyú sassai prédájokra lelővellenek; miként a hegyekről ordítva szakadó folyások asebes záportól feldagadván, a sziklákról tajtékkal rohannak, s zúgó futásokban magas tölgyeket és berkeket széljel szaggatnak: oly gyorsan, oly bátran, oly erővel rohannak a pusztának fiai a harera, s tapasztolnak sorjain keresztül az ellenségnek.

Édesgetők Morvának bárdussai, messze hártják a bút elméinktől az éneknek hangjai; bátorságok öntenek lelkeikbe ifjainknak, megengesztelik érzékeny szíveiket magas kebelű leányainknak. Távozzál, jövevény, távozzál homályos énekeiddel; ne háborítsd szigetünknök boldogságát.

Alpin! te ifjúságonnak barátja, te hanyatló esztendeimnek gyámola, verd meg zengedező hárfádat, s szenderítsd lelkeket nyugalomra! Miként a harmat a hervadó virágot eleveníti, úgy éleszti fel a szívet az énekszó. Felelelem majd én is szavamát teutánad, s hangoztatom utolsó éneketem. Érzem már közelítő végeimet. A halálnak hideg jobbjá, mint valamely fagyaláló fúvlat, érdeklí Ossziánnak elerőtlenedett lelkét.

Alpin. Hasztalanok az életnek örömei, hasztalanok a napoknak hosszúsága. Embernemzetségek hullanak el, mint falevelek, új nemzetségek kelnek ismét, mint csirázó vetemények; de ugyanazon tárgyra jutnak mindnyájan. Valamint a habok habokra dőlöngvén, a partra tolyongnak, úgy rohannak az embereknek fiai. A hatalmasok ledőlnek, mint a gyenge félelnek. Ki tartóztatja meg az esztendőknök setétesen hömpölygő folyását? ki kötheti meg az időnek szárnyait? — Az éhes sír kéréllhetetlenül bényeli a virágzó leánykát, a gyenge ifjat, és a megöszült hadakozót, a harmezőnek félelmét. Öszvekeveredve fekszenek egymással. — Hol vannak a kegyet-

len uralkodók, kik a vérontásban gyönyörködtek? Valamint Lánónak halálos gözei, egész országokat émsztettek meg dühösségökben. De feledékenységekben vagnak az ő neveik; elmellőzi azokat a bárdus, énekeiből. Magánosan tévelyegnek homályos lelkeik a bozottnak vas-tag ködeiben. Sohasem emelkednek a fellegek lakásához.

De tí vitézek, tí a szenvedőknek baráti, tí kiknek fegyverök soha gyengéket nem érdeklét, tí örökké éltek az énekben! Dicsérrünk tégedet, Trenmor, lakozásainknál; hangozik Morva Fingálnak¹⁾ nevétől. Osszián, te is híres vagy. Köndnak szava²⁾ tiszteletben van. Ki éneklét úgy, mint te halmainkon, ki fegyvere villogott úgy mint a tiéd barátid harcában? Ki tanácsa volt oly idvességes, mint a tiéd? Ki mozdította úgy elő, mint te, hazádnak hasznát? — De nem követi mindenkor Szerencse, oh bárde! az igaznak ösvényit. Miként az enyészeti fekete felhő a napnak orcájára borul, s diéső pályája végén, ragyogó futásának fényét meghomályosítja: úgy rekesztődik gyakorta szerencsétlenséggel élete a legnemesebb hadakozónak.

Bújdosván egykor a dombon, hallottam az öreg Gellámin panaszolkodásit. Csendes volt szózatja, mint a tavaszi szellő, mely a bokornak zölden bimbózdó ágai általverődök; töredezett köszálan ült, egy csergő pataknak forrásánál. Nyögtenek hajának ősz furtjei a szelletre, s lebegtek pálcája körül. Könyvek folytanak le megvénült orcáin. Énekelte, és az éjjeli lelkek figyelmeze hallgattak énekére. Ah miért vagy oly csendes, oh szél! miért hömpölyögsz oly csendesen te csörgő patak! mikor az én lelkeket forgó szelek zavarják, mikor a bánat háborúja kebeleimet szaggatja? Zúgjatok éjszának setét zivatari! forgassatok fene tengereket a felhőkre! — Sőt hagyjatok fel hasztalanul igyekvettetekkel; csak gyengén ábrázaljátok tí az én lelkeimnek háborodását.

Ah! hol vagy, szelid Szulvíra, te halmainknak legszerelmetesebb leánya? hol vagon bátyád Kolluha, hanyatló élettemnek reménye? Miért szaladtok atyátoktól, miért hagyjátok el ötöt fájdalmában? — Úgy tetszik, látom néha-néha halvány s fejrőlö lelküket, mikor a holdnak gyenge sűgára a felhőknek barna oldalait befészt. Megszólítottam kedves árnyéktokat, de tí idegenkedve elfordultok. Kősziklák, hallgassátok szomorú éneketem! Erdők, hangzóttok jajjaimat! — Hajlékim, menedékhelyei voltak az idegeneknek; fegyverem, félelme az ellenségnek. De mit használt az erő!

¹⁾ Osszián hazájának neve. Így neveztettek hajdanában Skóciának éjszakra hajló napnyugoti részei közönségesen; mely nevezet igen magas hegyeknek sorát jelent. B.

¹⁾ Fingál, Ossziánnak atyja, élt a harmadik százban; egy igen nevezetes, gazdag, vitéz nagy fejedelem volt. B.

²⁾ Így nevezetik gyakorta Osszián, jeles énekléséért. B.

mit használt a gazdálkodó lélek! — Albion bérceiről jött Torlath, Szlimónának szelíd sügarát elnyerni. Száz halmok esmérték uraságát; számosak voltakán erdőinek szarvasai, számosak hadakozó vitézei. De csak kevesen követték nyomdokait; mert az ő lelke békes volt. Láta Szulvíra a nemes ifjat. Szerelmének titkos sohajtása megindult. Áldottam ezt az ifjúságnak fényét, s megigértém neki az elpiruló leányt. Méltóság folyta körül a szűznek deli járását. Szerelem lángolt kékesen forgó szemében. Szava volt a hárfáknak zengése; szíve nagy, és nyájas. Öröm uralkodott Szlimónának hajlékiben. Énekelve töltöttük az éjjelt. — Mihelyest a szürkülő reggel megjelent, és a nap tarlatlan fejt vizes ágyából a tengeren felemelte, öszvegyűjtöttük a szökdécselő kopókat, s kimentünk Gorbánnak berkes halmához, az ágos szarvasoknak ösvényire. Megfestettük kopjainkat az erdei kanoknak vérében. Három napig vendégeskedtünk az erdőkön. A csigák ereje 1) körülterjedett. Szapora lépéssel jöve felénk Fárbil. Fájdalom borította orcáját. Szavait sohajtások szagatták. „Nossza, mond az ifjú, nossza Gellámin! Struthdár, Máthonnak ádáz tekéntetű fejedelme, megtámadta hajlékidat. Karja, az égnek mennyköve, mely a völgynek fiait emészti. Csepeg a fegyvere barátim véréből.“ Rohantam vezérinkkel a vadászátról. Szerencsétlenség érzései áradtak lelkemben. Szaladtam gyászszal tölt szállásimra. Ott találtam gyenge Kolullám halálában fetrengve, törött dárdát oldalában; vérforrások buzogtak seibeiből. Meglátá, kinyújtá jobbját, és monda: „Gellámin! ifjúságom karja gyenge volt. Szulvirát igyekeztem oltalmazni, de Struthdár fegyvere győzött; elragadta a síró leányzót, s nevette fájdalmas esdeklését. Nem retteg a haláltól Kolullának lelke; a vitézek harcán esett ő el.“ Hasogatták szavai elaggott szívemet. Szörnyen kétségbe esve, ordítva szaladt Torlath. Dühösség emelte szárnyas futását. Ifjú lépései gyorsabban mentenek enyimeknél. Láta érkezésünket Szulvíra. Hívtá segélytségül atyját és kedvességét; de ah! haszontalan hívtá kedvességét. Elesett Struthdár szabályja alatt. Én az öregség lépésével jöttem; hallottam leányom szomorú kiáltását. — Ugyan akkor ért Struthdár a partra, s felhagott fekete orru hajójába. Előre kényszerítette Szulvirát, magasan felemelvény karjai közt. Vérből volt amelly keverve. Hajának fürtjei szelnek eredtek. Keményen vert dühösködő szívem. Iszonyodva hagyítottam kopjamat. A repülő dárda általütötte az árulónak torkát! de ah, leányomat is

általütötte egyszersmind! Lerogytak mindketten a mocsáros sziklára. Szulvirának kebelére dőltem, s sebét könyveimmel áztattam. A tengerparton emeltem sírhalmát, s Torlathot melléje fektettem. Nyúgodjatok békével, ah a szerelem ártatlan gyermekei, Morva sziklás gerébjében, aludjatok csendesben a kőszálnak üregében! ah, az én nemzetségem kifogyott! Hasonló vagyok a pusztában elaszott tölgyhez; ágaim lehullottak. Elvénuult törzskem kimúlt. — Ah, mi az életnek szerencséje, mi a fegyvernek haszontalan dicsekedése! Minden csak egy tűnő álom!

„Így énekelte az öreg Gellámin. Szavai megolvastották lelkeket. Érzettem gyengülő szótját. Mentem feléje, s megmervedve találtam. Ah! Osszián, haszontalanok az életnek örömei, haszontalanok a napoknak hosszasága.“

Osszián. Hajborzasztó a te gyászos éneked; de édes a szomorúságnak szótja. Nyújtsd ide hárfámat, oh Alpin! halljad kiáradó lelkeimet, Ossziánnak utolsó, erőltlen hangjait.

Atyjánnak lelkei! hallom hívástokat. Barátim, kedves szavaitok behatnak lelkemre! Majd a tí zengedező seregetek közzé állok én is, s énekel véletlek a felhőken. Isten hozzátok, Kónának halmait! Isten hozzátok, tí suhogó folyók! Isten hozzátok ligetek és bércek! Gyakran hangzottatok énekeimtől. Gyakran énekeltem a te szikládon, oh Morva! bajnokaink nemes cselekedeteiről. Gyakran magasztaltam a gyönyörű szépségnek dicséretét. Engedd meg egyszer, oh hárfám, kellő segélytséged, hadd világosítsa meg a hatalmas igazságnak fénye homályos lelkeimet. Hadd csudálják énekeikben a jövődó bárdusok Ossziánnak utolsó szavait.

Oh te, az embernek egy boldogsága, bölcsesség, a te dicséretedre éneklek! Te nemesíted meg a vitéznek férfiu kebelét, te tanítod őtet a szenvedőken segélyt. Te hintesz áldást, mint harmatot, az országra. Te gerjeszted fel a bárdusok elméit. A te szótátod függeszti fel a hadakozásnak folyását. Békesség követi kellemes nyomdokidat. A hol te lakhelyedet választod, hiában függ ott fegyver a hajlékban. Csak a vadászok kezében villag, csak az erdei kanokat rettentti. A halomi lelkéhez hasonló szép szűzek lejtőt járnak együtt a nemes ifjakkal, az ünnep tölgyfája körül. Nem félnek semmi kegyetlen megtámadtatástól. Atyjaink szeme örömmel nézi őket. A gyönyörködötető látásra ragyognak az öregeknek orcái. O nap! te büszke világoz az égnek, ki a te fényes futásodban vígádozol! Oh hold! te ékes éjjeli bűjös! Oh csillagok, tí kik a levegőnek kék héjjában oly tündökölve ragyogtok! borújátok alá, s esmérjétek meg a bölcsesség méltóságát. Tí folyóvizek, melyek errefelé esőrogtok! tí szelek, melyek a tengereken zúgtok! tí kősziklák, melyek a felhőkbe felhagtok! tí erdők, melyek zöldellő le-

1) A régi skóciaiak, valamint szintén a hochlandiaiak is, csigákból ittak. Ez a szőjítés gyakran előfordul Ossziánnál; s mindenkor gazdag vendégeskedést jelent. B.

veleiteket rázzátok! egyeztessétek össze énekteket, zengjétek a bölcsesség dicséretére! Boldogok azok az uralkodók, kik a te méltóságodat érzik. Boldog az az ország, mely a te uralkodásodat megismeri. Oh bölcsesség, vigasztald az én végame! érzem közelítő haláloamat. Fogadjatok el engem, oh atyáimnak lelkei, fogadjátok el a haldakló Ossziánt!

VERSEGHY FERENC.

1757—1822.

VERSEGHY FERENC született 1757. april 3-dikán Tisza-Szolnokon Heves vármegyében, hol atyja, nemes Verseghy János Ferenc k. sóházi tiszt volt, kinek kora halála után anyjának gondviselésére maradt. Ez később az egri püspök, a nagy Eszterházy Károly gróf számtartóához férjhez menvén, fiát ezentúl is minden gonddal nevelhette. A deák iskolákat 1766-ban a pesti gymnásiumban kezdte járni, 1769-től 1771-ig pedig azokat Egerben oly előmenetellel folytatta, hogy ez évi dec. 8-dikán a papnevendékek közé felvétetni érdemesíttetnék. Mint ilyen hat évet a bölcsészeti és istenes tudományoknak szentelvén, 1777-ben májusban az egyházi köntöst levetköztette, s a budai egyetemen egy évet töltött bővebb kiképzése végett; de ezután változott tökélettel 1778-ban martiusban Jenő néven a sz. Pál szerzetébe lépven, a maria-nostrai klastromban töltötte ujonci évét, honnan 1779. april 6. a pestibe tetetvén által, octoberben Nagyszombatba a theologia befejezésére küldetett, s ez idő alatt szerzetbeli növendéktársait a zsidó és görög nyelvben oktattván, 1780. aug. 12. egy tractátust szorosán vitatott, 1781. martius 26. az egyházi törvényből, azon hó 31. pedig az öszves hittudományból választott tételket védelmezett. Erre april 4. letevén professióját, 22-dikén áldorrrá szenteltetett. Mint ilyen a nagyszombati kir. convictusban ügyelő, 1782-ben Budára ment a felsőbb mathesis gyakorlására, s 1783-ban bölcsészettudorrrá, 1784-ben pedig a hittudomány borostyánosává lett. Ezek közt szerzte ifjabb tanulóit a bölcsészetben gyakorolván, velök 1784-ben juniusban mint ügyelő Pozsonyba költözött, hová az egyetemből kiszakasztott hittudományi kar áttétetett; de még ez évben előjárósága által hitszónokul Pestre visszahivatván, eleinte ugyan a palósok saját egyházában Kissel, Pestnek akkori nevezetes predikátorával együtt felváltva ünnepeken, miután pedig rendje 1785. aprilban a dömések klastromába tetetett által, Alexovicssal szinte felváltva vasárnapokon magyarul szónokolt, mindig számos hallgatók előtt, kik távolabbról is gyülekeztek beszédei hallgatására. Ekkor kezdett Verseghy a zenével foglalkodni, s utóbb különösen a hárfán és éneklésben nevezetes tökéletességre vergődött. Itt lepvén meg őt 1786. martius 20-án szerzetének eltöröltetése, katonai lelkészetre adta magát, s először ugyan mint táborigazgató az Óbuda fölötti kis-celli katonalaktban, 1788-ki február óta pedig a budai várban lakozó táborigazgató mellett mint titoknokszolgált, kit a török háború kiütése után még azon hónapban a főhadiszállásba követett; de kötelesegeinek hű teljesítése közben súlyosan megbetegedvén, kénytelen volt hivataláról lemondani, s magát negyedik évig Pesten Budán orvosoltatni, míg végre felgyógyult. Ez idő óta Verseghy kizárólag az irodalomnak szentelte magát. Első verses kísérletei „V. F. pap“ aláírással 1787ben a pozs. Múzsában jelentek meg; figyelmet azonban először is csak 1790-ben vont magára két alkalmi versezetével, u. m. 1. *A magyar hazának anyai szótatja az ország napjára készülő Magyarokhoz*, h. nélk. 1791. 2. „*Emlékeztesd Osszlop* azoknak a hazafiaknak tiszteletére, a kik az ország előtt jun. 11. és 12. 1790. a hazanyelvnek bevétele mellett szólottanak, h. nélk. 1790. 4r. (az

Orpheusban is, II. 219.) melyeket a hő hazafiúi érzés —, s egy dal : *A Nefejejts* (Orpheus 125.), melyet a gyöngéd gondolat szép kivitelén kívül a rhythmusos tiszta lebegés némileg időszakivá tett. Ezeket a következő évben követték : 3. *Egy jó szívből költ Szatira avagy Feddő-költemény a magyar literaturáról*, helyj. nélk. (Pest) 1791. és 4. *Rövid értekezések a Muzsikáról* hat énekekkel. Bécs, 1791. hangjegyekkel, mely, a technika részéről legalább, az új iskola programjának tekintendő. Az énekek külön is megjelentek (s tudtomra kótairódmunk azokkal kezdődik). Ezekkel egykorúlag jelentek meg 5. *A Világnak közönséges Történetei*, Buda, 1790—1., Millot után, a régi nemzetek s a görögök dolgait foglalva magában és némely felvilágosító értekezésekkel megtoldva. Következtek 6. több rendbeli költői és széptani dolgozatai a kassai *Magyar Múzeum* II-ik kötetében, u. m. „*A Teremtés*“ című, hat énekre tervezett tankölteményének első éneke, néhány apró vers, és Sulzer értekezései *A szépmesterségekről* általjánban és történeteik (165—87. és 403—13.), s *A muzsikáról* különösen (202—16. és 321—26). 7. *A lebilincszett Prometheus* Aeschylusból, egy régi görög dramatikus poetából; mythologiabeli jegyzésekkel. Buda, 1792. Az akkor újra keletkezett magyar játékszín részére Kotzebueból fordította e két darabot : 8. *A Szerelem Gyermeke*, egy nézőjáték öt felv. Buda, 1792. és 9. *A formentérai Remete*, egy néző, egyszersmind is énekesjáték három felv. (Endrődy Magyar Játékszíne IV. kötetének II. darabjában. Pest, 1793.). Ez időben érte Verseghy az első keserűség, t. i. állapotjának könnyebbitésére — miután 300 ft. nyugdíjon kellett tengenie — könyvvizsgálói állomásért folyamodott, de Millotjához függesztett értekezései némely helyeiért 1796-ban Riethaller által feladatván, egykori szerzetes társa Alexovics által pedig „A könyvek szabados olvasásáról“ című könyvében megtámadtatván, ennek még reményétől is elejtetett. Ő azonban folytatta dicséretes munkásságát, s a következő évben két figyelemre méltó dolgozata következett : 10. *Mi a Poézis, és ki az igaz Poéta?* Egy rövid elmélkedés, melyben a költésnek mivelta, eszközei, célja és tárgya, a magyar rhythmisták hanggyezetetésének helytelenségével együtt előállítatnak. Megtoldva Horatiusnak Pisóhoz és ennek fiaihoz írt levelével, mely Költőmesterségnek is nevezetik, és egy-néhány költeményes enyelgésekkel. Buda, 1793. és 11. *Proludium in Institutiones Linguae Hungaricae*, ad systema Adelungianum, genium item linguarum orientalium ac dialectum tibiscanum et transilvanum exactas. Pest, 1793., mely Verseghy tanulmányainak egy új phasisba léptére mutatott. Ezen igyekvések közt érte őt is a csapás. 1794. dec. 10. és 11. közti éjjel elfogatván, a királyi ügyész ellene, mint a Martinovicsféle összeesküvés részese ellen főbenjáró pört indított, s Verseghy, ki ama szerencsétlen kátékat olvasta s másokkal közlőtte, a Marsellaiset magyarra fordította, s némi horvát izgató dalt muzsikára tett, május 2. 1795. a királyi tábla, 4-dikén a hétszemélyes tábla által halálra ítéltetett¹⁾, jun. 1. azonban megkegyelmeztetvén, közel kilenc évi fogságot szenvedett előbbugyan Kufstein, aztán Gréc és Brünnben, melynek szenvedéseit tanulással és jegyzetésekkkel enyhítette. 1804-ben visszanyervén szabadságát, az ügyefogyott szerencsés volt a nemes érzésű gróf Szapáry János nádori főudvarmesterben védőt és pártfogót találni, ki őt először is saját leánya Leopoldina mellé házi tanítóvá fogadtván, majd közbenjárása által nyugdíját, melyet mint előölt szerzetbeli birt volt, visszaszerezvén, utóbb őt a nádorhoz magyar nyelvgyakorló mesterül is beajánlván²⁾, valódi jótévőjévé lett. Az olvasó közönségnek a következő mulattató munkák kiadásával jelentette ki felszabadulását : 12. *Rikóti Máttyás*, egy nyájas költemény, melylyel e híres magyar versszerzőnek pompás koszorúzása négysorú rhythmusokban előadatik. Pest, 1804. 13. „Nagynevezetű és nagy tekintetű *Kolomposi Szarvas Gergely* úrnak, mostoha ükömről kedves uram bátyámnak,

Vig Élete és nevelésének Vélekedései, melyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szóról szóra közlendő írásiból tanultam. Két kötetke. Pest, 1804—5. 15. *Eduárd Skóciában*, avagy egy szökevénynek az éjszakája, valóságos történetből csinált nézőjáték három felv., melyet francia nyelven írt Dűvál, . . németre fordított szabadon Kotzebue. . . Pest, 1805. 15. *Magyar Aglája*, avagy kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnekben, Buda, 1806. (1805). Következtek némely nyelvészetiek, u. m. 16. Neufferfaszte *Ungarische Sprachlehre*, worin die verschiedenen Mund- und Schreibarten der ungr. Sprache kurz angezeigt, die Regeln aus dem morgenländischen Bau der Sprache selbst hergeleitet . . werden. Pest, 1805. József nádornak ajánlva. Már e nyelvtanban elhintvék némely megtámadások Révai ellen; egyenesen ennek iskolája ellen intéztetett: 17. *A Tiszta Magyarság*, avagy a csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések. Követi ezeket a cadentiák lajstroma, melynek hasznát a philologusok és a poeták egyaránt vehetik. Pest, 1805., mely Révai és tanítványai részéről heves elleniratokat vont maga után (l. a Révai cikket). Verseghy ez ízben elhallgatott, hanem, több alkalmi költeményeken kívül a nádorhoz és Marczibányi Istvánhoz³⁾, ismét egy csoport költői, mulattató és historiai írásokat adott, u. m. 18. *A Magyar Hárfásnak Énekei* fortepiánóra. Két szakasz, Pest, 1807. 19. *Báró Kálnoki Gilméta kisasszony és Aranypataki György*. Egy érzékeny történet a legújabb üdökbül. Pest, 1808. 20. *Graf Kacsajfalvi László*, avagy a természetes ember. Egy igen mulatságos, tanúságokkal bővelkedő történet. A Magyar Aglájának szerzője által. Pest, 1808. 21. *A Magyaroknak Hűsége és Nemzeti Lelke*. Énekesjáték két felv., mely a budai és pesti theatrumban előadatott. Sorz obester német verseiből fordítva. Pest, 1809. 22. *Hiteles előadása a Spanyol Történeteknek az aranjujezi nyughatatlanságoknak fellobbanásátul fogva a bayonni juntának befejezéseig*, írta Cevallos Pedro. 1809. 23. *Az Emberi Nemzetnek Történetei*. 1—3. köt. Buda, 1810—11. 24. *Vak Béla, a magyarok királya*. A történetéből vont romános rajzolat. Pest, 1812. Ez időn túl Verseghy kirekesztőleg nyelvész munkálkodásainak élt, miután József nádor a kir. helyt. tanácsnál intézkedett, hogy az alsóbb, közép és felső magyar nyelvtanításra szolgáló tankönyvek megírása reá bizassék. E fáradozásainak gyümölcsei lettek: 25. *Epitome Institutionum Grammaticarum linguae Hung.* Öt kötetke, (a gymnásiumok 2—6. osztályaira). Buda, 1816. 26. *Exercitationes Idiomaticae Hung.* secundum regulas Epitomes concinnatae. Buda, 1816. 27. *Analyticae Institutionum linguae Hung.* Pars I.: Etymologia, P. II. Syntaxis, P. III. *Űsus aestheticus linguae hung.* 2 kötetben (a tanítók számára). Buda, 1816—17. 28. *Magyar Orthographia*, avagy Írástudomány . . a nemzeti iskolák számára (először): Buda, 1817. s azontúl többször. 29. *Ungarische Rechtschreibung* als Einleitung in die ungr. Sprachlehre. Buda, 1817. 30. *Ungarische Sprachlehre*, zum Gebrauche der ersten latein. und Nationalschulen. Buda, 1817. (s többször). 31. *Magyar Grammatika* avagy Nyelvtudomány, melyben a hazai nyelvnek sikeres okokra épített regulái napkeleti nyelvhez illő tanításrenddel mind és pontosan előterjesztetnek, a magyar nemzeti iskolák számára. Buda, 1817. (és többször). 32. *A philosophiának talpigasságira épített Felelet* a nemz. muz. nevében a m. nyelv iránt tett, s az 1818. eszt. bőjtjél hav. 7. a Hazai Tudósításokba iktatott kérdésekre, mely értekezés gyanánt is szolgál egyszersmind a nyelvművelésnek mivoltárúl és akadályairúl. Buda, 1818. Ezen munkával zárta be Verseghy nagy munkásságu nyelvész pályáját, melyen számos használható anyagot, sőt méltánylandó nézeteket is közlött; de hol gyakorlatiatlan elvei-, hol makacs empirismusánál fogva pusztai szózatként elhangzottakat; még a tanodák emberei is, hívei az uralkodóvá lett Révai-rendszerének, inkább cáfolva mint őt követve

használtatták e minden illetékes bíráló nélkül reájok kötött könyveket. Ez időben hangosabblag kezdett országszerte a katolikus biblia revisiója óhajtatni, s a kilátásban volt nemzeti zsinat egyik tárgyaul tekintetni. Verseggy, Rudnay főérssek által is serkentve, tudományos készüllettel dolgozott ily című munkával lépett a pozsonyi zsinat elibe : 33. *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*, cui specimina correctae atque ad Vulgatam exactae versionis, una cum momentis exegetico-philologicis emendationum, in traductione Káldiana instituentiarum, subiunguntur. Budae, 1822. 4rét, melyben a bibliának az eredeti nyelvekből újra lefordíttatását ajánlotta. Ez volt Verseggy hattyszava. Mellözve egykori barátjai és társaitól — ily élesen nyilatkoztak akkor még a doctrinális felekezetek! —, elszigetelve az irodalmi világtól, majdnem egyedül Sággy Ferenc egyetemi nyomdai gondár mívelt társalkodására szorúlva ; viszontagságos, eleinte nélkülözésekkel s részben kenyérkereső munkákra fecsélt⁴⁾, majd irodalmi harcoktól, s végre betegségekől látogatott életét azon évi december 15. zárta be a budai vár keleti hegyoldalában fekvő csinos házacsájában, hol évek óta valóságos szerzetesi elvonultságban élt. Hült tetemei mögött néhány ismerősén és két fiatal írón kívül⁵⁾ senki sem volt észrevehető. Azok a budakeszii út melletti temetőben egy márvány kereszt alatt nyugszanak. Ennél díszesb emléket állított neki Sággy Ferenc a következő könyv kiadása által : 34. *Verseggy Ferenc Maradványai és Élete*, Buda, 1825. Emezt nagy gonddal és melegséggel a kiadónak fia Sággy Sándor írta meg⁶⁾; amazok közt leg-figyelemre méltóbbak *Óvid Formaváltozásai* I-ső s a II. könyv 1—12. szakasz⁷⁾ tudós magyarázatokkal ellátva, s *A teremtésnek képe* című költői töredék, mely először Kisfaludy Károly Aurorájában 1823. látott világot. Nyelvés⁸⁾ hagyományai közt egy készületlen *Nagy Magyar Szótár* találtatott, s „Egyházi Értekezések“ társasága által tervezett műszótár, melyet befejeztetvén Horváth János apát, ily cím alatt adatott ki : 35. *Tudományos Mesterszókönyv*, próbaképen készítették némely magyar nyelvszeretők. Buda, 1820. Végre szorgalmas munkatársá volt a veszprémi „Egyházi Értekezéseknek“, melyekben mind életében 1820—22., mind halála után 1823. és 24-ben számos becses darabjai jelentek meg, melyek közül *egyházi énekein* kívül *Az egyházi énekről* s *Az egyházi magyar énekszólásról* szóló bővebb értekezéseit emelem ki⁶⁾.

¹⁾ L. Sententiae stb az F. íven.

²⁾ L. gróf Széchényi Ferenchez írt levelét Sággy Sándor által írt életrajza 153. l., hol dec. 21. 1806. többi közt írja „... Felsőes cs. és k. főhűségének József nádorispányunknak hazafüi buzgóságát értem, melylyel a most folyó karácsony havának 15. napján az én vezérlem alatt a magyar nyelvnek, melyben eddig sem volt járatlan, bővebb gyakorlásához fogni méltóztatott.“

³⁾ Sággy az id. h. 179, 180. l.

⁴⁾ Ilyen néhányat találni feljegyezve Ságghynál az id. h. a 228. l. Csupa Lóorvos, Marhadog, Száz eszt. kalendár stb. Ide tartoznak még a kir. nyílt és körlevelek fordításai, az egyetemi nyomda miséskönyve, breviárja, Wagner-féle Phraseológiája, s egy sereg oskolakönyv javítása. U. ott. ⁵⁾ Csak Bajza és én tettük meg neki az írók közül a vég tiszteletet!

⁶⁾ Ezt használtam itt is hálával s szinte kirekesztőleg.

⁷⁾ Részletes sorozatát ebbeli adalékainak láthatni Ságghynál a 226. l.

1. Ajánló levél Q. Horatiusnak az elysiumi mezőkön mulató lelkéhez¹⁾.

Hogyha talán levelem, melyben Buda vára tövéből

E magyar izt feddő munkámot néked ajánlom, Kellemetes fonalát örömidnek felbeszakaszítja; Avvagy ez értekezés, melyből a mennyei költészt

A magyarok földjén sírjába hanyatlani látod, Szívepadre fakaszt, s örökös nyugodalmat dot egy két

¹⁾ A „Mi a Poézis“ című könyv előtt.

Felleges órával megháborgatja : bocsáss meg!

Nem te valál? ki, midőn a római népnek
akármely
Ostoba, vagy csemegés ízlésű tagja, kezébe
Vévén a citharát, szabados kedvére röfögte
Lábtalan énekeit, sanyarú feddésre fakadtál.
Hogy veszedelméből kiragadjad az isteni köl-
tést?

Nem te valál? ki az elmefogyott és béna be-
szédű

Verskoholók nyáját, az üres kordékkal enyeltő
Majmokot, a trágár Satirust, lyukaikba ri-
vasztád?

S míg az igaz költést, míglén felséges ará-
nyát,

Szent hivataljának súlyosb akadályival együtt
Fejtegetéd; azokat, kik nem dalolásra szület-
tek,

A Helikon hegytől Mársnak mezejére, az or-
szág

Gondviseléséhez, s a földművelésre vezetted?

Oh! ha tehát a boldog öröm, mely holtodot
érte,

A kegyesebb ízű s tetemes költsének ügyéről
Hajdani gondjaidot ki nem édesgette belőled:
Nemzeti költésünk szomorú sorsára tekints le;
S küldj ha csak egy szikrát út nélkül szerte bo-
lyongó

Verskoholóinknak foganós szívekbe tüzedből,
Melylyel az agg Písis fiait helyes ízre vezetted.
Nyisd meg az észet benne: hogy lássák isteni
tisztét

Csendes Apollónak; hogy lábas hanggal az
elmét

Édesen érdeklő lantján mértéktelen újjal
Őszve ne szaggassák a húrokat; és hogy eszet-
len

Szöszaporítás közt öcsétét büdös írba ne márt-
sák.

Küldj le csak egy sűgárt, melynél a nemzeti
költés

Életelő veszedelmeiből új fényre ocsódjon;
És ha segédi kezét te sem adhatsz omlani
kezdő

Oszlopinak, legalább tiszteld meg lelki kö-
nyekkel

E nagy egek szüleményének boldogtalan estét.

2. Kutyám dicsírete.

Lehet az emberek barátságára írt satirának is nevezni.

Múzs! meg ne bántson ritka bátorságom,
Hogy nevét kutyámnak oszlopodra vágom.
Násó a diófát írta meg dalokban,
Melyben pára sincsen, mint az állatokban.
Mennyivel felséges verse hangzatomnál
Annak, a ki sírját lelta a gyetáknál;
Költeménye tárgyát annyival haladja
Donkisótomról írt verseimnek tárgya.

Donkisótom nekem mindenekben hívem:
S ez magán elég ok, hogy megénekeljem.

Míg az emberektől, bármely bölcsen élek,
Mást gyalázatknál semmit nem reménylek;
Míg ezek rossz hangot árthatlan szavamnak,
S legjobb tettemnek rossz palástot adnak,
Addig hív ebescském együgyű szemekkel
Nézi, a mit végzek művelő kezekkel.
Minden szót csak úgy vesz, a miként van
mondva,

Avvagy a miképpen rá vagyon tanítva.
A haragnak hangját csak haragra érti,
Tréfászomat kancsal szemmel meg nem sérti;
S mígnem a fenyték vesszejét szemléli,
Bárha szitkot hall is, mind csak jóra véli.

Láttam én sok ízben a kutyák törvényét,
Melyek éhen örzik a paraszt sövényét:
Hogyha két komondort harcra kelni láttak,
A levert nyakára egyaránt rohantak;
S a helyett, hogy gyengébb társokat segítsék,
A hatalmasabbal újjolag megtépték.
Így az emberek közt, hogyha egy gaz pára
Egy erőtlén jámbort felvesz a fogára;
Egybe gyúl a csürhe, s egyaránt koncolja,
Szentelen nyelvvel jó nevét mocskolja;
S míglén a lehellet el nem száll agyából,
Fel nem hagyja kelni méltatlan porából.
Sokkal jobb erkölcsöt lelsz az én kutyámban.
Mint a vad falun nőtt bojtos ebesatáknban.
Szánni tud! s ha nyögve ágyamon nyavalygok,
Vagy ha tettetésből jajszavakkal sírok:
Felsiet keblembe, képeimet megnyalja,
S búmat, a mint tudja, nyögve vigasztalja.

Íát ha megtekintem célja tisztaságát?
Oh! miként haladja sok barátim célját!
Emberek ha vélem társaságba lépnek,
Szép vagy rút, de még is csak haszont keres-
nek;

S hogyha ezt zsendülni nem legottan látják,
A barátkozást is gyűlölségre váltják.
Egy falat tehénhús zsoldja Donkisótnak,
S még azért is nyalja szűk kezét urának.

Többet mondok: kutykám bárminő veszély-
ben

Megmarad mellettem, mint egyéb időkben.
Emberek! csatánként gyűltetek szobámba,
Kézszorogatás közt estetek nyakamba,
Míg viaszszal tűzött szárnyamon repültem,
Melyet a Szerencse ál kezéből vettem.
Ánde bebőrülván sorsom fellegekkel,
S talpig ellepetvén zordon mennykövekkel
Messze illanátok bátorságos helyre,
Honnan gúnyolód szót mondatok fejemre;
S hasztalan reménlvén, ilyes romladékon
Hogy majd! boldogságtok fenjebb polcra hág-
jon;
Míg kívül sorsomra vállatok vontátok,
Addig szívetekben vígan tapsolátok.

Oh! az én ebescském mennyit megpiríthat
 Oly barátot, a kit bal sors elvadíthat!
 El nem pártol töllem felleges sorsomban:
 Itt is olyan, mint volt fényes napjaimban.
 Sőt ha csak ruhámat mérgesen megrántod,
 Védelmemre jönni s bosszonkodni látod.
 Nem hiszem, hogy értem veszni kész nem
 volna,
 Hogyha embergyilkos ellenem tört volna.

Donkisótom nékem mind halálig hüvem;
 S érdemes mindenképp hogy megénekeljem.
 Énekellek! s vallom, kedves Donkisótom!
 Hogy te vagy valóban leghüvebb barátom.

3. Lilla.

Míg repdes enyelgve az alkonyi szél,
 S csókjára megrezzen a rózsalevél,
 Sír Lilla, s az érre leszögzi szemét,
 Mely zúgva gyorsítja előre vizét.

„Ah! így fut előllem az édes öröm,
 Azóta hogy búmot elhagya nyögöm.
 Megszegte az álnok! megszegte hitét;
 Phyllisnek eladta örökre kezét.“

Ezt mondja zokogva, s egy dombra ledül,
 Hol szíve a szótlán keservre hevül.
 Oh lyánka! mit bánod a csalfa kezét?
 Nem férfi az, a ki megszegte hitét.

4. A nefelejts.

Amott a csendes völgy ölében,
 Hol zúgva görg a vízkövecs,
 A parton lengett a fvényben
 Egy nefelejts.

Ah, benne, a mint rám mosolyga,
 Laurámnak láttam kék szemét;
 A harmat épen rá hullatta
 Gyenge tejét.

Két cseppet láttam, mint remegtek,
 Oh kedves képzet! szép ólén;
 Egymásba végre mint peregetek
 Sík levelén.

Ezt, Laura, néked hogy letörtem,
 Sohajtva mondtam: Nefelejts!
 Ah minden a te szíved nékem:
 El ne felejts.

5. Dámon és Rozílis.

D. Szép Rozílis! mit halasztod
 Még tovább szerelmedet?
 Bal gyanúkkal mit fonnyasztod
 Érted égő szívemet?
 Oh! e szív
 Holtig hív.

R. Sok menyecske már megbánta
 Hogy férjének könnyen hitt,
 S egy szavára néki szánta
 Lyánykorában mindenit.
 A ki vár,
 Jobban jár.

D. Vaj! de hányan megcsalódtak,
 Kínóznán a hüseket,
 Kik szomorgva elvonódtak,
 S másnak adták szívüket.
 Céla jut,
 A ki fut.

R. Ah! Rozílis azt nem várja,
 Hogy te mással egybe kelj.
 Lesz örömmel élted párja,
 Csak te benne kedvet lelj.
 Ő még él,
 Néked él.

6. A válogató.

Én egy gazdag asszonyért
 Szélnék adjam nyugtomat,
 A ki alkudt zsoldokért
 Jusnak tartsa lángómat?
 Légy te, gyöngyöm! tiszta érc,
 S oly nagy mint a Mátrabérc!
 A kalmárlott mátkaság,
 Mind palástolt szolgaság.

Én egy büszke asszonyért
 Nyugbe vessem szívemet,
 A ki emberségemért
 Pórnak szidja véretem?
 Légy te, gyöngyöm! olyan vér,
 Melylyel herceg fel nem ér!
 Páromtól a megvetés
 Rosszabb mint az étetés.

Én egy szentes asszonyért
 Klastromozzam éltetemet,
 A ki nyájás csókomért
 Kárhóztassa lelkemet?
 Légy te oly szent alkotmány,
 Mint a most lett szüzleány!
 Kút felett a szomjazás
 Tűrhetetlen sorvadás.

Én egy bölcske asszonyért
 Háborgassam álmodat,
 A ki plátós bábokért
 Megtapodja lángómat?
 Légy te oly nagy lelki kincs,
 Mint a melynek teste sincs!
 Még e földön vándorlok,
 Széllel jól nem lakhatok.

Én a legszebb asszonyért
 Felhevítsem véretem,

A ki más nap Dámonért
 Megvetendi szívemet?
 Légy te, gyöngyöm! olyan szép,
 Mint a legszebb angyalkép!
 Nekem nem vagy angyalom,
 Ha mással kell osztoznom.

7. Julis a táncban.

Te, kit korodnak őszei
 Még el nem leptenek,
 S kit már hazánknak szépei
 Több tüzre vettenek;
 Tekintsd meg egyszer hölgyemet,
 S nyomozd ki díszeit;
 Legeltesd rajta szívedet,
 S itéld meg ékeit.

Nézd, mennyi renddel sürgeti
 A lejtnek módjait!
 Mely kellemeikkel élteti
 Mozduló tagjait!
 Legényink öszvéallanak,
 Csak ötet nézgetik,
 S azok közt, kik most lyánzanak,
 Legszebbnek hirdetik.

Zsendülő rózsát képeznek
 Szemérmes arcai,
 Hol gyöngyfejeibe sínlének
 Vérének habjai.
 Szemének kéklő fényei
 Szelíden lángzanak,
 S mosolygó csüggedései
 Szerelmet gyújtanak.

De már felünkre érkezik
 Dalméro lábain!
 Öntött arannyal mérkezik
 Hajfürte vállain.
 Egy pillantása rám nevet,
 Áthatja mellyemet,
 S amint mellettem lejteget,
 Ellopja szívemet.

Még egyszer vissza rám tekint,
 Újítván tánckörét.
 Ah! most, most nézd ki részenkint
 Búbajos természet!
 Inádjá bár az izmajom
 Vidéki szépeit!
 Én szebb Julimnak lantolom,
 Míg élek, díszeit.

8. Klárikához.

Amott a hegynek zöld tövén
 Egy domb ül a völgy kezdetén,
 S ezen parányi kis tanyám:
 Jer, nézd meg Klárikám!
 Mellette csörg a frís patak,
 Melynél bárányok játszanak.

Nem bő, de nekünk, Klárikám!
 Elég lesz kis tanyám.

Előtte nagy tölgy gallyazik,
 Hol sok madárszó hangozik.
 Körülte szép gyümölcsös fák,
 S víg rózsabokrocskák,
 A nap nem éri ajtaját,
 A szél nem rázza oszlopát;
 Hő ahhoz vagy hús át nem fér,
 Ki kis tanyámba tér.

A víznél, mely lent folydogál,
 Egy fulmilécske sírdogál,
 S a szirt felfogván daljait,
 Megnyújtja jajjait.
 Itt lelvén eddig kedvemet,
 Magam töltöttem életemet;
 De tiszta szívből osztozok,
 Ha véled lakhatok.

E kis tanyámban úr vagyok,
 Napestig bátran vígadok,
 S mielőtt az alkony ágyba vet,
 Az álom rám nevet.
 Ha megvizsgálod, kedvesem!
 Tudom, megtetszik rejtekem:
 Csak nő hiával van tanyám:
 Jer, térj be Klárikám.

9. Barátnémhoz.

Szedjük a rózsát, valahol pirúlni
 Látjuk útunkban, szeretett barátném!
 Még kinyílt arccal töviságaikrúl
 Ránk mosolyognak.

Mely ma búbajos kebelét ajánlja,
 Holnap elhervad. Soha jobb üdöre,
 A mivel kínál nevető szerencsénk,
 El ne halaszszuk.

A jelenlévő egyedül sajátunk.
 A jövődövel bal eset parancsol,
 Mely irígységből örömünkbe szokta
 Önteni mérgét.

10. Az Irígységhez.

Szűnj már meg egyszer buzgani ellenem
 Trágár Irígység! Am nem esengek én
 Oly jók után, melyek negédes
 Vágyaidat feszegetni szokták.

Nem kérdegelek tisztviseléseket
 A nagy világtúl, nem birodalmakat,
 Nem dúzs rakást a vert aranyból,
 Sem hamisan ragyogó dücsöket.

Öntessen őszkor száz halom életet
 Csűrbe a dúzs, kit nemes ősei

Pompásan épült váraikban
Messzeható uraságra születtek.

Szüresölje kristályserlegiből borát,
Melyet Tokajnak szőlői hoztanak,
Kit pórszugolyból úri polcra
Felvezetett az agyas Szerencse.

Én szűk szobámban kegytelen éhemet
Egykét falattal, szonjamat édesen
Megesillapítom hűs vízzel,
Csak nekem adjon az ég ezekhez

Érzékeny asszonyt, friss levegőgeget,
Gondatlan elmét, régi barátokat,
Meglett koromban férfi szívet,
S vig kobozomnak örök virágzást.

11. Szentesisiné.

Egy szomszéd özvegynek csinos falujából
Haza nyargaltatván, kiszáll koesiából
Híres Szentesisiné, a bájos szépségnek
Oly ritka remekje, mint a szent hűségnek,
S befutván férjéhez haragos orcával,
Ledül a szőfára úti ruhájával.
„Jaj! mit láttak, úgymond, bámuló szemeim,
Miket nem hallottak elrémült füleim!
Inkább hittem volna hogy még ma meghaljak,
Hogysem ily alacsony dolgot tapasztaljak.”
Szinte sachot adván férje barátjának,
Felugrik szavára kedves asszonyának,
S „mi bajod van? úgymond; ki mert megbán-
tani?”

Kinn siessek bosszút hallatlant állani?

„Senkin, felel a szép. Köszönöm tüzedet,
Melylyel bizonyítod hozzám jó szívedet.
Nem csak engem illet a szörnyű gyalázat,
Mely miatt keblemben habzik az ádázat.
Oda böcsülete asszonyi nemünknek,
Ha kislül fortélyja szomszéd özvegyünknek.
Szigyenlem előttem levenni lárváját,
Melylyel takargatta szemtelen orcáját
Családiné.” — „Hogyhogy?” kérdi bámulással
A jó szívű gazda, még egy nagy ugrással
Melléje dobbanván házoknak barátja
A mondandó hírre szemét száját tátja.
„Családiné, mondom,” folytatja szavait
Nagy tüzrel az asszony „megunta napjait,
S felemelvén csücsát özvegy fátyolának,
Szembebe kacsongat új házasságának.
Tudjátok, férjének tartván temetését
Mely igaznak hittük módos keserűségét!
Egymást érték mellyen a könyhullajtások,
Fojtogatták szavát a mély zokogások,
S ráborulván sokszor megmeredt párjára,
Szörnyű ajúlással düllött szőfájára.
Végre márványtornyot emelvén kertjénél,
Nyilván megesküdött felépítésénél,
Hogy még ennek alját a patak hüviti.
Mely özvegy lakását vízzel békeríti.

Mindaddig folytatván ő is özvegyeségét,
Boldogult férjének megörzi hűségét.
Fél esztendőt töltvén magányosságában,
Erősödni látszott fellett szándékában.
Meg-meglátogatván, magam is szemléltém,
A mit eleinte tetetésnek véltem,
Hogy gerlice gyanánt mélyen szomorkodik,
S a kérők kezétül visszaiszonyodik.
Ah! de, hogy ma szívet mentem vigasztalni,
Mit kellett szememnek nálla tapasztalni!
A pataknak partján sok munkást találván,
S mellette egy árkot készülni csudálván,
Magamban eziránt sokáig aggódtam,
S kocsimmal végtére hozzájok tolódtam.
Mosolygva felelték bámúlt kérdéseimre,
Kik a szekérúthoz jöttek intésemre,
Hogy földes asszonya ezen kis folyónak
Megígérte kezét Fürtösi Lászlónak;
S minthogy megfogadta szörnyű esküvéssel,
Hogy fel nem hágy addig a bús özvegyléssel.
Még alját e patak mossa sírtornyának,
Melyet felépített boldogult urának,
Ők ő nagyságának parancsolatjára
Elvezetik vizét Fürtösi malmára.”

Lesneki ezt hallván — így hitták barátját
A Szentesi háznak — felnyitja kabátját,
S megnyomván lágyékit mind a két kezével,
Ellepi a szobát vad nevetésével.
Sok kelepécét hányt ő Szentesi nejeének
Elejétől fogva ösmeretségének;
De mind haszatlannak látván fáradságát,
Az úrnak kereste végre barátságát.
Most tehát megsejtvén módját a bosszúnak,
Az asszonyhűséget fekete hatványának,
S tetetésnek mondja mind a grimaszokat,
Melyekkel megveti az ajánlásokat.
Az asszony-rá nézvéen méltó megvetéssel,
Felkel a szőfáról nagy keseredéssel,
S béménvén szó nélkül tükörszobájába,
Zsembegve öltözik könnyebb ruhájába.
De férje leülvén játszó asztalához,
„Nem szeretem, úgymond házi barátjához,
Hogy asszonyom másnak tetteit turkálja.
A gyengeségeket csak olyan césélja,
Ki tulajdon keblét érezvén vétkesnek,
Korom mellett akar tetszeni fényesnek.
Örömet elválnék javamnak felétül,
Ha elszoktathatnám rút nyelvességétül.”

Fontos lett a beszéd a sach-asztalkánál,
S Lesneki figyelmet lelvén a gazdánál,
Titkon egyikét módot kezdett tanácsolni,
Melylyel meg lehetne párját orvosolni.
Sok debátok után vacsorához gyűltek,
Hol a gazdasszonynyal ismét kibékültek,
Ki az ifúnak hallván kérérlését,
Örömet tréfára vette csevegését.
Azalatt Szentesi nagyot fohászkodik.
Mint a ki magában búval tusakodik,
S „nagyobb ennél, úgymond, hogy három po-
reim.

Melyeket rám hagytak boldogult őseim,
Ezen terminussal mind elővetetnek,
S engemet házamtúl Pestre siettetnek.
Legyen addig az úr nőmnek gyámolója,
S a kétes dolgokban böles igazgatója!
Így az útazástul soha még nem félttem,
Mióta Mancimmal jeggyűrűt cseréltem.
De reményem még is az ég kegyelmétül,
Hogy megó a rosznak incselkedésétül.
Erre csengetővel beinti cselédjét,
S hozzájuk fordítván szomorú beszédjét,
Megteszi kevéssel a rendeléseket,
Hogy mind készen tartsák az úti szereket.

El is indult reggel egy hü inassával.
S a második hetnek udviso napjawai
A komor menyecske olvasván írását,
Melyben ^{terajzolta} hosszas útazását,
Mely ^{szokott} rózsa gyanánt kezdett felvidülni,
Mely a hús alkonyban meg szokott újulni.
Lesneki azonban hüven vígasztalta,
S jóllehet az asszony ritkán marasztalta,
Mellelte töltötte még is az estvéket,
Truccára dicsérvén az olyan nőskéket,
Kikről a köz hírek nyilván trombitálják,
Hogy az éheseket örömost táplálják.
Két nap múlva ismét más levél érkezett,
Mely már az elsővel nagyon ellenkezett.
Szentesis az úton a hideg kilette;
De kemény rázásit semminek ügyelte,
S nagy reménye lévén pesti orvosságban,
Szóllani sem akart rólla írásában.
A vérasba jutván, leroskadt lábárul,
S kevés remény lévén felgyógyulásárul,
Gondos orvossának böles tanácslására,
Felnymta pecsétjét testamentomára.
Mint mikor az égre felhők tornyosodnak,
Melyekben iszonyú vészek zordonkodnak,
Ammint ormaikat a nap megsajdítja,
Halványodik, ájul, fejét lekonyítja;
De magához térvén mély rémülésébül,
Olvasztó tüzeket lődöz hő képébül,
A fellegek pedig mord harcra hevülnek,
Vad ostromlók gyanánt rakásra csüdülnek,
Vaktában lökdösik gyilkos nyilaitak,
Morgással duplazzák csattanásaikat,
S öszvegomolyodván, mindaddig duzmadnak,
Még lágy oldalaik záporra fakadnak:
Szentesisé szintügy a tudósításra
Jelt érez magában egy nap ájulásra,
S a karszékbe dülvén halavány orcával,
Elrémíti házát szűszorulásával.
Hozzá fut Lesneki szárnyas lépésekkel,
S életre idézi szagos ecetekkel.
Ő pedig lassankint megtérvén magához,
Nagy sohajtást kapcsol első jajszához.
Képe tüzesedik, szemei lángzanak,
Ajakin siralmas panaszok habzanak.
Szörnyű átkokat küld mostoha sorsának,
Szemrehányásokat utázó urnának;
S végre hogy szívének érzi tágulását,
Sírásra fordítja vad háborodását.

S jajokkal vegyítvén bús zokogásait,
Zápor gyanánt ontja könyhullajtásait.
Hasztalan kérlelik a vígasztalások;
Megújulnak velek a panaszokdások.
Haldoklani kíván haldokló férjével,
Életét váltani saját életével.
Majd azután szemét egy pontra meresztvén,
S gondolatjainak zabolát eresztvén,
Egyszerre megfordul bús komornájához,
Ki eddig mindenben hü volt asszonyához.
S rendeléseket tesz valámit útjárul,
Úgy idegen kézre hagyandó házárul.
Ezt ugyan Lesneki nagyon rosszalotta,
S több helyes okokkal buzgón ostromlotta;
De hasztalan lévén minden hitetése,
Teljesedni kezdett az asszony végzése,
S alattomban szólván a kész kocsisokkal,
Csak azt nyerhette meg bő áldomásokkal,
Hogy addig késsenek elindításával,
Még jobb hír érkezik a jövő postával.

Harmad napra tehát jön a tudósítás,
Hogy mind foganatlan lévén a gyógyítás,
Elhagyta Szentesis az árnyék világát.
Orvossa írta meg e szörnyű újságot,
Azt függesztvén hozzá: hogy rendelésére
Feltette a testet saját szekerére,
Mely már visszaviszi ősi jószágába,
Hogy ott letetessen nemének sírjába.
A testamentom is vele fog érkezni;
S minémü pompával akar temetkezni?
Azt maga feltette haldokló karjával,
S a lábába zárta végső szándékával.
Ezt tehát az asszony válna meg békével,
S vígasztalja magát keresztény hitével.
Nincs eröm megirni a zokogásokat,
S a közöttök történt sok ájulásokat,
Melyekkel az özvegy Szentesis siratta,
Vagy bel fájdalomnak mélységét mutatta.
Panaszok követték néma keserveit,
S a mire jajok közt vetette szemeit,
Az eszébe hozván férjének jószágát,
Ujítani látszott mély szomorúságát.
Ösmervén Lesneki a bűnük útjait,
Mely a szelíd észnek megvetvén nyomait,
Táplálékot talál a böles kérélésben,
Könnyebbséget pedig a részesülésben;
Maga is követte az asszony példáját.
S égis magasztalván boldogult Pistáját,
Már fohászokdással árulta seibeit,
Már kezkenőjével törölte szemeit.
Mint a harmatsöppek, melyek a rózsának
Egy piros levelén külön ragyogának,
Arra unszoltatván az irígy szellőtül,
Hogy búcsút vegyenek a bíbor böcsötül,
Sok remegés után egymásba pörgenek,
S a kinyílt rózsának keblébe görgenek:
Úgy az érzékeny szív buba sulyedevén,
S egy másikat véle szenyvedni érezvén,
Reszketve csatolja bajtársát ölébe,
S kiöntvén panaszit érzékeny keblébe,
Vígasztalást keres köz zokogásában,

Nyugodalmat talál nyílt barátságában.
 Szentesiné tehát látván keserűségét,
 Bizonyosnak vélte igaz szívességét,
 S nyakába borulván, zokogással kérte,
 Hogy ammint férjének szentül megígérte,
 Segítse viselni súlyait sorsának,
 S legyen gyámolója bús árvaságának.
 Lesneki megfelele nagy illetődéssel,
 S mindent megígérvén módos esküvéssel,
 Még öröknek vallja szíves barátságát,
 Új könyekkel festi mely szomorúságát.
 „Jaj! — úgymond egyszerre, s megdül bal kar-
 hirtelen lecsapván jobbját lágyékára, (járá,
 „A nyilamlás ismét! — s el kezd halványodni,
 Szentesiné pedig mindenhez kapkodni,
 Hogy megelőzhesse annak betegségét,
 Kinek jó szívétül várja könnyebbességét.
 Sok vánszorgás után megtérvén magához,
 „Ah! úgymond nyöszörgve szép orvosnéjához,
 Valahányszor a bú elfogván szívemet,
 Sürün kifacsarja szememből könnyemet,
 Annyszor megújúl ezem bágyadásom.
 A nyilamlás lesz még utolsó romlásom!
 Pedig ha könyezni másokat szemlélek,
 Lehetetlen, hogy ne szomorkodjak vélek.“
 Erre Szentesiné felteszi magában,
 Hogy mértéket tartván saját bánatjában.
 Nem ad neki többé okot a sírásra,
 Sőt késztetvén képét a kedvmutatásra,
 Bajnok keménységgel kérleli vendégét,
 * Enyhítse meg, mint ő, mely keserűségét.

Nincs oly szomorúság az ember szívében,
 Mely sírját ne lelje az üdö keblében.
 Megemészt ez mindent, s ammint örömlünknek
 Úgy hűti óránkint hevét keservünknek
 Egynehány nap múlva bújából derülvén,
 S feledékenységből kedve is üdülvén,
 Együtt ül az özvegy házi barátjával,
 Két megelégitett jó vacsorájával,
 Ammint nagy kapuja nyílik udvarának,
 S elérkezik teste boldogult urának.
 Visszaesvén tehát szomorúságába,
 Beviteti férjét egy vendég szobába,
 S ráborulván néha lelketlen mellé,
 El-elmegy ájulni az ágynak szélére.
 A mit Családné tett hajdan férjével,
 Azt ő megújítja szós keserűségével,
 Sőt meglátszik vetni minden mesterségét,
 Hogy megszígyenítse amannak hűségét.
 Azalatt érkezvén futva komornája,
 „Az istenért, úgymond, kékül már oreája!
 Őlik ismét szegényt a rút nyilamlások,
 Egymást érik szívén a vad ájúlások,
 S ha nagyságod rajta nem tud segíteni,
 Őtet is ki fogjuk még ma teríteni.“
 Szalad Szentesiné beteg barátjához,
 Hozzá lát sűrűve gyógyíftatásához,
 Törli halándékit illatos vizekkel,
 Erősíti szívét éltető csöppekkel,
 S ammint nagy nehezen megleventí,
 Ruháit leszedvén az ágyba segíti.

Könyebbedni látván ápolgatására,
 S az álmos cseléd is oszolván álmára,
 Kérdezi végtére nyöszörgő vendégét:
 Régen viseli-e súlyos betegségét?
 S mit tapasztalt eddig legjobb orvosságnak
 Szögezési ellen e dühös kórságnak?
 „Ah! úgymond viszontag amaz, kérdésére:
 Feltámasztván magát egyik könyökére,
 „Már két esztendeje, hogy vele kínlódom,
 S megorvoslásával hasztalan bajlódom.
 Őt híres doktorral közlöttem sorsomat,
 Kik sok száz moslékkal töltötték gyomromat.
 Az egyik barbarát antimóniummal,
 Ez meg chinát rendelt matrimóniummal,
 A harmadik klistért csupa phlogistonból,
 Lékvát a negyedik his lithargyronból;
 S az utolsó hallván a sok recepteket,
 Melyek meg nem bírták a szögezeseseket,
 Próba gyanánt kínzott három mixtúrával,
 S végre barátságos confidentiával
 Megmondta, hogy tovább nem ér mestersége.
 De különös lévén hozzám embersége.
 Azt adta egyszersmind sajnos vallásához,
 Hogy, ha bizodalommal volna tanácsához,
 Javasolna még egy házi orvosságot,
 Mely szígyenben hagyand minden doktorságot.
 Megígérvén tehát méltó kérésére,
 Hogy a tanácslónak nem vallok nevére,
 A nyilamlás ellen legjobbnak mondotta,
 És ezt okokkal is megbizonyította,
 Ha egy meghalt testnek orrát elvágatván,
 S balzsammal bemázolt írhaba vártatván,
 Meztelen nyakamon mindaddig viselem,
 Még el nem enyészik a szokott gyötremelem.
 Két testörző banyát meg is szállítottam;
 S kért szolgálatjokért sok pénzt ajánlottam;
 De ők szent haraggal fejeket csóválták,
 S kérésemet szörnyű véteknek csinálták.
 Azután több szegény asszonyhoz fordultam,
 S egynehány aranyért töltek azt koldultam,
 Hogy vegyék le orrát saját gyermekeknek,
 S palástolására cselekedetjenek
 Mondják: hogy a testhez macskák jutottanak,
 Melyek már több holtat megesonkítottanak.
 De alig végeztem hozzájuk szavamat,
 Legottan pemetelt kínálták hátamat,
 S babonásnak tartván addig fenyegettek,
 Még szemek elől messze nem kergettek.
 Végre sírásókhöz vittem kérésemet,
 Kik már jól ösmervén leírt személyemet,
 Vicsipány urunkhoz akartak vezetni,
 S mint boszorkány-mestert tüzre ítéltetni.“
 Erre Szentesiné felugrik zsekébül,
 S egy éles késecskét kivonván zsebéből,
 Legkisebb szó nélkül gyertyát vesz markába,
 S átmenvén örömmel a bezárt szobába,
 Hol setében feküdt halteste urának,
 Neki akár esni halavány orrának.
 De férje megkapván kését bal karjával:
 Saját orrát pedig elfödvén jobbajával,
 „Orrom nélkül, úgymond, engem eltemetni,
 Több én, mint a folyót másfelé vezetni.“

VIRÁG BENEDEK.

1752—1830.

VIRÁG BENEDEK 1752-ben Nagy-Bajomban született, Somogy vármegyében. Első oktatását Kanizsán és Pécsen nyerte, 1775-ben Pesten a pálosok rendjébe lépett, hol a bölcsészett, s ismét Pécsen a hittudományt hallgatta. Felszentelése után 1781-ben Székesfejervárat kezdett tanítani a gymnásiumi osztályokban, hol szerzetének eltöröltetése után is (1786.) folytatta hivatását, melyben ritka buzgósággal járt el, s a deák költészet mellett a magyart is igyekezett megkedveltetni az ifju nemzedékkal. De elbetegesedése miatt 1794-ben lemondván tanszékéről, Pestre tette át lakását, hol rövid ideig nevelősködött, mi azonban szinte terhelve gyengélkedő egészségét, 1795-ben az olcsóbb Budára költözött, s ott élte végeig nemes szegénységben egyedül az irodalomnak élt. Mert egyedüli biztos jövedelme azon háromszáz papírfűt. volt, melyet mint eltörölt szerzetének tagja a vallási alaptól vont, s melyet koronként azon csekély pénz nevelt, mi a Pyber Benedek és Kondé Benedek által költségeiken kinyomott könyveiből csepegett. Segedelmet soha nem kért, s azon apró ajándékok, mik szükségét néha enyhítették, vagy hozzá lopattak, vagy mint baráti kedveskedések fogadtattak el: mégis az 1810-ki budai égés után, mely könyveit, írásait, némely munkái példányait, köztök a Magyar Századok első kiadása szinte minden példányait, szóval mindenét elhamvasztá, magát soha többé össze nem szedhetette. Virág főleg Ányostól kapott lángot, s ennek nyomain először 1789-ben a Magyar Muzeumban lépett fel alexandrines költeményeivel, majd itt és Kazinczy Orpheusában néhány ódáival s hexameteres darabjával, s több külön nyomtatott ódáival ¹⁾; míg azok egy tized alatt egy kötetre szaporodván, mértékes verseit, a rimesek teljes mellőzésével, összegyűjtve adta ki a Bacsányi által megindított Magyar Minerva harmadik köteteül: 1. *Virág Benedek Poetái Munkái* címmel Pesten, 1799. Ezt követték egymás után: 2. *Horatius Poetikája*, Pest, 1801.; melyben a deák szövegen kívül e nevezetes tanlevelet prózai fordításban, magyarázó jegyzésekkel s bevezetéssel adja, mely utóbbiban a classica formákat mint a költészet egyik lényegét tünteti fel; a rimeseket pedig keményen megtámadja. 3. *Laelius*, vagy M. T. Cicerónak beszélgetése a Barátságáról. Pest, 1802. 4. *Az udós Cato*, vagy M. T. Cicerónak beszélgetése az Öregségről. Pest, 1803. mindkettő magyarázó jegyzésekkel. 5. *Négy Predikáció* az anyaszentegyház négy evangelistáinak ünnepeire, és a *Salve Regina* magyarázatja. Pest, 1803. (Telegdi Miklós munkáiból kiadva). 6. *Különös lecke a szűz Mária képéről a magyar aranyon*, Miller J. F. után. Ott, 1804. 7. *Második András király Arany Bullája*, mely 1222-ben költ. Ott, 1805. 8. *Magyar Poéták*, kik romai mértékre írtak 1540-től 1780-ig. Ott, 1804. 9. *Két Elmélkedés Fleury Claudius apátur Egyházi Historiájából*, Buda, 1806. 10. *A Hetedik Elmélkedés Fleury Claudius úrnak Egyh. Historiájából az egyházi törvényhatóságról*. Pest, 1808. 11. *Magyar Századok IX—XIII.* (század). Buda, 1808. (más kiadás ott 1811.). 12. *Jegyzetek a Magyar Beszédnek részeire*. Buda, 1810. (Jankowich). 13. *Poémák*, Buda, 1811. (eredetiek és Horác-félék). 14. *Thalia*, Pest, 1813. (szinte; s emezek közt a pisói tanlevél, versekben). 15. *Eurydice*. Pest, 1814. (epistolák, eredetiek és horáciak). 16. *Horatius Levelei*. Buda, 1815. 17. *Magyar Századok MCCC—MCDXXXVII.* Buda, 1816. 18. *Költevények*, Buda, 1816. (kilenc mese s némely horáci ódák). 19. *Hunyadi László*, tragédia (Bessenyei György után). Buda, 1817. (Hozzá járul „Poesia“ címen egy deák-magyar verstan; „Köl-

temények Phaedrusként“ cím alatt harminc mese, s még néhány vers). 20. *Eposusok Horatiusból*. Ott, 1817. 21. *Költemények Phaedrusként*, két szerzeléssel. Ott, 1819. (mesék, gnómák, satirai s egyéb darabokkal). 22. *Satirák Horatiusból*. Ott, 1820. 23. *Magyar Prosodia* és magyar írás. Buda, 1821. Ugyan ekkor jöttek ki némely *Észrevételei a magyar Szókötésre* a Tud. Gyűjt. 1821-ki XI-d. kötetében, s egy régiebb verse (Mulandóság) a Széplít. Ajándék 1821-ki folyama 37. lapján. Következtek 24. *Poetai Munkák*, két könyv (második sokkal bővebb kiadás). Pest, 1822. 25. *Q. F. Horatius Ódái*. Buda, 1824. 26. *Magyar Lant*. Ott, 1825. (zsoltárok). Munkássága nagyobb részét ez időben újra a Magyar Századok foglalták el, melyeket a mohácsi vészszel kívánt befejezni, midőn 1830. jan. 30-dikán éjjel, magányos szállásán segély és tanu nélkül, gutaitésben halt meg. Komjáti Anna Ürményi József státusminister özvegye, temettette el; s ki élte végeig valódi remeteéletet élt, lelketlen tetemeit roppant kesergő sokaság követte a krisztinavárosi sírkertig, hol hű tanítványa s barátja Reseta János kőkeresztel jegyette meg nyughelyét ²⁾).

¹⁾ Közölök verses gyűjteményeibe fel nem vétettek: 1. *A Székesfejérvár megyebeli Nemes-séghez*, mikor a magyar korona őrizésére Budára menne april 14. Buda, 1790. 2. *Magyar Óda* (az 1790–92-ki idők megfordulásáról). Hely és évjegy nélkül. 3. *Ének a Hasafakhoz*. Pest, 1797. 4. *Örömenek* (a fels. hercegek, József és Alexandra eljövételére). Pest, 1801.

²⁾ Ez életrajz adatoknak egyetlen forrása, az elhunytunk önközlése nyomán, a *Handbuch der ungr. Poesie* I. 258. Versd össze szinte általam szerzett „arcképét“ Virágnak az 1853-ki Pesti Napló utolsó számában.

1. Egy hajóhoz.

1790 *).

Oh hajó! ezen új habok a tengerbe
Visszavisznek téged, s döntenek az örvénybe.
Oh mit akarsz? Maradj vesztig a partodon:
Ám látod hogy nem ül senki kormánydon.
Sebesül: árbocfád Africus szárnyától
Csikorog, s lezúdul nem soká magától.
De vonókötél sincs hogy mélyebb vizeken
Keresztül-verdődhess kétes veszélyeken.
Oztán vitorlád sincsenek épségben,
S nem lehet reményed semmi istenségekben.
Pontus erdejéből vett eredetedet
Hasztalan emlited, rég fényes nevedet:
A szemes s böles révész habok dagályára
Ereszkedvén, nem néz cifra lapátjára.
Úgy bizzal magadban hogy szelek csúfjává
Ne légy, szerencsének bus áldozatjává!
Minap únalommal gyötörtéd szívemet,
Most gondall emésztéd! — Fogadd intésemet:
Kerüld el e tenger tündér szigeteit,
Kész halált okozó iszonyú helyeit!

2. Magyar óda.

Talia voce refert, curisque ingentibus aeger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
Virgil.

Mit kételkedem? a Duna
Zúg, s már visszafelé vette erőszakos

Útját: Pest-Buda új csudát,
Egy új szörnyeteget látni siessetek!
Oh sok károd után puhább
Nemzet! büszke magyar! hát nem okoskodol?
Hát mind, a mire oly nemes
Bátorsággal ügyelt volt minapon heves
Lelked, már oda van? vitéz
Scythák vére! mi csúf bőrbbe pipeskedel!
Most tetszik ki, mi volt tüzed:
Játék volt, s valamin füst, elenyészedett.
Méltóságod irigyei
Múlatták magokat, s gyermekiket, veled.

Oh hát nem lehetünk soha
Jobbúl? Veszszetek el mostoha fajzatok! —
Ti késő onokák, miként
Fogtok sírni, midőn e szomorú időt
Majdan visszatekintitek,
S a rátok kieredt rosszakat érzitek! —
Hív védőt, amaz a dicső
Kincs, melyet nem ezüst, sem nem arany szerez:
Félekeny puhaság között
Nem lehet: sanyarú szívek, erős karok,
Böles ész, vérözön és halál
Által szoktak ezen jóra törekzeni
A kétes viadal helyén:
Szintoly sokba kerül védeni birtokát.

Ah bus Melpomeném! mitől
Tartasz? mondd ki — talán jó foganatja lesz
Mostanság, mikor égdegel
Szomszéd Ucalegon — hogy magyar a ma-
gyar!

* Allegória, vonatkozásával a francia változásokra.

• 3. Lantomhoz.

Oh! ha szép híred vala gondom eddig,
S általam, kis lant, nevet érdemeltél:
Jer magyar dalt zengi: magyar a te honnod,
Nem Görögország.

Cifra bokkrétát ne reméllj azonban;
Nem magyar földön terem a borostyán;
Vagy, ha két is már, sok időre nő fel
Mái világban.

A mit embernek keze nyújt, veszendő:
Halhatatlant vár, s keres a valódi,
A nemes virtus maga ömagának
Bére, jutalma.

Egy magas hegynek tetejére tette
Templomát, melynek tele van tövissel
Útja: környékét kifacsart veríték
Tengerre mossa.

Nagy nehézségű, repedett, lecsüggő
Szirteit zúgó szelek ostromolják,
S a tüzes villám ropogó haragja
Döngeti, rázza.

Számtalan népek seregelenek öszve
Tágas aljánál, kiket üdvözelve
Szent mosolygással, s neki bátorítván
A kegyes, így hí:

„Jöjtek hozzám!” Megjéjvedve hallja
E dicsó szót a puhaság: pirúlva
Ballag el, s szégyenhelye rejtekébe
Visszalopódzik.

Megjelent, hogy csak valamit csudáljon:
Látta, hogy nincsen piperéje; látta,
Hogy kezét, képét kisütötte, törte
A dolog, a nap.

„Jöjtek!” hangosb szava a henyélő
Lomhaság szívét, — egék! engedelmet! —
Mint sebes mennykő, megütötte, s eldőlt
A sudaállat.

„Jöjtek!” S ekkor vetekedve minden
Nemzetekből a jelesebb vitézek,
S a szelid Pallas követői, méltó
Bajnoki mentek.

A nagy Árpádot sok ezer sereggel,
S Hunyadi láttam koronás fiával.
Már jeget törtek; mire várakoztok?
Ifjak! utánok!

4. A királyhoz.

Harcol Filepnek rettenetes fia.
A merre villám fegyvere mennydörög,
A félelemnek s a halálnak
Jajszava gyászos ügyét kesergi.

Ím néki hódult Ázsia! félve néz
A győzhetetlen képire, reszkető
Kezekkel öntvén a kevélynek
Lábaihoz kizsarolt aranyját.

Így a magában bizakodó makacs
Párthus kifárad végre csatáiban,
S adót visz önkényt szívdobogva
Róma vitéz, de szelíd urának.

Sokszor dicsőség és öröm a nemes
Győző hatalmát félni; gyönyörködik
A föld Titusban, s Róma ötet
Sok jeles érdemiért imádjá.

Felülhaladtad mind ezeket, kegyes
Királyom! ím a hálaadó magyar!
A rettenetlenség vitézi
Szíveket áldozatul ajánlják!

Nem félelemből áldozik e sereg:
A ritka virtust tiszteli, mely maga
Erőltetés nélkül szerezhet
Több birodalmakat egy királynak.

5. Sándor Leopold kir. főhg palatinus emlékezete 1795.

Ah! mely homályos felleg alá jutott
Fényed megintlen szép háza! mely setét
Éj vonta bé gyász fátyolával
Rád nevető szemeit napodnak!

Az, kit szeretted, az, ki reményedet
Táplálta, herceg Sándorod, elhagyott
Örökre: hajh! hozzá hasonlót a
Lelhet-e bánatos árvaságod?

A min hazánknak sorsa forog: magyar
Törvény, szabadság, öltözet, és való
Tanúja fen létünknek, a nyelv,
Kellemetes vala s szent előtte.

Fénylett egében hercegi tisztnek,
Melyből (bizonyosság a haza), éltető
Sugári, mind szálás toronyra,
Mind alacsony kalyibára szálltak.

Ifjúi szívéen élemedett s szelid
Erköles parancsolt: tudta, hogy ember ő,
És hogy halandó, kit csak a nagy,
S a feles érdemek istenítnek.

Nagysága bátor bizodalom vala,
S egy oly reménység partja, hová magát
Ha vette a gyámoltalanság,
Mostoha fellegit elfelejté.

Már sirja szélén álla ez a Titus:
Már a halállal harcola: rajtatok,
Fájdalmas árvák s bús szegények,
Szánakodott fejedelmi lelke.

Önts, önts ki, Múzsám, bánatod árjait,
S e sok veszélyek közt forogott hazán
Megilletődvén tiszta szívéd,
Sirj fel az ég kegyes istenéhez.

Én majd Budának bércéről vitéz
Árpád kesergő magzatának magasb
Hangon kiáltom : Jobb szerencsénk
Hajnala kezd pirosodni, bízzunk !

6. Károly főherceg Oszteraknál.

1739.

„Fegyverre Párizs népe!“ kiált megént
A vad szabadság versenyos anyyala,
S bünös dicsőségek helyére
Számptalanok dübösen rohannak.

Víg a gonoszság lelke, ha lelke van !
És a legázolt emberiség fölött
Építeni mér, emlékezetre !
Templomot, oszlopokat magának.

Midőn nyerit a pajkos öröm, s magát
Hizlalja lármas multozásiban;
A dolgos és ártatlan ínség
Sír, szomorú mezejére nézván.

A telhetetlen szörnyeteg átkozott
Örvénye (tarts, tarts tőle, magyar haza!)
Véres verítékét befalta!
S meddig agyarkodik e gonoszság?

Eldődeinktől ránk maradt dűcső
Kincsünk, szabadság! a te neved szelíd,
Áldott! hatalmas karjaindak
Mennyköve nemzeteket nem öldös !

Királyi székben vagy te, s uralkodol,
De nem kegyetlen fegyvered akkor is,
Midőn az álnokságot, a ki
Trónusod ellen írly, alázod.

Oh! a te zászlód szárnyai közt forog
Károly, vitézek fénye, te adsz neki
Rettenthetetlen szívét, és győz
Hercegi kedvesed Oszteraknál.

7. Nunkovics Györgynek pécsi nagy-
prépostnak emlékezete († 1790).

Kit a kesergő hír panaszos szava,
A merre földünk nyújtja határait,
Holtnak kiáltott, kit valóban
Minden igaz magyarok sirattak :

Él még hazánknak nagy fia, Nunkovics,
Él nemzetünknek címere, gyámola
Nyelvünknek, egy fő dísze, fényes
Csillaga bús egeinknek, él még !

Hiába tapsolsz rettenetes Halál!
Kik érdemekkel nyertek örök nevet:

Kik nem magok hasznoknak éltek,
Bűszke hatalmad alá nem esnek.

Sem győzedelmes cyprusod ágai
Gyászos homálylyal sírjaikat soha
Bé nem borítják ; a dűcsőség
Mennyei fénye lebeg fölöttök.

De mely szokatlan láng csap alá szemem
Héjára ! Boldog lelkek örömhelye !
Már benned országot dűcsőült
Nunkovicsunk, s lefelé tekintget.

Itt látja, mint dől lakhelyek a világ
Tűndér piaccán fenjen uralkodó
Nagyoknak is, kikben halandó
Társaik istenekre néznek.

Pálcajok, a mely több ezerek fölött
Villog, s ha szükség, megtöri a kemény
Nyakú gonoszságot, kezekből
Egy rövid óra alatt kifordúl.

Márványra festett pompa, kevély nevek !
Fényes hiúság képi, nagy oszlopok !
A semmiség bús éjtszakája
Csalfa világtoakat elborítja.

8. Baróti Szabó Dávidhoz.

Állj meg, barátom ! Pybered érdemes
Árnyéka nem hí még : nem akar magyar
Hazád s barátidnak keserves
Bút s szomorú napokat szerezni.

Szüntesd megindult bánatod árjait,
S maradj közöttünk, míg lehet ; életünk,
(Oh jaj ! naponként látjuk) olyan,
Mint az üveg, s fiatal virágszál.

Mikor kecsgetet fényivel, eltörök ;
Mikor szemünknek víg nevetésivel
Hizelkedik, kezd fogyni, majdan
Gyenge fejét leboocsátja, s elhal.

Hány ezret öl meg, s tézzen idő előtt
Sírjok homályos mélyibe a Halál,
Kik boldogíthatták hazájok,
S számptalan emberek állapotját !

Ezért sohajtott böles Theophrastus is.
Mértó sirlalmát helybe hagyom. Jerünk,
Jerünk, hazánknak vesztéségit,
Melpomeném ! keseregjűk egyűtt.

Oh századunknak díszei ! tí, kiket
Oly sok halandó társaitok között
Minap csudáltunk, bánatunknak
Tárgyai vagytok az érdem által.

Nagy Orczy ! Múzsák gyámola ! nemzeti
Nyelvünk szerelmes gondviselője ! hol,

Hol vagy! sohajt árvád utánad,
S érezi, hogy kegyes atya voltál!

A pusztaságnak fellegi közt magyar
Égünkre szállván a szomorú halál,
E tisztelendő, s ritka fényű
Csillagot elragadá előlünk.

Így tűnt el édes nemzete s ősei
Erkölcseiknek híve, Berényi is.
Boldog, ki nem láthatta bűnös
Korcsosodásra jutott hazáját!

Hová ragadtál Nyitra vidékiról?
Múzsám! mi bús zajt hallok ezen vitéz
Földön? ki sírját látom? itt is,
Fájdalom! egy hazafit siratnak!

Nádasdit! Oh zúg! Dráva! sirasd nemes
Lelkü vitézünket, kibén a haza
Nagy oszlopát eldőlvé látja,
S könyvezi hálaadó szemekkel.

Áldás reátok Hunnia magzati!
Könyhullatásunk sírjaitok felett
A tisztelettel s fájdalommal
Egybecsatolt szeretet gyümölcse!

9. Bátorító 1).

Oh szent Igazság! a ki hatalmatad
S megtisztelendő fényedet e csalárd
Világ előtt elrejtve tartván,
Számatalan üldözetek között vagy:

Jer, jer! fődözd fel mennyei képedet
A pártütőknek, kik koronás fejed
Ellen kikelvén, ostromolják
Trónusodat buta fegyverekkel;

S megszegyenülvén színed előtt, dühös
Bűnének átkát fogja kesergeni,
A fényes erkölcs mord irigye,
A fenekedni szokott gonoszság.

A nagyra termett, bátor az ég szakad,
S bús csattogással mennykői hullanak,
A nagyra termett, istenének
Féli s imádja dücső hatalmát.

Amaz borostyánágakat, érdemes
Lantodnak ékes címerit, a kaján
Hiába bubájolja; zölden
Fognak azok fejednen maradni.

10. Lámiam éneke 2).

"A világ minden szugolyái közt, oh
Széphalom! nékem te nevensz leginkább:
Oh, fogadj csendes kebeledbe, majd ha
Elfut az óram.

Itten, ah! itten dagadott szeméből
Öntse hív Fannim tetemimre könyvét;
Énekét lassú zokogással itten
Zengje barátom."

11. A kényes szenvedőhöz.

Békételen szív! mit panaszkodol?
A durva láncok s tömlőcök a nemes
És fényes erkölcsöt homályba
Rejtik ugyan, de le nem gyalázzák.

Míg büntelen túrsz, fenmarad érdemed,
S való örömmel tartja reményedet.
„De a hazáért“ szép dicsőség;
Csak ne fakadj alacsony panszra.

12. Múzsámhoz.

Mit gyötröd szomorú szívemet, oh igen
Durcás Múza? miért távozol el, mikor
Szemlélsz nyúlni kicsinyded
Lantomhoz? mi bajod? felelj.

Véttem? szabadon mondd ki hibáimat;
Kész jobbítani magát, a ki megismeri
Vétkét; sőt bizonyos már,
Hogy jobb, mintsem előbb vala.

Múlván a sivatag tél, puha szárnyakon
A csendes Zephyrek visszahozák megint
Mindnyájunk örömére
A vígságnevelő tavaszt.

Ugrál nyája körül Tityrus, és paraszt
Sípján víg dalokat billeget: istene
Pán meg nem veti, bátor
Kis mézet s tejet áldoztat.

A szántó, mihelyest kél az aranyhajú
Hajnal, tulkaival metszeni gyöppeit,
Nótáit fityerezvén
Örvend; mert vele van Ceres.

Bátran járja vadász a ligetek setét
Mélyét, s a felemelt bérceket; útjain
Vígasztalja Diána:
Senkit sem hagy el istene.

Ah! ily boldog akar lenni, ki tégedet
Tisztel, Múza! ki már laurusokat rakott
Oltárodra! Reményelek;
A láng szépen emelkedik.

13. A bölcsről.

A bölcs magában bízik; az ellene
Felkelt Szerencsét, mint valamely kemény
Szirt a haboknak csapkodásit,
Érzi, de férfiasan megállja.

A nap, mikor feljön, s kőd emelkedik
Súgári ellen, fénysezekerén nevet,

1) Ez s a 11. sz. Kazinczy Ferenchez intéztetett.

2) Kazinczy Ferenc érteik.

És megszokott útját kijárja :
A buta pára lehull, s enyészik.

Amaz kiszegzett célja felé siet ;
Ha néki gátot vetnek irigyci,
Nagy lelke, csendessége mellett,
Érezzi emberi hivatálját.

Bár sok veszélyek közt forog elete ;
Azt tisztelőben tartani nem szűnik.
Ha sorsa nem változhatatlan ;
El meri várni dicső halálát.

Zengd győzödelmét mennyei lantodon,
Múzsám ! s azoknak szíveiket, kiket
Kaján szemekkel tart az állok
Cimbora, bátorodásra gerjeszd !

14. Csendesítő.

Vad Thráciának durva lakossai
Iszszak az édes bornak edényiből
A mérget ; oztán kardra kelvén
Vérzik, ölik dühödéssel egymást.

Tí, kiknek anyjok gyenge szelíd tejet
Adott, mi okból kezditek e bolond
Lármát, kegyetlen pört? Elég már
A csata ! csendesen üljetek le.

Józan daloknak víg fia, lantosom !
Zengd el szeretted Chlorisod énekét ;
Zengd el hamar ; már nem sokáig
Fog poharunkra nevetni a hold.

Búcsúzik e szép éjjeli bujdosó
Tőlünk, s az égről gyors szekeren siet :
Tán érzi, hogy bus fellegekkel
Elkomorodva közelget a nap.

15. A szent.

Mikép magasztal tégedet, isteni
Erő, dűcsőség anyja ! kis énekem ?
Nagyságotat reszketve nézi
A légerősb s ragyogóbb magasság.

Előtted, ámbár homlokodon szelíd
Tekintetnek kegyjele fénylik is ;
Csak a reménység nyelve tudja
És meri megmagyarázni szívét.

Elég, ha völgyem rejtetes öbliből
Mostan tehozzád felkeszreghetek.
A háladoság zeng örömmel.
Lelkem örülj ! közelít az óra.

16. Auróra.

Mely szép neved van, mennyei harmatok
Szüleje ! Még is szebbek az érde mid.

Arany kocsidból intesz, és fut,
Futva fut a lator éj setéte.

Fény és kiesség jó veled : életet
Adsz s vígaságot : tégedet e való
Jóért az ártatlan madárkák
Hálaadó szavaikkal áldnak.

Nem félik a körmös denevér fogát,
S a vért eresztő vércse dühös szemét ;
A fényre hűnyörgő bagolynak
Rút huhogásain általestek.

De változások közt forog a mi van,
Csak a teremtő szüntelen egy, s az ő
Törvénye : állandót kivüle
Más hatalom nem ad e világnak.

17. Ajándék.

Drága sarkantyút, vagy arany keresztet,
Sőt arany gypjat, fejedelmi címert
Jó barátimnak nagy örömmel adnék
Tiszteletekre.

Ilyétén tündérjavakat szerencsém
Tőlem eltiltott : de te is valódi
Díszre vágysz, mely fenmarad, és dűcsöit
Hamvad után is.

A magyar lantot szereted leginkább,
Halhatatlanság fia ! jer, barátod
Kis magyar lantját neked adja, s vígan
Adja : fogadd el.

18. A spartai nő.

Polgáraink most hírlelik :
Spartára készül nagy sereg,
Ártalmasabb mint fergeteg ;
S még is dühét nem kérlelik.

De mindenütt ez hallatik :
Kiben piros vér van s meleg,
Kiben szabad lélek piheg,
Ím néki dűcsre út nyílik.

Fiam ! hazánknak születek,
E korra felneveltelek,
S hallád vígan beszédemet ;

Példákkal ébresztgettelek,
E szent paizsra kértelek :
Vedd most, s vígasztald éltemet.

19. Phyllishez.

Oh Phyllis ! nem igen gyakorta járnak
Már a csintalan ifjak ablakodra ;
Víg dalt zengnek ugyan, de bánatodra ;
„Alszol, Phyllis ! Aludj !“ s magadra zárnak.

Eltüntét nevetik vidám sugárnak :
Nem vágnak vetekedve bal karodra
Mint hajdan, sem örömszülő borodra ;
Rózsákból koszorút fejekre várnak.

Néki zöld kikelet virága tetszik,
Melyet gyenge Zephyr szelíd kezével
Dajkált, s óva nevelt egek vizével.

A lombot, ha csörög s török, lemetszik,
S hajtják Mulciber égető kohába,
Vagy széltől zajosan folyó Dunába.

20. A kalitkába zárt madárról.

Szabad teremtmény, kis madár !
Mely kéz, kegyetlen kéz, fogott el !
Tudom : sohajtasz sorsodon,
S várod naponként a szerencsét ;
Még alszik a Hajnal, s te már
Vered kalitkád szárnyaiddal.
Oh mondd ki nekem, kis madár !
Órúlsz-e, vagy nem, álmaidnak ?
Ha hallja gazdád éneked,
Gondolja : hálálod kölessét.
Nem vélem én azt, s nem hiszem ;
Te átkokat zenegsz fejére.
Ha látja, hogy bé van fejed
Szárnyadba dugva, s csendesen vagy :
Azt mondja : már megfáradott,
S elnyugodott az én madárkám.
Nem ! nem ! te bús óráidat
Bánkódva számláld magadban,
S hogy jobb reményed nem lehet,
Utáld a napnak világát.
Ha vagy veréb hozzád repül,
S akar kicsipni étkeidből,
S te addig állasz ellene,
Míg messze tőled el nem űződ ;
A gazda rátok néz, nevet,
S örül az ártatlan csatának :
Nem tudja, hogy barátja vagy
Annak, kit elvesz a veszélytől.
Ha csipkédet rostélyidat,
Vagy újait tréfás uradnak ;
Azt véli, hogy játszol vele,
S hogy elfelejtetted, mi voltál :
Én azt hiszem, hogy mérgedet
Szívére kívánod kiöntni. —
Ki mást nyomorgat büntelen,
Ah ! életet hogy érdemelhet ?

21. A barátságna.

Tőlem, barátom, messze vagy,
Egy más világnak végiben.
Megfárad a szél, míg elér
Azon vidéknek rétire.
Egek, hová vittétek el !

Miért sohajtok ? Menj, te szív !
Keress fel azt, a kit szeretsz ;

Túl a nagy ég határain,
Fáradhatatlan csak te jársz.
Oh, légy szerencsés úton.

22. Petrarca és Koplegyi.

Hát csakugyan megházasodol, jó Koplegyi,
s többé
Senki tanácsának nem akarsz helyt adni ? va-
lóban
Féltelek én téged, netalám megbánjad üdövel.
Rá szántam magamat, s meg sem változtatom,
a mit
Feltettem. Ha szabad tudnom, terjeszszed
előmbe
Díszeit eljegyzett mátkádnak : régi barátod
Kér, ki szeret szívből, ki szerencsédet nem
irigylé.
„Elmondom, halljad : gazdag mátkára találtam.“
Örvendek ; ha megegyeztek, ha tenéked is
annyi
Van, mint néki, vagy öt gazdagsággal meg-
előződ :
Másként a feleséged urad lesz holtig, igába
Fogván, mint ökröt, szamarat fog hajtani,
verni.
„Minden jót várok : pénzes mátkára találtam.“
Oh te szerencsétlen, vagy is inkább balgatag !
a ki
Készantag magadat lezuhintván a Dunapart-
ról
Elveszted ! mit akarsz többet már ? Koplegyi,
rab vagy.
„Boldog az én sorsom ; vagyonos mátkára ta-
láltam.“
Oh vagyonos, te szegény vagy : hány nyak
gyöngye van annyi,
Láncdarabot zörget rád, sujt is majdan : Övé
lesz
Tested, lelked : örök rabságod tetszik-e ? mondd
ki.
„Jól tudom azt, hogy igen gazdag mátkára ta-
láltam.“
Jaj neked ! életedet keserűvé tetted örökre.
Nem lesz nyugtod ; ezer meg ezer pör, patvar,
irigység,
Mord szemek, orrcsavarítások ; majd ablakok,
ajtók
Öszvecsapása, ruhák hányása, vetése, szidal-
mak,
S több eféle pokolvázok rettenteni fognak.
„Örvendek ; mert hölgyemnek szép kertei van-
nak.“
És én mennyi tövis kórokat látok azokban !
S még mely nagy számmal fognak nevedekni !
reméllvén
Rózsákat, tüskéket aratsz : nosza Koplegyi ör-
vendj !
„Hálá Hymennek ; gazdag feleségre találtam.“
Kérlek ! mondd meg már valahára, ha szép-e,
tudós-e ?
„Régi vitéz eleit nem győzi csudálni hazája.“

Nem sok üdöre vitéz szívét meg fogja mutatni:
A gyözötték közt te vagy első: hajtsd meg

Térdedet, és fejedet, s készülj az igába, fa-
jankó!

„Hála Hymennek! gyönyörű szép lyánra talál-
tam;

A ki csak egy ízben láthatja, dicséri, csudálja.
A ki . . .” mit ér mátkád mástól tudod. Egyet

Mondj nékem, ki magát rútnak gondolja, s
ítélje.

„Szép orcájáról rózsák mosolyognak; örülök.
Mennei líliomok múlatnak rajta; örülök.”

Majd az üdö, s siető vénség felszántja leányod
Orcáját, s azon áll festék bálványa göröngyre
Változik. Amde örülj! tehenét kiki tartsa fe-
jérnek.

„Mindenek azt mondják, hogy ninesen párja
Pozsonyban,
Pesten, Szekszárdon, Szalabérben, s Kassa vi-
dékén.”

Mostan nagy titkot mondottál. Pénze tenálad
Van: szépsége talán és szíve . . . valóban örül-
hetsz.

„Hírlelik, a mátkám szép, csinos, tiszta, szem-
mértmes.”

„Hírlelik” Oh te bohó! de azonban higgyük el:
úgy is

Gondok s félelmek fognak bústíni halálig.

„Nagy tudománya vagyon; jó hárfás, énekes;
olvas,

Ír verset: Márót recitálja, beszéli meséit
Násónak: ki ne kívánna társának ez anygalt?

Hószínű hollót fogtál! jól tudja betéve
Márót; és így barlangját Dídnak is úgy-e?

Násónak gyönyörű Müzsája kecsesgeti szívét:
Társá Corinna tehát: mond meg most an-
gyal-e? s milyen?

„Mint a gyenge viasz hajló, mint gerlice csen-
des.”

Mint a gyenge viasz mindenhez hajlik erőszak
Nélkül — már sokat is mondtam; vizsgáld

Ezt a mély örvényt. Ha akarsz jól oldani, jól
köss.

Még egy szót: Cyprusba ne menj; nagy ten-
gerek őrzik

E szigetet, s veszedelmekkel vagyon útja ki-
rakva.

23. Az Epigrammák közül.

Laurához.

Laura, szabadságod vesztén keseregsz-e? De
megvan:

Mert azt férjednek két szeme őrzí; ne sírj.

Cupido.

Bé van kötve szemed, s még is tudsz löni, Cu-
pido?

„Mert önkényt a vad nyílmal elébe szalad.”

Örömfíhez.

Monddza, miért félt és őriz feleséged, Örömfí,
Téged? „Azért mert én öneki kincse va-
gyok.”

Arany kereszt.

Téged, drága! megérdemlett (oh hogy ne!
utánad
Nagy fáradsággal jára sok) a ki visel.

Bandalihoz.

A mit ígértél volt, nem adod meg. Bandali,
meltó

Vagy szép dücsre: te megtartod ígéretedet.

24. Horác Ódáiból.

Horátius magát és lantját kedves pártfogójának ajánlja.

I: 1. Maccenáshoz.

Fényes származatú, régi királyi vér,
Maccénás, különös gyámolom, édesem!

Soknak kedves öröm port az Olympia
Sikján szedni hevest futva kocsin, s kitett
Jelhez gyors kereket meg nem akasztani,
Hogy pálmája legyen, mely az egek felé,
A föld istenihez, nyerteseit viszi.

Ez boldog mikor a római nép neki
Fő helyt társai közt adni iparkodik;
Az, bőségnak örül, melyet az Afrika
Gazdag földéről csüreiben letett.

Van más, a ki reá őseitől maradt
Földön szánt, vet, arat, s kit, noha Attalus
Kinesét néki ajáld, hasztalan ingerlesz,
Hogy, hágván mezeit, cyprusi szálakon
Járjon tengereket, mint remegő hajós.

Fél kalmár, mikoron küszködik est szele
Tenger habjaival, s áldja mezők paraszt
Csendét: még is előkél kicsinált hajón;
Nem tud túrni szegény és sanyar életet.
Van kit Massicum ó nedve kecsesget el;
S dózsöl kénye szerént csaknem egész napon
Most sűrű levelű gallyak alatt hever,
Most szent ér fejénél csendesesen aldogal.

Soknál kellemetes tábori sípolás,
S harsány kürt, s az anyák átka, gonosz ha-
dak.

Ámbátor fiatal nője, feledkezik
Arról fürge vadász s hús ligeten marad,
Ha vagy hív ebe öz nyomdokiban esaholt,
Vagy hálóba típort marsusi vad südő.

Repkény, nem buta fők bére, von engemet
Fő-fő istenekig: hús liget, és szökő
Nymphák és Satirok megkülönlítnek
Alnéptől: ha nekem sípokat engedend
Euterpe, ha kegyes szűz Polyhymnia
Tölem nem tagad el lesbusi hangokat;
Ha nékem helyet adsz római lantosok
Közt, a csillagokig büszke fejem felér.

III : 1.

Ez életet nem a gazdagság és tisztaság teszi boldoggá, hanem
csendesége a szívnek, mely csak annyit kíván, mennyi a bocsát-
letes szükségére elég.

Gyűlöllek alnép, s tiltalak innen el;
Én mint ma Múzsák papja egészen új
Verset szüzeknek s gyermekeknek
Énekelek. Legyetek figyelemmel!

Törvényt szab önönn népének a király,
De a királynak Jupiter, a kevély
Órjasokon nyertes, ha pillant,
Földet eget szeme megremegetet.

Legyen, hogy ennek földje s gyümölcsöse
Nagyobb, hogy az, mint régi nemes, keres
Tisztelet: hogy ez híreseb, hogy annak
Mars mezején sokan udvarolnak.

Így sürgetik mind a felemeltetést;
De a Halál nem válogat; a jeles
És a homályos név vödörben
Rázatik, és egyaránt kifordul.

Ami gonosz nyak, melyre mezítelen
Kard függ le, legjobb étkeket el-kivet:
Álmodt reá nem hoz madárnak
Éneke s zengedező kobozzó;

Az édes álom pór s alacsony földél
Alatt mulat csak, s a susogó folyók
Mellett, s az árnyékos ligetben,
Hol Zephyrek fel-aláröpösnek.

Azt, a ki többet mintsem elég neki,
Nem kér, sem ádáz tengeri vész, az
Arctúrus és Haedus, ha kél ez,
Az lemegeyen, nem emészti búval.

Sem jéggel elvert szőleje, sem hibás
Mezője, melynek fája esőre vet,
Vagy a heves csillagzatokra,
S majd az igen sanyarú hidegre.

A mélyt szűkebbnek érzik a halak,
A bévetett s hányt ködarabok miatt:
Izzadnak építő s cselédi,
Izzad az úr, ki kevély lakását

Elunta földön. Hasztalanul! ide
Késéri a bú s félelem őt, rezes
Gályája mellett, és, ha nyargal,
Háta megett üget a komor gond.

Ha a beteg szív orvosa nem lehet
Sem cifra márvány, sem ragyogó ruha,
Sem a Falernus fürtje, s kényes
Achaemenes csemetéje: újdon

Újmódi pompás házat, irígy szemek
Láttára, rakjak? Vagy Sabinum szelíd

Völgyét zajos nagy gazdaságnak
Terheivel botor elcserejlem?

III : 2. A rómaiakhoz.

Inti az ifjuságnak nevelésére.

Gyermek korában túrni sovány kenyér
Mellett tanuljon, s majd az erősödött
Ifjú, lovon dárdát viselvén,
A fene parthusokat boszontsa;

Kétes veszélyek közt szabad ég alatt
Éljen, s ha bástyák ormairól lenéz
Az ellenünk támadt királynak
Asszonya, és eladó leánya,

Imígy sobajtsón : Jaj jegyesem nem ért
A harcoláshoz, jaj! ne haragítsa fel
Ezt a kegyetlen s mord oroszlányt,
Kit duhe emberi vérré kisztetet.

Szép a hazáért halni s dücső dolog;
A gyáva s félénk lelkeit is a Halál
Eléri, nem kéméli hátát
S térdeit a szaladó legénynek.

Nem szenved undok hátrahagyattatást
A fényes erkölcs; ómagá tisztt, ragyog
Magában, a nép kénye nagynak
Nem teszi őt, sem alávalónak.

Ő a halandót érdemiért teszi
Égnek fiává : úta rögös s bajos :
A köz csoportot s rüt göröngyöt
Megtveti, és magasakra szárnyal.

Az is jutalmat, és bizonyost, veszen,
Ki hallgat és megtartja hitét. Velem,
Ki a Ceres titkát kimondta,
Lakni nem engedem és hajózni.

A hitszegővel néha Diespiter
Ver büntelen is. Ritka, hogy a gonosztt
A büntető, bár sánta lábón
Jár is utána, nyakon ne kapja.

III : 6. A veszni tért Romához.

Bár büntelen légy Roma, lakolsz gonosz
Atyáidért, míg isteneid romolt
Szent házaít s füst-fogta régi
Képeit újra nem ékesíted.

Uralkodol, mert isteneid nagyok
Előtted. Ez volt kezdeted, erre nézz.
Sok bal szerencsét s bűt az útált
Istenek adtak olasz hazánknak.

Kétszer Monaeses és Pacorus hada
Áldatlanul ment népedet ölte le:
Csekély arany nyakláncá zsákmányt
Nyert, s azon ő mosolyog kevélyen.

Csaknem lerontott visszavonásaid
Undok dühében Dácus, ama derék
Nyilas, de rád tört Aethiops is
Számatalan és iszonyú hajóval.

E büntenyésztő század először is
A házás élet mocska, utóbb egész
Házakra terjedt, s mint hazának
Mételye főt s alacsony ma senyveszt.

Felnőtt leánykánk kezd az iónai
Tánchoz s örömmel, melyre taníttatik
Nagy szorgalommal, s így forognak
Gyenge korában eszén szerelmek.

Majd hitvesénél, hol s mikor ez boroz,
Ifjabbakat néz; sőt örömet kinek
Adjon setétben nem tekintí,
A tilalomra bocsát akárkit.

Felkel, ha híják férje előtt hamar,
S tudtával annak, szolga vagy úr legyen
Spanyol hajóban, s kész azonnak
A mi gyalázat eladni drágán.

Nem ily szülőköt volt amaz ifjuság,
Mely tengeren vért, poenusi vért tiport,
S megtörte Pyrrhust, Antiochust,
Azt az eróst, fene Hanniballal;

Hanem mezőn nőtt harcosoké vala,
Sabella földén durva göröngyöket
Rontott, kapált: fát vága feddő
Anyja szavára, s azont behordá,

Midőn hegyekről a nap ereszt nagyobb
Árnyékokat, s a járom alúl kifog
Fáradt tinókat, nékik adván
Kedves üdőt lemenő szekéren.

Minek nem árt a hosszas üdö? gonosz
Korban születünk mintsem az őseink:
A mely mitőlünk származandik,
Lesz gonoszabb maradék utánunk.

III : 9. Lydiához.

Hor. Míglen kedvesed én valék,
S hősizinű nyakadat míg nem ölelgeté
Más kedvesb ifiú: igen
Boldog, mint valamely persa király, va-
lék.

Lyd. Míg másért te nem égsz vala,
S míglen Lydia volt, nem Chloe, szí-
Voltam Lydia, s nagy nevű, (vedé,
Híresb mint sem ama római Ilia.

Hor. Engem most Chloe bír, Chloe
Jó hárfás, s gyönyörűn énekelő leány.
Én érette, csak éljen ő,
Lelkemnek böcsösebb másfele, megha-
lok.

Lyd. Énbennem Calais tüze,
És őbenne vizont szüntelen ég enyim.
Kétszer, csak sokat éljen ő,
Én érette vigan szenvedem a halált.

Hor. Hát majdan, ha Venus reánk
Pártoltakra tekint, s újlag egybeköt?
Ha a sárga hajú Chloét
Elhagyván, te nekem, Lydia, nyitsz
kaput?

Lyd. Ámbár estveli csillag ő,
S szebb annál: te hi nád vagy, s imez
Tengernél haragosb: veled (Adria-
Élnem nékem öröm, s halmom öröm
veled.

24. Horác Epistoláiból.

I : 2. Lolliushoz.

Míg te nemes polgár, magadat Rómában az
ékes-
Szóláson próbálgatod, én a trójai hadról
Írótt Praenestben fogtam, forgattam is újra;
A ki mi szép, mi nem az, mi legyen használa-
tos és nem,
Jobban mint Crantor s Chrysippus mondta,
beszéli.
Mért hiszem ezt, halljad tőlem, ha megengedi
dolgod.

A vers, melyben van Páris bujasága, s miatta
A hosszas viadal Görögország s trójai népközt
Dörült fejedelmek s népek mozgását írja.

Antenor, a had okát el kell háritani, úgymond.
Azt Páris nem akarja, habár országa sze-
rencés

Lenne is, egyszersmind ő boldog. Nestor, Achil-
les

És Agamemnon közt siet a pört félbe sza-
kasztzni,

Ezt szerelem, mind a kettőt pedig égeti mé-
reg.

Fők eszelősködnék, s Achivusok érzik az os-
tort.

Düh, harag, álnokság, pártos dolyf, ördög
irigység

Trója falát bevül is kívülis törí, rontja, emészti.

Ismét, a jeles ész s erkölcs, mely sokra me-
hessen,

Például kitevé nékünk követésre Ulysses:
Ez, felfordítván Tróját, figyelemmel az úton

Nézett sok népet, s vizsgálta szokásait annak.
Társaival nagy tengereken sokféle veszélyben

Forgott, türt, s ötöt meg nem bírhatta sze-
rencse.

Ismered a Sirenek szavait s a Circe pohárit,
Ha, mint társainak, neki tetszett volna azok-
ból

Inni mohón s botorúl, eszelős, rút rajba lotyó-
nak

Szolgált volna, kosz ette kuvasz vagy sárt sze-
rető kan.

A népszám mivelünk csak több, kik evésre
születtünk,
Penelope kérői, gaz emberek Alcinousnak
Ifjai, kik cifrán öltöztek, s kényesen éltek,
Kik szépek tarták : délig heverészni, s ma-
gokkal
Együtt a gondot zenegő lant által alutni.

Éjjel felkelnek latrok, hogy fojtsanak emb-
bert:

Hogy megtartsd magadat nem üdülsz fel?

Most, mikor ép vagy,
Veszteglepsz, majd vízkórságban gyors leszesz
és futsz:

És, ha korán könyvet nem fogsz kívánni, s vi-
lágot,

Sem tisztességes tudományt és dolgokat üzni,
Vigyázat szerelem vagy irigység majd veled,
és kínz.

Mit? ha szemedbe esik kis szálla, kirántod
azonnal,

Mért hagyod el lelked nyavalyáját hosszas
üdöre?

Kezdd el, s munkádnak fele megvan. Bátran
akarj s merj

Bölcsésé lenni. Ki órától órára halasztja,
Pórként várja patak lefolyását. Esztelen em-
ber!

Mert megyen a forgó patak, és fog menni
örökké.

Pénz s termékeny nő mindenha kerestetik:
erdők

És parlag földek megjobbítottak ekével.
A ki elég jót nyert, ne legyen már többre so-
várgó.

Nem ház és birtok, nem arany s rézgarmada
gyógyít

Gazdag urat, mikor ő hidegében rázkodik, iz-
zad.

Légyen egészséges, ki rakás kincsének akarja
Hasznát venni. Ki fél, vagy kíván; birtoka s

háza
Úgy használ neki, mint írt kép esipa fogta
szemeknek,

Mint melegítő szer köszvénynek, citharazen-
gés

A fájó fulnek, mely meg van sértve mocsoktól.
Magsavanyúl, amit bétöltesz szennyes edénybe.

Fuss gyönyörűségtől, mert drágán, s kárral
örültesz.

Fösvény szükségét lát mindég: végy bizonyos
cél.

Másnak előmentén az irigy kezd lenni sovány-
nyá;

Siciliának amaz vad-szülte tirannusi szörnyűbb
Kínt az irigységnél nem leltének. A ki haragját

Nem mérsékeli, nem történtnek akarja üdövel,
A mit neki sebes s fájdalmas szíve javaslott:

Tudnillik mikoron mérges bosszúra kilobban.
A harag egy kis düh: kényednek légy ura;

másként

Tégedet ő hordoz: láncos zabolára szorítsad.
Míglen gyenge nyakú a ló, szokatja lovásza,
És megyen a mint őt az ülőnek kedve vezérli.
A kis agár háznál kezd el nyúlborón ugatni,
S hangosban csahol és barcol prédáramezőben.
Míglen üres szíved, hallgass bölesekre, fiacs-
kám,

S szívd hozzád szavokat. Sok időig tartja ma-
gában

Az szagot, a melyet beivott legelőször az ibrik.

Hogyha megállsz, vagy elébbre haladsz; sem
tégedet én nem

Várlak, sem, kik előmennek, nem hajtok azokra.

I : 19. Maecenásához.

Oh böles Maecenás, ha hitelt adsz régi Cra-
tinnak,

Íztelen, egyszersmind nagy időre sem élhet az
oly vers,

Mély vízkortyok közt készült. Mint neki bó-
dult

Társakat a Satirok s Faunok számába beírta
A versszerzőket Liber. Csaknem magok a
szép

Múzsák is borbúzt lehelének reggeli korban.
Ilyen volt, mivel a bort szokta dicsérni Homé-
rus;

Ennius a nagy apánk soha harcekat írni nem
ugrott

Jól felhőrpentés nélkül.

Puteala Libónak,
S törvényszéke szelíd és józan főre bizassék:

A komor elméjü vers készítésére ne kelljen.

Mondám, s íme! poétáink nem szüntének
egymást

Éjjel duskával fárasztani, nappal okádni.

Mit? ha ki mord arccal, saru nélkül jár, ki
csöpöből

Szött kis köntösben Cátót ábrázza, szokását
Cátónak s nemes erkölesit kimutatja-e azzal?

Jarbita meggebedett, mikoron Tímagennek
akarta

Bó s szaporán pörgő nyelvét majmozni iri-
gyul.

A követésre való szép példa, csalóka s bo-
londít.

Történnék halavány színem, mindenki kö-
ményből

Fött vizet innék! Oh követők, ti szolgai bar-
mók!

Kába szelessétek hányszor már gyújta ha-
ragra,

És ismét hányszor kacagásra erőltete engem!
Nem járt útra szabad lépést én tettem először.

Senkit nem követék. Kalaúz lehet, a ki magá-
hoz

Bízhatik. Archilochust én hoztam római földre,

Verse nemét s lelkét igyekeztem benne követni,
 Nem tárgyát s szavait, melyekkel verte Lycambest.
 És netalám hitványb bokkrétát adj azon okból,
 Hogy félénk voltam megváltoztatni poétám
 Versnemeit s mesterségét : tudod, Archilochusnak
 Verseit a bátor Sapphó versébe keverte,
 Alcaeus is, de kit a tárgy s rend különít meg amattól ;
 Mert sem ipát rút versekkel legyalázni nem indúl,
 Sem mátkát, ki magát felakasztván fojtja kötéll.
 Én ezt, kit mások még nem hirdettek, először
 Ismertettem meg Rómával, római lantos.
 Örvendek, hogy ez újságért a szép nemes elmék,
 Könyvemet olvasván, jó szível vannak irántom.
 Kérded okát, mért az, ki hon olvasgatja, dicserje
 Munkámat, küszöbén túlrágalmazza kevélyen ?
 A szeles alnépek gazdag lakodalmakat adni

Nem szoktam, sem ajándékban szúrágta ruhákat,
 Hogy neki megtessem. Nem járom hallanifő-fő
 Versíróinkat, kiket én se boszontok azonban.
 Még egy grammatikus céhet sem voltam uralni,
 S nem méltólok az ő bodonoknak előtte kerengni.
 Ezt bánják. Ha nekik mondom : Szégyenlem
 imilyen
 Nagy számúak előtt méltatlan versemet, és azt,
 A mi magába kicsid, fel akarni nagyozni, nem illik :
 Úgy-e nevensz, hozzám szól egynémely : Jupiternek
 Tartod fenn, mert bízakodol, hogy csak te vagy édes
 Mézajakú költő, és tetszel, hegyke, magadnak.
 Orromot, effélet hallván, feldűzni világért
 Sem merem, és félek, nehogy éles körme levágjon.
 E helyt nem szeretem : szünjünk vetekedni, kiáltom.
 A játék viadalt s haragot nemz, a harag undok
 Gyülölségeket és siradalmas harcokat indít.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY.

1773—1805.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY ¹⁾ nov. 17. 1773. Debrecenben született, hol atyja József köz kedvességű seborvos volt. Első nevelését gondos anyja, Diószegi Sára vezette, egy a magyar olvasást buzgón s értelmesen gyakorló nő, kinek művelő környületében gerjedt fel a kis Csokonai olvasó kedve, mely első ifjúságában már szenvedélylyé erősödött. Ehez járult a két Budainak, Ferenc és Ezsásjának, magán oktatásuk, melyeknek ő főleg tudományos irányát köszönte; a verselésbe id. Kovács József vezette be. A gymnásiumi osztályokat 1788. a debreceni collegiumban végezvén, az akadémiai folyamra ment által, s mint togátus a bölcsészeti, történelmi és hittudományokat ugyan ott hallgatta. Nagy kedvvel űzte a természeti tudományokat is, s különösen a növénytanban némi jártasságra vergődött; a régi és új nyelvek és irodalmakban pedig nappali és éjjeli szorgalma által korán terjedelmes és összefüggő tudományos ismereteket szerzett magának, úgy hogy collegiumi éveiben már, a bibliai, a latin, úgy az olasz, francia, német nyelvekben jelesül képezne ki magát, sőt angolul is olvasna; ezek mellett korán verselgetett is, eleinte Kovács befolyása alatt a leoninus Gyöngyössi János módja szerint, melyet azonban nem sokára elhagyott, miután Kazinczy is mint költő lépvén fel, Csokonai egész lélekkel az új irányhoz csatlakozott. Ezen első időszakból számos leíró s alkalmi költeményeken kívül, melyek irására főleg az iskola s iskolai viszonyok által gerjesztetett, a satirai költészetben tett néhány, ebbeli talentomát tanusító, kísérleteket, mikhez többi közt az akkori politikai eseményekre vonatkozó *Békaegérharc* (1791.) a Blumauer-Szalkay módjában, s *Tempői* című első vígjátéka (1793.) tartoznak; ezek mellett több rendbeli fordítá-

sokat is készítetett a classicusok, de főleg Metastasióból, kinek dallamos nyelve technikájának kifejlődésére nem csekély befolyással volt. Mind ezek még kéziratban forogtak a debreceniek közt; a közönség 1793-ban olvasta először nevét a Magyar Hírmondóban, mely utóbb gyakran hozogatta verseit (különösen 1801—3.); a Kármán Urániája 1794-ben hét darabját közölte, de névtelenül. A szerény ifju Kazinczy sürgetései ellenére is, kivel 1792. óta levelezett, nem lépett még ekkor ki a nagy közönség elébe. 1794. tavaszán „publicus praceptorrá“ (segéd tanítóvá) tétetett, s itt kezdődik szerencsétlensége. Becsének érzése, tanítványai lelkesült szeretete elbizottá kezdvén őt tenni, rendtelenségeket engede magának, mik az intézet fenytékével összeférhetlenek, kivált tanítói állásban; mire az érdemlett szigornak macacsságot, tiszteletlenséget szegezvén ellent, iskolai perbe fogatott. De elvett büntetése dacára is új panaszra adott nem sokára okot, midőn 1795. a husvéti jótétemények elvételére Halasra küldetvén, Pestre rándult fel, hol a klastromi nyügtől szabadnak érezve magát időn túl múltatott, s tökéletlen számolásai miatt új pert vont magára, mely elől kitérvén, a collegiumból kizáratott. Elkeseredett kedélylyel, melyet a Magyar Hírmondóban megjelent előfizetési jelentése után tapasztalt hidegség még nevelt, s azért lemondva az írói pályáról, Patakra ment, s ott Kövy alatt a törvény tanulására adta magát. De nem sokára a költészet szeretete hatalmasan visszakövetelvén jogait, ráunt a jogási pályára, s be nem zárta az 1796-ki tanév végét, e várat elhagyta, s egy ideig Kovács Sámuel bicskei rectornál tartózkodván, az őszre Pozsonyba hirdetett nádorválasztó országgyűlés őt e városba vonta, hol alkalmat reményelt magát bővebben megismertetni, s igyekezeteinek pártfogókat szerezni. E végre egy költői hetilapot indított meg *Diétai Magyar Múza* cím alatt, melyet részint kész, részint az akkori események által előidézett iránkölteményekből egy maga állított ki, s ez országgyűlés végeig, a XI. számig, folytatott. Olvasták, dicsérték, de a Maecen elmaradt. Az országgyűlés befejezésével Komáromba intézte vándor lépteit, hol 1797. april 26. tartatván a felkelő gyűlés, Csokonai ez alkalmat két tizes költeménnyel üdvözölte: *A nemes Magyar-ságnak felülésére*, Kom. 1797. Itt ő Fábíán Juliánna akkor ismeretes magyar költőnő házánál Vajda Juliánával ismerkedett meg, kivel szőtt szerelmes viszonya, miután Csokonainak semmümmő jövendője a polgári életben nem volt, kilenc havi rövid tartam után a leánynak férjhez adatásával megszakasztatott. Míg e viszony tartott, Csokonai hol Bicskén Kovácsnál, hol a városban tartózkodott, s ekkor készült jó része szerelemdalainak, mikben kedvesét Lillának nevezte. Elmúlván e dolog, ez év végén vagy a következőnek elején a Festetics György által állított csurgói ref. gymnásiumnál talált alkalmaztatást, melyben először ugyan az alsó, a második tanévben már a felső osztályokat látta el. De ez állásában is 1800. februárban már utódot kapott a községgeli ízetlenségek következtén, miknek egyedüli oka, úgy látszik, gyakori mulasztásai voltak: miután a környék urainál nagy kedvességben állván, majd egyhez, majd másához kirándult. Csurgói lakása idejében készültek *Virgöl Georgici*²⁾, „*Dorottya*“ című satirai eposa, továbbá három vígjátéka: *Gerson du Malheureux* 2 felv., *Az özevgy Karnyóné s két Szeleburdiak* 3 felv., és *A cultura* 3 felv.³⁾, miket tanítványai által játszatott el, továbbá több alkalmi költeményeken kívül azon szép *népdalok*, mik „*Odái*“ közt állnak, a „*Lilla*“ sok dala, anakreoni dalai egy része stb. Így megrakodva kész munkákkal, tért őt évi távollét után haza, hol 1800. májusban érkezett meg, s anyja házának kis kerti szobájában ültette fel magányos tanyáját, hol ezóta némelykori, de most ritkább ki-kirándulásait egy vagy más barátja vagy tisztelőjéhez kivévén, egy évig elvonultan, s kirekesztőleg irodalmi foglalatosságainak élt. Mindenek előtt őszves munkáit kívánta szárnyra bocsátani, hogy

mindenkorra letévén gondjokat, s adósságait kifizetvén, azon túl „halála napjáig azon az heroica epoeián dolgozhassék — mint maga írja — melyet *Árpád*-ról, vagy is a magyarok kijöveteléről kívánt a maradék számára Homerus és Tasso nyomdokin készíteni“⁴⁾. Gyűltek is váratlanul szép számmal az előfizetők, minek folytán, hol ezek nevelése, hol a munkák censeáztatása és kinyomatása végett majd Váradon, Patakon, Komáromban, Pesten találjuk őt, de különösen a censurával annyi akadályai és késedelmei támadtak, hogy *Kleist*ján, *Dorottyán* s néhány alkalmi darabjain kívül semmi sem volt a közönség kezében, midőn gondok, füstbe ment tervek, s gyengélkedés által elkéséretett pár év után, tüdőosorvadásból 1805. január 20-d. anyja karjai közt meghalálozott, élte harminckettödik évében. Egy tagban adom itt élteben külön megjelent⁵⁾ valamennyi munkái sorát: 1. *Serkentés a nemes magyarokhoz a mostani országgyűléskor*. Cantata (Weber német eredetiével együtt). Pozsony, 1796. 2. *Diétai Magyar Műzsa*. Pozsony, 1796. 3. *A Haza Templomának örömnappja*. Nagym. gr. Széchenyi Ferenc ő exjának a ns Somogy vármegye főispáni székébe jul. 4. 1798. lett beiktatására. Pécs, 1798. 4. *A Szépség ereje a bajnokai szíven*. Borbély Gábor kapitány úr és Vay Zsanetta kisassz. menegzőjék alkalmatosságával. Debrecen, 1800. 5. *A Tavasz*. Írta Kleist, fordította Cs. V. M. Hozzájárulnak Kleistnak némely apróbb darabjai. Komárom, 1802. (másodszer Várad, 1806). 6. *Amaryllis*. Idyllium Schraud kir. tanácsosné halálára. Pest, 1803. 7. *A Pillangóhoz* egy óda, muzsikáját készítette Hayden úr; A Szemrehányás, egy dal, a muzsikáját készítette Stipa úr. Bécs, 1803. háránt ivréten. 8. *Dorottyá*, vagy is a dámák diadalma a fárságon. Furesa vitézi versezet IV könyvben. Várad és Vác, 1804. (másodszer Várad, 1808). 9. *Halotti Verse*k, melyeket néh. mélt. Kohányi Kacsándy Terézia asszony . . . eltemetésekor tartatott tisztességtételre készített és el is mondott . . . apr. 13. 1804. Várad, 1804. — Halála után jelentek meg: 10. *Lilla*, érzékeny dalok III könyvben. Várad, 1805. (második kiadás, 1808.). 11. *Ódák* két könyvben. Várad, 1805. (másodszer u. ott 1809.). 12. *Alkalmatosságra írt Verse*k. Várad, 1805. 13. *A Pásztorkirály*. Énekes pásztorját. három felv. Szerz. Metastasio Péter. Ott, 1806. 14. *Galatea*, szerz. Metastasio Péter. Ott, 1806. 15. *Amintas*. Tassónak eredeti meséje. Olasz. Ott, 1806. 16. *Anakreoni Dalok*. Bécs, 1803. (megjel. 1806.). 17. Csokonai Vitéz Mihály Elete s némely még eddig ki nem adott Munkái, Domby Márton által⁶⁾. Pest, 1817. Legnagyobb érdemet Csokonai körül azon időben Márton József tett két rendbeli izléses kiadásai által, u. m.: 18. *Csokonai Vitéz Mihály Poetai Munkái*, négy kötet. Bécs, 1813. 16rétb.⁷⁾ 19. *Nevezetesebb Poetai Munkái* két kötetb. Bécs, 1816. 12rétb.⁸⁾ Húsz esztendei szünet után a kassai „Zsebkönyvtár, magyar írók remekei“ első és második kötetében jelent meg: 20. *Anthologia Csokonai Vitéz Mihály Munkáiból*. 2 kötetb. Kassa, 1836. 16rétb.⁹⁾ Ezeknél teljesb az én kiadásom, mely a „Nemzeti Könyvtár“ részeként ily címmel jelent meg: 21. *Csokonai Mihály Minden Munkái*. A szerző saját kéziratai- s az első kiadásokhoz gondosan egyengetve, számos kiadatlanokkal bővítve, jegyzésekkel világosítva s életrajzzal bévezetve kiadta Dr Schedel Ferenc. Pest, 1844. (helyesben 1843—46.), 4rétb.¹⁾ Részbén egykorú ezzel: 22. *Csokonai Vitéz Mihály Munkái*. Három kötet. Közli Kelemföldy. Lipcse, 1843—48. 16r.¹¹⁾ Kiadatlan, részben elveszett vagy lappangó, nagyobb kisebb dolgozásai hosszu (191 számból álló) lajstroma saját kiadásomban (LXXXVIII—XCII. szel.) látható¹²⁾.

¹⁾ Ezuttal kirekesztőleg azon életrajzot használtam, melyet Csokonai Minden Munkái egykötetes kiadása elibe tűztem; s így e rövid vázlat minden részleteire nézve oda utasítom a bővebb kifejtést vagy bizonyítást kívánó olvasót.

²⁾ Csokonai maga állítja ennek befejeztetését; Festetics Györgynek meg is küldte a második könyvet; de az egész, nyom nélkül elveszett — ha csak a keszthelyi könyvtárban nem rejlik.

³⁾ Ennek kevéssel ezelőtt jutottam birtokába Körmeny Sándor úr jóvoltából. Ezen darab az, melyet Cs. „Fófok” címen említ írásai közt, s eddig véggkép elveszettnek tartottam.

⁴⁾ Ez általa szándékolt öszves kiadás előrajzát l. az id. bővebb életrajz XLIV. szel.

⁵⁾ A más könyvek és folyóiratokba iktatott egyes darabok lajstroma az id. bővebb életrajz LXXXV—VII. szel. látható.

⁶⁾ Ilyek: A Szeretet, töredék; A Csókok, negyedfél énekben; némely Versek — mind igen hibásan.

⁷⁾ Tartalma: I. Békaegérharc; Dorottyá. II. Anakreoni Dalok; A Tavasz. III. Lilla; Ódák. IV. Diétai Múza; Alkalmatosságokra írt Versek.

⁸⁾ Tartalma: I. Eletrajzi adatok az Előszóban: A Tavasz; Lilla; Ódák. II. Dorottyá; Békaegérharc; Alkalmatosságra írt nevezetesebb Versek; Anakreoni Dalok (a jegyzések nélkül).

⁹⁾ Tartalma: I. Dalok Lilla, Ódák, Anakreoniak s a vegyesek közül; Békaegérharc; Dorottyá.

¹⁰⁾ Tartalma: Életrajz; Elegyes Költemények 3 könyvben (a Diétai Múza és Alk. Versek időrendben); Dorottyá; Lilla; Anakreoni Dalok: A Tavasz; Ódák; Színjátékok (Angélica, Galatea, Pásztor király, Amyntas); Csokonai Hátrahagyott Írásai: Békaegérharc; A Csókok; A Szeretet; Állatok beszélgetése; eredeti Színjátékok (Tempefői; Gerson du Malheureux; Az özvegny Karnyóné); Elegyes Versek 3 könyvben; Aesthetikai Töredékek; Valogatott Levelek; Pótlékok; Jegyzések.

¹¹⁾ Tartalma: I. Tavasz; Lilla; Ódák; Anakreoni Dalok; Békaegérharc. II. Dorottyá; Alkalmi Versek; Diétai Múza. III. Versmaradványok részint kéziratok nyomán, részint nyomtatványok után a Domby által közlötteken kívül Blumauer ódája a kloákához, s a scurrius: Europa elragadtatása; Az istenek osztozása; Militat omnis amans *); Próza Töredékek (a Dombynál jöttek); Pásztori játékok (Pásztor király, Galathea, Angélica).

¹²⁾ Nálam egy *pótkötet*, melyben eddig a „Cultura” című vígjáték s Kazinczy Ferenchez szóló levelei állanak.

I. A szerencse.

Bár szemét rád a sors mosolyogva nyissa,
Bár feléd forduljon csalfa golyóbissa,
Bár nyájas karokkal kívánjon ölelni,
S páva módra fénylő szárnyakra emelni,
Bár jöjön kincsekkel talpig bétakarva,
Nála bizelkedjen a bőségnek szarva:
Ne higgy neki, ne higgy; mert sokan megcsenek,
Mikor nála boldog életet keresnek.
Ne higgy; mert a midón legjobban kecsgetet,
Forróit alád épen az alatt csepegetet.
Midón legnyájasabb karokkal öleled,
Akkor rakja tele fülánkkal kebeled;
Akkor repül véled az ég tetejére,
Hogy melyebben vessen pokol fenekére.
Ne higgy hát, barátom, ne higgy mondom neki,
Mert halálra csinálnak síreni éneki.

De azért ha bánt is, meg ne rettenj tőle,
Bátor szívvel vond el magadat előle.
Ó asszony s Szerencse; minden pontba fordúl,
Nem sok akár vígan légyen, akár mordúl.
Azért hát, barátom! bár szíved rettentse,
Meg ne rettenj tőle: ó asszony s Szerencse.
Ellene a virtus fog lenni kobástyá,
Az ártatlanságnak beféd szent palástja.
Ez az a conductor, a melytől mennyköve

Semmi igaz bölcslet soha meg nem löve.
Ez az a Gibraltar, ez az a citadell,
Melyre minden bombit haszontalan lövell.

Barátom! kicsiny az, kit vagy elfelejtett
Szürni a Szerencse, vagy kétségbe ejtett.
Rajta vitéz szívvel! ez által lettenek
Herculestől fogva minden félistenek.
Tudod e világban minden nagy test forog,
Csekély-mi az, a mi nyugszik vagy tántorog:
Hát a napnak díszje már azért elmúla,
Hogy csekély földünknek alája borúla?
Nem: mert maga szerzi földünk ábrázatja
Hogy fele lakosa e fényt nem láthatja.
A mi világunknak szintűgy van sphaerája;
Ha felette ültünk, borilunk alája:
Még is a mi fényünk épen csak a lészen,
Csak hogy a vak világ nem láthat egészen.
Ha a nyugvó virtus az élet rózsája:
Arany virtus, mely a tüzet is kiállja,
S nyomorult ember az, kinek homlokában
Látszik Szerencséje, mint tükörförmában.
Te, ha orcad épen más színre vonítod,
A játszi Szerencsét öszvetelőlyítod.
Ha ő mosolyogva kecsgetet tégedet:
Szedd komor ráncokra stoicus képedet.
Ha ő gorgonhanggal agyarkodik terád:
Neved el magadat, s azonnal hátat ad.

*) A két utóbbinak valódságát Kelem földrajz-könyvében vanja; én Csokonai saját kézírásából másoltam azokat.

Bolond a Szerencse, hidd el azt barátom!
Én a böles éssz csupán a — böles ésszbe látom.

2. Konstancinápoly.

A mint a Bosphorus Európát mossa,
Másfelől Ázsia partjait csapdossa,
Itt bízszke habjai dicsékedve folynak
Kevély fala alatt Konstancinápolynak,
E másik Rómának pompás dűledéki
Borzasztó árnyékot bocsátanak néki.
De jöszte be Múzsám, a városba velem,
Téged nem rettenthet itt semmi félelem.
Mennyi kincs, oh Múzsám! mely sok gyöngy s
patyolat,

Mennyi nép, melyet visz csak egy parancso-
A tágas utcákon sok veres selyembe (lat!
Öltözött törökök találkoznak szembe,
Kevélyen ugratják az arabs paripát,
Szíván ázsiai dohánynyal tölt pipát.
Csillámló kardjoknak gazdag briliántja
Az olesó aranyat megvetéssel szántja.
Itt néz ki egy dáma, de irígy fátyola
Minden szépségeket tőlünk béburkola,
Jer, Múzsám, láthatsz még sok száz szebbet
szembe,

Hogyha bémégy ama firhangos hárembe.
Ez olyan magazin, vagy inkább kalitka,
A melyben csirinpól a császárnak titka.
Oly templomsegestye, melyben a zultánnak
Erőt, egészséget sok hívek kívánnak,
És ha érkezése hallatik Szélimnek,
Sok száz előkontyú turbékol egy hímnek.
De kisisz, Múzsám, mert majd — —

▲ szemfűl heréltek utánad zudúlnak,
Jer más oldalára a fénylő Stambulnak.
A roppant templomok nézd miként kérkednek
Nevével a benne lakó Mahumednek!
A melyekbe sok szent bögéseket halla
Az ezekben igen gyönyörködő Allah,
Ki örül hogy nevét a felhőkre hányja
Zöld selyem turbánban fénylő muzulmánja,
S könyörülvén hozzá esdeklő táborán,
Szentebb lesz az ilyet ígérő akorán.
Ti is itt állatok, kőszálnyi mecesetek,
Melyek a fellegek közé rejtetettek!
Hegyes tetőtöknek aranyozott holdja
Fényével az égi holdak számát toldja.
Oh, e népre, oh mely sűrű felhőt vona
A szentség színével bémázolt babona!
Denevér babona! bagoly vakbuzgóság!
Meddig lesz körmöd közt a mindenhatóság?
Míg ülsz a királyok koronáján, kincsen?
A vitézek kardján, s a népek bilincsen?
Míg az emberi nem hajdan a természet
Egügyü keblében nyugva heverészett,
Nem emelked még fel kiáltásod szavát,
Hogy keresd a vak éj fainak javát
Boldog volt a világ! — —
Allott a természet örök építménye,

Élt az emberiség legszentebb törvénye.
De miolta ennek sok romlást szenvedett
Oldalába raktad bal madárfészekedet:
Azolta számodra rakja a lenyomott
Értelem azt a sok felséges pagódot;
Azolta adja ki a kenyért házából,
Kikapvány éhbel holt kicsinye szájából
A szent névre vágyó balgatag anyá is,
Hogy tudjon mit rágni dervised foga is.
Természet! emeld fel örök törvényedet,
S mindenek hallgatni fogják beszédedet.
E kézzel fogható setétség eltűnik,
Az éjnek madara huluholni megszűnik.
Egy jöltévő világ a mennyből kiderül,
S a sok gigondolt menny mind homályba me-
Ah, tí már is abból fakadt indulatok! (rül.
Nyelvemre harsgóbb hangokat ontsatok.
Emelked fel lelkeim! — clóre képzelem
Mint kiált fel szóval egyet az értelem,
S azonnal a setét kárpitok ropognak:
A szívről az avult kéreg lepattognak;
Tárházát az áldott emberiség nyitja,
Édes fainak sebeit gyógyítja;
A szeretet lelke a földet bételi,
S az ember az embert ismét megöleli;

Siess, késő század! jövel, ob boldog kor!
Én ugyan lelketlen por leszek már akkor,
De jöttödre vígan zengem énekemet:
Vájha te csak egyszer említnél engemet!
Úgy e bagoly világ ám remítne tőle,
Nemes utálással halnék ki belőle.

3. „A lélek halhatatlanságá“ból.

(I. és II. ének).

I. Rémitő s vidító kétségek.

Lenni? vagy nem lenni? — kérdések kérdése!
Melynek, nehéz, kétes, szép a megfejtése.
Nagy kérdés, a melyet ha mélyen vizsgálok,
Még több mélysegeknek mélyére találok.
Lát és habzik az ész, a szív fel és óhajt,
S bennem a kérdésben forgó lélek sóhajt.
Érzem nemes voltom, érzem gyengeségem,
S reményem béborúl és derül kétségem;
S mikor a mozgó sárt az égig emelem,
Az isteni lángot egy porba nem lelem.
Csillagok közt hordnak aetheri szárnyaim,
De a sír partjára húznak ón lábaim;
Az ég s a föld között függök utóljára,
Én angyal meg állat, vagy csak por meg pára.

Ha most vagyok, látom, mindég is kell len-
nem:

S ha nem leszek, csapás volt az élet bennem,
És ha el kell múlnom, mi szükség volt élni?
Egy elveszendőnek miért kell remélni?
Azért? hogy ezer baj, bú, betegség között,
Mint egy számkivetett és mint egy üldözött
Vágyakozzam dicsőbb rendelésem felé,
Egy méltóbb országba, s még se menjek belé?

Légyek, hogy szenvedjek? és bánjam lételem?
Reményljek, de ez is gyötörjön engemet?
Így, örök semmiség! óhajtlak tégedet,
Vedd vissza méhedbe vexált gyermekedet. —
Boldog! százszor boldog, a ki nem született,
A ki nem ízlelte még meg az életet!
De jaj! a ki egyszer van és kezdett lenni,
Örök halál annak semmiségbe menni.
Ha nem levék vala, e nagy jót nem tudnám,
S a nem esmért halál karjain aludnám:
De az élet bennem mihelyt szikrát vetett,
Fellobbant a hozzá vonzódo szeretet.

Létel! te mennyország ezer inségbe is,
Nem-létel! te pokol még nem érezve is!
Itt állok virágzó életem szigetében,
Egy kőszikla tornyán a hab közepében,
Itt nézem partotok kétes messziségét,
Az én lételemnek folyását vagy végét.
Alattam a chaosz bőgő torkolatja
Az elementumok fogát esattogtatja,
S varázsló bal kezét sárgán nyújtván felém,
„Elveszel;“ így ordít, s rémülést önt belém.
De kárpitja alól a kék reménységnek
A testvér csillagok mosolyogva égneek,
Biztatván hogy mennyből szállt belém a lélek,
S ha elvész is e test, jobb részemmel élek.

Oh, édes érzési az örök lételem,
Melyek vígasztalnak s erőmbe nevelnek,
A halhatatlanság kezdeti már ezek,
A miket most bennem gondolok s érezek!
És te, ki így érzed tulajdon lételed,
Ki önnön erődöt vizsgálod, képzeled,
Te ki esmérni tudsz sok ezer dolgot,
Azoknak formáját, számát, nagyságokat;
Ki itélni is mersz, te kinek nem elég
Ez a megteremtett levegő, víz, föld, ég,
Hanem magad körül építsz új világot,
Majmolván a munkás mindenhatóságot;
Te, ki által mozgok, nővök és dolgozok,
Eszmélek, itélek, vágyok, gondolkodok,
Örvendek, búsulok, reményelek és félek,
Te csuda valóság, belém szállott lélek;
Te igazgatója e pormachinának,
Teremtett istene e kis planétának,
Szállj magadba, nézd meg ön természetedet:
Meríts erőt abból s fejszd meg lét-leedet.

II. Okoskodások, érzések.

Tudom hogy lételed nem lehet tagadnom,
És hogy nem vagy te test, azt is meg kell ad-
Miért vitatja hát oly sok gondolatlan, (nom;
Igy a mi meg nem tud halni, halhatatlan?
Így van! mert csak ott győz a lerontó halál,
A hol megosztható részecskékre talál,
A melyeket külön szedvén vas ujjával,
Gyészíti önnön elementumával.
Tant ugyan, ily jeles machinákat ront el,
De mindent új képre s új életre bont el;
A természetnek segítse s szolgálja,

Óaltala forog ennek karikája;
De legkisebb rész sem veszhet el kezéről,
Ő csak bont, de számol minden részecskéről.
Mert a ki e mindent semmiből alkotta,
A megsemmisítést magának tartotta.
Nem halhatsz hát te meg, oh nemes valóság,
Hacsak maga egykor a mindenhatóság,
Ki akart, és véled közlötte lételét,
Lángodra nem fújja a semmiség szelét.

De egy böles istenről azt állítani vétek,
(Sőt hogy emlitem is, tán azzal is vétek)
Hogy ő egy a maga képére teremtett
Nemes valóságot csak azért teremtett,
Hogy a bú baj közül semmiségre hűja,
S önnön lehelletét mintegy visszarszítja.
Emberek jó atya! tudjuk valójába,
Hogy egész mivoltunk por s árnyék magába,
És a mit aadtál is azt sem érdemeljük;
Úgy van! hatalmadat rettegve tiszteljük.
De te, oh jóságunk kútfeje s tengere,
Kitől e lelkes sár ennyi áldást nyere,
Örvendhetsz-e egykor, örvendhetsz-e annak,
Hogy halált mennydörög egy halhatatlannak?
Hogy a ki áldhatná felségsé nevedet,
Elveszessen, átkozván a lételt s tégedet?
És a ki lenni kezd, előre rettegjen?
A böles ő s ír közt mordon ténferegjen?
A megholtak közül ne említsen senki?
S az életre minden irtózáva lépjen ki?
Oh nem! nincs becsebb javunk az életnél,
És te oly kegyetlen soha nem lehetnél,
Hogy e legfőbb jónktól megfosztanál minket,
S megesalnád az erre vágyó lelkeinket.

Igazság istene, jók s rosszak bírója!
Kinél bévall mindent az esztendő szája,
Ki részrehajlástól soha meg nem rontott
Jobb kezdeddel tartod a mérséklő fontot,
Hogy vonhatsz a sírnak szelén örök határt,
Ha addig oly ritkán fizetel méltó árt?
Ha azok, kik sujtó pálcádtól nem félnek,
Veretlen maradnak, sőt még vígan élnek;
És a ki a virtus pusztáján bújdoglik,
Sír, szenved, s a bűnnek körme közt fildoklik?
Uram! te, ki magad vizsgálod szívetem,
Tudod rólad valkő tisztá érzésemet:
De mihelyt az erköles világába megyek,
Nem tudom, mit higyelek, érezzek vagy tegyek;
Ha az embereknek dolgait vizsgálom;
Azt a jó, böles, igaz istent nem találok,
Kit a természetnek világában leltem,
S ki előtt oly megtölt szívével térdepeltem.
Mert lám a virtusnak semmi becsé nincsen:
Ne is légyen! senki még rá se tekintsen,
Ő az oly szíveknek mindég elég bére,
A kik érdemesek annak érzésére.
De mikor azt látom, hogy őt csuffá teszik,
Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik,
Verik, tömlöcözik, halálra hurcolják;
Már ezek a szívet nagyon marcongolják.
S kivált, mikor látom, hogy a gonoszoknak

Tündöklő napjaik kényekre forognak,
 Szabadon ferednek az ártatlan vérbe,
 S a szüzek erkölcsét nyerik érte bérbe,
 A szegényt a törvény útján megkéselik,
 S a rongyos árvának bényerét bényelik,
 Magok az álnokság hálóját hintik el
 S a törvény kötelét esúfolva tépik el :
 Még is a boldogság mosolyog le rájuk,
 Szívek vig és nyugodt, virít az orcájok!

Hát ezekért folynak Pactolus habjai ?
 Ezekért vésődnek Quito havasai ?
 Ezekért jön-e fel a nap minden reggel,
 Hogy jót tenyérszessen fénynyel és meleggel ?
 Füljanak a zajgó habba minden gályák,
 Melyek az öt világ kincsét vondogálják,
 Száradjon el fű, fa, erdő, mező és kert,
 Minthogy nagyobb részint csak rosszakért he-
 Az áldott nap váljon tűznek katlanjává, (vert,
 Ezt a szép világot tegye bús pusztává,
 Süsse ki a kényén élő gonoszokat,
 S egy nagy földindulás falja bé havokat !
 Legalább e közös vég veszedelembe
 Az a vigasztalás fog szállni szívembe,
 Hogy a tomboló bűn jajját is megérem,
 S az igazság karját egy részről dicsérem.
 De hát a szenvedő jámbornak jutalma
 Hová lett? hol van a virtus diadalma ?
 Azt e dűledékek ormán, e félelem
 Rettenő mezején nem látom, nem lelem.
 Itt együtt hever a lator palotája,
 A jámbor kunyhója és akasztófája;
 Egy szél fújja hamvát itt egy jó atyának,
 Egy szelíd gyermeknek s ezek gyilkosának;
 A végső káromlás, a végső könyörgés
 Hangjait egyszerre fogta el a hörgés;
 E kerek föld pusztán forog az üregben
 Hordozván a néma halált gyász leplekben;
 Bús gymorába zárta az emberi nemet,
 S egy sorsra juttatta a vétket s érdemet;
 Nagy sír! de a melyre csak ennyit írhatok:
 „Itt laktak tollatlan két lábú állatok.“

Úgy van! csak állatok! sőt még a barmoknál
 S a porba fél napig mászó kukacoknál
 Még annyival ezek szerencsétlenebbek,
 A mennyivel nálok voltak nemesebbek.
 Őket a beléjük oltott ész megcsalta,
 Az erkölcs ösztövére reménynyel hizlalta,
 És ők, kik kérkedtek a szabad lélekkel,
 Most együtt hvernek a hitvány férgekkel.
 Tí boldog tigrisek, tí boldog madarak,
 Boldog halak, kigyók, férgek és bogarak,
 Te szerencsés holló egynehány száz télig,
 Te szerencsés kérész reggeltől estvélig,
 Tí a természetnek szülőttei vagytok,
 S egy ily édes anyát soha el nem hagytok:
 De mi az erkölcsnek, e száraz dajkának,
 S az észnek, e tőlünk vállalt mostohának,
 Hideg intésin makacsulva járunk,
 A nyert jót megvetjük s képzelteket várunk.
 Néktek szórt és tollat ad édes anyátok,

Mindennap terített asztallal vár rátok,
 Igaz szomjatókat kristály vízzel oltja,
 Hajlékotok a föld, vagy az erdők boltja :
 De mi mezítelen jövőnk e világra,
 S azonnal szükségünk van a társaságra,
 Étünk, itunk, ruhánk izzadságra kerül,
 S még fiatal fejünk gondba s öszbe merül,
 És, hogy bátorságra tehessük magunkat,
 Im fel kell áldoznunk a szabadságunkat.
 A tí érzéseitek fájinak, tartósok,
 Elméteik egyforma, lábotok futósok,
 S egyiket is a szív lázadt indúlatja
 Szokott fekvéséből ki nem forgathatja;
 Sem az elméskedés szomorú hagy máza,
 A táplálás útját meg nem tofánázza,
 Látástok, hallástok élesek tinéktek,
 Hogy meg ne ronthasson ravasz ellenségetek,
 S hogy az enni valót feltalálhassátok,
 S e múlt életet jobban kóstoljátok;
 De a mi szemcink könnyet is hullatnak,
 Füleink rezzennek, ajakink jugatnak,
 Mikor édes hazánk a szélveszek között
 Mint egy roncsolt galya a szirthoz ütközött,
 Mikor vallásunkra készül új fergeteg,
 Mikor embertársunk rab, koldus vagy beteg,
 Mikor szüléinket vagy magzatjainkat
 Szerelmes párunkat vagy jó barátinkat
 A halál karjain meghülve esőöljük,
 S kínunkat a fáknak s néktek panaszoljuk.

Hát még a becsület, melyet akkor adott
 Néünk a természet, mikor megtagadott,
 Mikor eredeti forrásait bedugta,
 S vad lábunk a virtus esővált felrugta;
 Hát még a becsület hánsztor búsít minket,
 Hánsztor lázasztja fel délezer érzésinket ?
 Tí, tí, mind ezeket még nem érzettétek:
 Kevés, de jó s nyugodt érzés a tiétek.

nunkra
 Még ez mind elmúlnék; de nagyobb ki-
 Rá van az eszmélés vetve a nyakunkra,
 Hogy régi fájdalunk felmaradjon ebben,
 S a min általestünk, rágjon mérgesebben;
 Sőt hogy a jövőndő bajtól is rettegjünk,
 S még a jók között is feljünk, keseregjünk.

Istenem! ha szét kell csakugyan oszolnom,
 Ah, mit is kell a te munkádban vádolnom!
 Még a reménység is, e legfőbb orvosom,
 Csulárd ajándékok, hóhérom, gyilkosom.
 Miért szükség nekem az haláltól félni,
 Ha csakugyan egykor meg kell szünnöm élni ?
 Mért oly édes nekem az halhatatlanság ?
 Ha ez a reményem merő hasztalanság ?
 Bizony drágán veszszük ama színes jókat,
 Melyek elesábitják a vak halandókat,
 Ha ez a vágyásunk csak magunk szerelme,
 S hiábavalóság és lélek gyötrelme!
 Ugyan, ha már ételkívánás van bennünk,
 És még sem lehetne itt e földön ennünk;
 Ha a leghevesebb szomjúság unszolna,
 S ez egész planétán egy csepp víz sem volna :

Nem azt mondhatnám-é, hogy a ki teremtett,
Kegyetlenségének tárgyává engem tett?
Meg ne ütközzetek ha ily nagy ügy felől
Egy alacsony példát merek hozni elől:
Egy együgyű állat, egy golya mit szólna,
Ha néki jó szárnya s egy ország nem volna,
A melyben bújdossék; pedig a teremtő
Belé adta volna, hogy oda vágyjon ő?

Úgy van! e böles isten, ez élők jó atyja
Még a barmoknak is szívét megnyugtatta,
És bétöltvén minden állat kívánságát,
Örvendve szemléli kedve-tölt világot.
Ugyan hát, oh, ugyan csak az ember volna,
Mely többet kívánna, semmit sem kóstolna?
Kinek az erkölcsi világ csak kárt tenne,
A természet pedig mostohája lenne;
Ki az emberek közt nyomna vagy nyomódna,
S még mint állat is csak tengene, kínlódna?
Én ugyan, ha nincs más élet énérettem,
Meg nem köszönhetem hogy emberré lettem;
És im egy ily fényes gyűlés hallatára,
Az emberi hitvány kevélység truccára,
Leteszem az eddig viselt méltóságot,
S az állatok között kérek boldogságot.

Te, ki Ermenonville rideg szigetében
Nyugszol a nyárfáknak lengő hívesében,
Ébredj fel, és bámulj egy lelkes állatot,
Ki mér tenni nálad nagyobb áldozatot;
Te a társaságban az aprós hibákat
Nem túrvén, ohajtál oly messzi pusztákat,
Hol még nyers fiaí a nyers természetnek
Kevélyek, gonoszok, hitk nem lehetnek.
Én pedig őket is kerülni kívánom,
S hogy hasonló lelkem vagyon, azt is bánom,
Akarom hogy elmém setétségbe ejtsem,
A vétket, a virtust, mind — mind elfelejtsem.
Ez odvas makkfának kongó oldalában
Eszem, alszom, egyéb állatok sorában,
Az égre nem nézek, földön jót nem teszek,
Itt élek, itt halok, itt rothadok, veszek.

De mely sűrű homály gombolyog felettem?
Mely váratlan szélvész ordít, zúg mellettem?
A zápor lerohan, s az ég sarkalattja
Lelkemet s e bérces erdőt rázkódtatja;
Míg szólok, im eszermám menedék tövére
A sustorékoló gyantafáng leére,
Fut minden fenevad, — én magam maradok, —
Futnak ok, — én fázom, s — a tűzért szaladok.
Hah! hogy lehet még is oly erő lelkembe,
Hogy e túzról is az ember jutt eszembe?
A vadak e körül meg nem mernek állni,
A Pongó szereti, de nem tud csinálni.
Érzem hogy lelkemnek tehetségi nagyok,
Hogy én a fő lélek helytartója vagyok,
Hogy már e földön is több vagyok baromnál,
S tán messzi reményem több csupa álomnál.
Érzem hogy, ha itten bétöltöm helyemet,
Édes ráeszmélés fogja fel lelkemet,
S így lebegvén az én uram trónusáig,

Kilátok az örök létel központjáig,
Hol eredetemnek kezdetét fellelem,
S a végtelen idők kerekét képzelem.

Isten! a kit fednek állatlászú leplek,
Még egyszer számolyod előtt letéredplek,
Add vissza a tölem lehányt istenképet,
Melyet a mackaság orcámról letépett:
Nem! hanem a kevély alázatosságnak,
A rendetlen szétlőt forgó okosságnak
Csalóka míve ez. — Bocsáss meg, istenem!
Ha vakon nem lehet hinnem, reménylenem;
Hogy, az igazságot keresvén, tántorgok;
A tetőd adott lámpásodnál forgok,
Mely mikor megbotlom, jóra akkor vezet,
S azon pontban érzem a mennyei kezet.

Ímé míg magamat embernek számláltam,
Az emberiségnek becsét nem vizsgáltam:
És most, hogy elhagytam az emberi nemet,
Négy miliárd ember tölté be szívemet.
Uram! mind egyforma teremtésid ezek,
Kikkel én egyaránt gondolok, érzek;
Csakhogy némely része már kifejtve vagyon,
A többi még buta, kicsinyég vagy nagyon,
Ki dolgos, ki lomha, ki tüzes, ki hideg;
Ki durva vagy szelíd, ki társas vagy rideg,
Még is mindeniknek szívén van egy peccsét,
Mely jegyzi és őrizi az emberség becsét.
A London utcája, a Húron posványja
A jövendő boldog életet kívánja;
A csendes chinai s a kóborló tatár
Érzi hogy a halál nem legvégsőbb határ;
Sőt az a kannibál, ki dühödött belébe
Önnön embertársát vendégeskedi be,
S az ötig olvasni nem tudó déli nép,
Híszí hogy lelkestől a halálba nem lép.
Ha ezek mind hisznek, én kétkeldekjek-é?
Sőt ha hibáznak is, én bölcsőbb legyek-é?
Én is ember vagyok: én embertársamnak
Köz hibáját miért szégyenljem magamnak?
Ha úgy nem itélek és érzek, mint ezek,
Talám akkor botlom, vakulok, vétkezek.
Négy miliárd ember: felséges társaság!
Hamarább vét négy öt, mint ily nagy sokaság,
Sőt ha ez mind görbén találna is nézni,
Nem tartoznám szemem szemekhez intézni?
S kivált mikor szívem így verne belőlem:
„Ah ez édes hibát ne zavard el tőlem!”
Sem több, sem kevesebb, csak ember lehetek
Sem barom, sem angyal lenni nem szeretek.

De itt ezt kérddheti egy világ polgára:
Hogy jutott minden nép ennek tudására?
Barátom! hányd fel bár a könyvek asztagát,
Meglátod, hogy egy nép sem formálta magát,
Egy ember, egy nem köz lélek, egy isteni
Szokatlan erővel felruházott zseni
Látta, a mit mások nem láttak, s a vadon
Népnek előadta, szelíden, szabadon;
A gyenge fél hitte az erősnek szavát,
S nem tudva érzette önnönmaga javát:

Látta, hogy a szíve nem kiált ellene,
S hogy ez az ő nemes sorsához illene.
Vagy is a mely bimbót nyerses természeté
Még béburkolt kérgék alatt rejtegette,
Mihelyt egy boldog fény s meleg kifejtette,
Mindjárt magáénak vallotta — s szerette.
Én ugyan állítani nagyon merészelem,
Hogy régibb út a hit, mintsem az értelem,
S hogy minden nép elébb lett theologussá,
Mint kételkedővé vagy philosophussá. . .

4. Barátságos bucsúvétel.

Már hát külön választ a végzés bennünket,
Megosztja egymáshoz forradott szívünket!
E kötéssel egygyé azert kellett lennünk,
Hogy annál keserűbb búcsút kelljen vennünk?
Hát a mit annyi sok esztendő érlele,
Most vész el, s nem lehet már most élni vele?

Oh gyászos végezés irtóztató pontja!
Mely két szerető szív frügyeit felbontja;
S így a legkedvesebb vagonunktól megfoszt,
Mikor két barátot kegyetlenül megoszt.
Barátság! barátság! oh édes nevezet,
Melyre sóhajtással sok szív emlékezett!
Be gyakran méreggel van mézed keverve,
Bontván örömről szívünk új keserve.

Véltem, hogy egymástól holtig meg nem vá-
lunk,
S megosztatónk lehet csupán csak halálunk:
De lám más lappangott egy gyász fátum alatt,
A mely most közöttünk vont örökös falat.
Külön válunk tehát egymástól egészen,
De lelkünk tovább is egymás körül lészen.
Bár én nyomorogjam Spieberg havasain,
Te lakjál a festett hottentott partjain;
Én Amerikán túl vonjam magam hátra,
Téged tartóztasson a forró Summatra;
Az én estvém légyen tenéked reggeled:
Még is együtt élek s együtt halok veled.

Mostan kedves színed tán utólszor látom,
Ah! már isten hozzád, szerelmes barátom!
Hozzád ez utolsó szó rebeg ki számon:
Légy te hív Pythias, lészek én hív Dámon.

5. Zsugori uram.

Esmerek én egy vént — Ki az? — Neve
nincsen,
Régen eladta már aztat is a kinesen,
Söt míg birt is véle, magában tartotta,
Mert mondani másnak ingyen sajnállotta.
Hol lakik? — Ott látszik ama kapu megett
Egy ház, melyet náddal önnon maga szegett.
Van két palotája a piac-utcába,
De ezt a rácoznak adta arendába;
Maga e konyhóba éhezvén kucorog,
S elméjébe mindég a drágaság forog.
Úl pénzes ládján sovány ábrázattal,

Tisztelvén a mammont örök áldozattal.
A bús gond bésett orcájában hever,
Mérget kedveltető kinceiből kever.
Oly sárgák orcája sovárgó gödrei,
Mint aranyára vert királyok képei,
Mint a sírból feljött halott utásága,
A melyről minden húst a párka lerága.

Most is azért sóhajt és dül fül magába,
Mért nem adhatja az áert arendába,
S öszvecalculálván saját számadását,
Nyögve kárhóztatja szörnyű pazérlását.
Gyász idők! — így kiált vádolván az eget, —
Lám, csak egy rövid nap mennyit elveszteget!
Ma csak harminc arany jött bé a kasszába,
Még is kilenven pénzt adtam ki hiába.
Azonba mely szörnyű károm következe —
Itt jajgat s fejére kulesóldók keze. —
Mely szörnyű kár! egy szél pénzem elrablotta:
Lantornás ablakom ketté szakasztotta!

Úgy tünődik, s talám azt is sajnálja ő,
Hogy a versebe ingyen s potomra jött elő.

6. Az utolsó szerencsétlenség.

LIIa, III. K. XL.

Zokoghat még egy betücskét
Belőlem a fájdalom?
Ejthetek még egy könyücskét
Utánad, szép angyalom?
Bús elmém rajtat tünődik,
Csak kíván, sóhajt, gyötrődik —
Édes fojtó képzetek! —
Mind ez, a mit tehetek.

A természet a törvényvel
Szívemben ellenkezik,
Most is szoptat a reményvel,
S nem hiszi, hogy vétkezik.
Lámpási a bölcseségnek
Elöttem hiába égnek;
Néik szunnyadozni kell,
Mihelyt az egyet lehell.

Oh mennyit vívok kinommal!
Küszködésim mely nagyok!
De, jaj, nem bírok magammal:
Érzem, hogy beteg vagyok.
Képződésim tüzeskednek,
Roskadn inaim csüggednek.
Hát oly bün a gyengeség,
Hogy megverné azt az ég?

Velőt szívó lángjaimtól
Fejem nehéz, zúg, szorúl;
Ben rekedt indulatimtól
Szívem dobog, mellyem fül.
Már nem tudok mást mit tenni,
Csak érezni és szenvedni.
Lelkem, testem holtbeteg,
Menny, föld, kincsem, bocsáss meg!

Kínálkoztak ocreájáról
A fejlődő rózsabimbók,
Cukorral folyt ajakáról
Minden szó, és minden csók,
Annak a földi Kellemnek,
Ki asszonya volt szívemnek,
Míg én, boldog martalék,
Lánca s karja közt valék.

Szeme biztatott, öldöklött;
Ölt, s gyógyított másfelől;
Tiszta hőszínnel tündöklött
Melye mind kívül, belől;
Lelke vídám, mint a hajnal,
Szíve jó volt, mint az angyal:
S ah, ez a paradicsom,
Mely engem a sírba nyom.

Boldog órák! a melyekben
Szíve kulcsát birhatám,
S a meghitt enyhegekben
Lelke lángját szíhatám.
Midőn ezer tördelt szókkal,
Ezer pésztelő csókkal
A hit egymáshoz csatolt;
S gyanúnk még is édes volt.

Gondolván, hogy boldogságunk
Még csak kezdő félbe ment,
S már is kinyílt mennyországunk
Egymás karján idelent:
Mint a szőlő támaszával,
Mint a repkény a bikfával,
Egymásba csimpalykozánk,
S ég, föld, mind mosolya ránk.

Már azt hittem, hogy, ha készen
Állnak is száz szelveszek,
Az én Lillám enyim léssen,
S én a Lilláé leszek.
Megvakulva, siketülve,
Szándékom kormányán ülve
Kergettem a drága jót —
S a révnél törtem hajót!

Hah! e szépség ritka mivét
Prédára kell tartanom,
És szívemhez forradt szívét
Vérrel kiszakasztanom.
Oh ne hagyjátok szerelmek!
Vagy öljetek meg gyötrelmek!
Kinek szíve másnak jut,
Csak szeretni s halni tud.

Most a tenger sík pusztáját
Érzem, de nem láthatom,
A haboknak lágy szikláját
Öröngye tapogatom.
Óhajtalak, messzi partok!
De töletek még is tartok.
A mit bús lelkem talál,
Zaj, homály, kétség, halál.

Haj! mint dördülnek, ropognak
A világ két sarkai,
Mint lobbannak, mint villognak
A mennydörgés szárnyai:
Ah, gyászos fény, látom, látom
A puszták közt szép sajátom,
Jajgat az elhervadt hív,
Kücsölt kézzel engem hív.

Látom unszoló sírását:
Rajta nem segíthetek;
Hallom kétes sikoltását:
De az egek siketek.
Állj meg! állj te irgalmatlan!
Ily nemes rabra méltatlan
A te ólom kebeled:
Ámort miért terheled?

Hasztalan! — Csúfol futtában,
És gázolja szívemet;
S a törvény bűjnyik várában
Lebékózza kincsemet.
Engem pedig, ah, egyszerre
A zaj bécsap a tengerre.
Jaj nekem víz, néki tűz!
Szegény ifjú! szegény szűz!

Oh, mért nem hagyod véremmel
Láncát felolvasztani,
S minden könnyét száz gyöngyszemmel,
Oh rabló, megváltani?
Mért állsz őrt, mint ama sárkán,
A szép arany almák árka?
Nem ízled te azokat;
Mért marsz el hát másokat?

Vagy mért nem ölsz meg méreggel,
Hogy ne látnám kínjait
Annak, ki örök meleggel
Tartja szívem lángjait?
Úgy is rá kell végezetre
Ünnöm ez átkos életre.
Bírd ötet, míg meghalunk,
Akkor rajtad truccolunk.

Oh, túl fog ez, sírhalmunkon
Túl is fog lángolni ez,
A mi most indulatunkon
Oly édesen gerjedez.
Nem! ezt meg nem fagyalhatja
A sír nyálkás boltozatja.
Ámor égi istenség,
Néki mind egy, föld vagy ég.

Ez ösztönről nem tehetni;
Megveti ez gátjait.
A természet szokta vetni
Szíviükbe szent magvait.
Ilyen a gyöngy, mely magába
Vervén gyökeret a fába,
Véle él, és véle hal,
S emészti sarjaival.

Érzem, hogy a vas törvénynek
Szükség meghódolni már,
Sőt hogy még a jobb reménynek
Szikrája is bűnell jár:
De oh, ha nem az én mívem,
Hogy Lilláért vér a szívem,
S hogy lelkem benne lehell;
Éreznem és tűrnöm kell.

Sírok én; de csak keblemben
Hullnak néma könnyeim,
S a magános győtrelemben
Legelnek képzéseim.
Senkihez sincs bizodalom,
Hogy tūrje s mentse siralmam:
Ah, minden boldogtalan
A földön megvetve van.

Mit tesz sűrű sóhajtásom,
Melyet felszított már az ég,
Ha kebledben nyugovásom
Az oltár is tiltja még?
Mit tesz, ha egy érzéketlen
Téged és enyém szünetlen,
Mint egy mély tenger megoszt,
És a rózsáktól megfoszt?

Oh halál! ki a szerelmet
Nyájas színnel követed,
És szívéről a győtrelemt
Egyszerre leülteted,
Látd, mind hárman búval élünk,
Végy el egyet, tégy jól vélünk,
Akár én, akár más lész;
Jobb, hogy egy, mint három vész.

Jobb, hogy engemet választol,
Ki legroncsoltabb vagyok;
Egy szellőddel elszáraztolt,
Egy újodtól megfagyok.
Nem tartom azt fájdalomnak,
A mi véget vét kínomnak:
Ha élve nem alhatok,
Aluva meghalhatok.

S akkor e gyönyörűséggel
Húnyom bé bús szememet,
Hogy tisztán s örök hűséggel
Zárom sírba szívemet.
Majd, ha dombom megtekinti,
S hervadt rózsáit ráhinti
Két sohajtó szerető;
Ezt mondja: Itt fekszik ő!

És te, szívemnek pompája!
Légy jobb hozzám, mint az ég.
Édes kincsem! más rózsája!
Isten hozzád! itt a vég!
Teljesítsd kötelességed
Ahoz, ki fogva tart téged:
Szívéd javát nemenem
Megtarthatd még is nekem?

Isten hozzád! Áldlak, hidd el,
Köszönöm jó szívedet,
Csókjaiddal, beszéddel,
Órcáid, karod, szemedet.
S bár halálos kínnal vérzem:
Még is, ah, boldognak érzem
Ezt az árnyék életet —
Oh Lilla! oh szeretet!

Élj soká! s legyen világod
Jobb, mint az én életem,
S ha zavarná boldogságod
Az én emlékezetem:
Ah, felejts, felejts el engem!
Én már a sírban fetregem,
Léthe vizét iszom már;
Még is elmém Lilin jár.

De mit láttatsz a jövőd
Tükörében, kék remény?
Oh felrőszáztott esztendő —
Oh mennyből szállt tünemény —
Oh szívét olvasztó hangok —
Oh oltári fáklyalángok —
Oh élet — oh szerelem —
Oh ne játszszatok velem!

Óceánja bánatimnak
Többé nem duzzadozik,
S elhullott könnye Lilimnak
Mind gyöngyökké változik.
A kóvár gyomra szétműled,
A rabló zúg, hereg, sülyed;
Én úszok, az ég segély:
Lilla int, és nekem él.

A haboknak ormózatján
Látszik egy dombos sziget,
És a dombok boltozatján
Egy meghitt rózsaliget.
Itt száz szerelemek danolnak,
Itt száz Grátiák táncolnak;
A tánc Lillát gyújtja fel,
A dal engem érdekel.

Már kétségem tört hajója
A zöld parton nyugszik már,
S istenségem Kalypsója
Örök ifjúságra vár.
Félre kincsek és nektárok!
Én a mennyek felett járok. —
Oh remény! oh szerelem!
Tégyetek jól énvelem!!

7. Az Anakreoni dalok közül.

XI. A Búkergető.

Ha szíhatok borocskát,
A gondjaim csuesúlnak.
Ki boldogabb halandó
Mint a ki nem sohajtóz?

Ki boldogabb magamnál?
Héj! vízivók! be sűrű
Pocsolýába foly világtok!

Szép volt Phyléta, s ifjú,
Szerelem s dalok barátja;
De békamódra zengett,
Csigaként tudott szeretni,
Bámúlsz-e? vízivó volt.
Héj víziszák! be sáros
Elmétek és világtok!

Kancsót fiú, veszendő
Ez élet, és előlünk
Mint egy palack bor elfogy.
Hát kurta napjainkból
Hányat lelopnak a bűk!
Mért bokrosítsam a bajt?

Miért fogyaszszam éltem,
Míg a gohér virágzik?
Iszom ha szívem örvend,
Iszom ha bánat éri;
S ha szíhatok borocskát
A gondjaim esucsúlnak.

Most jázminos lugasban
E nyári hűvös estvén,
Lillámmal ülök együtt:
Lillám velem danolgat,
És csókolódva tréfál,
Míg barna szép hajával
Zephyr susogva játszik.
Itt egy üveg borocskát
A zöld gyepágyra tettem,
És gyenge rózsaszállal
Száját be is csináltam.
Amott Anakreonnak
Kellő danái vannak
Kaskámba friss perrel.

Egy öszveséggel ily sok
Gyönyörút, becses ki látott?
S ki boldogabb Vitéznél?

XIII. A számóca.

Illatja rozmarinnak,
Méz íze fűgének,
És a rukerc pirossa,
Szájunknak, és szemünknek
S orrunknak is mi kellő?

Hát még, ha egyesülnek
E kedves érzések?
Imé az ért cseresznye
Mely édes és piross is;
A sárgadinnye szagja
Nárdus, s az íze nektár;
A rózsza színe bíbor,
S illatja fűnóm ámbra.

De rozmarinnal együtt
A kis rukerc, fűgéske,
Cseresznye, sárgadinnye,
És rózsza, öszveséggel
Van elvegyítve a szép
Számóca bíborában!
Szép színe drágalátos,
Méz íze száját enyhít,
S illatja a velőkre
Mint egy nepenthe felhat.

Kedves számóca! téged
Én, én az isteneknek
S az istenasszonyoknak
Tennelek asztalára.
Sőt, csak beszélni tudnál,
És csókot adni, mindjárt
Hasonlatos lehetnél
A Lilla ajakához.

XIV. Orgiák.

Mind. Lantom, danold Lyaeust!
A szíveket feloldó,
A gondtörő Lyaeust
Méltó danolni néked.

Egy. Ő a kegyelmes isten,
És ő az, a ki nélkül
A szép Cythere fázik,
Tompán lövöldöz Ámor,
A Grátiák alélnak,
S egész gyönyörködésben
Nem úszhat az halandó.

Mind. Lantom, danold Lyaeust!
A szíveket feloldó,
A gondtörő Lyaeust
Méltó danolni néked.

Egy. Ő a kegyelmes isten,
És ő az, a ki mellett
A büszke nagyravágás
Rezzenti tarka szárnyát,
S a tölt pohárba szállván
Megaláztatott örömmel
Fül a szelíd habokba.

Mind. Lantom, danold Lyaeust;
A szíveket feloldó,
A gondtörő Lyaeust
Méltó danolni néked.

Egy. Ő a kegyelmes isten,
És ő az, a ki által
A megpirúlt gerézdben
Nyájaskodó barátság,
Öröm, kacaj, ledérség,
S tréfás szavak teremnek;
Hogy a szegény halandó
Felejtse szíve terhét.

Mind. Lantom, danold Lyaeust,
A szíveket feloldó,
A gondtörő Lyaeust
Méltó danolni néked.

Egy. Ő a kegyelmes isten,
Ő a ki képzetünkben
Teremthet új világot.
Ő int Polymniának,
S mennybéli zengetével
Olvasztja szíveinket.
Ő gyűjtja a poétát
Érzékenyebb dalokra,
És bájoló borával
Édes ragadtatásban
A menny felé repíti.

Mind. Lantom, danold Lyaeust,
A szíveket feloldó,
A gondtörő Lyaeust
Méltó danolni néked.

XV. Keseredés.

A rózsza szép virágszál,
De tüske szurdal ágán.
Ha mézet ad is a méh,
Fülánkja néha megcsíp.
A bor betölt örömmel,
S mámort okoz gyakorta.

Szép vagy te Lilla, s édes,
Vidít kegyes szerelmed;
De mennyi, ah, de mennyi
Kín is gyötör miattad!

XIX. A szeplő.

Mint egy megért boróka,
Mely tiszta óra hullott;
Mint a delin fejrő
Rózsába bűjt bogárka;
Mint a korinthy szöllő
A cukoros kalácson:
Úgy bársonyollik, oly szép,
Oly édes egy kerekded
Szeplőske Lilla mellén.

Ez az a kies szigetke,
A melybe a Szerelmek,
Ha keble tengerének
Téjhabja közt fordték,
Enelegve szárogatják
Hajok vizes aranyját.

Tí szőljatok, reája
Hullt csókjaim! ha méltó
Dühödés-e Lilla mellén,
Egy földi Nympha mellén,
Imádni az hibát is?

8. A reményhez.

Földiekkel játszó
Égi tünemény,
Istenségnek látszó
Csalfa, vak Remény!
Kit teremt magának
A boldogtalan,
S mint védangyalának,
Bókol úntalan:
Síma száddal mit kecsegtetsz?
Mért nevetesz felém?
Kétes kedvet mért csepegtetsz
Még most is belém?
Csak maradj magadnak!
Biztatom valál;
Hittem szép szavadnak:
Mégis megcsalál.

Kertem nárciszokkal
Végig ültetéd:
Csörgő patakokkal
Fáim éltetéd;
Rám ezer virággal
Szórtad a tavaszt,
S égi boldogsággal
Fűszerezted azt.
Gondolatim minden reggel
Mint a fűrgő méh,
Repkedtek a fris meleggel
Rózsáim felé.
Egy hiát ismertem
Öröimnek még:
Lilla szívét kértem;
S megadá az ég.

Jaj, de fris rózsáim
Elhervadtanak;
Forrásim, zöld fáim
Kiszáradtanak;
Tavaszom, vígságom
Téli búra vált;
Régi jó világom
Méltatlanra szállt.
Oh! csak Lillát hagytad volna,
Csak magát nekem:
Most panaszra nem hajolna
Gyászos énekem.
Karja közt a búkat
Elfelejténem,
S a gyöngykoszorúkat
Nem irigyleném.

Hagyj el, oh Reménység!
Hagyj el engemet;
Mert ez a keménység
Úgy is eltemet.
Érzem: e kétségbe
Volt erőm elhagy,
Fáradt lelkem égbe,
Testem földre vág.
Nékem már a rét himetlen,

A mező kiszűt ;
 A zengő liget kietlen,
 A nap éjre dült.
 Bájoló lány trillák !
 Tarka képzetek !
 Kedv ! Remények ! Lillák !
 Isten véletek !

9. A feléledt pásztor.

Thyrsis. Amott, hol a nyájas patak
 Kövecsin játszadóz,
 Laurám a zöld fűzfák alatt
 A völgybe szunyadoz.
 Én addig e kopár kővön
 Panaszlok, jajgatok,
 S a déli nagy bévség alatt
 Miatta bágyadok.
 Én kértem untalan
 Szívét ; de hasztalan.
 Te jőj most, gyenge szellet !
 S lengvén hajfúrtje mellett,
 Sűgd neki ezt : hogy Thyrsise
 Végsőt lehellett.

Laura. Megállj, haldokló pásztorom,
 Tartóztasd lelkedet !
 Tartóztasd ! oh mert lelkem is
 Lelkedre éledett.
 Altomba épen, édesem,
 Terólad álmodám,
 Midőn Zephyr keservesen
 Nyögvén fuvalla rám.
 Ez a szintén megholt
 Zephyrke lelked volt,
 A melyre Amor üle,
 S melyembe bérepüle ;
 Addig csikolt, hogy szívem is
 Reád hevüle.

10. Bacchushoz.

Kar. Évoé!
 Bacche, Éván, Évoé!
 Évoé!
 Bacche, töltsd lelkünket bé!
 Itt van a zúzos december:
 Bor van-é?
 Bort igyon ma minden ember:
 Évoé!

Egyes. Idvez légy
 Bacche, áldott istenség!
 Hol te mégy,
 Vigad ott a föld s az ég.
 Szívünk úgy felrajzik véled,
 Mint a méh;
 Életünk csak téled éled:
 Évoé!

Kar. Évoé! stb.

Egyes. A mazur
 Általad gazdag lehet,
 S mint az úr,
 Szarvat és szemet vehet.
 A bolond észlél a borba,
 S úgy lesz böles:
 Tölts tehát bort e csuporba,
 Tölts, tölts, tölts!

Kar. Évoé! stb.

Egyes. Általad
 A barátság lelkesül ;
 Általad
 Sok harag lecsendesül.
 Boldog, és azon nem ülhet
 Semmi baj,
 A ki véled egyesülhet.
 Hajh, hajh, hajh!

Kar. Évoé! stb.

Egyes. Csak te vagy
 Szíveinknek mindene:
 El ne hagyj
 Oh örömmek istene!
 Meghalunk; de semmi gond az,
 Félre bí!
 A ki búsul, mind bolond az.
 Hú, hú, hú!

Kar. Évoé! stb.

Egyes. Töled ég
 Amor édes lángja is ;
 Töled még
 Felhevül a lomha is.
 Csak te tartod fris melegben
 A gyomort:
 Bort igyunk hát ily hidegben,
 Bort, bort, bort!

Kar. Évoé! stb.

Egyes. Soknak kárt
 Tészen a bor : szent igaz.
 Soknak árt
 A tivornya : semmi az.
 Fére most az etikával:
 Nincs itt pap:
 Táncrea vig. compániával.
 Hap, hap, hap!

Kar. Évoé!
 Bacche, Éván, Évoé!
 Évoé!
 Bacche, töltsd lelkünket bé!
 Itt van a zúzos december:
 Bor van-é?
 Bort igyon ma minden ember:
 Évoé!

11. Parasztdal.

Am a fejr nyárfák alatt, a part felé,
Sűrű rekettye közt vezet egy róna bé.
Oh! mert ez a hely énnekem irtóztató;
Ott egy vityilló, abba nyög a szép Kató.

Hiszen no csendes este van, nincs semmi szél:
Mégis hogyan, hogyan rezzeg a nyárlevél.
Oh szép Katóm! nem reszket úgy a nyárlevél,
Mint én térted reszketek; hová levél?

Katóm! Katóm! ki sem jöhetsz te tán soha,
Úgy bécsukott az a guta vén mostoha,
Mióta szép orcádat, szép violám,
Ott benn az ajtószark megett megcsókolám.

T'od azt hazudtam volt neki: csak a pipát . .
Hogy a manó el nem vivé a vén szipát!
El sem hívé, rá sem hagyá egy szómat is;
Kikergetett, s lelúgozá subámat is.

Azóta erre jönni is nem mertem én;
Tudod, pemetén jár az a puruttya vén.
Csak itt nyögök hozzád, Katóm! e fák alatt;
Tudom te is nyögsz a setét kémény alatt.

Füstöl, galambom! füstöl a kéményetek;
Mert tán bizony nagyon alá tüzeltek.
Héj, héj, az én szívembe is nagy tűz vag yon
Héj, héj azért sóhajtok én ilyen nagyon.

De még az isten módotád — tudom hogy ád —
Kimentlek én, vagy meggebed a vén anyád.
Ha más különben nem lehet, felégetem
Azt a vityillót, s ötet is belé vetem.

A szívem is majd meghasad, kedves Katóm!
Hogy képedet még csak nem is csókolhatom.
Szegény legény vagyok; de csak egy csókot
adj:
Ihon van a szűröm, neze, gatyába hagyj.

De már reám setétedett az éjjel is:
Még is csak itt kesergék én potomra is.
Bús sorsomat kesergem én, s a szép Katát.
Rózsám, aludj helyettem is. Jó éjtszakát!

12. Szeremdal a csikóbőrös kulacs-
hoz.

Drága kincsem, galambocskám,
Csikóbőrös kulacsocskám!
Érted halok, érted élek,
Száz leányért nem cseréllek.

Megvidító orcácskádat
Csókra termett kerek szádat,
Ha a számhoz szoríthatom,
Zsuzsiét nem csókolgatóm.

Oh hogy kótog a kebeled,
Melyben szívemet viseled!
Oh milyen szép az ajakad,
S arany láncra méltó nyakad!

Karesú derekadon a váll
Halháj nélkül is szépen áll;
Nem úgy ám, mint a Mancié,
Vagy a majd megmondám kié.

Szép a hajad szép szála is,
Ha kis csikó hordozta is,
Nem akasztott ember haja,
Mint a Trézi rőt vuklija.

Édes a te danolásod,
Jérceforma kotyogásod:
Kittykottyod innepi ének
Bús szívemnek, szegénykének.

Ha bánatim közlöm véled,
Egy szódra lelkelem megéled;
Ha jó kedvem esucsorodik,
Általad megszaporodik.

Mikor hideg szelek vagynak,
Elveszed mérgét a fagynak;
És mikor a hev nyár lankaszt,
Nékem te megfrissítéd azt.

Oh ha téged nem láthatlak,
Beg óhajtlak, be siratlak!
S ha képed kezembe akad,
Szemből örömköny fakad.

Téged hordozlak utamban,
Téged öllek ágyamban;
És valahányszor felkelek,
Szerelmedről énekelek.

Együtt be sokszor feküdtünk,
Bár soha meg nem esküdtünk!
Az éjjel is, csak megintsem,
Együtt hálunk, úgy-e kincsem?

Oh ha szívünk szerelmének
Kis zálogi születnének,
S ott ülnének hosszú sorral
A kuckóban tele borral!

Bár csak a feleségemmel,
Addig cserélhetnélek fel,
Míg fiakat, leányokat
Szülnél, apró kulacsokat:

Zsanám meg kulacsesá válna,
Borral mindég színig állna.
Az ő bőre úgy is csikó,
Belé férne négy öt akó.

De jaj, engem idetova
Elvisz a szent Mihály lova,

Szerelmed megemészt végre,
És te maradsz özvegyeségre.

Keserves sors! adjatok bort!
Lakjuk el előre a tort;
A mi menne más gyomrába,
Jobb, megy a magunk torkába.

Akadtam még egy bankóra,
Kit szántam szemborítóra:
De vakságtól ki már nem fél,
Minek annak a szemfedél?

Kincsem, violám, rubintom!
Itt az utolsó forintom:
Érted adom ezt is, tubám!
Csak szádhoz érhesen a szám.

Oh csókollak, oh öllelek!
Míg motszanok, míg lehellek:
Tested tegyék holttestemhez,
És ezt az írást fejemhez:

„Útas, köszönj rám egy pint bort:
Itt látsz nyugodni egy jámbort,
Kedves élete-párjával,
Csikóbőrös kulacscsával!“

13. Szegény Zsuzsi a táborozáskor.

Estve jött a parancsolat
Violaszín pecsét alatt.
Egy szép tavaszi éjtszakán
Zörgettek Jancsin ablakán.

Épen akkor vált el tőlem,
Vígán álmodott felőlem,
Kedvére pihent ágyában,
Engem ölelvén álmában:

Mikor bús trombitaszóra
Úlni kellett mindjárt lóra,
Elindúlva a törökre,
Jaj! talán elvált örökre!

Sírva mentem kártélyáig,
S onnan a kertek aljáig.
Indult nyelvem bús nótára,
Árva gerlice módjára.

Csákóját könnyvel öntöztem,
Gyász pántlikám rá kötöztem;
Tíz rózsát hinték lovára,
Száz annyi csókot magára.

A lelke is sírt belőlem
Mikor búcsút veve tőlem:
„Isten hozzád!“ többet nem szolt,
Nyakamba borúlt, s megcsókolt.

14. Virág Benedek úrhoz.

Nekem zöld olajág s rózsalevél fedi
Békés homlokomat, s páphusi lantomon

A myrthusligetek lanyha Zephyrjei
Félszunnyadva enyelgenek.

Míg Lillán zokogok, s csonka panaszzsaim
A lány alkonyodást sírni siettetik:
Szép kínzóm az alatt kedvese karjain
A Cythere lugassa közt

Próbálgatja nevem messze felejteni;
Én sírok, te pedig, zengedező Virág!
A zöld Pannoniát s Dácia szüzeit
Új hangokra tanítgatod.

Hallom tárogatód tábori hangzatit,
Hallom Pest fala közt és Buda szirtjain:
Már a Karpatokat verdesik, s a Tisza
Sikján messze terülnek el.

Hallá Elysium berkeiben Horác
Szent árnyéka hazám bardusa énekét,
És réz pyramisán, melyet emelt maga,
Néked fő helyet engede.

Látom lábod alatt a letiport halált —
Ni, mint küzdik az éj rettenetes fia!
Mint tajtékzik acél nyíve, s eszén kívül
Mint ordítja kivert fogát!

Látá ezt az örök hír: s felemelkedő
Két szárnyára vevé nagy nevedet, Virág!
S túl a csillagokon Melpomene fiát
Istenlé diadalmi hang!

Megvan! Győzödelem! Rajta, nemes magyar,
Fűz számodra babért, s tégy örök oszlopot;
És sasszárnyaidon engem is, édesem,
A szent Pimpla felé segíts!

A nap ködbe borúl, elfogy az Ocean,
A szirtok s a hegyek fellegi bércei
Elmállott hamuvá válnak; az ősz idő
Mindent fékje után ragad:

Eldülnek Babylon tornyai, s nem lelik
Gyémánt jármokat a büszke tyrannusok,
A nagy várakat és kis birodalmakat
Vastag rozsda emészti meg —

Látjátok? vagy erős rémzetem áltat el?
Látjátok ki van ott a dülédékeken?
Ó az — Melpomene; a befaló Chaos
Mellyén áll, s az ezer veszély.

Porja s füstje között a zavaron belől
Csendes fénybe ragyog mennyei homloka,
Megtartó szemeket vét Helikon felé:
S élnek lantosi, él Virág.

Élnek mind azok is, kik neki templomot
Szenteltek, s kiket a lantosok áldanak;
Él a keszthelyi gróf, és az örök napok
Jussán nagy neve tündököl.

Jer hát, végy te babért, én olajágakat
Fűzök fel; te vitéz tárogatód szavát
Búdítsd, én meg ezüst lantomat igaztom:
Zengjük Festicset, jere!

15. Dorottya.

2. könyv 149—424. vers.

Már épen elüte nyolcat a toronyban,
Estve volt, s elég lett a tánc egy húzomban;
Szakadt az izzadság mindegyik vendégről,
Kiki panaszkodni kezdett az éhségről,
A hajdúk, lokajok asztalt készítenek,
Ezüst kések, villák, kanalak pengenek.

„Míg, úgymond Belinda, asztal fog készülni,
Avagy nem jó lesz-e egy játékhoz ülni?
Míg feljö a leves, eleget játszhatunk,
Tán egy sor zálogot addig kiválthatunk.“

Egy tágas sarokban Belinda szavára
Leülnek a dámák s az urak jobbára,
Mindjárt különbféle játékokhoz fognak;
Vígadnak, dívatja vagyon a zálognak.
Midőn: „A! kit szeretsz?“ ez a játék jára,
Reá megy a kérdés egyszer Dorottyára.

A! kit szeretsz? — Felel: Akárkit szeretek.
Mit adsz enni? — Annnyt, a mennyit vehetek.
Hová viszed? — Ágyba. — Brávót kiáltanak,
S a nagy kacaj miá majd hanyatt hullanak.

„Ágyba? (felszól Eese egyik szugolyába)
Koporsóba! úgy is ott áll a fél lábala.
Megvette a hideg már benne az ikrát,
Vén üszög a madám, nem vehet már szikrát.

Csak lássák az urak! a jó lélek mit vár,
Ha a banyaposz is virítani akar már?“
A vén Adelgunda hallván e szavakat,
Dorottya fülébe fecesenté azokat;
Kézről kézre adák egymásnak a vének,
S kótyogós szívekben megkeseredének.

Galiba lett volna a compániába,
De a levest épen hozták a szobába.
„Imádkozunk! együnk! esitt! hallgass! ne ne-
vess!

Együnk! (felszólalnak), majd elhül a leves.“
Asztalhoz ülének, evéshez fognának,
Édes tréfák között együtt mulatának.

De Éris, egy mérget keverő babonás,
A kitől származik minden visszavonás,
Ki a jó szíveket öszveháborítja,
A férjt, feleséget egymásra buzdítja,
Ki az édes mézbe vegyíti a mérget,
A legszebb virágba, gyümölcsbe rejt férget,
Ki a csendes lelket bújítja háborúval,
Nyugvó bizodalmit zavarván gyanúval,
Ki jajgat a szelíd békesség láttára,
S ha pert, lármát sajdít, fakad lahotára,
Éris kaján szemmel nézván a vígságot,
A mely mulattatta e szép társaságot:
„Hát az én hatalmam? így szól bús kedvében,
Hol orrát, hol vakarván mérgeiben,
Hát az én hatalmam, a melyet mindenek
Az egész világon eddig ismértének,

Így csonkíttasson meg? így nézzem hűnyt szem-
mel

Mit tesz a barátság a víg szerelemmel?
Ezek örvendjenek? én csak epedjek-é?
Oh nem! — a triumphus nem lesz ám ezeké.
Hóh barátim, a hol legtöbb kedvet vártok,
A hol nyerekedni készültök, ott ártok.
Hála istenimnek, hogy társaságotokra
Vén banyák is vannak; búvok majd azokba,
Ordas epesárral torkig töltöm öket,
Öszveháborítom az örvendezőket.
Rajta! Per! Irigység! Bosszúállás! Szégyen,
Vénlyányharag! Kudarc, Kofaság! így légyen!

Ezek hát, s többek is, véle felkészülnek,
Denevér szárnyakon utána repülnek.
Maga beléüle egy nagy katulyába,
Rongyos pudermantelt vetvén a nyakába,
A szélnek ereszt öszvecsapzott haját;
Két kis pudli húzza lebegő hintáját,
Melyben a szellőkön magát felemelé,
S az éj homályában tart Kaposvár felé.

Valahol végig ment, borzadtak az egek,
Küszködtek a holddal borongós fellegek.
A baglyok civódtak a több madarakkal,
A zúzos fák egymást verdesték gallyokkal.
Kapos udvarába mihelyt beléptek,
Mindent megigézett mérges lehellete.
Az udvari kopók s agarak morogtak,
Benn az istállóban a lovak hortogtak.
Üstökbe ment Janesi csatlós a kocsisal,
Pörölt a kis Náni az öreg Marissal.
Mihelyt a konyhába a fejét bedugta,
Főbe verte egymást fazékkal a kukta.
Fridrik szakács perbe szállván a dajkával,
Leöntötte nyakát egy zajsztár csávéval.
Onnan a szalába bésuhanván Éris,
Zúgni kezd a dáma és a gavallér is.
Sertepérthy uram azon kezd pörlni,
Hogy ó az asztalnál megúnt vesztegleni!
Kopóházy feddi, hogy az gorombaság,
Holott még mulatni akar a társaság.
A dámák között is néhány szúrós szóba
Egy kis csataforma esik hébe-hóba.
Ízetlenségre kezd a barátság válni,
De okát senki sem tudja feltalálni:
Érist ok nem látták; ki tündér orcával
Bojgatta már őket mérges párájával.

A volt legfőbb gondja, hogy egyet válaszszon,
Kire leghathatósb dögséget válasszon:
De ki lett volna az egyéb Dorottyanál?
Éris is hát ennek áll meg a hátánál.
Azon töprenkedik, miként verhetné be
Pestisét legjobban az öreg nénébe.

A szegény Dorottya, nem lévén már foga,
Csak holmi lágyacskább csemegén nyámmoga.
Néhány kráfi álla tányérján előtte,
Melylyel göröcsös gyomrát apránként töltötte.
Éris hát tündéres erejét felvéve,

S magát egy gömbölyű kis formába tevél;
S midőn a fortélyban jó módot találá,
Dorottya tányérján egy kráflivá vála.
Ah! vigyázz kisasszony, most vigyázz ám nagy-
gyon,
Ím a tányérodon méreg s veszelgyon.
Ne higj minden színnel s kráflinak; mert
veled
Ezer bajt szeresztet, meglásd, ha lenyeled.
Ah, kérlek, kisasszony! kérlek ősz hajadra,
Úgy sem vagy már gyermek: jól vigyázz ma-
gadra.
Mit tészek! — ím íme a kráflit felveszi
A gondatlan öreg, s nagyon mohón eszi.
Megepsi — Megette! — Megvan! — már hi-
ába!

Éris kívánt célra jutott szándékába.
Már látom: reszketeg fogja el tetemét,
Már vasvilla-módra hányja a két szemét.
Morgásra áll szája, forog benn a nyelve,
Keserű aggsággal van mellye megtelve.
Bús melancholia gőzölög a fején,
A harag rozsférge bántja ülöhelyén.
Éris őszvejárja belől minden tagját,
Szívére, májára kiönti maszlagját.
Minden belső részre útát fur magának,
Kivált hol fészke van a hiszterikának.

Most a mértékletlen öröm erőlteti,
Hívságra, kacajra, dévajszágra veti;
Majd egyszerre csügged feje komor bútól,
Haragtól fojtódik és irigy gyanitól;
Egy indulat erőt vesz más indulaton,
Mint mikor hullámmal zajog a Balaton.
Végre a fekete sárepe elteli,
S minden más érzésit egyszerre elnyeli.
Felpattan a székről, s Érist a gyomrába
Béviszi magával egy oldalszobába,
Hol egyedül lévén pályát nyit magának,
Szabad gyeplőt ereszt minden haragjának,
Szűz ráncait hideg könnyekkel áztatja,
S aszú kökörcsínjét ekképen siratja:

„Egek! már én tehát csak azért születtem,
Hogy férfi soha se feküdjék mellettem?
Miért juttattatok hatvan esztendőre,
Ha szert nem tehettek egy rozsz fokótőre?
Vártam, sokat vártam, azt nem mondhatjátok;
Várásom bérént hát mért meg nem adjátok?
Mindég jó hiszembe ültem az adventet,
Hogy tán tesz egy kérő nálam complimentet;
A fársángot mindég töltöttem vígsággal,
Hogy tán nem gyötörtök többé a lyansággal:
Mit ért? nem is véltem, s már itt volt hús-
hagyó;
Húshagyó! húshagyó! engem itthon hagyó!
Mivel érdemlettem? egek! ugyan mivel?
Lám lett volna mivel, csak lett volna kivel.
Sem pénzt, sem eszt én nem néztem volna,
Sem nemét, sem képét, csak férfi lett volna.
Mondtam, hogy akárci legyen, hozzá megyek,
Kezet csapok vele; csak leány ne legyenek.

Boldogabb férfit nem lett volna, mint ő:
Úrrá tette volna ötlet egy fokótő,
Hordtam volna mindég saját tenyeremen,
Csak könyörült volna pártát únt fejemen.
De hiába! mégis egy sen jött észére:
Be bolond volt, a ki engem meg nem kére!
Akárkinek tárva volt szívem birtoka;
Az ég, a föld tudja, én nem vagyok oka.
Sokszor végig néztem ezt a világot már:
A legény előttem úton-útfélen jár.
A férfi megannyi, mint az asszony, látom:
Mért nem jut hát köztök nékem egy sajátom?
Mért kell nékem ilyen bőségből szűkülni,
S szomjan a kád vízben Tantulusként ülni?
Mért alkotott az ég asszonynak engemet?
Vagy hát mért teremtetett férfiu nemet?
Ha asszony nem volnék, vagy férfi nem volna:
Édes boldogságom ürmöt nem költena.
De ime aggságban emészttem napjaim,
Az idővel együtt terjednek kínjaim,
Komor magányosság fonyasztja életet;
S még hajadon fővel eltemet engemet.
Hogy nyújtóztatnak ki, hogy megyek partába,
Oh, majd a szenteknek paradicsomába?
Oh, szégyenletemben meg kell halnom ott is,
Mikor vém lyánynak mond egy hitvány ha-
Holott ime most is e kis társaságba (lott is.
Annyiszor keverik az embert csúfságba.
A nélkül nem esett egy tánc, vagy egy játék,
Hogy illetem dolgot, vagy moskot nem láték.
Hát már, hát így kell-e nékem holtig élnem,
Hogy szerelm helyett csúfot kell remélnem?
Nem! nem! — Vagy azokon bosszút fogok állni?
A kik oly vastagon mertek volt tréfálni;
Vagy azt megmutatom, hogy idős létemre.
Erővel is ífját keríték kezemre,
És így tán — ah, megállj! csendesedjél szegény.
Te csak egy leány vagy, de hány ott a legény?
Mit gondolsz Dorottya? jobb, magad meghú-
zod,
Vén vagy, a meghült bőrt már hiába nyúzod.
Mit érne harcolnod? Férijt azzal nem kapnál,
De ám ha kapnál is, s véle kezét csapnál;
Mit tenne e kurta kis gyönyörűséged,
Midőn a halál is candidált már téged?
Mit próbálsz? mit kezdesz? belőle mi hasznod?
Úgy is leányfővel kell néked megasznod.
Ám lássad — Hát mégis? — nem lehet — fus-
satok!
Fussatok elméből gyáva gondolatok!
Bosszút kell állanom. Sokba megbántottak,
Sokba csúfot tettek, azt az átkozottak
Nem csak rajtam, hanem több leányokon is,
Mártán, Adelgundán, Rebekán, másion is.
Az a zálogosdi játék sokat sérte;
Hát a mátrikula? — s én ne szóljak érte?
Á! á! — az nem lehet; bétörök, bérontok,
Asztalt, compániát, táncot széjelbontok,
Földig legázolom őket a nyelvemmel,
Mászor ne játszszanak a becsülettemel.
Kivált a Fársángot — mert másként is ennek
Tulajdoníthatom az okát mindennek —

A Fársángot — azt, azt, még lejjebb gázolom,
Haját széljeltépelem, szemét kikarmolom.
De, hogy annál jobban megszegyenüljenek:
Minden hajadon lányt felbújtok ellenek.
Orsola, Rebeka, Magdaléna, Márta,
Adelgunda; mind, mind, a kin csak van párta,
Sőt ha párta nincs is, de férj nélkül maradt,
Nem ad kérésemre tán üres kosarat.
Nem ad; szemekből olvastam előre,
Miként borzadozott mindeniknek szőre.
Őket veszem mellém. — Várjatok, várjatok,
Tí, kik a lánykákkel oly csúful bántatok.
Várj, Fársáng! "E szókat alig rebegé ki:
Orrán, száján forrtak a méreg tajtéki,
És újabb lángoktól lobbantatván vére,
Az oldalszobában egy commódoz ére;
A hol öszveszedvén minden indulatját,
Így tette meg a vén lányok áldozatját.

A frízserpenyőt egy szugban meglélé,
És azt a commódo kőhögve emelé.
Fenekére rakott kénygyertyát, s e felett
Néhány bálibéletet s szerelmes levelet.
Három szűkoszorút, három fűrt hajával
A rakásra teve egy tucat kártyával.
Ott volt Florentina s a Tündér Ilona,
S valamennyi tókét életében vona.
Ezeket meggyújtá; s nem győzővén szellővel,
Gerjesztette tüzét az előkötővel.
Ekkor, mint megannyi áldozó marhákat,
Kiválaszt száz derék fekete balhátat;
Augsburgi láncokkal öszveporázolja,
S áldozó tüzére mindnyáját feltolja.
Mint midőn a háromképű Hekatanak
Unnepén áldozni kell egy vén papnének,
Az áldozat füstje gombolyog a lángon,
S a fekete bikát hozzák az istrángon:
Így áldozik itt is Dorottya. Végteére
Egy üveg tímoltajt önt a szeneckére,
S felemelvén szemét: „Oh édes Szerelem!“
Így szól: „tégymár egyszer, tégymegyelem!

Ha most is sohajtok, szemem most is nedves,
Ha ez áldozatom teelötted kedves:
Ennyi férfi közzül juttass egyet nekem,
A ki felépítse pusztá dűledékem.
Vagy, ha még hatalmas szódra nem hajolnak,
Ha engem s társaim tovább is csúfolnak:
A bosszúállásra segítsem munkámat:
Dupla áldozattal adom meg hálámat.“

Ámor ezt hallgatta, nevette, és jelül
Egy kised mennydörgést durranta balfelül,
Melyre az aerbe magát felemelte
Éris, s az áldozat tüzét elpeselte.

16. „Tempefői“ satirai játék első felvonásából.

(Jellem- s iránybéli mutatványul.)

III. JELENÉS.

Baró *Serteperti*, hosszú tetejű kalapba, térdig érő bőv angulus kaputrokba, három nagy gal-

lerra, szarvasbőr bugyogóba, letürt szárú nagy bőv csizmába, felfrizirozva, egy nationalspiel a kezébe, és *Rosália*.

B. Ser. (Egy nagy otromba complimentel.) Lebilincseltetett sklávja nagyságos kisasszonynak.

Roz. Kész szolgálója a bárónak! Nem érdemlette csekély személyem nagyságod tisztelétből származott szerencsédjét.

B. Ser. (Egy különös, de abszurd complimenttel.) Ah! (Csaknem a földet üti az orrával.)

Roz. Instálom alázatosan, hadd én szolgáljak felvételével; miét méltóztatta nagyságod elejteni?

B. Ser. (Mint azelőbb.) Ah! arra épen érdemetlen a nagyságod személyének imádója. Ah! én épen semmit nem vesztettem el. De talán nem olvasta még, nagyságos kisasszony, azt a gyönyörű munkát, a mely most jött ki franciából németre fordítva. Gyönyörű munka, megérdemli, hogy minden nemes szívű ember megtanulja eleitől fogva végig; én ugyan részemről nem adnám fele jószágomért, és ha annak írójával egyszer szembe lehetnék, meg nem állhatnám, hogy meg ne csókoljam.

Roz. Magnifik munka lehet az.

B. Ser. Ah! párja nincsen, kedves kisasszonynak; ez az embert földi anygallá teszi. Méltóztassa megtekinteni, mely finom kupferstikkék vagynak benne. Ez a többek közt azt a complimentet festi, a melyvel én nagyságodnak kívántam az inént udvarolni. (Mutatja a képet.)

Roz. Én másképen gondolkoztam; megengedjen a báró, ha vélekedésemet szabadon kifejezem. Én ezt a festést úgy gondoltam, hogy ez egy szánakozásra méltó embert mutat, a kit a közsvény húzott össze, vagy legalább, ha ép ember, kaukler zsidónak mondtam volna.

B. Ser. Ah! épen nem. Úgy van a mint én mondtam. Ezt a hasznos könyvecskét *Betrierger typographus* úr, derék fain ember, maga költségen lefordítottatta és kinyomtatta; én ötet ezért egy gazdag ebédre hivatam minden cselédjeivel s inasaival együtt a Sas vendéglőfogadóba, és ott gazdagon megvendéltem őket. A házához egy fias tehenet hajtattam a publicumhoz való szíveségéért.

Roz. Bámúlhatja velem az úr nemesszívűségét, kikérem —

B. Ser. Ah! a könyvet? nagy szerencsém — de instálom alázatosan, bátorodom kérdeni, mivel tölti a kisasszonyka unalmas óráit?

Roz. Látja a báró, ezt a kised magyar könyvtárt? e teszi énnékem gyönyörűségessé legkedvetlenebb óráimat is.

B. Ser. (Nézegeti a könyveket, akadozva olvassa a könyvek nevét, *Rozália* félfelől mosolyog.) „Porá — ábol mege — élledtpe P. h. o. e. n. i. k. sz.“ (Helyre teszi.) E szép lehet. (Mást vesz fel.) „Hunniás, vagy Magyar

hogy akarhatja ellen cselekedte, én is köszönöm akaratom ellen.

G. Fegy. Gyermek, gyermek! mikor lesz már eszed, hogy ezt a didbábságot (a könyvtárra mutat), mely rangodhoz s úri nemedhez nem illik, végképen megutáljad?

B. Ser. Az igaz, azért kár volt nagyságodnak a gyermeki játékot elhagyni, hogy azután még nagyobb gyermekeések között pazérolja becses esztendeit. Nagy része az itt lakó s megforduló nagyságoknak igen alacsony szókkal emlékeznek nagyságodról, hogy ilyen illetlenségekkel mocskosítsa úri méltóságát. Hagyja nagysád az ilyeket a méla Tempefőinak, s az ő boldogtalan sorsosainak.

Ros. Nagyságod, mikor a más szavait láttatik szólni, úgy tetszik mintha a maga gondolatit fejezné ki azokkal. Nagyon megsérti ezzel az én személyemet, melyet a nagysádnak, és a lantornán néző világnak ítélete szerint csak azért is kellene tisztelni, hogy ez a négy betű van előtte g. r. ó. f. — Higyje el nagysád, a tisztán látó világgal, hogy a méla Tempefői, a mint ötét méltóztatik nevezni, sokkal jőzanabban gondolkodik a világiakról és az erkölcsiekről, mint a nagysád német könyvének írója. Én (a könyvtárba nyúl) ezt mindjárt világos példával mutatom meg az ő tulajdon verseiből, a melyekbe —

G. Fegy. Hagyd el fiam! Te a báró úrról alacsonyul láttalod vélekedni, a ki egy a legpallérozottabb politikusok között, a ki egy politikus magyar méltóság. Te a te könyveidből, melyeket a paraszt világ írkaft, s a többek között a méla Tempefői írásából, a ki egy rusticus és alávaló gustusú emberecske, kineveted a csinos világot. Hagyd el azokat a semmirekellő holmikát, és intézzed úgy cselekedet, hogy sem a világnak, sem fényes fámliádnak ne légyen oka a tégedet szégyenlésre. Ha úgy tetszik nagysádnak, menjünk az én szobámba. (Elmennek.)

V. JELENÉS.

G. Fegyverneki, b. Serteperti és Éva.

G. Fegy. Tessék bémenni. (Megnyitja az ajtót.)

B. Ser. (Az újmódi complimenttel.) Ah! legszorosabb lánczaival lebékozott sklávja nagyságos kisasszonyomnak.

Éva. (Egy ehhez a complimenthez illő capriollal.) A nagysád nemes érdemeinek martaléka! (Hajtogatják magukat.)

G. Fegy. Örülök az úr jelenlétén. (Tiszteséges magyar főhajtással.) Te fiam, tégy a báró úrnak egy szeket ide az ablakhoz.

Éva. Méltóztassa magát megalázni nagyságod!

B. Ser. Csókolom kedves kisasszonykám, kezeit!

G. Fegy. Megengedjen az úr, én pipázni akarok, s talám terhére is leszek vele.

B. Ser. Ah! épen nem! Sőt inkább par compagne magam is instálok egy pipát.

G. Fegy. Azt szeretem. Imhol nagyságodnak ezt a kis pipát ajánlom. Egy deák hagyta nálam némely verseivel: minthogy még ilyen takaros figurájú debreceni pipát nem láttam, elkértem tőle, melyet ő által is adott egynehány tisztelő versekkel, ezért én öneki egy fám tajték pipát adtam, melyet hajdan egy aranyon vettem.

B. Ser. Ah! nagyságos uram, a verseiért méltóztatna adni? kár volt olyan semmirekellő ajándékért vesztegetni.

G. Fegy. Oh nem a verseiért, távol legyen, hanem ezért a makra pipaért, a melynél én ugyan tetszetősebb formájú pipát nem láttam. Az ilyen derék manufacturákat készítő hazafiakat az ország kasszájából illó volna megjutalmaztatni. Uram! gyönyörűséges munka ez!

B. Ser. Az igaz, az a deák fickó megérdemlette ezért a pipaért a jutalmat. De hát a verseiért mit adott neki nagysád!

G. Fegy. Azokat megköszöntem, és egy-szersmind megmondottam, hogy ezután ne fárasztja magát olyanokkal. A verseit mikor a szakácsomnak akartam volna átvaladni, hogy jó lesz neki holmit belé takarni, Rozália rám esett, kért hogy ne bántsam azt a becses portékát, hanem adjam neki. Én engedtem az ő gyermeki eszének.

Éva. Oh soha sem látott a báró úr olyan különös természetet, mint azé az én nénémé. Ő egy komor szívű a gavallérok társaságába, és igen kevés kedvét mutatja, hanemha némelyekkel állhat discursusba, a kiket ő nem tudom micsoda balitéletből a világ okosainak tart, a kik esztendőket töltöttek az angliai, a francia, a német s más akademiákba, a kik szüntelen az új könyvekről beszélgetnek...

B. Ser. Én igen sajnálom azt az anygalkát.

Éva. Én eleget vertem a fejébe hogy vesse el azt az alávalóságot, a melylyel a világ megszólja. Jusson eszébe, hogy ő nem köz személy, s annál fogva úgy kelljen magára vigyázni, hogy rangjához nem illő alacsony-ságra ne vetemedjen.

G. Fegy. Én ötét, hogy okossabbodjon, a német gavallérok közé vezettem egy nobelbálba. Ott tánra is kerekedett, el is járt egynehány menüettót; s egyszer észre vesz egy berlini professort, és beszédbe elegyedik vele.

B. Ser. Ugyan mivel tudta distrahálni az a német phantasta?

G. Fegy. Sokkal: legtöbbit fecsegtek valami Gellertről.

B. Ser. Tán az a világ tudósa nem látta többit még a szent Gellért hegyét, arról kérdezösködött.

G. Fegy. De uram, valami embernek kellett annak lenni, mert a mint a szóból észrevet-

tem, Németország pallérozójának fecsegte. Még egy Hallert is emlegetett, s azt hazudta róla, hogy a német volt, s göttingai professor.

B. Ser. Én ötöt kivettem volna mint egy gazembert, hogy mert egy gróf kissasszonyt igazság nélkül való beszédjeivel elcsábítani. Gróf Hallerek mind hazáknak nagy méltóságú fiaí, ő még is németnek mondja, hogy akarta azoknak nagy érdemeit maga nemzetére ruházní? Igaz hogy azok közzül sokan voltak a professoroknak nagy fautorai, a melyet sajnálok is, de göttingai professor egy sem volt. Hazudott az ámtító príbék.

G. Fegy. Akkor haragomat türtöztettem, de végre meg nem állhattam, ki kellett fakadnom. A leánnyommal kezdett cimborázní, nyájasabban beszélgetett vele, mint a legkínáltabb bécsi policia is hozta volna magával. Magyarra fordították a beszédet. Nem tudom mit mondott Rózsí, s azt feleli reá a politikus professor : sétáljon hozzá a mademoiselle vacsora után, én megmutatom szeme láttára hogy nem lesz ing.

B. Ser. Tausend Himmel!

G. Fegy. Én erre elpattantam, s haragosan azt kérдем tőle : s hát nem lesz? A melyre azt feleli minden szemérem nélkül a német professor : épen semmi módon nem lesz, a Németországnak egy szép erkölcsöt tanítója. Megbosszankodom : nem lesz, nem lesz ing — hát gatyá, annyival inkább nem lesz nationalcharactere szerént az úrnak? Már forrott a méreg bennem : melyet látván egy német gavallér, a ki maga is a külső akademiákban hat esztendeig fársángolt, így szóla : csendesedjen az úr! másképen van a dolog. A kissasszony a professor úrral némely poetákról discurrált, s a többek között azt mondotta, hogy a mint vélekedik, „A tavasz“ nevezetű verseskét Lessing írta. Erre a professor úr azt felelte, hogy annak írója Kleist volna, egy prussz kapitány, s nem Lessing. Az úr erre azt kérdezte : hogy nem lesz? melyet ő úgy értvéen, hogy az úr azt akarja kérdeni, nem Less-é az írója, ama híres, erkölcsi tudományt író göttingai professor, azért felelte azt, hogy épen nem. Less Németország erkölcsitanítója. Hanem, kérem alázatosan a nagyságos gróf urat, semmi rosszat ne véljen.

B. Ser. Azokkal a nevekkal a nagyságod szemeit akarták békötni.

G. Fegy. Meglehet! elég az, hogy énnékem derogált tovább civődni.

Éva. Én is elvittem egyszer Rozáliát a kávéházba. Ott voltak derék politikus német tiszték. Ott én biliárdhoz ültettem ötöt is, játszott is egy darabig, hanem egyszer csak az ablakhoz megy, s ott az újságok közt felvesz egyet, a melynek ilyen francia efime volt : „Journal des Savans“, azt olvasta sokáig egy olasz poetájával a bécsi udvarnak, míg végre haza nem fordúltunk. Én ötöt az úton eleget

nevettem, s ő engem még jobban nevetett, hogy én ötöt nevettem. Minden módon eszeltem volna, de fel sem vette beszédemet, s magamat kinevetett.

B. Ser. Der Teufel! nem vagyok capabel ezt a nyers dohányt meggyújtani.

G. Fegy. Erejű fiam, te tudod hol vannak a hasonló dolgokra applicálandó papirosok. Adjál a báró úrnak.

Éva. (Oda megy egy szugolyhoz, s egy nagy rakás könyvből egyet elővesz, oda adja Sertepertinek.) Maga gustusa szerint éljen vele nagyságod, szakaszszon magának.

B. Ser. (Kiszakaszt két levelet a könyvből.) De előbb megnézem, mi bolondság van rajta. (Olvassa.)

Megveti szállását Venus, s nem akarja lakását Páphusi vára körül : tengeri viznek örül.

No e rendes : mi lehet az a Páphus? Talán páphús? Ezt nem tudom, hanem én csudálkozom, hogy tengeri víznek örül. Meggyvizet, rózsavizet, levendulavizet, de még tengeri vizet nem láttam. Nagy mester lehet az, a ki a sovány kukoricából olyan vizet készíthet, a melynek maga a delicatessa madame Venus is örülhet. (Tovább olvassa)

Elvanti hintőjét, tengernek eresztí hajóját,
Kis fia véle hajós, nem lehet úja bajos.
Szíve nem ltrózik; mint tengeri dáma hajójak,
Jussa van im ehéz is, tengeri — — —

No már megint tengeri, az én gavalléri gustusomnak már fáj az ínye : s többet el nem olvashatok belőle. (A pipájára rá teszi s meggyújtja róla).

Éva. Igaz, kedves báróm, itt van most nagysádnál az a szép német könyv, a melyet most bocsátott ki Betrieger úr, egy kevésé kiinstálnám, addig is szeretném megnézegetni, míg a miénket békötik.

B. Ser. Ah! kedves kissasszonykám, itt vagyok. Örvenked, hogy szolgálhatok vele; méltóztassa megtekinteni.

Éva. Kedvesebbél nem jutalmaztatathana nagyságod. Én ebbe igen gyönyörködöm.

B. Ser. Nagyságos uram! hol tudta azt a sok könyvet összeszedni? Talám hajdan, még régenébe gyönyörködött az illeténebbe?

G. Fegy. Távól légyen! én ifjú koromban is esmértem az én rangomat, s jól tudtam mit hoz a magával. Nemesebbül viseltem mindenkor magamat, mintsem illetlenségekre vete-medtem volna. A távol légyen.

B. Ser. Én épen azon csudálkoztam, hol vehette magát ez a sok pimasz portéka a nagyságod úri szobájába.

G. Fegy. Jaj, látja a báró, én igen nagy pipás voltam eleitől fogva : erre nézve megszenvedem a hasznáért ebbe a pipáló házba.

B. Ser. De csakugyan hogy kerülhetek nagyságodhoz, azt nem foghatom meg.

G. Fegy. Iroványinak, a secretáriusomnak,

adós volt egy compactor, s egyebet nem vehett el tőle az adósságba. Kezdetle eleinte őket bújni, s azok olvasásával vesztegette üres óráit, míg én oztán a lelkére nem beszéltem, hogy kímélje meg életét, egészségét, becsületét, rangját, nem illik az a veres anglia uniformishoz: így oztán nagy sokára arra ajánlotta magát, hogy az én kedvemért fel fog hagyni velek. Azolta itt állanak, kinek mire kell, viszi. A Rozália ugyan eleget — De változik az úr a színeben! mi baj találhatta?

B. Ser. (Már nem szíja, csak fújja a pipát, elhalványodik, lágy hangon felel.) A fejemenek, a pipa —

Éva. (Leveti a könyvet, felugrik.) Jaj lelkem báróm! mi lelte? (a kezkenőjével töröli ábrázatját.) Istenem? mi baja érkezett?

G. Fegy. Bizonyosan a versnek a füstí járta által a nagyságod fejét. Én magam olyan különös poeta füstszagot érzettem. Nagyságod még nem szokott úgy hozzá, mint én.

B. Ser. Az is lehet az egyik oka, nagyságos úr; de a dohány is felette — Jaj! rosszabbul érzem magam.

G. Fegy. Ha úgy tetszik a báró urnak, menjünk ki a szabad levegőre sétálni: talám ellankadt ereje meg fog jönni. Jobbnak is tartom ebből a füstös házból kimenni.

B. Ser. Ha úgy méltóztatik nagyságod parancsolni, nem bánom.

G. Fegy. (Előszedi a nagy dohányzacskóját és tajték pipáját.) Te fiam, mondd meg secretarius urannak, hogy jöjön ki utánunk, s ezeket is hozza el magával. Az ablakokat nyisd ki, a ház hadd szellőzzön.

B. Ser. (Complimentirozva.) A nagyság kegyességébe ajánlom magamat. (Elmennek.)

Éva. Igaz híve maradok nagyságodnak. — Sajnálom ezt a báró urat szívem szerint: ő egy fain politikus magyar méltóság! — Héj Szuszmir!

KISFALUDY SÁNDOR.

1772—1844.

KISFALUDI KISFALUDY SÁNDOR, a Csák törzsökös nemzetségből, Sümegen, Szala vmegyében született sept. 27. 1772., hol akkor atyja, egy a köz dolgokban mint megyei s többször országgyűlési szónok résztvevő férfiú, lakott. Az alsó és közép iskolákat Győrött, a bölcsészetet s a törvény első évfolyamát Pozsonyban hallgatta. Az iskolai tárgyaknál inkább vonzotta őt jókorán már az akkor hatalmasan mozgott magyar irodalom, s a németek közül a szokatlan fényben feltűnt Schiller Friderik. Szűnóráit a pozsonyi várban székelt egyetem papnövelde lelkes ifjai közt töltötte legszívesebben, kiknek társasága hazafiúi érzéseit nagy mértékben gerjesztette, a II. Leopoldnak Pozsonyba áttett 1790—1-ki országgyűlése pedig, melynek üléseit szorgalmasan járta, épen lánggra lobbantották. A tizenkilenc éves ifju a nemes testőrseregbe vágyott, melyből a hazai irodalom feltámasztói léptek elő; de atyja őt még gyengének tartván, a szükséges lépéseket megtenni szántszándékkal elmulasztotta, különben pedig tapasztalván, hogy Sándor az úgynevezett kenyértudományok helyett inkább a szépművészetekre hajlik (a hegedűt már ekkor kitünőleg játszotta, s utóbb apróbb zenedarabokat szerzett is), 1792 telén haza hozta, hogy maga mellett törvénygyakorlatra fogja. Sándor nappal a rá erőltetett Verbőcöt forgatta ugyan, éjjel azonban mohón olvasgatta a magyar könyveket, s már ekkor két drámai kísérletet tett: *Ulysses és Penelope*, és: *Seneca halála*, szomorjáték mindkettő. Végre is nehezeltvén a szabad lelkű ifju e kényszerített életet, következett tavaszszal bátran kijelentette kemény atyjának, hogy ügyvédségre semmi kedve, hanem katona kíván lenni. E kívánságnak atyja örömet engedvén, Sándor még azon évben mint kadét a Sándor-Leopold ezredbe lépett, melyet különösen azért választott, mivel Erdélyben állt, mely kis haza, mint a régibb magyar történetekben oly érdekesen szereplő, különösen vonzotta. Érdekes egy kolosvári levele ez időből ¹⁾, melyben a két hazának nem-magyar elemekkel elborítottasán, mit ez utjában tapasztalt leginkább, fájdalmas meglepetését

fejezvéni ki, s a nemzetiség erősítését magyar nyelv, érzés és írás által ismervén fel minden magyar fő teendőjeül, már ekkor fogadta fel magában, hogy hazáját ez uton is szolgálandja. Erdélyben töltött nyolc hónap után, 1793. január 5. hadnagynak neveztetett, egyszerre mind az ezredhez, mind a magyar kir. testőrsereghez Szala részéről; ő azonban bővebb önmívelhetése tekintetéből az utóbbit választván, Bécsbe ment. Itt mindenek előtt teljes szorgalommal a francia és olasz nyelvek tanulásának feködött, üres ideje legnagyobb részét otthon tölté a külföldi irodalmak remekei tanulásával. Egykor egy délelőtti órában, mielőtt udvari szolgálatra menne, Tasso fordítgatásával foglalkodván, Esterházy Miklós herceg testőrségi főhadnagy az akkor Bécsben volt két rendkívüli angol követtel, Spencer és Granville lordokkal, kik az intézet külseje és belsejével kívántak megismerkedni, szobájába lépén, meg voltak lepve, midőn a magyar testőrhadnagyot, a nagy világ zaja között, Tassóval elfoglalva lelték. Az ekkor (prózában) készült töredék: *Rinaldo és Armida* kezemenél van. Ezek mellett a festészet és zene műveit a legnagyobb figyelemmel éldelte, maga is rajzolt és zenélt, a színházat szorgalmasan járta, s Bécsben legtöbb írói és művészi nevezetességeivel, valamint az akkor ott összecsoportosodva működött magyar írókkal, melyek különösen Görög Demeter, akkor Esterházy Pál herceg nevelője, Kerekes, a M. Hirmondó szerkesztője, Sándor István, Péteri Takács József, gr. Festetics László nevelője, s az ott rövid ideig mulatott Bacsfányi voltak, folyton társalkodott. A sors ekkor nagy csapástól őrizte meg, Martinovics apát mindent elkövetett, hogy őt társaságába vonhassa, de Kisfaludy a feslett életű férfiútól idegenkedvén, egyre vonakodott, míg végre engedvén a sokszori kérésnek, zenés estvélyei egyikére csakugyan megigérkezett: de Martinovics ugyanaz nap délelben elfogatott. Esterházy Antal herceg halálával a testőrsereg kormánya a másod kapitányra maradván, az a szíves viszony, mely azelőtt e testület tagjait vezérökkel összefonta, meglazult, izetlenségek támadtak, s az elhalt gárdakapitány kedvencei, köztök Kisfaludy is, garnizon-ezredhez tetettek által, mi ennek kebelében mély fájdalmat gerjesztett. Nevelé ezt a következő körülmény. 1794. évi ősszel szabadságon otthon levén, s a badacsonyi szüreten Szegedy Ignác kir. tanácsos és szalai alispán leánya Rozáliával (ki Himfyében „Liza“ nevet visel) megismerkedvén, szíve egész hevével szerelemre lobbant iránta, s a leányi szívből is érdeketelt vélt találni. Olaszországba indulása előtt, bucsulátogatást tevén Szalában, a különben is sértett kedélyű ifjú némi idegenséget sejtett az imádottnak, melyet vagy hajlama elhidegültének, vagy saját helyzete változásának, t. i. a testőrseregtől, megérdemeltnek vélt, elhozditatásának tulajdonított. Többszörösen fájt most neki a bal eset, dúlt-fült magában az emberek eddig nem tapasztalt roszelelküése miatt, s eltökélé magát a véres harcokban halált keresni. E kedélyállapot tette őt költővé: ebben született meg „Himfy“. Rendeltetése Milanóba vezette, hová a több ízben megveretett austriai had visszatolatván, Bonaparte ott termett, s azt bekerítette. A hét hét múlva ostromoltatni kezdett fellegvár őrizete az ostrom harmadik napján megadván magát (jun. 29. 1796.), vele Kisfaludy is hadi fogolylyá lett, s Franciaországba küldetett. Jó csillaga a Provenceba vezette, hol több hónapot töltvén, Avignonban s Vacluse regényes völgyében Petrarca szelleme által ihletve, többjeit írta azon gyönyörű daloknak, mik mind addig élni fognak, míg a szív egyszerű, mesterkéletlen, való és mély hangjának hatása leszen a kedélyekre. Becsületszavára, még kiváltatása előtt, visszabocsáttatván, St Raffeaunál, Fréjus mellett, tengerre szállt, Genua felé vitorlázandó, hova egy hajótöréssel fenyegető veszélyes vihar kiállta után, szerencsésen megérkezett, s mint ki nem váltott hadi fogoly Klagenfurtban állított meg. Itt először az ottani hadi kórház felvigyázata, midőn pedig a franciák

oda is előnyomúltak (mart. 1797.), több száz, katonaöltözettel töltött, hordó megmentése bízott reá: mely tisztének oly jelesül felczt meg, hogy a fő hadi tanács dicsérő parancsa mellett Wallis Olivér gyalog seregzedéhez tetetnék által, melyhez Würtembergbe menvén, 1798. főhadnagygyá lett. Időközben megkötetett a campo-formiói béke. Ettől fogva Kisfaludy, egyetlen egy magyar az egész ezredben, hazájától távol, egészen a költészetnek élt. Szabad óráit magányos lovaglással, sétálással, a sok várromok látogatásával tölté: itt támadt nagy része Himfy első kötetének, s itt fogantattak meg lelkében azon regék csirái is, melyek utóbb oly nagy kedvességet találtak. A béke felbomlásával 1799-ben Kisfaludy, mint a rajnai hadtest tagja, az osterachi (mart. 20-ki), a stockachi (mart. 25., 26-ki), Schweizban pedig a winterthuri (máj. 27.) és zürichi (jún. 4-ki) nagy és véres, de szerencsés ütközetekben harcolva vett részt. Ez év elején erőszakal fakadt ki költőnk kebléből egy szózat ahhoz, kit szíve feledni nem tudott; mire sűrű levelezés következvén, 1800-ban a hadseregből kilépett, haza jött, imádott kedvesét nőül vette, s vele boldog házassága első öt évét Kámban (Vas vmegyében) töltötte, innen pedig 1805-ben Sümegre telepedvén által azon házba, hol született, e birtokosztályában a mezei gazdaságnak s az irodalomnak élt. Barátjai ösztönzésére, miután egy éneke (a Kesergő Szerelem III-dika) a bécsi Hírmondóban 1801-ben (778.l.) köz tetszést aratott, szerelmeidalt Takács József által kiadatta ily cím alatt: 1. *Himfy Szerelmei* (első rész): *A Kesergő Szerelem*, Buda, 1801., a szerző neve nélk. Áll az huszonegy ének s kétszáz dalból. Sem elébb, sem utóbb magyar könyv ily általános és mély hatást nem tett. A Himfy név berepülte az egész országot, s a nagy ismeretlen valódi bálványa lett az ifjúi és női közönségnek, sőt a komoly arcu urak is, kik soha magyar könyv forgatásához le nem ereszkedtek, részvéttel olvasák azt, s a magyar költészetben hinni kezdtek. Gyültek azalatt boldogságának dalai is, s első regéi; s miután az első kiadás kapva elkapatott, ismét Takács József gondjai alatt, megjelentek: 2. *Himfy Szerelmei* I. rész (másodsor) és II. rész, vagy is a *Boldog Szerelem*, Buda, 1807., emez hét ének s ismét kétszáz dalban; valamint 3. *Regék a Magyar Előidőből*, Buda, 1807. ebben: Csobánc, Tátika, Somló (másodsor ott 1818.). Mind ezekben az előszók alatt a szerző már megnevezte magát, s az irántai lelkesedés a legmagasabb fokra hágott. Az 1809. év egy időre kivette Kisfaludyt házi nyugalmaiból. A szalai felkölt nemesség öt lovasságához őrnagynak, a nádor pedig maga mellé szárnysegédnek választván; a felkelés naplóját ő vezette, s a nádornak oly bizodalomával élt, hogy mindenbe be lenne avatva. Ezt megelőzve jelent meg tőle 4. *Hazafiú Szózat a Magyar Nemességhez*, Buda, 1809. Napoleonnak a magyar nemzethez intézett kiáltványára adandó válaszirat szerkesztésével is ő volt megbízva, de a körülmények majd ellenkezőt parancsolván, az elmaradt. A békekötés után Ferenc király, jövődő haszonvétel végett, a nemesi felkelésnek, mely 1740. óta ellenséggel nem szállt szembe, okmányos történetét kívánván a nádortól, ez Kisfaludy Sándort bizta meg e munkával, ki azt közel két évi terhes munkával, német nyelven, el is készítette, s az a titkos cabinet levéltárába tétetett. Ezek után az ifjuságában már megkísérlett drámai pályára lépven vissza, következő munkái következtek: 5. *Hunyadi János*, historiai dráma. Buda, 1816. 6. *Eredeti Magyar Játékszm.* két kötet. Ott, 1825—6.; tartalmuk: a) *Az emberszítnek örvényei*, szomorújáték 5 felv. b) *A Dárday-ház*, magyar nemesházi rajzolat 5 felv. c) *Kún László*, historiai dráma 5 felv. d) *A lelkes magyar leány*, magyar nemesházi rajzolat 4 felv. az 1809-ki magyar nemes insurrectionnak idejéből. Időközben (1820.) a Marczibányi-Intézet a lefolyt években megjelent legjobb magyar könyvek jutalmazásáról tanácskozván, s 1818-ról az elsőség jutalmát (400 vft) Kisfaludy Regéinek itélvén oda, a nádor elnöklete

alatt az egyetemi nagy teremben tartott jutalomosztásra meghítt költő, személyesen meg nem jelenhetvén, a nádorhoz intézett hálaírátaiban jutalmát egy magyar zsebkönyv megalapítására ajánlotta fel²⁾, melynek következtében indult meg aztán öcsese Károly szerkesztése alatt az *Aurora* 1822-re, s abban Sándornak némely újabb művei is, u. m. 1822-ben: *Dobozi Mihály és hitvese*, regé, s néhány apróbb versezeten kívül egy *Magyar nemzeti ének*; 1823-ban: *Szentmihályhegyi Remete*, regé, s egy pár apró db; 1824-ben: *A megbosszúlt hitszegő*, és *Antiochus*; regék; miket nyomban követett: 7. *Gyula Szerelme*, regé tíz énekben, Buda, 1825. Az 1825—7-ki időszakos országgyűlés rendeléséből a felállítandó magyar akadémia szabályai megalapítása egy tudósok és írókból alkotandó bizottmánnak hagyatván meg, abban a nádor meghívására Kisfaludy is részt vett az 1828-ki év telén; 1830. pedig nov. 17-dikén az akadémiai igazgatóság által a nyelv és széptudományok osztályába vidéki első (s így fizetéses) rendes taggá neveztetett (300 ft évdíjjal), s mint ilyen az 1831-ki első nagy gyűlésen meg is jelent. Ez idő óta készültek némely újabb regéi, u. m.: *Kemend* 10 énekben, mely az akadémia közülésében sept. 1832-ben olvastatott fel; *Döbrönte* 5 énekben, *Szigliget* 3 énekben, olvasva nov. 1833., s azokat 1833-ban régibb munkáival együtt sajtó alá adta ily címmel: 8. *Kisfaludy Sándor Munkái*, 1—4. kötet. Pest, 1833. Ekkor vette az ősz költő először észre, hogy az ifjabb nemzedék által a közönség véleményében túlszárnyaltatott; s e vélemény az akadémia ötödik nagy gyűlésében is kifejezését nyerte, midőn az 1833-ki nagy jutalom tárgyalásakor a bírálók s maga az akadémia közte és a már akkor teljes nagyságában ragyogó Vörösmarty közt megoszolván, ifjabb versenytársával jutalmát a dicsőséggel együtt meg kellett osztania. Ez, s még inkább némely barátjainak sugaralásai annyira elkedvetleníték Kisfaludy Sándort, hogy az 1835-ben bekövetkezett hatodik nagy gyűlésre, meggyűlt házi és peres dolgai ürügye alatt, lemondó levelet küldene be³⁾; tiszteleti taggá választatását azonban (sept. 14.) elégtételül kedvesen fogadta. Ez alkalommal hallott a közönség utolszor olvastatni munkáját, u. m.: *A somi vérsüret* 2 énekben, melynek megírásával avatta fel új és legkedvesb szerzeményét, a somlai hegy vásárhelyi oldalán regényesen fekvő szőlői Tusculanumát, hol az ősz költő ézentúl az év szebb ideit szokta töltöni, s irogatna utolsó regéit: u. m. *Eseghvár* 4 énekben, *Mic bán* 3 énekben, *Franqypán Erzsébet* 1 énekben, *Balassa Bálint* 3 énekben, mik „Munkái“ V—VIII. kötetében, Pest, 1835—8. jelentek meg; *apróbb versei* a „Részvét Könyvei“ben 1838., az „Árvízkönyv“ második kötetében 1839, s az „Aradi Vészlapok“ban 1844. Első hitvese halála (1835.) után néhány évvel második nejétől is özvegyen, mindkettőtől gyermek nélkül maradván, rideg vég éveit váltva sümegei és somlai magányában megvonulva töltötte, melyet egyedül a füredi nyárszak vidított fel évenként, hol még 1830-ban, hazafiúi adakozásokból indítványozott és építtetett egy csinos játékszínt, melyre Szala vmegye megbízásából folyton ügyelt is, s hol mind végig a köz figyelem tárgya volt; szorgalmasan látogatta a megye gyűléseit is, melyeken nem annyira ritka, s mindig olvasott, beszédei, mint inkább személyességével s magán uton gyakorlott befolyást mind addig, míg nem az új eszmék hatalma a conservatív elem felett határozott diadalt vívott ki. Annál kedvesben hatottak kedélyére azon nem csökkenő tisztelet jelei, melyeket koronként az irodalom középpontjából vett. Így az elhunyt öcsese tiszteletére összeállított, s 1842-ben körét kitágított Kisfaludy-Társaság jan. 22. tagsággal tisztelte meg, az ifjabb írói nemzedék pedig 1843. mart. 18. a vármegyeház terében ényes irodalmi ünneppel üllötte neve napját. Ezek voltak egyszerűs mind hosszú és érdemteljes életének utolsó fénypontjai. Nem sokára egy tárgy merült fel lel-

kében, mely ezt nem kis mértékben keserítette el. A „Pesti Hírlap“ 270. számának (1843.) vezércikke szégyenpolcra állítván az utolsó nemesi felkelést, Kisfaludy, teljes ismeretében az ügynek minden mások felett, a méltatlanságot is mélyebben érezvén, egy felvilágosító védcikket küldött be, mely azonban meg nem jelenhetvén, „Az 1809–ki *insurrectio történeteit*, tetteit, diplomatikai oklevelekkel, ugymint kormányi kéziratokkal, parancsolatokkal, vezéri jelentésekkel stb tanusítva, 4 kötetb.“ kívánta a jövődőség számára megírni; de mielőtt a megnehezült idő nyomása alatt gondokkal szorongatott élte könnyebbitésére s a szükséges üresség kivívására tett léptei sikert arathattak volna, egy szerencsétlen elesésből vett sérelem következtében, élte hetvenharmadik évében oct. 28. 1844. elhalt. Halála után egymás után jelentek meg: 9. *Kisfaludi Kisfaludy Sándor Minden Munkái*, kiadta Toldy Ferenc. Hat kötet. Pest, 1847. és 10. a „Nemzeti könyvtár“hoz csatlakozva ugyanazok egy kötetben. Pest, 1848. 4rétb. A kiadó által ígért pótkötet azonban még hátra van, melynek tárgyai leendettek némely *prósai írásain* és levelein kívül, kiadott és kiadatlan *Elegy Versei*, s „*Költőnek Hattydala*, vagy a magyarnak utolsó száz éve“ 16 énekb. ¹⁾, melyből azonban csak a IV—XV. s a XVI-d. ének töredéke találtattak meg kéziratai között. Ez egyszersmind utolsója volt minden munkáinak. A nemzeti muzeum teremei egyikében a magyar hölgyek által állított emléke szemlélhető ²⁾; somlai szőlőjét Esterházy Pál herceg vásárolta meg, s tartja fenn az abban álló kis kastélyt, mely sok lelkes utazó kegyeletes látogatásainak tárgya ⁶⁾.

¹⁾ L. a *Közhasznu Esmeretek Tára* VII. köt. 233—8. ll., s innen az utolsó öszves kiadásba áttett életrajzát.

²⁾ L. A dicső Marczibányi familia tudományos jutalomtételének fényes kiosztatása, Tud. Gy. 1820. VI. 29—32. l.

³⁾ L. azt a Magyar Tud. Társaság Évkönyvei, III. 34. l.

⁴⁾ Eddig csak a IX. Éneknek egy pár töredéke jelent meg belőle az 1843–ki *Honderűben*. Megismertette általam a Magyar Szépirodalmi Szemle 1847–ki I. 381—3. ll.

⁵⁾ Az úgy nevezett „Himfy-Lant“, egy, gondolatban bizarr, kivitelben minden monumentális jellemet nélkülöző, disztiményszerkezetű, mű.

⁶⁾ Maga a herceg is utolsó birtokosa iránti kegyeletből tette azt magáévá. S helyesen jósolt a költő: „Halálom után, midőn már porhadni fogok, ez oly hely leend Magyarországbán, melyet megnézni el nem mulasztand az útas; hová az utóbbi magyar fiatal nemzedék, mint már most is a regémiben megéneklött váromladékokhoz zárandokolni fog, hogy lássa azon helyet, hol egy tántoríthatatlan hazafinak szívveréből azon érzelmek forrának fel, hol egy hazafi kebelből azon szózatok hangzának ki, melyek a magyart hazaszeretetre gerjedni, nemzetiségét és ezzel nemzeti életét visszavívni, szóval a magyart önmagának visszaadni segítették.“ Így fogta fel hivatását Kisfaludy Sándor. — Egyébiránt életrajza fő forrásai mind-éddig az ¹⁾ jegyzet alatt idézett, részben K. S. saját közlésein alapvó, cikk, s „Az 1809–diki *insurrectiót* illető levelek“ *Bajza* Ellenörében, 293—336. ll., honnan az imént kiemelt hely is vétetett.

1. Himfy Szerelmeiből.

A Kesergő Szerelmem.

7. D a l.

Mint a szarvas, kit megére
A vadász mord fegyvere,
Fut, de későn, foly már vére,
Vézik tőle a csere:
Úgy futok én a pár szemtől,
A seb mellyem baljában;
Ázik a föld keserveimtől
Lábam minden nyomában.
De, hajh! mennél tovább érek,
Annál jobban gyúl a méreg,

S beljebb rögzik szívembe:
Futok, hajh! de vesztembe.

13. D a l.

Boldog vagy te, cifra madár!
A szerelmet éneklek;
Nincsen eszed, ne bánod, nem kár,
Párod még is érdeklek.
Forrván a vér ereimben,
A szerelmet éneklek
Én is elmés verseimben:
Lám! őt még sem érdeklek.
Szerencsés te, örömeket

Énekelsz, én keserveket!
Szerencsédért én eszem,
Jer, szívösen leteszem.

18. Dal.

Mit nem tudna felforralni
Az én tüzem melege?
Mit nem tudna megfágyalni
Az ő szíve hidege?
Számptalan szív már megfüle
Szerelmeknek hevétől;
Hány szív immár meg nem hűle
Az övének jegétől?
Lángom, jege, hajh! állandó!
De egyedül én szánandó!
Hát csak nem jó olyan nap,
Melyben szíve szikrát kap?

22. Dal.

A kutyáktól üldöztetvén
A megrémült őz fut, fut,
Valameddig csalt vethetvén,
Bátorságos helyre jut.
Így futok én Amor elől,
Hajh! de még sem távozzom;
Mint hogy én a lator belől
Kebelemben hordozom.
Úgy tesz Amor zsákmányával,
Mint a hiúz prédájával:
Rajta csügg, és úgy víja,
Míg életét kiszíja.

27. Dal.

Ott, a hol én nevelkedtem,
Egy dombról egy patak folyt;
Hányszor ott nem esvéledtem!
Éltem akkor boldog volt.
Vígán, a mint öbölében
Ama patak csordogált,
Az ártatlanság ölében
Életem úgy folydogált.
Ez idők az örökségbe,
Mint a vizek a mélységbe
Lefolytanak. Halandó!
A jó hamar múlandó.

35. Dal.

A virágok szép nemében
A rózsá legjelesebb;
A csillagok seregében
A nap legfelségesebb.
Ilyen rózsá a szerelem
Az életnek kertjében;
Ilyen nap, ily fejedelem
Az örömek egében.
Boldog, kinek e nap fénylik,
Kinek ez a rózsá nyílik!
E nélkül a kert csak gaz;
Ama nélkül nincs tavasz.

48. Dal.

A halavány olajfáknak
Járván csendes békében,

Lelkem iszonyú csatáknak
Forog vesztő düheben.
A hajdani századokban
Egy olajág mit nem tett!
A háborgó országokban
Békességet szereztet:
S most egy olajerdő nékem
Meg nem szerzi békességem!
Meddig tart e szomorú
Létem dúló háború?

VI. Ének.

Szerelem-e az, avvagy nem,
A mit érzek keblemben?
Avvagy ha ez nem szerelem,
Hát mi lakik szívemben?
Ha jó, miért oly bánatos,
Annyi kínba mért tellő?
Ha rossz, mért oly kívánatos,
Mért oly édes, oly kellő?

Ha nyavalyám kedves nékem,
Mért vádolom sorsomat?
Mit jajgatok? Ha pedig nem,
Mért táplálom kínomat?
Szívem tüzét, ha fájdalom,
Mért szeretem bojtani?
Ha pediglen nem ártalmas,
Mért kívánom oltani?

Ha fájdalom gyötrelmemet,
Mért szeretem, hogy élék?
Ha megúntam életemet,
Korán halni mért félek?
Mennyet poklot ki zavar így?
Ámor ez a nagy mester;
Ámor ez az édes mirigy,
Ő ily lator, patvar szer.

51. Dal.

Midőn a hold világában
A patakat kísérem,
S egy tünemény formájában
Alakját megismérem;
S őtet reám szerelmesen
Mosolyogni képzelem,
S úgy tetszik, hogy kegyelmesen
Beszélget ott énvelem:
Egek, mely nagy boldogságom!
Tartana bár kábaságom!
A káprázat eltűnik,
S boldogságom megszűnik.

57. Dal.

Gyermekségem szép idei,
Be hamar elmúltatok!
Életemnek örömei,
Be rövidek valátok!
A tavasznak virágai,
Levelei a fáknak,
Erdők s berkek víg hangzati,
Vígsgái a világnak:

Mind megfordul bizonyára,
Mindennek megtérül kára:
De tí soha soha sem!
Utánatok mit késem?

VII. Ének.

Két szeme, szép arculatján
Két ragyogó tüzes nap,
Mint az, az ég boltozatján,
Kitől minden éltet kap.
Bámulandó nagy művében
Mind az, mind ez, és a tűz,
Mely mindenik kerekében
Fénylik, ragyog, csudát üz.

A mit minden kikeletkor
A földdel a nap mivel,
Szeme minden tekintetkor
Azt cselekszi a szívvel:
Az felolvaszt havat, jeget,
Béhat a föld keblébe;
Ez meggyújtván a szíveket,
Béló azok mélyébe.

Amaz széles e világot,
Midőn kél, felébreszti:
Ez az egész társaságot
Felderíti, s éleszti;
Az az égnek szép kékjéből
Terjeszti sűgárait;
Ez szebb feje- s feketéből
Lövelli ki nyilait.

Midőn a nap közeledik,
A zordon tél enyészik,
Minden újra nevelkedik,
Új fű s virág tenyészik;
Szeme midőn szép képében
Közelebről szikrázik,
A nézőknek kebelében
Új érzemény csirázik.

A nap heve a vizeket
Néha nyárban apaszítja,
S kiszáritván a nedveket,
A fát, fűvet lankaszítja:
E két szem is a lelkeket
Tűzével úgy epeszti;
Elszárítja a kedveket,
S a szívet megrepezszi.

A mióta kivált az ég
Az örök éj méhéből,
Ily egy pár szem nem jöve még
A teremtő kezéből.
E két szemnek forgásától
Függ a sorsa éltemnek,
Mint a napnak járásától
Léte fogyta mindennek.

75. Dal.

A havasnak oldalában
Keletkező patak te!
Mely a fenyők homályában
Búsán zúgva szakadsz le,
És tétova csavarogva
Fába, szirtbe ütődöl,
Míg kuszködve és zokogva
A tengerbe vergődöl:
Képe vagy te életemnek,
Mely temérdek sérelemnek
Törít lelvén útjában,
Zokog kínos folytában.

89. Dal.

Láttam ötet siránkozni,
(Barátnéját siratta);
És hallottam sohajtozni —
Keblem, hajh! mint szaggatta:
Meleg hó volt ábrázatja,
Szemöldöke szívárvány,
Szeme az est csillagzatja,
Mellye pihegő márvány;
És láng vala sohajtása,
Felhős hajnal mosolygása;
Gyöngyök voltak könnyei,
Halvány rózsák színei.

90. Dal.

Hallottam én szép szavának
Ezüst hangját zengeni:
Philoméla panaszának
Hangja nem oly isteni.
A természet figyelmes volt,
S olvadozni látszatott;
A patakvíz lassabban folyt,
A fatető hallgatott;
Megszűnt minden madár dala,
Minden Zephyr fülel vala,
Megszűnt minden fúvalom —
S mosolygott a fájdalom.

96. Dal.

Midőn Ámor fészkelődik
Bennem, és új sebet vág,
És a lélek tépelődik,
És sír, s a szív vadúl fáj;
Ha kirakom sérelmemet
Egykét versnek sorjába,
S belé öntöm keservemet
Hegedűmnek húrjába:
Úgy tetszik, hogy szelídülnek,
S egy parányit megenyhülnek
Vad fájdalomi szívemnek:
S ez szerzője versemnek.

100. Dal.

A világból kiszakadva,
A halállal már rokon,

Lelkem testem elhervadva,
Fekszem itt a hegyfokon:
Csoportosan eregetem
Égő pipám kék füstjét,
S kétségesen szemlégetem
A tengernek ezüstjét:
És Sapphóról emlékezem,
És a sorstól azt kérdezem:
Jó volna-e követnem?
Egy Echó azt mondja: Nem.

113. D a l.

Tegye kiki ítéletét:
Elmém távol képzeli
Itt most az ő tekintetét,
S szívem még is szegdeli.
Oh! hát ha lángtekintetét
Színről színre láthatnám?
Ha még édes lehelletét
Magamba is szíhatnám?
A szív bennem elolvadna,
És a lélek kiszaladna,
Ég, föld tűnne előlem,
Hajh! mi lenne belőlem.

116. D a l.

Napok jönnek, napok mennek,
De bűm csak nem távozik;
És az órák elreppennek,
De sorsom nem változik;
A volkánok kifáradnak,
De nem az én tüzeim;
Folyók, tavak kiapadnak,
De nem az én könnyeim;
Erdők, mezők felvidúlnak,
Csillagzatok megfordúlnak,
A szerencse forgandó:
Csak inségem állandó.

112. D a l.

Téged látlak az egeknek
Magas tiszta kékjében;
Téged látlak a vizeknek
Folydogáló tükrében;
Nappal a nap aranyjának
Ragyogó lángfényében,
Éjjel a hold világának
Reszkető ezüstjében.
Minden időpercenetben,
Mindennemű szegeletben
Üldözöm: vagy szünetlen:
Hagyj békét, oh kegyetlen!

113. D a l.

Elérem majd nyugalmat,
Lovam kivisz bajamból:
Így biztattam én magamat
Eszét vesztett agyomból;
S hegyekre fel, völgyekbe le
Hanyatt-homlok nyargaltam;

Fakóm vérzik, habzik bele,
Szegény! mert megsarkaltam.
Kedves fakóm! szép paripám!
Jó állapot, ne haragudj rám!
A sors ezt már így mérte:
Te értem, én öörte.

188. D a l.

Mondd meg Zephyr, mi dolgod van
A szűz kebel leplében?
Mit legyezgetsz? Mi van ottan
A szép kebel völgyében?
Ámor van ott bizonyosan,
S ott békével szendereg!
S azt vélvén, hogy anyjánál van,
A gögöst nem szúrja meg,
Ne, oh Zephyr! ne legyezd őt,
Ezt a kínnal várt szendergőt!
Hadd ébredjen egyszer már,
Szívem immár oly rég vár.

A Boldog Szerelmem.

2. D a l.

Múzsám te! ki zokogással
Töltéd a természetet,
Töltsd most örömkialtással
Napnyugotot, keletet!
Patak! ittad sirlalmimat?
Most örömöm könnyét idd!
Zephyr! horrtad panaszimat?
Most örömöm hangját vidd!
Ámor látván hívségemet,
Üdvezíté szerelmemet:
Azon égbe emele,
Melyben Psyche van vele.

16. D a l.

Más a világ ábrázatja,
Másként látnak szemeim;
Más a dolgok folyamatja,
Más hangúak verseim;
Mások éltem érzeti,
Más alakja testemnek,
Mások lellem repületi,
Más eránya létemnek;
Más most egész természetem
Mert szeretek, s szerettetem;
Másként jár most az idő,
A mióta enyém ő.

17. D a l.

Nézd e rózsát bimbójában,
Kebele még bészárva,
Nézd emezt itt virágában,
Kebele már kitérva:
Olyan valál, szép kedvesem,
A leányi pártában;
Ílyen vagy most, szerelmemem,
Hymen nyoszolyájában:

S ennek itt már hull levele,
Teli maggal a kebele:
Ha ilyen léssz, legszebb léssz,
Ámbár rózsád odavész.

20. D a l.

Néha, midőn mellettem ül,
S ereimben a vér forr,
S kívántában keblem feszül,
Imígy esdek én sokszor:
„Adj egy csókot, adj te kedves,
De hosszút ám s édeset,
Éles légyen, tüzes, nedves,
Fájjon is egy keveset!”
S ha oda hág az érzemény,
Honnan tovább nincsen remény,
Vajha ezen határnál,
Halál, égszer ott várnál!

35. D a l.

A bereknek gyors kaszási
Már utólsót vágának;
Az árnyékok óriási
Hosszuságra nyúlának;
Mí ott járánk, meg-megállánk,
A rét magas fűvében;
S hogy a bürün általszállánk
A folyamnak mentében,
A folyamba tekintettünk,
És alattunk, és felettünk,
És bennünk is a menny volt,
S szívünkben szent tűz lángolt.

41. D a l.

Tőle jönnek, hozzá térnek
Gondolati fejemenek;
Néki adnak, tőle kérnek
Erzeményi szívemenek;
Minden eset, minden dolog
Csak annyira érdekel,
A mennyire rajta is fog,
Néki is kell, vagy nem kell.
Szerencséje s nyugodalma,
Fájdalma és aggodalma,
Búja s kedve éltemnek
Mind szívében teremnek.

46. D a l.

A veszélyes fergetegben
Szel nem éri a völgyet;
Csak a magas rengetegben
Töri dönti a tölgyet:
Imígy folynak most békében
Éltemnek napjai;
Mint e csendes völgy ölében
E pataknek hajjai.
Oly sok nemzet vérharcában,
A félvilág zavarjában
Békesség van fészkenben,
És boldogság keblemben.

50. D a l.

A férj fenkölt, tüzes legyen
Mint a nap, és ragyogjon,
Mint az, erőt adjon vegyen,
S kiterjedve forogjon;
De szelídebb tekintetű
Légy, mint a hold, kegyes hölgy!
Gyengébb s édesb természetű,
Csendes, nyugodt, mint a völgy:
S valamint a természetben,
Szintúgy lesz a házáletben,
Kinn s benn, nappal és éjjel,
Minden rendben, a mint kell.

51. D a l.

A szokáshoz, emberekhez
Nem szabom én éltemet;
Oskolai törvényekhez
Nem szabom én versemet:
A mint érzek s gondolkodom,
Akként élem napjaim,
Csak szívemhez ragaszkodom,
Midőn zengem dalaim.
Természetes az életem,
Természetes veresezem:
A mi nincs, nem tettem,
Csak szívemet követem.

53. D a l.

Egy istenért, egy hazáért
Égett hajdan durván hív,
Egy mátkáért, nyoszolyáért
A törzsökös magyar szív;
De sem isten, sem hazához
Sok kigyalúlt magyar szív,
Sem szavához, sem párjához,
Sem magához most nem hív!
Egy istenem, egy a hazám,
Érzi szívem, s ezt vallja szám:
S egy szerelme szívemenek,
Mint egy szíve keblemenek.

75. D a l.

Nem ki névért, dicsőségért
Mászsa Pindus bérceit,
Vagy alacsony nyereségért
Írja halom verseit;
De a ki, ha tüzlelkében
Gondolatok virradnak,
Vagy felhevült keblében
Erzemények fakadnak,
Lantot ragad, s mi érdeklí,
Kedvesinek elénekli —
Kiben a vers így terem,
Az énnékem emberem.

87. D a l.

Ez órának lejártával
Vége ezen századnak;

Jövő száznak lefolytával,
 Kik most élnek, sorvadnak.
 Én is, te is, mi boldog pár,
 Mi, kik itt most enyelgünk,
 Akkor mi is sorvadunk már,
 Otthon léssen már lelkünk.
 Édesem te! szemed nedves?
 Ne szomorogj, édes kedves!
 Bár hol légyen lételünk,
 Szerelmünk ott lesz velünk.

119. D a l.

Midőn a nap sugárinak
 Bóbora is eltűne,
 S a gazdaság munkáinak
 Utólja is megszűne;
 S nékem adott test- s lélekkel
 Ő ott fekszik ölemben,
 A menny minden örömeikkel
 Szívében és szívében:
 Vajha egy ily szép órában,
 Kettőnk egybeolvadtában,
 Minden öszveomlana;
 S minket sírba ontana!

121. D a l.

A jövendő reményein
 Csügg a kényes ifjúság;
 A jelenlét örömein
 Száguldva csak általvág;
 Szívét a vén a mult idő
 Kedveivel táplálja;
 A jelenlét kedveit ő,
 A balgatag, fitymálja:
 Mind ez, mind az csalatkozik,
 Mert mindenik álmadozik:
 A böles minden összevesz,
 A mi volt, van, s a mi lesz.

130. D a l.

Alig nézi magát körül
 Az ember e világban,
 Ittlétének alig örül,
 Sírja immár távta van.
 Benne van a halandóság
 Az életnek magvában;
 Benne van a múlandóság
 A föld minden porában:
 Barátim, hát! ne henyéljünk,
 A kevésből sokat éljünk,
 Míg a tátott sár befal:
 Rövid éltünk, mint e dal.

137. D a l.

Az életnek tengerében,
 Fáj! ha látom merre vág,
 Veszni Circe örvényében,
 Sajakád, kába ifjúság!
 Az egészségg árbocfája

Elroncsolva, rothadva,
 A remények vitorlája
 Széljeltépve, szakadva,
 Lélek ülvén, ki süggedez,
 A kormányon, mely töredéz:
 Sajakád kora vénségbe,
 Igy köt ki majd inségbe.

139. D a l.

Gyülöllek én, asszonyférfi,
 Ki kiléptél rendedből,
 S téged, férfiaszony, a ki
 Kicsaptál lány nemedből:
 Herculest, ha rokkát pörget,
 Nem lehet nem nevetnem;
 Minervát, ha fegyvert zörget,
 Lehetetlen szeretnem.
 Határa van a két nemnek:
 S nem toldása az érdemnek,
 Hanem liba s csorbaság,
 Ha ki ezen áthalg.

140. D a l.

Ha egy szép test látására
 A szív benned habot vet,
 Ne hajts sokat kis habjára,
 S ne fonj néki kötelet:
 Oh! mert ez még nem szerelem,
 Csak csalóka érzemény,
 Csak buborék gerjedelem,
 És habként eltűnő kény:
 Egész élted pályájára,
 Minden napod nyugalmára
 Egy kis vérhab nem elég,
 Egy tenger kell ahhoz még.

171. D a l.

Libyának homokjain
 A te szíved énelem,
 Hyrkánia havasain
 Mí ketten s a szerelem;
 Szerecsenek melegében
 A te szíved énelem,
 A jégtenger közepében
 Mí ketten s a szerelem:
 Éden boldog kebelében,
 Vagy a pokol fenekében,
 Csak teveled lehetvén,
 Mindég boldog volnék én.

197. D a l.

Kenderieék! fülemilék!
 Rég elolvadt már a hó;
 Karikáznak már a pillék,
 Fakad már a fáimbó:
 Hol késtek még, ti kertemnek
 Tavasz hívlakosi?
 Az életnek, szerelemnek
 Kedvit dalló lantosi?
 Jöjjetek meg, kis kedvesek!

Minden karvalyt csövel lesek,
Hogy békében legyetek,
S több kis lantost költsetek.

200. D a 1.

Miket, szívem ömledezvén,
Enmagam-lelt hangokban
Énekeltem, legelső én,
Nem nagy ész szól azokban :
Csak természet szüleményi,
Együgyűek szavaim ;
Búm s örömim érzeményi
Énekeim, dalaim ;
De, ki mind ezt nem érezed,
Bár, csak hiú hangnak veszed,
Élelmed a nap alatt
Csak agyagból kelt falat.

2. Gyula Szerelméből.

V. Ének, 14. Versszak.

Magasb elmék! mélyebb szívek!
Jaj tinéktek a földön!
Az ily tökély, bár nagy érdem,
Boldog itt még ritkán lön.
Csak a könnyű s középszerű
Díszlik itt a nap alatt ;
Szerencsétlen, a mi ennek
Keskeny körén túl haladt.
Mikor ilyent teremt az ég :
„Eredj! mondja, légy dicsőség!
Légy címere nemednek,
És — ostroma keblednek!”

3. Csobánca.

Úlj mellém a kandallóhoz!
Fel van szítva melege ;
Csobánvárról, édes kedves,
Ím! halljad, egy agg rege :
Múlt szüretkor Badacsonyon
Ezt Múzsámtól vettem én,
Egykor midőn magam bolygék
A hegy szirtes tetején.

Sok történt ott, a mióta
E pompás hegy földébe
Szöllő s gyümölcs ültetődvén
A vadonnak helyébe ;
Eszkendőnként sok úri nép
Gyül oda a szüretre :
László s Rózsa szerelmek is
Ott kelt e bús esetre.

„Szép, jó, s vitéz volt a kedves,
Nem csak Vasban, Szalában
Volt legelső, nem volt mása
Mátyás birodalmában ;
Termetének annyi éke
Nem volt minden kelleme ;
Bő értéke, híres neme
Nem volt minden érdeme.

Fellengező, erős lélek,
Éles, mély tűzértelem,
Nemes, bátor, igaz, nagy szív,
Lángoló hív szerelem
Voltak azon tulajdoni,
Melyek ötet szememben
Egyetlenné s örökössé
Tevék az én szívemben.

Itt ült velem legutólszor,
Engem általólelve,
Hű szerelme szerelmemnek
Teljesen megfelelve :
Szüret vala itt akkor is :
A Balaton háborgott,
Zúgott a hegy a nagy szélben,
Hajh! és szívünk csikorgott!

„Isten hozzád, Rózsa lelkem!
Megyek, úgymond, Budára ;
S kikeletre Bátorival
Onnan török nyakára.
Teli, hallom, vitézekkel
Immár Mátyás udvara,
S én ne mennék? a ki nem megy,
Nem nemes, nem magyar a.

Ha az isten szerencsétléd ad,
Visszahozom szívemet,
S borostyánnal koszorúzva
Viszlek haza hölgyemet.
Szigligetben fogunk élni,
Szerelmünkben boldogok,
Hol fészünkünkől kirepülni
Egykönnyen majd nem fogok.

De ha az úr oly sorsot vet,
Hogy Szentgyörgyi egy fia
Vérét ontsa, érted foly az,
Édes haza, Hunnia!
Akkor Rózsám, Gyulafi-faj,
Kesergvén a mátkáért,
Végasztaljon a gondolat :
Szép halni a hazáért!”

Ímígy szólott, súlyos kardját
Oldalára övedzvén ;
Megdermedve, zúzott szívvel
Magam kívül valék én :
S elszakadott kebelemtől!
S elment a vad törökre!
De fülánkja szerelmek
Benn e szívben örökre!

Oda van ő! felgyilkolva
Örömei éltemnek ;
E nagy világ semmit többé
Nem adhat már szívemnek!
Oda van ő! utána, hajh!
Haszontalan sóhajtók ;
Oda van ő! legyen én is!
Egyebet nem óhajtók.”

Badacsonynak szüretjében,
A hegy felső felében,
Hol nehezen fogamszik már
Szöllő a szirt keblében;
Alatta egy vén diónak,
Senkitől sem látatva,
Egy legördült ormon ülve,
Csak rigóktól hallatva ;

Imígy zengé, elmerülve
Tengerében kínjának,
Szíve gyászos történetét
Egyedül csak magának
Szegény Rózsa, Balatonra
Meresztvén le szemeit,
S fildokolva nyeldegelvén
Sűrűn omló könnyeit.

A szép Rózsa! Gyulafinak
Dicsőséges leánya,
S a ki ötet csak ismerte,
Minden férfi bálványa:
A milyen szép és kellemes,
Oly felséges, kegyes, jó,
Dunán s Tiszán innen és túl,
Nem volt hozzá hasonló.

Bő, víg, s népes volt Badacsony
Az akkori szüretben:
Mozgott, hangzott az egész hegy
Fenn és alatt, kinn és benn.
Urai és asszonysági
Veszprém- Somogy- Szalának,
Ifjai és leányai
Mindnyájan ott valának.

Durrogtnak a mozsarak,
Hogy a bércet ropogtak,
Kongtak a még üres hordók,
Az ostorok pattogtak ;
Harsogtak a tároगतók,
A hegedűk zengének,
Szólt a duda, tapsolt a tánc,
S a sarkantyúk pengének.

De mind erre a bús Rózsa
Öröme nem gerjede ;
Mint a féreg-marta rózsza
Lankada és csüggede ;
Senem látott, senem hallott
Keservénél egyebet ;
Se nem érzett, senem tudott
Keservénél egyebet :

Mert Lászlója, ki Mátyásnak
Diadalmas hadával
Dicsőséget ment aratni
Pogányföldön kardjával,
S Mátyás halálseregében
Harcolt Kenyérmezején,
Sebet, s utóbb halált nyere
Azon nyárnak elején.

Épen, midőn kalangyákban
Feküdt még a gabona,
Akkor jöve a táborból
Csobáncra egy katona:
„Szentgyörgyitől jövök, úgymond,
Az ő árva szolgálja,
Hol van Rózsa, a kisasszony,
Szegény uram mátkája ?

Oh kisasszony! kegyelmednek
Szomorú hírt hozok én:
László úrfi, kedves uram,
Mehalt Kenyérmezején!
Farkas előbb oda lett már,
Kit innen vitt magával ;
Farkas után én gondoltam
Sárkány paripájával.

„Meg kell halnom, eredj, monda,
Ledülve egy dült sánkra,
Mikor s mint lett halálomat
Vidd mátkámnak Csobáncra.
Emlékezzék meg énrólam,
Az ő holtig hívéről ;
De miattam le ne mondjon
Az életnek kedvéről.

Legkedvesebb barátomat
Válaszsa ő férjének,
Boldogítsa Varjas András
Szerelmével szívének !
Imígy szólott, írni akart,
De jobb keze nem vala !
S ugyan az nap, pünkösdkedden,
S ugyan ottan, meghala!“

Ily fenével kínzá Rózsát
E katonajövevény ;
Oh iszonyú rút csalárdúság!
Pokol fonta szövevény !
Az egész hír költemény volt ;
Varjas András koholta,
S Orbán deák, a ki Rózsát
Ezen hírral gyilkolta.

Varjasnak már rég fájt foga
Csobáncra, és kincseré,
S fejét sokat törte abban,
Mint ejthetné kezére ;
Ezer tört és lépet vetett,
Hogy megfogja madarát ;
De bár mit tett, nem volt haszna,
S esikorgatta agyaráját.

Hogy Szentgyörgyi táborba ment
Hah! mint örült annak ez ;
Reménylven, hogy a csatákban
Vagy Szentgyörgyi oda vesz,
Vagy hogy Rózsa elfelejti
Távollévő mátkáját,
S utóbb még is néki adja
Szüzessége pártáját.

De élt a még, megtartá őt
 Az igazat védő ég ;
 S élt keblében hív szerelme,
 Sőt azóta nőtt az még,
 S lefizetvén hazájának
 A tartozott oltalmat,
 Jönni készült, mátkájától
 Megkérni a jutalmat.

Se Rózsa nem felejté el,
 A mit ígért hívének ;
 S távolléte kétszerezte
 Lángját égő szívének.
 Kosarat nyert, a ki kérte:
 Halápy és Hagymásy,
 Török, Pethó, Kanizsáy,
 Poky, Érsek s Szilvásy.

Úgy cselekszik a távollét
 A szerető szívekkel,
 Valamint a szél fuvalma
 A lángoló tüzekkel:
 Ha csak kicsiny s gyenge a láng,
 A szél mindjárt elfojtja ;
 De ha már elharapozott,
 Azt még inkább felbojtja.

Imígy látván füstbe menni
 Varjas minden reményét,
 Megesengette körmöcikkkel
 Jól megtöltött erszényét:
 „Orbán! úgymond ez ördöghez,
 Jutalomul ezt veszed,
 Hogyha nékem te Csobáncot,
 És Rózsát megszerezed.

Dárday, hogy ő húgait
 A jószágból kitudád,
 Mely az ő nagyanyjoké volt,
 Nemde két száz sárgát ad ?
 Ebben itt két anyi vagyon
 Sajátod az órában,
 Melyben Varjas lefekteti
 Rózsát nyoszolyájában.“

S poharak közt így végzének :
 Közösülés ne legyen
 A mátkák közt, tudósítást
 Egy a másról ne vegyen ;
 S utóbb László elvesztéről
 Bizonyos hír terjedjen,
 Úgy, hogy erről kételkedni
 Akárki is feledjen.

S úgy lett. Orbán, a sátánfi,
 A dolgot jól intézte,
 Hogy Rózsát, mint elnyert konecot
 Varjas immár úgy nézte.
 Varjasnak egy cimborása,
 Ki Lászlóról halált írt
 A táborból, hitelessé
 Tévé ama költött hírt.

Holtnak tartá László úrfít
 Rózsa s minden atyafi ;
 Megkönnyezé derék vejét
 Még maga is Gyulafi.
 Sőt Tihanyban requiem is
 Tartatott már érette.
 Ott volt Varjas, és deákja,
 A két ördög, s nevette.

De ez által dolgát Varjas
 Nem csak jobbá nem tette ;
 Hanem minden reménységét
 Egyszerre elvesztette.
 S kétségbesvén, hogy valaha
 Megfoghathná madarát,
 Dült, fült, ivott, káromkodott,
 S csikorgatta agyaráát.

Oh, de Csobánc bezzeg hangzott
 Rózsa szíve jajától :
 Lászlót! Lászlót! kért ő szegény
 A vár minden falától.
 Mérték nélkül volt keserve,
 Haját, keblét szaggatta !
 Földhez sujtot reményeit
 Éjjel nappal siratta.

Látván ezt az ősz Gyulafi,
 Vigasztalta, kérlelte,
 Dorgálta is gerlicéjét,
 Oh! mert igen szívelte.
 De a lelkét vesztett szívnek
 E föld már nem adott írt :
 Vajh! mért kellett elhinnie
 Ama gyilkos, hamis hírt!

Mint őszszel a líliomszál,
 Szemlátomást hervadott ;
 Tüze elhunyt, lelke alélt,
 Már könnye is apadott.
 Ez utolsó szüret után,
 Már csak alig élhete ;
 Pedig László Budán volt már
 S mátkájához sieté.

Budán volt már a király is
 Az országnak nagyjával,
 S diadalmit ünnepelte
 Bajnokinak javával.
 A multság- s vígaságnak
 Budán nem volt szünete ;
 De Lászlót ez nem ingerlé,
 Mátkájához sieté.

Mert, hogy rég nem hallá hírét,
 Se nem vette levelét
 Mindég szívelt mátkájának,
 Borzogatta kebelét.
 Tarsolyában sok gyöngy vala
 Rózsájának számára ;
 Örült, midőn elképzélé,
 Mint illik majd nyakára.

Nagy-Vázsonyig Kinizsivel
 És többekkel útazott;
 De kiszetvén Csobánc felé,
 Nem veszteglett soká ott.
 Napnyugotkor indúlt onnan
 Lovaszával magával,
 Farkassal, ki minden sorsot
 Együtt viselt urával.

Késő őszben volt ez a nap:
 Már mindenütt elkele
 Márton ludja; a Bakonynak
 Már lehullott levele.
 Hideg szél fújtt éjszak felől,
 Repült a ló serénye:
 De kedvezve világított
 A már telő hold fénye.

„Rózsa! Rózsa! közel vagyok!
 Hahogy hívem maradtál,
 S megtartottad, a mit nékem
 Badaacsonyon fogadtál:
 Szigligetben fogunk élni,
 Szerelmünkben boldogok;
 Hol fészkükből kirepülni
 Egykönnyen már nem fogok.“

Ezt gondolá, s több effélé
 László úrfi magába,
 S nyargalt, nyargalt, hogy szikrát hányt
 A szaguldó ló lába.
 Estve későn volt az immár,
 Hogy kiért a tisztára,
 Felpillantott, és ráismért
 Csobáncvárnak fokára.

Itt megtoppant paripája,
 És egy nagyot horkantott;
 Mert épen egy nyúl az úton
 Ott keresztül illantott.
 De sarkantyút adván László
 Ágaskodó lovának,
 Most még annál sebesebben
 Nyargalt Csobáncvárának.

Tovább jutván a sziklák közt
 Ott egy bagoly huhogott;
 Borzadozott Szentgyörgyi ott,
 S bátor szíve dobogott:
 Mert tudta még dajkjától,
 Hogy semmi jót nem jelent
 A mit most hall, s imént látott;
 De a bajnok tovább ment.

Továbbá, hogy oda jutott
 A hegy gyöpös aljába,
 A honnan felkanyarodik
 Az út Csobáncvárába:
 Szomorúan hallott kongni
 A várban egy harangot,
 „Mit jelent ez?“ Az erős szél
 El-elkapta a hangot.

„Úrfi, lassan! monda Farkas,
 Én itt jót nem érezek.
 Torba megyünk, a faluban
 Valakit megkérdezek.“
 S egy paraszt jött épen szemközt,
 S László imily kérdést tón:
 „Földi? minek szól e harang?“
 Válasz erre, jaj! ez lón:

„Dicsértessék az úristen!
 Kisasszonyunk vívódik
 Tegnap óta a halállal,
 Mondják, szörnyen kínlódik!
 Bár az isten megtartaná!
 Mert igen szép, s igen jó;
 Régen beteg, lelkéért ez
 A harmadik haragszó.“

S mintha ezer kardot döftek
 Volna László szívébe,
 Elbödüle, minden vére
 Visszaszaladt keblébe;
 S mint a nyíl a várban termett,
 Lová eldült alatta:
 De hajh! Rózsát László elől
 A halál elragadta.

4. Dobozi Mihály és hitvese.

Gyermek királyt, s oly hadvezért,
 Ki erején felül mer,
 Ád az isten haragjában
 A nemzetnek, kit megver:
 Így volt akkor, hogy Mohácsnál
 Lajos király elveszett,
 És a magyar a töröknek
 Másfél százig rabja lett.
 Rettenetes emlékezet!
 Te Várnával foghatszkezet!
 Csak hogy akkor még örök
 Nem lett nálunk a tőz k.

Mohács! Mohács! te hazámnak
 Legsíralmasb vérhelye!
 Nemzetem nagy temetője,
 Gyomrod mennyit elnyele!
 Szabadságát, boldogságát,
 És nemzeti életét,
 Sőt nevét is a magyaroknak,
 Mely most kicsiny és setét!
 Ott tiprá hajh a sorskerék
 Porba e nagy, dicső s derék
 Nemzet testét és fejét,
 Hatalmát és erejét!

Tízszor annyi volt a török
 Mint a magyar; s diadalt
 Csak úgy nyert, hogy megújítván
 Többször is a viadalt,
 A magyaroknak vitézsége
 Vég tére kifáradott,
 S vagy meghalt, vagy Lajos este

Után széljelszakadott.
Hajh! és Buda, s Mátyás vára
A győzőnek kaput tára!
S a királyi székben ott
Törvényt török kény szabott.

Az ozmának telhetetlen
Szomja magyar vért szívni,
S Hunniának minden kincsét
A félholdnak megívni,
Csapatonként eregette
Budáról ki bajnokit,
A nemzetet öldökölni,
S felprédálni birtokit.
A magyarok csoportokban,
Falukban és városokban
Itt-ott öszvegyülének,
Hogy bátrabbak lennének.

Egy ily csoport Maróton volt:
Félelmek és remények
Közt ott vártak ök szerencsét,
Zápolyától, szegények!
Ezek közt volt Dobozi úr,
És csudaszép hitvесе;
Visszamenni jószágára
Időt és hírt itt lese.
Mohácsnál jól vitézkedett;
Élte ott megmenekedett;
Hajh! de veszett volna bár!
Mert órá itt több rossz vár.

Alig nyugszik meg a török
Buda körül, egy csapat
Vér és zsákmány után járván,
Véletlen Marótra hat;
S megsejtvén az ott lappangó
Magyarokat, s kincseket,
Sovár tüzzel rajtok útve
Bekeríti ezeket;
És Marótot ostromolván,
S a makacsot káromolván,
Életével biztatja,
A ki magát megadja.

De a magyar, őseinek
Követvén itt is nyomát,
Két egész nap veri vissza
A pogánynak ostromát.
A megszorult magyarok közt
Vezér Mihály úr vala;
A vitézség és szerelem
Csudákat tesz általa.
Férjeiknek segítjeik
Az ó lelkes hitveseik,
Azon bús elszánással,
Hogy ott vesznek egymással.

A kis magyar bajnokcsoport
Így törvén a viadalt,
Valóban megérdemelte

Megívni a diadalt;
De a magyar nemzettestet
Verő sorsnak csapása,
Minden tagnak egyenként is
Halálos elzúzása.
A sors ellen nincs oltalom,
Sem előtte nincs irgalom;
Dörgő mérges forgása
Jónak rosznak romlása.

A nagyvezér füleibe
E harc hamar eljutott;
S harmad napra két annyi lön
Az ostromló török ott.
S mintha Mohács híre veszne,
Ha ök itt nem győzőnének,
Habzó, dühös indulattal
Végső harcot kezdének.
Ellentállni e viharok
Lehetlen már a magyaroknak;
S a ki merre rést talált,
Ott kerüli a halált.

Mihály úr is felveti hát
Magát paripájára,
S feleségét háta megé
Veszi lova farára:
„Hazámnak itt halálommal
Semmi hasznot nem teszek;
S mintsem török fertője légy,
Inkább veled elveszek.
Öleld által derekamat,
Oly szoroson, hogy magamat
Akármiként mozgassam,
Veled egynek tarthassam.“

Így Dobozi bús, haragos,
És keserves hangzattal.
A hölgy némán úgy cselekszik,
Remeg, s halvány mint a fal.
A bajnok most sarkantyút ad
Terhelt paripájának;
Hol van, a ki jó szerencsét
Nem kívánna útjának?
Vágtat a ló; s a mint szalad,
A fa s bokor hamar halad,
Vágtat elég tüzesen,
De hajh! még is terhesen.

Ott vannak, kik nem nézhetik,
Hogy fejt és életét
Egy magyar is elvihesse:
S menekedő menetét
A futónak elvágthatni
Sok száz török lóra kap;
Egy magyarra itt ott immár
Húsz, harminc is reá csap.
Mihály után legtöbb ered;
Ót levágni száz kar mered;
Jaj! ha győzik futással,
Ó két kínos halált hal!

Mint mikor a nemes szarvas,
Kinek máskor porába
Sem jutott a kutyasereg,
Mely kergeti nyomába,
Most, mivel már élő borjat
Hordoz dagadt hasában,
Terhe igen késlelteti
Iparkodó futtában;
S akármiként törekedik,
Alig, ha megmenekedik;
Félek, félek, nemes pár!
Nem messze lesz a határ!

Dobozinak lova vágat,
Fejér rongyként szakadoz
A habróla; orra lyukja
Arasznyira nyiladoz.
Terhe alatt mély nyomot vág
A föld színén vas lába;
Nagy hortyokkal fújtat és nyög,
Szakadoz már párába;
S távolról, haj! már hallható,
S közelíteni gyanítható
A töröknek robajja,
Vért szomjuzó zsvajja!

A szép hölgynek hosszú haja
Tekereséből bomolva,
S egész szöke pompájában
Szélt és hosszát omolva,
Egy patyolatpalást gyanánt
Leng s úszik a szellőben;
A ló mintha csüggedezne
Ez által is erőben.
Mihály lovát sarkantyúzza,
S homlokát mord ráncba húzza,
Sejti, hogy két embersúly
Egy lóterhet felülmúl.

Állj meg, Mihály! mond a bús hölgy,
Legitt elér a pogány!
Kettőnk alatt kidül a ló,
Nézd, már véres habot hány.
Tartsd meg magad a hazának,
Hagyj itt veszni engemet!
De, hogy tiéd maradhassak,
Úsd te által szívemet!
Magad könnyen elébb állhatsz,
És hazádnak még szolgálhatsz.
Öld meg feleségedet!
Úsd szívembe késedet!"

Némán visszánéz Dobozí;
Vérzik a szív keblében;
„Menjünk! menjünk! a még lehet!
Így felel bús mérgében.
Ölelj meg még szorosabban!
Nem hagyjak én tégedet;
Együtt élünk, együtt haljunk!
Megmentem én testedet.“
Itt fogát elcsikoritja,
S lovát újra megszorítja;

Hanem ez csak lépve jár,
Mert párája rövid már.

Megáll tehát Dobozí úr,
S leszáll fáradt lováról;
S hitvését is leöleli
A keserves párnáról;
Átölelve tartja ötet,
Szorongatja magához,
S néma hosszú csókok között
Szívja ajkát ajkához.
A szép asszony csüggedve áll,
Egy haldokló liliomszál.
A ló közel hozzájok
Bús szemeket vet rájuk.

Közelítnek a törökök,
Vérszomjokban zajogva,
S magyar-véres markaikban
Dárda és kard villogva.
„Egek! hát csak nincs igralom!“
Mond Dobozí könnyezve.
Megöleli feleségét,
S mély borzadást érezve
Megcsókolja utolsózrót,
S csókja alatt a remegőt
Szívbe dőli vasával,
És megfojtja csókjával.

„Boldogtalan föld szülöttje!
Kín magadnak s férjednek!
Betöltöttem kívánságát
Nemes, szép, szűz lelkednek.
Várj csak néhány pillantatig,
S legitt nálad leszek én.“
Ezt zokogja, mentéjével
A halottat befedvén.
S most iszonyú keservében,
Vért és bosszút leheltében
Alig várja, ölhessen,
S kedvesénél lehessen.

S mint mikor a hím oroszán
Nemző gerjedelmében,
Megfosztatván mord nőjétől,
Dül, fül, s ordít mérgében;
A fát rágja, tépi, s töri
Mérget habzó fogával,
S körmével a földet vájja,
És csapkodja farkával;
S ropog, harsog a rengeteg,
A mint dülja a szörnyeteg;
S csapjon rá bár tíz tigris,
Duhe megküzd tizzel is:

Úgy Dobozí: a fájdalom
Mordonkodván keblében,
S a lobogó harag s méreg
Égetvén őt elmében,
Csak hazáját sajnálván még
Igaz magyar szívében,
De életét elátkozván

Boldogsága vesztében,
 Ádáz, bosszús jobb markával
 Kardot forgat, és baljával
 Súlyos, göresös buzogányt:
 Így várja be a pogányt.

Ott teremnek a törökök,
 S neki az egy magyarnak;
 De a bajnok visszacsapja
 Első hevét a tarnak;
 S viaskodván, vagdalkozván
 Karja soknak sebet vág,
 S négy törököt vág előbb le,
 Mintsem győz a sokaság.
 Végre hátul egy dárdának
 Hegye úgy fut a nyakának,
 Hogy vére megfakad,
 S lélekzete megszakad.

A lankadó bajnok lerogy,
 Nem bírván már karjával,
 S kedvesének testét fedi
 Halálban is magával.
 A vitéznek öröm azért
 Végső perce éltének,
 Hogy így vegyül vére s teste
 Szeretével szívének.
 Agyon szúrva lova is ott,
 Mivel egy tart agyon rugott,
 A ki kezét rá tette,
 Dobozinak mellette.

Ezer ilyen történetek
 Dúlták Árpád nemzetét,
 Valamikor tagjainak
 Visszás felekezetét
 Meghasonlott szív és lélek
 Jobbra, balra szaggatta;
 Eljött hol egy, hol más szomszéd,
 És azt nyakon ragadta,
 A fő és test fogjon kezét!
 Egy értelem, egy érzet,
 Lelkesítsen tégedet,
 S ne féltsd, magyar, éltedet.

5. Kún László hist. drámájából.

III. felv. 5. és 6. jelenés.

(Erdős hegyes táj Visegrád körül. Személyek: *Zongor*, öreg nemes. *Endre*, fia. *Sipos*, juhász. *Jónek*: *László király*. *Lize*, meghittje. *Mize*, nádor. Magyar és kún urak és szolgák, nyilakkal és dárdákkal).

Kir. (jöttében.) Magunk ezen patak hűvét
 üljük körül. (Kisérőihez.)

Eredjetelek pihenni szerteszt,
 Vadászok! Indulót iminnen várjatok.
 Itt késmi nem szándékom. A kürtszóra majd
 Tovább megyünk. (A vadászok mind az erdőbe
 mennek; csak *Lize* marad a királylyal. Ekkor
 a király észre veszi az előbbieket, *Zongort* és
 a többit.) Kik vagytok, emberek?

Honnan? hová? (*Lizéhez.*)

Ha koldusok, hát vess nekik.

Lize. (a talyigára mutatván.) Szegények; azt
 mutatja címerek.

(Pénzt vesz elő és *Zongornak* nyújtja.)

Zong. Tartsd azt magadnak, fényes úr! (*Zongor*
 komor tekintettel, feltett süveggel szemléli
 majd a királyt, majd *Lizét*, kiket nem ismer.
 Endre atyjára figyelmez, és ő sem veszi
 le süvegét. *Sipos* a királynak szólítására le-
 vette gucsmáját. *Zongor* folytatja beszédét):
 Nincs kedvem azzal, a kihez
 Nincsen közöm, szót váltani,
 Kivált az olyannal, ki még
 Ezen köz inségben ragyogni tud.
 Mert a ki most meg nem szorult, vagy kún
 Vagy nem becsületes magyar, (lehet,
 És a hazának hívtelen fia.

Ha még is egyiktek talán a nádor, azt

Igen szeretném, sőt ohajtanám;

Merülne egyszer már bele

A nagy panasztengerbe itt.

A hír szerént ezen vidékre jön,

S törvényt, igazságot teszen, ha még lehet.

(Hol a kir., hol *Lizét* szemlélvén, a királyhoz.)

Te nem vagy az. (*Lizéhez.*)

Te sem: Miképen is?

Mert nem vadászhat, a ki törvényt tenni jár,

Kivált mikor minden bokorból, mindenütt

Húzás vonás, erőszakos kártételek,

Rablás, lopás, dúlás, ölés, paráznság

Kiált ki, inség és szörültség nyög, sohajt,

Bú és panasz, kín és halál rí égbe fel,

Ezer átok és szitok morog ki a folyó

Történetekre, melyeket

A kancsal, okatlan, fonák kormány okoz,

A most uralkodó veszett királyra, ki

Népet, s magát veszélybe dönti, és

Örök gyalázzattal tetézi. Hah!

Kir. (súgva *Lizéhez.*)

Hallod? nem ismer. Titkolódjunk egykorig.

Ez nem közönséges szegény. Szájából

Igazat s valót értsünk; noha

Ínyünkre, mint már sejttem, épen nem leszen.

(*Zongorhoz.*) Előtalálad: itt közülünk, elhi-

Egyik sem a nádor; sem én, sem ez. (hetd,

Zong. Ki vagy tehát? Visszás világot értünk.

Ezelőtt az embert s nemzetet

Ruhája és viselte, úgy mint mindenegy

Madarat tulajdon tolla, s minden állatot

A szőre, csakhamar megesmertette; de

Most más világ van: a magyarból kún leve;

A béke tolvajháború;

Az a minek rendet, szerencsét kellene

Itt alapítani, a királyi korona,

Inségbe dönt, zavart okoz;

Az a mi emberléletét áld és boldogít

Másut: minálunk méreg, átok és keserv.

(*Lize* felháborodik.) (lenek.

Kir. (*Lizéhez.*) Hallgass! maradjunk ismeret-

(*Zongorhoz.*) Igaz, a mit a hír kürtöle:

A nádor itt jár, és legitt megérkezik;

Csak várakozz.

Zong. Mondjátok immár meg tehát,
Kik vagytok?

Kir. Én László deák vagyok

Deákja a nádornak, és
Előre jöttem. Most talán már csak szabad
Lesz értenünk becsületes neved?

Zong. (süvegét megemelvén, a mit Endre is
utána cselekszik.) Isten hozott László deák!

(Komor szemmel nézi őket.)

Ámbár szemem kún lát, magyart hall a fülem.
Anyatolladat, tudom, miért vetted el:
Mivel a király kedvét keresned kell neked;
S Lászlónak, a lélekre, testre nézve már
Kúnnak, csak így lehet találni kedveit.
Ifjúi vétkes inger! Én nemes vagyok,
Kőhalmi Zongor Péter, ott ama
Szomszéd falúból, melynek, a mint láthatád,
Ha útad arra vitt talán,
Szél fújja most kormos helyét. Történetét
Két szó kimondja, oly rövid: volt s nincsen!

(Endrére mutatván.)

Ez a fiam. Jó, földes és marhás nemes,
Jó gazda, boldog ember és apa
Valék előbb! — minden vagyontól,
Minden tehetségtől, s örömtől gonoszul,
Rútul kirablott ember, úr, s apa,
Bával, keservekkel leforrázott szegény,
Éhhel haló koldus vagyok most,
Magammal, emberekkel, és hazámmal is
Jót tenni képtelen!

Kir. (Megindúlva, kegyesen). Honnan s mi-
Zong. Midőn az istennek haragja (ként?)
Egy nemzetet ver s ostoroz,

Hogy a csapás fájdalma s szégyene
Nagynak, kicsinynek, bíbor és daróc alatt
Velőig éjgen és sajogjon; akkor ő
Egy oly egészen megveszett erkölcsű
Fejedelmet ültet a nyakára nékie,
A milyen itt most a mi kún királyunk!

Isten! ha irgalmadra érdemes

Még a magyar, térítsd meg őt,
Vagy vedd le rólnuk ostorod! (Lize felindul-
ván, ki akarja biffenteni, hogy Zongor a ki-
rálylyal beszél; de László int, hogy hallgas-
son.) Isten veled, László deák!

A társad itt, látom, nehezteli;

Nincsen talán kárára, a mi most
Úgy fáj szegény magyarnak általán. (Menni
Kir. Megállj, öreg! kövesd tanácsomat: (akar.
Ha jól akarsz, várjad meg itt a nádort,
S terjeszd elejbe a panaszt.)

Zong. Bár hát előbb lett volna érkezésetek,
Mikor e szegényt, ezen helyen (Síposra mu-
Kirabolta s megkínozta volt tatván)

Egy kún zsványesoport imént:

Lett volna mód, alkalmatosság, s terhes ok,

Egyből sokat, mindent gyanítani.

S pedig ez, magának a királynak pásztora.

Bár a király láthatta volna önmaga!

És egy tekintettel kinézte és

Kitanúlta volna, mint van a dolog

Minden szugolyban, mely királynak ismeri,
S alatta nyög.

Kir. (Síposhoz.) Mondd el, mikép vala.
Síp. Mi haszna, mondom? senki rajtam itt
Már nem segít.

Kir. Ki tudja? Hát ha tán
Nagyobb az én hatalmam itt,
Mintsem te gondold? beszéld csak el bajad!
Liz. Szólj, földi! vagy tulajdonítsd magadnak és
Nem a királynak, hogyha senki nem segít.

Síp. (mélyen sohajtva.) A múlt napokban, épen
Öröztém a király juhnyáját akkor is — (e helyen
Mert én valék itt a király juhásza — hajh!
Egy átkozott kún- és zsványesapat
Ellopta otthon feleségemet!

Mi haszna mondom? senki többé vissza már
Nem adja ötet nekem úgy, mint volt előbb!
Meg van gyalázva eddig a szegény!
S most itt, alig múlt volna még egy kis mise,
Reám ütöttek, megkötözték, és mikor
Gúzsolva itt vesztetem hagytak, tolvajul
Ők addig elhajták egész juhnyájomat.
Itt henteregnék még bizonyynál én,
Ha jó szerencsém Zongor úrfit is
Véletlen itt nem hordozta volna.

(Kezét és az ott heverő kötelet mutatván.)

Ott a kötél; itt a kötésnek két helye.

End. Való igaz: mentője én valék.

Síp. Éltemben emberséges ember, és

Hív szolgál voltam én. De nincs igazság!

Nincsen szerencse! nincsen áldás

Már a szegény magyar felett! hiába! hajh!

Csak a tolvajoknak, gyilkosoknak, és

Kúnoknak áll most a világ!

(Egy kétségbe esettnek elszánásával.)

Most búmban én addig megyek,

Míg lábaim vihetnek; és a kúnokat

Bosszúmban addig gyilkolom,

Míg a kezem meg nem mered,

Vagy ők agyon nem vernek engemet.

Kir. (haragosan.) Úgy mondd, itt, s kevés

Raboltak a kúnok ki tégedet? (idő előtt

Síp. Ezen helyen; s csak most; s ha a vadászokat

Még észre nem vevék, tehát, úgy gondolom,

Hogy a juhokkal messze nem lehetnek ők.

Kir. (tüzesen Lizéhez.) Én a király nevében

azt parancsolom,

Hogy a magyar lovas vadászok ott

A kún zsványokat nyomozni most

Mindjárt felüljenek, szágúldjanak,

Fogják meg, és hozzák előmbé őket.

Döfjék keresztül, a ki ellent állana. (Síposhoz.)

Új fel te is! — Lovat neki! —

Te ismerős vagy itt, vezér lehetsz.

Síp. (bámul és Zongorra figyelmez.)

Kir. (haragosan.) Eredj! mikor parancsolom.

End. (Síposhoz.) Eredj, Sípos! ha megtalálod

Együtt megyünk keresni húgomat,

S feleségedet.

Lize. (Síposhoz.) Menjünk! kövess!

(Lize elmegy és Sípos utána.) (gyon?)

Kir. (Endréhez.) S hát a te húgod hol va-

End. Isten tudója! elrabolták ötöt is
A szerte dúló kún betyárok. Rosz világ!
Zong. László deák! csudálkozom,
Hogy a köz inség ekkorig
Így el tudá szemed füled kerülni? Az,
A mit te a király nevébe most
Parancsolál, dicséretes
Ugyan; de töled a király kegyelmeit
Örökre elvonhatja: mert nem vét ő
Egy könnyen a kúnoknak. És vigyázz te, hogy
Ne lakolj, azért, a mit parancsolál.
Nem bántja kún László király a kúnokat.
Tíz jó magyar sem üt fel egy
Rosz kúnt előtte: kún az anyja, kún
Felesége, lelke, teste, s mindene.
E két keréken nyögve és csikorgva
Járó szekér László királynak címere.

(A talyigára mutatván.)

Ezen szekér a képe kormányának is;
Ezen szekéren húzza vonja most
Kesergve a szegény magyar
A sorsnak átkait, királya vétkei.
A kúnok által füstbe ment falúk,
Vad pusztasággá vált egész
Határok, és elparlagútt, kenyer helyett
Pernyét, tarackot, és bogácsot, maszlagot
Termő mezők; feldúlt, rabolt,
S kőomladékká dőlt nemes lakok;
Koldustarisznyát hordozó urak;
A bújdosó, s vad éhhalálba roskadó
Szegények; a magyar halállal puffadó,
Hízó, s tenyésző, vakmerő vadak;
A társaságnak, hitnek öszveszagotott
Köteléki: a feldúlt, levert mind emberi,
Mind népi, s egyes házi szerzetek;
Az erőt vevő erköcstelenség, csaláság,
Törvénytelenység, a fejét fenhordozó
Bujaság, szilajság és latorság vétkei:
László királyságának átokoszlopi!

Kir. (ki ezt szívére vette, és Zongor beszédje
alatt arcáját kezével fedezte)

Ha a tükör, melyet te most
Előmbé tartál, a valót
Mutatta, hát rosszul van a dolog!
(Elgondolkodik. Ekkor a színen kívül lárnak
támad: emberzaj, lónyerítés, püsszögés.)

Misz. a nádor. Annak kísérei és az előbbiei.

Mis. (még a színen kívül.) Hol a király! Ti a
A többinél maradjatok! (lovakkal itt
(A nádor kísérei vel fellepven, a királyhoz.)
Légy üdvöz itt, uram királyom!
(Zongor és Endre megdöbbennek, és félig ké-
telkedve síveget emelnek; Zongor azonban
hamar megkeményíti magát.)

Kir. (a nádorhoz.) Mért nem jövel csak egy
(kevéssel még előbb?)

Itt hadd vehetted volna fel
Királyod ellen a sok éktelen panaszt.

Mis. Hogy hogy uram?

Kir. Nézd! itt ezen

Öreg panaszt tett ellenem;
Törvényre szállott vélem, és csupán
Ítéletét tartotta hátra még.

Zong. (nemes, bátor, férfiúi eltökéltséssel.)

A mit kimondtam, vissza nem veszem,
Mivel kimondtam, és igaz.
Erős, hatalmas vagy te, jól tudom; magam
Tehetetlen és szegény vagyok,
Szegény teáltalad. Ha tudtam volna, hogy
Te a király vagy, nem beszéltem volna így;
De egy imily természetes künban, miként
Sejthettem én itt a magyar királyt?

Egy két kötél tart életemhez kötve még:
Egyébiránt tán megköszönném, hogy ha te
Haláloamat lelkedre tudnád venni még,

E cseppet a belőled áradott:

Bajak s keservek tengerébe még;
De megbocsás, ha, mint magyar nemes,
Azon jusomtól el nem állok, melyet,
Úgy mint magyar király, midőn azzá levél,
Megismerél, s szentül, híven megtartani,
A nép előtt megesküvél. Idézz
Törvénybe, és aztán ítélj meg engemet!

Kir. (Zongornak vállalt veregetvén, kegyesen.)

Ne félj, öreg! ha rossz is a kormányom, én,
Lelkemre mondom, jobb vagyok.

Nem bánom én, ha általad
Igazat tapasztalok; csak hát igaz legyen
Mind a miket beszélsz vala.

Zong. Ne üzetek esúfot belőlem, egy

Boldogtalan, szegény öregből!

Játéknak ez, pokolba illene:

Csak ördögök játszhatnak a kúnokkal így.

(Kételkedve tekint hol egyikre, hol másikra)

Vagy nem lehetsz te a király,

Vagy nem lehetsz ily jó, hahogy

Igazán te vagy László király.

Kir. Király vagyok, de ember is:

Innen van az, hogy annyi rossz történhetik

Kormányom által, bátor én

A jót akarjam is csupán. (A nádorhoz)

Nádor! neked lelkedre légyen kötve, hogy

Ezen vidéket el ne hadd, míg élesen

Minden panaszt fel nem vevél,

S ki nem nyomoztad a gonosztevőket itt.

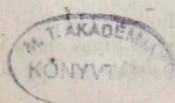
Büntesd meg a bűnöst, akárki légyen az.

Köz hír szerént a kúnok itt a vétkesek;

S ha ez világoosságra jön,

Adózzanak törvény s igazság

Szerént kemény halállal is. Példát tegyünk!

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA
756/2 = 308
2563/19 N. SZ.

